

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

TUNÇ SOYER
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ

Editörler

Dr. Güven EKEN
Aykut Tunç KILIÇ
Cenker KUZGUN

Grafik Tasarım

Deniz GEDİK
Tuğçe TUNÇ

Katkıda Bulunanlar

Betül ÇEÇEN
Duru DAKOĞLU
Ezgi YALÇIN AKARSU
Özge AK
Şenay TOLUNAY

Baskı

Teknofset Matbaacılık

Yönetim Yeri

İzmir Büyükşehir Belediyesi - İzmir Planlama Ajansı / 2024

izmir.bel.tr • izmirplanlama.org

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

15-21 MART 2023 İZMİR

iktisatkongresi.org

İÇİNDEKİLER

I	İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ KATILIMCI LİSTESİ	50	DR. SERDAR ŞAHİNKAYA 17 ŞUBAT – 4 MART 1923'TE İZMİR'DE TOPLANAN TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ'NİN HATIRLATTIKLARI	128	HACER FOGGO ONURLU YAŞAM VE YOKSULLUK
VII	SUNUŞ	64	SIR BOB GELDOF FARK YARATMAK	132	PROF. DR. SELÇUK ŞİRİN YA ADALET YA SEFALET: DAHA YAŞANIR BİR TÜRKİYE İÇİN 7 MESELE 7 REÇETE
VIII	İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ TAKVİMİ	72	UĞUR GÜRSES İKİNCİ YÜZYILDA KAPSAYICI YENİ BİR EKONOMİK MODEL	142	ORHAN TURAN HEDEF GELİŞMİŞ SAYGIN ADİL VE ÇEVRECİ BİR TÜRKİYE
2	TUNÇ SOYER İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ AÇILIŞ KONUŞMASI	78	PROF. DR. ÇAĞLAR KEYDER DEĞİŞEN DÜNYADA İKTİSAT POLİTİKASI	148	PROF. DR. MICHIO KAKU TÜRKİYE - GELECEK 50 YIL
10	DOÇ. DR. SELİN SAYEK BÖKE İKİNCİ YÜZYILIN DÜZENİ: ÜRETİMDEN BÖLÜŞÜME HAK TEMELLİ KALKINMA	84	PROF. DR. ALİ HAKAN KARA İKİNCİ YÜZYILDA FİYAT İSTİKRARI VE FİNANSAL İSTİKRAR	158	PROF. DR. ŞEVKET PAMUK İZMİR TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİNİN CUMHURİYET EKONOMİSİNİN OLUŞTURULMASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ
16	BEKİR AĞIRDİR DÜNYANIN VE TÜRKİYE'NİN GİDİŞATI İÇERİSİNDE İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİNİN ANLAMI	94	DR. GÜLFEM SAYDAN SANVER YENİ BİR SİYASET ANLAYIŞI: VİCDAN	164	PROF. DR. THOMAS FAIST İKLİM TAHRİBATI VE GÖÇ: ULUSÖTESİ SOSYO-EKOLOJİK SORUN
20	ŞÜKRÜ ÜNLÜTÜRK BÖLGELER ARASI GELİŞMİŞLİK FARKLILIKLARI VE KOBİLER	100	PROF. DR. TIMOTHY GARTON ASH ŞİMDİNİN TARİHİ İÇERİSİNDE TÜRKİYE	170	PROF. DR. ASIM KARAÖMERLİOĞLU 1923 İLE 2023 SONRASINA YÜRÜMEK
28	PROF. DR. İŞİN ÇELEBİ İKİNCİ YÜZYILDA YENİ İKTİSAT POLİTİKASI NE OLMALI?	106	BURAK DALGIN YENİ'NİN YÜRÜYÜŞÜ: VİZYON – İRADE – İCRAAT	176	SITKI ŞÜKÜRER İKİNCİ YÜZYIL DEMOKRASİ ZAMANIDIR
38	GÜLSÜN BİLGEHAN GEÇMİŞİMİZE SAYGI... GELECEĞİMİZE GÜVEN...	112	PROF. DR. AYÇA TEKİN KORU KÜRESELLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK	182	PROF. DR. CEM SAY BİLİM TOPLUMU OLMAK YA DA OLMAMAK
44	PROF. DR. REFET GÜRKAYNAK RESTORASYON, DEĞİŞİM VE BÜYÜME İÇİN RIZA VE ÖNCELİKLER	120	SELÇUK SARIYAR CUMHURİYETİN İKİNCİ YÜZYILINDA ŞEHİR EKONOMİLERİ	192	KERİM ROTA SON YÜZYILDA TASARRUFLARLA İMTİHANIMIZ: İKİNCİ YÜZYILDA NE YAPILMALI?

198 **MUHİTTİN BİLGET**
TÜRKİYE VE DÜNYADA
GELİR DAĞILIMI
DÜNYADAKİ MİLLİ GELİRİN
ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

206 **ALP AVNİ YELKENBİÇER**
DÜNYADA TÜRKİYE'DE VE
İZMİR'DE GİRİŞİMCİLİK

214 **EMRE ÜÇKARDEŞLER**
İKİNCİ YÜZYILIN
İKTİSAT KONGRESİ
ÇOCUK ÇALIŞTAYI SUNUMU

222 **DR. ALİ ERCAN ÖZGÜR**
ÇOCUK DOSTU KENTLER, ÇOCUK
ODAKLI BÜTÇE VE STRATEJİK PLAN

226 **PROF. DR. ŞADUMAN HALICI**
TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ
VE MAHMUT ESAT BOZKURT

232 **DOÇ. DR. EROL KÖROĞLU**
BU YÜZYILDA
OKUR YETİŞTİRMEYİ
BAŞARACAK MIYIZ?

238 **PROF. DR. SELVA DEMİRALP**
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE
DOĞRU BİLİNEREN YANLIŞLAR

248 **PROF. DR. BİLGE YILMAZ**
TÜRKİYE İÇİN
KALICI VE KAPSAYICI
BÜYÜME ROTASI

256 **PROF. DR. FRANCIS FUKUYAMA**
KÜRESEL SİYASET,
DEMOKRASİ VE TÜRKİYE

266 **PROF. DR. TARIK ŞENGÜL**
DEPREME ÇOK BOYUTLU
YAKLAŞMAK: İSTANBUL
PLANLAMA AJANSI MODELİ

274 **PROF. DR. OKAN TÜYSÜZ**
DEPREM VE TÜRKİYE:
AFETLERDEN KURTULMAK
MÜMKÜN MÜ?

278 **PROF. DR. KAMİL YILMAZ**
DEPREME HAZIRLIKSIZ
YAKALANMANIN
EKONOMİK BOYUTU

284 **PROF. DR. NACİ GÖRÜR**
DEPREM GERÇEKLİĞİ

292 **PROF. DR. ÖVGÜN AHMET ERCAN**
ONBİRİL DEPREM, 2023 İLE
İZMİR İÇİN ÇIKARIMLAR

306 **HIROYUKI UNEMORI**
DİĞER İNSANLARLA BİRLİKTE
OLMAK İÇİN BİR YER:
JAPONYA'DAKİ DEPREM ÜZERİNE
DÜŞÜNMEK

316 **DR. GÜVEN EKEN**
DÖNGÜSEL KÜLTÜR
ŞEHİRLERİ

326 **DR. MURAT KUBİLAY**
NEDEN 2001 KRİZİ REÇETESİYLE
2023 BUHRANINA ÇARE
BULUNAMAZ?

336 **PROF. DR. VANDANA SHIVA**
DOĞA ANA VE
İNSANLIĞIN GELECEĞİ

344 **PROF. DR. ANDREW MCAFEE**
DEMATERİYALİZASYONUN GÜCÜ
DAHA AZ DOĞAL KAYNAK
TÜKETİRKEN EKONOMİYİ NASIL
BÜYÜTEBİLİRİZ (VE DİJİTALLEŞMEYİ
KULLANABİLİR MİYİZ?)

354 **FAİK ÖZTRAK**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

358 **İBRAHİM ÇANAKÇI**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

362 **BÜLENT ŞAHİNALP**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

366 **FERİDUN BİLGİN**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

372 **ÜMİT ÖZLALE**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

376 **SABRİ TEKİR**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

382 **TUNÇ SOYER**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

384 **KEMAL KILIÇDAROĞLU**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

388 **ALİ BABACAN**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

394 **GÜLTEKİN UYSAL**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

398 **AHMET DAVUTOĞLU**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

404 **ÜMİT ÖZLALE**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

408 **TEMEL KARAMOLLAOĞLU**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

416 **JOSCHKA FISCHER**
AVRUPA BİRLİĞİ,
DEMOKRATİKLEŞME
VE TÜRKİYE

422 **SIRRI SÜREYYA ÖNDER**
SADAKAT BEKLENTİSİ VE
GERÇEKLIK

428 **PROF. DR. FUAT KEYMAN**
KENTLERİN TÜRKİYE'SİNİN
İKTİSAT KONGRESİ

436 **PROF. DR. GÜVEN SAK**
DÜNYA YENİDEN
YAPILANIRKEN TÜRKİYE'NİN
ORTAK AKILLA İNŞASI

446 **MURAT KARAYALÇIN**
PROJE SAHİPLİĞİ

450 **DR. EMİN ÇAPA**
YENİ BİR DÜNYA,
YENİ BİR TÜRKİYE

460 **YILDIRIM KOÇ**
TÜRKİYE'DE GÜNÜMÜZDE
SENDİKACILIĞIN DURUMU VE
SORUNLARI

466 **HANRİ BENAZUS**
1923 TÜRKİYESİ VE
MUSTAFA KEMAL

476 **NUR BATUR**
ATATÜRK'ÜN AÇTIĞI YOLDA
ÇAĞDAŞ DÜNYAYLA
BULUŞMAK

484 **M. SALİM KADIBEŞEGİL**
KAZAN-KAZAN-KAZAN

492 **SOLİ ÖZEL**
YENİ DEVLET İÇİN MİLLİ
EKONOMİNİN HARCİ: İZMİR
İKTİSAT KONGRESİ

498 **DOÇ DR. SERHAN ADA**
YENİ KÜLTÜR
POLİTİKALARININ EŞİĞİNDE

508 **YUSUF IŞIK**
İKİNCİ YÜZYIL PERSPEKTİFİ İÇİN
BİR YAKLAŞIM:
SOSYAL BİLGİ EKONOMİSİ

528 **MAHMUT ÖZGENER**
İKTİSADİ İSTİKLAL

538 **NEPTÜN SOYER**
KOOPERATİFLERDE
BİRLEŞEREK ÇOĞALAN
"KÖYLÜNÜN ÖRGÜTLÜ GÜCÜ"

542 **MEHMET BOZGEYİK**
EMEĞİN AÇIK YARALARI VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

548 **MEHMET BALIK**
İKİNCİ YÜZYILDA
KAMUCU TAVİR

554 **ARZU ÇERKEZOĞLU**
İKİNCİ YÜZYILDA EMEK
EKSENİNİ YENİDEN KURULUŞ

560 **SÜLEYMAN SÖNMEZ**
CUMHURİYETİMİZİN İKİNCİ YÜZYILINDA
HAYALİMİZDEKİ TÜRKİYE

566 **PROF. DR. İAN GOLDİN**
KURTULUŞ: KÜRESEL KRİZDEN DAHA
İYİ BİR DÜNYAYA

572 **TUNÇ SOYER**
İKİNCİ YÜZYILIN
İKTİSAT KONGRESİ
KAPANIŞ KONUŞMASI

576 **GELECEĞİN İNŞASI**
SONUÇ BİLDİRGESİ

580 **GELECEĞİN İNŞASI**
SONUÇ BİLDİRGESİ
GİRİŞ BÖLÜMÜ

586 **İKTİSADIN YENİ FELSEFESİ**

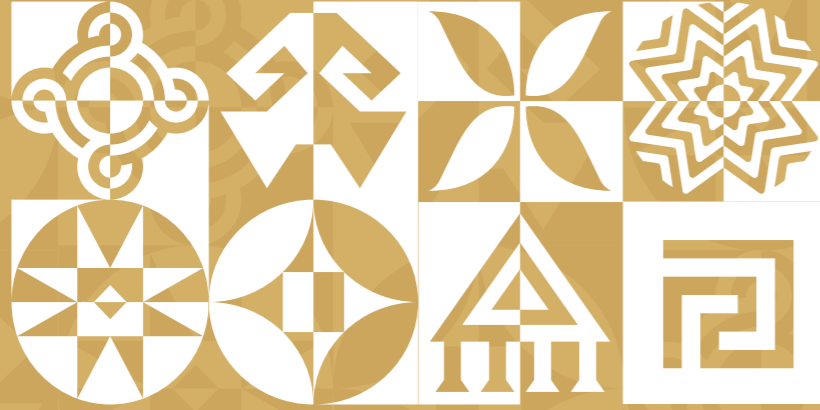
588 **GELECEĞİN TÜRKİYESİ'NİN**
İKTİSAT STRATEJİLERİ

596 **İŞÇİ BULUŞMASI**
DEKLARASYONU

606 **ÇİFTÇİ BULUŞMASI**
DEKLARASYONU

616 **SANAYİCİ, TÜCCAR VE ESNAF**
BULUŞMASI DEKLARASYONU

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

KATILIMCI LİSTESİ

ÇİFTÇİ GRUBU KATILIMCILARI

- ARI YETİŞTİRİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- ARSLANKÖY KADINLAR TİYATRO TOPLULUĞU
- AYAŞ AKKAYA KÖYÜ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- AYINTAP TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- BADEMLER TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- BALIKESİR BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ
- BAYINDIR ÇİÇEK ÜRETİCİLERİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- BİTLİS MANDA YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- ÇAMAVLU TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- DEREKÖY GÖKYAKA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- FETHİYE ATA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- FİDAN ÜRETİCİLERİ ALT BİRLİĞİ
- FOÇA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- GÖDENCE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- GÜMÖZ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- HEVSEL BAHÇELERİ
- HİDIRLIK TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- HOPA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- İÇDELİ VE ÇEVRE KÖYLERİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- İZMİR DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- İZMİR KALKINMA AJANSI
- İZMİR SULAMA KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ
- KANATLI HAYVAN ETİ ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- KARABURUN BATI MAH. TAR.KAL.KOOP.
- KİLİZİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- KOZAK ÇAMAVLU TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- KÖSTEM ZEYTİNYAĞI MÜZESİ
- KASTAMONU KÖY KALKINMA VE DİĞER TARIMSAL AMAÇLI KOOP. BİRLİĞİ
- KÖY KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- KUŞADASI DEĞİRMEN ÇİFTLİK
- MAHMUT TÜRKMENOĞLU KOOPERATİFÇİLİK VAKFI
- MANİSA MERKEZ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- MARMARABİRLİK
- MEYVE SUYU ENDÜSTRİSİ DERNEĞİ
- MEYVE ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- MİLLİ KOOPERATİFLER BİRLİĞİ
- MUŞ İLİ DAMIZLIK MANDA YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- OR-KOOP MERKEZ BİRLİĞİ
- ÖDEMİŞ BADEMLİ FİDANCILIK TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- S.S. İZMİR KÖY-KOOP BİRLİĞİ
- SAMANDAĞ İLÇE MERKEZİ VE MAH. TAR.KAL.KOOP.
- SARDES TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- SOMA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- SUSUZ BELEDİYESİ
- SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ
- TİRE SÜT KOOPERATİFİ
- TMMOB GIDA MÜHENDİSLERİ ODASI İZMİR ŞUBE
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI EDİRNE İL TEMSİLCİLİĞİ
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI ERZURUM ŞUBESİ
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI GENEL MERKEZİ
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI İZMİR ŞUBESİ
- TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ İZMİR BAŞMÜDÜRLÜĞÜ
- TROYA YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFİ
- TÜRK VETERİNER HEKİMLERİ BİRLİĞİ
- TÜRK VETERİNER HEKİMLERİ BİRLİĞİ İZMİR VETERİNER HEKİMLERİ ODASI
- TÜRKİYE BAL ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE ÇİFTÇİLER BİRLİĞİ
- TÜRKİYE DAMIZLIK KOYUN KEÇİ YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE MİLLİ KOOPERATİFLER BİRLİĞİ
- TÜRKİYE SÜT ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ SELÇUK ZİRAAT ODASI
- TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ
- TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ AYDIN ŞUBESİ
- TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ İZMİR ŞUBESİ
- TÜRKİYE SULAMA KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ
- URLA BAĞ YOLU DERNEĞİ
- VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ
- ZEYTİN OKULU
- ZEYTİNLİK-GÖLCÜK TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ

İŞÇİ GRUBU KATILIMCILARI

- ADALET ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- BAĞIMSIZ KAMU GÖREVLİLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- BANKA-FİNANS VE SİGORTA İŞÇİLERİ SENDİKASI
- BASIN YAYIN İLETİŞİM VE POSTA EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- BİRLEŞİK KAMU İŞGÖRENLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- BİRLEŞİK METAL İŞ SENDİKASI
- BİRLEŞİK TAŞIMACILIK ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- BİRLİK SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- BÜRO EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- DERİ, DOKUMA VE TEKSTİLDEN YAPILAN HER TÜRLÜ GİYİM EŞYASI İŞLEME YERLERİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- DEVRİMCİ TURİZM İŞÇİLERİ SENDİKASI
- DEVRİMCİ YAPI, İNŞAAT VE YOL İŞÇİLERİ SENDİKASI
- EĞİTİM VE BİLİM EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- EMEKLİLER SENDİKASI
- ENERJİ, SANAYİ VE MADEN KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- GEMİ YAPIMI VE DENİZ TAŞIMACILIĞI, ARDIYECİLİK VE ANTREPOCULUK İŞÇİLERİ SENDİKASI
- GENEL İŞ SENDİKASI
- GÜVENLİK VE SAVUNMA İŞÇİLERİ SENDİKASI
- HAK İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- İLETİŞİM, HABERLEŞME, POSTA VE ÇAĞRI MERKEZİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- KÜLTÜR SANAT VE TURİZM EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- ÖZ BANKA, FİNANS VE SİGORTA ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- ÖZ HAVA, KARA VE DEMİRYOLU TAŞIMA İŞ SENDİKASI
- ÖZ SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET İŞÇİLERİ SENDİKASI
- ÖZ TÜTÜN, MÜSKİRAT, GIDA SANAYİİ VE YARDIMCI İŞÇİLERİ SENDİKASI
- ÖZEL GÜVENLİK İŞÇİLERİ SENDİKASI
- SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- SINEMA EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- TARIM VE ORMANCILIK HİZMET KOLU KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- TEKSTİL İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM BELEDİYE VE YEREL YÖNETİM HİZMETLERİ EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM DOKUMA, İPLİK, TRİKOTAJ, HAZIR GİYİM, KONFEKSİYON VE DERİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM TAŞIMA İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM YEREL YÖNETİM ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- TÜRKİYE BELEDİYELER VE GENEL HİZMETLER İŞÇİLER SENDİKASI
- TÜRKİYE ÇİMENTO SERAMİK TOPRAK VE CAM SANAYİİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE DEMİRYOLU İŞÇİLERİ SENDİKASI İZMİR ŞUBESİ
- TÜRKİYE DENİZCİLER SENDİKASI
- TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU

- TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU EGE BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
- TÜRKİYE DEVRİMCİ KARA, HAVA VE DEMİRYOLU İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GENEL HİZMETLER İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GIDA SANAYİİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GIDA VE ŞEKER SANAYİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GIDA VE YARDIMCI İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU İZMİR EGE 3. BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
- TÜRKİYE KOOPERATİF, TİCARET VE BÜRO İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE LİMAN, DENİZ, TERSANE VE DEPO İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE METAL, ÇELİK, MÜHİMMAT, MAKİNA, METALDEN MAMÜL EŞYA VE OTO, MONTAJ VE YARDIMCI İŞÇİLER SENDİKASI
- TÜRKİYE OTEL, LOKANTA, DİNLENME YERLERİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE PETROL, KİMYA VE LASTİK SANAYİİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE SAĞLIK İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE SOSYAL SİGORTALAR, EĞİTİM, BÜRO, TİCARET, KOOPERATİF VE GÜZEL SANATLAR İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE YOL-İŞ SENDİKASI
- YOL, YAPI, ALTYAPI, TAPU VE KADASTRO EMEKÇİLERİ SENDİKASI

SANAYİCİ, TÜCCAR VE ESNAF GRUBU KATILIMCILARI

- ADANA SANAYİ ODASI
- ALIAĞA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- ANKARA GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- ANKARA GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- ANKARA SANAYİ ODASI
- BAĞYURDU ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- BALIKESİR SANAYİ ODASI
- BALIKESİR TİCARET ODASI
- BATI AKDENİZ SANAYİ VE İŞDÜNYASI FEDERASYONU
- BATI ANADOLU SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEKLERİ FEDERASYONU
- BATI KARADENİZ SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEKLERİ FEDERASYONU
- BERGAMA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- BUCA EGE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- BULANCAK GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- BURSA GENÇ SANAYİCİ İŞ İNSANLARI VE YÖNETİCİLERİ DERNEĞİ
- BURSA GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- BURSA SANAYİCİLERİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- DENİZLİ GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- DİKLİ TARIMA DAYALI İHTİSAS SERA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- DİYARBAKIR TİCARET VE SANAYİ ODASI
- DOĞU AKDENİZ SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- DOĞU MARMARA SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- DOĞU SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
- EGE BÖLGESİ SANAYİ ODASI
- EGE EKONOMİYİ GELİŞTİRME VAKFI
- EGE GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- EGE İHRACATÇILAR BİRLİĞİ
- EGE İŞ KADINLARI DERNEĞİ
- EGE OTOMOTİV DERNEĞİ
- EGE SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- EGE SERBEST BÖLGE KURUCU VE İŞLETİCİSİ A.Ş.
- ENERJİ SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- ESKİŞEHİR GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- GÜNEY EGE SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- GÜNEY MARMARA SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- GÜNEYDOĞU SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- İMEAK DENİZ TİCARET ODASI EGE ŞUBESİ
- İPEKYOLU SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- İSTANBUL GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- İSTANBUL SANAYİ ODASI
- İTOB ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- İZMİR ATATÜRK ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- İZMİR DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU DERNEĞİ
- İZMİR ESNAF VE SANATKARLAR ODALARI BİRLİĞİ
- İZMİR GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- İZMİR HALCİLER DERNEĞİ
- İZMİR İŞ KADINLARI DERNEĞİ
- İZMİR SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- İZMİR SERBEST BÖLGESİ
- İZMİR TİCARET BORSASI
- İZMİR TİCARET ODASI
- İZMİR YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER
- KAMU MÜTEAHHİTLERİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- KEMALPAŞA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- KEMERALTI ESNAF DERNEĞİ
- KENTİMİZ İZMİR DERNEĞİ
- KIBRIS GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- KINIK ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- KINIK TARIMA DAYALI İHTİSAS BİTKİSEL ÜRETİM ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- KOCAELİ SANAYİ ODASI
- KOCAELİ SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
- KONYA TİCARET ODASI
- KUZAY KIBRIS GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- MANİSA TİCARET VE SANAYİ ODASI
- MERSİN GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- ORTA ANADOLU GİRİŞİM VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- SÜS BİTKİLERİ VE MAMULLERİ İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- ŞIRNAK İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- TÜRK GİRİŞİM VE İŞ DÜNYASI KONFEDERASYONU
- TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- TÜRKİYE GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- TÜRKİYE GENÇ İŞ İNSANLARI KONFEDERASYONU
- TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ
- TÜRKİYE SEYAHAT ACENTELERİ BİRLİĞİ
- ULUKENT SANAYİCİLERİ DERNEĞİ
- ULUSLARARASI YATIRIMCILAR DERNEĞİ
- YATIRIMCI VE SANAYİCİ İŞ İNSANLAR DERNEĞİ

UZMAN GRUBU

- ABDULLAH BAYSAK
- AHMET ATIL AŞICI
- AHMET UHRİ
- AKIN KAZANÇOĞLU
- ALİ ERCAN ÖZGÜR
- ALPHAN MANAS
- ANJELİK KELAVGİL
- ASIM KARAÖMERLİOĞLU
- ASLI CEYLAN ÖNER
- ASLIHAN AYKAÇ
- AYŞE GÜLSÜN BİLGEHAN
- AYŞEGÜL SELİŞİK
- AYTEKİN SÖZEN
- BAHATTİN YÜCEL
- BARAN BOZOĞLU
- BAŞAK TAŞPINAR DEĞİM
- BELGİN BAHAR
- BÜLENT BİLMEZ
- CAN BİLSEL
- CAN GÜLERYÜZLÜ
- CEM SAATÇIOĞLU
- COŞKUN ÜSTERCİ
- CUMA ÇİÇEK
- CUMHUR TANRIVER
- ÇAĞATAY TAVŞANOĞLU
- ÇİLER ÇİLİNGİROĞLU
- DAĞHAN MEHMET YAZICI
- DENİZ ATAÇ
- DICLE TUBA KILIÇ
- DOĞA TAŞLARDAN
- DOĞAN ÇETİNKAYA
- DOĞANAY TOLUNAY
- ELBRUZ AKSOY
- ELİF KOPARAL
- EMRE DÖNMEZ
- EMRE ÖZÇELİK
- ERDEM ERTEN
- ERGİ ŞENER
- ERHAN ASLANOĞLU
- ERHAN EKMEN
- ERHAN LAÇİN
- ERİNCH SAHAN
- ERKAN SERCE
- EROL KÖROĞLU
- ERTUĞRUL BARKA
- ETİ AKYÜZ LEVİ
- EVREN LAÇİN
- FATMA GÖK
- FERİDE AKSU TANIK
- FIRAT MOLLAER
- FİKRET ADAMAN
- FUAT KEYMAN
- GABRİYEL AKYÜZ
- GAMZE ÇELİKİYILMAZ
- GÖKMEN ARGUN
- GÜLBAHAR KAPLAN
- HALİM ORTA
- HANDE PAKER
- HAZAL PAPUÇÇULAR
- HAZIM GÖKÇEN
- HİCRAN ATATANIR
- HİKMET ÖZTÜRK
- HİLAL AKGÜL
- HURİYE SERTER
- HÜLYA TÜRKMEÑOĞLU
- HÜSNÜ ERKAN
- HÜSREV ÖZKARA
- İTİR AKDOĞAN
- İBRAHİM BETİL
- İHSAN ÖMER ATAGENÇ
- İLHAN PINAR
- İLKER KAHRAMAN
- KAMURAN ELBEYOĞLU
- KAMURAN SOYLU
- KEMAL KOCABAŞ
- KEMAL TAYFUR
- KEREM DİKMEN
- KORAY VELİBEYOĞLU
- KÜBRA SULTAN YÜZÜNCÜYİL
- LEVENT KURNAZ
- LEVENT YILMAZ
- M. LEVENT ARTÜZ
- MAHMUT ŞEREN
- MEHMET ERSAL
- MEHMET TORAN
- MEHMET YAVUZ
- MELEK GÖREGENLİ
- MENEVİŞ UZBAY
- MESUT ALP
- METE ÇAKMAKCI
- MİNE TANAÇ ZEREN
- MİTHAT KADRİ VURAL
- MUHİTTİN BİLGET
- MURAD TIRYAKIOĞLU
- MURAT ADİL SALEPÇIOĞLU
- MURAT BOROVALI
- MURAT KORALTÜRK
- MURAT KOYUNCU
- MURAT ÖZBİLGİ
- MURAT TÜRKES
- MURAT UTKUCU
- MURAT YERCAN
- MUSTAFA SAİM UYSAL
- MUSTAFA TANYERİ
- MUSTAFA TINAZ TİTİZ
- MÜSLÜM SARI
- NALAN ERKARAKAŞ
- NAZAN MOROĞLU
- NEBİ SÜMER
- NECMİ KARUL
- NEDİM ATILLA
- NEJAT TAŞTAN
- NEJAT YENTÜRK
- NESİBE KIRIŞ
- NESİM BENCOYA
- NİLÜFER TAŞKIN
- NURİ ÖZBAĞDATLI
- ONUR İNAL
- ORHAN BEŞİKÇİ
- OSMAN AYDOĞUŞ
- OSMAN SİRKECİ
- OYA ÖZARSLAN
- ÖZCAN ALPER
- ÖZCAN PURCU
- ÖZCAN TÜRKÖĞLU
- ÖZCAN YÜKSEK
- ÖZEN SARIOĞLAN
- ÖZER AKDEMİR
- ÖZGÜR GÖKMEN
- PANDELİ LAKİ VİNGAS
- PETER PAPI
- PIRAYE ANTİKA
- R. FUNDA BARBAROS
- REŞAT KUTUCULAR
- RUHİSU CAN AL
- SALİM KADİBEŞEGİL
- SAMİM AKGÖNÜL
- SELİN ÖZOKCU
- SELVA DEMİRALP
- SEMA GÜR
- SERAP ORAL YÜCEERİM
- SERGEN GÜL
- SERPİL ÇAKIR
- SEVAY İPEK AYDIN
- SİNAN BİÇİCİ
- SİREN BORA
- ŞEHADET ÇİTİL
- ŞEREF OĞUZ
- TANAY SIDKI UYAR
- TAYFUN MARO
- TAYFUN ÖZKAYA
- TAYLAN YILDIZ
- TINAZ TİTİZ
- TUĞÇE YILMAZ ÖZBİLGİ
- TUĞRUL DAİM
- TÜRKER KILIÇ
- UĞUR GÜRSES
- ULVİ PUĞ
- Umut DİLSİZ
- ÜMİT AŞKAN
- YASEMEN BİLGİLİ
- YAŞAR ÜRÜK
- YELDA ŞİMŞİR
- YOLCU BİLGİNÇ
- YUNUS ARIKAN
- YUSUF SEZGİN
- YUSUF YAVUZ
- ZAFER DERİN
- ZAFER TOPRAK
- ZAKARYA MİLDANOĞLU

YÜKSEK İSTİŞARE KURULU

- ALİ İHSAN ÖZGÜRMAN
- ALİ RIZA ERSOY
- ALİ YAYCIOĞLU
- ALP ERİNÇ YELDAN
- ALPHAN MANAS
- ARZU ÇERKEZOĞLU
- AYÇA TEKİN KORU
- AYŞE BUĞRA
- BEKİR AĞIRDİR
- BİLGE YIMAZ
- BURAK DALGIN
- BURCU ÜNÜVAR
- BÜLENT GÜLTEKİN
- ÇAĞLAR KEYDER
- FAİK ÖZTRAK
- FİKRET BİLA
- FUAT KEYMAN
- GÜLFEM SAYDAN SANVER
- GÜVEN SAK
- İLBER ORTAYLI
- İZLEM ERDEM
- KERİM ROTA
- M. MURAT KUBİLAY
- M. RIFAT HİSARCIKLIOĞLU
- M.SALİM KADİBEŞEGİL
- MAHMUT ÖZGENER
- MEHMET AKTAŞ
- MEHMET BOZGEYİK
- MUHİTTİN BİLGET
- MURAT KARAYALÇIN
- MUSTAFA TANYERİ
- NUR BATUR
- ORHAN TURAN
- ÖNDER TÜRKKANI
- REFET GÜRKAYNAK
- RIZA TÜRMEN
- SELÇUK SARIYAR
- SELVA DEMİRALP
- SERDAR ŞAHİNKAYA
- SITKI ŞÜKÜRER
- SOLİ ÖZEL
- SÜLEYMAN SÖNMEZ
- ŞEVKET PAMUK
- ŞÜKRÜ ÜNLÜTÜRK
- TAŞANSU TÜRKER
- UFUK AKÇİĞİT
- UĞUR GÜRSES
- ÜMİT ÖZLALE
- ÜNAL ERSÖZLÜ
- YUSUF IŞIK
- YUSUF KANLI

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

15-21 MART 2023 İZMİR

iktisatkongresi.org

2.1 Birbirimizden Razıyız

İkinci aşamayı oluşturan ilk uzman toplantısı “Birbirimizden Razıyız” buluşması, 13 Ocak’ta Aziz Vukolos Kilisesi’nde düzenlendi. Buluşmada farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip toplulukların temsilcileri ile demokrasi ve insan hakları konusunda çalışan 48 uzman bir araya geldi. Uzmanlar, paydaş toplantılarında sonunda oluşmuş olan deklarasyon metnine yer alan maddelere yönelik itirazlarını, önerilerini sundular.

2.2 DOĞAMIZA DÖNÜYÖRÜZ

Ekoloji ve ekonomi arasında ses benzerliğinden çok daha derin bir bağ var. Doğa yoksa, iktisat da olmuyor. Bu nedenlerle, ikinci uzman toplantımızı “Doğamıza Dönüyoruz” başlığı ile 20 Ocak’ta İzmir Tarımı Geliştirme Merkezi’nde (İZTAM) gerçekleştirildi. Toplantıda ekoloji ve ekonomi arasındaki ilişki üzerinde çalışan 39 akademisyen ve uzman doğa ile uyumlu bir ekonominin nasıl inşa edileceğini ortaya koymak için buluştu.

2.3 Geçmişimizi Anlıyoruz

Geleceğimizi görmemiz için tarihi doğru kavramak gerekiyor. Bu nedenle uzman buluşmalarının üçüncüsü “Geçmişimizi Anlıyoruz” başlığı ile 25 Şubat tarihinde Yeşilova Höyüğü’nde düzenlendi. Toplantıya 41 tarihçi, arkeolog, uzman ve akademisyen katıldı.

2.4 Geleceğimizi Görüyoruz

Son olarak 4 Şubat’ta gerçekleşti, inovasyon ve teknolojinin ekonomiye etkilerinin ele alınacağı dördüncü buluşma değişimle uyumu konu alıyor ve “Geleceğimizi Görüyoruz” ismini taşıyor. Toplantıda, inovasyon ve teknoloji üzerine çalışan 38 uzman ve akademisyen ikinci yüzyılda ekonomi politikalarının nasıl şekillenebileceğine dair önerilerini paylaştılar.

BİR EK ALAN OLARAK FORUMLAR

Paydaş toplantıları ve uzman toplantılarında, kongre sürecinin daha kapsayıcı ve katılımcı bir süreçle inşa edilmesi için forumlar düzenlenmesi kararı alındı. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresine giden yolda paydaş ve uzman buluşmalarında ek olarak belirlenmiş alanlarda forumlar düzenlendi.

Kadın ve İktisat Kongresi, Sanat Ekonomisi Forumu, Sokak İktisatı Forumu, Çocuk Forumu, Gençlik Forumu ve Eğitim Forumunda alanında uzman katılımcılar forumlara konu alan alanlardaki sorunları tespit edip, çözümlere dair öneriler geliştirdiler. Tüm forumlarda paydaş ve uzman toplantıları sonunda oluşmuş olan deklarasyonlar tartışıldı.

3. ÜÇÜNCÜ SAFHA – İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 15-21 Mart 2023 tarihlerinde yapılması planlanan İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, 10 ilimizde büyük can kaybına neden olan deprem dolayısıyla ileri bir tarihe ertelenmiştir.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, ilk kongreden tam yüz yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci yüzyılının ekonomi politikasını belirlemek üzere tüccarlar, çiftçiler, işçiler, sanayici ve esnafların oluşturduğu dört grubun paydaşlarının katılımı ile gerçekleştirilecekti.

Kongre sürecine katılan tüm paydaşların yanında ulusal ve uluslararası kurumlardan uzmanlar, akademisyenler, fikir insanları kongrede konuşmacı oldu ve Geleceğin Türkiye’sinin politikalarının oluşumuna katkı sundular.

Ana Kongre’de paydaş toplantıları, uzman toplantıları ve forumlardan gelen öneriler sonrasında oluşan deklarasyon metinleri delegelere sunuldu, gerçekleştirilen tartışmalar ve oylama sonucunda deklarasyon metni son halini aldı.

Tunç Soyer

İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ AÇILIŞ KONUŞMASI

17 Şubat 1923 Saat 10:00... Mustafa Kemal Atatürk diyor ki: *“Bu kadar değerli ve tarihi kongremizi açmak şerefini bana bahsettiğinizden dolayı özellikle teşekkürlerimi arz ederim.”* Burada alkışlar, alkışlar ve *“estağfurullah, estağfurullah”* sesleri... *“Ve böyle bir kongreyi toplayan sizlersiniz. Bundan dolayı sizi tebrike layık görür ve tebrik ederim “diyor, salondan teşekkür ederiz sesleri yükseliyor ve “kongre açılmıştır efendim” diyoruz. Arkasından 4 Mart’a kadar süren toplantılar ve 4 Mart’ta saat 11:15’te 1135 temsilcinin katılımıyla İzmir’de toplanan ilk Türkiye İktisat Kongresi’nin ortak olarak belirleyip kabul ettiği Misak-ı İktisadi’nin esasları açıklanıyor. 12 esas var, bunlardan sadece 5 tanesini hızlıca sizlerle paylaşacağım.*

Madde 1: Türkiye, milli sınırları içinde dünyanın barış ve ilerleme unsurlarından biridir.

Madde 2: Türkiye halkı, milli hakimiyetini kanı ve canı pahasına elde ettiğinden hiçbir şeye feda etmez.

Madde 3: Türkiye halkı tahribat yapmaz, imar eder; bütün çalışması iktisaden memleketi yükseltmek amacına yöneliktir.

Madde 4: Türkiye halkı tükettiği eşyayı mümkün meretebe kendi yetiştirir; çok çalışır, zamanda, servette ve ithalatta israftan kaçır, milli üretimi sağlamak için gerektiğinde geceli gündüzlü çalışır.

Madde 5: Türkiye halkı servet itibarıyla bir altın hazinesi üzerinde oturduğunu bilincindedir. Ormanlarını evladı gibi sever. Böyle devam eden altı tane, yedi tane daha esası var...

100 yıl öncesinden İzmir’e miras kalan İktisat Kongresi’ni, tam 100 yıl sonra şehrimizin kadim kültürüne yaraşır bir şekilde yeniden düzenlemenin büyük heyecanını ve gururunu yaşıyorum. Hepiniz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Öncelikle bize bu heyecanı yaşatan, emeği geçen, destek olan herkese ve tüm çalışma arkadaşlarıma canı gönülden teşekkür ediyorum. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu tarihe ve dünyaya müjdeleyen İktisat Kongresi, büyük yangından sadece 5 ay sonra, Şubat 1923’te İzmir’de toplandı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, geleceğin iktisat politikalarını meclis iradesiyle belirlemek yerine, daha önce hiç denenmemiş bir yol denedi. İşçiler, çiftçiler, sanayici ve tüccarların seçilmiş delegeleri bir araya gelerek kuruluş aşamasındaki cumhuriyeti sivil bir ruhla inşa etti. 1135 delege, İzmir’de buluşarak bir gelecek hayali kurdu ve bu yol haritasını bize miras bıraktı.

Bizler, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi’ni düzenlerken cesaretimizi şehrimizin sahip olduğu işte bu görkemli geçmişten aldık. Geleceğin inşasına başlamak için İzmir’i tercih eden Atatürk ve onun kadın-erkek tüm yol arkadaşlarının hatırası önünde saygıyla eğiliyoruz. Bu kongre, kurtuluş ve kuruluş mücadelemiz için kendilerine duyduğumuz tarifsiz minnetin mütevazı bir tezahürüdür ve İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi sadakate yapılan bir çağrıdır.

Biz, bu buluşmayı ilk İktisat Kongresi’nden tam 100 yıl sonra, 15-21 Şubat tarihleri arasında düzenlemeyi arzulamış ve bütün hazırlıklarımızı buna göre tamamlamıştık. Fakat planladığımız gibi olmadı, 6 Şubat sabahı çok büyük bir felaket yaşadık. Yetmezmiş gibi bölge dünden beri de sel felaketiyle ve onun yarattığı tahribatla başa çıkmaya çalışıyor. Acımız ve yasımız çok büyük. Çok iyi biliyoruz ki, artık hiçbir şey o günün öncesindeki gibi olmayacak, acılarımız asla bitmeyecek. Bizim bundan sonra asli yaşama nedenimiz gençlerimiz, çocuklarımız,

torunlarımız ve onlara güvenli bir gelecek bırakmak. Depremden hemen sonra yürekli bir maden işçisinin söylediği gibi bizim artık canımız yok, bizim canımız Türkiye ve bizler bugün burada Türkiye’mize yeniden can vermek için bir araya geldik. Planlanandan bir ay sonra gerçekleşebilen kongremiz işte bu nedenle vicdana yapılan bir çağrıdır. Diliyorum ki kırılan o fay, geçmişte yapılan büyük hatalarla gelecek arasında kalın bir çizgi çeksün. Bu deprem, bu enkaz, bu ülkede yeni kuralları, yeni kurumları ve doğasıyla uyumlu güvenli şehirleri doğursun.

Değerli katılımcılar; bugün ülkemiz bir kez daha 100 yıl öncesine benzer koşullardan geçiyor. Bir enkazın, bir yıkımın ortasındayız. Bu yıkımın içinde sivil bir girişimle, sivil bir kongre düzenliyoruz. Haklı ve güçlü sivil girişimler, siyasilerin kararlarını belirler. Hatta bazen sivil inisiyatifler o kadar güçlü olur ki, siyasilerin başka türlü bir irade ortaya koymasını mümkün olmaz. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi tam da böyle bir çalışma; halkın düşüncesini, özlemlerini kılcallardan gelen tüm önerileri birleştiriyor ve bu ülkenin yeni Misak-ı İktisadını dünyaya ilan ediyoruz.

Kongremizin sekiz ay süren hazırlıklarında biçim, yani kullandığımız yöntem en baştan beri içerik kadar önemliydi. Peki, neydi o biçim? Toplumun kılcallardan gelecek köklerini oluşturan ne kadar kaynak varsa, o kaynakları konuşurmak, hayallerini, özlemlerini ve şikayetlerini duymak istedik, tümüyle şeffaf ve katılımcı bir süreç yöneterek paydaşlarımızın kendi çözüm önerilerini ortaya koymalarına vesile olduk. Bunun için tam 21 buluşma düzenledik. Bu süreç mümkün olan en geniş katılımı sürdürüldü. Trabzon’dan Muğla’ya, Edirne’den Van’a, Diyarbakır’a kadar Türkiye’nin her köşesine ulaşmaya çalıştık. Çünkü ancak böyle olursa bu kongrenin sonuçlarının hayatı dönüştüreceğini biliyorduk. Tüm buluşmaların sonucunda bir içerik inşası gerçekleştirildi. Buna aynı zamanda ortak akıl ve vicdanın inşası da diyebiliriz. Geleceği inşa ediyoruz diye yola çıkmıştık; bunun için önce ortak akıl ve vicdanı, yani demokrasiyi inşa ettik, herkesin kendini özgürce ifade ettiği bir alan açtık. Hazırlık çalışmalarımız o yüzden böylesine uzun bir zamana yayıldı. Böylelikle kongremiz çokluğa ve birliğe yapılan bir çağrıya dönüştü. Biliyorum ki geleceğin Türkiye’si artık gücünü çeşitlilikten alan bu köklerin üzerinde yükselicek. Böylelikle bu topraklar yeniden canlanacak. Bu canlanmanın şifreleri ne gence.

1) Aramızdaki farklılıkların bizi çoğalttığı, zenginleş-tirdiğini gördük.

2) Kadınlar olmadan yarım kaldığımızı gördük.

3) Dünyanın kendi etrafımızda döndüğü yanılmasın-dan kurtulup dayanışmayı büyüttüğümüzde hayatın güzelleştiğini gördük.

Kongreyi düzenleme biçimimiz elbette içeriği de be-lirledi. Aradan geçen sekiz ayın sonunda kendimizi iktisadın geleneksel tanımına direnebilecek kadar donanımlı ve güçlü hissediyoruz. İktisat kuramı, do-ğadaki kaynakların sınırlı, insan ihtiyaçlarının sınırsız olduğunu söyler. Doğadaki kaynakların sınırlı, insan ihtiyaçlarının ise sınırsız olduğunu söyler.. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin geldiği noktadaysa bu-nun tam tersine inanıyoruz. Biz bu kongrenin hazır-lık çalışmalarında gördük ki, geleceğin dünyasında doğadaki kaynakların sonsuz, insan ihtiyaçlarını ise sınırlı olduğu anlaşılacak. Yoksa bu gezegenin bizi, insan türünü taşıma kabiliyeti yakın bir süre sonra ortadan kalkacak. Klasik iktisadın doğadaki kaynakla-ra kısıtlı olarak bakması, öyle sanıyorum ki döngüsel düşünmesinden kaynaklanıyor. Oysa ki insan uygarlı-ğını ekosistemin bir parçası olarak tasarlırsak, doğa-dan ödünç aldıklarımız, kullanıldıktan sonra yaşam döngüsü içinde bambaşka bir ihtiyacı karşılayabilir. Bu dönüşüm, tıpkı doğadaki diğer döngüler gibi son-suza kadar sürebilir. Kaldı ki doğanın içindeki sonsuz enerji, bilimin gelişmesiyle beraber her gün yepyeni güç kaynaklarını ortaya çıkartıyor. Nasıl ki 100 sene önce güneş ve rüzgarın enerji üretim kapasitesi bir bilinmez idiyse, bugün de bilinmez olan birçok kayna-ğın keşfiyle her gün doğanın sırları biraz daha ortaya çıkıyor ve sınırları genişliyor. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin ortak akıl ve vicdan terazisi gösterdi ki, çizgisel ve parçalı düşünen bir bilim kültüründe ısrar edersek, içinde insanın da yer aldığı yeni bir uygarlığı bundan sonra inşa edemeyeceğiz. Bugün doğayı sınırlı bir kaynak olarak gören iktisat anlayışını, doğada-ki sonsuzluktan öğrenen bir başka iktisat felsefesi ve bilimle değiştirmek zorundayız. Bu, iktisadı yeniden tanımlarken atmamız gereken ilk adım.

İkinci önemli adımsa kendimizle, yani insanla ilgili... Milyarlarca canlı türünden biri olarak insanlığın ihti-yaçlarının sınırsız olduğu, türümüzün bugüne kadar içine düştüğü en büyük yanılığ. Basit gibi görünen bu yanılığ, ne yazık ki gezegenimizi bir avuç zengin dışındakiler ve diğer tüm canlılar için yaşanmaz hale

getirdi. Sonucunda yerküremizin kusursuz uyumu ve sonsuz döngüleri yok olma noktasına geldi. Kongre-mizin Sanayici, Tüccar ve Esnaf Bildirgesi bu durumu şöyle tarif ediyor: “İnsan türünün yerküre ve atmosfer üzerinde bıraktığı ayak izi, parçası olduğumuz ekosis-temin kendini yenileme eşiğini çoktan aşmıştır. İklim krizi de bunun sonuçlarından biridir. Doğanın ekolo-jik döngüleri ve insan türünün ekonomik düzeni ara-sındaki bu mütakabiliyet dışı koşullar, bizatihi insan dahil tüm canlıların geleceğini tehdit etmektedir.”

Değerli katılımcılar; dünyamızın geldiği noktada sınırsız ihtiyaçların değil, karınca kararınca ağanın iktisa-dına doğru cesur bir adım atmak zorundayız. İnanın bana, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nden doğan bu öneri, teknolojidен yoksun yaşamak, yoksullaşmak, durmak veya geçmişe dönmek anlamına gelmiyor, ter-sine refahın adil dağılımı ve yoksullukla mücadelenin kapılarını aralıyor. Üzerimizdeki fazlalıklardan kur-tulduğumuzda eksilmeyeceğiz, çoğalacağız. Büyüklük ve hız fetişleri üzerine oturan sınırsız hırs ve ihtirasla-rımızla yüzleşebilirsek, hayatın anlamını ve derinliğin-in sonsuzluğu ile buluşacağız. Bencilliğimizin yerini dayanışma, bireysel zenginliğin yerini bereket, ihtiyaç fazlası tüketim yerini ise sanat, felsefe ve yaşamın bi-zatihi kendisi alacaktır.

Eski Uruguay Devlet Başkanı José Mujica'nın tarif etti-ği gibi, diyor ki: “Alıyoruz, alıyoruz, alıyoruz... Sonra bunları koyacak yer bulamıyoruz ama burada büyük bir hata yapıyoruz, bu aldıklarımızı kazandığımız pa-rayla aldığımızı zannediyoruz. Oysaki o parayı kazan-mak için harcadığımız zamanla alışveriş yapıyoruz. Yani kısacası zamanla beraber yaşamlarımızı tüketiyoruz. Zamanın parayla satın alınamayacağını unutup ve kendi hayatlarımızı ıskalıyoruz.”

Bu sözlerin arı kovanına çomak sokmak anlamına gel-diğini biliyorum. Fakat insanlığın ve doğanın içinden geçtiği bu acı durum karşısında elimiz kolumuz bağlı bekleyemeyiz. İşte bu yüzden bu kongre, tüm sokak-ları yeniliğe açılan bir davettir. Bu yenilik, ortak akılla şekillenen ortak bir yaşamı, yani adaleti, dayanışmayı ve refahı çoğaltacak.

Değerli katılımcılar; tüm bu çalışmalar sonucunda gördük ki, ekoloji ve ekonomi arasında ses benzerli-ğinden çok daha derin bir bağ var. 100 yıl öncesindeki kongrede masanın etrafında ekonominin can damarı olan çiftçiler, işçiler, tüccar ve sanayiciler vardı. Bu-gün artık doğa da o masada bir paydaş olarak oturuyor.

İkinci Yüz Yılın İktisat Kongresi'nin sınırları Türkiye'yi de aşan ve iktisada dünya genelinde ilham verecek en temel özelliği işte tam da bu; ekoloji ve ekonomi arasında bir uyum tarif etme çabası. Ortaya konulan bu yenilik, sürdürülebilirlik ile ve klasik anlamdaki çevrecilik ile sınırlı olmayan bir şey. Kongremizin tüm paydaşları ekoloji ile ilgili çok daha köklü, radikal ve güçlü bir şey söyledi: Doğayla uyum yoksa iktisat da yok. İşte bu yüzden İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi doğamızla uyuma yapılan bir davettir. Üstelik bu uyum yalnızca ekonomik gelişme için değil, can güvenliğimiz için de önemlidir. 6 Şubat depremi on binlerce canımızı bizden ayırdı ve biz daha acılarımız dinmemiş, yüreği-miz sızlarken bu büyük afetin bir de ekonomik enkazı ile yüzleştik. Depremün ülke ekonomisine faturasınının 150 milyar dolar civarında olduğu tahmin ediliyor. Yani geçmişte yapılan hataların bedelini gelecek nesillere ödeteceğiz. Bu hiç adil değil! Yaşadıklarımızdan ders çıkartmak ve değişmek zorundayız. Hiçbir şey olma-mış gibi ezberlerimizdeki şehirleri yeniden kurmaya devam edemeyiz. Yine tarım alanlarına ve yine jeolojik etütleri tamamlanmamış noktalara binalar kuramayız. Üstelik biliyoruz ki, geleceğin dünyası şehirlerin dün-yası olacak. Öyleyse güvenli, afetlere dirençli ve do-ğayla uyumlu şehirler kurmayı başarmak zorundayız. Doğayı hızla tüketen ve karşılığında sadece çöp, kar-bondioksit ve kirli ayak izi üreten beton şehirler döne-minin artık sonuna geldik. İnsanlığın ufku, birikimi ve sahip olduğu teknolojiler emin olun bundan çok daha iyisini yapmaya muktedir. Bugün uygarlığımızın en büyük sınavı, yeryüzündeki yaşamın bir parçası ola-rak nefes alıp veren ve içinde güvenle yaşanan şehirler inşa edebilmektir. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde işte bu değişim için bir yol açmaya gayret edeceğiz.

Değerli katılımcılar, 100 yıl önce Mustafa Kemal Ata-türk ve arkadaşlarının İktisat Kongresi için İzmir'i tercih etmeleri de bir tesadüf değil. İzmir ile iktisat arasındaki köklü ilişki, şehrin kültür mirasında sak-lıdır. 8500 yıllık geçmişe sahip İzmir, tarih boyunca farklı uygarlıklar doğurmuştur. İzmirililer birlikte ya-şayabilmenin sihrini bulmuş, şifrelerini çözmüş, çok sesli ve çok renkli yaşam biçimlerini refaha dönüştür-müş. Asya ve Akdeniz uygarlıkları arasında bir kalp gibi atan İzmir, gücünü çokluk içinde birlikten, yani uyumdan alan bir iktisat felsefesinin geliştiği şehirdir. Şehir bu çok güçlü iktisadi ve kültürel koşulları birbi-rine karşılıklı olarak büyütmüş, nihayetinde ticaretten akademiye, mimariden müziğe kadar uzanan sayısız yenilikler doğmuş; İzmir'in tüm dünyaya yayılan ünü-nü şehirdeki sivil oluşumlar arasında kök salan ve

halen yaşamaya devam eden yerel demokrasi kültürü taçlandırmış ve hiç kuşkusuz bu gelişimin seyrinde İzmir'in bereketli doğası belirleyici olmuştur. Nihaye-tinde insan uygarlığına yön veren sayısız yenilik, İzmir ve diğer Akdeniz kentlerinden doğarak dünyaya yayıl-mış. İzmir'in asırlar boyu ortaya koyduğu bu gelişme modeli, bugünün dünyasının ve Türkiye'nin iktisadi meselelerine çözüm üretmek için birçok önemli dene-yim içeriyor. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, İzmir'de-ki bu güçlü kültürün izlerini geleceğin inşası için bir çıpa kabul ediyor. Bu çıpanın özü demokrasidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk de bunu görmüş ve bu nedenle İzmir'i seçmiş. Biz de bu büyük umudumuzu İzmir'de doğan ve gelişen demokrasiye borçluyuz.

Değerli katılımcılar, biz aslında bir yürüyüş başlattık. 8 aylık yürüyüşümüzde kadın, erkek, genç yetişkin, çocuk hep beraberdik. Türkiye'nin yedi bölgesinden gelen çiftçiler, işçiler, sanayici, tüccar ve esnaflar katıldı, sokak emekçileri katıldı, sanatçılar katıldı. Türki-ye'den ve dünyanın birçok ülkesinden düşünür, uzman ve akademisyen bu çalışmamıza dahil oldu. İzmir bir kere daha toplumun her kesiminin buluştuğu bir mey-dana dönüştü. Her bir paydaşımız bu yürüyüşe kendi enerjisini, coşkusunu, düşüncelerini kattı. Böyle böyle büyüdük ve rengarenk bir imeceye dönüştük.

Biliyoruz ki, bu kongre başlayıp bitecek bir süreç de-ğil. İnsanların yeni hayalleri oldukça ve bizler nefes alıp verdikçe yürüyüşümüz çoğalarak, büyüyerek de-vam edecek. Bizim İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi dil, din, ırk ayırt etmeden insana ve doğaya yapılan bir yürüyüş çağrısıdır. Bugün burada attığımız temeller üzerinde hayallerimizin, özlemlerimizin ete kemi-ğe bürünmesi için var gücümüzle çalışmaya devam edeceğiz, 21 Mart akşamı alacağımız tüm kararların sonuna kadar takipçisi olacağız. Kalkıştığımız işin cid-diyetini ve bizlere yüklediği tarihi sorumluluğu çok iyi biliyoruz. Bu yükü çok büyük bir gurur ve mutlulukla taşıyacağımızdan hiç kimsenin şüphesi olmasın.

Biliyoruz ki yeni bir Türkiye doğuyor; adil, özgür, mü-reffeh ve demokratik bir Türkiye. Yüzyıl önce ataları-mızın yıllarca işgal altında kalmış, yanmış, yıkılmış, yoksul bir ülkeden cumhuriyet mucizesini yaratmalar-ı gibi, bu enkazın altından da kalkarak yine bu muh-teşem ülkeyi hep birlikte kuracağız. Bilim ve aklın rehberliğinde, vicdanla ve cesaretle binlerce yıllık ka-dim kültürlerin kökleri üzerinde boy veren pırıl pırıl filizlerimiz gençlerimizle birlikte başardık, çok çalışa-cağız, yeniden başaracağız!

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ

Süpervizör
Güven Eken

Yayına Hazırlayan
Cenker KUZGUN

Editörler

Aykut Tunç KILIÇ
Cenker KUZGUN
Şenay TOLUNAY

Grafik Tasarım

Deniz GEDİK
Tuğçe TUNÇ

Mizanpaj ve Görsel Düzenlemeler

Betül ÇEÇEN
Deniz GEDİK
Duru DAKOĞLU
Ezgi YALÇIN AKARSU
Özge AK

Baskı

Teknofset Matbaacılık

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

15-21 MART 2023 İZMİR

iktisatkongresi.org

İÇİNDEKİLER

I	İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ KATILIMCI LİSTESİ	50	DR. SERDAR ŞAHİNKAYA 17 ŞUBAT - 4 MART 1923'TE İZMİR'DE TOPLANAN TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ'NİN HATIRLATTIKLARI	128	HACER FOGGO ONURLU YAŞAM VE YOKSULLUK
VII	SUNUŞ	64	SİR BOB GELDOF FARK YARATMAK	132	PROF. DR. SELÇUK ŞİRİN YA ADALET YA SEFALET: DAHA YAŞANIR BİR TÜRKİYE İÇİN 7 MESELE 7 REÇETE
VIII	İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ TAKVİMİ	72	UĞUR GÜRSES İKİNCİ YÜZYILDA KAPSAYICI YENİ BİR EKONOMİK MODEL	142	ORHAN TURAN HEDEF GELİŞMİŞ SAYGIN ADİL VE ÇEVRECİ BİR TÜRKİYE
2	TUNÇ SOYER İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ AÇILIŞ KONUŞMASI	78	PROF. DR. ÇAĞLAR KEYDER DEĞİŞEN DÜNYADA İKTİSAT POLİTİKASI	148	PROF. DR. MICHIO KAKU TÜRKİYE - GELECEK 50 YIL
10	DOÇ. DR. SELİN SAYEK BÖKE İKİNCİ YÜZYILIN DÜZENİ: ÜRETİMDEN BÖLÜŞÜME HAK TEMELLİ KALKINMA	84	PROF. DR. ALİ HAKAN KARA İKİNCİ YÜZYILDA FİYAT İSTİKRARI VE FİNANSAL İSTİKRAR	158	PROF. DR. ŞEVKET PAMUK İZMİR TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİNİN CUMHURİYET EKONOMİSİNİN OLUŞTURULMASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ
16	BEKİR AĞIRDİR DÜNYANIN VE TÜRKİYE'NİN GİDİŞATI İÇERİSİNDE İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİNİN ANLAMI	94	DR. GÜLFEM SAYDAN SANVER YENİ BİR SİYASET ANLAYIŞI: VİCDAN	164	PROF. DR. THOMAS FAIST İKLİM TAHRİBATI VE GÖÇ: ULUSÖTESİ SOSYO-EKOLOJİK SORUN
20	ŞÜKRÜ ÜNLÜTÜRK BÖLGELER ARASI GELİŞMİŞLİK FARKLILIKLARI VE KOBİLER	100	PROF. DR. TIMOTHY GARTON ASH ŞİMDİNİN TARİHİ İÇERİSİNDE TÜRKİYE	170	PROF. DR. ASIM KARAÖMERLİOĞLU 1923 İLE 2023 SONRASINA YÜRÜMEK
28	PROF. DR. İŞİN ÇELEBİ İKİNCİ YÜZYILDA YENİ İKTİSAT POLİTİKASI NE OLMALI?	106	BURAK DALGIN YENİ'NİN YÜRÜYÜŞÜ: VİZYON - İRADE - İCRAAT	176	SITKI ŞÜKÜRER İKİNCİ YÜZYIL DEMOKRASİ ZAMANIDIR
38	GÜLSÜN BİLGEHAN GEÇMİŞİMİZE SAYGI... GELECEĞİMİZE GÜVEN...	112	PROF. DR. AYÇA TEKİN KORU KÜRESELLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK	182	PROF. DR. CEM SAY BİLİM TOPLUMU OLMAK YA DA OLMAMAK
44	PROF. DR. REFET GÜRKAYNAK RESTORASYON, DEĞİŞİM VE BÜYÜME İÇİN RIZA VE ÖNCELİKLER	120	SELÇUK SARIYAR CUMHURİYETİN İKİNCİ YÜZYILINDA ŞEHİR EKONOMİLERİ	192	KERİM ROTA SON YÜZYILDA TASARRUFLARLA İMTİHANIMIZ: İKİNCİ YÜZYILDA NE YAPILMALI?

198 **MUHİTTİN BİLGET**
TÜRKİYE VE DÜNYADA
GELİR DAĞILIMI
DÜNYADAKİ MİLLİ GELİRİN
ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

206 **ALP AVNİ YELKENBİÇER**
DÜNYADA TÜRKİYE'DE VE
İZMİR'DE GİRİŞİMCİLİK

214 **EMRE ÜÇKARDEŞLER**
İKİNCİ YÜZYILIN
İKTİSAT KONGRESİ
ÇOCUK ÇALIŞTAYI SUNUMU

222 **DR. ALİ ERCAN ÖZGÜR**
ÇOCUK DOSTU KENTLER, ÇOCUK
ODAKLI BÜTÇE VE STRATEJİK PLAN

226 **PROF. DR. ŞADUMAN HALICI**
TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ
VE MAHMUT ESAT BOZKURT

232 **DOÇ. DR. EROL KÖROĞLU**
BU YÜZYILDA
OKUR YETİŞTİRMEYİ
BAŞARACAK MIYIZ?

238 **PROF. DR. SELVA DEMİRALP**
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE
DOĞRU BİLİNEREN YANLIŞLAR

248 **PROF. DR. BİLGE YILMAZ**
TÜRKİYE İÇİN
KALICI VE KAPSAYICI
BÜYÜME ROTASI

256 **PROF. DR. FRANCIS FUKUYAMA**
KÜRESEL SİYASET,
DEMOKRASİ VE TÜRKİYE

266 **PROF. DR. TARIK ŞENGÜL**
DEPREME ÇOK BOYUTLU
YAKLAŞMAK: İSTANBUL
PLANLAMA AJANSI MODELİ

274 **PROF. DR. OKAN TÜYSÜZ**
DEPREM VE TÜRKİYE:
AFETLERDEN KURTULMAK
MÜMKÜN MÜ?

278 **PROF. DR. KAMİL YILMAZ**
DEPREME HAZIRLIKSIZ
YAKALANMANIN
EKONOMİK BOYUTU

284 **PROF. DR. NACİ GÖRÜR**
DEPREM GERÇEKLİĞİ

292 **PROF. DR. ÖVGÜN AHMET ERCAN**
ONBİRİL DEPREM, 2023 İLE
İZMİR İÇİN ÇIKARIMLAR

306 **HIROYUKI UNEMORI**
DİĞER İNSANLARLA BİRLİKTE
OLMAK İÇİN BİR YER:
JAPONYA'DAKİ DEPREM ÜZERİNE
DÜŞÜNMEK

316 **DR. GÜVEN EKEN**
DÖNGÜSEL KÜLTÜR
ŞEHİRLERİ

326 **DR. MURAT KUBİLAY**
NEDEN 2001 KRİZİ REÇETESİYLE
2023 BUHRANINA ÇARE
BULUNAMAZ?

336 **PROF. DR. VANDANA SHIVA**
DOĞA ANA VE
İNSANLIĞIN GELECEĞİ

344 **PROF. DR. ANDREW MCAFEE**
DEMATERİYALİZASYONUN GÜCÜ
DAHA AZ DOĞAL KAYNAK
TÜKETİRKEN EKONOMİYİ NASIL
BÜYÜTEBİLİRİZ (VE DİJİTALLEŞMEYİ
KULLANABİLİR MİYİZ?)

354 **FAİK ÖZTRAK**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

358 **İBRAHİM ÇANAKÇI**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

362 **BÜLENT ŞAHİNALP**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

366 **FERİDUN BİLGİN**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

372 **ÜMİT ÖZLALE**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

376 **SABRİ TEKİR**
MİLLET İTTİFAKI
ORTAK POLİTİKALAR
METNİ PANELİ

382 **TUNÇ SOYER**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

384 **KEMAL KILIÇDAROĞLU**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

388 **ALİ BABACAN**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

394 **GÜLTEKİN UYSAL**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

398 **AHMET DAVUTOĞLU**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

404 **ÜMİT ÖZLALE**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

408 **TEMEL KARAMOLLAOĞLU**
MİLLET İTTİFAKI
GENEL BAŞKANLAR
BULUŞMASI

416 **JOSCHKA FISCHER**
AVRUPA BİRLİĞİ,
DEMOKRATİKLEŞME
VE TÜRKİYE

422 **SIRRI SÜREYYA ÖNDER**
SADAKAT BEKLENTİSİ VE
GERÇEKLIK

428 **PROF. DR. FUAT KEYMAN**
KENTLERİN TÜRKİYE'SİNİN
İKTİSAT KONGRESİ

436 **PROF. DR. GÜVEN SAK**
DÜNYA YENİDEN
YAPILANIRKEN TÜRKİYE'NİN
ORTAK AKILLA İNŞASI

446 **MURAT KARAYALÇIN**
PROJE SAHİPLİĞİ

450 **DR. EMİN ÇAPA**
YENİ BİR DÜNYA,
YENİ BİR TÜRKİYE

460 **YILDIRIM KOÇ**
TÜRKİYE'DE GÜNÜMÜZDE
SENDİKACILIĞIN DURUMU VE
SORUNLARI

466 **HANRİ BENAZUS**
1923 TÜRKİYESİ VE
MUSTAFA KEMAL

476 **NUR BATUR**
ATATÜRK'ÜN AÇTIĞI YOLDA
ÇAĞDAŞ DÜNYAYLA
BULUŞMAK

484 **M. SALİM KADIBEŞEGİL**
KAZAN-KAZAN-KAZAN

492 **SOLİ ÖZEL**
YENİ DEVLET İÇİN MİLLİ
EKONOMİNİN HARCİ: İZMİR
İKTİSAT KONGRESİ

498 **DOÇ DR. SERHAN ADA**
YENİ KÜLTÜR
POLİTİKALARININ EŞİĞİNDE

508 **YUSUF IŞIK**
İKİNCİ YÜZYIL PERSPEKTİFİ İÇİN
BİR YAKLAŞIM:
SOSYAL BİLGİ EKONOMİSİ

528 **MAHMUT ÖZGENER**
İKTİSADİ İSTİKLAL

538 **NEPTÜN SOYER**
KOOPERATİFLERDE
BİRLEŞEREK ÇOĞALAN
"KÖYLÜNÜN ÖRGÜTLÜ GÜCÜ"

542 **MEHMET BOZGEYİK**
EMEĞİN AÇIK YARALARI VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

548 **MEHMET BALIK**
İKİNCİ YÜZYILDA
KAMUCU TAVİR

554 **ARZU ÇERKEZOĞLU**
İKİNCİ YÜZYILDA EMEK
EKSENİNİ YENİDEN KURULUŞ

560 **SÜLEYMAN SÖNMEZ**
CUMHURİYETİMİZİN İKİNCİ YÜZYILINDA
HAYALİMİZDEKİ TÜRKİYE

566 **PROF. DR. İAN GOLDİN**
KURTULUŞ: KÜRESEL KRİZDEN DAHA
İYİ BİR DÜNYAYA

572 **TUNÇ SOYER**
İKİNCİ YÜZYILIN
İKTİSAT KONGRESİ
KAPANIŞ KONUŞMASI

576 **GELECEĞİN İNŞASI**
SONUÇ BİLDİRGESİ

580 **GELECEĞİN İNŞASI**
SONUÇ BİLDİRGESİ
GİRİŞ BÖLÜMÜ

586 **İKTİSADIN YENİ FELSEFESİ**

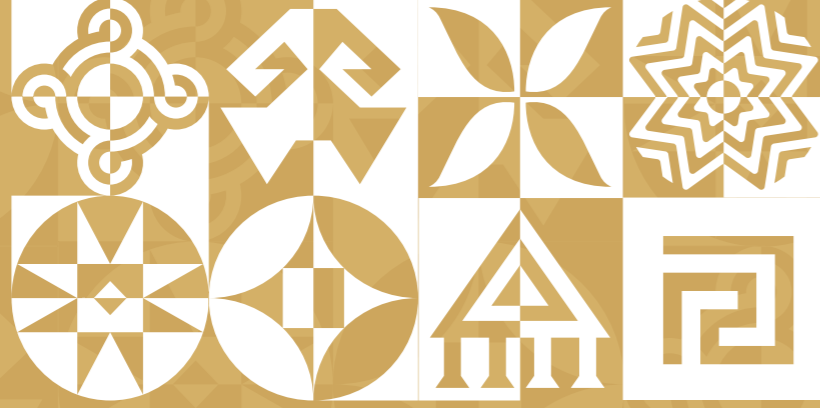
588 **GELECEĞİN TÜRKİYESİ'NİN**
İKTİSAT STRATEJİLERİ

596 **İŞÇİ BULUŞMASI**
DEKLARASYONU

606 **ÇİFTÇİ BULUŞMASI**
DEKLARASYONU

616 **SANAYİCİ, TÜCCAR VE ESNAF**
BULUŞMASI DEKLARASYONU

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

KATILIMCI LİSTESİ

ÇİFTÇİ GRUBU KATILIMCILARI

- ARI YETİŞTİRİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- ARSLANKÖY KADINLAR TİYATRO TOPLULUĞU
- AYAŞ AKKAYA KÖYÜ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- AYINTAP TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- BADEMLER TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- BALIKESİR BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ
- BAYINDIR ÇİÇEK ÜRETİCİLERİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- BİTLİS MANDA YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- ÇAMAVLU TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- DEREKÖY GÖKYAKA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- FETHİYE ATA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- FİDAN ÜRETİCİLERİ ALT BİRLİĞİ
- FOÇA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- GÖDENCE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- GÜMÖZ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- HEVSEL BAHÇELERİ
- HİDİRLİK TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- HOPA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- İÇDELİ VE ÇEVRE KÖYLERİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- İZMİR DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- İZMİR KALKINMA AJANSI
- İZMİR SULAMA KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ
- KANATLI HAYVAN ETİ ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- KARABURUN BATI MAH. TAR.KAL.KOOP.
- KİLİZİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- KOZAK ÇAMAVLU TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- KÖSTEM ZEYTİNYAĞI MÜZESİ
- KASTAMONU KÖY KALKINMA VE DİĞER TARIMSAL AMAÇLI KOOP. BİRLİĞİ
- KÖY KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- KUŞADASI DEĞİRMEN ÇİFTLİK
- MAHMUT TÜRKMENOĞLU KOOPERATİFÇİLİK VAKFI
- MANİSA MERKEZ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- MARMARABİRLİK
- MEYVE SUYU ENDÜSTRİSİ DERNEĞİ
- MEYVE ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- MİLLİ KOOPERATİFLER BİRLİĞİ
- MUŞ İLİ DAMIZLIK MANDA YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- OR-KOOP MERKEZ BİRLİĞİ
- ÖDEMİŞ BADEMLİ FİDANCILIK TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- S.S. İZMİR KÖY-KOOP BİRLİĞİ
- SAMANDAĞ İLÇE MERKEZİ VE MAH. TAR.KAL.KOOP.
- SARDES TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- SOMA TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ
- SUSUZ BELEDİYESİ
- SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ
- TİRE SÜT KOOPERATİFİ
- TMMOB GIDA MÜHENDİSLERİ ODASI İZMİR ŞUBE
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI EDİRNE İL TEMSİLCİLİĞİ
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI ERZURUM ŞUBESİ
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI GENEL MERKEZİ
- TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI İZMİR ŞUBESİ
- TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ İZMİR BAŞMÜDÜRLÜĞÜ
- TROYA YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFİ
- TÜRK VETERİNER HEKİMLERİ BİRLİĞİ
- TÜRK VETERİNER HEKİMLERİ BİRLİĞİ İZMİR VETERİNER HEKİMLERİ ODASI
- TÜRKİYE BAL ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE ÇİFTÇİLER BİRLİĞİ
- TÜRKİYE DAMIZLIK KOYUN KEÇİ YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE MİLLİ KOOPERATİFLER BİRLİĞİ
- TÜRKİYE SÜT ÜRETİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ
- TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ SELÇUK ZİRAAT ODASI
- TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ
- TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ AYDIN ŞUBESİ
- TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ İZMİR ŞUBESİ
- TÜRKİYE SULAMA KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ
- URLA BAĞ YOLU DERNEĞİ
- VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ
- ZEYTİN OKULU
- ZEYTİNLİK-GÖLCÜK TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ

İŞÇİ GRUBU KATILIMCILARI

- ADALET ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- BAĞIMSIZ KAMU GÖREVLİLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- BANKA-FİNANS VE SİGORTA İŞÇİLERİ SENDİKASI
- BASIN YAYIN İLETİŞİM VE POSTA EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- BİRLEŞİK KAMU İŞGÖRENLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- BİRLEŞİK METAL İŞ SENDİKASI
- BİRLEŞİK TAŞIMACILIK ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- BİRLİK SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- BÜRO EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- DERİ, DOKUMA VE TEKSTİLDEN YAPILAN HER TÜRLÜ GİYİM EŞYASI İŞLEME YERLERİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- DEVRİMCİ TURİZM İŞÇİLERİ SENDİKASI
- DEVRİMCİ YAPI, İNŞAAT VE YOL İŞÇİLERİ SENDİKASI
- EĞİTİM VE BİLİM EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- EMEKLİLER SENDİKASI
- ENERJİ, SANAYİ VE MADEN KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- GEMİ YAPIMI VE DENİZ TAŞIMACILIĞI, ARDIYECİLİK VE ANTREPOCULUK İŞÇİLERİ SENDİKASI
- GENEL İŞ SENDİKASI
- GÜVENLİK VE SAVUNMA İŞÇİLERİ SENDİKASI
- HAK İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- İLETİŞİM, HABERLEŞME, POSTA VE ÇAĞRI MERKEZİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
- KÜLTÜR SANAT VE TURİZM EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- ÖZ BANKA, FİNANS VE SİGORTA ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- ÖZ HAVA, KARA VE DEMİRYOLU TAŞIMA İŞ SENDİKASI
- ÖZ SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET İŞÇİLERİ SENDİKASI
- ÖZ TÜTÜN, MÜSKİRAT, GIDA SANAYİİ VE YARDIMCI İŞÇİLERİ SENDİKASI
- ÖZEL GÜVENLİK İŞÇİLERİ SENDİKASI
- SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- SINEMA EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- TARIM VE ORMANCILIK HİZMET KOLU KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- TEKSTİL İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM BELEDİYE VE YEREL YÖNETİM HİZMETLERİ EMEKÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM DOKUMA, İPLİK, TRİKOTAJ, HAZIR GİYİM, KONFEKSİYON VE DERİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM TAŞIMA İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜM YEREL YÖNETİM ÇALIŞANLARI SENDİKASI
- TÜRKİYE BELEDİYELER VE GENEL HİZMETLER İŞÇİLER SENDİKASI
- TÜRKİYE ÇİMENTO SERAMİK TOPRAK VE CAM SANAYİİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE DEMİRYOLU İŞÇİLERİ SENDİKASI İZMİR ŞUBESİ
- TÜRKİYE DENİZCİLER SENDİKASI
- TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU

- TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU EGE BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
- TÜRKİYE DEVRİMCİ KARA, HAVA VE DEMİRYOLU İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GENEL HİZMETLER İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GIDA SANAYİİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GIDA VE ŞEKER SANAYİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE GIDA VE YARDIMCI İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU İZMİR EGE 3. BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
- TÜRKİYE KOOPERATİF, TİCARET VE BÜRO İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE LİMAN, DENİZ, TERSANE VE DEPO İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE METAL, ÇELİK, MÜHİMMAT, MAKİNA, METALDEN MAMÜL EŞYA VE OTO, MONTAJ VE YARDIMCI İŞÇİLER SENDİKASI
- TÜRKİYE OTEL, LOKANTA, DİNLENME YERLERİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE PETROL, KİMYA VE LASTİK SANAYİİ İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE SAĞLIK İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE SOSYAL SİGORTALAR, EĞİTİM, BÜRO, TİCARET, KOOPERATİF VE GÜZEL SANATLAR İŞÇİLERİ SENDİKASI
- TÜRKİYE YOL-İŞ SENDİKASI
- YOL, YAPI, ALTYAPI, TAPU VE KADASTRO EMEKÇİLERİ SENDİKASI

SANAYİCİ, TÜCCAR VE ESNAF GRUBU KATILIMCILARI

- ADANA SANAYİ ODASI
- ALIAĞA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- ANKARA GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- ANKARA GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- ANKARA SANAYİ ODASI
- BAĞYURDU ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- BALIKESİR SANAYİ ODASI
- BALIKESİR TİCARET ODASI
- BATI AKDENİZ SANAYİ VE İŞDÜNYASI FEDERASYONU
- BATI ANADOLU SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEKLERİ FEDERASYONU
- BATI KARADENİZ SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEKLERİ FEDERASYONU
- BERGAMA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- BUCA EGE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- BULANCAK GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- BURSA GENÇ SANAYİCİ İŞ İNSANLARI VE YÖNETİCİLERİ DERNEĞİ
- BURSA GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- BURSA SANAYİCİLERİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- DENİZLİ GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- DİKİLİ TARIMA DAYALI İHTİSAS SERA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- DİYARBAKIR TİCARET VE SANAYİ ODASI
- DOĞU AKDENİZ SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- DOĞU MARMARA SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- DOĞU SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
- EGE BÖLGESİ SANAYİ ODASI
- EGE EKONOMİYİ GELİŞTİRME VAKFI
- EGE GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- EGE İHRACATÇILAR BİRLİĞİ
- EGE İŞ KADINLARI DERNEĞİ
- EGE OTOMOTİV DERNEĞİ
- EGE SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- EGE SERBEST BÖLGE KURUCU VE İŞLETİCİSİ A.Ş.
- ENERJİ SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- ESKİŞEHİR GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- GÜNEY EGE SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- GÜNEY MARMARA SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- GÜNEYDOĞU SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- İMEAK DENİZ TİCARET ODASI EGE ŞUBESİ
- İPEKYOLU SANAYİ VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- İSTANBUL GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- İSTANBUL SANAYİ ODASI
- İTOB ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- İZMİR ATATÜRK ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- İZMİR DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU DERNEĞİ
- İZMİR ESNAF VE SANATKARLAR ODALARI BİRLİĞİ
- İZMİR GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- İZMİR HALCİLER DERNEĞİ
- İZMİR İŞ KADINLARI DERNEĞİ
- İZMİR SANAYİCİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- İZMİR SERBEST BÖLGESİ
- İZMİR TİCARET BORSASI
- İZMİR TİCARET ODASI
- İZMİR YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER
- KAMU MÜTEAHHİTLERİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- KEMALPAŞA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- KEMERALTI ESNAF DERNEĞİ
- KENTİMİZ İZMİR DERNEĞİ
- KIBRIS GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- KINIK ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- KINIK TARIMA DAYALI İHTİSAS BİTKİSEL ÜRETİM ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
- KOCAELİ SANAYİ ODASI
- KOCAELİ SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
- KONYA TİCARET ODASI
- KUZEY KIBRIS GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- MANİSA TİCARET VE SANAYİ ODASI
- MERSİN GÜMRÜK MÜŞAVİRLERİ DERNEĞİ
- ORTA ANADOLU GİRİŞİM VE İŞ DÜNYASI FEDERASYONU
- SÜS BİTKİLERİ VE MAMULLERİ İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- ŞIRNAK İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
- TÜRK GİRİŞİM VE İŞ DÜNYASI KONFEDERASYONU
- TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- TÜRKİYE GENÇ İŞ İNSANLARI DERNEĞİ
- TÜRKİYE GENÇ İŞ İNSANLARI KONFEDERASYONU
- TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ
- TÜRKİYE SEYAHAT ACENTELERİ BİRLİĞİ
- ULUKENT SANAYİCİLERİ DERNEĞİ
- ULUSLARARASI YATIRIMCILAR DERNEĞİ
- YATIRIMCI VE SANAYİCİ İŞ İNSANLAR DERNEĞİ

UZMAN GRUBU

- ABDULLAH BAYSAK
- AHMET ATIL AŞICI
- AHMET UHRİ
- AKIN KAZANÇOĞLU
- ALİ ERCAN ÖZGÜR
- ALPHAN MANAS
- ANJELİK KELAVGİL
- ASIM KARAÖMERLİOĞLU
- ASLI CEYLAN ÖNER
- ASLIHAN AYKAÇ
- AYŞE GÜLSÜN BİLGEHAN
- AYŞEGÜL SELİŞİK
- AYTEKİN SÖZEN
- BAHATTİN YÜCEL
- BARAN BOZOĞLU
- BAŞAK TAŞPINAR DEĞİM
- BELGİN BAHAR
- BÜLENT BİLMEZ
- CAN BİLSEL
- CAN GÜLERYÜZLÜ
- CEM SAATÇIOĞLU
- COŞKUN ÜSTERCİ
- CUMA ÇİÇEK
- CUMHUR TANRIVER
- ÇAĞATAY TAVŞANOĞLU
- ÇİLER ÇİLİNGİROĞLU
- DAĞHAN MEHMET YAZICI
- DENİZ ATAÇ
- DICLE TUBA KILIÇ
- DOĞA TAŞLARDAN
- DOĞAN ÇETİNKAYA
- DOĞANAY TOLUNAY
- ELBRUZ AKSOY
- ELİF KOPARAL
- EMRE DÖNMEZ
- EMRE ÖZÇELİK
- ERDEM ERTEN
- ERGİ ŞENER
- ERHAN ASLANOĞLU
- ERHAN EKMEN
- ERHAN LAÇİN
- ERİNCH SAHAN
- ERKAN SERCE
- EROL KÖROĞLU
- ERTUĞRUL BARKA
- ETİ AKYÜZ LEVİ
- EVREN LAÇİN
- FATMA GÖK
- FERİDE AKSU TANIK
- FIRAT MOLLAER
- FİKRET ADAMAN
- FUAT KEYMAN
- GABRİYEL AKYÜZ
- GAMZE ÇELİKİYILMAZ
- GÖKMEN ARGUN
- GÜLBAHAR KAPLAN
- HALİM ORTA
- HANDE PAKER
- HAZAL PAPUÇÇULAR
- HAZİM GÖKÇEN
- HİCRAN ATATANIR
- HİKMET ÖZTÜRK
- HİLAL AKGÜL
- HURİYE SERTER
- HÜLYA TÜRKMEÑOĞLU
- HÜSNÜ ERKAN
- HÜSREV ÖZKARA
- İTİR AKDOĞAN
- İBRAHİM BETİL
- İHSAN ÖMER ATAGENÇ
- İLHAN PINAR
- İLKER KAHRAMAN
- KAMURAN ELBEYOĞLU
- KAMURAN SOYLU
- KEMAL KOCABAŞ
- KEMAL TAYFUR
- KEREM DİKMEN
- KORAY VELİBEYOĞLU
- LEVENT KURNAZ
- LEVENT YILMAZ
- M. LEVENT ARTÜZ
- MAHMUT ŞEREN
- MEHMET ERSAL
- MEHMET TORAN
- MEHMET YAVUZ
- MELEK GÖREGENLİ
- MENEVİŞ UZBAY
- MESUT ALP
- METE ÇAKMAKCI
- MİNE TANAÇ ZEREN
- MİTHAT KADRİ VURAL
- MUHİTTİN BİLGET
- MURAD TIRYAKIOĞLU
- MURAT ADİL SALEPÇIOĞLU
- MURAT BOROVALI
- MURAT KORALTÜRK
- MURAT KOYUNCU
- MURAT ÖZBİLGİ
- MURAT TÜRKŞEŞ
- MURAT UTKUCU
- MURAT YERCAN
- MUSTAFA SAİM UYSAL
- MUSTAFA TANYERİ
- MUSTAFA TINAZ TİTİZ
- MÜSLÜM SARI
- NALAN ERKARAKAŞ
- NAZAN MOROĞLU
- NEBİ SÜMER
- NECMİ KARUL
- NEDİM ATILLA
- NEJAT TAŞTAN
- NEJAT YENTÜRK
- NESİBE KIRIŞ
- NESİM BENCOYA
- NİLÜFER TAŞKIN
- NURİ ÖZBAĞDATLI
- ONUR İNAL
- ORHAN BEŞİKÇİ
- OSMAN AYDOĞUŞ
- OSMAN SİRKECİ
- OYA ÖZARSLAN
- ÖZCAN ALPER
- ÖZCAN PURCU
- ÖZCAN TÜRKÖĞLU
- ÖZCAN YÜKSEK
- ÖZEN SARIOĞLAN
- ÖZER AKDEMİR
- ÖZGÜR GÖKMEN
- PANDELİ LAKİ VİNGAS
- PETER PAPI
- PİRAYE ANTİKA
- R. FUNDA BARBAROS
- REŞAT KUTUCULAR
- RUHİSU CAN AL
- SALİM KADİBEŞEGİL
- SAMİM AKGÖNÜL
- SELİN ÖZOKCU
- SELVA DEMİRALP
- SEMA GÜR
- SERAP ORAL YÜCEERİM
- SERGEN GÜL
- SERPİL ÇAKIR
- SEVAY İPEK AYDIN
- SİNAN BİÇİCİ
- SİREN BORA
- ŞEHADET ÇİTİL
- ŞEREF OĞUZ
- TANAY SIDKI UYAR
- TAYFUN MARO
- TAYFUN ÖZKAYA
- TAYLAN YILDIZ
- TINAZ TİTİZ
- TUĞÇE YILMAZ ÖZBİLGİ
- TUĞRUL DAİM
- TÜRKER KILIÇ
- UĞUR GÜRSES
- ULVİ PUĞ
- UMUT DİLSİZ
- ÜMİT AŞKAN
- YASEMEN BİLGİLİ
- YAŞAR ÜRÜK
- YELDA ŞİMŞİR
- YOLCU BİLGİNÇ
- YUNUS ARIKAN
- YUSUF SEZGİN
- YUSUF YAVUZ
- ZAFER DERİN
- ZAFER TOPRAK
- ZAKARYA MİLDANOĞLU

YÜKSEK İSTİŞARE KURULU

- ALİ İHSAN ÖZGÜRMAN
- ALİ RIZA ERSOY
- ALİ YAYCIOĞLU
- ALP ERİNÇ YELDAN
- ALPHAN MANAS
- ARZU ÇERKEZOĞLU
- AYÇA TEKİN KORU
- AYŞE BUĞRA
- BEKİR AĞIRDİR
- BİLGE YIMAZ
- BURAK DALGIN
- BURCU ÜNÜVAR
- BÜLENT GÜLTEKİN
- ÇAĞLAR KEYDER
- FAİK ÖZTRAK
- FİKRET BİLA
- FUAT KEYMAN
- GÜLFEM SAYDAN SANVER
- GÜVEN SAK
- İLBER ORTAYLI
- İZLEM ERDEM
- KERİM ROTA
- M. MURAT KUBİLAY
- M. RIFAT HİSARCIKLIOĞLU
- M.SALİM KADİBEŞEGİL
- MAHMUT ÖZGENER
- MEHMET AKTAŞ
- MEHMET BOZGEYİK
- MUHİTTİN BİLGET
- MURAT KARAYALÇIN
- MUSTAFA TANYERİ
- NUR BATUR
- ORHAN TURAN
- ÖNDER TÜRKKANI
- REFET GÜRKAYNAK
- RIZA TÜRMEN
- SELÇUK SARIYAR
- SELVA DEMİRALP
- SERDAR ŞAHİNKAYA
- SITKI ŞÜKÜRER
- SOLİ ÖZEL
- SÜLEYMAN SÖNMEZ
- ŞEVKET PAMUK
- ŞÜKRÜ ÜNLÜTÜRK
- TAŞANSU TÜRKER
- UFAK AKÇİĞİT
- UĞUR GÜRSES
- ÜMİT ÖZLALE
- ÜNAL ERSÖZLÜ
- YUSUF IŞIK
- YUSUF KANLI

1. SAFHA

Ağustos - Aralık 2022

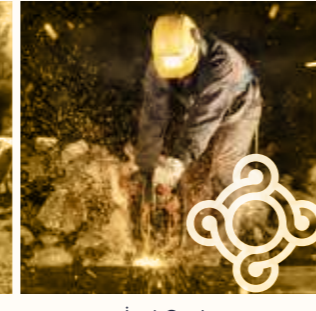
PAYDAŞ BULUŞMALARI

10 Ağustos 2022

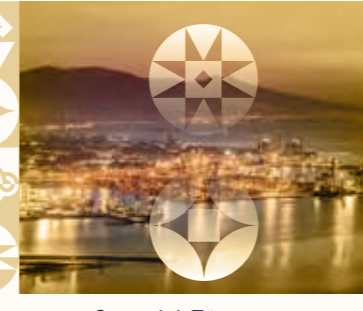
Çiftçi Grubu
Ön Buluşması

23 Ağustos 2022

İşçi Grubu
Ön Buluşması

5 Ekim 2022

Sanayici, Tüccar ve
Esnaf Grubu Ön Buluşması

4 Kasım 2022

Paydaş Grupları
Teknik Çalışmaları

17 Kasım 2022

Çiftçi Buluşması

1 Aralık 2022

İşçi Buluşması

Sanayici, Tüccar ve Esnaf Buluşması

4 Şubat 2023

Geleceği Görüyoruz

2 Şubat 2023

Kadın ve
İktisat Kongresi

1-2 Şubat 2023

Çocuk Çalıştayı

29 Ocak 2023

Gençlik Forumu
Çalıştayı

27 Ocak 2023

İkinci Yüksek
İstişare Kurulu

25 Ocak 2023

Geçmişimizi Anlıyoruz

20 Ocak 2023

Doğamıza Dönüyoruz

13 Ocak 2023

Birbirimizden Razıyız

10 Aralık 2022

Birinci Yüksek İstişare Kurulu

2. SAFHA

Aralık 2022 - Şubat 2023

UZMAN BULUŞMALARI

4 Mart 2023

Sokak İktisadı
Çalıştayı

8 Mart 2023

Eğitim Çalıştayı

11 Mart 2023

Çocuk Çalıştayı

3. SAFHA

15 - 21 Mart 2023

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ

Yeniliğe Davet

Vicdana Davet

Yürüyüşe Davet

Değişime Davet

Doğamıza Davet

Sadakate Davet

Çokluğa ve Birliğe Davet

Sonuç Metninin
Oylanması

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ YOLCULUĞU

İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi yüzyıl önce Türkiye ekonomisinin temel aktörleri olan grupların ortak akıl buluşmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu toplantıda yer alan dört ana grup şunlardır: Çiftçiler, işçiler, sanayiciler ve tüccarlar.

İzmir İktisat Kongresi

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi ilk kongrenin özüne sadık olan ve aynı zamanda bir dizi yeniliği de içine alan bir yöntemle gerçekleştiriliyor. 15-21 Mart 2023'te düzenlenen İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi yedi aylık hazırlık toplantıları ve üç safhadan oluşmaktadır.

İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi

1. BİRİNCİ SAFHA - PAYDAŞ BULUŞMALARI

Bu safhada çiftçi, işçi, sanayici, tüccar ve esnaf temsilcileri ayrı ayrı buluşarak Türkiye ekonomisinin sorunları ile ilgili kendi alanlarından değerlendirmeler yaptılar. 15-21 Mart 2023'te düzenlenecek İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'ne uzanan süreçte ilk adım, belirlenen paydaşların ön buluşmaları oldu. 10 Ağustos 2022'de başlayan paydaş ön buluşmaları 23 Ağustos 2022'de tamamlandı. Bu safhada; grupların iktisat kongresine dair önerileri, kendi alanlarına dair sorun tespitleri ve çözüm önerileri konuşulmuştur.

İzmir İktisat Kongresi

1.1 ÇİFTÇİ BULUŞMALARI

1.1.1 Çiftçi Grubu Ön Buluşması

10 Ağustos 2022'de gerçekleşen Çiftçi Grubu Ön Buluşmasına tarım ve hayvancılık sektörünün önde gelen 37 örgütünün üst düzey yöneticileri katıldı. Nihai paydaş buluşmaları öncesinde katılımcılar çiftçi deklarasyonu için görüş ve önerilerini dile getirdiler.

İzmir İktisat Kongresi

1.1.2 Çiftçi Grubu Teknik Çalıştay

Çiftçi grubu toplantısına 41'i fiziki, 9'u çevrim içi olmak üzere 50 çiftçi örgütü katıldı. Gruplara ayrılan katılımcılar gruplar halinde tartıştıkları konuları daha sonra forum formatında diğer gruplar ile paylaştılar. Teknik çalıştaylar kongrenin yöntem ve içeriğine dair görüş ve önerilerin sunulduğu bir platform oldu.

1.1.3 Çiftçi Grubu Nihai Paydaş Toplantısı

4 Kasım 2022 tarihinde İzmir'in Ödemiş ilçesinin Ovacık köyünde gerçekleştirilen Çiftçi Grubu Nihai Paydaş Toplantısında 48 çiftçi örgütü temsil edildi. Toplantıda, ön buluşma ve teknik çalıştayların katkılarından doğan taslak metin değerlendirilmiştir. Bu tartışmaların ardından Çiftçi Grubu sekiz ana başlık çerçevesinde kurgulanmış, toplantıda alınan 57 karar kurum ve temsilcilerin tartışmasına açılmış ve taslak metin nihai haline getirilmiştir.

İzmir İktisat Kongresi

1.2 İŞÇİ BULUŞMALARI

1.2.1 İşçi Grubu Ön Buluşması

10 Ağustos 2022'de gerçekleşen İşçi Grubu Ön Buluşmasına 37 işçi örgütünün üst düzey yöneticileri katıldı. Nihai paydaş buluşmaları öncesinde katılımcılar, çalışma hayatının düzenleyen mevcut yasal mevzuatın yarattığı sıkıntılara dikkat çektiler ve kongre sürecine yönelik öneri ve görüşlerini ilettiler.

1.2.2 İşçi Grubu Teknik Çalıştay

İşçi grubu Teknik çalıştayın toplantısına 35'i fiziki, 9'u çevrim içi olmak üzere 44 sendika katıldı. Gruplara ayrılan katılımcılar, gruplar halinde tartıştıkları konuları daha sonra forum formatında diğer gruplar ile paylaştılar.

İzmir İktisat Kongresi

1.2.3 İşçi Grubu Nihai Paydaş Toplantıları

İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi

1.3 SANAYİCİ, TÜCCAR VE ESNAF GRUBU BULUŞMALARI

1.3.1 Sanayici, Tüccar ve Esnaf Grubu Ön Buluşması

İzmir İktisat Kongresi

23 Ağustos 2022'de gerçekleştirilen Sanayici, Tüccar ve Esnaf Ön Buluşmasına farklı işveren örgütleri, iş insanları dernekleri, ticaret oda ve borsalarını temsilen 56 kurum başkanlık düzeyinde katılım gösterdi. Ar-Ge ve inovasyon girişimlerin yetersizlikleri, dijitalleşme ve tedarik zincirlerine entegrasyonun önündeki engeller katılımcıların üzerinde durdukları noktalar oldu. Katılımcılar kongre sürecine dair öneri ve görüşlerini paylaştılar.

1.3.2 Sanayici, Tüccar ve Esnaf Grubu Teknik Çalıştay

Sanayici, tüccar ve esnaf grubu teknik çalıştayına 39'u fiziki, 4'ü çevrim içi olmak üzere 43 işveren örgütü katılmıştır. Gruplara ayrılan katılımcılar, gruplar halinde tartıştıkları konuları daha sonra forum formatında diğer gruplar ile paylaştılar. Teknik çalıştaylar kongrenin yöntem ve içeriğine dair görüş ve önerilerin geliştirildiği alanlar oldu.

1.3.3 Sanayici, Tüccar ve Esnaf Grubu Nihai Paydaş Toplantısı

Paydaş toplantılarının sonuncusu olan Sanayici, Tüccar ve Esnaf Buluşması, 1 Aralık 2022'de gerçekleştirilmiştir. Toplantıya, Türkiye'nin yedi bölgesinde faaliyet gösteren işveren örgütleri ile sanayi, ticaret ve esnaf odaları temsilcileri katılım sağladı. Toplantıya toplamda 62 kurum katılım gösterdi. Sanayici, Tüccar ve Esnaf Deklarasyonu, ilkeler ve kararlar olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yirmi beş ilkeden oluşan birinci

İzmir İktisat Kongresi

Kongrenin bu safhasında gerçekleşen dört uzman buluşması Eylül 2021'de İzmir'de tanımlanmış olan “döngüsel kültür” kavramının dört ayağına dayanmaktadır. Bu buluşmalar “Bir-birimizden Razıyız”, “Doğamıza Dönüyoruz”, “Geçmişimizi Anlıyoruz” ve “Geleceğimizi Görüyoruz” başlıklarıyla düzenleniyor. Uzman buluşmalarında, uzmanların sunduğu tüm görüş ve öneriler, İzmir Büyükşehir Belediyesine bağlı İzmir Planlama Ajansı (İZPA) tarafından yürütülen İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin sekreteryası tarafından kayıt altına alınıyor.

2.1 Birbirimizden Razıyız

İzmir İktisat Kongresi

İkinci aşamayı oluşturan ilk uzman toplantısı “Birbirimizden Razıyız” buluşması, 13 Ocak'ta Aziz Vukolos Kilisesi'nde düzenlendi. Buluşmada farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip toplulukların temsilcileri ile demokrasi ve insan hakları konusunda çalışan 48 uzman bir araya geldi. Uzmanlar, paydaş toplantılarında sonunda oluşmuş olan deklarasyon metnine yer alan maddelere yönelik itirazlarını, önerilerini sundular.

İzmir İktisat Kongresi

2.2 DOĞAMIZA DÖNÜYORUZ

İzmir İktisat Kongresi

Ekoloji ve ekonomi arasında ses benzerliğinden çok daha derin bir bağ var. Doğa yoksa, iktisat da olmuyor. Bu nedenlerle, ikinci uzman toplantımızı “Doğamıza Dönüyoruz” başlığı ile 20 Ocak'ta İzmir Tarımı Geliştirme Merkezi'nde (İZTAM) gerçekleştirildi. Toplantıda ekoloji ve ekonomi arasındaki ilişki üzerinde çalışan 39 akademisyen ve uzman doğa ile uyumlu bir ekonominin nasıl inşa edileceğini ortaya koymak için buluştu.

2.3 Geçmişimizi Anlıyoruz

İzmir İktisat Kongresi

Geleceğimizi görmemiz için tarihi doğru kavramak gerekiyor. Bu nedenle uzman buluşmalarının üçüncüsü “Geçmişimizi Anlıyoruz” başlığı ile 25 Şubat tarihinde Yeşilova Höyüğü'nde düzenlendi. Toplantıya 41 tarihçi, arkeolog, uzman ve akademisyen katıldı.

İzmir İktisat Kongresi

BİR EK ALAN OLARAK FORUMLAR

Paydaş toplantıları ve uzman toplantılarında, kongre sürecinin daha kapsayıcı ve katılımcı bir süreçle inşa edilmesi için forumlar düzenlenmesi kararı alındı. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresine giden yolda paydaş ve uzman buluşmalarında ek olarak belirlenmiş alanlarda forumlar düzenlendi.

İzmir İktisat Kongresi

Kadın ve İktisat Kongresi, Sanat Ekonomisi Forumu, Sokak İktisadı Forumu, Çocuk Forumu, Gençlik Forumu ve Eğitim Forumunda alanında uzman katılımcılar forumlara konu alan alanlardaki sorunları tespit edip, çözümlere dair öneriler geliştirdiler. Tüm forumlarda paydaş ve uzman toplantıları sonucunda oluşmuş olan deklarasyonlar tartışıldı.

İzmir İktisat Kongresi

3. ÜÇÜNCÜ SAFHA – İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ

İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 15-21 Mart 2023 tarihlerinde yapılması planlanan İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, 10 ilimizde büyük can kaybına neden olan deprem dolayısıyla ileri bir tarihe ertelenmiştir.

İzmir İktisat Kongresi

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, ilk kongreden tam yüz yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılının ekonomi politikasını belirlemek üzere tüccarlar, çiftçiler, işçiler, sanayici ve esnafların oluşturduğu dört grubun paydaşlarının katılımı ile gerçekleşecekti.

İzmir İktisat Kongresi

Kongre sürecine katılan tüm paydaşların yanında ulusal ve uluslararası kurumlardan uzmanlar, akademisyenler, fikir insanları kongrede konuşmacı oldu ve Geleceğin Türkiye'sinin politikalarının oluşumuna katkı sundular.

İzmir İktisat Kongresi

Ana Kongre'de paydaş toplantıları, uzman toplantıları ve forumlardan gelen öneriler sonrasında oluşan deklarasyon metinleri delegelere sunuldu, gerçekleştirilen tartışmalar ve oylama sonucunda deklarasyon metni son halini aldı.

Tunç Soyer

İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ AÇILIŞ KONUŞMASI

17 Şubat 1923 Saat 10:00... Mustafa Kemal Atatürk diyor ki: *“Bu kadar değerli ve tarihi kongremizi açmak şerefini bana bahsettiğinizden dolayı özellikle teşekkürlerimi arz ederim.”* Burada alkışlar, alkışlar ve *“estağfurullah, estağfurullah”* sesleri... *“Ve böyle bir kongreyi toplayan sizlersiniz. Bundan dolayı sizi tebrike layık görür ve tebrik ederim “diyor, salondan teşekkür ederiz sesleri yükseliyor ve “kongre açılmıştır efendim” diyoruz. Arkasından 4 Mart’a kadar süren toplantılar ve 4 Mart’ta saat 11:15’te 1135 temsilcinin katılımıyla İzmir’de toplanan ilk Türkiye İktisat Kongresi’nin ortak olarak belirleyip kabul ettiği Misak-ı İktisadi’nin esasları açıklanıyor. 12 esas var, bunlardan sadece 5 tanesini hızlıca sizlerle paylaşacağım.*

Madde 1: Türkiye, milli sınırları içinde dünyanın barış ve ilerleme unsurlarından biridir.

Madde 2: Türkiye halkı, milli hakimiyetini kanı ve canı pahasına elde ettiğinden hiçbir şeye feda etmez.

Madde 3: Türkiye halkı tahribat yapmaz, imar eder; bütün çalışması iktisaden memleketi yükseltmek amacına yöneliktir.

Madde 4: Türkiye halkı tükettiği eşyayı mümkün mer-tebe kendi yetiştirir; çok çalışır, zamanda, servette ve ithalatta israftan kaçır, milli üretimi sağlamak için gerektiğinde geceli gündüzlü çalışır.

Madde 5: Türkiye halkı servet itibarıyla bir altın hazine üzerinde oturduğunu bilincindedir. Ormanlarını evladı gibi sever. Böyle devam eden altı tane, yedi tane daha esası var...

100 yıl öncesinden İzmir’e miras kalan İktisat Kongresi’ni, tam 100 yıl sonra şehrimizin kadim kültürüne yaraşır bir şekilde yeniden düzenlemenin büyük heyecanını ve gururunu yaşıyorum. Hepiniz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Öncelikle bize bu heyecanı yaşatan, emeği geçen, destek olan herkese ve tüm çalışma arkadaşlarıma canı gönülden teşekkür ediyorum. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu tarihe ve dünyaya müjdeleyen İktisat Kongresi, büyük yangından sadece 5 ay sonra, Şubat 1923’te İzmir’de toplandı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, geleceğin iktisat politikalarını meclis iradesiyle belirlemek yerine, daha önce hiç denenmemiş bir yol denedi. İşçiler, çiftçiler, sanayici ve tüccarların seçilmiş delegeleri bir araya gelerek kuruluş aşamasındaki cumhuriyeti sivil bir ruhla inşa etti. 1135 delege, İzmir’de buluşarak bir gelecek hayali kurdu ve bu yol haritasını bize miras bıraktı.

Bizler, İkinci yüz Yılın İktisat Kongresi’ni düzenlerken cesaretimizi şehrimizin sahip olduğu işte bu görkemli geçmişten aldık. Geleceğin inşasına başlamak için İzmir’i tercih eden Atatürk ve onun kadın-erkek tüm yol arkadaşlarının hatırası önünde saygıyla eğiliyoruz. Bu kongre, kurtuluş ve kuruluş mücadelemiz için kendilerine duyduğumuz tarifsiz minnetin mütevazı bir tezahürüdür ve İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi sadakate yapılan bir çağrıdır.

Biz, bu buluşmayı ilk İktisat Kongresi’nden tam 100 yıl sonra, 15-21 Şubat tarihleri arasında düzenlemeyi arzulamış ve bütün hazırlıklarımızı buna göre tamamlamıştık. Fakat planladığımız gibi olmadı, 6 Şubat sabahı çok büyük bir felaket yaşadık. Yetmezmiş gibi bölge dünden beri de sel felaketiyle ve onun yarattığı tahribatla başa çıkmaya çalışıyor. Acımız ve yasımız çok büyük. Çok iyi biliyoruz ki, artık hiçbir şey o günün öncesindeki gibi olmayacak, acılarımız asla bitmeyecek. Bizim bundan sonra asli yaşama nedenimiz gençlerimiz, çocuklarımız,

torunlarımız ve onlara güvenli bir gelecek bırakmak. Depremden hemen sonra yürekli bir maden işçisinin söylediği gibi bizim artık canımız yok, bizim canımız Türkiye ve bizler bugün burada Türkiye’mize yeniden can vermek için bir araya geldik. Planlanandan bir ay sonra gerçekleşebilen kongremiz işte bu nedenle vicdana yapılan bir çağrıdır. Diliyorum ki kırılan o fay, geçmişte yapılan büyük hatalarla gelecek arasında kalın bir çizgi çeksin. Bu deprem, bu enkaz, bu ülkede yeni kuralları, yeni kurumları ve doğasıyla uyumlu güvenli şehirleri doğursun.

Değerli katılımcılar; bugün ülkemiz bir kez daha 100 yıl öncesine benzer koşullardan geçiyor. Bir enkazın, bir yıkımın ortasındayız. Bu yıkımın içinde sivil bir girişimle, sivil bir kongre düzenliyoruz. Haklı ve güçlü sivil girişimler, siyasilerin kararlarını belirler. Hatta bazen sivil inisiyatifler o kadar güçlü olur ki, siyasilerin başka türlü bir irade ortaya koymasını mümkün olmaz. İkinci Yüz Yılın İktisat Kongresi tam da böyle bir çalışma; halkın düşüncesini, özlemlerini kılcallardan gelen tüm önerileri birleştiriyor ve bu ülkenin yeni Misak-ı İktisadını dünyaya ilan ediyoruz.

Kongremizin sekiz ay süren hazırlıklarında biçim, yani kullandığımız yöntem en baştan beri içerik kadar önemliydi. Peki, neydi o biçim? Toplumun kılcallarından gelecek köklerini oluşturan ne kadar kaynak varsa, o kaynakları konuşurmak, hayallerini, özlemlerini ve şikayetlerini duymak istedik, tümüyle şeffaf ve katılımcı bir süreç yöneterek paydaşlarımızın kendi çözüm önerilerini ortaya koymalarına vesile olduk. Bunun için tam 21 buluşma düzenledik. Bu süreç mümkün olan en geniş katılımı sürdürüldü. Trabzon’dan Muğla’ya, Edirne’den Van’a, Diyarbakır’a kadar Türkiye’nin her köşesine ulaşmaya çalıştık. Çünkü ancak böyle olursa bu kongrenin sonuçlarının hayatı dönüştüreceğini biliyorduk. Tüm buluşmaların sonucunda bir içerik inşası gerçekleştirildi. Buna aynı zamanda ortak aklın ve vicdanın inşası da diyebiliriz. Geleceği inşa ediyoruz diye yola çıkmıştık; bunun için önce ortak aklı ve vicdanı, yani demokrasiyi inşa ettik, herkesin kendini özgürce ifade ettiği bir alan açtık. Hazırlık çalışmalarımız o yüzden böylesine uzun bir zamana yayıldı. Böylelikle kongremiz çokluğa ve birliğe yapılan bir çağrıya dönüştü. Biliyorum ki geleceğin Türkiye’si artık gücünü çeşitlilikten alan bu köklerin üzerinde yükselcek. Böylelikle bu topraklar yeniden canlanacak. Bu canlanmanın şifreleri ne gelse.

1) Aramızdaki farklılıkların bizi çoğalttığı, zenginleştirdiğini gördük.

2) Kadınlar olmadan yarım kaldığımızı gördük.

3) Dünyanın kendi etrafımızda döndüğü yanılmasından kurtulup dayanışmayı büyüttüğümüzde hayatın güzelleştiğini gördük.

Kongreyi düzenleme biçimimiz elbette içeriği de belirledi. Aradan geçen sekiz ayın sonunda kendimizi iktisadın geleneksel tanımına direnebilecek kadar donanımlı ve güçlü hissediyoruz. İktisat kuramı, doğadaki kaynakların sınırlı, insan ihtiyaçlarının sınırsız olduğunu söyler. Doğadaki kaynakların sınırlı, insan ihtiyaçlarının ise sınırsız olduğunu söyler.. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin geldiği noktadaysa bunun tam tersine inanıyoruz. Biz bu kongrenin hazırlık çalışmalarında gördük ki, geleceğin dünyasında doğadaki kaynakların sonsuz, insan ihtiyaçlarını ise sınırlı olduğu anlaşılacak. Yoksa bu gezegenin bizi, insan türünü taşıma kabiliyeti yakın bir süre sonra ortadan kalkacak. Klasik iktisadın doğadaki kaynaklara kısıtlı olarak bakması, öyle sanıyorum ki döngüsel düşünmesinden kaynaklanıyor. Oysa ki insan uygarlığını ekosistemin bir parçası olarak tasarlırsak, doğadan ödünç aldıklarımız, kullanıldıktan sonra yaşam döngüsü içinde bambaşka bir ihtiyacı karşılayabilir. Bu dönüşüm, tıpkı doğadaki diğer döngüler gibi sonuza kadar sürebilir. Kaldı ki doğanın içindeki sonsuz enerji, bilimin gelişmesiyle beraber her gün yepyeni güç kaynaklarını ortaya çıkartıyor. Nasıl ki 100 sene önce güneş ve rüzgarın enerji üretim kapasitesi bir bilinmez idiyse, bugün de bilinmez olan birçok kaynağın keşfiyle her gün doğanın sırları biraz daha ortaya çıkıyor ve sınırları genişliyor. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin ortak akıl ve vicdan terazisi gösterdi ki, çizgisel ve parçalı düşünen bir bilim kültüründe ısrar edersek, içinde insanın da yer aldığı yeni bir uygarlığı bundan sonra inşa edemeyeceğiz. Bugün doğayı sınırlı bir kaynak olarak gören iktisat anlayışını, doğadaki sonsuzluktan öğrenen bir başka iktisat felsefesi ve bilimle değiştirmek zorundayız. Bu, iktisadı yeniden tanımlarken atmamız gereken ilk adım.

İkinci önemli adımsa kendimizle, yani insanla ilgili... Milyarlarca canlı türünden biri olarak insanlığın ihtiyaçlarının sınırsız olduğu, türümüzün bugüne kadar içine düştüğü en büyük yanılğı. Basit gibi görünen bu yanılğı, ne yazık ki gezegenimizi bir avuç zengin dışındakiler ve diğer tüm canlılar için yaşanmaz hale

getirdi. Sonucunda yerküremizin kusursuz uyumu ve sonsuz döngüleri yok olma noktasına geldi. Kongremizin Sanayici, Tüccar ve Esnaf Bildirgesi bu durumu şöyle tarif ediyor: “İnsan türünün yerküre ve atmosfer üzerinde bıraktığı ayak izi, parçası olduğumuz ekosistemin kendini yenileme eşiğini çoktan aşmıştır. İklim krizi de bunun sonuçlarından biridir. Doğanın ekolojik döngüleri ve insan türünün ekonomik düzeni arasındaki bu mütakabiliyet dışı koşullar, bizatihi insan dahil tüm canlıların geleceğini tehdit etmektedir.”

Değerli katılımcılar; dünyamızın geldiği noktada sınırsız ihtiyaçların değil, karınca kararınca ağanın iktisadına doğru cesur bir adım atmak zorundayız. İnanın bana, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nden doğan bu öneri, teknolojidenden yoksun yaşamak, yoksullaşmak, durmak veya geçmişe dönmek anlamına gelmiyor, tersine refahın adil dağılımı ve yoksullukla mücadelenin kapılarını aralıyor. Üzerimizdeki fazlalıklardan kurtulduğumuzda eksilmeyeceğiz, çoğalacağız. Büyüklük ve hız fetişleri üzerine oturan sınırsız hırs ve ihtiraslarımızla yüzleşebilirsek, hayatın anlamını ve derinliğinin sonsuzluğu ile buluşacağız. Bencilliğimizin yerini dayanışma, bireysel zenginliğin yerini bereket, ihtiyaç fazlası tüketim yerini ise sanat, felsefe ve yaşamın bizatihi kendisi alacaktır.

Eski Uruguay Devlet Başkanı José Mujica'nın tarif ettiği gibi, diyor ki: “Alıyoruz, alıyoruz, alıyoruz... Sonra bunları koyacak yer bulamıyoruz ama burada büyük bir hata yapıyoruz, bu aldıklarımızı kazandığımız parayla aldığımızı zannediyoruz. Oysaki o parayı kazanmak için harcadığımız zamanla alışveriş yapıyoruz. Yani kısacası zamanla beraber yaşamlarımızı tüketiyoruz. Zamanın parayla satın alınamayacağını unutuyor ve kendi hayatlarımızı ıskalıyoruz.”

Bu sözlerin arı kovanına çomak sokmak anlamına geldiğini biliyorum. Fakat insanlığın ve doğanın içinden geçtiği bu acı durum karşısında elimiz kolumuz bağlı bekleyemeyiz. İşte bu yüzden bu kongre, tüm sokakları yeniliğe açılan bir davettir. Bu yenilik, ortak akılla şekillenen ortak bir yaşamı, yani adaleti, dayanışmayı ve refahı çoğaltacak.

Değerli katılımcılar; tüm bu çalışmalar sonucunda gördük ki, ekoloji ve ekonomi arasında ses benzerliğinden çok daha derin bir bağ var. 100 yıl öncesindeki kongrede masanın etrafında ekonominin can damarı olan çiftçiler, işçiler, tüccar ve sanayiciler vardı. Bugün artık doğa da o masada bir paydaş olarak oturuyor.

İkinci Yüz Yılın İktisat Kongresi'nin sınırları Türkiye'yi de aşan ve iktisada dünya genelinde ilham verecek en temel özelliği işte tam da bu; ekoloji ve ekonomi arasında bir uyum tarif etme çabası. Ortaya konulan bu yenilik, sürdürülebilirlik ile ve klasik anlamdaki çevrecilik ile sınırlı olmayan bir şey. Kongremizin tüm paydaşları ekoloji ile ilgili çok daha köklü, radikal ve güçlü bir şey söyledi: Doğayla uyum yoksa iktisat da yok. İşte bu yüzden İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi doğamızla uyuma yapılan bir davettir. Üstelik bu uyum yalnızca ekonomik gelişme için değil, can güvenliğimiz için de önemlidir. 6 Şubat depremi on binlerce canımızı bizden ayırdı ve biz daha acılarımız dinmemiş, yüreğimiz sızlarken bu büyük afetin bir de ekonomik enkazı ile yüzleştik. Depremün ülke ekonomisine faturasınının 150 milyar dolar civarında olduğu tahmin ediliyor. Yani geçmişte yapılan hataların bedelini gelecek nesillere ödeteceğiz. Bu hiç adil değil! Yaşadıklarımızdan ders çıkartmak ve değişmek zorundayız. Hiçbir şey olmamış gibi ezberlerimizdeki şehirleri yeniden kurmaya devam edemeyiz. Yine tarım alanlarına ve yine jeolojik etütleri tamamlanmamış noktalara binalar kuramayız. Üstelik biliyoruz ki, geleceğin dünyası şehirlerin dünyası olacak. Öyleyse güvenli, afetlere dirençli ve doğayla uyumlu şehirler kurmayı başarmak zorundayız. Doğayı hızla tüketen ve karşılığında sadece çöp, karbondioksit ve kirli ayak izi üreten beton şehirler döneminin artık sonuna geldik. İnsanlığın ufku, birikimi ve sahip olduğu teknolojiler emin olun bundan çok daha iyisini yapmaya muktedir. Bugün uygarlığımızın en büyük sınavı, yeryüzündeki yaşamın bir parçası olarak nefes alıp veren ve içinde güvenle yaşanan şehirler inşa edebilmektir. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde işte bu değişim için bir yol açmaya gayret edeceğiz.

Değerli katılımcılar, 100 yıl önce Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının İktisat Kongresi için İzmir'i tercih etmeleri de bir tesadüf değil. İzmir ile iktisat arasındaki köklü ilişki, şehrin kültür mirasında saklıdır. 8500 yıllık geçmişe sahip İzmir, tarih boyunca farklı uygarlıklar doğurmuştur. İzmirililer birlikte yaşayabilmenin sihrini bulmuş, şifrelerini çözmüş, çok sesli ve çok renkli yaşam biçimlerini refaha dönüştürmüş. Asya ve Akdeniz uygarlıkları arasında bir kalp gibi atan İzmir, gücünü çokluk içinde birlikten, yani uyumdan alan bir iktisat felsefesinin geliştiği şehirdir. Şehir bu çok güçlü iktisadi ve kültürel koşulları birbirine karşılıklı olarak büyütmüş, nihayetinde ticaretten akademiye, mimariden müziğe kadar uzanan sayısız yenilikler doğmuş; İzmir'in tüm dünyaya yayılan ününü şehirdeki sivil oluşumlar arasında kök salan ve

halen yaşamaya devam eden yerel demokrasi kültürü taçlandırmış ve hiç kuşkusuz bu gelişimin seyrinde İzmir'in bereketli doğası belirleyici olmuştur. Nihayetinde insan uygarlığına yön veren sayısız yenilik, İzmir ve diğer Akdeniz kentlerinden doğarak dünyaya yayılmış. İzmir'in asırlar boyu ortaya koyduğu bu gelişme modeli, bugünün dünyasının ve Türkiye'nin iktisadi meselelerine çözüm üretmek için birçok önemli deneyim içeriyor. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, İzmir'deki bu güçlü kültürün izlerini geleceğin inşası için bir çıpa kabul ediyor. Bu çıpanın özü demokrasidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk de bunu görmüş ve bu nedenle İzmir'i seçmiş. Biz de bu büyük umudumuzu İzmir'de doğan ve gelişen demokrasiye borçluyuz.

Değerli katılımcılar, biz aslında bir yürüyüş başlattık. 8 aylık yürüyüşümüzde kadın, erkek, genç yetişkin, çocuk hep beraberdik. Türkiye'nin yedi bölgesinden gelen çiftçiler, işçiler, sanayici, tüccar ve esnaflar katıldı, sokak emekçileri katıldı, sanatçılar katıldı. Türkiye'den ve dünyanın birçok ülkesinden düşünür, uzman ve akademisyen bu çalışmamıza dahil oldu. İzmir bir kere daha toplumun her kesiminin buluştuğu bir meydana dönüştü. Her bir paydaşımız bu yürüyüşe kendi enerjisini, coşkusunu, düşüncelerini kattı. Böyle böyle büyüdük ve rengarenk bir imeceye dönüştük.

Biliyoruz ki, bu kongre başlayıp bitecek bir süreç değil. İnsanların yeni hayalleri oldukça ve bizler nefes alıp verdikçe yürüyüşümüz çoğalarak, büyüyerek devam edecek. Bizim İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi dil, din, ırk ayırt etmeden insana ve doğaya yapılan bir yürüyüş çağrısıdır. Bugün burada attığımız temeller üzerinde hayallerimizin, özlemlerimizin ete kemiğe bürünmesi için var gücümüzle çalışmaya devam edeceğiz, 21 Mart akşamı alacağımız tüm kararların sonuna kadar takipçisi olacağız. Kalkıştığımız için ciddiyetini ve bizlere yüklediği tarihi sorumluluğu çok iyi biliyoruz. Bu yükü çok büyük bir gurur ve mutlulukla taşıyacağımızdan hiç kimsenin şüphesi olmasın.

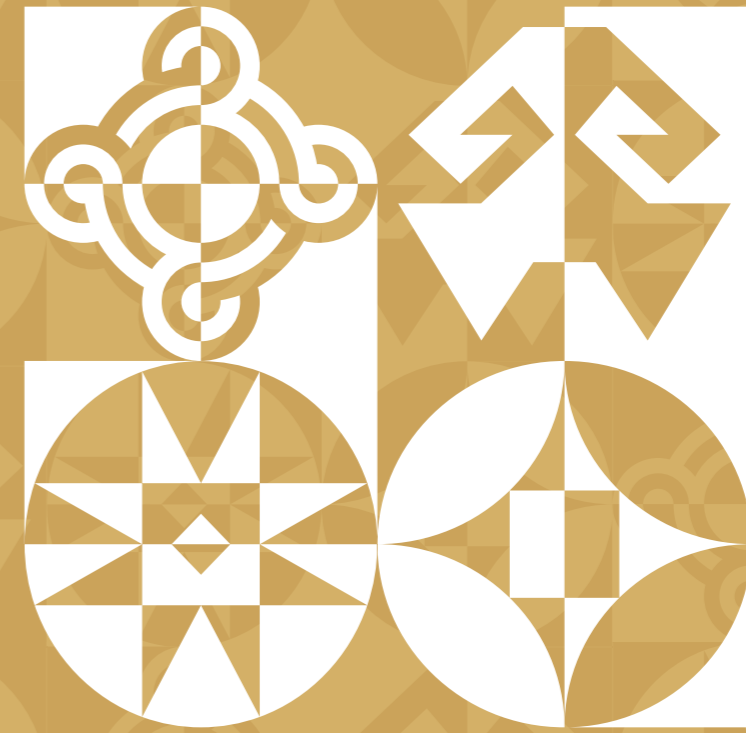
Biliyoruz ki yeni bir Türkiye doğuyor; adil, özgür, müreffeh ve demokratik bir Türkiye. Yüzyıl önce atalarımızın yıllarca işgal altında kalmış, yanmış, yıkılmış, yoksul bir ülkeden cumhuriyet mucizesini yaratmaları gibi, bu enkazın altından da kalkarak yine bu muhteşem ülkeyi hep birlikte kuracağız. Bilim ve aklın rehberliğinde, vicdanla ve cesaretle binlerce yıllık kadim kültürlerin kökleri üzerinde boy veren pırıl pırıl filizlerimiz gençlerimizle birlikte başardık, çok çalışacağız, yeniden başaracağız!

YENİLİĞE DAVET

15 MART 2023

Doç. Dr. Selin Sayek Böke

İktisatçı. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri ve Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili.

2019 yılında Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde Sosyalistler, Demokratlar ve Yeşiller Grubu'nun başkan vekili olarak seçildi. Böke, bu göreve gelen ilk Türk parlamenter oldu.

İKİNCİ YÜZYILIN DÜZENİ: ÜRETİMDEN BÖLÜŞÜME HAK TEMELLİ KALKINMA

6 Şubat depreminin yarattığı yıkımın, bu büyük felaketin acısı hepimiz için hâlâ çok taze. Öyle ki bugün aynı acıyı yaşayanlar bu kez de sel felaketiyle baş başa bırakıldı. Her şeyden önce kaybettiğimiz tüm canlarımıza Allah'tan rahmet, tüm sevenlerine, hepimize sabır ve başsağlığı diliyorum. Ülkemize geçmiş olsun.

Siyasetin, bilimin ve toplumun tüm kesimlerinin bir araya gelmesine her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. İşte bu zor günlerde katılımcılığı merkezine alan, tüm toplum kesimlerini buluşturan, kürsüleri herkese; açan, tüm sesleri var eden böylesi bir kongreyi düzenlemiş olan herkese; başta çok sevgili İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız Tunç Soyer'e, katılımları ve katkılarıyla bunu aylar boyunca örmüş olan herkese gönülden sevgi ve teşekkürlerimi iletiyorum.

Yaralarımızı hep birlikte dayanışmayla saracağız; hep birlikte iyileşeceğiz, başka yolu yok. Hep birlikte ülkemizi yeniden ayağa kaldıracamız ve mutlaka bu yıkımın, bu ağır acının arkasından hep birlikte kalkacağız, hep birlikte kalkınacağız. Söz veriyoruz, biz bunu hep birlikte yapacağız.

100 yıl önce İzmir İktisat Kongresi toplandığında ülkemiz yıllarca süren bir savaşın ardından yaralarını sarmaya çalışıyordu. Adeta bir varlık-yokluk mücadelesinin içindeydik. Cephede kazanmakta olduğumuz siyasi bağımsızlığımızı ekonomik bağımsızlıkla tamamlamak için büyük bir gayret içindeydik ve Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle ülkemiz uçurumun kenarında yıkıldı. Bugün ne yazık ki 100 yıl sonra yine büyük bir yıkımla karşı karşıyayız. Depremin yarattığı fiziki ve can kaybına yol açmış olan yıkım, ekonomik ve sosyal buhran, derinleşen ve devlette yaşanan büyük bir yıkım; hepsi birbirinin içine geçmiş büyük bir enkaz...

100 yıl önce Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada kıyasıya eleştirdiği saltanat ve hanedanlık düzeni gibi bugün de bir saray düzeni son çırpınılarıyla ülkemizi yıkıma mahkum ederek kendisini ayakta tutmak için elinden geleni yapıyor. Ancak hiç kuşku yok ki, nasıl ki 100 yıl önce güçlü bir halk iradesiyle, bilimin ışığı ve yol göstericiliğiyle, ileriye gören vizyoner bir liderlikle uçurumun kenarında yıkık bir ülkeden genç bir cumhuriyet doğduysa, 100 yıl sonra bugün de katılımcılıkla, güçlü bir parlamenter demokrasiyle, bilimle, liyakatle,

100 yıl önce Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada kıyasıya eleştirdiği saltanat ve hanedanlık düzeni gibi bugün de bir saray düzeni son çırpınılarıyla ülkemizi yıkıma mahkum ederek kendisini ayakta tutmak için elinden geleni yapıyor.

vizyoner liderlikle, tek adam rejiminin yıkımından, cumhuriyetimizin ikinci yüzyılını, yarının Türkiye'sini hep birlikte el birliğiyle var edeceğiz.

Tarihsel mirasımız da siyasi sorumluluğumuz da yurttaşlık görevimiz de bunu gerektirdiği için bu anlayışla yine İzmir'de İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde bir araya geldik. 100 yıl önce olduğu gibi bugün de bizi İzmir'de bir araya getiren bir ortak hedefimiz var; ülkemizi içinde bulunduğu bu ağır yıkım koşullarından çıkarmak, yani el birliğiyle ayağa kaldırmak. Çünkü biliyoruz ki yaralarımızı sarmak, deprem bölgelerini yeniden ayağa kaldırmak ve bir daha böyle acıları yaşamamak ve aydınlık bir geleceği kurmak için hepimizin ortak sorumluluğu var. Bu sorumluluk, resmî açıklamalara göre yaşamını yitirmiş olan 50 bin insanımızın ailelerine, sevdiklerine karşı sorumluluğumuz. Bu sorumluluk, bugün hâlâ çadırdan yaşamaya mahkûm edilmiş olan 1,5 milyon yurttaşımıza karşı da sorumluluğumuz. Bu sorumluluk, plansızlık nedeniyle depremden kaçmış ama deprem karşısında konteynerlere mahkûm edildiği yerde sele kapılarak hayatını kaybetmiş olan yurttaşlarımıza karşı sorumluluğumuz. Bu sorumluluk, şehirlerini terk etmek zorunda bırakılmış olan 3,5 milyon yurttaşımıza

karşı sorumluluk. Bu sorumluluk, kişisel tarihlerimize, sokaklarında koşarak büyüdüğümüz kentlerimize, kentlerimizi var eden kültürel ve tarihi mirasımıza ve yüzyıllardır süregelen o kentlerde var olmuş olan bir arada yaşama kültürümüze dair bir derin sorumluluk. 100 yıl önce olduğu gibi bugün de bir ortak hedefle buluşuyoruz. Bu hedef, yeni bir anlayışla yeni bir düzen kurma hedefi. Yani ülkemizi sadece ayağa kaldırmak değil, kalkındırma hedefi. Çünkü biliyoruz ki, ekonomik ve sosyal buhranın ağır etkilerini kalıcı bir şekilde ortadan kaldırmak, hak temelli, kapsayıcı, herkesin içinde olduğu sürdürülebilir bir kalkınma hepimizin sorumluluğu. Bu sorumluluk, bugün işsizliğe mahkum edilmiş 3,5 milyon yurttaşımıza karşı sorumluluğumuz; umudunu yitirdiği için iş dahi aramayan 3 milyon insanımıza karşı sorumluluğumuz. Bu sorumluluk, iş bulsa dahi açlık sınırının altında asgari ücretlere mahkûm edilen milyonlarca çalışanımıza karşı sorumluluk. Bu sorumluluk, her gün kadın cinayetleriyle, ölümle baş başa bırakılan kadınlara, eşit işe eşit ücret almayan, ekonomik özgürlüklere, ellerinden çalınan milyonlarca kadına karşı sorumluluğumuz. Bu sorumluluk, torpil ve liyakatsizlik düzeninde kayırmacılık karşısında umudunu yitirmiş olan milyonlarca gence karşı sorumluluğumuz. Bu sorumluluk, gübre ve mazot fiyatları nedeniyle tarlasını sürmeyen çiftçimize, enerji fiyatları ve döviz kuru nedeniyle üretim bantlarını çalıştırmayan KOBİ ve sanayicimize ve her tür krizde kendi başına yalnızlığına terk edilen esnafa karşı sorumluluğumuz. Bu sorumluluk, rant uğruna katledilen doğaya ve canlılara karşı sorumluluğumuz.

Bu sorumluluklarımızı yerine getirecek siyasi irade bizde mevcut, kararlılık da halkımızda var. Şüphesiz hep birlikte başaracağız. Ve unutmayalım ki yaşadığımız bu büyük felaket, ülkemizin içine sürüklenmiş olduğu fiziki, siyasi, ekonomik ve sosyal yıkım, iktidar-dakilerin söylediğinin aksine bir kader değil. Yıkımın, acıların, yoksulluğun, geleceksizliğin bu ülkenin kader planı olduğunu iddia eden anlayışı asla kabul etmiyoruz. Depremler doğaldır, ancak afetleri felakete çeviren düzendir, ekonomik ve sosyal buhrana yol açan da işte o düzenin ta kendisidir. Bugün yaşadıklarımız, bu düzeni kuran iktidarın siyasi ve ekonomik tercihlerinin bir sonucudur, bir kader değildir. İşte biz bu tercihleri değiştireceğiz; yeni ilkelerle, yeni bir anlayışla yeni bir düzen kuracağız. Tam 59 gün sonra, 14 Mayıs'ta Cumhurbaşkanımız Sayın Kemal Kılıçdaroğlu önderliğinde bunun ilk adımlarını hep birlikte, omuz omuza, el ele atacağız ve işte o günden başlayarak depremin yaralarını sarmak, kentlerimizi ayağa kaldırmak, ülkemizi

içinde bulunduğu bu ağır ekonomik ve sosyal buhrandan çıkarmak için dört temelden oluşan yeni bir anlayışla yönetmeye başlayacağız.

Birincisi, 15 Mayıs'tan itibaren liyakate dayalı kurumları ve yönetim anlayışını inşa edeceğiz. İkincisi, 15 Mayıs'tan itibaren yeni bir kamucu anlayışla kamu, yani toplum yararını merkezine alan bir yönetimle işe koyulacağız. Üçüncüsü, 15 Mayıs'tan itibaren hak temelli güçlü bir sosyal devlet kuracağız. Dördüncüsü, 15 Mayıs'tan itibaren bilime ve planlamaya dayalı, hep birlikte zenginleşeceğimiz, hep birlikte kalkınacağımız bir üretim düzenini elbirliğiyle kuracağız. İşte o zaman kentlerimiz de, ekonomimiz de dirençli olacak, kapsayıcı olacak, sürdürülebilir olacak; en önemlisi yaşanabilir olacak. İşte o zaman yaralarımızı saracağız, ülkemizi ayağa kaldıracağız ve işte o zaman hep birlikte kalkınacağız.

Bu yeni anlayışa dayalı yeni düzen, yaralarımızı sarmak ve ülkemizi ayağa kaldırmak için ne anlama geliyor dersiniz; liyakate dayalı bir yönetim anlayışını ve kurumları var ettiğimiz anda halk koordinasyonsuzluk nedeni ile afetlerde enkaz altında kalmayacak; aileler enkaz başında sevdiklerine ulaşmak için ellerini yırtmasına betonları kazmak zorunda kalmayacak; hilti bir yerde, iş makinası başka yerde, vinç operatörü, bambaska bir yerde yalnızlığına terk edilmiş olmayacak; aileler sevdiklerine kavuşacak...

Toplum yararını merkezine alan yeni kamucu anlayışla yönettiğimizde Kızılay, çadır satan bir holding olmayacak, yandaşlığın arpalığı olmaktan çıkacak. Kızılay, afetler esnasında halkı koruyacak, çadır sağlayacak, kan verecek, halkın afet anındaki temel ihtiyaçlarını karşılayacak.

Hak temelli güçlü bir sosyal devleti kurduğumuzda, depremde sadece konutları değil, yuvaları yıkılmış olan yurttaşlarımıza borç karşılığında konut pazarlamayacak; bugünün aksine barınmayı temel bir hak olarak tanımlayacak ve güçlü bir sosyal devletin gereği olarak bölgedeki, kentteki ve kırsaldaki depremedeler için inşa edeceğimiz tüm konutları tamamen bedelsiz bir şekilde kendilerine teslim ediyor olacağız. Yani tek adam rejimi evleri, yuvaları yıkılan ve ağır hasar alanları borçlandırarak bir ekonomik yükü dayatırken, Cumhurbaşkanımız Sayın Kemal Kılıçdaroğlu'nun dün Hatay'da açıkladığı gibi kuracağımız güçlü sosyal devlet, beş kuruş dahi almadan herkesin anahtarını doğrudan kendilerine teslim edecek.

Bilime dayalı bir üretim düzenini kurduğumuzda; fay hatları üzerinde okullar inşa edilmeyecek, uzmanların kamusal denetim görevleri yok sayılmayacak. Devletin depremedelere devletin bedelsiz teslim edeceği evler, bilimsel gerçeklere dayalı ve tüm afetlere dayanıklı bir teknolojiyle inşa edilecek.

Planlamaya dayalı bir üretim düzeni kurduğumuzda, bugünkü gibi depremin ülkemize, ekonomimize etkilerini hesaplamayan, hesaplamadığı için bunları raporlamaya dahi tenezzül etmeyen bir plansızlığa da elbirliğiyle son vereceğiz. Çünkü depremin yarattığı ekonomik ve sosyal sonuçları ortaya koymak, uzmanlar aracılığıyla tespit etmek, devletin asli görevidir. 17 Ağustos 1999 depreminin üzerinden daha bir ay geçmemişken, o zaman Devlet Planlama Teşkilatı Raporu, Marmara Depremi'nin ekonomik ve sosyal sonuçlarını sektör sektör ele almıştı. Bugünse ortada böyle bir raporun izi dahi yok. Liyakatli kadroların çalışacağı Strateji ve Planlama Teşkilatını kuracağız ve hızla gerekli çalışmaları yapacağız. Böylece çiftçi de KOBİ de büyük sanayici de belirsizliğin, plansızlığın, çaresizliğin içinde beklemeyecek; onun yerine üretecek, işçi işinin başına dönecek.

Planlamaya dayalı bir üretim düzenini kurduğumuzda, bu planlama raporlarıyla üretim teşviklerinin, vergi indirimlerinin, hibelerin, kamu ihalelerinin yandaşlık ve rantçılık için değil, yaralarımızı sarmak için kullanılmasını sağlayacağız. Bu teşvik ve desteklerle deprem bölgelerinde kentleri ve bu kentlerde üretimi aynı anda ayağa kaldıracağız. İnsanların başını sokacak bir yuvaları, emeklerinin karşılığını alabilecekleri işleri olacak. Çünkü kaybettikleri sadece evleri değil, tüm yaşamlarıydı. Depreme dayanıklı konutların yapımı için gereken malzemenin çimentodan kabloya, pencere pervazından kapı koluna, su deposundan güneş enerjisi paneline, yeni teknolojiyle deprem bölgesinde üretilmesi için, yani bölgenin ekonomisini ayağa kaldırmak için teşvikleri kullanacağız. Gerekiyorsa burada kamu olarak da üretim için yatırım yapacağız. İşte bu şekilde hep birlikte zenginleşeceğimiz bir üretim düzenini de yaralarımızı sararken elbirliğiyle bugünden kurmaya başlayacağız. Sadece inşaat yapan değil, inşaatla birlikte sanayinin, hizmet sektörünün birçok alt sektörünü de yerelde harekete geçirecek bu yatırımlar sayesinde deprem bölgesinde, yerinde, yurdunda, güvenceli ve nitelikli istihdam sağlanacak. İş gücünün bu üretim için ihtiyaç duyulan yetkinliklere kavuşması adına bölgede hızla, bugünden hazırlanmış olduğumuz mesleki beceri eğitim seferberliği

ni başlatacağız. Yani bölgede yetenek havuzunu kaybetmek bir yana, elbirliğiyle inşa edeceğiz ve yeni iş imkanları oluşturacağız. Mühendisler, mimarlar, ustabaşı, formen, emekçi, tesisatçı, muhasebeci... Aklinize gelen her tür iş için kendi emeğiyle var olabilecek milyonlar; yerinde, yurdunda, kendi şehrinde yaşıyor olacak, göç hayatı yaşamaya mahkûm edilmeyecekler. Böylece kentlerimizi yeniden kurarken hayatı da yeniden el birliğiyle, dayanışmayla var edeceğiz. Yerinde, güvenceli ve nitelikli istihdam yaratarak depremin acısını yaşayan insanların bir de işsizlik ve yoksulluk acısını yaşamasına asla müsaade etmeyeceğiz. Deprem bölgesinde hayata geçireceğimiz bu bütüncül istihdam hamlesiyle de kentlerimizin var olan demografik yapısını da elbirliğiyle korumuş olacağız.

Planlamaya dayalı bir üretim düzenini kurduğumuzda, tarımsal üretim üssü olan deprem bölgesinde çiftçiyi ekonomik yalnızlığa terk etmemiş olacağız. Bölgedeki hayvanlar için bir planlamanın yol göstericiliği ile ücretsiz veterinerlik hizmeti vereceğiz. Üreticiye ivedilikle gübre, tohum, mazot, sulama, ilaç, yem desteği vereceğiz. Üreticilerin elektrik borçlarını sileceğiz. Kısacası liyakate dayalı bir yönetim ve onun kurumlarıyla, kamu yararı gözetken yeni bir kamucu anlayışla, hak temelli güçlü bir sosyal devletle hep birlikte zenginleşeceğimiz bir üretim düzenini inşa ederek bugünün ağır deprem yaralarını hızla hep birlikte saracağız, hep birlikte iyileşeceğiz ve hep birlikte yeniden omuz omuza ayağa kalkacağız.

Aynı ilkeler bizleri sadece ayağa kaldırmayacak; kalkınmamızı, kalıcı şekilde bir daha düşmememizi sağlayacak. Nasıl dersiniz, bir bütünün parçası olarak bir birkaç örnek vermek istiyorum: Mesela liyakate dayalı bir yönetim anlayışı dedik. Torpil ile değil, yetenek ve yetkinliklerimizle, kimi tanıdığımız veya hangi adrese doğduğumuzla değil, ne öğrenebildiğimiz, ne öğrenmek için sağlanan fırsatların eşit olup olmadığı üzerinden tutunacağız hayata. Böyle olduğunda kimse “okusan da ne olur” demeyecek, okumak isteyecek, okuduğuyla var olacak, emeğiyle büyüyecek. Kamu, yani toplum yararını merkezine alan yeni kamucu anlayışla yönettiğimizde halkın vergileri, kamu-özel iş birliği projeleri adı altında yandaya yolsuzluk içeren ihalelerle dağıtılmayacak, izin vermeyeceğiz. Halkın ödediği vergiler, güvenceli ve yerinde istihdam yaratmak ve ekonomiyi dijital olarak dönüştürmek, ekonomiyi yeşil yapmak için kullanılacak. İhalelerde şeffaflık ve rekabet

sağlanacak. Temiz ihale dönemi başlayacak. Yani kamunun parası, halkın parası halk için kullanılacak, halk için kalacak ve bu kaynak Türkiye'yi, hepimizi, hep birlikte kalkındırarak yatırımların güvencesi olacak. İşsizlik bitecek, hep birlikte üretip hep birlikte zenginleşeceğiz.

Bu listeyi uzatmak mümkün. Elimizde çok detaylı bir reçete ile hazırız. O reçete İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde birlikte şekillendi, büyüdü, bir siyasi iradenin parçası oldu. Yani işte bu tarif ettiklerimizle, Türkiye'yi bu yeni anlayışla, bu yeni düzenle aynı anda hem ayağa kaldıracağız hem de kalıcı bir şekilde bu yıkıma son vererek hep birlikte kalkınacağız. Bunların hepsini yapacak güç hepimizde var.

Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün 100 yıl önce İzmir İktisat Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşma, halkımızın huzura ve refaha erişmesi için yeni bir siyasal ve ekonomik düzenin, yeni bir 100 yılın başlangıcını temsil ediyordu. Bugün, 100 yıl sonra İzmir'de yine aynı dönüm noktasındayız. İzin verirseniz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kongrenin açılış konuşmasında yer verdiği bir bölümü okumak-hatırlatmak istiyorum:

“Bu vatan, evlat ve torunlarımız için cennet yapılmaya layık, çok yakışır bir vattandır. İşte bu memleketi böyle bayındır haline, cennet haline getirecek olan ekonomik nedenler ve ekonomik faaliyetlerdir. Bundan dolayı öyle bir iktisat devri lazımdır ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin, insanca yaşamanın neye bağlı olduğunu öğrensün ve o vasıtalara yönelsin.

Hepimizin isteği şudur ki, bu memleketin fertleri ellerinde örnekleriyle ziraatın, ticaretin, sanatın, emeğin, hayatın bir temsilcisi olsun ve artık bu memleket böyle fakir ve bu millet değersiz değil; belki memleketimize zenginler memleketi, bu yeni Türkiye'nin adına da çalışkanlar memleketi denilsin. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor ve böyle bir devri yükseltecektir ve böyle bir devrin tarihini yazacaktır ve böyle bir devirde, böyle bir tarihte en büyük makam, en büyük hak çalışkanlar ait olacaktır.”

Zor günlerden geçiyoruz ama biliyoruz ki gecenin en karanlık anı, şafağa en yakın andır. Şafak sökmek üzere. Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında çalarak değil, çalışkanlıkla, geçmişin yaralarını sardığımız, bugüne dair endişe duymadığımız, yarınlara, geleceğe umutla baktığımız yeni bir dönem başlıyor, halkın dönemi başlıyor, biz başlıyoruz...

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Bekir Ağırdir

Araştırmacı Yazar
T24 İnternet Gazetesi

KONDA Araştırma ve Danışmanlık Genel Müdürlük görevini üstlendikten sonra şu an aynı kurumda yönetim kurulu üyesi olarak görev almaktadır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) ve Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) Yönetim Kurulu Üyeliklerini sürdürmektedir. T24 internet gazetesinde yazmaktadır.

DÜNYANIN VE TÜRKİYE’NİN GİDİŞATI İÇERİSİNDE İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİNİN ANLAMLI

Efendim merhaba; bütün salona sevgiler, saygılar. Düzenleme heyetine ve bana bu konuşma fırsatı verdiği için sevgili Tunç Başkana saygılar sevgiler efendim.

Şimdi tabii İktisat Kongresi’nin İkinci İktisat Kongresi diyoruz, 100 yıl sonra tekrarlanması diyoruz ama önce bir zamanın ruhunu anlamamız, kavramamız gerekiyor diye düşünüyorum, tıpkı Birinci İktisat Kongresi’nin ya da yüzyıl önceki zamanın ruhu gibi.

Şimdi o güne geri döndüğümüzde sadece bir savaş, sadece bir dünya savaşı, sadece o dünya savaşının ardından kaybediş ve dağılmış bir imparatorluk, Kurtuluş Savaşı var. Hani savaşların tarihini hepimiz biliyoruz ama bir yandan da dünya açısından bir toplumsal ve ekonomik tarih var. Baktığımız zaman o savaş ve o tarihler aynı zamanda dünyanın, feodal düzenin ulus-devlete döndüğü; tarımsal ekonomiden, endüstri devrimiyle beraber sanayi toplumunun üretim ve ekonomik modeline geçildiği tarihler. Yani biz sadece tarihi savaşlar üzerinden okuyor olsak da o tarihler aynı zamanda başka bir hikâyeyi de içeriyor. O tarihlerde artık o feodal düzenin imparatorlukları dağılmış, milliyetçi akımlarla

yeni ulus devletler inşa edilmeye başlanmış, Atatürk ve arkadaşlarının, yönetici kadronun vizyonu da bir dizi kongrelerle -Erzurum, Sivas, Amasya, Maarif Kongresi- örneğin Kurtuluş Savaşı’nın göbeğinde yapılmış bir Maarif Kongresi’yle, daha Lozan Anlaşması’nın imzalanmadığı, cumhuriyetin ilan edilmediği bir tarihte İktisat Kongresi’yle o muasır medeniyetin, sanayi toplumunun ekonomik modeline ve ulus devletine geçme vizyonunun politikaları aranmış. Dünyanın da bir yanda çağ değiştirdiği bir tarihte, Türkiye Birinci İktisat Kongresi ile genç cumhuriyet kendince hem kalkınmanın hem de toplumsal dönüşümün hedeflerini belirlemiş. Toplumsal dönüşüm, yani tek başına sadece bir ulus devlet değil, tek başına sadece ekonomik programlar değil, aynı zamanda hukukun üstünlüğüne inancın yükseldiği, çağdaş hukukun kurum ve kurallarının olduğu, laikliğin kurum ve kurallarının inşa edildiği, çağdaş eğitim sisteminin inşa edildiği, kadın meselelerinin aşılma-ya çalışıldığı bir toplumsal dönüşüm hedeflenmiş. Ama o tarihlerin modeli, o tarihlerde bu toprakların kapasitesi içinde yapılabilen şey, doğal olarak -hem kalkınma için hem de toplumsal dönüşüm- için devlet ana lokomotif olarak tanımlanmış.

Kalkınma ve büyüme fetişizminden, beton aşkıdan kurtulup; gelir adaletinin olduğu, yoksulluğun olmadığı, yeni bir adil, verimli ekonomik modeli tasarlamak zorundayız. Bugünün dünyasına ve insanlara başka türlü uyum sağlayamayız.

Bütün bu hikâyede başardıklarımız var, başaramadıklarımız var. Türkiye bugün 700-800 milyar dolarlık -hani bugünün sayılara da artık emin değiliz ama kabaca dünyanın 20’ncisi mi, 19’uncusu mu, 21’incisi mi olduğumuzu tartışabiliriz- ama yine de dünyada yok sayılmayacak bir ekonomik güce sahip bir üle. Ama karşımızda bir yandan da geldiğimiz noktada bir Türkiye yok, üç Türkiye var. İzmir dahil kıyıların, batının ekonomik kalkınma sürecinde başardıkları var, ekonomik aktörlerin güçlerinin, dinamiklerinin yeterince güçlendiği bir coğrafya var. Onun için artık devletin o lokomotif rolünü değil, düzenleyici rolünü, etkin devlet rolünün beklendiği, arzulandığı bir coğrafya var. Ama bir yandan da Anadolu ya da Karadeniz gibi hâlâ kalkınma meselesinde yeterince mesafe alınmamış, hâlâ devletin yol, baraj inşaatlarına ihtiyaç duyan bir başka coğrafya var. Bir de Doğu ve Güneydoğu’da ekonomik aktör ve dinamiklerin neredeyse olmadığı, derin bir yoksulluğun yaşandığı bir başka coğrafya var.

Peki, toplumsal dönüşümde neyi başarmışız? Evet toplumsal dönüşümde aldığımız mesafeler var ama bir yandan da son 10 yıldır yaşamakta olduklarımız var. Hukukun üstünlüğüne inancın giderek kaybolduğu,

merkezleşmenin, keyfiliğin, adaletsizliğin esas alındığı, tek kişinin ya da tek bir kimliğin tercihlerine göre bütün hayatın biçimlendirmeye çalışıldığı bir zaman aralığında, işte depremle ve gördüğümüz gibi hayatın her alanında dehşet bir yıkımın yaşanmakta olduğu yere gelmişiz.

Öte yandan 100 sene sonra ve hikaye sadece bizden ibaret değil. Tıpkı Birinci İktisat Kongresi'nde olduğu gibi, 100 sene önce olduğu gibi dünya da bir başka krizde, dünya da bir başka dönüşümün içerisinde. Dünyada da sanayi toplumunun o üretim modeli tıkanmış. Sanayi toplumunun üretim modeli dediğimiz şey, sonuç olarak her bir ürünü en küçük standart parçaya getirmek ve mümkün olduğunca çok üretmek. Çin'e de gitseniz, Moğolistan'a da gitseniz, Uruguay'a da gitseniz, İzmir'e de gelseniz, aynı bardağı, aynı ayakkabıyı, aynı elbiseyi, aynı kravatı kullanmak, aynı hamburgerleri yemek, aynı renklerin moda diye peşine düşmek, standartlaşmak... Ama bu modelin bir sorunu var, bu model hammaddeyi, insanı, emeği ve sermayeyi sonsuzmuş gibi kabul ediyor. Lakin şimdi anladık ve gördük ki, bu kaynakların hiçbirisi sonsuz değil. Petrolün kaç yıl daha dayanacağı hesaplanıyor ya da çinko ya da diğer materyallerin... Bu üretim modeli yüzünden yerkürenin ritmini değiştirdik. Yerküre bir bakıma yeniden ona yaşattıklarımızı kusuyor geriye. İşte biz de yaşıyoruz ve bugün bile görüyoruz ve biliyoruz ki 4 ay sonra muhtemel ki bir su içme suyu krizi ya da gıda krizi yaşanacak Türkiye ve dünyada. Bütün bunu yaratan iklim değişikliği, kuraklıktı. Dolayısıyla bu üretim modelinin dünya için de, Türkiye için de değişmesi gerekiyor. İşin bir yanı o.

Bütün dünya için ikinci bir husus söz konusu. Bugünün ulus devletlerinin ve temsili demokrasisinin sadece bir sayı fazla oy almaya dayanan mantığı, bugün işte karşımızda Trump'ından Biden'ına, Le Pen'inden Meloni'sine, Putin'inden Netanyahu'suna ve yakından bildiğimiz bir sürü başka keyfi, otoriter, popülist iktidarlar çağına yol açtı. Sadece bizde değil tüm dünya da temsili demokrasi de ulus devlet de krizde.

Başka bir durum daha var. Toplumsal olarak da bütün bu teknolojik sıçramanın, iklim değişikliğinin veya kentleşmenin ürettiği nüfus hareketleri, metropolleşme. 20 yıl ya da 10 yıl önce İzmir'in nüfusuyla bugün gelinen noktayı bizzat sizler biliyorsunuz. O hareketleri de "dursunlar kasabalarında, köylerinde" diyerek falan zapt etmek mümkün değil. Bütün bu yeni insan

hareketlerine, bütün bu yeni kentleşmeye, bütün bu yeni toplumsal hemhal oluşa, karşılaşmalara, temasa, çatışmayla cevap üreten popülist, şoven hareketlere teslim olmuş bir dünyayla karşı karşıyayız.

Bir tarafta İslamofobik akımlar, bir tarafta da İŞİDvari, Talibanvari radikal, din adına kafa kesmeye çalışan insanlar... Sadece Türkiye değil dünya; ekonomik modeliyle, ulus devleti ve temsili demokrasisiyle, toplumsal dokusuyla krizde. Dolayısıyla bugün karşımızda ulus devletin kurum ve kurallarını katılımcılık esaslı yeniden kurgulamak diye bir meselemiz var. Yeni baştan iklim değişikliğini, doğayı dikkate alan, teknolojiye yaslanan, insanı, emeği, hammaddeyi kayda ve dikkate alan yeni bir ekonomik model ihtiyacımız var. Yeni baştan yeni bir bölüşüm veya dayanışma ve adalet düzeninin nizamına ihtiyacımız var, yeni bir hikâyeye ihtiyacımız var. O yeni hikâye olmadan, sadece eskinin kurum ve kurallarına geri dönmeye çalışarak bu krizden geçtiğimizi sanabiliriz, kendimizi de kandırmaya devam edebiliriz. Ama bugün karşımızdaki mesele bundan çok daha derin, çok daha yaygın. Derin bir yoksulluk ve adaletsizlikle karşı karşıyayız ve sadece yardım politikalarıyla filan da bu işi halledemeyiz. Dolayısıyla yalnızca ulus devleti katılımcı demokratik düzene göre değil, sosyal devlete, dayanışmayı yeniden esas alan, her bir bireyin kimliği, inancı, kökeni, aidiyeti, hangi köyden geldiği v.b. bakmaksızın 85 milyonun onurlu yaşam hakkını inşa edecek yeni bir söze, yeni bir vizyona, yeni bir hikâyeye ihtiyacımız var.

Dolayısıyla aradığımız şey, tek bir insan seçelim, gücü ele geçirsin, bir mührü de eline verelim değil. Yeterliği onun hayalleriyle, onun fantezileriyle sınırlı bir hayat yaşayalım demeye razı olamayız. Denedik, 20 yıldır da deniyoruz;, son 5 yıldır da deniyoruz; neler pahasına! Dolayısıyla bir kimliğin, bir liderin, bir görüşün tercihleri üzerinden değil; hepimizin içinde kendimizi var hissettiğimiz, geleceğinin içinde onurumuzla, alnımız dik biçimde var olduğumuzu bildiğimiz yeni bir hikâyeye ihtiyacımız var. Dolayısıyla bu İktisat Kongresi'nin arayışı sadece yeni iktisat politikaları değil, bu İktisat Kongresi'nin tanımı, teması uyum, tarihle uyum.

Öyle bir ülkede yaşıyoruz ve öyle bir noktaya gelmiş durumdayız ki, kiminin tarihi 1453'ten başlıyor, 1923'te bitiyor başka birilerinin tarihi 1923'ten başlıyor, 2002'de bitiyor başka birilerinin tarihi 1071'de başlıyor, başka bir tarihte bitiyor. Halbuki bu topraklarda

on iki bin yıllık medeniyetin, on iki bin yıldır bütün bu deneyimlerin- İzmir coğrafyasında bile 8 bin yıllık yaşanmışlıkların- ürünüyüz hepimiz. Yemek kültürümüzden, şarkılarımıza türkülerimize, tiklerimizden jestlerimize, bilmecelerimizden masallarımıza kadar on iki bin yılın birikimiyiz biz. Dolayısıyla önce tarihimize ve gelecekle barışmak zorundayız. Geleceği teknolojiye yaslanarak, aramızdaki bütün bu farklılıkları dikkate alarak; hepimizin içinde var olduğumuz, hissettiğimiz yeni bir hayata ve geleceğe, ortak kadere inancı yükseltmek zorundayız. Dolayısıyla geleceği "Vah vah, robotlar hayatı elimizden alacak!" kaygılarıyla, korkularıyla, felaket hikayeleriyle değil, umutla inşa etmek zorundayız. Elbette doğayla uyum içerisinde... Yerkürenin bu ritim ve bu iklim değişikliğine, bu kuraklığa cevabımız "Biraz da biz bacaları tüttürelim, yeter ki kalkalım!" diyerek olmaz. Kalkınma ve büyüme fetişizminden, beton aşkından kurtulup; gelir adaletinin olduğu, yoksulluğun olmadığı, yeni bir adil, verimli ekonomik modeli tasarlamak zorundayız. Bütün bunları yeniden deneyimlediğimiz, yorulduğumuz, bütün eksikliklerini bizzat 100 yıldır yaşadığımız ulus-devlete yıkararak değil yerel ellerden, sivil toplumdan, yerel yönetimlerden ve sizlerden; İzmir'den, Maraş'tan, Hatay'dan yeniden kurmak zorundayız. Bugünün dünyasına ve insanlara başka türlü uyum sağlayamayız.

Dolayısıyla bu kongrenin uyum teması kadar önemli olan başka bir sözü var: Davet. O davet kavramıyla ifade edilen şey, artık sadece bilenlerin, sadece gücü, mührü eline geçirenlerin değil, hepimizin içine, süreçlerine, kararlarına katılabildiğimiz yeni bir hayata önce hikayesini, senaryosunu yazmak, sonra da hayata geçirmek. Dolayısıyla bu kongre, sadece bilenlerin söyledikleri bir kongre değil. O nedenle 8 aydır toplanılıyor. Unutmayalım ki o tarihteki eğitim seviyesi, o tarihteki problemleriyle o topluma güvenmiş Atatürk ve arkadaşlarının, 100 yıl önce yapmaya cesaret ettiğini; toplumunu, insanlarını Kurtuluş Savaşı'nın göbeğinde Maarif Kongresi toplayıp öğretmenlerini dinleyen Atatürk'ün o topluma, insanlarına güvenini 2023 yılında yeniden ülke yönetmeye talip olanlardan isteme, talep etme kongresi bu kongre. Onun için "Sadece biz biliyoruz, işte doğru politikalar budur." diyenlerin değil, el birliğiyle yeni bir hikâyeye yazmak isteyenlerin kongresi bu kongre.

Bu kongrenin bir anlamı daha var: 100 sene önceki Birinci Kongre, muasır medeniyeti kendine örnek alıp oraya ulaşmayı hedefleyen bir genç ülkenin

önderlerinin, kadrolarının, insanların hayalinin arayışydı. Bugün sadece kendimize dair bir hikâyeye aramıyoruz. Bugün dünyaya dair bir hikâyeye arıyoruz; kendimiz için de, insanlık için de, dünya için de. Ve bunu başarabiliriz, hak ediyoruz, sizler de hak ediyorsunuz.

Son bir söz: Bütün konuşmalarda hep böyle gelecek ve çocuklar üzerine konuşuluyor. Ben en azından yaşam gereği bu ülkede bütün darbeleri ve bütün felaketleri yaşadım, geldim. Umudumu mirasa bırakmak istemiyorum umudumu yaşamak istiyorum, hepimiz yaşamak istiyoruz, hak ediyoruz da.

Yolunuz açık olsun!

Şükrü Ünlütürk

Sanayici
TÜRKONFED
Yüksek Danışma Kurulu Başkanı

Sun Holding kurucu üyesi ve yönetim kurulu başkanıdır. Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) Yüksek Danışma Kurulu Başkanlığı görevini yürütmektedir.

BÖLGELER ARASI GELİŞMİŞLİK FARKLILIKLARI VE KOBİLER

İkinci Yüzyıl İktisat Kongresi'nin değerli katılımcıları, iş ve sivil toplum dünyasının değerli temsilcileri, sevgili dostlar; TÜRKONFED Yüksek Danışma Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Cumhuriyetimizin 100 yıl önce başlayan yolculuğunun en önemli kilometre taşlarından biri olan İzmir İktisat Kongresi'nin mirası ve gelecek için bizlere verdiği ilhamın ışığında bugün burada sizlerle birlikte bulunmanın mutluluğu ve heyecanını taşıyorum.

Elbette benden önceki konuşmacılar gibi ben de bu buluşmayı bugünden çok daha mutlu bir ortamda yapmayı dilerdim. Ne yazık ki ikinci yüzyıl yolculuğumuz tarihimizin belki de en büyük acısıyla başladı. Öyle büyük bir acı ki, bir asır önce Kurtuluş Savaşı'nda yitirdiğimizden daha fazla canı, Kahramanmaraş merkezli 11 ilimizi vuran deprem felaketinde kaybettik. Depremde yitirdiğimiz tüm vatandaşlarımızı huzurlarınızda bir kez daha saygı ve rahmetle anıyorum.

Değerli konuklar; üzerinden 1,5 aylık süre geçen bu felaketin acısı bugün de baki. Tarihimizden biliyoruz ki, İzmir İktisat Kongresi için 100 yıl önce toplanan çiftçilerimizi, emekçilerimizi,

tüccar ve esnafımızı temsil eden 1.135 delegemiz de zihinlerinde taze acılarla bir araya gelmişlerdi. Onlar acılarını yaşarken omuzlarındaki sorumluluğu da asla ihmal etmediler, bir daha aynı acıların yaşanmadığı bir gelecek hayalini hep birlikte kurdular. Ekonomiye geliştirerek nasıl daha iyi, daha gelişmiş, daha zengin bir ülke yaratabiliriz sorusuna yanıtlar aradılar. Onları bu sorumluluğa iten duygu hiç kuşkusuz umuttu. Zira onlar da biliyordu ki, en büyük felaket umudun tükenmesidir.

Bizler de umutluyuz, yaralarımızı saracağız. Daha güçlü, sürdürülebilir, büyüyen, her seviyesiyle kalkınmış bir Türkiye'yi birlikte inşa etmek için var gücümüzle çalışacağız. Deprem felaketinden sonra ülkemizin her yanında gördüğümüz eşsiz dayanışma, bu ortak inancın payandasıdır. 81 ilin eksiksiz tümünde ortak acının paylaşımına, yaraların sarılması için verilen ortak mücadeleye hep birlikte tanıklık ettik.

Aklımızda tek soru olmalı: Acıyı eşit paylaşan bir toplum neden mutluluğu, refahı, sağlığı ve özgürlüğü hep birlikte yaratıp eşit paylaşmasın? Bize düşen bu soruya yanıt vermek, geleceğin

Türkiye, orta gelişmiş demokrasi tuzağından kurtulmadıkça, yönetimden yönetişime geçemedikçe, katılımcı karar alma süreçlerini benimsemedikçe, salt ekonomi politikalarıyla orta gelir tuzağından çok kolaylıkla kurtulamayacak gibi görünüyor.

inşasında temelin harcına bu dayanışmayı katarak her şeyi onun üstüne inşa etmektir. TÜRKONFED olarak bizim hayalimizdeki Türkiye böyle bir ülke; ortak yaşam için ortak hayaller etrafında şekillenen, demokratikleşme ve her alanda fırsat eşitliğini temel alan bir ülke; yaşamda, eğitimde, kariyerde, istihdamda, ekonomide, girişimcilikte, kadının, erkeğin ve 81 ilimizin her birinde yaşayan tüm insanlarımızın eşit fırsatlara sahip olduğu bir ülke.

Değerli konuklar, değerli dostlar; biz bu hayale inanıyoruz. Çünkü biz TÜRKONFED olarak 26'sı bölgesel, 4'ü sektörel olmak üzere 30 federasyonu, ulusal-uluslararası 300'ün üzerinde üye derneği ve 60 bine aşkın şirketi gönüllülük esasıyla bir araya getirmeyi başarmış bir yapıyız. Ülkemizin her yanında, her ölçekten şirketi temsil etmeye çalışıyoruz. Bu büyük yapı içerisinde kültürel farklılıklar, siyasi görüş ve fikir ayrılıkları birer ayrışma ya da kutuplaşma unsuru değil, tam aksine uzlaşma geleneğimizi oluşturan en büyük zenginliğimizdir. Günün temasını oluşturan yeniliğe daveti ben bu bilinçle ortak hayale davet olarak yorumlamak istiyorum. Yine bu bilinçle

kimseyi geride bırakmadan kalkınmayı başarmış ortak bir Türkiye hayaline ulaşmanın yolunun bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek ve bu farklılıkları gidermek için kilit rol oynayacak KO-Bİ'lerimizi güçlendirmekten geçtiğine inanıyorum.

Bölgesel kalkınma farklılığı derken ne kastediyoruz? Birlikte bakalım: İlk olarak farklı bölgelerimizdeki, Türkiye'deki 2021 Gayrisafi Yurtiçi Hasılasına(GSYH) farklı bölgelerin katkılarını görüyorsunuz.

Burada gördüğümüz Türkiye'nin NUTS 2 örgütlenmesinde, düzey-2 örgütlenmesinde 26 ekonomik bölgeye bölünmüş halidir. Görüldüğü gibi ekonomik bölgeler 3 ya da 4 ili kapsarken, İzmir, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerimiz tek başına bir ekonomik bölgeyi ifade ediyor. İstanbul'un 2021 yılındaki Türkiye'nin GSYH'sinde

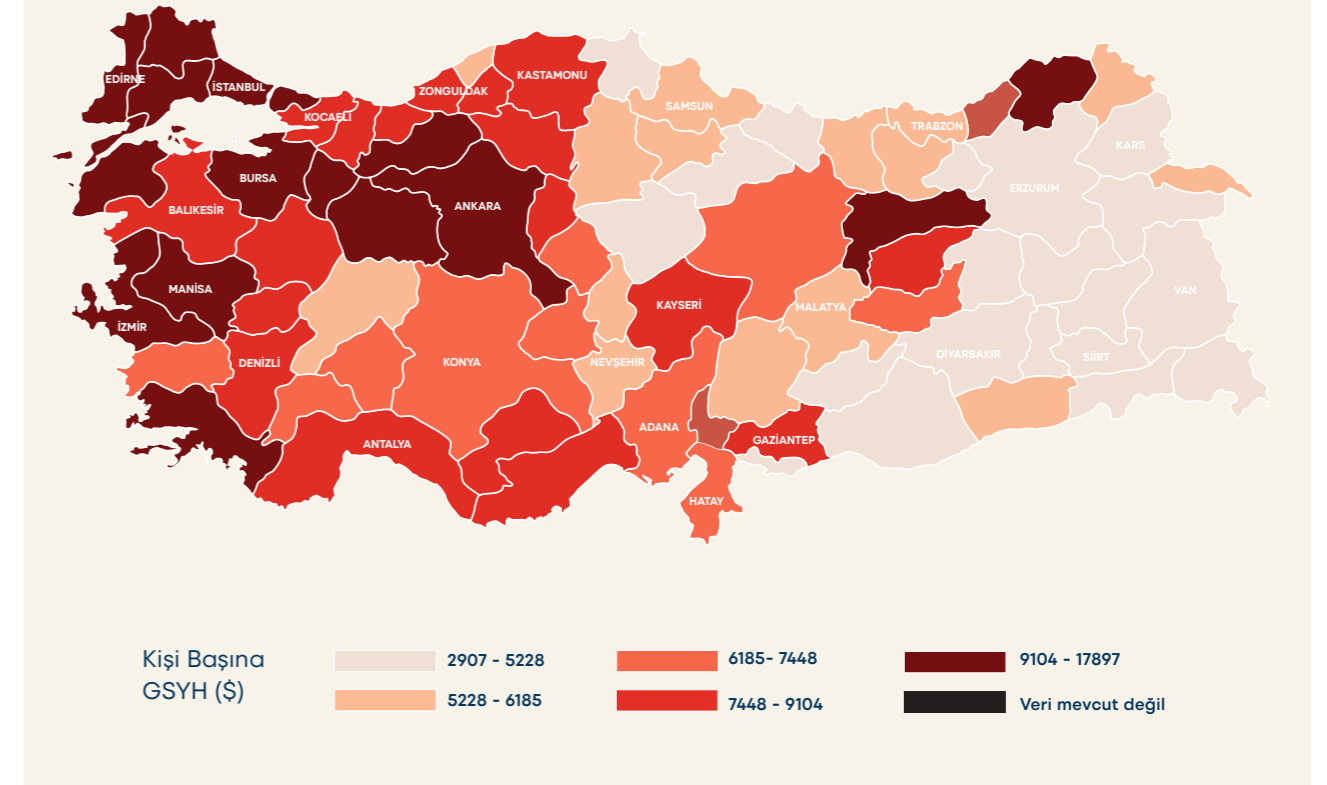
yarattığı değer toplamın yüzde 30'unu aşarken, en sonda gördüğümüz 5 bölgenin -ki bu 17 şehri ifade ediyor- GSYH etkisi yüzde 1'den az, katkısı yüzde 1'den az.

Başka bir tablo, tablonun kendisi konuşuyor. Bakın burada gördüğünüz, bölgesel kişi başı GSYH

TÜRKİYE 2021 GSYH

İBBS-2	İLLER	GSYH Payı	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Sanayi	Hizmetler	Bilgi ve iletişim	Finans ve Sigorta Faaliyetleri
TR10	İstanbul	30,38%	0,57%	21,91%	41,90%	65,57%	60,64%
TR51	Ankara	9,20%	2,48%	6,73%	7,05%	18,37%	8,02%
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	6,62%	3,02%	11,61%	5,88%	2,38%	2,30%
TR31	İzmir	6,38%	4,43%	7,88%	6,58%	3,87%	4,79%
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	5,62%	4,12%	9,47%	4,49%	1,47%	2,82%
TR62	Adana, Mersin	3,88%	6,25%	3,33%	4,64%	0,93%	2,55%
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	3,50%	6,02%	1,79%	4,58%	1,01%	2,47%
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3,19%	6,60%	2,94%	3,02%	0,59%	1,94%
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	3,17%	7,18%	4,81%	1,90%	0,36%	1,31%
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2,88%	3,28%	5,38%	1,77%	0,34%	1,02%
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	2,70%	3,36%	3,83%	2,14%	0,27%	0,86%
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2,47%	2,28%	3,93%	1,77%	0,29%	1,02%
TR52	Konya, Karaman	2,31%	7,17%	2,33%	1,77%	0,46%	1,16%
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	2,23%	3,65%	2,64%	1,60%	0,70%	1,22%
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	1,97%	5,24%	1,37%	1,61%	0,56%	1,52%
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1,94%	3,96%	1,30%	1,46%	0,51%	1,40%
TR22	Balıkesir, Çanakkale	1,92%	4,32%	2,17%	1,42%	0,35%	0,96%
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	1,66%	5,15%	0,77%	1,03%	0,67%	0,71%
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1,42%	2,63%	0,83%	1,53%	0,11%	0,32%
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1,32%	4,54%	1,20%	0,92%	0,14%	0,60%
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1,24%	2,31%	0,83%	0,65%	0,27%	0,56%
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	0,98%	2,96%	0,19%	0,54%	0,16%	0,32%
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	0,96%	1,21%	1,45%	0,61%	0,14%	0,43%
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	0,81%	2,39%	0,55%	0,43%	0,33%	0,45%
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	0,68%	1,97%	0,66%	0,39%	0,10%	0,35%
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	0,56%	2,90%	0,09%	0,31%	0,07%	0,25%

TÜRKİYE 2021 BÖLGESEL KİŞİ BAŞI GSYH (\$)

tablosu. Koyu kırmızı gördüğümüz İstanbul, İzmir, Kocaeli, Bursa, Manisa dahil olan yerlerde kişi başı milli gelir 9 bin dolarla yaklaşık 18 bin dolar arasında değişiyor. Çok açık renkli gördüğümüz Erzurum, Kars, Van, Diyarbakır, Siirt gibi illerimizdeki kişi başı GSYH, milli gelir 3.000 dolarla 5.200 dolar arasında değişiyor. Eğer uçlara bakarsak 9 kattan fazla bir gelir farklılığı görüyoruz. Zengin bölgelerle en yoksul bölgelerimizin ortalamalarına bakarsak 4 ile 5 kat arasında bir gelir farklılığı görüyoruz. Bilgi ya da kıyaslama

için söyleyeyim; Avrupa Birliği'nde, İsveç'te -ki coğrafyası çok zor bir bölge- en yoksul bölgesi ile en zengin bölgesi arasındaki kişi başı milli gelir farkı 1.8 kat ve bu da Avrupa'daki en büyüklerden bir tanesi. Biz iyimser durumda bunların 4 ile 5 katı olduğunu ortalamalara baktığımız zaman söylüyoruz.

Daha önce bahsettiğim 26 bölgede, size TÜRKON-FED'i anlatırken bahsetmiş olduğum 26 adet federasyonumuz var. Bu 26 federasyon, bu bölgede

kurulmuş olan 26 kalkınma ajansı ile o bölgenin kalınması için birlikte çalışmaya çalışıyor.Kalkınma ajanslarına biraz sonra tekrar geleceğim ama bu rakamlar gerçekten son derece büyük bir bölgelerarası gelişmişlik, kalkınmışlık, zenginlik farkını yeterince gösteriyor. Bu iş yalnızca ekonomik açıdan ele alındığında büyük olasılıkla bizi yanıltacaktır. Zira bu konu ekonomik sorunların yanı sıra, siyasi, kültürel ve sosyolojik açmazlarını da tetikleyicisi.

Bölgelerarası gelişmişlik açısından ülkemizin her bölgesi benzer olanaklara ve erişilebilir bilgiye sahip olsaydı, ülke nüfusumuz çok daha dengeli bir şekilde dağılmış olabilir, beklenen Marmara depreminin korkutucu etkileri nispeten hafifleyebilirdi. Benzer şekilde bölgelerarası gelişmişlik farkı, ülkemizin her yanında eğitime, bilgiye, altyapılara ve araçlara erişilebilirlik farkı anlamına da geliyor. Her bir yurttaşımızın milli gelirimizden, ortak zenginliklerimizden adil bir pay alamaması da çatışmayı, kutuplaşmayı, uzlaşmazlığı besleyen ana faktörlerden biri oluyor.

Değerli konuklar, bu konuda yapılmış çok sayıda ulusal ve uluslararası araştırmalar var. Onlardan çok kısa birkaç tane önemli gördüğüm yeri aldım. Bölgelerarası kalkınmışlık farkı emin olabilirsiniz ki ülkesinin kalkınmasını, dengeli bir şekilde kalkınmasını -büyümesinden bahsetmiyorum- arzu eden herkesin çok üzerinde uğraştığı bir konu. Bakın bazıları şöyle diyor: Ülke içindeki bölgelerin gelişmişlik farkları, ülke içindeki huzuru tehdit eden önemli bir sorun olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla hem dünya çapında hem de ulusal ölçekte bölgelerarası gelişmişlik farkını en aza indirmek, dünyada birçok ülkenin temel önceliği olagelmıştır. Bir ülkede ekonomik büyümenin, ekonomik refaha ve kalkınmaya dönüşmesinin en geçerli yolu, bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını dengelemek, mümkünse eşitlemektir. Aksi takdirde refahın tüm ülkeye yayılması mümkün değildir. Bir ülkede bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi için gelir, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçilik, ulaşım, yaşam kalitesi, demografik değişkenler ve mali göstergelere bütüncül yaklaşan politikaların uygulanması gerekir. Bu politikaların eksikliği ve üretkenlik artışı sağlayabilecek altyapı yatırımları ile bölgelerin ihtiyaçları arasındaki uyumsuzluklar, bölgelerarası gelişmişlik farklarını kronik bir soruna dönüştürebilir. Söz konusu uyumsuzlukların başlıca nedeni ise kararların yerel dinamikleri sürece dahil etmeyen yukarıdan aşağıya bir yöntemle alınmış olmasıdır.

TÜRKONFED olarak bundan 10 yıl kadar önce hazırladığımız bir raporda bugünkü durumu da ifade eden bir tespiti kamuoyunun gündemine taşımıştık. Bu tespit, orta gelir tuzağıdır. Yayınlamış olduğumuz “Orta Gelir Tuzağından Çıkış-Hangi Türkiye?” raporunda bölgelerin orta gelir bandına sıkışıp kalması çerçevesinde üç farklı Türkiye manzarası ortaya koymuştuk. O günkü verilerimize göre Türkiye’de belirli bir gelir seviyesinde sıkışıp kalan orta gelir tuzağı riskinde 40 şehir, yoksulluk düzeyinde olan orta düşük gelir grubunda 27 şehir, dünyanın en büyük ekonomileri ile yarışan sanayileşmiş ve gelişmiş orta gelir tuzağı riski olmayan 14 şehir bulunuyordu. Bekir hocamın sosyolojik olarak üç Türkiye’si ile oldukça benzerlik gösteren bir ekonomik analiz. 10 yıl sonra geldiğimiz noktada ne yazık ki bu tabloda olumlu bir değişiklik yaratmayı başaramadık. Hâlâ orta gelir tuzağına maruz kalmış olan yerlerde milli gelir maalesef ki gerileyerek devam ediyor. Yoksul bölgelerimiz de daha derin bir yoksulluğun içinde.

Bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesinde en çok tercih edilen yöntemler arasında yer alan teşviklerle -ki neredeyse cumhuriyetin başından beri bölgelerarası kalkınmışlık farkını gidermek için çok değişik teşvik mekanizmaları uygulandı- kısmen bir iyileştirme sağlasa da tek başına, gördüğümüz gibi tuzaktan çıkışı sağlayamıyor. Bu doğrultuda Türkiye’de kentler ölçeğinde mikro kalkınma modellerine ihtiyaç duyuyoruz. Her ne kadar kalkınma ajansları ile bölgesel planlamalar yapılıyor olsa da daha etkin, merkezi müdahaleden uzak ve uzun vadeli planlamalara ihtiyaç duyuluyor. Kalkınma ajansları, yapısal ve yönetsel sorunların giderilmesi ile kurumsal kapasitelerinin artırılması sağlanarak, kamu, özel sektör ve sivil toplumun birlikte çalışabildiği çok etkin, harika bir mekanizma haline getirilebilir. Bu konuda hazırladığımız çok kapsamlı bir raporumuz da var. Ek olarak kalkınma ajansları ile birlikte yöresel projeleri finanse edebilecek bölgesel kalkınma bankaları kurmak, bugün KOBİ’ler için çok önemli olan finansman sorununun çözümüne de bir çare olabilir.

Türkiye’nin büyüme sürecinde finansal rakamlar kadar demokratikleşme çabaları da büyük önem taşıyor. Orta gelir tuzağının bir yansıması da orta gelişmiş demokrasi tuzağıdır. Türkiye, orta gelişmiş demokrasi tuzağından kurtulmadıkça, yönetimden yönetime geçemedikçe, katılımcı karar alma süreçlerini benimsemedikçe, salt ekonomi politikalarıyla orta gelir tuzağından çok kolay kurtulamayacak gibi görünüyor.

Değerli konuklar, rakamların ortaya koyduğu gibi ne yazık ki bölgelerarası gelişmişlik farklarında mevcut durumumuz pek parlak değil, hatta oldukça üzücü. Ne yazık ki yaşadığımız deprem felaketi bu kronik sorunumuzu daha da derinleştirdi. Depremden birinci derecede etkilenen illerimiz için Ekonomist Sayın Pelin Yenigün’ün yaptığı analize göre; afet bölgesini oluşturan 11 ilimiz, Türkiye GS-YH’sinin yüzde 9.3’ünü temsil ediyor ve bu illerde kişi başına düşen milli gelir 5.500 dolar ve bu Türkiye ortalamasının yüzde 42 altında. Türkiye geneline göre düşük teknoloji ve daha iş gücü yoğun olan afet bölgesinin son beş senedeki büyüme rakamları zaten Türkiye ortalamasının altında seyrediyordu. Mevcut hasar raporları, bölgenin geçmişteki 15-20 yıldaki gibi Türkiye’nin ortalama büyümesinin altında bir rakamla büyümesi ya da oraya hapsolmesinin aradaki gelir ve kalkınma farkını artırabileceğini gösteriyor. Bu doğrultuda deprem bölgesindeki illerin kalkınması için sadece altyapı ve bina yatırımları yeterli olmayacak; ulaşımdan iletişime, her türlü yerel kaynaklar ile beşerî sermayenin de sosyal, teknolojik, eğitim, kültür ve bilgi başta olmak üzere yerel kapasitenin harekete geçirilmesi ve bütün bunların doğru bir şekilde birleştirilmesi gerekli olacaktır. Bölgedeki işletmelerin faaliyetlerine en kısa sürede başlayabilmeleri için barınma ve diğer yaşam koşullarının normale getirilmesi, bölgedeki yerel aktörler, iş dünyası örgütleri, STK’larla birlikte tasarlanacak; bölgede mevcut ve yeni kurulacak iş yerlerine yönelik özel teşvikler hayata geçirilerek, ekonomik aktivitenin başlamasına destek olunması gerekmektedir. Kalıcı iş gücü kaybının önlenmesi için gereken politikalar hemen tespit edilmeli ve uygulamaya alınmalıdır. Buna yönelik olarak dün zannediyorum konuşulan, önerilen deprem bölgesinde çalışanlar için brüt asgari ücretin çalışanlara net ücret olarak ödenmesi gibi çok hızlı hayata geçebilecek ve çok işe yarayacağını düşündüğümüz önlemler çok olumlu olabilir.

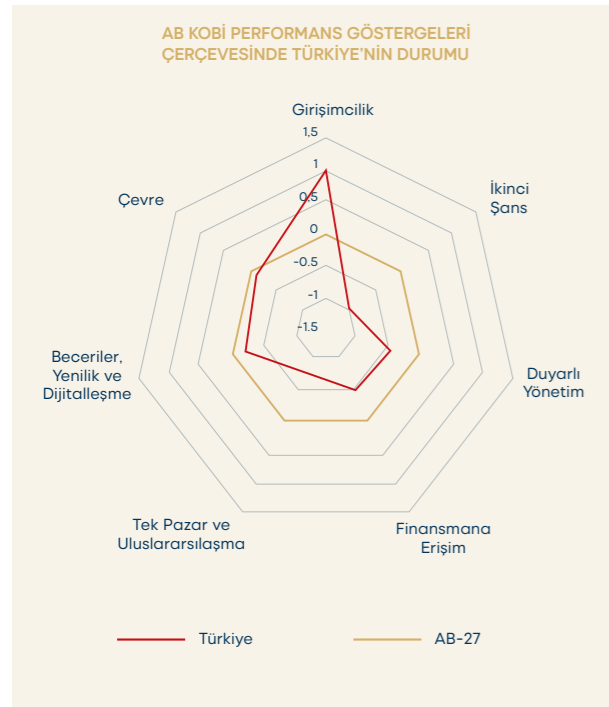
Konuşmamın giriş bölümünde de bahsettiğim gibi, ülkemizin özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri, bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi doğrultusunda kritik bir öneme sahiptir. KOBİ’lerimize, sizlerle beraber biliyorsunuz çok yoğun konuşulan, çok önemli bir şekilde bütün siyasetçilerin önemseydiği, ekonominin can damarı dediğimiz KOBİ’lere kısa da olsa biraz daha yakından bakmak istiyorum:

Türkiye’de 3 milyon 650 bin civarında işletme var her büyüklükte. Bunların 3 milyon 250 bini mikro işletme, yani bir ile dokuz arasında çalışana sahip. Bunlardan yuvarlak hesap 270 bin adedi on ile elli arasında işçi çalıştıran küçük işletmelerimiz. Orta boyutlu, elli ile iki yüz elli arasında işçi çalıştıran işletmelerimiz sadece 47 bin. Büyük işletmelerimizin sayısı ise 11 bini çok az geçiyor. Ama aradaki performans göstergelerine lütfen bakın: İstihdamın yaklaşık yüzde 35’ini sağlayan mikro işletmeler, katma değer, yani bu ülkedeki GSYH’nin sadece yüzde 6.3’ünü üretiyor. Bu katma değer meselesini birazdan başka bir şekilde açıklayacağım ama bunun çok basit, bilimsel bir izahı var; o da verimlilik. Mikro işletmelerimizin verimliliği, istihdama bu kadar katkıda yapmasına rağmen son derece düşük. Bunu ölçmek için dünyada uygulanan yöntem şu. Diyolar ki, büyük işletmeler zaten dünya ile entegre ve Türkiye’de de böyle. Hatta birçok kritere göre OECD ortalamalarıyla kıyaslanınca bizim büyük işletmelerimiz daha iyi performans gösteriyorlar. Eğer ülke içerisinde büyük işletmelerle, küçük işletmelerin ya da mikro işletmelerin verimliliklerini kıyaslarsak, o bize evrensel ölçekte bir değerlendirme kıstası sunuyor. Biz bunu yaptığımız zaman bakın Avrupa Birliği’ne göre durum ne?

Türkiye’de görelî iş gücü verimliliği dediğimiz 250’den fazla işçi çalıştıran büyük işletmelerle, dokuza kadar işçi çalıştıran mikro işletmelerin iş gücü verimliliği beş kat daha az, küçük işletmelerimizin ya da diğerlerinin beş kat daha fazla. Ama kriter büyük işletmeler olduğu için, onlar beş kat daha az. Diğer ülkeleri görüyorsunuz, çoğunluğu iki kattan daha az. Burada kritik bir tablo daha var; konu imalat sanayine geldiği zaman KOBİ’lerin küçük-büyük ikisi beraber iş gücü verimliliği imalat sanayiinde dokuz kata kadar çıkıyor. İşletmelerimiz mikrolarda dokuz kat kadar daha az verimli çalışıyor. O yüzden istihdamın yüzde 36’sını, sayıların yüzde 92’sini oluşturan KOBİ’lerimizin yarattığı katma değer son derece küçük. Çünkü çok ciddi bir verimlilik derdimiz var. Bakınız burada mesela orta büyüklükteki büyük işletmeler dediğimiz 250’ye kadar işçi çalıştıranlarda, büyük işletmelerle iki kata yakın bir farklılık var. Yine bu tabloyu başka bir türlü okuyabileceğimiz -demin katma değer konuşmuştuk. Katma değerle baktığımız zaman, çalışanların sadece yüzde 29’unu istihdam eden büyük işletmeler, katma değer yaklaşık yüzde 65’ini oluşturuyor. Çalışanların yüzde 35’ini bünyesinde bulunduran mikro işletmeler, katma değer yüzde 6,3’ünü oluşturuyor.

Problem çok net, ne yapılması gerektiği de net. Ama bu şekilde, şimdiye kadar yaptığımız gibi devam edersek yine problemi çözemeyeceğimiz de açık. Bu arada KOBİ'lerin ihracattaki payları da hızla düşüyor. KOBİ'lerin ihracatının toplam ihracata oranı 2020 senesinde yüzde 36,4'ken, 2021'de yüzde 30'lar seviyesinde.

Başka bir uluslararası kıyaslamayı da sizinle paylaşmak istiyorum. Avrupa Birliği'nde yaklaşık 10 göstergeyle, parametreyle KOBİ'leri değerlendirirken, bizim KOBİ'lerimizi de değerlendiriyorlar. Burada en önemli gördüğümüz yedi tanesi var ama değerlendirme 10 ana başlık üzerinden yapılıyor. Gördüğünüz gibi sadece girişimcilik açısından bizim KOBİ'lerimiz -o da Türk insanının yapısından zannediyorum- Avrupa Birliği'ndeki ülkelerin KOBİ'lerine göre daha iyi performans gösteriyor. Geri kalan bütün parametrelerde daha kötü durumdayız.

Şimdi bu konu çok önemli diyoruz, KOBİ'ler özellikle bölgesel kalkınmada çok önemli bir rol oynayabilir diyoruz; önemli politikalar açıklanıyor, teşvikler yapılıyor. Peki, problem ne? Neden bizim KOBİ'lerimiz sadece 3-4 parametreye beraber baktığımız zaman başarılı olmuyor. Bu ekonominin çok önemli sorunlarından bir tanesi. Bütün iktidarların

geçmişte çözmeye çalıştığı ama ne yazık ki başaramadığı... -başaramadığını uluslararası olan ölçeklerde de görüyoruz, sonuçta yarattıkları katma değerle de görüyoruz, ülkenin genel ekonomik haliyle de görüyoruz- Problem ne?

Bize göre en temel sorun, bu konuyu kapsamlı bir şekilde her yönüyle irdeleyen bütüncül verilere dayalı bir politikanın olmamasıdır. Hedefiniz yoksa, o hedefe uygun araçlarımız, politikalarımız yoksa başarılı olmanız, sadece birtakım popülist ya da oy kazanmaya ya da günde bir söylem yaratmaya yönelik davranış olursa, tabii ki kalıcı bir yol almak mümkün değil. Bakın birkaç tane örnek anlatayım. Bu ülkede KOSGEB diye KOBİ'leri destekleyen çok önemli bir yapı var. Ne kadar kaynak harcadığını bilmiyoruz. Bu rakam bilinmiyor ama çok önemli bir destek rakamının verildiğini biliyoruz. Bu teşviklerin doğru yere gidip gitmediğine yahut hedeflerine ulaşip ulaşmadığına dair bir tek veri yok. Bu teşvikler takip edilmiyor, etki analizi yapılmıyor. Ne yapıyoruz? KOBİ'lerimizi destekledik. Sonuç ne? Sonuç bu...

Başka ne yapıyoruz? Herhangi bir şekilde teşvikimizi takip etmediğimiz mikro ölçekli işletmelerle, orta büyüklükteki işletmeleri ve küçük işletmeleri aynı kaba koyup, aynı teşvik paketlerini hepsine sunduğumuz için de ne kaynağı nerede doğru kullanıyoruz, kim neyden faydalanıyor, ne ortaya çıkıyor belli değil. Ama şunu biliyoruz, hep beraber iş hayatından biliyoruz,; 7-8 kişilik bir atölyenin ihtiyacıyla, 150-200 kişilik bir işletmenin teşvik ihtiyacı aynı olabilir mi? Çok basit bir sınıflandırma ve o sınıflandırmaya göre yapılabilecek olan ihtiyaçların analizi, o analizlere göre politikaların saptanması. İlave bir kaynak gerektiriyor mu? Hatta tam tersine mevcut kaynakları belki de çok daha iyi, on kat daha verimli kullanabilmenizi sağlar.

Yapılacak olan iş çok basit; verilere dayalı bir KOBİ politikası dedim. Türkiye'de KOBİ'ler üstüne yapılmış -hangi büyüklükte olursa olsun- "KOBİ'lerin başarıya da başarısızlık nedenleri nedir?" diye bir araştırma yok. Yani şimdi biraz önce anlattım, Avrupa'da birçok kritere göre KOBİ'ler var. Bunlarla bakıyoruz, kendi KOBİ'lerimizi başarısız görüyoruz. Mesela başka kriterler de var; KOBİ'lerin ortalama yaşam süreleri, küçükten ortaya, ortadan büyüğe geçiş oranları gibi. Bunlarda da maalesef iyi durumda değiliz. Bu kadar basit bir iş, imalat sanayiinde hepsine baktığınız zaman 20-30 işçiden fazla çalıştıran 30 bin tane

KOBİ, 30 bin tane orta büyüklükteki işletme var. Eğer bu işletmeleri bir şey yapmak istiyorsak, bunların verimliliğini artırmak, bunları büyütme istiyorsak bunları alacağız, ihtiyaçların ne olduğunu anlayacağız, ona uygun politikaları ortaya koyacağız. Bilimsel bir araştırmayla hedefleri önümüze koyup yürüyeceğiz. Dolayısıyla ilave bir kaynak gerektiren bir işten bahsetmiyoruz.

Bütün bu konuşmalar ve tespitlerden bana göre çıkacak olan sözün özü şu: Gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu bölgelerimizde KOBİ'lerimizin verimliliklerini artırmak, ölçekleri büyütme, kapasitelerini geliştirerek orta ve yüksek teknoloji üretim yetkinliklerini artırmak hem yarattıkları katma değeri artıracak, hem ülkeyi büyütecek hem de bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları arasında makasın kapanması için önemli bir lokomotif işlevi görecektir.

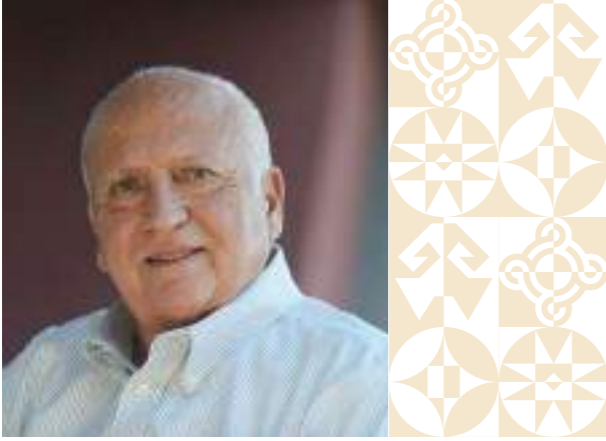
Bu konuyla ilgili olarak 4 sene önce TÜRKONFED olarak "İşimi Yönetebiliyorum" diye bir proje başlattık. Bu proje, KOBİ'lere dijital yeşil dönüşüm işlerini daha iyi yönetmek konusunda destek vermeyi hedefleyen, Boğaziçi Üniversitesi ile beraber hazırladığımız bir dizi eğitimi veren, arkasından da TÜSİAD ve TÜRKONFED üyeleriyle seçilmiş olanlarına mentorluk çalışması yapan bir çalışma. , Hedeflenmiş 3 bin KOBİ'ye ulaştık.

Her sene bin KOBİ'ye ulaşıyoruz ve bu KOBİ'lerin 300 tanesine özel olarak bir dijitalleşme desteği veriyoruz. Yaptığımız işin etkisini, analizini ve geri bildirimini ölçüyoruz ve bunu büyütme için de çok sayıda talep alıyoruz. TÜRKONFED "İşimi Yönetebiliyorum" projesi bu anlamda son derece iyi bir örnek olarak incelenmeye değer diye düşünüyorum.

Değerli konuklar, cumhuriyetimizin ikinci yüzyıl yolculuğunda ilk yüzyılında olduğu kadar önemli bir kilometre taşı olacağına inandığım İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde sizlerle birlikte olduğum için gerçekten mutlu oldum. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, KOBİ'lerimizin daha yüksek bir verimlilik ve performansıyla ülke ekonomisine çok daha yüksek bir katma değer sağlayabilmeleri için akılcı, bilimsel ve orta-uzun vadeli politikaların kamu kurumları, yerel aktörler, iş dünyası ve STK'lar birlikteliğinde oluşturulması ve bunun kararlılıkla uygulanması gerekiyor. Ayrıca halen en önemli önceliğimiz olan afet bölgesindeki altyapı ve üstyapının yeniden inşasında salt inşaat bakış açısını değil, bölgenin sosyokültürel dokusunun sürdürülebilirliği açısından da insanların yaşamlarını en iyi şekilde idame ettirecekleri şartları incelememiz gerektiğine inanıyorum. Atacağımız en akılcı adım ise bölgede istihdamın, üretimin, ticaretin itici gücü olarak konumlanacak bu görevi yapmaya hazır KOBİ'lerimizi acilen desteklememizdir.

Bu kıymetli etkinliğe ev sahipliği yapan İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne ve değerli Başkanı Tunç Soyer'e şükranlarımı sunarken, 100 yıl sonra ikinci yüzyılın kapısını birlikte araladığımız ve ortaya çıkan olağanüstü dayanışma ağı ile geleceğimizi birlikte öreceğimiz tüm katılımcılara da sizlere de teşekkür ediyorum. Kongremizin, iş dünyamızın ve ülkemizin geleceğine katkılarda bulunması temennisiyle hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Prof. Dr. Işın Çelebi

İktisatçı
Ekonomiden Sorumlu
Eski Devlet Bakanı

İktisatçı. 1989-1991 ve 1997-1998 yılları arasında Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı. Morgan Stanley, Johnson & Johnson, Mitsubishi gibi birçok uluslararası kuruluşlarda görev yaptı.

İKİNCİ YÜZYILDA YENİ İKTİSAT POLİTİKASI NE OLMALI?

2023'TE TÜRKİYE'DE
UYGULANMASI GEREKEN
İKTİSAT POLİTİKASI NE
OLMALIDIR?
AÇIK TOPLUM-
AÇIK EKONOMİ HEDEFİ

NEDEN İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ?

Mustafa Kemal Atatürk İstiklal Savaşı'nı kazandıktan sonra, siyaset ve ekonomi alanında başarılı olmak üzere yola çıktı.

Bu süreçte 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile aydınlanmaya yol açan önemli bir devrim kararı aldı.

Bu kararlara giden yolda Lozan Müzakereleri ve Antlaşması ile İzmir İktisat Kongresi çok önemli roller üstlendi.

Böylelikle yeni bir siyasi harekete ve siyaset damarına sahip çıkmış oldu.

Türkiye'nin daima ileriye dönük olarak değişmeye, sürdürülebilir kalkınmaya ve büyümeye ihtiyacı olduğunu açıkça ortaya koydu.

Bu sürecin başarılı olması için demokrasi, hukuk devleti, adaletin yeniden kurulması ve işlemesi şarttı.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi de, 6 Şubat 2023 depremi sonrası böyle bir ortamda toplanıyor. Kongrenin hedefi bugünkü şartları değerlendirip "Geleceğin Türkiye'sini yeni baştan kurmak."

Çözüm üretmek için gerçekleri tüm detayları ile bilmemiz ve tartışmamız gerekiyor.

2023 yılında yeni bir iktisat politikasına ihtiyaç var. Son yıllardaki çürümüşlük yerine demokrasinin ve hukuk devleti ilkelerinin işlemesi gerekiyor.

Bu süreçlerde deneyim-bilgi-karar alma mekanizmalarını başarılı yönetme yeteneği şarttır.

Bugün hızlı karar almak ve çözüm önemlidir. Yarı daha da önemli olacaktır. Çünkü 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve 11 ilimizi etkileyen büyük deprem, sebep olduğu acıların da ötesinde, bir milat niteliğinde olmuştur. Deprem felaketi çürümüşlüğü açık ve net olarak görüldüğü bir tabloyu açığa çıkardı.

İstiklal Savaşı sonrası durumu görerek, yeni bir devrim ve aydınlanma anlayışıyla İzmir İktisat

Türkiye, orta gelişmiş demokrasi tuzağından kurtulmadıkça, yönetimden yönetişime geçemedikçe, katılımcı karar alma süreçlerini benimsemedikçe, salt ekonomi politikalarıyla orta gelir tuzağından çok kolaylıkla kurtulamayacak gibi görünüyor.

Kongresi ile yola çıkmış ve sonrasında cumhuriyet ilan edilmiştir.

Bugün de tüm yaşananlar gözden geçirilerek yenilenmenin başlangıç noktası İzmir İktisat Kongresi 2023 olmalıdır.

Yaşanan deprem çürümüşlüğü tüm göstergelerini önümüze koymuştur:

- Deprem sonrası müdahalede çok geç kalınmıştır.
- Deprem vergileriyle gerekli hazırlıkların yapılmadığı ortaya çıkmıştır.
- Bağış sistemi tartışmalı biçimde yönetilmiştir.
- İhale Kanunu delik deşik edilmiş, onlarca değişiklik yapılmış ve güven kalmamıştır.
- Eğitim sistemi çökmüş, yapboz tahtasına dönüştürülmüştür.

YENİ İKTİSAT POLİTİKASI NASIL OLMALIDIR?

Yeni bir dünya düzeni oluşuyor.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde, 2023 yılının Mart ayında, dünyadaki gelişmeleri ve sorunları dik-kate alarak yeni bir iktisat politikasına neden gerek olduğunu tartışacağız.

Gıda ve enerji arz güvenliğinin, tedarik zincirinin sağlıklı çalıştığı yapıların çok önemli olduğu, Rusya, Hindistan ve Çin'in bu süreçte Avrupa Birliği ve Amerika'yla olan ilişkilerinin tartışmalı olduğu yeni bir yapılanma sürecini yaşıyoruz.

Dijital ekonominin ve teknolojinin gelişmesi sonucu, silah endüstrisinin etkisiyle bölgesel savaşlar ne yazık ki dünyanın çeşitli yerlerinde devam ediyor.

Dünya barışının bozulmasıyla ortaya çıkan büyük nüfus hareketleri ve yer değişiklikleri ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkiliyor.

Bunun için demokrasiden, hukuktan ve barıştan yana olan herkesle el ele vererek, birlikte çözüm üretmeliyiz.

Örneğin doğal afetlerin ve göçlerin yarattığı sorunları çözmek için Dünya Bankası, Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası gibi "Uluslararası Göçmen ve Doğal Afetler Sonrası Kalkınma Bankası" kurmalıyız.

Bu bankaya gelişmiş tüm ülkeler katılmalıdır.

Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası gibi yapılar örnek olmalıdır.

Türkiye'deki acı sonuçlar yaşanınca hızlı karar alma ve sorun çözmenin önemi açık ve net olarak anlaşılmıştır. Takım oyununun önemi tartışılmaz biçimde ortaya çıkmıştır.

İKTİSAT POLİTİKASI KLASİK TANIMIYLA NEDİR?

İktisat politikası, bir ekonominin yatırımlar, güvenilir bir ortam, büyüme, kalkınma, istihdam, fiyat istikrarı ve gelir dağılımında adalet gibi hedeflere ulaşabilmesi için tanımlanan ve yürütülen politikalar bütünüdür.

Türk lirasının uluslararası piyasalardaki istikrarı için para politikası mantığı içinde Merkez Bankası'nın bağımsız olması gereklidir.

Yatırımlar, tasarruf ve harcamalar, işsizlik ve istihdam politikaları da Maliye Bakanlığı, Hazine ve Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, koordinasyon içinde, takım oyunu ile uygulanır.

Maliye politikasında en önemli uygulama bütçe-program çalışmaları ve hedefleridir.

YENİ İKTİSAT POLİTİKASININ ÖZÜ NEDİR?

Hızlı karar alma, verimlilik, üretkenlik ve uygulamada başarı iktisat politikasının temel ilkelerini zenginleştirir. Rekabet gücünün artması önemlidir.

Toplum ve ekonomideki çürümüşlüğü sona erdirmek önemli bir hedef olmalıdır. 6 Şubat 2023 tarihli deprem felaketi bize ahlaki yozlaşmayı sona erdirmemizin elzem olduğunu göstermiştir.

İzmir İktisat Kongresi 2023 ise bu hedefin yol haritasını gösterecektir.

Demokrasi ve adalet yolunda bu yeni yapılanmayı benimsememiz ve çözümler için Türkiye'nin gücü ve potansiyelini harekete geçirmemiz gereklidir. Hedefimiz çürümeyi ortadan kaldırarak, Türkiye'nin dünyanın saygın ülkeleri içindeki yerini almasıdır.

Türkiye'nin potansiyeli ve gücü;

a. Genç nüfusuna,

b. Su kaynaklarına,

c. Stratejik konumu ve coğrafi yerine,

d. Tarihsel birikimi ve kültürüne,

e. 100 yıllık cumhuriyet ve 70 yıllık demokrasi deneyimine dayanmaktadır.

Bu doğru stratejimizi beş ana başlık etrafında oluşturmalıyız:

a. Demokrasinin ve adalet yapısının, hukuk devleti ilkelerinin sağlıklı işleyişinin sağlanması,

b. Üreten, rekabet düzeyi yükselen verimli bir ekonomik yapının geliştirilmesi,

c. Enflasyonu düşürmek için parasal tedbirlerin yanı sıra teknoloji yatırımları, verimlilik, üretkenlik ve piyasalarda rekabet koşullarının oluşması,

d. Bilgi ekonomisi, dijital altyapı ve teknolojik altyapının geliştirilmesi,

e. Sürdürülebilir kalkınma, yeniden yapılanma ve büyümenin kurgulanması çok önemlidir.

İnsan kaynaklarını en verimli şekilde değerlendirerek sorunları çözeceğimiz demokratik ve hukuk devleti ilkelerinin geçerli olduğu bir yapıya ihtiyaç vardır.

Öncelikle, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri geçerli kılınırken, gelir dağılımını düzeltmeye, verimliliği sağlayarak enflasyonu düşürmeye odaklanmalıyız.

Rekabet sisteminin uluslararası kurallara uygun hale getirilmesi gereklidir.

Bilgi ekonomisini daha etkin yöneterek verimliliği ve etkinliği sağlamalıyız. Büyümenin temeli teknoloji ve yetişmiş insan gücüne dayanacaktır. Eğitim sistemini ve üniversiteleri bu anlayışa uygun hale getirmeliyiz. Bu hedefler toplumda ve ekonomik yaşamda çürümüşlüğün sona erdirilmesi için çok önemlidir.

Bütün bu önerilerin gerçekleşmesi için yönetme bilgisine, deneyimine ve hızlı karar alma kişiliğine sahip bir yönetim takımı oluşturulmasını sağlamak önemlidir.

Karar alma yeteneğine sahip bir takım ile bu sorunları çözmek ve kalıcı değişimi sağlamak mümkündür.

Hızlı karar almak ve doğru uygulamayı yapmak, gençlere yol açmak çok değerlidir.

Ekonomik kalkınma, toplumsal refah ve adil gelir dağılımı ancak "demokrasi, hukuk, adalet ve denetim yetkisi arttırılmış parlamenter sistem" ortamı sağlandığında gerçekleşebilir.

Bu Anlayış İçinde Kısa Dönemde Krizden Nasıl Çıkılacak? Acil Sorunlar Ne Şekilde Çözülecek?

Ekonomiyi Yeniden Yapılandırmaya Nereden Başlamalıyız?

YENİ İKTİSAT POLİTİKASININ TEMELLERİ NE OLMALIDIR?

Başlangıç Dönemi

İlk etapta acil adımlar atılırken, kamuda hiçbir iş akatılmamalı, karar alma süreçleri hızlı çalışmalı ve devletin tüm mekanizmaları hızlandırılarak verimli işlemeye devam etmelidir.

Tüm rakamlar gerçek, söylenenler doğru olmalıdır. Güven ortamı sağlanmalıdır.

Yeni iktisat politikasının temeli doğruluğa, dürüstlüğe ve güvene dayanmalıdır.

Mutlaka gerçekçi ve uygulanabilir yeni bir bütçe ve program yapılmalıdır.

Tüm uygulamalar açık ve şeffaf olmalıdır.

2023 Temmuz'da yeni bütçe disiplinle uygulanmaya başlanmalıdır. Birinci ayda tüm uygulama planları açıklanmalıdır.

T.C. Stratejik Planlama Teşkilatı kurulmalıdır.

YPK ve para-kredi kurulları düzenli çalıştırılmalıdır.

T.C. Merkez Bankası'nın bağımsızlığı sağlanmalıdır.

Maliye, Hazine ve T.C. Stratejik Planlama Teşkilatı, tek bir Ekonomi Bakanlığı altında üç ayrı müsteşarlık olarak çalışmalıdır.

Ticaret Bakanlığı, İç ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Gümrük Müsteşarlığı'ndan oluşmalıdır.

Eximbank bağımsız olmalıdır.

Enflasyonla mücadele ve hayat pahalılığını düşürmek birinci hedef olmalıdır.

Merkez Bankası'nın bankalara yönelik 2022 yılında yaptığı

-Menkul kıymet tesisi,

-Kredi faizlerinin sınırlandırılması,

-TL mevduatın TL mevduat içindeki payının arttırılmasıyla ilgili zorlama gibi düzenlemeler kaldırılmalıdır.

SERMAYE PİYASASINDA GÜVENİN SAĞLANMASI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Borsada güvene ihtiyaç vardır.

Sermaye yatırımcı sayısı son üç yılda 1 milyon kişiden 4 milyon kişiye yükselmiştir.

Sermaye piyasalarındaki yatırımcı sayısının istikrarlı ve güvenilir bir şekilde artması için güvenin ve şeffaflığın sağlanması çok önemlidir.

a. Etkin denetim ve gözetim faaliyetleri gerçekleştirilmelidir.

- Mevcut durumda Sermaye Piyasaları, Piyasa Gözetim Dairesi (PGD) ve Borsa İstanbul Gözetim Dairesi tarafından anlık olarak takip edilmektedir. Ancak özellikle bazı büyük spekülâtörler ve yerli/yabancı bazı fonlar piyasanın oynaklığı üzerinde büyük etki sahibi olabilmektedir. Bu kişi ve kurumsal yatırımcıların özellikle mercek altına alınması ve manipülasyon faaliyetlerinin tespit edilerek işlemlerin disipline edilmesi sermaye piyasalarında işlem yapan bireysel yatırımcıların mağduriyetinin önüne geçebilecektir. Bu önemlidir.
- Halka arzların son üç senede (2021-2023 yılları arasında) özellikle bazı "serbest fonlara" tahsis edildiği, bu fonların katılma belgesine sahip kişilerin diğer yatırımcılara göre, haksız yere çok yüksek karlar elde ettikleri konusunda spekülasyonlar yapılmaktadır. Yatırımcıların bu kuşkularını gidermek için son üç senede bu fonların işlemleri incelenmeli, yüksek kar elde eden kişilerle ilgili kapsamlı bir soruşturma açılmalıdır.

b. Yabancı yatırımcıların işlemleri incelenmeli, manipülasyon şüphesi olanlar cezalandırılmalıdır.

- Bazı yabancı yatırımcılar özellikle algoritmik işlemlerle piyasada çok sert hareketler yaratabilmektedir. Bu esnada küçük yatırımcılar ciddi şekilde zarar etmektedir. Algoritmik işlemlere yönelik acil ve özel bir tebliğ hazırlanmalı, bu işlemlerin piyasa bozucu hareketlerinin önüne geçilmelidir.

c. Sermaye piyasalarının derinleşmesi ve oynaklıklarının azalması için kurumsal yatırımcıların artması gerekmektedir.

- Kurumsal yatırımcılar, portföy yönetim şirketleri tarafından kurulan ve yönetilen yatırım fonlarından oluşmaktadır. Portföy yönetim şirketlerinin teşvik edilmesi, yeni yatırım fonlarının kuruluşu için gerekli sürelerin kısaltılması için Kurul içinde çalışmalar yapılması sağlanmalıdır.

d. Halka arz süreçleri sadeleştirilmeli, bürokrasi azaltılmalı ve değerlendirme parametreleri oluşturulmalıdır.

- Halka arz sürecinde; halka açılacak şirket, aracı kurum, hukukçu, bağımsız denetim şirketlerinden gelecek raporların belirli bir sisteme entegre edilerek yüklenmesi, belirli protokollerin sistem üzerinde kontrol edilmesi ve kağıt trafiğinin azaltılması faydalı olacaktır.
- Halka arzlarda değerlendirme ilkelerine tam uyum sağlanmasının takibi ve değerlemede parametrelerin oluşturulması temin edilmelidir.
- Geleceğe yönelik projeksiyonlarda halka arzdan elde edilecek fonların DCF (Discounted Cash Flow) analizine dahil edilmemesi,
- Değerlemelerde projeksiyonların kullanılması halinde tüm verilen hedeflerin takip edilmesi,
- Hedeflerin tutmaması halinde farkın sebep olabileceği değerlendirme farkının iki katının halka arzda ki menfaat sahiplerinden faiz ile tahsil edilmesi,
- Şirket değerlemelerinde sadece son dönem değerlemesinin değil, son iki yıl değerlemesinin ortalamasının esas alınması,

- Şirketlerin çeyrek bazdaki değerlemelerinde marj düşüşü görülmesi halinde bu dönemdeki değerlemenin etkisinin yükseltilmesi sağlanmalıdır.

e. Oynaklığın azaltılması için pay senetlerindeki kredili işlemler azaltılmalıdır.

- 14.07.2003 tarihli ve 25168 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sermaye Piyasası Araçlarının Kredili Alım, Açığa Satış, Ödünç Alma ve Verme İşlemleri Hakkında Tebliği, Seri: V, No: 65'in sermaye piyasası araçlarının kredili alımı ve açığa satış işlemlerinde özkaynak oranının hesaplanmasında; pay senetlerinin Borsa İstanbul A.Ş.'nin ilgili düzenlemelerinde belirlendiği oranların alınacağı belirtilmektedir.
- Piyasaların sağlıklı işlemesi, pay senetlerindeki oynaklığın azaltılması için Borsa İstanbul'daki hisse senetlerindeki özkaynak oranlarının düşürülmesi veya ilgili tebliğe kredili işlemleri azaltıcı yeni maddeler eklenmesi faydalı olacaktır.
- 2023'ün ülkemizde seçimin etkilerinin hissedileceği ve uluslararası piyasalarda dalgalanmaların olacağı bir yıl olması beklendiğinden risk yönetimi ve aktif-pasif yönetimine özel önem verilmelidir.
- Kamu bankalarında sermaye arttırımına gidilmesi ve bundan sonra maliyetlerin altında kredi kullandırılması önlenmelidir.
- 2023'te karlılıkta bir gerileme olabileceği düşünülerek bankalar operasyonel giderlerini azaltma konusunda çalışma yapılmalıdır.
- Üretim, verimlilik ve döviz kazandırıcı hizmetlerin artırılması önemlidir.
- AB tam üyelik yolunda gerekli adımlar atılmalı ve AB üye ülkeleri tek tek ziyaret edilmelidir.
- Türkiye altına imza attığı uluslararası hukuk kurallarına uymalı, uluslararası hukuka uygun hareket etmelidir.
- Tarım sektöründe verimlilik esas olmalıdır. Toprak ve su kullanımında verimliliği sağlayacak eğitimlere başlanmalıdır.

- Merkez kentlerden çevre kentlere doğru göç hareketi teşvik edilmelidir.
- Kamu yönetiminde bilgi akış sistemleri ve karar alma süreçlerini hızlandırmak için yapay zeka kullanılmalıdır.
- Kadın istihdamı ekonomik büyüme açısından en önemli faktörlerden biridir.
- Kadınların güçlendirilmesi, yönetimde yer bulması ülkenin ilerlemesi için çok önemlidir. Yapılan araştırmalar, Covid-19 pandemisi döneminde salgınla en etkin şekilde baş eden ülkelerin ortak noktalarının kadınlar tarafından yönetilmeleri olduğunu göstermektedir.
- Kadınların sosyal güvenlik sorunlarının ilgili kanunlar çıkarılarak çözülmesi hızla sağlanmalıdır.
- "İnsan Hakları Kurulu" kurulmalıdır.
- Atık arıtma tesisleri verimli çalıştırılarak, denizler ve akarsular yaşanır hale getirilmelidir.
- Temiz su ve sağlıklı koşulların oluşturulması öncelikli olmalıdır.
- İklim değişikliği sorunu ve çevreyi iyileştirme-geliştirme esas olmalı, bu konu özel olarak ele alınmalıdır.
- Bölgelerarası ekonomik ve sosyal dengesizlik sona erdirilmeli, adalet sağlanmalı ve herkesin gerçek anlamıyla yasalar önünde eşit ve özgür olması temin edilmelidir.
- Bu çalışmalar için kamu ve özel sektördeki kalifiye çalışanlar değerlendirilmelidir. Kalifiye elemanların çalışmasının önünü kesen ve engelleyen mevzuat hızla değiştirilmelidir.
- Yeni işe alımlarda beş yıllık kamu veya özel sektör deneyimi ve liyakat esas olmalıdır.
- Çalışma koşulları bürokratik engellerden kurtarılmalı ve beyin göçü tersine çevrilmelidir.

UYGULAMADA NASIL KAYNAK BULACAĞIZ?

Uluslararası demokrasi ve hukuk kuralları çerçevesinde hareket edeceğimizi belirterek global ölçekte bir güven ortamı sağlamalıyız.

Bu açıklamamızla birlikte başta AB ülkeleri, ABD ve Körfez ülkeleri olmak üzere, yabancı sermayenin Türkiye'ye yatırım yapabilmesi için uygun ortamı ve iklimi oluşturmalıyız.

ABD ve AB'nin yatırım yapma isteği vardır, ancak ortamı uygun bulmadıkları için yatırımlarını ertelemişlerdir. Bu talepleri yeniden canlandırmalıyız.

AB (başta Almanya), ABD ve Körfez ülkelerinin bağımsız hükümet fonlarından (SWF) tahvil ve direk şirketlere yatırım temin edilmesini araştırmalıyız.

Ayrıca Rusya, Çin, Hindistan ve Körfez ülkeleriyle ilişkilerimizi güçlendirmeliyiz, enerji ve gıda arz güvenliğini sağlamalıyız.

Tedarik zincirindeki yerimizi etkin biçimde yeniden oluşturmalıyız.

Özel sermaye şirketlerinin dünyadaki yıllık yatırım tutarı 1 trilyon USD olup, ülkemiz bugün bundan sadece 100-200 milyon USD pay alabilmektedir.

Bu miktarın 15 milyar USD düzeyine çıkarılmasını düşünmeliyiz.

Hızlı uygulama ve hızlı kaynak temini için ciddiyle çalışıldığında hızlı sonuç alabileceğimiz açıktır. Bu amaçla ekonomi diplomasisini hızla ve koordinasyon içinde geliştirmeliyiz.

Global yatırımcılar içinde Türkiye'ye yatırım planı olan ciddi sayıda kurum beklemektedir.

Toplam yıllık yabancı sermaye ve kaynak giriş hedefimiz yaklaşık 75 milyar USD olmalıdır.

Yatırım fonlarıyla bire bir ilişki kurulmalı ve aşağıdaki yatırım fonlarından kaynak temin edilmelidir.

- Norveç Yatırım Fonu: Yatırım bütçesi 1,3 trilyon USD
- Çin Yatırım Fonu: Yatırım bütçesi 1,2 trilyon USD
- Abu Dhabi (Adia): Yatırım bütçesi 700 milyar USD
- Kuveyt Yatırım Fonu: Yatırım bütçesi 700 milyar USD
- Singapur (GIC): Yatırım bütçesi 690 milyar USD
- Singapur (Temasek): Yatırım bütçesi 485 milyar USD
- Katar (QIA): Yatırım bütçesi 450 milyar USD
- Kore Yatırım Fonu: Yatırım bütçesi 200 milyar USD

Yatırım fonlarının dünyanın tüm finans merkezlerinde ofisleri mevcuttur. Türkiye'de de özel yatırım ofisleri açmaları sağlanmalıdır.

Türkiye'nin bu yatırım fonlarının bulunduğu ülkelerle bire bir çalışması için gerekli düzen kurulmalıdır.

Yatırım fonlarının kaynak temini için uluslararası emeklilik fonları ile özel temas kurmalarını sağlayan bir çalışma anlayışı geliştirilmelidir.

Türkiye Varlık Fonu yüksek getiri beklentisi ile yurt dışındaki yatırım fırsatlarını değerlendirip karrealizasyonları ile ülkemize ek kaynak sağlayabilecek bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Özel Sermaye Fonları yatırım bütçesi 6,3 trilyon doları bulmuştur. Ancak Türkiye'nin bu fonlardan aldığı yatırım miktarı yıllık 200 milyon USD'ye düşmüştür.

Özel Sermaye Fonları uzun soluklu yatırım yapılar. Şu anda bu kuruluşlar Türkiye'ye kaynak girişini durdurmuşlardır.

Ancak değişim sonrası Türkiye'de güven ortamının oluşmasıyla hızlı kaynak girişi sağlanmalıdır.

İKTİSAT KONGRESİ HAZIRLIK TOPLANTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Planlama Ajansı koordinasyonu ile hayata geçirilen İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'ne ortak akıl buluşmaları öncülük etmiştir.

Sayın Başkan Tunç Soyer'in önderliğinde yürütülen bu çalışmalar, Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'de topladığı ilk İktisat Kongresi'nin özüne sadık bir anlayışla yürütülmüştür.

Sayın Başkan Soyer'in belirttiği gibi, bu kongrede geleceğe ışık tutacak tartışmalar yapmak ve kararlar almak çok önemlidir.

Bu süreçte, ön çalışmaları yürüten Çiftçi, İşçi ve Sanayici-Tüccar-Esnaf gruplarının çalışma notlarını derlemek, gözlem ve önerilerini değerlendirmek ilerideki aşamalar için değerlidir.

ÇİFTÇİ GRUBUNUN GÖRÜŞLERİ

a. Çiftçi, kendi toprağında açlık ve sefalet koşullarına mahkum edilmektedir.

b. Gıda tekellerinin giderek artan hakimiyeti büyük sıkıntılar yaratmaktadır.

c. Girdilerde dışa bağımlılığın artışı, gıda arz güvenliğini tehdit etmektedir.

d. Uygulamalı tarım eğitiminin eksikliği ve meraların hayvansal üretim dışı kullanılması mutlaka ele alınması gereken sorunlardır.

İŞÇİ GRUBUNUN GÖRÜŞLERİ

a. Çalışma hayatını düzenleyen mevcut yasal mevzuatta işçilerin örgütlenme ve hak arama özgürlüklerini kısıtlayan anlayışlar hâkim unsurlar haline gelmiştir.

b. İş yasasından kaynaklanan hak kayıplarının giderilmesi elzemdir.

c. İş güvencesinde yaşanan erozyon ele alınmalıdır.

d. Beyin göçü artışının ciddi etkileri görülmektedir.

SANAYİCİ, TÜCCAR VE ESNAF GRUBUNUN GÖRÜŞLERİ

a. AR-GE ve inovasyon girişimlerinin yetersizliği ve nitelikli işgücü ciddi bir sorun olarak önümüzde durmaktadır.

b. Örgün eğitim ve meslek eğitiminde nitelik kaybı göze çarpmaktadır.

c. Beyin göçünün katlanarak artmasının etkileri hissedilmektedir.

d. Dijitalleşmenin gereklerine hızla uyum sağlanması gerekmektedir.

e. Tedarik zincirlerine entegrasyon önemlidir.

f. İş dünyasında kadınların yeterli düzeyde temsil edilmesi teşvik edilmelidir.

g. Demokratik hak ve özgürlüklerde yaşanan erozyon yatırım ortamlarını olumsuz etkilemektedir.

Bütün toplantı sonuçları ve tutanaklar değerlendirilerek, çözüm önerileri 2023 yılının Yeni İktisat Politikası sunumumuzda katılımcılara aktarılmıştır.

Bu çalışmayla, gelecek için dört temel üzerine kurulu bir stratejik anlayış ortaya konmuştur.

Bunlar sırasıyla:

a. Demokrasi

Özgürlük, yargı bağımsızlığı ve adalet yapısının yeniden kurulması

b. Üreten Türkiye

Katma değeri yüksek ürün üretilmesi, üniversitelerin bilgi üretmesi

c. Yüksek Yetenek İnşası ve Sosyal Devlet İlkesi

Silikon Vadisi benzeri yapılar oluşturulması, yetenekli insanların kazanılması ve bu insanlara sahip çıkılması.

Kendi içinde barışık, vatandaşıyla barışık bir ülke olmak.

Eğitim sisteminin revize edilmesi.

Merak duygusunun beslenmesi ve canlı tutulması.

Üniversitelerin özerk hale getirilmesi.

d . Sürdürülebilirlik

Bütün bunlar bir stratejinin hedefleri olarak düşünülmüştür.

a. Strateji ulaşılmak istenen yere varmak için takip edilen yol haritasıdır. Hızlı ve verimli karar almak çok önemlidir.

Bunları uygulamak ve başarılı olmak daha da önemlidir. Yeni iktisat politikasının kalbi de bu anlayışta atmaktadır.

b. Başarılı olmak için bir kurumun, rekabet ettiği kurumlara karşı ayırt edici avantajları sağlamak için belirlediği özgün yaklaşımların bütününe hayata geçirilmesi önemlidir.

c. Bunun için de belirlenen yolda nasıl yürüneceği, ne yapılacağı ve hangi somut adımların atılacağı, sonucunda ne olacağı çok önemlidir.

Başarı için çok iyi bir yol haritasına ve uygulama planına ihtiyaç vardır.

Bu şartlarda bizim hazırladığımız çalışma; durumu analiz eden kısa, orta ve uzun dönemde yapılacak çalışmaları madde madde anlatan bir çalışmadır.

Stratejik anlayış içinde belirtilen dört ana başlığın gerçekleşmesi uygulamadaki başarıya bağlıdır.

Bunun için deneyim ve bilgi önemlidir.

YENİ BİR İKTİSAT POLİTİKASI NEDEN GEREKLİDİR?

Pes artık! Geldiğimiz noktada acil olarak ciddiyet ve koordinasyona ihtiyacımız var.

Hızlı ve doğru karar alma becerilerinin çok gerekli olduğunu görüyoruz.

Çünkü enflasyonun arttığı ve gelir dağılımının bozulduğu bir çürümüşlük dönemi yaşandı. Şimdi artık bir tamirat aşamasına, sonrasında ise yeniden yapılandırma sürecine ihtiyacımız var.

Özellikle enflasyonu bedelinin ne olacağını düşünmeden bilinçsizce arttırarak, nimet dağıtıyor gibi maaş dağıtarak gelir dağılımını alt üst etmişlerdir.

Bu çürümüşlüğü nasıl düzeltiriz? Ülkemizi nasıl düzlüğe çıkaracağız?

Yeter artık!

Bunun için yeni bir iktisat politikası gereklidir.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Gülsün Bilgehan

Siyasetçi Yazar

TBMM 22., 24., 25., 26. Dönem Ankara Milletvekili.
Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Onur Üyesi,
İnönü Vakfı Başkan Yardımcısı.

GEÇMİŞİMİZE SAYGI... GELECEĞİMİZE GÜVEN...

Evet, öncelikle bu muhteşem salonda bulunan ve bulunmayan herkese sevgilerimi ve saygılarımı sunuyorum. Kurtuluş ve cumhuriyetin kuruluş sürecine katkıda bulunmuş bir ailenin ferdi olarak, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın büyük çabalarla oluşturduğu İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde yer almaktan onur duyuyorum.

Kongre toplantımız -başka konuşmacılar da belirttiler tabi ki- ülkemizdeki büyük deprem felaketi nedeniyle gecikmeli başlıyor. Ne gariptir ki yüzyıl önceki Birinci Türkiye İktisat Kongresi de yine bu şehirde büyük felaketlerin ardından toplanmıştı. 9 Eylül'de 3,5 yıl süren düşman işgalinden kurtarılan İzmir, beş ay sonra hâlâ büyük yangının enkazını kaldırmaya uğraşıyordu. Kongreyi açarken, dönemin genç İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un sözleri neredeyse bugünün acılarını bize hatırlatıyor:

“Yavrularının nerelerde gömülüp kaldığını bilemeyen bir kırık mezar başında Fatiha okuyabilmek imkanını bile bulamayan çilekeş Türk hanımları hoş geldiniz.”

Biraz önce Karsu'yu dinledik. Ne yazık ki yüz yıl sonra memleketin öbür tarafında bugün eşsiz büyüklükte bir doğal afet... Ama söylemek zorundayız; bilgisizlik, liyakatsizlik, sorumsuzluk sonucu aynı kaderi yaşayan vatandaşlarımız var. Hani kurucularımızdan biri demiş ya: “Elinde yanlış bir diploma ile cemiyete çıkan bir adamın memlekete zararı sizin düşünebileceğinizden çok fazladır. Cemiyette en muzır insan, ehliyetsiz olduğu halde yetki sahibi olandır.” Devam ediyor, “Bu kişi bütün hayatında ilmin, liyakatin ve çalışkanlığını düşmanı olacaktır.” Kimin sözleri? İkinci adam...

Birinci adama geri dönelim. Hemen Mudanya Mütarekesi'nden, Kurtuluş Savaşı'nı yani kazandıktan hemen sonra, silahları bıraktıktan hemen sonra, 14 Ocaktan beri Batı Anadolu'yu karış karış gezen Mustafa Kemal, İzmir İktisat Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmada önce çok ağır bir Osmanlı Devleti eleştirisi yapıyor. Şöyle söylüyor, söyleyeceğim; Atatürk'ün sözleridir, bir daha belirtiyorum:

“Son nitelendirdiğim noktada artık Osmanlı Devleti gerçekte ve fiilen istiklalden mahrum bir noktaya getirilmişti. Tacidlar -yani taç sahipleri- saraylar,

Her şeye rağmen bizim çocuklarımız, Mustafa Kemal'in çocukları bu ülkede yaşamaya devam ediyorlar ve başarılılar. Onlara güvenmeliyiz ve yeni bir Türkiye kurabilmek için hep birlikte Atatürk'ün dediği gibi çalışkanlar ülkesini yaratmalıyız.

Babialiler, debdebeyi devam ettirebilmek için paraya muhtaç idiler. Zevk ve ihtiraslarını temin edebilmek için her ne pahasına olursa olsun bu parayı tedarik etme çaresine girmişlerdi. O çareler de dış borç anlaşmaları oluyordu. O kadar çok borçlanıyorlar, o kadar kötü şartlarda borçlanıyorlardı ki, bunların faizlerini de ödemek mümkün olmamaya başladı ve en sonunda bir gün Osmanlı Devleti'nin iflasına karar verdiler ve Duyun-u Umumiye belasını başımıza düşürdüler. Bir devlet ki, kendi tebaasına koyduğu vergiyi yabancılara koyamaz. Bir devlet ki, gümrük işlemleri ve diğerlerini tanzim etmekten yasaklanır ve bir devlet ki, yabancılar üzerinde yargı hakkını tatbikattan mahrumdur. O devlete müstakil denemez, bağımsız denemez” diyor.

O devlete bakıyoruz; tabii Mustafa Kemal bunu söylerken -birazdan devam edeceğim, anlatacağım aslında- yani onlar ve arkadaşları bu devleti kurtarabilmek için, kalan toprakları savunabilmek için kaç cephede savaşmışlardı. Bunları bilerek söylüyor zaten. O devlette nüfus 12 milyona inmişti. Mustafa Kemal İzmir konuşmasında -Serdar Şahinkaya'dan biliyorum- kılıç-saban ikilemine değinmiş. Çok ilginç... “Kılıç kullanan kol yorulur fakat saban kullanan

kol kuvvetlenir ve her gün daha çok şeye sahip olur.” di-yerek önceki döneme yine çok vurucu bir eleştiri yapmış.

11 milyon kişi köyde yaşıyordu, 40 bin köyün 38 bininde okul yoktu, traktör yoktu. Hititlerden kalma kağnı ve kara saban kullanılıyordu. 5 bin köyde sığır vebası vardı. Anadolu’da verem, tifüs, tifo salgınları kol geziyordu. Doğan her bebekten biri 1 yaşına gelmeden ölüyordu. Erkeklerin yalnızca yüzde 5’i, kadınların binde 5’i okuma-yazma biliyordu. Limanlar, madenler, demiryolları yabancılara aitti. Toplam sermayenin yalnızca yüzde 15’i Türk sermayesi sayılabilirdi. Durumun ciddiyetini ve enkazın büyüklüğünü -bugün birçok tarihçiden alıntı yaptım- hepimiz okuyabiliyoruz.

Yüz yıl öncesinde Mustafa Kemal, devletin uluslararası alanda da içine düşürüldüğü felaketi İzmir’de hatırlatıyordu. Biz de biliyoruz, şöyle diyor: *“Milletin hakimiyetine sahip olamaması yüzünden dahil olduğumuz dünya savaşında -Harbi Umumi diyor, Birinci Dünya Savaşı- kıymetli evlatlarımızdan oluşan kahraman evlatlarımızın Galıçya, Romanya, Makedonya, Kafkasya, Sina çöllerinde düştüğü zahmetleri hatırlatacak kadar çok zaman geçmedi.”* Kibarca söylemiş, felaketleri demek istiyor; çünkü oralarda bulunmuş kendisi de... *“Özellikle Mondros Mütarekesi ile açılan mütareke devrinin manzarasını bir an düşünmek isteyecek olursanız, baştan aşağı kadar bir dağılma manzarasından başka bir şey olmadığını anlarsınız.”*

9 Eylül’de doğduğu şehir olan İzmir’i kurtaran orduların başında bulunan Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa da tam bu sıralarda çizmelerini hemen çıkarıp gittiği Lozan’da karşısına çıkan yedi düvelle egemenlik ve bağımsızlık mücadelesi veriyordu. Konferansın ilk günü yaptığı korsan konuşmada; -çünkü söz vermemişlerdi İsmet Paşa’ya, baktı ki kendisine söz verilmiyor, kürsüye çıktı, cebinde hazırladığı konuşmayı okudu ve indi- Neler demiş o konuşmada?

“1918 tarihinden sonra Türk milletinin karşı karşıya kaldığı sonsuz saldırıları burada hatırlatmaktan kendimi alamıyorum. Gerek bu saldırıları ve sıkıntıları, gerek hiçbir askeri zorunluluk olmaksızın Türkiye topraklarının en zengin ve en gelişmiş bölgelerine özellikle mahvetmek ve yıkmak düşüncesiyle düzenli olarak verilmiş zararları hiçbir nedenle hoş görmek mümkün değildir. Hâlâ bu dakikalarda bile 1 milyondan fazla masum Türk’ün küçük Asya ovalarında ve yaylalarında evsiz ve ekmezsiz,

başboş biçimde dolaştıklarını hatırlatmak isterim. Türk milleti, bu insan kuvveti üstündeki özverilere katlanmakla derin bir yaşam gücüne sahip milletlere özgü olan varlık ve bağımsızlık hakkıyla, barış ve huzur için çalışarak çağdaş insanlar arasında büyük bir yer edinmiştir.” Kurtuluş Savaşı’ndan sonrasını söylüyor, savaşla elde etmiştir diyor. *“Büyük Millet Meclisi’nin kesin amacı, bu yeri korumak ve sağlamlaştırmaktan ibarettir.”* Yani daha başka bir şey de istemiyoruz, biz hakkımızı istiyoruz diyor ve ayrıca Mondros’tan değil Mudanya’dan geldiğini, yenilmiş değil zafer kazanmış bir milleti temsil ettiğini anlatıyordu.

Lozan Konferansı 4 Şubat’ta öncelikle egemen devletlerin kapitülasyonlar meselesindeki olumsuz tavırları nedeniyle kesilmişti. İsmet İnönü hatıralarında anlatıyor , kapitülasyonların müzakeresi konferansın başından sonuna kadar ümitsiz bir şekilde devam etmiştir. Konferansın şubat ayında ilk kesilmesinin esas sebeplerinden birisi kapitülasyonlardır. Müttefikler ilk günden itibaren kapitülasyonların mali hükümlerini bazı şartlarda kaldırmaya razı oluyorlardı. Fakat adli sahada, yani yargı konusunda kapitülasyonların düpedüz kaldırılmasını kabul etmiyorlar ve en nihayet beş senelik bir geçiş devrinde ısrar ediyorlardı. Bu talepte harp içinde bulunduğumuz küçük ve büyük altı devletten başka Birleşik Amerika ve asırlarca kapitülasyon sıkıntısı çekmiş olan Japonya da müttefiklerin ısrarına yardım ediyorlardı. İsmet Paşa, *“Görülüyor ki, kapitülasyonların kaldırılmaması Türk’ten başka yerli ve yabancı bütün unsurların ortak davasıydı.”* diyor. İşte bu yüzden İsmet Paşa, *“Memleketimi esarete mahkûm edecek bir antlaşmaya imza koyamam.”* diye tepki göstererek Ankara’ya dönüş yolunu tercih etmişti.

Daha önce boyun eğen Osmanlı paşalarına alışık olan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, bu yeni devletin temsilcisine çok kızmış ve yanındaki Amerikan baş delegesini göstererek, şu tarihi sözleri etmişti: *“Konferanstan bir neticeye varacağız ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyor-sunuz. Hiçbir dediğimizi kabul etmiyorsunuz, hepsini reddediyorsunuz. En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır, imar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Para, bugün dünyada bir bende bir de bu yanımdakinde var. Unutmayın, ne reddederseniz hepsi cebimdedir. İhtiyaç sebebiyle yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiğinizi cebimizden birer birer çıkartıp size göstereceğiz.”*

Bunları ben dedemden duydum, unutmamıştı...

İşte bu tehdit dolu sözlere kısa bir süre sonra İzmir İktisat Kongresi’nden cevap geliyordu. Buradan Mahmut Esat Bozkurt: *“Türkiye, her medeni devlet gibi iktisatta da istiklal ve hürriyeti istemekten başka bir şey istemiyor, başka bir şey yapmıyor ve İktisat Kongresi de bunu temin ediyor. Yeni bir devir açılıyor. Gözyaşlarını silen, çalışanları efendi yapan, köylüyü mesut kılan, yeni Türkiye’yi iktisaden kalkınmış hale getiren devir. Atatürk’ün deyimiyle halk devri; halk devri, iktisat devridir. Artık savaş bitmiştir ama başka bir savaş başlamıştır ve yine Atatürk’ün en güzel deyimiyle, O diyor ki: “Bu yeni Türkiye’nin adına çalışanlar ülkesi denir.”*

16 gün boyunca 17 Şubat-4 Mart 1923’te işçiler, sanayiciler, çiftçiler ve tüccarlardan oluşan 500’ü kadın 1.135 delegenin aldığı kararlar ne ilginçtir ki bakın bugünkü Birleşmiş Milletlerin aldığı 2030’a yönelik sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ne kadar çok benziyor. Kendim de Avrupa Konseyi’nde çalıştım -artık üyesi değilim ama çalışmalarını izliyorum- bizim kurucu üye olduğumuz Avrupa Konseyi de bu hedefleri benimsiyor ve biz de Türkiye olarak katkıda bulunuyoruz. Yani iki hedefi, 1923’teki hedefleri ve Birleşmiş Milletlerin 2023’teki 2030 hedeflerini karşılaştırınca benzerliğe hayret ettim.

Şimdi kısaca geçeceğim, 2030 için Birleşmiş Milletler ne diyor? Yoksulluğa hayır, açlığa son, sağlıklı yaşam, kaliteli eğitim, cinsiyet eşitliği, temiz ve sağlıklı su, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, endüstri, yenilik ve altyapı, eşitsizliğin azaltılması, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu tüketim ve üretim, İklim Yasası, su altında yaşam hakkı, karada yaşam hakkı, barış, adalet ve sağlam kurumlar ve bütün bu hedefler için ortaklık...

Şimdi yüz yıl önceki İktisat Kongresi sonuç maddelelerinin bir bölümüne değerli Başkanım Tunç Bey açıkladı burada; ne kadar ilginç, ne kadar bugüne uyan, insanı şaşırtan benzerlikler var. Eşitlikle ilgili ilk başta daha birinci madde; *“Türkiye ulusal sınırları dahilinde lekesiz bir bağımsızlık ile dünyanın barış ve gelişme unsurlarından biridir.”* diyor. Aslında bu konu daha çok yeni, geçtiğimiz yıl neredeyse bir dünya savaşı çıkıyordu gene biliyorsunuz. Eğer o dünya savaşı çıkmadıysa, bunu durduranlardan en önemlisi Türkiye oldu. Yine o dönemde imzalanan antlaşmalarla, 1923 Lozan ve 1936 Montrö antlaşmalarıyla bir

şekilde Türkiye aracı olabildi ama işte o dönem yapılan çalışmaların sonucuydu bu. *“Türkiye halkı yıkmaz imar eder.”* , *“Bütün çalışması memleketi ekonomik olarak yükseltme amacına dönüktür.”* diyor. Biraz önce değerli ekonomistler anlattılar, Sayın Işın Çelebi’ de anlattı; bizim kişi başına düşen gelirimiz sürekli olarak azalıyor. Yani ben gene 20 yıl önce Meclis’e girdiğim zaman bizim hedefimiz gerçekten Avrupa Birliği’ne katılabilmektir. O zamanki kişi başına düşen gelir ya da harcama değerine göre baktığımız zaman, harcama kapasitesine göre birçok ülkeden daha ilerideydi. Başka nedenlerle bizi almadılar ama şimdi artık en yoksul Avrupa Birliği ülkelerinden bile daha düşük düzeydeyiz.

Bu bildirmede, *“ormanları evladı gibi sever”*, “madenlerini kendi milli üretimi için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır” diyor. *“Hırsızlık, yalancılık, ikiyüzlülük ve tembellik en büyük düşmanımız; bağımsızlıktan uzak, dindarlığa yakışacak tarzdaki bir manevi kuvvet her şeyde ilkimizdir.”* diyor. Evet, doğru. Yani bütün Kurtuluş Savaşı boyunca cephe gerisinde kalanlar, kadınlar ve erkekler dua da etmişler, ordularımızın kazanabilmesi için hep birlikte yakarmışlar. Orada birlik olabilmemiş ama ne diyor? *“Bağımsızlıktan uzak” diyor. “Türkler kültür ve kutsal bilgi aşığdır.”* diyor.

Bunu çok beğendim. *“Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir. Fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır.”* diyor, memleketine bağlıdır demek istiyor ve burada şimdi bunu okuyunca biraz önce Karsu’yu gördük. Yani bu söylediği gerçekten çok anlamlı. Çünkü mecburiyetten son zamanlarda, son yıllarda çeşitli göçlerle yurtdışına gitmiş ama orada başarılı olmuş vatandaşlarımız var. İşte Karsu’yu gördük, başka örnekleri var, Aziz Sancar var, Nobel kazandı. Yine Covid aşısını bulan iki Türk kökenli vatandaş... Yani söylediği ne kadar güzel. Gitmeyin de demiyor ama *“Gitti, gider, orada da başarılı olur, hayatını kazanabilir ama memleketine bağlı kalır.”* diyor.

Daha başka şeyler söylüyor; *“Türk mikroptan, pis havadan, salgından, pislikten çekinir, bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever.”* diyor. Yani neredeyse Covid dönemindeki bütün bizim endişelerimizi belirtmiş. İşte bu şekilde Hıfzıssıhha Enstitüleri kurulmuş. Yani burada bilime, sağlık konusunda ne kadar aydınlığa ve bilim insanlarına inanabileceğini söylüyor. Spordan, ata mirası olan binicilikten bahsediyor. Başka şeyler de söylüyor. Yani *“Bedensel eğitimin de*

yayılmasına çalışmak gerekir.” diyor. Hayvan sevgisi var. *“Hayvanlara da aynı dikkat ve önemi göstermekle birlikte cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.”* diyor hedeflerin arasında.

Evet, daha birçok şey söylüyor, inanılmaz; bugünün hedefleri içinde kabul edilebilir ve dediğim gibi Birleşmiş Milletlerin hedeflerine de çok uyuyor. 12’nci madde var, bu da çok güzel: *“Türk kadını ve kocası çocuklarını iktisadi misaka göre yetiştirir.”* diyor. Ben eşitliğe çok inanıyorum. Ama burada söylediği -önce kadından başlamış zaten- Türk kadını ve kocası çocuklarını iktisadi misaka göre bir kere beraber yetiştiriyorlar, bunu da çok beğendim.

İşte cumhuriyetin ilk yıllarında fabrikalar, demiryolları, üniversiteler, Maden Tetkik Enstitüleri bu anlayışla kurulmuştu ve yeni Türkiye ekonomik büyümesiyle dünyada Türk mucizesi olarak anılıyordu. Şöyle düşündüm: Cumhuriyetin üçüncü kuşağı olarak biz -yeni kuşaklar da var; kendimizden, bizim kuşaktan bahsediyorum- aslında büyük çoğunlukla bu ilkelerle yetiştik gerçekten. Siyasi görüşümüz ve yaşam tarzımız farklı olsa da bu temel değerleri koruduk her şeye rağmen. Şu son felakette etrafımıza baktığımız zaman, görev ve sorumluluk bilinciyle deprem enkazını kaldırmaya ve yaraları sarmaya koşan yeni genç kuşaklarımızın da neredeyse aynı şekilde yetiştiğini görüyoruz.

Biraz önce kongrenin ilk başında gördüğümüz o felaket deprem bölgesindeki; gördük koşuşturan, yardım için çırpanan, her şekilde bir şeyler yapmak isteyen, oraya giden, ilaç dağıtan, yaraları sarmaya çalışan, psikolojik destek veren o kızlar ve erkekler var ya. E onlar bizim çocuklarımız değil mi? Benim çocuklarım, sizlerin çocuklarınız, komşularımızın çocukları, kuzenlerimiz, yeğenlerimiz... Evet, onlar orada duruyorlar, onlar demek ki öyle yetişmişler. Ne bileyim, şimdi Yunanistan’da da bir büyük felaket oldu, kıyaslanamaz bir tren kazası oldu. Yunan arkadaşlarım bağışlasınlar ama orada böyle bir eleştiri vardı. Bizim de hakkımız var ve eleştiriyoruz zaten biz de. Ama biz hemen koştuk, hemen yardıma koştuk. Yani ilk başta eleştiriye düşünmedik, önce yardımı düşündük. İşte bütün bunlar nedeniyle ben diyorum ki; yüz yıl önce İzmir’de başlatılan, anılan hedefler aslında yerini bulmuş.

Şimdi yeniden yüz yıl öncesine dönelim: İktisat Kongresi’nin açılışını yapan Mustafa Kemal, hemen

ardından Lozan’dan dönen İsmet Paşa ile buluşmak için yanına Fevzi Çakmak’ı alarak Eskişehir’e gitti. Kongre Divan Başkanlığına seçilen Doğu Cephesinin Muzaffer Komutanı Kazım Paşa, , eski ve çok sevdiği arkadaşı İsmet Paşa’yı karşılamayacağı için buruktu. Şimdi bu konuşma için, daha önceki çalışmalar için de geldiğim zaman İnönü Vakfı arşivinde Kazım Paşa’nın,İzmir İktisat Kongresi Başkanlığı antetli kağıdına yazıp yolladığı 17 Şubat tarihli mektubu buldum. Tabii eski Türkçeyyle yazıyor, yeni Türkçeyyle şimdi size açıklayacağım neler yazmış:

“Pek sevgili kardeşim İsmet...” Görüyorsunuz arkada, mektubu da görüyorsunuz. *“Ne aksi oldu, İzmir’de İktisat Kongresi Riyaseti meselesi oldu ve ben mecburen gelemedim...”* Biliyorsunuz Divan Başkanı seçiliyor. *“Aylarca kahramanca müdafaada bulunan kardeşimi kucaklayamamak ne elim. Fakat ümit ederim ki benim iş daha evvel biter de gelir görüşürüz. Gözlerinizden hararetle öpen kardeşin...”* Altında da bir not var: *“Latife Hanımefendiyle tanıştım, pek yüksek değerli buldum. Bu mesut münasebette senin hisseyi şerefini duymakla çok sevindim.”*

Gerçekten mutlu bir evliliğe sahip olan İsmet Paşa’nın en büyük arzusu, hem silah hem dava hem de birbirlerinde yalnız olduklarında Kemal-İsmet diye hitap edecek kadar yakın arkadaşı ve başkomutanı Mustafa Kemal’in de bir yuvaya kavuşabilmesiydi. Bu yüzden ocak ayı sonunda Gazi’nin Uşakizade Ailesinin kızı Latife Hanım’la İzmir’de hayatını birleştirmesine en çok o sevinmişti.

Latife Hanım, Atatürk’ün Yeni Türkiye’si için önemli özelliklere sahipti. Çok iyi eğitim almıştı, vatanseverdi, cesurdu. Kurtuluş Savaşı’na destek veren birçok kadın gibi daha ilk anlardan mücadeleye katılmıştı. Sorbonne Üniversitesi’nde üçüncü sınıftaki eğitimini yarıda bırakarak Mustafa Kemal ve ordusunu karşılamak üzere İzmir’e dönmüştü.

Şimdi burada İzmir ve İzmir’in kadınlarından bahsedeceğim. İzmir zaten bir kadın kentiydi. Işın Çelebi İzmir’in kadınlarından bahsetti, çünkü o da İzmirli bir eşe sahip ve kendisi de İzmirli. Evet, İzmir’in kadınları; burada bulunan bütün İzmir’in kadınlarını bir kere selamlıyorum, ayrı bir yerleri var.

İzmir’in o dönem ve şu andaki kadınları... Neptün Hanım da burada. İzmir’in kadınları... Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım, hayatının son günlerini

İzmir’de geçirdi. İsmet Paşa’nın sevgili eşi Mevhibe Hanım, annesi Cevriye Hanım ve kayınvalidesi, yani Mevhibe Hanım’ın annesi Saadet Hanım ve başka Kurtuluş Savaşı kahramanlarının aileleri. Kurtuluş Savaşı’nın son bölümü ve Lozan Müzakereleri sırasında hepsi, bütün aileler İzmir’deydiler biliyor musunuz? İsmet Paşa, Barış Konferansı süresince memleket haberlerini eşi ve annelerinden -hem kayınvalidesi hem annesi- hep İzmir’den almıştı. Şimdi Lozan’dan İzmir’e giden bir kartpostal var, onu görüyoruz. (Kartpostal konulabilir) Bakın bu kartpostal da yine İnönü Vakfı arşivinden. 11 Aralık 1922 tarihli, gördüğünüz gibi İsviçre göl ve dağ manzaralı. Kartpostalın bir kenarında Lozan Barış Konferansı mührü var. Hani demin gösterdiğim belgede İzmir İktisat Kongresi mührü vardı, burada da Lozan Barış Konferansı mührü ve Lozan’dan İzmir’e yollanıyor. Zarfın üzerinde şöyle yazıyor: *“İzmir’de Hariciye Vekili İsmet Paşa’nın ailesine.”*

Şimdi dinleyin, bunu şu anda Pembe Köşk’te sergiliyoruz zaten. İsmet Paşa yazıyor Mevhibe Hanım’a. Bu arada belirteyim; Mevhibe Hanım o sırada 25 yaşında, İsmet Paşa 38 yaşında. İsmet Paşa yazıyor: *“Sihhatim iyidir, işim çok. Kusura bakmayınız. Sizden daima mektup beklerim. Hayatınıza, rahatınıza dair bol tafsilat veriniz.”* Sonra burada galiba tekilleştirmiş, sadece anneanneme, Mevhibe Hanım’a yazıyor: *“Lozan’da İsmet Paşa diye yazarsan mektup beni bulur. Gözlerinizden öperim. Selam.”* İşte Lozan’dan İzmir’e giden ilk haberler İsmet Paşa’dan.

Evet, gene Işın Bey’in dediği gibi dünyadaki en büyük kadın devrimini gerçekleştiren lider Atatürk’tür. İzmir İktisat Kongresi’ne gelinceye kadar çıktığı yurt gezisinde uğradığı her yerde konuşmalarına -başka konuşmalarında da öyle diyor ama bu ilk gezisi- daha Cumhuriyet kurulmamış: *“hanımefendiler, beyefendiler”* diye başlıyordu. Çocuklara hitap ederken de *“küçük hanımlar, küçük beyler”* diyor. 3 Şubat

1923’te İktisat Kongresi için hazırlanmakta olan eski gümrük binasında toplanmış kadınlı erkekli gruba kadın-erkek eşitliği üzerine yaptığı konuşma gerçekten devrim niteliğindedir ve bence yüz yıl sonra bile bugünkü liderlere örnektir. Ünlü, *“Dünya yüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir.”* sözünü İzmir’de söylemiştir.

Düşününüz ki, bu sözleri söylediği zaman nüfus sayımında kadınlar kayıt altına bile alınmıyorlardı. Atatürk ve arkadaşları, bir toplumun ilerleyebilmesi için toplumu oluşturan kadın ve erkeklerin eşit şekilde yetiştirilmeleri, eğitilmeleri ve birlikte çalışmalarını gereğini bir çağdaşlık ilkesi ve hedefi yapmışlardı. Tekrar ediyorum; daha cumhuriyet kurulmadan Mustafa Kemal eşit vatandaş gördüğü kadınlara doğrudan hitap etmiş, kadının kafes arkasında dünyayı izlediği bir ülkede, yanına eşi Latife Hanım’ı alarak kadınlı-erkekli toplantılara katılmıştı.

Evet, inanamayarak görüyoruz ki şu anda bile aradan yüz yıl geçtikten sonra bulunduğumuz coğrafyada, en yakın komşularımızda... Adlarını vermek istemiyorum, çünkü oradaki kadınları da biliyorum; onların ne kadar çaresiz olduklarını, yani ellerinden bir şey gelemediğini biliyorum ve açıkça söylemek gerekirse dünyanın da onları yalnız bıraktığını düşünüyorum. Türk kadınları bu desteğe ihtiyaç duymamışlar, kendi işlerini erkekleriyle beraber yapmışlar. Ben yine İzmir’den bu çağrıyı tekrarlayabileceğimize, bütün diğer değerli konuşmacılar gibi bu çağrıyı tekrarlayabileceğimize inanıyorum. Çünkü dediğim gibi her şeye rağmen bizim çocuklarımız, Mustafa Kemal’in çocukları bu ülkede yaşamaya devam ediyorlar ve başarılılar. Onlara güvenmeliyiz ve yeni bir Türkiye kurabilmek için hep birlikte Atatürk’ün dediği gibi çalışanlar ülkesini yaratmalıyız.

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Refet Gürkaynak

İktisatçı - Bilkent Üniversitesi

Bilkent Üniversitesi İktisat Bölümü'nde profesör ve bölüm başkanıdır. Gürkaynak ayrıca Center for Economic Policy (Londra), Center for Financial Studies (Frankfurt), CESifo (Münih) ve Bilim Akademisi üyesidir. Araştırma alanları para politikası, mali piyasalar ve genel olarak makro iktisattır.

RESTORASYON, DEĞİŞİM VE BÜYÜME İÇİN RIZA VE ÖNCELİKLER

Merhabalar efendim. Şu anda fiziken aranızda olmadığım için özür dileyerek başlıyorum. Fakat aklım, gönlüm elbette sizlerle, bu konuları düşünüyorum.

Cumhuriyetin ikinci yüzyılında iktisat politikası düşünürken, iktisat politikasını kendi başına düşünemeyeceğimizi fark ederek, kabul ederek başlamamız gerekiyor. Genel olarak politikadan bağımsız bir iktisat politikası yok, genel olarak ülkeden bağımsız bir ülke ekonomisi de yok ve özellikle Türkiye'den ve Türkiye'nin halkından bağımsız herhangi bir politika da yok.

Düşünmemiz gereken, benim uzmanı olmadığım ancak uzmanı olmasam da çok açıkça gördüğüm birinci ihtiyacımız, bu ülkede birlikte yaşama irademizi tekrar ortaya koymak. Türkiye'de yaşayan 85 milyon insanı bir arada tutan şey nedir? Buna bir cevap verebilmemiz gerekiyor. Bu ülkenin insanların tekrar "Benden başka insanlar da bu ülkede müreffeh olsunlar, bu ülkede mutlu yaşasınlar, başka insanlar da benim bu ülkede müreffeh, mutlu yaşamamı isterler." diyebilmesi gerekiyor. Bu iradenin olduğunu, insanların hâlâ olduğunu umduğumuz iyi insanlar olduklarını

deprem felaketinden sonra gördük. Ben Bilkent'te "Sabah dersine kalksam mı kalkmasam mı?" diye üç kere düşünen öğrencilerin hayatlarında görmedikleri, görmeyi beklemedikleri insanlar için günlerce yatmadan kalkmadan "Nereden malzeme bulacağız, nasıl koli yapacağız, bunları nasıl deprem bölgesine ulaştıracağız?" diye harıl harıl uğraştıklarını gördüm, .

Bu, iktisadi problemlerimizden önce birincil olarak hepimizin aldırması ve bir politika sorunu olarak da görmemiz gereken bir şey var. Ülkemizde "bunlar"ın olmadığı, hepimizin "biz" olduğu bir Türkiye ve bunu ortaya koyan bir dil. Ancak bununla beraber iktisat politikasında en önemli şey olan ciddiyetten bahsetmeye başlayabileceğiz. Türkiye'de şu anda -ben iktisat tarafını iyi bildiğim için buradan söylüyorum ama her türlü kamu politikası, her türlü devlet kararında en büyük ihtiyacın ciddiyet olduğu aşikâr.

Ciddiyetten kastım -bu kelimeler normalde böyle konferanslarda konu olmuyor ama ben rahat rahat söyleyeceğim- kabızlık değil, kasılmak değil. İnsanların mutlu olmaktan utandıkları bir ülkede yaşıyor olmak zaten iyi bir şey değil. Bürokratların da liderlerin de herkesin de mutlu olmak, mutlu olduğu için yüzünün

İktisadi problemlerimizden önce birincil olarak hepimizin anlaması ve bir politika sorunu olarak da görmemiz gereken bir şey var. Ülkemizde "bunlar"ın olmadığı, hepimizin "biz" olduğu bir Türkiye ve bunu ortaya koyan bir dil.

gülmesi, bunu gösterebiliyor olmaktan utanmamak hakkı var, iyi de bir şey bu, etrafımızda yüzü gülen insan görmek kötü bir şey değil. Bir taraftan da yaptığımız işleri layıkıyla yapmaya aldığımız, bu işlere özen gösterdiğimiz, zor işlerin zor işler olduğunu kabul ettiğimiz, bazen yetersizliğimiz olduğunda bunu da kabul ettiğimiz bir çerçevede iş yapmamız gerekiyor.

İktisat politikası için bunu düşünürsek, mesela şöyle şeyler söyleyebiliriz: Biliyorsunuz bu Birinci İzmir İktisat Konferansı'nda da önemli bir iş milli tasarrufu. En temel iktisat, iktisada giriş dersi almış olan her vatandaşın bileceği bir tanım. Tanımdan kastım, bu bir iktisat teorisi değil, fiziki bir denklik, başka türlü olamayacak bir şey. Bir ülkenin tasarruf açığı tanımı gereği cari açığıdır. Dolayısıyla ortaya cari açığı kapatacağız diye çıkıyorsanız, tasarruf açığını kapatacağımız diye çıkıyorsunuz. Cari açığı kapatmak için faiz indireceğim diyorsanız, ben faizleri indireceğim, insanlar daha fazla tasarruf edecekler diyorsunuz; bu gayri ciddidir. Geçen sene gördüğümüz akıl almaz cari açık, bu faiz indirme politikası başladığı zaman ortaya çıkacağını bildiğimiz bir cari açıktı. En temel iktisat bize

bunun olacağını söylüyor. Bunun olmasını isteyebilirsiniz yahut “*Ben bu bedeli göze alıyorum, çünkü başka amaçlarım var.*” diyebilirsiniz ama insan aklıyla alay etmek bir iktisat politikası olmadığı gibi, herhangi bir şeyin iyi yönetimi de değil. Bu, iktisat politikası düşünürken, yeni Türkiye’nin nasıl reforme olacağını, nasıl değişeceğini, nasıl daha iyi olacağını düşünürken mutlaka aklımızda tutmamız gereken bir şey.

Bu toplantıya, bu kongreye gelirkenki süreçte çok kıymetli alt toplantılar yapılırken, değişik gruplar bir araya gelip “*İşçiler bunları istiyorlar, şöyle önerileri var, çiftçiler şunları istiyorlar, böyle önerileri var.*” gibi konuşmalar yaptı. Bu süreçte ortaya çıkan önemli şeylerden bir tanesi şuydu: Görüyoruz ki birçok grubun kendilerine ilişkin epey iyi bir anlayışı var. Neleri yapabileceklerini, neleri yapamayacaklarını, neye ihtiyaçları olduğunu biliyorlar. Öte yandan bu gruplar haklı olarak bütünü de görerek bu işi yapmıyorlar. Yani bir tarafta birileri “*Enerji politikamızda şöyle işler yapılmalı.*” derken, öbür tarafta başka birileri “*tarım politikasında böyle işler yapılmalı.*” diyorlar. Bu iki iş aynı anda yapılabilir olmayabiliyor. O zaman birisinin onu da yapacağız, bunu da yapacağız dememesi lazım. Birisinin gerçekten bakıp, “*Bizim birtakım önceliklerimiz var, dolayısıyla bunu yapacağız, bunu yapacağımız için bunu da yapmayacağız.*” diyebiliyor olması gerekiyor. Ciddiyet bunu gerektiriyor.

Bu tür toplantılarda -ki ben bunun çok kıymetli olduğunu düşünüyorum- özellikle de iktisat politikası tasarımı düşünülürken birçok kısıt altında iş yapıyor olduğumuzu hatırlamamız gerekiyor. Bu kısıtlardan bazıları görmesi kolay kısıtlar, bütçe kısıtı gibi kısıtlar. Para verilecek, şu kadar var, buraya vereceksek buraya da vermeyeceğiz. Ama başka bazı kısıtlar çok daha önemli olabilir ve mutlaka yine üstünde düşünmemiz ve önceliklendirmemiz gereken şeyler. Mesela her işe birden koşmaya canımız, aklımız yetmeyecek. Aynı anda bütün kanunları birden çıkartamayız, aynı anda her yere birden eylemeyeceğiz. Dolayısıyla parasından, pulundan, kaynağından, maddi kaynağından değil, insan kaynağından, politika yapıcılarının insan olmasından kaynaklanan kısıtlardan şu, şu işleri önce yapmamız gerekiyor. Bunları konuşmaya başladığımız zaman insan sayısının önemli olduğunu da görüyoruz. Bir kişinin her şeye birden karar verebilmesi mümkün değil. İsteddiği kadar yetkin, istediği kadar iyi niyetli bir kişi olsun, her iş bir insana bakıyorsa o zaman bir insanlık iş yapılabilir. 85 milyonun ihtiyacı olan politikaların, kararların bu şekilde ortaya çıkması

mümkün değil, olmadığını görüyoruz zaten. İşlerin delege edilebilmesi gerekiyor. O delege edilen işlerde doğru düzgün bir şekilde çalışmaya imkân veren de bir çerçevenin olması gerekiyor. Şu işi sen yapıyorsun, yetkilerin bunlardır, bu yetkiler çerçevesinde şu sorumlulukları da sana verdik, buraya da bu işi yapabilecek birini koyduk...

Şunu büyük mutlulukla ifade etmek istiyorum: Ülkeimiz iktisat politikası ve uygulaması bakımından beşerî sermayesi zengin bir ülkedir. Hâlâ dünyanın önde gelen merkez bankacılarından, maliyecilerinden, bankacılarından bazıları bu ülkede. Bu kadar iyi bir beşerî sermayesi olan bir ülkede, bu kadar kötü iktisadi sonuçları görüyor olmanın nedeni bu beşerî sermayenin iktisat politikasında değerlendirilmiyor olması elbette.

Bunun çok iyi bir örneğinin bankacılıkta olduğunu düşünüyorum. Normalde olması gereken, bankaların birtakım sınırları zorlamaları ve banka regülasyonunun buna engel olmaya çalışması. Türkiye’de gördüğümüz; banka regülasyonunun bankaları olmadık işler yapmaya ittirmesi; bankaların, bankacıların “*Bunu yaparsak yarın öbür gün sorun olur bize, yapmayalım.*” diyebilmek için bu tür kuralların etrafından dolaşmaya çalışması. Bu bankacılarımız için gayet iyi bir şey söylüyor, bizim ittifak politikamız için de gayet bildiğimiz ama yine de üzülüğümüz şeyler söylüyor.

Benim esas uzmanlığım merkez bankacılığı ve size bu uzmanlıkla ilgili şunu söyleyebilirim: Türkiye’nin en büyük meselesi şu anda da merkez bankacılığı değil. Biz artık bu işleri böyle yapmayalım, bu ülke normal bir şekilde işleyen bir ülke olsun bari dediğimiz zaman da merkez bankacılığı olmayacak. Merkez bankası işi ya da merkez bankacılığı işi genel olarak Türkiye’de şu anda çok kolay bir iş. Bunu başka alanların uzmanlarının da düşüneceklerini zannediyorum. Yani yapılan işler o kadar kötü ki, bunların iyisini yapmak zaten çok kolaylaştı. Ama merkez bankacılığı tarafında hakikaten şunu görüyoruz: Özelliği olmayan bir süreçten geçiyoruz. Yani Türkiye’de şu politikaları uygulayacağız dendiği zaman, “*Bunun sonucu yüksek enflasyon olur, liranın değer kaybetmesi olur.*” dediğimiz bir dönemin sonunda da sonuçta yüksek enflasyonla liranın değer kaybettiğini gördük. Şaşırdığımız bir şey yok. Burada gördüğümüz şeyler de Türkiye’nin Türkiye olmasından kaynaklanan şeyler değil. Yani bu politikaları dünyanın neresinde uygularsanız,

sonucu bu olur. Başka yerlerde de benzer şeyler yapıldığı zaman sonucu bu oldu. Bunları yapmış olan ülkeler, kendi politikalarını değiştirip aklı başında işler yaptıkları zaman iyi sonuçlar gördüler. Hatta Türkiye de geçmişte bundan daha iyi iktisat politikası yarattığı zaman, daha iyi iktisadi koşullar yaşadı.

Şunu hatırlamak gerekiyor, Türkiye, mütemediyen biz bize benzeriz ülkesi. Halbuki hiç öyle değil, her ülke gibi bir ülkeyiz, insanlarımız her ülkenin insanları gibi insanlar. Her nasıl ki biz belli işler yaptığımız zaman bunun bazı sonuçları oluyorsa, bu işler dünyanın neresinde yapılırsa benzer somut sonuçları oluyor. Gelişmekte olan ülkeler birbirine benziyorlar. Dünyada bir sürü gelişmekte olan ülke var. Bunlardan öğreneceğimiz çok şey var. Kendi geçmişimize bakıp öğreneceğimiz şeyler de var, hatırlamamız gereken şeyler de var. Ne yaptık da işe yaradı? Ne yaptık da yaramadı?

Burada: “*Ya bu dönem işte AK Parti dönemiymiş, onun için hiçbir tarafını beğenmeyelim.*” Bu iyi bir bakış değil. Fakat sonra dersiniz ki: “*Bak şunlar şunlar işe yaradılar aslında, bu iyiymiş ama bunlar olmamış, bunu yapmayalım. Şunu yaparken bu tarafını daha doğru yapalım...*” Mesela 2001 sonrasında sermaye akımlarını iyi yönetemedik; böyle bir aklımız yoktu, böyle bir tecrübemiz yoktu. Başımıza geldiği zaman da nasıl yapacağımızı iyi bilemedik. Bildiğimiz noktada da hoşumuza gitti, kolayımıza geldi ondan sonra da ceremesini çektik. Bu sefer öyle yapmayalım, iyi yapalım. Öyle yapmamak mümkün, böyle yapmamış olan ülkeler de varlar. Dönüp baktığımız zaman da bir şey öğreniyoruz.

Hatırlamamız gereken şey, iktisat politikasının da ama genel olarak politika çerçevelerinin de bütünsel olduklarıdır. Merkez Bankası’nı tekrar bağımsız yaptık, işte bundan 15 sene önceki iyi durumuna getirdik. Hakikaten çok iyi bir Merkez Bankası’ydı. Buradaki uzmanları tekrar kazandık, Merkez Bankası işini daha doğru düzgün yapmaya başladı. Çok güzel, sonuç ne? Sonuç, eğer maliye politikasını değiştirmiyorsanız bir şeylerin patlaması. Ya Merkez Bankası bağımsızlığından tekrar vazgeçeceksiniz, ya maliye politikası duvara çarpacak; bu iki şey beraber işlemek zorunda. Para politikası eğer ciddiyetle işini yapıyorsa, öbür tarafta aynı ciddiyetle işini yapan, “*harcama yapıyorsam bari vergi de toplayayım.*” diyen bir maliye politikası olmak zorunda. Bunların birini yapacağım ama öbürünü yapmayacağım diyorsanız ikisini de yapamıyorsunuz. Çok düz bir kısıt, mutlaka görmek gerekiyor.

Vergi toplayacağım diyorsanız, sopayla toplayabileceğiniz verginin bir sınırı var. Vatandaşımızın “*Bu vergiyi vermek lazım.*” demesi lazım. Bunu demesi için vatandaşın, “*Ben de bu ülkenin her vatandaşı gibi bir vatandaşım; benim verdiğim vergi işte o depremde yaptığım yardım gibi kıymet verdiğim insanlara gidiyor.*” diyebilmesi lazım. Bunun olabilmesi için devletin gerçekten: “*Bakın şunları yapıyoruz biz. Bakın burada deprem olduğu zaman şu vergileri toplamış olduğumuz için vincini de götürebildik, çadırını da kurabildik, insanların elinden böyle tutabildik.*” diyebilmesi gerekiyor. Bunu yapamayan değil, yapmayan bir devlet olduğunda “*Ben bu vergiyi niye veriyorum?*” diye sormak vatandaşlık borcu haline geliyor gerçekten. Vatandaşına bu soruyu sorduran devletin de vergi toplaması çok zor bir iş.

İşte onun için burada hepsi bir araya gelen bir iktisat politikası, bir genel kamu politikası ve genel bir ülke çerçevesi var. Hepsine birden bakıp, bizim irademiz hakikaten bu ülkede hepsi müreffeh, hepsi mutlu, bir kısmını dışlamadığımız 85 milyon insan olarak yaşamaktır diyebiliyorsak, bunun yolu bu kadar da zor değil. Yapması kolay değil, hızlı da değil; bunu kabul etmek ve bilerek başlamak gerekiyor. Biliyorsunuz parti programlarının veyahut da kalkınma programlarının vesairenin standardıdır: “*İşte şöyle olacak, böyle olacak, sürdürülebilir büyüme sağlanacaktır...*” Yahut işte öteden beri gelen değil mi, “*Ülkemiz muasır medeniyetler düzeyine çıkarılacaktır.*” Bunları yazmayabilirsiniz yahut yerine “*Hayat bayram olacaktır.*” da yazabilirsiniz. Ne yapacağınızı, nasıl yapacağınızı, hangi maliyetle bunu yapmayı kabul ettiğinizi söylediğiniz zaman sürdürülebilir büyüme sağlanacaktır. Büyü deyince büyünüyör olsaydı bunu yapmış olurduk zaten. Bir dönüp bakmak gerekiyor. Bizim imrendiğimiz şekilde büyümüş olan ülkeler, standart Türkiye örneği olan Kore ne yapmış da büyümüş? Büyüyememiş olan ülkeler neden büyümemişler? Türkiye’nin nesi Kore’den farklıymış ki? Türkiye böyle, Kore öyle. Bu sorunun cevabı genetiği değil, bu sorunun cevabı enlemi, boylamı filan da değil; bayağı birtakım tercihler. Böyle eğitim vermeyi seçiyoruz, böyle mezunlarımız var, bu insanların becerileri böyle, o becerilerle de böyle üretim yapılıyor. Her kadın evinin çiçeğidir diyoruz, çiçekler üretim yapan şeyler değil. İşsizlik büyük sorun diyoruz ama memlekette 5 milyon işsiz sayısı, 85 milyonun içinde o kadar büyük bir sayı değil. Ama nihayetinde bütün işsizler iş bulsa hepi topu baktığımız 35-36 milyon kişinin çalışıyor olması. 85 milyon insan bununla müreffeh olmayacak.

Kadınların işgücüne katılımı artmak zorunda. Dönüp bakıp, bu niye böyle, bu ülkede kadınlar işgücüne neden katılmıyor diye soruyorsanız; ezberden işte kültürümüz böyle, kocaları izin vermiyor, babaları izin vermiyor diyorsanız, o zaman bu ülkenin gideceği yer aşağı yukarı böyle bir şey.

Türkiye'nin şu anki haline baktığımız zaman; bizim bu zamana kadar verdiğimiz kararların sonuçları bu Türkiye. Gene böyle kararlar vereceğiz, gene böyle işler yapacağız ama bu sefer biz yapacağız, gene bu Türkiye olacak. Eğer ülke değişecekse, biz değiştirdiğimiz, kendimiz değiştirdiğimiz için değişmek zorunda. Bunu söyleyebilmek de önemli bir ciddiyet. Benim güzel gözlerim olduğu için memleket birdenbire bambaşka bir yer olmayacak. Başka işler yaptığımız için, neden doğru olduğunu anlayıp anlayabildiğimiz işler yaptığımız için memleket başka türlü bir yer olacak. Bunu yapmış olan ülkeler var. Türkiye'nin geçmişinde de var, bir kere daha yapmak da mümkün. Bu toplantı onun için çok önemli bir fırsat diye düşünüyorum. Şu rızayı göstermek için: İnsanların, grupların -bunlara çıkar grubu diyebilirsiniz, sınıf diyebilirsiniz, insanlar kendilerini her nasıl tanımlamak istiyorlarsa- bunu söyledikleri: Ülkenin bütünü için iyi olacak birtakım işler yapıldığı sürece benim istediğim şeylerin yapılmasına rızam var. Bu ülkenin diğer vatandaşlarının faydasına olacak işlerin yapılmasına benim sadece rızam değil, bu yönde bir isteğim de var.

Bu toplantıda, buraya kadar gelen süreçte gördüğümüz şeylerde birçok grubun daha önce de söylediğim gibi iyi bir kendilerine ait anlayışı olduğunu görüyoruz. Birçok grup beni aslında şaşırtan da bir şekilde hani *“Ya tutmayın bizi, bırakın bildiğimizi yapalım, şahane işler yapacağız.”* dememişler. *“Bize şöyle bir regülatör lazım, böyle bir koordinasyon kurumu kurulması lazım, işte gelip bize şunları yaptırarak bir yapının olması lazım.”* demişler. Ben bunun çok olumlu olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan dönüp bunların bazılarını şunu demek gerekecektir: O yapıların hepsini birden kuramayız. Bu kadar çok regülatör kurumu bir seferde kurmaya kalkarsak, buralara koyacak yeterince iyi insan bulamayız veyahut bu regülatör iş tanımıyla şu regülatör iş tanımı çatışmaya başlar. Onun için de siz biraz idare edin, önce bu tarafa bakacağız, bu bittikten sonra gelip şuna da bakacağız. Siz şunun yapılmasını istiyorsunuz ama onun yapılması memlekette şu

ihtiyaca engel olacağı için, bugün yapmayacağımız gibi bundan sonra da yapmayacağız.

Bu toplantıdan çıkan bir sonuç; eğer peki biz burada hakikaten doğru düzgün bir akılla bu ülkedeki iktisadi faaliyeti -ki bu aslında iktisadi faaliyet kendi başına iktisadi faaliyet değil, bu bir sosyal organizasyon- koordine etmeye çalışan, buna yön vermeye çalışan bir doğru düzgün akıl üretmeye çalışıyoruz. Bu Türkiye'de kullanıldığı şeklinde işte perde arkasından illuminati falan değil, bayağı siyaset dediğimiz şey. *“Şöyle bir ülke düşünüyoruz, bunun olması için bunları, bunları, bunları yapacağız. Bunun şu, şu gruplara çok faydası olacak, bu durum sana da şöyle bir zorluk yaratacak. Benim buna rızam var, ben de bu ülkenin bir vatandaşıyım”* diyebildiğimiz zaman başarılı olacağız. Bu toplantının sonucu olarak herkes bunu söylediği için ben de söyleyebiliyorum, ben de söylediğim için başka insanlar da *“Tamam burası bizim ülkemiz.”* diyebiliyorlar. İşte o zaman Türkiye kendisine bakıp, biz geliştirmekte olan bir ülkeyiz, tarihi boyunca da geliştirmekte olup bir türlü gelişememiş bir ülkeyiz. Belli ki bizim bu yaptığımız işlerle bu şekilde gelişmiyor. Neyi değiştireceğiz?

Şimdi bu soruyu sormaya başladığımız zaman hayatımız kolaylaşıyor. Gelişmeyi biz genellikle teknoloji ile özdeşleştiriyoruz. Halbuki Türkiye'de teknolojiden çok daha kolay büyümemizi sağlayacak, iktisadi büyümeyi sağlayacak şeyler var. Nihayetinde üretim işi, birtakım insanların birtakım araç gereci, birtakım becerilerle kullanarak yaptığı, bunun teknolojiyle ölçüklendiği, büyüdüğü, küçüldüğü bir şey.

Burada üretimin içinde dört şey verdim: İnsan, araç-gereç, beceri, teknoloji. Bunların ilk üçünü gözünüzün önüne getirebiliyorsunuz, ne olduğunu hemen anlıyorsunuz. Dördüncüsü daha zor bir şey. Teknoloji nedir dediğim zaman kolay değil; sizin için değil, benim için de değil. Ama şunu iyi biliyoruz ve büyüme iktisadı da bunu söyleyip duruyor zaten: Örneğin Almanya ya da Kanada'ysanız teknoloji ile büyüyeceksiniz. Türkiye iseniz eğer, büyümek için teknolojiden başka bir sürü yolunuz var. Çünkü birtakım insanların diye başladık, o insanların epey bir kısmı yok ortalıkta. Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı üçte bir; çalışma yaşındaki kadınların üçte ikisi çalışmadığı gibi iş dahi aramıyor. Şimdi teknolojiyi ilerleteceğim ama ölçmeyi de çok iyi bilmiyorum, bu teknoloji ele gelir bir şey de değil ama nasıl yapacağız diye düşünene kadar kadınların iş gücüne

katılımını nasıl arttıracığımızı düşünmek atla deve bir zorluk değil. Bunun bir sürü yolu var, Türkiye'de de yapıldığından işe yaradığını bildiğimiz şeyler var. Kreş yapmak çok işe yarayan bir şey. Sokak aydınlatması işe yarayan bir şey. Toplu taşımanın bu kadar kalabalık olmaması işe yarayan bir şey.

Başka?. Bu insanlar birtakım becerilerle diye başlıyor. Şu bakımdan ülkemizde bir ilerleme sağladık; memleketimizin ortalama çalışanı artık ilkokuldan terk bir çalışan değil, aşağı yukarı ortaokuldan terk bir çalışan ve o da artıyor, çocuklarımızı daha uzun süre okulda tutuyoruz. Öte yandan çocuklarımızı daha uzun süre okulda tutmanın bir faydasını görmüyoruz. Çünkü okullarımız berbat. Bu, öğretmenlerimiz berbat olduğundan değil, eğitim sistemimiz berbat olduğu için. Talim, terbiye, ıslah olmak zorunda. Çocuklarımıza matematiğin birtakım formüller değil, bir düşünüş şekli olduğunu anlatabilmemiz gerekiyor. Şu anda ezbercilikle itham ettiğimiz ama aslında ezberi bile veremeyen bir eğitim sisteminden, en azından *“Ya şundan 25 sene evvel daha iyiydi bu, gidin bildiğiniz gibi yapın.”* dediğimiz bir eğitim sistemine geçmenin büyük faydasını göreceğiz. Bunlar beceriler, yapabiliyoruz, yapıldığı zaman çok iyi yapılabildiğini de biliyoruz.

Bir taraftan liselerimizden mezun olan öğrencilerimizin artık üniversiteyi dahi istemeden yurt dışına kapağı atmaya çalışmalarından büyük mutsuzluk duyuyoruz, bu doğru bir mutsuzluk. Bu insanlar gittikleri için değil, gitmek istedikleri için. Ne yapıyoruz biz bu çocuklara da 17-18 yaşındaki insanlar *“Yurt dışına gideyim de nereye gidersem gideyim.”* diyorlar. Öte yandan bu insanların bir kısmının dünyanın en iyi okulları tarafından kapış kapış alınmaya çalışılıyor olması, Türkiye'de bir yerlerde çok iyi bir lise eğitimi verildiğini de söylüyor bize. Demek ki yapabiliyormuşuz. Aynı şey üniversite mezunları için de geçerli. Ben kendi mezunlarımı bu örnekte de tutamıyorum. Kalmak istemelerini istiyorum, kalmak zorunda olmalarını istemiyorum. Ama yapmak mümkün, bunu genişletmek zorundayız. Burada marifet, kötüyü iyiye benzetmek. Türkiye'nin içinde de bunun iyisinin örnekleri var, her eğitim düzeyinde var. İktisat politikasını konuşurken bu eğitimi konuşmak zorundayız. Çünkü en nihayetinde gelir dediğiniz şey tanımı gereği yine üretim, üretmediğiniz bir geliri dağıtacak haliniz yok.

O zaman nasıl daha fazla gelir üreteceğiz? Daha çok insan çalışacak, daha çok beceriyle çalışacak, daha çok araç-gereç ile çalışacak. Araç-gerece geldiği zaman faiz konuşmaya başlıyoruz. Şu anda İzmir'de sizlerle beraber birçok sanayici, iş insanı mevcut. Dönüp kendilerine sorun bugün neden daha çok yatırım yapmıyorsunuz diye. Size verdikleri ilk 5 cevabın içinde faizler yüksek olmayacak. O cevapların hepsi üç aşağı beş yukarı *“Memleketin bu halinde ne yatırım yapacağız?”*. Siyasi risk. Türkiye sakinlemek zorunda. İnsanlar *“Burada gerçekten bir devlet var, burada gerçekten bir adalet sistemi var, başınıza bir iş gelirse Ankara'da hakimler var.”* dedikleri zaman bu ülke yine yatırım yapılabilir hale gelecek. Bunları konuşmadan Türkiye'de gelir dağılımını nasıl iyileştireceğiz? Bu düşük gelir daha iyi dağıtılabilir, bu da iyi bir şey. Ama marifet olan yüksek geliri daha iyi dağıtmak. Geliri nasıl dağıtacağız? Eğer adalet sistemimizden bahsetmeden bundan konuşmaya çalışıyorsak, gayriciddi iş yapıyoruz demektir.

Dolayısıyla gördüğüm kadarıyla Türkiye'nin büyük sorunları var, kendi başımıza aştığımız sorunlar. Bu sorunları kendi başımıza aştığımız gibi kendimiz çözmeye kadiriz. Bunu yapabilmek, bir bunu yapma rızası gerektiriyor. Çünkü sorun çözmek maliyetli bir iş ve eğer herkes birden bu maliyet başkasının üstüne kalsın diyorsa, o sorunlar çözülemez hale geliyorlar. Biz hepimiz bu ülkenin insanıyız, hep beraber bunu sırtlayacağız demek zorunda kalacağız. Burada yine haklı olarak, *“Bu memlekette rant paylaşılırken bana düşmemişi, maliyet paylaşılırken niye bana düşüyor.”* diye ben de diyebilirim, bir çoğumuz da diyebiliriz. Fakat işe buradan başladığımız zaman hayatımız zorlaşıyor. Bir şekilde bir ucundan tutup,, *“Tamam, bugün artık şurada 85 milyon doğru düzgün bir iş yapmak zorundayız.”* demek zorundayız. Biraz ciddiyet, biraz birlikte yaşama iradesi, biraz başkasının mutluluğu, başkasının faydası azıcık benden götürüyor olsa benim buna rızam vardır, deme becerisi Türkiye'yi kolay bir şekilde ileri götürecektir. Bu noktada kolaylık olsa da, uygulamada bir sürü zorluğu da olan şey. Ama en nihayetinde gelişmenin nasıl bir şey olduğunu anlıyoruz. Türkiye başka hiçbir şeye benzemeyen, bunun için de hiçbir yanını anlamadığımız bir ülke değil her tarafını aslında anladığımız bir ülke. Onun için de bakıp saçma sapan işler yaptık, berbat sonuçlarını gördük. Şimdi doğru düzgün yapacağız, bunun gayet iyi sonuçlarını da hızlı bir şekilde göreceğiz diyebiliyoruz.

Dr. Serdar Şahinkaya

İktisatçı, Yazar

Mülkiyeliler Birliği, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Türkiye Ekonomi Kurumu, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Çağdaş Gazeteciler Derneği üyesi olup 2011'den günümüze, 21. Yüzyıl İçin Planlama Grubu'nun koordinatörüdür.

17 ŞUBAT – 4 MART 1923'TE İZMİR'DE TOPLANAN TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ'NİN HATIRLATTIKLARI*

* Bu yazı, 15 - 21 Mart 2023 tarihlerinde İzmir'de düzenlenen İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin ilk gününde yaptığım 140 slaytlık sunumun esasını oluşturmaktadır.

Yazıya, 2023'ten bakarken 1923'ü anlayabilmek, değerlendirebilmek için kritik bir soru sorarak başlayalım; Tarihi kimin kalemiyle yazıyorsunuz ya da kimin gözlüğüyle okuyorsunuz?

Bu toprakların çocukları, “ateşi ve ihaneti gördü” ve “dövüştü yeni bir âlem için” ve kazandı ve de bu toprakları yeniden yurt yaptı.

1922'nin 9 Eylül'ünde emperyalizmi, Ege'ye gömdü. Ortalık yangın yeri idi.

Emperyalizmi İzmir'de denize döken muzaffer orduların başkumandanı Gazi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tam beş ay sonra 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihlerinde önceden tasarladıkları İktisat Kongresi'ni, Yunan işgaline inat¹ İzmir'de topladılar.

Bu yazı, İktisat Kongresi'ne dair kimi izleri sürerek hatırlatmalarda bulunmayı ve günümüze ışık tutmayı amaçlamaktadır. İzler esas olarak başkumandan Gazi Paşa'nın Kongre'yi açarken yaptığı oldukça ayrıntılı ve çok önemli konuşmasının kurgusu doğrultusunda olacaktır.²

Resim 1 - Gazi Mustafa Kemal, Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi için gittiği İzmir'de Kongreden bir gün önce İzmirli hanımlarla toplantı yapmıştır, 2 Şubat 1923
Kaynak - İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923. Stil Matbaacılık A.Ş. 2004.

“Lozan kesildiği için kongre toplandı” iddiasının tam tersine, İktisat Kongresi'nin, “barıştan sonra” toplanmasının tasarlandığını ileri sürmek bile olanaklıdır. Çünkü barış konferansının kesilmesi bir yana, bu kadar uzun sürmesi bile taraflarca beklenmeyen bir durumdur.

“MİLLETİMİZ MAZİSİNDEN DEĞİL, ARTIK İSTİKBALİNDEN MESULDÜR”³

Cumhuriyetin kuruluşuna giden sürecin başlangıcı, Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Büyük Zafer'dir. Bu zafer, mazlum bir ulusun emperyalizm karşısında boyun eğmeyişiştir. Bu zafer, “Yoksulların Zaferidir”.

Cumhuriyete ait iktisat politikalarının başlangıç hedefleri, Türkiye İktisat Kongresi'ndedir.⁴ Kongre, 9 Eylül, yani Yunanların İzmir'den kovulmasından beş ay sonra, 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir'de ülkenin birçok yerinden gelen, toplumu oluşturan sınıfları, farklı bir ifade ile işçi, sanayici, çiftçi ve tüccar gruplarını temsil eden 1.135 delege ile kadim kent İzmir'de toplanmıştır.⁵ Türkiye'nin bütün üretici ve yaratıcı güçleri Kongre'dedir.

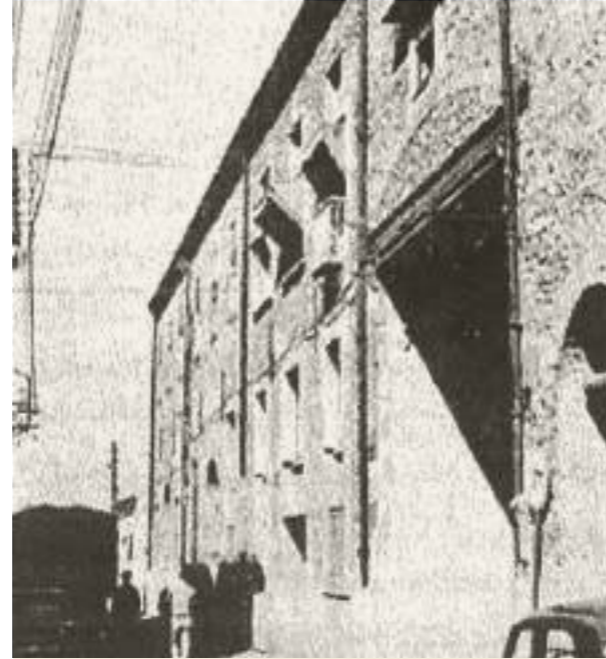
Türkiye İktisat Kongresi'ne ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Kongre açış konuşmasına değinmek önemlidir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin “kökleri” oradadır. Farklı bir ifade ile dünü anlamada, bugünü kavramada ve yarını oluşturmada oldukça öğretici ipuçları taşımaktadır.

Kongre Başkanlığına Kâzım Karabekir Paşa¹, divan kâtipliğine de İstanbul Millî Türk Ticaret Birliği'nden Ahmet Hamdi (Başar)² seçilmiş, Hamparsumyan Hanın ikinci katı Kongre'ye tahsis edilmişti. Pek çok izleyici³ yanında Sovyetler Birliği temsilcisi Semyon İvanoviç Aralof ve Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti Büyükelçisi İbrahim Ebilov'da vardı.⁴ Gazi Paşa, sivil giyinmişti ve kalpaklı idi. Başkanlık kürsüsünün sol tarafında maiyetiyle birlikte kendisine ayrılan yere oturdu. Kongre divanının seçiminden sonra açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye geldi. Salondakiler sonsuz bir heyecanla kendisini alkışladılar.⁵

Aynı günlerde Lozan'da bulunan İsmet İnönü başkanlığındaki Türk delegasyonu ise özellikle kapitülasyonların kaldırılması ve iktisadi bağımsızlık için gerilimli bir uğraş vermektedir. Ankara Hükümeti'nin önüne Osmanlı dönemine ait 400 – 500 yıllık hesaplar çıkarılınca da uzlaşma sağlanamamış ve görüşmeler, Gazi'nin bilgisi dâhilinde, 4 Şubat 1923 tarihinde Ankara'nın kendisine dayatılan anlaşma hükümlerini reddetmesi üzerine kesintiye uğramıştır.

Resim 3 • Kongrenin Yapıldığı Hamparsumyan Han, 1974 yılı dış görünüş
Kaynak • İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923*. Stil Matbaacılık A.Ş. 2004.

Resim 4 • Derso ve Kelin'in çizgileriyle Lozan'da Türk Heyeti
Kaynak • Serdar Şahinkaya, "Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?". Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014.

Bu gelişmeler, Kongre'yi daha da anlamlı kılmaktadır. Aslında emperyalistler, Lozan'da, askeri olarak zafer kazanmış bir ulusa, devlet kurdurmamak için var güçleri ile bastırmaktadır. İşte Başkumandan Gazi Paşa, bunun nedenlerini de Kongre konuşmasında aşağıdaki şekilde belirtmektedir.

“Efendiler; Görülüyor ki, bu kadar kesin, yüksek ve başarılı bir askeri zaferden sonra dahi, bizi sulha kavuşmaktan alıkoyan neden, doğrudan doğruya iktisadi sebeplerdir, iktisadi anlayıştır. Çünkü bu Devlet, iktisadi egemenliğini sağlayacak olursa; o kadar kuvvetli bir temel üzerinde yerleşmiş ve yükselmeye başlamış olacaktır ki, artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olamayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakiki düşmanlarımızın olur diyemedikleri, bir tür- lü kabul edemedikleri budur.”

TARTIŞILAN VE Kafa KARIŞIKLIĞINA YOL AÇAN BİR SORU: İKTİSAT KONGRESİ, LOZAN KONFERANSI KESİLDİĞİ İÇİN Mİ TOPLANDI?⁶

Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi'nin Lozan görüşmeleri kesildiği sırada toplandığı doğrudur. Barış Konferansı 4 Şubat'ta kesilmiş, Kongre bundan on üç gün sonra, 17 Şubat 1923'te toplanmıştır. Ancak, Kongreye Lozan'daki görüşmeler kesilince karar verilmemiş, Kongre'nin toplanması çok önceden, 'Kasım 1922'de kararlaştırılmıştır.

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Bozkurt) ile “Kongreyi İktisat Vekaleti mi Heyeti Vekilemi kararlaştırdı; bir sürü vekil Kongre üyesi seçildi, Meclis toplanamazsa ne olacaktır.” diye bu kararı eleştiren muhalif milletvekili Ali Şükrü Bey arasındaki tartışma Meclis tutanaklarına geçmiş ve rahmetli hocamız Gündüz Ökçün'ün kitabına da aktarılmıştır.

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey, Ali Şükrü Bey'in sorusuna 5 Şubat'ta TBMM'de yanıt verirken, İktisat Kongresi için illere resmi genelgenin “bir buçuk ay önce” (yani, Aralık ayında) gönderildiğini; kararın ise, Kasım'da verildiğini söyler ve Kongre'nin kararlaştırılma öyküsünü de şöyle anlatır:

“(Yurdun bazı bölgelerinde ekonomik incelemelerde) bulunmak üzere bundan bir hayli müddet evvel seyahatim esnasında memleketimin pek çok ihtiyacını yakından gördüm. Ve uzun senelerden

beri unutulmuş olan iktisadiyatımız hakkında memleketimiz iktisat âmillerinin bir araya gelerek düşünmelerini, nokta-i nazarlarını (görüşlerini) Büyük Millet Meclisine ve Büyük Millet Meclisi Hükümetine bildirmelerini ve teşebbüs-ü şahsileri (kişisel girişimleri) ile orada yapılması lazım gelen işlere derhal orada karar vererek harekete gelmelerini münasip gördüm. Ve 12 teşrin-i sânde (Kasım'da) Başkumandan Paşa Hazretlerine İzmir'den telgraf çektim. Dedim ki, memleketin iktisadiyatı uzun senelerden beri unutulmuştur. İktisat âmilleri dinlenmemiştir. Bu meslek adamlarını dinlemek ve onların dileklerine göre bir iktisat programı vücuda getirmek lâzımdır. Ve bu çok hayırlı olur. Bu hayırlı işin riyaset-i fahriyesini (fahri başkanlığını) kabul eder misiniz? diye sordum. Başkumandan Paşa hazretlerinden cevap aldım. Maâl memnuniye muvafakat ediyorlardı”

Lozan Barış Konferansı kesildiği için bir kongre düzenlemek ile önceden toplanması kararlaştırılmış bir kongrenin, Lozan görüşmelerinin kesilmesine denk gelmesi birbirinden farklı şeylerdir. İşte, mevzunun *bam teli* de budur. Hatta “Lozan kesildiği için Kongre toplandı” iddiasının tam tersine, İktisat Kongresi'nin, “barıştan sonra” toplanmasının tasarlandığını ileri sürmek bile olanaklıdır. Çünkü barış konferansının kesilmesi bir yana, bu kadar uzun sürmesi bile taraflarca beklenmeyen bir durumdur.

Resim 5 • Gazi Mustafa Kemal ve Türkiye İktisat Kongre Delegelerinden Bir Grup, Kongre Binası önünde.
Kaynak • Yaşar Aksoy, "İzmir'de Milli Burjuvazinin Kuruluşu", *Cumhuriyet'in İzmir'i*. 9 Eylül 2008, Cumhuriyet Gazetesi Eki, s.44.

BU KONGRE, ERZURUM VE SİVAS KONGRELERİ KADAR ÖNEMLİDİR...

Amasya Tamimi nasıl Kurtuluş Savaşını başlatan ve bu ‘savaş boyunca güdülen amaç ve esasların’⁷ hukuki temel metnini oluşturmuşsa⁸, Türkiye İktisat Kongresi de, bir miktar iddialı bulunsa da, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilecek olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ve bu cumhuriyetin niteliğini oluşturan iktisadi yapılanmanın ana kurgusu için ciddi birikim yaratmış / sağlamıştır.

Unutulmamalıdır ki, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi her yıl şenliklerle anılırken, üzerlerine bilimsel toplantılar yapılırken, her nedense aynı ölçüde önemli olan Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi’ne gereken hassasiyet gösterilmemiştir.⁹

Oysa, Gazi Mustafa Kemal Kongre açılış konuşmasında;

“Efendiler, Yüce Kurulunuzla bugün başlamış olan Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir. Çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi felâket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak hususunda Misak-ı Millî’nin ve Anayasanın ilk temel taşlarını sağlamada neden olmuş, etken olmuş öncü olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, millî tarihimizde en önemli ve yüksek hatırayı yaratmış ise, kongreniz de milletin ve memleketin yaşantısını sağlayarak, gerçek kuruluşuna yardımcı olacak kanunun temel taşlarını ve esaslarını ortaya koymak suretiyle tarihte çok büyük bir ad ve çok kıymetli bir yer almış olacaktır. Bu kadar önemli ve tarihî kongrenizi açmak şerefini bana vermiş olmanızdan dolayı teşekkürler ederim. Ve böyle bir kongreyi yapanlar sizlersiniz. Bundan dolayı sizleri tebrik ederim.”

değerlendirmesini yaparak, İzmir İktisat Kongresi’nin önemini açıkça ortaya koymuştur.

Şöyle de diyebiliriz: Kongre, Cumhuriyetten önceki son *kurucu kongre*dir...

BURAYI YABANCI SERMAYEYE ESİR ÜLKESİ YAPTIRTMAYIZ...

1920 Millî Misakı’yla saptanan ulusal sınırlar, savaş meydanında fiilen gerçekleştirilmişti; ama iktisadi

egemenlik uğrunda mücadele Lozan’daki görüşme masasında hâlâ sürüyordu.

İktisat Kongresi’nin amaçlarından biri, siyasal önderlik ile çeşitli ekonomik gruplar, özellikle de İmparatorlukta yabancı sızmasının aracı olmuş ve Kemalist kadroların uygulamalarına şüphe ile yaklaşan *ticaret kesimi* arasında amaç birliği bulunduğunu dünyaya göstermekti.Gösterildi de. Kongre de, Milli Türk Ticaret Birliği’nce temsil edilen bu grup, kuvvetli bir milliyetçi tutum aldı. İthal mallarına gümrük resmi konması hakkını savundular, Türkiye’deki yabancı sermayeye tavizler ya da tekel hakları tanınmasına karşı çıktılar, ülkenin karasularında serbest taşımacılık hakkı (*kabotaj*)¹¹ talep ettiler ve mümkün olduğu kadar kısa zamanda para basma yetkisine sahip bir milli bankanın kurulmasını istediler. Yabancı sermaye, ancak milli ekonomiye yararlı olması koşuluyla kabul edilebilirdi. Kongre’de ortaya atılan önlemlerin hemen hepsi tek bir temel hedefe yöneliyordu: *Bir milli ekonominin kuruluşunu ilerletmek ve doğmakta olan cumhuriyet devletinin sosyoekonomik temelini kısa sürede oluşturacak ekonomik güçleri geliştirmek.*¹² Bu çerçevede BMM Reisi Mustafa Kemal Paşa’nın Kongre konuşmasındaki ‘*yabancı sermaye*’ ilgili hususu da burada belirtmekte yarar bulunmaktadır:

“Efendiler, iktisadi alanda düşünür ve konuşurken, sanılmaması ki dış sermayeye karşıyız, hayır bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza uymak şartıyla dış sermayelere gerekli teminatı vermeğe her zaman hazırız. Yabancı sermaye çalışmalarımıza eklensin ve bizim ile onlar için yararlı sonuçlar versin fakat eski gibi değil. Hakikaten mazide ve bilhassa Tanzimat Devri’nden sonra yabancı sermayesi memlekette müstesna bir mevkiye sahip oldu. Ve ilmi manasıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayenin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medeni devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye dahi buna razı olamaz; burasını esir ülkesi yaptıramaz. (Bravo sesleri, alkışlar).”

Bu sözler, son derece açık ve nettir. Lâkin süreç içerisinde kimi çevreler ‘cımbızlama’ yaparak sadece “*Sanulmasın ki dış sermayeye karşıyız.*” ibaresini adeta bir slogan gibi kullandılar / kullanmaktadırlar.

BÜTÜN ESASLAR İKTİSAT PROGRAMINDAN ÇIKMALIDIR...

Başta Gazi Mustafa Kemal olmak üzere cumhuriyet kadrolarının tümü için *herhangi bir iktisadi görüşleri yoktur, onlar sadece kültür devrimcisidir* diyenlere en açık cevap yine Kongre konuşmasındadır:

“Arkadaşlar;

Bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü, biraz önce söylediğim gibi, her şey bunun içinde toplu halde bulunmaktadır. Bundan dolayı çocuklarımızı o şekilde eğitip, öğretmeliyiz. Onlara, o şekilde bir eğitim vermeliyiz ki ticaret, tarım ve sanat dünyasında ve bütün bunların çalışma alanlarında yararlı olsunlar, etkili olsunlar, çalışkan olsunlar, yaratıcı birer organ olsunlar. Bu nedenle eğitim programımızda, gerek ilk tahsilde, gerek orta öğretimde; verilecek bütün bilgiler, bu görüşe uygun olmalıdır. Maarif programlarımız böyle düzenlenince, devletin diğer şubeleri için düşünülecek programlar da ekonomi programına dayanmaktan kendilerini kurtaramazlar. Esaslı bir program yaparak, bunun üzerinde, bütün milleti aynı uygulamak içinde yetiştirmek ve eğitmek gerekmektedir.”

Resim 6 • Gazi Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir Paşa’nın Kongre için geldikleri İzmir Basmahane Garında karşılanışları
Kaynak • APIKAM Arşivi.

“EMEK MİSAK-I MİLLİSİ” VE “ÇALIŞKANLAR DİYARI”

Gazi Paşa’nın Kongre konuşmasında iki kritik önemdeki hususun altı çizilmelidir: ‘*Sınıfsız toplum*’ ve ‘*Emek Misak-ı Millisi*’.¹⁰ Gazi’nin bu konularda sözlerine değinmeden İzmir’li hemşerimiz Kaptan Attilâ İlhan’ın yazdıklarına bir göz atalım:

“(…) Hangi öğrenciye Misak-ı Millî’yi sorsan, Anadolu diktörtgenindeki Türkiye Cumhuriyeti’nin o ateş, kan ve barut yıllarında kesinleştirilmiş, ‘toprak bütünlüğü’ nü anlar. Oysa Gâzi Mustafa Kemal’in inkılâp idrakinde ‘Üç Misak-ı Millî’ birbirini tamamlıyor; böylece, ciddi bir ‘uluslaşma’ sürecini başlatıyor: İlk Misak-ı Millî, Anadolu’nun toprak bütünlüğü, Osmanlı ‘mülkünün’ nihayet üzerinde yaşayanlara bir ‘yurt’ ya da ‘vatan’ olmasıdır. Ama bu yetmez. O yurttan yaşayan halkın ‘milletle’ dönüşmesi, vazgeçilmez bir şarttır; bu şartın gerçekleşmesi ise diğer iki – ve nedense es geçilen- Misak-ı Millî’ye bağlıdır; İlki ‘Sây’ı (Emek) Misak-ı Millî’si, ikincisi ‘Maarif Misak-ı Millî’si’! Mustafa Kemal, ilkinde İzmir İktisat Kongresinde adınca söz etmişti.”¹⁴

Bakalım Gazi Paşa neler söylemiş:

“Bizim halkımızın çıkarları birbirinden ayrılır. Sınıflar halinde değil aksine, varlıkları ve çalışmalarının ürünleri ile birbirleri için gerekli olan meslek sınıflarından oluşmuştur. Bu dakikada dinleyicilerim de çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır, işçilerdir. Bunların hangisi bir diğerine karşı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye, çiftçinin tüccara ve bunların hepsinin birbirlerine ve işçiye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir. Bugün mevcut fabrikalarımızda ve daha da artmasını dilediğimiz fabrikalarımızda kendi işçilerimiz çalışmalıdır. Refah içinde ve memnun olarak çalışmalıdır bütün bu saydığımız meslek sınıfları aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın gerçek tadını duyabilmelidir ki çalışmak için güç ve kuvvet bulabilsin. Bundan dolayı programdan söz edildiği zaman âdeta denilebilir ki; bütün halk için bir Emek Misak-ı Millî’sidir ve böyle bir Emek Misak-ı Millî’si etrafında toplanmaktan hâsıl olacak siyasî şekil ise, alelâde bir parti niteliğinde düşünülmemelidir.”

Yine hemşerimiz Attilâ İlhan, Gazi Paşa’nın buradaki son cümlesi için diyor ki; “*Son cümle hiç kuşkusuz, CHP’yi , ‘alelâde’, hatta ‘enayi’ bir parti haline getirenler için yaman bir fırçadır.*”¹⁵

Ve Gazi Paşa, isteğini, dileğini ve özlemini dile getirmektedir:

“(…) İsteğimiz şudur: Bu memleketin halkı ellerinde örnekleriyle; tarım, ticaret, san’at emek ve sabanın temsilcisi olsun. Artık bu memleket fakir, millet değersiz değildir. Memleketimiz zenginler memleketidir. Bu yeni Türkiye’nin adına ‘*çalışkanlar diyarı*’ denir. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor. Kongreniz bir devri yaratacak ve tarihini de yazacaktır. Bu tarih kitabında en büyük makam çalışanlara ait olacaktır”.

ÜÇ KONUŞMA, İKİ SİYASİ ÇİZGİ

Ateşle barutun dans izlerinin henüz silinmediği o tarih döneminde toplanan Kongre’ye yansıyan ‘iki anlayışın’, farklı bir ifade ile ‘iki siyasi çizginin’ karşılaştırmalı analizini Korkut Boratav Hocamız, Milli Mücadele’nin kahramanlarından, özellikle Doğu Cephesinde zafere çok önemli katkılar yapmış olan Kazım Karabekir ve Gazi Mustafa Kemal’in konuşmalarındaki fikir planları üzerinden yapmaktadır.

Resim 7 • Kazım Karabekir

Kaynak • Serdar Şahinkaya, “Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?”. Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014. Ankara.

Boratav, aynı zamanda Kongre’nin Başkanı da olan Karabekir’in yaptığı konuşmanın şu satırlarını vurgular:

“İktisattan ben şu üç maddeyi temel biliyorum: Birincisi, insanlarımızı, hayvanlarımızı, istihsalatımızı iyi koruyalım. İkincisi üretimimizi çoğaltmak, harice satıp para çekmek gerekir. Üçüncüsü pek mühimdir.(…) Sarfiyat ve tüketimi azaltmak, bu hususta özellikle hanımlara büyük görevler düşüyor. Düğünler nedeniyle mahvolan aileler var, moda yüzünden bedbaht kalan aileler var. Moda ve düğünlerle meydana gelen tahripkâr israflardan kaçınılıyoruz.”

Fakat, 1923 Şubat’ında iktisadi sorunlardan Karabekir Paşa’nın anladıklarının ve temsil ettiği zihniyetin bu olduğunu ve bir de Karabekir Paşanın Kongre’ye son katkısının da, büyük ihtimalle onun kaleminden çıkmış gibi görünen ve yine aynı anlayışı yansıtan Kongrenin *Misak-ı İktisadi* olduğunun da altı çizilmelidir. Ve unutulmamalıdır ki; Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna ve büyük devrimlere giden sürecin başlangıç noktasında, yeni rejimin yönetimine aday olan kadroların bir bölümünü temsil eden zihniyet, Milli Mücadele’nin kahramanlarından biri olan Kazım Karabekir’in bu ifadelerinde kendini göstermektedir.

İKİNCİ ANLAYIŞIN TEMSİLCİLERİ GAZİ MUSTAFA KEMAL VE MAHMUT ESAT BOZKURT VE DE “KILIÇ – SABAN İKİLEMİ””

Mustafa Kemal’in konuşması, aslında, bir büyük devrimcinin geçmişle, yani *eski rejimle* hesaplaşmasıdır. Fakat, geçmişle hesaplaşmanın bir kolay yöntemi vardır. Bu, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş yıllarına odaklanarak yapılabilirdi. Mustafa Kemal, kendi aktif hayatının, canlı izlenim ve yargılarını da kullanarak Abdülhamit’ten başlayıp, Vahdettin’e kadar giden çöküş ve yozlaşma döneminin en açık seçik örneklerini Kongreye katılan delegeye hatırlatabilirdi.

Gerçekten de Gazi Paşa böyle bir yolu seçmemiş ve *doğrudan doğruya düzenin zirve noktasını temsil eden büyük sultanla hesaplaşmayı* tercih etmiştir. Çünkü Gazi, sonraki dönemlerde siyasi ve toplumsal çöküntüyü hazırlayan etkenleri Osmanlı İmparatorluğunun oluşumundaki deformasyonda arayacak ve onu vurgulamaya çalışacaktır.

“Osmanlı tarihinde bütün çabalar, milletin gerçek ihtiyaçlarını karşılamaya değil, kudretli ve azametli padişahların ihtiraslarını tatmine yönelmişlerdir. Mesela Fatih, Selçuklu ve Bizansın da mirasıyla yetinmedi; Garbi Roma İmparatorluğuna da konmak istedi. Mesela Yavuz Sultan Selim, Asya İmparatorluğunu birleştirerek bütün bir İslam ittifakı peşinde koştu. Kanuni Sultan Süleyman Akdeniz’i bir Osmanlı gölü yapma, hatta Hindistan üzerinde nüfuz kurmak gibi bir siyaset takip etmek istedi. Bu ihtirasları hayata geçirmede bütün milleti, toplumun unsur-u aslisini kullandılar. Onları uzun seferlerde, fütuhat meydanlarında kullandılar. Millet kendi yurdunda hayatını sürdürmek için, üretim için çalışmaktan mahrum kılınarak diyar diyar dolaştırılıyor. Bu tacidarlar, milleti böyle diyar diyar dolaştırmakla yetinmiyorlar. Fatihler kılıçla fütuhat yaparken, fetholunan ülke halklarına unsur-u aslinin hukukundan birçok şeyleri onlara bahşediyorlar; imtiyazlar veriliyorlardı. Onlar da kendilerine verilen imtiyaz ve muhtariyetler sayesinde sabanlarına yapıyorlar ve çalışıyorlardı. Kılıçla fütuhat yapanlar, sabanla fütuhat yapanlara binnetice terk-i mevki etmeye mahkûmdur. Kılıç kullanan kol yorulur; fakat saban kullanan kol kuvvetlenir ve her gün daha çok şeye sahip olur”.

Kılıç - saban ikilemi, Mustafa, Kemal’in iyi bilinen bir ifadesidir; ama ifadenin dayandığı arka plandaki analiz daha da önemlidir. Osmanlı düzeniyle hesaplaşmasını doğrudan doğruya Osmanlı tarihinin en yüce, en övgüye layık görülen üç büyük sultanını hedef alarak yapmasını öğretici bulan Korkut Hoca; devamla bununla yetinmiyor, emperyalizmin tarihiyle ilgili Kanada örneğini veriyor. Mustafa Kemal’e göre Fransızlar Kanada’yı kılıçla fethetmeye çalışırken İngilizler üretimle fethetmeye çalıştılar ve muvaffak olan İngilizler olmuştur. Bu benzetme, daha sonraları, emperyalizmin tarihçilerince Amerika kıtasında İspanyol ve İngilizlerin sömürgeleşme politikalarındaki farklılık vurgulanarak yapılan analizle çakışmaktadır.

Dikkat ediniz, kılıç - saban ikilemini yapıp *sabandan* yana tercihini yapan kişi, *bir halk hareketi olduğu kadar, büyük bir savaşın da lideridir*; Millî Mücadele’nin muzaffer komutanıdır. Yani, kılıçla, beş ay önce Yunanları İzmir’de denize dökken kişi, bu tespiti yapacak analiz gücünü, kavrayış gücünü ve *devrimci perspektifi* Kongreye gelen 1.135 kişilik heyete intikal ettiriyor.

Ve yine Boratav aynı yorumunda, “1923 Şubat’ında İzmir’de sergilenen bu iki zihniyet, Türkiye toplumunun, Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihinin büyük

şansını gösteriyor. Millî Mücadele’nin liderliği Karabekir Paşa’nın temsil ettiği zihniyete tabi ve teslim olsaydı, Türkiye’nin yirminci yüzyıl tarihinin nasıl seyredebileceğini en azından bir senaryo olarak “*Millî Mücadele sonunda yeni Türkiye toplumunu oluşturacak zihniyetin, Mustafa Kemal’in değil, Kazım Karabekir’in temsil ettiği zihniyet olması*” halini düşünmemiz lazım geldiğinin de haklı olarak altını çizmektedir.

Kongreyi toplama fikrinin mimarı, İzmirli hemşehrimiz ve dönemin genç İktisat Vekili Mahmut Esat Bey’in, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmasının temel vurgusunu perçinleyen konuşmasına da satır başlarıyla göz atmak ve bir hakkı teslim ederek tarihe yeniden not düşmek önemlidir. Önelimdir zira Mahmut Esat Bozkurt hakkında ‘derin tarihçilerin’ mesnetsiz karalamalarına da bir yanıt oluşturacaktır.

“Aziz Türkiye’nin öz evlatları, hoş geldiniz, güzel Türkiye’nin ameleleri, san’atkârları, çiftçileri ve tacirleri hoş geldiniz, hür ve müstakil güzel yurdun yorulmaz cesur emekçileri, hayatını dişleriyle, tırnaklarıyla kazanan ve şimdi hürriyet ve istiklâl yolunda şehit düşen yavrularının nerelerde gömülüp kaldığını bilemeyen, bir kırık mezar taşında fatiha okuyabilmek imkânın bile bulmayan çilekeş Türk hanımları hoş geldiniz (sürekli alkış sesleri). Amele hanımlar, hoş geldiniz. Gelecek sene adedinizin daha çok olmasını dilerim”¹⁹

Mahmut Esat Bey, mevcut iktisadi duruma ait meselelere girişmeden önce, iktisadi tarihimizi dört ana döneme ayırır;

“(…) 1.Osmanlı İmparatorluğunun tesisinden Hilafetin intikaline kadar. 2)Hilafetin intikalinden Tanzimat’a kadar, 3)Tanzimat’tan Teşkilât-ı Esasiye devrine kadar, 4)Yeni Türkiye ve Teşkilât-ı Esasiye devri”

Her bir dönemin ana özelliklerini belirleyerek, İmparatorluğun gerilemiş ve çöküşüne dikkat çeken Mahmut Esat, dördüncü devrin “*yeni bir devir, millet hâkimiyeti, Teşkilat- Esasiye devri*” olduğunu vurgulamaktadır. Esat Bey’e göre, “*hâkimiyeti milliye, millî hâkimiyet-i iktisadiye*” dir. Çünkü “*böyle olmazsa, hâkimiyeti milliye ‘serap’ olur*”.

Teşkilât-ı Esasiye devrini de aşağıdaki biçimde tanımlar;

“Gözyaşlarını silen, çalışanları efendi yapan, köylüyü mesut kılan, yeni Türkiye’yi iktisaden bir mamure haline getiren devir”.

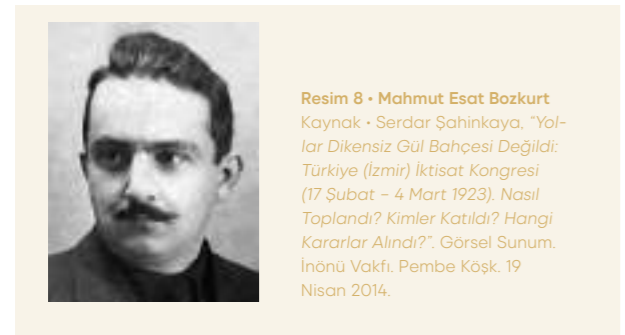
Mahmut Esat Bey konuşmasını, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun geçmiş düzenden farklarını, batıdaki gelişmeler ve büyük Fransız İhtilali'nden örneklerle sürdürür. Yeni Türkiye'de takip edilecek iktisadi sistemin / siyasetin, bugünkü sistemlerin hiç biri ile aynı olmayacağını altı çizilirken, *memleketin tarihine ve ihtiyacına uygun ve özgün bir model* oluşturulması fikri ön plandadır.

“Biz iktisat meslekleri tarihinde mevcut mekteplerin hiç birine mensup değiliz. Ne (bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar) mektebine, ne de sosyalist, komünist, etatist veya himaye mekteplerinden değiliz. Bizim de, yeni Türkiye'nin yeni iktisadî manasına göre yeni bir iktisat mektebimiz vardır. Buna ben Yeni Türkiye İktisat Mektebi diyorum. Yukarıda zikrettiğim mekteplerden hiçbirine mensup olmamakla beraber memleketimizin ihtiyacına göre bunlardan istifade etmeyi de ihmal etmeyeceğiz. Yeni Türkiye muhtelit (karma) bir iktisat sitemi takip etmelidir. İktisadî teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüs-ü şahsi tarafından deruhte edilmelidir. Mesela, büyük kredi müessesatını sanayi teşebbüsatını ilâh. Devlet idare edecektir. Çünkü memleketimizin iktisadi vaziyeti buna istilzam ediyor.”

Görüldüğü gibi seçilecek iktisadi sistem, *karma iktisadi sistem*dir.

Mahmut Esat, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasındaki tematik çerçeveye birebir tekabül eder biçimde sınıf ve yabancı sermaye meselesini de;

“(…) dün olduğu gibi bugün de, bizde iktisadî manasıyla mütebellir bir sınıf meselesi mevcut değildir. Biz de tüccar da, çiftçi de, sanayi erbabı da ameile de bütün iktisat âmillerimiz doğrudan yabancı sermayenin esir ve hizmetkârıdır. Bütün bu iktisat zümrelerinin birleşmesi, kendilerini teşkilâta bağlaması lâzımdır.

Resim 8 • Mahmut Esat Bozkurt
Kaynak • Serdar Şahinkaya, “Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?”. Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014.

“Zannedilmesin ki bu cihete işaret ederken yeni Türkiye İktisat Mektebi'nin ecnebî sermayesine karşı bir taassubu, bir husumeti ve adâveti vardır. Hayır, biraz evvel Paşamızın dedikleri gibi biz Türkiye'yi, iktisadiyatını bir esirler ülkesi halinde ecnebî sermayesinin eline terk ve tevdi edemeyiz. Fakat memleketimizde meşru bir surette kazanmak ve yaşamak isteyen yabancı sermayesine kanun ve nizamlarımıza tâbi olmak üzere Türkiyelilerden fazla bir imtiyaz, bir hile ardında koşmamak şartıyla memleketimizde her türlü teşkilâtı, hatta diğer milletlerin gösterdiği kolaylıkları irae etmeye her zaman hazırız” şeklinde değerlendirilmektedir.

Konuşmasının sonunda cehaletin tasfiyesinin çok önemli olduğundan bahseden Esat Bey, ‘Çalışkanlar Diyarı’ını şu sözlerle tarifler;

“Yeni Türkiye, sabanın, çekicin, sây'in, zekâ ve liyâkatin hakkını, hürriyet ve istiklalini istiyor ve cidâlini, öne çıkaracak harici ve dahili her kuvveti yıkmaya kâdir olabilecek bir surette yapıyor”.

KONGRE KARARLARI: BİR TOPLULAŞTIRMA

Kongreye katılan sanayici, çiftçi, tüccar ve işçi grupları tekliflerinin karara dönüşenleri, Kongreye katılan heyetlerce oybirliği ile alınan yabancı sermayeye dair esaslar ve de Misak-ı İktisadi Esaslarının toplamı 291 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin çoğu ileride kurulacak olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) programını oluşturacaktır.

Kararlandırılan madde sayı ve yüzdelerinden hareketle, dönemin hâkim iktisadi aktörlerinin öncelikle tüccarlar ve sonra da çiftçiler olduğunu saptayabiliriz. Gerice tarımsal yapıların olduğu kırsallıkta, yoksul çiftçiler ve kârlarından taviz vermeden fiyatları insafsızca belirleyen tüccar sınıfının olduğu bir Türkiye resmi yeterince nettir. Bu 302 kararın önemli bir bölümü 1923 Cumhuriyetini kuracak olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programının önemli bir kısmını oluşturmuştur. Bundan yaklaşık olarak 34 gün sonra TBMM Reisi Gazi Paşa, 8 Nisan 1923 günü yine bu kararlara dayalı *Dokuz Umde Bildirisi*'ni yayınlamıştır.

SONUÇ YERİNE;

	Kararlandırılan Madde Sayısı	(%)
Misak-ı İktisadi Esasları	12	3.97
Sanayiciler	26	8.61
Tüccarlar	125	41.39
Çiftçiler	95	31.45
İşçiler	34	11.26
Yabancı Sermaye Esasları	10	3.31
Toplam Kararlandırılan Madde Sayısı	302	100

Türkiye İktisat Kongresi'nin önümüze koyduğu önemli şey şudur: 1923 Türkiye'sinin ekonomisi nasıldır? Kongre, her alanda, ama her alanda; Türkiye'nin önündeki sorunların tümünü resmetmiştir; Günümüzde yapılan, yapılacak olan “kongrelerin” hiç birinde toplumsal katmanların / sınıfların birlikte olup taleplerini tartıştığı bir ortam ne yazık ki olmamıştır.

Özellikle batısı, yıkılmış ve yakılmış bir ülke vardır. Karayolu neredeyse yoktur, demiryolları yabancı kumpanyalardadır, deniz ticareti yabancıların elindedir, bütün (Reji) yabancı tekeldir, köylerde temel sorun ‘asayiş’tir, bunun için köylerin birleştirilmesi önerilmektedir. Tarımsal toprak yoktur, tarım aletleri yoktur, makine yoktur, telgraf, telefon, posta yoktur, ölçü ve tartılarda birlik yoktur, sigorta yoktur, yasa yoktur vs...

Bilgi yoktur. “Eğitimsizlik”, en büyük sorundur. Her “sınıf” kendi alanında eğitim kurumları kurulmasını ister ve bu diğer sınıflarca oybirliği ile kabul edilir, yetmez köylere okul, bu okula ziraat bahçesi, orada öğrencilere şu kadarı sebze, şu kadarı meyve olmak üzere fiili tarım öğretilmesi ve yükseköğrenim gören herkesin bir yıl zorunlu olarak köylerde öğretmenlik yapması istenir. *Bu aydınlanmacı eğitim ile ilgili taleplerin 2022 Türkiye'sinden ne kadar uzağa düştüğü yeterince aşikâr değil midir?*

“Gümrük istiklali”, tüm sınıfların oybirliği ile istediği şeydir. Kabotaj hakkı da, yabancı tekellerin kaldırılması da oybirliğiyle kabul olunur. AB ile 1996'da imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'nın tek taraflı bağlayıcılığı düşünüldüğünde aynı talep yeniden haykırılmalıdır.

Her sınıf, vergide, resimde indirim, belirli süre vergi ödememe ayrıcalığı ve devlet desteği vs. ister. Her sınıf “kredi” desteği ve bir ihtisas bankası ister. Evet, Türkiye birer birer işlevsiz kıldığı ve de sattığı kamusal sermayeli sektörel ihtisas bankalarını (*Etibank, Emlak Bankası, Denizcilik Bankası, Devlet Yatırım Bankası*) yeniden kurmalıdır. Zira sanayileşmesini başarı ile tamamlamış ülke örnekleri ortadadır. Ve başarının arkasında mutlaka *yol gösterici sektör ve yatırım planlaması* ve de *ihhtis bankacılığı* yatmaktadır.

Hiçbir sınıf yabancı sermayeye karşı değildir ama bütün sınıflar yabancı sermayenin tekel olmasını, ülke yasalarına uymasını ve ülkeyi sömürmemesini ister. Bu yakıcı talep günümüz Türkiye'sinde yabancı sermaye giriş ve çıkışlarına dair yeni düzenlemeler tasarımına esin kaynağı olabilir, hatta olmalıdır.

Türkiye İktisat Kongresi'ni “şucu, bucu” diye yaftalamak doğru değildir. Kongre, “1923 iktisadının net fotoğrafı” ve daha ilân edilmemiş bir cumhuriyeti bekleyen iktisadi sorunların ve çarelerin neler olduğunu belirleyen bir “*modus vivendi*”dir.

Unutulmamalıdır ki Türkiye İktisat Kongresi'nden az önce (6 Aralık) Mustafa Kemal “*halkçılık ilkesine dayanan bir parti kuracağını*” açıklamış ve partinin programının oluşturulması için “herkes”ten yardım istemiştir. İzmir'de ortaya konulan da, Kongre'nin yapılış amacı da budur.

Kongre Kapanışında *İşçi Kadınlar Murahhası İzmir Delegatesi Rukiye Hanımın* yaptığı kıymetli konuşmadan bir bölümle yazımızı bitirelim:

Kardeşler! Millî inkılâbımız memleketimizde mevcut bütün müstahsillerin murahhaslarından mürekkep bu muazzam Kongrenin toplanmasını mümkün

kılmıştır. Bugünlere erişirken biz kadın işçilerini de fevk'âlâde bir sahada görüyoruz. Bizleri bu Kongreye davet eden Büyük Millet Meclisi ve erkânına ve bil-hassa Reisimiz Gazi Mustafa Kemâl Paşa hazretlerine biz kadınlar, samimî teşekkürlerimizi takdim ederiz.

Türkiye'de "memleket işlerine" kadınların da iştirâk etmesi ilk defa vuku buluyor. Bu şerefin bize mü-yesser olması kalplerimizi refah ve gurur hisleriyle doldurdu. Kongre, iktisadımızın temelini teşkil eden işçi sınıfının meşrû haklarını tanıdı. Bu netice kadın işçileri namına sâyan-ı şükrandır. Diğer grupların da aynı sadakatle iktisadî kurtuluşumuza çalışacaklarına emin bulunuyoruz.

Yaşasın Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümeti, yaşasın Türk işçi ve köylüleri, yaşasın çalışkan Türk işçi kadınlığı!

BİTİRİRKEN...

Tarihi, kimin kalemi ile yazıyorsunuz? Ya da kimin gözlüğü ile okuyorsunuz?

İşte kritik soru dün de, bugün de budur!...

Notlar

- 1 Yaşar Aksoy, Prof. Dr. Gülten Kazgan'ın Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi kitabına dayanarak Kazgan hocanın : "**Cumhuriyet hükümeti İzmir'de İktisat Kongresi' ni boşuna toplamıyordu; bu adeta İzmir'in yaşadığı Yunan işgaline bir tepki gibiydi**" sözlerini bir kere daha kayıtlara geçiriyor. Yaşar Aksoy, "Kurtuluş Savaşı Ekonomisi", Gülten Kazgan'a Armağan - Türkiye Ekonomisi içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No:79, 2004), s. 103-117.
- 2 Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye İktisat Kongresindeki konuşmasının (Nutukları'nın) tam metni için bakınız: Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi - 1923 İzmir.-Haberler_Belgeler-Yorumlar*, s.243 - 257; Gazi Mustafa Kemal, "İzmir İktisat Kongresini Açış Nutku" *Atatürk'ün Bütün Eserleri 1923*, Cilt:15. Birinci Basım. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005), s.138 - 148. Serdar Şahinkaya, Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası. ODTÜ Yayınılık. Ankara. Haziran 2009
- 3 Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi'nin temel vurgusudur.
- 4 Özellikle birinci elden kaynaklar, belgeler için mutlaka bakınız: Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi - 1923 İzmir.-Haberler_Belgeler_Yorumlar*. Üçüncü Basılış, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.471, 1981.
- 5 "Kongre'nin önce Karataş'ta bulunan İttihat ve Terakki Mektebi binasında toplanması

gündeme gelmiş, ancak buranın yetersiz kalacağı düşüncesi ile Gümrük civarında İkinci Kordon'da bulunan ve daha önceleri Osmanlı Bankası'nın deposu olarak kullanılan Aram Homparsoman (Hamparsumyan) mağazaları tercih edilmiştir. Bu binanın yedi bin kişiyi alabilecek kapasitede olduğu belirtilmektedir. Kongre, Gümrük - Kemeraltı Camii arasını birleştiren 853 Sokak ta toplanmıştır" İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*. Stil Matbaacılık A.Ş. 2004. İstanbul.

- 6 Kâzım Karabekir Paşa'nın Kongre ile ilgili hatıra ve zaırlarının yer aldığı kapsamlı bir yayın için mutlaka bakınız: Kâzım Karabekir İktisat Esaslarımız - Hatıra ve Zaırlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi. 1.Baskı Emre Yayınları: 94, Cumhuriyet Tarihi Dizisi: 35, 2001. İstanbul.
- 7 Kongre Divan Katibi Ahmet Hamdi Başar' ın (Limancı Hamdi) İktisat Kongresi hakkında yazdıkları için Murat Koraltürk, (ed) *Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları 'Gazi Bana Çok Kızmış'* Cilt 1. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 186, 2007.
- 8 Kongre "davetli" izleyicileri arasında Sovyetler Birliği Büyükelçisi Aralof ve Azerbaycan Büyükelçiliğinden diplomat Abilof "yoldaş" ta buluyordu. İ.Ş. Aralof, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*, çev. Hasan Ali Ediz. Cumhuriyet Gazetesi Kitapları, 1997, C.2. Dönemin bu dost ülke temsilcilerinin Kongre davetlileri

arasında olması, Türkiye ile bu ülkelerin, Lozan'a ve dolayısıyla emperyalizme karşı bir müttefiklik gösterisi, karşı duruşu olarak yorumlanmalıdır.

- 9 Bu iki diplomatın Kongre'ye gelişleri ve yaptıkları konuşmanın ayrıntıları için bakınız <https://21inciuyuzilicinplanlama.org/6-mart-2021-21-yuzuil-icin-planlama-2021-bahar-konferanslari-1-turkiye-izmir-iktisat-kongresi-17-subat-4-mart-1923-prof-dr-bilsay-kuruc-dr-serdar-sahinkaya/>
- 10 Erol Mütercimler, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*. Alfa Yayınları 1948. İstanbul. İnceleme Araştırma 34, 2008,s.853.
- 11 Gündüz Ökçün, age. Ve İlter Ertuğrul, *Cumhuriyet Kurulurken Devletçiliğin Ayak İzleri*. Telgrafhane Yayınları. 2017. Ankara.
- 12 "Gerçekten, Amasya Tamimi, 1. maddede, "Vatanın bütünlüğü, milletin istiklali tehlikededir" derken uluslararası hukukun tanıdığı bir zaruret hali veya meşru müdafaa halinin varlığını tespit etmekte, 2. maddede İstanbul Hükümetinin üzerinde bulunan mesuliyetin icabını yapmadığına işaret etmekte, dolayısıyla 3. maddede "Milletin istiklalini yine milletin azım ve kararı kurtaracaktır" diyerek, Anadolu'da yaşayan halkın bir "millet olarak" meşru müdafaa hakkının doğduğunu söylemekte, böylece uluslararası hukukun koyduğu meşruyet temellerine bihakkın oturduğunda kuşku bulunmayan Türk

Kurtuluş Savaşını başlatmış olmaktadır. Bu hukuk temeli üzerine "Erzurum Kongresi", "Sivas Kongresi" yapılmış, 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmış, bu yüce meclisin kurallarına uygun olarak, Kurtuluş Savaşının idaresini üstlenmiştir" Zeki Hafizoğulları, "İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. C. XVI. S.46.(Ankara: 2000). Türkiye adı da ilk kez Türkiye Büyük Millet Meclisinde resmen yer almış böylece Anadolu topraklarında oturan halkın egemen iradesini ifade eden, yeni bir Devlet ortaya çıkmış olmaktadır.

- 13 "Bu Meclisin hukuki niteliği hem bir kurucu meclistir hem de kurtuluş hareketi zaferle sona erinceye kadar vazife başında kalacaktır. 24 Nisan 1920'de TBMM, Mustafa Kemal'in bir önergesini kabul ederken şu noktanın altını çizmektedir: "(...) Meclisin temsil ettiği millî iradeyi, vatanın mukadderatına hâkim tanımak esastır. TBMM'nin üstünde bir kuvvet mevcut değildir." Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*, Türk Tarih Kurumu. XVI. Dizi, 1982, s.8. Ankara. Günümüzde de güncelliğini hiç yitirmeyen kurucu meclis meselesi için yine güncelliğini hiç yitirmeyen bir yapıt için bakınız: Mümtaz Soysal, "**Anayasaya Giriş: İlter Ertuğrul, Mümtaz Soysal'ın ve Kitabın Yargılanışı**". İmge Yayınları. Ankara. 2011.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

14 Kongrenin yapıldığı Hamparsumyan Han yıkılmış ve yerine otopark yapılmıştır. Bu, İzmir İktisat Kongresine hiç veya yeterince değer verilmediğinin bir kanıtıdır. Yeri gelmişken Ankara Ulus Meydanında yer alan 1930'lar sanayileşmesinin bir anlamda okulu olan Sümerbank Genel Müdürlüğü tarihi binasında son sosyalist devleti yıktıkla başlayan

ve Sümerbank'ı tarihten ve hafızalardan sileceğim diyen bir zihniyete uzanan sürecin sonunda bir butiğin açılmış olduğunu da dikkatinize sunmak isterim.

18 Hazır söz emekten açılmışken bir küçük hatırlatma: Kongre sonunda, katılan gruplar adına bir takım iktisat esasları kabul edilmiştir. İşçi Grubu iktisat esasları arasında: (madde 14):

(Bir mayıs) gününün Türkiye İşçileri Bayramı olarak kanunen kabulü de yer almaktadır. (Sanayi ve işçi müttefikleri, çiftçi ve tüccar ekalliyetle kabul) Ökçün 1981.s.432.

23 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bir makale için lütfen bakınız: "Dört Perdede Kılıç- Saban İkilemi", <https://haber.sol.org.tr/yazar/dort-perdede-kilic->

saban-ikilemi-307032

Kaynaklar

- Ahmad, Feroz. İttihatçılıktan Kemalizme, çev. Fatmağül Berktaş Baltalı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.
- Aksoy, Yaşar. "Kurtuluş Savaşı Ekonomisi". Gülten Kazgan'a Armağan – Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.103-117.
- Kurtuluş Savaşı İşçisinde İzmir İktisat Kongresi. Ankara: Maya Matbaacılık, 1992.
- Aralof, İ.Ş. Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları. çev. Hasan Ali Ediz. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Kitapları, 1997, C.2.
- Bilsel, Cânâ. "Bir Şehir Küllerinden Yeniden Doğuyor: Cumhuriyet Symrna'sının Kuruluşu" İzmir 1830 – 1930 Unutulmuş Bir Kent mi? İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.239 –257.
- Boratav, Korkut. Türkiye'de Devletçilik. İstanbul: Gerçek Yayınevi,1982.
- Dünden Yarına Atatürk ve Atatürkçülük. Açık Oturum. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi. Yayın No:594, 2007.
- Ertuğrul, İlter. Cumhuriyet Kurulurken Devletçiliğin Ayak İzleri. Telgrafhane Yayınları. Kasım 2017.

- Georgeon, François. "Kurtuluş Savaşı Sonrası Türkiye'nin Sanayileşmesi Sorunu 1923 – 1932.". Osmanlı – Türk Modernleşmesi: 1900 – 1930 çev. Ali Berktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s.187 – 199.
- Hafizoğulları, Zeki. "İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. C. XVI. S.46. (2000), <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&lcerikNo=317>. Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2007.
- İlhan, Atilla. Hangi Atatürk. V. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- İnan, Afet. İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923, Ankara: Türk Tarih Kurumu. XVI. Dizi, 1982.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4Mart 1923. İstanbul, Stil Matbaacılık A.Ş. 2004.
- Karabekir, Kâzım. İktisat Esaslarımız – Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi. 1.Baskı İstanbul: Emre Yayınları, 2001.
- Kemal, Gazi Mustafa. "İzmir İktisat Kongresini Açış Nutku" Atatürk'ün Bütün Eserleri1923,

- Cilt:15. Birinci Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005, s.138 – 148.
- Koraltürk, Murat. ed Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları "Gazi Bana Çok Kızmış" Cilt 1. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Kryajin, V.A. Gurko. Yeni Türkiye'nin Doğuşu 1923 – 1924 Yazıları. Çev. Kayhan Yükselen. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008.
- Kurmuş, Orhan. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayinin Korunması Sorunu ve Ticaret Sermayesinin Tavrı" Sanayi Kongresi 1976. Ankara: Makina Mühendisleri Odası. Yayın No: 106/1, 1977, s. 1-20.
- Kuruç, Bilsay. Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi. Birinci Basım Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987
- Dünden Yarına Atatürk ve Atatürkçülük. Açık Oturum. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2007.
- Mütercimler, Erol. Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal. İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.
- Ökçün, Gündüz. Türkiye İktisat Kongresi – 1923 İzmir.-Haberler... Belgeler...Yorumlar. Üçüncü Basılısı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981.

- Soysal, Mümtaz. "Anayasaya Giriş: İlter Ertuğrul, Mümtaz Soysal'ın ve Kitabın Yargılanışı". İmge Yayınları. Ankara. 2011.
- Şahinkaya, Serdar. Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası. ODTÜ Yayıncılık. Ankara. Haziran 2009.
- "Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?". Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014. www.ismetinonu.org.tr. Bu sunumun genişletilmiş ve yeni bilgilerle zenginleştirilmiş biçimi için lütfen bakınız: <https://21inciyuzyilicinplanlama.org/6-mart-2021-21-yuzyil-icin-planlama-2021-bahar-konferanslari-1-turkiye-izmir-iktisat-kongresi-17-subat-4-mart-1923-prof-dr-bilsay-kuruc-dr-serdar-sahinkaya/>
- Şahinkaya, Serdar. Cumhuriyet'ten Önceki Son Kurucu Kongre: Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Telgrafhane Yayınları. Ankara. Şubat 2023.

Sir Bob Geldof

Sanatçı Aktivist

İrlandalı şarkıcı, söz yazarı, aktör ve aktivist. 1985'te Afrikalı çocuklar yararına düzenlediği "Live Aid" konserleriyle ünlenen Geldof yıllar içerisinde birçok dayanışma kampanyasının sözcülüğünü yürütmüştür.

FARK YARATMAK

1992 yılında o dönemin büyük kişilikleriyle tanışma ve röportaj yapma fırsatı buldum. Bu, politik, dini ve ekonomik liderlerden oluşan küçük, eklektik bir gruptu. Kişisel olarak, gerçekten de sadece yaklaşan 21. yüzyılı etkileyecek dinamik bir değişim yaratma potansiyeline sahip olanlarla ilgileniyordum. Nelson Mandela, Desmond Tutu, Boris Yeltsin, Yasser Arafat, Dalai Lama ve... Turgut Özal ile oturup konuşma fırsatım oldu.

Haklı olduğumu düşünüyorum. Mandela, Tutu, Yeltsin ve hatta Dalai Lama'nın Çin'inin günümüzde hâlâ dünyada yankı uyandıran etkileri olduğunu söyleyebilirim. Peki ya Özal? Her zaman ilgimi cezbeden Türkiye gibi, O da cezbetmişti.

Türkiye'nin son derece önemli bir ülke olmasının yüzlerce nedeni var. Bin yıldır durum bu ve gelecekte de önemini koruyacak gibi görünüyor; bunun en büyük nedeni Türkiye'nin coğrafik konumu. Aynı zamanda bu konumu nedeniyle belki de etrafında durmaksızın dönen siyasi ve çevresel kasırganın tam ortasında kapana kısılmış olduğunu söylemek daha doğru olur.

Türkiye'nin başka bir seçeneği yok. Avrupa Birliği'nin devasa ekonomisini, Orta Doğu'nun yakıcı siyasetini, kuzey komşusu Rusya'nın mafyalaşmasını, denize erişimini, "İstan ülkeleri" için ulaşım yolu olmasını, ikiz nehirlerini ve su kaynaklarını, dinamik kültürünü ve halkını göz önünde bulundursak da nadiren Türkiye'nin bu çalkantılı politik, ekonomik ve çevresel fırtınanın tam ortasındaki konumunu aklımıza getiriyoruz. Fakat ben düşündüm ve hâlâ düşünüyorum. Dünya bazı ülkeleri görmezden gelebilir; ancak Türkiye'yi görmezden gelmeyi göze alamaz.

Özal, Türkiye'nin Margaret Thatcher'ı olarak adlandırılıyordu. Thatcher'ın politikaları İngiltere'nin ekonomisini özgürleştirmiş olabilir; ancak bu büyük bir sosyal maliyetle gerçekleşmişti. Bugün hâlâ İngiltere'nin kuzey ve güneyi arasındaki ekonomik eşitsizlik devam ediyor. Özal'ın ülkeye neoliberal ekonomiyi getirmesi dinamik bir iş patlamasına neden oldu. Bu süreçte, her yerde olduğu gibi Türkiye'de de ölçsüz bir şekilde kazananların yanında çok sayıda da kaybeden oldu... Eğer zaten fakirsensiz, bayanlar baylar, en ufak bir şeyi kaybetmeyi dahi asla göze alamazsınız.

Siz de dünyanın geri kalanı gibi, büyümeyi yok eden enflasyonla ve demokrasinize yönelik tehlikelerle mücadele ediyorsunuz... Değişmekte olan bir toplumda, tam da büyük bir değişimin yaşandığı bir zamanda, hepimiz o harika kelimenin gerçek olmasını istiyoruz: Uyum.

Ancak bugün Türkiye, ulusal bir yenilenme duygusuna ihtiyaç duyan birçok ülkeden sadece biri. Eskiden kesin olan şeylerin ve eski beklentilerin pek bir geçerliliği kalmamış durumda. Politika, genelgeçer bilindik anlamıyla yapılamaz hale geldi. Zaman belirsizlik ve değişim zamanı. Ben, günümüzün derin ve temel bir değişim dönemine denk olduğuna inanıyorum... Ve değişim her zaman kaygıyı tetikler.

Bu konferansın amacı, bu değişimi yönlendirmek, farklı, daha yeni bir geleceğe doğru bir yol bulmak ve ülkeyi bu yönde yönlendirmek. Türkiye'yi yenilemek. Tazelemek. O'nu farklı bir ekonomi için hazırlamak. Eskiden kesin olan şeyler belki yok olmuş olabilir; ancak kültür ve coğrafya sabit kaldı ve bunlar herhangi bir teknolojik, ekonomik, toplumsal veya siyasi yarıdan yapılandırmanın veya bu dört alanın hepsinin varoluşunun temel varsayımları olacak.

Makalenizi okudum. Hırslı bir makale. Belki de biraz fazla hırslı. Zaman zaman mevcut durumda mümkün olanın gerçekçi bir değerlendirmesi yerine, soylu bir "dilek listesi" gibi duruyor. Bazı noktalarda Türkiye'deki üretimi yeniden inşa etme ve geleceğin tüm sektörlerinde rol alma konusunda karışık bir

taahhüt listesi gibi görünüyor. Hırslı olmak tabii ki önemli; ancak aşırı hırs kibirliliktir. Aşırı çaba gösterdiğimizde genellikle başarısız oluruz. Dünya'nın daha fazla başarısızlığı kaldırarak hali kalmadı.

Türkiye gibi nispeten orta büyüklükteki bir ekonomi (ve hatta İngiltere), bütün insanlar için her zaman her şeyi sağlayamaz. Ayrıca, makalenizde önerildiği gibi tüm alanlarda eşzamanlı rekabet edecek ekonomik ağırlığa sahip değildir. Her konuda iyi olmaya çalışmak zorlayıcıdır ve çoğu hükümet birimi tüm alanlarda ivmeyi sürdürecektir kapasiteye sahip değildir. London School of Economics'ten John Van Reenen'in yazdığı gibi, "gerçek veya gizli, karşılaştırmalı üstünlüğün nerede olduğunu düşünerek" Türkiye'nin gelir ve kapasitesini güçlendirmek çok daha iyi olacaktır. Finansa erişim ve daha az bürokrasi yoluyla bu güçlü ulusal yönlerin desteklenmesi de bu noktada önem kazanıyor.

Bunun makalenizin yapmayı amaçladığı şey olduğunu anlıyorum. Ne var ki benzersiz ve size özgü avantajların neler olduğuna dair hususları dile getirmiyor. Elbette ki Türkiye'nin dünyanın büyük kadim ticaret kavşaklarından biri olarak konumu nedeniyle avantajlarınız ve fırsatlarınız diğer ülkelerden çok daha fazla. Tehlikeli bir kafa karışıklığı dünyasında, öz-yeterlilik ve direnç politikası tasarlamak mantıklı bir yaklaşım. Ne var ki kolayca korumacı bir politika haline dönüşebilecek olan hafif bir geri çekilme bile tehlikeli bir adımdır. Korumacılık, ekonomik milliyetçiliğin bir biçimidir. Milliyetçilik hangi görünüme bürünürse bürünsün en kaba, en temel siyasi düşünce şeklidir ve son derece tehlikelidir.

Küreselleşme terk edilmiş gibi görünse de gerçeklik şu: Tanım gereği küresel olan dijital pazarların olduğu, doların hâlâ dünyanın itibarlı döviz birimi olduğu ve öngörülebilir gelecekte de olmaya devam edeceği bir dünyadayız. Kapitalizm daha az küresel hale gelse de fırsatların küresel olduğu ve çok uluslu şirketlerin hâlâ küresel ihracatın yaklaşık üçte ikisini oluşturduğu bir dünyada, fırsatın, sizin de altını çizdiğiniz gibi, geri çekilmede değil yenilik, araştırma ve geliştirmede, geriye değil ileriye gitmede yattığıdır açıktır. Ancak her şeyde büyük olma arzusu, bir ülke için, hiçbir şey olamama riskini beraberinde getirir.

Tabii ki, mümkün olabilecek bir eylem planı oluşturmak konusunda tamamen haklısınız. Çoğu ülke, çoğu insan sadece daha iyi bir dünyayı umut eder. Hepimiz çocuklarımızın geleceği için umut besleriz. Ancak umut tek başına yeterli değildir. Umudun bir planı değildir.

Umudun, özellikle bu "Çoklu Kriz" çağında, kesinlikle bir plan olamaz. Yaşadığımız çağ tam olarak budur, bayanlar baylar. Durdurulamaz gibi görünen aşırı ve tehlikeli krizlerin hücumu, yalnızca nihai bir kıyamet anlamına gelebilecek ciddi, açık ve çılgınca tartışılan sonuçlara varmak için devam ediyor gibi görünüyor.

Gelecek, bayanlar baylar, madde madde yazılmış belgelerde veya parlak idealist bir üslupla hayal edilmek zorunda değildir. Bazen gelecek dosdoğru yüzünüze bakıyor olur ve şu anda burada hayal edilenden çok daha farklıdır.

Dünyamız, her yer, gerçek tehlikelerle dolu ve bu tehlikeler büyüyor, birleşiyor, iç içe geçiyor ve böylece giderek yoğunlaşıyor ve ayrıştırılmaz hale geliyor.

Depremler. Pandemi. Kuraklık. Sel. Mega fırtınalar. Orman yangınları. Nükleer savaş veya Üçüncü Dünya savaşı tehditleri. Görünüşte bitmek bilmeyen bir finansal kriz döngüsü, tarihsel enflasyon ve küresel ekonomik kriz ve siyasi kaosla sonuçlanan artan gıda ve enerji maliyeti krizi. İklim değişikliği veya iklim inkârı. Biz fosil yakıt üretimini durdurmaya çalışırken insanların gittikçe daha şiddetli hale gelen kışlarda soğuktan ölmesine neden olan enerji yoksunluğu veya enerji bolluğu. Sonuçlarını ve işleyişini pek anlamadığımız veya kavrayamadığımız yeni teknolojiler. Kesişen ve rekabet eden bloklardan oluşan bir ağ ile değiştirilen kurallara dayalı bir dünya düzeni. Küresel pazarlar; devlet kapitalizmi ve savaş ekonomilerinin yamalı bir versiyonuna dönüşüyor. Öyle ki, kültür savaşları ve kimlik politikaları ülkeleri kasıp kavurur ve benzersiz bir toplumsal uyumsuzluk yaşanırken, siyasi sistemlerin en zoru ama en hayati olan demokrasinin kendisi, yalnızca dünya nüfusunun yüzde 70'inden fazlasını yöneten diktatörler, despotlar ve otokratları memnun edecek şekilde, muhtemelen ölümcül bir tehdit altına girmiş durumda.

İşte, "Çoklu Kriz" dünyası ile kastettiğim budur, bayanlar baylar. HİÇBİR ülke planlamasının, başa çıkmasının mümkün olmadığı bir felaket fırtınası. Yine de biz ve bu odadaki sizler, denemek zorundayız. Umutsuzluğa kapılmak, pes etmek demektir.

Voltaire, 18.yüzyılda "Üç şeyin insanların zihinleri üzerinde sürekli bir etkisi vardır" diye yazar. "İklim. Hükümet ve Din". Değişen bir şey yok.

Atatürk'ün büyük başarısı, Kültür/Din/Tanrı'yı İnsan, Ekonomi ve Devlet gibi pratik işlerden ayırmak ve mistik fikirleri bireye bırakmaktı ki, sosyal-ekonomik ilerlemeye engel olmak ve baskı veya iltimas için kullanılmaları yerine her zaman olmaları gereken alan burasıdır. Bir ulusun kültürel güçlerini, yük olacak geleneksel kısıtlamalardan kurtularak kullanırken, Birinci Dünya Savaşı felaketinden çıkan yeni dünyaya ayak uyduracak çağdaş bir ekonomi hedeflemişti. Atatürk'ün büyük içgörüsü, bir ulusun geçmişinin, ülkenin geleceği olmasına izin vermemesiydi.

Türkiye elbette sadece küresel, dini veya seküler düşüncenin ve kültürün büyük kesişim noktalarından birinde yer almakla kalmıyor, aynı zamanda son bir ayda trajik bir şekilde gördüğümüz gibi, dünyanın yer kabuğunun da merkez üssünde yer alıyor. Su ve depremlerin oluşturduğu sağlam olmayan zemin Türkiye'nin geleceğiyle ilgili planlananların veya geleceğe yönelik anlayışın her zaman bir parçası olacaktır. Gerçekten de bu durum hiç değişmedi. 7. yüzyılda iklim, tarihte var olmuş en büyük imparatorluklardan birini yaratmanın eşliğinde olan Türk konfederasyonunu çöktürmüştür. Şiddetli soğuk, buz ve kar dönemi, protein ve tekstil kaynağı olan milyonlarca hayvanın ölümüne ve aynı zamanda statü ve güç kaynakları olarak yok olmalarına neden oldu. Sonuç olarak, Moğol göçebe halklarının daha ılıman iklim koşullarında, birkaç yüzyıl önce Türkler tarafından amaçlananı gerçekleştirdiği tarihi bir boşluk ortaya çıktı. 7. yüzyılın siyasi mantığı hava koşulları tarafından yok edildi. Ve... Şimdi yine o noktadayız. Marx yanılıyor... Tarih, önce trajedi, ardından komedi olarak tekrarlanmıyor. Tarih kendini yalnızca daha fazla trajedi olarak tekrarlıyor.

21. yüzyılda Türkiye'de yaklaşan bir seçim, yaşanan depremle birlikte tehlikeye girdi. Dicle ve Fırat tarihinin en düşük seviyelerinde akıyor, öyle ki Irak'taki suyu yıllık ortalamanın yüzde elli altında. Suriye'de

ise yüzde otuz. Ve her biri Türkiye'yi suçluyor. Voltaire sadece 21. yüzyıldaki çağdaş Türkiye hakkında değil, herkes hakkında yazıyordu. Dünyanın büyük nehirleri kuruyor. Geçen hafta Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1200 yılın en kurak yirmi yılının ardından Colorado nehrinin suyunu paylaşmaya bel bağlayan 7 eyalet, Kaliforniya'nın müzakerelerden çekilmesi üzerine anlaşmaya varamadı. Yangtze yüzde kırka düştü. Murat nehri de öyle. Mısır, Sudan ve Etiyopya, Etiyopya'nın büyük barajının sonucu olarak birbirleriyle sürekli bir gerilim içinde. Planlarımızı, yeni bir geleceğe dair hayallerimizi yazarken Voltaire'i ve kadim Türki toplulukları aklımızda bulundurmamız gerekiyor.

Çoğu ekonomistin veya akademisyenin ileri sürdüğü geleceğe inanmıyorum. Pencerenin dışındaki anormal derecede kuru İngiliz kışının ve bu konuşmayı yazdığım makinenin dikte ettiği ve başka bir suçlu mafya, Ukrayna'da daha fazla masum insanı öldürürken haber kaynağımdan izlediğim geleceğe inanıyorum.

Giderek daha güçlü hale gelen yeni teknolojilerin bilinmeyen sonuçları nedeniyle, bu farklı gelecek, çağdaş zihinlerimiz için o kadar hayal edilemez ki, birçok hükümet, bilim kurgu kitaplarının yazarlarından bu potansiyel geleceği tanımlamak için yaratıcı hayal güçlerini kullanmalarını istemek gibi olağanüstü bir adım attı. Bu aslında çok da çılgınca bir fikir sayılmaz. Huxley ve Orwell, Asimov, Clarke ve Dick hayatlarımız hakkındaki pek çok şeyi doğru bilmediler mi? İngiltere Savunma Bakanlığı, gelecekteki savaş hayal etmeleri için iki yazar görevlendirdi. Kanada, Avustralya, Fransa ve ABD hükümetleri de "kurgusal istihbarat" dedikleri alanda benzer edebi alıştırmalar yaptılar. Tüm hikâyeler, iklim değişikliğinin ve kuantum hesaplamasının sonuçlarına odaklanıyor. Bu faktörleri geleceğin ortak belirleyicisi olarak görmekte oldukça haklılar.

Makalenizde bu gelişmelere ve bunların etkilerinin nasıl azaltılacağına ve potansiyellerinden nasıl yararlanılacağına değiniyorsunuz. Ama siz bunu, tamamen yeni olan bu olgulara rağmen ekonomilerin aynı kalacağı varsayımıyla yapmaya çalışıyorsunuz. Kalmayacaklar. Tamamen yeni bir ekonomi olacak. Bunun sonucunda da tamamen farklı bir toplum. Bambaşka bir siyaset. İyi düşünülmüş makalenizde hiçbir şey yok ki katılınmasın. Ama bayanlar baylar, bu belge herhangi bir zamanda, son 75 yılda veya İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bugüne, herhangi

biri tarafından yazılmış olabilir. Belki bazı Türk fütürist yazarları işe alıp düşüncenize biraz “kurgusal istihbarat” katmak faydalı olabilir. Çünkü makalenizde tanımladığınız şey aslında benim İrlanda’da büyüdüğüm ve tüm hayatım boyunca içinde yaşadığım dünya. Şanslı dünya. Rönesans düşüncesi dünyası. Batılı fikirlerin dünyası.

Geçmişteki 2. Dünya Savaşı konsensüsü, mümkün olduğu kadar çok insana düşünce ve eylem özgürlüğüyle birlikte ekonomik eşitlik ve adalet getirmeye yönelik cesur bir girişimdi. Özünde sosyal demokrat bir dünya. Daha nazik bir dünya. Daha adil bir dünya. Ben şanslı nesildenim. Ben sadece barışı ve ekonomik büyümeyi gördüm. Şanslı dünya. Bütün bunları işçileriniz, akademisyenleriniz ve iş insanlarınız çok haklı olarak savunuyorlar. Ancak talep ettiğiniz her şey, şimdiye kadar bilinenlere dayanmaktadır. Bu düşüncelerin altında yatan varsayım, ülke mutlu idealine doğru çabalarırken, işlerin aşağı yukarı eskisi gibi düzenli bir şekilde ilerleyeceği ve birkaç siyasi ince ayara tabi olacaktır.

Ben buna inanmıyorum. Çoklu kriz çağında başka bir şeyin ortaya çıkacağına inanıyorum. Farklı bir gelecek ve bu, mutlaka iyi bir gelecek olmayacak ve kesinlikle geçmişin kaçınılmaz olarak kabul etmeye başladığımız hiçbir mantığına dayanmayacak.

Çünkü uyarı vermeden aniden patlayarak tüm yanlış güvenlik ve istikrar duygumuzu yok edebilecek, savunmasız insan yaşamlarımızın kırılmasını açığa çıkarıp; yıkım ve dehşet dolu bir dünya yaratabilecek olan yalnızca yer kabuğu değil. Bazen insan da durdurulamaz bir şekilde bu öngörülemeyen, çalkantılı olaylara doğru ilerliyormuş gibi görünüyor. Daha önce de bu sıkça yaşandı. Dünya gibi, biz de genellikle kendimizi incitmek istemiyoruz ama depremler ve diğer doğal fenomenler gibi insanın toplumsal, ideolojik, ekonomik ve politik değişimlerinin sonuçları da diğerleri kadar öngörülemesiz şekilde sarsıcı ve korkunç olabiliyor.

Bayanlar ve baylar, dönüştüğümüz zamanlardayız. Ekonomik, teknolojik, entelektüel insanlık tarihinde derin bir değişim anı yaşıyoruz ve bunun da sismik bir toplumsal değişimin habercisi olacağına inanıyorum. Evet, elbette makaleniz yeni teknolojileri ve Türkiye’nin bu yeni büyüme fırsatları içindeki yerini kabul ediyor. Ancak belgede eksik olan şey, aslında HERHANGİ BİR belgede eksik olan

şey, bu teknolojilerin ne anlama geldiğinin net bir açıklamasıdır. Ekonomilerimizi ve daha da önemlisi toplumlarımızı ve bireysel zihinlerimizi nasıl etkileyecekleri. İşte söylüyorum... Onları kesinlikle ve bütünüyle değiştirecekler. Ekonominin tüm eski kesinliklerinin, mantıklarının ve yorgun teorilerinin tamamen yeniden tasavvur edilmesi gerekecek. Baştan sona!

Daha eski bir ekonominin, eski tarz iş ve çalışma alışkanlıklarının, eski tip tarımın ve şu an bile artık sürdürülemez hâle gelmiş olan yaşam tarzlarını koruma ısrarının mantığına hapsolmuş durumdayız. Yaptığımız herhangi bir plan zaten bilinenlere, bu eski varsayımlara, Marx’ın veya Keynes’in veya Hayek’in veya Friedman’ın veya Atatürk’ün veya Özal’ın bu çoktan eskimiş teorilerine dayanıyor. Bu yaşlı adamlar, kuantum hesaplamaların, yapay zekanın ve etkilerinin, genetiği değiştirilmiş tarımın ve insanlığın, DNA’nın, protein ve hücrel kod çözmenin, robotik mühendisliğin vb. zihinsel yeteneklerini ve sonuçlarını nasıl düşünebilirlerdi ki? “İstihdam” veya “Tarım” kelime veya kavramlarının bu bağlamda anlamı ne olabilir ki? Tüm bunlar, iklim değişikliğinin ve küreselleşmiş pazarların bir sonucu olarak küresel sistemlerin varoluşsal bir zorunlulukla yeniden yapılandırıldığı bir zamanda, burada ve ŞİMDİ aşırı bir hızla gerçekleşiyor! Bu arada, bugünkü hayatımızın gerçekliği, yakın geçmişin düşünürleri tarafından bilinmeyen ve hayal bile edilemeyecek ve diğer koşullar tarafından belirlenmekte. Geleceğin koşulları zaten burada.

Bu durumdan nasıl emin olabiliriz? Tarih bir kez daha ne olacağını ve şu anda ne olduğunu bize öğretiyor. Herhangi bir büyük teknolojik yeniliğin tahribat yarattığını kesin olarak biliyoruz. Sonuçlarından korkulan veya yanlış anlaşılabilir her yeni şey dünyayı sarsar. Sadece bir an için bile olsa, bu yeni ekonomik bozguncuya sahip olan ulus devlete, göreceli avantaj sağlar. Bütün ülkeler kendilerine dışarıdan dayatılanlara uyum sağlamak için rotalarını değiştirmeye çalışırken, bu bozguncu aynı anda yıkım ve fırsat, toplumsal kaos yaratır. Bu durum çokça yaşanır ve daha da garibi düzenli aralıklarla yaşanır. Aynı zamanda korkunç savaflara ve ıstıraba, kafa karışıklığına ve endişeye neden olur.

Napolyon savafları... emekten buhara. Feodalden işçiye. Kırsaldan kente. Tarımdan sanayiye. Ulus devletinin yükselişi. Birinci Dünya Savaşı... içten yanmalı

buhardan/elektriğe, kapitalizme/sosyalizme, imparatorlukların düşüşü, faşizmin yükselişi. İkinci Dünya Savaşı... demokratik insan, atom gücü. Şimdi... dijital çağ, yapay zekâ, sosyal medya, web, internet... Küreselleşme.

Hayatımda dünyanın hiç bu kadar gergin olduğunu hissetmemiştim. Ve her gün gerilim artıyor. Bütün o intihara meyilli savaflardan önce böyle mi hissedilmişti? Tüm bu ölümler tekrarlanmak zorunda mı? Ve Türkiye bir kez daha kendini tüm bu çatışan büyük fırtınaların merkezinde buluyor. Napolyon’un “Dünya tek ülke olsaydı başkenti İstanbul olurdu” sözü boşuna değil. Burada, tüm o eski güç ve coğrafya yollarının merkez üssünde, herkes gibi ama onlardan daha fazla deneyimlediğiniz şeyleri, kırsal kesimdeki ve büyük nehirlerinizdeki iklimin korkunç etkilerini kastediyordu. Aşırı nüfuslu dev şehirlerinizdeki zehirli havayı, Çin ve ABD 21. yüzyıl için rekabet ederken, sizin her zamanki gibi Suriye, Rusya ve Ukrayna ağına ve bunlarla birlikte Avrupa ve İran, Irak, Südi Arabistan, Körfez ve Asya’da değişen ve hareket eden güç blokları ve ittifaklar arasına sıkışıp kalmış olmanızı kastediyordu. Ve siz de dünyanın geri kalanı gibi, büyümeyi yok eden enflasyonla ve demokrasinize yönelik tehlikelerle mücadele ediyorsunuz... Şimdi bu gelecek ile makalenizde planladığınız geleceği tartışmak için beş gün daha harcayacaksınız.

Değişmekte olan bir toplumda, tam da büyük bir değişimin yaşandığı bir zamanda, hepimiz makalenizde yer alan o harika kelimenin olmasını istiyoruz: Uyum. İnsanlığın barışa derin bir ihtiyacı var ama yine de nihai savaşa giden yoldayız. Sosyal medya teknolojileri ve ekonomik eşitsizlikle giderek daha fazla ayrışırken, birlik istiyoruz. Bizi hırpalayan

ekonomik ve politik rüzgarlar yüzünden dengemizi zar zor korurken, istikrardan besleniyoruz. Otokratların, despotların ve çeşitli delilerin gürültü ve fırtınaları etrafımızda feryat ederken; sesimizi duymak istiyoruz.

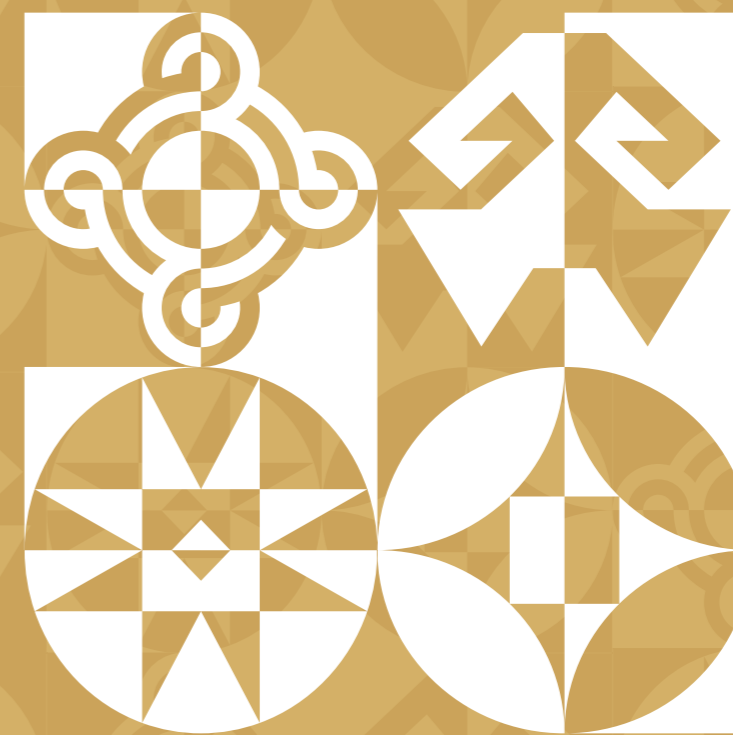
Ama biz bir demokrasiyiz. Bu, en büyük birleştirici gücümüz olacaktır. Her gün uğruna savaşılması ve başarılması gereken, en zor, zarif ve yüce sistem! Çünkü bir demokraside herkesin sesi, görüşü ve rızası gerekir. Başlıca desteği ordu olmak zorunda olan bir otokraside ise yalnızca bir kişinin kaprisi yönü belirler. Bir demokrasinin başlıca desteği, kanunları altındaki halkıdır.

Geleceğin getireceği her ne olursa olsun, özgürlüğümüzün tek güvencesi budur. Sadece özgürlük sayesinde, nispeten bile olsa barışa sahip olabiliriz. Çünkü özgür olmayan hiçbir insan barış içinde olamaz.

Dolayısıyla, bu garip, farklı gelecekte ne kadar korkarsak korkalım, onu istediğimiz gibi şekillendirmekte özgürüz. Distopya da ütopya da olmak zorunda değil. Yeni ve tehditkâr olmayan, hatta heyecan verici bir gelecek olabilir mi? Bunu yaratmak için taze bir entelektüel güçle daha yaratıcı düşünmeye, hayal gücümüzün daha iyi olmasına ihtiyaç var. Yenilenmiş, tazelenmiş bir ülke ve dünya için sizin yaptığınız gibi planlar yapmalıyız. Fakat bayanlar ve baylar planlamak yetmez, asıl zaruret, onu hayata geçirmek, onu gerçek ve somut kılmak için pasif kalarak değil, sürekli bu doğrultuda çalışarak kendimizi bu gelecek beklentisine adamaktır. Başka seçeneğimiz yok...

VICDANA DAVET

16 MART 2023

Uğur Gürses

Gazeteci Yazar - İktisatçı

İktisatçı ve ekonomi yazarı. Türkiye ekonomisi, gelecek on yıllarda dünya ekonomisi ve mikro çapta değişen ekonomi üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.

İKİNCİ YÜZYILDA KAPSAYICI YENİ BİR EKONOMİK MODEL

Merhaba. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde bugün, 100 yıl sonra geleceğe bakarken aslında bizlerden beklenen, iktisatçılardan, ekonomistlerden beklenen bir ekonomi reçetesi yazmak gibi geliyor. Ama bana sorulduğu zaman, en son söyleyeceğim şey belki de bir ekonomi reçetesi. Çünkü ekonomi denilen şey aslında tamamen toplumsal siyasal zemin, bir hukuk yapısının üzerine oturan bir yapı. Dolayısıyla onun üzerinden yürümek istiyorum. Yüzyıllık bir deneyimimiz var, cumhuriyet deneyimimiz var. Bu deneyimi nasıl kullanmamız gerekir? 100 yıllık bir deneyimde neyin yanlış yapıldığını artık daha iyi biliyoruz.

Türkiye, Cumhuriyetin ikinci yüzyılına, 2023'e girerken önemli bir kırılmaya tanık oldu. Ekonomik ve toplumsal olarak, siyasal olarak sürdürülemez bir eşikteydik. Bu kırılma devasa bir yıkım getiren depremle, toplum nezdinde derin bir sorgulamayı da gündeme taşıdı.

Cumhuriyetin kurulmasını izleyen yıllarda, Büyük Buhran ve bunun izlerinin yansıdığı 30'lu yıllar, devamında İkinci Dünya Savaşı ve yıkıntıları içinde 40'lar ve 50'ler, muhtıralı-darbeli 60,70 ve 80 yılları serbest piyasaya geçiş ve dışa açılmalı-krizli 80'ler ve

90'lardan çıkıp 2000'lerde siyasal İslamcı tek parti iktidarına, 2010'lu yıllarda da "otokratik tek adam rejimine" evrilen bir sürece tanık olundu.

Bir taraftan dış konjonktürün "meyvelerinden" yararlan, ama kendi bahçesini bir türlü toparlamayan, bu yüzden de giderek zaten güdük olan demokratik değerleri ve hukuku kuruyan bir siyasal zemin ile tüm kaynaklarını tüketen bir ekonomik tablo ortaya çıktı.

Kurum ve kuralları çökerten, altını boşaltan yozlaşmış bir yapı kaldı ortada.

İnsanlarımız şubat başında karşılaştığımız yıkıcı depremde bu çökmüş ve yozlaşmış sistemin altında kaldı.

Tanık olduğumuz kırılmalar, ikinci yüzyılında Cumhuriyetin ana payandalarının güçlendirilerek yenilenmesi gereğini ortaya çıkardı.

Aklı selim toplumlar her kırılmadan kendisine ders çıkarır. Neyin yanlış olduğu ya da nelerin yanlış yapıldığı ile yüzleşip yeni bir yapı kurar.

Geleceğin Türkiye'si'nin modeli, verimliliği arttıracak bir patika olmalıdır. Bu patika ise hane halkı tüketimine dayanan bugünkü modelin, yatırımlara ağırlık kaydıran bir modele evrilmesi ile mümkün.

İster siyasal alanda isterse toplumsal alanda yapılması gereken ve ikinci yüzyıla tesis edilmesi gereken en önemli unsurun "yüzleşme" olduğu çok açık.

Yanlışlarıyla, hatalarıyla ya da kasti olarak toplumda yol açılan kırılmalarla yüzleşmeden yola devam edildiğinde, bu tür kırılmalarla yeniden yüz yüze kalındığına tanık olduk.

Yüzleşmenin de en önemli iki unsuru, kayıtsız şartsız şeffaflık ile hesap sorma-hesap verme kanallarının sonuna kadar açık olmasıdır. Sivil toplum oluşumlarının demokratik süreçlerde yer almasıdır.

Cumhuriyetin ilk yüzyılındaki siyasal, ekonomik ve toplumsal süreçler ve önemli eşikler bize gösterdi ki, aynı döngüler içinde artık mesafe almak olanaksız. Alınan kolektif ders gösterdi ki yeni bir gelecek tasarımı için yeni bir eşik atlanmak zorunda.

Bu eşik de; toplumsal uzlaşma, eşit yurttaşlık ve yeni bir toplumsal sözleşmenin tesisidir.

Aynı döngülerin içinde her daim su yüzüne çıkan temel sorunların kökünde, yurtttaşların güven içinde yaşamasını sağlamaktan uzak bir zemini yaratan, hukuk üstünlüğünün olmamasıdır.

Gelir adaletinden, ifade özgürlüğüne, doğaya ve yurtttaşların doğa haklarına saygılı bir ekonomik işleyişinden, toplumsal cinsiyet ya da fırsat eşitliğine, yoksulluktan ve yolsuzluğa kadar, her alanda ana nedenlerden biri hukukun üstünlüğünün eksikliğidir.

Eşitlik ve kapsayıcılığın ana omurgası hukukun üstünlüğüdür.

Sürdürülebilir büyüme ve düşük enflasyonu sağlamak, gelir eşitsizliğini düzeltmek, yüksek insani koşulları sağlamak... Tek başına ekonomi politikası reçetesi yazarak bunların olmayacağı çok açıktır.

Türkiye’de çoğumuz, geride kalan yüzyılda “*neyin olmayacağını*” deneyerek ve yaşayarak, sancılı dönemlerden geçerek öğrendik.

Ekonomide de benzer reçetelerin bir döngü içinde yeniden uygulanması, bizi yeni bir eşikten geçirmiyor.

Toplumsal refahın ve gelişmenin kapsayıcı biçimde hayata geçmesinin ana reçetesinin de, bir ekonomik reçeteden çok, kapsayıcı bir siyasal rejimden, katılımcı-çoğulcu, hesap veren demokratik bir rejimden geçtiğini ağır deneyimlerle öğrendik.

Kurum ve kuralların herkesi eşit biçimde kapsadığı bir rejim.

Şimdi uzlaşma ve yeni bir sözleşme zamanıdır. Bugün, yeni bir genel seçime doğru yaklaşırken, farklı mahallelerin uzlaşısının sağlanabiliyor olması, ikinci yüzyılın önemli bir eşiği olarak kayda değerdir.

PEKİ NASIL BİR YENİ EKONOMİK MODEL DÜŞÜNÜLMELİ?

2023’te ikinci yüzyılın yeni bir ekonomik modele ihtiyaç duyduğu çok açıktır.

1990’ların başı, soğuk savaşın sona ermesi, Varşova Paktı ülkelerinin açık bir ekonomiye geçmelerinin

yanında, küresel finansal mimarinin genişleyerek olağanüstü kaldıraçlı hale gelmesi, 2000’li yıllardaki krizin kilometre taşı oldu.

2008’de patlak veren küresel ekonomik kriz, bu kaldıraçlı finansal mimarinin çökmesi ile gelişmiş ülkelerde önemli kayıplara yol açarken, gelişen ülkelere de yeni risk birikiminin kapısını açmıştır.

Olağanüstü bol parasal likidite, mali piyasalarda varlık fiyatlarını şişirirken, gelişen ülkelerde de şirketler kesiminin borçluluğunu hızla yükseltmiştir.

2020’de küresel çapta pandemi, 2022’de ise jeopolitik gerilimin sınır aşan çatışmaya dönüşmesi, her ekonomide farklı çapta ve nitelikte krizlerle karşılaşılmasına yol açmıştır.

Arz şokları, tedarik zincirindeki tıkanmalar, küresel taşımacılıktaki kesintiler, küreselleşmenin tersine döngüsüne, yakın coğrafyaların bölgesel iş birliğine önem kazandırmıştır.

Teknolojik eşiklerin üssel biçimde yeni boyuta geçmesi, yaygın finansallaşma her alanda sürdürülebilirliğin önemini hissettirmektedir.

2008 sonrası alınan derslerin başında; devasa finansallaşmanın, sonuçta kitlelerin yaşamını zorlaştıran, bedel ödeten krizlere yol açmasının yanında, enerji arz açıkları ile fiyat dalgalanmalarının ekonomilerde yarattığı tahribat gelmektedir.

Bunun birkaç açıdan riskleri ve sonuçları ekonomilerde ve toplumsal yaşamda giderek hissedilmektedir.

Birincisi, ekonomilerin ihtiyacı olan enerji kullanımında, fosil yakıtların doğaya verdiği tahribatın daha da hızlandığı, öngörülebilir bir gelecekte ise küresel çapta tüm canlı yaşamını tehdit eden bir patikaya gireceği hesaplanmaktadır.

İkincisi ise ekonomiler için üretim ve fiyatlar bağlamında geniş bir bantta oynaklık görünümünün giderek belirginleşmesidir. Mevcut fosil yakıt-enerji kullanımı ekonomilerin istikrarı için güvenli ve sürdürülebilir bir perspektif sunmamaktadır.

Küresel ekonominin büyüme merkezlerinin, önümüzdeki çeyrek yüzyıl içinde Güney Asya’ya

kayacağı, Çin, Hindistan ve Endonezya’nın küresel ekonomideki hasılanın neredeyse yarısını üretecekleri bugünden görülmektedir.

Küresel ekonominin büyüme geleceği, Türkiye’nin doğusundadır. Gelişen ülkelerdedir.

Gelişen ülkelerin ihtiyacı olan teknoloji ile sermaye açığının bugünün Batı’sında olduğu da açıktır.

Bugünün dünyasında tüketicilerin tercihleri ile talep ettikleri hizmetlerin kıstası, sadece ürün kalitesi, fiyat uygunluğu değil, ürün arz edenlerin üretim süreçleri ile bu süreçlerin doğaya ve insana saygılı bir süreçte üretilip üretilmediğini de içermektedir.

Bugünün iletişim olanakları ve sosyal medyanın yaygın hale gelmesi gerek üretimdeki tüm paydaşları gerekse tüketicileri giderek daha güçlü hale getirmektedir.

Üretim süreçlerinde çalışanların ücret ve sosyal haklarına saygılı, doğayla uyumlu, doğaya ve hukuka saygılı biçimde yer alan şirketler, üreticiler, kurumlar, sağlanacak kamusal teşvikler için bu temel koşulları sağlamalıdır.

İfade özgürlüğü yenilikçiliğin ve yaratıcılığın en asli unsurudur. Çok sesliliğin de kapsayıcılığın da ana omurgalarından biridir.

İfade ve iletişim özgürlüğünün önündeki engeller kaldırılmalı, Anayasal hakları engelleyen kamu görevlilerinin hukuksuz kararları cezasız kalmamalı, bizatihi kendilerine tazminatla ödetilmelidir.

Paydaş hukuku, paydaş demokrasisi yeni ekonominin yeni felsefesi olarak yer tutacaktır.

Üretim süreçlerinde yer alan her paydaşın hukuka, insan haklarına, insanca çalışma koşullarına, doğaya saygılı biçimde yer alması ekonomilerde karşılaşılan krizlerin frekansını, karşılaşılan hasarın büyüklüğünü azaltacaktır.

Türkiye’nin Cumhuriyetin birinci yüzyılında edindiği deneyimlerin ışığında, toplumsal refah ve diğer uluslarla barış içinde yaşaması için önerilen temel felsefe de budur. Her bir bireye, yurttaşın temel haklarını koruyan, gerektiğinde bunu devlete karşı savunan bir önceleme ile.

Devletlerin, yurtttaşlarının refahı ve esenliği için körlemesine bir ekonomik büyüme ve ortalaması alınmış kişi başı gelir ölçütü yerine, bireyi temel alan hukuk düzeni, demokratik değerler, hesap verme, şeffaf davranma, vergi adaleti ve fırsat eşitliğini sağlama, yoksul hanelere kamusal destekleri hak temelli sunma, ücretsiz kaliteli eğitim desteği verme sorumlulukları da şarttır.

PEKİ NE YAPMALI?

İkinci yüzyılda “*Geleceğin Türkiye’sinin*” iktisat stratejisinde, ekonomik model değişiminin gündeme alınması gereklidir.

Bugünün ekonomik modeli, GSYH’nin yüzde 60’ını oluşturan hane halkı tüketimine dayanmaktadır. Yatırımlarda ise orta ya da uzun vadeli kamusal bir strateji yoktur. Planlama yoktur. İhracatın net katkısı ise dalgalanmaktadır.

“*Geleceğin Türkiye’sinin*” modeli, verimliliği arttıracak bir patika olmalıdır. Bu patika ise hane halkı tüketimine dayanan bugünkü modelin, yatırımlara ağırlık kaydıran bir modele evrilmesi ile mümkün olabilecektir.

Aksi halde, hane halkı tüketimine dayalı bir büyüme ile net ithalat fazlasıyla büyüyen cari açık ile bunu kapamaya dönük kısa vadeli sermaye girişlerine mahkûm, parası sürekli dalgalanan ve enflasyonu bir türlü fiyat istikrarı çizgisine çekemeyen bir ülke fotoğrafı değişmeyecektir.

Bu, yatırıma ağırlık veren model de doğaya ve insan onuruna saygılı bir büyüme modeli olmalıdır.

Önümüzdeki çeyrek yüzyılın küresel büyüme merkezi doğuya kayarken, Türkiye; yaşlanan ama sermaye birikimi görece güçlü Avrupa ile gelişen doğu arasında, küresel bir “*hub*” (ara durak) olma, bu çerçevede de yatırım çekme potansiyeli olan bir ülkedir.

Yakın coğrafyamızdan Uzak Asya’ya, İran, Pakistan, Hindistan, Çin, Endonezya gibi ikinci yüzyılın gelecek takviminde, gelişen ve büyüme merkezi olan ülkeler ile sermaye ve teknoloji birikimi, teknik donanımı olan Batılı ülkelerin orta noktasında yer alan Türkiye’nin, bu yatırımların merkezi olma potansiyeli yüksektir.

Özel kesim yatırımları, bu yapısal değişimle sağlanırken, kamunun yatırımları da “*özel kesimin yapamayacağı*” kulvarlarda, özellikle yüksek teknoloji yatırımlarında gerçekleştirilmeli, özel kesimle iş birliği içinde, bu projelerde çalışan teknik uzmanlara da ortaklık olanağı sağlayarak yürütülmelidir.

Türkiye, hukuka saygılı, yargı bağımsızlığını sağlama ve kurallı bir ekonomi olma, hesap veren mekanizmaları hayata geçirme, basın özgürlüğünü temellendirme kulvarına girdiğinde, küresel çapta doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının aktığı büyük bir merkez de olacaktır.

Ekonominin güçlü biçimde kurallı bir ekonomi haline dönüşmesi, şirketler kesimini güçlendirecek ticaret yasaları yapısal reformlarla tesis edilirse Türkiye önemli bir eşiği aşacak, model değişiminin basamağı olacaktır.

Devlet, orta öğrenimden itibaren ücretsiz internet bağlantısı ile bilgisayar desteği sağlayarak, matematik ve bilim derslerine önem vererek ekonomide gelecek kuşakların yaratıcılık ve verimlilik potansiyelini yükseltebilecektir.

10 milyonu aşan sayıdaki kadının, işgücüne katılımı için her mahalleye kreş, yaşlı bakım evleri, okullarda devlet tarafından öğrencilere gıda desteği veya yemek sunulması, kent ulaşımında ücra semtlere toplu taşıma olanaklarının kolaylaştırılması, yine ücra semtlere kent aydınlatmasının tesisi gibi adımlar, bu hedefte önemli eşikler olacaktır.

Kadınların eşit bireyler olarak ekonomik faaliyetlere katılımının önündeki sınırlar, örtülü kısıtlar ve “*cam tavanlar*” kaldırılmalı, toplumsal cinsiyet eşitliği temel norm olarak kamusal alanda dikkate alınmalıdır.

Vergi reformu; “*çok kazandan çok, az kazanan az*” vergilendirme ile vergi adaleti sağlanarak bütçe gelirlerinin yükseltilmesi, bununla sosyal desteklerin büyütülmesi mümkün olacaktır.

Kayıt dışı ekonominin üzerine kararlılıkla gidilmesi, yoksullukta tabana yayılan kesimle; ücret geliriyle çalışan ve sayıları 17 milyonu bulan yoksullara fayda sağlayacaktır.

Ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirleri örtüleyen, kayıt dışılığı temize çeken gayrimenkul sektörü

de bugünkünden farklı olarak ele alınmalı, düzenleme ve reforma gidilmelidir.

Gayrimenkul pazarındaki alım-satımların gerçek el değiştirme değerleri ile tescil edilmesi, imar rantlarının vergilendirilmesi, kira sözleşmelerinin bölgesel bazda tescil edilmesi, imar değişikliklerinin katı kurallara bağlanması gibi belli başlı değişiklikler ile, yapı ve iskan güvenliğinin güvenceye alınması gibi kararlar aracılığıyla inşaat çılgınlığı yerine kamu yararı esaslı bir patika, ekonominin yeni yol haritalarında yerini almalıdır.

Kamu bütçesinden tarımsal desteklerin büyütülmesi, bölgesel üretim ve dağıtım-tüketim ağlarının kooperatiflerle, imece ağlarıyla “*hublar*” oluşturulması. Bu alanda yerel yönetimlerin bu ağların bir paydaşı haline getirilmesi, bu çerçevede bölgesel ve ekolojik üretim süreçlerinin da sağlanabilmesi mümkün olabilecektir.

Şirketler ve kurumların vergilendirilmesinde doğaya saygılı süreçleri olan, yenilenebilir enerji kullanan, karbon salınımı düşük olan işletme veya kurumlara pozitif ayrımcılık ve düşük vergileme sağlanmalıdır.

İKİNCİ YÜZYILIN EKONOMİSİNİ, TIPKI BİRİNCİSİ GİBİ NEDEN İZMİR’DE KONUŞUYORUZ?

Buna değinerek bitirmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi, Smyrna, İzmir; tüm Akdeniz kavimlerinin geçit yeridir, tarih öncesinden Helenistik döneme, Roma döneminden Bizans’a, Osmanlı döneminden bugünkü Cumhuriyete uzanır.

Cumhuriyeti kurmadan önce yapılan İktisat Kongresi, çoğulcu bir katılımı burada gerçekleşir.

Antik çağda ihracat pazarları ancak su yollarında ulaşım olan yerlerde kurulmuştur. Limanlar agoralara ilerler. Tüm üst yapı kurumları; tiyatrolar, tapınaklar, stadyumlar, hamamlar kütüphaneler agora etrafında konumlanmıştır; merkez-meydan agoradır. Agora İzmir’in merkezidir.

Agora, farklı uluslardan tüccarları, gezginleri buluşturan bir noktadır. İzmir agorası da doğu ve batının

malların el değiştirdiği ticaret kavşağı olmanın da ötesinde, çok kültürlü toplumsal katmanların harman olduğu, bir potada eridiği, kozmopolit oluşumun yeni bir yaşam altyapısının olduğu bir yerdir.

Birlikte yaşamının, farklı etnik katmanların kültür alışverişinin-etkileşimin etkili olduğu bir yerdir. Kültürel etkileşim ise yeniyi aramayı, yenilikçiliği tetiklemiştir.

Agora İzmir’in ticaretinde bugün de merkez konumdadır.

Anadolu’nun işgali öncesinde İzmir, pazarlarında ve sokaklarında farklı kültürlerin seslerinin yayıldığı, bir ticaret köprüsüydü. Osmanlı pazarlarından yapılan ihracatın üçte birinin geçtiği büyük bir ticaret merkeziydi.

İktisat Kongresi’nin yapılacağı kent olarak seçilmesi tesadüf değildir.

Bugün İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi’ni burada yaparken hepimiz, Agora’dan ikinci yüzyıla bir gelecek tasarımının arayışını seslendiriyoruz.

Çok kültürlülük, kapsayıcılığı ve fırsat eşitliğini içeren bir nitelik taşıyor. Agora’da bunun özü vardır.

Bugün burada, Cumhuriyetin ikinci yüzyılında, ekonomide yeni bir yol haritası olabilecek modelin niteliklerini saydım.

Türkiye, bu yolda, dinamik bir rota değişikliği de yapabilmeyi heyecan içindedir.

Eminim ki Türkiye, büyük kırılmalara tanık olduğu ilk yüzyıldan, umut ve coşkuyla ve de kaybettiği neşesini kazanarak yeni bir ikinci yüzyıla girecek.

İkinci yüzyıla girerken, ben de umutlu ve heyecanlı olmayı seçiyorum.

Tıpkı 1923’te, bir işgalden ve savaştan başarıyla çıkan, yokluk içinde bir ülke kuran kurucu kadroların yaptığı gibi...

Hepinizi saygıyla selamlıyorum, teşekkürler.

Prof. Dr. Çağlar Keyder

Sosyolog - Boğaziçi Üniversitesi

Tarihçi ve sosyolog. Boğaziçi Üniversitesi ve SUNY Binghamton at New York'ta öğretim üyesidir. Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal dönüşümünü tarihsel sosyoloji ve politik ekonomi perspektiflerinden inceleyen çalışmalarıyla tanınır. Türkiye Bilimler Akademisi üyesidir.

DEĞİŞEN DÜNYADA İKTİSAT POLİTİKASI

Çok teşekkürler. Özellikle İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Sayın Soyer'e çok teşekkür ediyorum. Çünkü bu önemli bir gün ve burada olmak benim için bir şeref.

Benim burada anlatmak istediğim dünya ekonomisinde ve siyasetinde yeni oluşan konjonktürün niçin ve nasıl bir politika değişikliği gerektirdiği. Yani, dünyada ekonomi ve siyasete ilişkin düşünceler yeni bir "zeitgeist" a işaret ediyor ve kalıba oturuyor. Bu değişim niye oluyor diye sormamız gerekli. Dünyanın önemli bir kısmını domine eden hegemonik bir devlet var, biliyoruz. ABD ekonomisi eskisi kadar güçlü değilse bile finansal ve askeri konularda Amerika'nın gücü yadsınmaz. Bir yıldır süregiden savaş da ideolojik hakimiyetini kanıtladı; bütün Batı dünyası Amerika güdümünde Soğuk Savaş'ı yeniden sergilemeye ikna edildi. Dolayısıyla, Türkiye gibi bir devleti ve ekonomiyi anlamaya çalışırken ABD'de olanlardan bağımsız bir çözümleme yapmak kolay değil. Türkiye'de yapılan tercihler bu dünya bağlamında ele alınmalı. Dünyada, özellikle bölünmüş bir dünyada, şimdiki gibi dünyanın bir kısmını domine eden bir hegemonik devlet var. Orada olanlar bizi de yakından etkiliyor.

Türkiye'nin şu anda olduğu yer tabii ki çok önemli ve bir dönüm noktası gibi gözüküyor. Aynı zamanda da bu noktadan yeni bir kulvara geçmek çok da şaşırtıcı olmayacak. Çünkü dünyanın önemli bir kısmı yeni bir kulvara geçmek durumunda. O yeni kulvar da, tahmin edebileceğiniz gibi, 1980'lerde başlamış olan neoliberal düzenden kopmak olarak düşünülebilir. Neoliberal düzenin hedef olarak saptadığı, yani ortadan kaldırmaya çalıştığı, devletin önceliği idi. Neoliberalizmi sermayenin bir tutumu veya hakim sermayenin bir seçimi diye düşünüyoruz; fakat bir ideoloji olarak neoliberalizm devleti mümkün olduğu kadar küçültmek, devletin koyduğu kuralların, önlemlerin, ihtiyati tedbirlerin, ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir ideolojidi. Yani devlete karşı bir ideolojidi. Bütün kitleleri koruyucu programları, yani sosyal politika ile ilişkili programları küçültmeye çalışıyordu; çalışma hayatındaki düzenlemeleri geçersiz kılmaya, devletin müşterek yaşam koşullarını korumaya yönelik, çevreyi koruyan tedbirlerini aynı şekilde geriye döndürmeye gayret ediyordu.

Şunu söylemek istiyorum: Biz hep sermayenin karşısında kim var, ne var diye düşündüğümüz zaman, tabii ki sermayenin karşısında çalışanlar var, işçi sınıfı

İklim değişikliği krizi, toplumsal alandaki kriz, Covid'in öne çıkardığı sosyal politikadaki kriz, neoliberalizmin iflasiyla öne çıkan ekonomi politikasında giderek büyüyen bir belirsizlik ve tabii bir yıldır devam eden sıcak savaş durumu; bütün bunlar bir yumak halinde karşımızda.

var diye düşünüyoruz. Sermayenin çalışanları bir şekilde sınırlamak ve güçlerini azaltmak gibi bir niyeti hep var. Fakat esas olarak bütün kazanımları ayakta tutan devlet. O nedenle de sermaye her zaman devletin "aşırı" olarak gördüğü kurallarını tedbirlerini alt etmeye çalışıyor. Devlet sermayenin hep yanında duruyor demek doğru değil. Sermayenin istediklerini yapıyor fakat bir yandan da bir dizi yapmaya mecbur olduğu şey var. O mecbur olduğu şeyler de tabii klasik siyaset teorisinde söylenen şeyler. Devletin tebasını koruması, gözetmesi lazım; nüfusunu bir şekilde hoş tutması lazım. Çünkü kendi meşruiyeti bununla ilişkili. O nedenle belli dönemlerde, yurttaşların yaşam kapasitesi tehlikeye düşünce, devlet bu nüfusu koruyabilmek için daha çok şey yapmaya mecbur kalıyor. Ama bazı koşullarda sermaye ortalığı daha boş buluyor, siyasi gücünü kullanarak devleti ikna ediyor ve istediğini yapıyor. Neoliberal dönem aslında bunun bir ekstrem örneği. Yani çok ciddi bir şekilde devleti küçültmek, ufaltmak, devletin elindeki bütün bu kaynakları kendine yormak. Biliyorsunuz, devletin elindeki kaynakların bir tanesi, devletin kendi kurduğu devlet kapitalizmi diyebileceğimiz üretim birimleriydi; yani kamu hizmetinde olan çeşitli tesisler, fabrikalar vs. Bunları devletin

elinden almak neoliberalizmin hedeflerinden bir tanesi oldu. Türkiye’de de olduğu gibi, Özal’la başlayan ve yakın zamanda da zirveye çıkan muazzam bir özelleştirme akımı vardı ve sonunda devlet sanayi önemli çapta tasfiye edildi. Kamu işletmelerinden çok daha önemli bir kaynak ise devletin vergi alma kapasitesidir. Bildiğimiz gibi neoliberal dönemde çeşitli gerekçelerle vergiler kaldırılıyor, küçülüyor, vergi kaçırıcılara göz yumuluyor. Bunların sonucunda devletin harcama imkanları kısıtlanmış oluyor, iş yapma, kuralları uygulama kapasitesi de paralel olarak azalıyor.

Devletin sermaye tarafından düşman olarak görülmesi -ki bu 80’lerde başlayan bir akımdı- devletin yenilmesiyle veya ele geçirilmesiyle sonuçlandı ve eskiden yapılan şeylerin önemli bir kısmından vazgeçildi. Tabii, devletin içinde de çeşitli ideolojiler, çeşitli düşünceler var. Fakat genelde, Amerika’ya ek olarak, gerek Avrupa’da gerek bizim gibi bu hegemonik akımın altında kalan ülkelerde, devleti zayıflatma projesi önemli ölçüde başarıya ulaştı.

Şimdiki dünya konjonktürü ile bu uzun müddet (1980’lerden beri) devam eden neoliberal düzenin, neoliberal dengelerin, bir şekilde geri püskürtülmesi noktasına geldik. Çünkü neoliberal düzenin kendi içindeki çelişkiler giderek keskinleşti, örneğin iklim değişikliği çerçevesinde ortaya daha kümülatif bir şekilde büyük sorunlar çıkmaya başladı. Aynı kümülatif çelişkiyi gelir dağılımının daha da bozulması, yoksulların çok daha yoksullaşması, sağlık, sosyal konut harcamalarında yetersizliğin yarattığı sorunların büyümesi gibi noktalarda da gözlemek mümkün. Bunların hepsini birleştirdiğimiz zaman bir geriye dönüş noktasına geldiğimizi görüyoruz. Bu da neoliberal dönemin kurumlarının sorgulanması anlamına geliyor.

Peki, bu güçlü rüzgar ne zaman değişmeye başladı? Sanıyorum ki 2008 bir dönüm noktası. Yani 2008’deki kriz global düzeyde etkili oldu: Bankaların çökmesi, bunun neticesinde borcunu ödeyemeyenler, ipotekle aldıkları evlerini kaybedenler, borçları ödeyebilmek için harcamanın kısılması ve bunların hepsine ilaç olarak devlet politikasının “austerity” denilen kemer sıkma girişimi. Devletlerin daha fazla tasarruf yapmaları soyal harcamalarda kısıntı getiriyor; tabii ki gelir dağılımını daha fazla bozuyor, işsizlik de artıyor. Bunların hepsi yoksullaşmayı, gelir ve servet kutuplaşmasının ön plana çıkmasını getiriyor.

Devletler neoliberalizm çerçevesinde serbestleştirdikleri finans kurallarını tekrar sıkılamak mecburiyetinde kalıyorlar. 1980’den beri ilk defa siyasi erk sermayenin taleplerine karşı sistemi kurtarmaya yönelik tedbirleri gündeme getiriyor.

Bu arada neoliberal düzenin küreselleşmeye ilişkin bazı koşullarında değişim yaşanmaya başladı. Mesela 2008’den sonra artık Amerika Birleşik Devletleri kendi kurduğu, kendi empoze ettiği Dünya Ticaret Örgütü’nü (DTÖ) tanımamaya başladı. Oysa DTÖ dünya ticaretine artık hiç değişmeyeceği varsayılan, ve tüm ülkeler tarafından kabullenen bir dizi kural getiriyordu. ABD ticareti kendi gücünü empoze edebileceği ülkelerle imzaladığı ikili anlaşmalarla idare etmeye başladı; DTÖ kurullarına atama yapmayarak uluslararası örgütü sabote etmeye yöneldi. Yani sistemin kurallarının sanki hiç kimse tarafından değiştirilemeyeceği ilkesiyle sergilenen neoliberalizmin yerine, çok daha müdahaleci ve gücü olan ülkelerin kendi kurallarına karar verdikleri bir siyaset başladı.

Bunun bir nedeni şuydu: küreselleşme ve neoliberalizmin sonucu olarak Uzak Doğu ülkelerinin daha hızlı birikim yapması ve de örneğin büyüme performansında Hindistan’ın ve Çin’in Batı ülkelerine nazaran daha yüksek çıkması. Bu tür veriler “Biz liberal ekonomiyi temsil ediyoruz fakat onlar da liberal olmayan bir ekonomiyi temsil ediyor; devletin çok daha fazla işin içinde olduğu bir ekonomi, daha fazla yönettiği bir olay. Acaba bu seçenek daha mı başarılı?” gibi bir soru işaretine yol açtı. Economist gibi dergilerde bunlar defalarca üzerinde durulan konulardı. Yani acaba bizim bu liberal ekonomi derdimiz yanlış bir dert mi? Aslında başka şeyler mi yapmamız gerekiyor gibi bir tartışma başladı.

2008 krizi başlangıç olarak düşünülebilir, fakat daha önce başlayan ve bilinçler açısından daha sürekli bir tedirginlik yaratan ve ön plana çıkan başka bir sorun vardı. O da iklim değişikliği olayı. Çevre sorunları giderek ekonominin de üstünde olan birtakım varlıksal kaygıları gündeme getirdi. Bu kaygıların ortaya çıkması iyi bir şey; fakat neden oldukları tedirgin havayı iyileştirmek çok zor ve bu “sıkıntı” ister istemez devleti hedeflemeye başlıyor. Madem böyle bir yaşam tehdidi söz konusu, madem iklimle beraber girdiğimiz krizleri önlemek istiyoruz, devlet bir şeyler yapsın. Tabii bu da büyük bir mücadele aslında. Devletin yapmak istediği şey sorunları geleceğe erteleme. Ayrıca yapılması gereken şeyin ne olduğu

üzerinde farklı siyasetler farklı önerilerde bulunuyor. Dolayısıyla sorun toplumsal bir kaygı olarak sürekli çelişki yaratan bir çekişme olarak ortada duruyor.

Türkiye’den mikro düzeyde bir örnek vereyim. İlerleyen kuraklıkla beraber Türkiye’de çiftçiler bir yandan marjinal topraklarını bırakıyorlar, bir yandan da ettikleri topraklar üzerinde ne yapmaları gerektiğini anlamaya çalışıyorlar. Çünkü ortada obruklar var, toprak çöküyor; kuraklıkta hangi ürünü, hangi tohumu ekmemiz iyi olur diye düşünüyorlar. Belki bu soruları yanıtlayacak bilgi de kesin değil, ama devletin de istikrarlı bir politikası yok bu konuda. Yani devlet kalkıp da “Bu kuraklık yahut iklim değişikliği karşısında şunu yapmak iyidir, şöyle bir havza var bu havzada şunu kullanın, şu tohumları ekin.” demiyor, veya diyemiyor. Öyle bir ekspertizi yok. Aynı sorunlar bütün dünyada söz konusu. Sonuçta etkilenen sadece çiftçiler değil; gıda krizi endişesi herkesi korkutuyor ve ancak devletin gücü ve imkanları bu konuda bir şey yapabilir. Yani, çevre bilinci ne kadar artarsa devletten beklenenler de o kadar büyüyecek; inandırıcı yanıt gelmeyince de insanlar daha korkulu ve tedirgin olacaklar, neoliberal dönemin hikayeleri de inandırma gücünü kaybedecek.

Fakat bütün bu çerçevede, yani 2008 sonrası büyüyen tedirginlik ikliminde, en önemli faktör Covid oldu. Çünkü Covid salgını şu anda hayatta olan insanların hiçbirinin daha önce tecrübe etmediği global bir olay. Bireylerin ne yapacağı belli değil; ancak devlet buna karşı önlem alabilir: ancak devlet aşuları, maskeleri tedarik edebilir. Yani neoliberalizmin söylediği gibi her ferdin, her bireyin kendi başına çözüm bulması diye bir şeyin imkânsiz olduğu ortaya çıktı. Dolayısıyla devleti bir anda yeni bir yere taşıyan, bir şeyler yapmasını muhakkak zorlayan bir durum ortaya çıktı. Devletin bir sürü işlevi üstlenmesi gerekiyor. Aşırı bulması gerekiyor, maskeleri getirmesi gerekiyor, hastanelerde yatak sayısını, vantilatör desteğini garanti edebilmesi lazım. Ayrıca ticaret ağlarını da garanti edebilmesi şart, çünkü ilaçlar, ilaçların ham maddeleri, aşular, maskeler, hasta bakıcıların önlüklerine kadar, hepsi dünya ticaret networkleri içinde tedarik ediliyor. Artık Hindistan’a yahut Çin’e mecbur kalmayalım, aşı stokunu garantiye alalım şeklinde yeni kaygılar gündeme geliyor. Dolayısıyla devletin eskiye nazaran çok daha fazla göreve davet edildiği, meşruiyetini bu konulardaki başarısıyla sağlayacağı bir durum söz konusu olmaya başladı. Devlet, artık, yeni bir paradigma içinde düşündüğümüz bir merci

olmaya başladı. Tabii, aslında bu “yeni” paradigma devletin en eski işlevsel formu. Devletin en başat görevi nedir? En başat görevi yaşam koşullarını ayakta tutmaktır, yaşam koşullarını belli bir niteliksel çerçevede devam ettirebilmektir. Yani devletin meşruiyetini sürdürebilmesi buna bağlıdır. Salgın döneminde devlet yavaş yavaş bu durumun farkına vardı ve çok büyük paralar harcadı. Bütün ülkelerde devlet alışılmadık düzeyde açık vermeyi kabullendi, hem gerekli malları tedarik etmek için hem de karantina dolayısıyla işsiz kalanlara doğrudan sosyal yardım yaparak. Nüfusa verilen bu “taviz”, tahmin edileceği gibi, neoliberal devlet anlayışının kuyusunu kazmış oldu.

Covid’in gündeme getirdiği daha somut bir şey de şuydu: tedarik zincirleri çok önemli. Yani tedarik zincirleri derken neoliberalizmin söylediği “Çıkarsınız piyasaya, istediğiniz malı nerede ucuz bulursanız, aynı kalitede, onu alırsınız; dolayısıyla bir şey fark etmez, ha Vietnam’dan almışsınız, ha Çin’den veya Meksika’dan.” şeklinde. Ama, Covid’le beraber, tedarik zincirlerinin güvende olması, yani alınacak malın nereden ve nasıl alınacağına bilinmesi, tüketicinin ihtiyacının nasıl karşılanacağına öngörülebilmesi birdenbire çok önem kazandı. Mesela ABD’de bebek maması gibi kesin ihtiyaç duyulan bir malın marketlerde bulunamaması gibi bir kriz çıkınca böyle bir sorunun ne kadar önemli olabileceği anlaşıldı. Dolayısıyla insanlar birden, yani ülkeler birden bu tedarik zincirlerini güvende tutmak için, bir şeyler yapmanın ne kadar gerekli olduğunu kavramaya başladılar.

Böyle bir kaygıya karşı düşünebilecek ilk çözüm korumacılık; yani ihtiyacımız olan malları kendimiz üretelim, ticaret ilişkilerine muhtaç kalmayalım gibi bir tepki olabilir. Nitekim, salgın sırasında de-globalizasyon formülü çok konuşuldu, fakat küreselleşmeden tamamen vazgeçmenin, ülkelerin milli gelirleri içinde ticaret oranını ciddi biçimde düşürmenin gerçekçi olmadığı hemen anlaşıldı. Bunun üzerine “bloklaşma” seçeneği öne çıktı. Yani bizim ülke sadece kendi dostlarıyla ticarete girecek, gerekli bir mal için hasımlarına muhtaç kalmayacak; alışverişi dostlarla sürdürelim ve ilişkilerin büyümesini, gelişmesini sağlayalım şeklinde bir bloklaşma. Dolayısıyla, artık dünya piyasasının güçlendirilmesi için çalışmayacağız ama dostların oluşturduğu blokları sağlama almamız lazım diye bir düşünce. Bu blokların coğrafi karşılığının ne olacağı tam belli değil elbette. Şimdi, yani Rusya’ya karşı süren savaşta, Soğuk Savaşı

andıran bir Batı bloğu ortaya çıktı. Tabii Avrupa Birliği zaten kendi içinde tek pazar olan bir blok. ABD ise kendi etkisinin güçlü olduğu Latin Amerika ve Avrupa ülkelerini, tabii Kanada ve Britanya'yı, ayrıca beyaz ırktan olan ve İngilizce konuşan Avustralya gibi ülkeleri arka bahçesi gibi görüyor. Asya'da ise Çin'in muazzam ekonomik gücü giderek ülkelerin önemli bir kısmını kendi çekim gücüne tabi kılıyor. Tahmin edebileceğiniz gibi Türkiye gibi ülkelerin coğrafya ve tarih olarak arada kalmaları çok muhtemel ve o arada kalmanın getirdiği bir tedirginlik de söz konusu. Mesela şimdi bu son durumda, yani bu içinde olduğumuz siyasi durumda, Millet İttifakı'nın söylediği, “Biz AB politikasına devam edeceğiz.” şeklinde bir dilek söz konusu. Bu hence çok önemli bir seçim, çünkü onbeş yılı aşan bir süredir Türkiye'nin hangi bloğa daha yakın olmak istediği belli değil.

Bu neoliberal küreselleşmeden uzaklaşıp bloklaşma ve de tedarik zincirlerinin “dost” ülkelerle güçlendirilmesi -yani re-shoring yahut her şeyi kendi ülkemizde üretelim değil de friend-shoring, yani ticareti dostlarla sürdürmek- yeni bir yönelim. Aslında bir tür korumacılık başlangıcı. Yani şuradan almayacağız, buradan alacağız, şu şekilde olursa alacağız; siz de şu şekilde bizimle ticarete girerseniz bunları yapabiliriz şeklinde. Bu da neoliberalizmin tamamen reddettiği bir korumacılık, veyahut daha genel bir terimle merkantilizm örneği. Zaten, neo-merkantilizm başlığıyla bir dizi yazı çıkıyor dergilerde, böylece de merkantilist pratik bir meşruiyet kazanıyor. ABD'de Trump'ın iktidara gelmesi de büyük ölçüde bu durumla ilişkiliydi. Çünkü Trump seçim kampanyasında şunları söylüyordu: *Asya'dan ithal ettiğimiz mallardan dolayı bizim memleketteki işçiler işsiz kaldı, ücretleri azaldı. Oysa o fabrikaları Amerika'da da açabilirdik. Dolayısıyla birtakım önlemler alalım, birtakım politikalar geliştirelim ve aynı malları ülkenin içinde üretelim.*

Korumacılık işçilerden gelen bir talepti, ve işçilerin oyunu almak için neoliberal küreselleşmeyi eleştirmek gerekti. Amerikan işçilerinin kötü duruma düştüğünü, küreselleşmenin esasta Doğu Asya'nın orta sınıfına yaradığını söylemek buradaki anahtar söylem oldu. İlginç olan, tabii, Trump gitti, Demokrat Biden yeni cumhurbaşkanı olarak geldi ve Trump'ın söylediklerini daha geniş bir ölçekte yapmaya başladı. Bu sene içinde özellikle “cip” üretimini Amerika'da geliştirmek amacıyla 50 milyar dolarlık bir fonu kullanmaya başladı.

Biden ABD'nin küresel konumunun teknolojik üstünlüğünden kaynaklandığına inanan birisi ve amacının hiçbir sektörde teknoloji açısından Çin'in gerisinde kalmamak olduğunu söylüyor. Yani Çin'le bir soğuk savaş başlatmış oluyor. Fakat o soğuk savaşın en önemli silahı da korumacılık ve seçilmiş sektörleri fonlamak; ihracat potansiyelini sübvansiyonla güçlendirmek. Bunlar da, 17. yüzyılda Colbert'den beri, merkantilist politikanın esas bileşenleri.

Yani bütün bu krizler, iklim değişikliği krizi, toplumsal alandaki kriz, Covid'in öne çıkardığı sosyal politikadaki kriz, neoliberalizmin iflasıyla öne çıkan ekonomi politikasında giderek büyüyen bir belirsizlik ve tabii bir yıldır devam eden sıcak savaş durumu; bütün bunlar bir yumak halinde karşımızda. Bu duruma “polycrisis” yani çoklu veya çok boyutlu kriz adı veriliyor. Şimdi böyle bir durum neoliberal dünyanın tam tezatı bir görünümde: pazar hiçbir sorunu çözemiyor; her şey devletten bekleniyor. Bu değiştiğim sorunların hepsi -iklim, sağlık, istihdam, sosyal koruma, ekonomi politikaları- bütün bunlar devletin çözmesi gereken, devletin örgütlemesi beklenen problemler.

Bu sorunlar neoliberal geçmişi olan tüm ülkeler için geçerli. İklim konusunda ise Türkiye dahil her ülke neredeyse sıfırdan başlıyor. Fakat devletin yapabileceği çok şey var. En önemlisi ise bir yandan dünya ve bölge boyutunda oluşan iklim değişikliğine karşı önlemleri uygulamaya çalışmak, diğer yandan ise, çiftçiler bağlamında olduğu gibi, değişen duruma adaptasyon sağlayıcı tedbirleri istikrarlı bir şekilde tarım politikası olarak benimseyip sürdürmek.

Sosyal politika bağlamında ise devletler oturup düşünmek mecburiyetinde, ama yalnız sosyal politika yeterli değil, aynı zamanda gelir kutuplaşmasına yol açan ekonomik ve siyasi yapıyı değiştirebilmek gerekiyor. Örneğin; işçi örgütlenmesine karşı getirilen tahditleri kaldırarak, üst kademe yöneticilerin aldıkları maaş ve bonuslara sınır koyarak, ve tabii ah-bap-çavuş örneğindeki kolay getirileri yasaklayarak. Türkiye için çok önemli bir konu da vasıflı işçi kategorisindeki orta kademedeki istihdamı artırmak. Bunun için, tabii, en önemlisi strateji liseleri ve meslek okullarını ciddi bir reformdan geçirmek olacaktır. Bu gibi reformlar sosyal politika aşamasına gelmeden önceki gelir dağılımını düzeltme potansiyeli taşıdıkları için önemli.

Daha önce de söylediğim gibi önümüzdeki dönemde merkantilist politikaların yaygınlaşacağını bekliyoruz. Fakat merkantilist politikalar her şeyden önce ülke ekonomisinin nereye doğru dönüşeceği konusunda bir uzlaşma gerektirir. 1960'larda bütün aydınlar ekonomik kalkınmanın sanayileşmeden geçtiğini düşünüyordu ve mümkün olduğu kadar ithalatın azaltmasına yönelik, girdi teşkil eden malların üretiminin teşvik edilmesini istiyorlardı; buna karşılık ihracatı artırmak gibi bir strateji gündemde yoktu. Önümüzdeki dönemde böyle bir düşünce birliği beklenemez. Daha tartışmalı, daha nüanslı, ve tercihlerin kolay olmayacağı bir merkantilist politika söz konusu olacak. Ama tercih ne olursa olsun uygulamanın doğru ve etkin bir şekilde yapılması elzem. Biliyoruz tabii Türkiye devleti aslında bu konularda çok da tecrübesiz değil. Çünkü Cumhuriyet kurulduğundan, Birinci İktisat Kongresi'nden itibaren, Türkiye devleti çok müdahaleci bir devlet olmuştur. Her şeyi kendisinin bildiğini ve yapabileceğini düşünen bir devlet olmuştur. Bazen başarılı, bazen değil.

Fakat devletin böyle fazla müdahaleci olmasının birtakım sorunları ortaya çıkardığını biliyorsunuz. Başta, aşırı merkezizetçilik söz konusu, yerel farklılıklara tolerans göstermeyen bir devlet. Bu siyaset bilimi konusu. Ekonomiye dönersek, korumacılığın nasıl rant peşinde koşan girişimciler yarattığına şahit olduk. Korumacılık rasyonel bir şekilde yapılabilir ama her zaman değil, çünkü devletin bir anlamda yeteri kadar güçlü olması lazım, yurttaşların devletin adil olduğuna, ve ülke yararını gözettiğine inanmaları lazım. Aynı minvalde, devlet işletmeleri, yani sonradan özelleştirilen işletmeler, KİT'ler: bunlar da aslında başarılı girişimlerdi, fakat sonunda çoğu istihdam yaratmaya yönelik, rasyonel olamayan girişimler olarak kaldılar.

1960 sonrasında planlı ekonomi doğru taleplerle ve de o dönem için gerekli hedeflerle ortaya çıkmasına rağmen, sonraki siyasi çekişmeler planlı ekonominin, Devlet Planlama Teşkilatı'nın hiçbir zaman doğru dürüst çalışmasına izin vermedi. Çeşitli dönemlerde yıldız iktisatçılar geldiler, bakan yapıldılar. Fakat kısa bir süre sonra siyasi hasımlar bu uzmanların siyasi çizgisini yeteri kadar popülist olmadığı için reddettiler ve DPT de böyle yetim kaldı. Ama, yine de Türkiye'nin uzunca bir dönem yaşadığı planlama tecrübesi şimdi yapılacak tercihler konusunda yararlı bir arka plan oluşturabilir.

Görülüyor ki Çin'den ABD'ye kadar bütün devletler kendi meşruiyetleri için nüfuslarının tedirginliğine karşı inandırıcı politikalar geliştirmek durumundalar. Bence bu dünya ölçeğinde bir gereklilik. Fakat aynı zamanda da Türkiye'nin belki şanslı olduğu bir durum. Çünkü Türkiye şu anda kendi konjonktürü içinde de bir dönüm noktasında; bu nedenle de dönüşüm gerçekleştirebilmek için iyi bir konumda. Yani dünyadaki konjonktürün Türkiye'de somutlaşması bu şanstı otürü.

Şimdi yukarıdaki analize daha normatif bir ek yapmak istiyorum. O da şöyle: Bu dünya konjonktürüne uygun bir şekilde ve de Türkiye'de de aynı çizgide bir dönüşümün mümkün olduğu varsayımıyla, her şeyden önce, somut olarak devletin güçlenmesi lazım. Sadece mali anlamda güçlenmekten söz etmiyoruz tabii ki. Devletin itibarının yükseltilmesi gerekiyor. Yani devlette çalışmanın arzulan bir şey olması, devlet hizmetinin bir saygınlığı olması gerekiyor. Bunun için de tabii eğitim kurumlarında da neoliberal söylem yerine devlet hizmetinin önemini vurgulayan öğretiler öne çıkabilir. Üniversitelerde devlet hizmetine hazırlayan bölümler kurulabilir, bir oryantasyon değişikliği başarılabılır.

Bu bağlamda tabii hepimizin bildiği eğitimli elemanlarının yurt dışına kaçmalarını önlemek ve liyakat ölçeğini yerleştirmek hep konuşuluyor. Yani genelde bir liyakat olayı ama bütün bu dönüşümü ayakta tutacak olan zihniyet meselesi. Yani zor olan zihniyeti değiştirmek olacaktır. Eğer bürokratlar da neoliberal perspektifle çalışıyorlarsa, ortaya çıkan şey arzulan bir şey olmayabilir. Dolayısıyla bu zihniyetin, yani devletin gerekli olduğu ve potansiyel olarak endişelerimize ilaç olabileceği düşüncesinin, devlette çalışmanın, devletle birlikte ve devlet vasıtasıyla düşünmenin yahut da çözümleri devlette aramanın, bu gibi şeylerin arzulanır şeyler olduğunu bir şekilde insanlara anlatabilmek gerekiyor. Zihniyet değişikliği yukardan dayatılacak bir şey değil, büyük ölçüde kendiliğinden olacaktır ama bir yandan da ortamı hazırlamak önemli bir katkı sağlayabilir.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ali Hakan Kara

Bilkent Üniversitesi,
TCMB Eski Başekonomisti

Tarihçi ve sosyolog. Boğaziçi Üniversitesi ve SUNY Binghamton at New York'ta öğretim üyesidir. Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal dönüşümünü tarihsel sosyoloji ve politik ekonomi perspektiflerinden inceleyen çalışmalarıyla tanınır. Türkiye Bilimler Akademisi üyesidir.

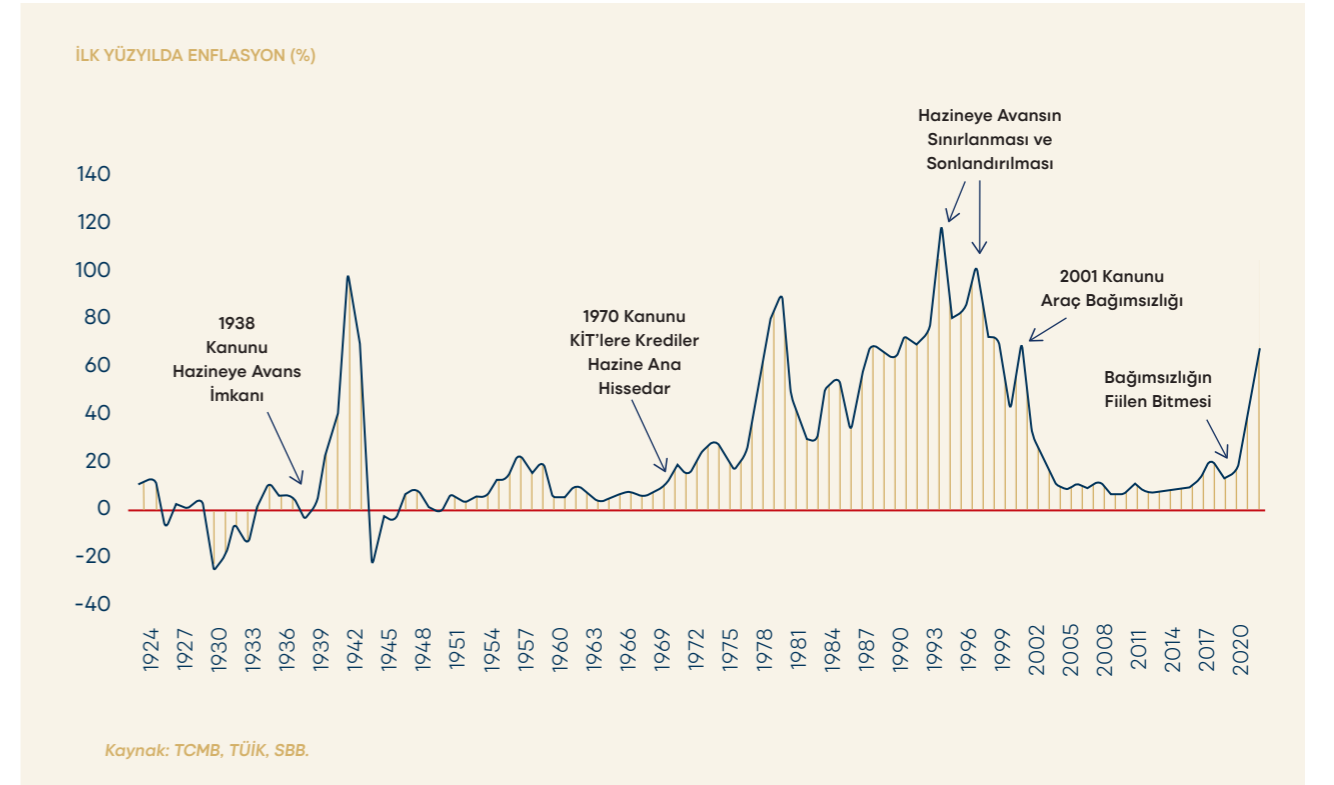
Verimlilik artışına dayanmayan bir üretim artışı da enflasyonist oluyor. Çünkü eğer verimliliği arttıramazsınız, yüksek katma değerli ürünler geliştiremezseniz, fazla üretim yapmak yine de enflasyonist olabiliyor.

İKİNCİ YÜZYILDA FIYAT İSTİKRARI VE FİNANSAL İSTİKRAR

Herkese merhaba. Sunuma başlamadan önce başta İzmir Büyükşehir Belediyesi olmak üzere bu güzel konferansı bir araya getirenlere teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca deprem felaketinden dolayı hayatını kaybedenlere Allah'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı, yarahlara da acil şifalar diliyorum.

Benim bugünkü sunumum, fiyat istikrarı ve finansal istikrar üzerine. Amacım daha çok ilk yüzyıla ilişkin gözlemler yapmak. İlk yüzyılda neleri doğru, neleri yanlış yaptık. Bu çerçevede 100 yıllık veriler perspektifinden bazı gözlemler yapıp, daha sonra ikinci yüzyıla dair naçizane bazı önerilerde bulunacağım.

Bir enflasyon grafiği ile başlamak istiyorum. Türkiye'nin 100 yıllık enflasyonu. Ben buna biraz merkez bankacılığı perspektifinden bakmaya çalıştım ve gelmeden önce Merkez Bankası kanunlarını şöyle bir inceledim. Acaba Merkez Bankası'nın araç bağımsızlığı, yani aracını serbestçe kullanma yetisi kanunlarda nasıl değişmiş, yıllar içerisinde nasıl bir evrim geçirmiş ve bunların enflasyonla bir ilişkisi var mı diye bakmaya çalıştım. Yani bütün kanunlara şöyle bir baktım. Tabii enflasyon karmaşık ve kompleks

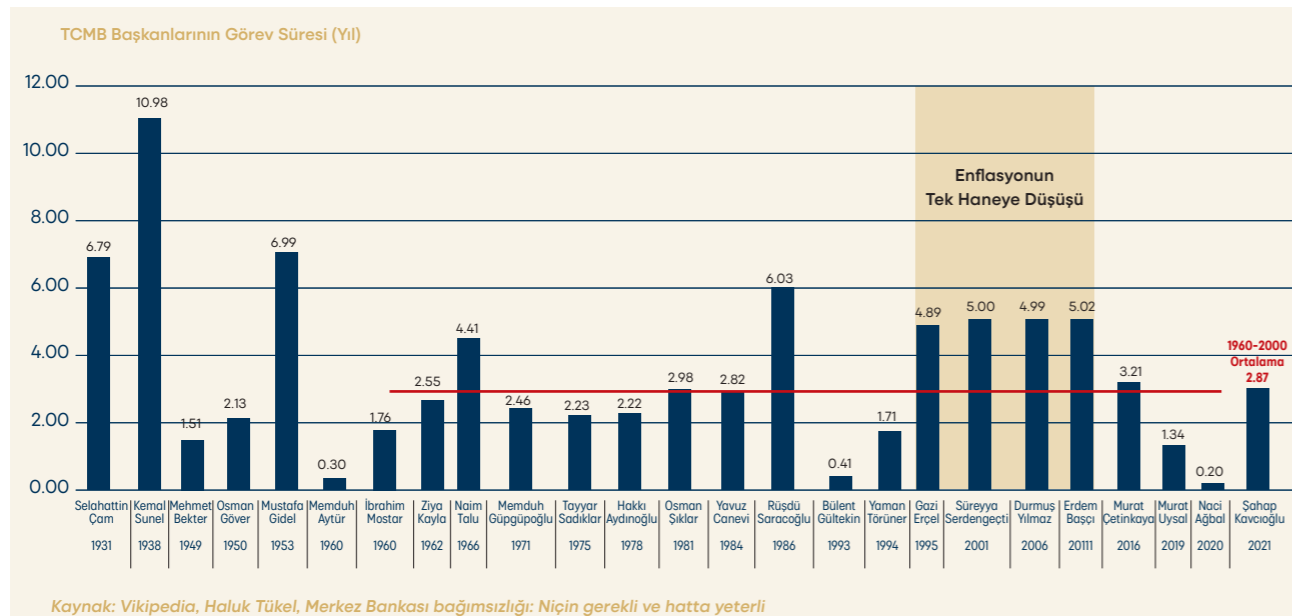

bir olgu, yani ekonomideki bütün dengesizliklerin bir birleşimi. Ama Merkez Bankası buna eşlik etmeye başlayınca kronik enflasyona dönüşüyor. O yüzden Merkez Bankası'nın araç bağımsızlığı burada önemli. Grafikte dikkat ederseniz Türkiye aslında 1970'lere kadar bir enflasyon problemi yaşamamış. Enflasyon 70'lerde başlıyor. 70 kanunu önemli. Merkez Bankası kanununda 1970 yılında çok ciddi bir revizyon yapılıyor. Belki de 60'ların, 70'lerin kalkınma ekolünden esinlenen bir yaklaşımla Merkez Bankası'nın KİT'lere kredi açmasının yolu yapılıyor ve ondan sonra kamu iktisadi teşekküllerine devasa miktarda kredi açılıyor. Aynı zamanda 1970 kanunundaki temel değişikliklerden bir tanesi de Hazine'nin Merkez Bankası'nın ana hissedarı olması. Bu da Merkez Bankası'nın siyasetin etkisinde kalma sürecinin yolunu açıyor diyebiliriz.

70'lerde enflasyon başlıyor. Tabii bunu sadece Merkez Bankası veya para politikasına bağlamamak lazım. 70'ler zor yıllar. Bir taraftan Bretton Woods çöküyor, bir taraftan içeride siyasi belirsizlikler var, petrol fiyat şokları geliyor. Mükemmel bir fırtınayla beraber 70'lerde Türkiye'de enflasyon başlıyor ve 30 sene biz yüksek enflasyonla yaşıyoruz. Dikkat ederseniz burada enflasyon 1994 yılında üç haneye vuruyor. Ondan sonra biraz aklımız başımıza geliyor ve bu enflasyonu indirmek için tekrar somut çabalara başlıyoruz. İşte önce bu araç bağımsızlığı diye bahsettiğim o bileşenin ilk sinyalleri gelmeye başlıyor.

1994'te Hazine'ye avans, yani Merkez Bankası'nın bütçe açıklarını temel olarak finanse ettiği kaynaklardan biri olan Hazine'ye avans sınırlanıyor. 1998'de bir protokolle sonlandırıyor ve 2001 yılında kanunen artık Merkez Bankası araç bağımsızlığına sahip oluyor.

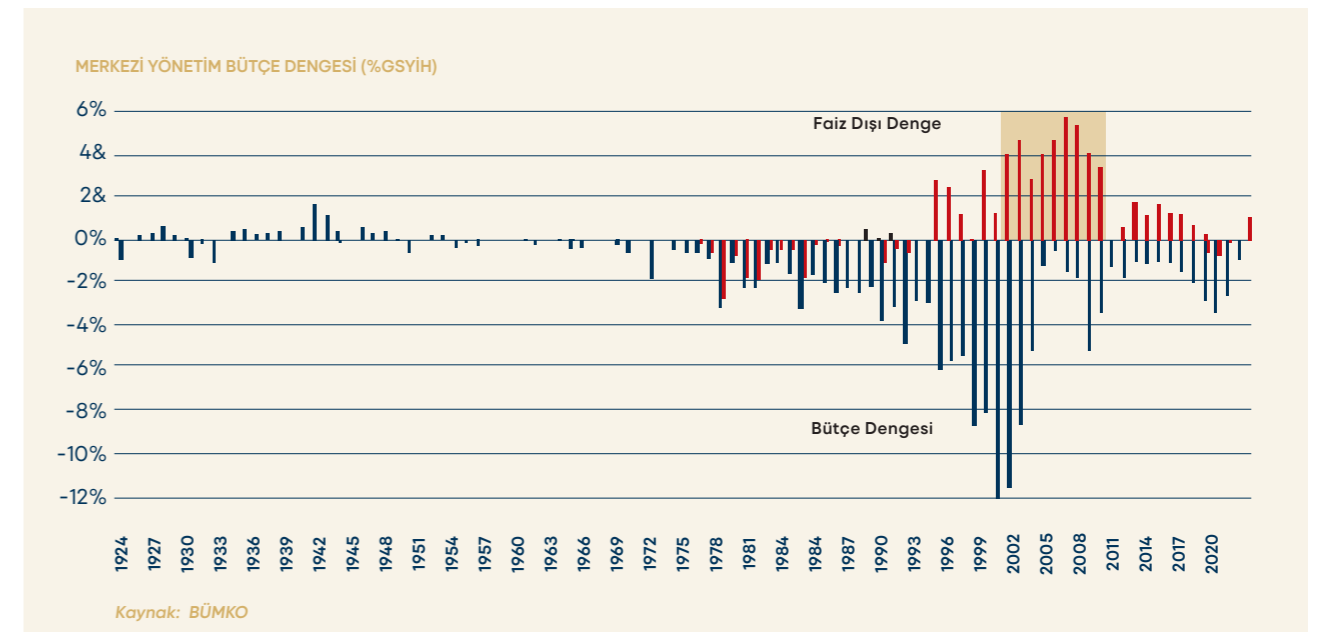
Bir yüzyıllık grafik daha koydum. Bu da Merkez Bankası'nın kuruluş döneminden itibaren başkanlarının görev süresi. Yaklaşık 95 senelik bir grafik. Ortalama Merkez Bankası başkanlarının görev süresi oldukça dalgalı, epey istikrarsız bir yapı var burada. Fakat benim burada dikkat çekmek istediğim taralı alanla gösterdiğim kısım. Yani 1996-2016 arası. Bu dönemde muazzam bir istikrar var. 4 başkan geliyor ve her biri 5 sene görev yapıyor. Burada Merkez Bankası'na fiili olarak da hareket alanı tanındığını söyleyebiliriz. İşte bu 20 sene boyunca önce enflasyon üç haneden tek hanelere indiriliyor sonrada yaklaşık 12 sene boyunca tek hanede tutuluyor. O dönemde Türkiye emsal ülkelere göre de enflasyonunu aşağı çekiyor. Grafikte mavi olan Türkiye, turuncu ise bize benzeyen ülkelerin ortalama enflasyonu. 1994-2004 arasında enflasyonda arayı büyük ölçüde kapatıyoruz ve Türkiye gelişmekte olan ülkelerle benzer hareket etmeye başlıyor. 2016 yılından itibaren maalesef Merkez Bankası'nın araç bağımsızlığının fiilen bitişiyle beraber bu süreç sona eriyor ve son yıllarda enflasyon tekrar yukarı gitmeye başlıyor.

Buradan alacağımız derslerden bir tanesi şu: sadece kanunu yapmak önemli değil. Mesela Merkez Bankası kanunen şu anda da araç bağımsızlığına sahip görünüyor. Kendi aracını kendi inisiyatifiyle kullanabilen bir kurum gibi görünse de aslında siyasi otoritenin bunu hazmetmesi, izin vermesi ve toplumun da bunu desteklemesi çok önemli. Bu olmayınca enflasyonun raydan çıktığını son yıllarda net bir şekilde gördük.

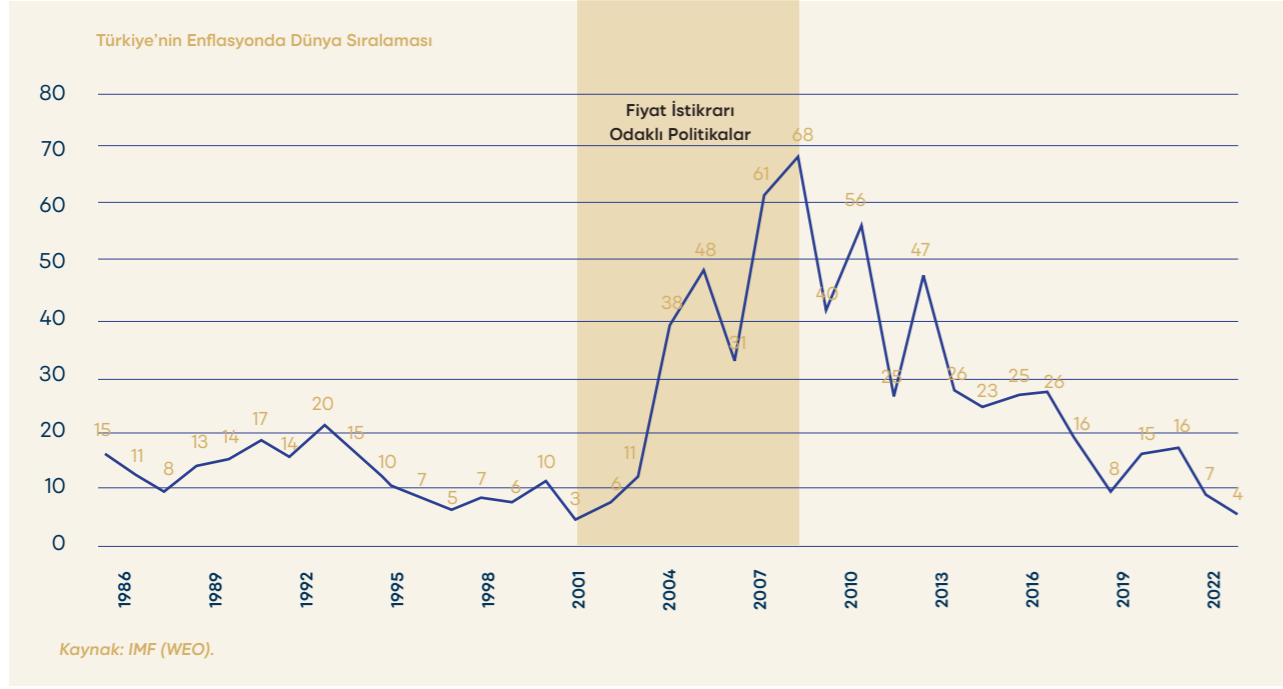
Şimdi başka bir yüzyıllık grafiğe bakalım. Bu grafik de Türkiye'nin bütçe dengesini gösteriyor. Para politikasını çok da abartmamak lazım. Tabii ki 1994'ten sonra başlayan enflasyonla mücadele sürecinde Merkez Bankası'nın rolü önemlidir fakat arka planda buna çok ciddi katkı veren bir mali disiplin de gelmiştir, bunu göz ardı etmemek gerekiyor. Türkiye

1994'te faiz dışı fazla vermeye başlıyor. Dikkat ederseniz 70'lere kadar bütçe açığı yok. Çünkü cumhuriyeti kuranlar Osmanlı'nın son döneminde yaşadıkları travmayla, iktisadi bağımsızlığı kaybetmenin aslında siyasi bağımsızlığı kaybetmek olduğunu çok iyi biliyorlar ve ayaklarını yorganlarına göre uzatıyorlar. Fakat tabii birkaç kuşak sonra bunlar unutuluyor. Tekrar 70'lerde bütçe açıkları ondan sonra da enflasyon başlıyor. Turuncu ile gördüğümüz faiz dışı bütçe dengesi 1994'ten itibaren pozitif dönüşüyor ve Türkiye 2001-2008 arasında ortalama 4 puanlık bir faiz dışı fazla veriyor. İşte enflasyondaki asıl düşüşü de o zaman yaşıyoruz. Dolayısıyla para politikasının yanı sıra bütçe disiplini de çok önemli. Dikkat ederseniz bu dönemde Türkiye enflasyon performansını dünyaya göre hızlı bir şekilde iyileştiriyor.

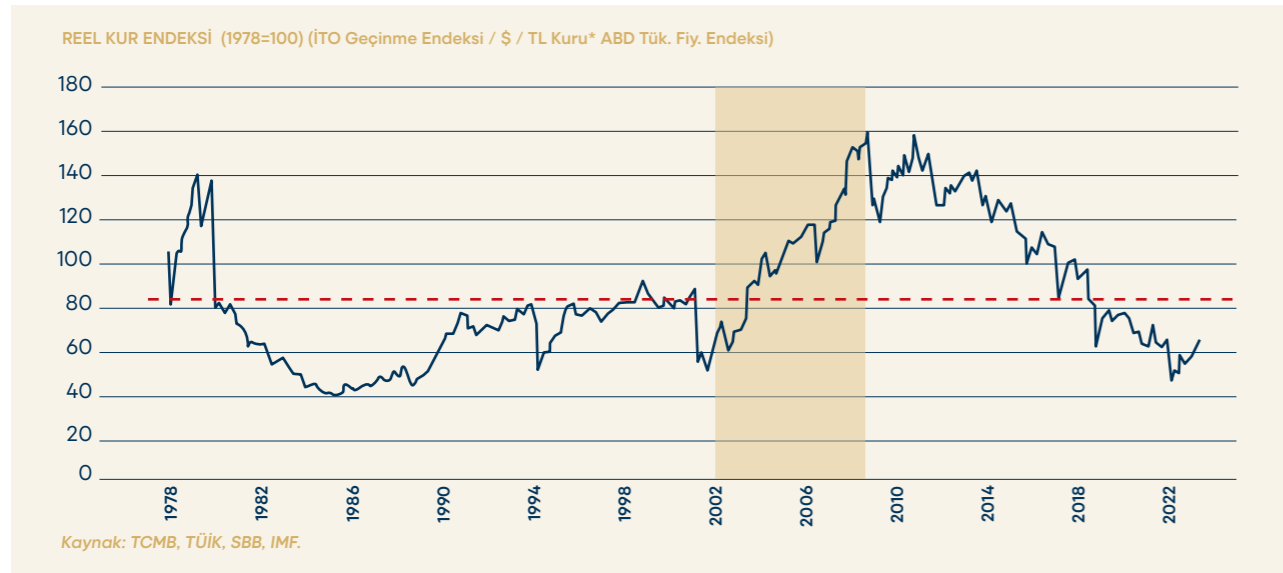
Şimdi Türkiye'nin enflasyonda dünya sıralamasına bakalım. Enflasyon performansında 2001 yılında dibeye vuruyoruz. IMF'nin World Economic Outlook veri tabanına göre üçüncü sıradayız. Yani 2001 yılında dünyanın en yüksek üçüncü enflasyonuna sahibmişiz. 8 sene içerisinde hızlı bir şekilde yukarıya çıkıyoruz. Bu dönem enflasyonla mücadele açısından epey başarılı bir dönem denilebilir. Fakat bu kalıcı olmuyor. Yani 8 senelik bir başarı var ve ardından 2008-2010'lardan sonra baş aşağı bir gidiş ve gelinen

noktada 2001'e geri dönmüş durumdayız. Şu anda bu veri tabanına göre dünyada dördüncü en yüksek enflasyona sahibiz, 2001'de ise üçüncüyüydük. Enflasyonu önce düşürmüştük, ancak bunu sürdürümemeyerek başa dönmüştük. İşte benim sunumumun ana teması bu sürdürülebilirlik konusu üzerine. Kalıcı iktisadi başarı için biraz daha farklı bir yapı kurmak gerektiğini savunacağım. Makro finansal dengeleri devam ettirebilme konusunda birtakım kurumsal yapılandırma önerileri getireceğim.

Makro finansal dengesizlik ile kastım ne? Finansal sistemin bütününde biriken riskleri kastediyorum. Zaman içerisinde borçluluk artışı ve kredi artışı, reel kurun değerlenmesi. Belki de en somut simgesi reel kur endeksi. Resmi enflasyona dair bazı belirsizlikler söz konusu olduğu için İstanbul Ticaret Odası'nın geçinme endeksini kullanarak bir reel kur endeksi oluşturdum. Bu endekse göre 2001-2008 arasında reel kurun 60'tan 160'a çıkması dikkat çekici.

Tabii ki döviz kurunun denge değerini bilemezsiniz, biliyorum diyen de yalan söylüyordur. Fakat bu kadar hızlı bir reel değerlenme hareketini bu kadar kısa süre içerisinde yaşadığımız zaman bunun sürdürülebilir olmadığı da aşıkardır. Biriken bu makro finansal dengesizliklerin bir zemberek gibi bir gün gelip boşalacağını az çok tahmin edebiliyoruz.

Bu 100 yıllık dönemden ne ders çıkarabiliriz diye bakarsak - fiyat istikrarı, finansal istikrar anlamında- öncelikle gösterdiğim grafiklerde savunduğum gibi, basiretli bir para politikası fiyat istikrarı için ön şart. Merkez Bankası'nın araç bağımsızlığı kritik, onu da biliyoruz. Fakat son yıllarda gördüğümüz gibi siyasi otoritenin ve toplumun da bunu benimsemesi gerekiyor. Diğer türlü toplum benimsemese, yani tepeden inme bir şekilde bağımsızlık gelirse, o zaman siyasetler Merkez Bankası'nı örseliyor ve toplum da bunu seyrediyor ve birkaç senedir yaşadığımız enflasyonist süreçlere benzer dönemleri yaşıyoruz.

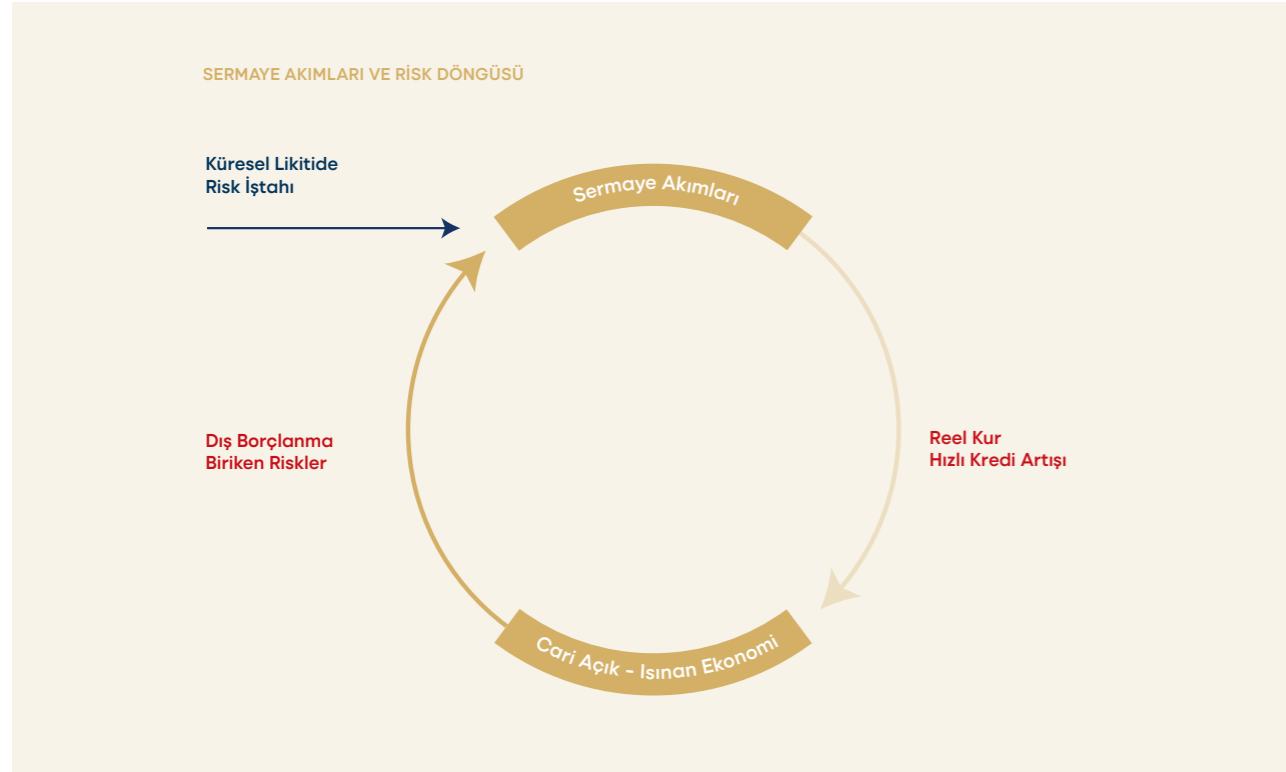
Araç bağımsızlığı tek başına yetmeyebilir. Diğer kurumların para yaratma yetisinin de bir şekilde sınırlandırılması lazım. Çünkü parayı yaratan kısmen Merkez Bankası ve bankalar olsa da kamu da bütçe açığı verip harcayarak para yaratabiliyor. Dolayısıyla genel anlamda parasal kontrol için kamu bankalarının asli işlevlerine dönmesi, bütçe disiplini ve mali kural da önemli. Bunların nasıl yapılabileceğini biliyoruz, zamanında uyguladık. Fakat sadece "Merkez Bankası bağımsız olsun faizi artırsın, bütçeyi de sıkalım, böylece enflasyonu düşürelim." şeklinde bir yaklaşım kalıcı olmayabiliyor. Çünkü arka planda, sürdürülebilir ve istikrarlı bir makroekonomik yapı da önemli. O yüzden makro finansal dengesizlikleri de gözetken bir kurguya ihtiyaç var.

Makro istikrarın sürdürülebilirliği için makro finansal dengesizliklerin birikmesini engelleyecek bir kurumsal yapı oluşturmak gerekiyor. Ne kastettiğimi biraz daha açayım: 1980'lerin sonundan itibaren Türkiye dışı açılma sürecini hızlandırdı. Sermaye piyasalarımızı serbestleştirdik. O dönemden bu yana sermaye akımlarıyla büyüme ilişkisine baktığımız zaman her 7-8 yılda bir döngü yaşadığımızı görebilirsiniz. Önce yavaş yavaş sermaye girişleri oluyor, Türkiye büyüyor, sonra sermaye hızla çıkarken çakılıyoruz. 1994, 2001, 2008-2009, 2018. Bu kriz döngülerini sürekli olarak tekrarlıyoruz. Temel soru şu: Biz bu döngüleri bu kadar sert yaşamalı mıyız? Bunları yaşamamak için gerekli kurumsal değişiklikleri yapabilir miyiz? İşte benim bugün ikinci yüzyıla dair önerilerim daha çok bu makro finansal yapının sürdürülebilirliği üzerine olacak.

Böyle bir yapıyı nasıl oluştururuz diye düşünürken, öncelikle aktarım mekanizmalarını iyi anlamak

gerekiyor. Türkiye'nin yaşadığı bu döngüler genelde bir küresel likidite artışı, FED'in faizleri indirmesi ya da küresel risk iştahındaki artışla başlıyor. Değişen sermaye akımları daha sonra yurt içinde kredi, döviz kuru gibi değişkenler üzerinde dengesizlikler oluşturmaya başlıyor. Bu süreç görece fiyatları bozuyor, bir taraftan ekonomiyi ısıtıyor, riskler birikmeye başlıyor, dış borçlanma daha da artıyor ve arka planda riskler birikiyor. Bu sırada herkes mutlu, çünkü parti devam ediyor. Ama birilerinin bu tabloya bakıp uykusunun kaçması lazım çünkü her seferinde, bu döngü ilerlediği zaman sonunun iyi bitmeyeceğini hepimiz biliyoruz. Ama burada kimin uykusu kaçacak diye baktığımızda, Merkez Bankası'nın uykusu kaçmıyor. Çünkü kanununda fiyat istikrarı yazıyor. BDDK'nın uykusu kaçmıyor. Çünkü BDDK tek tek bankaların sağlığını düşünüyor. Hazine ve Maliye Bakanlığın uykusu kaçmıyor çünkü onlar da bütçe dengesi, borcun sürdürülebilirliği ve gelir dağılımı gibi göstergelere bakıyorlar. Makro finansal risklerin birikimini dikkate alacak, bunu kendine dert edecek bir kurum yok. Dolayısıyla işte tam olarak böyle bir boşluğu dolduracak bir kurumsal yapının oluşturulması gerekiyor.

Bu yapı oluşturulurken tabii döngüleri yumuşatacak araçları da düşünmek gerekiyor. Burada gösterdiğim her bir okun şiddetini zayıflatacak araçlardan bahsediyorum. Birinci ok, sermaye akımlarının, yani küresel risk iştahındaki gelişmelerin sermaye akımlarına dönüşmesini temsil ediyor. Burada sermaye akımlarının yönetimi, yani sermaye akımlarının kalitesini arttıracak birtakım araçlar ve düzenlemelerden bahsediyorum. İkinci ok, sermaye akımlarının yurt içinde finansal dengesizliklere yol açmasını temsil ediyor. Bu da daha çok reel kur ve krediler üzerinden gerçekleşiyor. Bu kanala ilişkin araçlar makro ihtiyati önlemler dediğimiz, kredileri dizginleyen veya reel kurun aşırı değerlenmesinin önüne geçen (rezerv birikimi veya döviz müdahalesi gibi) araçlar. Ve son olarak da bütün bu biriken risklerin bir gün gelip tersine dönmesi olasılığına karşı ekonominin dayanıklılığını artıracak yapısal makro ihtiyati araçlara ihtiyaç var. Bunlara da örnek vermek gerekirse şirketler kesiminin döviz cinsi pozisyonlarının azaltılması, bankacılık sisteminin likidite ve sermaye tamponları gibi, bu süreç tersine döndüğünde etkiyi yumuşatacak birtakım araçlardan bahsediyorum

Şimdi bu kurguya amaçlar ve araçlar bazında bakalım. Temel amacın makro finansal riskleri sınırlamak ve sistemik riske odaklanmak olması gerekiyor. Bu amaca ulaşmak için gereken araçlara tek tek girmeyeceğim ama dikkat ederseniz çok araç var. Bunları farklı farklı renklerle gösterdim, çünkü bir kısmı BDDK'nın, bir kısmı Merkez Bankası'nın, bir kısmı Hazine Maliye Bakanlığı'nın araçları. Kalanı ise ortak araçlar. Dolayısıyla bütün kurumların bir araya gelip böyle bir amaç çerçevesinde bu araçları optimal bir şekilde belirleyebilmesi gerekiyor.

Bu kurumsal çerçeve Finansal İstikrar Komitesinin (FİK) yeniden yapılandırılması ile hayata geçirilebilir. Aslında hali hazırda bir Finansal İstikrar Komitesi var. Hatta Türkiye 2011 yılında bu komiteyi dünyada ilk kuran ülkelerden bir tanesiydi. Fakat zaman içerisinde maalesef iktisat politikaları ve kurumlar farklı bir yöne doğru savruldu. Öncelikler değişti ve sistem pek de oturmadı. FİK'in amaç, araç ve iletişimi yeniden elden geçirilip, Merkez Bankası'nın sekreteryası aldığı bir sistem oluşabilir diye düşünüyorum. Neden Merkez Bankası, çünkü ekonomiye makro bakan bir kurum ve aynı zamanda teknik altyapısı sağlam. Dolayısıyla buradaki gündemi Merkez

Bankası'nın belirlemesi daha etkili sonuç verebilir. Uzun vadede ise bu araçların tek bir çatı altında toplandığı bir yapıya gidilebilir. Çünkü makro finansal konularda kurumlar arası güçlü koordinasyon önemli. Farklı kurumların bazı fonksiyonların aynı çatı altında toplanması faydalı olabilir.

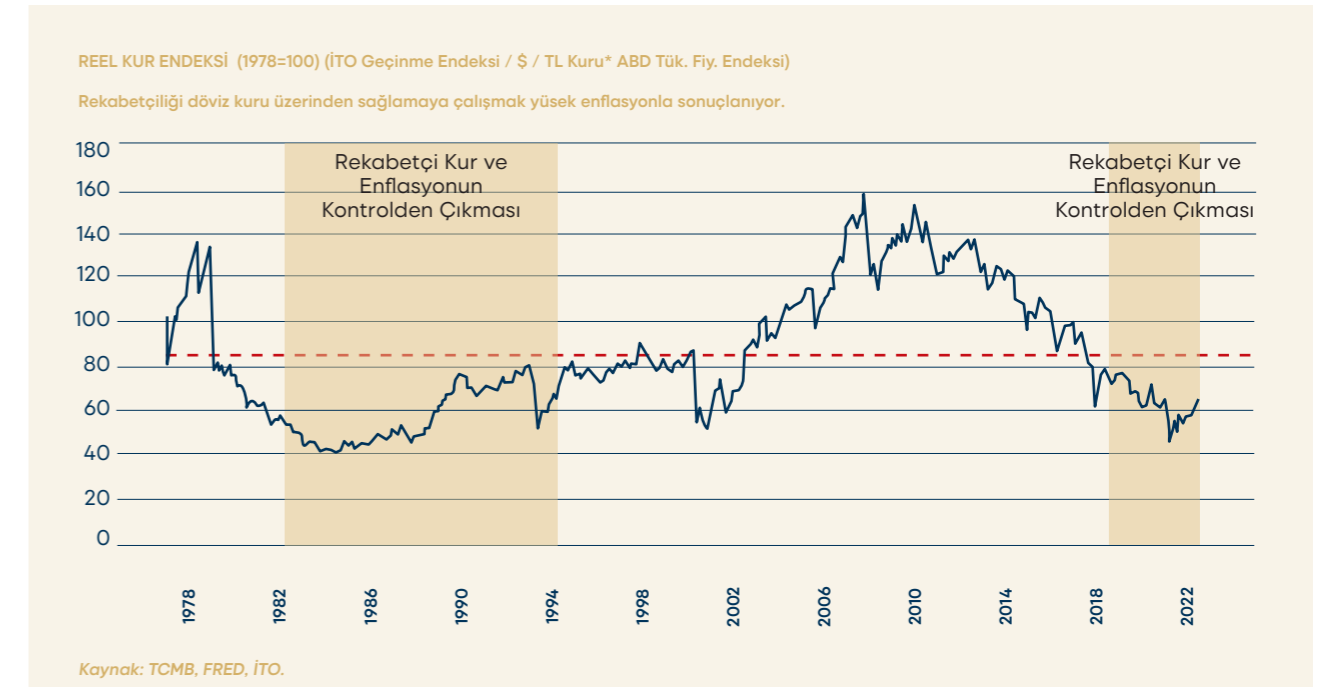
Üçüncü konu ise kamu bankalarının asli işlevine dönmesi. Kamu bankalarının para yaratımında bu kadar baskın olduğu bir dünyada makro finansal istikrara dair böyle bir yapıyı konuşmaya gerek yok zaten. Ben şahsen bu yapıyı çok önemsiyorum. Nasıl DPT gibi kurumları yeniden canlandırmak istiyorsak bu tür platformları da önemsememiz gerekiyor. Çünkü ülkenin kurumsal kapasitesinin artırılması, yani makro finansal politika üretme kapasitesinin geliştirilmesi açısından böyle platformlara ihtiyaç var. Türkiye'nin on yıllardır ihmal ettiği bu sistem yerli yerine oturtulabilirse risk primimizin düşüşüne ve uzun vadeli sermayenin çekilmesine de önemli katkıda bulunabilir.

Şu ana kadar finansal ve parasal konulardan bahsettik. Şöyle bir izlenim de vermek istemiyorum: Para politikası ve finansal politikalar dünyayı

kurtarabilir. Öyle bir şey yok. Yapısal konuları parasal ve finansal araçlarla çözemezsiniz. Bu nedenle para politikasının yapabilecekleri konusunda mütevazı olmak lazım, sınırları bilmek gerekiyor. 100 yıl boyunca Türkiye'nin tarihine baktığımızda, zaman zaman yaptığımız hatalardan bir tanesi şu: Yapısal problemleri finansal araçlarla çözebileceğimizi sanıyoruz. Bunun en tipik örneği cari açık-enflasyon açmazını sadece faizle, kurla halledebileceğimizi sanmak. Grafikte 2000'li yılları gösterdim.

İlk 10 senede enflasyon düzeliyor, cari açık bozuluyor; ikinci 10 senede ise enflasyon raydan çıkarken cari açığı kısmen düzeltiyoruz.

Biraz daha geniş perspektiften görmek için reel kura da uzun vadede bakalım. Mavi reel kuru, kesikli turuncu çizgi de dönem boyunca ortalamayı gösteriyor. Kabaca ortalamanın çok altına düştüğümüz dönemler, yani mavi çizginin turuncu çizginin çok altına düştüğü dönemleri Türk lirasının değersiz olduğu dönemler diye nitelendirebiliriz.

Bu dönemlerin ortak özelliği ne diye bakarsak, iki dönem de aslında kur üzerinden rekabetçilik sağlamaya çalışılarak ihracata dayalı büyümenin ön plana çıkarıldığı dönemler. 1980'ler ve 2018-2022 arası tam olarak böyle dönemlere denk geliyor. Dikkat ederseniz her iki dönemde de reel kur ortalamasının çok altına düşüyor. TL'ye değer kaybettirelim, bunun üzerinden rekabetçilikle ihracata dayalı bir model oluşturulmuş gibi bir yaklaşım var. Fakat iki dönemin de ortak bir özelliği daha var; iki dönemde de enflasyon raydan çıkıyor. Demek ki bir şeyleri yanlış yapıyoruz. Sadece kur üzerinden rekabetçiliği sağlamaya çalışmak doğru bir yaklaşım değil.

Aslında cari açık ve enflasyon ikilemini Türkiye çok önceden tartışmaya başlamış. Bu hususa dair farkındalığın çoktan oluştuğunu görüyoruz. Mesela 1929 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nden bir haber diyor ki: "Bir istihsal seferberliği yapmaya mecburuz." Yani bir üretim seferberliği yapmalıyız çünkü; "ithalatımızla ihracatımız arasında kapanmayan bir açık var."

Yani o dönemde cumhuriyeti kuranlar şunun farkında: Yüksek dış açık verdiğiniz zaman bir gün geliyor döviz darboğazı oluşuyor, kur sıcıyor, bu da hayat pahalılığına ve enflasyona yol açıyor. Gözlem doğru, fakat bu konuya dair Cumhuriyetin ilk yüz yılında

teşhis ve tedavinin doğru olduğu tartışılır. Çünkü on yıllar boyunca yaygın olan, hâkim olan düşünce biçimi şu oldu. Birileri iktidar geliyor, diyor ki: Bizim kalkınmamız lazım, Türkiye üretmeli, kalkınmalı. Tamam, kulağa çok hoş geliyor. Ne yapalım, nasıl yapacağız bunu? Diyorlar ki ihracata yönelik büyüyeceğiz. Nasıl yapacağız? Ucuz kredi vereceğiz, şirketlere bolca teşvik sağlayacağız, kuru da rekabetçi yaptık mı tamamdır, kimse bizi tutamaz... Bu tür düşünce biçimlerinin Cumhuriyet tarihi boyunca zaman içinde tekrar tekrar hâkim olduğunu görüyoruz.

Burada kaçırılan nokta şu: Verimlilik artışına dayanmayan bir üretim artışı da enflasyonist oluyor. Çünkü eğer verimliliği arttıramazsınız, yüksek katma değerli ürünler geliştiremezseniz, fazla üretim yapmak yine de enflasyonist olabiliyor. Kaynaklar verimsiz dağılırken, kur üzerinden rekabetçiliği sağlamaya çalışırsanız, sonu enflasyon, yoksulluk ve gelir dağılımında bozulma ile bitiyor. Özellikle son birkaç senedir uygulanan politikalara baktığımızda tam da bu yanlışın yapıldığını görüyoruz.

Dolayısıyla çözüm ne diye sorarsanız, verimlilik artışı ve üretkenlik artışına odaklanmak lazım. Yani üretim değil, verimlilik. Yeni yüzyılda temel yaklaşım

bence bu olmalı. Bu sorunu çözebilmek için değer artışına odaklanmamız lazım. Tabii verimliliği artırmak o kadar da kolay değil. Verimliliğin içine her şey giriyor. Kurumsal yapılanmadan tutun da kurumların ve kuralların yeniden tasarlanması, hukuk sisteminden eğitim sistemine kadar olan bir yelpazede yeni reformlar yapmak gerekiyor. Beşerî sermaye, teknolojik gelişim önemli. Kamunun kapasitesini de arttırmak lazım ki, kaynakların etkin dağılımını sağlasın. Dolayısıyla bunun içine aslında her şey giriyor. Bunlar zor şeyler ama kolay lokma da kalmadı arkadaşlar. Çünkü eldeki kaynaklar tüketildi ve hatta gelecekteki refahın bir kısmı da harcandı. Dolayısıyla artık zor işler yapmak gerekiyor. Eğer yapamazsak yüz yıl değil, bin yıl da geçse bu problemleri konuşmaya devam ederiz.

Türkiye bunları yapabilecek kapasitede mi diye sorarsanız, bence Türkiye'nin birikimi, coğrafi konumu, kültürel birikimi, beşerî sermayesi bunları yapmak için yeterli. Ama yeter ki birbirimizle kavga etmeyi bırakıp önümüze bakalım, aklın ve bilimin yoluna dönelim. Önümüz açık...

Teşekkür ediyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Dr. Gülfem Saydan Sanver

Siyasal İletişim Uzmanı
Avrupa Siyasi Danışmanlar Derneği Başkanı

Siyasal İletişim uzmanı ve Avrupa Siyasi Danışmanlar Derneği Başkanı. 2015, 2017 ve 2019 yıllarında Amerikan Siyasi Danışmanlar Derneği tarafından verilen Pollie Ödülü kazanan Sanver, kurucusu olduğu Element Strateji Yönetimi ve Danışmanlık şirketinde çeşitli siyasetçilere siyasi iletişim ve seçim kampanyası danışmanlığı hizmeti vermektedir.

YENİ BİR SİYASET ANLAYIŞI: VİCDAN

Herkese merhaba.

Öncelikle Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Tunç Soyer'e ve İktisat Kongresi'nde emeği geçen tüm belediye çalışanlarına, çalışma arkadaşlarına çok teşekkür ediyorum. Hem böyle bir kongreyi düşünüp organize ettikleri için hem de beni bugün burada konuşmacı olarak davet ettikleri için çok teşekkür ederim.

Ben aynı zamanda İzmir İktisat Kongresi'nin Yüksek İstişare Kurulu üyesiyim. Dolayısıyla bu kongrenin yolculuğuna da biraz tanıklık etme şansı elde edenlerdenim. Bunu bir şans olarak görüyorum. Aslında 100 yıl önce İzmir'de yapılan bu kongre sadece dönemin şartları altında değil, bugünün şartları altında bile değerlendirildiği zaman neredeyse bir devrim niteliği taşıyabilecek bir kongre. İzmir İktisat Kongresi'ninbugün özlemini duyduğumuz birçok siyasi kavramın; katılımcılık, şeffaflık, bir arada olma, demokrasi, birlikteliğin gücünden ortak bir akıl çıkarılma, uzlaşma gibi kavramların aslında 100 yıl önce nasıl uygulandığını bize gösterdiği için de son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Zamanın şartları altında yapılan kongrenin ayrıntılarını öğrendikçe

maalesef eğitim sistemimizde hak ettiği değeri bulamadığını görüyor ve daha çok yer alması gerektiğini de düşünüyorum. Çünkü bizler geçmişte neleri başarabildiğimizi bildiğimiz müddetçe, özgüvenimizi geliştirebilir, geleceğe dair umutlarımızı artırabiliriz.

100 yıl önce, 1.135 delege Türkiye'nin her yerinden İzmir İktisat Kongresi'ne katılmış, sadece o günün dertlerini değil, geleceğin Türkiye'si için hayallerini ve hedeflerini ortaya koymuşlar. 100 yıl sonra İzmir İktisat Kongresi de aynı yolu izledi. Herkesin sadece bugünün sorunlarına odaklandığı bir dönemde Türkiye'nin dört bir yanından çiftçiler, işçiler, sanayiciler farklı oturumlarla sadece bugünün sorunlarını değil, geleceğin Türkiye'sindeki hedeflerini, hayallerini, nasıl bir ülkede yaşamak istediklerini paylaştılar. Somut öneriler getirdiler, yol haritası çizdiler. Yapılan ön çalışma süresince bizler katılımcılık duygusunu yeniden yaşadık, bir arada olmanın gücünü gördük, uzlaşmanın keyfini aldık. Dolayısıyla geçtiğimiz 8,5 ay bizim için heyecanlı ve bir o kadar da güzel bir süreçti. Biliyorsunuz ki, bu büyük oturumun sonrasında, hazırlanan ortak deklarasyon yayınlanacak, delegelerin oylarına sunulacak.

Dehşet verici savaşlar, ekolojik felaketler, kanıksanmış yoksulluk, bir türlü üstünden gelemediğimiz ayrımcılık, ırkçılık, yükselen taassup; hep eski siyasetin verileriyle, hep eski siyasetin bize gösterdiği kalıplarla düşünüyor olmamızdan ve bir türlü gerçek anlamda eyleme geçemememizden kaynaklanıyor.

Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Tunç Soyer, dün yaptığı açılış konuşmasında bir noktaya değindi: "Yaptığımız aslında demokrasinin inşasıydı. Geleceği inşa ediyoruz diye yola çıkmıştık. Bunun için önce ortak akıl ve vicdanı, yani demokrasiyi inşa etmeye çalıştık." dedi. Burada bizim uzun zamandır üzerinde durmadığımız bir kavram var: Vicdan. Bugünün siyaset anlayışının, yapılış şeklinin toplumu, bizleri getirdiği noktayı hepimiz yaşıyoruz. "Yeni bir siyaset" anlayışından bahsederken ön planda tutmamız gereken ana kavramlardan birinin vicdan olması gerektiğini düşünüyorum. Neden vicdan?

Vicdan, kişiye doğruyu ve iyiyi yapma yükümlülüğünü yükleyen bir güç. Aslında biz içimizde iyiyi, doğruyu, yanlışı, kötüyü ayırt edebiliyoruz. Bu mekanizma bizim bir anlamda pro-sosyal, yani bir arada kalmamızı da sağlayan bir mekanizma. Bu nedenle vicdan çok önemli bir kavram ama enteresan da bir kavram. Neden enteresan bir kavram? Çünkü aslında vicdan aynı zamanda kültürel bir kavram ve bizler daha çok negatif olarak düşünüyoruz vicdanı. Vicdan ve neşe kavramları bir arada bulunmuyor. Vicdan daha çok "vicdan azabı" şeklinde karşımıza çıkıyor. Vicdan azabı, karşımızda gördüklerimizle

içimizde var olan kodlar, ahlaki değerlerimiz çatışmaya başladığı anda ortaya çıkıyor.

Vicdan azabını, bazen belli bir eylemlilik halinden dolayı yaşıyoruz. Yani kötü bir şey yaptığımızı düşünüyoruz, bir pişmanlık hissediyoruz ya da bazen eylemsizlik hali aynı duyguyu yaşamamıza neden olabiliyor. Bildiğimiz, gördüğümüz halde eyleme geçmiyoruz, geçemiyoruz ve işte o an vicdanımız bizi kemirmeye başlıyor. Vicdanı kelime olarak tanımlamakta zorlanıyoruz belki ama inanıyorum ki bu salondaki herkes bu hissiyatı çok iyi biliyor. Hani içimizde bir şey bizi rahatsız ediyor. İşte o bizim vicdan azabımız, o bizim pişmanlık duygumuz. Ve o an ne yapıyoruz? Vicdanımızı rahatlatmaya çalışıyoruz. Çünkü insanın doğasında kendisini rahatlatma çabası var. Vicdanımız rahatsız olduğu zaman, o mekanizma devreye girdiği zaman, diğer bir mekanizma bizi korumaya çalışıyor ve biz de vicdanımızı rahatlatmaya çalışıyoruz.

Aslında vicdanı rahatlatmayı da belki iki şekilde değerlendirebiliriz. Eyleme geçiyoruz ya da bazen kolayına kaçıyoruz, bizden daha üstün bir güce bunu atfediyoruz. Örneğin, “*hukuken böyle*” diyoruz. Halbuki biz 2023 yılında biliyoruz ki, hukuki olan her şey ahlaki olmayabiliyor. Fark ediyoruz ama bizden daha üst bir güce sığınmayı tercih ediyoruz ve diyoruz ki, hukuken böyle. Ya da bir otoriteye, bazen geleneklere atfediyoruz, “*kültürleri böyle*” diyoruz, içimizi rahatlatıyoruz. İşte o zaman, siyasetin bize çizdiği çerçeve içerisinde kalıyoruz. Halbuki eski siyasetin bizi getirdiği nokta da ortada... Vicdanımızı rahatlatmak için her türlü eylemsizliği deneyebiliyoruz. Sosyal medya bu konuda oldukça yardımcı olabiliyor. Yankı odalarımızda yaşıyoruz; kendimiz gibi insanların bulunduğu yerlerde hep beraber biraz daha konuşuyoruz, biraz daha rahatlıyoruz ve eyleme geçmiyoruz. Teknolojinin de elbette ki buna katkısı var. Bugün bu telefonun adının iPhone olmasının bir nedeni var. Çünkü bu benim telefonum, içinde benimle ilgili, benim istediğim, benim görmek ve duymak istediğim şeyler var. Dolayısıyla benim telefonum kendi dünyamda rahat etmemi sağlıyor akabinde vicdan azabıyla harekete geçme ihtiyacı hissetmeyebiliyorum.

Yalan haber sorununa değinmeden geçmememiz gerekiyor. Çok enteresan bir araştırma bulgusu paylaşmak istiyorum. Yalan haberin var olduğunu hepimiz biliyoruz, fakat insanların büyük bir çoğunluğu

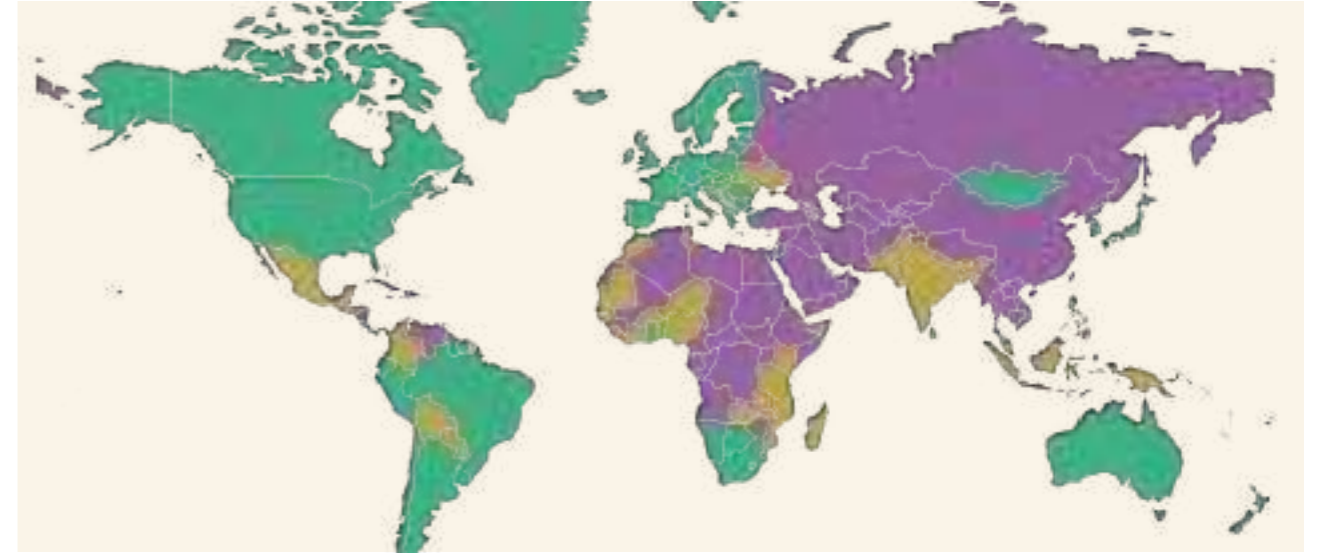
karşısındakinin yalan habere maruz kaldığını, kendisinin doğru haberle yalan haber arasındaki ayrımı yapabildiğini iddia ediyor. Peki, bu kadar bilinçli bir şekilde biz bu ayrımı yapabiliyorsak, neden harekete geçmiyoruz? Yalan haberler küçük internet siteleri, troller vesilesiyle oluşuyor diye mi düşünüyoruz? Aslında yalan haberin ciddi bir kaynağı siyasetin ta kendisi, hatta siyasetçilerin ta kendisi. Öyle ki, Times dergisi bir dönem Amerikan Başkanı Trump'ın söylemlerini “*yanlış iddia*” (false claims) başlığı altında her hafta haber yapmaya başlamıştı. Bu hafta 56, bir sonraki hafta 61 ve bu sayılar giderek de artıyordu. Amerikan Devlet Başkanı...

Yani yalan haber dediğimiz şey, sadece küçük troller tarafından değil, bizzat en üst düzey siyasetçiler tarafından bile empoze edilebiliyor. Brexit kampanyasında o kadar fazla yalan haber vardı ki, “*Brexit Lies*” yani “*Brexit Yalanları*” isimli bir internet sitesi kurulmuştu ve kampanyada söylenen yalanlarla site üzerinden mücadele etmeye çalışıldı ama çok da başarılı olunamadı. Yani yalan haber bize öyle tahmin ettiğiniz gibi küçük medya organlarından ya da medya aracılığıyla değil, dediğim gibi bazen siyasetin tam da kendisi tarafından empoze edilebiliyor. Daha da vahimi, vicdanımızın rahatsız olmaya başladığı anda devreye girerek bizi rahatlatabiliyor. Biz de inanmayı tercih ediyoruz; böylece mücadele etme zorunluluğumuz ortadan kalkmış oluyor.

Vicdan azabı ve vicdan rahatlatma arasında kaldığımız noktada “*yeni normal*” diye bir kavram girdi hayatımıza. Pandemi dönemi hatırlarsanız yeni normallerimizi tartışmaya başladık. Yeni normal... Çünkü eskide yaşadığımız her şey normalmiş gibi... Toplumsal cinsiyet eşitliği sorununu halletmişiz, iklim adaletini halletmişiz; demokrasi, özgürlükler gibi sorunları çözmüşüz; kısaca yaşadığımız süreçler normalmiş gibi yeni normali de tartışmaya başlamıştık. Küreselleşme, devlet ilişkileri, devlet-birey ilişkileri, bireylerin arasındaki ilişkiler ne olacak diye tartışmaya başladık ama sonra aşılarda girdi hayatımıza. Birden tekrar sosyalleşmeye başladık, maskelerimizi çıkarttık, artık vicdanen rahatız. Tartışmalar birden unutuldu ve gündelik yaşam problemlerimize geri döndük.

Freedom House son 50 yıldır her sene özgürlüklerle ilgili rapor yayınlıyor. Yukarıdaki tabloda mor olan bölge özgürlüklerin olmadığı coğrafyayı, yeşil alan özgürlüklerin yaşandığı, sarı alan da kısmi

özgürlüklerin olduğu coğrafyayı gösteriyor. Freedom House son 50 yıldır aslında demokrasinin nasıl zedelendiğini, özgürlüklerin nasıl arka planda kaldığını her sene bize raporuyla gösteriyor. 2005-2022 yılları arasında, yani son 17 yılda özgürlükler konusunda global boyutta istikrarlı bir düşüş olduğunu üzümlere görüyoruz. 2022 yılında ilk kez özgürlüklerin arttığı ülkelerle artmayan ülkeler arasındaki fark çok azaldı. Ama 17 yıl boyunca, tablolarda da görüldüğü üzere, özgürlüklerin kısıtlandığı ülke sayısı, özgürlüklerin arttığı ülke sayısını geçti.

Son 10 yılın en büyük düşüşü hangi ülkelerde diye baktığım zaman, maalesef 5'inci sırada benim güzel ülkemizi görüyorum, içim sızlıyor, birden vicdan azabı çekmeye başlıyorum. O hissiyat, işte diyorum ya, aslında iyi bir hissiyat. Siyasetçiler bize o hissiyatı durmamamız için birtakım nedenler veriyorlar. Çünkü biz vicdan azabı çektiğimiz müddetçe harekete geçme ihtimalimiz yükseliyor. Evet, Türkiye 32 puanla özgür olmayan ülkeler sıralamasında yer alıyor. Freedom House'a göre; biz siyasi özgürlükler 40 üzerinden 16, sivil özgürlükler 60 üzerinden 16, toplam 100 üzerinden 32 puanla son 10 yılın en büyük düşüşlerinden birini gösteren bir ülkeyiz.

Dünya Eşitsizlik Raporu yayımlandı, küresel gelir eşitsizliği ile ilgili verileri görme şansımız oldu. Maalesef ki ilk 10 servet sahibinin dünyadaki gelir payı ile gelir eşitsizliğinde en alt %50'nin payı arasındaki uçurum bizi dehşete düşürüyor. Bu bilgiler sürekli

dolaşıyor, aslında biz bunları biliyoruz. Aynı şekilde aşırı servet eşitsizliğini de biliyoruz ama bir şekilde bu sorunu önceliğimiz haline getirmiyoruz. Bazı sorunları kanıksıyoruz ve değişebileceğine ihtimal bile vermiyoruz. Yoksulluk bunlardan biri. Kanıksamak oldukça tehlikeli bir durum. Çünkü biz bir sorunu kanıksadıkça vicdan azabı çekmeyi bırakmaya başlıyoruz, bir takım bahaneler bulmaya çalışıyoruz ve eyleme geçemiyoruz.

Dünya Ekonomik Forumu, geçtiğimiz temmuz ayında toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine 2022 yılı

raporunu yayınladı. Raporda Türkiye'nin ekonomik katılımda 134'üncü sırada, eğitimde 101'inci sırada olduğunu görüyoruz. Şimdi bu salonda oturup da bu duruma üzülmeyen herhangi bir kişi olabilir mi? Hiç zannetmiyorum. Meclis temsiliyeti konusunda maalesef ki durumumuz daha da kötü. Yüzde 17,45'lik bir meclis temsiliyeti ile dünyada 132'nci sıradayız. Bu ne demek biliyor musunuz? Tüm Avrupa ülkelerinin gerisindeyiz demek. Ama sadece Avrupa ülkelerinin gerisinde değiliz, tüm Türkiye Cumhuriyetlerinin gerisindeyiz, Madagaskar'ın, Romanya'nın, Bahamalar'ın gerisindeyiz. Yüzde 17,45'lik bir meclis temsiliyeti öyle bir oran ki yüzde 21'lik temsiliyeti olan Kenya'nın, yüzde 20'lik Bangladeş'in, 21'lik Kamboçya'nın, yüzde 24 temsili olan Somali'nin bile gerisindeyiz demek. Burkina Faso, Libya, Belize gibi ülkelerin ilerisinde olmayı başarı olarak niteleneceksek yüzde 17,45'lik bir meclis temsiliyeti büyük bir utanç demek -maalesef-

Temsiliyet sorununa global bir perspektiften baktığımız zaman, evet durum çok kötü diyoruz ama detaylarına indiğimiz zaman durumun daha da kötü olduğunu görüyoruz. Bugün Meclis'te tam 33 ilde kadın temsiliyeti yok. Tam 33 il... Bakın size sayayım: Kırklareli, Bilecik, Uşak, Burdur, Karaman, Zonguldak, Karabük, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Çorum, Kırklareli. Kırıkkale, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Aydın, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Tunceli, Bingöl, Adıyaman, Osmaniye, Kilis, Rize, Artvin, Ardahan, Kars, Iğdır, Bitlis. 33 il... Bir tek kadın vekilimiz yok buralarda.

Meclis'teki komisyonlara bakıyoruz, biliyorsunuz Meclis komisyonları 26 kişilik: Anayasa Komisyonunda 4, Adalet Komisyonunda 4, Milli Eğitim Komisyonunda 3, İmar, Ulaştırma, Turizm Komisyonunda sadece 3 kadın var. Toplumsal Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği diye bir komisyon var, orada 22 tane kadın var. Bütün kadınları bir komisyona yerleştirip ortalama yükselince de komisyondaki oranlar nispeten daha yüksek diye sevinmişiz kendi kendimize. Meclis görevlerine baktığımız zaman da yine farklı bir durum görmüyoruz. Başkanvekili yok denecek kadar az. Yerel yönetimler için seçilen 20 bin 498 belediye meclis üyesinin 2198'i, sadece yüzde 10'u kadın.

Devlete bakıyoruz, aynı durumu hep tekrar tekrar görüyoruz.Örneğin vali sayısı. 81 ilimizde sadece 3 tane kadın vali var. Yani aslında ben valileri bıyıklı-bıyıksız olarak ayırmayı daha tercih ediyorum. Çünkü sadece 3 kadın valimiz var. Devlet üniversitelerinde 8, vakıf üniversitesinde 10 kadın rektörümüz var. 206 tane üniversitemiz var, 18 kadın rektörümüz var. Yani bu konu sadece siyasetle de sınırlı değil, maalesef ki toplumun birçok yerinde biz bu sorunun varlığını sürekli görüyoruz, yaşıyoruz. Ve bir gece, bir grup erkek birden İstanbul Sözleşmesi'nden çıkma kararı alıyor. Oysa Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu verilerine göre 2022 yılında 334 kadın cinayeti var, artı 245 de şüpheli kadın ölümü var. Bu rakamları görüp vicdanımızın sızlamaması mümkün değil. Dediğim gibi bu sorunlar bize aslında siyasetin bir şekilde dayattığı, kültürel, geleneksel bahanelerle değişmez olduğuna inandırmaya çalıştığı problemler. Bizler de siyasetçileri dinliyoruz, problemlerin çözümlerini üst otoritelere yüklüyoruz ve rahatlıyoruz. Örneğinsosyal medyada post paylaşıyoruz. Vicdanımızı en hızlı rahatlatan yöntem. Bir olay mı gördük? Hemen post'unuzu

koyabilirsiniz, tweet'inizi atabilirsiniz ve vicdanınızı rahatlatabilirsiniz. Peki sonra, ne değişiyor? Aslında vicdanımızı rahatlatmamız gereken nokta eylemlilik hali olması gerekiyor ama biz o eylemlilik haline bir türlü geçemiyoruz.

İklim değişikliğinden bahsediyoruz, hepimiz iklim değişikliğinin ulaştığı boyutları biliyoruz. Dünya Meteoroloji Örgütü, 2022 yılının Haziran ayında Sibirya'nın Verkhoyansk kentinde sıcaklığın 38 dereceye kadar yükseldiğini kaydetti. 38 derece... Evet biliyoruz, bu küresel iklim krizi artık insanın ekolojik olarak var olmasının önünde neredeyse bir engel ama harekete geçmekte zorlanıyoruz. İklim adaleti kavramından bahsediyoruz. İklim adaleti de enteresan bir kavram. Çünkü maalesef ki, biliyoruz ki karbon salımını en az gerçekleştiren ülkeler, karbon salımını ve iklim krizinden en fazla etkilenecek ülkeler haline geliyor. Amerika Birleşik Devletleri'nin Nijerya'ya göre 20 kat fazla karbon emisyonu yaydığını biliyoruz ama ilk etkilenecek ülkeler arasında Nijerya'nın olduğunu da biliyoruz fakat bir türlü eyleme geçemiyoruz. Çünkü her zaman farklı önceliklerimiz oluyor ve siyaset de bizi farklı önceliklerimizin olması konusunda yönlendiriyor.

İnsanoğlunun enteresan bir savunma mekanizması var. Vicdan azabı rahatsız eden bir duygu, üzerimizden atmaya çalışıyoruz, dikkatimizi dağıtıyoruz. Siyasetçiler de bu dikkati dağıtmada pek bir mahir doğrusu, her zaman için dikkatimizi çekecek başka konular bulabiliyorlar. Oysa ki, özellikle siyaseten alınan kararların aynı zamanda vicdan süzgecinden geçirilerek alınması durumunda farklı bir ülke / toplum olacağımıza inanıyorum. Ben bir siyaset bilimciyim ve benim asıl uzmanlığım da siyaset iletişimi. Seçmen davranışları, siyasi davranışlar incelenirken uzun bir süre seçmenlerin rasyonel olduğu, ekonomik verilerle, datalarla hareket ettikleri, çıkarlarını maksimize etmek için oy verdikleri düşünülürdü. Sonra aslında seçmen davranışlarının çok büyük bir psikolojik boyutunun da olduğu ve seçmenlerin duygusal hareket ettikleri gerçeği ile de karşı karşıya kalındı. Bana kalırsa, karar verme aşamasında akıl ve duygu arasındaki bağ kuracak temel nokta vicdan. Çünkü aldığımız kararları aynı zamanda vicdanen irdeliyor olmamız gerekiyor. Bunu da ancak yeni bir siyaset anlayışıyla yola koyabiliriz.

Dehşet verici savaşlar, ekolojik felaketler, kanıksanmış yoksulluk, bir türlü üstünden gelemediğimiz

ayrımcılık, ırkçılık, yükselen taassup; hep eski siyasetin verileriyle, hep eski siyasetin bize gösterdiği kalıplarla düşünüyor olmamızdan ve bir türlü gerçek anlamda eyleme geçemememizden kaynaklanıyor. Dün Sayın Bekir Ağırdır konuşmasında, "*Ben artık miras bırakmak istemiyorum, bugünü yaşamak istiyorum.*" demişti. Evet, çok da haklıydı. Çünkü bizim artık bugün eyleme geçmemiz gerekiyor. Kutsal devlet yerine artık vatandaşlarına karşı sorumluluk sahibi bir hukuk devletini tartışmamız, bunu önceliklendiriyor olmamız gerekiyor. Eşitlik ve özgürlüklerden korkmadan bahsediyor olmamız gerekiyor. Eşitlik ve özgürlüğü sosyal adalet çerçevesinde tartıştığımız zaman bambaşka sonuçlar elde edeceğimizi biliyorsak, bu çerçevede tartışıyor, korkmuyor olmamız gerekiyor. Demokrasiyi önceliyor olmamız gerekiyor. Ama her koşulda bahanelere sığınmadan destekliyor olmamız gerekiyor. Akıl, bilim son derece önemli evet karar alırken mutlaka ve mutlaka vicdan süzgecinden geçirmemiz gerekiyor.

Vicdan bizim sosyal olarak birlikte olmamızı sağlayacak, dayanışma ruhumuzu ortaya çıkaracak bir duygu. Dayanışma ruhunun bu ülkede ne kadar kuvvetli olduğunu biliyoruz. Ne olursa olsun, siyasetçiler ne yaparsa yapsın konu dayanışma gerekliliğine geldiğinde, -maalesef ki- deprem örneğinde de gördüğümüz gibi, hepimiz bir olabiliyoruz, dayanışabiliyoruz. Çünkü orada her şeyin önüne vicdanımızı koyuyoruz ve işte o zaman doğru kararlar alabiliyoruz. O halde neden gündelik yaşamımızda, neden gündelik siyaseti tartışırken vicdanımızı öncelemiyoruz? Uzun zaman yeni dünya düzenini tartıştık. Bence artık belki de yeni dünya düzeni tartışmalarına değil, yeni siyaset anlayışı tartışmalarına yer açmamız gereken bir dönemdeyiz. Yeni siyaset anlayışını tartışmalıyız. Ben hepinizi yeni siyaset anlayışını tartışmak için vicdana davet ediyorum.

Teşekkür ediyorum.

**Prof. Dr.
Timothy Garton Ash**

Tarihçi Yazar - Oxford Üniversitesi

İngiliz tarihçi, yazar ve akademisyen. Oxford Üniversitesi Avrupa Çalışmalarında profesördür. Çalışmalarında Orta ve Doğu Avrupa'ya odaklanarak Avrupa çağdaş tarihine odaklanmıştır. Timothy Garton Ash, İstanbul Politikalar Merkezi Uluslararası Danışma Konseyi Üyesidir.

ŞİMDİNİN TARİHİ İÇERİSİNDE TÜRKİYE

Hanımefendiler ve beyefendiler, sizlerle olmaktan büyük bir mutluluk duyuyorum, keşke fiziksel olarak orada olsaydım. Öncelikle deprem felaketi hepimizi çok etkiledi. Depremzedelerin desteklenmesi konusunda buradayız. Deprem hepimizi etkiledi ve buradaki dayanışmayı hep birlikte hissettik.

Bu sene çok ilginç bir yıl oldu ve özellikle bu yıl içerisinde Türkiye adına bir konuşma yapmak için gerçekten çok ilginç. Bu yılın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı olması itibarıyla da çok önemli bir yıl olduğunu söylememiz gerekiyor. Bir diğer önemli husus ise Türkiye çok önemli bir seçim süreci içerisinde. Ülkeniz açısından tarihi bir sene olduğunu söyleyebiliriz. Bu yıl içerisinde dünya üzerinde takip edilmesi gereken iki önemli seçim olacak. Bunlardan bir tanesi de yaza doğru gerçekleşecek olan Türkiye seçimi.

Daha büyük bir çerçevede ifade etmek gerekirse -100 yılı değerlendirdiğimiz zaman- iki şeyi söylememiz gerekiyor. İlki, dünya siyasetinde -özellikle yaklaşık son 50 yıldır- İkinci dünya savaşından bu yana-nereye doğru gidildiğiyle ilgili. *Vatan* adında yakın zamanda çıkacak bir kitap üzerine söylemiş

olduğumuz üzere birtakım spesifik hususlar var. Bunların içerisinde yine özellikle günümüzde Türkiye ile ilgili söylenmesi gereken önemli tarihi birtakım durumlar var. Ve gelecekte de bizleri nelerin beklediğiyle ilgili verileri dayandırılan durumlar var. Türkiye'nin Avrupa ve Avrasya üzerindeki konumundan dolayı önemli unsurlar da var.

Kitabımda da benzer konulardan bahsettim. Burada öncelikli olarak dünya tarihinde Avrupa'nın kaderine baktığımız zaman Türkiye nasıl kendini şekillendirebilir? Şunu söylememiz gerekir ki yavaş adımlarla olsa bile yine *özgürlük* genişlemeye başlıyor. Özellikle 1945'in hemen ardından 2008'lere kadar belli bir yükseliş var. 2008'in ardından ise özgürlük anlamında hızlı bir düşüş olduğunu söyleyebiliriz. 1943'e döndüğümüz zaman ise Avrupa'da özgür olarak söyleyebileceğimiz muhtemelen üç ülke vardı. İrlanda, İsveç, İsviçre. Geriye kalan ülkelere baktığımızda diktatörlüğün yaşandığını söyleyebiliriz.

1973'de Avrupa'da genç bir kişi olarak seyahat etmeye başladım. Bu esnada *özgürlük* özellikle çok ün kazanmaya başlamış bir terimdi. 1973'de Avrupa'da 35 ülkede biz bunun hislerini yaşamaya başladık.

Karadeniz'in iki kısmına baktığımızda 2030'larda stabil bir şekilde demokrasiyi görüyoruz. Karadeniz'in hem güneyinde hem de kuzeyinde çok büyük ülkeler var. Türkiye'nin bu noktada NATO'nun bir parçası olarak büyük bağımsız bir güç olabileceğini ve güçlü bir şekilde AB ile ortaklık kurabileceğini görüyoruz.

Sovyetler Birliği'nden dağılan ülkeleri de dahil ettiğimiz zaman toplamda 359 milyon Avrupalı'nın diktatörlük yaşamış olduğunu ifade edebiliriz.

Türkiye'yi de 1973 nüfusuyla 37 milyon kişiyi *arada bir ülke* olarak ifade edebiliriz. 70'lerin başlarında diktatörlüğün demokrasi üzerinde etkin bir tutumu olduğu söylenebilir. Ancak 35 yıllık bir döneme bakmış olduğumuz zaman 1973'e geldiğimizde yaygın bir şekilde bu anlamda ekonomik özgürlüğün, genel hatlarıyla özgürlüğün yayılmaya başladığını söyleyebiliriz. Batının büyük bir kısmında Yunanistan'da, Portekiz'de, geçmişlerinde benzer diktatörlük yaşamış ülkelerin NATO'ya katılmasının ardından bu anlamda özgürlüğün daha genişlemiş olduğunu söyleyebiliriz. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla beraber de Polonya ve benzer komşu ülkelerde daha etkin demokrasiye dönüşüm süreçlerinin başlamış olduğunu söyleyebiliriz. Batıya katılımın hız kazandığını söyleyebiliriz.

1990 ve 1991'e baktığımızda SSCB'nin dağılmasıyla beraber daha karmaşık bir şekilde olsa da belli bir liberalizasyonun başladığını söyleyebiliriz. Örneğin buradaki ülkelere Ukrayna, Rusya çok önemli.

Bazı Orta Asya ülkeleri de özgürlük ve diktatörlük arasında karmaşık yolculuklarına başladılar. Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte bu coğrafyadaki bazı ülkeler de demokrasiye doğru adım atmaya başladılar. Şu anda bunların daha teşvik edici bir güçle batıya ve demokrasiye doğru bir eğilim içerisinde olduklarını söyleyebilirim. Rapora baktığımızda özgürlük anlamında 2004'te %50-%60 gibi bir oran verebiliriz.

Türkiye'nin, şu anda tek partili bir rejim içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Batının geneline bakmış olduğumuzda bu anlamda fark edilebilir birtakım hikayeler de var. Jeopolitik Batıya baktığımızda bunu söyleyebiliriz.

1972'ye geri döndüğümüzde demokrasi anlamında Avrupa topluluğundaki ilk altı ülkeden bahsedebiliriz. 2007'de de -Bulgaristan, Romanya'yı da katarak- Avrupa Birliği 27 üyeye çıktı. Yapının 1972'de 6 üyeden 2007'ye 27 üyeye çıktığını görüyoruz. Şu anda da AB'ye üye ülkeler dediğimizde 30 ülkeden bahsediyoruz. Bütün bu süreçler içerisinde hem politik hem de ekonomik çok büyük bir genişleme oldu. Bu hareketliliğe ve 2004-2005'li yıllara baktığımızda, Avrupa'da maksimum iyimserliğinin yaşanmış olduğu yıllar olarak ifade edebiliriz. Çünkü daha geniş ölçüde özgürlük yaşamaya başladı.

Biz tabii ki AB ve NATO'nun büyümesinden bahsediyoruz. Aynı zamanda yine 2004-2005'de Ukrayna'da bir devrim de yaşandı. Bunun ardından Avrupa'da dalgalanmaları da hissettik. Kiev'de yaşanan devrim hareketlerinin tetiklediği değişiklikleri de yaşadık. Türkiye, AB için 1999'da bir aday ülke olarak kabul edildi. Bu anlamda çok önemli yollar da katetti. Tabii Türkiye'nin gelecekteki AB üyeliği için de daha olumlu gelişmelerin olmasını ümit ediyorum. Sayın Erdoğan da Oxford Üniversitesi'ne 2004 yılında geldi ve özellikle AB'nin değerlerinin ve Türkiye'nin gelecekte AB'nin üyesi olmasının çok önemli olduğunu belirtti.

Fransız ve Danimarka referandumları nedeniyle 2005 yılı çok önemlidir. Fransa ve Almanya Avrupa Birliği içinde ve genişleme sürecinin yönetiminde iki önemli ülke. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ve Ukrayna'ya yani Karadeniz'in her iki tarafına- doğru genişlemesiyle ilgili olarak iki önemli aktördü. Brüksel bu anlamda biraz daha şüphe içerisindeydi, bunu da dile getirmemiz gerekiyor.

İş insanları açık bir şekilde birbirleriyle telefon görüşmeleri yapıp ve bu genişlemenin yaşanmaması adına görüşmeler yapıyordu.. Türkiye'nin hiçbir şekilde aday olamayacağıyla ilgili bir karikatür de anlatılıyordu. Burada olan şey aslında aşağı doğru iniş durumuydu.

Buradakırılma noktası ise 2008'de. İki farklı gelişme oldu. Bunlardan biri finansal kriz, diğeri de Rusya'nın Gürcistan'ı işgali. Bu iki olayla birlikte birçok kriz serisi başlamış oldu. Bu krizler bu zamana kadar devam ediyor. Bu durum “*çoklu kriz*” olarak isimlendiriliyor. Bu küresel finansal krize baktığımızda büyük bir durgunluk, resesyon oluşturmuştu. 2010'da durum akut hale geldi ve ondan sonra da şu andaki krizin artık geri dönüşsüz olduğunu biliyoruz. Evet gerçekten neredeyse imkansız olduğunu düşünüyorum.

2014'te Putin'in Kırım'ı işgali ve Doğu Ukrayna'daki savaşın başlaması var. Birkaç ay önce Kiev'deydim ve Ukraynalılarla konuştum. Bugünkü Rusya- Ukrayna Savaşı aslında 2014'te başlamıştı. 9 yıldır da devam ediyor. Tabii ki mülteci krizlerimiz var, siz de çok daha iyi biliyorsunuz. Brexit ve Trump'ın seçimi, anti-liberal popülizmin olduğu Fransa, İtalya, İspanya gibi ülkeler.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve Avrupa'daki büyük savaşın -1945'ten beri en büyük savaşın- başlasından bahsediyoruz. Kitabımda bunu *savaş sonrası döneminin bitişi* diye niteliyorum. 1945'ten sonra bir savaş sonrası periyodumuz vardı. 1989 Kasımında Berlin Duvarının yıkılmasından sonra da Avrupa'da ve dünya tarihinde savaş sonrası dönem vardı, ancak artık bu bitti. Siz daha iyi biliyorsunuz çünkü sizler bu savaşın aslında en yakından tanıklarsınız, çünkü Karadeniz bölgesindeyiz. İyi bir İskoç yazar tarafından yazılan *Karadeniz* adlı bir kitap var. Bu kitapta Karadeniz'deki varlıklar ve buradaki değerlerin kültürel alışverişinden bahsediliyor. Buradaki bir yaratıcılıktan bahsediliyor. Ukrayna'nın tarihine baktığımızda gerçekten çok ilginç, çünkü Ukrayna'da sanki doğu ve batı ayrılıymış gibi gözüküyor ancak kuzey ve güney de ayrılıyor. Karadeniz özellikle askeri çelişkilerin olduğu Avrupa için de büyük bir alan diyebilirim.

Rusya tarafından tarafından düşürülen bir “*İnsansız Hava Aracı*” var, bunu hatırlarsınız. Dolayısıyla çok uzun zamandır Rusya ve Amerika arasında böyle bir

gerilimin olduğunu biliyoruz. Ukraynalıların *Yılan Adası* dedikleri, Rusya'ya karşı koydukları bir yer. Mitolojide Akhilleus'un öldüğü yer burası. Akhilleus'un yine Karadeniz'de savaş verdiğini düşünüyoruz. Gerçekten çok dramatik bir hikaye,.

Öncelikle şu aşağıya doğru gidişle ilgili bir duralım. Bence tek bir sözcükle cevap verilebilir. Bu “*hübris*” dediğimiz eski yunanca sözcük, farklı formlarda bu ortaya çıkıyor. Bu kelimeyi *güç zehirlenmesi* diye düşünebiliriz. Bir Alman sosyoloğun söylediği gibi, buradaki “*apatistik liberalizm*” yani acınılası bir liberalizm var. Brexit bu tür açıklığa bir reaksiyon idi. Bu apatistik liberalizm dediğimiz “*hübris*” kavramı da bu anlamda bir güç zehirlenmesi. Ben de buna inanıyorum, komünizmden kapitalizme doğru geçişe baktığımızda Merkez Avrupa'da da Doğu Avrupa'da demokrasiye sonunda dönebildiler.

“*Hübris*” dediğimiz güç zehirlenmesi ya da AB'deki bu *kibir* diyeceğim ben, kitabımda şöyle diyorum. Merkez Bankası yöneticisi Jean Cloud Cliche tarafından 10 yıl konuşması, kendini kutlama, sanki kendini bir kibirle kutlama konuşmasıydı. AB'nin de kibri burada, kendi içinde ve 2000'li yılların başında bunu sizler de deneyimlediniz. Temel olarak dünyaya şöyle diyordu: *AB bir modele sahip. Devletler üstü, ülkeler üstü, dünyanın hiçbir şekle sahip olamayacağı ve izlemesi gereken güce sahip*.

Mark Leonard'ın yazdığı kitapta da vurguladığı gibi, Avrupa 21. Yüzyılı neden sürükleyecek? Buradaki kibir, globalleşmiş finansallaşmış kapitalizmin kibri nedir? Bu iki sıfatı da vurgulamak istiyorum. Sadece küreselleşmeden bahsetmiyorum. Küreselleşme ve finansallaşmadan bahsediyorum. Finansallaşma demokratik kapitalist dünyanın 2008'de krize gitmesine sebep oldu ve beraberinde yüzyıldır görülmemiş eşitsizliklere getirdi. Bu problemlerin yansımalarını her yerde, Merkez Bankasında, görüyoruz. Burada ki bu *kibir* faktörünü olduğu şeyi görüyoruz. Küresel toplu kazanımlar sadece yerel spesifik kayıpları anlatıyor. Çin'de Hindistan'da insanlar sefalet içinde, yoksulluk içinde, yaşıyorlar. Belli reel gelirin azalmasını sanki oradaki yoksulluğu kompanse etmek için kullanılan bir kavram gibi düşünülüyor. 2000'li yıllarda anti-liberal popülistlere büyük oylar verilmesinin sebebi de sanki bu.

Beni yanlış anlamayın, ekonomik özgürlük tabii ki ekonomik liberalizmde çok gereklidir. Ancak politik,

sosyal ve kültürel boyutta da liberalizm olmalıdır. Şöyle bir inanç var, ekonomi iyiyse her şey bunu izleyecektir. Ancak popülist hareketlere baktığımızda bunun bir hata olduğunu gösteriyor. Çünkü kültür ve benlik aslında ekonomi kadar da önemlidir. Çünkü dikkat ve saygın da gelir kadar, servet kadar önemlidir.

Şunun da altını çizmek lazım, tarihi bir hatadan bahsediyoruz. Mesela 2000'lerin ortasında, Avrupa'nın çoğunda ve ABD'de son 35 yıldır oluşmuş tarihe baktık. Tarih böyle devam edecek diye düşündük. Bu klasik bir hataydı, çünkü tarihi aldık ve tarihi İngilizlerin söylediği üzere “*genç gibi*” düşündük. Ancak belli bir kesişim vardı, seçimler ya da bireysel liderlik ya da yönetim vardı. Burada tarihi baş harfi “*T*” olarak başlattık, büyük harflerle başlıyor gibi düşündük. Halbuki bunun tarihsel süreç olduğunu görmeliyiz ve bu kaçınılmaz gelişime, özgürlüğe doğru gittiğini düşünmeliyiz. Özgürlük hem tarihseldir, hem de bir süreçtir.

Ukraynalılar ya da birçok ülkedeki muhalefetlere baktığımızda aslında özgürlüğün süreç olduğunu görüyoruz. Tarihte nbunu öğrenmeye başladık. Öğrenemediğimiz en önemli nokta ise mücadeleden vazgeçmemek.

Son 15 yıla baktığımızda bütün bu hikâyenin aslında yürütücüsü Rusya diyebiliriz. İmparatorlar mücadeleden vazgeçmezler. Şuna inanmamalıyız, 1991'de Avrupa'nın büyük imparatorluklarından birisi olan Sovyetler Birliği yavaşça yok oldu, parçalandı ve gitti. 1992 Moldova'da bir geçiş vardı, 2008 Gürcistan, 2014'e kadar süreç devam etti. 2014 Avrupa'nın, Batı'nın başarısız olduğu bir dönüm noktasıydı, . .

Bayanlar ve baylar, bu büyük bir resim. Şimdi ,Türkiye'nin bu hikayedeki konumuna bakacağım. Doğu Avrupa, Avrupa ile tarihi üzerine çalıştım. Sabancı Üniversitesi ile bir ortaklığımız var. Şunu da belirtmek istiyorum, bunun bir ekonomik forum olduğunu biliyorum. Ekonomik öngörüler, uzmanlık alanım olmadığı için bir kenara bırakmak istiyorum ancak Ukrayna'daki savaş nasıl çözülebilir?, Ukrayna'nın Avrupa ekonomisine kısmi entegrasyonuna nasıl bakabiliriz? Bunları AB ve Türkiye ile olan ilişkilerine bakarak söyleyebiliriz.

Burada iki şey üzerine yorum yapacağım. Bunlardan bir tanesi Türkiye'ye Oxford Üniversitesi'nden Avrupa

Çalışma Merkezinde iki tane programımız var. Doğu Avrupa çalışmalarımız var. Değişen dünyada Avrupa Birliği ile beş ana partner; Çin,Hindistan,Türkiye,Rusya ve ABD ortaya “CİTRUS” gibi enteresan bir kısaltma çıkıyor.

Bir anket yaptık, insanlara fikirlerini sorduk. Ankette demokrasi sorusu soruluyor. -Demokrasiden söz ederken liberal demokrasiden bahsediyorum.- Çünkü demokraside aslında kısıtlayıcı terimler vardır. Demokrasi liberal,bağımsız sosyal topluluklar, konuşma özgürlüğü, bütün azınlıkların haklarının tanınması gibi özelliklerinin tümüyle beraber anlam kazanır. Aksi takdirde bu demokrasi olmaz. Liberal olmayan demokrasi bir şekilde tahribat sürecindedir. Siyaset bilimcilerin söylediği gibi bu özelliklere sahip olmayan rejim demokrasi olmaz “*rekabetçi bir otoriteryenizm*” olabilir. Türkiye ve Polonya gibi ülkeler liberal olmayan demokrasi ve rekabetçi otoriteryenlik arasında gidip geliyor.

Buna baktığımız zaman gelecek için çok önemli olduğunu söyleyebiliriz. Ankette sorduğumuz sorulardan bir tanesi şuydu; Hangi ülke sizce gerçek demokrasiye daha yakındır? Burada ülkeleri listeledik. Örneğin Hindistan yüzde 54 oranında gerçek bir demokrasi olmaya yakındır denildi. Çin’de yüzde 77’lik bir oran çıktı. Türkiye’ye baktığımız zaman yalnızca %36’lık bir oran karşımıza çıktı. Buradaki katılımcıların 1/3 ü bunu söyledi. Görece düşük bir rakamdan bahsediyoruz.

Tabii aynı zamanda Türkiye’deki seçimlerin demokrasi ve demokratik dünyayı nasıl etkileyeceğine bakabiliriz. Buna da bakarken aynı zaman da jeopolitiğe bakmanız gerekiyor. Yaptığımız çalışmada; Türkiye ve ilginç bir şekilde Hindistan’ın yeni güçler oarak ortaya çıkmasını görüyoruz. Büyük güçler olarak güçlü bir geçmişe sahipler. Bunlara baktığımız zaman Türkiye’yi büyük bir güç olarak tanımlıyoruz. Burada bir soruyla karşı karşıyayız. Son dakikalarımı buna ayırmak istiyorum.

Anket sonuçlarına baktığımızda; Türkiye’den ankete katılanların yüzde 73’ü “*Avrupa Birliği bizim için gerekli bir ortaktır.*” demiştir, yüzde 65’i “*ABD’nin gerekli bir müttefik ve bir ortak olduğunu*” söylemiştir. Ankete katılanlar arasında belki Brexit nedeniyle İngiltere için daha az bir oran verilmiştir. Ankete katılanların yüzde 55’i “*Çin’in bir müttefik veya gerekli bir ortak olduğunu*” söylenmiştir. Yine de şaşırtıcı bir şekilde yüzde 69’u “*Rusya’nın gerekli bir ortak olduğunu*”

söylemiştir. Burada İngiltere’ye baktığımız zaman da benzer bir durum olduğunu görüyoruz.

Diğer bir seçenek, burada yorumlayabilirsem; Türkiye’nin yüz yıl önce yaptığı seçimlerle ilgili. Umuyorum bu yaz da benzer seçimler yapabilecektir. Burada büyük bağımsız bir güç olduğunu düşünüyorum. Demokratik dünyada, NATO’da, aynı zamanda AB ile yakın ilişkide de bunu söyleyebiliriz. Avrupa Birliği şu an kendisini yeni bir yapıya dönmüştür.. Burada sadece Batı Balkanlar’dan bahsetmiyoruz, ancak burada Ukrayna’ya baktığımızda Moldova ve Gürcistan’da gelişmelere baktığımızda AB’nin Türkiye’ye genişlemesi daha mümkün olacaktır. Baktığımızda AB ile stratejik ortaklığın ve yakın bir ilişkinin kurulması gerekiyor. Süper güç Çin’in ortaya çıktığını görüyoruz. Büyük güçler var; Hindistan, Güney Afrika, Brezilya, Endonezya, bunlara örnekler verilebilir.

Jeostratejik olarak Türkiye’yi Batı’yla bağlandığını aynı zamanda Karadeniz’i etkilemekte olduğunu görüyoruz. Büyük başarılı AB genişlemesini düşünüyorsanız ki bu pek çok yıla yayılacaktır. Ancak 2030’lu yıllarda Moldova Ukrayna, Gürcistan, aynı zamanda Kafkas bölgeleri, Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye’yi düşündüğünüz zaman burada gerçek bir jeostratejik şekilde Batının güçlenmesi muhtemeldir. Ekonomik olarak da, paylaşılan değer ve çıkarlar konusunda da güçlenecektir. Bunun Karadeniz için ne anlama geldiğinden bahsedebiliriz. Karadeniz’in bir şekilde bir çatışma noktası olduğunu söyleyebiliriz .Bu durum Amerika ve Rusya’yı da ilgilendirmektedir.

Ancak buraya baktığımızda 2030’larda stabil bir şekilde demokrasiyi Karadeniz’in iki kısmında da görüyoruz. Hem güneyinde hem de kuzeyinde çok büyük ülkeleri görüyoruz. Kuzeyde Ukrayna, AB ve NATO’yu görüyoruz. Türkiye’nin bu noktada NATO’nun bir parçası olarak büyük bağımsız bir güç olabileceğini ve güçlü bir şekilde. Rusya’ya ne olacak diye baktığımızda Rusya’nın imparatorluğunu kaybettiğini söyleyebiliriz. Çok açık bir şekilde şunu söylemem gerekiyor ki, sadece Ukrayna ve Batı için değil, Rusya’nın kendisi için de baktığımız zaman bu savaşta bir kayıp meydana gelecektir. Bu kayıp Almanya’yı da etkileyecektir. Bu vizyon içerisinde birlikte yeniden düşünmekten bahsedebiliriz.Biz Rusya’nın stabil, istikrarlı, açık bir ülke olmasını istiyoruz. Bunu açık bir şekilde sonunda söylemek mümkün. Gerekli

ortaklığın kurulması gerekmektedir.

Hanımefendiler ve beyefendiler,

Açık bir gökyüzü görebiliriz, geleceği ilgilendiren şey bu diyebiliriz. Bunun son derece önemli olduğunu söylemek mümkün. Aynı şekilde nerede olacağımızla ilgili stratejik bir vizyon olması çok önemli. Aslında ne tarafa gideceğinizi biliyorsanız her yol iyidir. Bu çok iyi bir sözdür. Dolayısıyla bizim ne yöne gideceğimizi bilmemiz gerekmektedir.

Şahsen orada olmadığım ve soruları cevaplayamadığım için özür dilerim. Ancak sizlerle aynı fikirdeyiz diye düşünüyorum.

Kongre’ye davet ettiğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Burak Dalgın

DEVA Partisi Sanayi, Girişimcilik ve
Dijital Dönüşüm Politikaları Başkanı

*Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM)
düşünce ve Keiretsu melek yatırım ağı yönetim kurulu
üyeliklerini sürdürmektedir.*

YENİ'NİN YÜRÜYÜŞÜ: VİZYON – İRADE – İCRAAT

I.

Haziran 1992.

Vatandaşlarımızın yarısı henüz doğmamış. Türkiye'nin nüfusu 57 milyon. Kişi başı gelirimiz 2.500 dolar. Yıllık ihracatımız 15 milyar dolar.

Soğuk Savaş yeni bitmiş. Doğu Avrupa ülkelerinin ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin nasıl ilerleyeceği meçhul. Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleri Avrupa Birliği adıyla birleşmeye karar vermiş.

İnternet'in Türkiye'ye gelmesine henüz bir sene var. Cep telefonunu kimse bilmiyor. Amazon deyince akla alışveriş sitesi değil nehir ve orman geliyor.

Böyle bir ortamda İzmir İktisat Kongresi toplanıyor. Tema tam isabet: "21. Yüzyıla Doğru Türkiye"

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, vizyoner konuşmasını tarihe geçen cümlesiyle tamamlıyor: Ciddi hatalar yapmazsak, 21. yüzyıl Türkiye'nin yüzyılı olacaktır.

II.

O gün ben ortaokul öğrencisiydim. Bugün oğlum liseye gidiyor. İki kongre arasında tam bir nesil var. Peki, bu süreyi nasıl geçirdik?

Elbette büyüdük. Nüfusumuz 1,5 katına çıktı. Kişi başı milli gelirimiz 12.500 doları gördükten sonra şimdi 9.500 dolar seviyesinde. 30 sene önce bir yılda yaptığımız ihracatı, şimdi bir ayda yapıyoruz.

Öte yandan, dört alanda karnemiz pek parlak değil.

Birincisi, dünyadaki durumumuz. 1992'deki kongreye giderken dünyanın 20. büyük ekonomisiydik. Bugün aynı yerdeyiz. Dünya ekonomisindeki payımız yüzde 1'di. Şimdi bunun bile altındayız. Dünya nüfusunun yüzde 1'ine sahip bir ülke için, bu çok vasat bir durum.

İkincisi, rakiplerimize göre halimiz. Kişi başına milli gelirden 30 sene önce Polonya ile aynıydık. Bugün bizim iki katımızlar. 1992'de Çin'in kişi başına milli geliri yedide birimizdi. Bugün bizden yukarıdalar.

Adını net koyalım: patinaj halindeyiz. Buradan çıkmak için ihtiyacımız olan şey, topyekün bir kalkınma seferberliği. Kamudan özel sektöre, gençlerden kadınlara, hukuktan teknolojiye tüm farklı kesimleri kapsayan bir hareket.

Üçüncüsü, hedeflerimizi tutturma performansımız. Meşhur 2023 hedeflerinin o kadar uzağındayız ki... Milli gelirden hedef 2 trilyon dolardı. Yarısından bile düşük seviyedeyiz. Hatta on yıl öncenin bile gerisindeyiz! İhracatta hedef 500 milyar dolardı. Ancak yarısına varabileceğiz. Yüzde 5 işsizlik ve tek haneli enflasyonu söylemiyorum bile!

Dördüncüsü, kaçan fırsatlar. Mesela elimizden kayıp giden demografik fırsat penceresi. Çalışma çağındaki nüfusumuzun toplamdaki payı artık düşmeye başlıyor. Halbuki 2009'dan 2019'a kadar bu kitle 9 milyon kişi artmış, 65 yaş üstü nüfusumuz sadece 2 milyon kişi büyümüştü. Mesela jeopolitik imkanlar. 1992'de Sovyet boyunduruğundan yeni kurtulan Doğu Avrupa ülkeleri ve o sene iç savaşa savrulan Yugoslavya'nın bazı parçaları, bugün Avrupa Birliği'nin euro kullanan üyeleri. Mesela ucuz para dönemi. Gelişmiş ülke merkez bankalarının bolca para basması neticesinde, birkaç sene önce 17 trilyon dolarlık tahvil negatif faizle iş görüyordu. Dünya tarihinde ilk defa yatırımcılar 100 euro borç verip 99 euro geri almaya razıydı! Tabii bu para gidecek yer arıyordu; bize gelmedi. Mesela teknolojik dönüşüm.

İnternette cep telefonuna, Google'dan Twitter'a, yapay zekadan blok zincire kadar hayatımızın her alanı değişti. Biz, Sanayi Devrimi'ni ıskalamanın bedelini bir imparatorluk kaybederek ödemiş bir ülkeyiz. Bilgi Devrimi'nden yararlanabildik mi?

Dediğim gibi, bu açılardan bakınca karnemiz pek parlak değil. Ancak, İzmir'in değerli evladı Sezen Aksu'nun Kaybolan Yıllar şarkısını dinleyerek kendimize acıyacak da değiliz.

III.

Adını net koyalım; patinaj halindeyiz. Buradan çıkmak için ihtiyacımız olan şey, topyekün bir kalkınma seferberliği. Kamudan özel sektöre, gençlerden kadınlara, hukuktan teknolojiye tüm farklı kesimleri kapsayan bir hareket.

Ancak bunu yepyeni bir yaklaşımla yapmamız şart. Çünkü Einstein'ın meşhur sözündeki gibi, *“Problem-leri onlara sebep olan yaklaşımlarla çözemeyiz.”*

Yeni'nin Yürüyüşü dediğim bu yolculukta üç temel ihtiyacımız var:

Fırsat ve tehditleri görmemiz için vizyona;

Belirsizlik içinde zor kararları alabilecek iradeye;

Bunları eyleme geçirecek icraatçı yaklaşıma.

Bunları teker teker ele alalım.

IV.

Bir Çin atasözü *“Değişim rüzgârları esince, bazıları duvar örer, bazıları yel değirmeni yapar.”* diyor.

İlk temel kavramımız olan vizyon, tam da bu.

Dört büyük meydan okumaya yaklaşımımız, yarınlarımızı şekillendirecek.

Birincisi, teknolojik dönüşüm. 1992'de İzmir İktisat Kongresi yapıldığında Türkiye'de kaç internet kullanıcısı vardı? Sıfır. Bugün? 70 milyon.

Tıpkı Sanayi Devrimi'nde de olduğu gibi, teknolojik dönüşüm önce ekonomiyi, sonra toplumu değiştirdi. Emegın sembolü artık orak ve çekiç değil, POS

cihazları ve bilgisayarlar. Kayıtlı motorlu kurye sayısı veya çağrı merkezinde çalışan kişi sayısı Koç Topluluğu'nun toplam çalışanı kadar.

Gig ekonomisi, yani internet platformları üzerinden müşteri ile buluşulan kısa süreli işler; start-up yani erken aşama girişimler; freelance yani tek başına, serbest iş yapma ve uzaktan çalışma artık hayatımızın doğal parçaları. Hangi işi yapay zeka yazılımı Chat GPT'nin, hangi işi robotun, ve hangi işi Co-bot'un yani insanla robotun beraber yapacağını konuşuyoruz.

Hem açık veri ve bulut bilişimden yararlanmaya çalışıyor, hem de siber savaştan tedirgin oluyoruz.

Bunlardan korkmak da mümkün... Teknolojik sıçrama odaklı bir kalkınma stratejisi kurgulamak da...

İkincisi, orta direğin erimesi. Milletimizin çimentosu; demokratik hukuk devletinin güvencesi; güçlü, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınmanın dinamosu orta direk, göz göre göre eriyor. Uzağa gitmeden bir örnek vereyim. 1992 İktisat Kongresi yapılırken orta-okulda olduğumu söylemişim. Bursa'nın Muradiye semtinde yaşayan, babası o çocukken vefat etmiş, memur bir ailenin, devlet okulunda okuyan evladı gözünüzün önüne gelsin... Bugün benzer bir delikanlı, akademik ve profesyonel hayatta benim sahip olduğum fırsatlara sahip mi? Bana nasip olan imkanlara erişebilir mi? Bunları geçtim, sosyal medyada korkmadan tweet beğenebilir mi?

Orta sınıfın çöküşüne ağlamak da bir seçenek... Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında yeni bir toplumsal mukavele ile orta direği ayağa kaldırmak da...

Üçüncüsü, küreselleşmenin ve tedarik zincirinin yeniden şekillenmesi. Malların serbest dolaşımı büyük fırsatlar yarattı. Uzak Doğu'dan alınan parçalar Latin Amerika'dan gelen hammadde ile Türkiye'de işlendi, nihai ürün Avrupa'ya satıldı. Nitekim uluslararası ticaret 1950 ile 2008 arasında dünya ekonomik büyümesinin üç katından daha yüksek bir hızla, tam 27 kat arttı. Ancak 2008'den sonra bir şeyler değişti, yeni kaygılar ortaya çıktı. Mesela jeopolitik ilişkiler: Amerika ile Çin arasındaki ekonomik ve teknolojik soğuk savaş. Mesela çevresel faktörler; binlerce kilometre öteden yapılan sevkiyatın karbon salınımı. Mesela kırılganlıklar; salgının etkileri veya çip krizi. Artık dost ülkelerden satın alma, yani friendshoring;

yakından satın alma, yani nearshoring ve daha yüksek maliyete yol açmak pahasına yerelde üretim eğilimleri öne çıkıyor.

Pazarlarımızın daralmasından endişe etmek de bir seçenek... Dünyanın önde gelen üretim ve ihracat üssü haline gelmek de...

Dördüncüsü, yeşil mutabakat. Sürdürülebilirlik artık sadece bir iyilik alanı değil. Risk yönetimi ve stratejinin ana konusu. İhracatımızın neredeyse yarısını yaptığımız Avrupa Birliği çevre kriterlerini sıkılaştırırken buna duyarsız kalabilir miyiz? Elektrikli araçlar yaygınlaşırken dizel motorla ne kadar rekabetçi olabiliriz? Karbon vergileri gelirken eski tip enerji üretimine ne kadar devam edebiliriz? Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin trilyon dolar mertebesinde yeşil mutabakat programları açıklarken sadece izlemekle yetinebilir misiniz?

Tüm bunlara lüks veya ilave maliyet olarak bakmak da bir seçenek... Enerjide arz güvenliğini sağlama, cari açığı azaltma, yepyeni teknolojilerin önünü açma ve Avrupa Birliği ile ilişkileri derinleştirme fırsatı görmek de...

V.

Belirsizliklerle dolu bu dönüşüm süreci bana İtalyan düşünür Gramsci'nin sözünü hatırlatıyor: Eski dünya ölüyor ve yeni dünya doğmak için mücadele ediyor. Şimdi canavarlar zamanı.

Böyle bir ortamda Yeni'nin Yürüyüşü'nü sürdürmek için ikinci temel kavramımıza başvuruyoruz: İrade.

Üç alanı yeniden şekillendirmeliyiz: Devlet, kamu-sallık ve siyaset.

Devlet ile başlayalım. İcraatları sorgulanamaz Tanrı devletin 21. yüzyılda yeri yok. Her şeye karışan, bazen seven bazen döven, baba devletin de yeri yok. Ahbap-çavuş ilişkilerinde boğulan, herkese istihdam sunan, girişimciye rakip çıkan işletmeciler devletin de yeri yok. Kağıt, mühür, imza ile ayak bağı olan devletin zaten yeri yok. Ama kalkınmayı boş veren, rekabetin kurallarını koymayan, tüketiciyi korumayan devletin de 21. yüzyılda yeri yok. Yeni devlet şeffaf işler ve hesap verir. Kural koyar ve işletir. Hür teşebbüsün önünü açar ve geride kalan vatandaşlarına rasyonel şekilde destek olur. Tek bir kavramla ifade

etmem gerekirse, yeni devlet eşittir katalizör devlet.

Kamusallık ile devam edelim. Günlük kullanımda kamuyu sıklıkla devlet ile karıştırıyor, karşı kutbuna da özel sektörü koyuveriyoruz. Halbuki kamu *“herkes, bütün”* anlamına geliyor. Bir örnekle somutlaştırayım. Vatandaşımızı tekno-otokrasiler, yani teknolojiyi baskı aracı olarak kullanan hükümetler karşısında çaresiz bırakmak istemiyoruz. Ama bunun alternatifi onu bigtech, yani tekelleşen küresel teknoloji devlerine yem etmek de değil. Bugün karşı karşıya olduğumuz değişimler ve meydan okumalara ancak herkesin optimalini gözeterek ve devletlerden şirketlere, sivil toplum kuruluşlarından uluslararası organizasyonlara kadar bütün paydaşları seferber eden bir yaklaşımla başa çıkabiliriz. Bunun temelinde tepeden inme katı hiyerarşi değil, aktörlerin birbirleriyle kurdukları gönüllü network var.

Tüm bunları başarmanın yolu ise yeni siyaset. Politikacıların toplumdan ayrı bir sınıf, adeta bir kast haline gelmesinden bıktık. Bitmek bilmeyen nutuklar ve dolambaçlı ifadelerden sıkıldık. Toplumdan kopuk sanal gündemden yorulduk. Ancak tüm dünyada bunlara karşı çıkan alternatifler genelde ambalaj çalışmasından öteye gitmedi. Yeni siyaseti şovdan ibaret bir popülerlik aracı haline getirirsek, büyük bir değişim fırsatını ıskalarız. Halbuki, sorunları çözecek olan yeni siyaset, yeni dünyaya uygun ilke ve değerler üzerinde yükselmeli. Tek adama karşı ortak akıl; kabilecilik ve kutuplaştırmaya karşı kapsayıcılık; popülüst vaatlere karşı dürüstlük; yolsuzluk ve suistimale karşı şeffaflık ve hesap verebilirlik; ve ehliyetsizliğe karşı liyakat.

VI.

Büyük iktisatçı Keynes, *“İnsanlığın siyasi meselesi üç şeyi biraraya getirmektir: ekonomik verimlilik, toplumsal adalet ve bireysel hürriyet.”* demiş.

Bu hassas ve dinamik denge, donuk teorilerle değil ancak hayatın pratiğiyle oluşabilir. Vizyon ve iradeden sonraki üçüncü temel kavramımıza geliyoruz: İcraat.

Geçenlerde 2019-2023 arasını kapsayan XI. Kalkınma Planı'na baktım. Sevinyim mi üzüleyim mi bilemedim. Karşımda hayli kapsayıcı ve doğru noktalara odaklanan bir metin vardı. Ancak, ülkemizin bu dönemdeki performansını düşününce acı acı

gülümsedim. Galiba “*yazınca oldu*” zannediyoruz. Veya “*Bunlar hep yazılmış ama acaba neden olmadı?*” sorusuna yeterince vakit ayırmıyoruz. Halbuki “*Nasıl uygulanacak?*” sorusu en az “*Ne yapmalı?*” kadar önemli bir soru.

Uzun tespitlerle ve kimsenin itiraz edemeyeceği genelgeçer temennilerle bir yere varamayız. Dört alanda kolları sıvamamız gerekiyor:

Birincisi, restorasyon, yani onarım. Kurumsal mimarimizi bir an önce yeniden inşa etmeliyiz. Bununla beraber, demokraside, hukukun üstünlüğünde, basın özgürlüğünde dünya sıralamasında 100. ve gerisinde olma halimize son vermemiz lazım.

İkincisi, entegrasyon, yani bütünleşme. Büyük ülke olmak milletin birlik ve beraberliğinden geçer. Toplumunu mikro-gruplara bölen kimlik siyasetine ve nefret diline cepheden karşı çıkmalıyız. İçeride bütünleşme yetmez, dünya sisteminin parçası olan, dünyayla yarışan bir ülke de olmalıyız. Bunun için Eurovision’dan Olimpiyatlar’a, gümrük birliğini güncellemekten Silikon Vadisi’ne büyükelçi atamaya kadar uzanan her alanda ilerlemeliyiz.

Üçüncüsü, mobilizasyon, yani seferberlik. Üç gençimizden birini “*ne istihdamda ne eğitimde*” durumunda bırakamayız. Çalışma çağındaki 10 kadından sadece 3’ü çalışırken gelişmiş ülke olamayız. Engellileri eve mahkum ederek vicdanımıza hesap veremeyiz. Bu durumdan kurtulabilmek için evrensel kalitede yaşam boyu eğitime, yaygın yaşlı ve çocuk bakım merkezlerine, internet ve teknolojik cihazlara ucuz erişime ve güvenli sokaklara ihtiyacımız var.

Dördüncüsü, transformasyon, yani dönüşüm. Kalkınma seferberliğimizin merkezine rant yerine üretim, yatırım ve istihdamı; ucuzculuk ve fasonculuk yerine katma değer ve markalaşmayı; kontrol-kumanda ekonomisi yerine hür teşebbüsü; çıkar lobileri yerine KOBİ’leri koymaya mecburuz. Güçlü üretim için sağlam altyapıyı, artan yatırım için uygun finansmanı, büyüyen istihdam için ara değil aranan elemanları, şahlanan ihracat için açılan pazarları ve yüksek katma değer için yaygınlaşan yenilikçiliği sağlamalıyız.

VII.

Yüksek lisansta hocam olan Profesör Michael Porter’ın güzel bir sözü vardır: Stratejinin özü ne yapmayacağına karar vermektir.’

Yeni’nin Yürüyüşü’nde ne yapmak gerektiğini konuştuk. Biraz da ne yapmayacağımızdan bahsedelim.

19. yüzyılın meseleleri üzerinden 20. yüzyılın siyasi üslubu ile kavga ederek 21. yüzyılın meydan okumaları ile baş edemeyiz.

“*Bizden adam olmaz*” yılgınlığı ile “*Dünya bizi kışkırtıyor*” kibri arasında gidip gelemeyiz. Türkiye’nin atılım potansiyeline de güveneceğiz, dünya ekonomisinin yüzde 1’i olduğumuzu da bileceğiz.

Vasatlığı ve dünyanın taşrasına savrulmayı, “*yerli ve mili*” hamaseti ile perdeleyemeyiz. Gerçek milliyetçilik ülkemizin dünyada sıralamasındaki yerini yükseltmektir. Buna endeks milliyetçiliği diyorum.

Ekonominin doğal kanunlarına karşı kürek çekemeyiz. Kontrol-kumanda ekonomisinin sonu fiyaskodur. Üstelik, bugün hangi şirketin kredi alacağını belirleyen, yarın kişinin ne yiyip içtiğine, nasıl giyindiğine de karışır. Üç temel hürriyeti, yani düşünce, din ve vicdan ve teşebbüs hürriyetlerini özenle korumalıyız.

Fanatik şekilde toptan ret veya toptan benimsemeyi artık bırakmalıyız. Doğruları sürdüren, eksikleri tamamlayan, yanlışları düzelten bir yaklaşımla başarıya ulaşabiliriz.

Çuvaldızı hep başkalarına batırdık, biraz da iğneyi kendimize batıralım. Çalışmadan, fedakarlık etmeden, gayret sarf etmeden Sayın Ali Babacan’ın deyimiyle “*alın ve akıl teri dökmeden*” kalıcı refaha ulaşamayacağımızı da bilmemiz lazım.

VIII.

Yahya Kemal’in “*kökü mazide olan atiyim*” ifadesi benim için çok değerli. Bu, Yeni’nin Yürüyüşü için de önemli bir prensip. Zira iddialı bir yürüyüşte ayaklar sağlam zemine basmalı.

İşte bu yüzden, Yeni’nin Yürüyüşü’nde Tanzimat ve Meşruriyet’ten bugüne uzanan modernleşme maceramıza yaslanacağız.

Bu yüzden, Birinci İktisat Kongresi’nden ilham alacağız. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün “*Çalışmadan, yorulmadan, üretmeden rahat yaşamak isteyen toplumlar; önce haysiyetlerini sonra hürriyetlerini ve daha sonra da istiklal ve istikballerini kaybetmeye mahkumdurlar.*” sözünü bilhassa aklımızda tutacağız.

Bu yüzden, 14 Mayıs 1950’de kansız-kavgasız, serbest bir seçimle ülkemizi çok partili hayata taşıyan İsmet Paşa’yı ve Celal Bayar’ı hatırlayacağız.

Bu yüzden, Menderes ve Demirel’in büyük kalkınma hamlesi mirasına sahip çıkacağız.

Bu yüzden, Türkiye’nin 2001 krizinden sonra çok iddialı bir siyasi ve ekonomik reform programı uyguladığını, bu sayede 2008 küresel krizini örnek ülke olarak atlattığını unutmayacağız.

Nesilden nesile geçen bu tarihi zenginliği, vizyoner, iradeli ve icraatçı bir yaklaşım ile birleştirdiğimizde, büyük Türkiye’nin yolu açılacak. Yeni’nin Yürüyüşü başlayacak ve ülkemize çağ atlatana dek sürecek.

Ve inşallah bugün lisede olan oğlum benim yaşıma geldiğinde, merhum Cumhurbaşkanı Özal’ın 1992’de bu kürsüde söylediği hedef gerçekleşecek:

“*21. Yüzyıl Türkiye’nin ve milletimizin asrı olacak.*”

Prof. Dr. Ayça Tekin Kuru

İktisatçı - TED Üniversitesi

TED Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim üyesidir. İktisat ve Toplum Dergisi, VoxEU, Social Europe gibi platformlarda iktisadi ve toplumsal tartışmalara ilişkin yazılar kaleme almaktadır.

KÜRESELLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Türkiye ekonomisi derslerimizde biz iktisatçılar İzmir İktisat Kongresi'ne oldukça geniş yer veririz. Zira, kongre, savaş meydanlarında binlerce can kaybedilerek kazanılan siyasi bağımsızlığımızın, iktisadi bağımsızlıkla tamamlanması yolundaki ilk kolektif adımdır. Bugün, 100 yıl sonra tekrar aynı kongreyi yaparken, burada bulunmaktan büyük şeref duyuyorum ve 100 yıl öncekine yakışır bir kongre olmasını temenni ediyorum. Bu kongrenin yapılmasında rol alan tüm emekçilere ve yöneticilere teşekkür ediyorum.

Ülkemiz 6 hafta önce korkunç bir deprem felaketi yaşadı. Yetmez gibi, aynı bölgenin insanları dün bir de sel felaketi yaşadılar. Bu felaketlerde hayatını kaybeden yurttaşlarımıza Allah'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı ve yaralılara acil şifalar diliyorum.

Bugün, hem ekonomik hem insani bir yıkımın tam ortasındayız. Akademik hayatının neredeyse tamamını küreselleşme çalışmış birisi olarak kongrede bu konuda bir konuşma yapmanın uygun olacağını düşündüm. Konuşmama dört tane önemli soru ile başlayacağım:

1. Küreselleşme nedir?
2. Beklenen faydayı sağlamış mıdır?
3. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere yakınsaması ne durumdadır?
4. Kontrolsüz küreselleşmenin riskleri nelerdir?

Bu soruları cevapladıktan sonra, Türkiye'nin son 40 yılında küreselleşme macerasında gösterdiği performansı kısaca özetleyip konu hakkındaki nihai değerlendirmemi sunarak konuşmamı sonlandıracağım.

1. KÜRESELLEŞME NEDİR?

Ekonomik küreselleşme, dünya ekonomileri, kültürleri ve nüfusları arasında giderek artan mal, hizmet, teknoloji, yatırım, insan ve fikir akımlarını ifade etmek üzere kullanılan bir sözcüktür. Etkileri, geniş kapsamlı, karmaşık ve siyaseten zorludur.

Tüm taraflarca kabul gören, iyi tasarlanmış bir küreselleşme, toplam kazanımların küçük olduğu ve pek çok bireyin kaybedenler kulübünde olduğu alanlardan uzak durmalı ve küresel iş birliğinin büyük kazanımlar sağlayabileceği alanlara odaklanmalıdır.

Richard Baldwin'in anlatısında, küreselleşmenin tarihi, ardışık üç kısıtın sırayla gevşemesini içerir. Bu kısıtlardan ilki, yani yüksek sevkiyat maliyetleri, buharlı gemiler ve demiryollarının keşfi ve yaygınlaşması ile ortadan kalkar. Tüketim ve üretim, mekansal olarak anlamlı biçimde birbirinden kopar. Üretim, sanayi bölgelerinde kümelenir. Daha çok Kuzey ülkelerinde gerçekleşen bu kümelenme, inovasyonu hızlandırır. Fikirlerin hareketi kolay olduğundan, bu ülkelerde, Güney'e nispetle çok daha hızlı bir çalışan başına bilgi artışı yaşanır. Kuzey ülkeleri gelişir, Güney ülkeleri geride kalır.

Kısıtlardan ikincisi, yani yüksek iletişim maliyetleri bilgi-iletişim teknolojilerindeki devrimsel değişimlerin eseri olarak 1990'larda ortadan kalkar. Bu süreçte, gelişmiş ülkeler, ilk olarak, üretimlerinin emek-yoğun kısımlarını, emeğin bol ve ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere transfer ederler. Daha sonra, üretim aşamaları arasındaki uyumun sağlanması için, sadece işin kendisi değil, bilgi de yeni fabrikaların kurulduğu ülkelere aktarılır. Böylelikle, eskiden sadece gelişmiş ülkedeki fabrikanın içinde gerçekleşen bilgi akışı, sınır ötesi bir nitelik kazanır

ve bir anlamda küreselleşir. Bu aşamanın sonunda, gelişmekte olan ekonomilerin bir kısmında ciddi ölçüde sanayileşme görülür ve dünya genelinde iktisadi etkinlik arttıkça gelir yükselir, yoksulluk azalır.

Kısıtlardan üçüncüsünün, yani yüksek yüz yüze mevcudiyet maliyetlerinin ortadan kalkmasına ise bugün bizler tanıklık ediyoruz. Burada sözü edilen, bilimkurgu filmlerdeki ışınlanma türünden bir teknolojik gelişmeden çok, yüz yüze mevcudiyet gereğinin ikameleridir. Bunlardan birincisi, eskiden sadece yüz yüze gerçekleşen bilgi alışverişi türlerinin artık tele mevcudiyet ile de sağlanabiliyor olmasıdır. En hızlı akla gelen örnekler, uzaktan eğitim ve sanal iş toplantılarıdır. İkincisi ise, kişilerin farklı bir mekândaki işi robotlar vasıtasıyla yapmasına imkân tanyan telerobotik teknolojilerdir.

2. KÜRESELLEŞMENİN SERBESTLEŞME YAKLAŞIMI ÜLKELERE BEKLENEN YARARI SAĞLAMIS MIDIR?

Uluslararası ticaretin nispi fiyatlarda değişikliklere neden olarak tüketicinin daha fazla ve daha ucuza tüketmesine yaradığını biliyoruz. Buna madalyonun güzel yüzü diyelim. Tüketicinin refahının artması istenen bir şeydir. Madalyonun çirkin yüzünde ise borçla finanse edilen, doğayı tahrip eden, kısacası sürdürülemez tüketim kalıpları vardır. Teknolojik gelişme ve iyi yönetilmeyen küreselleşme pratiklerinin bu olumsuzluklarda önemli payı vardır.

Yabancı sermaye, geldiği ülke ekonomisine, önemli faydalar sağlayabileceği kanallar bulunur. Bunlar arasında, ekonominin canlanması, fiziki ve insani sermayenin hem nicelik hem niteliğinde artış, teknolojik gelişme, ticaret hacminde genişleme ve rekabetçilikteki artış sayesinde iktisadi etkinliğin artışı sayılabilir. Öte yandan, aynı yabancı sermayenin, geldiği ülkede yerli sermaye yatırımlarının hacmini azaltma, yerli şirketleri ve ülke kültürünü aşındırma veya ülkeyi modern sömürge hâline getirme gibi etkileri de olabilir. Bu bakımdan, özellikle 20. yüzyıldan itibaren gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermaye ile ilişkisi inişli çıkışlı olagelmıştır ve Türkiye de bu konuda bir istisna değildir.

3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELİŞMİŞ ÜLKELERE YAKINSAMASI NE DURUMDADIR?

Serbestleşen uluslararası ticaret ve yabancı yatırımların, ülke içi faktörler arasında eşitsizlik yaratması beklenen bir sonuçtur. Örneğin, sermaye bakımından nispi olarak zengin bir ülkede, serbest ticaret, sermayenin gelirini artırırken emeğin gelirini daraltacaktır. Yani, küreselleşme, emek bakımından zengin ülkelerde emekçiyi, sermaye bakımından zengin ülkelerde sermayedarı ihya edecektir. Buna çözüm olarak sunulan mekanizma, vergilendirme ve transfer harcamaları yolu ile yeniden tahsis, yani bir bakıma “Robin Hoodculuktur.”

Kısacası, serbestleşmenin en yüksek seviyelerine vardığı, küresel değer zincirlerinin günlük sözcük dağarcığımıza girdiği şu son birkaç on yılda, küresel boyutta yoksulluğun önemli ölçüde azaldığını, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında gelir bakımından bir yakınsama görüldüğünü söylemek yanlış olmaz. Ancak, bu yakınsama, ne her yerde eşit olarak dağılmış ne de ülke içindeki gelir dağılımlarını her ülkede olumlu anlamda etkilemiştir.

İşte özellikle ülke içlerinde artan bu eşitsizlik, son dönem popülizminin temelindeki argümanlardan da biridir. Bir diğer taraftan, bu tür eşitsizlikler sebebiyle afetlerden kaynaklanan kırılmalarda artışlar yaşanmıştır. Buna hem dünya genelinde hem de 6 Şubat depremi ile kendi ülkemizde tanıklık ettik.

Tam bu noktada afet ve felaket arasındaki farkı açıklamak istiyorum; zira biz bunları eşanlamlıymış gibi kullanıyoruz. Deprem, sel, tsunami, orman yangınları, kuraklık gibi doğa kaynaklı veya nükleer sızıntı, biyoterör gibi insan kaynaklı afetler vardır. Bunların bir kısmı önlenebilir, bir kısmı ise kaçınılmazdır. Bu afetlerin iyi yönetilememesi felaket ile sonuçlanır. Yani, felaket, kader değildir. Bir başka deyişle, felaketler, bir toplum üzerinde etkili olan dışsal, öngörülemeyen olaylardan ziyade, ekonomik, siyasi ve toplumsal dinamiklerin yönetilmemesinden kaynaklanan kalkınma sorunlarının tezahürleridir.

Ne demek istiyorum? Riskler, uzun süreler boyunca alınan çok sayıda kamu ve özel yatırım kararı (harekete geçmeme kararı dahil) ile üretilir. Bu da sorumluluk, mülkiyet veya yükümlülük atfetmeyi zorlaştırır. Örneğin, gayrimenkul geliştirme ve altyapı projeleri yeni afet riskleri doğurabilirken, bunlar

daha sonra geliştiricilerden kentsel gelişimin nihai kullanıcılarına aktarılarak hesap verebilirliği azaltır. Biz, bugün Türkiye’de, işte bunu yaşıyoruz.

4. KONTROLSÜZ KÜRESELLEŞMENİN RİSKLERİ NELERDİR?

Ekonomik küreselleşmenin temel unsurları açısından

a. Aşırı Bağımlılık

Dünya, son kırk yılda küresel değer zincirleri üzerinde sanayi üretiminin dikey parçalanmasına tanıklık etti. “Dünya malı” olarak nitelenebilecek ürünler, parça parça başka ülkelerde üretilip, bu değer zincirleri üzerinde hareket edip monte edile edile nihai tüketicisine ulaştı. Bu da, son yıllarda uluslararası ticaret ve yatırımların büyük bölümünün bu değer zincirleri yapısı içinde gerçekleşmesini norm hale getirdi.

Mal, hizmet, sermaye, insan, veri ve fikirlerin dünya üzerinde hareketliliğinin insanlığa önemli faydalar sağladığı yadsınamaz bir gerçek. Ancak, bu hareketliliğin önkoşulu haline gelmiş olan birbirine aşırı bağımlılığın riskleri, çırılçıplak vaziyette kamu bilincinde ilk defa COVID-19 salgını sırasında kendini gösterdi. Pek çok ülke vatandaşı, tıbbi malzeme ve ilaç sektöründe ülkelerinin dışarıya bağımlılığının derecesini belki de ilk kez fark etti. Avrupa Birliği’nin liberal ülkeleri sınırlarını dışarıya kapatmakla kalmayıp, yakın ilişki içinde oldukları ülkelere bile tıbbi malzeme ihracatını yasakladı. “Herkes kendi başının çaresine baksın.” yaklaşımına tanık olduğumuz böyle bir konjonktürde de uluslararası bağ(lı)lılık fikrinin erdemleri tartışmaya açılmış oldu.

COVID-19 salgını, ülkelerin güvenlik, esneklik ve sürdürülebilirlik sebepleriyle içe dönecekleri bir sürecin kaçınılmazlığını işaret etse de, unutmamak gerekir ki, böyle bir geri dönüşün hem ekonomik hem de siyasi risk ve maliyetleri olacaktır. Ülkeler tedarik zincirlerini çeşitlendirmeye veya kısaltmaya çalışarak işlevsel artıklar oluşturma çabasına girdiğinde, bundan en çok etkilenen olan gelişmiş değil, kalkınmalarını değer zincirleri modeline göre tasarlamış olan gelişmekte olan ülkelerdir. Bu ülkeler, uzun vadede bu “yeni normal”e uyum sağlayacak stratejiler

geliştirirler bile, bu içe dönüşten ilk anda mutlaka olumsuz etkilenenlerdir. Öte yandan, güvenlik gerekçesi ile içe kapanıp, ülkenin zaruri ihtiyaçlarını istifleme yoluna giren ülkeler ise bu maceralarında hem maliyet kısıtları duvarına çarpabilecek hem de uluslararası siyasette gerilimin artmasına neden olacaktır.

b. Jeoekonomik Çatışma

Son yıllarda yaşanan tedarik zinciri krizleri, geleneksel stratejik sektörlerde esneklik ihtiyacını vurgulamış oldu. Unutmayalım, gıda, su ve enerji gibi en temel ihtiyaçlara güvenilir ve ucuz erişim, toplumların kritik işleyişi için elzemdir.

Küreselleşme ve teknolojik gelişmenin tetiklediği sürdürülemez tüketim kalıpları sebebiyle, gıda, su, kritik metal ve minerallere olan talep artıyor. Öte yandan, 2030’a kadar dünya nüfusunun 8,5 milyara ulaşması bekleniyor. Küresel gıda tüketiminin önümüzdeki on yılda, üretimde yıllık yüzde 1,1’lik bir artışa karşılık, yıllık yüzde 1,4 oranında artacağı tahmin ediliyor. Su talebi ile arzı arasındaki uçurumun 2030 yılına kadar yüzde 40 olarak gerçekleşeceğine dair tahminler var. Grafit, lityum ve kobalt gibi bu kaynaklara olan yıllık talebin 2050 yılına kadar bugünkü talebin 4 katına çıkması bekleniyor.

Dolayısıyla da doğal kaynaklar etrafında ortaya çıkan talep ve arz endişeleri, giderek büyüyen bir alarm alanı haline gelmiş durumda. Dahası orta vadede gelişebilecek potansiyel çoklu-krizler beklenmekte. Bu krizlerin ölçeği ise:

1. Kaynakların ulusal sınırlar boyunca akışına izin veren küresel işbirliğinin derecesi,
2. İklim değişikliğinin doğal kaynakların arzı üzerindeki etkisi ve düşük karbona geçişin hızı ile, doğrudan orantılı.

Küresel Müşterekler Açısından

“Küresel müşterekler” kamu mallarının mevcut olduğu durumlarda ortaya çıkarlar. Bir ülkenin uyguladığı politikaların fayda veya zararının sadece o ülke değil, başka

ülkelerce de yaşandığı durumlardır bunlar. Çevre ve iklim, kamu sağlığı veya internet akla gelen ilk örnekler.

a. Çevrenin Tahribatı Ve İklim Değişikliği

Ekonomik küreselleşmenin çevre ve iklim üzerindeki sonuçları 3 başlık altında toplanabilir:

Ölçek etkisi. Küresel değer zincirleri uzadıkça ve yaygınlaştıkça, parçaların montaj için dünyayı dolaşma serüvenini imkanı kılan taşımacılık artar ve buna bağlı sera gazı salımları yükselir. 2050 yılına kadar, uluslararası navlunla ilgili CO2 emisyonlarının dört katına çıkarak Paris Anlaşması'nın sıcaklık hedeflerini tehdit etmesi bekleniyor. Okyanuslardaki plastik atık, mevcut oranlarda artmaya devam ederse, 2050 yılına kadar denizlerdeki tüm balıklardan daha fazla olacağı tahmin ediliyor.

Üretim kompozisyonunun değişmesi. Birçok ülkede çevre düzenlemeleri sıkılaştırırken ticaret maliyetlerinin giderek düşmesi, kirlilik oranı yüksek ürünlerin üreticilerini çevre konusunda daha gevşek standartlara sahip ülkelere, yani kirlilik cennetlerine yönlendirdi. Öte yandan, soya, büyükbaş hayvancılık, palmye yağı ve ahşap ürünleri, yılda ortalama 3,8 milyon hektarlık bir miktarla küresel ormansızlaşmanın %40'ından tek başına sorumludur.

Üretim tekniklerinde iyileşmeler. Küresel değer zincirleri çevreye zararları olmakla birlikte, üretim tekniklerinde iyileştirmeleri de teşvik edebilir. Uluslararası üretim ağları üzerinde yaygınlaşan ve çoğalan bilgi akışı, daha çevre dostu yöntemlerin geliştirilmesini veya daha hızlı uygulanmasını sağlayabilir.

b. İnternette Azınlığın Egemenliği

Facebook, Google, Microsoft, Twitter ve diğer birkaç teknoloji şirketi, internette gördüklerimize ve duyduklarımıza hükmetmekte ve bugün yüz milyonlarca insanın dünya hakkındaki algılarını şekillendirmektedir. Büyük miktarda kullanıcı verisinin toplanmasına ve dijital reklam satışları yoluyla para kazanmaya dayanan hâkim Big Tech iş modeli, dezenformasyonun, öfkenin ve güvensizliğin

çevrimiçi ortamda neden bu kadar yaygın olduğunu açıklamaya yeterli: Duygusal manipülasyon, kullanıcı katılımını en üst düzeye çıkararak daha müdahaleci veri toplama ve daha yüksek kar sağlar.

Hem jeoekonomik çatışmalara gem vurmak hem de bu platformların küresel ölçekteki tüketicilerini yeniden güçlendirmek için hükümet düzenlemelerine ihtiyacımız var.

Şimdi tüm bu cevapları arka plana alıp, kendi memleketimizin son 40 yıl içindeki performansına ilişkin birkaç şey söylemek istiyorum. Son 40 yıl seçmemizin arkasındaki neden, dünyadaki pek çok ülke gibi Türkiye'nin de 20. yüzyılın son 20 yılından itibaren küresel ekonomiye artan oranlarda entegrasyonudur.

Uluslararası ticaret performansımızı değerlendirdiğimizde;

Birincisi, Türkiye'nin bu süreçte ticaret açıklığı etkileyici bir biçimde 8'e katlanır. Buradaki önemli eleştiri, ihracat büyümesinin ithalattaki büyümeyle ilgili olması ve bunun yarattığı yüksek cari açık sorunudur.

Her ne kadar küresel değer zincirleri üzerinde “sınırlı imalat sanayi” mallarından “ileri seviyede imalat sanayi” mallarına ve hizmetlere ilerlemiş olsak da, bu zincirlere katılımımız hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler ortalamasının altındadır.

İkincisi, son 40 yılda, ihracata konu olan mallarımız daha rekabetçi hale gelir ve 1979'da yüzde 0,15 olan dünya ihracatındaki payımız, 7 kat artarak, bugün yüzde 1,05'e çıkar. Aynı dönemde dünya gayrisafi yurtiçi hasılasından aldığımız pay yüzde 0,89'dan, yüzde 0,84'e geriler. Kaygı verici bir resim. Neden? Ticarete kendi çapımızda çok genişleriz ama yurtiçi hasıla payı bakımından bırakın yerinde saymayı, geriye gideriz.

Bu tablonun sonucunda son dönemde ihracatın teknoloji kompozisyonunda önemli ilerlemeler olduğu söylemek de mümkün değil. Türkiye hala alt-orta teknolojik sofistikasyonda ürünlerin ihracatçısı konumundadır. Yüksek teknolojili ürün ihracatı düşük seviyededir ve yerinde saymaya devam eder.

Ürün kalitesine gelirse, bu konuda, Avrupa Birliği'ne entegrasyon çabaları meyvelerini verir. Tarım

ve gıda sektörlerinde, otomotivde, elektrikli eşya ile makine ekipmanda kalite bakımından önemli ilerlemeler kaydedilir.

Üçüncüsü, Türkiye, son 40 yılda, ticaret destinasyonlarının sayısını artırır; yüzlerce ülke ile ticaret yapmaya başlar. İhracat yoğunlaşma endeksinde, yükselen diğer ülkelere göre daha iyi performans sergiler. Bunda Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği anlaşmasının katkısı vardır.

Yabancı sermaye yatırımları konusundaki karnemize gelince... Erken cumhuriyet döneminde, ağırlıklı olarak fiziki sermaye oluşumu ve kalkınmanın finansmanı, sonrasında ise teknoloji transferi, istihdam yaratma potansiyeli ve cari açık finansmanı için ülkeye girmesi istenen doğrudan yabancı sermaye, Türkiye'ye ne hayali kurulan miktarlarda ne de özlem duyulan niteliklerle girmiştir.

Yabancı sermaye Türkiye'de cumhuriyetin ilk 70 yılı boyunca havalanamamış, takip eden 10 yılda kanat çırpmaya başlamış, son 20 yılda ise kâh dikey yükselip kâh pikeye geçerek taşkın bir seyir izlemiştir. Bir başka deyişle, uzun yıllar hareketsizlikten sonra, son 20 yılda ortaya çıkan yüksek irtifa, maalesef istikrarlı bir görünüm sergileyememiştir.

Aslına bakılırsa, uzun yıllar boyunca Türkiye'de yabancı sermaye, mecburiyet icabı eve davet edilen ve misafir olduğunda da huzursuzluk yaratabilecek menfaatperest bir konuk muamelesi görür. Bu tedirginlik, hane kültürünün bir parçası haline gelir ve uzun yıllar devam eder. Evin içi de huzurlu değildir. Bir türlü de olamayacaktır. Kalabalık bir hanedir. Gürültülüdür. Geçim derdi, hane içi eşitsizlikler ve bitmeyen bir hır gur vardır. Yarım ağız davet edilen kimi fırsatçı, kimi iyi niyetli yabancı konuklar ise, olur da misafir olurlarsa, türlü çelişkiler içinde ağırlanırlar. Bazısı uzun saatler otururken, bazısı arkasına bakmadan kaçır; bazısı eve zarar verirken, bazısı evin refahını artıracak davranışlar içindedir.

Uzun lafın kısıası, Cumhuriyet, neredeyse ilk 80 yılı boyunca, yabancı sermaye ile bu minvalde bir ilişki kurar ve bunun tabii sonucu da bu konuda gösterilen düşük performans olur. 2021 yılı sonu itibarıyla Türkiye'deki yabancı sermaye stoğu sadece 121 milyar dolardır. Bu miktarla Türkiye gelişmekte olan ülkeler içinde pastadan yüzde 1'lik bir dilim alır, dünya genelinde ise yüzde 0,3'lük bir pay alır.

Nerelerde iyileştirmelere gereksinim var? İkinci yüzyılda ne yapmak gerek?

Buraya kadar anlattıklarım çerçevesinde değerlendireceğim bir konu bu. Şöyle ki;

Birincisi, dünya ekonomileri, tedarik zinciri krizlerini aşmak için işlevsel artıklarını çoğaltarak birbirine daha az bağımlı olma patikasına girebilir. Şirketlerin, hem kendi inisiyatifleri hem de yeni politikaların zoruyla, önemli girdilerinin tedarikinde çeşitlenmeye veya yurt içi ya da buldukları kıtada yeniden-üretime geçmeleri muhtemel.

Böyle bir durumda, Türkiye'nin dış ticaret hacmini genişletmekteki başarısını, ihraç ürün gamının teknoloji yoğunluğu artırmak ve kalite merdiveninde yukarı doğru çıkarak sürdürmesi gerekir.

İkinci olarak, şunu katıyetle söylemek mümkün: Ekonomik entegrasyon küreselden bölgelese veya ikili düzeye kaysa da devam edecektir.

Bugünlerde über-serbestleşmecilerin poster çocuğu haline gelen derin bütünleşme anlaşmalarına Türkiye'nin tedbirli yaklaşmasında fayda vardır. Bu anlaşmalar, uluslararası ticareti ve yabancı yatırımları artırmak için devletin kendi mevzuatını ve kurumlarını değiştirmesini içerir. Bunun, aracı amaçlaştıran bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Küreselleşme, toplumların refah, istikrar ve kaliteli hayat gibi amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olmalı, amaç haline gelmemelidir.

Bir diğer taraftan, 2018'den bu yana tüm yabancı sermaye girişlerinin yarısını üretim ve istihdam yaratma fonksiyonu çok kısıtlı olan gayrimenkul kalemi oluşturmaktadır. Cari açık finansmanından başka bir işe yaramayan bu tür bir yatırımın yeşil dönüşümü bir kenara bırakın, ne istihdam yaratma ne de teknolojik dönüşüm gerçekleştirme fonksiyonu vardır.

Dolayısıyla, yabancıların gayrimenkul yatırımları cesaretlendirilmemeli, hatta aksine zorlaştırılmalıdır. Eğer aynı patikada devam edilecek ise, bu tip yatırımlar doğrudan yabancı yatırım olarak lanse edilmemelidir.

Üçüncüsü, çok yakın bir gelecekte yabancı sermaye yatırımları konusunda başat olması beklenen yeşil /

mavi ekonomi yatırımları Türkiye için temel bir hedef olmalıdır. Türkiye'nin en büyük yabancı sermaye yatırımcısı ve ticaret ortağı durumunda olan AB'nin çok yakında sınırda karbon düzenlemesini hayata geçireceği ve emisyon ticaret piyasalarını etkinleştireceği bilinen bir gerçektir.

Bu süreçte ortaya çıkacak fırsatlardan faydalanmak akılcı olacaktır. Böylelikle, hem sürdürülebilir büyüme pratikleri hayata geçirilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılına sağlam adımlarla girilebilecek, hem de çevreyi şimdiki kadar maruz kaldığı tahribattan koruyan yeşil ve mavi ekonomi yatırımları vasıtasıyla kapsayıcı istihdam yaratılabilecektir.

Dördüncüsü, küreselleşmiş ekonomik kalkınma modeline uyum sağlamış olan Birinci Yüzyılın Türkiye'si, üretim, uluslararası ticaret ve yabancı yatırımlarını deprem riski ciddi oranda yüksek bölgelerde yoğunlaştırma tercihi kullanmıştır. Bu sebeple bu bölgeler, aldıkları göçün de etkisiyle yaşanamaz metropollere ev sahipliği yapmış ve hem insani hem iktisadi risklerle baş başa bırakılmıştır.

Bu pratiğin derhal terkedilmesi, insan hayatını merkeze alan sürdürülebilir ve kapsayıcı şehirleşme kalıplarının norm haline gelmesi ve bununla ilintili olarak istihdam alanlarının en az zarar göreceği biçimde dönüştürülmesi elzemdir.

Son olarak, küreselleşmenin hem nedeni hem sonucu olarak görülebilecek ve bir küresel müşterek olan internet konusuna gelince... En büyük teknoloji şirketlerini parçalamak Türkiye'nin alabileceği bir önlem değildir. Ancak, Türkiye, dijital reklamcılığı vergilendirerek Big Tech'in zararlı iş modelini Türkiye'de değiştirmeye yardımcı olabilir. Böylece platformların kullanıcılarına, özellikle de savunmasız gençlere daha fazla zarar vermesini önleyebilir. Gençlerin zihinsel sağlıklarına zarar veren içeriği görmelerini yasaklamak mümkün olmasa da, bu tür materyallerin tanıtımından elde edilen reklam gelirleri üzerinde yüksek bir vergilendirme oranı tamamen uygundur.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Selçuk Sarıyar

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkan Vekili

Kamu hukuku ve işletme alanlarında yüksek lisans derecesi bulunan Sarıyar, 2008-2016 yılları arasında çeşitli alanlarda danışmanlık görevleri üstlenmiştir. Almanya ve Türkiye'de dış ticaret faaliyeti gösteren Sarıyar, 2019 yılında İBB ve Beşiktaş meclis üyesi seçilmiştir. 2022 yılında ise İBB Başkan Vekili olarak görevlendirilmiştir.

CUMHURİYETİN İKİNCİ YÜZYILINDA ŞEHİR EKONOMİLERİ

Efendim herkese merhaba,

Öncelikle bu önemli ve uzun süredir ön hazırlıkları yapılan İktisat Kongresi için başta İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız sayın Tunç Soyer olmak üzere İzmir Planlama Ajansı Başkanı Güven Eken ve tüm ekibe teşekkür etmek istiyorum.

Yüksek İstişare Kurulu toplantılarında katkı sunan kurul üyelerini de elbette unutmamak gerekir. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Bir siyaset bilimci olarak bu toplantıların bana çok katkıları olduğunu belirtmek isterim.

Siyaset bilimi mezunu olmam ve mevcut yerel yönetim görevim nedeniyle bu kongrede “Cumhuriyetin ikinci yüzyılında şehirlerin ekonomisi” konusunda söz söylemek benim için daha doğru geldi.

Dünkü etkinlikte konuşma yapan konuşmacılarımız ülkemizde bölgesel olarak ekonomik farklılıklardan bahsetti. Ben de biraz daha detaylı bir şekilde ama zamanı da doğru kullanarak ilerlemeye çalışacağım.

Konuşmama geçtiğimiz aylarda gündeme gelen 13. Cumhurbaşkanı adayımız sayın Kemal Kılıçdaroğlu'nun yurtdışı ziyaretlerinde gördüğüm iki konuyla başlamak istiyorum. Bu ziyaretler esnasında gördüğümüzün aslında biraz sonra bahsedeceğim hususlarla nasıl ilişkili olduğunu göreceksiniz.

Genel Başkanımız Sayın Kılıçdaroğlu'nun ziyaretleri esnasında görüştüğümüz yabancı yatırımcıların en öncelikli vurgusu ülkemizdeki hukuk ve demokrasiye ilişkin soru işaretleri olmuştu. Dün sayın Bekir Ağır'ın da bahsettiği gibi hukuk-demokrasi ve yatırım-kalkınma birbirleriyle çok bağlantılı hususlardır. Umuyorum ki yabancı yatırımcıların seçim sonrasında hukuk ve demokrasisi güven veren güçlü bir Türkiye'ye nasıl geleceklerini hep birlikte göreceğiz.

ABD'deki MIT ziyareti sırasında ise akademinin araştırma, üretim ve istihdama nasıl katkısı olduğunu bizzat yine çoğunluğu Türk olan akademisyenlerimizden dinledik, gördük. Yanlış hatırlıyorsam MIT'nin sadece biyomedikal bölümünden yaklaşık 50.000 firma çıkmış ve bu firmalar yaklaşık 3 milyon istihdam sağlamıştı. Düşünebiliyor musunuz bir üniversite kendi araştırma çalışmaları üzerinden

Ülkemizde kentlerimiz arası katma değerli üretim farklılıklarını dengeleme meselesi, küresel değer zincirlerine eklemlenme amacı güden stratejik bir anlayış yerine irrasyonel bir ihracat vurgusu üzerinden yapılıyor.

hem üretime ve dolayısıyla istihdama nasıl bir katkı sağlıyor. Yine bu konuda da umuyorum ki 14 Mayıs sonrasında birçok atılımı hep birlikte yaşayacağız.

Siz bakmayın birilerinin sırf algı yaratmak amacıyla ABD haritasında şehirlerin bile yerine değiştirdiğine. günün sonunda bu topraklarda aklın, bilimin, vicdanın kazanacağına eminim.

Ben konuşmamda şehirlerin ekonomisine ilişkin 4 ana fikirden bahsedecektim ancak 6 Şubat depremi nedeniyle konuşmamın son bölümünde deprem bölgesine dair birkaç görüşümü de aktarmak isterim.

Bahsedeceğim birinci konunun başlığı: İhracat Değil, Katma Değerli İhracat ve Küresel Değer Zincirleri ile Daha Fazla Sayıda Entegre Şehirler ve Daha Verimli OSB'ler

İkinci olarak:İnovasyon ve Daha Verimli Teknokentler ve Bu Teknokentlerin Büyükşehirlere Yakın İkincil ve Üçüncül Büyüklükteki Şehirlere Taşınması

Üçüncü alt başlık: İnternet Altyapısı Zayıf İllerimiz İçin Daha Güçlü Bir Altyapının Kurulması

Dördüncü ve son balık ise: Sürdürülebilirlik Çerçevesinden Şehirler Bazında Yeşil Dönüşüm ve tabii deprem bölgesine ilişkin olarak yapılabilecekler konusunda görüşlerimi arz edeceğim.

Sehir ekonomileri konusunda bahsetmek istediğim ilk husus ihracat meselesi. Son dönemlerde aklımızın almadığı bir propagandayla karşı karşıyayız: İhracat odaklı büyümeliyiz... İhracat odaklı büyüyoruz...

Evet! İhracat potansiyeli büyük olan şirketlerimiz var.

Evet! İhracatımız artıyor.

Ancak dış ticaret açığının gitgide artmasını konu etmeden Merkez Bankası'nın Temmuz 2021 tarihli "İhracat potansiyeli yüksek olmasına rağmen ihracat yapmayan şirketlere" dair çalışmasına göre şirketlerimizin yüzde 33'ü potansiyelinin altında ihracat yapıyor.

Aynı şekilde kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki birinci dereceden öncelikli 50 ilde kurulmuş 82 Organize Sanayi Bölgesi'nin (OSB)24 tanesinin henüz faaliyete geçmediği, 28'inin de doluluk oranının çok düşük olduğu (yüzde 50) görülmektedir.

Ancak bu "ihracat odaklı büyümeliyiz" propagandası; ekonomiye, ihracata dair çok temel bir meseleyi görmekten aciz: O mesele de KATMA DEĞER konusu!

Bir büyükşehir yöneticisi ve ihracatçı olarak ihracatta katma değer meselesini şehirlerimiz perspektifinden kısaca ele almak istiyorum.

Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de, katma değerli üretim düzeyi şehirden şehire farklılık gösteriyor. İstanbul ile Konya'nın, İzmir ile Adıyaman'ın katma değerli üretim seviyeleri aynı değil. Her ülke gibi biz de bu farkı asgari düzeye çekmek istiyoruz.

Ancak şu anda ülkemizde kentlerimiz arası katma değerli üretim farklılıklarını dengeleme meselesi, küresel değer zincirlerine eklenme amacı güden stratejik bir anlayış yerine irrasyonel bir ihracat vurgusu üzerinden yapılıyor. Öyle ki, karar alıcılar artık ihracat kavramını, iktisat biliminin diğer tüm parametrelerinden izole bir hedef olarak ele alıyorlar.

Ancak birçok ekonomik analizde görüyoruz ki, bu değer zincirlerine entegre olabilmis şirketler,

muadillerinden dört kat daha fazla istihdam yaratırken, aynı zamanda iki kat daha fazla verimli üretim yapıyorlar.

Dolayısıyla bu şirketlerin sayısını artırmak ve 81 ile mümkün olduğunca dengeli bir şekilde dağılmalarını sağlamak, Türkiye ekonomisinin temel amaçlarından birisi olmalıdır.

Küresel değer zincirleri ile entegre şirketler her ne kadar tüm Türkiye sathına yayılmaya başlamışlarsa da, sayıları orta ölçekli ve küçük şehirlerde hala yetersiz. Bu bakımdan en az sayıda şirket içeren bölgelerimiz Batı ve Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu'ya yoğunlaşmışken, Nevşehir - Niğde ve Balıkesir şehirleri de olumsuz birer örnek olarak göze çarpmaktadır.

Bu firmaların il bazında dağılımına baktığımızda büyük kentlerimizin yanı sıra İzmit, Denizli ve Kayseri'nin öne çıktığını görüyoruz. Bu ve benzeri şehirlerimizin potansiyelini gerçekleştirmeleri çok önemli.

Dolayısıyla Türkiye'de, ihracatın sadece artış kaydeden değil, aynı zamanda küresel değer zincirlerinin giderek daha büyük bir parçasını oluşturduğu yeni bir ekonomik kalkınma döneminin arifesinde olduğumuzu umuyorum.

Aynı şekilde biraz önce verisini paylaşmış olduğum organize sanayi bölgelerimizde de ihracat potansiyelini kullanmadığımızı görüyoruz.

Bu illerde kuruluş onayı verilip faaliyette olmayan OSB'lerin mümkün olan en kısa sürede faaliyete geçmesi gerekiyor.

İkincisi, OSB'ler arasında inovasyon kriterlerine dayalı bir teşvik mekanizması eksiktir. Ayrıca yıllık bazda en yenilikçi OSB'lerin sıralanacağı ve ait olduğu başarı kategorisine göre teşvik mekanizmasıyla desteklenebilecek bir sistem OSB'lerin dönüşümünde itici güç olacaktır.

OSB'lerin daha yenilikçi faaliyetler sürdürebilmeleri, firmalarının rekabet güçlerini artırıcı çalışmalar ortaya koymaları, bölgelerindeki üniversite ve araştırma merkezleriyle etkili iş birlikleri yapmaları ile de yakından ilgilidir. Ancak bu ilişkinin zayıf olması, üniversitelerimizin kendi bölgelerindeki kalkınma süreçlerine yeterince katkı sağlayamamasına neden olmaktadır.

Akademisyenlerin bu süreçlere dahilini engelleyen temel sebeplerden birisi, yükselme kriterlerinin Türkiye'deki bölgesel ekonomik gelişmişlik farklarına ilişkin sorunları incelemeyen uluslararası akademik dergilerde yayın sayısı ile yakından ilgili olmasıdır. Bu kriterlerle birlikte diğer dolaylı akademik yükümlülüklerin, ilgili akademisyenleri OSBlerle ortak proje yürütmeye motive edecek şekilde gevşetilmesi gerekmektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı işbirliğinde "yenilikçi dönüşüm" başlığıyla Manisa Organize Sanayi Bölgesi üzerinde yapılan pilot çalışmanın mümkün olduğunca en fazla sayıda OSB'ye genişletilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Katma değerli üretim demişken inovasyon meselesine değinmeden olmaz. Dünyaca ünlü iktisatçıların yıllardır istikrarlı bir şekilde bulguladığı üzere inovasyon, uzun vadeli büyümenin temel taşlarından birisidir.

Peki, inovasyon merkezi olmak sadece büyükşehirlere mahsus bir durum mu? Görece daha küçük şehirler de yenilikçi teknolojilerin başat birer merkezi olabilecekler mi? Bu soru hem dünyada hem Türkiye'de günümüzün cevap bekleyen önemli soruları arasında yer alıyor.

Berlin, Londra, Los Angeles, New York, Şangay ve Tokyo'da faaliyet gösteren girişim sahiplerinin yüzde 80'ine göre, gelecekte çok daha fazla sayıda ikincil veya üçüncül büyüklükteki şehir, girişimci ekosistemi statüsüne yükselebilecek. Bu beklenti, MIT Şehir Bilimleri araştırma merkezi tarafından da teyit ediliyor.

Öte yandan Türkiye'ye baktığımızda maalesef umut verici bir tablo ile karşılaşmıyoruz. Örneğin konuya teknoparkların 2002-2016 yılları arasındaki performansları açısından baktığımızda, inovasyonun illere homojen dağılma potansiyeli açısından olumsuz bir tablo ile karşı karşıya kalıyoruz. Öyle ki, Türkiye'nin en az bir teknopark bulduran 28 şehirden yarısından fazlasının (15), bu yıllar içindeki yıllık patent ortalaması 1'den az ve orta-yüksek teknoloji ürün üretimindeki istihdamı oranı yüzde 1'den düşüktür.

Aynı durum başlangıç aşamasındaki girişimler için de geçerlidir. Mevcut veriler bize, "start-up" ların bir ileri safhası olan "scale-up" ların, "yüksek performanslı girişimlerin" Türkiye geneline yayılmakta zorluk çektiğini gösteriyor.

Bu bağlamda Eskişehir, Kayseri gibi, orta ölçekli illerdeki "yüksek performanslı girişim" olma potansiyeli taşıyan şirketleri desteklemek için kurulan ScaleUp Endeavor gibi oluşumların, Türkiye'nin diğer şehirlerindeki girişimleri destekleyecek versiyonlarının da kurulması ve ileriki dönemlerde sayılarının artırılması gerekiyor.

Değerli konuklar,

Bir yandan da, işgücünün giderek "mobil" bir mefhum haline geldiği hepimizin malumudur.

Bu durumun en büyük özelliklerinden birisi de, çalışanların işlerini internet üzerinden de yapabiliyor olmaları. OECD verilerine göre, büyükşehirlerdeki iş türlerinin "uzaktan" da yürütülebilecek olanlarının oranı yüzde 30'u bulurken, girişimcilerle yapılan anketler için bu yeni doğasının, büyükşehirlerden, görece daha küçük kentlere işgücü mobilizasyonunu artırma eğiliminde olduğunu gösteriyor.

McKinsey Global Institute'a göre iş gücünün 1/4'ü, haftada 3 ile 5 gün arası evden yapılmaya müsait. Global Workspace Analytics'e göre ise çalışanların yaklaşık yüzde 40'ı, kısmi veya tam zamanlı evden çalışma formatını korumak için yüzde 10 oranında daha düşük maaş almaya onay veriyor.

Mobil işgücünün orta ölçekli şehirlerde varlık göstermesinin en önemli koşullarından birisi güçlü bir internet altyapısının varlığı. Bunun önemini fark eden ülkeler, internet altyapısının güçlendirilmesi konusunda geniş çaplı adımlar atıyor. Örneğin Biden hükümetinin 2021 yılında açıkladığı altyapı yatırımları paketininin 65 milyar dolarlık bölümü, genişbant internet erişiminin genişletilmesi için kullanılacaktır.

Türkiye ise bu konuda mesafe alması gereken ülkeler arasında. Aralık 2022 verilerine baktığımızda, sabit internet hızı sıralamasında Türkiye'nin 178 ülke arasında 106. sırayı aldığını görüyoruz. Ülkemiz, yüzde 19 olan sabit geniş bant yaygınlık oranı ile yüzde 31 seviyesindeki OECD ortalamasının altında kalırken, Avrupa ülkeleri arasında ise son sırada yer alıyor.

Benzer şekilde, 4G şebeke ağı sadece İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Muğla gibi illerimizde mevcut iken, 3G teknolojisinin kapsama alanının ise yüzde 30-40 civarında olduğu düşünülmektedir. Ülkemizin geri kalan bölümünün bir kısmında 2G teknolojisi

kullanılırken bir kısmında ise mobil kapsama alanı hiç yoktur.

Güçlü bir internet alt yapısı aynı zamanda, deprem sonrasında, göçük altındakilerle iletişimin kurulmasının en önemli aracıdır. Pek çok depremezdenin hayatı bu iletişim sayesinde kurtulmuştur. Depremzedeler bu ağları kullanarak konumlarını ve sağlık durumlarını bildirebilmişlerdir. Bu ağların yeterince etkili çalışmaması ya da kesintiye uğratılması, göçük altındaki insanları ölüme terk etmek anlamına gelir.

Ezcümle, bütün bu veriler göstermektedir ki, bu alanlarda yapılacak iyileştirmeler ve Türkiye'nin bir an önce 5G altyapısına geçmesi, hem iktisadi üretimin şehirlerimize dengeli dağılmasını sağlayacak, hem de deprem gibi doğal afetlere karşı anında çözümler üretebilme noktasındaki kabiliyetimizi artıracaktır.

Değerli katılımcılar,

Şehirlerimize daha dengeli dağılmış bir ekonomik sistem arzusunda iken, sürdürülebilirlik ve iklim krizi perspektifinden azade bir anlayış içerisinde olamayız. Türkiye'nin yeşil dönüşümünü nasıl gerçekleştireceği sorusu, önemli bir konu olarak karşımızda duruyor.

Türkiye'de yeşil dönüşümün bir yandan yeni istihdam olanakları yaratması muhtemel olmakla birlikte, bir yandan da sürdürülebilirlik açısından seçeneklerin daha kısıtlı olduğu sektörlerdeki işleri riske atması da yüksek bir olasılıktır. Zira Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısı içerisindeki rekabetçi yeşil ürün sayısı oldukça düşüktür. Dünya Bankası'nın analizine göre en fazla işgücü kaybı metal, kömür ve kimyevi malzemeler sektörlerinde olacaktır.

Dünya Bankası'nın sunduğu bu yol haritasının uygulanması halinde Türkiye'de, kömürün elektrik üretiminde yüzde 32 olan payının 2030'da yüzde 9'a inmesi hedefleniyor. Zonguldak, Manisa, Kütahya ve Bartın ile Afşin ve Elbistan bu durumdan en çok zarar görececek bölgeler arasında yer alıyor.

Bu noktada Millet İttfakı'nın ortak politikalar muhtabakat metninde de yer aldığı üzere, yeni termik santral yapılmayacağını ve mevcut santraller için de

uygulanacak kapatma planlarının, sosyal ve ekonomik analizler çerçevesinde mağduriyetlere sebebiyet vermeden gerçekleşeceğinin altını çizmek isterim.

Değerli Misafirler,

Bir büyükşehir yöneticisi olarak konuşmamın bu bölümünü, Kahramanmaraş merkezli iki depremin bölge kentlerimiz üzerindeki ekonomik etkilerine ayırmayı bir sorumluluk olarak addediyorum.

Şüphesiz depremin yaratmış olduğu acı tarifsiz... İnsanların yaşadıkları acılar hepimizi derinden etkiledi ve etkilemeye de devam ediyor. Acılarımız taptaze devam ederken bölgedeki vatandaşlarımız için ekonomik hayatı nasıl işler hale getirebiliriz; bir yandan da bunun düşüncesi içerisindeyiz. Üretimin durma noktasına geldiği şehirlerimiz için kısa vadede sonuç getirecek adımları hayata geçirmemiz, gelir kaynağını kaybeden vatandaşlarımız için alternatifler yaratmamız şart.

Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında Türkiye'nin GSYH'nin yüzde 10'undan pay alan, ihracatının yüzde 10'a yakınına sağlayan, yıllık büyümeye 1 puandan fazla katkı sağlayan bu illerimizi iktisadi hayata geri kazandırmama gibi bir lüksümüz yok.

İSTİHDAM

Değerli konuklar, hepimizin bildiği gibi üretim emekçi, çalışan, işgücü ile mümkündür. İşgücünün olmadığı yerde üretimden söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla ekonomik hayatı harekete geçirebilmek, hem geçici olarak bölgeden ayrılmış, hem de bölgedeki vatandaşlarımız için gerekli asgari insani şartları oluşturabilmemize bağlıdır. Bu şartların oluşması için başta İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri olmak üzere tüm belediyelerimizle işbirliği, tüm Türkiye olarak seferberlik içerisindeyiz.

Deprem bölgesindeki vatandaşlarımızın tedricen işgücüne katılabilmeleri için ilk etapta barınma sorunlarının giderilmesi gerekiyor. Bu sorunu çözmek için en makul yolu şu an için ev tipi konteynırların bölgeye hızlı intikali ve kurulumunu sağlamaktan geçiyor.

Belirli bir ölçüde yerleşik hayata dönüş hissiyatı verecek bu yapılar; bir taraftan bölgedeki vatandaşlarımıza asgari standartlarda da olsa barınabilecekleri bir yerin olduğu psikolojisini sağlar, diğer taraftan bölge dışındaki vatandaşlarımızın şehirlerine dönme motivasyonunu artırarak işgücüne katılma eğilimlerini artırır. Böylece, 120 bin kişinin geçici olarak başka illere gittiği Adıyaman'da, üretimin yüzde yüz durma noktasına geldiği Hatay'da ve kısmen de olsa Malatya'da, ekonomik hayata dönüşün adımları yavaş yavaş atılabilecektir.

SANAYİ ÜRETİMİ

Deprem bölgesinde işgücü ile birlikte ilk etapta önem arz eden bir diğer konu, sanayi tesislerinin üretim kabiliyetleridir. Sanayi üretiminin belkemiği olan fabrikalar ile organize sanayi bölgelerine dair durum tespit çalışmaları sonucu görünüm, kimi şehirlerde umutlu olmamız için elverişli iken, kimi şehirlerde ise sanayimizi ayağa kaldırma konusundaki sorumluluğumuzun çok daha ciddi olduğunu vurgular niteliktedir.

Fabrikalarda Sanayi Üretimi

Özellikle ifade etmeliyim ki, gerek OSB, gerek OSB dışı arazilerdeki fabrikaların,; Adana, Adıyaman, Gaziantep, Kilis ve Diyarbakır'da, ekonomik hayatı uzun süre sekteye uğratacak şekilde hasar görmemesi çok sevindirici. Bu kentlerimizin nisan ayı itibarıyla yüksek kapasite üretime geri dönmelerini umuyoruz.

Fabrikaların Kahramanmaraş'ta olduğu gibi büyük ölçüde zarar gördüğü durumlar ise bizi bu noktadaki beklentilerimizi ertelemek mecburiyetinde bırakıyor. Aynı zamanda teşvik ve desteklerin niteliğine dair beklentilerimizi artırıyor.

Küçük Ölçekli İşletmeler ve Yan Sanayide Üretim

Değerli katılımcılar, üretimin tek bileşeni fabrikalar değil. Büyük sanayinin ihtiyaçlarına yönelik üretim yapan küçük ölçekli işletmeler, yan sanayi tesisleri şehirlerimizdeki ekonomik sistemin adeta kılcalları. Bu işletmeler ve atölyeler olmadan büyük sanayi ihtiyaçlarını karşılayamaz. Büyük sanayinin

ihtiyaçlarına yönelik üretim yapan küçük işletmelerin de zarar görmesi, kentlerin ekonomileri için yıkıcı olabiliyor. Örneğin Hatay'da karşı karşıya kaldığımız durumlardan birisi de maalesef bu yöndedir.

Dolayısıyla, bölge ekonomisini ayağa kaldırmaya çalışırken gömleği yanlış düğmeden iliklememeye dikkat etmeliyiz. Büyük üreticiler için tasarlanan can suyu niteliğindeki teşvikler; hızlı ve kısa vadede etki gösterecek şekilde küçük işletmeler için de hazırlanmalı. Bu bağlamda en etkili çözümlerden birisi yine konteynırlar suretiyle bu işletmelerin üretim yapacakları fiziki imkanların sağlanmasıdır.

Bu noktada kritik bir çağrı ile karşı karşıyayız: Sesine kulak verdiğimiz tüm üretici ve sanayi odası yetkilileri, ülkemizdeki mevcut ekonomik koşullarda küçük, hatta orta ölçekli işletmelerin, bu maliyetleri karşılayamayacaklarının altını ısrarla çiziyorlar. Bu hayati uyarının ciddiyetle takip edilmesi, yakın geleceğin ekonomik hayatını yeniden kurgulama iddiasında olan herkes için öncelik arz etmektedir. Hibe ve uzun vadeli düşük faizli kredi desteği gibi araçlar, gerekirse 1 yıl değil 2 yıl geri ödemesiz finansman kaynakları, ancak bu öncelikli koşulun sağlanmasının ardından anlam bulabilir.

TARIM, HAYVANCILIK VE ÇİFTÇİLER

Deprem bölgesinde yaşayan kırsal nüfus 2.5 milyondan fazla iken, gündeme henüz yeteri kadar gelmeyen bir mesele ise deprem bölgesindeki çiftçilerimizin durumudur. Cumhuriyet tarihinde çiftçinin devlete belki de en acil ihtiyaç duyduğu dönemdeyiz...

3.5 milyon hektarlık verimli tarım arazisi ve 5 bin köy depremin dolaylı veya doğrudan etkilerine maruz kalmışken yeniden tarlaya üretim yapmaya gitmek isteyen üreticilerimiz, ahırının, kümesinin, traktörünün, makinesinin, teçhizatının enkaz altında kaldığı veya kullanılamaz hale geldiği gerçeğiyle başbaşadır.

Belirtmeliyim ki, makine ve teçhizat noktasında yapılacak destek hayatidir, zira birçok üretici depreme hem eski hem sigortasız teçhizatlarla yakalanmıştır. Örneğin yeni traktörlerin bir çoğu kaskolu iken eski model birçok traktör için bu durum söz konusu değildir. Bu tür traktöre sahip birçok çiftçimizin bu ve benzeri tarım makineleri alacak gücü bulunmamaktadır.

O yüzden bu aşamada köylerde hibe ile makine parkı kurulması gibi önerilerin ciddiye alınması gerekiyor. Mazot ve gübre desteği bu hayati desteği takip edince asıl katkısını hissettirecektir.

Bu sürecin hızlı, kararlı ve bilinçli bir şekilde yönetilmesi, yılın geri kalan döneminde olası bir gıda arzı ve daha da yüksek enflasyon sıkıntısı yaşamamak açısından da önem taşıyor. Bölge illerinin tarım potansiyeli, sayılarıyla ifade edecek olursak, ülke genelinde tarımsal üretim gücünün yaklaşık yüzde 15'ine tekabül ediyor. 2021 yılı verilerine baktığımızda bu 10 ilimizin, ülkemizdeki toplam bitkisel üretim değerindeki payı da yüzde 20 seviyesinde. Öte yandan ülkemizin küçükbaş ve büyükbaş hayvan varlığının sırasıyla yüzde 12 ve yüzde 15'i de bölge illerimizde bulunuyor.

Bir diğer deyişle, eğer bölge tarımı ve hayvancılığı, kısa ve orta vadede etkili güçlü bir destek programından faydalanamazsa; önümüzdeki dönemde ülkemizin hem gıda güvenliği tehlikeye girebilir hem de Türkiye'de yeni bir kırsaldan-kente göç olgusu ile karşı karşıya kalabiliriz.

BİLİNÇLİ ARAZİ KULLANIMI

Konuşmamın son bölümünde bilinçli arazi kullanımıyla ilgili Yıldırım Oğur'un 11 Mart tarihli Karar Gazetesi'nde çıkan "Kayısı bahçeleri nasıl mezarlığa döndü?" yazısını okumanızı isterim. O yazıda Sayın Yıldırım Oğur aslında biraz sonra söyleyeceklerimi uygulamalı bir şekilde anlatmış.

Yine geçtiğimiz Pazartesi günü İBB Meclisinde konuşan AKP Grup Başkanvekili Tefik Göksu konuşmasında Kuran-ı Kerim'de ovalara ev yapmayın, dağlara, dağların eteklerine evlerinizi yapın dediğinden bahsetti. Çok güzel! Ancak büyük bir sorun var. Sorunu anlamanız için Yıldırım Oğur'un yazısını okumanız yeterlidir.

Hepimizin bildiği gibi Anadolu demek, Türkiye demek; toprak demek... Üzerinde yaşadığımız topraklar ev sahipliği yaptığı tüm medeniyetlere etini, sütünü vermiş, meyvesini, sebzelerini, buğdayını, arpasını vermiş... Toprak ana neredeyse her bir şehrimize farklı bir nimet bahşetmiş ve bu şehirlere adeta demiş ki; "Beni akıllı kullan, hem şehri hem ülkeyi besle, fazlasını da dünyayı ihraç et..."

Çok uzun yıllar, asırlarca bu durum toprak ananın dediği şekilde devam etmiş. Ama biz, Türkiye olarak bunu bu şekilde, istediğimiz gibi devam ettirememişiz. Arazilerimizi, tarım, sanayi, inşaat, spor alanı gibi birçok alanda, şehirlerimizin kendine has, görece avantajlı oldukları özelliklerini maksimize edecek şekilde kullanamamışız.

Zeytin ekilecek yere konut; hayvan besleyenecek yere stadyum yapmışız, köy olacak yer kasaba, kasaba olacak yer şehir olmuş.. Sonuçta ortaya çıkan tablo, bir yanda ekonomik pastadan devasa pay alan İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirler; diğer yanda da diğer 78 il potansiyelinin çok küçük bir kısmını gerçekleştirebilmiştir.

Şehirlerimizdeki arazileri bilinçli kullanarak bu tabloyu değiştirmek bizim elimizde. Amacına uygun arazi kullanımı, her kentin gerçek iktisadi potansiyelinin yansımaları sağlar. Bu acı tecrübe bize gösterdi ki, tarım alanlarında yapılaşma hem kendi canımız hem ulusal çıkarlarımız için adeta bir ihanettir.

Siz tarım arazisini imara açtığınızda aslında hem binlerce canı, hem de milyarlarca liralık üretimi gözden çıkarıyorsunuz demektir. Ayrıca yapılan bilimsel çalışmalar gösteriyor ki bilinçsiz, çarpık arazi kullanımına bağlı olarak gelişen işe, eğitime, ulaşım erişim problemleri neticesinde en alt gelir grubunda doğmuş bir bireyin önündeki 30 yıl içerisinde orta-üst veya orta gelir grubuna yükselme ihtimali belirgin bir şekilde azalıyor.

Bilinçli arazi kullanımı kalitesini ciddi şekilde artırmış ülkelerde ise bu ihtimalin yüzde yüzde 50'lere varan oranlarda arttığını görüyoruz. Gerek Ukrayna-Rusya savaşı gibi politik gelişmelerin, gerek iklim krizinin önümüzdeki dönemde bizlere dikte edeceği muhtemel gıda arzı sorunları, gerekse diğer illerimiz için yaklaşmakta olan deprem gerçeği karşısında; tarım arazilerimizi akıllıca kullanmamayı ülkemize yapacağımız bir ihanet olarak görüyorum.

Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılına kendimize ihanet ederek giremeyiz.

Hepinizi saygı ve sevgi ile selamlıyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Hacer Foggo

Cumhuriyet Halk Partisi Yoksulluk
Dayanışma Ofisi Koordinatörü

*Kent yoksulluğuyla mücadele etmek amacıyla kurulan
Derin Yoksulluk Ağı'nın kurucusudur.*

ONURLU YAŞAM VE YOKSULLUK

Ben aslında yoksulluğun onurlu yaşam hakkı ve ruhsal boyutu ile yoksulluğa sadece gelir üzerinden bakmak gerektiği hususlarını anlatmak istiyorum.

Zafer Açıkgözoğlu'nu hepimiz hatırlarsınız. 2013 yılında İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesinde kanalizasyon taşıması sonucu su basan laboratuvarı istemediği halde temizleyen bir taşeron işçisi. Yapmak zorunda kaldığı temizliğin ardından hastalandı, karaciğeri iflas etti ve 26 yaşında yaşamını yitirdi. Sonrasında bir dava açılmıştı. O taşeron şirketinin sahibine verilen iki yıllık hapis cezası 12 bin TL'ye çevrildi. Zafer Açıkgözoğlu şöyle söylemişti ölmeden önce: Biliyorum ki arkamdan 3 gün ağlayacaksınız ve sonra beni unutacaksınız ve hayatınızda hiçbir şey olmamış gibi devam edeceksiniz; benden önceki 500 işçinin yaşamını yitirdiği gibi.

Ben unutmadığınızı göstermek için onu anarak başlamak istedim.

Yoksulluk bir erişememe hali. Bir yandan sesini duyuramama ve aynı zamanda onurlu ve özgür bir yaşama erişememe hali. Çalışma hakkınız yoksa eğer, çalışmıyorsanız, bu gıdaya erişiminizi de engelliyor, aynı zamanda çocuğunuzun eğitim hakkını da engelliyor.

Yani aslında hepsi iç içe, aynı anda birden fazla yoksulluğa maruz kalıyorsunuz. Yoksulluk bir erişimeme hali, çünkü aslında kolay kolay durumunuzu değiştiremiyorsunuz. Cebinde 12 TL ile, işten çıkartıldığı için intihar eden insanlar var. OECD ülkelerinde düşük gelirli hanelerdeki çocukların ortalama gelire ulaşması 4-5 kuşak sürüyor. Aslında her zaman söylediğim gibi devreden yoksulluk tam da bu. Benim, 20 yıl önce ziyaret ettiğim evlerde 7 yaşında tanıdığım çocuklar bugün 20-25 yaşlarında; babalarından aslında o yoksulluğu devralmışlar. Babası kâğıt toplayıcısıysa kendisi de kâğıt toplayıcı, babası güvencesizse kendisi de güvencesiz olarak yaşamını devam ettiriyor. Belki de bu nedenle yoksulluğa sadece gelir üzerinden bakmamak, yoksulluğu çok boyutlu ele almak gerekiyor. Önümüzdeki dönemde yoksullukla ilgili sosyal politikalara çok boyutlu yoksulluk ölçümleri ile bakacağımıza inanıyorum.

Nedir bu çok boyutlu yoksulluk ölçüleri? Örneğin yoksulluk içinde olan bir evde 18 yaşından önce bir çocuğun ölmesi, aslında o hanenin yoksulluğunu gösteriyor ya da yetersiz beslenme çocuklarda öğrenme güçlüğüne, ruhsal ve gelişim bozukluklarına neden olabiliyor. Özetle, çocuğun bütün hayatını etkiliyor. Bu nedenle erken çocukluk eğitiminin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

***Yoksulluk bir erişememe hali,
aslında sesini duyuramama hali bir
tarafından, aynı zamanda onurlu ve
özgür bir yaşama erişememe hali.***

Örneğin okullaşma meselesi. Sekiz yıllık bir okulu bitiriyor mu, tamamıyla bitiriyor mu ya da ortaokuldan sonra terk mi? Son zamanlarda ekonomik nedenlerle aileler çocuklarını mesleki eğitim merkezlerine göndermeye başladılar. Neden? Çünkü çocuklar bu merkezlerde asgari ücretin üçte birine çalışıyorlar. Bir milyondan fazla öğrenci -aslında ben onlara öğrenci diyemiyorum- bu merkezlerde çalışmaya başladı. Sayın Cumhurbaşkanı da Ocak 2022 yılında bunu açıklamış; "2023 yılında hedefimiz 1 milyon" demişti. Milli Eğitim Bakanı da 2023 yılı sonunda bu hedefe ulaştıklarını açıkladı. Şu anda açık öğretime giden 1 milyon çocuk var ve okulu terk edenlerin sayısı yine 1 milyona yakın. Yani şu anda neredeyse 3 milyon çocuk maalesef eğitimden uzakta. Bu da aynı zamanda yoksulluğun döngüsel olarak devam etmesine neden oluyor.

Yine bir evde eğer sobada yemek pişiyorsa ya da doğal gazı olduğu halde yakamıyorsa o ev yine yoksul anlamına geliyor. İçme suyu mesela son derece önemli. Temiz su alamayan neredeyse milyonlarca aile var, musluktan su içiyor. Bu da çeşitli hastalıklara neden oluyor. Bütün bunları vurgulamamın nedeni izah edeyim. Belediyeler ya da kamu kurumları

o hanelere gittikleri zaman sosyal hizmet uzmanlarının ellerine klasik sorular tutuşturuluyor. Maalesef bu hanelerde yaşanan yoksulluğu irdeleyen ve yoksulluğun devam etmesini engelleyecek sorular sorulmuyor. Bu nedenle de yoksulluk azalmıyor. Tüm bunlar yoksulluğa çok boyutlu bakmamamıza engel oluyor.

Yine aylık tüketim harcaması ne kadar? Mesela bak-kala borcu var mı? Dün beni bir aile aramıştı, bak-kala borcu olduğu için yemek yiyemiyor ya da şu anda sürekli öğün atlayan aileler var maalesef .Komşudan mı alıyor? Mesela mülk sahibi mi? Eşyası var mı? Beyaz eşyası var mı? Ve yine başta da söylediğim gibi demir eksikliği var mı? Çocuklarda demir eksikliği ve kronik hastalıklar var mı? Çünkü yoksulluk aynı zamanda hastalık demektir. Eğer siz rutubetli bir evde yaşıyorsanız ve sağlıklı bir eve geçme imkânınız yoksa, bu durum devam eder. Ziyaret ettiğim her evde maalesef kronik hastalıklar var. Koah,astım ve diğer solunum hastalıkları vb. Biz aslında bütün bunlara yoksulluk hastalıkları diyoruz.

Bu nedende yoksulluğun, sadece gelir dağılımını iyileştirerek değil, insan hakları temelli politikayla önlenebileceğine inanıyorum. İnsan haklarına dayalı bir yaklaşım kadını, çocuğu, yaşlıyı, engelliği, hizmet alan her bir bireyi merkeze koyar, bizi bürokratik ve hesaplı olmaktan uzak tutar. Öncelik insan hakkıdır. Yani aç bir çocuğun, şiddet gören bir kadının bürokrasiye takılmasını önleyecek bir anlayışa sahip olursunuz. İnsan hakları temelli bir bakışla hizmet sunduğunuzda; *“Burada bu kadın için önemli olan ne? Ben onu gerçekten anlayabildim mi? Kendi istediği, benimsediği bir seçimi mi onun önüne sundum?”* Cevabınız evet ise, o zaman işinizi doğru yapmış oluyorsunuz. İnsan hakları, yoksullar için yaptığımız çalışmalara temel olan bir çerçevedir. İnsanların kendi haklarını, onlara bahşedilen, lütfedilen bir seçenek ya da hediye olarak görmemesini sağlar. Bizler, onların haklarını ortaya koyuyoruz. Yasal bir çerçeveye oturarak onlar da haklarını alacaklar, çünkü bu onların temel hakkı.. İnsan haklarına dayalı bir yaklaşım, insanları haklarını bilme ve talep etme konusunda güçlendirir; kamunun, özel sektörün, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin kendi yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlar. Aynı zamanda insanların hakları ihlal edildiğinde çözüm arayabilmeleri için hesap verebilirlik oluşturur. Bu da nedir? Katılım, hesap verebilirlik, ayrımcılık yapmama ve güçlendirme.

Yoksulluk içinde yaşayanların, onların haklarını etkileyen her karara katılmaları sağlanmalıdır. Bu yerel yönetimler için de kaymakamlıklar başta olmak üzere tüm kamu kurumları için de geçerli. Yoksulların gittiği, dokunduğu her yer için geçerli. Hesap verebilirlik son derece önemli. Yoksullarla ilgili bir proje yaptığımız zaman aynı zamanda onu görünür hale getirmeniz de gerekiyor ki ne yapıldığını görsünler, izleyebilsinler. Eş zamanlı olarak ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya neden olan faktörleri ortadan kaldırmak gerekiyor. Sosyal desteklerin, yardımların yanı sıra o hanedeki her bireyin; çocuğun, kadının, yaşlının ve engellinin güçlendirilmesi elzem. İnsanların sadece gelir düzeylerini iyileştirmek tek başına yeterli değil. Aynı zamanda onları ruhsal açıdan da güçlendirmemiz gerekiyor.

Yoksulluk aynı zamanda bir korku, bir belirsizliktir. Sistemin bir parçası olmak demektir. Yoksulluk strestir, hayalleri öldürür. Bununla ilgili yapılan çalışmalarda da sağlık örgütlerinin yaptıkları çalışmalarda da yoksul insanların sürekli stres içerisinde, sürekli kaygı içerisinde olduğunu görüyoruz. Örneğin bir anne sürekli çocuklarını nasıl besleyeceğini, ertesi gün okula giderken çocuğuna nasıl beslenme koyacağını düşünmek zorunda kalıyorsa bu sonuç olarak kronik bir depresyona ve mutsuzluğa neden olabiliyor. Bu nedenle insan hakları temelli yaklaşımın çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Tanıdığım bir kadın sosyal yardım için bir kuruma gitmesinin ardından şöyle demişti: *Bizi küçümsüyorlar, bizi incitiyorlar, bizi aşağılıyor ama ben çocuğum için o kurumlara gitmek zorundayım.*

Haklarını bilmeleri gerekiyor; herhangi bir formu nasıl dolduracaklarını, internete nasıl ulaşacaklarını ve onu nasıl kullanacaklarını, kendileri için nasıl ayağa kalkacaklarını... İnsan hakları ve özgürlüğün peşinden koşmanın tek nedeni onların onurları olmalı ve bu haklarını bilmeliler. Yoksulluğu bitirecek sihirli bir değneğimiz yok. Yoksulluğu bitirecek tek şey, yoksulluk içinde mücadele edenleri dinlemek ve anlamaktır. Çünkü dinlediğiniz zaman aslında onlar sizlere neler yapılması gerektiğini söylüyorlar. Kreşi beş kilometre uzakta değil, kreşi onların terlikleriyle gidebilecekleri, ulaşabilecekleri bir yerde istiyorlar. O nedenle katılım çok önemli. Yoksulluk aynı zamanda görünmemektedir, endişedir, korkudur ama biz bu korkuyu yeneceğiz.

Yoksulluk kolektif bir sorun. Her gün çocuğunu düşünmek, gelecek ayın elektrik parasını düşünmek, su parasını, yemeği ,gıdayı düşünmek... Bu nedenle birden fazla risk faktörü söz konusu. Bu durum bedeni, ruhu ve zihni etkiliyor. Yapılan araştırmalara göre özellikle çocuklarda odaklanma problemleri ve kelime yetersizliği var. Çünkü belirli bir mahalleden çıkmadan yaşayan, sosyal-kültürel etkinliklere katılmayan bir çocuk sadece okula gittiği zaman kelime ve kavramları geliştirebiliyor. Acı çeken insanlarla karşı karşıyayız. Bu ızdırabı hafifletmek, hatta ortadan kaldırmak için elimizde araçlar varsa hep beraber harekete geçmek zorundayız. Bu nedenle sadece sosyal yardımlarla değil aynı zamanda gerçekten eşitsizliği önleyecek, kadını evden çıkartacak, kadını üretime katacak politikaların çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Nüfusun beşte üçünden fazlası çok boyutlu bir yoksulluk yaşıyor. Türkiye’de çok boyutlu yoksulluğun içerisinde yaşayanların oranı yüzde 61. Bu insanların yüzde 35’i yoğun bir yoksulluğu yaşıyor, yüzde 20’si ise yoksulluk sınır çizgisine yakın. Bu nedenle politika yapımcıların net sosyal politikaları ve yoksulluğu ortadan kaldırmayı hedefleyen uzun vadeli düzenlemeleri hayata geçirmesi gerekiyor. Şu beş boyut son derece önemli: Eğitim, sağlık, gıda güvenliği, yaşam standartları, gelir kaynakları ve gelir elde etme yetenekleri.

Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Selçuk Şirin

Davranış Bilimi Uzmanı - New York Üniversitesi

New York Üniversitesi Kültür ve İnsan Gelişimi Fakültesi Uygulamalı Psikoloji bölümünde öğretim üyesidir. İstatistik ve davranış bilimi alanında uzmandır. Kalkınma ve eğitim ilişkisi alanındaki çalışmaları ile tanınır.

YA ADALET YA SEFALET: DAHA YAŞANIR BİR TÜRKİYE İÇİN 7 MESELE 7 REÇETE

Bu konuşmamda *Ya Adalet Ya Sefalet* adlı yeni çıkan kitabımdaki 7 değişik başlık altında çok hızlı bir tur yapacağım. Benim adım genelde eğitimle anılıyor ama bugün eğitime çok az yer ayırdım çünkü Türkiye'deki eğitim sorunlarının sadece eğitimi düşünerek, eğitimi dert ederek ya da eğitimde reform yapılarak çözülemeyeceğine uzun bir yoldan sonra ben de kanaat getirdim. O yüzden bugün biraz daha geniş bir perspektiften ama eğitimi de işin içine katarak ilerleyeceğiz.

Türkiye'nin ya da bir ülkenin gidişatını anlamak için aslında çoklu göstergelere ihtiyacımız var ama herkesin alışkın olduğu temel bir gösterge var. O da işte nedir? Ekonomik göstergeler. Burada enflasyon ve işsizliğe dayalı bir indeks sunuyoruz. Pek çoğunuz biliyorsunuzdur bunu; sefalet ya da misery index. Bunu ekonomistler Dünya Bankası başta olmak üzere 1970'ten itibaren kullanıyor. Yani bir ülkedeki enflasyonla işsizliği topladığımız zaman, o ülkedeki sefaleti ortaya çıkartıyorsunuz. Şimdi Cumhuriyet tarihinin başından, 30'lu yıllardan itibaren şöyle baktığımızda Türkiye'nin derin ekonomik sefalet yaşadığı 4 dönem var. Bunlardan en büyüğünü 94 krizinde yaşamışız. Ona benzer birini 24 Ocak kararları sırasında 1980'lerde yaşamışız. Üçüncü büyük sefalet dönemini de şu anda yaşıyoruz. Türkiye tarihindeki en büyük bir, iki

ya da bilemediniz üçüncü sefaleti yaşıyor. Sefalet derken ekonomik sefaletten söz ediyoruz.

Burada bir kere şunu söyleyeyim: Kişi başı milli gelir olsun, başka göstergeler olsun, Türkiye'deki bütün bu göstergeler biraz sıkıntılı. Bu işi araştıran uzmanlar bize hep diyor ki, bu göstergeleri kullanırken aman dikkat edin. O yüzden ben dünya ekonomisinden aldığımız paya bakıyorum, bu biraz daha evrensel bir göstergeye dayanıyor. Türkiye'nin nüfusu, dünya nüfusunun yüzde biri. Peki biz dünya ekonomisinden payımızı ne kadar alıyoruz? Yüzde 1'i geçiyorsak biz varlığımızdan biraz daha çok üretiyoruz demektir. Mesela Amerika nüfusuna göre 4-5 kat daha fazla üretiyor, hatta 6 kat; başka ülkeler, pek çok Avrupa ülkesi 7-8 kat daha fazla üretiyor. Yani nüfusunun çok çok üstünde üreten ülkelere biz işte gelişmiş, varlıklı ülkeler diyoruz. Dünya ekonomisinden nüfusunun altında pay alan ülkelere de -işte bizim eski deyişle- nasibini alamamış ülkeler diyoruz. Yani burada üretkenlik düşük; nüfus çok ama üretkenlik, ekonomik üretkenlik düşük.

Yıllar itibarıyla dünya ekonomisinden aldığımız paya baktığımız zaman yine 80'lerden itibaren bir yükseliş ve düşüş hikayesi görüyoruz. Seksenlerde

**Özgürlük ortamı olmadan
insanlar temel maddi ihtiyaçları
karşılanmış olduğu zaman dahi
kendilerini mutlu hissetmiyor.**

yarışa yüzde 0,86 seviyelerinde başlamışız. Sonraki yıllarda düşerek 94 krizinde ve 2002 krizinde dip yapıyoruz. Türkiye 2000'li yılların başında bir 10-12 yıllık -eminim başka göstergelerde de gördünüz- yükseliş yaşıyor. Yani bu kişi başı milli gelirdeki hızlı artışın yaşandığı, 2001 krizi sonrası yapılan finansal reformların da sonucu olarak belli bir disiplinle 2012-2013'e geldiğinizde Türkiye oransal olarak dünyada kendi nüfusundan daha çok üreten ülkeler kategorisine geçiyor. Yani yüzde nüfusumuz dünya nüfusunun yüzde 1'i olduğu halde, dünya ekonomisinden aldığımız pay yüzde 1,2 dolayına ulaşıyor. Sonra? Sonrasını biliyorsunuz, sonrası tam bir tepetaklak düşüş. Şu an 2022-2023 verileri itibarıyla dünya ekonomisinden aldığımız pay yüzde 0,67 seviyelerine gerilemiş görünüyor. Şu anlama geliyor: Bizim nüfusumuz dünya nüfusunun yüzde 1'i ama dünya ekonomisinden ancak yüzde 67 pay alıyoruz. Bütün bu göstergeler üzerine konuşmak o kadar zor ki. Türkiye'de, çok kaygan bir ekonomik zemin var ve bazen haftadan haftaya bu göstergeleri değiştirmeniz gerekiyor. Dolar kuruna göre her hafta yeni bir hesap yapmak gerekiyor ama trend ortada. Son 10 yılda bir fırsatı kaçırdık.

Şimdi “buradaki umut nerede peki hocam” dersiniz, umut şu: 10 yıl önce, yani 7 Haziran 2015 seçimlerinde Türkiye bir yol ayrımına gelmişti. O yol ayrımında yapılan seçimde partiler halka doğruyu söylemişti. Unutanlar olacaktır o nedenle üşenmedim gittim, o dönem seçimlere giren 4 büyük partinin seçim beyannamesini inceledim. Neden 7 Haziran? Çünkü 2015 seçimleri Türkiye için bir kırılmadır. O seçimlere girerken 2013’te zirve yapan ekonomik göstergelere hakimdik. Yani dünya ekonomisinden aldığımız pay, üretkenliğimiz çok iyi, aynı zamanda kişi başı milli gelir nerden bakarsanız orta gelir tuzağı dediğiniz 12-13 bin dolar seviyesinde. Orta gelir tuzağı şu demek: Amerika’nın milli gelirinin 5’te 1’ini yakalayan ülkeler o seviyenin üstüne çıkmak için yapısal reform gerçekleştirmek zorunda. O reformlar olursa 20 bin dolar, 30 bin dolar geliyor zaten. Bakın 7 Haziran seçimlerine girerken bütün partiler aynı reçeteyi yazmış. İnanılmaz bir ortaklık var. Hepsisi diyor ki: Türkiye orta gelir tuzağında. Bu orta gelir kavramı da maalesef artık gündemden düştü. Çünkü orta gelir değil, alt gelire doğru gidiyoruz ama o seçim öncesinde orta gelirdeydik ve bütün partilerin uzlaştığı nokta şuydu; daha da yukarıya gitmek için bizim yapısal reform yapmamız lazım. Daha da yukarı gitmek ilk 10 ekonomi demek. Evet bugün hayal ama çok değil bundan 10 yıl önce ilk 10 ekonomi hedefi gerçekçi bir hedefti. Tıpkı kişi başı 25 bin dolar hedefinde olduğu gibi. Hayal buydu, yani 2023’e girerken bizim hayalimiz buydu ve inanın 10 yıl önceye girip verilere bakarsanız, bu hayal birtakım reformlar yapılmak suretiyle mümkündü. Zaten aslında halk 7 Haziran’da hatırlarsanız sandığa gitti biraz bu hayale oy verdi. Bu hayali gerçekleştirmek için partilerden işbirliği talep etti. Partiler bunu başaramadı ki o da siyasetin konusu.

Şimdi yapısal reformlar, yapısal reformlar... Yapısal reformlar dediğimiz şey aslında tam olarak Cumhuriyet reformlarının kendisidir. O reformların belirlendiği tarihi bir toplantının devamı niteliğindeki bu toplantıda yer almaktan onur ve gurur duyuyorum. Çünkü cumhuriyet reformlarının kurgulandığı yer ilk İzmir İktisat Kongresi, Birinci İktisat Kongresi’dir. Cumhuriyet Dönemi boyunca özellikle ilk 15 yıllık dönem boyunca yapılan bütün o bizim bildiğimiz Cumhuriyet devrimleri aslında yapısal reform.

Tarihimizdeki ikinci yapısal reform dönemi 1960’larda hayata geçiyor. Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla birlikte Türkiye yeniden bir planlı

kalkınma dönemine geçiyor ve o dönemde de çok ciddi bir kalkınma hamlesi gerçekleşiyor. Verilere bakarsanız Türkiye’nin 60-80’ler arasında Türkiye’de sanayi istihdamı 2 katına çıkıyor, aynı şekilde hizmet istihdamı da 2 katına çıkıyor.

Şimdi ilk soruya yeniden dönebiliriz: Uzaydan gelseniz bir ülkenin nerede olduğunu anlamak için neye bakarsınız? Yani biz reform yapacaksak, Türkiye’yi dönüştüreceksak ya da herhangi bir ülkeyi anlayacaksak hangi göstergelere bakmamız lazım? Şimdiye kadar paylaştığım ekonomik göstergeler bu sorunun yalnızca bir göstergesi, ekonomik göstergeler tek başına yetmez. Şimdi baktığımız zaman Birleşmiş Milletler olsun, OECD, Dünya Bankası olsun hepsi “*iyi oluş hali-well being indicator*” diye belli çoklu göstergelere bakar. Kimisi 3 kimisi 11 farklı gösterge kullanır. Ben Türkiye için uygun olanın 7 kategori olduğuna karar verdim ve 7 değişik gösterge üzerinden Türkiye’nin öncelikli reform alanlarına baktım. Bu 7 alanda nerede olduğumuzu anlarsak, geçmişte bu alanlardan iyi yaptığımızı çok iyi kavrarsak, önümüzdeki dönemde de o alanlara müdahale ederek Türkiye’yi o hayal ettiğimiz yere ulaştırabiliriz. Ekonomik olarak bu ilk 10 ekonomi demek, kişi başı milli gelir olarak şimdikinin 3 katı, yani kişi başı 20 bin dolar gelir demek. Peki nedir bu alanlar: İstihdam ilk gösterge. Ardından barınma, sağlık, eğitim, çevre, toplumsal güven ve bir de huzur ve mutluluk.

İSTİHDAM MESELESİ

Şimdi hepimiz kongre boyunca çok duymuşsunuzdur ama ben de bir tekrar etmiş olayım. Türkiye’de çalışma çağındaki her 10 kişiden 1’i ve her 5 gençten 1’i resmi olarak işsiz. Bu resmi işsizlik rakamı çok dar bir kavram. Yani iki hafta boyunca işsiz olacaksınız, aktif olarak iş başvurusunda bulunmuş olmanız lazım, bir yerde kaydınızın olması lazım vesaire. Dolayısıyla asıl bakmamız gereken “*geniş işsizlik*” dediğimiz daha kapsayıcı göstergedir. Oraya baktığımız zaman çalışma çağındaki her 10 kişiden 1’i aktif işsiz ama her 4 kişiden 1’i de atıl işsiz.

Peki var olan işlerin niteliği nedir? Türkiye’de şu an çalışanların yarısından fazlası asgari ücretli. Şimdi diyoruz ya, çalışma çağındakilerin önemli bir kısmı işsiz. Fakat çalışanların da çalıştığı işlere baktığımızda niteliği,aldığı para bakımından hakikaten dünyada

eşi benzeri olmayan bir tabloyla karşı karşıya kalıyoruz. Baktığımız zaman dünyada bize benzer en yakın ülke Romanya, orada da yüzde 21. Diğer ülkelerin çoğunda asgari ücretle çalışanların oranı tek hanelerde. Bizde şu an çalışanların yüzde 57’si asgari ücrete talim ediyor. Pek çok ülkede asgari ücret gençler, geçici işçiler için kullanılan geçici bir durum.

Şimdi bu göstergelere bakınca, istihdam göstergelerine -ki çözümü de bulmamız açısından önemli- iki önemli araç var. Bir tanesi, kadın-erkek eşitsizliği. Türkiye’de istihdama katılımda erkeklerin ciddi bir sorunu yok, yani yüzde 70 oranında istihdama katılıyor. Avrupa’yla da kıyasladığımız zaman, Türkiye’deki erkeklerin istihdama katılımı Avrupa’yla özdeş, benzer. Bizdeki sıkıntı, müdahale etmemiz gereken alanların başında gelen alan kadınların istihdama katılımı. Bu tabii bütün yetişkinler için geçerli, şimdi biz bir alta inelim ve burada da gençlere bakalım.

Gençlere baktığımız zaman 3 gençten 1’i ne okulda ne işte ne sporda ne sanatta; ben bunlara ev gençleri diyorum. Şimdi verilere baktığımız zaman “*İtalya’ya da benziyor hocam, bak onlar da bize benziyor, işte Yunanistan’a benziyor, İspanya’ya benziyor, Fransa’ya benziyor*” diyebilirsiniz. Fakat bu çok yanıltıcı. Neden yanıltıcı? Çünkü İtalya’ya, İspanya’ya gittiyseniz zaten görmüşsünüzdür ortalıkta genç yok. Bu ülkelerin nüfus yapısı ile bizim nüfus yapımız bir değil. Türkiye’de genç çok. Bizde sadece işsiz gençlerin sayısı Norveç nüfusuna eşit. Demografik olarak nüfusumuz diğer ülkelere göre çok genç. Yani 30 yaşın altında 40 milyon insan yaşıyor ülkemizde.

Bunun yanında nüfusumuz aynı zamanda hızla yaşılanıyor. Bu bir tezat gibi görünebilir ama değil. Nüfus artış hızı son 10 yılda çok hızlı düştü. O nedenle önümüzdeki dönemde bir daha bu kadar çok genç nüfusumuz olmayacak. Türkiye’de nüfus artışı hızla düşüyor. Bu ne demek? Eğer şimdiki gençleri çok iyi eğitip istihdama sokamazsak, bu gençler yaşlandığında onların yerine ekonomiyi yürütecek yeni genç kuşak gelmeyecek. Yani bu çok övündüğümüz dinamik bir nüfusumuz var, doğal kaynağımız gençler dediğimiz kaynak kuruyor. Dolayısıyla bunu da iyi değerlendirmemiz lazım.

Şimdi asıl bu biraz önceki atıl gençler dedim ya, burada çok daha ilginç bir detay var, o da yine cinsiyet ayrımcılığına dayalı. Genç kadınların, ne işte ne okulda ne spor ya da sanat faaliyetinde olan

kadınların oranı Türkiye’de yüzde 42. Türkiye’deki genç erkeklerde -15-29 yaş arasından söz ediyoruz- ne işte ne okulda yani atıl dediğimiz oran yüzde 16-17. Sadece erkekler bazında Avrupa’yla, OECD ile kıyaslama yaparsak durumumuz o kadar da kötü değil derdim. Dolayısıyla bizdeki sıkıntı kadınların istihdama katılmasında özellikle genç kadınların istihdama katılmasında.

Şimdi burada çok önemli bir nokta var. Eğer istihdamı arttırmak istiyorsak bir kere planlı kalkınmaya dönmemiz lazım. Tıpkı Cumhuriyet’in o ilk döneminde olduğu gibi planlı bir şekilde kalkınmayı tüm yurda yaymamız lazım. Türkiye haritasına o dönem yapılan bütün işletmeleri koyun, ne kadar planlı olduğunu göreceksiniz. Cumhuriyet’in o ilk döneminde olanı 1960’ların başında DPT aracılığıyla bir kere daha yapmışız. Bizim şimdi bunu bir kere daha tekrar etmemiz gerekiyor, planlı kalkınmaya dönmemiz lazım.

İkincisi yeni istihdamı yeni girişimler yaratıyor, yani yeni şirketler, yeni start-uplar, yeni kamu girişimleri yaratıyor. Türkiye’deki istihdamın yüzde 80’ine yakını yeni kurulmuş girişimlerden geliyor. Böyle köklü ve büyük firmaların istihdam yaratması için verilen teşvikler, siyasi baskılar tabii ki şık görünüyor ama bunlar en fazla istihdamın %10’unu karşılayabiliyor, geriye kalan KOBİ’lerden ve bireysel girişimlerde geliyor. Örneğin bu oran Amerika’da yüzde 90.

Peki, bu yeni girişimleri kim yapacak? Bunu girişimci gençler yapacak. Şimdi Türkiye’deki girişimci gençlerin önünün açılması gerekiyor. Bunun da başlangıç noktası nedir? Eğitim ve tabii ki adalet. Adil rekabet, yani kaynakların adil ve şeffaf bir şekilde gençler arasında dağıtılması gerekiyor, gençlerin önünün açılması gerekiyor. Tabii gençler nasıl girişimci olacak? Yani girişimcilik hususunda mesela İsrail’le Türkiye’yi kıyaslayın. Özetleyerek söylersem; 6-7 milyonluk bir ülke bugün girişim havzası sayılıyor. Bizde niye yeni girişim çıkmıyor? Bizim gençlerimiz yurtdışına gidince girişim başlatıyor, başarılı oluyor da Türkiye’de niye yapmıyor? Çünkü bu çağda girişimcilik ancak özgür düşüncenin hüküm sürdüğü ekosistemlerden çıkıyor. Bu çağda inovasyon yapmak için, girişimci olabilmemiz için eleştiri kabiliyetiniz olması lazım, olmayan soruları sormanız lazım. Dolayısıyla biz başta eleştirel düşüncüyü eğitimden başlayarak hayatın her alanında çoğalttığımız zaman girişimcilik de zaten doğallığında çıkacaktır.

Eğitime döneceğim, hızlıca geçiyorum, zamanım çok azaldı çünkü. Kadınların işgücüne katılımına ilişkin da bir noktanın altını çizmek istiyorum. Geçmişteki başarılarımızı hatırlatarak ilerliyorum. Türkiye, bundan 20-30 yıl öncesine kadar eğitimde cinsiyet ayrımcılığını yaşıyordu. Yani kadınların eğitime katılımı anlamında olsun, kadınların okulaşma anlamında olsun ciddi bir eksiklik vardı. Biz bu engeli aştık. Bunu nasıl aştık? İşte bunu Kardelen Hareketi ile aştık, bunu Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve benzeri kuruluşlarla aştık. Toplum uyanı ve dedi ki: Ya bizim kız çocuklarımız da erkek çocuklarımız kadar okusunlar.

Kız çocukları okudu. Şu an eğitime baktığınız zaman eğitimde kadınlarla erkekler arasında Türkiye'deki eşitsizlik kadınlar lehine bozulmuş durumda, bu da güzel bir gelişme. Üniversite sınavlarına bakın, üniversiteden mezuniyet oranlarına bakın. Kadınların eğitim sıkıntısı kalmadı, eksiki kalmadı. Ama istihdamda sorun devam ediyor. Özellikle genç kadınlarda eğitimliyseniz iş bulma olasılığınız artık azalıyor. Dolayısıyla bizim eğitimde başardığımızı şimdi istihdamda yeniden başarmamız lazım. Kadınların, genç kadınların istihdamda önüne konulan engelleri aşmamız gerekiyor. Bunun detaylarını kitapta yazdım, burada zamanımız dar olduğu için hızlı geçiyorum.

BARINMA MESELESİ

İkinci mesele, barınma meselesi. Barınma meselesinde de Türkiye'nin çok garip bir sıkıntısı var. Çünkü baktığınız zaman bizde ev sahibi olmak kutsal bir değer, inşaat en çok kıymet verdiğimiz alan. Böyle olduğu halde nasıl oluyor da inanılmaz bir şekilde Türkiye nüfusunun yarısı ilk defa ev sahibi olamayacak noktaya geldi? Yani bu son 10 yılda bile 5 puanlık bir daralma söz konusu ki, bütün bunlar hep pandemiden önce, depremde önceki veriler. Ülkedeki ev stokunun sayısı hakkında maalesef elimizde çok güvenilir bir bilgi yok, bu da ilginç bir detay olsun.

Depremden önceki manzarayı hatırlatayım: Depremden önce Türkiye'de zaten bir barınma krizi vardı. Bu barınma krizinin kaynaklarını tespit etmeden çözüm de bulamayız.

Neden barınma krizi var?

Plansız kalkınma ve plansız kentleşme. 1960'larda DPT ile başlayan sürecin ve Cumhuriyet'in başlangıcından itibaren bütün sanayileşme hamleleri, kentleşme hamlesiyle birlikte yürümüş. Herhangi bir yere fabrika yapıldığı zaman orada çalışacak işçilerin barınma sorunu da giderilmiş. Baktığınız zaman pek çok yerde fabrika bir yaşam alanı bir kampüs olarak tasarlanmış. İzmir'de de vardır o tarz kampüsler mesela TARİŞ. Bu kampüslerde spor alanları var, sanat alanları var. Orada çalışan işçiyle mühendisnin çocuğu aynı okula gidiyor vesaire. 1960'lardan sonraki sanayileşme döneminde de buna önem verilmiş. DPT buna çok dikkat etmiş. *“Şuraya, şuraya, şuraya fabrika açmayalım.”* denmiş. Sonrasını görüyorsunuz fabrikalar bir bölgeye sıkıştı kaldı. Bir anektod olarak anlatılır hep. Demirel başbakanken bir DPT toplantısına gidiyor ve diyor ki: *“Bu Marmara bölgesini sanayiye açalım.”*

Kocaeli'den başlayarak, bizim Marmara hilali dediğimiz bölgenin tükenişi ve bugün İstanbul depremini de dehşetle beklediğimiz o felaketin başlangıcı, aslında plansız kalkınmanın, plansız kentleşmenin bir sonucu. Düzensiz iç göçle tarımın önünün kesilmesi, sanayinin hızla başta Marmara olmak üzere birkaç bölgeye yığılması ve oraya gelen köylülerin kente uyum süreçlerinin planlanmamış olması, başta İstanbul ve çevresi olmak üzere düzensiz iç göçten dolayı bütün büyük şehirleri büyük bir plansız büyüme dönemine soktu. Son dönemde bu trende düzensiz dış göç de eklendi. Hem Ukrayna hem de Suriye savaşı ve küresel ısınmanın dayattığı düzensiz göçler sonucu Türkiye bir kere daha hazırlıksız bir şekilde barınma krizine yakalandı.

Son olarak Türkiye'deki barınma krizinin ekonomik sebebi, Türkiye'de yatırım aracı olarak konutun ya da inşaatın kullanılıyor olması. Yani bir inşaata para yatırdığınız zaman herhangi bir işletmeye, tarıma, işte bir hizmet alanına yatırdığınız paradan daha çok para kazanıyorsanız, doğal olarak elinde parası olan herkes oraya gidiyor, orada belli bir rant oluşuyor ve ekonomi bu rant üzerinden yürüyor. Türkiye'nin ekonomideki vizyon sorunu barınma krizini derinleştiriyor.

Barınma krizini nasıl aşacağız? Kitabımda anlattığım reform paketi biraz detaylı ama burada hızlıca geçeceğim. Bir kere planlı kalkınmaya tekrar dönmemiz lazım, İstanbul ve Marmara hilalini sanayi

merkezi olmaktan çıkartmamız lazım. Bu konu deprem vesilesiyle epey tartışılıyor, umarım oradan bir sonuç alırız. Türkiye yeni yaratacağı istihdamı tüm Anadolu'ya yaymak zorunda. Bu hem büyük şehirleri, hem Marmara'yı hem de Türkiye'yi kurtaracak.

İkincisi, inşaattan elde edilen o biraz önce sözünü ettiğim rantı, yani inşaatın yatırım aracı olma unsuru ortadan kaldırmamak da ağırlığını azaltmamız lazım. Bir kere inşaat niye yatırım aracı? Bu sorunun yanıtını biliyoruz. Türkiye'de başka yatırım araçlarına güven yok, tapuya güven çok o yüzden herkes varını yoğunu toprağa gömüyor. Ölü yatırım böyle ortaya çıkıyor. Peki neden tapuya güven var da diğer yatırım araçlarına güven yok. İşte burada tekrar adalet ve hukuk sistemine geliyoruz. İnsanlara yapmış oldukları yatırımlar için yasal güvence vermemiz lazım.

Bu krizi aşmanın bir başka yolu konut sektöründeki arz-talep dengesini sağlamak. Türkiye'de arz-talep dengesizliği var şu anda. Türkiye'de her sene 550 bin -ortalama olarak söylüyorum- konut üretiliyor, fakat talep en az 800 bin. Bu talep nereden geliyor? Yeni evlilikler, boşanmalar. Bu boşanmalar önümüzdeki dönemlerde de artacak, son 10 yılda yüzde 70 artmış. Yani evlilik oranı sabit kalsa da boşanmalar artacak. Bir de hatırlar mısınız; geçen senelerde pek çok üniversite açıldı ve bu üniversitelerde taban puan kaldırıldı. Şimdi çok güzel bir gelişme gibi göründü değil mi bu adımlar? O gün hiç kimse bu adımların barınma boyutunu hesaplamadı. Planlı kalkınma derken bunu kastediyordum. Bu 300 bin yeni öğrencinin son yıllarda sisteme dahil olması demek. Bu gençlerin barınma ihtiyacı da bir sorun olarak her sonbahar gündeme geliyor ve sonra unutuluyor. Bütün bu tabloya son dönemlerdeki dış göçleri kattığınız zaman, bizim her sene -son 10 yıldan söz ediyorum- neredeyse 200-250 bin konut açığımız var. Yani depremden önce zaten her yıl üretilen konut sayısı talebi karşılamaktan çok uzaktı. Kriz buradan geliyor. Tabii deprem bunu şimdi iyice katmerledi.

Son olarak Türkiye'de konut krizini aşmak için özel olarak dar ve orta gelire yönelik çözümler geliştirmek zorundayız. Belki çok duymuşsunuzdur, *“Cumhuriyet kimsesizlerin kimsesidir.”* denir; hani bir atasözü gibi, bir slogan olarak söylenir. Ben bu kitabı yazarken öğrendim; Emlak Bankası, yani bugün ürettiği konutun yüzde 97.5'ünü asgari ücretli

olmayanlara satan kurumun ilk kurulduğu zamanki ismi Emlak ve Eytam Bankası'ymış.. Eytam yani kimsesizlerin bankası! Yapılması gereken bu ve benzeri kamu kaynaklarını düzenleyen kurumların yeniden aynı işleve dönmesi, TOKİ'nin ya da benzer bir kurumun sadece ülkenin yarından çoğunu temsil eden asgari ücretlilere konut üretmesi. Ama bu yetmiyor. Türkiye'de lüks konut üretimi de artmış durumda. Lüks konut üretiminin artmış olmasının nedeni, konut üreticilerinin bu üst gelir segmentinde daha çok kar ediyor olması. Özel sektör doğal olarak kâr marjının yüksek olduğu yere gidiyor. Bu ekonomik realiteyi sistemi top yekün değiştirmeden durduramayız. Ama şöyle yapabilirsiniz, ki bu Amerika'da uygulanan: Lüks konut vergisi koyabiliriz. Lüks konutlardan elde edilen ek vergiyi dar gelirlielerin fonuna aktarabiliriz.

Bunun dışında daha da önemli olan -şimdi ben New York'ta yaşıyorum- New York'ta lüks bir bina düşünün, o lüks binanın içerisindeki konutların yüzde 20'si dar gelirli için planlanmak zorunda. Yani en zengin muhitte oturuyor da olsanız, İstanbul'da Bebek'te bir ev yaptınız, evin değeri diyelim ki 1 milyon dolar; o 1 milyon dolarlık evin olduğu sitenin içine dar gelirli için de ev yapmak zorundasınız. Bunun sosyal getirisini de zamanım olmadığı için anlatamıyorum ama Türkiye'deki sıkıntılardan bir tanesi zenginle yoksul çocuğu artık aynı okula gitmiyor, aynı yerde yaşamıyor; bunu da konut politikasıyla değiştirmemiz gerekiyor.

Kaynak nerede dersenez, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bir rapor hazırlamış. İstanbul'da bir önceki dönemde elde edilen rant gelirlerini toplamış. Bu resmi rapora göre İstanbul'da bir önceki dönem kural değişikliği ile bir anlamda haksız yere onay verilen 130 inşaat projesinin yarattığı rantı size hatırlatmak istiyorum. Bu rant, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2022 toplam bütçesinin tam 21 katına, TOKİ'nin 18 yıllık kentsel dönüşüm faaliyetlerinin 8 katına, Türkiye'de öncelikli olarak dönüştürmesi gereken 6,7 milyon konutun yenileme bütçesine denk. Sadece İstanbul'da ve sadece 130 tane inşaat projesinden söz ediyorum. Ortada dönen rantın miktarı hakkında çok spekülasyon var ama bu resmi bir kaynak olduğu için, onu referans aldım.

SAĞLIK MESELESİ

Hızlıca sağlığa geçiyorum. Şimdi sağlık alanında Türkiye'nin çok güzel bir hikayesi var. Yani bu kitabı yazarken ben işte 7 değişik alana baktım, sayfalarca veri var orada, fakat hiçbir alanda sağlık alanında olduğumuz yer kadar beni mutlu eden veri yok. Sağlıkta görece çok iyi bir konumdayız. Yani bir mucize varsa Türkiye'de, “Hocam nerede başarı var?” derse-niz yanıtım sağlık!

Bunu nasıl başarmışız?

Bir kere daha Cumhuriyet Döneminde yapılan yapısal reformlara, yine planlı kalkınmaya geliyoruz. Cumhuriyet Döneminde çok planlı bir şekilde daha ilk günden itibaren sağlığa yatırım yapılmış. Yani yurt dışına ilk gönderilen uzmanlar hatırlarsanız tıp ya da temel bilimler okumak için gönderilmiş.

Burada bir de Refik Saydam etkisinden söz etmek gerekiyor. Kendisi Türkiye'nin en uzun süre Sağlık Bakanı olan kişidir. Tam 13 yıl, sonra da başbakan oluyor zaten ve bütün bu sağlık altyapısının kuruluşu o dönemde oluyor. Bununla birlikte o dönemde temel bilimlerde ve sağlık eğitiminde çok ciddi bir yatırım yapılıyor. Refik Saydam döneminde doktor sayısı, eczacı sayısı 2-3 kat artıyor. O dönemde kısıtlı uzman profesör eksikliğini gidermek için de tarihi bir karar verilerek Nazi Almanyası'ndan kaçan Alman bilim insanlarına kucak açılıyor. Ankara'da, İstanbul'da temel bilimlerde yeni fakülteler bu hocalar sayesinde açılıyor. Sağlığın da temeli olan fen bilimleri eğitimi bu dönemde resmen çağ atlıyor.

Bunun dışında Türkiye'de sağlık başından beri kamucu bir yaklaşımla ele alınmış. Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak sağlık alanına yatırım yapılmış. Bugün pek çok ülke hala bizim başladığımız yere gelmenin mücadelesini veriyor. Yani özel sektörün egemen olduğu Şili'de, Amerika'da bile artık biliyorsunuz sağlıkta kamuya dönmenin yolları aranıyor. Sağlık hizmeti ve kar etme güdüsü aynı anda mümkün olmuyor.

Son olarak, Türkiye'de sağlık çalışanlarına geçmişten gelen bir itibar var. Bu da çok önemli. Neden önemli? Bilirsiniz, okullardaki en çalışkan, en başarılı öğrenciler yıllarca sağlığı seçti. Böyle olduğu için de sınırlı kaynakla büyük bir başarı elde eder olduk. Yani bu kadar az para harcayıp, bu kadar pozitif geri

verim aldığımız başka bir alan yok. Türkiye, OECD içerisinde sağlığa kişi bazında en az para harcayan ülke. Fakat buna rağmen nasıl oluyor da OECD ortalamasını geçtiğimiz tek alan sağlık oluyor. Sağlıktaki mucizeyi bu veriden bağımsız düşünemeyiz.

Peki, sağlıkta yaşadığımız bu iyi günlerin devam etmesi için ne yapmamız lazım? Şimdi birinci olarak kamucu çerçeveyi korumamız lazım. Burada Türkiye Tabipler Birliği'ne bir teşekkür borcumuz var. Çünkü yıllarca hem Özal döneminde hem AK Parti döneminde bu kamucu çerçeveyi korumak için alanlarda mücadele ettiler ve bir anlamda da başarılı oldular. Tamamen başarılı olamadıklarını hepimiz biliyoruz ama Türkiye hala sağlıkta başka ülkelere göre daha kamucu bir çerçeveye sahip. Bunu korumamız lazım. İkinci olarak sağlık çalışanlarına şiddet ve itibar suikastına bir an önce son vermemiz lazım. Akıl almaz bir şey. Yani sınırlı kaynakla mucizeler yaratan insanlara şiddet uyguluyoruz ve ülkeden gitsinler diye alkış tutuyoruz. Buna son vermemiz lazım. Üçüncü olarak sağlık ve temel bilim eğitimine yatırım yapmamız lazım. Sağlık eğitimi, kimya, biyoloji olmadan, mühendislik alanlarına yatırım olmadan tek başına tıp fakülteleriyle olacak bir eğitim değil. Türkiye'nin bir dönem prestijli fen liseleri vardı. İlk kuruldukları gerçek fen lisesi oldukları dönem... O liseler olmasa tıp fakülteleri tek başlarına bu başarıyı yakalayamazdı. Hacettepe Tıp'ı, Cerrahpaşa Tıp'ı ve diğer marka okulları temelden destekleyen bir eğitime ihtiyacımız var. Türkiye'nin sağlıktaki başarısının kaynağı bu marka okulların prestiji hızla düşüyor. Bu düşüşü tersine çevirmemiz gerekiyor.

Son olarak, sağlıkta üç aşamalı sevk sistemine dönmemiz lazım. Bu ne demek? Şu an Türkiye'de hasta olan biri isterse aile hekimine gidiyor ama isterse devlet hastanesine gidiyor, çok çok isterse eğitim araştırma hastanesine, tıp fakültelerine de gidebiliyor. Öyle olduğu için uzmanlar önünde yığılma var. Bu yığılmayı da kesmenin yolu çok basit, zaten geçmişte de böyleymiş. Hasta önce aile hekimine gidecek ardından ancak özel sevk ile bir sonraki aşamaya geçecek. Böylece uzmanların önündeki yığılma giderilmiş olacak ki bu da şiddeti yaratan ortamı ortadan kaldıracak. İsteyenin istediği doktoru gördüğü sistemden tekrar geri üç basamaklı sevk sistemine dönmemiz lazım.

EĞİTİM MESELESİ

Eğitime nihayet geliyoruz; en iyi bildiğim alan, benden en çok duyduğunuz alan. Eğitimde dünyada arzu ettiğimiz yerde değiliz. Ekonomide ilk 20 arasında yer alan Türkiye'nin çocukları eğitimde pek çok alanda ilk 40 hatta 50 arasında yok! Çocuklarımızın üçte ikisi okuduğunu anlamaktan yoksun. Okul öncesi eğitimden yüksek öğrenime aklınıza gelen her göstergede durumumuz içler acısı. Bu verileri tek tek burada sıralamayacağım. Pek çok başka yerde bunları detaylıca sundum, anlattım.

Burada çözüme odaklanmak istiyorum. Türkiye'nin yeni bir eğitim modeline ihtiyacı var. Ama bu modeli dışarıda aramamıza gerek yok. Türkiye yakın geçmişte dünyaya model üretmiş bir ülke. Yani pek çok alanda modelimiz yok ama eğitimde var. Nedir? Eğitim şurası geleneği; işte İktisat Şurasına benzer bir şekilde, benzer dönemlerde Mustafa Kemal Atatürk ne yapıyor? O savaş ortamında eğitimcileri topluyor. Köy Enstitüleri modeli var. Bu okullar çağının çok ötesinde -çok duyduğumuz için kanıksamış olabiliriz - inanın dünyada şu an eğitim nasıl olmalı deyince halen daha biz uzmanların dönüp model olarak baktığı, Finlandiya'nın örnek aldığı bir uygulamadır. Başka? Biraz önce sözünü ettiğim gibi fen liseleri, Anadolu liseleri. İzmir'deyiz. Mesela Bornova Anadolu Lisesi bir ekoldür. Anadolu liseleri 1980'lerde bütün Türkiye'de İngilizce'yi dar ve orta gelirli ailelerin çocuklarına öğretmeyi başardı. Bunu devlet okullar üzerinden yaptı. Şu anda bunu özel kolejler başaramıyor. Elit üniversiteler işte kendi üniversitemi de sayayım; ODTÜ mesela Amerikan modeliyle kuruluyor, İTÜ Alman modeliyle kuruluyor, başka okullar Avrupa modeliyle kuruluyor. Dünyada bu tarz farklı farklı modellerin en iyisini alıp aynı sistem içerisinde eklettik bir yapı kuran çok az ülke var. Türkiye bunu da başarmış. Demek ki biz geçmişte model üretmişiz.

Şimdi bu saydıklarımın çoğu artık ülkemizde yok. Var olanlar da eski kalitesini çoktan yitirmiş durumda. Fen liseleri ve Anadolu liseleri sadece tabela olarak var. Bir bakan geldi dedi ki; “*Ya bu okullara herkes girmek istiyor.*” Bütün okulların tabelasını değiştirdiler, bütün okullar oldu Anadolu lisesi. Bu bir örnek ama başka örnekler de çok. Uzatmaya gerek de yok. Eğitimde geçmişte doğru yaptıklarımızı tekrar edersek, bütün sorunları çözeriz. Şurayı toplayacağız, herkesi dinleyeceğiz, okul öncesinden üniversiteye

tüm eğitimi kamucu bir yaklaşımla, yaparak öğrenme prensiplerini dikkate alarak yeniden bu yüzyılın ihtiyaçlarını ve değişen teknolojik gerçeklerini hesaba katarak tasarlamamız gerekiyor. Bu reform paketinin detaylarını her zaman benden duyacağınız için burada hızlıca geçiyorum.

ÇEVRE MESELESİ

Zamanımın azlığından dolayı bu bölümü de maalesef çok hızlı geçiyorum.

Şimdi bu hani İbn-i Haldun'a atfedilen bir söz var, “*coğrafya kaderdir*” Ben bu söze katılmıyorum ama sizinle o tartışmaya burada girmeyeceğim. Şimdi sizin tarafınızda yer alacağım. Coğrafya eğer kaderse Türkiye'nin kaderi, geleceği yeni girdiğimiz ve adına yeşil ekonomik model denilen devirde çok çok iyi. Neden iyi? Çünkü yeni ekonomik modelde birazdan göstereceğim başka bir göstergeyle birlikte artık ürettiğimiz her şeyi yenilenebilir enerjiye dayalı üretmek zorundayız. Avrupa Birliği'ne ihracat yaparsanız, geçen sene imzalanan yasalar gereği artık çevreye duyarlı, doğayı kirletmeyen, küresel ısınmaya katkı yapmayan bir üretim modeline geçmeniz şart, yeşil dönüşümü yapmış olmanız gerek.

Bu anlamda Türkiye'nin renewable energy dediğimiz yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanması gerekiyor. Bu noktada Enerji Bakanlığı çok geniş bir envanter çıkartmış. Bakanlığın verilerini aldım, kitapta detayları var ama iki tane veriyi burada paylaşacağım. Bir tanesi rüzgâr enerjisi, diğeri güneş enerjisi potansiyeli.

Rüzgâr enerjisi potansiyeli atlası milyonlarca lira harcanarak, bütün Türkiye'yi dolaşıp çıkartılmış bir veri kaynağı. Şimdi oraya baktığımız zaman Türkiye enerji ihtiyacının yarısını sadece rüzgârdan karşılayabiliyor, ki bu bir alt sınır. Bu oranın çok daha artabileceği söyleniyor. Peki, güneş enerjisinde durum ne? Türkiye sadece güneş enerjisiyle elektrik ihtiyacını karşılayabilecek potansiyele sahip bir ülke. Bu ne demek? Coğrafya kaderse, Türkiye önümüzdeki dönemde kaderini değiştirebilecek bir ülke. Orta Doğu petrol zenginiyse biz de yenilenebilir enerji zengini bir ülkeyiz.

Başka bir gösterge daha vereyim. Yeşil kompleksite. Bu, ne demek? Yeni bir ekonomik model kuruyorsa bahsi geçen yeşil dönüşümden dolayı bu modelde her ülkenin tüm üretim aşamalarında bu yeni üretim modelinde rekabet edebilme potansiyeli hesaplanmış. Yenilenebilir enerji potansiyeli burada yalnızca bir kalem. Genç nüfus, doğa-insan dengesi, KOBİ ve start-up ekosistemi, sanayinin ülkeye dağılım potansiyeli ve eğitim. Bütün bu göstergelere bakıldığı zaman da biz bir tek burada, yeni yeşil ekonomik üretim modelinde ilk 6'ya girmişiz, bir tek burada. Bu ne demek?

Türkiye, yeni kurulan ekonomik modelde potansiyel olarak -potansiyeli kullanmazsanız hiçbir işe yaramıyor- 6'ncı ülke konumunda. Amerika bu endekste 11'inci, Almanya 5'inci, Türkiye 6'ncı sırada. Yani bütün bu kaynaklar, potansiyel bizde var, detaylarına girmiyorum ama eğer çevreye duyarlılık sadece işte çevreci, yeşil 3-5 tane gence havale edilen bir değerse Türkiye'de, bu değer önümüzdeki dönemde artı bir ekonomik değere dönüşecek. Önümüzdeki dönem lafın gelişi. Dediğim gibi yasa geçen sene AB tarafından imzalandı. Bu dönem çoktan başladı. O yüzden ben biraz da espri olsun Hürriyet'te yazdığım dönemde "Artvinliler ekonomiden anlıyor" diye bir de yazı yazmıştım. Orada anlattığım gibi aslında çevreci gençler, Karadeniz'de dereleri, Ege'de zeytinlikleri koruyan köylüler paradan da anlıyor, ekonomiden de anlıyor. Biraz onlara kulak vermemiz lazım, bu gösterge bize bunu söylüyor.

TOPLUMSAL GÜVEN VE KAMPLAŞMA MESELESİ

Altıncı meselemiz toplumsal güven ve kamplaşma. Birleşmiş Milletler, artık bir ülkenin iyi olma halini ölçerken, "social trust" dediğimiz toplumsal güvene de bakıyor. Yani insanlar başkalarıyla geçiniyor mu, birbirine güveniyor mu? Tersinden söylersek toplum ne kadar kamplaşmış durumda? İnsanlar ve farklı gruplar arası ilişkilerin niteliği nedir? Toplumsal nefretin boyutu nedir? Toplumsal güven önemli zira ancak başkalarına ve özellikle size benzemeyenlere güvendiğiniz zaman onunla ortak iş yapıyorsunuz, güvendiğiniz zaman onunla bir araya gelip toplumsal sorunları çözüyorsunuz, güvendiğiniz zaman onunla bir girişim kuruyorsunuz vesaire.

Şimdi hızlıca verilere bakalım.

Türkiye'de başkalarını güvenilir bulanların oranı sadece yüzde 14. Yani altı kişiden biri ancak başkalarına güveniyor. Diğerleri kendinden olmayanı kendinden irak görüyor. Başka bir veri. Türkiye'de çocuklarının karşıt görüşten birinin çocuklarıyla arkadaş olmasını istemeyenlerin oranı yüzde 74. Yine halka sorulmuş. Karşı görüşten biriyle ortak iş yapmak istemeyenlerin oranı yüzde 78. Böyle bir karneye sahipseniz, siz ekonomi ve eğitim başta olmak üzere hiçbir sorunu çözemezsiniz. Çünkü bir araya gelemiyor, geldiğiniz zaman güvenemiyorsunuz. Şimdi güvenin böylesine sarsıldığı bir ortamda yeni girişim çıkar mı? Böyle bir ortamda toplumsal sorunlar çözülebilir mi?

Bizim bu iklimi dönüştürmemiz gerekiyor. Türkiye'de toplumsal güveni yeniden ve sıfırdan bir kere daha inşaa etmemiz gerekiyor.

Bunu nasıl yapacağız?

Bir kere siyasetçilerdeki ayrışma dilini cezalandırmanın yolunu bulacağız. Seçmen olarak elimizdeki rey gücünü kullanarak bu tarz ayrıştıncı dili sandıkta cezalandırmamız gerekiyor. İkinci olarak, toplumsal hayatın her alanında insanlara kimliklerinden dolayı yapılan ayrımcılığı nefret suçu kapsamında cezai müeyyide kapsamına almamız gerekiyor. Üçüncü olarak, eğitimde özellikle sınıfsal ayrıma yol açan okullaşmaya son vermemiz lazım. Son olarak ekonomik yaşamda toplumsal güveni inşa eden girişimcilik fırsatları sunmamız gerekiyor. İnsanlar iş yaparken birbirini daha iyi tanıyor. O nedenle bizim daha çok işbirliğine ihtiyacımız var. Bunun için sosyal dayanışma çok önemli. Yerel yönetimlere burada büyük bir görev düşüyor. Farklı farklı sosyal sınıflardan insanları aynı çatı altında buluşturan, onları bir sosyal dayanışma ağının parçası yapan girişimlere ihtiyacımız var. Bu konuyu çok daha açmak isterdim ancak zamanım doldu. Burada kesiyorum.

HUZUR VE MUTLULUK MESELESİ

Son olarak Türkiye'yi anlamak ve sorunlarını çözebilmek için bakmamız gereken son gösgerge huzur ve mutluluk verileri. Birleşmiş Milletler, bir kalkınma ekonomisti olan Jeffrey Sachs liderliğinde

yaklaşık 20 yıldır ülkelerin iyi oluş halini ölçerken artık mutluluğa ve yaşam memnuniyetine de bakıyor. Bu alanlar artık ampirik olarak ölçülüyor. En son açıklanan Birleşmiş Milletler Mutluluk ve Huzur Endeksinde biz 146 ülke arasında 112'nci sırada yer alıyoruz. OECD'nin de benzer bir ölçümü var, orada da son sıradayız.

Tüm Türkiye'deki en mutlu kesim yaşlılar. Dünyada böyle bir şey yok. Yani bizdeki yaşlılar çok mutlu, niye bilmiyorum. Ama asıl bizim geleceğimiz olan ve huzurlu olmasına ihtiyaç duyduğumuz -çünkü mutlu ve huzurlu olacak ki fikirler cereyan etsin, girişim olsun, ülke sorunlarına katılsın- kim bunlar? Gençler. Türkiye'deki iki gençten biri mutsuz. Bu son verdiğim veri TÜİK verisi. Yani Birleşmiş Milletler verisine bakarsanız o kadar yüksek değil.

Peki, bunca huzursuzluk ve mutsuzluğu nasıl aşacağız?

İnsanları mutlu ve huzurlu yapmadan diğer temel sorunları çözmemiz mümkün değil. Huzur ve mutluluğun iki temel kaynağı var. Adalet ve özgürlük. Adalet olmazsa insanlar kendilerini güvende hissetmiyor. Haksızlığın, yolsuzluğun, gelir adaletsizliğinin olduğu ortamlarda insanlar mutlu ve huzurlu bir yaşam süremiyor.

Benzer şekilde özgürlük ortamı olmadan insanlar temel maddi ihtiyaçları karşılanmış olduğu zaman dahi kendilerini mutlu hissetmiyor. Yani insanların seçimlerini serbest bırakmamız lazım ve seçim yapabilmelerinin şartlarını oluşturmamız lazım. Bir ülkede yoksulluk kimseyi mutsuz etmiyor, biliyor musunuz? Dünyanın en mutlu ülkelerinden bir tanesi Butan aynı zamanda dünyanın en yoksul ülkelerinden biri. Peki niye Butan'da insanlar yoksulken bu kadar mutlu biliyor musunuz? Çünkü orada yolsuzluk ve kayırmacılık sınırlanmış. Haksızlık, kendi hakkınızın yenilmesi, başkasının hak etmediği bir şeyi elde etmesi sizi daha çok mutsuz ediyor. Kişi başı milli gelir tabii belli bir noktaya kadar burada önemli, bir de yaşam beklentisi.

Ben size sabrınız için çok teşekkür ediyorum. Dediğim gibi bu sunumda anlattığım tüm verilerin referansı Ya Adalet Ya Sefalet kitabında ve ilgili web sitesinde mevcut. Meraklı okurlar oradan hem bu verilere hem de verilerin varsa son haline bakabilir.

Çok sağ olun sabrınız ve davetiniz için, çok teşekkür ederim.

Orhan Turan

TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkan

TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği) Yönetim Kurulu Başkanı'dır. Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu'nda (TÜRKONFED) Yönetim Kurulu Başkanlığı görevinde de bulunmuştur.

HEDEF GELİŞMİŞ SAYGIN ADİL VE ÇEVRECİ BİR TÜRKİYE

Sayın İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanım, değerli katılımcılar, değerli basın mensupları,

TÜSİAD Yönetim Kurulu adına hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum...

Tarihi zamanlardan geçiyoruz. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi de bu dönemin bir tanıklığı. Bu kongreye konuşmacı olarak katılmaktan onur duyuyorum. Beni kongreye davet eden yetkililere, İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sayın Tunç Soyer'in şahsında teşekkürlerimi ifade ederek konuşmama başlamak isterim.

Bugün, bundan 100 yıl önce İzmir'de toplanmış olan İktisat Kongresi'nin anlam ve önemini anlamadan konuşmak mümkün değil. Çünkü aynen o dönemi, o toplantıyı hatırlatan bir ana tanıklık ettiğimiz duygusunu taşıyoruz.

Bildiğiniz gibi İktisat Kongresi, Lozan Antlaşması'nın kesintiye uğradığı ve Cumhuriyetin henüz ilan edilmediği bir tarihte yapılmıştı. Mustafa

Kemal Atatürk, kongreyi açış konuşmasına, "Başarılı olmak için çok çalışmak gerektiğini bilmeliyiz. İktisadiyat, İktisadiyat diyoruz; fakat arkadaşlar, iktisadiyat demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne gerekiyorsa bunların tamamı demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, emek demektir, her şey demektir. Bütün bu konularda şimdi memleket ve milletimizin ne halde olduğunu sizler çok güzel bilirsiniz. Nitelendirmek istemeyeceğim" der ve ardından iktisat programının temel başlıklarını özetler. Farklı sınıf ve kesimlerden 1.135 temsilcinin katılımı ile yapılan toplantı, kurulacak olan devletin ekonomik yol haritasını yani Misak-ı İktisadî Esaslarını belirler.

O gün olduğu gibi bugün de önümüzde yeni bir dönem var; cumhuriyetimizin ikinci yüzyılı başlıyor ve kongrenin son oturumunda bu yeni dönemde izlenmesi önerilen politikalara yer verilecek. Ben de bu konuşmamda önümüzdeki dönem için hedeflediğimiz Türkiye'yi ve bu hedefe ulaşmak için benimsememiz gereken politikalara ilişkin görüşlerimi paylaşmak istiyorum.

Toplumun tüm farklı kesimlerinin ekonomik ve siyasi sürece etkin ve adil bir şekilde dahil olabilmeleri için cumhuriyet değerleri ile demokratik değerleri mutlaka birlikte güçlendirmemiz gerekiyor.

Değerli dinleyiciler,

Kongrenin düzenleyicileri, kongrenin başlığını çok isabetli biçimde Geleceğin Türkiye'sini inşa ediyoruz olarak koymuşlar. Yüzüncü yılı geride bırakırken yüzyıllık performansa baktığımızda bardağın dolu kısmı kadar boş kısmı da gözümüze çarpıyor. Bu nedenle ikinci yüzyılda da hala temel hedefimiz kalkınma. Bundan 100 yıl önceki İktisat Kongresi'nde Atatürk'ün dediği gibi siyasetin ve ekonominin temel hedefi milleti zengin, rahat ve mutlu etmek olmaya devam ediyor. Ancak 2023 yılının dünyası kalkınmayı daha geniş bir çerçeveye oturtmamızı da zorunlu kılıyor. Bugün milletimizin rahat ve mutlu olmasının yolu kalkınma ile beraber toplumsal ve ekonomik adaleti sağlamaktan, uluslararası toplumun saygın bir üyesi olmaktan ve insanlığın tüm mirasını tehdit altında bırakan ekolojik yıkım ve küresel ısınmaya karşı mücadele etmekten geçiyor.

TÜSİAD'ın 50. Yılı için hazırlamış olduğumuz Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa başlıklı raporumuzda hayalimizdeki Türkiye'yi gelişmiş, saygın, adil ve

çevreci olarak tanımlamış ve bu Türkiye'yi nasıl inşa edeceğimiz sorusuna cevap aramıştık. Geleceğin Türkiye'si'ne insani gelişme ve yetkinleşmeyi sağlayarak, bilime, teknolojiye ve inovasyona yatırım yaparak, siyasal, ekonomik ve toplumsal ilerlemeyi mümkün kılacak kurumları ve kuralları içeren bir yönetim modelini benimseyerek ulaşabileceğimizi ileri sürmüştük.

Çünkü artık günümüzde kalkınmanın esas sürükleyicisi ne yer altı kaynakları ne de yer üstüne beton dan inşa edilen yapılar. Beton yapıların, hele ki bilim esas alınmamışsa, kurallara riayet edilmemişse, kurumlar tanımlanmış görevlerini layıkıyla yapmamışlarsa, nasıl da bir anda yok olabildiklerini, bir daha asla unutamayacağımız bir dersle öğrenmiş olduk. Gelişmişliği, kalkınmayı, ancak yetkin insanların, bilimsel aklın, iyi düzenlenmiş ve herkesin uyduğu kuralların ve etkin çalışan kurumların üzerine inşa etmemiz gerektiğini çok iyi anladık.

Bu noktada, hepimizi sarsan depremlerin yaratmış olduğu insani yıkımı hala çok derinden hissettiğimizi ve daha ilk günden itibaren tüm üyelerimizle depremin yaralarını sarmak için başlatmış olduğumuz seferberliğe devam ettiğimizi belirtmek isterim. Bu süreçten çıkarmış olduğumuz dersleri, Geleceğin Türkiye'si'ni inşa ederken iyi kullanmak zorundayız. Çünkü bunların karşısında çok acı ve büyük bedeller ödedik. Bir daha benzeri bir facianın böylesi bir yıkımla yaşanmasına olanak vermemeliyiz. Kendisi bir doğa olayı olan depremin kurum ve kuralların iyi işlememesi nedeniyle bir afete dönüşmesini engellemek elimizde. Bunun için şimdiden var gücümüzle insana, bilime ve kurumlara odaklanmalıyız.

Değerli dinleyiciler,

Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa başlıklı raporumuzda insanımızın, kalkınmanın hem öznesi hem de hedefi olduğunu vurgulamıştık. Bu, aksini ileri sürmenin mümkün olmayacağı kadar doğal ve bir o kadar da basit bir önerme. Ama bugüne, yaşanan deprem felaketinin yarattığı ve aslında önlenebilir olan büyük yıkıma bakınca, sadece bu son faciada değil, daha önceki depremlerde de, maden kazalarında da, iş kazalarında da hayatını kaybeden ve sakat kalan vatandaşlarımızı düşününce, insanı gerçekten

merkeze koyan bir kalkınma anlayışı hayata geçti mi diye sorgulamadan edemiyorum. Bana kalırsa Geleceğin Türkiye'si'nin en önemli özelliği, rant değil, insan merkezli kalkınma olmalı. Bu konuda toplum olarak bir ortak anlayışa varmamız gerektiği inancındayım. Zaten ekonomik kalkınmanın esas amacı, insanların refah ve mutluluğunu yükseltmek olmalı.

Kalkınmayı hızlandırmak için öncelikle sağlıklı bir büyüme ortamına ihtiyacımız var.

Sağlıklı bir büyüme süreci ile yüzde 60 bandına yakın olan enflasyon oranının kalıcı olarak yüzde 5 seviyesinin altına gerilemesini ve işsizlik oranının gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yüzde 5'ler seviyesine inmesini sağlamalıyız. Sağlıklı bir büyüme ortamının da ilk şartı makroekonomik istikrar. Makroekonomik istikrar ise fiyat istikrarına bağlıdır. Merkez bankalarının temel amacı da fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu açıdan merkez bankasının kurumsal bağımsızlığı, makroekonomik istikrar açısından azami öneme sahiptir. Makroekonomik istikrar üretimin ve yatırımların sürdürülebilir biçimde artmaya başlaması için şart olsa da aslında yeter şart değildir. Özellikle 21. yüzyılın ikinci çeyreğine doğru ilerlediğimiz bu dönemde, teknolojideki gelişmeleri dikkate aldığımızda, meselemiz sadece üretim yapmak da değil, ileri teknoloji ürün ve hizmetlere yönelmek ve daha fazla katma değer üretmektir.

Aksi halde küresel trendleri kaçırırız. Çünkü dünya ticaretinde yüksek teknoloji ürün ve hizmetlerin payı artarken düşük ücret, düşük beceri, düşük teknoloji ile üretimin payı azalıyor. Türkiye'nin ise yüksek teknoloji ürün ihracatının payı ise 2013'ten bu yana yüzde 3 seviyelerini aşamıyor. Bu nedenle tarımdan sanayiye, inşaattan hizmetlere tüm sektörleri ilgilendiren bu dönüşüm için eğitimden bilim ve teknolojiye, istihdamdan altyapıya, iş ve yatırım ortamından hukuki zemine bir dizi alanda çok sayıda reform yapılmasına ihtiyaç var. Bu reformlarla finansmana erişimi, kayıtlı çalışmayı, verimlilik artışını, adil rekabet koşullarının iyileştirilmesini, piyasa engellerinin kaldırılmasını, ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünün geliştirilmesini teşvik etmemiz gerekiyor.

Herkes için kaliteli eğitim ileri teknoloji ürün ve hizmetlere yönelmek ve Türkiye'yi dijital dönüşüme hazır hale getirmek açısından olduğu kadar kapsayıcı

büyüme ve toplumsal adaletin sağlanması açısından da en önemli unsurlarından biri. Eğitim sistemimiz, tüm çocuklarımıza, gençlerimize 21. yüzyılda gereken becerileri kazandırabilmeli. Ezberciliğe değil; özgür, eleştirel ve yaratıcı düşünceye ihtiyacımız var. Dünyadaki gelişmeleri takip eden, dijital, teknik ve sosyal becerilerle donatılmış, yabancı dillere hakim bir genç kuşak yetiştirmeliyiz.

İnsan merkezli kalkınma mutlaka beraberinde toplumsal adaletin iyileştirilmesini gerektirir. Ciddi maddi yoksunluk oranının yüzde 27 olması ve gelir dağılımı eşitsizliği ölçütü Gini katsayısının 0,40 olması, Geleceğin Türkiye'si'ni kurarken mutlaka kısa sürede yoksulluğun azaltılmasını ve gelir dağılımının iyileştirilmesini hedeflememiz gerektiğini gösteriyor. Bu verilerin 2000 yılı gelirleri üzerinden yapılan değerlendirmelere göre hesaplandığını ve 2021 yılında yüzde 85'lere çıkmış olan enflasyonun yoksulluk ve gelir dağılımı üzerinde yaratmış olabileceği olumsuzlukları dikkate aldığımızda, yoksulluğun azaltılmasının ve gelir dağılımının iyileştirilmesinin ne kadar öncelikli olduğu daha net görülür. Nitekim, toplam işgücü ödemelerinin GSYH içinde 2019'da yüzde 31 olan payının 2022 yılında yüzde 24'e olması da bu bozulmanın bir yansıması.

Geleceğin Türkiye'si için insan merkezli kalkınma deyince bölgesel gelir dağılımının iyileştirilmesi ve bölgesel kalkınmışlık makasının kapatılması gerekliliğini de vurgulamadan olmaz. Bölgesel kalkınmadaki diğer eşitsizliklerin yanı sıra gelir farklılıkları da zaman içinde derinleşti. İstanbul'da en yüksek gelirli yüzde 10'luk diliminin ortalama geliri ile Şanlıurfa ve Diyarbakır'daki en düşük gelirli yüzde 10'luk diliminin ortalama gelir farkı 2014 yılında 27 kattan 2021 yılında 37 kata çıktı. Milletimizi zengin, rahat ve mutlu ettirmek, toplumsal adaleti ve huzuru sağlamak için bu farkın mutlaka ve kısa süre içinde kapatılması gerektiğini söylememe bilmem gerek var mı?

Değerli dinleyiciler,

İnsan merkezli kalkınma ve toplumsal adalet cinsiyet eşitsizliği ile mücadeleyi de gerektirir.

TÜSİAD olarak uzun yıllardır toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışmalar yürütmekteyiz. Çünkü

bir ülkenin demokrasi ve kalkınma düzeyinin kadınların ve erkeklerin ekonomik yaşama, karar alma mekanizmalarına, siyasete ve toplumsal hayata eşit katılımı olmadan sağlanamayacağına inanıyoruz. 20 Mart Pazartesi günü de “*Cumhuriyetin Hedeflerine Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşmak*” başlıklı bir konferansı İstanbul'da düzenleyeceğiz.

Tüm ülkelerde her türlü krizden genelde yoksul kesimler daha fazla etkilenir. Ama biliyoruz ki savaşlar, krizler ve afetler kadınları erkeklere göre daha olumsuz etkiler. Son Covid pandemisinde olduğu gibi bu depremde de en çok yoksul kadınlar etkilendi.

Verilere baktığımızda, toplumsal cinsiyet eşitliğinde ciddi uçurumlar olduğunu görüyoruz.

Adaletsizliklerin başlangıç noktası ise eğitim. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanamazsa, bu etki yaşamın diğer alanlarına uzuyor. Eğitime erişimde kadınlar aleyhine olan fark, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi hayata katılımını sınırlıyor, bu da yoksulluk ve gelir adaletsizliği sorunlarını besliyor.

Türkiye'de kadın hakları dendiğinde akla gelen başlıklardan birisi de kadın cinayetleri. Türkiye İstanbul Sözleşmesi'nden Mart 2021'de ayrılmıştı. İstanbul Sözleşmesi'ne en kısa sürede dönmeyi diliyoruz.

Kadın-erkek eşitsizliğinin giderilememesinin bir nedeni de siyasette kadın temsiline çok düşük olması. Türkiye'de kadınlar seçme seçilme hakkını birçok gelişmiş ülkeden önce almış olsa da, günümüzde kadınların Meclis'te temsil oranı dünya ortalamasının çok altında seyrediyor. Bu noktada iki ay sonra yapılacak seçimlerde tüm siyasi partileri kadın temsiline artırmak üzere seçmen listelerinde kadınlara seçilecek pozisyonlarda yer vermeye davet ediyorum.

Değerli dinleyiciler,

Kalkınma yaklaşımında insanı merkeze almak aynı zamanda ekolojik sistemi korumayı da merkeze almak anlamına geliyor. Çünkü çevrenin tahrip olması pahasına, küresel ısınmayı dikkate almayan bir kalkınma ne sürdürülebilir ne de arzulanır olur.

Bilim insanları, nasıl ki Kahramanmaraş depremleri konusunda çok uzun zamandan beri uyarı yapmışlarsa uzun süredir iklim değişikliğinin sonuçları ve nasıl önlenmesi gerektiği konusunda da uyarı yapıyorlar. Bilimin sesine, geç olmadan kulak vermeliyiz.

İklim değişikliğinin depremden farkı bir anda olmaması, zaman içinde gelişmesi. Nitekim, iklim değişikliği, küresel olarak sıcaklık dalgaları, kuraklıklar, orman yangınları, seller, kasırgalar ve siklonlar gibi aşırı hava olaylarının sıklığı ve yoğunluğunun artmasıyla çoktan kendisini göstermeye başladı. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz Bölgesi iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek bölgeler arasında yer alıyor. Nitekim Türkiye'de ortalama sıcaklıklar da aşırı iklim olaylarının sayısı da hızla artıyor. Bu çerçevede net-sıfır emisyon hedefi doğrultusunda yeşil ekonomi yol haritasını bir an önce belirlemeliyiz.

Değerli dinleyiciler,

- Gelecekte nasıl bir Türkiye hayal ediyoruz diye sorduğumuzda
- Ekonomik istikrarı sağlamış, yatırım ortamını öngörülebilir kılmış, enflasyon sorununu geride bırakmış, makro ekonomik dengeleri güçlü, iyi iş imkanları yaratan, refah düzeyi yüksek bir Türkiye olması,
- Gelir adaletinin tesis edildiği, bölgesel farklılıkların giderildiği, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı, dil, din, mezhep, ırk, köken ayrımı olmadan herkesin eşit ve özgür yaşadığı, kalkınma sürecinde kimsenin geride bırakılmadığı adil bir toplumsal yapıya sahip olması,
- Ekosistemin dengesinin gözetildiği, karbon nötr kalkınmanın başarıldığı, yeşil bir vatani gelecek kuşaklara miras bırakabilmesi,
- Uluslararası devlet sisteminin saygın bir üyesi olarak diploması ile uluslararası iş birliğinde rol model olan, AB entegrasyonu başta olmak üzere Batı dünyası ile ilişkilerini güçlendiren, uluslararası hukuka ve sözleşmelere bağlı olması gerektiğini söylüyoruz.

Geleceğin Türkiye'sini nasıl inşa edeceğimiz sorusuna ise öncelikle insanı merkeze koyarak diye cevap veriyoruz.

- İnsana yatırım yaparak, tüm vatandaşlarımız için insani gelişme ve yetkinleşmeyi hedeflemeliyiz.
- Bilim, teknoloji ve inovasyonu esas almalı, tüm süreçlerde bilimsel aklı hakim kılmalıyız.
- Yönetişim sistemimizi siyasal, ekonomik ve toplumsal kurum ve kuralların yetkinleşmesi üzerine kurmalıyız.

Değerli dinleyiciler,

Geleceği inşa etmekte kurum ve kuralların önemi konusunu, yaklaşan seçimleri de dikkate alarak biraz daha açmak istiyorum.

Yönetişim sistemimizde hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi, bir arada yaşamayı ve birlikte gelişmeyi ve eşit vatandaşlığı nasıl sağlayacağımızın kurum ve kurallarını oluşturmalıyız.

Toplumun tüm farklı kesimlerinin ekonomik ve siyasi sürece etkin ve adil bir şekilde dahil olabilmeleri için Cumhuriyet değerleri ile demokratik değerleri mutlaka birlikte güçlendirmemiz gerekiyor.

Cumhuriyet toplumun tüm vatandaşlarının eşit katılımı üzerine kuruludur. Arzu ettiğimiz barış, huzur, istikrar ve refah toplumu ancak demokratik ölçüler içinde her kesimin temsil edilebildiği bir meclis ile mümkün olur. Demokrasilerin layıkıyla çalışabilmesi vatandaşların oy vermesine bağlı. Seçimlere katılımın yükselmesi seçim sonuçları açısından değil esas olarak katılımcı demokrasi, temsilde adalet ve yönetim kalitesi açısından önemli.

Türkiye, coğrafya ve nüfus olarak büyük, bölgesel, etnik, ekonomik, sosyal, kültürel açılarından farklılıklar sergileyen bir ülke. Haliyle demokratik uzlaşma mekanizmasına ihtiyaç duyan bir ülke. Bu nedenle aslo-lan, en ağır sorunları bile meşru zeminde tartışarak çözüm üretebilmektir. Bu bilinçle hareket etmeliyiz.

Hukukun üstünlüğünü ve yargı bağımsızlığını sağlamalı, denge ve denetleme mekanizmalarını çalıştırmalı, çoğunlukçuluğu değil çoğulculuğu esas almalı, ifade özgürlüğünü tam olarak tesis etmeli, kamuda hesap verebilirliği yerleştirmeli, atamalarda liyakatı esas kılmalı, özerk kurumların bağımsızlığını güvence altına almalıyız.

Bunları sağladığımızda Türkiye'nin potansiyelinin bizi ikinci yüzyılda bambaşka bir yere taşıyacağına inanıyorum.

Her şeyden önce, Avrupa'ya olan yakınlığı, jeopolitik konumu, imalat sanayinin Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha gelişmiş olması, güçlü bir bankacılık sistemi ülkemizin bölgede bir üretim merkezi haline gelmesi için çok büyük potansiyeli olduğunu gösteriyor. Bu potansiyel son yıllarda küresel tedarik

zincirlerinin yakın coğrafyalara kaymasıyla daha da güçlendi. Lojistik maliyetlerinin artması, önce Covid-19 ve ardından Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında yaşanan arz şokları ve jeopolitik riskler Türkiye için yeni bir fırsat penceresi açıyor. Avrupa ile ilişkilerin yeniden pozitif bir hatta oturması bu fırsat penceresinden yararlanmamızı sağlayacak.

Türkiye ikinci yüzyılına işte böyle güçlü bir potansiyelle giriyor. Elele vererek bu potansiyeli hayata geçirebileceğimize ve çok daha güzel bir gelecek kurabileceğimize dair olanca inancımınla sözlerime son veriyorum.

İkinci yüzyılda hepimizin kardeşçe yaşayacağı, geleceğin güzel Türkiye'sini hep beraber inşa etme temennisiyle beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyor, kongrenin çok başarılı geçmesini diliyorum.

Prof. Dr. Michio Kaku

Teorik Fizikçi - City University of New York

Akademisyen. City College of New York'ta Henry Semat Profesörü unvanına sahip Japon asıllı Amerikalı teorik fizikçidir. Bilimin popülerleşmesi ve insanlara ulaşması için çalışmaktadır. Bilim ve bilim kurgu arasında köprü kurma çabalarından dolayı 2021 Sir Arthur Clarke Yaşam Boyu Başarı Ödülü sahibidir.

TÜRKİYE - GELECEK 50 YIL

Böyle harika bir tanıtımın ardından, ben de sıradaki konuşmacıyı dinlemek için sabırsızlanıyorum.

Televizyonda birçok program yapıyorum ve önemli bir bilim insanıyla röportaj yaptığım zaman hep aynı soruyu soruyorum.

Sorduğum en temel soru şu; dünya üzerinde akıllı yaşam formu var mı?

Geçen gece televizyonda Kardashian'ları izliyordum ve bu gezegende bu odadaki insanlar dışında akıllı bir yaşam olmadığı sonucuna vardım. Bu odadaki insanlar bunun istisnası. Siz bu ülkenin en zeki, en eğitilmiş, en düşünceli insanlarıdır. Tebrikler.

Bugün gelecekte, sizin geleceğinizden, çocuklarınızın ve torunlarınızın geleceğinden, 2050'nin dünyasından bahsedeceğim.

GELECEK NASIL GÖRÜNECEK?

Geleceğin Fiziği adlı kitabımda, robotlar, yapay zekâ, biyoteknoloji ve zihnin geleceği hakkında konuşuyorum, beynin internete bağlanacağından bahsediyorum. Telepatiye sahip olacağız. Filmlerde olduğu gibi telekineziye de. İmkansızın fiziği. Hatta bin yıl sonrasına kadar gidip diyorum ki, yıldızlararası seyahate sahip bile olabiliriz. Bugün soracağımız soru ise, peki ya zenginlik nereden geliyor?

Toplumda çok fazla zenginlik var.

Bunun kaynağı nedir?

Evet, insanlık tarihi boyunca çoğu zaman yoksulluk ve hastalık içinde yaşadık.

İnsanlık için ortalama yaşam süresi 30 yıldır. Doğar, çocuk sahibi olur ve sonra ölürdünüz. İnsanlar yüksek hızlı iletişime sahip değildi. Yüksek hızlı iletişim pencereden bağırmaktı.

Yüksek hızlı seyahat, çamura saplanmaktı. Ama 200 yıl önce ne oldu?

Gelecekte, siber uzayı yetişkinler de kullanıyor olacak. Sanal gerçeklikte yaşayacak ve çalışacağız. Eğer bir biyologsanız, DNA molekülünün içini göreceksiniz. Eğer bir mühendiskeniz, masaüstünüzde harika icatlar yapacaksınız.

200 yıl önce, fizikçiler olarak termodinamiğin yasaları ve buhar makineleri üzerinde çalıştık.

Buhar makinesini yarattık, bu da lokomotifleri, fabrikaları yarattı, endüstri devrimini başlattı; belki de insanlık tarihinin en büyük devrimini.

Bunun üzerinden 80 yıl geçtikten sonra, fizikçiler olarak elektrikli ve manyetik makineleri icat ettik.

Elektrik, elektrik ampülü, otomobil, dinamolar ve motorlar fizikçiler tarafından icat edildi. Sonra, bunun üzerinden 80 yıl geçtikten sonra, kuantum teorisini oluşturduk. Bu bize transistörü, lazeri, interneti, GPS'i getirdi. Tüm bunlar bir fizikçinin zihninden çıktı. Dolayısıyla bugün yanıtlamamız gereken soru şudur: İlk dalga buhar gücü, ikinci dalga elektrik ve manyetizma, üçüncü dalga bilgisayarlar ile oldu ise, dördüncü dalga zenginlik üretimi ne ile olacak? Ayrıca, beşinci dalga ne olacak sorusunu da yanıtlayacağım. Çocuklarımız ve torunlarımız enerji için ne yapıyor olacak? Ben, zenginlik üretiminin dördüncü dalgasının moleküler seviyede fizik olduğunu iddia ediyorum. Bu yapay zekâ, nanoteknoloji ve biyoteknoloji anlamına geliyor.

Dördüncü dalgaya giriş yapıyoruz, ki bu bugünkü konuşmanın konusu.

Peki beşinci dalga ne olacak? Beşinci dalga 2050'ye güç veriyor olacak. 2050 yılında, çocuklarımız ve torunlarımız beşinci dalga enerjiyi kullanacak; atom seviyesinde fiziği. Yıldızların gücü olan füzyon enerjisini.

Güneş ışığı neden var?

Neden yıldızlar parlar?

Evrenin enerji kaynağı sayesinde, uranyum sayesinde değil.

Hidrojenin füzyon gücünden bahsediyorum.

Birkaç ay önce, enerji üretimi tüketilen enerjiyle eşit hale geldi. Tarih boyunca ilk kez, füzyon gücü şehirlerimizi aydınlatacak.

Sonra dijital bilgisayarlar çöpe gidecek. Dijital bilgisayarlar çok yavaş. Farkındasınız, bilgisayarlar üç nesil geçirdi. İlk nesil bilgisayarlar dişliler, kollar, kasnaklar, boncuklar kullanarak hesaplama yapan analog bilgisayarlardı.

Bu ilk nesildi.

Ardından İkinci Dünya Savaşı geldi ve ikinci çağa girdik. Cebinizde, çantanızda taşıdığınız dijital bilgisayarlar çağına. Şimdi ise üçüncü dalga olan bilgisayar gücüne, kuantum gücüne geçiyoruz.

Dijital bilgisayarlar kuantum bilgisayarların yanında abaküs gibi kalacak.

Bunun hakkında konuşacağız.

Ve son olarak, zihnin gücü hakkında konuşacağız.

İnternet değişecek. İnternetin yerini, beyin ağı (brainnet) alacak. İnternet ile bağlantımızı doğrudan, zihinsel olarak gerçekleştireceğiz. İnternet dijital değil sinirsel olacak. Öyleyse, geleceğimiz hakkında konuşalım.

İlk olarak sanal gerçeklikten bahsedelim. Çocuklarımız siber uzayda yaşayacak. Çocuklarımız siber uzayda oyunlar oynayacak.

Gelecekte, siber uzayı yetişkinler de kullanıyor olacak. Sanal gerçeklikte yaşayacak ve çalışacağız. Eğer bir biyologsanız, DNA molekülünün içini göreceksiniz. Eğer bir mühendiskeniz, masaüstünüzde harika icatlar yapacaksınız.

Eğer bir film yapımcısıysanız, film setlerini doğrudan masaüstünüzde tasarlayacaksınız. Yani sadece çocuklar için değil, yetişkinler için de sanal gerçekliğin kullanılmasından bahsediyoruz.

Eğer bir sanatçıysanız, taştan eser yapmaktan tüylere, kalem ve kâğıda geçtiğimizi fark etmişsinizdir. Gelecekte, bu süreç zihinsel olacak. Bir plan tasarlayabiliyorsanız, bir sanat eserini kavrayabiliyorsanız, biz fizikçiler artık onu çıkarabiliyor ve 3D yazıcıya koyarak basabiliyoruz.

Rüyalarınızı basmaktan bahsediyoruz. Sanatın yeni bir aşamasından bahsediyoruz. İnsan zihninden çıkan, doğrudan sanat.

Size nasıl yapıldığını göstereceğim. Çok yakında, gelecek Star Trek gibi yaşanıyor olacak; hayal ettiğiniz dünya, siz düşündükçe önünüzde üretiliyor olacak, sadece düşünceyle beliren avatarlar...

Zihinden çıkarılan imgeler gerçekliğe dönüşecek.

Belki gözlük takmak istemiyorsunuz.

Belki o koruyucu gözlükleri sevmiyorsunuz. Gelecekte, internet ve insanlığın sahip olduğu bütün bilgi kontakt lensinizde olacak.

Tek bir göz kırpmayla çevrimiçi olacaksınız. Gelecekte böyle iletişim kuracağız. Peki internet kontakt lenslerini ilk satın alan kimler olacak? Final sınavlarına hazırlanan üniversite öğrencileri.

Gelecekte, üniversite öğrencileri göz kırparak tüm sınav cevaplarını kontakt lenslerinde görecekler. Gelecekte, size Çince konuşan biriyle karşılaşırsanız endişelenmeyin, lensiniz Çince'yi İngilizce, Türkçe veya istediğiniz herhangi bir dile çevirecek. Bu lensler bilim kurgu değil, zaten var. Yalnızca şu anda biraz ilkel durumdadalar.

Ancak gelecekte, bilgiye bu şekilde ulaşacağız. Bu çok faydalı olabilir. Diyelim ki biriyle ilk kez randevuya çıkacaksınız ve bilgisayar size hoş bir beyefendiyle

eşleştiğinizi söylüyor. Bu hoş beyefendi zengin olduğunu, bekar ve başarılı olduğunu iddia ediyor. Ancak kontakt lensiniz hayır diyor, o bir zavallı.

Diyelim ki bir adam çocuk nafakası ödüyor. Bu onun dördüncü boşanması. Gelecekte, herhangi bir dilde konuştuğunuz kişinin kim olduğunu bileceksiniz. Bugünkü kontakt lensleri takar, golf oynarsınız ve golf skorunuz lensinizde görünür. Bu, bugünün lensleri. Gelecekte göz kırptığımızda bütün bilgilere ulaşabiliyor olacaksınız. Diyelim ki sabah saat 04:00'te göğsünüzde bir ağrı hissediyorsunuz. Kalp krizi mi? Tüm evi uyandırıp doktoru aratmalı mı, ya da ambulans çağırmalı mısınız? Yoksa dün gece yediğiniz pizzadan mı kaynaklanıyor? Ne yaparsınız?

Duvara gidersiniz ve duvara şöyle dersiniz, “*Ayna, ayna, hemen Robodok ile konuşmak istiyorum.*” Robodok aniden duvar kağıdınızda belirir. Duvar kağıdınız akıllıdır. Duvarla konuşarak istediğiniz herhangi bir bilim insanını, mühendisi veya herhangi birini indirebilirsiniz. Çünkü duvar yapay zekâya sahiptir.

Sadece duvarla konuştuğunuzda bile yapay zekâya sahip olmuş olacaksınız. Bu çok yararlı olabilir. Diyelim ki Doğu Avrupa'da araba kullanıyorsunuz ve bir araba kazası geçirdiniz. Başınız çok büyük bir belada olabilir. Dili bilmiyorsunuz. Hapse girebilirsiniz. Sabah saat 04:00. Ne yapıyorsunuz? Kol saatinizle konuşuyorsunuz. Kol saatinizde roboavukatınız var. Roboavukat bütün dilleri biliyor, herhangi bir ülkedeki kanunları anlıyor ve adını bile telaffuz edemediğiniz bir ülkedeki hukuk sisteminde gezinmenize yardımcı oluyor. Arabanızdaki yapay zekadan bahsediyoruz. Evet. Sürücüsüz araçlar artık yollara çıkıyor. Arabanızı sürerken ücretsiz bilgi aktarımı. Evet, gelecekte sürücüsüz otomobiller olacak. Peki ya uçan arabalar?

Geleceği yanlış anlıyoruz. Uçan arabam nerede? Uçan arabalar zaten var. Biz onlara zaten sahibiz. Ancak pahalılar, yaklaşık 100 bin ABD dolarına mal oluyorlar. Çok pahalılar.

Ancak gelecekte, normal bir insan bu uçan arabaları kullanmayacak. Süpersonik jet uçaklarını kullanacaklar. Bunlar geliyor. Yıllar önce Concorde'u kullanıyorduk.

Concorde, ses hızının üzerine çıkabiliyordu. Sizi New York'tan Londra'ya birkaç saatte götürüyordu. Ancak başarısız oldu. Neden mi? Sonik patlama yüzünden. Amerika'da kimse hiper süpersonik bir uçağın sonik patlama ile pencerelerini kırmasını istemedi. Ancak bu, Concorde'un 1960 teknolojisine dayanması yüzündendi. Bu çok eski bir teknoloji. Bugün süpersonik bir jetin kanadındaki hava akımını modelleyebilen süper bilgisayarlara sahibiz ve sonik patlamayı neredeyse sıfıra indirebiliyoruz. Günümüzde bir silah yarışı var. Tüm büyük şirketler, sonik patlama yaratmayan yeni nesil süpersonik jet uçakları için tasarımlar sunuyorlar. Bu, ulaşım yaklaşımımızı kökünden değiştirebilir. British Airways, American Airlines, Boeing, hepsi süpersonik jet üretmek için yarış içindeler. Ancak belki bundan daha da ileri gitmek istersiniz. Belki de uzayın ötesine gitmek istersiniz. Bu yavaş yavaş gerçek oluyor. Kişiselleştirilmiş uzay yolculuğundan bahsediyoruz. Bakın, ulaşım üç aşamada ilerler. İlk aşamada, demiryolunda olduğu gibi, ulaşım askeri amaçlar, ticari amaçlar, yük taşımak için kullanılır.

Demiryolları tam da bunlar içindi, insanlar için değil. Demiryolları, mal, hizmet, kereste, çelik, cevher taşımak içindi. Bu birinci aşama. İkinci aşama, zengin insanların “*durun bir dakika*” demesiyle başladı. Bunu lüks bir tren haline getirebilirim. Trende kişiye özel yemek servisi verebilirim. Bu, zengin insanların seyahati domine ettiği ikinci aşama. Üçüncü aşama ise seyahatin artık ucuz olduğu bir noktadır ki anne ve baba da trenle seyahat edebilir. Uzay yolculuğu için de aynı söz konusu. Birinci aşama, Rusya ve Amerika'nın Ay'ı domine etmek için rekabet ettiği dönemdi. İkinci aşama şu anda yaşanıyor. Şimdi milyarderler dış uzaya uçuyor. Stratosfere kadar gitmeyi ve birinci sınıf seyahatin tüm konforlarını istiyorlar. Sonunda üçüncü aşamaya ulaşacağız. Anne ve babalar dış uzaya gidecek. Peki bunun nedeni nedir? Çünkü uzay yolculuğunda yeni bir çağa giriyoruz. Dış uzaya gitmek ne kadar tutar? Dünya etrafında bir kilogramın yörüngeye yerleştirilmesi 10.000 dolara mal oluyor. Bu, Dünya etrafında bunu yerleştirmenin maliyeti. Ancak bu fiyat düşüyor çünkü roketler artık tekrar kullanılabilir durumda. Arabanızı bir kez sürseniz ve ardından hurdalığa atarsınız o da çok pahalı olurdu.

Fakat bu uzay yolculuğu. Roketlerle ne yapıyoruz? Onları okyanusta yakıyoruz. Bu inanılmaz pahalı roketler okyanusa atılırken, artık tekrar kullanılabilir

hale geliyorlar. Fiyatları düşüyor. Şimdi ikinci aşamaya geçiyoruz. Milyarderler dış uzaya gittikten sonra siz de dış uzaya gidebileceksiniz. Uzay yolculuğunun maliyetinin düşmesi, roketlerin bizi gezegenlere götürmek için tasarlanmasını sağlıyor. Elon Musk tarafından tasarlanan bir roket, Starship adını taşıyor. Başlangıçta BFR olarak adlandırılıyordu. BFR roketi bizi Ay'a, Mars'a ve ötesine götürecekti. İnsanlar Elon Musk'a BFR'ın ne anlama geldiğini soruyorlar. B, büyük anlamına geliyor, R, roket anlamına geliyor. F'nin ne anlama geldiğini siz düşünün.

Ay'ın ötesinde ise Mars var. Bu bir sonraki durak. Şimdi, 50 yıl sonra, Ay'a astronot gönderebilecek bir roket Ay'ın etrafında dolaştı. Bundan sonra canlı astronotlar Ay etrafında dolaşacak ve geri dönecek. Onun ardından, birkaç yıl sonra Ay'a iniş yapacağız. Ve daha sonra Mars'a gideceğiz. Bazı insanlar Mars'ı yaşanabilir hale getirmek istiyorlar. Tabii ki bu yüz yıllar alır, ancak kesinlikle gerçekleştirilebilir bir şey. Ancak, bir sonraki soru şu, neden? Neden uzayın derinliklerine gitmek istiyoruz? Pek çok teknik nedeni var. Ekonominin çoğu uzayda. GPS, iletişim, ulaşım, tüm bunlar uzayda yapılıyor. Ancak, uzayın derinliklerine gitmenin başka bir nedeni daha var. Dinozorların bir uzay programı yoktu. İşte bu yüzden bugün bu odada dinozorlar yok. Neden burada dinozorlar yok? Çünkü onların bir uzay programı yoktu. Bizim ise var. Ama acele etmeye gerek yok. İnsanlığı uzayın derinliklerine gönderme konusunda acelemiz yok.

Yalnızca şunu söylüyorum, eğer bir uzay programımız olmazsa, bir gün üzerinde adımız yazan bir meteor gelecek. Peki, hadi şimdi 2050'de salonunuz nasıl olacak ondan bahsedelim. İlk olarak, her 18 ayda bir bilgisayarların önceki yılın Noel'ine göre iki kat daha ucuz olduğunu söyleyen Moore Yasası var. Bu yüzden model yükseltme yapıyorsunuz. Bu yüzden yeni bilgisayarlar alıyorsunuz. Her yıl, öncekilerden iki kat daha güçlü, iki kat daha ucuz oluyorlardı, ta ki şimdiye kadar. Moore Yasası ile geçen 50 yılının ardından, bilgisayar gücü şimdi sabit kalmaya başlıyor. Şimdi size bir soru sormama izin verin. Bilgisayar gücünün hiç artmadığını bile bile bir bilgisayar satın alır mısınız? Mevcut bilgisayarınızla aynı güce sahip olan bir bilgisayarı yapar mısınız? Burada Silikon Vadisi'nin çöküşünden bahsediyoruz. Silikon Vadisi bir "pas kuşağı"na dönüşebilir. Pas kuşağı, eski teknolojilerin ölmeye gittiği yerdir. Eski pas kuşağı'nın yerine Asya'da çelik işleme yöntemlerinin

geçmesi gibi, Silikon Vadisi de bitecek. Bu nedenle, silikon bilgisayarları değiştirecek bir şeye ihtiyacımız var, o da kuantum bilgisayarları. Daha önce de söylediğim gibi, bilgisayarlar üç aşamadan geçti.

İlk aşama analog bilgisayarlardı. Dişliler, kollar, kasnaklar, silindirler, mekanik bilgisayarlarla hesaplama yapılırdı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra transistörlere geçildi. Dijitalleştik, sıfırlar ve birler üzerinde hesaplama yapılmaya başlandı. Şimdi üçüncü aşamaya giriyoruz. Artık atomlar ile hesaplama yapılıyor. Kuantum bilgisayarları, atomlar üzerinden hesaplama yapar. Solda bir kuantum bilgisayarını görüyorsunuz. Bunlar zaten var, bu bilim kurgu değil. Bu konuda kim endişeli? CIA, FBI, KGB. Herkes endişeli, çünkü bu kuantum bilgisayarlar o kadar güçlüdür ki ilke olarak herhangi bir bilinen şifreyi kırabilirler. Herhangi bir bilinen güvenlik kodu, kuantum bilgisayarları tarafından kırılabilir. Peki, nasıl çalışırlar? Kuantum bilgisayarları sıfır ve birler üzerinde hesaplama yapmak yerine atomlar üzerinde hesaplama yapar. Sağ üstte, spinleri olan atomları görüyorsunuz. Atomlar dönebilir. Bu spin yukarıdır, yani sayı 1'dir. Bu spin aşağıdır, yani sayı 0'dır. Transistörler de böyle çalışır. Bir, sıfır. Anladınız mı? Bu nedir? Bir. Bu nedir? Sıfır. Çok iyi. Hepiniz geçtiniz, A+. Peki bu atomlar herhangi bir yönde dönebildiğinde ne olur?Yarım, üçte bir, beşte bir gibi istediğiniz herhangi bir sayıyı elde edebilirsiniz.

İşte kuantum bilgisayarlarının gücü budur. Analogdan dijitale geçtiğinizde sıfırlar ve birler bilgi kaybına neden olur. Ancak dijitalden kuantuma geçtiğinizde yazabileceğiniz olası sayıların sayısını büyük ölçüde artırırsınız. İşte gelecek bu. Bunlar zaten var. Şu anda bir yarış var. Şu anda IBM, dünyadaki bir kuantum bilgisayarda bulunan kübit sayısı rekorunu elinde tutuyor. Peki, bunu ne için kullanacağız? Cevap, her şey. Gelecekte tüm hesaplamalar kuantum bilgisayarları tarafından yapılacak. Peki, dijital bilgisayar gelecekte nereye gidecek? Cevap, çöp kutusuna. Bilgisayarınızın geleceği çöpe dönüşmektir. Bu bir füzyon makinesi. Hidrojeni yakarak helyum oluşturmak ve yıldızın enerjisini serbest bırakmak için tasarlanmıştır. İşte güneş ışınlarının nedeni bu. Yıldızların parlama nedeni de bu, çünkü hidrojeni yakarlar ve büyük miktarda enerji açığa çıkarırlar. Peki ya avantajı nedir? Nükleer atık yok, tekrarlıyorum. Neredeyse hiç nükleer atık yok. İki, erime yok.

Artık Fukushima, Çernobil, Three Mile Island gibi nükleer kazalar olmayacak. İşte yıldızların enerjisi olan füzyon enerjisinin faydası budur. Bu, Doğa Ana'nın enerjisiyi açığa çıkarma şeklidir. Ancak hesaplama yapabilmek için kuantum bilgisayarlara ihtiyaç duyulacak; vakumun istikrarsızlığını hesaplayabilmek için. Bu noktada kuantum bilgisayarlar devreye girebilir çünkü füzyon makineleri hâlâ ilkel durumda. Füzyon makinelerine ne zaman sahip olacağız? Yüzyılın ortası civarında. Başka bir şey de kuantum bilgisayarların size hayatı hesaplama imkânı vermesidir. Sıfırlar ve birlerle DNA molekülünde hesaplama yapabilir misiniz? Cevap hayır. Hayat dijital değildir, kuantumdur. Yani, burada hayatın sırrını açığa çıkarmaktan bahsediyoruz. Hayat yaratmak, hayatı manipüle etmek, hayatları kurtarmaktan bahsediyoruz. İşte basit bir biyoteknoloji örneği. Bu bir hap. Yutuyorsunuz. Hapın içinde bir TV kamerası bulunuyor. TV kamerası vücudunuzun içini fotoğraflıyor ve hapa bağlı bir radyo var. Radyo, resmi bir dizüstü bilgisayara gönderiyor ve doktor mideye girerken hapı görebilir. Peki buna ne deniyor? Buna "Intel Inside" deniyor.

Evet, gelecekte Intel her zaman içeride olacak. Bu bir kulak. Plastikten yapılmış. Biyolojik olarak parçalanabilir. Onu DNA dolu bir kabın içine koyuyorsunuz ve DNA kulak içinde büyüyerek kusursuz bir kulak oluşturuyor.

Sonra plastik çözünüyor ve kulak bir insan vücudu içine yerleştiriliyor. İşte bir mesane, genç bir kız için büyütülen bir mesane, sorunlu bir mesanesi olan bir genç kız için, evet, işe yarıyor. Bahsettiğim şey bir insan vücut tamirhanesi. Bugün, arabınızın patlak bir lastiği veya kırık bir çamurluğu olduğunda ne yaparsınız? Bir tamirhaneye gidersiniz. Gelecekte, insan vücudu için bir tamirhane olacak. Bugün, cilt, kırık, kemik, kan damarları, soluk borusu, kalp kapakları yetiştirebiliyoruz. Henüz yapmadığımız bir sonraki organ ise karaciğer. Henüz yapmadık. Ama seyirciler arasındaki alkolikler, içiniz rahat olsun. Karaciğeriniz iflas ederse yeni bir karaciğer yetiştireceğiz. DNA teknolojisi kullanarak kanserin genetik bilgisini çıkarabiliyor ve belki de bilgisayar aracılığıyla kanseri tedavi edebiliyor olacağız. Buna DNA çipleri deniyor. Banyoya gidiyorsunuz. Banyo sizin genetik bilginizi analiz ediyor ve tümör oluşmadan yıllar önce kansere sahip olduğunuzu size bildiriyor.

Bugün, doktorunuz bir tümörünüz olduğunu söylediğinde nereye gidiyorsunuz? Ameliyat masasına. Hiçbir şüphe, tereddüt yok. Ameliyat masasındasınız. Gelecekte, tuvaletiniz DNA'nızı analiz edecek, kanser için gerekli DNA'yı bulacak ve tümör oluşmadan 10 yıl önce vücudunuzda kanser büyüdüğünü size bildirecek. Bu yıl, ABD'de ilk kez kan testiyle kanınızdaki kanseri tespit etmek yasal hale geldi. Bu çok büyük bir gelişme. Standart bir kan testiyle kanser olup olmadığını belirleyebileceğiz. Başka bir deyişle, tümör kelimesi dilimizden yavaş yavaş kaybolacak. Artık tümör kelimesini kullanmayacağız. Günümüzde artık sülüklerden bahsetmiyoruz. Gelecekte kanserden de bahsetmiyor olacağız. Artık kanınızdan kanseri tespit edebiliyoruz, tümör oluşmadan yıllar önce. Kaç tür kanser? 50. Bugünün verisi bu. Bu odadaki 50 çeşit kanseri teşhis edebiliriz. Bu odadakilerin bazıları kansere sahip olabilir, ama bunu nasıl anlayabilirsiniz ki? İşte bu yöntemle anlayabileceksiniz.

Bu yöntem şu anda ticari olarak mevcut. Bir sonraki büyük sınır sizin omuzlarınızda. Bilinen evrendeki en karmaşık nesne sizin omuzlarınızda bulunuyor. Yıldızları, gezegenleri taradık. Omuzlarınızda bulunan şeyden daha karmaşık bir şey görmüyoruz; insan beyninden. Şimdi insan beynini bir dizüstü bilgisayara ve dizüstü bilgisayarı internete bağlayabiliyoruz. Zihinsel olarak yapabildiğiniz her şey, tamamen felçli bir kişi tarafından da yapılabilir. Bu, insan beyninin bir kesiti. İnsan beynini yatay olarak keserseniz ve beyin farklı bölgelerine dokunursam, vücudunuzun farklı organları hareket etmeye başlar. Dikkatlice bakın, vücudun her bir organının belirli bir beyin bölgesiyle doğrudan bir bağlantısı vardır. Bu nedenle, o noktaya bir elektrot yerleştirsem, istediğim organı kontrol etmek için o elektriği kullanabilirim. Bu yüzden şimdi beyini bir dizüstü bilgisayara bağlıyoruz. Neden mi? Bu insanlar felçli. Araba, futbol kazaları geçirdiler. Kazalar, hastalıklar, rahatsızlıklar onları felç bıraktı. Şimdiye dek. Peki bunu kim ödüyor?

Bu çok masraflı bir teknoloji. Peki bunun için ödemeyi kim yapıyor? Amerika Birleşik Devletleri Pentagon. Peki, neden? Irak ve Afganistan'da zarar gören tüm askerlere, Amerika Birleşik Devletleri ordusu bedenlerini geri vererek onlara ödeme yapmak istiyor. Buradaki beyefendi tamamen felçli. Ona bir Demir Adam kıyafeti giydirildi. Brezilya'ya, São Paulo futbol maçlarına gitti ve futbol topunu tekmeledi,

Uluslararası Futbol Oyunları'nı açarak dünya tarihi ne geçti. Tamamen felçli bir adam, São Paulo, Brezilya'da bir milyar insanın önünde Dünya Kupası Futbol Oyunları'nı başlatıyor. Şimdi, beynin bilgisayara bağlı olmasından bahsediyoruz. Bununla neler yapabilirsiniz? Bu şekilde düşünceleri telepatik olarak iletebilirsiniz. Ayrıca görüntüler çıkarabilirsiniz. Daha önce de söylediğim gibi, artık bir canlı beyninden resimler çıkarabiliyoruz. İşte bu şekilde. Bir beyin var. Renk, beyindeki kan akışını temsil ediyor, 30.000 piksel, her bir piksel beyindeki kan akışının hızını temsil ediyor. Bu tek başına işe yaramaz. Ancak bu resim bir dizüstü bilgisayara bağlı. Dizüstü bilgisayar kan akışı mesajını alıyor ve düşündüğünüz şeyin bir resmini yazdırıyor. Artık bunu bir 3D yazıcıya bağlayabilir ve düşüncelerinizi yazdırabiliriz.

İnsan beyninden doğrudan çıkarabildiğimiz görüntüler ,çok iyi değiller, çünkü beyni sadece 50.000 piksel olarak kodladık. Gelecekte, milyonlarca piksele sahip olacağız. Artık beyni bir bilgisayara bağlayabilir ve bilgisayardan anıları çıkarabiliriz. Hipokampus duyguların ve anıların işlendiği yer. Şimdi bunu bir çipe bağlayabilir ve o çipi bir dizüstü bilgisayara bağlayabiliriz. Neden? Bununla yapabileceğimiz şeylerden biri, bunu Alzheimer hastalarına bağlamak. Bu bir sonraki adım olacak. Bu zaten maymunlar üzerinde işe yarıyor. Şempanzelerde bunu denedik. Şimdi köpekler üzerinde deniyoruz. Sonunda bunu, belki de annenize ve babanıza bağlayacak, onlara kim olduklarını, nerede olduklarını hatırlatacağız, çünkü bu bir beyin çipi. Telepati artık yalnızca çizgi romanlarda olan bir şey olmayacak.

Bu iki kulak, Japonya'da ticari olarak bulunmaktadır. Japonya'da beyin dalgalarını algılayan bir cihaz bağlayabiliyorlar. Beyin heyecanlandığında, iki kulak bu şekilde hareket ediyor. Tamam mı? Ancak, çok sıkıcı biriyle konuşuyorsanız, kulaklar böyle hareket ediyor. Bu sayede Japonya'da bir parti sonrasında yalnız eve gideceğinizi her zaman biliyorsunuz. Evet, bu sanki Matriks gibi. Tabii ki, henüz orada değiliz. Bu çok daha gelişmiş bir versiyonu. Ancak temel fikir, beyinden düşüncelerin çıkarılması.

Beyinden düşünceleri çıkarmayı başarmak kesinlikle çok olası bir ihtimal. Bununla başka ne yapabilirsiniz? Sonsuza kadar yaşayabilirsiniz. Ölümsüzlük, binlerce yıldır kralların ve kraliçelerin hedefi olmuştur. Florida'yı kim keşfetti? Ponce de León. Peki neden Florida'yı keşfetti? Gençlik Pınarı'nı arıyordu.

Japonya'yı kim keşfetti? Güney Kore. İmparator Qin, MÖ 200 yılında dünya tarihinde ilk kez Çin'i birleştirdi. Çin İmparatoru olduğunda, tüm prenslerini, tüm soyluları bir araya topladı ve onlara, "Yaşlanıyorum" dedi. Gençlik Pınarı'nı bulamazsanız öleceğim. Ve Gençlik Pınarı'nı bulamazsanız geri gelmeyin. Büyük bir filo, İmparator Qin için Gençlik Pınarı'nı aramak üzere Çin'den ayrıldı. Tabii ki onu bulamadılar. Peki ne yaptılar? Geri dönemezlerdi. Bunun yerine Japonya ve Kore'yi buldular. Şimdi gelecekte dijitalleşebileceğiniz gerçeğinden bahsediyoruz. Bu zaten yapıldı. Star Trek'in yıldızı William Shatner, bir sinema kamerasının önüne oturdu. Dört gün boyunca fotoğrafını çektiler. Dört gün. Nasıl bir çocukluk geçirdiği, lisedeki arkadaşlarının kimler olduğu gibi her türden soruyu yanıtladı.

Sonra bir bilgisayar bunları kronolojik sıraya koymak için homojen hale getirdi. Artık yanına gidip ona herhangi bir soru sorabilirsiniz ve o, ölümünden yüzlerce yıl sonra bile cevap verebiliyor. İşte bu, dijital ölümsüzlük. Gelecekte, kütüphaneye gideceksiniz. Winston Churchill hakkında bir kitap raporunuz varsa Winston Churchill ile konuşacaksınız. Birisi onu dijital ortama aktaracak, bir kütüphaneye koyacak, böylece oturup Winston Churchill ile ilginç bir konuşma yapacaksınız. Einstein ile konuşmayı çok isterdim. Einstein'ın dijital bir versiyonuyla oturup gelecek hakkındaki düşüncelerini konuşmayı çok isterdim. Ve internetin geleceği beyin ağı olacak (brainnet). Günümüzün dijital bilgisayarı internetin hakimidir. Gelecekte, internete hakim olacak olan şey duygular, hisler olacak. Peki bunu kim sürdürecektir? Gençler. Gençler, düşüncelerini, duygularını oraya koyabilecekleri fikrine bayılacaklar. Zaten her yere ünlem işareti koymuşlar değil mi? Hiç bir gencin e-postalarını okudunuz mu? Her yerde ünlem işareti var değil mi? Gelecekte düşünceleri, duyguları e-posta konuşmalarına hakim olacak. Sonsuza kadar yaşayacaksınız. Peki neden biyolojik olarak sonsuza kadar yaşamıyorsunuz? Asıl soru şu, neden ölmek zorundayız?

Cevap ise, prensipte, ölmek zorunda olmadığımız. Ölmemiz gerektiğini söyleyen bir fizik veya biyoloji yasası yok. Termodinamiğin ikinci yasası denen bir şey var, evet, her şey yaşlanır, her şey sonunda parçalanır der. Bu bir fizik kanunu. Ama bir boşluk var. Termodinamiğin ikinci yasasında, her şeyin eninde sonunda ölmesi gerektiğini söyleyen yasada, bir boşluk vardır. İkinci yasa kapalı bir sistemdeyseniz

ölmeniz gerektiğini söyler. Peki sistem açıksa ne olur? O zaman prensip olarak sonsuza kadar yaşayabilirsiniz. Bazı organizmalar sonsuza kadar yaşar. Hidra, göletlerde bulunan mikroskobik bir organizma. Ölümsüzmüş gibi görünüyor. Hiç bir hidranın öldüğünü görmedik ve ölmesini de beklemiyoruz. Sonsuza kadar yaşayacak. Öyleyse soru şu, neden yaşlanıyoruz? Hayvanlar alemine bakarsak, neden bazı hayvanlar diğer hayvanlardan daha uzun yaşıyor? Fareler sadece iki yıl yaşar. Filler bizden daha uzun yaşayabilir ve Grönland köpekbalığı 500 yıla kadar yaşayabilir. Peki, ölümsüz hayvanlar neden ölmüyor? Neden ölümsüz olup sonsuza kadar yaşamıyoruz? Cevap dışarıdan gelen enerjidir.

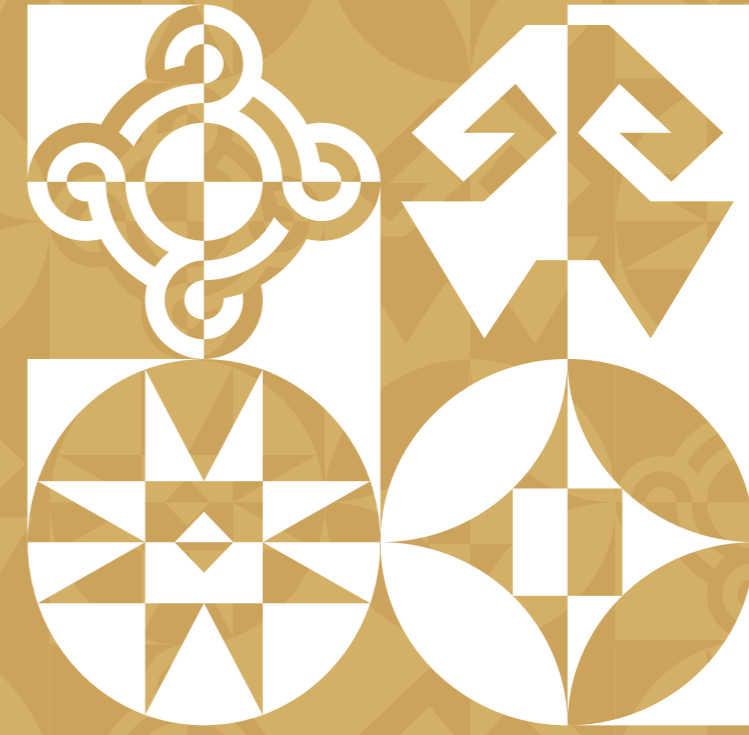
Termodinamiğin ikinci yasası, kapalı bir sistemde ölmeniz gerektiğini söyler. Ancak sistem açıksa, bu, enerjinin dışarıdan içeri akabileceği ve yaşlanma sürecini tersine çevirebileceği anlamına gelir. Ve şimdi yapmaya çalıştığımız şey de bu, çünkü yaşlanma nerede gerçekleşiyor? Arabanıza bir bakın. Arabanızın hangi parçası yaşlanıyor? Motoru. Arabanızın motorunda neden yaşlanma meydana geliyor? Neden koltuk değil? Neden arka tampon değil? Yaşlanma, arabanızın motorunda gerçekleşir çünkü oksidasyon

burada gerçekleşir. Entropinin arttığı yer burasıdır. Başka bir deyişle, yaşlanma havadır. DNA seviyesinde hava, moleküler seviyede hava. Bunu tersine çevirebilirsek sonsuza kadar yaşayabiliriz. Pekâlâ, zamanım tükeniyor. Sonsuza kadar nasıl yaşayacağınız hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyorsanız, kitabımın bir kopyasını edinin. Şimdi kısa bir hikâyeye bitirmeme izin verin. Ben çocukken, Albert Einstein benim rol modelimdi. Size en sevdiğim Einstein hikâyesini anlatayım.

Einstein yaşlandığında aynı konuşmayı tekrar tekrar yapmaktan bıkmıştı. Bir gün şoförü yanına geldi ve ona, "Profesör, ben bir şoförden daha fazlasıyım." dedi. "Ben aynı zamanda bir aktörüm. Konuşmanızı o kadar çok duydum ki ezberledim. Neden yer değiştirmiyoruz? Bıyık takarım, peruk takarım, ben büyük Einstein olurum ve siz de ceketimi giyip şoförüm olabilirsiniz." Einstein bu şakayı sevdi, bu yüzden yer değiştirdiler. Bu, bir gün arka sıralardan bir matematikçi çok zor bir soru sorana kadar bu şekilde devam etti. Ve Einstein, ah, oyun bitti, diye düşündü. Ama sonra şoför dedi ki, "Bu soru o kadar basit ki, şoförüm bile sizin için bunu cevaplayabilir." Çok teşekkür ederim. Harika dinleyicileriniz. Teşekkür ederim.

YÜRÜYÜŞE DAVET

17 MART 2023

Prof. Dr. Şevket Pamuk

İktisatçı - Boğaziçi Üniversitesi

Osmanlı İmparatorluğu, Modern Türkiye ve Ortadoğu iktisat tarihi alanında yaptığı çalışmalarıyla tanınmaktadır. ODTÜ, Pennsylvania, Villanova, Princeton, Michigan ve Boğaziçi üniversitelerinde öğretim üyeliği yapmıştır.

İZMİR TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİNİN CUMHURİYET EKONOMİSİNİN OLUŞTURULMASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

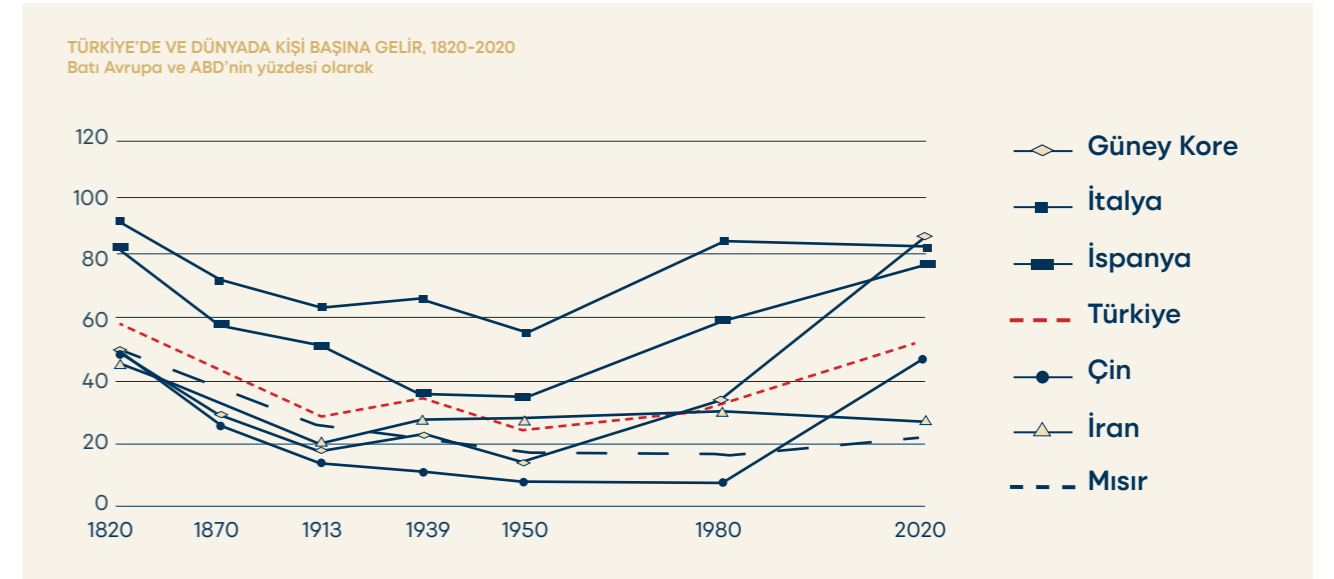
Herkese iyi günler.

Beni bu özel güne davet ettiğiniz için çok teşekkür ederim, burada olmak benim için büyük bir onur.

Ben bir iktisat tarihçisiyim. Onun için Birinci Türkiye İktisat Kongresi ile başlamak istiyorum ama biraz farklı bir yaklaşım sunmaya çalışacağım. Türkiye İktisat Kongresi'ne 200 yüz yıllık bir bakış açısı sunmaya çalışacağım. Sonra sözü günümüze de getireceğim.

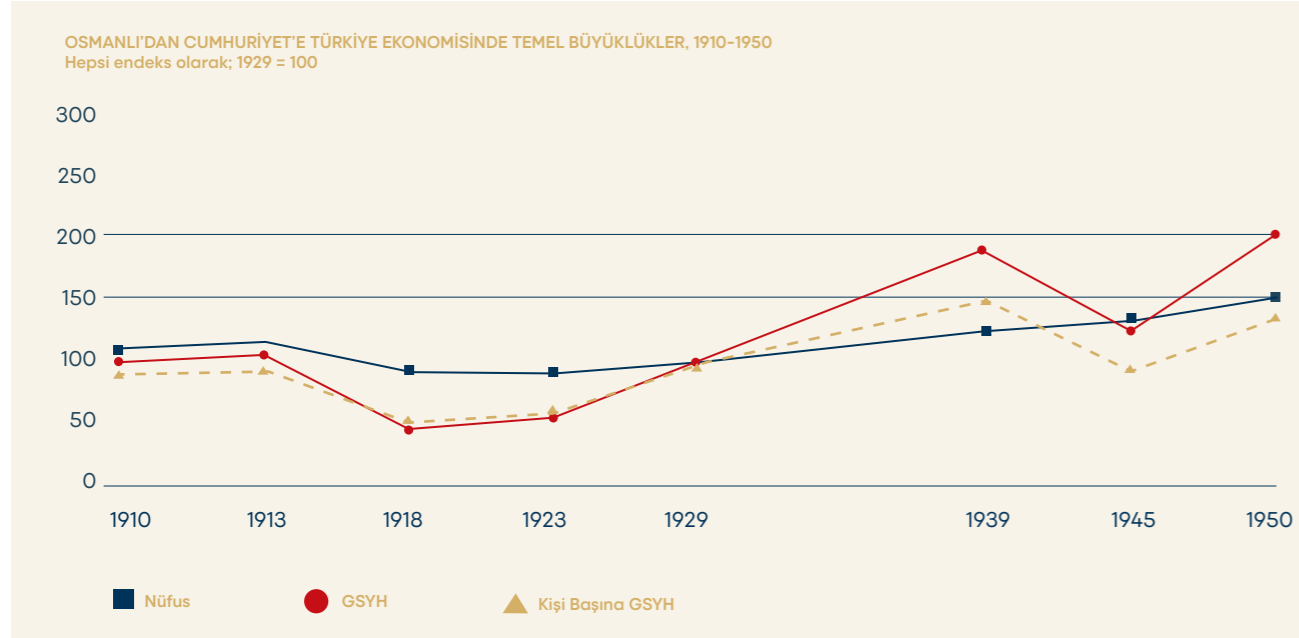
İzninizle bir grafik deneyeceğim; bu benim yıllar boyu süren araştırmalarım sonunda Türkiye için oluşturduğum bir grafik. Burada Türkiye'nin ve dünyanın önde gelen, bizimle karşılaştırılabilecek ülkelerin 200 yıllık serüveni var. Kişi başına gelir... Bu kişi başına gelirin hepsini burada belirtilen her yıl için, o yıldaki Batı Avrupa ve Amerika'nın ortalaması olarak sunuyor. Şimdi hemen her ülke son 200 yılda, burada bir U harfi çizmiş dikkat edersemiz. Şöyle aşağıya doğru iniyor, sonra 1950'lerden sonra hemen her ülkenin eğrisi yukarıya doğru çıkıyor.

Uzun vadede daha müreffeh bir ekonomi için daha iyi eğitime ihtiyacımız var, daha yüksek teknolojiye, daha yüksek verimliliğe ihtiyacımız var. Ama kısa vadede gündem hukuk devletinin oluşturulması, hesap verilebilirliğin sağlanması, şeffaf kuralların ve uygulamaların geçerli olması.

Şimdi söylemek istediğim şey, bu eğrilerin her biri yukardan aşağıya doğru inerse onun söylediği şu: O ilerleyen yıllarda bu ülkelerin gelirleri Batı Avrupa ve Amerika'nın yüzdesi olarak ifade edilen gelirleri düşüyor. Mutlak olarak düşmüyor ama Batı Avrupa

ve Amerika'nın yüzdesi olarak düşüyor. Yani buradan aşağıya doğru inerken grafiğin sol tarafında bu ülkelerin gelirleri, bu ülkelerin kişi başına gelirlerinde Batı Avrupa ve Amerika'yla fark artıyor.

Şimdi gelelim 1913'e, gelelim 1923'e... Kırmızı kesik çizgiyle gösterdiğim Türkiye, gördüğümüz gibi 19'uncu yüzyıl boyunca Batı Avrupa ve Amerika'ya göre geliri düşmüş ve 1913'te Batı Avrupa-Amerika ortalamasının yüzde 30'una düşmüş. 10 yıllık savaş-tan sonra 1923'te İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplandığında daha da düşük. Türkiye'nin kişi başına geliri Batı Avrupa-Amerika ortalamasının beşte biri kadar. Özellikle bunun altını çizmek istedim.

Cumhuriyeti kuran kadrolar işte bu kırmızı eğrinin gerilediği, yani Türkiye ile Batı Avrupa ve Amerika muasır medeniyet arasındaki farkın giderek büyüdüğü on yıllarda yetiştiler. Sadece düşük gelir değil, ekonominin zayıflıklarını da gördüler, örneğin Osmanlı borçlarının ne tür bağımlılıklar yarattığını da yaşadılar. Kısaca Cumhuriyetin devrildiği ekonomi, nüfusun %80'inin kırlarda yaşadığı, tarım ağırlıklı, altyapısı zayıf, sanayisi zayıf bir ekonomi.

Alt yapısı zayıf deyince, örneğin yollar yok, demiryolları çok sınırlı. Sadece Ankara'ya, Konya'ya kadar demiryolu var. İzmir Batı'da, demiryolları Türkiye'nin batısında ve hep bu kuşak iktisadın ne kadar önemli olduğunu bilerek yetişti ve yoksulluğun yahut gelir farkının, teknoloji farkının, askeri güç farkının ne kadar önemli bir şey olduğunu bilerek yetişti. Ve İzmir'de bir kongre, İktisat Kongresi'nin toplanmasına karar verilmesi hiç rastlantı değil. Aynı yıl ilerleyen

aylarda Cumhuriyeti kuracak kadroların ekonomiyi ne kadar önemsedini gösteriyor.

İzninizle dünya koşullarına biraz değinmek istiyorum. Çünkü eğer Cumhuriyet farklı bir ekonomi kurabilseyse 1920'lerde, özellikle 1930'larda dünya koşullarının bunda çok önemli katkısı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı bitmiş, imparatorluklar çağı da artık geride kalmakta ve biliyorsunuz Batı Avrupa'da güçler savaş sonrasında bir rekabet içindeler. Almanya cezalandırılacak ama İngiltere, Amerika, Fransa; onlar da farklı söylemler içerisindedir. Onun için Cumhuriyeti kuran kadrolar, bu dünya koşullarının kendileri için önemli bir manevra alanı yarattığını çok iyi biliyorlar.

İstiklal Savaşı kazanılmış, Türkiye'nin 1920'lerden, özellikle 1930'lardan itibaren farklı bir ekonomi kurabilmesinde bu da çok önemli. Bu kongre toplanırken Birinci Lozan görüşmeleri yarıda kesilmiş, henüz Lozan'ın geleceği belirsiz ve bu kentte toplanan kongreye ülkenin dört bir yanından temsilciler çağrılıyor. Biliyorsunuz işte çiftçi, köylü, işçi, esnaf, tüccar var; kongrede hepsi dileklerini, temennilerini dile getirecekler.

Mustafa Kemal'in açılış konuşmasında bir ifadesini çok önemli buluyorum. Diyor ki, "Efendiler, dünya tarihi boyunca biz sabanın kılıcı galip geldiğini gördük."

Bunu askeri zafer kazanmış bir hükümetin başındaki bir sivil lider söylüyor. Yani askeri zafer yeterli değil, kalıcı işler için iktisadi ilerleme şart. Onun için ben daha Cumhuriyet kurulmadan, daha Lozan Anlaşması imzalanmadan bir ekonomi kongresi toplanmasını çok anlamlı buluyorum.

Kongrenin gündeminde en önemli konular milli iktisadın oluşturulması ile ilgilidir. Çünkü 19'uncu Yüzyıl boyunca Osmanlı ekonomisi bildiğiniz gibi işte 1838 sonrası ticaret anlaşmalarıyla dışa açıldı. Ama Osmanlı Devleti'nin gücü bu ekonomiyi istikrarlı bir şekilde yürütmeye yetmiyordu. Onun için hem ekonomik hem coğrafi olarak Osmanlı Devleti bir yerde iktisadi nüfuz bölgelerine ayrıldı, büyük miktarda borç biriktirildi ve milli iktisat kavramı daha Cumhuriyetten önce, 1908'den itibaren, sonra Birinci Dünya Savaşı yıllarında hep telaffuz edildi. Milli iktisat kavramı içerisinde Osmanlı borçlarının istikrarlı bir şekilde devralınması, bunlar için sıkı pazarlık edilmesi var. İkinci olarak Avrupa devletleri vatan daşlarına ayrıcalıklar tanıyan kapitülasyonların kaldırılması var ve sonra bugün hâlâ 100 yıl sonra kendi deneyimlerimizden bildiğimiz gibi, yeni devletin kendi gümrük tarifelerini, kendi gümrük ve ticaret politikasını kendisinin oluşturabilme hakkı var.

Bütün bunlar için dünya koşulları elverişli idi. İstiklal Savaşı'nın kazanılmış olması çok önemliydi. Bu sayede burada ifade edilen, İzmir'deki kongrede altı çizilen öncelikler Lozan'da uzun pazarlıklar, mücadeleler sonunda kazanıldı. Kapitülasyonlar, gümrük tarifeleri, Osmanlı borçlarının yeniden yapılandırılması Lozan'da mücadelelerle sonuçlandırıldı ve gümrük tarifeleri 1929 yılından itibaren, Cumhuriyet'in etki alanına girdi, ancak 1929'dan itibaren yeni kurulan devlet gümrük tarifelerini belirleme hakkına kavuştu. Osmanlı borçlarının pazarlıkları da 1927'ye kadar pazarlıkları sürdürdü ve ancak 1929'dan sonra ek ödemeleri yapılmaya başlandı.

Kongrede ticaretle, tarımla, sanayiyle ilgili pek çok başka konu da dile getirildi, temenniler, dilekler sunuldu ama ben özellikle bu milli iktisadın, milli ekonominin oluşturulmasının altını çizmek istedim. Çünkü 1923 yılında bütün Cumhuriyet sonunda önemli bazı kararlar alınıyor ama bazı konular da zaman içerisinde biçimlenmiştir. 1923 yılında Dünya Buhranı'nı kimse ön göremedi, göremezdi ve İzmir İktisat Kongresi'nde devletçilik ile ilgili ifadeler

bulamazsınız. Devletçilik ancak 1929 yılında Dünya Buhranı patlak verdikten sonra benimsenmiştir. Onun için Türkiye İktisat Kongresi'nde çok önemli kararlar alındı.

Şöyle diyelim; bir yeniden yapılandırma söz konusudur. Dışa açık ve yoksul, düşük gelirli, tarım ağırlıklı Osmanlı ekonomisinin yerine, daha başka bir ekonomi inşa etmek için önemli kararlar alınmıştır. Ama bazı kararlarda ilerleyen yıllarda örneğin 1929'dan sonra verilmiştir.

Şimdi Cumhuriyetin erken dönemindeki güçlükleri size hatırlatmak için bir başka grafiği göstermek istedim. Bakınız, Cumhuriyeti kuranların yaşadıkları dönemler ve dalgalanmalar, ekonomide dalgalanmalar; burada nüfus, kişi başına gelir ve ekonominin toplam büyüklüğünün 20'nci Yüzyıl'ın ilk yarısındaki dalgalanmalarını görüyorsunuz. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle hem nüfus azalıyor hem kişi başına gelir azalıyor hem de ekonominin büyüklüğü küçülüyor. 1923 yılında görüyorsunuz dip noktadır. Oradan 1939'a kadar nüfus da toparlanır, kişi başına gelir de artar, ekonominin toplam büyüklüğü de büyür. Fakat hemen ardından 1939'dan sonra İkinci Dünya Savaşı gelir, o da büyük bir darbe oluşturur. Ama her şeye rağmen 1950 yılında hem nüfus hem kişi başına gelir, hem de ekonominin toplam büyüklüğü 1913'ün ve 1923'ün çok üzerinde. Ve görüyorsunuz dünyanın diğer ülkeleriyle de karşılaştırıldığında 1913'e kadar Türkiye'yle gelişmiş ülkeler arasındaki gelir farklılıkları artıyor. 1950'den sonra bu grafikteki diğer ülkelerle beraber ama her ülke kendi temposunda, aradaki mesafe kapanmaya başlıyor. Ama bu grafik bize bugün Türkiye'nin bir İtalya, İspanya, Güney Kore düzeyinde olmadığını, son 100 yılda yahut son 200 yılda bizim İran'dan, Mısır'dan gelirimizin yüksek olduğunu ama İtalya'dan, İspanya'dan, Güney Kore'den de düşük olduğunu da gösteriyor.

Sözlerimi bugün ikinci yüzyıla girerken bugünkü gündeme değinerek bitirmek istiyorum. Cumhuriyetin ekonomisi, 100 yıl sonra bugün farklı bir yerde. Bu grafikteki eğriler hep Batı Avrupa-Amerika ortalamasına göre çizilmiştir. Mutlak olarak ifade edecek olursak, bugünkü kişi başına gelirler 100 yıl öncesinin yaklaşık 20 katıdır. Onun için geldiğimiz yolu, alınan mesafeyi küçümsemeyelim. Ama son dönemde de çok ciddi sorunlar yaşıyoruz. Türkiye artık yoksul bir ülke değil; altyapısı olmayan, yolu olmayan, demiryolu olmayan bir ülke değil. Ama

sanayisi hâlâ yetersiz, eğitimi yetersiz, araştırması, teknolojisi düşük bir ülkeyiz ve onlardan daha önemli olarak bugün geldiğimiz noktada iktisadi gelişme için çok temel bazı sorunlarımız var.

Bugün bana birisi soracak olsa “Bugün ekonominin en önemli sorunlarıdır nelerdir?” diye, ben bu soruya en önemli sorunlar dar anlamda iktisadi konulardır diye cevap vermezdim. Bugün Türkiye ekonomisinin en önemli sorunları, bir hukuk devletinin olmayışıdır. Türkiye’de ne toplumda, ne siyasette, ne ekonomide hesap verilebilirliğin olmayışıdır; ekonominin işleyişine ilişkin şeffaflığın, şeffaf kuralların ve uygulamaların olmayışıdır. Bunlar olmayınca da Türkiye ekonomisinde bugün güven yoktur.

100 yıl önce İzmir’de İktisat Kongresi, Türkiye

ekonomisi için yeni kurallar, yeni kurumlar oluşturmak üzere yola çıktı. Ne yazık ki bu 100 yılda alınan mesafeye rağmen bugün de bizim yine böyle yeni kurallara, yeni politikalara, şeffaflığa, hukuk devletine ihtiyacımız var. Ekonominin ayağa kalkması, yeni iyileşmeler, başarılar ancak bu asgariler sağlanabilirse mümkün olacak. Evet, uzun vadede daha müreffeh bir ekonomi için daha iyi eğitime ihtiyacımız var, daha yüksek teknolojiye, daha yüksek verimliliğe ihtiyacımız var. Ama kısa vadede gündem hukuk devletinin oluşturulması, hesap verilebilirliğin sağlanması, şeffaf kuralların ve uygulamaların geçerli olması. Yeni ekonomi ancak güvenin sağlanmasıyla mümkün olabilecek. Onun için böyle bir dönemde olduğumuzu düşünüyorum. Umarım düşündüğümüz şeyler gerçek olur.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Thomas Faist
Sosyolog - Bielefeld Üniversitesi

Akademisyen. Çalışmaları, uluslararası göç, etnik ve ulusal azınlıkların entegrasyonu, vatandaşlık, sosyal politika ve kalkınma politikası alanlarına odaklanır. Göç Konseyi üyesidir.

İKLİM TAHRİBATI VE GÖÇ: ULUSÖTESİ SOSYO-EKOLOJİK SORUN

İklim değişikliği ve göç hakkında konuşmak istiyorum ya da benim adlandırdığım haliyle iklim tahribatı ve göç. Ana hipotezim; iklim göçünün ve iklim tahribatının sınırların ötesinde transnasyonal bir sosyo-ekolojik problem oluşturduğudur. Sosyo-ekolojik problem terimini kullanarak hem toplumsal hem de ekolojik problemi kastediyorum. Sosyal problem, insanların diğer insanlar tarafından sömürülmesini ifade eder. Bu olgu, 19. yüzyılda endüstrileşme döneminde ortaya çıkmış ve sermaye ile emek arasında çatışmaya yol açmıştır. Ekolojik problem ise insanın doğayı sömürmesiyle oluşur. Konuşmamda, iklim tahribatının hiçbir devletin sınırını tanımadığı için sınır ötesi bir endişeye dönüşen sosyo-ekolojik probleme içerik sağlamak istiyorum. Bunun örneği olarak ise göç gerçeğini kullanacağım.

Göç, bildiğimiz gibi, iklim tahribatının insani sonuçlarından biridir. Göçle ilgili endişe verici bir dizi tahmin ve öngörü mevcut. İyimser tahminler 2050 yılına kadar 150 milyon kişiden başlayıp 700 milyona kadar çıkmakta ve dahası, 2050'ye kadar bir milyar kişiden bahseden öngörüler bile bulunmaktadır. Gerçekten de iklim değişikliğini zorunlu bir yerinden etme ve göç nedeni olarak ciddiye almalıyız. Örneğin, 2021

yılında çatışma, şiddet, iç savaşlar nedeniyle yaklaşık 14 milyon ve afetler tarafından 24 milyon insan yerinden edildi. Bu rakamların sadece ani başlangıçlı afetleri sayması düşünüldüğünde aslında düşük bir tahmindir. Bu afetler arasında depremler olsa da iklim değişikliğinin etkileri de olmuştur. Çoğu bilimsel çalışmadaki temel iddia ve çoğumuzun fikir sahibi olduğu durum, göçün su kıtlığı, toprak erozyonu, kirlilik gibi ekolojik sürdürülemezlik sorunlarıyla ilişkili ve bağlantılı olduğuna dair. Bilimsel uzlaş, iklimin atmosferdeki karbondioksit artışı karşısında son derece hassas olduğu yönünde. Ancak iklim değişikliği gezegenin sınırlarından yalnızca biridir; bundan başka biyolojik çeşitliliğin kaybı, okyanuslardaki asitlenme, arazi kullanım amacındaki değişiklikler, kimyasal atıklar, tatlı su kıtlığı gibi karşı karşıya olduğumuz birçok diğer problem sayılabilir.

Antroposen çağında yaşamaktayız. Bu, insanların jeolojik bir güç olduğu anlamına geliyor. Jeolojik oluşumlardaki tortularda bıraktığımız izlerin (örneğin nükleer atıklar, plastik) çevresel ve dolayısıyla iklim tahribatı krizini hızlandırdığına inanıyoruz. Ana sorunlardan biri bu krizin sebep ve etkilerinin

Geçen yüzyılda, insanların insanlar tarafından sömürülmesine, insanların doğayı, ekolojiyi sömürmesini, ekolojik problemi de ekledik. İşte bu nedenle bunu iklim değişikliği ve göçün arkasındaki sosyo-ekolojik problem olarak isimlendiriyorum.

çok dengesiz şekilde dağılıyor olması. Örneğin, 1850-2020 döneminde küresel Kuzey sadece dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sini oluştururken, karbon emisyonunun yüzde 90'ından fazlasından sorumlu olmuştur; oysa küresel Güney yalnızca yüzde 8'inden sorumludur. Ancak sadece nedenler dengesiz şekilde dağılım göstermiyor, etkiler de dengesiz: İklim değişikliğinin en olumsuz sonuçları, iklim değişikliğinin maliyetinin beşte dördünün sonuçlarını yaşayacak küresel Güney'de hissedilmektedir. Dahası, iklim değişikliğinden en çok etkilenenler genellikle savunmasız gruplardır, örneğin kadınların, doğal afet olaylarında erkeklere kıyasla sekiz kat daha fazla ölme ihtimali var. Bu, iklim değişikliğinin önemli bir sosyal eşitsizlik meselesi olduğunu gösteriyor.

Peki, iklim tahribatını ve onun sonuçlarından biri olan göçü nasıl kavramsallaştırabiliriz? Benim tezim ve sezgim, iklim tahribatı ve göçün, insanların diğer insanlar tarafından ve ekolojik sistemlerin, insan faaliyetleri, fosil enerji kullanımı ve ekonomik büyüme gibi sonuçlarla çift yönlü olarak sömürülmesi şeklinde görülebileceğidir. Kısacası, bu sosyo-ekolojik bir sorudur.

Öncelikle güncel durum hakkında konuşacağım. İklim değişikliği ve göç konusunda neler biliyoruz? Ardından iklim değişikliği ve göçü, sosyo-ekolojik bir problem olarak geliştirmek için üç perspektif sunacağım ve sosyal bilimcilerin kamusal alana ve kamu politikalarına nasıl katkıda bulunabileceğini tartışacağım.

Güncel durum nedir? İklim kaynaklı göç, dünyadaki göçün çoğu gibi, genellikle devlet sınırları boyunca daha uzun mesafelerde gerçekleşen iç göçtür. Fakat önemli ve genellikle fark edilmeyen bir sorun, iklim tahribatı ve doğal afetlerin sonucu olarak ortaya çıkan sıkışmışlıktır. Herkes afet bölgesinden göç edemez, birçok insan -belki de çoğu- kapana kısılr. Bu nedenle, büyük sorunlardan biri, Suriye ve Türkiye'deki depremin sonuçlarında da görülebileceği gibi, birçok insanın yerinde kalmak zorunda olmasıdır. Hareket edemezler. Bu durum iklim göçünde de büyük bir sorundur. Başka bir dikkate değer bilgi ise, kuraklık gibi yavaş başlayan iklim olaylarının, tufan veya kasırgalar gibi hızlı başlayan değişikliklere göre daha fazla göçe neden olma olasılığıdır. Ani felaketler, etkilenen insanlar için daha az hareket seçeneği bırakır. Geleceği bilmek, tahmin etmek elbette zor, ancak bildiğimiz şey, geri dönüşü olmayan kritik noktaların olabileceğidir, örneğin Himalaya buzullarının erimesi veya Antarktika buzullarının kaybolması gibi. Bu durumda ani başlangıçlı afetler yaşanacak ve günümüzden çok daha fazla insan yerinden edilecek demektir.

Peki iklim tahribatı şiddet ve göçle nasıl bağlantılıdır? İklim tahribatı tek başına doğrudan göçe neden olmaz. Göçe neden olan diğer faktörler, iklim değişikliğinin dolaylı etkileri olabilir. Halk, iklim değişikliği, su kıtlığı ve kuraklıktan etkilenen bölgelerde çatışmaları tetikleyebilir. Örneğin, Pasifik bölgesi ve Latin Amerika'nın Batı Kıyısı ile Pasifik Okyanusu'nun diğer bölgelerinde, El Niño ve La Niña yılları kuraklıklar ve yağışlar getirdi. Afrika'da ise özellikle Doğu Afrika sahilinde, El Niño ve Güney Salınımının, 1950-2005 yılları arasındaki tüm halk çatışmalarının yüzde yirmi veya yüzde yirmi beşinden sorumlu olmuş olabileceği düşünüyor. Ancak bu noktada bir uyarı yapılmalıdır: Göç her zaman birden çok nedeni olan bir olaydır. Genellikle ekonomik yönetim bozukluğu, kriz ve siyasi çalkantılar yerinden edilmeyi beraberinde getirir. Ayrıca, bir kişinin göç nedenleri, başka bir ülkedeki ekonomik fırsatlar veya kendi ülkesindeki iklim değişikliği gibi birden fazla faktörden oluşur.

Göçün çeşitli nedenleri olduğu için insanlardan iklim mültecileri veya iklim göçmenleri olarak bahsetmek zordur. İklim değişikliği nihai neden değildir, ancak yerinden edilmeyi tetikleyen sebeplerden biridir ve buna bardağı taşıran son damla da denebilir. Gelecekte, geri dönüşü olmayan kritik noktaların aşılması nedeniyle göç olup olmayacağı belirsizliğini koruyor diyebiliriz. İklim tahribatı ve doğal afetler sürecinde göç edenleri nasıl sınıflandırmak gerektiği tartışmalı bir konudur. Onlar, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP-1985) tarafından önceden adlandırıldıkları gibi “*çevresel mülteciler*” mi? Yoksa Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından kullanıldığı gibi -devlet dostu bir terim olan- “*çevresel göçmenler*” mi? Ya da diğerlerinin ve özellikle bazı hukukçuların dediği gibi, iklim mültecileri mi?

Şu anda, iklim mültecileri, iklim göçmenleri, çevresel göçmenler, çevresel mülteciler gibi pek çok terimin kullanımı konusunda bir tartışma devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Cenevre Sözleşmesi ve New York Protokolü'nün standartlarına uygun olarak iklim göçmenlerini, mülteciler olarak tanımlamak istememektedir. Argüman basit, eğer UNHCR iklim mültecileri ve iklim göçmenleri olarak kullanırsa, ev sahibi ülkeler veya potansiyel ev sahibi ülkeler mültecileri kabul etmeye daha az istekli olacaktır. Bu nedenle, mülteciler için durum zamanla daha da kötüleşecek. Bununla birlikte, UNHCR, bu konuda siyasi tartışma ve siyasi değişim için birkaç uluslararası platformdan biri ve gelecekte bu konuda bir gelişim olabilir.

Peki, iklim değişikliği ve göç konusunda hangi perspektifler var? İlk perspektif, 1980'ler ve 1990'larda yaygın olan, iklim değişikliğinin güvenlik tehditlerine, özellikle arazi veya su güvenliği tehditlerine yol açtığı ve bu tehditlerin şiddet ve silahlı çatışmaları beraberinde getirdiğidir. Ve bu çatışmalar da göçe neden olur. Göç, sınırları aştığı zaman alıcı bölgelerde aşırı nüfus artışı algısına yol açar. Bu nedenle, bu bir kısır döngüdür. Gerçekten de araştırmalar, iklim değişikliğine ve iklim değişikliği kaynaklı göçün sonuçlarına karşı en savunmasız olan ülkelerin, ekonomilerin, “*doğal kaynak çıkarıcı*” ekonomiler olduğunu ortaya koymuştur. Tek ürünlü, hammadde ve kaynakların ihracatına gerçekten bağımlı olan ekonomiler. Bu ekonomiler ve toplumlar genellikle büyük servet uçurumları, büyük gelir eşitsizlikleri, sivil toplumun baskı altına alınması, basın özgürlüğünün eksikliği gibi özelliklerle karakterizedir. İklim değişikliğinin

doğrudan etkileri olduğunu savunan bu perspektifte, göçmenler genellikle mağdur olarak görülür.

İnsanlar uyum sağlar, proaktif davranırlar. Sel kontrolü için yapılar inşa ederler, tarlalarını daha yüksek sıcaklıklara uygun şekilde düzenlerler. Bunlar, insanların alabileceği önlemlerin sadece birkaç örneğidir ve bu durum, iklim değişikliği ve göç sürecinde uyumun, adaptasyonun yeniden düşünülmesine yol açmıştır.

“*Dayanıklılık*” terimi, iklim tahribatı sorununa çözüm arayışının çok önemli bir parçası haline geldi, ancak bu terim eleştirel bir şekilde ele alınmalıdır. İlk olarak; dayanıklılık, sistemi değiştirmeden dış şokları sönümler. Bu terim, psikoloji açısından çok yardımcı olabiliyorken, ekonomiler ve toplumlar için yardımcı olabilir mi?

2000'li yılların başı ve ortalarından itibaren göçmenler giderek daha fazla kalkınma unsuru olarak görülmeye başlandı. Günümüzde güneyden kuzeye ve kuzeyden güneye göçmenler aracılığıyla yapılan para gönderimleri, resmi kalkınma yardımlarını aşmaktadır. Dolayısıyla, göçmenler tarafından yapılan para gönderimleri, ekonomik ve sosyal kalkınma ile yoksullukla mücadele açısından büyük bir güç kaynağıdır. Bu durumda, göçmenler mobil ve girişimci olarak görülür. Süreç boyunca iklim değişikliği de bu kapsama dâhil edilir. Gerçekten de iklim değişikliğinden kaçan insanlar, başka ülkelere gidenler, genellikle ailelerine para göndermektedir ve bu oldukça önemli bir katkıdır. Ancak, tehlike şudur ki; geldikleri ülkelerin hükümetleri, göçmenleri sorumluluk sahibi kılmak için bunu bir kanıt olarak kullanmaktadır. Bu görüşe göre; göçmenler, eğitim ve altyapı gibi temel hizmetlerden sorumludur ve göçmenler bu şekilde kullanılmıştır. Latin Amerika'da para gönderimlerinin sosyal harcamalar üzerindeki etkisi konusunda bazı kanıtlar bulunmaktadır: Para gönderimleri, Latin Amerika ülkelerinin refah ve sosyal hizmetler alanındaki kamu harcamalarındaki daralmayla ilişkilidir. Bu nedenle, göçmenlerin kurtarıcılar olarak görülme ve kalkınmanın arkasındaki güç olarak kullanılma tehlikesi vardır ve bu nedenle dayanıklılık kavramı dikkatli bir şekilde kullanılmalıdır. Yararlı olsa da sorumluluk yalnızca göçmenlerin omuzlarına yüklenmemelidir.

Üçüncü ve benim de burada tercih edeceğim perspektif, toplumsal eşitsizliklere odaklanır. Bu perspektif,

kalıcı ve genellikle uzun vadeli eşitsizliklere, yani gelir, eğitime, sağlık hizmetlerine ve gıdaya erişimdeki eşitsizliklere odaklanır. Zaten iklim tahribatı ve biyolojik çeşitlilik kaybından orantısız bir şekilde etkilenen küresel güney ülkeleri, sömürücü kaynak çıkarımının üzerine bir de eşitsizliklerle karşı karşıyadır. Örneğin, dünya genelinde, yalnızca küresel güneyde değil küresel kuzeyde bile, tarımsal amaçlar için büyük ölçekte bir toprak gaspı görüyoruz. Büyük şirketler ve devletler, Afrika gibi kıtalarda ve hatta Almanya'da da dâhil olmak üzere Avrupa'da büyük miktarlarda arazi satın alıyorlar. Başka türde sömürücü kaynak çıkarım uygulamaları da mevcut. Gelecekte daha da önemli olacak olan elektrikli araçlar için lityum madenciliğini düşünün, madencilik işleri genellikle sürgün ve zorla çalıştırmaya yol açıyor. İklim tahribatı sorununun genel çerçevesi içinde, sadece ucuz iş gücü için insanların insanlar tarafından sömürülmesini ve özellikle göçmenlerin sömürülmesini değil, aynı zamanda toprak sömürüsünü de gözlemliyoruz. Bu iki sömürü şekli bir aradadır, bağımsız düşünülemezler. Buradaki durumu, sadece eşitsizlikleri değil, aynı zamanda sivil toplum örgütleri tarafından politikleştirilen eşitsizlikleri gördüğümüz için bir sosyo-ekolojik problem olarak adlandırıyorum.

Sonuç olarak, geçen yüzyılda, insanların insanlar tarafından sömürülmesine, insanların doğayı, ekolojiyi sömürmesine ekolojik problemi de ekledik. İşte bu nedenle bunu iklim değişikliği ve göçün arkasındaki sosyo-ekolojik problem olarak isimlendiriyorum.

Bu sosyo-ekolojik problem açısından sınırlar yoktur. Devletlerin sınırları elbette önemlidir, örneğin eğitime erişim gibi toplumsal sorunları ve sosyal eşitsizlikleri ele alan yasaların varlığı açısından. Ancak sosyo-ekolojik sorun transnasyonal bir sorundur, devlet sınırlarını tanımaz. Bu transnasyonal sosyo-ekolojik problemin arkasında, büyüme itkisi olarak adlandırabileceğimiz şey yatar. Karl Marx zaten büyüme itkisinden bahsediyordu: Ekonominin büyümesi, zenginliğin iki kaynağını tehlikeye atar. Burada bahsedilen zenginlik kaynaklarının biri emekken, diğeri doğadır. Marx emeğin sömürüsü hakkında çok üretim yaptı, özellikle de ünlü değer teorisi ile ilgili yazdıklarında. Katılsak da katılmasak da bu teori 19. yüzyılın önemli anlayışlarından biridir. Ancak sadece emeğin zapt edilmesinden değil, doğanın da zapt edilmesinden bahseder. Marx, doğal kaynakların sorumsuzca sömürülmesiyle doğanın metabolizmasının tehlikeye girdiğini ve kolayca yerine konulamayacağını

öngörmüştü. Sosyo-ekolojik problem, tartışmanın temelinde bulunmaktadır. Peki ama ekonomik büyüme? Ekonomik büyüme gerçekten sınırsız mı? Sınırsız büyümenin toplumsal ve ekolojik maliyetleri neler?

Başka bir sosyolog, Max Weber ise oldukça kuşkuluydu. Ona göre bu endüstriyel sistem, bu ekonomik sistem, son kömürün küle dönüştürülmesine kadar sürecektir. Bu karamsar bir teşhis olabilir, ancak yine de sosyal bilimciler iklim değişikliği ve göç konusundaki tartışmalara nasıl katkıda bulunabilir? Benim fikrime göre sosyal bilimler, iklim değişikliği sorununu ve göç konusunu ele almak için üç tür bilgi sunabilir. İlk olarak, sosyal bilimciler, politikaya ve pratik amaçlara hizmet edebilecek araçsal bilgiye veya uzmanlığa sahiptir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), sosyal bilimciler ve doğa bilimciler arasındaki iş birliğinin bir örneğidir. Diğer bilgi türü ise problem odaklı bilgidir. Bu, toplumun zayıf kesimleri adına savunuculuk, taraflılıktır. Oxfam gibi kuruluşları veya sosyal bilimcilerin iklim göçmenlerinin Cenevre Sözleşmesi kapsamında mülteci

olarak tanınmasını savunmasını hatırlayın. Hepsiyile aynı fikirde olmayabiliriz, ancak bunlar, sosyal bilim bilgisinin sivil toplum olarak adlandırılan sesler için üretken bir şekilde nasıl kullanılabileceğinin örnekleridir. Üçüncü bilgi türü ise halka yönelik bilgidir, halk entelektüelleridir. Emile Zola'yı ve yirminci yüzyıla girilirken yazdığı antisemitizmi kınayan ünlü gazete makalesini hepimiz biliyoruz. Günümüzde de Naomi Klein gibi uluslararası tanınmışlığa sahip halk entelektüellerimiz var. Artık uzmanlık, hak savunuculuğu ve halk entelektüelliği, kamu politikalarına katkıda bulunuyor ve son zamanlarda küresel bir epistemik ağın geliştiğini düşünüyorum. Sosyal bilimcilerin ve doğa bilimcilerin iklim tahribatı ve onun sonucunda ortaya çıkan zorunlu göç gibi konuları konuşmak için gündem belirleme çabası içinde olduğu bir ağ. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'ndeki kamu politikası tartışmalarına sosyal bilimin sunabileceği şey, sorunları çözecek kesin çözümler değildir. Ancak hence, kamusal alandaki tartışmalarda, iklim değişikliğinin gündeme getirdiği problemlere yön ve anlam vermek için yardımı dokunabilecek kavramlar sağlayabiliriz.

Prof. Dr. Asım Karaömerlioğlu

Tarihçi - Boğaziçi Üniversitesi

Boğaziçi Üniversitesi Modern Türkiye Tarihi Enstitüsü'nde öğretim üyesidir. Türkiye'de evrimsel düşüncenin gelişimi, toplumsal kuşaklar, geç Osmanlı'dan günümüze Türkiye siyaseti ve küresel popülizm konularında çok sayıda yerli ve yabancı yayını bulunmaktadır.

1923 İLE 2023 SONRASINA YÜRÜMEK

Öncelikle depremde hayatını kaybedenlerin anısı önünde saygıyla eğiliyor, yaralılarımıza acil şifa, geride kalanlara sabır diliyorum.

Burada İzmir'de bulunmaktan çok mutluyum. Bir Bornova Anadolu Lisesi mezunu olarak İzmir'in benim hayatımda çok önemli, çok özel bir yeri var.

İlk olarak izninizle İzmir üzerine bir tarihsel belirleme yaparak konuya gireyim:

Türkiye'de İstanbul'u almak nasıl ki iktidara yürüyüşün habercisi ise Ankara'yı kaybetmek de sonun başlangıcının habercisidir. İzmir de, Cumhuriyet Türkiye'si'ne hep geleceğin inşasının ipuçlarını, yeni siyasal ve kültürel hayatın yönetimini gösteren bir şehir olagelmıştır. Bu 1923 ve sonrasında böyleydi, bugün de böyledir.

İzmir her zaman ülkenin ufkunun ve umudunun önünü açmıştır.

Bu şehir Cumhuriyet'in ilanının hemen öncesinde, 1923 Şubat'ında ev sahipliği yaptığı İktisat Kongresi ile pek çok açıdan Türkiye'nin geleceğinin ana

hatlarını çizmişti. Yüz yıl sonra bugün önümüzdeki yeni yüzyıl için, yeni ufukların çizildiği bu toplantının İzmir'de gerçekleşmesinin çok manidar ve önemli olduğunu düşünüyorum. O nedenle, başta Başkanımız Tunç Soyer olmak üzere, bu vizyon ve misyonun İzmir'den seslenişine katkıda bulunan herkese, teşekkür etmek isterim.

Yüz yıl önceki Türkiye ile bugünkü elbette çok farklı. Bundan doğal da birşey olamaz. Her şeyden önce ülkenin sosyal dokusu, nüfusun niceliği ve niteliği bambaşka. Ancak ilginçtir, bazı kilit konularda zamanın ruhu açısından benzerlikler de göze çarpıyor. Üstelik bütün bu farklılıklara rağmen 1923 ruhundan hala öğrenebileceğimiz çok şey var.

En başta şunu saptamamız gerekiyor: Öyle ilginç bir tesadüf ki hem 1923, hem de 2023 Türkiye için çok ciddi varoluşsal tehditlerin olduğu iki yıldır. Varoluşsal tehdit başka sorunlarla asla karıştırılmamalıdır. 1923 Türkiye'si bir yandan uluslararası arenada var olma mücadelesi verirken, aynı zamanda değişerek yeni bir toplumsal ve siyasal hayatın temellerinin atılması gibi zor bir süreci yaşıyordu.

Türkiye'nin varoluşsal kriziyle dünya sisteminin de krizinin çakıştığı bir dönemden geçiyoruz. 1945'de kurulan dünya düzeni derin bir kriz içinde. Kurumlarıyla, ideolojileriyle, finansal ve ekonomik sistemleriyle, güç dengeleriyle, hegemonik kuşağının yaşlanmasıyla, ortaklık toz duman içinde.

Sorunlar farklı da olsa maalesef bugün de ülkemiz varoluşsal sorunlarla, varoluşsal tehditlerle boğuşuyor. Başta deprem olmak üzere; seller, pandemi, orman yangınları, iklim değişikliği, tarihimizde görülmemiş bir hayat pahalılığı ve nüfusun demografik değişimi gibi derin sorunlarla uğraşıyoruz. Ülke nüfusunun önemli bir bölümünü barındıran on bir şehrin yerle bir olduğu, ülkenin en kritik şehri İstanbul'da yaşayanların adeta hergün "rus ruleti oynarcasına" büyük bir depremin yaratacağı enkazı çaresizce beklediği bir Türkiye'yi yaşıyoruz. Üstelik fay hatları sadece yer kabuğunda değil, aynı zamanda kutuplaşmış bir siyasal ve toplumsal zemin üzerinde ülke birliğini tehdit ediyor. Hem 1923, hem de 2023 artık eskinin yerini yeniye bırakmak zorunda olduğu, değişimin kendisini dayattığı önemli bir tarihsel dönüm noktası olarak beliriyor.

1923 Türkiye'ye radikal bir değişim ve dönüşüm getirdi. Bunun en önemli nedenlerinden biri yaşanan varoluşsal tehditin yarattığı travmalardı. Büyük travmalar mutlaka yeni yönelimlerin fitilini ateşler. Toplumlar da insanlar gibi derin travmalarda; kendi benliklerini, eskiyi, hayatı, velhasılı hemen her şeyi sorgularlar. Böyle zamanlarda eskiyi tasfiye ederek,

yeniliğe yol verme eğilimine girerler. Bizde özellikle Balkan Savaşı travmasının kitle psikolojisinde böyle- si radikal bir değişmeye yol açtığını biliyoruz. Bugün yaşanan depremin de tarihsel bir travma olarak Tür- kiye toplumunu derinden sarsıcı bir etki yaratacağı- nı öngörmek bir kehanet olmasa gerek. Bu kongre o nedenle de çok kıymetli.

İşte bu noktada ben bir sosyal bilimci perspektifiyle geleceğin iktisadi gelişmesi için 1923 ve onu izleyen dönemin bize bıraktığı mirastan neden ve nasıl yar- arlanabileceğimize dair bazı düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istiyorum. Amacım geçmişten geleceğe bağlar kurmaya çalışmak.

Bu miras bağlamında ilk ve en önemli vurgulanma- sı gereken, başta Kemal Atatürk olmak üzere, genç Cumhuriyet'in kurucularının bilime yaptıkları vur- gudur. Bilimin Türkiye'nin iktisadi geleceği için son derece önemli olduğunun her zaman altı çizilmiştir. 2023 Türkiye için bu vurgu hiç kuşkusuz daha ha- yati, daha da kritiktir.

Bugün bilim sadece ülkemizin değil, gezegenimi- zin de temel sorunlarının çözümünde giderek ar- tan ölçüde önemli işlevler yerine getiriyor. Deprem olgusunun tüm boyutlarıyla anlaşılabilmesinden iklim değişikliği ve kentleşmenin yarattığı sorunla- ra, ekosistemlerin çöküşünden enerji meselelerine, yoksulluğun tasviyesinden, bulaşıcı hastalıklarla mücadele kadar pek çok sorun günümüzde ancak bilimle çözülebilir. Üstelik geçmiş dönemlerle kıyas- landığında çağımızda bilimsel veriler ekonomik ba- şarı için de çok merkezi bir konuma sahip.

Bilginin başdöndürücü bir hızla üretim girdileri arasında en ön sıralara tırmandığını gözlemliyoruz. Bilgi, iletişim, yapay zeka ve biyomedikal gibi kilit teknolojileri elinde tutanlar dünyanın da gidişatını belirliyorlar. Bugün demografi, oyun kuramı, istatis- tik, biyoloji, jeoloji gibi bilimsel disiplinlerden biha- ber toplumlar bırakın iktisadi gelişmeyi, varolmayı dahi beceremezler! Nobel Ödüllü ünlü matematikçi ve oyun kuramcısı John Nash'in "*İyi matematik bil- meyen toplumlarda adalet yoktur.*" diye bir sözü var. Adaletin olmadığı yerde ise gerçek anlamda iktisadi gelişmenin olamayacağını biliyoruz. Nash bu sözü maalesef 2012'de Türkiye ziyaretinde ülkemizin ma- tematikte dünya sıralamasındaki içler acısı durumu- nu öğrendiği zaman söylemiş!

Oysa cumhuriyetimizi kuran kadrolar Türkiyede bi- limsel bir altyapı oluşturmuşlardı. Her dört çocuk- tan birinin birinci yaş gününü kutlayamadığı bir ülke sağlık alanında yaptığı reformlarla insanların yaşatabilmeyi başarmış, beşeri sermayesine sahip çıkabilmişti. Keza Türkiye'nin o yıllarda en büyük sorunlarından olan sıtmayla mücadelede büyük ba- şarılarla imza atılabildi. Sıtma deyip geçmeyin! Bu mesele sadece sağlıkla ilgili bir konu olmanın çok ötesinde, aynı zamanda üretken bir işgücü açısından da kritik önemdeydi.

Cumhuriyet Türkiye'si yaşam bilimlerine çok önem verdi. Örneğin tıp kongreleri düzenleyerek, çok sa- yıda öğrenciyi eğitim için yurt dışına göndererek sağlık alanında önemli bir bilimsel birikimi bizlere devredebildi. Başta doktorlarımız olmak üzere tüm sağlık çalışanlarımızın pandemi dönemindeki başa- rıları genç Cumhuriyet'in bu uzun dönemli yatırımı olmasaydı asla mümkün olamazdı!

Bugün biyolojinin ve tıbbın en temel direği olan evrim düşüncesi iktisatta da inanılmaz önem ka- zanmış durumdadır. Temelleri evrim düşüncesine dayanan davranışsal ve evrimsel iktisat son derece yaratıcı fikirlerin serpilip gelişmesine olanak tanı- yor. Ekonomik aktörlerin değişen koşullara nasıl adapte oldukları, davranışlarını zaman içinde nasıl değiştirdikleri, ekonomide işbirliği, rekabet ve ino- vasyonun nasıl ortaya çıktığını anlamak için evrim- sel bir persektifle bakmak artık olmazsa olmaz.

Maalesef bugün Türkiye'yi yönetenler evrimi eğitim müfredatından çıkartıp, TÜBİTAK'ın popüler bilim dergisinden Darwin'i dışlayıp, gençlerimize aşırı sağcı Amerikan Evanjelistlerinin "*Akıllı Tasarım*" safsatasını pompalıyorlar. Anlamadıkları şey şu: Gü- nümüz dünyasında evrimsel düşünceyi dışlayarak bilim yapmak hayaldir.

Oysa cumhuriyet'in kurucuları evrim düşüncesini önemsemişler, bilimin pek çok alanında bu düşün- cenin önünü açmışlardı. Onlar evrimsel düşünceyi temel alarak dünyanın oluşumu ve insan türünün or- taya çıkışını eğitim müfredatına almışlardı. 1930'lar- da Türkiye'de derslerde okutulan tarih kitaplarına baktığımızda dünya tarihinin evrimsel bir tarzda ele alındığını, kavimlerin birbirleriyle akrabalığına vurgu yapıldığını, canlılığın oluşumunun maddi, se- küler temellerle açıklandığını görürüz. Bütün bunlar- da Kemal Atatürk'ün bilimin bu en gözde teorisinden

derinden etkilenmesinin rolü önemlidir. Kendisinin dönemin en önemli evrimci dünya tarihi kitabı olarak kabul edilen *HG Wells'in Cihan Tarihinin Umumi Hat- ları'nı* heyecanla okuduğunu ve bu kitabı kendi inisi- yatifiyle 1927 yılında Türkçeye çevirttiğini biliyoruz.

Dünyanın en parlak zekalarının, en parlak bilim in- sanlarının hangi ülkeleri tercih ettikleri o ülkelerin cazibesi, karizması hakkında bize çok şey söyler. Bu- gün maalesef en parlak, en nitelikli gençlerimiz ilk fırsatta yurtdışına kaçmaya çalışıyorlar. Bu durum hiç kuşkusuz Türkiye'nin iktisadi geleceğinin en önemli sorunlarının başında geliyor. Oysa 1930'larda Türkiye nitelikli insanlar için bir çekim merkezidi. Nazilerin zulmünden kaçan, aralarında Nobeleye aday bilim insanlarının olduğu yüzlerce Alman bilim in- sanı bu yıllarda Atatürk'ün çabalarıyla Türkiye'ye gelmiş, bilimin pek çok alanında ülkemizin gelişme- sine katkı sunmuşlardı.

Bilim her şeyden önce nitelik demektir. Türkiye'de özellikle 1950'ler sonrasında iş başına gelen iktidar- lar ise niceliğe önem verdiler. Nüfusun son derece hızlı arttığı, uzun dönemli ülke çıkarlarının kısa va- deli siyasi hesaplara feda edildiği, iktisadi hayatta Fordist tarzda niteliksiz işgücünün yeterli olabildi- ği, rekabet gücü zayıf olduğu iç pazara dönük ithal ikameci modelin doğası gibi nedenlerle bu yıllar- da niceliğin neden öne çıkarıldığını belki anlamak mümkün.

Ancak son kırk yıldır dünya farklı bir biçimde evril- di. Artık niteliğin önem kazandığı bir iktisadi eko- sistem içindeyiz. Üstelik Türkiye'nin demografik bir analizi, özellikle de nüfusun yaş piramidinin ince- lenmesi, bize uzun zamandır artık niceliksel değil, niteliksel sıçramalara geçilmesini dayatıyordu. Me- sele artık daha çok ev, daha çok yol, daha çok AVM yapmak değil, bunları sağlam ve sağlıklı yapabil- mekti. Mantar gibi gelişigüzel, kalitesiz çok sayıda apartman üniversitesi açmak değil, inovasyon, ya- ratıcılık ve katma değer üretmeye dönük kaliteli ve nitelikli üniversiteler oluşturmak gerekiyordu. Bu nedenledir ki Cumhuriyet'in 90. yılında ortaya çıkan Gezi Direnişi'ne katılanların, en azından eğitim sevi- yesi ve talepleri açısından, Türkiye'nin niteliğe önem veren kesimlerinden oluşması bir sürpriz olmadı.

Son olarak bu bölümü şu hatırlatmayı yaparak biti- reyim: Hiç kimse hamaset edebiyatıyla yerçekimi- nin yasalarından kurtulamadığı gibi 21. yüzyılda

bilime saygısı olmayan toplumlar da, ki hiç şüp- hesiz iktisat da bir bilimdir, huzur ve refah içinde yaşayamaz.

1923 ruhunun bize bıraktığı bir diğer önemli miras kadınlarla ilgilidir. Genç Cumhuriyet kadın hakla- rı konusunda büyük atılımlara imza atmıştır. Bu- rada toplanmamıza vesile olan Birinci İzmir İktisat Kongresi'nin kadınların katılımıyla gerçekleştiğini unutmayalım. Kadın meselesi sadece insan hakları meselesi değil aynı zamanda bizatihi iktisadi bir me- seledir. Bugün Türkiye'de kadınların toplam istihdam içindeki payları 2020 verilerine göre sadece yüzde 26. Bu çok düşük bir oran! Erkek istihdamının yarısından daha az. Maalesef bu oran OECD ülkelerindeki orta- lama kadın istihdam rakamının da yarısının altında. Oysa kadınlarını "*ikinci sınıf*" varlıklar olarak gören toplumlar asla gelişemezler. Siz bir toplumun yarısı- nı göz ardı ederek, onları "*fitrat*" marifetiyle eşitiniz görmeyerek, hepsinden öte de onların yaratıcılığını kullanmayarak iktisadi gelişmeyi sağlayamazsınız.

1923'ün bugün önümüzü aydınlatabilecek bir üçün- cü mirası genelde hayata, özelde iktisada dair bize sunabileceği perspektiflerle, yani meselelere yakla- şma biçimiyle ilgilidir. Doğru bir perspektife sahip olmanız elbette size başarıyı garantilemez ancak yanlış bir perspektifiniz varsa başarısızlık kesindir.

1923'ün bize yol gösterici olabilecek perspektiflerin- den biri realist pragmatizmdir. Genç Cumhuriyet hiçbir zaman ideolojik ortodoks luk peşinde ko- şmadı. Yeri geldi 1920'lerde görece liberal yeri geldi 1930'larda devletçi bir ekonomi politikasını benim- sedi. Hiçbir zaman mükemmel peşinde koşmadı, hep optimumu, yani zamanın ve mekanın olanakla- rını göz önüne alarak iktisadi politikalar üretmeye çalıştı. Örneğin 1930'lar devletçiliği aslında zamanın koşullarından, zorunluluklardan kaynaklanan bir model olarak benimsendi. Nitekim 1930'lar başında zamanın son derece yetkin, sıradışı entelektüelleri olan Kadrocular, Kemalizm'in devletçi bir ideoloji- sini yapmaya soyunduklarında onlara en sert tep- ki Kemal Atatürk'ün kendisinden geldi. Böylesi bir ideolojik yalınlığın kendi hareketini "*donduracağını*" söyleyip karşı çıktı. Realist ve pragmatikti.

Bazıları devletçiliği fetişleştirirken, bazıları bu pra- tiğe topyekün karşı çıkmışlardı. Her iki kesim de Newtoncu bir determinizm ile hayata yaklaşırken, Atatürk'ün daha seleksiyonist yani "*seçilimci*" bir

perspektiften meselelere yaklaştığını, deneme-yanılma denilen hayatın zor, riskli ama en işlevsel tarzını benimsediğini görürüz. Bu dönemin perspektifi “Gerçekci ol imkansız iste” değildi. “Optimumun peşinde koş, alabileceğini al” idi. Ütopya’dan çok realist bir pragmatizm hakimdi. Bu söylediklerimden lütfen yapılan her şeyin, örneğin zamanın devletçi her uygulamasının çok doğru ve olması gereken bir politika falan olduğu sonucunu çıkarmayın. Sorunlar var mıydı? Elbette. Benim burada altını çizmeye çalıştığım sadece meselelere yaklaşım biçimi.

Genç Cumhuriyet’ten devir alabileceğimiz bir başka perspektif ise hayatı ikilikler üzerinden, adeta birinin mutlaka kaybedeceği toplamı sıfır olan varoluşsal bir oyun gibi algılamamaktır. Bugün maalesef Türkiye’yi yönetenlerin eksi ile artının, tez ile antitezin mücadelesi gibi bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olacağına dair bir inanışları var. Onlar hayatı dişilik erkeklik, yaşlılık gençlik, Yin ve Yang gibi zaman zaman birbirleriyle çelişen ama zaman zaman da birbirlerini tamamlayan bütünsellikler içinden görmüyorlar. Aslına bakılırsa benzer bir görüş bazı muhalif çevrelerde de gözleniyor. Bizim açımızdan bu kongre bağlamında bu perspektif kendisini en çok da iktisatta piyasa ile devlet arasındaki ilişkide kendisini gösteriyor. Piyasayı fetişleştirmek ne kadar yanlışsa, rekabetin ortadan kalktığı, devletin her şeyin merkezine oturduğu bir iktisadi hayat da o kadar yanlıştır. Sadece yanlış değil, aynı zamanda uzun vadede her ikisi de sürdürülemez iktisadi yaklaşımlardır. Perspektiflerinde hayatı sıfır toplamlı bir varoluşsal oyun olarak görmemelerine rağmen bu konuda genç Cumhuriyet de maalesef zaman zaman yetersiz kalmıştır. Gönül ister ki ikinci yüzyılda devletin ve siyasetin piyasayı düzenlediği ve denetlediği ama tüm vatandaşların da devleti sınırladığı, sorguladığı bir iktisadi ve sosyal hayatı yetersizletilelim. Gönül ister ki kamu faydasına çalışan pozitif bir rekabetçiliği hayata geçirebilelim!

1923’ün burada vurgulamak istediğim son mirası bugün ve geleceğimiz için son derece hayati önemi haiz. Bu miras ahlaklı ve erdemli bir toplum kurma isteği idi. Cumhuriyet Türkiye’de seküler bir ahlak anlayışını yerleştirmek istedi. Bu ezberden, korkudan ve dinden temellenmiş bir ahlak yerine hayatın kendisinden, bireylerin vicdanlarından süzülüp gelen seküler bir ahlaklı. 1932 yılında Keriman Halis Hanım Londra’da dünya güzeli seçildiğinde Kemal Atatürk çektiği telgrafla onu tebrik ettikten sonra sözlerini şu satırlarla bitiriyordu:

Bununla beraber, asıl uğraşmaya ve mutlaka gerçekleştirmeye mecbur olduğumuz şey, yüksek kültürde ve yüksek erdemde dünya birinciliğini tutmaktır.

Şimdi şunu sorabilirsiniz: iyi, güzel de ahlak ile iktisat arasında ne gibi bir ilişki olabilir ki? Aslında zannedildiğinden çok daha fazla. Ahlak bir toplumun en temel ilişkilerini düzenleyen bir sosyal kontrattır. Bizler sosyal kontrat denilince daha çok hep anayasa ve siyaset üzerine odaklandık. Türkiye’nin yakın geçmişinde öne çıkan tartışmalar da daha çok siyasal tahayyülün yapısına ilişkindi. Devletin merkeziliği, ordunun vesayeti, düşünce özgürlüğü, etnik kimlik sorunları, toplumun tepeden siyasal olarak biçimlenmesi, ekonomik sömürü ve buna benzer konular ağırlıklı olarak çözümlenmesi gereken meseleler olarak görülüyordu. Bu meselelerin önemini elbette hiç kimse yadsıyamaz. Ancak Türkiye hiçbir zaman çok daha temel şeyleri derinlemesine tartışmadı. “İnsan nedir, kadın nedir, evlilik nedir, ahlaki ilkelerin temelleri nereden kurulmalıdır, bilime hayatımızda neden yer yok, ikiyüzlü nesiller yetiştirmekten nasıl uzak dururuz?” gibi meseleler es geçildi. Bunların yokluğunda siyasal ve iktisadi meseleler üzerine gidildi, bunların yokluğu yüzünden de hiçbir konuda gerçek, samimi ve derinlemesine tartışmalar da yapılmadığı gibi nihayetinde hayatın temel anlam noktaları konusunda bir toplumsal uzlaşma da hiç sağlanamadı.

Oysa iktisadi ilişkiler de hayatın diğer veçheleri gibi günün sonunda bir sosyal ilişkiden başka birşey değil. Eğer en temel sosyal kontrat olan ahlak konusunda uzlaşmaya varamıyorsanız toplumun diğer meselelerini çözemezsiniz, çözdüğünüzü zannettiğinizde dahi bunun kalıcılığı olamaz. Türkiye bu duruma tipik bir örneğidir.

Ahlak meselesinin iktisadi hayatta ne kadar merkezi bir rol oynadığını ilk yazanlardan biri iktisat disiplinin de kurucularından kabul edilen Adam Smith’dir. O Türkçe’ye *Ahlaki Duygular Kuramı* diye çevrilen kitabında iktisadi aktörlerin piyasada birbirlerine güvenmeleri gerektiğini, bu güvenin de ahlaki dürüstlük ile sağlanabileceğini söyler. Aslında bu kadar uzağa da gitmeye gerek yok: 2008 küresel iktisadi krizinin altında yatan en önemli nedenlerden biri de şirketlerin ve Lehman Brothers gibi bankaların gerçek bilançolarını saklamaları ve muhasebe defterlerini manipüle etmeleriydi. 2008 sürecinde hepimiz bir zamanlar Nasdaq’ın başkanı olmuş ünlü dolandırıcı Bernard Madoff’un ponzi mekanizmasıyla 65

milyar dolar gibi inanılmaz bir parayı nasıl çaldığını da öğrendik. Bu paranın ne demek olduğunu belki herkes tahayyül edemez diye söyleyeyim, bu parayla birkaç şehrin tüm binalarını yapmanız mümkün! Görüldüğü gibi ahlak ve güven meselelerini hafife almamak gerek. Zaten şeffaflığı ve güveni temel alan blokzincir teknolojisinin tam da 2008 yılında hayata geçirilmiş olması bir tesadüf sayılmamalıdır.

Ahlak ile iktisat ilişkisini sanırım en iyi Türkiyede yaşayanlar bilir. Bazılarınıza belki tuhaf görünebilir ama bugünkü Türkiye’nin en temel, en can alıcı meselesi ahlak meselesini es geçen bir dindarlık anlayışı ile bencilliği fetişleştiren neoliberal felsefenin arasına sıkışmış derin bir ahlaki buhran içinde olmamızdır. Liyakatin yerinde yeller estiği, nepotizmin alıp başını gittiği, iktisadi servetin iktidar çevresinde öbeklenmiş küçücük bir azınlığa peşkeş çekildiği bir ahab-çavuş kapitalizminin içinde debelenen bir ülkede yaşıyoruz.

Artık güven üzerine bina edilmiş bir iktisadi hayatı kurmalıyız. Bunun için öncelikle eğitimden başlamak üzere bir farkındalık yaratılmak zorundadır. Yeni bir ahlak meselesi asla sadece muhafazakarlara bırakılmayacak kadar önemli bir meseledir. Seküler ahlakın olmadığı bir yerde sahici ahlak olamaz. İkinci yüzyılın iktisadi sadece yeni bir hayat üzerine değil, yeni bir ahlak anlayışı üzerine de bina edilmelidir.

Sözlerimi bitirirken şu birkaç noktaya dikkatimizi çekmek isterim: Ben burada Cumhuriyet’in kurucu kuşağının bizim yolumuzu aydınlayabilecek zamanın ve mekanın ötesindeki evrensel mirasına değindim. Bunların bizler için çok ama çok önemli olduğundan zerre kadar kuşum yok. Fakat şunu da asla unutmamalıyız: Dünyadaki değişimin ivmesi

akıl almaz boyutlara ulaştı. O nedenle de önümüzde çözümlenmesi gereken bambaşka devasa yeni problemler birikti. Örneğin dünya kaynaklarının giderek tükenmekte oluşu. Örneğin günümüzde canlı türlerinin yok oluşunun dünyanın 4,5 milyar yıllık tarihinde dahi az rastlanabilecek boyutlara gelişi. İklim değişikliğini saymıyorum bile. Bu tür sorunların da elbette bir ayağı ekonomide. Bu sorunları dikkate almadan çizilebilecek ekonomik reçetelerin orta ve uzun vadede çuvallayabileceğini unutmamamız lazım. Ve bu sorunların sadece milli sınırlar içinde çözülebilmesi de imkansız. Demek ki milli hedeflerle küresel hedeflerin eşgüdümlü olması çok büyük önem arz ediyor.

Öte yandan, Türkiye’nin varoluşsal kriziyle dünya sisteminin de krizinin çakıştığı bir dönemden geçiyoruz. 1945’te kurulan dünya düzeni kurumlarıyla, ideolojileriyle, finansal ve ekonomik sistemleriyle, güç dengeleriyle, hegemonik kuşağının yaşlanmasıyla derin bir kriz içinde. Üstelik 1945’te bu sistemi kuran dört büyük ülkenin tamamı Amerika, İngiltere, Rusya ve Çin kendi sorunlarıyla boğuşuyorlar ve de daha da önemlisi dünyaya 1945’teki gibi önerebildikleri küresel bir vizyonları da yok. Kendilerinin de derin bir “akıl tutulması” yaşadıklarını görüyoruz.

Ama enseyi de karartmamız lazım. Ünlü iktisatçı Schumpeter’in yaratıcı yıkım diye bir kavramı var. Kriz dönemlerindeki yıkımın yeninin ve yeniliğin de habercisi olduğunu söyler. 21. yüzyıl için yeni bir vizyon küçük küçük nehirlerin birleşerek denize akmaları gibi, dünyanın orasından burasından beslenecektir. Ben burada, İzmir’de, böylesi bir mütevazı ama iddialı ve de heyecanlı bir işe kalkışılmasını çok önemsiyorum. Her başlangıç güçtür, ama başlandıktan da yol alınmıyor!

Sıtkı Şükürer

ESİAD Yüksek İstişare Konseyi
Başkanı

13. dönem Ege Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (ESİAD) Yüksek İstişare Konseyi Başkanlığını yürütmektedir. 30 yıldır İzmir bölge gazetelerinde köşe yazarlığı yapmaktadır.

İKİNCİ YÜZYIL DEMOKRASİ ZAMANIDIR

Değerli dostlar öncelikle merhaba. Aylar süren, kılı kırk yaran çalışmalarla takip eden, on yıllar boyunca karar vericilere umarım referans olabilecek çok değerli bir birikim hep birlikte oluşturuldu. Bu değerli sürecin mimarı Sayın Tunç Soyer ve ekibine, Güven Bey başta olmak üzere- çok çok teşekkür ediyorum.

Efendim benim konum, “Demokrasinin İlk Güneşi” başlığını taşıyor. Cumhuriyet bir devrimdi. Her devrim gibi topluma dair tasavvurları vardı. Bu anlamıyla demokratik olması beklenemezdi. Çok kimlikli, çok dinli ve binlerce yıl geçmişi olan kadim yapı, şartların gereği denilerek törpülenmiş ve toplum tek tipleştirilmeye çalışılmıştı. Bu esnada hiç şüphesiz her türlü sevgi ve saygıyı hak eden Atatürk üzerinden bir mitos oluşturulmuştu. Bir anlamda tarih yeniden başlatılmıştı. Oysa toplum hayatı derinlerinde kendini saklayabilen kesintisiz bir süreçtir. Belki Ermeni, Rum, Süryani nüfus neredeyse yoktur ama Anadolu’da yemekleri, nefesleri ve kültürleriyle buram buram yaşanmaktadır; Çerkez’in tavuğu, Boşnak’ın böreği, Ermeni’nin topiği, Kürdün çiğ köftesi, Arap’ın kebabı... Dilleri ve kültürleri az kullanılıyor olsa da hayatın tam içinde kalmaya devam ediyorlar.

Ancak devirler devran etmektedir, bazı şeyler artık sorgulanır durumdadır. Geçmiş; doğruları, yanlışları, tercihleri ve vazgeçişleriyle bir bütündür. Bu ülkeyi asırlar boyu yönetenler, kararlarını her boyutuyla değerlendirerek veriyorlardı. Bu anlamıyla ne Vahdettin ne de Abdülhamid için resmî ideolojinin yüklediği aşırı olumsuzluklar geçerliydi. Son padişahlar, tüm dünyayı saran mikro-milietçilik akımlarına karşı dağılan imparatorluk topraklarını koruma gayretiyle İslam dinini bir yapıstırıcı olarak kullanmayı denediler. Tutmadı... İttihat ve Terakki ile mevcudu koruma çabası, Türklük kavramını ön plana çıkartmayı tek seçenek haline getirmişti. Cumhuriyet bu mecburiyetin uygulayıcısı olmuştur. Diyeceğimiz, tercihler büyük ölçüde tarihsel koşullara göre şekilleniyor.

Din meselesi ise başka bir zorunlu müdahale alanıydı. Nakli yerine akli yorumu önceleyen Diyanet denetimli bir yapı oluşturulmuştu. Bugün Cumhuriyet değerlerine göre yetiştirilmiş on milyonlar olsa da toplumun kültürel kodları kolay kolay silinmiyor. Bununla birlikte eski ve yeninin harman oluşu kuşkusuz bir sentez oluşturmuştur. Dolayısıyla eskinin kadim kültürleriyle artık Cumhuriyet

Ortak hedefimiz, yaşadığımız topraklarda demokratik bir bilinç içerisinde, çağdaş ve ılımlı insan kimliğimizi öne çıkartarak, birlikte, bir arada yaşama kıvancını hissederek; herkesin hayat tarzına, ifade özgürlüğüne ve beslendiği kültüre sınır koymaksızın yurtsever bir paydada barış ve huzur içerisinde yaşayacağımız ortamı tesis etmektir.

kültürü de birbirine eklemlenmiştir. Hayat, ilave gelen her yaşanmışlık ile kendi gerçeğini yeniden tanımlar. Zira bu çerçevede toplumumuzu bu defa Cumhuriyet kazanımlarıyla zenginleştirdik. 20’nci yüzyıl, yakın ve uzak geçmişiyile, kendisinin de ekledikleriyle çoğalacak ve yoğurulacaktır.

Başta dönersek; Mustafa Kemal, jakoben uygulamalarını tavizsiz bir şekilde hayata geçirirken, hedefinin aslında toplumu muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak olduğunu ifade ediyordu. Bunun anlamı, batı toplumlarının refah ve demokratik düzeni olsa gerekti. Atatürk sonrası tek parti döneminin bürokratik yapısı, çok sesliliğe mesafeli kalmaya devam ederek bilindiği gibi vesayetinden vazgeçmedi. Cumhuriyeti anlamlandıracak olan çoğulculuk geciktiriliyordu. 1946 yılında çok partili hayata geçildi. Batı dünyasına entegrasyon talebimizin kabul koşulu olarak bu taviz bir anlamda verilmek durumunda kalmıştır. 1980’lerde Özal’la ekonomide dışa açılım başlayınca, hayatın her alanında mecburen liberalleşme başladı. 2000’li yıllarda mağdur kitlelerin belirli bir güce ulaşabilmesinin zemini olgunlaşmıştı, bağlı olarak muhafazakârlar iktidar oldu.

Rövanşist bir süreç yaşadığımız söylenebilir. Şimdilerde denizler yeterince dalgalanmış, umarız durulma zamanı gelmiştir. Cumhuriyetin ikinci yüzyılı, demokrasinin gerçek manada yürüyüşe geçiş zamanlarını artık çağırılmaktadır.

Demokrasi, evvel emirde özgür birey vicdanından yeşeren bir kalitedir. Özgür birey, onu kendisi yapan tüm kadim değerlerini rezervsiz, kana kana, doyusya yaşayabilir ve bu sayede iç dünyasında huzurunu temin etmiş, dingin, aklını vicdanıyla yönlendiren kişiye denir. Bu anlamıyla tek tipleştirme ideolojisi, insani boyutu itibarıyla artık ömrünü tamamlamıştır. Her özgüvenli toplum gibi bu tercihlerin yaralarına ve hasarlarına dair gereken özeleştirir ve yüzleşmelerden kaçınamayız, kaçınmamalıyız. İşte o cesur tutum sonrasında oluşacak barış iklimi, engel olarak büyütülmüş çok şeyi makul ve kolay hale getirecektir. İkinci yüzyılın birinci önceliği, ortak değerlerimizin ilişkilerimize çok daha ağır bastığını 85 milyona hissettirmektir.

Özetle gelinen noktada ortak hedefimiz, yaşadığımız topraklarda demokratik bir bilinç içerisinde, çağdaş ve ılımlı insan kimliğimizi öne çıkartarak bir arada yaşama kıvancını hissederek; herkesin hayat tarzına, ifade özgürlüğüne ve beslendiği kültüre sınır koymaksızın yurtsever bir paydada barış ve huzur içerisinde yaşayacağımız ortamı tesis etmektir. Bizler, bu topraklarda yaşayan, büyük çoğunluğu Türkçe konuşan ya da anlayan, bu toprakların yüzyıllar boyu oluşturduğu geleneklerle derinlerimizde birbirimize değer, görünenin çok ötesinde ortak değerlere ve yaşam biçimlerine sahip insanlarız. Her birimizin insan kimlikleri, dokunulmazımız ve onurumuzdur. Bu topraklarda farklılıklarımız zenginliğimizdir. 21'inci yüzyıl, küllenmiş kimliklerin aslına iade sürecini hızlandıracaktır. Kültürel çeşitliliğimiz berraklaştıkça, muasır medeniyetin, bizatihi toplumumuzun genetik kodlarından güç alacağını hep birlikte göreceğiz.

Bu yönüyle baktığımızda her birimiz Ahmed Arif şiiiriyle vurulur, Acem aşkıyla savrulur, Sarı Gelin hüznüyle kavrulur, Laz muzipliğiyle güler, Aleko'nun gustosuyla keyiflenir, Arnavut inancımızda huysuzlanır, Yahudi ürkekliğimizle tedbirlenir, Roman neşemizle kendimizden geçeriz ve geçmeye devam ediyoruz. Bizler, Anadolu'nun tarihi

topraklarında tek tek, her birimizin kişiliğinde tüm kültürel değerlerimizi barındıran sevecen ve yurtsever insanlarız. Eksikimiz, tüm kurum ve kurallarıyla gelmesini beklediğimiz gecikmiş demokrasimizdir. Cumhuriyetin ikinci yüzyılı, bu beklentimizin başlangıç vuruşudur. Hiç şüphesiz demokrasi yürüyüşü sürekli bir çabayı gerektirir. Bir taraftan harsımızda saklı imparatorluk özgüveni, diğer tarafta neredeyse sıfırdan yaratılmış ve tedbirli olmayı kalıcı bir tutuma dönüştürmüş bir Cumhuriyet kültürü... Bu ikilem, sentezlenerek bu ülkeyi Cumhuriyetin ikinci yüzyılına kadar taşıyıp, getirmiştir.

1908'de başlayan İkinci Meşrutiyet dönemi, hem Meclis-i Mebusanın etnik, dinsel ve parti çeşitliliği hem de o dönemdeki basının çok sesliliği yönünden erken Cumhuriyet'ten çok daha demokratikti. Meclis-i Mebusan Türk, Kürt, Arap, Arnavut, Rum, Ermeni, Bulgar, Yahudi, Ulah, Makedon, Süryani, Sırp; İttihat Terakki Cemiyeti, Ahrar, Taşnak ve sosyalist bileşenlerden oluşuyordu. Ancak o devrin gerçeği mikro-milliyetçilik akımları imparatorluğu parçaladı ve çok sayıda küçük ulusal yapılar oluştu. İmparatorluk bakiyesi Türkiye Cumhuriyeti de tek partili ulus-devlet ideolojisine uygun olarak kuruldu.

Cumhuriyetin kuruluş mayasında Batı dünyasına karşı bağımsızlık mücadelesi vardır. Bu yönü itibarıyla ana karakteri anti-emperyalisttir. Beri yandan laik tabanlı pozitivizm benimsendiği için, aynı zamanda 1830'lardan itibaren istikametini batı medeniyetine çevirmiştir. Şimdi böylesi bir karmaşık denklemden hep birlikte bir demokrasi çiçeği filizlendirmeye çalışacağız. Esasında devletin ve siyasi partilerimizin tamamına yakınının beka kaygısından uzak olmadığını, ittihatchi bir anlayıştan omurgalanan bu tutumun dış dünyaya güvenmeyen, uyumlu olmaya çalışmayan, refahtan vazgeçebilen, yarı kapalı bir politik anlayışı ifade ettiğini de bir handikapımız olarak tespit etmemiz gerekiyor. Tabi ki bu duruş özlenen demokrasiyi güçlendiren bir gerçekliğimizdir. Oysa hayat sürekli değişmektedir; sosyolojik, teknolojik, ekonomik, ekolojik, tarihsel, kültürel, hemen her disiplin sürekli yenilenmektedir, verileriyle ve bazen de dayatmalarıyla. Bu yüzden her ideoloji kanaat ve tespitinde esnek olmak zorundadır. Sayın Asım Karaömerlioğlu'nun belirttiği gibi pragmatizm. Bu sebeple özellikle ülke demokratlarına

çok önemli görevler düşüyor. Angaje bir zihin konforuna tenezzül etmeyen, çağı okuyan demokrat kişiliklere, kanaat önderlerine, bağımsız ve gönüllülük esasında çalışan sivil toplum kuruluşlarına demokrasi yürüyüşümüzde kesin bir ihtiyaç var.

Meselenin bir diğer boyutuna da temas etmek gerekiyor. Efendim, semavi dinlerin ağırlıklı olduğu toplumlarda demokrasi mümkün müdür? Din olgusunu otantik kültür seviyesine indirgeyen İsevi ve Musevi toplumlar, aklın rehberliğinde bireysel farkındalıklarını yetkinleştirirken vicdan denilen bir kalite üretmişlerdir. Vicdan dinamiği ile beslenen süreç tüm toplumu kapsayan adil düzen arayışını tetiklemiş ve insanlık bu sayede adına evrensel hukuk dediğimiz ilkelere ulaşmıştır. Evrensel hukuk ilkeleri her türlü ayrıcalığı reddeden, bir arada barış içinde yaşamayı öngören çok kültürlü bir toplum örgüsünün taşıyıcı kolonlarıdır adeta. Bu sürecin en somut örneği Avrupa Birliği projesidir. Bu bağlamda Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi bir manifestodur. Batı dünyasının uygarlık birikimi, zorluklar yaşanıyor olsa da hedefini bu esasa göre belirlemektedir. Özetle, evrensel hukuk, çağın gereklerine göre entelektüel birey vicdanından neşet ederek, başta temel hak ve özgürlükler olmak üzere insan odaklı bir anlayışla tüm bir ekosistemi sarmalayan bir değerler silsilesinde, tek tek bireylerin toplumsal mutabakatını ifade eden bir uygarlık seviyesidir.

Burada Gülfem Hocama bir kısa gönderme yapmak istiyorum, dün uzun uzun vicdan kavramını vurguladı: Efendim, vicdan ifade etmeye çalıştığım üzere meşakkatle ulaşılan bir mertebedir. O seviyede zaten itiraz kültürünün karasularına girmişsiniz demektir. Sivil itaatsizliği giden yolun başlangıcıdır vicdanlı olmak. Vicdan aşaması öncesi duyarlılık, daha ziyade sızlanma olarak ifade edilir. Sızlanma sonsuzdur, süresizdir, ürkektir ama yine de iyi bir şeydir. Yani vicdan kolay elde edilebilen, ulaşılabilen bir mertebe değil, onu vurgulamak istiyorum.

Muhammedi toplumlarda ise vicdan, merhamet kavramıyla ikame edilmiştir. Toplumsal sorumluluğa dönüşecek bireysel inisiyatif, bu defa Allah adına, O'nun rızası için yapılan bağışlayıcı bir sevgi tutumu üzerinden kavranılmaktadır. Müslümanlığın kutsal metinleri, insana dair kaza ve kader çerçevesinde kısmi yani cüz'i irade

yeteneğinin baş edildiğini ifade ederler. Kuran'a göre iyi ve kötü, yani hayır ve şer insan aklının tercihidir. Görüldüğü üzere uhrevi kaynak, bireyselliğe adeta ip atmaktadır. Hal böyle olunca çok kültürlü, barış içinde yaşayan bir insanlık ideali ne, bahse konu bir diğer özgün medeniyet değerleri itibarıyla da prensipte hiçbir engel yoktur. Bu noktada Asım Hoca'dan ayrılıyorum. Nitekim Avrupa Birliği ilkeleri ile İslam tarihinde önemli bir yer tutan Medine Sözleşmesi, şaşılacak derecede birbirine benzer. Ta 7'nci yüzyılda bahse konu tarihi sözleşmede farklı dinden insanların dışarıya birlik prensibinde birbirlerine saygı göstererek beraber yaşamaları karara bağlanmıştı. Ne yazık ki sonraları İmam Gazali ile akli yorum askıya alınmış, dünyevi değerler önemsizleştirilmiş ve ülkenin materyal refah liginde o sıralamada geri kalması ve bağlı olarak çok büyük bir potansiyel heba edilmiştir.

Bu toplum demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla hayata geçirecek bir yetkinliğe ulaşarsa, hiç şüphesiz uhrevi değerlerin dogmatik yorumculara da önce kendi mahallelerinde bir direnç oluşacaktır. İlber Ortaylı, Cumhuriyetin medreseleri kapatmasının Muhammedi dinin dünya değerlerine uyumunu adeta dumura uğrattığını, dağladığını söyler. Ancak artık 21'inci yüzyıldayız. Bilgiye bu denli kolay ulaşılabildiği bir ortamda, her sosyolojik olgu gücünü korumak istiyorsa insan aklına, huzuruna ve sevgisine hitap etmek durumundadır.

Bu manada vicdan ve merhamet, günün sonunda bir prizmanın farklı yüzleri olarak insan odaklı bir perspektifte birbirlerini zenginleştirir. Özetle, insan olmanın onur ve bilincini özgürce duyumsatan bir demokrasi seviyesi, her türden toplumsal değerleri evrensel ilkelerle uyumlaştırır. Hani *"Bilgi toplumu, teknoloji, yapay zeka kendi ahlakını dayatarak bir başka tür tek tipleşme yaratır mı?"* dersiniz, bu kritik soru bambaşka ve uzun bir tartışmadır, ona hiç girmiyoruz.

Konuya dönersek, farklılıklar her daim zenginliğimizdir. Şimdi artık genç devletimizin ikinci yüz yılındayız. İkinci yüzyılda Cumhuriyet gerçek manada demokrasiyle sarmalanacaktır ve bunun zamanı gelmiştir. Bu noktada öncelikli olarak *"asgari müştereklerin tespit edilmesi"* söylemine katılmadığımızı ifade etmek istiyorum. Bu kavram evrensel demokrasiye dair geciktirici bir faktördür. Asgari

müşterekler her bir paydaşın veto ettikleri dışında kalanlardır. Mesela bir mutabakat metnindeki -İstanbul Sözleşmesi örneğinde olduğu gibi- insan haklarına yönelik dışlayıcı bir tutum oluşmuşsa, motorların maviyelere sürülmesi hadisesi başka baharları kalmış demektir. Evrensel demokratik ilkeler, uygarlık birikiminin takipçisi olan toplumların ancak erişebildiği bir mertebedir. Siyasi partilerimizin bu beklentinin farkında olması ve bu özlemi aşığıya çekmemesi icap eder.

Medeni toplumu değerli sevgili hocamız Daron Acemoğlu şöyle ifade ediyor:

Özgürlüğü anlamlı ve işler kılan devletin kurumsal yapısıdır. Ancak toplumu sindiren despotik devlet, bireylerin inisiyatifini yok eder, korku, baskı ve zulüm oluşturur. Olması gereken, toplumsal aktörlerin ve devletin tek belirleyici olmadığı bir dar koridoru, diğer deyişle bu sınırlar arasında kalan ortamı yakalamaktır. Dar koridor, istikrar, güven, büyüme ve zenginliğin en elverişli ortamıdır. Toplumun özgürlüğü, devletin demokratik değerleri ve koruyucu ve düzenleyici kurullarla ancak zemin kazanabilir. Ülkenin dar koridora geçmesi yetmez, orada da kalması daha da önemlidir. Devlet ve demokrasi aşırı güçlenen bireylere asla geçit vermemelidir.

Daron Acemoğlu böyle diyor. Dikkat edilirse Daron Hoca'nın tespitleri eksiksiz bir liberal anlayışa hayli değil, çok mesafelidir. Enteresandır, dün burada Çağlar Keyder Hocamız da aynı şeyi söyledi, daha sonra Selçuk Şirin Hocamız da yine benzer bir vurgu yaptı. Bu konuda an itibarıyla zamanın ruhu, devletin tekrar ön plana çıktığına dair bir vurgu yapıyor herkese.

Hatta devleti ekonomi yönetiminde denkleme tekrar dahil eden bu karma anlayış -esasnda bilmiyorum sizde de aynı hissiyat uyanıyor mu- bir tür sosyal demokrat anlayışa işaret ediyor. Tabii ki esas vurgu herkesin sınırlarını bildiği, özgürlük anlayışını devletin makul ve rasyonel regülasyonlarına göre revize ederek koruduğu bir düzen hep işaret ediliyor, ifade ediliyor. Esasnda 1993 Kopenhag Zirvesi'nde de Avrupa Birliği'ne yeni kabul edilecek ülkelere yönelik kriterler belirlenirken, hatırlayınız aynı ilkeler vurgulanıyordu: İstikrarlı ve kurumsal bir demokrasi, hukuk devleti, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması, ayrımcılığın olmaması, insan hakları sözleşmelerine çekincesiz iştirak ve bu kuralları kesintisiz uygulamak. Tüm bunlar için de güçlü ve adil bir devlet gerekiyordu. Esasnda tüm bu hususlar gösteriyor ki, uygarlık birikimi medeniyetin kurullarını adeta hap haline getirmiştir. Tüm mesele, bu bilinenleri, hap haline gelmiş değerleri uygulamak.

Efendim, sözlerime son verirken, Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında tüm kurum ve kurullarıyla işleyen bir demokrasinin bu ülke insanının artık hakkı olduğunu ifade etmek istiyorum. Beklentimiz odur ki, demokrasinin ılık güneşi bizlerin olduğu kadar bizi yönetecek olanlarımızın idrakine de sızmış olsun. Gelecek güzel günlerin ışığı toprağa, tohuma, çocuklarımıza bereket getirsin, bu mazlum coğrafyayı artık apaydınlık kılsın.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Cem Say

Akademisyen - Boğaziçi Üniversitesi

Akademisyen. Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğretim üyesidir. Yapay zekâ, kuantum hesaplama ve hesap karmaşıklığı kuramı ana çalışma alanlarıdır. Oksijen Gazetesinde haftalık bilim yazıları yazmaktadır.

Devrimler, dünyanın toptan değişmesi demek. Şu sırada da onun gibi bir şeyin içinde yaşıyoruz, bu devrimleri de sanıyorum bilgisayar mühendisleri yapıyor.

BİLİM TOPLUMU OLMAK YA DA OLMAMAK

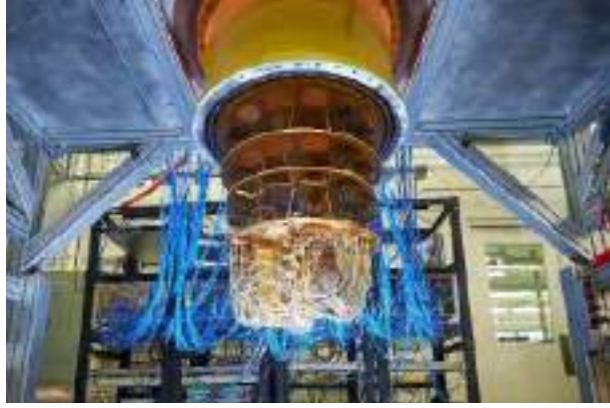
Merhabalar. Sunuşta denildiği gibi ben Boğaziçi Üniversitesi'ndenim. Duymuşsunuzdur; Boğaziçi Üniversitesinde heyecanlı günler yaşıyoruz. Benim branşım bilgisayar mühendisliği. Tabi son zamanlarda da akademik özerklik; üniversite nasıl olmalı, nasıl olmamalı konusuna da epeyce kafa yormak zorunda kaldık.

Belki görmüşsünüzdür, bizim öğle tatillerinde rektörlük binasının önünde “akademik özerklik nasıl olmalı” diye düşünerek güneşlendiğimiz bir saatimiz var, ben sosyal medyada onun resimlerini paylaşıyorum. Bu paylaşımların altına da daima “Bunlar hâlâ işten atılmadı mı?”, “Bizim vergilerimizle bütün gün dikilip (bütün gün insan orada nasıl dikilebilir onu da anlamıyorum da, biz öğle yemeği tatilimizden verip 15 dakika orada duruyoruz) hiçbir iş yapmıyorlar!” falan gibi çok değerli yorumlarıyla trol arkadaşlar katkıda bulunuyor. O yüzden izninizle bugün konuyu açarken biz bilgisayar mühendisleri ne yaparız, genel olarak biz üniversitede araştırmalarımızda ne yapıyoruz, bunlardan biraz bahsetmek istedim. Benim bilgisayar mühendislerinin ne yaptığını, bu yapay zekâ denen şeyin ne olduğunu; halkımızla paylaşmaya çalıştığım birkaç tane de kitabım var.

Bir özet geçeyim. İktisatçı değilim, tarihçi değilim ama sanıyorum devrimler, dünyanın toptan değişmesi ne demek biliyorum. Şu sırada da onun gibi bir şeyin içinde yaşıyoruz, onu da sanıyorum bilgisayar mühendisleri yapıyor. Fark etmişsinizdir, bu internet denen şeyi biz başımıza sardık. Onun daha

ötesini de yapıyoruz, daha yenisini de getiriyoruz. Benim araştırma alanlarından birisi kuantum hesaplama; öğrencilerimizle birlikte kuantum bilgisayarları neler yapabilir, neler yapamaz konusuyla ilgili çalışmalarımız var.

Görselde gördüğümüz, avizeye benzeyen şeyler kuantum bilgisayarı. Aslında bunlar buzdolabı, yani bu makinanın neredeyse tamamı buzdolabı. En üst katı -270 derecede ve aşağı doğru her inişinizde her katman biraz daha, biraz daha soğutuyor. En alttaki katman artık mutlak sifira çok çok yakın bir mertebede ve esas kuantum bilgisayarı denen şeyi, yani "çip"ini orada bulunduruyoruz. Çünkü kuantum hesaplama sistemlerini termal gürültü ve başka her tür gürültüye çok hassas oldukları için çok soğuk olmaları gerekiyor. Bunların henüz çok küçüklerini yapabiliyorlar. Ama bir kez hedefimize ulaştığımızda, bu kuantum bilgisayarlarının şöyle bizim cep telefonlarımızın ne kadar belleği varsa o kadar bellekli hale getirebildiğimizde, hatta ona da kalmadan; yani şöyle bir 3000-5000 bitlik bir belleği bunlara inşa edebildiğimizde, hani internete bağlandığımızda bazı sitelerin isimlerinin yanında bir kilit çıkıyor ya otomatik ödeme yapmak için; bankamıza erişmek, kredi kartıyla ödeme yapmak için ona bel bağlıyoruz, yazışmalarımızın başkalarının okunmaması için o şifreleme sistemine bel bağlıyoruz ya, işte onların hepsi değişecek mesela. Çünkü kuantum bilgisayarları orada kullanılan standart şifrelemeyi kırarak. O teknoloji, o yazışma, haberleşme teknolojisinin bize şimdi sağladığını düşündüğümüz avantajların tümü gidecek, yerine başka avantajlar gelecek. Orada "her şey değişecek".

Ama her şeyin değişme olayı, bilgisayarların başının altından çıkanlar bununla da kalmıyor. 30-40 yıldır bilinen ama 2000'li yılların başlarında artık -mükemmelleştirildi demeyelim de- olgunlaşan bir teknoloji var: Derin öğrenme teknolojisi. İnsan beynindeki sinir hücreleri arasındaki ağı yapısını taklit ederek, artık bilgisayara bir konuda birçok örnek gösterdiğimizde o işin, o dönüşümün, o hesabın nasıl yapıldığını kendi kendine öğrenebilmesi ve de artık o tipten

bir soruyla karşılaştığında insanlardan daha başarılı cevap verebilmesini sağladığımız bir devrim daha yaşadık ve bu teknolojinin sonuçlarını yaşıyoruz, her gün görüyoruz. İşte telefonlarımızda artık hiç bilmediğimiz dillerde çeviri yapabiliyoruz. Tek kelimesini bilmediğiniz, dilini bilmediğiniz bir ülkeye gidip telefonunuzla o yörenin insanlarıyla anlaşabiliyorsunuz. Eskiden böyle bir şey yoktu. Birkaç çarpıcı örnekten bahsederek geçeyim.

Şekilde gördüğümüz, protein yapısı tahmin eden, bir program. Birçok insan bunun ne olduğunu bilmiyor. Bunun neden bu kadar önemli bir şey olduğundan birazcık bahsetmek gerekiyor. Bütün canlılar, bizim vücudumuz protein denen moleküllerin birbirine

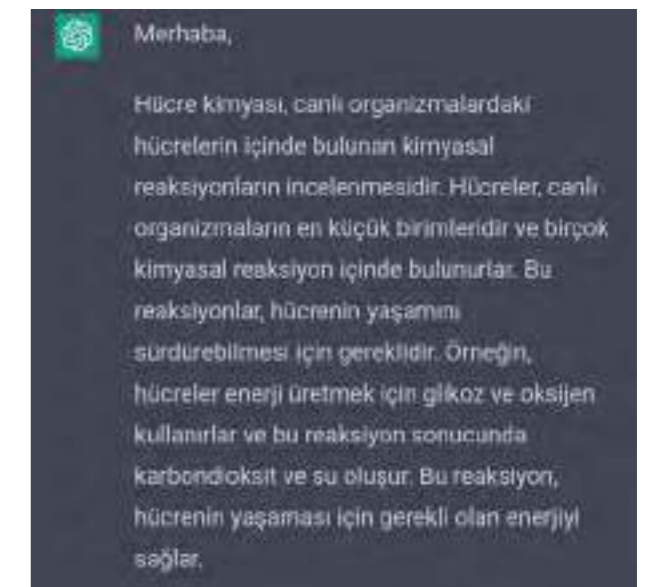
takılmasıyla oluşuyor. Bunların lego parçaları gibi değişik üç boyutlu şekilleri var ve işte uygun şekil uygun şekile takıldığı için bizim bu sistemimiz çalışıyor. İnsan vücudundaki proteinlerin hangi aminoasitlerden yapıldığını bilmekle beraber, onların çoğunun şekillerini bilemiyorduk. Çok az bir oranının şeklini biliyorduk. İlaç filan geliştirmeniz için onların üç boyutlu şekillerini bilmenize ihtiyaç var, ki o kilide uyan anahtar geliştirebiliriz, o hastalığı yok edin. Bu yapay öğrenme teknolojisi sayesinde aminoasit-protein şekli bağlantısı bilinen az sayıda örneği bu sinir ağına gösterdiler, yapay öğrenme teknolojisine gösterdiler ve artık insanların 30-40 yıldır düşünüp bulamadığı o dönüşümün sırrını, o hesabın sırrını yapay zekâ çözdü ve 3-5 sene içinde artık insanlığın bildiği 200 milyon proteinin hepsinin şeklini tahmin edebiliyoruz. Bu, o kadar büyük bir etki yaratacak ki, -tıpta, akıllı materyallerin dizaynında- bunu çok zeki bir insan yapsaydı hemen ona Nobel Ödülü verirdiler. Bunu bir bilgisayar yaptı, bunu bir yapay zekâ, bilgisayarlılar yaptı.

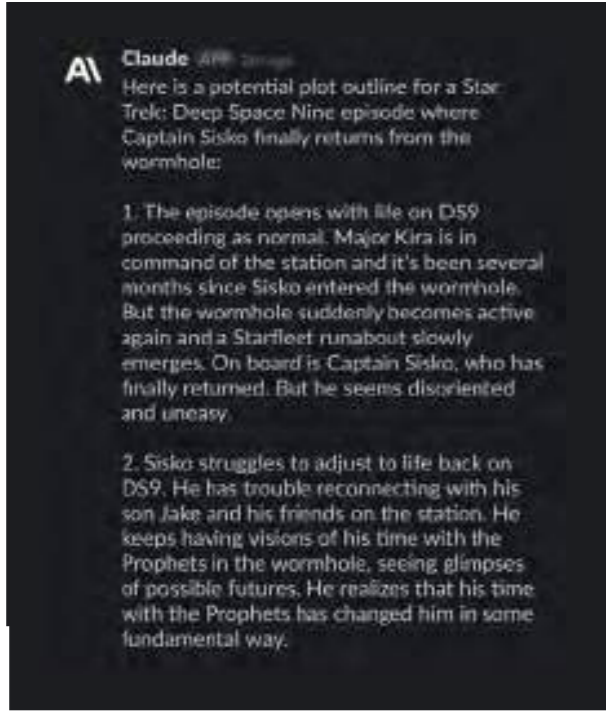
Bu fotoğrafını gördüğümüz adamcağız mahvolmuş vaziyette masaya yığılmış olan dünya Go şampiyonu; eskiden bilgisayarların çok başarılı olamadığı bir oyun, artık insanlardan çok daha iyi oynuyorlar. Artık hiçbir insanın satrançta, Go'da, bu tip oyunlarda bu makinaları yenme şansı yok. İnsanların ötesine geçmiş durumda birçok açıdan bu teknoloji.

Bu gördüğünüz insanlar yok; böyle insanlar yok. Bu fotoğrafları duymuşsunuzdur. Şimdiki adı stable diffusion olan bir teknikle bilgisayar uyduruyor. Bilgisayar bildiği insan resimlerinden "demek ki insan yüzü böyle oluyormuş" diyerek uyduruyor. Böyle artık "generative" denilen, üretim yapan, bir şey hayal edip onu ortaya koyan bilgisayar teknolojileri geliyor. Bunu duymuşsunuzdur. Başta gösterdiğim kitaplarımdan birinin kapak resmini de bunlara yaptırdık. Çünkü biz yazarlar olarak resim yapmayı bilmiyoruz. Ama artık siz metin olarak tarifini verdiğiniz herhangi bir resmi bir dakikanın içinde bilgisayara yaptırabiliyorsunuz. "Ata binen bir astronot resmi"; pat, bir dakika sonra karşınızda işte. "Laboratuvarında deney yapan iki tane oyuncak ayı resmi çiz"... Canınız ne isterse; ne artık yazı yazmak kadar kolaylaştı resim yapmak. "Kızgın bir çorba kasesi resmi çiz.", ne isterseniz...

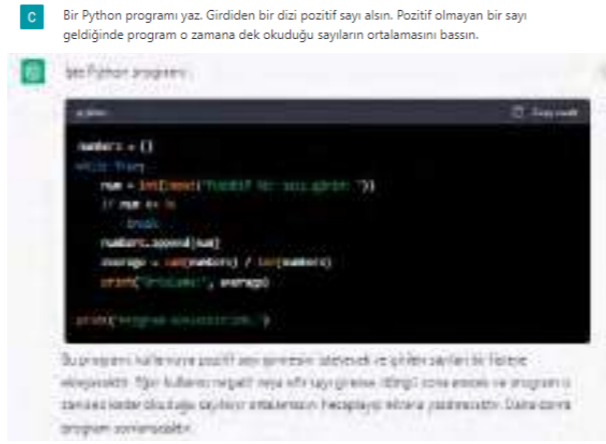

Bunların yaratacağı “Birtakım insanların işleri elden gidecek mi?” tipi soruların farkındayım. Zaten İktisat Kongresi’nde “Gelecek 100 yılda bunlar olacak.” deme namına bunları söylüyorum. ChatGPT diye bir şeyi duymuşsunuzdur, daha birkaç gün önce onun en son sürümü çıktı GPT-4 adında. “Hücre kimyası hakkında kısa bir kompozisyon yaz.” dedim, 10 saniye içinde yazdı.

İnternette gördüğüm bir haber sitesindeki bir haberin ilk üç paragrafını girdim, bir hayvanat bahçesinde hayvanlara yazık olmasın diye artık canlı fil değil, robot fil kullanacaklarmış, başka hiçbir şey demedim. Hemen arkasına bu uygulamanın ne kadar iyi olduğunu filan anlatan gayet makul bir yorum döşendi. Hani bir politikacıya yorumunu sorarlar bir konuda da hemencecik sazi eline alır (Süleyman Demirel de her konuda bir saat konuşabilirdi), onun gibi bu yeteneğe sahip bir program. Siz ona ne dersiniz onu anlamlı şekilde cevaplayabiliyor.

En sevdiğim bilimkurgu televizyon dizisi heyecanlı bir yerde bitmişti ve yeni bölümleri çekilmiyor. “Bunun o bölümden sonraki bölümü ne olabilir?” diye sordum. Hemen bana “sonraki bölüm şöyle şöyle olur” diye onun hikayesini yazdı.

“Bilgisayar programcıları dünyayı ele geçiriyor.” demeyin, bilgisayar programlama işini de artık bu sistemle çok hızlı, öyle 1 saniye içinde yapabiliyoruz. “Şunu şunu yapan bir bilgisayar programı yaz.” dedim ve hemen o programı yazmakla kalmadı, aynı zamanda “Bu program şöyle şöyle yapmaktadır, bu satırı bu işi yapıyor. Ayrıca bakın çalıştırırsanız da ekranda böyle bir manzara görürsünüz.” diye bir öğretmen edasıyla bana anlattı. Nasıl? Bu konuda çok fazla materyal zaten internette var ve o bunların hepsini okuyup bu kelimeler arasındaki gidişin ritmini öğrenmiş.

Bilgisayar hocalarının, teorisyenlerinin de işleri güvende değil diyebiliriz: Bakınız, şekilde gördüğünüz birkaç ay önce Nature Dergisi’nin kapağında çıkan bir buluş. Matris çarpımı diye bazılarımızın üniversiteden hatırladığı bir matematiksel işlem vardır, onun da kırk yıllık bir algoritması vardır, onun daha verimli olanını

bulmuş. Yani algoritmanın kendisini keşfetmiş. Çünkü algoritmanın kendisini de tıpkı satranç ya da Go için hamleler arasında hangi hamle öbür hamleden daha iyi aramasını becerdiği gibi, mesela hangi 30 satırlık algoritma diğerlerinden daha iyi acaba diye arayabilecek şekilde o problemi ona tarif etmişler, onu da becermiş.

Ben yapay zekâ hakkında kitaplarım olduğu için bazen yapay zekâ şu sektörü nasıl değiştirecek, yapay zekalar bu konuda ne gibi değişikliklere yol açacak” gibi sorulara muhatap olduğum toplantılara katılıyorum. Mesela iki sene önce katıldığım “Eğitimde neleri değiştirecek?” konulu bir toplantıda bu slaytı kullanmışım.

Bu üç tane kitabı okumuşum; orada da anlatıyor işte şöyle olacak, hoca orada konuşacak, yüz tane öğrenci internet üstünden dinleyecek falan filan. Neyse, bunların hepsi eskide kaldı! Çünkü bu ChatGPT o zamanlar yoktu, bu kitapların hiçbirinde ChatGPT’den bir kelime bile bahsedilmiyor. Birkaç ay itibarıyla her şey tekrardan değişti. Artık hiçbir öğretmen öğrenciye “Sen bu konuyu incele, ondan sonra evde bir ödev yaz, ben o ödevi kontrol edeyim.” diyemeyecek. Çünkü o ödevi ChatGPT bir saniye içinde yazıyor ve bedava. Sınavlar da öyle... Duymuşsunuzdur; Amerikan baro giriş sınavı gibi bir sürü sınavı başvuran insanların yüzde 80’inden daha iyi cevaplıyor. Bu sadece bir sektör.

Yazı üretiyor musunuz mesleğinizde? Mesleğinizde bir konuda bir şeyler yazmanız gerekiyor mu ya da bir programlama yapmanız? İşte onların hepsi, bütün sektörler bu metin üretici sistemlerden etkilenecek. Bütün iş kolları, A’dan Z’ye. Bunun farkında olan, bundan haberi olan ve olmayan insanlar arasında ciddi bir kırılım olacak, haberiniz olsun.

Şimdi, bunun gibi bizim teknolojiadaki son gelişmelerden bahsettiğimiz konuşmalarda, “Peki ama Türkiye bu olayın neresinde? Biz treni kaçırdık mı? İşte bunu Amerikalılar yapıyor, biz ne durumdayız?” gibi sorulara muhatap oluyoruz.

Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, bu ülkenin çok çok yüksek puanlı bölümlerinden biri. Çok başarılı gençlerinden bazıları bizim okula geliyor. Benim şahsen öğrencim olan bir tanesiyle başlayarak, Boğaziçi mezunlarından bahsedeyim. Genel olarak bizim hocalarımızın ve öğrencilerimizin bu işin neresinde olduğuna ya da bundan ne getirip ne götürdüğüne dair bir fikir verebilir. Nevzat benim öğrencimdi, birkaç sene hep sınıfta kaldı. Çünkü derse gelmiyordu; meğerse şirket kuruyormuş. Neyse, sonunda gelip çok düşük bir notla geçti. Sonra şirketini 600 milyon dolara satmış.

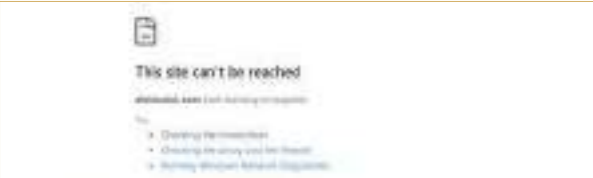

Peak 1,8 milyar dolara satıldı; oyun şirketleri gerçekten iyi. Bu şirketlerin özelliği şu, bu mesela Eti Bank'ın satılması gibi bir şey değil, bunun satılması iyi bir şey. Çünkü sıfırdan zaten son 3 yıl içinde o genç onu kurmuş oluyor ve ondan sonra yoktan var ettiği bu zenginliği hop diye dolara çevirmiş, yine onu Türkiye'ye getirmiş oluyor.

Getir, 1,2 milyar dolara bir başka yabancı şirketi almış, şimdi değerlemesi 10 milyar dolara yükselmiş. Bunların hepsi Boğaziçi mezunu ve genel olarak bizim Türkiye'de bilgisayar öğrenen (hani roket bilimi değil, bir de bunu öğrenmek de aslında kolay, ucuz bir şey) insanlar; dünya çapında araştırma yapan hocalarımız da var...

Öte yandan yani Türkiye'nin bir de öbür tarafı var biliyorsunuz. Yanılmıyorsam Facebook 2004'te kuruldu. Şu anda biliyorsunuz Amerikan seçimlerinin kaderini değiştiren dünyanın en büyük şirketi. Bir sürü teknoloji bunun başının altından çıkıyor. Ekşi Sözlük ondan beş sene önce kurulmuş. Bunların çalışma şekillerini, mantıklarını düşünürseniz, Ekşi Sözlük ben yanlış bilmiyorsam dünyada o tip şeylerin ilki. Yani o Amerika'da olsaydı onu kuran adam Zuckerberg olacaktı ve de o da Facebook olacaktı. Ama Türkiye de olduğu için bakın ne olmuş?

Ekşi Sözlük'e savaş açıldı
Taraf gazetesi yazarı Mehmet Baransu, Twitter'da, Ekşisözlük'ün din karşıtı bir site olduğu, Allah ve peygamber gibi kutsal değerlere küfredildiği gerekçeleriyle "Ekşi sözlük kapatılmalı" adlı bir kampanya başlattı.

2011'den bir haber: Taraf Gazetesi yazarı Mehmet Baransu, Ekşi Sözlük'ün kapatılması ve kurucusu tutuklanması için kampanya başlattı. 2011'de Mehmet Baransu öyle yaparsa, tabii 2023'te Ekşi Sözlük'e ulaşmaya çalıştığımızda gördüğümüz manzara da bu.

Bunlar, bizi bu işlerin, bu teknolojinin hızlı ilerlemekte olduğu yabancı ülkelerden ayıran belli başlı önemli özelliklerimizden. Yani Amerika'da hiç kimse bu erişim engeli ekranıyla karşılaşmıyor. Ama biz Türkiye'de şu haberle de karşılaştık, üstelik depremin üçüncü gününde. Ben "Türkiye yapay zekâdan anlayanlar grubu" gibi bir şeyin içindeyim. Bir toplantıydık, biz bilgimizle bu acil kurtarma çalışmalarına falan nasıl yardım edebiliriz diye. Bir baktık, Twitter kapatılmış. Yapay zekâ falan konuşurken... "O zaman önce Twitter'ın açılmasını söyleyelim!", aklımıza gelen en iyi fikir bu oldu.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi; birinci yüzyıla bir bakmamız lazım. 1909'da çekilmiş bir fotoğraf bu; 31 Mart Vakası diye bir olaydan sonra çekilmiş. Bir tür gerici isyan olmuş, sonra bastırılmış. Gericiler ilk ne yapmışlar biliyor musunuz? İstanbul'da, Maçka'da o zamanki rasathaneyi basmışlar, bütün bu teleskopları, sismografları falan imha etmişler ve bu Türkiye tarihindeki ikinci imha edilen rasathane; bir de 16'ncı yüzyılda padişah tarafından topla yıktırılan var. "Bunlar meleklerin eteklerinin altına bakıyorlar." diye söylenti çıkmış, gökyüzüne bakıyorlar ya... Böyle bir rekorumuz var, yani dünyada böyle bir şey var mı bilmiyorum. Bu gibi olaylara bakan ve Osmanlı'nın işte bu bilim ligindeki pozisyonu nedeniyle başına bunların geldiğini anlayan Atatürk'ün de hepimizin bildiği böyle bir sözü var ekranda:

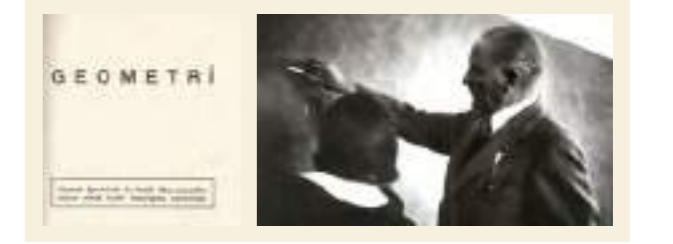
"Maneviyat için de" diyor bakın, maddiyat için falan olduğunu herhalde herkes anladı da... Yani bir düşünce yöntemi olarak "Bir şeye inanayım mı, inanmayayım mı" ya da "veriye dayalı olarak bir konuda fikrimi ne zaman değiştirebilirim?" O yöntemden bahsediyor, en hakiki mürşidin ne olduğundan bahsederken.

Biliyorsunuz 1923'te, işte tam da bu aylardaydı, değil mi? Yani ilk kongrenin olduğu sıralarda daha Cumhuriyet kurulmadan öğrencileri, parlak öğrencileri o perişan ülke, bizim ülkemiz Atatürk'ün emriyle yurt dışına yolluyor. Onların hepsi yurt dışında çeşitli bilim dallarını öğrenip, çalışıyorlar, eğitim alıp geri dönüyorlar. Bu lafı da Atatürk onlara gönderdiği telgrafta diyor: Sizleri kıvılcım olarak gönderiyorum, alevler olarak geri dönmelisiniz.

Devlet başkanı bu işlerle uğraşılıyor. Ortalık hastalıktan kırılıyor; 1927'de verem aşısı üretimi başlıyor, 1928'de Hıfzıssıhha Enstitüsü ile üretim merkezleştiriliyor. Kuduz, difteri, tetanos, çiçek; bütün o yüzyıllardır Anadolu'yu kırıp geçiren hastalıkların aşılarında ülke ihtiyacını karşılayacak üretim sağlamıyor. Bu sadece bir, iki örnek. Çünkü sürem bitti, bitecek.

Bu şekilde gördüğümüz kitabı kim yazdı? Bu kitabı Atatürk yazıyor, Çankaya Köşkünde. Açık, dörtgen, üçgen filan; bu kelimeleri Atatürk düşünüyor. Çünkü daha önce müselles, "Bir müsellesin zaviyetanı dahiletanı" mı ne?... Yani "bir üçgenin iç açıları" demek için böyle Arapça bir tekerleme yapmanız gerekiyor ve öğrenciler anlamıyor tabii. "Müselles" in ne olduğunu Arap çocukları anlar da Türk çocukları onun üçgen olduğunu "üç" dersiniz anlıyor.

Babam bu fotoğrafın çekildiği sınıfta öğrenciymiş. Sivas Lisesi'nde Atatürk gidiyor, geometri dersi veriyor, Pisagor teoremini ispatlıyor. Üstelik o kitaplar daha oraya gelmemiş. O yüzden önce Atatürk'e bu sınıfın çalışkan kızı çıkıp bir şeyler anlatınca "Şunun zaviyesi böyle" filan diyor kız. "Size yeni kitaplar gelmedi mi?" diye soruyor Atatürk. (Tabii o şöyle bir kaşını çatınca bir hafta sonra kitaplar geliyor.) Ve Cumhurbaşkanı (babam da dahil öğrencilerin ilk defa duyduğu) normal, bizim bildiğimiz Türkçe terimlerle Pisagor teoremini ispatlıyor orada öğrencilere. Onlar da anlıyorlar. Neden? Çünkü Türkçe, bir de adam matematiği bilerek, severek anlatıyor. İsmi zaten matematik öğretmeni tarafından verilmiş hatırlarsanız; Mustafa Kemal.

Sonra ama bizim ülkemizde başka bir şey oluyor, birinci yüzyılın bir de öbür tarafı var. Demokrasi, biliyorsunuz, tıpkı bilgisayar sistemleri gibi bazı açılardan "hack"lenmeye açık bir sistem. Özellikle bir şeye sorgulamadan inanma hastalığı olan insanların belli düğmelerine basarak onlar yanlış yönlendirebiliyor. Neyse, orasını anlatmama gerek yok.

Aydın Erel

Bu resmini gördüğünüz insan rahmetli hocamız Aydın Erel. Aydın Erel'i internette aratarsanız, "Ben bu trene binmem, sevdiğilerimi de bindirmem." diyen adam. Ne zaman? 2004'te. O zamana kadar yavaş giden o meşhur demiryolunda treni hızlandırılmış yapalım fikri akıllara geliyor. Yani hiçbir şey değişmiyor; raylar değişmiyor, vagonlar değişmiyor, tren değişmiyor. Sadece "Bunu daha hızlı sürelim, adına da hızlandırılmış tren diyelim." fikri ile o proje hayata geçiyor. Aydın Hoca, "Aman lütfen bunu yapmayın, ben bu trene binmem, kimse de binmesin." diyor. Bir ay sonra 41 kişi ölüyor, Pamukova tren faciası, Google'dan bakabilirsiniz.

Ve tabii İhsan Ketin Hocamız. İhsan Ketin Hoca 1939 Erzincan depreminden sonra eşek sırtında bütün o Kuzey Anadolu'yu dolaşıyor. O sırada da böyle seri şekilde birer yıl arayla doğudan batıya depremler oluyor ve de İhsan Ketin Hoca yıllar içinde Kuzey Anadolu fay hattını keşfediyor. Dahası da var; "Bir saniye, Türkiye'nin kuzeyinde bir kırık var ve Ankara'nın olduğu bölüm batıya doğru senede şu kadar hızla gidiyor. Bunun gidebilmesi için altta da bir yerde bir kırık olması lazım." diyor ve bu maalesef son depremde kırılan fay hattının var olması gerektiğini mantık yürüterek anlıyor. Daha sonra 1970'lerde o da keşfediliyor. 1970'ten bahsediyoruz. Tarih kitapları zaten binlerce yıl önce Antakya'da korkunç şiddette iki tane depremin olduğunu yazıyorlar. Naci Hoca -sanıyorum o da burada konuk olacak- yıllardır feryat ediyor. Sonra olanları görüyoruz.

Yani Türkiye'nin önünde bir seçim var. Bir seçim olduğunu herkes biliyor elbet ama işte o seçimin konusu aslında bu. Bilim toplumu mı olacağız, bilimin dediğini mi yapacağız, yoksa öbür tür lüsünü mü? Geçtiğimiz yüzyılda yaşadıklarımız bize bu konuda ilham vermeli. Sizi Boğaziçili Hocalar adına sevgiyle selamlıyorum. Sağ olun, var olun.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Kerim Rota

Gelecek Partisi Ekonomi Politikaları Başkanı

Mühendis, Gelecek Partisi kurucusu ve Ekonomi Politikaları Başkanı. Çeşitli özel sektör bankalarında genel müdür yardımcılığı ve genel müdür vekilliği görevlerinde bulunmuştur.

SON YÜZYILDA TASARRUFLARLA İMTİHANIMIZ: İKİNCİ YÜZYILDA NE YAPILMALI?

Sayın Başkan; böyle güzel bir platforma beni davet ettiğiniz, böyle bir şans verdiğiniz için çok teşekkürler. Hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Dünyada şu anda en büyük ekonomik sorun nedir diye sorulsa, enflasyon son birkaç senede ön plana çıktı ama gelir dağılımı veya servet dağılımının bozukluğu herhalde en başta gelir. Gelir dağılımı üzerinde çok konuşuluyor, detaylı çalışmalar var ama servet dağılımı bu kadar çalışılmış bir konu değil. Servet dağılımına baktığımızda birazdan göstereceğim bazı grafiklerde göreceksiniz ki, durum gençler açısından çok vahim bir noktaya gelmiş durumda ve gençlerin bu kısır döngüden çıkması için de bir şeyler yapılması gerekiyor. Daha sonra işin Türkiye boyutuna, yani Türkiye'deki servet dağılımı bozukluğuna değineceğim.

Bu analizi kuşaklar üzerinden yapmak istiyorum. 1946 öncesi doğanlar olarak artık bu salonda azınlıkta olduğumuzu tahmin ediyorum, sessiz kuşak olarak tanımlanıyor. 1946/1964 arası doğanlar baby boomer, 1965-80 arasında doğanlar X kuşağı ve 1981-96 arası doğanlar ise Y kuşağı olarak adlandırılıyor. Bu tanımlar sıkça değişiyor ama ben bunu seçtim.

ABD'de şöyle bir çalışma yapılmış: Kuşakların ilk bireyleri 39 yaşlarına geldiklerinde dünya servetinden aldıkları pay acaba neydi diye bakılıyor. Bu yıl Y kuşağının bireyleri de 42 yaşına girdiği için artık bu analizi yapmak 3 yıldır mümkün hele gelmiş. Boomer kuşağı 39 yaşına geldiğinde yani 1985'de dünya servetinin yüzde 21'ine sahip olmuş, X kuşağının ilk temsilcileri ise 2004'de yüzde 7'sine sahip olmuş, Y kuşağı ise 2020'de ancak yüzde 3'üne sahip olabilmemiş. Yani boomer kuşağı servetin önemli bir kısmını elinde tutmuş ama diğer kuşaklar bu şansı bulamamış. 1981 sonrası doğanların gelire ve servete ulaşması artık çok daha zor. Çünkü hem daha rekabetçi hale gelen hem de emeğin değerinin çok daha az olduğu bir dünyada yaşamak zorundalar. 1990 sonrası doğanlar için bu çok daha zorlaşıyor. "Barış ile Sinem'in orta direk olma hayali!" yazım da bu sorunu hikayeleştiriyordu.

ABD'de gençler 30 yaşına geldiklerinde ebeveynlerinin o yaşta kazandığından daha fazla kazanma ihtimali nedir diye bir çalışma yapılmış. Şu ortaya çıkıyor; yoksul bir ailede doğan çocuğun daha yoksul olma ihtimali günümüzde artık çok daha yüksek. Toplumun en yoksul yüzde 60 ila 80'i arasında olan ve 1980'lerde doğmuş bir çocuğun ailesinden daha

Gençlerimize umut verecek ikinci nesil bir toplum sözleşmesine ihtiyacımız var. Bu sözleşmede ne olmalı? Bu sözleşmede kapsayıcı, katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi olmalı, hukukun üstünlüğü olmalı, ifade özgürlüğü olmalı, liyakate saygı olmalı, devletin şeffaflığı, hesap verilebilirlik ve denetlenebilirliği olmalı; devletin denetleme ve gözetimini, vatandaşın lehine yapması olmalı.

fazla para kazanma ihtimali artık yüzde 40'lara kadar düşmüş durumda. Oysa 1950'lerde, 60'larda doğanlar açısından çok daha şanslı bir durum ortadaydı. Bu da gösteriyor ki fırsat eşitliği her geçen gün daha da azalmakta.

Serveti kimler elinde tutuyor diye baktığımızda ise baby boomer kuşağı şu anda dünyadaki servetin yüzde 67'sine sahip. Sessiz kuşak dediğimiz kuşak ise yüzde 24'üne. Yani bugün ortalama 65 yaşında olan bir kuşak servetin yüzde 80'ine sahip oluyor. Dünyada ve ülkemizde gelir dağılımı kötü ama servet dağılımı bundan çok daha kötü. Gelire ulaşmanın yolu da fırsat eşitliğinden geçiyor. Servet eşitsizliği ise fırsat eşitliğini azaltıyor.

Servette gayrimenkul yatırımının payına baktığımızda ise baby boomerlar varlıklarının üçte birini konut yatırımında tutuyorlar, 81 sonrası doğumlu Y kuşağında ise gayrimenkul sadece yüzde 4 paya sahip. Bu konut yatırımından hoşlanmadıklarından değil, o imkânı bulamamalarından kaynaklanıyor. Dünyada ve Türkiye'de kişi başı servete baktığımızda, Türkiye'de kişi başı servet yaklaşık 20 bin dolar seviyesinde, dünyada ise bu 85 bin dolar. Yani bire dört

gibi bir oranımız var. 2015 yılında bu neredeyse bire ikiye düşmüştü, Yani ekonomideki kötüleşme, ciddi anlamda Türkiye’de varlık fiyatlarını aşağı çekmiş ve varlığı olanların da servetlerini de aşağıya indirmiş durumda. Ülkemizin dünya servetindeki payı yüzde 0.3, oysa dünyadaki nüfus payımız yaklaşık yüzde1.

Ülkemizde servetin dağılımına baktığımızda ise en tepedeki yüzde 1, servetin yüzde 40.7’sini alırken yüzde 10’u 71’ine sahip. Toplumun en zengin yüzde 10’u, yani nüfus olarak baktığımızda yaklaşık 8 milyon kişi, yetişkin nüfus olarak baktığımızda da hemen hemen 6 milyon kişi Türkiye’deki servetin yüzde 71’ini elinde tutuyor. Ülkemizde yaklaşık 40 milyon kişinin ise herhangi bir varlığı yok, birçoğu borçlu bir kısmı da sadece günü kurtarabiliyor.

Dünyada dağılımın nasıl olduğuna bakalım: Türkiye’de en tepedeki yüzde 1, servetin yüzde 40’ını alırken, ABD’de yüzde 35’i alıyor. Oysa ABD’de unicorn diye adlandırılan girişim hissedarları aslında servet dağılımın bozmaya çok müsait bir yapı oluşturuyorlar. Buna rağmen ülkemizde dağılımı daha bozuk durumda. Avrupa’da en tepedeki yüzde 1 servetin, yüzde 30’una sahipken, Rusya’da yüzde 58’ine sahip. En zengin yüzde 10 Türkiye’de yüzde 70 Avrupa’da yüzde 67, Rusya’da yüzde 82. Hangi yöne gideceğimize hep beraber karar vereceğiz. Bu kararda da 14 Mayıs seçimlerinin önemli bir kırılma noktası olduğunu düşünüyorum. Servet dağılımında, demokraside, hukukta, insan haklarında Fransa’ya mı yaklaşacağız, Rusya’ya mı yaklaşacağız? Bunun kararını vereceğimiz bir 14 Mayıs bizi bekliyor.

Türkiye’de servette dağılımın yanında kırılım sorunu da var. Dünyada servet finansal varlıklar ve finansal olmayan varlıklar olarak iki ayrımla ölçülüyor. Yani biraz evvel bahsettiğim servet tutarının içerisinde gayrimenkuller de var. Türkiye’de servetin yaklaşık yüzde 80’i gayrimenkulden oluşuyor, dünya ortalaması ise yüzde 50. Niye gayrimenkule bu kadar bir ilgimiz var sorusu önemli. Bunun nedeni muhtemelen uzun yıllar peşimizi bırakmayan ekonomik istikrarsızlık dönemlerinin sonucunda finansal tasarruflardan korkar hale gelmemizden kaynaklanıyor. Tasarruf tercihlerinde üç sorunumuz var. İlki yastık altı tasarrufların büyüklüğü, ikincisi gayrimenkul tercihinin yoğun olması ve son olarak tasarrufların kısa vadede yoğunlaşması. Bunların en önemli nedeni de ciddiye alınmayan yüksek ve kalıcı

bir enflasyona sahip olmamız. Geçtiğimiz yıllarda kamu finansmanının ihtiyacı nedeniyle muazzam bir dışlama etkisi yaşadık. İlaveten hükümetlerin enflasyon, faiz ve dış denge ilişkisinde ciddi bir kafa karışıklığı var. Buradaki en büyük kafa karışıklığının da şu an ki hükümette olduğunu görüyoruz. Ayrıca zorunlu tasarruf uygulamalarının yarattığı bir itibar açığımız var. Negatif reel faiz nedeniyle ortaya çıkan alternatif ürün arayışları var ve kamunun piyasalarda denetim ve gözetim eksikliği var.

Ben bazılarınızın yakın tarihinde de hatırlayabileceği, bu son üç yani zorunlu tasarruf uygulamanın negatif reel faiz ve denetim gözetim eksikliği ilgili biraz hani salonun ruhunda açmak için bazı eski hikayeleri hatırlatmak isterim.

Zorunlu tasarruf uygulaması; bunu hatırlayan pek kalmamıştır muhtemelen ama evlerinde hâlâ olanlar vardır. 1961 yılında Tasarruf bonoları çıkartılıyor. Bütün gelirlerden yüzde 3 kesinti yapılıyor 10 yıl vadeli, yüzde 6 faizli tasarruf bonoları bütün vatandaşlara veriliyor. “*Aman bozdurulmasın*” diye ilk 5 yıl nama yazılı sonraki 5 yılda hamiline olacak şekilde düzenleniyor. Ama daha çıkar çıkmaz bu bonolar nakit ihtiyacı sebebiyle alınıp satılmaya başlanıyor. O sıralarda enflasyon çok büyük sorun değil, enflasyon Türkiye’nin 70’lerde başlayan bir problemi. Ama buna rağmen 100 liralık bonolar 30-40 liradan işlem görüyor, paraya ihtiyacı olanlar bonoyu bozdurmaya başlıyorlar. Bu alım satımdan devlet rahatsız olunca da şahıslar adına yapılan bonoların, bono olarak verilmeyip hesaplarda tutulması adına kanun bile çıkarılıyor. Sonunda olan oluyor, 10 sene sonunda tasarruf bonusu serüveni 71’de sonlanıyor, yerini kalıcı mali denge vergisine bırakıyor. Yani zaten vergi almak istemişler de onu söyleyememişler.

Yine konut edindirme yardımını hepiniz mutlaka hatırlayacaksınız. Bu da iyi niyetle başlamış gibi görünse de daha sonrasında 10 yıl süren acılı, sancılı bir süreç. 1999 yılında tasfiye kararı alınıyor, 2008 yılında geri ödeniyor. İlk kesinti ile geri ödeme arasında geçen 22 yılda birikimli enflasyon Türkiye’de 8.600 oluyor. Geri ödenen tutarlarla bırakın konut edinmeyi, birçok kişinin alacağı tutar artık bankaya parayı almak için gittiği taksi parasına bile yetmez hale gelmişti. Kâğıt üzerinde iyi görünen bu uygulama da devletin tasarrufları enflasyonla eritmesi ile sonuçlanıyor.

Kötü yönetilen zorunlu tasarruf uygulamaları vatandaşları tasarruftan soğutuyor ve devlete olan güveni zedeliyor.

Negatif reel faiz de tasarruf eğilimlerinde büyük savrulmalara neden oluyor. Son iki senede bunun örenğini yaşadık. 2021 yılında yatırım araçlarının yıllık getiri oranlarına baktığımızda, mevduat faizi reel olarak enflasyona göre yüzde 15 para kaybettirmiş. Yani kendi paranıza, Türk lirası’na güvenip mevduata yatırdığınız zaman yüzde 15 enflasyona karşı alım gücünüz erimiş. Oysa mevduat insanların en çok güvendiği, risk almak istemeyen yatırımcıların tercih ettiği bir ürün. Paramızın tasarruf özelliği ortadan kalkınca olan olmuş. Ardından tarihin en yüksek gayrimenkul talebi ortaya çıkmış. Bugün Türkiye’de son iki üç senede olan gayrimenkul patlamasının çok önemli kısmı akıl dışı para politikalarıyla gayrimenkulün kışkırtılmasından kaynaklanmaktadır. 2020 yılında 100 lira olan gayrimenkul fiyatları, Türkiye ortalamasında 450 TL’ye ulaştı. Tüketici enflasyonu ile bakınca mal ve hizmet fiyatları aynı dönemde 220 liraya geldi. Parasını mevduatta tutanların birikimi ancak 150 liraya ulaşabildi. Böyle bakınca ne yazık ki kendi paranıza yatırım yapmamanızı tavsiye eden bir para politikasıyla karşı karşıya kalmışız.

Uzun süreli negatif faiz dönemleri de finansal tasarruflara güveni zedeliyor.

Üçüncüsü ise devletin denetim ve gözetim eksikliği. Bankerzedeleri birçoğunuz hatırlar. Nisan 1982’de 258 banker vazgeçiliyor. Ardından faizlerin serbestçe belirmesinden vazgeçiliyor. O günkü kurla 600 milyon TL’ye ulaşan ki bu o günkü Türkiye için büyük para, milli gelirin yüzde 1’i kadar alacakları olan tasarruf sahipleri ortada kalıyor. Tasfiye kurulları oluşturuluyor. Yıllar sonra bir kısım geri ödense de enflasyon çoktan birikimlerini eritmiş oluyor. Bu da devletin denetim ve gözetim eksikliği sebebiyle oluşan başka bir kriz.

İşte bu nedenlerden dolayı tasarruflarımızın vadesi çok kısa oluyor; bu anılar, bu birikimler dedelerimizden, annelerimizden, babalarımızdan bize geçiyor. Gayrimenkul yatırımının bir finansal tasarrufa göre çok daha güvenli olduğu konusunda bir fikrimiz oluşmaya başlıyor. Bütün bunların sonunda da bir güven eksikliği ortaya çıkmaya başlıyor. Yani güven olmayınca sizi yönetenlere, devlete, kamuya güven olmayınca da aslında yatırımları finanse edecek olan tasarrufların vadeleri de oldukça kısılıyor.

İyi örnekler de yok değil. Mesela Bireysel Emeklilik sistemi ise gönüllük esaslı, uzun vadede katılımda vergi avantajı var ve devlet katkısı var. Özel bir denetim ve gözetime sahip bir ürün ve sık sık portföy değişim imkânı da bulunuyor. Ancak enflasyonla mücadele etmediğinizde ve enflasyonu ciddiye almadığımızda bu tür iyi uygulamaların da bir etkisi kalmıyor.

Gördüğümüz gibi dünyada gelir ve servet dağılımı çok ciddi şekilde bozulmaya devam ediyor. Oysa Soğuk Savaş’ın bitişi sonrasında kurulan hayaller hepimizin çok çok farklıydı. Çalışkan ve üretken olanın fark yaratıp ödüllendirileceği, emeğin değerinin artacağı, gelecek nesillerin refahının ebeveynlerinin çok üstünde olacağı bir dünya hayali kurulmuştu. Gelir ve servet dağılımında global trend eşitsizliğin artması yönüdeyken, ülkemizde maalesef son yıllarda bu eşitsizliği daha da derinleştirecek olan akıl dışı ekonomi politikaları uygulanmaya başlandı. Bu politikalar sonucunda eşitsizlikleri derinleştiren kalıcı ve yüksek enflasyonla yeniden tanışmak zorunda kaldık. Yüksek enflasyon, sonunda bitti dediğimiz mutlak yoksulluğun hızla geri dönmesine yol açtı, orta sınıf da hızla yoksullaşmaya başladı.

Artan servet ve gelir eşitsizliğinin ilk kaybedenleri de doğal olarak gençler oluyor. Gelir adaletsizliği, eğitimin vasatlaşmasına, istihdamın azalmasına, reel ücretlerin düşmesine yol açıyor. İyi eğitim alamayan, yeterli beceri seti edinmeyen gençler hayata daha baştan 1-0 yenik başlıyorlar. Bir şekilde eğitim alabilenler de bu kez iş bulmaya çalışırken adaletsizlikle tanışıyorlar. Liyakatten uzaklaşan ahbap-çavuş yönetimleri, gençlere bu kez topili, parti üyeliğini, kendi yaşam tarzını dikte ettirmeye çalışıyor. Bir şekilde iş bulabilenlerse asgari ücretlemeden kaçamıyor; düşük ücretlerle emeğini kiralarken genç yaşta umutları tükeniyor, heyecanları ve yaratıcılıkları soluyor. Bu kez bir ev, bir otomobil sahibi olma hayallerini kripto alım satımına veya borsadaki yükselişe bağlayarak zamanlarını ve enerjilerini kaybediyorlar.

Cumhuriyetimizin kuruluşunda aslında yazılı olmayan bir toplumsal sözleşmemiz vardı. Bu sözleşmenin temeli, “*okursan, iyi eğitim alırsan, çalışırsan başarılı olursun*” idi.. Milyar dolarlık girişim değerlemelerine ulaşan öğrencilerimiz de aslında bu sözleşmenin çocukları. Bu Cumhuriyetin ilk nesilleri de buna inandılar, ellerini taşın altına koydular ve başarmak için çok çok çalıştılar. Kimisi başardı, kimisi başaramadı. Ancak Turgut Özal, Aziz Sancar

gibi rol modeller gençlerin umutlarını ve hayallerini hep canlı tuttu. Bugünkü hükümeti demokrasimizi, ekonomimizi, hukuku getirdiği seviye nedeniyle çok eleştiriyoruz. Yine de bu bir siyasi görüş farklılığı olarak görülebilir. Ancak bence şimdiye dek bu hükümetin işlediği en büyük günah, liyakatı, hakkaniyeti tamamen ortadan kaldırarak, Cumhuriyetimizin yazılı olmayan toplum sözleşmesini tek taraflı olarak bozmasıdır. Yetişmiş, iyi eğitilmiş gençlerimiz bu sözleşmeye artık güvenmedikleri için kaderlerini ve umutlarını ülke dışında arıyorlar. Ülkemizin bundan daha büyük bir beka sorunu bence yok. Muhalefet olarak bizlere düşen ilk görev de bu toplum sözleşmesini gençlerimiz için tekrar hayata geçirmek olmalı. Gençlerimize umut verecek ikinci nesil bir toplum sözleşmesine de ihtiyacımız var.

Bu sözleşmede ne olmalı? Bu sözleşmede kapsayıcı, katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi olmalı, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, liyakate saygı olmalı, devletin şeffaflığı, hesap verilebilirlik ve denetlenebilirliği olmalı; devletin denetleme ve gözetimini, vatandaşın lehine yapması olmalı. Depremde bunu çok acı bir şekilde yaşadık. Kurum ve kurulların işlerliği ve ahlakın kutsanması olmalı. Bu sözleşmede

akla ve bilime saygılı bir ekonomi yönetimiyle, gelirin ve servetin hakça paylaşıldığı, mevcut çarpıklıkların belli bir zaman içinde de olsa giderildiği, vergi adaletinin olduğu, devletin topladığı vergilerin hesabını verdiği bir uzlaşma zemini olmalı.

Siyasi tarihimizde önemli yeri olan, farklı siyasi görüşlerin uzlaşısıyla güç birliği yapan Millet İttifakı'nın yüzlerce sayfa, binlerce maddeden oluşan metinlerini birçoğunuz muhtemelen okudunuz veya bilgi sahibi oldunuz. Bu uzlaşma metinleri, devletin vatandaşlarıyla olan ilişkisinin sınırların çizen, birçok konuda oyun alanını ve kuralları belirleyen, demokrasiden ekonomiye, insan haklarına kadar ne yapılabileceğini anlatan çok kıymetli çalışmalar. Ama bu metinlerin ve çalışanların tek cümlede özetlenmesi istense, sanırım en iyi tanım Cumhuriyetimizin yazılı olmayan toplum sözleşmesinin gençlerimiz için daha adil, daha eşitlikçi, ahlaka ve liyakate dayalı olarak tekrar hayata geçirilmesi olur. 14 Mayıs seçimlerinin ardından bunu başaracağımıza ve Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında gençlerimizin umutları ve neşeleri geri kazanarak geleceğine inancımız tam.

Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Muhittin Bilget

Ekonomist - ESİAD Ekonomi Gözlem
Grubu Başkanı

*Ekonomist, Mali Müşavir ve Bağımsız Denetçi. ESİAD
Ekonomi Gözlem Grubu, Ekonomi Finans ve Maliye
Masası başkanıdır.*

TÜRKİYE VE DÜNYADA GELİR DAĞILIMI, DÜNYADAKİ MİLLİ GELİRİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Sayın Büyükşehir Başkan Vekilim, şahsınızda hazirunu saygıyla selamlıyorum.

Sayın Kerim Rota fırsat eşitliğinden bahsetti. Evet, Cumhuriyetin o nesillerinden biri olarak karşınızdayım. Benim babam üç çocuklu, orta dereceli bir memurdu, annem ise ev kadınıydı. Özlem Hanım'ın bahsettiği kariyerleri yapabildik, ama şimdi çok zor. Böyle başlamak istiyorum.

Ben size 1980'den başlayarak bugüne kadar, son 40 yıl özelinde bir dünya turu yaptırmak istiyorum. Dünyada neler oldu? Türkiye, nereden nereye gelebildi? Bakın, bu tabloda G-7 diye tanımladığımız gelişmiş ülkelerin önde gelenleri, dünyanın lokomotifleri, gelişmekte olan ülkeler ve Dünya var, tabii ki içinde Türkiye var. Son 41 yılı ikiye böldük; 80-99 dönemi ve 2000'den sonrası. Bunlar ekonomik tarihlerde önemli süreler.

Gördüğümüz şu: 1980-2000 döneminde Amerika ve Japonya çok ciddi biçimde ayrılmış. İkisinin dünya ekonomisindeki payı yüzde 45 ulaşmış. Amerika'ya bakın, dünya ekonomisindeki payı yüzde 30'a çıkmış, Japonya da yüzde 15. Buna karşılık G7 ülkeleri

de dünya gelirinin üçte ikisini almışlar, yüzde 65'lere çıkmışlar. Gelişmekte olan ülkelere baktığımızda ise paylarında 3-4 puan olsa da bir gerileme olduğunu görüyoruz. Türkiye ne yapmış diye baktığımızda ise, 80'de binde 9 olan payımız maalesef binde 8'e düşmüş. Son 21 yıllık ikinci dönemde, ekonomide çok hızlı, özellikle de bildiğiniz gibi dijital alanda mütahiş gelişmeler var. Bu dönemde, Amerika ve Japonya -en önemlisi de bakın Japonya- çok ciddi zemin kaybetmiş, dünya ekonomisindeki payı yüzde 15'lerden yüzde 5'e düşmüş.

Yani Japonya 1980-2000 döneminde bir şeyleri doğru yapmış ama daha sonra aynı doğruları devam ettirememiş. Kim çıkmış karşılına? Çin. Son 21 yılda Çin'in payı , yüzde 3,5'lardan yüzde 18'lere geldi, ayrıca yavaş yavaş görünür hale gelen Hindistan var. Türkiye, 2021'in sonunda yine binde 8'de maalesef. Dolayısıyla Türkiye'nin son 40 yılında dünyadaki yerinde değişen bir şey olmamış, %1'i görememiştir. Demek ki bir şeyleri yanlış yapıyoruz. Artık pastadaki payımızı arttırmak için yeni politikalara, yeni stratejilere ihtiyaç var. Daha da ilginç bir şey var; yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerdeki payımız yüzde 3.8'den yüzde 2'ye düşmüş, yarı yarıya

Türkiye olarak İkinci Yüzyılda bir taraftan Dünya'daki yüzde 0,8'lik payımızı yüzde 2'lerin üzerine çıkaracak stratejilere ve politikalara ihtiyacımız var. Şimdiye kadar yaptıklarımızla olmadı. Pastayı büyütürken geliri daha adil bölüşmeye ve orta sınıfı ihya etmeye ihtiyacımız var.

küçülmüşüz orada da. Üzerinde durmamız gereken diğer konu da bu.

İkinci tablomuz da kişi başına gelirlerdeki değişim. Burada yine Çin'de çok çarpıcı bir değişim var. 2000 yılında 951 dolara gelebilmiş bir ekonomi, 2021 yılında 12 bin dolarla dünya ortalamasını yakalamış, hatta birazcık da üzerine çıkmış.

Buna karşılık Amerika kişi başına gelirden almış başını gitmiş, G7 ülkelerine neredeyse 1,5 kat fark atmış. Buna karşılık Türkiye ne yapmış dediğimizde, maalesef dünya ortalamalarının altında kalmaya devam ediyoruz.

Yaşar Holding'in CEO'su sevgili arkadaşım Mehmet Aktaş karşınımda oturuyor. Biz yüksek lisans eğitimi Amerika'da aynı üniversitede ve aynı dönemde yaptık. O zaman çok gündemdediydi; Güney Kore, Türkiye ve Yunanistan karşılaştırması. Özellikle Güney Kore ile Türkiye. Çünkü 1980 başında birbirine çok benzeyen ekonomiler ve hatta Güney Kore bizden biraz daha küçük bir ekonomi. 90'da biz Amerika'dayken, eşitlenmiş iki ekonomiydik.

TABLO 1: 1980 - 2021 DÖNEMİ SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN GSYH VERİLERİ

Cari Fiyatlarla

	GSYH	%	GSYH	%	GSYH	%
	(milyar \$)		(milyar \$)		(milyar \$)	
	1980		2000		2021	
ABD	2.857	25,4	10,251	30,1	22.998	23,9
Japonya	1.128	10,0	4.698	14,6	4.937	5,1
Almanya	853	7,6	1.949	5,7	4.226	4,4
İngiltere	604	5,4	1.661	4,9	3.188	3,3
Fransa	702	6,2	1.362	4,0	2.935	3,0
Kanada	276	2,5	745	2,2	1.991	2,1
İtalya	483	4,3	1.147	3,4	2.101	2,2
G7	6903	61,4	22.083	64,9	42.376	44,0
Çin	303	2,7	1.205	3,5	17.458	18,1
Arjantin	234	2,1	318	0,9	489	0,5
Rusya	210	1,9	278	0,8	1.776	1,8
Hindistan	189	1,7	477	1,4	3.042	3,2
Brezilya	146	1,3	655	1,9	1.608	1,7
Endonezya	99	0,9	179	0,5	1.186	1,2
Türkiye	97	0,9	274	0,8	807	0,8
Güney Kore	65	0,6	576	1,7	1.811	1,9
Yunanistan	57	0,5	131	0,4	216	0,2
Gelişmiş Ülkeler	8.482	75,5	26.885	79,0	56.095	58,3
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ülkeler	2.757	24,5	7.131	21,0	40.198	41,7
Türkiye'nin Yükselen ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçindeki Payı (%)		3,5		3,8		2,0
Dünya	11.238	100	34.016	100	96.293	100

Kaynak: IMF WEO April 2022

Sonra Güney Kore aldı başını gitti, dünyadaki payını neredeyse yüzde 2'ye çıkardı. Biz hâlâ binde 8'deyiz. Bunları niye anlatıyorum? Japonya örneğinde de, Güney Kore örneğinde de, bizim İkinci Yüzyıla bakarken onlar neleri doğru yapmış, ekonomik model anlamında neleri almamız lazım? İyi etüd etmemiz lazım.

Bakın Güney Kore'de per capita income 35 bin dolara çıktı. Tablodan da gördüğümüz gibi, eğer geriye gelerseniz bizim 1980'de kişi başı gelirimiz 2.134 dolar, Güney Kore'nin 1.715 dolar. 1990'da ekonomilerimiz ve kişi başına gelirlerimiz eşitlenmişti. Maalesef, şimdi kişi başına geliri neredeyse bizim 4 katımıza çıkmış bir ekonomiden bahsediyoruz.

TABLO 2: 1980 - 2021 DÖNEMİ SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN KİŞİ BAŞI GELİR VERİLERİ

(Cari Fiyatlarla)

	Kişi Başına Gelir	Kişi Başına Gelir	Kişi Başına Gelir
	(\$)	(\$)	(\$)
	1980	2000	2021
ABD	12.553	36.313	69.231
Japonya	9.659	39.173	39.340
Almanya	11.110	23.925	50.975
İngiltere	10.715	28.213	47.203
Fransa	13.070	23.149	2.935
Kanada	11.281	24.297	1.991
İtalya	8.559	20.153	2.101
G7	11.276	31.737	54.961
Çin	307	951	17.458
Arjantin	8.361	8.638	489
Rusya	1.427	1.902	1.776
Hindistan	271	451	3.042
Brezilya	1.230	3.777	1.608
Endonezya	673	870	1.186
Türkiye	2.134	4.238	807
Güney Kore	1.715	12.263	1.811
Yunanistan	5.898	12.165	20.256
Dünya	2.529	5.532	12.1275

Kaynak: IMF WEO April 2022

Tekrar üzerine basa basa söylüyorum, bir şeyleri değiştirmemiz lazım; stratejileri, politikaları. Bilimi, akli öne alan ve demokrasiyi öne çıkaran politikalarla bir yerlere geliyor olmamız lazım. (Tablo 3)

Şimdi de Türkiye'de ve dünyada son 40 yılda gelir dağılımına bakma zamanı. Gördük ki, Türkiye maalesef hâlâ dünyada yüzde 1'e ulaşamamış bir ekonomi. Öteki taraftan Türkiye'nin kendi içinde gelir dağılımına baktığımızda gördüğümüz şu: Son yüzde 20 ile, ilk yüzde 20 arasındaki rasyo çok önemli bir

göstergedir, P80/P20 oranı dediğimiz. Bizde, Türkiye'de son yüzde 20; yani en zengin 20, en düşük yüzde 20'nin 7,6 kat üzerinde ve yıllar içinde çok değişen bir şey olmadı. Buna karşılık, sivil toplumu güçlü, sendikacılığı ve demokrasi kültürünü içselleştirmiş, Batı Avrupa'da bu oran 6'nın altında. İyi gelir dağılımı bu demek. Bize baktığımızda, buna en yakın olarak klasik memur kenti olan Ankara'yı görüyoruz, onu ayrı bir sınıfta değerlendirmek lazım. Onun dışında değerlendirdiğimizde buna en yakın olan İzmir. İstanbul'da maalesef iyi bir tablo yok. (Tablo 4)

TABLO 3: 1980 - 2021 DÖNEMİ TÜRKİYE - GÜNEY KORE - YUNANİSTAN KARŞILAŞTIRMALI GSYH VE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR VERİLERİ

	GSYH VERİLERİ (Cari Fiyatlarla)						KİŞİ BAŞINA GELİR VERİLERİ					
	1980		2000		2021		1980	2000	2021			
	GSYH (milyar \$)	%	GSYH (milyar \$)	%	GSYH (milyar \$)	%	Kişi Başına Gelir (\$)	Kişi Başına Gelir (\$)	Kişi Başına Gelir (\$)			
Türkiye	97	0,9	274	0,8	807	0,8	2.134	4.238	9.528			
Güney Kore	65	0,6	576	1,7	1.811	1,9	1.715	12.263	35.004			
Yunanistan	57	0,5	131	0,4	216	0,2	5.898	12.165	20.256			
NÜFUS (Milyon Kişi)												
	1980	2000	2021	1980 - 2021 Artış (%)								
Türkiye	45,5	64,7	84,2	86,2								
Güney Kore	37,9	47,0	51,7	36,4								
Yunanistan	9,7	10,8	10,7	10,3								

TABLO 4: TÜRKİYE GELİR DAĞILIMI - 2021

Sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı

Anket Yılı	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gelir Referans Yılı	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk Yüzde 20 En Düşük	5,1	5,8	5,8	5,6	5,8	5,8	5,9	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1
İkinci Yüzde 20	9,9	10,6	10,4	10,3	10,6	10,6	10,6	10,7	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8
Üçüncü Yüzde 20	14,8	15,2	15,2	15,1	15,3	15,2	15,3	15,2	15,3	14,8	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1
Üçüncü Yüzde 20	21,9	21,5	21,9	21,5	21,9	21,7	21,7	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3
Son Yüzde 20 En Yüksek	48,4	46,9	46,7	47,6	46,4	46,7	46,6	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

İkinci konu orta sınıfın durumu. Ekonomilerde üretilen mal ve hizmetlerin alıcısı orta sınıftır. Eğer orta sınıfı güçlendiremiyorsanız, orada demokrasiyi de yaşatamazsınız. Literatürde kabul edilen bir şey var. Orta sınıfın payının, yani düşük-orta, orta ve yüksek-orta dediğimiz üçünün payının yüzde 50'den fazla olması lazım, 50 minimum, kırmızı çizgi. Türkiye'de yüzde 47. Bakın bunlar 2021 yılı anketleri, 2020'nin rakamları. Son iki yılda ülkemizde gelişmeleri hep beraber yaşadık. Burada gördüğünüz Türkiye ölçeğindeki 47 rakamı -istatistikler çıktığında göreceğiz- 45'e, belki de 45'lerin altına geldi. Dolayısıyla orta sınıfın güçlülüğü anlamında, yine en iyi örneğimiz Batı Avrupa.

Gini diye bir kavram var. Gini, gelir dağılımındaki iyi ya da kötüyü gösterir. 0'a doğru yaklaşırken gelir dağılımı iyileşir, 100'e doğru giderken de kötüleşir. Literatürde 30'un altındaki rakamlar çok iyi diye tanımlanır. 30 ila 40 arası iyidir, 40'tan sonrası bozuktur. Burada bulabildiğimiz tüm verilerle -1979'dan başlattık- Amerika bakın 1979'da 34,5, yani gelir dağılımı iyi sayılan ülkelerden biri.

Amerika 2021'de 41,5'lere çıktı, gelir dağılımı bozuldu. Amerikan orta sınıfı, aynı refah seviyesi için 2 kat daha fazla çalışmak zorunda, durum son 20 yılda bu hale geldi. Bakın G7 ülkelerinde, Amerika haricindeki ülkelerde gelir dağılımları gerçekten

TABLO 5: TÜRKİYE GELİR DAĞILIMI - 2021

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı ve p-P80/P20 oranı, 2014-2021

Anket Yılı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021							
Gelir Referans Yılı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020							
	Gini Katsayısı (1)	P80/P20 Oranı (2)	Gini Katsayısı (1)	P80/P20 Oranı (2)	Gini Katsayısı (1)	P80/P20 Oranı (2)	Gini Katsayısı (1)	P80/P20 Oranı (2)	Gini Katsayısı (1)	P80/P20 Oranı (2)	Gini Katsayısı (1)	P80/P20 Oranı (2)		
Türkiye	0,397	7,6	0,404	7,7	0,405	7,5	0,395	7,8	0,395	7,4	0,410	8,0	0,401	7,6
Ankara	0,382	6,6	0,395	6,8	0,372	6,4	0,382	6,4	0,352	5,6	0,381	6,4	0,350	5,6
İstanbul	0,397	7,1	0,413	7,4	0,443	8,6	0,444	8,6	0,428	7,8	0,451	8,6	0,434	8,2
İzmir	0,385	7,0	0,384	6,9	0,387	6,1	0,363	6,1	0,358	5,9	0,362	6,2	0,373	6,5

(1): Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, bire yaklaştıkça gelir dağılımında bozukmayı ifade eder.

(2): P80 / P20 oranı: Toplumun gelirden en fazla pay alan %20'sinin elde ettiği gelirini en az pay alan %20'sinin elde ettiği gelirin, en az pay alan %20'sinin elde ettiği gelire oranı.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Gayrisafi yurtiçi hasıla bileşenlerine baktığımızda da aynı şeyleri görüyoruz. 2022'de iş gücüne yapılan ödemeler yüzde 26'ya düştü. Halbuki aradaki dönemlere bakarsanız, yüzde 36'ları gördüğümüz dönemler oldu. Doğal olarak sermayeye yapılan, yani işletme artığı dediğimiz rakamlar da yüzde 54,5'a çıktı, neredeyse işgücüne yapılan ödemeleri ikiye katladı, 2'nin üzerine çıktı. Bu sürdürülebilir bir durum değil. Dolayısıyla bu tablo da, kuvvetli ifadelerle gelir dağılımının düzeltilmesi gerektiğini söylüyor.

iyi. Yani 30'ların başında olan Almanya var, 35'lerde seyreden İngiltere var. Görüyorsunuz buralarda gelir dağılımı son derece iyi. Ancak, Çin'de de iyi, Rusya'da da iyi diyebilirsiniz. Bunlar -deyimimi bağışlayın- yoklukta eşitler. Esas olan, geliştikçe, servet ve gelir arttıkça, nereye gittiğiniz. Türkiye'ye baktığımızda ise 1987'de 43,5 ve şu anda da 41,9. Malesef, gelir dağılımımız iyi değil.

DÜNYADA GİNİ İNDEKSİ

Gini Endeksi																					
	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GELİŞMİŞ ÜLKELER																					
ABD	34,5							37,4					38	38,4	40,4	40	39,9	40,3	40,5	40	40,0
ALMANYA													29,4	29,2	28,7	29,2	29	28,4	28,3	28,3	29,1
FRANSA						36,9					32,2					32,3					
İTALYA								32,5	34,5		32,6		31,5		35,5		35,2				36,7
JAPONYA																					
İNGİLTERE	28,4							31,9					35,9			36	35,5	35,3	35,7	36,6	36,8
KANADA			32,4						31,5				31		31,3				31,6	33,2	
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER																					
ÇİN												32,2			33,9			35,2			38,7
GÜNEY KORE																			38,4	38,1	37,4
RUSYA																					
BREZİLYA			57,9	58,4	59	58,4	55,6	58,5	59,7	61,4	63,3	60,5		53,2	60,1		59,6	59,9	59,8	59,6	59
ENDONEZYA						33,5			31,4												
HİNDİSTAN					32,1				32,6												
ARJANTİN		40,8						42,8	45,3				46,8	45,5	44,9	45,9	48,9	49,5	49,1	50,7	49,8
YUNANİSTAN																	37				
TÜRKİYE									43,5							41,3					

Gini indeksi 0 mükemmel eşitliği temsil ederken, 100 indeksi mükemmel eşitsizliği ifade eder.
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Evet, son olarak durumu topluca gösteren bir tablo yaptık. Amerika, Brezilya, aynı şekilde Arjantin ve Türkiye, maalesef gelir dağılımı bozuk ülkeler. Brezilya ile Arjantin'de zaten son 40 yıldır kronik olarak gelir dağılımı bozuk. Biliyorsunuz, Amerika'da Bill Gates'in de başını çektiği zenginler bu durumun düzeltilmesi yolunda fedakârlık yapmaya hazır olduklarını beyan ediyorlar. Başkan Joe Biden'ın da bu konuda çabaları var. Çünkü bu durumun sürdürülebilir olmadığını farkındalar.

Bu konuşmayı niçin yaptım, bu slaytları niye gösterdim? Bizim, Türkiye olarak ikinci yüzyılda bir taraftan dünya'daki yüzde 0,8'lik payımızı yüzde 2'lerin üzerine çıkaracak stratejilere ve politikalara ihtiyacımız var. Şimdiye kadar yaptıklarımızla olmadı. İkincisi de, pastayı büyütürken geliri daha adil bölüşmeye ve orta sınıfı ihya etmeye ihtiyacımız var diyorum ve bitiriyorum.

Hepinizi tekrar saygı ile selamlıyorum.

DÜNYADA GİNİ İNDEKSİ

Gini Endeksi		Gelir Dağılım Durumu	
GELİŞMİŞ ÜLKELER			
ABD	41,5	Bozuk	
ALMANYA	31,7	İyi	
FRANSA	32,4	İyi	
İTALYA	35,2	İyi	
JAPONYA	32,9	İyi	
İNGİLTERE	35,9	İyi	
KANADA	33,3	İyi	
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER			
ÇİN	38,2	İyi	
GÜNEY KORE	31,4	İyi	
RUSYA	37,5	İyi	
BREZİLYA	48,9	Bozuk	
ENDONEZYA	37,3	İyi	
HİNDİSTAN	35,7	İyi	
ARJANTİN	42,3	Bozuk	
YUNANİSTAN	33,1	İyi	
TÜRKİYE	41,9	Bozuk	

Mevcut son veriler

Gelir Dağılımı Durumu: 25-29: Çok İyi / 30-39: İyi / 40-49: Bozuk / 50 Üzeri: Çok Bozuk

Gini İndeksi 0 mükemmel eşitliği temsil ederken, 100 indeksi mükemmel eşitsizliği ifade eder.

Alp Avni Yelkenbiçer

EGİAD Yönetim Kurulu Başkanı

Ticaret, İşletme ve Lojistik uzmanı. BASİFED Başkan Yardımcılığı görevini ve EGİAD Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

DÜNYADA, TÜRKİYE'DE VE İZMİR'DE GİRİŞİMCİLİK

Sayın Büyükşehir Belediye Başkan Vekilim, Sayın TÜRKONFED Başkanım, Sayın BASİFED Başkanım, İkinci Yüzyıl İktisat Kongresi'nin değerli katılımcıları, saygıdeğer basın mensupları; hepinizi Ege Genç İş İnsanları Derneği adına saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Sözlerime başlamadan önce bu kongrede konuşma yapacak olmaktan duyduğum mutluluğu ifade etmek isterim. 100 yıl önce Türkiye ekonomisine yön veren bu kongrenin ikinci yüzyılımıza girerken de yine aynı duygularla ve aynı yoğun çalışmalarla geçtiği hislerini taşıyorum. Başta İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Tunç Soyer olmak üzere, değerli ekibine böylesine kapsayıcı bir ortam yarattıkları için de çok teşekkür etmek isterim.

Ben, bugün biraz girişimcilik anlatacağım. Hem dünyadaki hem ülkemizdeki gelişim süreçlerini, geldiği noktayı ve geleceğe dair bizim için neden bir çıkış olabileceğine değinmek istiyorum, sizleri girişimcilik yürüyüşüne davet etmek istiyorum. Önce tanımla başlamak isterim. Girişimcilik, genel tanımıyla yeni fikirler, yeni ürünler, hizmetler geliştirerek bunları pazara sunmanın bir işletme kurma sürecidir. Dünya genelinde de bugünlerde çokça popüler ve sivil

toplumdan kamuya kadar çok ciddi anlamda ilgi çekmektedir. Birçok gencimiz için de kariyer alternatifi olarak gündeme gelmiştir. Girişimciler doğru bir yaklaşımla işlerini büyütürken belki de topluma fayda sağlayabilirler.

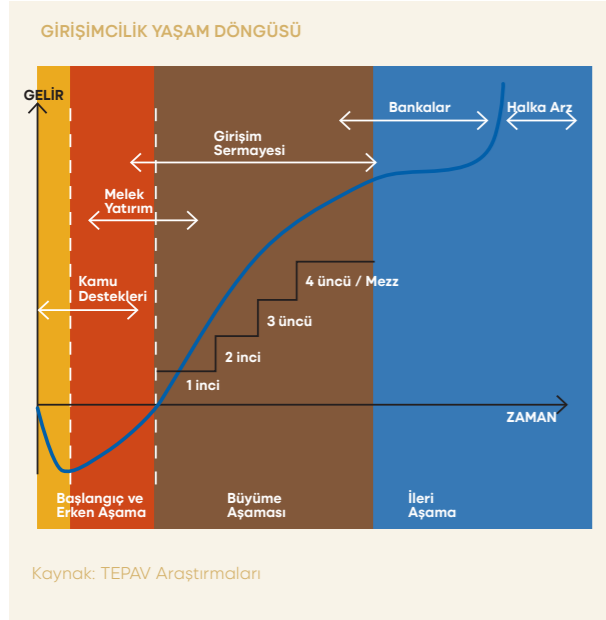
Benim sevdiğim tabirle girişimcilik, yenilikçilik, yaratıcılık ve risk almayı içeren bir işletme disiplini. Dünyadaki girişimcilik ekosisteminin gelişimine bakacak olursak da aslında tarihsel süreç boyunca girişimcilik faaliyetleri devam etmiştir. İlk girişimcilik faaliyetleri insanların aslında kendi topraklarında tarım ve hayvancılık yaparak, kendi ihtiyaçlarını gidermek için yaptıkları faaliyetlerdi. Daha sonrasında ihtiyaç fazlası ürünleri, üretim fazlası ürünleri satmaya başlayarak ilk girişimcilik faaliyetleri başlamış oldu. Bu topraklardaki Efes Antik Kenti'ndeki pazar-yeri aslında en iyi örneklerinden biridir.

Modern girişimcilik kavramı da 20'nci yüzyılda ABD'deki büyük resesyondan sonra başlamıştır. Özellikle işsizliğin çok olması ve ekonominin çok durgun olması sebebiyle insanların kendi işlerini kurma yönünde teşvik edildiği ve desteklendiğini söyleyebiliriz. İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde de savunma

Bizleri bekleyen en önemli tehlikelerden biri iklim değişikliği, iklim krizi. Mevcut tüketim alışkanlıklarımız maalesef bizlere bir tane Dünya yeterli gelmiyor ve 1,6 adet Dünya'ya ihtiyacımız var. Gelecekte borç alarak yaşamaya bir son vermemiz gerekiyor. Hem bireysel anlamda hem de işyerlerimizde bir zihin değişikliğine ihtiyacımız var. Üretimlerimizi gelecekteki kaynakları tüketerek değil, onları yeniden ekonomiye döndürerek, dögüsel ekonomi kavramını ortaya çıkararak ekonomiyi baştan aşağı yeniden dizayn etmemiz gerekiyor.

sanayi tesisi için kurulan fabrikaların atıl kalmaması, İkinci Dünya Savaşı'ndan dönen askerlerin topluma rehabilite edilmesi ve savaş yorgunu bir toplum için de ekonomide bir çıkış noktası olarak görülmüştür. Akabinde de yeni teknolojiler ve üretimlerle beraber 1960'larda yavaş yavaş arttığı da gözlemlenmiştir. Ama büyük sıçrama, hepinizin de bildiği üzere 2000'li yıllarda. İnternetin hızlı gelişmesi, mobil teknolojiler gibi faktörlerle girişimcilik faaliyetleri çok fazla hızlanmış, yeni iş fikirlerinin ortaya doğmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde dünya genelindeki birçok girişimci, eskiden alıştığımızdan farklı olarak internetten hizmet sunan şirketler kurarak yüksek dozda başarılar elde ettiler. Tarihten bugün geldiğimizde toplumun ihtiyaçlarına göre değişen bir girişimcilik ekosistemi var olduğunu gözlemleyebiliriz.

Ben burada girişimcilik yaşam döngüsü kavramı açmak istiyorum ki, hepinizin kafasında daha net anlaşılabilir. Girişimci yaşam döngüsü aslında bir kavram. Tabii ki her girişimci için yaşam döngüsü farklıdır. Fakat bu kavramın en azından girişimcilere bir strateji oluşturması hangi evrede olduklarını bilecek stratejilerini geliştirmeleri için önemli olduğunu düşünüyorum.

Şimdi bunlardan bir tanesi erken aşama girişimler. Burada girişimcinin aslında şu anda sadece bir fikri var. Bu fikir üzerinde çalışmaya ve fikrini yavaş yavaş test etmeye başlıyor. İş modelini oluşturmaya çalışıyor ve gerekli finansman kaynaklarını sağlamaya da çalışıyor. Bu evrede gerekli finansman kaynakları, bu fikre inanan eş, dost ve ailesinden elde edilebilir.

Daha sonra girişimci artık başlangıç aşamasına geçiyor. İş fikrini hayata geçirmeye başlıyor, işletmenin kuruluşunu tamamlıyor, ürün ve hizmetlerini geliştirmeye başlıyor ve yavaş yavaş müşteri tabanı oluşturmaya çalışıyor. Yine bir finansman ihtiyacı var. Bu finansman ihtiyacını da kamu destekleri ve melek yatırımcılarla sağlayabiliyor. Girişimciliğin en zor aşaması bu kısım. Çünkü genelde girişimcilerin yüzde 90'ı başlangıç evresinden büyümeye aşamasına geçemiyor. Büyüme aşamasına geçen girişimci de işletmesini genişletmeye başlıyor. Yeni pazarlara açılıyor, ürün ve hizmet yelpazesi genişliyor, çalışan sayısı artıyor. Burada halen daha finansman ihtiyacı olabilir. Bu da yine melek yatırımcılardan ve girişim sermayesi fonlarından karşılanabilir.

İleri aşama da ikiye ayrılıyor; olgunluk aşaması ve çıkış aşaması. Olgunluk aşamasında artık girişimci piyasada belirleyici bir konuma gelmiş, işletmesini optimize etmiş, verimliliğini arttırmış ve kârlılığını maksimize etmeye çalışıyor. Buradaki finansman genelde bankalar ve risk sermayedarları tarafından

sağlanıyor. Melek yatırımcı ve erken aşama yatırımcılar varsa da bu evrede hisselerini devrederek genelde şirketten ayrılırlar.

Çıkış aşaması da adından anlayabileceğiniz üzere girişimcinin çıkış yaptığı kısım. Burada da girişimci işletmesini ya satmayı düşünür ya da halka arz etmeyi planlar. İçeride kalan yatırımcılar varsa da bu evrede hisselerini satarak çıkış yapabilirler.

Ben bu kavramlardan melek yatırımcılık kavramını biraz açmak istiyorum. Girişimcilere sermaye sağlamak üzere oluşturulmuş bir yapı melek yatırımcılık ama bunun ilk çıkışı 1990'ların başlarında kapanmakta olan Broadway müzikallerine sermaye sahiplerinin finansal destek sağlamasıyla oluşmuştur. Şu an geleneksel melek yatırımcı ne yapar? Para karşılığı, sermaye karşılığı girişimciden hisse olarak girişime yatırım yapar, onların işlerinin büyümesine yardımcı olur. Ama sadece sermaye vermezler, aynı zamanda girişimcinin girişimcilik yolculuğuna da ortak olurlar; kendi iş networklerini, tecrübelerini, bağlantılarını açarak girişimcilere destek sağlarlar.

Melek yatırımcıların yatırımcı açısından da avantajları vardır. Bunlardan bir tanesi yüksek getiri elde etme şansı; ikincisi de yaptığı yatırımlar sosyal fayda sağlayan girişimlere oluyorsa, topluma da fayda sağlamanın aslında bir diğer yönü. Kavramsal olarak ve dünyadaki girişimciliği anlattıktan sonra da ülkemizdeki girişimcilik yolculuğunun ne şekilde olduğunu sizlere biraz bahsetmek istiyorum.

Tabii ki sürpriz olmasa gerek, ülkemizdeki girişimciliğin temelleri 100 yıl önce bu topraklarda 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi ile atılmış. O dönemki tabiri ile milli burjuvaziyi, yani ulusal girişimcileri oluşturma hedefi konmuş ve bununla ilgili de 10 tane karar alınmış. Bu kararları müsaadenizle okumak istiyorum:

Hammaddesi yurt içinde yetişen ve yetiştirilebilen sanayi dalları kurulması gerekmektedir. El işçiliğinden ve küçük imalattan süratle fabrikaya ve büyük işletmeye geçilmelidir. Devlet, yavaş yavaş iktisadi teşebbüsleri olan bir organ haline gelmeli, özel sektörler tarafından kurulamayan teşebbüsler devletçe ele alınmalıdır. Özel teşebbüslere kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulmalıdır. Dış rekabete dayanabilmek için sanayi ve toplumun bütün olarak hareket etmesi gerekir. Yabancıların

kurduğu tekellerden kaçınılmalıdır. Sanayinin teşviki ve milli bankaların kurulması sağlanmalıdır. Demiryolu, inşaat programına bağlanmalıdır. İş erbabına amele değil işçi denmelidir ve sendika hakkı tanınmalıdır.

Girişimcilik ekosistemimiz işte o günde alınan kararlardan bu fotoğrafta gördüğümüz hale geldi. 2008 yılından 2023 yılına kadar olan girişimcilik ekosistemini bütün oyuncularını bu fotoğrafta bulabilirsiniz. Fark ettiğiniz üzere 2008 ile 2010 yılı arası, girişimcilerimizin aslında kendi yağıyla kavrulduğu dönemdir. 2010'dan sonra da yavaş yavaş artık tek tük de olsa melek yatırımcılar, melek yatırım ağları oyuncu olarak ekosisteme katılıyorlar. 2012 ve 2017 yılları arası melek yatırımcılar ve girişim sermaye fonlarının kuruluşunun hızlandığı bir evre. Fakat o evrede genellikle bir başarıyı yok. Çünkü genel kabul, Türkiye yeterince büyük bir pazar ve global gitmeye ihtiyacı olmadığı yönünde. Buradan yola çıkarak şunu da söyleyebiliriz: 2012 ve 2017 yılları arası hem girişimci için hem de yatırımcı için tecrübesiz oldukları ve öğrenimin yavaş olduğu bir dönem.

2018 yılında da girişim sermayesi fonları hızlanmaya başladı. 2020 sonrası da özellikle pandemideki dijitalleşme etkisiyle yatırım seviyeleri daha da arttı. Bu yıl pandemiden sonra bugüne kadar unicorn'lara -yani değerlemesi 1 milyar dolar ve üzeri olan firmatoplam 6 adet unicorn çıkardık. 2022 yılında ülkenin genel ekonomik konjonktüründe bu ekosistem etkilendi, fakat 2023 yılında tekrardan ayağa kalkacağını ümit ediyoruz.

Ben buradan 2015 yılında logosunu gördüğümüz kırmızıyla çizili ve daha sonrasında da devam eden EGİAD meleklerine bir dikkat çekip, size mensubu olduğum derneği biraz kısaca anlatmak ve girişimcilik yolculuğundan bahsetmek istiyorum. Ege Genç İş İnsanları Derneği 1990 yılında kurulmuş, 750'yi aşkın üyesi olan, 3.500 şirket ve 150 bin kişiyi istihdam eden önemli bir sivil toplum kuruluşudur. Şehrimizdeki odalardan sonra en eski sivil toplum kuruluşlarından bir tanesidir. Çok çeşitli alanlarda faaliyetler gösterir, özellikle gündemi takip eder. Fakat ben burada birkaç kısmından bahsedip daha sonrasında da girişimcilik kısmından devam edeceğim. O kısma geçmeden önce de iki tane büyük eserimizden bahsetmek isterim.

İlki EĞİAD Ortaokulu. İnşaatını ve tefrişatını üye bağışlarıyla tamamlayıp Milli Eğitim'e bağışlandı; halen daha okulumuza destek olmaya devam ediyoruz. İkincisi ise İzmir'in tarihi bölgesi, Kemeraltı'ndaki tarihi Portekiz Sinagogu. Yine üyelerimizin bağışlarıyla restorasyonunu tamamlayıp toplumun hizmetine açtık, EĞİAD Sosyal Kültürel Etkinlik Merkezi olarak kullanmaya devam ediyoruz. EĞİAD, dönemsel olarak ulusal, bölgesel ve uluslararası sorunlara yönelik çözümsel çalışmalar yapan, devletin karar alma süreçlerine etkinliği arttırmak ve doğru politikalar izlemek için çalışma vizyonuyla hareket eder. Dönemsel ihtiyaçlar doğrultusunda da raporlar düzenler. Ana hedef, ekonomik ve sosyal kalkınmaya destek olabilecek konularda bilgi üretmek, bu bilgiyi kamuoyuyla, kurum ve kuruluşlarla paylaşmaktır.

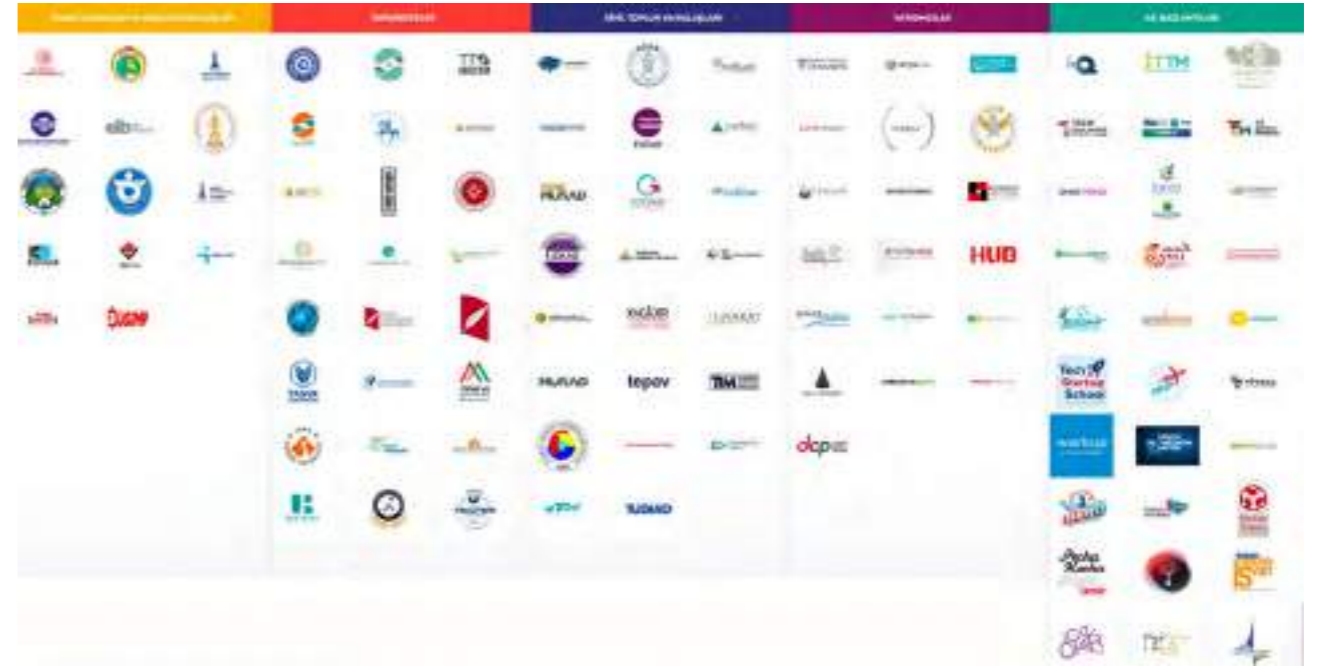
Ben burada çarpıcı örnekleri koydum. Bir tanesi 1994 yılında hazırlanmış bir rapor; İzmir'in teknoloji şehri olması gerektiğini, vizyonunu ortaya koyan bir rapor. Diğerleri de daha güncel; Sanayideki Dijital Dönüşüm Sözlüğü, Oyun Girişimciliği Sözlüğü ve son olarak da İzmir-Çin Ticari İlişkiler Raporu. Geçtiğimiz yıl bir rapor daha bitirdik, onun detaylarını da vereceğim.

EĞİAD'ın girişimcilik yolculuğu 2011 yılından beri devam ediyor. 2011 yılından 2015 yılına kadarki zaman bizler için bir öğrenme süreciydi. Temel olarak hem kendimiz ekosistemi anlamaya çalıştık, hem de kendimizi konumlandırmaya çalışırken hem de üyelerimize melek yatırımcılık ve bu girişimcilik ekosistemini anlatarak kendimiz için en uygun yapıyı bulmaya çalıştık. Bu en uygun yapının da EĞİAD Melekleri olduğuna karar verdik. EĞİAD Melekleri, bir melek yatırım ağı, İzmir'de Hazine Bakanlığına akredite tek melek yatırım ağı olmakla birlikte bir iş insanları derneği örgütü tarafından kurulmuş da ilk melek yatırım ağıdır. Bugüne kadar 5 binden fazla

girişimci ile yüz yüze görüşmüş, 33 tane melek yatırımcı-girişimci buluşması gerçekleştirmiş; toplam 60 yatırımcısı olan, 28 ve yaklaşık 4 milyon dolar seviyesinde de yatırım yapmış bir melek ağı. Yatırım yaptığımız rakamdan çok bizlerin girişimcilere, girişimcilik yolculuğuna ortak olmamızın daha değerli olduğunu düşünüyoruz.

Bu fotoğraf da İzmir girişimcilik ekosisteminin bir fotoğrafı. Kamu kurumlarından meslek kuruluşlarına, üniversitelere, sivil toplum örgütlerine, yatırımcılarına ve ağ bağlantılara kadar olan geniş bir havuz. İzQ'ya ayrı bir parantez açmak istiyorum. İzmir Valiliği, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Ticaret Odası, Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir Ticaret Borsası, Ege İhracatçı Birlikleri, Ege Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği ve Ege Genç İş İnsanları Derneği ortaklığıyla kurulan, İzmir'i girişimcilik şehri ve inovasyon kenti yapma vizyonu güden bir yapı. Bu vizyonu güderken bizler de önce mevcudu bilmemiz gerektiğini, mevcut fotoğrafı çekmemiz gerektiğini düşündük. Bu da bizi İzmir Girişimcilik Araştırma Raporu'na getirdi. Ege Genç İş İnsanları Derneği ve İstanbul Ekonomi Araştırma ile dünyada kullanılan GEM metodolojisi ile girişimcilik şehirlerinde İzmir dünyanın neresinde ve ülkenin neresinde? diye baktık. Onların rekabetçi avantajları ve rekabetçi dezavantajlarını sıralayan bir rapor hazırladık.

Metodolojiyi biraz açmam gerekirse, GEM metodolojisinde kullanılan iki tip anket var. Birincisi, yetişkin nüfus anketi. Yetişkin nüfus anketi, girişimcilik bilgisi olsun olmasın ondan bağımsız 2.000 kişiyle yapılan anket. Girişimcilikle ilgili soruları topluyor, bu soruların içinden de 10-12 kişilik bir örneklem havuzu oluşturuyoruz. İkinci bir ise yüz yüze mülakatlar. Toplam 40 kişiyle hem girişimci hem bu ekosistem paydaşı profesyonellerle yapılmış yüz yüze

anketler, yüz yüze mülakatlar. Bunların hepsinde 5 ayrı kategoride girişimcileri değerlendirme fırsatı bulduk. Raporun bulguları çok uzun, EĞİAD'ın internet sitesinden merak ederseniz erişebilirsiniz. Ben bugün daha çok raporların önerilerinden bahsetmek istiyorum.

Raporun önerilerinden biri fırsat girişimciliği. Bu kavram aslında bir ildeki girişimciliğin sadece geçinme amaçlı değil, aynı zamanda uzun vadeli kalkınma planıyla uyumlu, yüksek teknoloji içerikli alanlarda yapılması gerekenler olarak ifade edilebilir. Her zaman söylediğimiz; İzmir beşerî sermayesi güçlü bir kent. Dolayısıyla İstanbul'dan da çok yoğun bir şekilde göç aldığını düşünürsek, hem beşerî sermayenin hem de finansal kaynakların mobilize olması durumunda girişimcilik ekosisteminde İzmir için iyi bir fırsat olduğunu söyleyebiliriz.

Raporun diğer önerilerinden biri, aslında İzQ çatısı altında çalışmasına devam ettiğimiz İzmir Girişimcilik Şehir Fonu. Rapor bizlere, girişimcilikleri şehirde tutmak, şehre çekmek ve aynı zamanda nitelikli yatırımcıyı da şehre dahil etmek için İzmir Girişimcilik Fonu kurulmasını öneriyor. Bunun dünyada örnekleri var, Lizbon gibi, Dublin gibi. Kurulacak bir şehir fonunun girişimcilik ekosistemini güçlendireceğine dair raporun bir de önerisi var.

Bir diğer konu da finansmana erişim; aslında iş dünyamızın genel sıkıntısı, mevcut ekonomik konjonktürün genel sıkıntısı. Fakat buradaki finansmana erişim, aslında kastedilen girişimcilerin yatırım bulmaması. İzmir'deki EĞİAD Melekleri ve belli kurumların dışında girişimcilerin çok fazla yatırım tercihini olmadığını gözlemleyebiliyoruz. Genelde yatırım tercihlerimiz teknoloji değil de gayrimenkul oluyor. Bununla ilgili de finansmana erişim konusunda bir sıkıntıyı ve yatırımcı havuzunun geliştirilmesi gerektiğini rapor bizlere önermiş.

Son olarak da ortak çalışma alanlarının artırılması konusunda raporun bir önerisi var. Özellikle teknoparklarımız şehir dışında ve ulaşım gençler açısından da çok kolay değil. Yine İzQ yapısında olduğu gibi girişimcilerin ortak çalışabilecekleri, "rekaberlik" anlayışıyla çalışabilecekleri çalışma alanlarının artırılması gerektiğini rapor bizlere öneriyor.

Şimdi burada neden girişimciliğe önem veriyoruz bir parantez açıp konuşmamım sonunda da parantezi kapatmak istiyorum. Bizleri bekleyen en önemli tehlikelerden biri iklim değişikliği, iklim krizi. Maalesef ki mevcut tüketim alışkanlıklarımız nedeniyle bizlere bir tane Dünya yeterli gelmiyor ve 1,6 adet dünya'ya ihtiyacımız var. Gelecekte borç alarak yaşamaya bir son vermemiz gerekiyor. Hem bireysel anlamda hem de işyerlerimizde bir zihin değişikliğine ihtiyacımız

var. Üretimlerimizi gelecekteki kaynakları tüketerek değil, onları yeniden ekonomiye döndürerek, dönüşel ekonomi kavramını ortaya çıkararak ekonomiyi baştan aşağı yeniden dizayn etmemiz gerekiyor. Gündelik hayatta da maalesef iklim değişikliğinin etkilerini her gün yaşamaya devam ediyoruz. Çok acı hatıralar bırakan yaz aylarındaki orman yangınları, deprem bölgesindeki sel fırtınası ve kısa bir süre sonra konuşmak zorunda olacağımız kuraklık riski. Tüm bunların üstesinden gelmek için biz girişimciliği bir çıkış noktası olarak görüyoruz. Bunun yöntemi de sosyal girişimciliği desteklemekten geçiyor.

Sosyal girişimcilik nedir? Toplumsal sorunlara yenilikçi çözümler üretmek amacıyla yapılan girişimcilik faaliyetleridir. Sosyal girişimciler sorunlar için çözüm odaklı işletmeler kurarlar, topluma fayda sağlayan projeler üretirler, toplumda farkındalık yaratırlar, sosyal değişimi de yaratan faaliyetlerde bulunarak topluma katkıda bulunurlar. Sosyal girişimleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan ayırmamız gerekiyor. Evet sosyal girişimciler kâr elde etmeyi hedeflerler. Ama ancak elde edilen de kâr yine toplumsal fayda ve sürdürülebilir olmak için kullanılır. Yani sosyal girişimin devamlılığı, sürdürülebilirliği için kâr etmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamak isterim.

Sosyal girişimciliğin dünyada ve Türkiye’de aslında çok güzel örnekleri var. Bunlardan bir tanesi üzerinde özellikle durduğum, Youtube’dan izlemenizi tavsiye edeceğim, Patagonya firması. Patagonya aslında bir tekstil firması, sürdürülebilirlik ve çevre üzerinde yoğun çalışmalar gerçekleştiriyorlar. Tekstil ürünlerini sürdürülebilir, geri dönüştürülebilir ürünlerden üretiyorlar, kullanılan ürünlerin geri dönüşmesini ve ileri dönüşmesini de teşvik ediyorlar. Zaman zaman sosyal kampanyalar yapıyorlar. Bunlardan bir tanesi de “*Bu ceketi alma, gerçekten buna ihtiyacın var mı?*” kampanyasıydı. Herkesin, bütün toplumun heyecanla beklediği o Kara Cuma’dan önce aslında bu kampanyayla tüketicileri gereksiz tüketimden kaçındırmaya ve bir ürünü gerçekten ihtiyacınız olduğu zaman almaya yönlendiren, teşvik eden bir kampanya düzenlemişlerdi. Şirket bu kampanyayla aslında bütün ezberleri bozdu.

The Ocean Cleanup, yine bir sosyal girişim; okyanuslardaki plastikleri toplayarak geri dönüşmesini sağlıyor. Okyanuslardaki plastik kirliliği en büyük kirliliklerden bir tanesi ve bizleri bekleyen çok önemli bir tehlike.

Fazla Gıda, -EGİAD Melekleri yatırımlarından olduğu için ayrıca önem veriyorum. Gıda israfı sorunlarına çözüm bulmak için kurulmuş bir sosyal girişim. Bu girişim restoran, market ve diğer işletmelerdeki kalan gıda fazlalarının ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlıyor.

Bir diğer EGİAD Melekleri yatırımları Evreka; teknolojinin gücünden faydalanarak atıkların kaynağında ayrıştırılması, geri dönüşümü ve yeniden kullanılması için çalışmalar yürütmektedir.

Son sosyal girişim örneğim de Bir Kira, Bir Yuva, İzmir Büyükşehir Belediyemizin bir sosyal girişimi. 2022 İzmir depremiyle tanıştık, tarihimizin gördüğü en büyük altıncı deprem olan 6 Şubat depremiyle de tüm ülkeye yayıldı. Hepimize dayanışmayı öğreten, bizleri örgütleyen, güncel ve en etkisini hissettiğimiz bir sosyal girişim Bir Kira, Bir Yuva. Aslında bu topraklarda sosyal girişim çok eski günlere dayanıyor. Atatürk’ün vizyonu ile onun vefatını takiben dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından kurulmuş Köy Enstitüleri, Türkiye’deki kırsal kesimde yaşayan insanların eğitim seviyesini arttırmak için kurulmuş. Hem teorik hem pratik eğitimlerle öğrencileri tarım, hayvancılık, zanaat ve sanat gibi alanlarda uzmanlaştırmayı, aslında bölgesel kalkınmayı hedefliyordu. Toplam 300-400 bin öğrenci o dönemlerde -tam sayısı bilinmiyor- bu enstitülerde eğitim aldı.

Bir diğer örnek ise Atatürk Orman Çiftliği. Çiftliğin misyonunu bakın Atatürk nasıl anlatmış: Halka gizecek, eğlenecek ve dinlenecek sıhhi yerler, hilesiz ve nefis gıda maddeleri temin eylemek... Ankara’nın o dönemki kuraklık şartlarında önemli bir başarı hikayesine imza atmış.

Son örneğim ise Çocuk Esirgeme Kurumu. Atatürk’ün, Türkiye’deki yoksul ve kimsesiz çocukların hayat şartlarını iyileştirmek, barınma, beslenme, eğitim gibi sorunlarını karşılamak için, temel ihtiyaçlarını karşılamak, onların yaşam standartlarını yükseltmek hedefiyle kurduğu bir yapı.

Konuşmamın son kısmına gelirken de girişimcilik konusunda açtığım parantezi şimdi burada kapatmaya çalışacağım. Sizlere kendi açımdan girişimcilikle ilgili hislerimi ve neden bir memleket meselesi olarak gördüğümü anlatmaya çalışacağım. Biz derneğimizde hem kuruluşlar hem de bireysel için

sürdürülebilir başarıyı getiren ortak bir anahtar olduğuna inanıyoruz; girişimcilik. Yalnız iş hayatında değil, sosyal girişimciliği ve kendi iç dünyamızdaki girişimciliği de dahil ederek... Evet, girişimciler tarafından yeni iş kurulması bizleri güvenli ve refah bir geleceğe taşıyacak önemli unsurlardan biri ama bireysel anlamda da Türk toplumunun girişimci olarak yetişebileceği, 21’inci yüzyıl yetkinlikleri ile dolu bir eğitim alması; araştırma geliştirme, hayat boyu öğrenme olanakları bulabilmesi, girişimci bakış açısının ve girişimci davranışlarının özendirildiği bir ülke olmamız bizi daha da güvenli ve daha da refah bir geleceğe taşıyacaktır. Benim girişimcilikle ilgili samimi hislerim bunlar.

Bugünün açılışında İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi’ni Rönesans’a benzettiler. Evet, ben de dilerim ki bu kongre, Avrupa’nın Orta Çağ’da yaşadığı benzer bir Rönesans’ın, yani yeniden doğuşun miladı olur. Rönesans yalnız sanat, bilim, felsefe alanında büyük bir yenilenme ve ilerleme değil, aynı zamanda da dünyaya yön veren matbaa, pusula, gözlük gibi yeni buluşların ortaya çıkmasına sebep olan bir dönemdir.

Peki, bu gelişmeler neden belli bir süre içinde ve belli bir coğrafyada oldu? Sizce neden? Bence sanat, bilim ve felsefenin bir arada olmasından, yeni fikirlerin yüksek sesle tartışılabilmesinden, kalıplaşmış dogmaların üzerine cesurca gidilebilmesinden ve yeni icatların ekonomik olarak karşılık bulabileceği bir ekosistem yaratılmış olmasından.

Bizler de İkinci İktisat Kongresi’ne girerken bu topraklardaki en büyük değerimiz de gençliğimiz. Beşerî sermayemiz, eğitilmiş genç nüfusumuz ne kadar artar, toplumumuzda kadercilik değil, bilim ne kadar galip gelirse önümüz o kadar açık olacaktır. Bu genç toplumumuza ne kadar özgürce yaşayabileceği, kendini serbestçe ifade edebileceği, hukukun üstünlüğünün verdiği güvenli ortamı yarattıysak geleceğimiz o kadar parlak olacaktır. Nasıl ki çok büyük zorluklar içinde Cumhuriyetimiz büyük bir atılımla bugünlere geldiyse, yine aynı Türkiye özgür girişimcilerle yenilikçi teknolojilere imza atacak, yeşil dönüşümü tamamlayacak, dijital dönüşümde ve bilimsel gelişmede öncü olacak, beyin göçünün önüne geçecek, refahı daha adil dağıtacak, toplumumuzdaki tüm eşitsizlikleri ortadan kaldıracak diye ümit ediyoruz. Ben inanıyorum; çünkü genç iş insanları olarak bizlerin umudunun kaybetme lüksü yok. Çünkü bizim Mustafa Kemal Atatürk’e verilmiş bir sözümüz var.

Sözlerime son verirken de Mustafa Kemal Atatürk’ün bugünlere bize yol gösteren sözleriyle veda etmek isterim:

Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki tekniğin gerektirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur.

Dilerim ki bu kongre milat olsun, ikinci yüzyıl hepimizin olsun.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Emre Üçkardeşler

UNICEF Türkiye Sosyal Politikalar
Bölüm Başkanı

Emre Üçkardeşler, UNICEF Türkiye Sosyal Politikalar Bölüm Başkanıdır. Yoksullukla mücadele, sosyal koruma, çocuk işçiliği, yerel yönetimler, ve kamu maliyesi alanlarından oluşan bir portföyü yönetmektedir. Yeni ekonomi, değişen çalışma biçimleri, kırılğan istihdam, refah devleti rejimleri, sosyal güvenlik reformu, mesleki eğitim, okul devamsızlığı konularında çalışmaları yönetmiştir. Çocuk hakları ve refahından sorumlu kuruluşlar için politika önerileri, strateji ve eylem planları kaleme almıştır. Türkiye, Almanya, Güney Kore ve Kanada, Emre Üçkardeşler'in karşılaştırmalı olarak izlediği ülkelerdir. Bu ülkelerde araştırmalar yürütmüş, Kanada Ottawa Üniversitesi'nde kalkınma politikaları konusunda dersler vermiştir.

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ ÇOCUK ÇALIŞTAYI SUNUMU

Çok teşekkürler. Biz bugün aslında bu çok kıymetli kongrede korsan bir çalıştay yapmak üzere geldik; değerli meslektaşlarım Sinem Hanım, Görkem Hanım, İlgin Hanımla beraberiz ve aynı zamanda çocuk arkadaşlarımız da buradalar. Yani aslında bir çalıştay ile karşınızdayız.

Sevgili Büyükşehir Belediyesi Başkanım, kıymetli yöneticiler, İzmir, Ege ve Türkiye iktisadi ve entelektüel hayatının çok kıymetli temsilcileri ve tüm katılımcılar; herkesi saygıyla selamlıyorum. Kendim, arkadaşlarım ve kurumum adına bu değerli fırsat için teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum

Efenim ben çok uzun konuşmakla meşhurum, yani mikrofonu elime aldığım zaman bir saatten önce bırakmamak gibi bir kötü ünüm var. Tabii ki bugün, bunun yanlış olduğunu göstereceğim size. Çok kısa bir konuşmayla başlayacağım, arkasından Sinem Hanım, daha Görkem Hanım ve Nilgün Hanım kısa sunumlarıyla çok değerli katkılarda bulunacaklar.

Şimdi çok kısa neden çocuklar diye başlayalım. Bunun biz UNICEF için iki temel yanıtı var. Bir tanesi

normatif, ahlaki boyutu.

Çocuklar, çocuk olmaktan kaynaklı bir haklar rejiminin tam merkezindedir. Yani Çocuk Hakları sözleşmesi, Anayasa, Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Koruma Kanunu, eğitim, sağlık hakları, çocukların dokunulamaz ve çok temel hakları. Bu işin normatif boyutu, çocuk olmaktan kaynaklı bir mesele.

Bir de işin aslında demografik, ampirik, analitik boyutu da var. Çalışmalar bize gösteriyor ki, aslında çocuklara yaptığımız sosyal yatırım, bireysel yatırım; bir yandan da ülkenin, toplumun geleceğine dair en verimli, en kıymetli yatırımı ifade ediyor. Yani bir yandan çocukların o dokunulamaz haklarını korurken, bir yandan da aslında ülkenin ve ekonominin geleceğine dair en temel insan sermayesi formasyonunu da sağlamış oluyoruz. Dolayısıyla yaklaşımımızın hem normatif hem demografik ve analitik boyutları var.

Biz UNICEF olarak 190 ülkede Çocuk Hakları Sözleşmesi temelinde uluslararası topluluğun, devletlerin, paydaşların, belediyelerin çocuklara verilen sözleşeri yerine getirmesi için çaba sarf ediyoruz; çocuk

Çocuk dostu kamu finansmanı, çocuk refahının artırılması ve kamu kaynaklarının daha iyi, daha adil, daha sürdürülebilir biçimde tahsis edilmesini sağlamak amacıyla ülke, bölge ve küresel düzeyde destek olmayı amaçlayan bir UNICEF programı.

refahını arttırmak ve çocukların tam potansiyelleri erişimini sağlamak için elimizden geleni yapıyoruz. Tabii bu tek başına yapılacak bir şey değil. Bunlar kamu yönetimi, belediyeler, sivil toplum, özel sektör ve akademi ile beraber yürütülen çalışmalar. Bütün çocuklar bir ülkedeki, bir topluluktaki bir bölgedeki kız-erkek, vatandaş-sığınmacı, kente-kırda hiç ayırım gözetmeden UNICEF çalışmalarının kapsamında ve doğal olarak misyonumuz gereği de en dezavantajlı, en kırılğan çocuklar da önceliklerimiz arasında yer almakta. Ve aslında belki biraz sloganvari bir şekilde özetlemek gerekirse, bir anlamda çocuklar, yetişkinler ve tüm canlılar için, program ve politikalar için uğraşıyoruz.

Sosyal politikalara gelince, ki bugün kendim, ekip arkadaşlarım ve bölüm adına buna biraz daha çok odaklanacağız, UNICEF Türkiye'nin bir kısmına odaklanmış olacağız. 4 çalışma alanımız var. Bir taraftan yoksullukla mücadele, nakit yardımları, yoksullukla mücadelede çocukların öncelenmesi gibi çalışmalar, sosyal koruma. Bir yandan yerel yönetim, belediyelerin çocuk odaklı program geliştirme kapasitelerine, niyetlerine katkıda

bulunmak, çocuk-geç katılımlarını sürekli kılmak, anlamlı ve doğru kılmak. Bir başka çalışmamız çocuk hakları ve eş ilkeleri olarak adlandırdığımız bir temel ayağı ile çocuk işçiliği mücadeleyi içeren çalışmalar; kamu, özel sektör, sivil toplumla beraber ve bir yandan da çocuk odaklı kamu finansmanı ismiyle özetlediğimiz, çocuklara ayrılan mali kaynakların artırılması, daha verimli kullanılması ve program bütçe bağlantılarının güçlendirilmesi. Biz bunlara 4 stratejik bileşen çerçevesinde yaklaşmaya çalışıyoruz.

Biri düzenli veri, bilgi analiz; bu olmadan zaten hiçbir şey yapma şansımız yok. Doğru bilgi, yeterince alt kırılımlarına ayrıştırılmış bilgi, bunların analizi ve bir yandan da aslında veriyi toplayıp bırakmak değil, bu veriyi bilgiye, belgeye, politika ve programlara dönüştürmek temel stratejimiz. Bir yandan finansman, yani bütçe ve program bağlantılarını mümkün olduğu kadar arttırmak ve bu anlamda en doğru yatırımların yapılmasını sağlamak; ki aslında çocukları için yapılan yatırımlar sadece hemen ilk anda çocuğu gördüğünüz yatırımlar olmak zorunda da değil. Bir yandan altyapı yatırımlarının da çocuk odaklı olması mümkün, enerji yatırımlarının da, inşaat yatırımlarının da. Dolayısıyla her alanda çocuk haklarını ve esenliğini görünür ve hesaplanabilir kılmak ve arttırmak hep en kırılımlı grupların önceliklenmesini sağlayarak çalışmak paradigmamızın temel bir parçası.

Bir diğer çalışma alanımız hizmet modelleri. Yani bir politikayı, programı geliştirdik ama nasıl bir hizmete çeviriyoruz? Bu anlamda gene yerel yönetimler ve kamu yönetimiyle beraber çalışmak, savunuculuk yapmak.

Ve son olarak da katılım; yani geri bildirim. Politika yapımına katkı verecek merkezi ve yerel tüm platformlara destek vermek; yerel kararların anlaşılması, sonuçlarının gözlenmesi ve bu anlamda sürekli olarak bir revizyona tabi tutulması bizler için çok temel, bir anlamda olmaz bileşenler .

Evet ben çok teşekkür ediyorum ve çok kıymetli meslektaşlarıma sözü bırakıyorum. Önce Sinem Hanım başlayacak. Buyurunuz.

Sinem Çapar Diriöz (UNICEF- Sosyal Politika Uzmanı):

Çok teşekkür ediyorum. Buraya davet edildiğimiz için de çok mutluyuz, bu fırsat için teşekkür ediyoruz. Ben Sinem Çapar Diriöz, Emre Bey'in

ekibinde UNICEF'te Sosyal Politika uzmanı olarak çalışmaktayım.

Ben size bugün çocuk dostu kamu finansmanını anlatacağım. Çocuk dostu kamu finansmanı nedir diye önce bir bakmak isteriz tabi. Çocuk dostu kamu finansmanı, çocuk refahının arttırılması ve kamu kaynaklarının daha iyi, daha adil, daha sürdürülebilir biçimde sürdürülebilir bir biçimde tahsis edilmesini sağlamak amacıyla ülke, bölge ve küresel düzeyde destek olmayı amaçlayan bir UNICEF programı. Bu programın geçmişi çok uzun yıllara dayanıyor fakat 2018 yılında bir ivmeyle güzel bir programa dönüşüyor. Bu kapsamda da çalışmalar bütün ülkelerde güzel bir şekilde artıyor ve şu anda da güzel bir noktaya varmış durumda.

Peki, genel amacı ne diye baktığımızda; kamu bütçelerinin mümkün olan en güzel, en iyi şekilde kullanılmasını destekleyerek, çocuk haklarının en iyi şekilde gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak. Çocuk dostu kamu finansmanının beş temel kriteri var. Bunlar neler? Aslında iktisatçılarımız ve kamu yönetimi mezunlarımız bilecekler: Yeterlilik, etkililik, eşitlik, etkinlik, şeffaflık ve hesap verilebilirlik. Bu kapsamda yeterlilik, hepimizin de tahmin edebileceği üzere plan ve programlardaki hedeflere ulaşılması için yeterli miktarda kamu finansmanı olup olmadığını inceliyor. Etkililik de fonların zamanında tahsis edilmesi ve aktarılması ve minimum kayıpla kullanılmasını amaçlıyor. Eşitlik, kamu fonlarının yine en dezavantajlı gruplar, bölgele-re en iyi şekilde ulaştırılmasını sağlamak üzere onları öncelikliyor. Etkinlik de bir sonuca ulaşmak için harcadığımız fonların etkili olup olmadığını, yani o sonuca ulaşmış olup olmadığını niteliyor. Şeffaflık ve hesap verilebilirlik zaten hepimizin bildiği üzere mali raporların kapsamlı, zamanında herkese erişilebilir olmasını içeriyor.

Çocuk dostu finansmanının 4 temel eylemi var. Bunlar neler diye baktığımızda birincisi veri ve kanıt. Veri ve kanıt çok önemli. Çünkü çocuklara aktarılacak fonların daha etkin olması, daha fazla olabilmesi, yeterli olabilmesi için kanıt üretmemiz gerekiyor. Hâlihazırda mesela çocuğa ulusal bütçeden ne kadar kaynak aktarılıyor, çocuklara yönelik harcamalar ne kadar diye düşünülebilir bu kapsamda, bu konuda çalışma yapılmasını içeriyor.

İkincisi katılım; Çocuk Dostu Kamu Finansmanı

Programı'nda kamu fonlarının aktarılması, bütçeleme süreçlerine çocukların da dahil olabilmesi önemli bir şey ve bu konuda da çalışmalar yürütülüyor. Bir üçüncüsü de güçlendirme; yani bu katılım sağlayacak olan çocukların, ergenlerin bu katılım süreçlerinde daha etkin olması için onları güçlendirmeyi içeriyor.

Dördüncüsü de finansman çeşitliliği; finansmanın yurt içi kaynak seferberliğini ve temel hizmet programlarının yurt içi finansmanını genişletmek için, hizmet sağlayıcıların krediye erişimini kolaylaştırmayı içeriyor. Çocuk dostu kamu finansmanı aslında birçok aracı var. Çocuk dostu kamu finansmanı diğer alanlarda da kullanılan araçları kullanıyor. Ben bunların üzerinden hızlıca geçeceğim ve sonrasında iki tanesine odaklanmak istiyorum. Birincisi bütçe analizi, çocuk odaklı kamu harcamaları ölçümü, kamu harcamaları incelemesi, kamu harcamaları izleme anketi ve hepimizin de bildiği gibi maliyet-fayda ve maliyet-etkinlik analizleri..

Ben izninizle burada önce bütçe analizine bir vurgu yapmak isterim. Bütçe analizi, ulusal bütçede çocuklarla yakından ilgili sektörleri inceleyerek -örneğin eğitim, sağlık, sosyal koruma onlara yönelik harcamaların miktarını, bu harcamaların gayrisafi yurt içi hasılda, merkezi yönetim bütçesi içindeki payına odaklanıp onları analiz ediyor ve bunu bakanlıkları ve karar alıcıları desteklemek için kullanıyor. Bütçe analizi aynı zamanda geçmiş harcamaların da verimliliğini, adilliğini, yeterliliğini sorgulama fırsatı veriyor.

Bir diğer önemli aracımız da çocuk odaklı kamu harcama ölçümü. Bu da aslında çocuklara yönelik harcamaların bütçe içerisinde kalem kalem ayrılarak, dolaylı ve dolaysız olarak aynı zamanda aileleri de içererek ölçümlendirmesini ve herkese sunmayı içeriyor. Bir çalışmanın çocuk odaklı kamu harcama ölçümü çalışması sayılabilmesi için iki noktanın bir arada olması gerekiyor. Birincisi, çocuklara özel olması gerekiyor; çocuklara özel harcama kalemlerinin bulunması gerekiyor ve diğeri de harcamaların kamu tarafından yapılması gerekiyor.

Ben çok vaktinizi almadan. birkaç örnekle bitirmek istiyorum Çocuk dostu kamu finansmanının çalışmalarından, sonuçlarından birkaç örnek sunayım. Mesela 2003 yılında yapılan bir çalışmaya göre şöyle bir örnek çıkmış: Ortalama eğitim süresindeki yıllık artış, kişi başına gelirden yüzde 3 ilâ 6 arasında bir artış vurguluyor. İşgücünün

ortalama okullaşma yıllarında 1 yıllık artış, işçi başına yüzde 5 ve 15 düzeyinde bir artışı simgeliyor. Diğer önemli bir araştırma -Nobel Ödüllü Heckman'ın araştırmasına göre- her 1 ABD dolarının erken dönem çocukluk harcamaları için ayrıldığında, 7 ilâ 10 ABD doları arasında bir katkı geri dönüşü getiriyor. UNICEF'in bir çalışmasına göre yine 1 ABD doları yatırım olarak eğer sosyal koruma sistemine yapılırsa 2,5 ABD dolarıyla geri dönüş oluyor.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum, sözü Görkem Hanım'a bırakıyorum. Teşekkürler.

Görkem Güler (UNICEF Sosyal Politika Sorumlusu):

Merhabalar. Öncelikli olarak değerli davetiniz için çok teşekkür ederiz. Ben Görkem Güner, UNICEF'te Sosyal Politika Sorumlusu olarak görev yapıyorum. Ben de yerel düzeyde çocuklar için kamu finansmanı konusuna değineceğim ve biraz UNICEF'in bu konuyla alakalı yaptığı çalışmalardan bahsedeceğim. İzmir Büyükşehir Belediyesi'yle de geçmiş dönemlerde bu konuyla ilgili çalışmalarımız oldu ve halihazırda da bu çalışmalar devam etmekte. Sunumumu bu çalışmalardan da bahsederek gerçekleştireceğim.

Öncelikli olarak çocuk dostu bütçe nedir? Çocuk dostu bütçe bizim için neden önemlidir? Çocuk dostu bütçeler, merkezi hükümet bütçesinden ayrı birer bütçe değil hükümet ödeneklerinden çocuklara ilişkin olanların ayrıştırılmasına ilişkin bir girişim.

İkinci olarak kamusal kaynakların çocukların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadığını veya çocuklara faydalı olup olmadığını ifade etmektedir. Yani bu, şu anlama geliyor: Evet, biz çocuklar için bütçeler ama bu, çocuklara ne kadar faydalı ve çocukların buna ne kadar ihtiyacı var? Çocukların nasıl ve ne kadar, ne anlamda ihtiyaçları bu bütçeyle karşılanmış? UNICEF için de çocuk dostu bütçe, çocuk haklarının gerçekleştirilmesini ifade eden bütçe olarak tanımlanıyor. Yani hem ulusal düzeyde hem de yerel düzeyde eğer ki çocuk haklarını gerçekleştirilmesine bir faydası dokunuyorsa, o bizim için çocuk dostu bütçe anlamına geliyor.

Çocuk odaklı bütçe analizi dediğimizde de yine genel olarak global anlamda, şu süreçleri içeriyor. Bir, eski bütçe derin analizi diyoruz. Yani geçmişe dönük çocuklar için ne harcanmış, niçin harcanmış? İki; yeni bütçeye hazırlık aşaması, yani yeni planlama aşaması, ki burada şu çok önem arz ediyor. Birazdan

yaptığımız çalışmalar çerçevesinde sizlere biraz daha detaylı bahsediyor olacağız. Yani bu bütçeler belli bir stratejiyle bağlantılı mı gerçekten ihtiyaçlara yönelik mi hazırlanıyor ve bu bütçenin etkisi ne oluyor? Yine bütçe resmi sürecine katılmak önemli bir husus. Biraz önce de bahsettiğimiz gibi çocukların dezavantajlılığından kaynaklanan bir durum çocuklara yönelik bütçe planlanmasının, bütçe ayrılmasının temel nedenlerinden bir tanesini oluşturuyor. Bu anlamda çocukların da bu resmi bütçeleme süreçlerine katılımı çok büyük önem arz ediyor.

Yine uygulamayı izlemek; yani biz bu bütçeyi ayırdık, bütçeyle ilgili çeşitli uygulamalar yapıyoruz ama bu uygulamalar uygun uygulamalar mı? Biz bunları planladık ama düzgün bir uygulamaya dönüşmüş durumda mı? Bunun izlenmesi çok önem arz ediyor. En son aşamaya da için de raporlama ve denetim diyoruz. Bildiğiniz gibi bu bütçelerin raporlanması ve denetimden geçirilmesi demek. Aslına baktığınızda bütün bu basamakların içerisinde çocuğun katılımı çok büyük önem arz ediyor. Yani bütçesel süreçlerde çocuğun katılımı, ki maalesef hem ulusal hem de yerel düzeyde dolaylı katılımı bile biz çok zor sağlıyoruz. Bunlardan da bahsedeceğiz.

Şimdi bizler belediyelerle çalışırken özellikle belediye uzmanlarıyla bir araya geldik ve dedik ki: Bir belediye bütçesine baktığımızda, farklı farklı birçok departmanlarda, bölümlerde çocuğa yapılan bütçe harcamaları var. Bunları önce bir göz önüne çıkartalım. Hangi hizmetler için ne kadar harcanmış? Bizim bunları toplamamız ve ayırtmamız çok zor oldu. Sonrasında uzmanlarla birlikte bir masaya oturduk, "Hangi kalemler üzerinde detaylandırılmış ve çalışalım?" dedik. Yine uluslararası arenada da genel olarak bu başlıklar geçerli görünüyor. Bunlar katılım, çocukların korunması, engellilik, eğitim, sağlık, kültür-sanat, spor, oyun ve park alanları. Ama ayırtmaya ve ne kadar bütçe harcanması konusuna geldiğimizde, şimdi altyapıda da harcananlar var, temsil kabulde de harcananlar var ve bunları gerçekten bir araya getirmek büyük bir sorun oluşturdu.

Sizlere UNICEF'in çalışmalarından bahsetmek istiyorum. Öncelikli olarak belediyeler için çocuk odaklı bütçeleme ve strateji geliştirme kılavuzu geliştirdik. Bizim belediyeler için bütçe analizi yapma çalışmalarımız 2013 yıllarına dayanıyor. O dönemde ölçek olarak farklılık yaratması için bir büyükşehir belediyesi, bir normal il belediyesi ve bir de ilçe

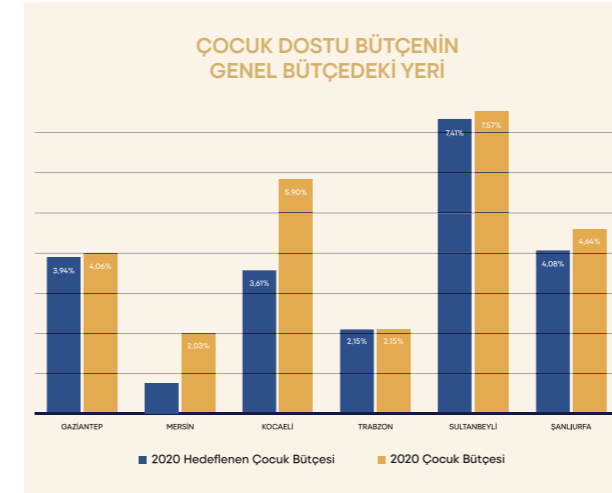
belediyesiyle çalıştık. Bunlar Mersin Büyükşehir Belediyesi, Giresun Belediyesi ve de Lüleburgaz Belediyesi'ydi. Bu şekilde bir analiz çalışması gerçekleştirdik ve çocuklara ayrılan bütçenin analizini yaptık. Bu nasıl oldu? Nüfusa, çocuk nüfusunun, belediye bütçesine, belediyelerde çocuklara ayrılan bütçeye baktık ve kendimizce bir hesaplama yöntemi geliştirdik. Daha sonra da dedik ki: Yeni yerel seçimlerle birlikte biliyorsunuz belediyeler 5 yıllık strateji planlarını hazırlıyorlar. Bu planlar hazırlanırken biz çocuğu nasıl görünür kılabiliriz, bunun üzerine düşünmeye başladık. Bu sistem içerisinde çocuğu nasıl düzgün bir şekilde bütçelendirebiliriz? Bunlarla ilgili gönüllü belediyelerle çalışmaya başladık. Aslında tam da bu noktada İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden bizlere talep geldi, "Biz sizlerle bu konu üzerine çalışmak istiyoruz." dediler ve biz o dönemde ilk "Çocuk Odaklı Bütçeleme ve Strateji Geliştirme Eğitimi"ni aslında İzmir Büyükşehir Belediyesi'yle yaptık. Birazdan analiz sonuçlarımızı da sizlere sunacağız.

İlk dönemde, bu stratejiler hazırlanırken biz dedik ki: Önce bir 20 belediyenin 2018 yılı çocuk bütçelerini inceleyelim, daha sonradan da oturalım bakalım; yeni stratejiye biz bu çocuk meselesini nasıl eklemlendirebiliriz, nasıl detaylı bir şekilde bütçeler geliştirebiliriz? 2020 yılı için belediyelere bir projeksiyon planı çıkarttık. Yani belediyelerle birlikte, 2020 yılını planladık. Aslında baktığımızda temel çocuk bütçe kalemlerine bütçe harcanıyor ama asıl mesele tüm belediye hizmetlerinde çocuk meselesinin ana akımlaştırılması. Yani evet, belli başlı harcamalar yapılıyor ama bunu biz nasıl çocuk dostu hale getirebiliriz? Bir yandan bütçe meselesine destek olun, bir yandan da bu hizmetleri nasıl daha çocuk dostu hale getirebiliriz. Buna da çalışıyor olduk. Ve belediyeler 2020 yılı için planlarını hazırladılar. Biz daha sonra yine bu 20 belediyenin içindeki 6 belediye için 2020 yılı harcamalarını izledik. Yani şunu dedik: 2018'de bu harcanmış, 2020 için bunu planladık ve 2020 yılında gerçekleşen bütçelere baktık. Bu analiz çalışması sonucunda bizim aralarda da bir kıyaslama yapma şansımız oldu. Bu da yetmedi, dedik ki: Bunu nasıl bir politika vizyon belgesine bağlayabiliriz? İki tane spesifik belediye için de -Trabzon Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Büyükşehir Belediyesi- Çocuk Politikası Vizyon Belgeleri geliştirdik.

Temelde dünyadaki çeşitli çocuk odaklı yaklaşımları ve bütçeleme uygulamalarını inceledik ve bunu Türkiye'ye uyarladık. Biraz önce bahsettiğimiz adımları

temel olarak gerçekleştirdik. Önceki dönem bütçelerin analizi; bahsettiğim gibi 2018'e baktık, 2020'yi planladık, 2020'de neler gerçekleşmiş ona baktık ve onu gözlemledik. Yani 2018 yılında bu 6 temel belediye üzerinden gerçekleşiyor. 2018 çocuk bütçesini incelediğimizde, 150 milyon TL gibi bir rakam varken, 2020'de hedeflenen 275 milyon TL gibi bir meblağ var. Ama 2020'de gerçekleşen bizi de çok şaşırttı; baya bir gelişme kaydetti belediyelerimiz ve 350 milyon TL'nin üzerinde bir çocuk odaklı harcama gerçekleştirdiğini gördük.

Çalıştığımız 6 belediye; Gaziantep Büyükşehir, Mersin Büyükşehir, Kocaeli Büyükşehir, Trabzon Büyükşehir, Sultanbeyli Belediyesi ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. (Görsel) Burada da mavi ile gördüğünüz, 2020 yılında hedeflenen, turuncu ile gördüğünüz ise

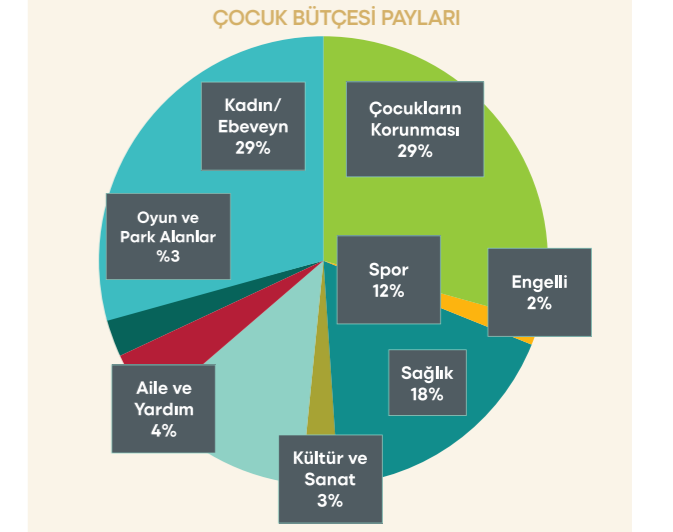
2020 yılı gerçekleşen çocuk bütçeleridir. Nasıl bir fark yaratıldı?

İzmir Büyükşehir Belediyesi'yle de biraz önce bahsettiğimiz gibi 2018 yılından itibaren çok yakinen çalışıyoruz. İlk olarak biz onların "Bütçe ve strateji uygulaması için bize destek olur musunuz?" talebiyle buraya geldik. (Görsel) Burada da İzmir'e ait rakamları görebiliyorsunuz. Aslında biz teknik olarak şöyle bir yol izliyoruz: İl nüfusu nedir, çocuk nüfusu nedir? Yani bu 2018 yılı verileri ve yaklaşık yüzde 23'ünü oluşturuyor; şu an İzmir'deki çocuk nüfusu yüzde 18-19 civarında. O dönemdeki belediye bütçesini görüyoruz ve çocuk bütçesi 65 milyondan birazcık daha fazla ve 2018 yılında çocuk başına düşen harcama da 67,39 TL olarak çıkmıştı. Bizim

o dönemden bu döneme İzmir Büyükşehir Belediyesi'yle halen devam eden bir işbirliğimiz ve çalışmamız var. Bu çerçevede de çalışmalarımız devam ediyor.

Biraz daha detaylandırırsak, o dönem için, yani 2018 yılı için İzmir Büyükşehir Belediyesi çocuğa harcanmış bütçenin yüzde 29'unu çocukların korunması için kullanmış. Engelli için yüzde 2, sağlık için yüzde 18, kültür-sanat yüzde 3, kadın ve ebeveyn için yüzde 29, oyun ve park alanları için yüzde 3, aile ve aslında burada sosyal yardımlar için de yüzde 7'ünü harcamış olarak görünüyor. Bu şekilde bir pay oranı elde etmiş olduk. Biz belediyelere bu desteği verirken diğer belediyelerden de çok fazla talep geldi, sunumlar da sürekli olarak bahsediliyor. İşte yenilikçilik diyoruz, inovasyon diyoruz, dijitalleşme diyoruz. Biz çeşitli online platformlar üzerinden belediyeler bunu kendi başlarına nasıl yapabilir diye düşünürken, Türkiye Belediyeler Birliği işbirliğiyle bir online veritabanı hazırlığı yaptık. Yani herhangi bir belediye çalışanı-özellikle bütçe ve strateji birimlerinde- girip kendi çocuk odaklı bütçe raporunu çıkartabilecek bir veritabanından bahsediyoruz. Bununla ilgili çalışmalarımız da devam ediyor diyebilirim.

Son iki haftadır biz İzmir'e sürekli gidip geliyoruz. Çok güzel iki tane çocuk atölyesi çalışması gerçekleştirdik. Hani bahsediyoruz ya; katılımcı bütçe, çocukları bütçe sistemlerine nasıl katabiliriz, çocuk hizmetleri meselelerinde çocuklara bu bütçe konusunu nasıl aşılayabiliriz. İşte iki haftadır biz İzmir'de bunun için çabalıyoruz. 50'den fazla çocukla birlikte İzmir'deki, çeşitli sorun alanlarını belirledik, belediyelerin

hizmet verebileceği meselelerde ilgili projeler geliştirdik ve de çocuklardan bu projeleri bütçelemelerini istedik. Hatta bir kat aşağıda çocukların yaptığı projeler sergileniyor, gidip bakarsanız çok mutlu oluruz.

Şimdi bu konuyla ilgili olarak da konuşması için ben bizim Genç ve Ergen Katılımı ve Gelişimi Sorumlumuz Nilgün Çavuşoğlu'nu davet ediyorum. Ayrıca birlikte çalıştığımız çocukları da davet edeceğiz. Çok teşekkürler, beni dinlediğiniz için çok sağ olun.

Nilgün Çavuşoğlu (UNICEF Ergen ve Gençlerin Katılımı ve Güçlendirilmesi Program Sorumlusu):

Sayın Başkanım, değerli katılımcılar, sevgili çocuklar ve gençler; çocuklar şimdi düşünüyor, bizi neden buraya getirdiler, sürekli ciddi ciddi konuşmalar oluyor diye ama az kaldı, sizi dinlemek için buradayız. UNICEF'te 29 yıldır Çocuk, Ergen ve Genç Katılımı ve Güçlendirilmesi çalışmalarını yürütüyorum. UNICEF'in en şanslı çalışanı olabilirim. Çünkü benim işim çocukları ve gençleri dinlemek ve bana iletilenleri çalışma arkadaşlarımla paylaşmak. Bu da Türkiye'deki programları, hatta dünyadaki programları çocuk ve gençlerin bakış açısından değerlendirip geliştirmeye ve ihtiyaç duyulan alanları iyileştirmeye olanak tanıyor.

Bu kongreye hazırlık amaçlı yaptığımız oturumlar ve Başkanımızın vizyonu ile çocuk ve gençlerle yürüttüğümüz oturumlar çok kıymetli ve ufuk açıcı oldu. Hem 8-12 yaş grubuyla hem de 13-17 yaş grubuyla çalıştık. Her iki grubun çok farklı öncelikleri vardı, hepsi şehirlerindeki sorunlara ve çözüm önerilerine çok farklı yerlerden bakıyorlar. Aşağıda onların tasarımlarının sergilendiği bir alan var, kaçırmamanızı öneririm. Çünkü gerçekten güzel işler, çok iyi öneriler ortaya çıktı. Ben şimdi bu grupları temsilen burada bulunan arkadaşlarımı sahneye almak istiyorum izninizle. Buyurun, bu işi yaratanlar, tasarlayanlar...

Tüm arkadaşları buraya davet etmek çok zor olacağından grup temsilcileri sizlerle görüşlerini paylaşmak için buradalar. Şimdi onları dinleyelim:

Ege:

Öncelikle Adım Ege Beşlek, İzmir Atatürk Lisesi'nden geliyorum, 17 yaşındayım. Toplantıda ilk önce bizlere çocuk haklarıyla ilgili bir sunum yapıldı.

Sonrasında bu hakları nasıl sağlayabileceğimiz ile ilgili fikirlerimizi bir tahtaya yazdık. Ardından belli başlıkları seçerek 5 gruba ayrıldık yeşil çevre gibi, engelliler için şehir gibi. Ondan sonra bununla ilgili maketler yapmaya başladık. En sonunda maketleri bütçeledik, en çok bütçeyi de akıllı şehir olan bizim grubumuz aldı. Yani bu çalışmanın sonucunda da bu çocuk dostu şehirlerin nasıl olabileceğini gördük. Sizden bir talebim, siz büyüklerimizin ve Belediye Başkanımızın çocuk dostu şehirlere destek olmanızı istiyoruz ve bu çalışmalarda bizlerin de rol almasını istiyoruz.

Ceyda:

Merhaba benim ismim Ceyda; 8 yaşındayım üçüncü sınıfım ve ben bu projeleri çok beğendim. Oraya gittiğimizde video izledik,, kurabiyeler yedik, limonatalar içtik, projeler yaptık. Arkadaşlarımla birlikte depreme hazırlıklı olmak projesi yaptık. Orada depreme hazırlıklı olmak projesiyle ilgili şunları yaptık: Deprem çantası yaptık, ağaçlar yaptık, yataklar yaptık. Yine bu çalışmanın tekrarlanmasını isteriz.

Enas:

Adım Enas, 11 yaşındayım. Buraya geldim, gruplar oluşturduk burada. Burada her grup farklı bir proje aldı. Benim aldığım proje, yeşil çevre projesiydi. Bu projede ağaçlar yaptım, evler yaptım, park yaptım. Ona sadece 1 miktar bütçe verildi, o bütçeyi de projeye ayırdık. Benim en çok yatırım yaptığım proje engelliler projesi oldu. Çünkü benim ağabeyim de down sendromlu, yani engelli diyebiliriz ona. Ondan dolayı onun haline üzülüğüm için en çok yatırımı oraya yaptım. Tunç Soyer Belediye Başkanımızdan da istediğim şey, bu projenin gerçekleşmesi.

Egenur:

Merhabalar değerli katılımcılar. Adım Egenur Çiftçi, İzmir Atatürk Lisesi'nde hazırlık okuyorum ve Kent Konseyi Çocuk Meclisi sekreteriyim. Bu çalışmaya katılmak benim için çok heyecan verici bir şeydi. Çünkü kendimi önemsememiş hissettim ve yönetimde ve katılımımda pay sahibi olduğumu bana hatırlattı. Özellikle grubumda yaptığım Çocuk Meclisi ve Gençlik Meclisi projesiyle çocukların ve gençlerin yöntemine katılmasının önemine işaret ettik. Burada işaret etmek istediğim nokta, çocuk oluşumlarının temel sorunu olan katılımımda eksiklik. Şimdi bunun 2

tane temel noktası var. Birincisi bilinçsizlik, ikincisi de yetersiz destek.

Bilinçsizlik konusunda kendimden örnek vermek istiyorum. Çocuk Meclisi seçimlerine girmeden önce ne çocuk oluşumları hakkında ne de başka hiçbir kuruluş hakkında hiçbir bilgi sahibi değildim ya da bir fikrim dahi yoktu. Bir çocuk olarak benim önerim, bu çocuk oluşumlarına yeteri kadar destek verilmesi, etkili ve sürekli bir biçimde bu çocuk platformlarının artırılması ve bunların daha çok duyurulmasıdır. Çünkü çocuklarınıza yatırım yaparsanız, daha güçlü ve daha iyi bir geleceğe yatırım yapmış olursunuz. Çocuk dostu kent yaratılmaz, kentler çocuk dostu kente çevrilir. Teşekkür ederim.

Nilgün Çavuşoğlu (UNICEF Genç ve Ergen Katılımı ve Gelişimi Sorumlusu):

Çok teşekkürler. Başkanım, gördüğümüz gibi projeler size emanet. Biz tasarladık ama çocuklarımız bunların hayata geçirilme sürecinde de sizinle birlikte yürümek istiyorlar. Şimdiden çok teşekkür ediyoruz.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Dr. Ali Ercan Özgür
İhtiyaç Haritası Kurucusu

Akademisyen, yönetim ve bölgesel kalkınma uzmanı. Bölgesel yönetimler ve kalkınma ajansları konusunda çalışmalar yürütmekte ve ihtiyaharitasi.org, idema.com.tr, inogar.coop, inogarart.com gibi sosyal girişimlerin kurucu ortaklarından.

ÇOCUK DOSTU KENTLER, ÇOCUK ODAKLI BÜTÇE VE STRATEJİK PLAN

İhtiyaç Haritası'nı da doğru kitlelere doğru kaynakların ulaşması için bir girişim olarak hayata geçirdik. Türkiye'de unutulmuş kooperatifçilik kültürü temelinde oluşturduk. İhtiyaç Haritası bir yardımlaşma kooperatifi; kâr amacı gütmeyen bir yardımlaşma kooperatifi. Kooperatiflerin düşüş evresine geçtiği anda biz bir sosyal ve dijital kooperatif kurma fikriyle ortaya çıktık ama dünyada da bunun yeni bir akım olduğunu fark ettik.

İktisat Kongresi'nde şunu vurgulamak çok çok önemli: Bu ülke çok daha zor koşullarda kuruldu. Atatürk ve arkadaşlarıyla beraber kuruldu. Bir vizyon ortaya koydular. O günlerde İktisat Kongresi'ni düşünebilen o değerli aklın, bugün hep beraber sahibi oluyoruz. Buna ev sahipliği yapan başta Tunç Soyer, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve tüm Türkiye'den gelen sivil toplum, özel sektör, kamu kuruluşlarına ben de çok teşekkür ediyorum ve parçası olmaktan da çok çok gururluyum. Yaptığımız her çalışmanın bu anlamda geçmişe, tarihe dayanan bir yanı var.

İhtiyaç Haritası'nı da en iyi tarif eden kavramlardan bir tanesi "online imece"dir. Yani imece bizim kültürümüzde, vakıf kültürümüzde, yardımlaşma

kültürümüzde hep olan bir şey ama maalesef son yıllarda hiyerarşik, siyasetin içinde olduğu bir yapıydı. Biz bunu kuran insanlar olarak ihtiyaç sahipleri ile destekçileri çok da yatay bir zeminde, hiyerarşik olmayan, şeffaf, mahalleye dayalı bir şekilde hayata geçirdik. Mahalle kültürünü yeniden hatırladığımız, etrafımızda olup biteni hatırladığımız bir ortam. Gözlerinizin önüne getirin: Bazı apartmanlar vardır, her katta bir tane uydu anteni var. Çünkü apartmanda diyalogumuzu kaybettik. Yani bir yandan yeni medyanın, sosyal medyanın çok hızlı çalıştığı bir dünyada yalnız ama sosyal varlıklara dönüştük. Biz ise bunu yeniden hatırlıyoruz İmece ruhunu sadece finansal olarak değil, dayanışma, sosyal birliktelikle, o hepimizin içinde olan dayanışma kültürüyle birlikte yeniden var etmekle ilgili bir çabamız var. İhtiyaç Haritası, o yüzden bir harita, yani buluşturucu: İhtiyaç sahibi ihtiyacını giriyor; destekçi ona ne destek vermek isterse verebiliyor. Biz finansal destek kabul etmiyoruz, sadece ihtiyaç ve kaynaklar için buluşturuculuk yapıyoruz. İşte bugün UBER diye, Airbnb diye duyduğumuz meselenin Türkiye'den çıkan ve insani yardımı odağa alan bir uygulaması.

Sayıları söylemek isterim: Bugüne kadar 20

Bugün son 50 yılın kentleşme ile ilgili probleminin bir sonucunu yaşıyoruz. O yüzden bunları dönüştürmek için çok daha kapsayıcı, çok daha yenilikçi, çok daha geliştirici uygulamalara ihtiyacımız var. İhtiyaç Haritası sadece bunlardan bir tanesi.

milyonun üzerinde işte finans tabiriyle "transaction", yani işlem, yaptık. Elazığ depreminden beri afet koordinasyonunda görev alıyoruz. Afet Platformu'nun kurucuları arasındayız. İzmir depreminde, o zaman Tunç Başkanımızın talimatıyla ve desteğiyle görev yaptık. Burada tabii şu da çok önemli, parantez açmak lazım; İzmir bu konuda her zaman Türkiye'nin öncüsü oldu. O vizyon bu şehirde, bu şehrin insanlarında devam ediyor. O yüzden sizlere ve vizyonu çalışanlarıyla, ekibiyle yürüttüğü için Tunç Başkan'a çok teşekkür ediyorum.

"Bir Kira Bir Yuva"yı İhtiyaç Haritası ve İzmir Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde İzmir depreminde hayata geçirdik. Bu çalışma çok etkili oldu. Çünkü klasik yöntem çadır kentler, çadır kentler sonrası konteyner kentler kurmak. Ama bunlar çok zaman alıyor. Bugün bile şu anda Antakya, Adıyaman ve Kahramanmaraş'ta bizler konteyner kent kuruyoruz ama günde 20 tane üretiliyor. Bir Kira Bir Yuva ile ev ihtiyacı olan kişilerle evi boş olan ve kira desteği vermek isteyenleri buluşturan bir sistem oluşturduk. İhtiyaç Haritası'nda aslında bunun gibi 20'nin üzerinde yeni alt web sitesi oluşturduk. Sanat Haritası, Tarım Haritası, İhtiyaç Haritası.... Bunlardan

bir tanesi de afetle ilgili verileri paylaştığımız bir sistem:

Bunu yaparken bizim 10 binin üzerinde gönüllümüz var. Sadece afetle ilgili 13 bin gönüllümüz şu anda harekete geçmiş durumda. Veriye dayalı planlamayı, veriye dayalı öngörü yapmayı, veriye dayalı karar almayı temel alan bir yaklaşımımız var.eni nesil teknoloji yöntemlerini kullanırken aynı zamanda - şeffaf olmayı, hesap verebilir olmayı temel alan sistemleri tercih ediyoruz. Bugün hangi kurumun nerede ne çalışması var, oluşturduğumuz haritalar sayesinde bunu görebiliyoruz.

Bir önceki oturumun da UNICEF olması hem tesadüf hem de güzel oldu. Ben de 12 yıldır UNICEF'in çocuklarla ilgili çalışmalarının parçasıyım. Özellikle çocuğa dayalı, veriye dayalı çocuk planlamasını yapmakla ilgili, çocuk dostu bütçe üzerinden çocuğu tanımlamakla ilgili. Çok basit bir şey var aslında; çocuk dostu şehir dediğimizde neyi anlıyoruz? Ben şunu anlıyorum: Bisiklet uygulamalarını biliyorsunuz değil mi? Hiç o uygulamalarda çocuk bisikleti gören var mı? Yok. Ama İzmir'de çocuk bisikleti var. Biz 2 -3 yıl önce başkana bu durumu anlattığımızda; bisiklet uygulamaları her şehir de var ama çocuğumla bisiklet almaya gittiğimizde çocuk bisikleti yoktu. Bu örneği de UNICEF ile beraber hep veriyoruz. O yüzden aslında yani çocuğu kaldırımdan kaydıracağın yüksekliğine kadar planlamamız ve planlamaya dahil etmemiz lazım. UNICEF'le yürüttüğümüz bu çalışma tam 12 yıldır devam ediyor. Üç tane belediye ile başladık. Görkem Hanım gösterdi; O 3 il, ilçe ve büyükşehiri incelediğimizde çocuğa ayrılan bütçe sadece yüzde 1'di 10 yıldır yapılan eğitim, çalışma farkındalıkla bunu yüzde 5'lere çıkardık. Ama çocuk nüfusu şehrin ortalama yüzde 30'una denk geliyor.

Ulusal bütçeye baktığımızda çocuğa ayrılan bütçe yüzde 1'in çok altında. Canlıların demokrasisi dediğimiz dünyada işte hayvanlar, dezavantajlı gruplar, doğa kendini savunamıyor, çocuklar da kendini savunamıyor. Bizim hak temelli, veriye dayalı, katılımcı bir anlayışa geçmemiz gerekiyor. Orada da bir hesaplama yöntemini belediyelerin mali işlerdeki görevlileriyle katılımcı bir yöntemle belirledik. Sonrasında da bir hesaplama çıktı. Onun üzerinden gördüğünüz gibi çocuğa bakınca aslında bütçeleri 5 katına çıkartabildik.

Şimdi bu çok kritik bir şey: Niye çıkabildi? Veriye dayalı olduk. Niye çıkabildi? Katılımcı olduk. Niye çıkabildi? Çünkü iyi bir belediyecilik anlayışı vardı. Niye çıkabildik? Şeffaflığa, çocuğa ve sosyal kalkınmaya önem veren bir anlayış var. Tüm bunların hepsi olduğunda, geleceğe de umutla bakabileceğimiz bir yerde duruyoruz. O yüzden bugün İktisat Kongresi'nde sosyal girişim dediğimiz, teknoloji dediğimiz, veriye dayalı çözümler yarattığımız dünyada, geleceğe bakarken, geleceği planlarken, iktisadi planlarken mutlaka veriye dayalı, şeffaf, vatandaş katılımını içeren çözümlere yer açmamıza çok ihtiyaç var. Bunu şu anda belki az sayıda örneklerle anlatabiliyoruz ama afetlerle ilgili deneyimimizde son olarak ondan bahsetmek isterim.

Ben Kahramanmaraşlıyım. İstanbul'da doğdum büyüdüm; Şehremini, Fatih, Karagümrük bölgelerinde büyüdüm. Birazcık böyle mahalle kültürüyle büyüdüm ama İstanbul tabii son yıllarda çok değişmişti. O yüzden de İzmir'e taşındık. Sonrasında İzmir'de olmak aslında bana tüm Türkiye'de unuttuğumuz mahalle kültürünü yeniden hatırlattı. Yeniden buradan umutlanabileceğimizi, başka bir yaklaşımın mümkün olabileceğini ve o anlamda da veriye dayalı, bilgiye dayalı çalışmaları görebileceğimizi... Ama son yaşadığımız deprem tabii ki çok yıkıcıydı. O yıkıcılıkta aslında görmek istediğimiz temel şeyler vardı, yani ilk anda bu kamuoyuna çok iyi anlatılabilirdi. Türkiye'de 120 bin tane inşaat firması var. İlk anda biz oraya arama-kurtarma için teçhizatları getirebilirdik. Afetle ilgili koordinasyon yapıyoruz, buradaki yardımları yönetmeye çalışıyoruz. Depo yönetmeyi bilen aslında çok daha büyük firmalar var. Ama gün sonunda ne oldu?

Kahramanmaraş, Adıyaman, Hatay ve tüm illerdeki vatandaşların kendi kentine sahip çıkmasıyla ilgili bir süreç yaşıyoruz. Memleketlerinden gidenler oldu ama hızla geri döndüler, bir kere bu çok çok kıymetli.

İkincisi ise sivil toplum, dayanışma, tüm Türkiye'nin harekete geçmesi, tüm Türkiye'nin yardımlaşmaya önem vermesi ama bunu yaparken de sistematik yapmaya çalışması çok çok kıymetliydi. Yine orada İzmir, İstanbul, Ankara Büyükşehir'in bayındırlık tarafında ve tüm sosyal çalışmalarla ilgili çok ciddi çalışmalarını gördük. Yani sadece tek bir kurum değil, sadece tek bir birey değil, sadece tek bir medya

kuruluşu değil, tam tersine hep birlikte; yani ben-den bize, bizden hepimize geçeceğimiz bir dünya yaratma hayali aslında. Bunlarda hepimiz aklımız fikrimiz, gücümüz yettiğince yer almaya çalışıyoruz. Ama önemli olan burada bilgiye dayalı, veriye dayalı, geleceği tasarlarken katılımcı olan, çocuktan kadın, genç kentin aktörlerini kapsayan bir gelecek yaratabilmek.

Son 50 yılın aslında kentleşme ile ilgili probleminin bir sonucunu yaşıyoruz bugün. O yüzden bunları dönüştürmek için çok daha kapsayıcı, çok daha yenilikçi, çok daha geliştirici uygulamalara ihtiyacımız var. İhtiyaç Haritası sadece bunlardan bir tanesi; ne Türkiye'ye yetecektir, ne başka yerlere yetecektir. Umuyoruz yeni nesile -çocuklar bugün inanılmazdı, önceki çalıştaylarda da

inanılmazdı- çocuklara,gençliğe, kendimize güvenmeye ihtiyacımız var. Bunu yapabilmek için de katılmaya, gönüllü olmaya, parçası olmaya ihtiyacımız var. Mevcut mekanizmalar var, umutsuz olmaya gerek yok, umutlu olmak için daha çok çalışmaya ihtiyacımız var.

Hem davet ettiğiniz için hem dinlediğiniz için, hem de sabrınız için çok teşekkür ediyorum. Umuyorum daha iyi günlerde görüşeceğiz. Tek dileğimiz umutlu olmak, daha çok çalışmak ve gönüllü olmak.

Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Şaduman Halıcı

Tarihçi - Anadolu Üniversitesi

Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyesidir. Çalışmalarında Osmanlı ve modern Türkiye Cumhuriyet tarihine odaklanmıştır.

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ VE MAHMUT ESAT BOZKURT

Evet, bir önceki konuşmacımız İhtiyaç Haritası'ndan bahsetti. Ben de sizlere Mahmut Esat Bozkurt'tan¹ 18 yaşında "iktisat ihtiyacıdır" diyen bir isimden, aynı zamanda Türkiye İktisat Kongresi'nin, yani 100 yıl 1 ay önce bu topraklarda boy veren Türkiye İktisat Kongresi'nin mimarından, bu kongreye katkısından, Türkiye Cumhuriyeti'ne katkısından bahsetmek istiyorum..

"Saygıdeğer konuklar, saygıdeğer kongreciler; vatanî, milli, hayatî amaçla buradasınız. Yüzlerce yıldır acı çeken Türkiye'nin acılarına derman olmak için buradasınız. Memleketi mamuriyete, milleti refaha kavuşturacak yolları bulacaksınız." Bu cümle bana ait değil, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kongre açış nutkunda yalnızca bir paragraf...

İzmir, 100 yıl 1 ay önce bugün son derece coşkun bir heyecanla doluydu. Ahmet Muhittin, Akşam gazetesinde o günün sabahını aynen böyle anlatıyor:

Açılış günü...Trenler sabahtan beri her taraftan kongre âzasını ve zâirleri taşıyordu. Çabuk yetişmek için arabaya binenler telaşla 'Kongre binası' diyordu. Bunu arabacılar da çoktan öğrenmişlerdi. Şehrin her semtinden boşalan insan cereyanları Kongre binasına doğru akıp gidiyordu...

Umut içindeydiler. Neden?.. Neden umut içindeydiler? Çünkü 1914 yılından itibaren fiilen savaş alanı olmuş Anadolu yanmış, yıkılmıştı. Üretici nüfusu yok olmuştu. Girişimcisi yoktu, sermayesi yoktu. Bu coğrafyayı yeniden kalkındırmak gerekiyordu. İşte o görev de Mahmut Esat Bozkurt'a düşecekti. Çünkü 31 yaşında iktisat bakanı olmuştu.

İzmirli kendisi... Daha 15 - 16 yaşlarından itibaren Hizmet, Köylü, İttihat gibi gazetelerde, yerel gazetelerde yazılar yazıyor. Diyor ki:

Üretici kesim belki kibar söylevler veremeyecektir. Ancak çiftçi çiftçiliğini düşünecek, demirci demirciliğini düşünecek, tabağ tabakçılığını düşünecek, ... ve bu suretle memleketi vücuda getiren unsurlar o memleketi hakikaten düşünmüş olacaktır.

Bu söylemlerini 1920'lerin başında Hakimiyeti Milliye ve Anadolu'da Yeni Gün gazetelerinde de yenileyecek Mahmut Esat Bozkurt ve diyecek ki

Halk iktisadiyatını umumî siyasetine şiar edinmeyen bir devlet (Hükümet-i Avam=Democratique) olabilir, daha ileri gider (Socialiste) olur, hatta

Mustafa Kemal için her şeyi söyleyebilirsiniz; iyi bir asker, muhteşem bir devlet adamı diyebilirsiniz. Ama kanımca bana göre Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'nin ilk büyük girişimcisidir. Hayal kurmuştur, hayallerini uygulamaya koymuştur. Krizleri fırsata çevirmiştir ama en önemlisi yol arkadaşlarını doğru seçmiştir.

(İştirakiyun=Communiste) de olabilir. Fakat daima adıyla, sanı arasında bir münasebet bulunmaz...

O inançlıdır. Türk köylüsünün, Türkiyeli çiftçi ve sanatkarın tarihçe meşhur olan emeğinin muazzam istiklal cidalini kazandığı gibi ekonomik zaferi kazanacağına da olan inancı tamdır. Nasıl kazanacaktır? Üvendiyesiyle, tezgâhıyla, sapanı ile kazanacaktır diyor Mahmut Esat Bozkurt. Mahmut Esat Bozkurt dediğimiz kişi, Lozan'da Freiburg Üniversitesi'nde doktora yapmış, Cum Laude gibi yüksek dereceyle doktorasını vermiş bir isimdir. Tez konusu ise Kapitülasyonlardır. Bir Avrupa ülkesinde, Türkiye'nin tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırabileceğini savunmuş ve kabul ettirmiştir. Der ki:

Bu bir ahitnamedir, yani bir büyük devletin kendisinden daha küçük devletlere ihsan olarak verdiği kimi ekonomik ayrıcalıklardır. Bunu o vermiştir, istediği zaman geri alabilir...

Neden bu tez konusunu seçiyor? Tez kitaplaştırıldığında İsmet İnönü'ye sunuş yazısında şöyle diyor:

Böyle bir tezi yalnızca doktor unvanı almak için seçmedim. Aynı zamanda kapitülasyonlar rejimi altında yaşamının Türk halkının yazgısı olmadığını da anlatmak istedim.

İşte Mahmut Esat'ı İktisat Bakanlığına taşıyan düşünceler bunlardır.

Peki, Türkiye İktisat Kongresi düşüncesi nasıl doğuyor? Biraz evvel bahsettiğim o yanmış, yıkılmış topraklara yani kurtarılan yerlerimize, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden seçilen bir grup milletvekili ziyarette bulunur. Ne yok olmuştur, onu görmek istemişlerdir. İşte bu gezi sırasında bir şeyin farkına varır Mahmut Esat; İstanbul'daki, İzmir'deki tüccar, Avrupa'daki meslektaşını tanıyor ama Bitlis'teki, Diyarbakır'daki, Muş'taki meslektaşını tanımıyor. Memleketin ekonomisi uzun yıllardır unutulmuş. Mahmut Esat bu farkındalığını hemen telgrafa döküyor. Tarih 21 Kasım 1922. Mustafa Kemal Paşa'ya diyor ki:

“Memleketin iktisadiyatı uzun yıllardır unutulmuştur. İktisadi amiller, yani ekonomik unsurlar yıllardır dinlenmemiştir. Halkçı bir devletin bu iktisat unsurlarını dinledikten sonra hükümetin oluşturacağı iktisat programına yön vermesi gerekir. Sizden ricam hem kongreye olur vermeniz hem de açış konuşmasını, fahri başkanlığını yapmanızdır.”

Nitekim Mustafa Kemal Paşa kabul edecek ve kongre için o biraz evvel Ahmet Muhiddin'in bahsettiği telaş daha o günlerden itibaren başlayacak. 17 Şubat 1923; çiftçi, tüccar, sanayici, işçi 1.135 temsilci, 4.000'e yakın dinleyici, 300 kadın, aynı zamanda 5 tane de işçi kongreci kadın var. Açış konuşmasını Gazi Mustafa Kemal Paşa yapıyor. İktisat Bakanı Mahmut Esat hemen onun ardından konuşmalarını gerçekleştiriyor. İlk gün gruplar oluşturuluyor. Hem Kongre Başkanı yani, Kâzım Karabekir'in başkanlığı hem de grupların başkanları seçiliyor. Bizim için önemli olan Mahmut Esat ile Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmalarında vurguladıkları iktisadi durum ve program.

Gazi Paşa diyor ki:

Osmanlı Devleti'nin çöküşü ekonomiktir. Kişisel saltanat, kapitülasyonlara ve Duyun-u Umumiye belasına neden olmuştur. Ekonomik kalkınma için çiftçi, sanayici, tüccar ve işçinin birbirine ihtiyacı vardır. Onları birleştirecek Sa'y Misakı Millisi'dir.

Yani onlar emek çerçevesinde birleşecekler ve ülkeyi kalkındıracaklardır. Ve ardından güçlü bir vurgu yapar: *“Türkiye jandarma devlet olmayacaktır”*.²

Yani Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler diyen saf liberalizm uygulanmayacaktır. Paşa'nın ardından sözü Bakan Mahmut Esat alır ve yeni Türkiye'nin uygulayacağı programa *“Yeni Türkiye İktisat Mektebi”* der.

Bunu açıklarken yaptığı tanım aslında karma ekonomidir. Niye karma ekonomi, niye devlete pay biçer? Girişimci yoktur ki; kimsede para yoktur, sermaye yoktur... Onu yapabilecek umut bile yoktur. Bu nedenle devlet devreye girsin der. Her ikisi; hem Gazi Paşa hem Mahmut Esat aynı zamanda dışa karşı da mesajı verir. Çünkü biliyorsunuz tam bu dönemde Lozan görüşmeleri kesilmiştir, İsmet Paşa geri dönmüştür. Bu ortamda Mustafa Kemal ve Mahmut Esat ne derler? *“Tam bağımsızlık, ekonomik bağımsızlığı da kapsar. Türkiye'ye tam bağımsızlığını vermeyecek bir siyasal anlaşma asla kabul edilmeyecektir.”*

Bakın daha açış konuşmasında ekonomik programın ana çatısı çiziliyor, aynı zamanda Türkiye'nin geleceğine yön verecek antlaşmanın çerçevesi çizilerek kırmızı çizgilere işaret ediliyor. Biliyorsunuz Türkiye İktisat Kongresi'nde dört grup, her biri kendi arasında görüşür, kararlar alır. Sizin çok fazla zamanınızı almayacağım, büyük olasılıkla Şevket Hoca sabah bunlara uzun uzun değindi.

Burada işaret etmek istediğim, dikkatinizi çekmek istediğim birkaç nokta daha var. Göreceksiniz ki bütün gruplar, kendi grup çıkarlarından önce eğitime vurgu yapıyorlar. Örneğin çiftçiler ne diyor biliyor musunuz? *“5 dönümü olan ilkokullarda eğitim verilmeli.”* Yani köylerde bir ilkokulun en az 5 dönüm arazisi bulunmalı diyorlar ve yıl 1923... Bu Köy Enstitüleri'nin temelidir, temeli. *“Aşar kaldırılın hayvan hastalıkları ile uğraşılın, 20 bin insanımızı kolcuları aracılığı ile öldürülen Reji ortadan kalksın.”* diyen de onlar. Tüccarlar krediye, gümrük vergilerine işaret ederler. Dikkat çekici olan, *“uçaklarla posta ulaşımı yapılsın”* diyorlar. *“Kabotaj hakkı, limanlar bizim için son derece önemli.”* diyorlar. *“Kömür üretimi dış rekabete karşı korunmalı ve ticareti destekleyecek kredi kurumları oluşturulmalı.”* diyorlar. Sanayi Grubu da benzerdir aslında Ticaret Grubunun istekleriyle, onlar da teknik eleman yetiştirilmesi üzerinde dururlar. Yeni bankaların açılmasından, kredi olanaklarının arttırılmasından, teşvik

yasalarının çıkarılmasından, gümrüklere muafiyet uygulanmasından ve bu muafiyetlerin Türklere verilmesinden bahsederler. İşçi grubu, *“Önce bize amele demeyi bırakın.”* der. Bizi işçi olarak anın isteğinde bulunurlar ve ondan sonra da sosyal haklar dizgesini sıralarlar. Gece çalışmalarına çifte ücret ödemesi, ücretlerin para olarak ve gününde ödemesi, kaza, hayat sigortası, sendikalaşma gibi bir dizi istekte bulunurlar.

Mahmut Esat kongre sürerken bir konuşma daha yapar. Aslında bu Tüccar Grubunun isteğiyle yapılan bir konuşmadır. Konuşmasının başlığı *“Bankacılık ve Kredi”* konusudur. *“İktisadi mücadelemizde başarıya ulaşmak için mutlaka kredi müesseseleri oluşturmalıyız.”* der Mahmut Esat. *“Bir devlet bankası kurmak zorundayız. Bu ana banka etrafında sanayici, tüccar ve çiftçilerimizi destekleyecek bankalar da kurulmalı ve kurulacaktır.”* diyecek, yani ulusal bankacılığa işaret edecektir daha 1923'te.

Yine hepinizin bildiği gibi kongre 3 Mart'ta çalışmalarını tamamlar, 4 Mart'ta Kâzım Karabekir'in başkanlığındaki oturumda Misak-ı İktisadî kabul edilir. 12 maddeden oluşan Misak-ı İktisadî, daha o günlerde çok doyurucu bulunmaz, daha çok dinî ve ahlakî ilkelerin öne çıkması eleştiri konusu yapılır. Ama Mahmut Esat der ki:

Kongrenin sonucunu yalnızca Misak-ı İktisadî olarak görmeyin. Çünkü grup kararları vardır. Kongreyi gurup kararlarıyla birlikte değerlendirin.

Sevgili dostlar; Türkiye İktisat Kongresi, ekonomiye yön veren ve çeşitli meslek gruplarını ilk kez bir araya getiren 1.135 temsilcisiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisat tarihine damga vurmuştur. Kongre, mesleklere yönelik sorunların ele alınması ve çözüm önerilerinin ortaya konması açısından son derece önemlidir. Aslında günümüzdeki deyimle kongre, ortak aklın ürünüdür. Ve bu ortak akıl, siyasal iktidar tarafından sahiplenilmiştir. 8 Nisan 1923'te Mustafa Kemal Paşa biliyorsunuz *“Dokuz Umde”*yi yayınlar. Aslında bu, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, Halk Partisi'ne dönüşeceğinin ilanıdır ve Dokuz Umde de partinin ilk programıdır. Mustafa Kemal Paşa, Türkiye İktisat Kongresi'nin sonuçlarını Dokuz Umde içerisine alır. Ekonomik işlerde ulusal egemenlik ilkesine ön verileceği, şar vergisinin değiştirileceği, ulusal bankaların sermayesinin artırılacağı gibi bir dizi kongre karar bu programda benimsenir.

İktisat Bakanı Mahmut Esat, kongrenin hemen ardından düğmeye basar. Mesleki birliklerin oluşturulmasına, loncaların canlandırılmasına yönelik dilekler, Mahmut Esat tarafından hazırlanan İstihsal ve Alım ve Satım Ortaklıkları Nizamname Örneği ile yasalaşır. Öyle ki, bu tüzük örneği bir önceki konuşmacımız Ali Bey'in önemini vurguladığı kooperatiflerin, iktisat cidaline birlikte çıkmak olarak nitelendirilen kooperatifleşmenin temelidir. Çünkü bu tüzük örneği ile urgancılardan incircilere, dericilerden ayakkabıcılara kadar aklınıza gelebilecek bütün meslek grupları birleşirler bu tüzük örneğiyle birlikte.

Sonra sıra Ziraat Bankası'na gelir. Biliyor musunuz, tarihimizde ilk hortumlanan banka Ziraat Bankası. II. Abdülhamid 500 bin lira alıyor bu bankadan ve geri ödemiyor. Sonra mütareke döneminde işgalciler bankadan borç alıyor, vermiyor; Damat Ferit alıyor, vermiyor. En son Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk kurulduğu dönemde bankadan borç alıyor, o da ödemiyor. Mahmut Esat İktisat Bakanı olur olmaz önce bu sermayeyi topluyor, sonra Ziraat Bankasını adıyla yaraşır bir şekilde çiftçiye kredi olanağı tanyacak bir banka haline getiriyor. Ardından bu bankayı aracı kılıp, Fransız Pelison şirketiyle bir sözleşme yapıyor ve modern tarıma geçiş böylece başlıyor. ³ Bu neden çok önemli? Çünkü insan yok, insan. Ülkenizi, ulusunuzu besleyebilmek için o insan açığını makine ile kapatmak zorundasınız, .

1924 yılında demiryolu ve liman işletilmesi amacıyla katma bütçeli genel müdürlükler kuruluyor. 1924, biliyorsunuz aynı zamanda Türkiye İş Bankası'nın kuruluş yılı. Böylece ülke tasarruflarını ulusal kuruluşlarda toplamak ve ulusal sanayi finansman gereksinimini karşılamak amacıyla doğru ciddi bir adım atılmış oluyor. Ardından sanayicilere destek olmak için aynı yıl Sanayi ve Maadin Bankası devreye giriyor.

Bu arada Mahmut Esat, İktisat Bakanlığı'ndan ayrıldı, Adalet Bakanı oldu. İşte onun Adalet Bakanlığı döneminde, 1924-1930 arasındaki 6 yıllık dönemde atılan en önemli adımlardan biri Emlak ve Eytam Bankası. İki kanadı var; memleket imar edilecek, bu memleketin yetimlerine ait olan para birilerinin kursağında değil, yetimlerin cebine girecek. Bunun için de devreye devlet girecek. Süreç aslında Adalet Bakanı Necati Bey ile başlıyor. Mahmut Esat bakan olunca konuyu hükümetin gündemine alıyor. Hazırladığı tasarıyı Meclis'e taşıyor ama kimi

milletvekillerinin güçlü direnciyle karşılaşılıyor. Çünkü o günlerde, yetimlerin paralarını korumak üzere kurulmuş Eytam Sandıkları'nın başında din adamları var. Bu kârlı sandıkları bir türlü kaptırmak istemiyorlar. Uzun uğraşlardan sonra bankanın yasası 22 Mayıs 1926'da çıkacak. Yıllar sonra Mahmut Esat, *“Eytam memuru bazı hocalar yüzünden bu yasayı çok zor çıkardık.”*⁴ diyecek. Ki o yıllarda *“Soyguncular Elinde Din”, “Yobazlar Elinde Din”, “Kravatlı Eşkîyalar”* başlıklı bir dizi yazı yazacak.

Tıpkı Eytam Bankası gibi Türkiye'de çok zor açılan bir banka daha var. Türkiye İktisat Kongresi'nde ana devlet bankası olarak dillendirilen Merkez Bankası. İki nedeni var. Biri, yabancıların direnci. Çünkü Osmanlı Bankası var; para basma, yani emisyon hakkı onda, ayrıcalıklarını yitirmek istemiyorlar. İkincisi ise İsmet Paşa'nın inadı. İş Bankası'na rağmen *”Bu banka milli ve bağımsız olacak.”* diyor İsmet Paşa. *“Hükümet bile bu bankaya hesap soramayacak.”* diyor. Ama İş Bankası ve çevresinin direnci sürüyor... Sorbiyeler, G. Vissering'ler H. Schacht'lar, Müller'ler geliyor gidiyor. Her biri Devlet bankasını ya İş Bankası bünyesinde ya da yabancı ortaklıkla kurmak istiyorlar. Ama sonuçta kazanan İsmet Paşa oluyor. 11 Haziran 1930'da yasası kabul ediliyor ve 3 Ekim 1931'de de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, hükümetten bile bağımsız ve yerli sermaye ile kurulmuş ana bankamız olarak faaliyete geçiyor.

Çiftçilerin istekleri de olacak; aşar vergisi Kongre'nin yıldönümünde, 17 Şubat 1925'te kaldırılacak. Reji aynı yıl son bulacak. Böylece 1883 yılından beri bütün köylüsünü baskı altına alan bu çağdışı yönetim, ülkenin parasını yurt dışına aktaran bu kurum, millileştirmeler, devletleştirmeler çerçevesinde 4 milyon liraya satın alınarak Türk ulusunun malı haline getirilecek.

Ulaşımında ise -ki tüccarı, sanayicisi, çiftçisi hepsi *“yol, yol, yol”* demişti- demiryolu politikası benimsendi. Politikanın iki ayağı oldu. Birincisi, var olan demiryollarını, yabancıların elindeki demiryollarını satın almak; ikincisi yeni yollar yapmak. Osmanlı, 600 yıllık ömründe yabancı iştirakiyle birlikte 4.000 kilometreyi aşkın yol yapmıştı. Mustafa Kemal'in yaşamı boyunca, 3.000 kilometreye yakın demiryolu ağı örüldü. Böylece Türkiye İktisat Kongresi'nde *“örümcek ağı gibi örelim ülkemizi”* diyen çiftçi, tüccar ve sanayicinin isteği de gerçekleşmiş oldu.

Teşvik yasaları çıkarıldı. 1925 yılında çıkarılan bir yasa ile şeker sanayinin gelişmesinde öncü olacak ilk cı-lız atılımlar birdenbire fabrikalaşmaya başladı. Önce

Alpullu'da, ardından Uşak'ta şeker üretimi gerçekleşti ve bunu Eskişehir ve Turhal Şeker Fabrikaları izledi. Sanayicilerin çok istediği Teşviki Sanayi Yasası, üstelik çok geniş çapta ayrıcalıklar tanıyarak çıkarıldı. Ne yazık ki Cumhuriyet hükümetinin istediği sonucu vermedi. Neden? Çünkü dünya ekonomik bunalımı, dünya krizi hiç ummadığı bir anda Türkiye'yi yakaladı. İşte o nedenle Türkiye 1930'larda iktisat politikasını yeniden gözden geçirdi. Sürekli özel girişimi destekleme düşüncesini birdenbire evirdi. Neden? Çünkü Türkiye'nin gerçekleri onu devletçi yapmıştı. Yani Kemalizm'in Devletçilik ilkesi ve uygulaması Türkiye'nin gerçekleri karşısında bir zorunluluktuktu. Akılcı bir uygulamaydı.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye İktisat Kongresi'nin almış olduğu tüm kararları 1920'li yıllar boyunca yaşama geçirdi. Daha bugün bile pek çok sunumda işaret edilen bütün atılımlar, aslında Türkiye İktisat Kongresi'nde grupların aldığı kararlar arasındaydı. Yani öyle bir grup oluşturulmuş, öyle bir ortak akıl meydana getirilmiş ve öyle gerçekçi maddelere ulaşılmış ki, uygulamada büyük başarıyla 1930'lu yıllara kadar gelinebilmişti.

Bir tek işçi talepleri gecikti... Kongreden önce 1921 yılında çıkarılan iki ana kanunla -gerçi 8 saat çalışma süresi ve asgari çalışma yaşı 18 olarak- belirlenmişti ama bunlar çok fazla uygulanamadı. 1924'te 1 gün çalışma izni kazandılar, 1930'da Umumi Hıfzıssıhha Kanunuyla çocuk işçilerin, kadın işçilerin, özellikle gebe kadınların çalışma koşulları belirlendi. Ama gerçek anlamda bir İş Kanunu ancak 1936'da çıkarılabildi. Oysa 1922 yılında İktisat Bakanı Mahmut Esat, Mesai Kanunu adıyla 1923'te işçilerin istediği tüm bu hakları, sendikalaşma da dahil tüm bu hakları veren bir yasa tasarısı hazırlamıştı ama kabul edilmemişti. 1936'ya gelindiğinde İş Kanunu tasarısı Meclis'e sunuldu. Yine karşı çıkan milletvekilleri oldu ve Mahmut Esad hışımla kürsüye geldi, *“Yeter arkadaşlar, yeter!”* dedi. *“Ben bu kanunu ilk defa Meclis'e getirdiğimde, o gün doğan çocuklar bugün işçi oldular. Siz onlara hâlâ hakkını verelim mi, vermeyelim mi diye düşünüyorsunuz. Yapmayın bunu...”* 8 Haziran 1936 Türkiye Büyük Millet Meclisi yasayı kabul etti ve 15 Haziran'da Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Saygıdeğer Konuklar, Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında benimsenen Devletçi ekonomik politika ile birlikte millileştirme, devletleştirme politikası çerçevesinde yapılan tüm çalışmalar aslında Türkiyeli köylü, çiftçi, sanayici ve işçinin hizmetine sunulan İktisat Kongresi'nin ürünleri oldu. İşte bu nedenle 1930 yılına

gelindiğinde Serbest Cumhuriyet Partisi kurulduğunda, Mahmut Esat Bozkurt, Ödemiş'te 17 Eylül'de *“Neden Cumhuriyet Halk Partisindenim”* konulu bir konuşma yaptı. Sizler o konuşmayı daha çok Ödemiş Nutku olarak biliyorsunuz. *“İşte tüm bu saydığımız nedenlerden dolayı ben Cumhuriyet Halk Partiliyim”* dedi o konuşmasında Mahmut Esat.

Neden böyle söyledi? Çünkü Serbest Cumhuriyet Partisi lideri, özellikle Mahmut Esat'ın Adalet Bakanlığı'ndaki görevlerine yönelik saldırılarda bulunmuştu. Ama daha da önemlisi, liberal politikayı benimseyip yabancı sermayeye ülkenin açılmasını isteyen bir söylem benimsemişti. İşte o nedenle Ödemiş konuşmasında Mahmut Esad, *“Türkiye'de yabancıların yeri yok!”* dedi. *“Türkiye'de öz Türk olmayanların tek bir hakkı var, köle olmaktır!”* dedi. Dedi ama kıyamet koptu, Mahmut Esat linç edildi. Adalet Bakanlığı'ndan istifa etti. Oysa 1925'te şu ilk sütunda verdiğim konuşmasında söylediği cümle 1930'da söylediğinden farklı değildi. 1925'te ne demişti:

*Türkiye Cumhuriyeti'nde efendi olarak yaşamak hakkı Türkların ve Türk olanlarındır. Bunu yâr da ağyâr da -yani dost da düşman da- böyle bilmelidir. Geriye doğru muhalefete, entrikacı muhaliflere, fırkacılara hiçbir vakit hak tanımayız. Bunların akabetleri hüsrana olacaktır.*⁵

Şeyh Sait isyanından hemen sonra söylemişti bunu. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin Şeyh Sait İsyanıyla özellikle Urfa'da bir bağlantısının olduğu tespit edilince söylemişti bunu ve o gün alkışlar almıştı. Aynı cümleler 5 yıl sonra ise istifasına giden süreci başlatmış oluyordu.

Sevgili dostlar, Mustafa Kemal için her şeyi söyleyebilirsiniz; iyi bir asker, muhteşem bir devlet adamı diyebilirsiniz. Ama kanımca bana göre Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'nin ilk büyük girişimcisidir.

Hayal kurmuştur, hayallerini uygulamaya koymuştur. Krizleri fırsata çevirmiştir ama en önemlisi yol arkadaşlarını doğru seçmiştir. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra, Cumhuriyetin ilanından önce 4 Ağustos 1923 günü Ali Fuat Cebesoy *“Senin yeni apôtrelerin kimlerdir?”* diye sormuştur ona. Apôtre, yol arkadaşı, belki mürit de diyebilirsiniz. Mustafa Kemal Paşa *“Benim apôtrelerim yoktur.”* diye yanıt vermiş ve şöyle sürdürmüştü düşüncesini: *“Bu memleket ve millette kimler hizmet eder, hizmet liyakat ve kudretini gösterirse apôtre odur.”*

Mahmut Esat; 1920-1923 yılları arasında İktisat Bakanı, 1926-1930 yılları arasında Adalet Bakanı olarak onun yol arkadaşı olmuştur. 1930'da istifasından sonra hükümette yer almamıştır ama devlet adamı olmayı sürdürmüştür. 1927'de Uluslararası Adalet Divanı'nda görüşülen Bozkurt-Lotus davasında Türkiye'yi temsil etmiş ve davayı kazanmıştır. 1932'de Meis dolayısıyla İtalyanlarla sorun yaşandığında devletin aklına gelen ilk avukat olmuştur. Sorun siyasal yoldan çözümlenip 4 Ocak 1932 tarihli Türk İtalyan Sözleşmesi TBMM'ye geldiğinde sözleşmeye onay vermeyen tek milletvekili olmuştur.

Mahmut Esat Bozkurt aynı zamanda halkının adamı olmuştur. Biraz evvel bahsettiğim örnekleri çoğaltmak mümkün. *“Soyguncular Elinde Din”, “Kravatlı Eşkîyalar”, “İncir-Üzümlü Hesaplarımız”, “Türkiye Halk Devletinin Eğitimi”, “Türkiye Halk Devletinde Çiftçiler”, “Hırsızlar Teslim Olunuz”, “Çocuklarımız”, “Kimsesizler”*... Bunlar onun gazete makalelerinin başlıklarıdır. Son nefesini 21 Aralık 1943'te Yeni Sabah gazetesinde, *“Yürekler Acısı”* adını verdiği yazısını kaleme aldıktan hemen sonra vermiştir. Yani son nefesinde bile davası vatani ve milleti olmuştur.

Hepsinin huzurunda saygıyla eğiliyorum efendim.

Notlar

1 Biyografisi için bkz. Şaduman Halıcı, *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.ü

2 Liberal devlet anlayışına “Jandarma devlet/Etat-gendarme” denmiştir. Bkz. Charles Debbasch, Jean-Marie Pontier, Jacques Bourdon - Jean-Claude Ricci, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Economica, 2001, s. 30).

3 *Anadoluda Yeni Gün*, 7 Eylül 1923, s. 2.

4 Mahmut Esat, “Soyguncular Elinde Din!”, *Anadolu*, 16 Mart 1933, No:5561, s. 1-2

5 *İki konuşmayı karşılaştırmak için bkz. Cumhuriyet*, 2 Haziran 1925, *Anadolu*, 18 Eylül 1930.

Doç. Dr. Erol Köroğlu

Edebiyat Tarihçisi - Boğaziçi Üniversitesi

Akademisyen. Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi, edebi kültür tarihçisidir. Türkçe roman, anlatı kuramları, milliyetçilik kuramları ve tarih-edebiyat etkileşimi ana çalışma alanlarıdır.

BU YÜZYILDA OKUR YETİŞTİRMEYİ BAŞARACAK MIYIZ?

İNSAN SERMAYESİNİN GELİŞİMİNDE BEŞERİ BİLİMLER EĞİTİMİ VE ELEŞTİREL OKURYAZARLIĞIN VAZGEÇİLMEZLİĞİ

EDEBİYATIN MATERİYAL KOŞULLARI

Ben bir edebiyat tarihçisiyim. Aslına bakarsanız, duymaya alışkın olduğunuz bu adlandırmadan biraz daha farklı adlandırıyorum, kendimin bir edebi kültür tarihçisi olduğumu söylüyorum. Akademik örgütlenmede Türkçenin en eski zamanlardan bugüne gelen dilsel gelişimini ve bu süredeki sözlü ve yazılı edebi ürünlerini inceleyen Türkoloji, yani Türkçe filolojinin bir alt kolunda, 1850'lerden bugüne kadar uzanan yeni edebiyat alanındaki metinleri inceliyorum. Bu inceleme sırasında bir roman, bir şiir veya bir tiyatro eserine aynı anda hem yazıldığı zamanda gerçekleşen bir tarihsel olay hem de bu tarihten bağımsız biçimde, okunduğu her an her bir okur tarafından yeniden ve en baştan gerçekleştirilen benzersiz bir estetik deneyim olarak yaklaşıyorum. Fakat kendi çalışmamı, metinleri metinlere, yazarları yazarlara ve dönemleri dönemlere bağlayan klasik edebiyat tarihçiliğinden ayırma ihtiyacı duyuyorum. Çünkü incelediğim metinlerin maddi üretim koşulları ile okunup yorumlanmasının ya da biz edebiyat araştırmacılarının tercih ettiği bir kavramla alımlanmasının maddi koşullarına odaklanmaktayım. Kendinle ilgili bütün bu bilgilerin bizim

için anlamı ne diye düşünebilirsiniz? Sonuçta, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresine davet edilmişim ve “*Bu yüzyılda okur yetiştirmeyi başaracak mıyız?*” gibi iddialı ve üstü örtük biçimde de, ilk yüzyılda okur yetiştirmeyi başaramadığımızı ima eden bir başlık vermiş bulunuyorum. Sonra geliyorum ve dinleyenleri çok da ilgilendirmeyebilecek mesleki ayrıntılardan söz ediyorum.

Tam olarak öyle değil. Edebi üretim ve alımlama ya da okumanın maddi koşullarına yoğunlaşan edebi kültürel tarihin, okur yetiştirme konusunda nasıl bir model sunduğunu aşağıda örnekleyeceğim. Fakat bundan önce, akademik alanımla alakalı bir başka uzmanlığımdan söz etmek istiyorum.

ELEŞTİREL OKURYAZARLIK EĞİTİMİ

Henüz bir yüksek lisans öğrencisi olduğum 1995'ten bu yana çeşitli üniversitelerde Türkçe dersleri hocalığı yaptım. Üniversitelerdeki Türkçe dersleri, 12 Eylül 1980 faşist darbesinin ardından, cunta yönetiminin yükseköğretim alanını kontrol amacıyla

İkinci yüzyılına girdiğimiz cumhuriyetimizin, sorunlarını çözen bir ülke haline gelebilmesi için anlama, yorumlama ve anlamlandırmaya öncelik veren bir beşeri bilimler eğitimi yeniden düşünmeliyiz.

oluşturduğu Yükseköğretim Kurulu, yani YÖK'ün her üniversitede zorunlu tuttuğu derslerdendir. Görünürdeki amacı öğrencilerin dil ve edebiyat becerilerini geliştirmekken, asıl amaç üniversite gençliğine dönük endoktrinizasyondur. Fakat ilk zamanlardan itibaren pek çok üniversitede pek çok Türkçe okutmanı bu sınırları aşmaya çalışan dersler ürettiler. Ben de çalıştığım üniversitelerde, iş arkadaşlarımla birlikte bunu yapmaya çalıştım ve formaliteden ibaret olmayan bir Türkçe dersi, kendi tercih ettiğim deyimle bir “*eleştirel iletişim becerileri*” dersi üretmek için uğraştım. Buna “*eleştirel okuryazarlık*” da diyebiliriz.

Eleştirel okuryazarlık ya da iletişim becerileri, dört temel iletişim alanıyla ilgilidir: Konuşma, dinleme, yazma ve okuma. Bunlardan konuşma ve yazma verici, okuma ve dinleme alıcı iletişim halleridir. Bunların her birini gündelik iletişimde değişen oranlarda kullanırız. Bunlara eğitimde de yer veririz. İlköğretimden üniversiteye kadar eğitimde öncelikli iletişim beceri geliştirme çabası yazmaya, sonra okumaya, sonra konuşmaya ve en sonunda da dinlemeye dönüktür. Dinleme eğitimi genelde konferansları dinleme ve not tutma konularına odaklanır. Fakat yapılan araştırmalar bu iletişim alanlarının

gündelik hayatımızdaki yoğunluklarının okuldakin-den farklı olduğunu göstermektedir. Aslında günlük iletişim çabamızın neredeyse yüzde 80'i dinlemeye dönüktür. Bunun ardından konuşma, okuma ve en sonunda da yazma gelir.

İLETİŞİM BECERİLERİ EĞİTİMİNDE ÜSTBİLİŞİN BELİRLEYİCİLİĞİ

Eleştirel okuryazarlık yaklaşımı, tüm bu iletişim alanlarında eğitim gerekliliğine vurgu yapar. Gündelik yaşamda en az kullandığımız iletişim becerisi olan yazarlığa eğitimde ağırlık verilirken, en çok kullandığımız becerimiz olan dinlemeye pek yer verilmemesi sorunludur. Eleştirel okuryazarlık, iletişim becerilerinin geliştirilmesinde psikolojiden gelen, İngilizcesi “*metacognition*” olan ve bizim Türkçede “*üstbilmiş*” dediğimiz bir kavrama ağırlık verir. Üstbilmiş sadece iletişim becerileri alanında değil, her tür bedensel ve zihinsel beceri alanında geçerli bir kavramdır. Bir şeyi nasıl en etkili yoldan ortaya çıkaracağımızı, üreteceğinizi biliyor ve bunu uygulayabiliyorsanız, üstbilisten yararlanıyorsunuz demektir.

Bizler ana dilimizi öğrenmiyor, bebekliğimizden itibaren adeta süngerin suyu emmesi gibi emerek ediniyoruz. Hepimiz dilin doğal kullanıcılarıyız. Fakat bu dilsel bilginin daha etkili ve yaratıcı kullanımı konusunda kendimizi eğitmemiz gerekli. Bu konuda çeşitli kitaplar okuyarak ya da medya ve sosyal medyadaki farklı görsel içeriklerden yararlanarak belirli bir bireysel gelişim sağlamak mümkün. Fakat bu yeterli olmayacaktır. Daha sistemli ve toplu bir çabaya ihtiyacımız var. Böyle bir çaba, anaokulundan doktora kadar eğitimin her aşamasında iletişim öznelere, neyi nasıl söylemek için ne yoldan gidebileceği bilincinin yaratılmasını, öncelik olarak ele alacaktır.

Böyle bir eğitim anlayışının yola çıkış noktası aslında, geleneksel yaklaşımlardan pek farklı da olmayacaktır. Öncelikle öğrenciye dilin yapısının iyice belletilmesi, dilbilgisel kuramsal bilgi ve buna dayalı çözümlenme uygulamaları üzerinden dil bilincinin keskinleştirilmesi şarttır. Bu noktada, Birleşik Krallık'ın İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki lideri Winston Churchill'in Gençlik Yıllarım başlıklı özyaşamöyküsünden bir pasaj okumak istiyorum. Churchill, okul yıllarından söz edecek:

Bu gösterişsiz ve aşağı konumda bir yıla yakın bir süre kaldım. Bununla birlikte, okuldaki en düşük durumda bu kadar uzun bir süre kalarak daha zeki çocuklara karşı bir üstünlük de kazandım. Onların hepsi Latince, Yunanca gibi harika şeyler öğreniyorlardı. Fakat ben İngilizce öğreniyordum. Bizler o kadar mankafa kabul ediliyorduk ki, bize sadece İngilizce öğretebilirlerdi. Kendisine minnettar olduğum Bay Somervell okulun en aptal çocuklarına en basit şeyi, yani İngilizce yazmayı öğretmekle yükümlüydü. O bunu nasıl yapacağını biliyordu. Bunu hiç kimsenin öğretemeyeceği kadar iyi öğretti. Sadece yazı çalışması yapmıyor, aynı zamanda İngilizce cümle çözümlenmesi de yapıyorduk. Bay Somervell'in kendine özgü bir yöntemi vardı. Uzunca bir cümleyi alıyor ve siyah, kırmızı, mavi ve yeşil renkli mürekkep yardımıyla bunu parçalara ayırıyordu. Özne, nesne, yüklem: Ana cümle, yan cümle, vb. Herbirinin ayrı bir rengi vardı. Bu iyi bir alıştırmaydı ve bunu her gün yapıyorduk. Bu sınıfta kaldığım sürede, bu işi iyice öğrendim. Böylece sıradan İngilizce cümle yapısı kafama iyice yerleşti. Ve o sıralarda yazdıkları güzel Latince ve Yunanca şiirler ve yazılar sayesinde takdirnameler alan okul arkadaşlarım, yıllar sonra hayatlarını kazanmak için tekrar İngilizce öğrenmek zorunda kalınca, sanırım onlardan çok daha avantajlı bir duruma geldim. İşte bu yüzden, öğrencilere İngilizce öğretilmesi gerektiğini savunuyorum. Hepsini İngilizce öğrenmeye zorlamak isterdim; sonra da zeki olanların Latince ve Yunanca öğrenmelerine izin verirdim. Fakat onları yalnızca İngilizce bilmedikleri için cezalandırırdım. İşte o zaman, çok kötü cezalandırırdım.

ÖĞRENCİNİN SENTAKSTAN SEMANTİĞE GEÇİŞİNİ SAĞLAYAMAMAK

Churchill'in sözünü ettiği bu çok klasik dil ya da dilbilgisi çalışması bizde yok diyebilir miyiz? Şu anda durum nasıl bilemiyorum ama ben de özellikle ortaokul yıllarımda, tam Churchill'in sözünü ettiği tarzda bir Türkçe dersi görmekteydim. Bol bol cümle çözümlenmesi yapıyor, cümlenin dilbilgisel unsurlarını çözümlüyor ve bilmediğimiz her sözcük için sözlüğe bakmaya yönlendirilip anlamını öğrendiğimiz yeni sözcüklerin geçtiği anlamlı ve geçerli cümleler kurmaya çalışıyorduk.

Bu eleştirel bir okur haline gelmek için yeter koşul değilse bile, gerek koşuldur. Dili etkili biçimde kullanabilmek için onun yapısını tanımanız şarttır. Özellikle ortaokul yıllarında bu çalışmayı yapmak, sağlam bir dilbilgisi temelinin yerleşmesinde yararlı olacaktır. Bu

çok eskiye uzanan ve klasik dil çalışması bizde de mevcuttur. Peki ama neden bunun üzerinden insan sermayesini geliştirecek, eleştirel okuryazarlığı arttıracak bir etki ortaya çıkmıyor?

Bence bunun en önemli nedeni, bizim eğitim sistemimizde disiplinler, konular ve unsurlar arası etki-leşimin yok sayılması, bunları bağlantılandırarak yönlendirme ve araçların öğrencilere verilmemesidir. Eğitim sistemimiz dilbilgisi eğitimini iyi bir biçimde verir ya da verebilir. Fakat bununla metinleri okuma, anlama, anlamlandırma ve yorumlama arasındaki ilişkiyi açıklamaz. Eğitim sistemimizin yüz yıldır, öğrettiği sentaks ya da sözdizimi ile edebiyat derslerinde giriştiği semantik, yani anlambilim kaynaklı yorum çabası arasındaki ilişkidir haberi yoktur.

Hiçbir müfredat ve öğretmen öğrencilerine, “*Bak, bu özne-tümleç-yüklem yapısından bu cümle ortaya çıktığı gibi, aynı yöntemle edebi ve edebi olmayan metinlerin kuruluş ve işleyişine de bakabilir, bu metinlerde anlamın nasıl kurulduğunu çözümlenerek kendi yorumunu üretebilirsin.*” demez. Bunun yerine ne olur? Öğretmen sınıfa girer ve derse konu olan metnin ne anlama geldiğini kendisi öğrencilere açıklar. Ders kitabındaki hazırlık soruları ve diğer malzeme de, öğrenciyi yorum yapmaktan uzak tutmak için ellerinden geleni yaparlar.

BİR SÜRGÜNÜ TURİSTİK BİÇİMDE DÜŞÜNMEK

Yıllar önce bir lise edebiyat ders kitabını incelemiş ve bir gazete için bir yazı yazmıştım. Oradaki bir örneği unutamıyorum. Kendi çalışmalarımından çok iyi bildiğim ve Türkçe kullanımı açısından gerçek bir zirve olan Refik Halit Karay'ın “*Eskici*” başlıklı, *Sürgün Hikâyeleri* kitabında yer alan bir öyküsü veriliyordu. Hatırlayacağınız üzere, bu öyküde ailesi öldüğü için Arapça konuşulan bir memleketteki halasının yanına gönderilen beş yaşındaki Hasan, Türkçe konuşamamanın acısını çeker ve şans eseri eve gelen ayakkabı tamircisinin de Türk olduğunu anlayınca ana dilini konuşma ihtiyacını onunla bir nebze giderebilir. Ana dilinin gücü ve kendisi de o yıllarda Suriye'de sürgün hayatı yaşamakta olan Karay'ın memleket hasretini verme konularında çok etkileyici bir öyküdür bu. Buna rağmen, ders kitabı bu konulara hiç girmiyor ve öğrencilere şunu soruyordu: “*Hiç yabancı bir memlekette buldunuz mu? Bilmediğiniz bir dilin konuşulduğu bir ülkede olmak nasıl bir duygu?*”

Karay'ın sürgünlük durumu, yazarın bir dönem Atatürk'e karşı ve sonra yakın olduğu gibi konular görünür olmuyor, ortadan kalkıyor.

İşte bu noktada, eleştirel okuryazarlık eğitmeni yönüm ile edebi kültürel tarihçi yönüm birleşecek. Edebiyatı sadece bir güzel yazı ya da kompozisyon çalışması olarak görmediğimizde ve edebi metinlerin hangi koşullarda üretilip daha sonra nasıl okunup yorumlandıklarını incelediğimizde, daha zengin bir okuma sürecine yaklaşmış oluruz. Az önce sözünü ettiğim Karay örneği bu açıdan önemli. Refik Halit Karay'ın Milli Mücadele yıllarında Ankara karşıtı bir yazar olduğunu, hatta Damat Ferit Paşa hükümetlerinde önemli görevler yüklendiğini, Milli Mücadele'nin sonunda arkadaşı Ali Kemal gibi linç edilmemek için ülkeden kaçtığını ve 1938 yılında tüm vatandaşlıktan çıkartılan 150'liklere af çıkana kadar Türkiye'ye gelemediğini konuşursak, o güzel Türkçeyle yazdığı öykü ve romanlar okunmaz duruma gelecek zannediyoruz. Ödümüz kopuyor ve “*Eskici*” gibi bir öyküyü lise öğrencilerine sunarken, ilkel turizm soruları sormak zorunda kalıyoruz. Halbuki yazarın hayatı ve siyasi seçimleri edebi üretimini etkiliyor ve bunları dikkate almadan okuduğunuzda anlamı tam olarak ortaya çıkartamazsınız.

MİLLÎ HİSLERE TERCÜMAN OLMAK YAHUT SAVAŞA KIŞKIRTMAK

Bir başka örnek vereceğim. Ömer Seyfettin'in *Beyaz Lale* öyküsünü hemen herkes hatırlar, çünkü edebiyat ders kitaplarında bu uzun ve insanda dehşet hisleri yaratan metinle hepimiz tanışmışızdır. *Beyaz Lale*, Balkan Savaşları'ndaki büyük hezimet hakkındadır. 1912'de Türk ordusunun yenilip çekilmesinin ardından Bulgar çetecileri ve ordusu Serez'e girer ve oradaki Müslümanları korkunç işkencelere maruz bırakarak soyar ve öldürür. Ömer Seyfettin Bulgar mezalimini en ince ayrıntısına kadar anlatmaktan geri durmaz. Öykünün sonunda işgalcilerin lideri Radko Balkanski, Serez'in en güzel kızı Lale'ye tecavüz etmeye çalışmakta, Lale namusunu korumak için intihar edince bu defa da cesede tecavüz etmektedir.

Çok ağır ve sorunlu bir metindir bu. Ayrıntıya girmek mümkün değil. Bu metin hakkında başka yerlerde yazdım. (<https://t24.com.tr/k24/yazi/tarih-edebiyat,877>) Bu metnin okul çocuklarına okutulması

yanlış ve tehlikelidir. Herhalde Ömer Seyfettin duysa kendi de kızardı ama bir biçimde çocuk edebiyatçısı olarak lanse edildiği için, bunun gibi sorunlu pek çok metni okullarımızda okutulmaktadır.

Ne var ki, öyküdeki uzun işkence ve tecavüz sahnelerinin bunaltıcılığına rağmen, metni gerçekçi bulmayacak mıyız? Neticede Balkan Savaşları ve Bulgar mezalimi yaşanmıştır ve Ömer Seyfettin bunları anlatmaktadır. Eğer Ömer Seyfettin'in tek yola çıkış noktası bu olsaydı, evet, sorun yok derdik. Fakat önemli bir sorun vardır. Bu uzun öykü, dönemin ünlü süreli yayınlarından Donanma Mecmuası'nda tam Ağustos-Eylül 1914'te tefrika edilmektedir. Halbuki öykünün tefrika edildiği dönemde Osmanlı Bulgaristan'la sorunlarını çözmüş ve barış anlaşmasını imzalamıştı. Hatta bir sene sonra 1915'te Birinci Dünya Savaşı başladığında Bulgaristan ile müttefik de olacaktı. Öte yandan, Balkan hezimetini üzerine çok canlı ve yoğun bir edebi üretim 1912 ve 1913 yıllarında gerçekleşmiş ve 1914 yazında, Avrupa'da başlayan ve Osmanlı'nın birkaç ay sonra gireceği Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı sırada artık gündemden düşmüştü.

Ömer Seyfettin, güncelle çok yakından bağlantılı bir edebiyat üretti. Yani bu kadar gecikmiş bir konuyu ele alıyorsa, mutlaka bir amacı var demektir. Nitekim böyle bir amaç vardı: Ağustos'ta Avrupa'da savaşın çıkmasından Kasım'da Osmanlı'nın savaşa girişine kadarki dönemde Almanya yanlısı Osmanlı yönetimi, Ömer Seyfettin gibi kendine yakın edebiyatçılara halkı savaşa hazırlama amaçlı yayınlar yapmaları emrini vermişti. Ömer Seyfettin, *Beyaz Lale* ile tam da bunu yapıyor, halkın yabancılara dönük düşmanlık hislerini bileylemeyi hedefliyordu. Bu öyküyü halkı savaşa yönünde kışkırtma özelliğine dikkat etmeden okursak, tam olarak ne olup bittiğini anlayamayız. Ömer Seyfettin burada bir savaş propagandası üretmektedir.

BİR MAHARET OLARAK SÜLEYMAN EFENDİ'DE KANUNÎ'Yİ GÖREBİLMEK

Eğer cümlelerin kuruluşunu öğrettikleri gibi, benzer bir bilgi ve bakışla edebi metinleri de inceleyebileceğimiz bize söylenseydi, metinlere ve okumaya farklı bir ilgiyle yönelebiliirdik. Son bir örnek vereceğim. Orhan Veli'nin *Kitabe-i Seng-i Mezar* şiirini hepimiz bilirsiniz. Burada bu eğlenceli veya ilginç şiiri bir daha görelim:

I
Hiçbir şeyden çekmedi dünyada
Nasırdan çektiği kadar;
Hatta çirkin yaratıldığından bile
O kadar müteessir değildi;
Kundurayı vurmadağı zamanlarda
Anmazdı ama Allah'ın adını,
Günahkâr da sayılmazdı.
Yazık oldu Süleyman Efendi'ye.

II
Mesele falan değildi öyle,
To be or not to be kendisi için;
Bir akşam uyudu;
Uyanmayıverdi.
Aldılar, götürdüler.
Yıkandı, namazı kılındı, gömüldü.
Duysalar öldüğünü alacaklılar
Haklarını helal ederler elbet.
Alacağına gelince...
Alacağı yoktu zaten rahmetlinin.

III
Tüfeğini deppoya koydular,
Esvabını başkasına verdiler.
Artık ne torbasında ekmek kııntısı,
Ne matarasında dudaklarının izi;
Öyle bir ruzigâr ki,
Kendi gitti,
İsmi bile kalmadı yadigâr.
Yalnız şu beyit kaldı,
Kahve ocağında, el yazısıyla:
“Ölüm Allah'ın emri,
“Ayrılık olmasaydı.”

Bu şiiri üniversitedeki bir edebiyat dersinde ilk kez işlediğimde, ilk binden gelen Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri, bana bu şiirin Baki'nin *Kanuni Mersiyesi*"ile ilişkisinden söz ettiler. Bu beni çok şaşırttı, çünkü Orhan Veli'nin *Garip* dönemine ait bu şiir, özellikle gündelik

olanın söz konusu edildiği sıra dışı bir şiirdi. Şiirle ilgili yerleşik anlayışın sorgulandığı bir şiir neden divan edebiyatının en şatafatlı şairlerinden Baki'nin *Kanuni Mersiyesi* ile ilişkilensindi ki? Öğrencilere bu yorum için metnin neresinden yola çıktıklarını sorduğumda, sadece şiirin başlığına işaret edebildiler. Fakat mezartaşı yazısı anlamına gelen bu ifade, sadece şiirdeki sıradanlık ve gündeliği görünür kılmak için kullanılan bir ironiydi. Şiirde bunun dışında bir Baki metinler arasılık göndermesi de yoktu.

Öğrencilerim bunu ezberden söylüyorlardı, çünkü bu şiir onlara lisede böyle anlatılmıştı. Metinle yalnız kalıp onun hakkında düşünmemiş, kendi yorumlarını üretme çabasına girişmemişlerdi. Oysa bu metne baktığımızda, üçe bölündüğünü görüyoruz. Öncelikle neden üç parça var sorusu yanıtlanmalı. Şiirin şimdye kadarki yorumları, bu parçalı yapıya dikkat etmeden, tüm şiirin ilk parçadaki Süleyman Efendi hakkında olduğu çıkarımını yaparlar. Halbuki bunu destekleyecek metinsel veriye sahip değiliz. İlk parçadaki Süleyman Efendi ile diğer parçalardaki kişiler aynı olmayabilir. Aynı ya da farklı oldukları konusunda bir kanıtla sahip değiliz.

Fakat şiir okumayla ilgili üstbilişsel şu bilgi önemli: Şiirlerde de, kurmacada olduğu gibi bir anlatı sesi vardır. Tabii burada anlatı öncelikli olmadığı için buna şiir kişisi ya da persona diyoruz. Şiirde duyduğumuz ses bu kişiye ait. Bu şiir kişisi, mezarlığı geziyor ve bize genelde karşılaşamayacağımız ilginçlikte üç mezar yazısını okuyor. Bunlar farklı kişiler. Tabii böyle bir mizansen üzerinden, şair şiir ve hayatla ilgili duygu ve düşüncelerini biz okurlara ulaştırmış olmakta. İşte bu noktadan başlayarak şiiri daha doğru biçimde yorumlamaya girişebiliriz. Fakat tabii süre sınırı nedeniyle bunu yapamayacağız.

ANLAMA, YORUMLAMA VE ANLAMLANDIRMAYA ÖNCELİK VERMEK

Gençlerimizin bunu yapabilmesini sağlayabilmemiz lazım. Bir metinde sözün nasıl dizildiğini anladıktan sonra metnin anlamını ortaya çıkarmanın kolaylaşacağını onlara anlatabilmeliyiz. O zaman ideolojik yönelimlere, politik taraflara göre temelsiz görüşleri birbirine dayatmayı terk edecek ve temelleri daha sağlam, kanıtlarla desteklenen yorumlar üretecek bir gençlik yetiştirebiliriz. Bu sayede toplumun insan sermayesi çok daha farklı ve olumlu boyutlara ulaşabilir. Bunu gerçekleştiremediğimizde, kendi bilgisizlik ve beceriksizliğimizle zekalarını köreltmiş gençler eleştirelilikten uzak ve adeta kördüğünü andıran bir iletişim alanını gün geçtikçe daha fazla büyütüyor hale gelecekler. Bunun zararlarını kendimizden biliyoruz. Kendi başarısızlıklarımızı biliyoruz. Bunları giderme yolunda çaba harcamadığımızda, her şeyin nasıl daha kötüye gittiğini de biliyor ve gözlemliyoruz. O zaman ikinci yüzyıla girdiğimiz cumhuriyetimizin, sorunlarını çözen bir ülke haline gelebilmesi için anlama, yorumlama ve anlamlandırmaya öncelik veren bir beşeri bilimler eğitimini yeniden düşünmeliyiz. Bu konuda yapılacak hiçbir harcama, vakfedilecek hiçbir emek boşa gitmiş olmayacaktır.

Daha farklı bir Türkiye için, bu yüzyılda eleştirel okurlar yetiştirmeyi başarmalıyız.

Prof. Dr. Selva Demiralp

İktisatçı - Koç Üniversitesi

Ekonomist, akademisyen. Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Yapı Kredi Ekonomik Araştırma Kürsüsü Başkanı ve Koç Üniversitesi-TÜSİAD Ekonomik Araştırma Forumu Direktörüdür.

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DOĞRU BİLİNE YANLIŞLAR

Çok teşekkür ederim. İzmir İktisat Kongresi'nin 100'üncü yıldönümünde bir Türk kadın iktisatçı olarak bulunmak benim için gerçekten büyük bir gurur.

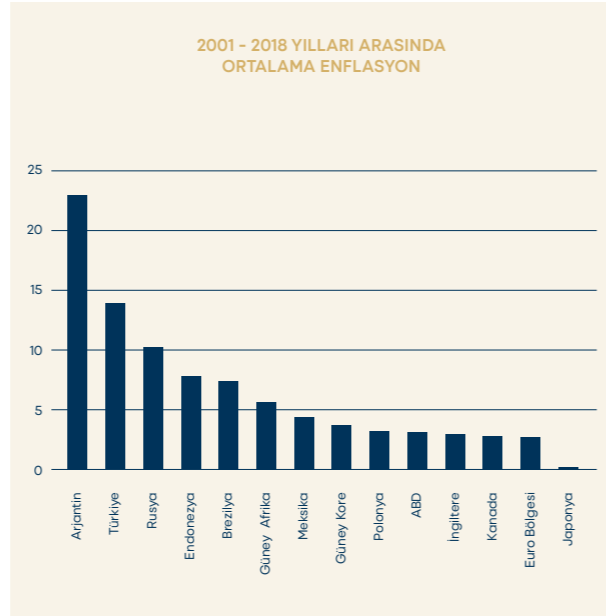
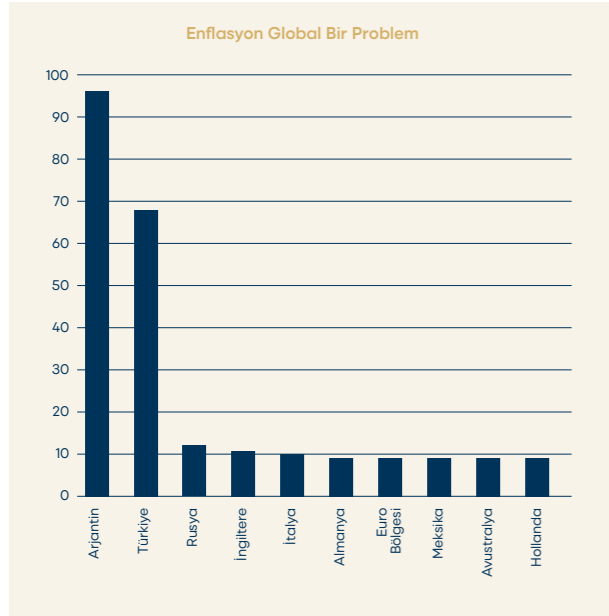
Ben bana ayrılan süreyi Türkiye'de sıkça karşılaştığımız bazı kavramsal hataları vurgulamaya ayırmak istiyorum. Çünkü iktisat pozitif bir bilim dalı ve "bence böyle" şeklindeki argümanlara iktisatta yer yok. Bilimle farklı görüşler elbette olabilir ve bu görüşler de geliştirildiğinde önce bunun altında yatan teorik mekanizmayı kurgulamanız ve sonra da o çerçevenin işleme için gerekli koşulları tespit edip, o koşulların doğruluğunu da veriyle gösterebilmeniz lazım. Veri bazlı ilişkilerin bazılarını çıplak gözle ayırt edebiliyoruz. Mesela biraz sonra göstereceğim enflasyon global bir problem derseniz, biz bunu Türkiye'den ya da dünyanın geri kalanından enflasyon verisini toparlayıp, bakıp; gerçekten global mi değil mi diye daha kolay bir şekilde söyleyebiliyoruz. Ama bazı argümanlar da var ki onları çıplak gözle ayırt edebilmek kolay değil. Mesela faiz artırdığınız zaman yatırımların düşmesini bekleyebilirsiniz. Neden? Çünkü faiz bir borçlanma maliyetidir ve ben daha büyük bir maliyetle borç alacaksam, daha az borç alıp, daha az yatırım yaparım şeklinde bir

sonuca varabilirsiniz.

Fakat veriye baktığımız ve faiz artırdığımız zaman yatırımın yükseldiğini de görebilirsiniz. Neden? Çünkü eğer o faiz artışı siyasi riski, enflasyon riskini ve belirsizlikleri azalttıysa, müteşebbisler bilakis daha fazla yatırım yapabilirler ve bu sefer de biri de faiz arttığı zaman yatırım da artmış şeklinde görüp, demek ki böyle bir iktisadi kural varmış, faiz arttığı zaman yatırım artıyormuş da diyebilir. Ama işte bu salt korelasyonları veride gördüğünüzde bakıp, altında yatan mekanizmayı bilmediğiniz anlamına geliyor ve esas iktisat eğitimi burada devreye giriyor. O çıplak gözle ayırtamadığımız dinamiklerin altında yatan mekanizmanın yorumlanabilmesi için size bir çerçeve sunuyor. Ben de bugün biraz çok Türkiye'de duyduğumuz birtakım kavramları da iktisatçı gözüyle biraz netleştirmeye çalışacağım.

Özellikle son 2 senedir sık duyduğumuz kavram, "Enflasyon global bir problem, sadece Türkiye'nin değil tüm dünyanın yaşadığı bir problem." Şimdi veriye bunda ne şekilde bakarız? İşte belli ülke gruplarını -ben burada 10 tane ülke ya da ülke grubunu aldım- ve oradaki enflasyon verisini ne şekilde

***Yaşadığımız ekonomik problemler
ülkemize has, dünyanın başka
yerlerinde yaşanmamış, çözümünü
bilinmeyen sorunlar değil.
Zorda olsalar çözümünü biliyoruz
ve bu yolda başarı ile yürüme
kapasitesine ve gücüne sahibiz.***

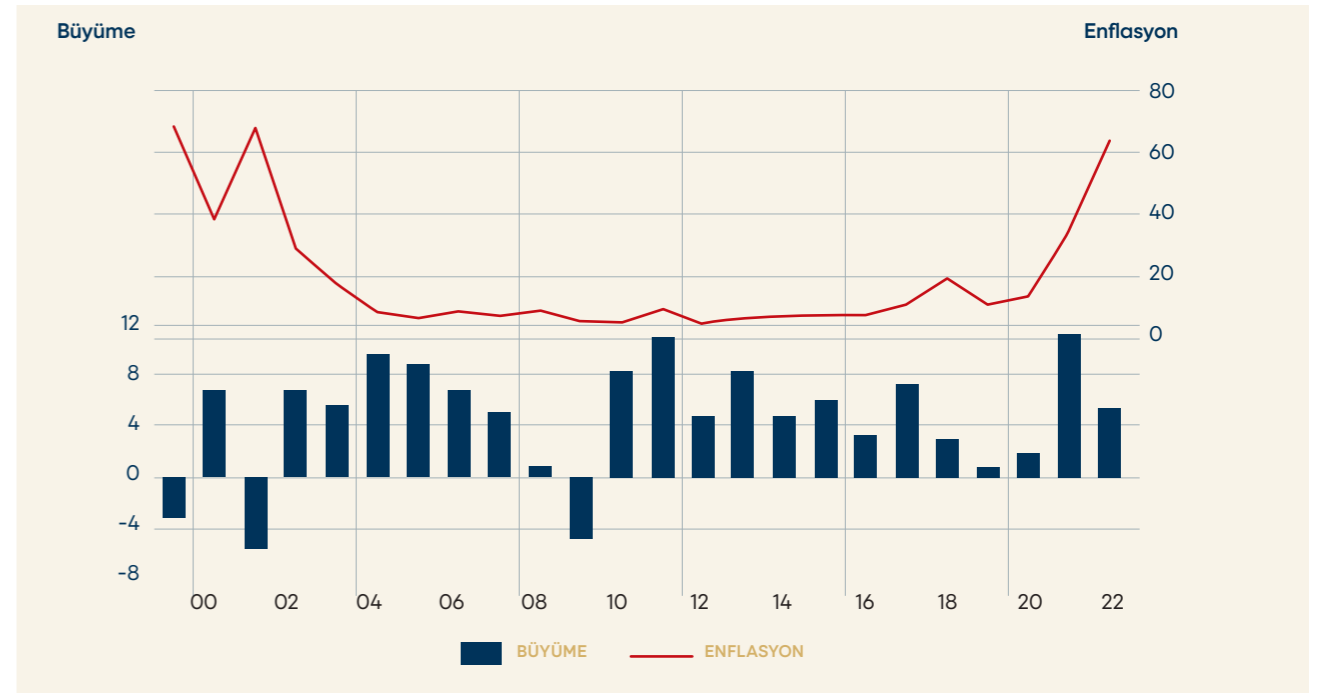
Bir diğer yakın ilişkili konu, “Enflasyonunun sebebi pandemi ya da sonrasındaki Rusya savaşı.” Dolayısıyla bu olağanüstü istisnai durumlar olmasaydı, aslında enflasyon yaşamayacaktık şeklinde bir algı var. E tamam, o zaman bunu da yine çok rahat bir şekilde veriyle teyit edebiliriz. Madem enflasyonun probleminin pandemi olduğunu düşünüyoruz, peki pandemiden önceki dönemin enflasyon rakamlarına bakalım. Burada da yine aynı ülke grubunda, bir önceki yansıda gösterdiğim ülke grubunu 2001-2018 dönemindeki, yani pandemi öncesi dönemdeki ortalama enflasyonlarını hesaplayıp sıraladım. Çok benzer bir tablo çıkıyor aslında. Yani sıralama olarak en yüksek şu anda enflasyonu yaşayan ülkeler Arjantin, Türkiye; pandemi öncesi dönemde de yine en yüksek enflasyona sahip ülkeler. Evet, miktar tabii ki farklı. O zamanlar Arjantin şu anda yüzde 90'lardayken, 2018 öncesindeki dönemde yüzde 20-25 aralığında bir ortalama enflasyona sahip; Türkiye ise 10'la 15 arasında bir ortalama enflasyona sahip. Tabii 2018 biraz daha enflasyonun yüksek olduğu bir dönem. Belki 2018'i de çıkarsak bizim ortalama enflasyonumuz biraz daha düşüyor ama vermeye çalıştığım mesaj aynı: Bizim enflasyon problemi yok dediğimiz dönemimizde sahip olduğumuz enflasyon bile aslında bu anda pandemi sonrası dönemde tüm dünyanın “Aman enflasyon var, bir şeyler yapmamız gerekir.” dedikleri enflasyonun daha üzerindeymiş.

Türkiye’de sıkça duyduğumuz bir diğer tartışma, “Ekonomik büyüme için fiyat istikrarından feragat etmek gerekir.” Ki biz bunu en son 2021 sonrası uygulanan Yeni Ekonomi Programı’nın izahatında, gerekçelendirilmesinde de gördük. Bu model “Biz enflasyon pahasına büyüyeceğiz, enflasyonu bir bedel olarak kabul edip fakat karşılığında büyüme elde edeceğiz” şeklinde gerekçelendirilmişti. Burada da veriyi çıplak gözle ayırt etmesi çok kolay değil. Burada birazcık bir ekonomist yorumu gerekecek. Kırmızı çizgi enflasyon oranını gösteriyor sağ eksen, mavi sütunlar da büyüme oranlarını gösteriyor senelik olarak sol eksen. Şimdi burada enflasyona izin verilen dönemlerde, yani faizlerin düşürülüp ekonominin desteklenmeye çalışıldığı ama o faizin düştüğü dönemlerde de enflasyonun dalga dalga geldiği dönemlerde, büyüme artmış mı diye bakıyoruz. Büyümenin çok da artış göstermediğini, bilakis yüksek enflasyon dönemi sonrasında büyümenin yavaşladığını görüyoruz. Çünkü enflasyon, ekonomideki diğer dengeleri bozarak -kur gibi, satın alma gücü gibi- talebi daha olumsuz etkiliyor. Yani evet, bir taraftan siz faizi düşürüp borçlanma maliyetini daha ucuza getirmeye çalışıyorsunuz ama öte yandan bunun üzerinden bir maliyet biniyor. Diğer taraftan enflasyon insanları yoksullaştırdığı için, şu anda Türkiye’de gördüğümüz en acı gerçeklerden bir tanesi satın alma gücü düşüyor ve talep daha olumsuz etkileniyor. Yani faizi düşürüp enflasyona izin vermek ve bu şekilde istihdamı arttırmak şeklinde

bir anlayışın veride karşılığı yok. Büyüme ve buna bağlı olarak istihdam, faiz indirimleri sonrasında gelen yüksek enflasyon ortamında artmıyor, bilakis azalıyor. Mesela bu kırmızı çizgi şöyle geniş tabanlı bir U gibi iki ucu var. Bir 2000 öncesi dönem, bir 2021 sonrası ya da 2018 sonrası dönem. Zaten 2001 krizi hepimizin malumu; yani o yüksek enflasyon, o istikrarsızlık krizi geçiriyor. Fakat ilginç bir şekilde biz ne zaman ki ciddi bir enflasyonla mücadele programı başlatıyoruz 2001 sonrası dönemde, orada hem biz enflasyonun düştüğünü görüyoruz hem de son derece yüksek büyüme rakamları elde ettiğimizi görüyoruz. Yani aslında biz enflasyona izin verdiğimiz zaman değil, enflasyonla mücadele ettiğimiz zaman yüksek büyüme rakamı yakalamışız, ki veri zaten bunu bize net bir şekilde söylüyor.

2021 ile 2022’deki mavi sütunları karşılaştırdığımız zaman -artık enflasyon daha da arttığı halde; hani madem ki bunun bedeli enflasyon, ödeyelim, büyümeyi alalım diyemiyorsunuz- gördüğümüz gibi 2022’de o büyüme ivme kaybetmiş ve maalesef 2023’te daha da ivme kaybetmesi bekleniyor. Geçen seneyi 5,6’lık bir büyüme oranıyla kapattık, bu seneyi tahminlere göre en iyi ihtimalle 2’ler, 3’ler civarında tamamlayacağız.

Bir diğer çok kafa karıştıran konu, “Üretim artarsa enflasyon düşer mi acaba? Az önce bahsettiğim o yeni ekonomi modelinin açıklanmasında karar alıcılarımız şu şekilde izah etmişlerdi. Dediler ki: “Türkiye de üretim, talebin altında kalıyor ve bu da bir enflasyon yaratıyor.

Hızlandırılmı biraz ve son döneme bakalım, enflasyonun artık kontrolden çıktığı son 2 senelik döneme bakalım; 2021, faizlerin düşürülüp, her türlü teşvikin verilip, büyümenin desteklenmeye çalışıldığı bir dönem ve evet, 2021 büyümesi büyük gelmiş. Fakat bu şekilde gelen büyüme, hep iktisatçılar olarak söylediğimiz uzun soluklu, sürdürülebilir olmuyor. Çünkü bahsettiğim kırılma noktaları yaratıyor. Nitekim

O zaman biz faizleri düşürelim, bu şekilde üretim maliyetleri düşmüş olsun, insanlar daha fazla üretsinler. O zaman da aradaki üretimle tüketim farkı kapansın, enflasyon da ortadan kalksın.” Şimdi eğer talep üretimden fazla olursa enflasyon olur mu? Olur. Ama ben aradaki bu farkı faiz düşürerek kapatılabilir miyim? Kapatamam. Nitekim az önce gösterdim, kapatıldık mı? Enflasyon aldı başını gitti ve büyüme de düşmeye başladı.

Bizim iktisatçılar olarak ya da geleneksel iktisatçılar olarak diyeyim; bu var, yani üretim kapasitesi artarsa elbette enflasyon düşer. Ama orada üretim kapasitesi ile üretim arasını da bir ayırt etmek lazım. Yani bir örnek vererek anlatayım: Diyelim ki sizin 5 tane fabrikanız var, bu sizin üretim kapasiteniz ama talep 10 fabrikalık bir talep. Yani bu durumda enflasyon olur mu? Evet, bizim karar alıcılarımızın da kabul ettikleri gibi olur. Neden? Çünkü eğer siz mevcut kapasiteyi daha yüksek bir talebi karşılamak için kullanmaya başlarsanız, -bu bizim aşırı ısınma dediğimiz olaydır- maliyetler artar, enflasyon artar. “O zaman peki faizi düşüreyim; 5 değil de 6 tane fabrikam olsun ya da 7 tane fabrikam olsun, yani kapasitem artsın, enflasyonist baskılar da düşsün.” Buraya kadar güzel tamam da iktisatta tek bir şeyi değiştirip, başka her şeyi sabit bırakabilmeniz mümkün olmuyor. Yani siz o faizi düşürdüğünüz zaman, sadece yatırım arttırmıyorsunuz. Bir de zaten o faiz düşerken enflasyonist bir ortam da varsa, kur üzerindeki baskılar artacağı için zaten ikinci bir maliyet dalgası bu sefer kurdan sizi vuracak.

Yine de tamam, veriye de baktığımız zaman gördük, 5,6'lık bir büyüme gelmiş, faizler düşmüş. Peki, neden gelmiş o büyüme? Yatırımdan ziyade tüketimden gelmiş. Yani siz belki o 5 fabrikayı 6 fabrikaya çıkardınız ama düşük faiz insanlara da aynı zamanda “sen tasarruf etme, tüket” mesajı vermek demek. Yani 10 fabrikalık talep de 12 fabrikalık talebe çıkmış. Aradaki üretim ve tüketim farkı daha da artmış olarak geri geldiği için enflasyonist baskılar bir önceki yansımayı gösterdiğim gibi artıyor.

Şimdi burada gayrisafi yurtiçi hasılanın -hep duyuyoruz büyüme rakamları açılımına bakalım. Neden oluyor bu? Tüketim, yatırım, hükümet harcamaları, dış sektör ihracat, eksi ithalat. Şimdi tüketim kalemi 4'te 3 gibi bir büyüklüğe sahip. Dolayısıyla siz faizi düşürdüğünüz zaman önce ve en büyük etkiyi tüketimde görüyorsunuz, yatırımdaki etki çok daha küçük kalıyor. Peki, o zaman bizim önerimiz ne? Üretim kapasitesini ne şekilde arttırabiliriz? Tamam, madem enflasyonu düşürmek için üretim kapasitesini arttırmamız lazım. Şimdi bir kere bu Merkez Bankası'nın işi değil. Eğer siz Merkez Bankası üretim kapasitesini arttırmak için ne yapabilir diye soruyorsanız, bir Merkez Bankası'nın ekonomik büyümeye verebileceği, sürdürülebilir büyümeye verebileceği en değerli destek fiyat istikrarına sağlamaktan geçiyor. Yani siz eğer istikrarlı, enflasyonu düşük bir

ekonomi oluşturursanız bu zaten piyasa faizlerini aşağıya çekiyor. Çünkü piyasa faizleri enflasyonla birebir ilişkili ve piyasa faizi düştüğü zaman, riskler azaldığı zaman, önünüzü görebildiğiniz zaman, yatırım iştahınız arttığı için o üretim kapasitesindeki artışı ancak sürdürülebilir düşük bir fiyat istikrarı politikasında gerçekleştirebiliyorsunuz. İşin gerisi aslında maliye politikasında; üretim kapasitesini nasıl artırabilir? Esas aslan payı burada maliye politikasını düşüyor.

Yine öğrencilerimize söylediğimiz -teknik olmasın, çok basit bir gösteril bu- üretim fonksiyonu diyoruz. Bu orada yansıda gösterdiğim Y'yi üretim ya da gayrisafi yurtiçi hasıla diye düşünelim. Biraz matematik var tabi. Biz üretimin, sermaye ve emeğin bir fonksiyonu olduğunu söylüyoruz. Oradaki K sermayeyi gösteriyor, L emeği gösteriyor. Dolayısıyla hani bu basit fonksiyondan yola çıkarak, ben sol taraftaki üretimi nasıl arttırabilirim? Ya o fonksiyona giren sermayeyi arttıracam, yatırımları teşvik edeceğim. Ki işte burada dedik, fiyat istikrarını sağlamak o yatırım için elverişli ortamı oluşturur. Ama esas maliye politikasının ve hükümetin en üretkenliği, rekabeti güçlü sektörler doğru da teşvikleri vermesi gerekecek. Eğitimin artması ve dolayısıyla emeğin artması, nitelikli iş gücünün artması gerekecek. Ki burada eğitim reformu olacak; doğru nitelikte elemanların yetiştirilmesi, kadınların işgücüne katılımının artırılmasını destekleyecek politikalar. Eğer bugün kadınların 3'te 2'si bile işgücünde bile değilse, o insanları evde tutan gerekçeleri görüp bunları azaltmak, ortadan kaldırmak için gerekli politikaların teşvik edilmesi ve tabii verimliliğin artırılması. Sermayeyi arttırdım, nitelikli işgücünü arttırdım ama bu iki faktör bir araya geldiği zaman daha verimli nasıl üretim yapabilir? Bunu geliştirecek politikalar gerekiyor ki üretimi, üretim kapasitesini artırarak enflasyonu düşürelim. Gördüğümüz gibi iş faizi düşüreyim, üretim artsın, enflasyon düşsünden çok daha farklı aslında birazcık kurguladığımız zaman.

Üretim kapasitesi nasıl artar: $Y=F(K,L)$

Yatırım: K ↑

Eğitim: L ↑

Verimlilik: F ↑

Yine buna çok benzer bir kavram da “Faiz yükselirse enflasyon artar, faiz düşerse enflasyon düşer.” şeklindeki bir anlayış. Şimdi şu doğru; faiz önemli bir üretim maliyeti evet ve eğer her şey sabit tutarsam ve sadece faizi artırırsam, ilk 3-6 aylık dönemde enflasyonun da arttığını görüyoruz. Biz iktisatçılar elbette ki her türlü aktarım kanalını incelemekle mükellefiz. Ben eğer bir politika önerisinde bulunacaksam, o önerimin her türlü yararını da zararını da hesaplamak durumundayım ve bunları terazinin iki kefesine koyup, hangisi ağır basıyorsa ona göre bir politika tavsiyesi vermem gerekiyor. Ve eğer faiz artırıyorsam, bunun maliyetler üzerinde, enflasyon üzerinde olumsuz etkisi varsa, o tavsiyeyi vermeyin diyeceğiz elbette ki. Fakat baktığımız zaman şunu görüyoruz. Yani evet, ilk başta bir enflasyonu artırıcı etkisi var faiz artırımının; ki bu kur etkisini hiç katmıyorum şu anda, sadece faizi bakıp kuru da sabit tuttuğumuzu düşünelim. Fakat faizi artırdığımız zaman, aynı zamanda talep aşağıya iniyor ve kurdan gelen maliyetler aşağıya iniyor ve 6'ncı aydan sonra bu etkilerin baskın çıktığını görüyoruz. Yani talebin ve kur maliyetinin aşağıya inmesi, aslında enflasyonu nete aşağıya çekiyor ve bir 18 aylık dönemin sonunda, faiz artışından sonra 18 ay sonra ne olmuş diye bakarsak, evet ilk 6 ayda enflasyonist baskı artıyor. Bunu ilacın yan etkisi diye düşünelim. Fakat sonrasında ilacın daha uzun vadede görülen esas etkileri devreye giriyor ve enflasyon düşüyor. Ve buradan yola çıkarak zaten iktisatçılar “Eğer enflasyon probleminiz varsa faiz arttırmanız gerek.” diyorlar, ki az önce bahsettik; enflasyon global bir problem mi? Evet, bir yerde global bir problem. Çünkü 5'ler 10'lar civarındaki bir enflasyon dünyanın geri kalanı için bir problem.

Peki, ne yapıyorlar bu enflasyonla mücadele etmek için? Yaklaşık 90 ülkenin 2022 yılı içerisinde faiz arttırdığını görüyoruz. Neden? Bu gördüğümüz ilişkiden dolayı. Çünkü politika faizi arttığı zaman enflasyon düşüyor, enflasyon düştüğü zaman piyasa faizleri düşüyor, piyasa faizinin düşmesi de sürdürülebilir büyüme için en elverişli koşulları sağlıyor. Bir yatırımcı olarak siz eğer faizin şu anda düşük olduğunu ve “Eğer ben bugün bir kredi alırsam bir sene sonra artmayacaktır, çünkü zaten fiyat istikrarı var benim ülkemde” diyorsanız, o zaman yatırım iştahınız artıyor zaten. Bunun için dünyanın geri kalanı başta bir acı maliyeti olsa da bu reçeteyi verme konusunda hemfikirler ve tereddüt etmiyorlar.

Fakat siz eğer bu kırmızı oval ile gösterdiğim, bu nedensellik ilişkisindeki son iki parçayı alırsanız enflasyon düşüyor mu? Düşüyor. Piyasa faizine bakıyorum. Düşüyor mu? Düşüyor. Demek ki aralarında pozitif bir ilişki varmış. O zaman ben bunu tersine çalıştırsam, politika faizini düşürsem enflasyon da düşer mi? Ama bu hani hep iktisatta söylediğimiz bir örnektir; sosis makinesi, hani bir taraftan eti veriyorsunuz, diğer taraftan sosis çıkıyor. Bunu tersine çalıştıramıyorsunuz, sosisi verip eti geri çıkaramıyorsunuz makineden. Bu tersine nedensellik oluyor. Dolayısıyla eğer nedenselliğe odaklanacaksak o politika faizinden, sizin kontrolünüz altındaki faizden enflasyona giden nedensellik, ki orada çok net negatif bir nedensellik söz konusu. Biz politika faizini yükselttiğimiz zaman enflasyon düşüyor.

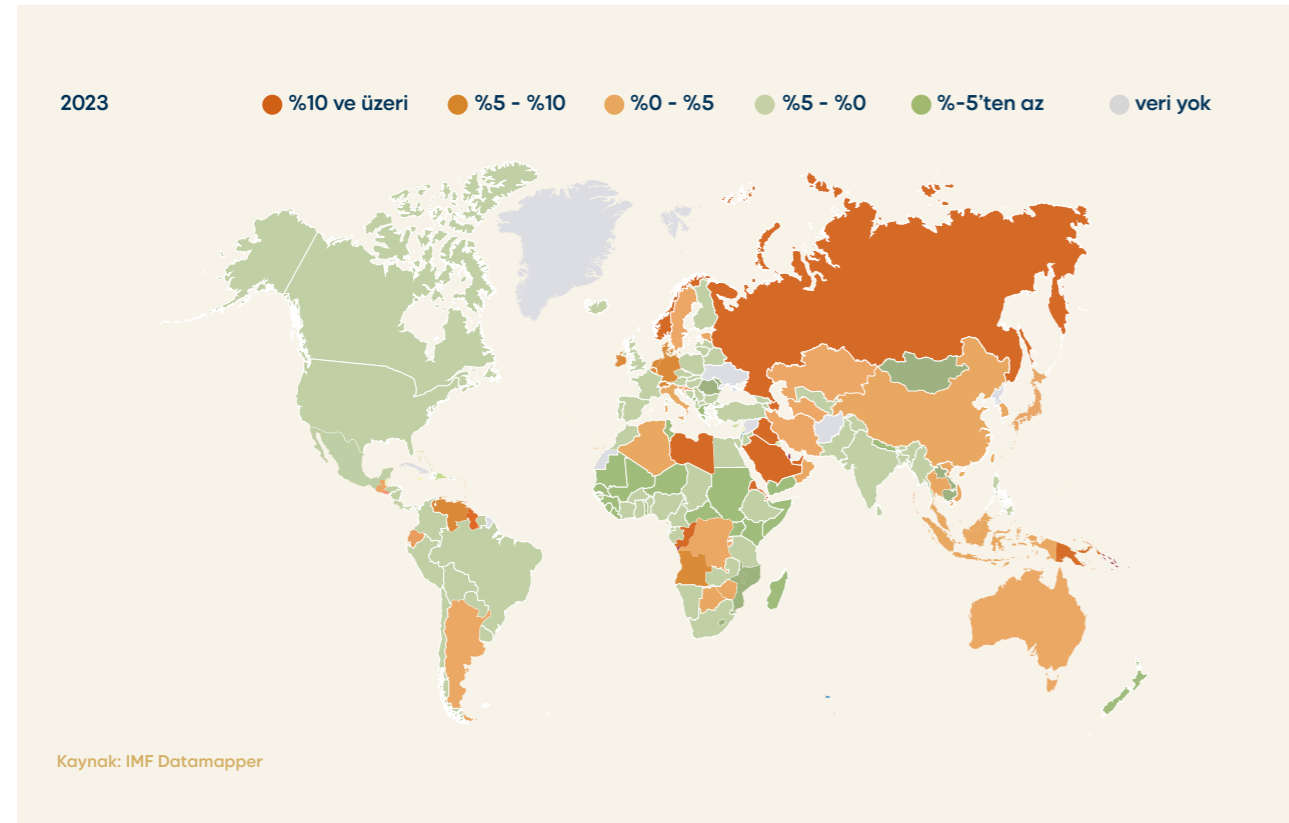
Politika Faizi ↑ Enflasyon ↓ Piyasa Faizi ↓

Son olarak Türkiye “Cari açık sorunu ülkelerde enflasyon düşünülemez.” şeklinde bir algı var, ki bu da yanlış bir algı. Cari açık evet, enflasyonla mücadeleyi zorlaştırır. Neden zorlaştırır? Çünkü siz enflasyonla mücadele için az önce bahsettiğim sebeplerden dolayı faizi artırırsanız, bu Türk lirası varlıkları cazip hale gelir, sermaye girişini arttırır. Sermaye girişi artınca Türk lirası değer kazanır. Türk lirası değer kazanır ise tıpkı şu anda reel kurdaki istenmese de değer kazanmasının sonucu olarak ihracat düşer, ithalat artar ve bunun sonucunda da bizim döviz gelirlerimiz azalır, döviz harcamalarımızı arttığı için cari açık yükselmeye başlar. Ama cari açıktaki yükselme bu sefer Türk lirasının değer kaybına bir sonraki aşamada sebep olur. O da kurdan olan geçişkenliği arttırır. Çünkü biz ithal ara malına bağımlı bir üretim yapısına sahip olduğumuz için, eğer aldığımız ithal malların maliyeti Türk lirası cinsinden yükselirse, o zaman içerideki enflasyon da yükseliyor. Yani faiz artışıyla başladığımız yolculuk, tekrar enflasyonu düşürmek amacıyla başladığımız yolculuk, enflasyonun yükselmesi şeklinde bir yan etkiyle, bir maliyet enflasyonu sonuçlanabiliyor cari açık olduğu için. Evet doğru, cari açık enflasyonla mücadeleyi zorlaştırır ama bunun çözümleri var. Yani bu demek değil ki biz enflasyonla mücadelede havlu atalım ve enflasyonla mücadele etmeyelim.

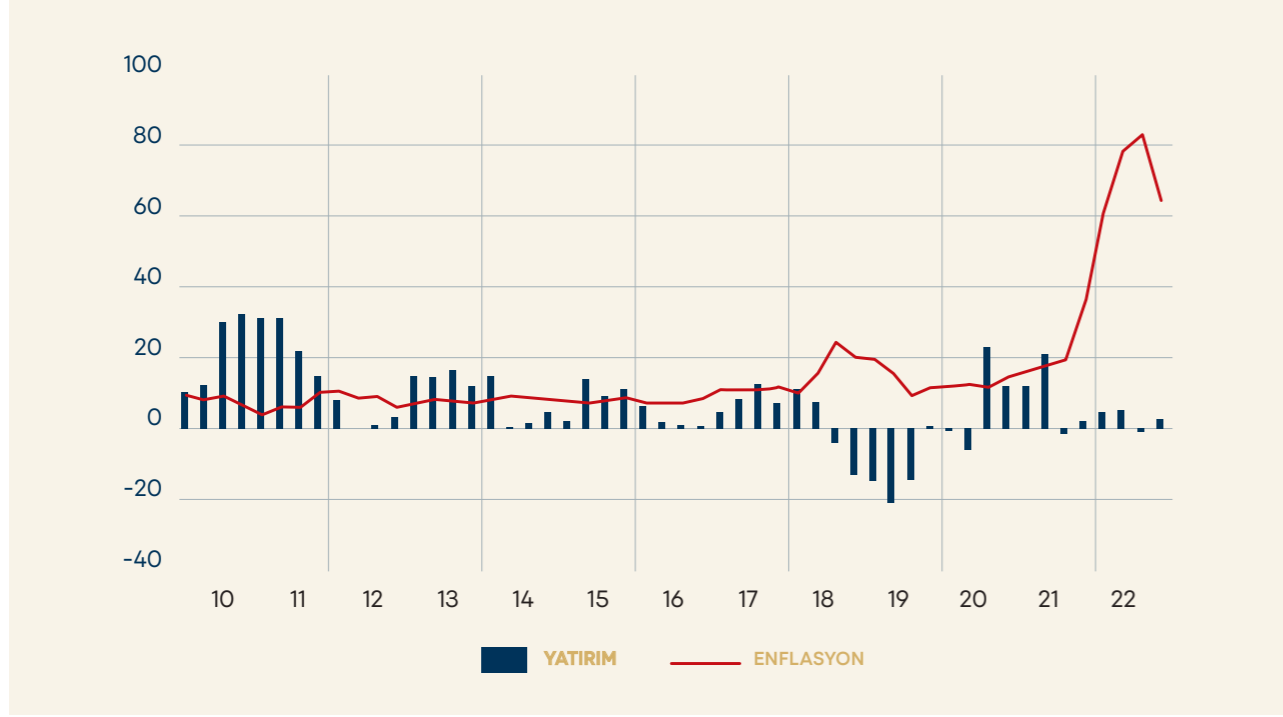
Mesela ne yapabiliriz? Eğer problemin başlangıcında sermaye girişleri bir tetikçiye, o zaman sermaye girişlerini belki kontrol edecek, uzun vadeli sermaye girişini teşvik edip kısa vadeliyi zorlaştıracak bir takım önlemler olabilir. Ya da bir sonraki aşamada eğer Türk lirası'ndaki değerlenme diğer zincirin önemli bir parçasıysa, Türk lirası'ndaki değerlenmeyi engelleyecek neler yapılabilir? Mesela şu anda malum Merkez Bankası'nın eksi seviyelerde, çok ciddi eksi seviyelerde döviz rezervleri var. E döviz girişinin bollaştığı bir ortamda biz o dövizleri piyasadan çekebiliriz, Merkez Bankası satın alabilir; ha bunun karşılığında Türk lirası veriyor, onu da sterilize edebilir. Yine sıkıntısı oluyor, yeni makro ihtiyati önlemlerle bunun önüne geçebiliriz. Yani söylemeye çalıştığım, evet cari açık enflasyonla mücadele için önemli bir engel olabilir. Fakat bunun önüne geçebileceğimiz çözümleri de biz üretebiliyoruz. Ve yine Türk lirası'nın değer kaybından enflasyona olan geçiş, zincirin son halkası, orada da yapabileceklerimiz var. Kredibilitesi olan bir merkez bankasının varsa, kurdan enflasyona olan geçişkenliğin düşük olduğunu görüyoruz, analizler, veriler bunu gösteriyor. Ya da

siz eğer fiyat istikrarı konusunda güven sağlayabilirsiniz, zaten insanlar Türk lirası varlıkları tutmaya başlıyorlar, dolarizasyon azalıyor. Bu da yine kurdan olan geçişkenliği azaltıyor. Döviz cinsi borcumuzu azaltabilirsek, yine eğer enflasyonla mücadeleyi becerebilir, insanları uzun vadeli Türk Lirası tasarruflarına tutmaya teşvik edebilirsiniz, yabancı para cinsinden değil, Türk lirası cinsinden uzun vadeli borçlanmalar gerçekleşecek ve döviz cinsi borcumuz da azalacak. Burada maliye politikası devreye girecek, üretim yapısında ithal bağımlılığının azalması; tüm bunlar para politikasıyla maliye politikasının koordinasyon altında çalıştığı bir ortamda, cari açığın enflasyon üzerindeki engel teşkil edici niteliklerinin azaltılabileceğini anlamına geliyor. Ve nitekim dünyanın geri kalanına baktığımız zaman cari açık sorunu olan ülkeler var mı? Var. IMF'nin Datamapper veritabanında cari açığa göre ülkeleri gösteren bir harita bu: Yeşile gittikçe cari açık artıyor yeşil koyulaştıkça, turuncuya gittiği için cari fazlaya geçiyoruz ve Türkiye'yi de gördüğümüz gibi kronik cari açığı olan bir ülke.

Peki, cari açığı olan ülkelerde enflasyonla mücadele edilemez algısı doğru mu? O zaman bütün bu gördüğümüz yeşil ülkelerde enflasyon sorunu bekleriz, öyle mi? Şimdi burada Financial Times Inflation Tracker, yine onlar da benzer bir harita yapıyorlar, bu sefer de enflasyona göre. Burada da mavi koyulaştıkça enflasyon oranı artıyor. Ha şu doğru; cari açık dediğimiz gibi elbette enflasyonla mücadeleyi zorlaştırıyor ve bir önceki yansıda yeşil gördüğümüz ülkeleri burada daha bir lacivert görüyoruz. Fakat ölçek sizi yanıltmasın. Buradaki ölçekte en lacivert gördüğümüz dilim yüzde 10 ve üstünde bir enflasyon. Yani Türkiye mevcut enflasyonuyla aslında burada ölçeklere sığmıyor. Dolayısıyla o diğer mavi gördüğümüz ülkeler; mesela cari açık veren Brezilya'da enflasyon yüzde 5,6, Şili'de yüzde 11, Peru'da yüzde 8,6. Dolayısıyla o ülkelerde de cari açık var ve şu anda global bir enflasyon sorunu olduğu için o ülkeler de enflasyonu yaşıyorlar. Ama bizdeki gibi bir enflasyon sorunu yok ve bütün suçu cari açığa yüklemek şeklinde bir algı da yok.

En son şeyi söyleyeyim, süremi aştım, biliyorum ama çok önemli. "Acı reçetenin maliyeti enflasyonun maliyetinden daha fazladır." şeklinde bir algı var Türkiye'de. Yani bunun için biz acı reçeteyi ödeyelim, enflasyona izin verelim. Bu yanlış ama şu doğru: Enflasyonla mücadele için vermeniz gereken reçetenin bir maliyeti var. Ekonomiyi yavaşlatıyor, istihdamı azaltıyor, bu doğru. Ancak enflasyona izin verirsek, enflasyonun ekonomi üzerindeki daraltıcı etkisi, istihdam üzerindeki olumsuz etkisi daha fazla. Çünkü enflasyon sadece bugünkü talebi kısmakla kalmıyor, yatırım iştahını azaltarak geleceğe yönelik üretim kapasitesini de yavaşlatıyor. Yani dediğim gibi biz iktisatçılar kolay kararlar vermiyoruz. Attığımız adımın maliyetini biliyoruz ama o eğer ben bu adımı atmazsam maliyet ne olur? Terazinin iki kefesine koyup da tarttığımız zaman, enflasyonla mücadele etmemenin ya da enflasyonun maliyetinin daha ağır bastığını görüyoruz. Onun için o 90 ülke 2022 içerisinde faiz artırımına gidip enflasyonla mücadele etmek zorunda kaldılar.

İşte burada veriyle de göstereyim. Hani biz faizi düşürüp de yatırımı arttırabiliyor muyuz? Üretim kapasitesini arttırabiliyor muyuz? Kırmızı çizgi enflasyon, mavi sütunlar yatırımlar... Enflasyon arttığı zaman yatırımların düştüğünü ve ne kadar güdük kaldığını görebiliyoruz buradan. Bu, bize o maliyeti söylüyor. Sadece bizim için değil, yatırımlar bizi torunlarımıza, diğer kuşaklara bağlayan köprü anlamında. Bugün az yatırım demek, onların daha az istihdam edilebilmesi anlamına geliyor maalesef.

Evet, son yansım. Bugünkü kongrenin teması *Yürüyüşe Davet* ve benim burada söylemeye çalıştıklarım,

geldiğimiz noktada ekonomi alanında yolun bundan sonrasında da bizi kolay bir yürüyüş beklemiyor. Ama bu bizi yıldırılmamalı. Çünkü yaşadığımız ekonomik problemler ülkemize has, dünyanın başka yerlerinde yaşanmamış, çözümü bilinmeyen sorunlar değil. Zor da olsalar çözümü biliyoruz ve bu yolda başarı ile yürüme kapasitesine ve gücüne sahibiz.

Yüce Ata'mızdan bir sözle bitireyim:

Muhtaç olduğumuz kudret damarlarımızdaki asil kanda mevcuttur.

Çok teşekkür ediyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Bilge Yılmaz

Ekonomist

İYİ Parti Ekonomi Politikaları Başkanı ve Genel Başkan Yardımcısı. Pennsylvania Üniversitesi Wharton Okulu'nda özel sermaye kürsüsü sahibi ve alternatif yatırımlar programı kurucusu ve direktörü.

TÜRKİYE İÇİN KALICI VE KAPSAYICI BÜYÜME ROTASI

İlk önce bu güzel, değerli programda emeği geçen başta Tunç Başkanımız olmak üzere herkese tebrik eder, beni davetiniz için de teşekkür ederim. Ben programın son haline bakmamıştım. Cumhuriyet kadını olarak, bir bilim kadını olarak Sayın Selva Demiralp'ten sonra konuşmak benim için bir sürpriz oldu ve bu durum benim için ayrıca çok kıymetli. Tabi Selva Demiralp hoca çok iyi bir ders verdi, ben de dinledim. Ben biraz daha az teknik bir konuşma yapacağım. Ben artık hocalığı bırakıp yavaştan siyasetçi olmaya çalıştığım için biraz daha siyasetçi gibi konuşmaya çalışacağım. Umarım becerim, memnun kalırsınız.

Şimdi Türkiye'yi karış karış geziyoruz. Bu süreç içinde de şartların ne kadar ağırlaştığını ben son 1,5 yılında şahsen şahit oldum. Açıkça söylemek gerekirse, abartmak istemiyorum ama büyük ihtimalle yüzyılın enkazını devralacağız. Şartlar çok ağır. Ama dolaşırken ülkeyi bir de umutsuzluğu görüyorum, özellikle gençlerimizde. *"Bu iş böyle geldi, böyle gider; bu ülke adam olmaz."* diyenleri görüyorum. Herkeste böyle bir düşünce. İlk önce bunu reddetmemiz gerekiyor. Ben, burada bugün bunu başarmak istiyorum. Bu reddedilecek bir şey, reddetmemiz lazım. Umutsuzluğa, yenilgiyi kabule yer yok.

Şimdi şartlar çok ağır ama şartlar 1919'a göre gene daha iyi. Yani o anlamda da Selva Demiralp Hoca Atatürk'ün bir sözüyle bitirdi, ben de konuşmama Atatürk ile başlayayım. O zamana göre şartlarımız daha iyi, yenilgiyi kabul etmeyip bu mücadeleyi yapmamız lazım. Şimdi ben tabii ekonomiye ağırlık vereceğim. Çünkü ekonomistim, görevim ekonomideki problemleri tespit edip düzeltmek. Türkiye'nin çok başka ağır problemleri var, onları küçümsemiyorum ama konuşmam ekonomi üzerine olacak.

Şimdi Türkiye'nin problemlerine baktığımız zaman hep bilinen hikayeler var, Türkiye'de herkes ezberledi. 60 yılda Doğu Asya ülkeleri bizi gelip, geçti. Kore neydi, ne oldu, biz yerimizde saydık. 90'ların başında Sovyetlerin yörüngesinden kopmuş Doğu Avrupa ülkeleri birer birer bizi gelip geçtiler. Bunlar niye oldu? İlk önce bunları bir anlamamız lazım. Yan bildik hikayeler ama problemleri doğru tespit etmezsek çözümleri de bulamayız.

Burada esasen Türkiye yalnız da değil. Bakın Arjantin 20'nci yüzyılın başında dünyanın en zengin ülkelerinden biri ama kötü yönetimler, bilimle inatlaşma, yolsuzluklar sonucu Türkiye'yle benzer bir

Her ülkenin problemlerinin farklı, ihtiyaçlarının farklı, tercihlerinin de farklı olabileceğini görmek lazım. Birçok neden ama özellikle bu nedenlerden ötürü, biz kendi istikrar paketimizi yazmak zorundayız. Bunu yapacak beşerî sermayemiz var. Bütün dünyada birinci sınıf kalite Türk ekonomistleri bir araya getirip, Türkiye kendi istikrar paketini hazırlamak zorunda.

kaderi paylaşıyor. Ülkelerin tabii kaynakları, avantajları, dezavantajları çok farklı ama geldiğimiz yer aşağı yukarı aynı. Niye Arjantin dünyanın en zengin ülkelerinden biriyken şimdi orta gelirli, sürekli krizden krize sürüklenen bir ülke? Nedenler çok farklı değil esasen, onları bir anlamamız lazım. Çözümler de esasen bilim çerçevesinde o kadar zor değil. Ama tabii ki ülkeler ve zamanlar farklı. Yani 90'larda çalışan ilaçlar, artık doğru ilaç değil. Bir anlamda müzik değişti, bizim de dansımızı değiştirmemiz lazım.

Şimdi birkaç tespitle ve yapacağımız şeylerle başlayalım: İlk önce her ülkenin problemlerinin ihtiyaçlarının, tercihlerinin de farklı olabileceğini görmek lazım. Birçok neden ama özellikle bu nedenlerden ötürü, biz kendi istikrar paketimizi yazmak zorundayız. Bunu yapacak beşerî sermayemiz var. Bütün dünyada birinci sınıf kalite Türk ekonomistleri bir araya getirip, Türkiye kendi istikrar paketini hazırlamak zorunda. Dünyada saygınlığı olan bir grubun hazırladığı ve yeterliliği bir grubun uygulamaya koyduğu, arkasında siyasi iradenin olduğu bir program başarılı olacaktır. Tabii ki Türkiye'nin şu an çok ciddi bir döviz krizi var. Bu suni yaratılmış bir kriz. Bundan dolayı da aynı zamanda bu grubun dış ve

iç piyasalarda dünya çapında saygınlığı ve piyasa-daki liderlerle konuşabilmesi de çok önemli. Böyle bir takım Türkiye’de mevcut. Bu takım bu programı yazdığı, uyguladığı ve siyasi irade de arkasında durduğu sürece dünyadan da takdir toplayarak içerden ve dışarıdan tüm yatırımcıların cazibesi haline gelir.

Şimdi bir önemli konu; her konunun uzmanlarıyla, bu konuda en iyi uzman olan Türklerle çalışmak lazım. Maalesef Türkiye’nin bu konuda kötü tecrübeleri var. Ait olduğu grup, çevreye olan bağlılık, ülkeye olan bağlılığın üzerinde ise biz o insanlarla çalışamayız. Önemli olan burada kendi çıkarları, çevrenin çıkarlarıyla Türkiye’nin çıkarları, bu milletin çıkarlarıyla çatıştığı zaman Türkiye’yi seçen insanlara ihtiyacımız var. Ama öyle de bir gruba sahibiz. Türkiye Özlem Hanım’ın da söylediği gibi çok değerli kaynakları olan, beşerî sermayesi iyi olan bir ülke. Önemli bu insanları hep beraber ikna edip, taşın altına elini koymasını sağlamak ve bunda da başarılı olacağımızı düşünüyorum, biliyorum.

Türkiye’deki ekonomi politikalarının diğer konular da olduğu gibi önemli bir problemi, biraz biz zihin tembelliğine seviyoruz. Hiçbir şeyi iyi tasarlamıyoruz, ucuz bir politika yaparken iyi niyet dilekler listesi yapmayacağız. Dünyada tabii ki sürprizler olacak, savaşlar çıkacak, ekonomi de şoklar olacak. Tüm bu karşılaşabileceğimiz senaryolara her şarta karşı planlarımızı yaptık, hazırız. Bu çok önemli. Yani işte Ukrayna’da savaş çıkmasaydı, yok pandemi olmasaydı... Dünyada hep bir şeyler oluyor, bunlara karşı hazırlıklı olmamız lazım. Onun için ekonomik programımız tamamen her şartı öngören, her şartla karşılaştığı zaman ne yapacağımızı bize söyleyen program olmak zorunda. Öyle bir programı da yazdık ve göreve hazırız.

Bizim biraz da kendi programımızı yapmamızın nedenlerinden biri, bize bir program dayatılmasını istememizdir. Bazı şeyler ülkelerin tercihidir. Türkiye’de başarılı istikrar paketleri dolmuştur, -2001 paketi gibi- başarısız olanları da olmuştur. Ama genelde bu istikrar paketlerinin çoğu Türkiye’ye dayatılmıştır, dışarıdan getirilmiştir ve bu paketlerdeki en kolay şey kemer sıkma politikalarında fedakarlığın dar ve orta gelirli vatandaşlara ödetilmesi, yaptırılmasıdır. Biz bunu da reddediyoruz. Kendi programımızı yapacağız ve bu program dahilinde daha çok fedakârlık yapması doğru olmayan, buna gücü olmayan vatandaşlarımızı koruyacağız. Bu

programda da Selva Demiralp Hocamın da ifade ettiği gibi belli bir kemer sıkma olacaktır, bazı acı reçeteler olacaktır ama bu acı reçeteler içilirken dar ve sabit gelirli, orta gelirli vatandaşlarımızı korumak zorundayız. Onları da koruyacağız.

Bunları yaparken başarılı olmamız için esasen bilimin yolundan şaşmamamız lazım. Bilimin, rasyonel düşüncenin, makulün temsilcisi olarak doğruları yapacağız, bilimle kavga etmeyeceğiz. Zaten onu yaparsak sonuç maalesef olumsuz olacaktır. Türkiye, kaynakları açısından sınırlı bir ülke ama milli gelirine oranla destek-teşvik açısından dünyanın en cömert ülkelerinden biri. Ama bunu bilimsel yapmadığı için kaynaklarını sürekli israf eden, yerine patinaj çeken bir ülke. Bunu da değiştirmemiz lazım.

Şimdi ilk önce bizim bir toparlanmamız ve ekonomide dengeyi sağlamamız lazım. Makroekonomik istikrar, fiyat istikrarı ve bir bütçe disiplini gerektiriyor. Bunları ilk önce, ilk günden itibaren en hızlı uygulamaya koyacağız. Türkiye’nin şu an sorunları, açıkçası kendi itibarsızlaştırdığımız şaibeli ülkelere gelen küçük paralarla yüzdürülerek erteleniyor. Bu sürdürülebilir bir düzen değil. Bu düzen yakında bitmek zorunda.Seçimi kim kazanırsa kazansın ve o zaman Türkiye 70’lerden hatırladığımız bir ödemeler dengesi krizliyle karşı karşıya kalacak. Onun için de bizim kısa sürede borçlarımızı döndürmemiz ve bu ödemeler dengesini sağlamamız gerekiyor., Aksi durumda 70 sente muhtaç olduğumuz zamanlar var ya, tekrar öyle duruma düşebiliriz. Bir an önce oradan çıkmamız lazım ve onu da kısa sürede başaracağız .Ondan sonra da bilim çerçevesinde, aklımızı kullanarak, doğru tasarlanmış politikalarla kaynaklarımızı doğru yönlendireceğiz.

Bu çok önemli bir konu, bunun altını özellikle çizmek istiyorum. Bakın, Cumhuriyet tarihinde -bu sadece son 20 yıldır değil- biz teşvik politikalarımızı hiçbir zaman etki analizi yaparak oluşturmamışız ve daha acısı hiçbir zaman teşvik politikalarımızın sonucunda verileri toplayıp “*Ne başarılı oldu ne başarısız oldu, acaba nasıl bunları düzeltebiliriz, daha iyisini yapabiliriz?*” diye sormamışız. Yani biz veriye dayalı yeni bir ekonomi politikasına geçmek zorundayız. Bu çok önemli.

Bu sistem oturtulup makroekonomik istikrar sağlandıktan sonra ve doğru alanlara doğru yatırımları çekmeye başladıktan sonra Türkiye zenginleşmeye

başlayacak ve o zaman da adaletli bir şekilde zenginleşip, herkesin refahını artırmak zorundayız. Türkiye’de son 1 yıl içinde ama son 1-1,5 yıl içinde bu çok hızlandı, inanılmaz bir servet dağılımı bozukluğu var. Çünkü devlet eliyle bir servet transferi yapıldı. Bunu durdurup, tekrar dar gelirli vatandaşlarımızın refahını artırmamız, ülkede adaleti sağlamamız gerekiyor. Bunu da çok kısa sürede sağlayacağız.

Bizim kısa sürede maalesef bir kaynak problemi olacak. Bunu da yapacağımız, açıklayacağımız, dünyadaki birinci sınıf istikrar paketi ve arkasında bulunan birinci sınıf bir ekonomi kurmayları grubuyla, doğru bir liderlikle dünyayı duyuracağız ve kısa sürede Türkiye’yi bu 10 yılın yatırım yapılacak cazip ülkesi haline getireceğiz. Ama amacımız burada Türkiye’nin değerlerini yurt dışına satmak değil, tam tersi Türkiye’nin cari açığını uzun vadede azaltacak, ihracatında Türkiye’ye imkân sağlayacak, Türkiye’nin mukayeseli avantajını kullanacak yatırımları çekmek. Onu orada nasıl yapacağımızı kısaca anlatacağım.

Hukukun üstünlüğü tabii ki bir ekonomi konusu değil ama hukukun üstünlüğü çok önemli. Çünkü eğer hukukun üstünlüğü yoksa, siz makroekonomik istikrarı sağlarsanız da maalesef dünyada yatırımları çekemezsiniz. Onun için hukukun üstünlüğü sağlanacak ve Türkiye’de tekrar kanunlar, kurallar çalışacak. Herkes önünü görebilecek; sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda ticari olarak, kanuni olarak.

Makroekonomik istikrarı sağlamak için bizim iki tane önemli ayağımız var.Birincisi, para politikası ve bu Merkez Bankası tarafından sağlanacaktır. O konuda Selva Demiralp hocam dünya çapında çok saygın bir isim, çok güzel bir ders verdi. Ben biraz onun dersinden istifade edip o konuda az konuşacağım ama aynı şekilde maliye politikalarımızı da hızla düzeltmemiz lazım. Şu an yüzlerce milyarları açık veriyor bütçemiz ve tahmin ediyorum seçime kadar bu hızlanarak devam edecek. Bu sürdürülebilir bir şey değil. Bunun içinde çok büyük israf var ve şu an seçim kazanmak için de sürdürülemeyecek bir harcamalar zinciri de var. Bunları kontrol altına almamız lazım.

Burada önemli konulardan biri de esasen Türkiye’de yolsuzlukların önüne geçmek. Bu yolsuzluk düzenine sona ermek zorundayız. Türkiye -açıkçası bunu

hafifçe abartarak da söylemiyorum, tüm kalbimle inanarak söylüyorum- esasen bir organize suç örgütü gibi yönetiliyor. Rant toplayan, rant dağıtan bir sistem var ve Türkiye çok büyük kayba uğratıldı. Bu kaybın da durdurulması lazım ama yapılan zararın da telafisi mümkün. Bu konuda maalesef Türkiye’den kaçırılan kaynakların da -ama altını özellikle çiziyorum- bağımsız denetim ve bağımsız yargı yoluyla; Bilge Yılmaz’ın ya da herhangi bir insanın siyasi tercihleriyle değil, kanuni ve hukuki olarak doğru olduğu için tazmini mümkün olacaktır. Bunun da takipçisi olacağız.

Bundan sonra biraz önce bahsettiğim gibi bilime dayalı doğru teşviklerle ekonomimizi hareketlendireceğiz. İlk önce, çok hızlı bir şekilde başarılı olacağımız alan tarımdır. Çünkü tarımda yapacağımız düzeltmelerle -orada fahiş hatalar yapılıyor- çok hızlı bir düzelmeye görülecektir. Endüstride, sanayide bu düzelmelerin meyvelerini uzun yıllarda yiyeceğiz .Tarım özellikle ön aşama olarak gelecek ve tarım ayrıca da bizim fiyatları düşürmemiz için, fiyat istikrarını sağlamamız için de çok önemli. Çünkü özellikle dar gelirli vatandaşlarımızı en çok etkileyen enflasyon, fiyat artışı, gıda enflasyonu.

Teşvik politikası çok önemlidir. Teşvik, adı üstünde insanları doğru şeye teşvik etmelidir, yani doğruya özendirmelidir. Üretime, Türkiye’deki milli geliri arttırmaya özendirmelidir. Ama şu an Türkiye’deki teşvik politikaları bir rant dağıtımı ve yoksulluğun sürdürülmesi için kullanılıyor. Şimdi tarımdan başlarsak, biz tarımda neyi teşvik edeceğiz? Türkiye de yanlış havzalarda, yanlış ürünler ekiliyor. Bu sadece çevreye zarar vermiyor, aynı zamanda ekonomik olarak da çiftçimizi zor durumda bırakıyor. Biz, devletin önderliğinde doğru ürünlerin hangi havzada nasıl yetiştiği konusunda çiftçimize yardımcı olacağız ve desteğimizi de eğer bu tavsiyeler doğrultusunda çalışacaklarsa sağlayacağız. Yani devlet diyecek ki: Bu havzada mısır olmaz, bu havzada başka bir ürün olur. Biz sana mazotta ve tohumda destek vereceğiz, bu şekilde finansman sorununu çözeceğiz ama bizim dediğimiz ürünleri ekersen. Biz sana gübrede de yardımcı olacağız, senin toprağında hangi gübre iyi geliyor onu araştıracağız, çözeceğiz. Devletin desteği ve önderliğinde insanlar doğru ürünleri ekmeye teşvik edilecekler ve daha sonra garanti vereceğiz. Çiftçilerimizin esasen çok büyük bir belirsizliği var. Ülkede şu an çiftçilik biliyorsunuz hiç cazip bir meslek değil. Ortalama çiftçimizin, tarımdaki çiftçimizin yaşı

55'i geçti. Çiftçiliği kolaylaştırmamız, cazip hale getirmemiz lazım. Belirsizliği nasıl kaldıracağız? Baştan teşvik verilecek, daha sonra diyeceğiz ki: Bizim dediğimiz ürünü yetiştirirsen; bu Türkiye için iyi, senin için iyi, toprak için iyi, çevre için iyi, gelecek nesiller için iyi. Ama biz sana bir de fiyat garantisi vereceğiz, belirsizlik tamamen kalkacak. Sene sonunda sen hasadını topladığında, ürünlerinin fiyatı bizim verdiğimiz garantinin üzerindeyse güle güle harca, o senin; yok değilse devletin garantisi devreye girecek. Bu şekilde de belirsizlik kalkacak, çiftçilerimizin üretimi artacak ve çiftçilik cazip hale gelecek. Amacımız çiftçilerimizi birer iş adamı ve ihracatçıya dönüştürmek, çiftçiliği yeniden cazip hale getirmek. Tabii bunun eğitim ayağı var. Bunun biliyorsunuz köylerdeki okulların kapatılmasından ötürü birçok genç çift köylerden ayrılıyor. Bunun birçok aşaması var, tabii benim sürem 20 dakika olduğu için detaylarına giremeyiz. Ama bu bizim teşvik politikalarımızı nasıl yapacağımızı gösteriyor. Teşvik politikaları bireylerin, vatandaşlarımızın milli gelirimizi arttırmasına destek olmasına teşvik verecek. Yoksullukların sürdürmek, sürdürecektense teşvik politikaları değil, onları daha üretken kılacak teşvik politikaları.

Bu sanayide de böyle. Tabii sanayide daha teknik konular var ama orada da önemli olan şey şu: Türkiye'de sanayi teşvik politikaları maalesef çok verimsiz. Milli gelirimize göre çok büyük sanayi teşvikleri veriyoruz, sonuç maalesef vahim. Türkiye sanayi teşviklerindedünyanın en bonkör 4-5 ülkesinden biri. Ama sonuçlar açısından en kötülerden biriyiz. Bunu durdurmak için de gene bilimsel yaklaşmak lazım.

Diğer mesele de dış ilişkiler ve ticaret. Biz tarımda ve sanayide bu atılımı yapacağız. Ama gerçekçi olmak gerekirse sanayide yapacağımız atımların sonuçlarının 5, 10, 15 yıl sonra çok büyük şekilde toplanacağız. Ama kısa vadede başka avantajlarımızı da kullanmak zorundayız. Çünkü vatandaşlarımızın bekleyecek gücü yok, kimsenin sabrı da kalmadı. Çok uzun süredir ülke kötü yönetiliyor. Şimdi Türkiye Avrupa'nın yanı başında, bir Gümrük Birliği'nin içindeyiz. Ama 90'lardan beri Gümrük Birliği modernizasyonu yapılmadı. Bu bizim hakkımız ama politik uluslararası ilişkilerdeki beceriksizliklerimiz yüzünden, politik nedenlerle Avrupa Birliği bunun modernizasyonuna müsaade etmedi. Bunu hızla düzelteceğiz. Bu niye önemli? Çünkü kısa vadede teknolojide, sanayide hamle yapmak zordur. Ama kısa vadede eğer siz ticari işlerinizin iyi olduğu ülkelerin

tedarik zincirlerine girerseniz -bu bilimsel olarak ispatlanmış bir şey- işçilerinizin üretkenliği, refahı hızla artabiliyor.

Biz ne yapacağız? Bakın, tedarik zincirleri... Şimdi benim cebimde bir tane telefon var. Bu telefonun parçaları 30 değişik ülkeden geliyor. Amerika'da Kaliforniya eyaletinde tasarlanıyor; Kore'den, Japonya'dan, Almanya'dan parçalar geliyor, Çin'de monte ediliyor. Bütün ürünler şu an yüksek katma değerli ürünlerin çoğu bu şekilde üretiliyor. Hiçbir şey sadece bir ülkede üretilmiyor. Tedarik zincirleri genelde onlarca yılda oluşturuldu ve genelde verimliliğe yani nereden ucuza ürettirebiliyorsa o şekilde üretiliyor. Ama bu son pandemiden ve dünyanın yeniden kutuplaşması yüzünden tedarik zincirleri şimdi kısalmaya başladı. Yani verimlilik esasından, güvenlilik esasına doğru geçiyor. Dünyanın en büyük üretim merkezlerinden birisi Avrupa ve biz onun Gümrük Birliği'nin içindeyiz ve yanı başındayız. İhracatımızın yarısı oraya, dışarıdan gelen yatırımların büyük bir çoğunluğu oradan geliyor ama biz bu tedarik zincirlerine giremiyoruz. Niye? Çünkü Gümrük Birliği anlaşmamız eski, hukukun üstünlüğü yok; marka ekonomik olarak istikrarlı olmadığı için, önümüzü göremediğimiz için insanlar buraya yatırım yapmak istemiyor. Ama biz Macaristan'a, Hırvatistan'a, Polonya'ya, Slovakya'ya, Çek Cumhuriyeti'ne nazaran çok mukayeseli olarak avantajları olan bir ülkemiz. Biz uluslararası problemlerimizi çözüp, bu tedarik zincirine çok çabuk şekilde girebiliriz. Bu da bizim kendimiz teknoloji basamaklarını tırmanırken bize o sürede çok büyük bir avantaj sağlayacaktır. Bu sayede işçilerimiz yüksek üretkenliğe erişecekler. Bunların çoğu ihracata yönelik tedarik zincirleridir. İhracata yönelik bir hamle olacağı için cari açığımız azalacaktır ve bu bizim ödemeler dengesi problemlerimizi de uzun vadede kalıcı olarak çözecektir.

Şimdi bu zenginleşme, bahsettiğim gibi bizim üçüncü verimliliğimizi arttırdığımız için oluşacak. Zaten kalıcı büyüme, refahın kalıcı artması için verimliliğinizi artırmanız şart. Bunu da nasıl yapacağımızı aşağı kuru anlattım. İlk aşamada tedarik zincirine gireceğiz, ondan sonra da hem tarımda hem sanayide doğru teşviklerle, doğru hamlelerle, bilime dayalı hamlelerle verimliliğimizi arttıracacağız.

İşgücüne katılımı arttıracacağız, biraz önce Selva Hocam da söyledi, dünyadaki hiçbir ülke sadece bir cinsiyetin işgücüne katıldığı bir şekilde zengin

olamıyor. Doğal kaynaklarımız vardır, petrol çıkarır, onu satarsınız. Petrol olunca o kadar fena durumda olmazsınız, petrol bitince yine eski sefalete dönülür. Türkiye'de de bizim işgücümüzü eğitip, hem kadınları hem erkekleri işgücüne katmamız gerekecek. Çalışmak isteyen herkese iş sağlanacak.

Şimdi Türkiye'de burada bir de eğitim problemi var. Son yıllarda Türkiye'de bir üniversite furyası var. Çok üniversite açıldı ama bu üniversitelerin çoğu maalesef bir beceri noksanlığıyla sonuçlandı. Yani biz gençlerimize, piyasada ihtiyacı olanı yeteneklerle, bilgilerle, becerilerle donatamıyoruz, bunun da bitirilmesi lazım. Mesela herhangi bir organize sanayi bölgesine gidin, sorun; kaynak ustasına ne kadar para veriyorlar, makine mühendisine ne kadar para veriyorlar? Kaynak ustası bulunamıyor, mühendisten iki katı fazla para alıyor, gene bulunamıyor. Şimdi burada bir yanlış olduğu çok aşikâr ve birçok meslekte 4 yıl eğitime de gerek yok. Üniversitelerde teknoloji kampüsleri kurarak sanayinin, bizim imalat sektörümüzün ihtiyacı olan beceriler çok kısa sürede gençlerimize verilebilir, meslek değiştirmek isteyen orta yaşlılara da verilebilir. Bu da bizim işgücümüzün esasen veriminin arttırıp işçilerimizin, çalışanların da refahını arttıracak.

Diğeri de vergide adalet, bunun da sağlanması lazım. Şu aşamada ÖTV gibi vergilerle biz esasen dar gelir vatandaşı cezalandırıyoruz. Çünkü normalde daha çok kazanının oransal olarak daha çok vergi vermesi doğrudur, ekonomide bu bilinen bir gerçektir. Ama tabii bu siyasi bir tercih de olabilir. Yani zenginlerden az vergi alalım, fakirden çok vergi alalım; ekonomiye zarar verebilir ama yani öyle yapan ülkeler de var. Maalesef Türkiye öyle bir ülke. Şimdi bunların bitmesi lazım, bu verginin adaleti kısmı için önemli.

Onun dışında ben vergi sistemini bir teşvik politikası olarak da görüyorum. Çünkü vergi sistemiyle biz iş insanlarımızı, çalışanlarımızı bazı şeylere teşvik ediyoruz. Mesela Türkiye'de sanayici olarak bir şey üretiyorsan, vergiler gayet yüksek. Ama ranta yatırım yapıyorsan, -gayrimenkul gibi- vergiler daha düşük. Yani biz ne diyoruz iş insanlarımıza? Üretime para yatırma, biz seni cezalandırırız yüksek vergiyle ama fabrikanı kapatıp AVM yaparsan orada biz senden daha az vergi alırız! Tabii insanlar da kendileri neye teşvik edilirlerse onu yaparlar. Bir ekonomist olarak bu çok aşikâr. Onun içinde bunların da

düzeltilmesi lazım. Vergi mevzuatı sadece adalet değil, aynı zamanda milli gelirimizin toplam sahip olduğumuz zengininin arttırılması için de doğru olarak planlanmak zorunda.

Diğer önemli mevzu sosyal destekler. Şimdi önümüzdeki 1-2 yıl oldukça zor geçecek, bazı acı reçeteler maalesef olacak. Ama bu sürede biz bir söz verdik; dar gelirli, sabit gelirli, orta sınıf vatandaşlarımızı ezdirmeyeceğiz. Onun için de çok verimli bir şekilde tasarlanmış geçici olarak verilen sosyal desteklerle vatandaşlarımız desteklenecek. Biz uzun vadede vatandaşlarımızın üretken olmasını istiyoruz. Yani sürdürülebilir bir yoksulluk tasarlamıyoruz. Esasında AK Parti'nin büyük başarıları biri, büyük bir kesimi devlete mecbur ve mahkûm edip yoksulluklarını sürdürebilir hale getirmesidir. Biz onu istemiyoruz. Kısa vadede çok büyük destek görecekler ama doğru teşviklerle herkes işgücüne katılacak ve uzun vadede herkes devletin desteği olmadan refaha ulaşacak.

Bunun bir kısmı da asgari ücretle alakalı. Türkiye'nin yaklaşık yarısı asgari ücret alıyor. Düşünebiliyor musunuz, ülkede uzmanlığın filan bir kıymeti yok; uzmanlaşmanın, bir şekli kendisi yetiştirmenizin bir maddi ödülü yok. Manevi olarak hoşunuza gidiyorsa güzel ama maddi olarak size bir yarar sağlamıyor. Çünkü hemen hemen herkes asgari ücret kazanıyor, biraz belki fazla. Şimdi bunun da değiştirilmesi lazım ama bu da Türkiye'de verimin artmasıyla ve devletin de buradaki doğru politikalarıyla olacak. Aşağı yukarı dünyanın bütün gelişmiş ülkelerinde asgari ücret var ve bu asgari genelde yüzde birkaç, yani tek hanededir. Bunların Avrupa'da galiba Slovenya yüzde 15 ile en yüksek, Türkiye'de bu yüzde 50. Yani biz asgari ücreti uzun vadede yeni işe girmiş, alt kademede işe girmiş, belki lise mezunu gençlerimiz için düşünüyoruz. Ondan sonra herkes uzmanlık kazandıkça, tecrübe kazandıkça çok daha fazlasını kazanabilmelidir. Asgari ücretin yetersizliğine girmiyorum bile ama herkesin asgari ücret aldığı bir ülkede ancak yoksullukta eşitlik olur. Biz refahta eşitlik getirmek istiyoruz ve asgari ücrette politik bir çerçeveden çıkmak zorundayız; belirli formüllerle enflasyon ve refah artışı, ülkenin zenginleşmesi ile orantılı olarak asgari ücretin de arttırılması. Bu birinin birine lütfettiği bir şey olmaktan çıkacak, politik, siyasi bir kar olmaktan çıkacak.

Ben oldukça uzun konuştum, süremi de galiba doldurmaya başladım. Sizi bu son sayfayla baş başa bırakayım. Bunların her biri çok mümkün ve olacak. Geleceğimiz çok parlak, ben ona inanıyorum. Onun için bu yola çıktım ve Türkiye'nin çok değerli insani kaynakları, bir sürü fedakâr insanın bir araya geldik. Hep beraber bunları başaracağız. Az kaldı, 2 ay sonra inşallah görevi teslim alıp Türkiye'yi hak ettiği yere çıkaracağız. Hiç kimse umutsuz olmasın.

Herkese çok teşekkür ederim. Saygılar.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Francis Fukuyama

Siyaset Bilimci - Stanford Üniversitesi

Stanford Üniversitesi öğretim üyesi, siyaset bilimci, uluslararası ilişkiler uzmanı. Fukuyama, Batı'nın liberal demokrasilerinin ve piyasa kapitalizminin dünya çapında yayılmasının ve onun yaşam tarzının, insanlığın sosyo-kültürel evriminin ve siyasi mücadelesinin son noktasına işaret edebileceğini savunduğu *Tarihin Sonu* ve *Son İnsan* adlı kitabıyla sosyal bilimlerde önemli bir tartışmayı başlatmıştır.

KÜRESEL SİYASET, DEMOKRASİ VE TÜRKİYE

Çok teşekkür ederim. Atatürk'ün ilk ekonomi kongresinin 100. yıl dönümünde burada konuşabilmek benim için bir zevktir. Orada sizinle birlikte olamadığım için üzgünüm. Elbette, konuşmama başlamadan önce Türkiye'deki korkunç deprem nedeniyle hayatını kaybedenler için baş sağlığı dilemek istiyorum. Bu olay herkesi derinden etkiledi ve hepimizin temennisi, Türkiye'nin, toplumsal anlamda ve etkilenen bireysel aileler olarak, bu felaket sonrasında en iyi şekilde toparlanmasıdır.

Bugün yapmak istediğim şey, küresel siyaset hakkında konuşmak. Geniş bir düzlemden başlayacağım, ancak daha sonra Türkiye'nin dünya çapında demokrasinin evrimindeki rolüne odaklanacağım.

Öyleyse en üst kademedeyi başlayayım. Son yıllarda küresel demokraside büyük bir gerileme yaşandığını gördük. Freedom House, küresel demokrasiyi takip eden bir kuruluş ve birkaç hafta önce yıllık "*Dünya'da Özgürlük Araştırması*"nı (*Freedom in the World*) yayınladı. Bu raporda dünya çapında genel demokrasi düzeyindeki gerilemenin 17. yılı olduğuna dikkat çektiler. Eminim ki çoğunuz hikâyenin pek çok bölümünü biliyorsunuzdur. Myanmar, Tunus, El

Salvador, Venezuela, Nikaragua gibi birçok ülke, umut verici genç demokrasiler olarak başladıkları yolda, git gide birer otoriterliğe dönüştüler. Bu otoriterlik, Rusya'nın ve Çin'in büyük birer güç olarak yükselişleriyle birlikte jeopolitik bir boyut kazandı ve ortaya çıkan tehdidin artık sadece ideolojik bir tehdit olmadığını, maalesef askeri ve güvenlikle de ilgili bir tehdit olduğunu düşünüyorum. Tabii ki, 24 Şubat 2022'deki Ukrayna işgali herkesi şok etti. Bence bu olayın önemini ve Vladimir Putin'in ve Rusya'nın bununla ne elde etmek istediğini anlamak önemli. Rusların iddia ettikleri gibi kendini savunmak gibi bir amacı yoktu. Putin, çeşitli açıklamalarda açıkça ifade ettiği gibi aslında 1991'den ve eski Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra gerçekleşen tüm Avrupa anlaşmalarını feshetmek ve Rus topraklarını yeniden birleştirmek istiyor. Doğu Avrupa'ya ve o dönemde var olan Sovyet müttefiklerine yayılan demokrasiyi tersine çevirmek istiyor ve Ukrayna da bu ajandanın bir parçası. Rusya'nın sınırlarında özgür ve kendi geleceğini belirleyebilen demokratik bir ülkenin varolma olasılığına inanmıyor. Bu örneğin ortadan kaldırılmasını istiyor çünkü bu kendi rejimine tehdit oluşturuyor.

Son yıllarda demokrasiyi restore etme veya demokrasiye geçiş yapma girişimleri açısından birçok başarısızlığa tanık olduk ve bunlardan dersler çıkarabiliriz. 2004'te Ukrayna, 2011'de Tunus ve Mısır demokratik siyasi sistemler oluşturmayı amaçladı; ancak yolsuzluk, beceriksiz hükümet ve sonunda bu demokratik kazanımların tersine dönmesi gibi büyük sorunlarla karşılaştılar.

Ukrayna işgalinden sonra insanlar artık Çin'in Tayvan'a yönelik tehdidini ciddiye almaya başladı. Çin lideri Xi Jinping, Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu ve bu adayı bir noktada, mümkünse görevden ayrılmadan önce, tekrar Çin'e dahil etme niyetinde olduğunu çok açık bir şekilde ifade etti. Bu büyük güçler, mevcut demokrasilere yönelik ideolojik tehdidi, açık bir askeri tehdide dönüştürüyorlar.

Bunun ötesinde, son birkaç yılda küresel popülizmin yükselişinin de önemli bir gelişme olduğunu düşünüyorum. Bunu Hindistan'da görebiliyoruz. Hindistan, kuruluşunda klasik liberal olan bir ülke ve son birkaç yıldır Başbakan Narendra Modi'nin liderliğindeki Hindu milliyetçi partisi tarafından yönetiliyor. Modi, Hindistan'ın milli kimliğini realist ve liberal bir yapıdan, Hinduluk temeline dayanan, seküler insanlara ve Hindistan'da yaşayan 200 milyon Müslüman'a giderek daha az hoşgörü gösteren bir yapıya dönüştürmeye çalıştı. Hinduizme dayanan milli kimlik, toplumsal şiddeti artıran bir formül haline gelmiş durumda. Macaristan gibi Avrupa Birliği üyesi ülkelerin demokrasiden uzaklaşarak, sivil toplumu baskı altına aldığını ve siyasi rekabet için özgür alanı ortadan kaldırmaya yöneldiğini gördük. Son olarak,

ABD’de hayatımda asla görmeyi beklemediğim bir şeyi, popülist bir başkanın, Donald Trump’ın seçilmesini gözlemledik. Trump, ABD’deki liberal hukuk kurumlarını kasıtlı olarak hedef aldı ve 2020 seçimini geçersiz kılmak için ciddi girişimlerde bulundu. Bu, ABD’de hâlâ devam eden bir tehdittir; çünkü Cumhuriyetçi seçmenlerin büyük bir çoğunluğu 2020 seçimindeki sahtekârlık iddiaları konusunda onunla aynı fikirde ve gelecekteki seçimleri iptal ettirmeye hazırlar. Bu nedenle, herkes 2024’teki başkanlık seçiminin sonucunu bekliyor. Ayrıca, farklı ülkelerde, farklı demokrasilerde meydana gelen küresel tehditlerle popülist tehditler arasında bir bağlantı vardır. Putin, ABD, Avrupa ve dünya genelinde popülistleri desteklemiştir. Sadece Suriye değil, Venezuela ve Afrika gibi uzak yerlerde bile askerleri bulunmaktadır. Bu gruplar, birbirlerine demokrasi karşıtı bir ağda karşılıklı destek sağlamışlardır. Bu nedenle, biraz geri çekilip tüm bu jeopolitik zorluklarda gerçekten neyin tehlikede olduğunu ve merkezdeki meselenin liberal doktrin olduğunu anlamamız gerektiğini düşünüyorum. Bu, liberalizmden hoşnutsuz olanlar hakkındaki son kitabımda yazdığım bir konu ancak bu doktrin dünyanın farklı bölgelerinde farklı farklı yorumlandığı için, daha açık bir şekilde anlatmam gerektiğini düşünüyorum.

Amerika Birleşik Devletleri’nde, bir liberal, genellikle merkezin solunda yer alır. Avrupa’da ise, çoğunlukla serbest piyasaları savunan merkez sağdaki biri olarak kabul edilir. Benim kişisel görüşüm, liberalizmin bu ekonomik tanımlardan daha geniş kapsamlı olduğu ve aslında tüm insanların eşit haklara sahip olduğu inancıyla ilgili olduğudur. Özellikle de hükümetlerin vatandaşların bireysel kararlarına müdahale etme yetkisini sınırlayarak, tüm insanların eşit bir şekilde sahip olduğu insanlık onurunu koruması gerekliliği olduğuna inanıyorum. Benim düşünceme göre, bu değerler çok önemli. Elbette, ekonomik kararlar ve daha büyük bir refah devletinin mi yoksa daha küçüğünün mü tercih edileceği konusundaki politikalar hakkında farklılıklar olabilir. Ancak bu farklılıkların tümü geniş bir liberal ailenin içinde düşünülmelidir. Bu, Kuzey Avrupa’daki İsveç ve Danimarka’nın liberal toplumlar olduğu anlamına gelir, aynı şekilde daha küçük refah devletlerine sahip olan Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya da liberal toplumdur.

Liberalizmin gerilemesine, liberalizmin kendi içinden çıkan birkaç neden yol açtı. Bu sorunlardan bazılarını anlamamız gerekiyor. Bu sorunlardan

biri sağda, biri de solda bulunuyor. Sağda, sorunun klasik ekonomik liberalizmin günümüzde neoliberalizm olarak adlandırılan olguya evrilmesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Neoliberalizm, kapitalizmle aynı anlama gelmiyor. Piyasa ekonomisi olmadan modern bir toplum oluşturmak mümkün değildir. Neoliberalizm, 1980’ler ve 1990’larda gerçekleşen bu prensiplerin bir genişlemesi olarak ortaya çıktı. Ronald Reagan ve Margaret Thatcher gibi liderler, neoliberal politikaları benimseyerek devletin önemli koruyucu önlemlerini ortadan kaldırır ve birçok modern demokrasideki yeniden dağıtım düzenlemelerini eleştirirken, durum oldukça sorunlu bir hale geldi; çünkü bu doğrudan ekonomik eşitsizlikte büyük bir artışa yol açtı. Yurtdışındaki şirketlerin, ufak da olsa, sürekli verimlilikte artış için çabaladığı bir tür küreselleşme yaşandı. Bunların çoğu kaçınılmaz ve gerekliydi, ama aynı zamanda, özellikle zengin ülkelerdeki düşük nitelikli işçilerin, işlerinin Çin ve diğer Asya ülkelerine ihraç edildiğini görmesi son derece rahatsız edici oldu.

Birçok yönden de sağdaki ve soldaki popülizm, bu tür bir neoliberal politikanın yarattığı ekonomik eşitsizliklere ve istikrarsızlığa bir yanıtı. Solda, liberalizmin anlamında benzer bir genişleme olduğunu düşünüyorum. Liberalizm, her bireyin özerkliğini ve seçme özgürlüğünü korumak ister. Ancak ilerici solda, özellikle aile, toplumsal cinsiyet, etnik köken, ırk, cinsel yönelim gibi hassas sosyal alanlarda tercih alanı genişlemeye başladı. Liberalizm, daha sonra liberalizm karşıtı bir tarzda uygulanan bir sosyal adalet doktrinine dönüştü. Karşıt görüşler iptal kültürüyle susturulmaya çalışıldı. Sosyal adalet gündemi, liberal toplumların bu konulardaki sorunları tartışma yeteneğini bile bastırarak bir şekle büründü. Bu, özellikle üniversiteler gibi seçkin kurumları, Hollywood gibi kültürel kurumları ve demokratik dünyadaki sanatı etkileyen bir sorundur.

Bu değişikliklerin nedenlerine baktığımızda, birkaç tanesini görebiliyoruz. İlk olarak, bu değişim, küreselleşme ve istikrarsızlık nedeniyle ortaya çıkan eşitsizlikle ilgili. Bu açıdan, 2008’de meydana gelen finansal kriz ve 2010’da yaşanan Avro Krizi, birçok sıradan insanın küresel ekonominin kendi çıkarlarına hizmet etmediğini hissetmesine yol açan önemli nedenlerdi. Sıradan işçiler bir yanda işlerinin, gelirlerinin ve mahallelerinin erozyona uğradığını görürken, öte yanda birçok farklı toplumda oligarkların ortaya çıktığını ve son derece zengin milyarderleri görüyorlardı.

Küreselleşme aynı zamanda göç ve kültürel yayılmayı da içeriyordu. Bu nedenle işçiler ekonomik düşüşlerini kültürel bir saldırı olarak yorumladılar; çünkü daha önce toplumlarının ulusal kimliğini belirleyen kişiler onlar olmuştu. Göçmenlerden, kendilerine benzemeyen, farklı ırklardan ve farklı kültürlerden insanların tehdit oluşturduğunu düşünmeye başladılar ve bu da neredeyse tüm popülist partilerin göç karşıtlığını beraberinde getirdi.

Üçüncü büyük değişikliğin sosyolojik olduğunu düşünüyorum. Daha iyi eğitime sahip olan ve küresel ekonomiyi deneyimleyen kentsel seçmenler ile küresel ekonomiden yararlanma konusunda daha az fırsatı olan küçük kasaba ve köylerde yaşayanlar arasında oldukça büyük bir fark var. Popülist, milliyetçi, otoriter liderlerin yükselişte olduğu herhangi bir ülkeye baktığınızda, büyük şehirlerde yaşayan insanların genellikle liberal partilere oy verdiğini ve kırsal kesimde veya küçük şehirlerde yaşayan insanların ise popülistlere oy verdiğini görürsünüz. Bu, geleneksel değerlerin küçük yerlerde daha derin bir şekilde benimsendiği, liberal değerlerin ise daha çok çeşitlilik içeren kentsel alanlarda benimsendiği bir kültür farkını yansıtır. Bu durum, ABD’de olduğu gibi Rusya, Türkiye, Macaristan veya birçok başka yerde geçerlidir.

Son olarak, küresel siyaset üzerinde teknolojinin etkisini düşünmemiz gerektiğini ifade etmek istiyorum. 2013 yılında, Google, Facebook ve Twitter gibi büyük sosyal medya platformlarının yükselişini gözlemledik. Bu platformlar birçok siyasi tartışmanın ana kanalları haline geldi. Sonrasında bu şirketlerin demokratik değerlerin teşvikine öncelik vermedikleri ortaya çıktı. Bunlar kâr amacı güden özel şirketlerdi ve gelirleri içeriklerine yapılan tıklamalarla destekleniyordu. Etkileşim sayısı ve viral etkisine önem veriliyordu. Bu durum genellikle komplo teorilerini, korkunç saldırıları, nefret söylemini ve bilginin kalitesine dikkat etmeksizin paylaşılan şeyleri öne çıkarıyordu. Ayrıca, bu platformlar bir tür sosyal çete anlayışı yaratıyordu. Birileri insanları rahatsız eden bir şey söylediğinde hem destekçileri hem de karşıtları, geleneksel toplumsal alanlara kıyasla çok daha kolay bir şekilde kendilerini organize etme eğilimi gösteriyordu. Ayrıca, kötü bir fikir saniyeler içinde dünyaya yayılabiliyordu.

Eski medya dünyasından farklı olarak, sosyal medya aşırılıkçılığın, komplo teorilerinin ve basitçe yanlış

bilginin yayılmasına katkıda bulundu. Örneğin, bugün Amerika Birleşik Devletleri’nde aşırı kutuplaşmanın nedenlerinden biri, sağ kanatta ve sol kanatta insanların farklı bilgi evrenlerinde yaşamasıdır. İnsanlar farklı şeylere inanıyor. Sağ kanatta, aşuların Covid’i tedavi etmede veya önlemede iyi olmadığına veya 2020 seçimlerinin çalındığına inanılıyor. Bu inançları ciddiye alıyorlar çünkü çok farklı türde bilgilerden yola çıkıyorlar.

Bu sorunun iyi bir çözümü henüz yok. Siyasi konuşmalarda doğru olanın hakemliğini hükümetlerin yapmasını istemiyoruz; ancak büyük özel teknoloji şirketinin de bu kararları vermesi meşru değil. Bu iki alternatif arasında mevcut durumda sıkışmış durumdayız.

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri dışındaki ülkeler için bence bu özellikle bir sorun; çünkü örneğin Facebook’un içerik düzenleme bütçesinin yüzde 80’i Amerikan içeriklerine ayrılırken sadece yüzde 20’si geri kalan ülkelerin içerik düzenlenmesine ayrılmaktadır. Bu şirketler, demokratik ve liberal bir toplum için uygun içeriğe dair iyi siyasi kararlar verecek kapasite veya bilgiye sahip olmadıkları için, birçok otoriter hükümete farkında olmadan yardımcı olmuşlardır.

Şimdi, Türkiye ve Türkiye’nin söz konusu küresel otoriter hükümete yönelim bağlamındaki rolü hakkında daha spesifik olarak konuşmak istiyorum.

Birçok yönden, Türkiye son on yılda popülist milliyetçiliğin yükselişi konusunda önde gelen örneklerinden biri oldu. Yaşananlar bir trajedi sayılabilir; çünkü Türkiye, askeri yönetim döneminden sonra demokrasiye döndüğü 1970’lerde, üçüncü demokratikleşme dalgasına öncülük eden ülkeydi. Ülke, 2000’li yılların başında nispeten adil seçimlere sahipti ve bu seçimlerden nispeten demokratik sonuçların çıktığı söylenebilir. Ancak o zamandan beri AKP, Atatürk’ün lâik cumhuriyetini ortadan kaldırarak, Türkiye’yi demokratik gerilemenin lideri hâline getirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, birçok yönden belirli bir tür modern popülizmi temsil etmektedir. Yazar ve ekonomist Sergei Guriev, “*Spin Diktatörlük*” adını verdiği bir olguyu tanımlıyor. Bu kavram, söz konusu liderin siyasi tabanını sağlamlaştırmak için modern medya yöntemlerinin kullanıldığı yumuşak bir diktatörlük türünü tanımlar. Burada liberal demokrasinin progressif bir şekilde bozulması söz konusudur.

Liberal demokrasi aslında iki bileşenden oluşur: Liberal bileşen ve demokratik bileşen.

Liberal bileşen, hukukun üstünlüğü ve yürütme organı ve devletin gücüne karşı anayasal denetimlerin varlığıyla ilgilidir. Demokratik bileşen ise liderleri halka karşı sorumlu tutan seçimlerden oluşur. Türkiye ve bu tür popülizmden etkilenen diğer yerlerde yaşanan şey şudur; demokratik olarak seçilmiş bir lider ayağa kalkar ve *“Halkı temsil ediyorum, ancak mahkemeler, bürokrasi, medya beni halkın iradesini yerine getirmekten alıkoymuyor.”* der ve ardından o lider, hukukun üstünlüğü gibi liberal önlemleri erozyona uğratar. Bu yasal önlemler ve anayasal denetimler erozyona uğratıldığında, demokrasinin kendisi manipüle edilebilir hâle gelir ve her aşamada, demokrasinin genel kalitesinde yavaş bir bozulma meydana gelirken, hâlâ demokrasinin var olduğu yanılması sürdürülür. İşte Türkiye’de yaşanan süreç bu. 2016’daki darbe girişiminden sonra daha da hızlanan bu sürecin sonunda Freedom House, Türkiye’yi artık bir demokrasi olarak kabul etmemektedir. Bu, aynı zamanda son yıllarda Macaristan, Hindistan ve dünyanın birçok başka yerinde gerileyen demokrasinin ortak örüntüsüdür.

Şu anda Türkiye’de demokrasinin yeniden canlanma olasılığı olduğunu söyleyebilirim. Birkaç ay içinde seçimler yapılacak ve AKP’nin yükselişinden önceki Türkiye’deki demokrasiye benzer bir yönetime geri dönmek mümkün; tabii ki bunun gerçekleşmesi sadece muhalefetin kazanması durumunda mümkün olacak. Son yıllarda demokrasiyi restore etme veya demokrasiye geçiş yapma girişimleri açısından birçok başarısızlığa tanık olduk ve bunlardan dersler çıkarabiliriz. 2004’te Ukrayna, 2011’de Tunus ve Mısır demokratik siyasi sistemler oluşturmayı amaçladı; ancak yolsuzluk, beceriksiz hükümet ve sonunda bu demokratik kazanımların tersine dönmesi gibi büyük sorunlarla karşılaştılar. Venezuela veya Nikaragua gibi diğer yerler ise sürekli başarısızlıklar yaşamalarına rağmen iktidarda kalan popülist hükümetlere sahip. Nüfus sürgün edilmiş, yoksulluk yaygınlaşmış olsa da buralardaki hükümetler hala iktidarda. Bu örneklerden birkaç ders çıkarabiliriz ve sizinle altı tanesini paylaşmak istiyorum.

İlk ders, seçimleri kazanma sürecinde kurulan koalisyonlar meselesidir. Genel olarak söylemek gerekirse, otoriter ülkelerdeki liberal muhalefet grupları birbirleriyle iş birliği yapmada zorluk yaşıyor. Bu

durumu Rusya, Ukrayna, Mısır, Tunus, Macaristan gibi birçok ülkede gördük; muhalefet partileri arasındaki rekabet, mevcut otoriter partiye net bir alternatif sunmayı imkânsız hale getirdi. Partiler uzlaşmak konusunda oldukça isteksizdi ve liberal partilerin istediklerinin tamamını elde edemeyeceklerini kabul etmede başarısız olması söz konusuydu. Bu tür partiler çoğu zaman bireysel liderler etrafında örgütlenir ve çoğunlukla ideolojik bir çatışma değil; kişilik çatışması iş birliğini engeller. Koalisyon oluşturmadan ve benzer düşünceli gruplar arasında daha fazla iş birliği olmadan gerçek bir demokrasiye geçiş yapmak mümkün değildir.

İkinci ders, ekonomik alanda neoliberal politikaları yeniden düşünme ihtiyacıdır. Liberal ekonomi iyi bir şeydir. Modern bir ekonomi, modern bir refah ortamı ve özel mülkiyet hakları için insanların ekonomik işlemlerde bulunma yeteneklerini koruyan sağlam bir hukukun olmazsa olmaz olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, demokratik bir toplumda eşitsizlik konusunda endişelenmemiz gerektiği de bir gerçektir. Bu, devletin gerekli sosyal hizmetleri sağlamak ve piyasa ekonomisi tarafından yaratılan bazı eşitsizlikleri düzeltmek için müdahalede bulunması gerektiği anlamına gelir.

Eğer Türkiye gerçek bir demokrasiye dönüş yaparsa, büyük zorluklarla karşılaşacak. Mevcut hükümet altında büyük ölçüde zarar gören piyasa güvenilirliğini yeniden sağlaması ve bununla birlikte geniş çapta eşitsizliğin yayılmasını önlemek için güçlü bir sosyal koruma sistemini sürdürmesi gerekiyor. Ne yazık ki, iktidara gelen birçok yeni demokratik hükümet, enflasyon gibi korkunç ekonomik krizlerle karşıya kalıyor. Bu gibi durumlarda IMF gibi uluslararası mali kuruluşlar, hükümetin güvenilirliğini artırmak için hızlı bir kemer sıkma programına yönlendirme eğiliminde oluyorlar, bu da daha sonrasında siyasi bir sorun haline geliyor. Türkiye’ye veya Türkiye’deki yeni bir demokratik hükümete bu sorunu nasıl yönetecekleri konusunda tavsiye vermek gibi bir iddiam yok; ancak bu sorunun herhangi bir demokratik rejim için merkezi bir konu olacağını düşünüyorum.

Üçüncü konu, hükümetin kalitesi ile ilgili. Modern dünyada güçlü bir hükümete ihtiyaç vardır, ancak bu, doğru türden bir güç olmak zorunda. Birçok otoriter veya yarı-otoriter rejimde, hükümetin rakipleri bastırma, gazetecileri hapsedme veya muhalefetin serbest ve adil bir şekilde seçimlere katılmasını engelleme gibi

olanakları olduğu için güçlü bir hükümet görünümü vardır. Fakat aynı zamanda insanların istediği temel hizmetleri sağlayamaz. Bunu deprem sonrasında veya depremden önce, hükümetin yapı yönetmeliklerini uygulayamaması ve zamanında felaket yardımı sağlamaması gibi durumlarda gördük. Bu nedenle, aşırı devlet gücünün yanı sıra kritik alanlarda devletin zayıflığına dair çelişkili bir görünüm söz konusu.

Son birkaç yılda Türkiye devletine büyük zararlar verildi. Uzman ve tarafsız bir politik kamu hizmeti ideali zarar gördü. Yapılması gereken şeylerden biri, devletin profesyonelce, uzmanlıkla ve tarafsız bir temelde restore edilmesidir. Devlet, su, gıda, yol gibi temel hizmetlere odaklanmalıdır; sıradan vatandaşların talep ettiği türden şeylere. Seçilmiş hükümetler bu hizmetleri sağlayamadıklarında ve bir sonraki seçimde seçmenin karşısına çıktıklarında, genellikle görevlerine devam etmek için gerekli politik destekleri sürdüremezler.

Dördüncü konu merkeziyetsizleşme ile ilgilidir. Modern devletlerin, seçmenlere ve vatandaşlarına yerel düzeyde de cevap verebilmesi gerektiğine inanıyorum. Türkiye son birkaç yılda birçok açıdan tam tersi istikamette hareket etti ve Ankara’da daha fazla karar alınır hâle geldi. Merkeziyetsizleşmenin önemini oldukça açık olduğunu düşünüyorum. İlk olarak, toplum hakkındaki bilgilerin çoğu yerel düzeydedir. Belirli bir şehirde, mahallede bulunan insanlar, o mahallenin veya şehrin sorunlarını bilen kişilerdir ve eğer onlara karar alma yetkisi verilirse, alınan kararlar daha iyi olacaktır. Bütün kararların ulusal bir karar vericiye gönderilmesi ise karar alma süresini artırır ve bilgi sürecinde hatalara neden olur. Son olarak, yerel otoriteler daha hesap sorulabilir; çünkü insanlar kararlarının etkisini hemen görebilir ve yanlış kararlar alırlarsa onları sorumlu tutabilirler. Ancak, merkeziyetsizleşme sürecinde yerel otoritelerin yerel kaynaklara sahip olmaları önemlidir. Çünkü vergi geliri gibi şeylerde merkeze bağımlı olurlarsa, merkez kararları kontrol etme gücünü korur.

Beşinci konu dış politika ile ilgili. Türkiye’nin önemli bir bölgesel güç olarak yükselişini izlemek oldukça ilginç. Azerbaycan, Libya, Suriye ve birçok başka yerde birçok anlaşmazlığa müdahil oldu. Türkiye dış politikasının, karşı karşıya olduğumuz büyük küresel çatışmalarda durduğu yer konusunda daha net olması gerektiğini düşünüyorum. Daha önce de söylediğim gibi, Rusya ve Çin’in yükselişi, küresel demokrasiye jeopolitik bir tehdit oluşturuyor.

NATO üyesi ve demokrasiye yönelik bir hedefi olan Türkiye’nin, Ukrayna’daki savaş gibi konularda net bir tavır alması gerekirken; şu anki yönetim altında birçok belirsizlik ve tereddüt yaşıyor. Gelecekte Türkiye’nin Çin konusunda çok ilginç bir sorunla karşılaşacağını düşünüyorum. Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi, Çin dış politikasının dünya genelinde etkisini yaymak için kullandığı başlıca araçlardan biri oldu. Orta Doğu’da, Sahra Altı Afrika’da, Asya’da, hatta Latin Amerika’da büyük etkiler yarattı ve Doğu Avrupa’da da büyük girişimlerde bulunuldu. Türkiye’nin inşaat sektörünün büyüklüğü ve kapasitesi göz önüne alındığında, Türkiye’nin Çin inşaatına alternatif sunma fırsatı bulunuyor. Kuşak ve Yol Girişimi birçok ülkede son yıllarda sorunlu hale gelmiştir. Çin’in başlattığı projeler kârlı olmadığı için bu ülkeler çok fazla borçlanmış durumda ve bu nedenle kurtarma operasyonlarına ihtiyaç duyuyorlar; ancak Çin genellikle bu ülkeleri kurtarmaya veya Çin kalkınma bankalarına olan borç miktarını azaltmaya istekli olmamıştır. Çin dışından projelerin, belirli bir altyapı projesinin uzun vadeli finansal sürdürülebilirliği ile daha uyumlu olması halinde, Çin’in yerini alma fırsatı olduğunu düşünüyorum. Yani kısacası, demokrasi ile otoriterlik arasındaki bu jeopolitik mücadelede Türkiye’nin oynayabileceği bir rol olduğunu düşünüyorum.

Son olarak konuşmak istediğim önemli bir konu, ulusal kimlikle ilgili. Daha geniş bir perspektiften Orta Doğu’ya baktığımızda, bu bölge din, etnik köken, mezhep ve kabile üzerindeki kimlik mücadeleleriyle sarılmaktadır. Son yıllarda Lübnan, Suriye, Irak, Libya, Bosna gibi birçok devlet neredeyse çökmüştür. Bu çöküşler, bu ülkelerin, onları oluşturan farklı kimlik gruplarının etnik veya mezhepsel çıkarlarından başka bir ulusal kimlik kavramına sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, Lübnan gibi farklı ülkelerde ve Suudi Arabistan ile İran arasındaki mücadelede olduğu gibi Sünni ve Şii fraksiyonlar arasında devam eden daha büyük bir mücadele bulunmaktadır. Bu da ulusal kimliğin liberal bir yaklaşıma dayanmasının neden daha iyi olduğunu göstermektedir: Ulusal kimlik tek bir dini doktrine dayandığında, hem iç çatışmalara hem de bu daha büyük mezhebi dini çatışmaların çıkmasına yol açmaktadır.

Ulusal kimliğin, liberal demokrasi açısından önemli olduğunu belirtmek önemlidir. Ortak bir amaç duygusu olmadan bir demokrasi oluşturamazsınız ve bu genellikle daha liberal partiler için bir sorun

olmuştur; çünkü onlar, dünyadaki tüm insanların eşit haklara sahip olduğuna inanır. Bu doğru olsa da, milli çıkarlara yeterince bağlı ve vatansever olmakla suçlanabilirler.

Ancak, liberalizm ve milli kimlik arasındaki bu görünür çelişkinin sadece görünüşte olduğunu düşünüyorum. Eğer milli kimliğinizi anayasal yönetim, hukukun üstünlüğü, demokratik sorumluluk taahhüdü gibi liberal değerler etrafında inşa ederseniz bu iki prensibi uzlaştırabilirsiniz. Bence, bugün Ukrayna'da Rus saldırısına karşı kararlı bir şekilde direniş gösteriliyor olması, bunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ukraynalıların ne için savaştığını sorsanız, özgürlük istediklerini görürsünüz. Ülkelerinde demokrasiyi sürdürmek istiyorlar, ancak bu aynı zamanda bir ulusal egemenlik sorunudur. Özgürlük ve demokrasi, Ukrayna adı verilen bir ülkede somutlaşmasaydı, bunun için savaşmazlardı ve bu nedenle ulusal kimliklerin kimliklerin demokratik egemenliği sürdürmek için mutlak surette önemli olduğunu görebiliyoruz. İşte bu yüzden Türkiye'nin bir zorlukla karşı karşıya olduğunu düşünüyorum. Çünkü Atatürk tarafından oluşturulan önceki laik Türk milli kimlik vizyonuna ciddi bir şekilde meydan okunmuş durumda ve Türkiye'nin hem kendi vatandaşlarına hem de dünyaya temsil ettiği şey için liberal bir vizyona dönmesi gerekiyor.

Konuşmamı iyimser yorumlarla sonuçlandırmak istiyorum. Dünyadaki demokratik güçlerin yükselen otoriter hükümetlere karşı mücadele etme şansının oldukça yüksek olduğunu düşünüyorum. Rus saldırısından sonra NATO ülkeleri içinde Ukrayna'ya yönelik gösterilen dayanışma gerçekten dikkat çekiciydi. Özellikle Alman dış politikası şaşırtıcıydı. Daha hızlı olabilirdi, ancak Almanya'nın böyle bir tepki vermesini kimse beklemiyordu.

Bir diğer gördüğümüz şey, otoriter hükümetin neden kötü bir fikir olduğunu göstermesi açısından önemli ve bence, tüm başlıca otoriter jeopolitik rakiplerimiz bunu bize gösterdi. Rusya, Ukrayna'yı işgal etme kararıyla tarihi bir hata yaptı ve bu sadece Rusya'da tek bir karar vericinin, Vladimir Putin'in, hiç kimseden görüş almadan bu işgale karar vermesi nedeniyle gerçekleşti. Sonuç olarak Putin, ülkesini hiç beklemediği bir izolasyon durumuna soktu ve Rus elitleri şu anda bu karardan pişmanlık duyuyorlar. Çin de sıfır-Covid politikasıyla benzer bir karar aldı. Çin de tek bir kişinin, Xi Jinping'in diktatörlüğüne evrilmiştir. Covid politikası onun fikriydi ve mantıklı olmaktan çok uzak bir noktaya kadar devam ettirilince, protestolara ve Çin ekonomisinde gerilemelere yol açtı. Tabii ki, daha demokratik bir ülkede, daha fazla hesap sorulabilirlik olduğu ve karar alma mekanizmaları daha geniş bir çevreye yayıldığı için böyle bir karar alınmazdı. Ülkenizdeki gücün yoğunlaşmasının, Türkiye ekonomi politikasına etkilerini görebiliyoruz, ki en hafif tabirle biraz sıradışı olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle, demokrasilerin gücü sınırlaması ve hesap verebilirlik mekanizmalarına sahip olmaları nedeniyle toparlanma yetenekleri oldukça büyük. Geçen Kasım ayındaki Amerikan seçimleri, Trump ve diğer seçim inkarcıları için bir gerileme oldu ve Amerikan seçmenlerinin gerçekten bu tür yanlış anlatılara inanmadığını kanıtladı. Ancak hepimizin karşı karşıya olduğu gerçek sorun, seçimleri kazanmaktır. Birkaç ay sonra gerçekleşecek Türkiye seçimlerini sabırsızlıkla bekliyorum. Bu seçim, ülkenizin küresel demokrasiler topluluğuna yeniden katılma yolunda ilerlemesi için büyük bir fırsat ve bu mücadelede alınan iyi bir sonucun önemli bir küresel etkisi olacaktır.

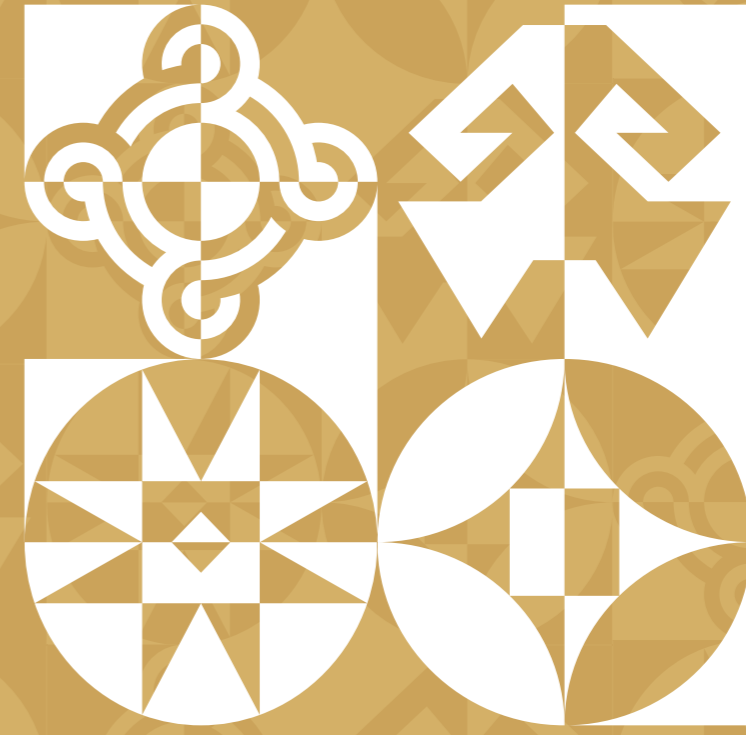
İlginiz için çok teşekkür ederim. Konferansta başarılar diliyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

DOĞAMIZA DAVET

18 MART 2023

Prof. Dr. Tarık Şengül

Kentsel Çalışmalar Uzmanı -
ODTÜ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü Bölüm Başkanı.

DEPREME ÇOK BOYUTLU YAKLAŞMAK: İSTANBUL PLANLAMA AJANSI MODELİ

Salonu saygıyla selamlıyorum.

İstanbul'da deprem üzerine başlattığımız bir çalışmayı -birkaç gün önce Adana'ya da taşındı- burada bugün sizlerle paylaşacağım. Esasen çalışmanın amacı; depreme hazırlıklı hale gelme konusunu bilim insanlarının da katkısıyla İstanbul ve kurumsal olarak da İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak bilimsel temellere oturtmak ve sistematik bir çerçeve kurmak olarak tanımlandı. Kısaca İstanbul Büyükşehir Belediye'si İstanbul Planlama Ajansı çatısı altında bütün yönleriyle çalışılmış, bilim dünyasının tanımladığı depreme dayanıklı kent senaryosunu İstanbul için hayata geçirmek istiyor. Burada sizlerle bir süredir çalışılan bu çerçeve ve stratejiyi ana hatlarıyla paylaşacağım.

Belli aralıklarla bu tür büyük afetler yaşıyoruz. Afete bir olay diyoruz ama gerçekten öyle mi sorusuyla başlamak istiyorum. Olay dediğimiz şey sosyal bilimlerde şöyle tanımlanıyor: Birdenbire gerçekleşen büyük sonuçları olan bir gelişmenin olay olabilmesi için kendisinden önceki süreçleri, davranışları, ilişkileri ve ilgili kurumları ve çerçeveleri bir daha dönmek üzere değiştirmesi gerekiyor. Olay, bütün ilgili alandaki hâkim ilişkileri yeniden tanımlayan, yapıları, kurumları,

anlayışları hatta yaşam biçimlerini yeniden kuran bir oluş diye tanımlanıyor. İstedik ki, mesela 1999 Marmara Depremi bir olay olsun. 1999 Marmara Depremi'nde 17 bin, belki daha fazla insanımız öldü, çok sayıda yapı ve altyapı tahrip oldu. Benim çalıştığım kurum ODTÜ mensupları günlerce bölgede çalıştılar. Tahribatın büyüklüğünü Adapazarı ve Sakarya'da günlerce izledik. Olayın sıcaklığıyla bu büyük yıkım ve kaybın kentlerimize ilişkin yaklaşım ve politikaları değiştireceğini düşünmüştük. Şimdi aradan geçen 23 yılın ardından geri dönüp baktığımızda gerçekten 99 depremi bir olay olmadı. Belli bir süre konu gündemde kaldı. Değişim sözleri verildi. Hatta imar mevzuatında bazı değişikliklere gidildi. Kentleri deprem ve felaketlere karşı nasıl koruyacağımıza yönelik toplantılar yaptık. Uzmanlar birkaç aylığına ekranlarda göründüler. Bilim dünyası her zamankinden daha fazla kendisini dinletme şansı buldu. Sonra yaşam tekrar eski rutinine döndü, rant devşirmeye devam edildi. Ne yazık ki iktidar ile ama yer yer de muhalefetiyle rant projelerinin altına imzalar atılmaya devam edildi. 99 Marmara Depremi'nden 23 yıl sonra çok daha büyüğünü ama aynı neden ve sonuçlarla Kahramanmaraş Depremi ile yaşadık. Burada da minimum 50 bin insanımızı kaybettik. Sonra tıpkı Marmara Depremi sonrasında yaşadıklarımızı yaşadık.

Afet olgusunu düşününce kentin ve kent ötesi ekolojik yaşamın ve hatta kenti oluşturan canlı cansız tüm öğelerin de hak temelli olarak yeniden düşünülmesi gerekiyor.

Devlet kurumlarının aczi konuşuldu, çöken altyapı nedeniyle deprem bölgelerine geç ulaşılması ilk defa oluyormuş gibi öfkeyle karşılandı. Oysa Marmara Depremi sırasında da aynı sorunlar yaşanmıştı. Yine imar düzeninin bir düzen olmadığını söyledik. Fay hatlarını gözetmeden kurulan kentler konusunda sorumlular bir kez daha suçlandı. Verilen ruhsatlar ve kesilen kolonlar bir kez daha gündeme geldi. Yine birkaç müteahhittin yakasına yapışıldı.

Kaygım o ki bir kez daha aynı süreci yaşayacak ve 10-20 yıl belki daha kısa bir süre sonra aynı türden felaketlere şahitlik edeceğiz. Eğer durum buysa bugün bizlere düşen, bugün yaşadığımız ve büyük kayıplar yaratan depremi bir olaya çevirmektir. Eğer 11 ilde 50 bin insanımızın kaybıyla sonuçlanan depremi bir olaya çeviremiyorsak bütün bu yaptıklarımız boştur. Çünkü karşımızda çok güçlü rant merkezli anlayış var. Ben bunu gerçekten altını çizerek söylüyorum, bu bir AK Parti meselesi değildir. Bu AK Parti'nin ötesinde bir meseledir. Bir yaşam biçimi, bir ekonomi ve yönetme biçiminin aracı haline gelmiştir. Bu tıkr tıkr işleyen bir kentleşme ama aynı zamanda bir deprem asamblesidir.

Dolayısıyla burada bir dur dememiz gerekiyor. Bir ma-kine gibi çalışan bu işleyiş ve düzeneğin durdurulması gerekiyor. Bu düzeneğe dur diyemiyorsak bu dur diyemeyenler açısından bir başarısızlık, rant merkezli düzeneğin parçası olanlar için payları oranında yaşanan yıkımdan sorumlu olma gerçeğinin geçmişten geleceğe taşınması demektir.

Dolayısıyla o yüzden İstanbul'da başlattığımız çalışma bir miktar bu rant düzeneğiyle üretken bir hesaplaşmadır. Bunu yaparken çokça da geleceğe yönelik afetlere dayanıklı başka tür bir kent kurgulama ve kentsel pratikleri yaratma üzerine düşündük ve sonunda şöyle bir çerçeve geliştirdik.

Afetler ve özel olarak da deprem yarattığı sonuçlar açısından kent mekanı ve yaşamının hemen tüm alanlarını etkiliyor. Bu nedenle depreme dirençli kentler demek tüm bu alanlarda dayanıklılık sağlamayı gerektiriyor. Bu çerçevede Depreme Dayanıklı İstanbul Modeli'nin 7 temel çalışma alanı tanımlandı. Bu çerçevede modelde dayanıklı kent için yapılacak çalışma 7 alan içermektedir. Bu alanlar;

- i. Yönetmel/hukuki,
- ii. Mühendislik,
- iii. Şehircilik/mimari,
- iv. Toplumsal,

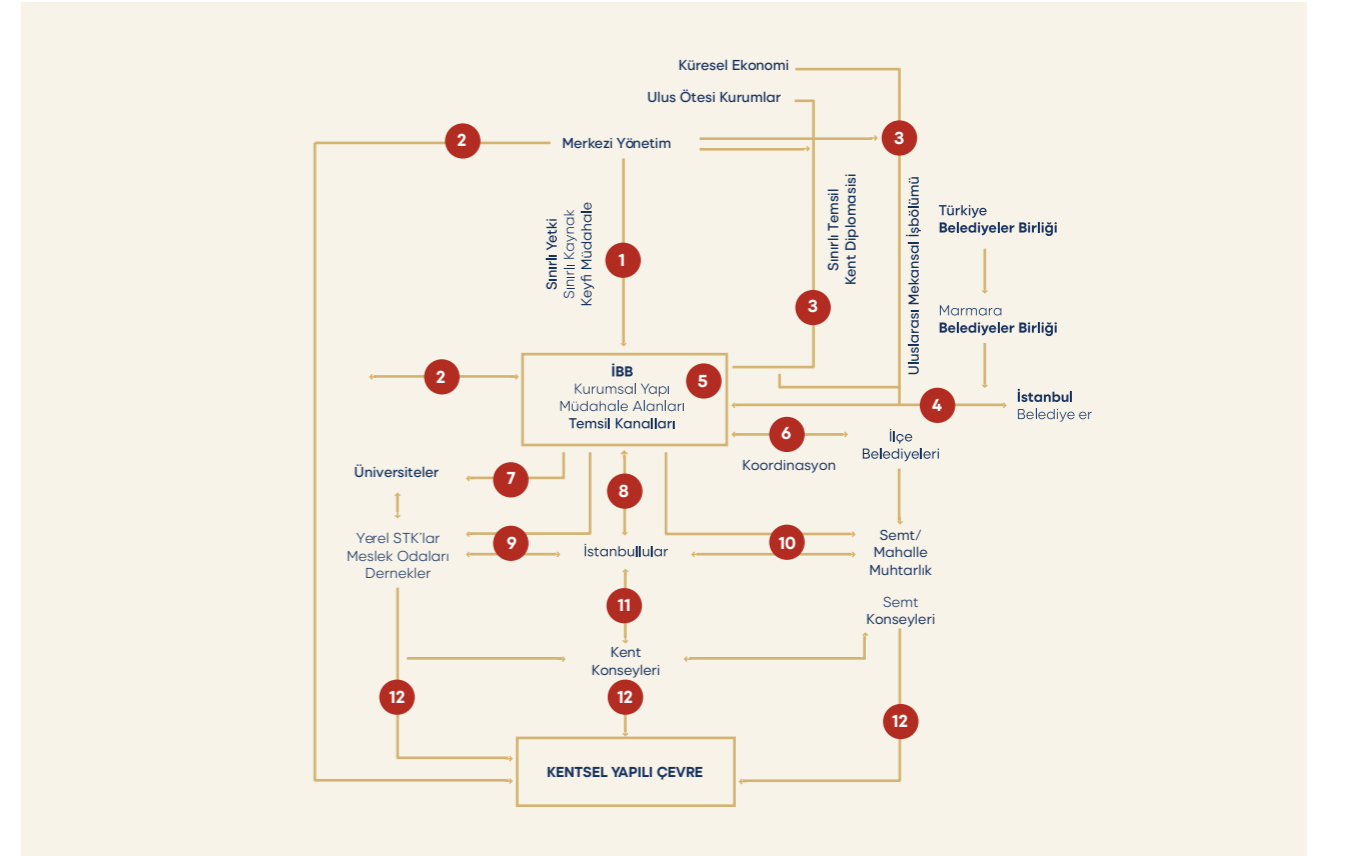
- v. Sağlık,
- vi. Ekonomik,
- vii. Lojistik boyutlar olarak tanımlanabilir.

Genellikle deprem denildiğinde aciliyetleri nedeniyle güçlendirme, yeniden inşa ve kısmen de arama-kurtarma gibi boyutlar akla geliyor. Kuşkusuz bu boyutlar önemli, eğer iyi bir lojistik planınız ve altyapınız yoksa çokça yaşadığımız gibi kurtarma ekiplerini gerekli yerlere ve önceliklendirerek ulaştırıyorsunuz. Eğer iyi bir jeolojik etüd yapılmamışsa ya da yapılara ilişkin tespit çalışması yürütülmemişse güçlendirme gibi son derece maliyeti yüksek bir çalışmayı doğru yapamıyorsunuz.

Bu çerçevede yönetsel/hukuki boyut deprem çalışmalarının farklı ölçek ve yetkilerdeki birimler arasında nasıl koordine edileceğini, hukuki düzlemde ne tür mevzuat eksiklikleri ya da düzenleme ihtiyacı olduğunu tespit çalışmalarını içeriyor. Mühendislik boyutu, jeolojik yapıyla ilgili disiplinler yanında, inşaat, çevre mühendisliği gibi alanlardan gelen uzmanlıkları bir araya getirerek hazırlık aşamasına katkı yapıyor. Şehircilik/mimarlık alanları İstanbul'un hazırlıklı hale getirilmesine planlama alanının katkılarını içeriyor. Toplumsal boyutta, sivil toplumun deprem karşısında aktif rol almasını sağlayacak araçları ve mekanizmaları geliştirmek için çalışmalarını sürdürüyor. Sağlık boyutunda, ilk yardımdan hastanelerin hazır

AFET YÖNETİMİ MATRİSİ

	Yönetmel & Hukuki Boyut	Mühendislik Boyut	Şehircilik & Mimari Boyut	Toplumsal Boyut	Sağlık Boyut	Ekonomik Boyut	Lojistik Boyut
Önizleme & Risk Azaltma							
Hazırlıklı Olma							
Müdahale							
Toparlanma							

hale getirilmesine uzanan geniş bir alanda tespit ve çalışmalar yürütülüyor. Ekonomi alanında uzmanlar İstanbul'un çeşitli alanlarda depreme hazırlıklı hale getirilmesinin mali büyüklüğünü ve olası bir depremin yaratacağı mali yükü çalışıyorlar. Lojistik alanında ise kentin tahliyesinden, toplanma alanlarına, kritik hizmetlerin sürekliliğinin sağlanmasından ulaşımın hayati hatlarda sürdürülebilirliğinin sağlanmasına kadar geniş bir alanda plan ve stratejiler hazırlıyorlar. Bu çalışmalar bilim insanları yanında İBB'nin ilgili birimlerinin de katkısıyla sürdürülüyor.

Burada altı çizilmesi gereken bir diğer boyut her bir alanda yürütülen çalışmaların, zamansallık da içeren dört aşamayı dikkate alarak yapılmakta olduğudur. Önleme/Risk Azaltma, Hazırlıklılık, Müdahale ve Toparlanma afet çalışmalarında genel olarak benimsemiş bir çerçevedir. Burada da çalışma alanı bu dört fazı dikkate alan bir çalışma yürütüyor. Kısaca örneğin mühendislik alanı önlemeye yönelik ne yapabilirim, kentin hazırlıklı hale getirilmesinde bana düşen nedir, müdahale aşamasında mühendislik disiplinlerinin rolü ne olacaktır ve deprem sonrası toparlanma

sürecine ne tür katkılar yapmamız gerekiyor sorularını sorarak çalışmalarını sürdürüyor.

Bu çerçevede İstanbul Planlama Ajansı bünyesinde şimdilik koordinasyonunu benim üstlendiğim bir İstanbul Deprem Bilim Üst Kurulu oluşturuldu. Bu Kurul çalışmaları yönlendirmekten sorumlu. Zaman zaman bağımsız zaman zaman İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ilgili birimleriyle etkileşim halinde çalışmalar yürütülüyor. Bugün bu salon ve oturumda o kuruldanda dört hocamızın da yer aldığını belirtmek isterim.

Konuşmamın geriye kalanında kendi alanım olan yönetim alanında nasıl bir çerçeve geliştirmekte olduğumuzu paylaşmak istiyorum. Afet ve özel olarak da deprem bir yönetim problemi olarak ele alındığında ne tür boyutlar içeriyor sorusundan yola çıktık.

Yönetmel yapının depreme karşı kenti hazırlıklı hale getirebilmesi için çeşitli yönetim kademelerini içeren 12 ilişki tespit ettik. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin merkezinde olduğu bu ilişki küresel, ulusal, bölgesel, kentler arası, ilçe ve semt bazlı ölçekleri

AFET MERKEZLİ YÖNETSEL REFORM

1. Afet Alanında Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İşbirliği Çerçevesi
2. Merkezi Yönetim Kurumlar ve Yerel Yönetim Birimleri Arasında İş Bölümü
3. Sınır Ötesi Kurum ve Kuruluşlarla İlişkiler
4. Diğer Belediyeler ve Belediye Birlikleriyle İşbirliği Çerçevesi
5. İBB Yapılanmasının Afet Yaklaşımıyla Gözden Geçirilmesi
  - 5.1. Afet Odaklı Görevlerin Tanımlanması!
  - 5.2. Afet Odalı Kurumsal Yapının İyileştirilmesi
  - 5.3. Afet Odaklı Katılım Kanallarının Oluşturulması
6. İlçe Belediyeleriyle Koordinasyon ve İşbirliği
7. Üniversitelerle İşbirliği Çerçevesi
8. İstanbullu Hattı
9. Yerel STK, Meslek Örgütleri ve Diğer Kurumlar
10. Mahalle/Semt/ Muhtarlık Yapılanması
11. Kent Konseyi Afet Örgütlenmesi
12. Belediye Dışı Sivil Toplum Kuruluşlarının Afet Sorumlulukları

içeriyor. Her ölçekte farklı yönetim birimleriyle etki-leşimli biçimde yapılması gereken işler, atılması gereken adımlar ve yapılması gereken düzenlemeler var. Bir parantez açarak şunu belirtmek isterim. İstanbul'u dirençli hale getirmek açısından İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul'u temsil eden en önemli kurum olmakla birlikte, yönetsel açıdan çok ölçekli ve düzeyli bir yönetim anlayışına ve iş birliği çerçevesine ihtiyaç olduğu açıktır. Bu nedenle önümüzdeki dönemde bu yaşamsal sorun karşısında yerel yönetimlerle merkezi yönetimin, yerel yönetimlerle sivil toplum kurumlarının etkili biçimde birlikte çalışması gerekiyor.

Bu tespit aslında bir yönetim reformuna ihtiyacımız olduğunu gösteriyor. Şekil 2 ve 3 bu alanları ve yapılması gerekenleri kabaca tanımlıyor. Her bir başlık altında ayrıntılı çalışmalar yürütülmesi gerekiyor.

Birinci boyut; merkezi yönetim, yerel yönetim arasındaki ilişkiyi afet alanı açısından yeniden tanımlıyor.

İkinci boyut, merkezi yönetimin kentlere doğrudan ya da taşra teşkilatları aracılığıyla yaptığı müdahaleleri yeniden tanımlıyor. Kahramanmaraş Depremi bir kez daha gösterdi ki farklı yönetim kademeleri arasında dikkate değer bir iş birliği ve koordinasyon sorunu var. Bu sorunların bir bölümü afete ilişkin yetkilerin iyi ya da doğru tanımlanmamasından kaynaklanıyor.

Bu alanda biriken sorunları İstanbul için tespit edip, gerekli düzenlemelerin altyapısının oluşturulmasını hedefliyoruz.

Üçüncü boyutta ulusötesi ilişkilere baktık. Yani biliyorsunuz bütün bu tartışmaların içinde ulusötesi kurumlar da Türkiye'ye çeşitli biçimlerde; bazen kreditor olarak, bazen yardımlarla vesaire giriyor, Birleşmiş Milletlere kadar uzanan bir ilişki var. O ilişkilerin de bir deprem sürecinde sağlıklı yürütülebilmesi için gözden geçirilmesi gerekiyor.

Dördüncü alan; yine deprem alanında gördük, diğer belediyeler yardıma koşuyorlar. Belediye birliklerinin burada önemli bir rolü olması gerekiyor. Çünkü görüyoruz ki büyük bir felakette belediyeler -bazı durumlarda Hatay'da yaşadık bunu- bütünüyle binalarını kaybettiler ve işleyemez hale geldi. O noktada sadece merkezi yönetim ya da ulus ötesi kurumlar ötesinde, en başta belediyelerin yardıma koşuşuna şahit olduk. Deprem sonrasında yardıma koşan belediyelerle eşleştirmeler yapıldı. Ancak bunların gerçekten bir çerçeveye oturtulması gerekiyor. İstanbul için baktığımızda aslında söz konusu olan bir Marmara depremi. Durum böyle olunca örneğin Marmara Belediyeler Birliği'nin bu süreçteki rolünün iyi tanımlanması gerekir.

Beşinci alan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kendisi. Belediye birimlerinin ve işleyişin de afet/deprem açısından gözden geçirilmesi, yeni birimlerin ihdas edilmesine ihtiyaç var. Sorumlulukların gerekli durumlarda yeni birimlere aktarılması gerekiyor. Diğer kurumlarla ve sivil toplum alanıyla her bir birimin nasıl çalışacağına iyi tanımlanması gerekiyor.

Altıncı boyutta, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ilçe belediyeleri ile afete yönelik birlikte çalışma çerçevesi, karşılıklı sorumluluklar ve işbölümü çalışılıyor. Bu işbirliğinin parti ve anlayış farklılıklarının aşan bir çerçeve ve olgunluğa getirilmesi etkili müdahale açısından son derece önemli görünüyor.

Yedinci boyut, üniversiteler. Bir üniversite mensubu olarak bugün kentler/yerel yönetimlerle üniversiteler arasındaki ilişki biçimini de düzeyini de son derece sıkıntılı bulduğumu belirtmek isterim. Üniversitelerin kentleriyle ilişkileri büyük ölçüde dışsal bir ilişkiye dönmüş bulunuyor. Bunun tek tek mensuplarla ilgisi yok, yapısal sorunlar var. Üniversiteler işlevsizleştirilen ve büyük ölçüde yabancılaşmanın yaşandığı yerlere dönüştü. Oysa önümüzdeki dönemde, yani birtakım yönetsel birimleri -seçimle gelmek koşuluyla- yerel yönetimlerin gerçekten 2050'ye uzanan süreçte birer yarı yerel yönetim birimi gibi değerlendirilmesi gerekir. Yani kentte sorumluluk almaları gerekir. Bugünkü proje bazlı bir ilişki, bugün hem üniversitelere yazık ediyor hem kentler hem de yerel yönetimlere. Dolayısıyla afet alanında üniversitelerin daha aktif rol üstlenmesi konusunu da yönetsel iyileştirme çerçevesinde çalışıyoruz.

Sekizinci boyut, doğrudan örgütsüz İstanbullulara ilişkin. Yani İstanbul'da gördük, Adana'da daha büyüğünü gördük. Toplumda bir tür kaygılılık hali var. Çok haklı olarak insanlar binalarının sağlamlığı konusunda kaygı duyuyor ve nereye bakacaklarını şaşırıyor. Oysa toplum "*Ben belediyenin sayfasına gittiğimde doğru haberi ve yönlendirmeyi alırım*" diyebilirdi. Oysa bugün bunu tam sağlayabilmiş durumda değiliz. Ortalıkta bir sürü uzman geziyor. Bazıları ölçüsüz bir terör estiriyor. Afet gibi kritik bir alanda etkili iletişim uzmanlarını da içeren biçimde belediyelerin sağladığı iletişim platformlarının kurulması gerekir. Bu ve benzeri etkileşim platformlarının kurulması için de çalışmalar yürütüyoruz. Geçmişte örneğin Kandilli bu tür bir bilgilenme için iyi bir merkezdi. Bu tür bir ağırlığın merkezinin yerel yönetimler düzeyinde de kurulması gerekir.

Dokuzuncu boyutta, kent bütününde çalışan meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları var. Ne yazık ki geçmişte çeşitli biçimlerde Türk Mimar Mühendis Odaları Birliği'nde eleştirileri yer yer böyle bağlamından kopartılıp, şeytanlaştırıldığı ama o eleştirilerin önemli bölümünün ne kadar yaşamsal olduğunu da görüyoruz. Sivil toplum kurumları, meslek odaları yeri geldiğinde en az belediyeler kadar kentin kalıcı kurumlarıdır. Dolayısıyla kentlerde onların da hakkı ve sorumluluğu var. O nedenle afet gibi önemli bir konuda bu kurumları da sürecin içine entegre etmek zorundayız. Eleştirel olacaklar mı? Olacaklar. Yani meslek odalarını bizi sevdiğimiz zaman sadece sevmeye gibi bir lüksümüz yok. Eleştiri olacak ki bir biçimde biz de tetikte olacağız yöneticiler olarak diye düşünüyorum.

Onuncu boyutta ise semt-mahalle ölçeğinde çalışan yer temelli dernekler ve yer yer de enformel oluşumlar yer alıyor. Muhtarlıklar bugün büyük ölçüde işlevsizleşmiş durumda. Semtlerde ise bütün canlılıklarına karşın bir örgütlenme modeli bulunmuyor. Özellikle semt düzeyinde kentlileri afet konusunda hareket geçiren bir yapılanma ya da yapılanmalara ihtiyaç var. Yerelde gerek kurtarma gerek eğitim gerekse de kentin tahliyesi aşamalarında semt düzeyinde bir örgütlenme modelinin kurulması gerekiyor.

Bu çerçevede on birinci boyutta kent konseyine vurgu yaptık. Kent konseylerinin bugün yeterince işlevsel olduğunu söylemek mümkün değil. Önümüzdeki döneme yönelik bir demokratikleşme çabası olacağı ve afet alanı katılımcı bir süreç olarak işleyecekse sivil toplumdaki en önemli karşılıklardan biri semtiye örgütlenme biçiminde kurgulanması gereken Kent Konseyleri olabilir. İstanbul'da Kent Konseyleri'nin hem kent hem de semt düzeyinde afet odaklı güçlendirilmesi, yaptığımız çalışmanın ana öğelerinden biri olarak öne çıkmış bulunuyor.

Bütün bunlardan sonra on ikinci boyutun altını çizmek istiyorum. Son dönemde benim de içinde yer aldığım geniş bir kesim kent hakkına vurgu yapıyor. Burada özellikle afet olgusunu düşününce kentin ve kent ötesi ekolojik yaşamın ve hatta kenti oluşturan canlı cansız tüm öğelerin de hak temelli olarak yeniden düşünülmesi gerekiyor.

Bütün bu süreçlerin sonunda sadece kent mekanıyla ilişkimiz; bizi dinlemesi, bize hizmet etmesinin ötesine geçip, kenti oluşturan öğelerin birbirini

dinlediği bir etkileşime ve rezonansa ihtiyaç var. Kentin gerçek anlamda demokratikleştirilmesi ve afete dirençli hale getirilmesi, jeolojik katmanlarını, fay hatlarını, kamusal alanlarını dinlemeyi gerektiriyor. Bu sadece deprem açısından geçerli değil, Marmara'yı bir deniz olarak öldürüyorsanız, zaman içinde sizde ölüyorsunuz demektir. Müsilaj sorunu hala ciddi bir sorun; kirlilik, balık ve canlı ölümleri de aynı şekilde. Dolayısıyla günün sonunda bütün bu alanlarda yürütölen bilimsel çalışmalar, uygulamaya sokulduğunda anlamlı. O noktada ise kentin, jeolojik, biyolojik ve toplumsal katmanlarını iyi dinlemek ve onlarla etkileşime girmek gerekiyor. Bu zorlu bir uğraş, çünkü yaşamın tüm alanlarında demokratik bir işleyişi insan ötesi bir alana taşımayı,

kenti ve kentlerin üzerine kurulduğu fiziki, biyolojik ve toplumsal altyapıyı ve oluşturucu öğelerini dinlemeyi gerektiriyor.

Dolayısıyla gerçek anlamda depreme/afete dayanıklı kentler yaratmak aynı zamanda demokratik kentler de yaratmak demek.

Bu çabayı hiç kimse için değilse yakın zamanda yitirdiğimiz 50 bin insanımız için göstermek zorundayız. Geri durduğumuz ölçüde bu kayıpların sorumluluğu bugün olduğu gibi gelecekte de doğrudan ya da dolaylı bu önemli çabayı göstermeyenlerin omuzlarında olacaktır.

Teşekkür ediyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Okan Tüysüz

Jeolog
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jeoloji yüksek mühendisi. 2018 yılına kadar İTÜ Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü ve Maden Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi yaptı. Şu anda FINA Enerji Holding bünyesinde jeoloji başdanişmanı olarak çalışmaktadır.

DEPREM VE TÜRKİYE: AFETLERDEN KURTULMAK MÜMKÜN MÜ?

Deprem konusu aslında bizim topluma kendimizi çok kolay anlatabileceğimiz bir konu değil. Çünkü doğanın kendi içerisinde çok farklı dinamikleri var. Bu dinamiklerin içerisinde çok yavaş ya da çok hızlı gelişen bir takım doğal olaylar var ve bunları anlamakta, anlatmakta çok zorluk çektiğimiz kesimler var. Çünkü bunlar insan yaşamındaki süreçler ile pek de uyumlu değil.

Bunlardan bir tanesi aslında doğadaki olayların ne kadar yavaş seyrettiği. Bize ilkokuldan bu yana hep öğretilmiştir, demişlerdir ki: Varlıklar ikiye ayrılır; canlı varlıklar, cansız varlıklar. Biz jeologlar için bize hep cansız olarak öğretilen kayalar, aslında canlı varlıklardır. Kayalar da doğarlar, büyürler, hatta hamile kalır doğururlar ve zaman içerisinde ölür giderler. Fakat bu olaylar o kadar yavaştır ki, biz bu çok yavaş olayları algılayamayız. Bunu şöyle bir örnekle anlatmak isterim: Tırnağınıza bakarsınız, bir daha bakarsınız, bir daha bakarsınız, bir daha bakarsınız... Hiçbir şey değişmez ama iki gün sonra bakarsınız ki tırnağınız uzamış. Biz de şu anda bulunduğumuz yeri sabit olarak düşünüyoruz ama diyelim ki İstanbul'daki bir arkadaşla aramızdaki mesafeyi çok net olarak ölçmüş olalım. Sonra bunu

milimetre bazında belirleyelim, ki artık yapabiliyoruz. Bir sene sonra baktığımızda o arkadaş bizden 2-3 santimetre bir başka tarafa gitmiş olacak.

Bu yavaş olayların dışında iki tane önemli olay var. Bu iki olay doğanın bazen çok yavaş olmadığını ama çok farklı davrandığını gösterir. Bunlardan bir tanesi deprem diğeri de volkan. Depremler, ani olan olaylar ama deprem olmadan önce uzunca bir süre hazırlık dönemi var. Volkanlar da öyle; uzunca bir hazırlık ve arkasından deprem ya da volkan. Türkiye'miz aşağı yukarı 10-15 milyon yıldan bu yana şiddetli depremlerle sarsılıyor. Bunun nedeni, Arap Yarımadası'nın senede 1,5 santimetre civarında üzerimize doğru ilerlemesi. Eğer böyle bir ilerleme olmasaydı, Türkiye belki bir deprem ülkesi olmayacaktı.

Arap Yarımadası'nın her yıl Türkiye'yi 1,5 santimetre kuzeye doğru iteklemesi ve bu işin milyonlarca yıldır sürüyor olması, Türkiye'nin iki büyük fay boyunca batıya doğru hareketine neden oldu. Bunlardan bir tanesi Kuzey Anadolu Fayı; rahmetli hocamız İhsan Ketin'in keşfettiği 1.600 kilometre uzunluğunda bir fay. Diğeri ise maalesef 6 Şubat'ta üzerinde büyük bir felaketi yaşadığımız Doğu Anadolu Fayı. Ülkemizde

Depreme hazırlıkta ne yaptık? Hazırlık anlamında maalesef sınıfta kalmış bir ülkeyiz, aslında kayda değer bir şey yapmadık. Yapılan şeyler var ama yapılan çalışmalar yapılması gerekenlerin yanında son derece kısıtlı. En fazla yaptığımız bilim kurulu oluşturmak, raporlar hazırlamak, sonra bu raporları toplayıp rafta kaldırmak.

bu iki fayın dışında da faylar var. Türkiye'de 485 tane bilinen, belki de o kadar daha da bilinmeyen diri faylar var. Diri fay tanımıyla geçmişte deprem üretmiş, gelecekte de yıkıcı deprem üretme potansiyeli olan faylardan bahsediyoruz.

Dolayısıyla 485 tane büyük deprem üretme potansiyeline sahip fayın olduğu bir ülkede yaşadığımız için 3 büyüklüğünde, 5 büyüklüğünde, 7 büyüklüğünde bir deprem olduğu zaman yerbilimleri açısından şaşırarak bir durum yok. Bunlar hepsi bilinen, beklenen depremlerdir.

1999 depremleri, Türkiye'de milât denilen depremlerdir. Maalesef milât falan olmadı, kısa sürede unuttuk. 1999 depremlerinin olacağı 1980'li yıllardan bu yana belliydi. 1939'da Erzincan'da büyük bir deprem olmuştu. Bu depremden sonra yedi tane büyük deprem oldu ve bunlar batıya doğru göçtüler. 99 depremi olduğu zaman biz İstanbul Teknik Üniversitesi'nden bir grup arkadaş rektörümüzle birlikte o dönemin Başbakanı Sayın Bülent Ecevit'e gittik. Dedi ki; "İki tane daha deprem bekleniyor; bunlardan bir tanesi doğuda, diğeri batıda olacak." ve üç ay sonra 12 Kasım depremi gerçekleşti. Ve hâlâ biz İstanbul'da

büyük bir deprem bekliyoruz. Dolayısıyla depremleri bilmiyoruz değiliz.

Yine 6 Şubat depremleri ile ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Bu depremler de bilinen, beklenen depremlerdi. Reklam yapıyor gibi olmasın, kendi bildiğimi anlatmak istiyorum. 2012’de, Gaziantep’te deprem konulu bir konferans vardı. Bütün idarecilerin de orda olduğu bir toplantıda 7.7’lik deprem beklendiğini söyledim. Bu benim bulgum da değil aslında, 1990’lı yıllarda yapılmış yayınlardan derlediğim bir bilgiydi. Nitekim aradan 11 sene geçti, 7.7’lik büyük bir deprem yaşadık -belki daha üstünde- arkasından ikinci bir deprem yaşadık.

Bütün bunlara karşılık, acaba depreme hazırlıkta ne yaptık? Biraz da onu irdelemek istiyorum. Depreme hazırlık anlamında maalesef sınıfta kalmış bir ülkeyiz, aslında kayda değer bir şey yapmadık. Yapılan şeyler var ama yapılan çalışmalar yapılması gerekenlerin yanında son derece kısıtlı. En fazla yaptığımız şey -Tanık Hocam da bahsetti- bilim kurulu oluşturmak, raporlar hazırlamak, sonra bu raporları toplayıp rafa kaldırmak. Bakın kısaca özetlemek isterim, Şimdi 99 depreminden sonra o zamanki Bayındırlık Bakanlığı bilim kurulları oluşturdu. Bilim kurulları toplandı, raporlarını hazırladılar. 2004 yılında Deprem Şûrası yapıldı, yanılmıyorsam on cildin üzerinde rapor yayınlandı. Bu raporlarla , bundan sonra depreme acaba nasıl hazırlanacağız diye yol haritası çizildi. Arkasından Bilim Konseyi kuruldu, TÜBİTAK Bilim Konseyi, Deprem Bilim Kurulu’nu oluşturdu.2007’de ise lağvedildi. Bu kurul neler yapılması gerektiği yönünde raporlar oluşturdu, bunları ilgili kurumlara teslim etti. Arkasından başka çalışmalar yapıldı. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Japonlarla ortak bir çalışma yaptı, arkasından üniversitelerle deprem master planları yaptırıldı, sonra bunların yenilemesi ve kayıp tahminleri yapıldı. Şimdi yeniden bilim kurulu olarak toplandık, yeniden ne yapmamız gerektiğini düşünüyoruz.

6 Şubat’ta yaşadığımız depremlerden sonra Cumhurbaşkanlığı Bilim Kurulu kuruldu. Ben de o kurulun içerisindeyim. O kurul daha sonra Çevre Şehircilik Bakanlığı’nda değişik komisyonlara evrildi. Şimdi yeniden kurullar rapor hazırlayacaklar, yol haritası

çizecekler. Yani ben de diyorum ki, buraya kadar baktığımızda 24 senedir yol haritası çiziyoruz. Artık biraz da adım atalım. Yeteri kadar yol haritası çizdik. Dolayısıyla benim özetle söylemek istediğim şey şu: Aslında siyaset isterse her şeyi yapar diye düşünüyorum. Siyasi irade eğer bir işi yapmaya karar vermişse, o kararı yerine getirir ve bu en üstten başlayarak en alta kadar gidebilir.

Burada toplumun da çok talepkâr olmadığı kanaatimi de belirtmek isterim. Toplumun da aslında bu bozuk düzenden birtakım çıkarları var. Yani eğer depreme dayanıklı bir yapı yaparsanız, o zaman biraz daha fazla para harcamak zorundasınız, biraz daha dikkatli olmak ve bazı kurallara uymak zorundasınız. Ama eğer kurallar laçkalaşmışsa, uyma ihtiyacı duymuyorsanız, o zaman sizin geçici yararınıza bir sürü şey yapabilirsiniz. Dolayısıyla burada önemli bir eksiklik de eğitim eksikliğidir. Biz öğrenciliğimizde jeoloji dersleri okuduk, liseden dünyanın ne olduğunu öğrenerek mezun olduk. Bugün bunlar coğrafya dersinin içerisinde bir iki konuyla geçitirilmektedir. Coğrafya dersi 11 ve 12’nci sınıflara seçmeli olmuştur. Bize öğrenci geldiği zaman, “*kuzeye doğru yürü*” dediğimizde, kuzeyin neresi olduğunu nasıl belirleyeceğini dahi bilmeyen bir grup ile karşı karşıyayız.

Maalesef sadece bu öğrenci cehaleti ile sınırlı kalmadı; giderek büyüdü, üniversitelere de sıçradı. Biz artık üniversitelerde kaliteyi gözetmek yerine kantiteyi, sayıyı gözetmeye başladık. Apartmanlarda üniversiteler açıldı, oralardan mühendisler mezun oluyor. O mühendislerin yaptıkları binalar da 6 Şubat’ta olduğu gibi yerle bir oluyor. O nedenle ben burada iki tane konuya değinmek istiyorum: Birincisi, yol haritalarımız var, biraz adım atalım... İkincisi de eğitime önem verelim; çocuklarımızı ve kendimizi eğitelim ki Türkiye bu tür afetlerden kurtulabilir bir ülke haline gelsin. Dolayısıyla yolumuzun çok uzun olduğunu söylemek istiyorum. Yeter ki kararlı olalım, bu yol aşılmaz bir yol değildir. Ama bugüne kadar geldiği gibi devam ederse, bundan sonra da aynı felaketleri yaşayacağımızı çok net bir biçimde söyleyebilirim.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Kamil Yılmaz

İktisatçı - Koç Üniversitesi

Koç Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim üyesidir. Çalışma alanları makroekonomi ve uluslararası ticarete odaklanır. Bilim Akademisi Asli Üyesidir.

DEPREME HAZIRLIKSIZ YAKALANMANIN EKONOMİK BOYUTU

Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremleri büyük bir yıkıma ve can kaybına yol açtı. Deprem gerçeği Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında kendisini tekrar hatırlattı. Türkiye’de toplam nüfusun yüzde 70’i deprem bölgelerinde yaşıyor. Biz 1999 depremini yaşadık ama unuttuk. Ancak bu kez deprem gerçeğinin yeniden unutulmasına izin vermememiz gerekiyor. Onun için deprem tehlikesi altında olan şehirlerimizi ve deprem bölgesini yeniden inşa etmek ve şehirlerimizi büyük depremlere dayanıklı hale getirmek durumundayız. Bunu yapabilmemiz için; uzun vadede Türkiye’nin kalkınması, insanlarımızın rahatça ve refah içinde yaşamasını sağlamak amacıyla siyasetçilerin güdümünde olmayan, siyasetten bağımsız çalışan, sağlam kurumlar kurmamız gerekiyor. Ana konumuz olmadığı için bu konuyu şimdilik bir kenara bırakıyorum.

Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremlerine dönecek olursak ilk gününden itibaren hasar tespit çalışmalarını yakından takip edip, elde ettiğim bilgi ve veriler ışığında depremin toplam ekonomik maliyetini hesapladım ve rapor olarak 16 Mart 2023’te Bahçeşehir Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM) Araştırma Raporu olarak yayınladım. Bu

raporun yayınlanmasından bir gün sonra Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Dairesi (CSBD) depremin ekonomik maliyetiyle ilgili raporunu yayınladı.

Benim raporumda ulaştığım rakam 104,8 milyar dolar iken, CSBD’nin ulaştığı rakam 103,5 milyar dolar. Depremin ülkeye toplam maliyetiyle ilgili tahmini rakamlar oldukça birbirine yakın. Buradan çıkaracağımız ilk sonuç maliyet gerçekten çok büyük. Depremin yıkıcı etkisinin doğrudan bina ve alt yapı stokuna verdiği hasarın yanı sıra üretimde de önemli bir kayba yol açtığı kesin. Ortaya çıkan 100 milyar doların üzerindeki ekonomik fatura nasıl karşılanacak? Yani kısa vadede, önümüzdeki 2-3 yılda bu fatürayı karşılayabilecek ekonomik gücümüz var mı? Bu yükün altından kalkabilir miyiz? Hali hazırda yürürlükte olan makroekonomik politikalarla bu yükün altından kalkılabilir mi, yoksa alternatif politikalar mı geliştirmek zorundayız?

Deprem bölgesinin ekonomideki yerini anlamak istediğimizde, bölgedeki bütün illerin depremden aynı boyutta etkilenmiş olduğunu söylemek mümkün değil. Örneğin, yıkılmış ve çok hasarlı bina oranı Malatya’da yüzde 29, Adıyaman’da yüzde 27,

Deprem bütün sorunlarımızın arasında en üstte olduğunu bize tekrar hatırlattı. Ama bizim ayakta duran kentler kadar, ekonomik kalkınmayı ve refahı bu ülkeye getirmekte büyük rol oynayacak siyasi müdahalelere dayanabilecek sağlam kurumlara da ihtiyacımız var.

Kahramanmaraş’ta yüzde 23, Hatay’da yüzde 20, Kilis ve Gaziantep’te yüzde 11 ve Osmaniye’de yüzde 7 iken, Elazığ’da yüzde 5,5, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Adana’da yüzde 0,2 ila 2,3 arasında bulunmaktadır. Yıkım ve hasarlı bina oranının görece düşük olduğu dört ili dışarıda bırakırsak kalan 7 ilin milli gelirden aldığı pay yüzde 5,7. Bölgedeki 11 ilin tamamını dikkate alırsak bölgenin milli gelirden aldığı pay yüzde 10’u buluyor. 2022 milli gelirden 900 milyar dolar olduğu hesaplandı. Depremden en çok etkilenen bölgenin nüfusu 7 milyon. Adana, Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi depremden görece daha az etkilenen şehirleri eklediğimizde bu 7 milyon kişi aslında 14 milyona çıkıyor. Bu sayı önemli çünkü nüfus anlamında oldukça büyük şehirler. Ama her durumda diğer şehirler de küçük değil. Bölgeden diğer bölgelere çok ciddi bir göç var. Bu göçün tekrar geri dönmesi mümkün mü? Bu konuda neler yapılmalı/ bunun üzerinde de durmamız gerekiyor.

İhracat açısından baktığımızda, Türkiye ihracatının yüzde 9’unu bölgedeki 11 il gerçekleştiriyor. İhracat ve sanayi üretimin bölgenin lokomotifi Gaziantep ili. Bölgenin 7 ilinin milli gelirden aldığı pay 2004-2021 arasında yüzde 4.8’den yüzde 5.7’ye çıkıyor.

Türkiye'nin milli geliri yani pasta büyüyor, gelirimiz artıyor ama bölge o pastadan daha büyük bir pay alıyor ve sanayi burada pay olarak artıyor. Sanayinin payı yüzde 5.5'lerden yüzde 8.5'lara çıkmış. Elbette ki Suriye göçünün çok etkisi var. Bu bölgede emek yoğun sektörlerle Suriye göçü ile ciddi boyutta bir kayıt dışı çalışan var. Hem Türkiye'nin geri kalanına doğrudan üretim ve ara malı üretiyor hem de ihracata yönelik üretim yapıyor.

Bölgenin tarımdaki payı yüzde 8'lerden yüzde 7'nin altına düşmüş durumda. Giderek daha da sanayileşen, sanayi üretiminden aldığı payı arttıran bir bölgeden bahsediyoruz. Bu, şu açıdan çok önemli. Bu bölgede yıkılan üst ve alt yapıyı yeniden inşa etmek durumundayız. Ancak iki ay sonraki seçime yönelik olarak hemen "300 bin inşaat yapacağız" deyip, yeniden imar sürecini aceleye getirmek büyük bir yanlış olacaktır. İktidarın yeniden inşa sürecini yaklaşan seçimlerde kendisi lehine bir avantaja çevirmek için bu süreci aceleye getirmek istemesi siyasi olarak doğru gözükebilir ama uzun dönemli kalkınma açısından bu büyük bir yanlış olur. Bölgede çağdaş kentler yaratmak ve bu bölgeyi Türkiye için bir çekim alanı haline getirmek zorundayız. Çünkü biz İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlere sıkışmış durumdayız. Bu bölge yeni bir çekim alanı haline gelebilir, yeni yüzyılın en önemli projesi, ilk projesi bu olabilir ve buradan başlayabiliriz. Belki bizim büyük şehirlerimizdeki nüfusun bir kısmını oralara da kaydırırdıktan sonra, büyük şehirlerimizi, yani 3 büyük şehrimizi daha rahat, nüfus yoğunluğunu azaltarak yeniden yapılandırabiliriz. Uzun vadeden yani 1 yıldan, 2 yıldan değil daha da uzun vadeden bahsediyorum.

Bölgenin diğer bir önemli faaliyet alanı da inşaat sektörüdür. Bu bölgede 90'lı yıllarda 4.000 binaya yıllık yapı izni verilirken, 2000'li yıllarda 6.000'e çıkmış. Bağımsız birim sayısı kriz öncesinde yaklaşık 10 binlerdeyken, birim sayısı 50 binlere çıkıyor. Bu ne demek? 3-4 katlı binalardan, 10 katlı binalara doğru gidiyoruz. Yani biz aslında imar rantı yaratıyoruz. Bu bölgede zemin kötü, ama buna rağmen daha yüksek binalar yapıyoruz. Peki bu neyi getiriyor bize?

Dünyada servetin yüzde 50'si gayrimenkulde tutulurken, Türkiye'de bu oran yüzde 80. Acaba neden? Çünkü Türkiye'de servetin kaynağı gayrimenkul. Çünkü Türkiye'de insanlar yeni teknolojiler geliştirdiği için daha zengin olmuyor. Tarımsal alanları

kentsel alanlara dönüştürdüğümüz için ve oralardan doğrudan imar geçtiği için oralara bina yapıyoruz. 4 kat imar izni veren belediye başkanlarını bir daha seçmiyoruz, 10 kat verene hemen oy veriyoruz. Onlara " *yolunuza devam edin* " diyoruz. Ama bu yanlış; kendi mezarlarımızı kendimiz hazırlıyoruz, bunu görmemiz gerekiyor.

Türkiye topraklarının yüzde 31'i 2004'te tarıma elverişliken, bugün bu oran. yüzde 25,5. Yani AKP iktidarı döneminde yüzde 6'lık bir alan tarım dışına çıkmış. Ondan önceki 15 yıla bakın, hemen hemen yüzde 1 civarında bir kayıp var, 32'den 31'e düşmüş ama 2004'ten bu yana baktığımızda yüzde 25,5. Yani yine inşaat, yine yapı üzerinden servet birikimine gidiyoruz.

Geldiğimiz noktada depremler bize her seferinde hatırlatıyor. Bunun yanlış bir birikim süreci, bu yolda gitmemek gerektiğini hatırlatıyor. Bölgedeki binaların ortalama kat sayısı arttıkça yapı ruhsatına göre yapılan inşaat yüzölçümü artıyor; Yıllık ortalama 50 milyon metrekare civarından 250 milyon metrekare civarına çıkıyor 2018'e kadar.

Kentlerimizi tamamen yaşanamaz yerlere dönüştürüyoruz. Daha fazla bina yaparak, daha fazla daireden kira alarak, rant geliri elde ederek geliriniz artabilir ama ortalama hayat kalitesi artmıyor. Türkiye'nin yeni yüzyılında imar rantının kesinlikle vergilendirilmesi gerekiyor. Fazlasıyla vergilendirilmesi gerekiyor ki biz yeni, çağdaş kentler kurabilelim, o vergilerle kurabilelim. Ama iktidarın 1999 depreminden sonra toplanan deprem vergilerini kullandığı gibi değil. 38 milyar dolarlık deprem vergisi ne oldu? Bunun hesabı verilmedi. Bunun hesabının verilmesi gerekiyor. Evet, emlak vergisini arttıralım; daha çok evi olan, daha çok konut sahibi olanların daha fazla emlak vergisi vermesi lazım. Sonuç itibarıyla konut bir ihtiyaç ama daha çok sayıda konut ya da gayrimenkul ciddi boyutta vergilendirilmesi gereken bir servet haline dönüşüyor. O servetin hep birlikte yaşadığımız kentlerde, kentin ise düzenleyici bir kurum çerçevesinde yönetilmesi gerekiyor.

9 Mart'ta hazırlanan, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının paylaştığı verilere göre bölgede 1 milyon 700 bine yakın incelenen bina ve 5 milyon 10 bin bağımsız birim bulunuyor. Yıkık, acil yıkılacak, çok hasarlı ya da ağır hasarlı, orta hasarlı bina sayılarına baktığımızda, toplam 300 bine yakın bina

aslında bu kategoriye giriyor ve yaklaşık 685 bin yeni konutun yapılmasından bahsediyoruz. Çok büyük rakamlar... Yani bir binanın güvenli yapılması bir yıldan daha uzun sürebilir, biz ise 685 bin tanesinin yapılmasından bahsediyoruz. Önümüzdeki yol uzun ama bunların mutlaka doğru bölgelerde ve doğru teknolojilerle üretilmesi gerekiyor ki, o bölge tekrar bu yıkımları yaşamasin.

O gece bölgede sabaha kadar, belki günlerce insanlar neler çekti tam olarak bilemiyoruz; medyada, sosyal medyada hayatını kaybeden binlerce insanla ilgili haberleri, paylaşımları okuduğumuzda gözyaşlarımızı tutamıyoruz. Artık bu millet depremlerde on binlerce kayıp vermemeli diye kendi kendimize tekrarlıyoruz. Bu ülkenin hiçbir vatandaşı bunu hak etmiyor diyoruz. Depremlerde büyük insan kayıplarının önüne geçmenin yöntemleri elbette ki var, ama bizim ülkemizde bu önlemleri hayata geçirmek çok zor. Çünkü bizim siyasetimiz miyopik, bizim siyasi yapımızda hükümetlerin politikalarının vadesi bir sonraki seçim... Oysa deprem de yapısal ekonomik reformlar da bütün bunlar, uzun vadeli bir politika yaklaşımını gerektiriyor.

Bu veriler çerçevesinde değerlendirdiğim zaman ortaya çıkan rakamlar, yaklaşık 302 bin binanın yıkılması ve yeniden yapılmasının gerekli olduğunu gösteriyor. Bunun 130 bine yakını işyeri, 11 bini bağımsız bina ve konut olarak da 685 bin konut. Bakanlığın son verdiği rakamlar bunlara çok yakın. Bakanlık burada daire başına 1,6 milyon liraya ihaleye çıkmış durumda. Bunları kullandığımız zaman, bulduğum maliyet ise 104 milyar 800 milyon dolar. Bunun doğrudan stok etkisi 86 milyar dolar. Akım etkisi, yani milli gelir üzerindeki kayıp yaklaşık 19 milyar dolar. İkincil etkiler, cari açık üzerine etkiler var. Ben bu raporu tek başıma hazırladım, Cumhurbaşkanlığı ofisi de daha kapsamlı bir rapor hazırlamış. Ortaya çıkan tahmini maliyet rakamları birbirine çok yakın. O zaman dedim doğru yolda gidiyorum.

Sonuçta bir bilim insanı olarak herhangi bir şekilde bazı noktalarda elinizde veri olmadığı zaman, veriler üzerinden hareket edemediğiniz zaman da not olarak belirtmeniz gerekiyor. Mesela altyapı stoku konusunda elimizde çok detaylı veri olmadığı için o çok yaklaşık bir rakam ama geri kalan hasar tahminleri olabildiğince ikincil kaynaklar kullanılarak yapılan hesaplamalar sonucunda ulaşılan sonuçlar. Üretimdeki kayıp, turizm sektöründe gelir kaybı,

Türkiye'nin kaybı. Hatay çok önemli bir turizm bölgesimizdi ama depremin sonrasında şunu biliyoruz ki Türkiye bir deprem ülkesi, ne yazık ki depreme hazırlanmayan bir deprem ülkesi. Bunu bilen turistlerin bazıları da rezervasyonlarını iptal ediyorlar. Yüzde 5 civarında bir iptal var. Bunu yüzde 5-10'luk bir rakam olarak aldığımızda, 46 milyar dolarlık gelirin yüzde 10'u, 4,6 milyar dolar yapıyor.

Depremin ülkemize mali faturası yaklaşık 105 milyar dolar, bizim 2022 milli gelirimizin yüzde 11.6'sı. 2023'te elde edilecek yüzde 4-5 civarında büyümeyle bu oran yüzde 11'e düşebilir. Biz bu yükün altından kalkabilir miyiz? Tabii 1 yılda kalkamayız ama bunun birkaç yıla yayılacağını düşünürseniz yeniden inşa sürecinin altından kalkabiliriz.

Burada bir de farklı toplumsal kesimlerin omzuna ne kadar yük düşecek ona bakmak lazım. Doğrudan enkazda eşyası ve taşıt kaybı olan ve sigortalandırılmamış da olsa, sigortalanmış da olsa bu kaybı devlet geri vermeyecek. Az hasarlı konutların ve işyerlerinin onarımının önemli bir bölümünü kişiler kendileri yapacaklar. Bunları dahil ettiğiniz zaman özel sektörün taşınması gereken yük 21 milyar dolarlık bir rakam olarak ortaya çıkıyor, devletin ise üst sınır olarak 82 milyar dolarlık bir mali yükü karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz. Bizim sigorta şirketlerimiz, DASK ve diğer özel sektör sigorta şirketleri, konutlarımızı yurt dışında reasürans şirketleri üzerinden yeniden sigortalıyorlar ki, deprem gibi ani büyük çaplı bir yıkımda yükün bir kısmını dışarıya kaydırabiliyorlar. Türk sigorta şirketlerinin yurt dışında yaptığı reasürans elindeki konut sigortası poliçelerinin yüzde 80'ini buluyor. Ancak DASK'ın kapsama alanı ne yazık ki çok geniş değil. DASK'ın web sitesinde bölgeyle ilgili verilen rakam, yaklaşık 1 milyon 34 bin konutun kapsandığı ama yukarıda da belirttiğim gibi bölgede bu sayının çok üzerinde konut var.

Şimdi geldiğim noktada vurgulamak istediğim konu, milli gelire oran olarak yaklaşık yüzde 9'luk bir maliyet var devletin taşınması gereken. 3 yıllık dönemde baktığımızda, bunun bir kısmı ek vergiyle şu anda kurumlar vergisi gibi gözüktüyor. Bankacılık kesimi ve sanayinin geçen yıldaki performansını düşünürseniz, hükümetin bu kadar genişlemeci politikaları arkasında ve oradan yüzde 2-2,5'luk bir gelir elde edilebilir ama geri kalan yüzde 6.5-7'lik bir bölüm doğrudan bütçe açığı demek. Bu bütçe açığının finanse edilmesi borçlanmayla mümkün. 40 yıllık 30

milyar dolardan bahsediyoruz nereden baksanız ve bugün Türkiye'nin borç stoku aslında çok yüksek değil. Kamunun borç stoku yüzde 30'larda. 99 depremine baktığımızda, 99 depremi bizi kötü bir zamanda yakaladı. Çünkü borç stokumuz çok yüksekti.

Şimdi bugüne baktığımızda şöyle diyebilirsiniz: Borç stoku bu kadar düşükse o zaman bunu yönetmek kolay olabilir. Ama ne yazık ki o kadar rahat konuşmuyoruz. Çünkü Eylül 2021'den sonra hükümetin yürüttüğü para ve maliye politikaları, akla ziyan politikalar. Biz iktisatçılar olarak her ortamda bu konuda uyardık. Bunların hepsi kısa vadeli konular, bizim burada uzun vadeli konuşmamız gerekiyor. Ama bizim uyarımız şuydu: Bu politikalardan bir an önce dönün, bunun sonu krize giderdi. Şimdi ne oldu? Bir de bunun üzerine deprem faturası geldi. Bu politikaları sürdürmek mümkün değil. Bu yıl kriz olmaz ama AK Parti yeniden seçilip gelecek sene bu politikaları devam ettirirse bir darboğaza girmemiz kaçınılmaz. Çünkü AK Parti'nin politikaları neye dayanıyor? Tamamen yabancı sermayeyi dışlamış durumdayız. Uygulanan politikalarla kambiyo rejimini bir ölçüde yarı kapalı kambiyo rejimi haline getirmiş durumdayız. İnsanlar döviz almasın diye her türlü kısıt getiriliyor şu anda. Bunu devam ettirdikleri zaman, bu maliyetleri karşılamak için kambiyo rejimini tamamen kapatmak zorundalar. Ne demek bu? 89 öncesine geri döneceğiz demek. Döviz tevdiat hesaplarındaki paranızın bir kısmını çekebilirsiniz; 100, 200, 500 dolar çekebilirsiniz ama çoğu orada kalacaktır. Yani senaryo en kötü buralara gider. Bu politikalarla, bu deprem faturasını bizim sürdürmemiz mümkün değil.

Bir zamanlar yurt dışından çektiğimiz yatırımlar 60-80 milyar dolara kadar çıkmıştı. Şu anda bizim buna ihtiyacımız var, dışarıdan 40-50 milyar doların üzerinde sermaye bulmamız lazım. Hükümet nereden buluyor yabancı sermayeyi? Maliye Bakanı Suudi Arabistan'a gidiyor, bir başka bakan Birleşik Arap Emirlikleri'ne, bir başkası Rusya'ya gidiyor, kapı kapı dolaşıyoruz. 3 o veriyor, 5 o veriyor, biz bununla seçime kadar piyasaları tutmaya çalışıyoruz. Seçim sonrası ne olacak? Ne yazık ki bilmiyoruz. Eğer finansman sağlanırsa, bu harcamalar büyüme olumlu katkıda bulunacak. Yıl içinde ilk çeyrek olumsuz olacak, ikinci çeyreğe de biraz sarkabilir ama harcamalar devreye girdikçe olumlu etkisi olacak. Ama tek koşulu var; finansmanı, uzun vadeli finansmanı sağlayabilmeniz gerekiyor.

Buradan, İstanbul ve İzmir konusuna döneyim ve deprem bölgesiyle bir karşılaştırma yapalım. Deprem bölgesinin nüfus yoğunluğu kilometrekarede 140 kişi. İstanbul'un nüfus yoğunluğu 3.060, İzmir'in nüfus yoğunluğu kilometrekarede 370 kişi. Yani bu ne demek? İstanbul'da insanlar daha çok üst üste çok daha yüksek katlı binalarda yaşıyor ve bütün bunlara baktığımızda depremin buralardaki yıkıcı etkisi çok daha büyük olacak. Şu an İBB'nin elinde bulunan rakamlarla çalıştığımızda, depremin maliyetinin 150 milyar doları bulabileceğini görüyoruz. Bana göre bunlar iyimser rakamlar. Çünkü temel aldığı büyük bir depremde yıkılacak hassas yapı stoku verileri Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın elindeki verilere göre oldukça az. Bakanlığın telaffuz ettiği rakamları dikkate alırsak, çok daha yüksek maliyetler çıkıyor. Türkiye ekonomisi o maliyette bir yükü kaldıramaz. Yıkıcı ve şiddetli İstanbul depremini kaldıracak ekonomik gücümüz yok. Evet, İstanbul'da hazırlanmamız lazım, İzmir'de hazırlanmamız lazım. İzmir'in milli gelirden aldığı pay deprem bölgesiyle aynı ölçüde. Aynı şekilde sanayide de yine bölge kadar önemi olan bir yer. Vergi geliri ve diğer anlamda da İzmir çok önemli bir bölge.

İstanbul depremi gerçekten ülkeyi ekonomik olarak çöküntüye götürebilir. Buna hazırlanmak zorundayız ve bizim için bu bir uyarı, 100'üncü yılımızda deprem olması bir uyarı. Maraş depremleri bize yeni bir fırsat sunuyor, yeniden düşünme fırsatı sunuyor ve acele getirmeden -insanlar 10 yıl da çadır kentlerde yaşasın demiyorum- ama aklın ışığında, bilimin ışığında o bölgeyi kentsel, çağdaş, doğayla uyumlu bir bölge olarak ayağa kaldıracaksak, bu diğer bölgelerimize de bir örnek olabilir. Ama bunu yapamazsak, "300 bin konutu bir yılda yapacağım" deyip yine binaları üst üste yığıp yanlış yerlere, tarım arazilerine yaparsak olmaz. Bunlar yanlış politikalar ve bunlardan mutlaka dönülmesi lazım. Bilim insanlarına kulak verilmesi lazım. Bahsettiğimiz 100 milyar dolarlık deprem maliyeti çok büyük bir rakam. Bu kaynakları sanayiye yatırırsak belki büyüme yolunda hız kazanabiliriz. Ama bunu yapmak zorundayız. Bu bölgeleri mutlaka yeniden inşa etmek, güçlendirmek, yeniden kentleşmesini sağlamak ve diğer kentlerimizi de deprem riskine karşı yeniden tasarlamak zorundayız. Bunun için çok geç kalabiliriz, o yüzden kolları sıvamalıyız.

Ben aslında deprem uzmanı değilim, ben bir makro ekonomistim ve Türkiye ekonomisi dersi anlatıyorum. Türkiye ekonomisinin en büyük sorunu uzun vadede yüksek büyüme hızlarını sürdürmemesidir. Belki beş yıl ya da 8 yıl büyüyen ve gelişen bir ekonominiz olabilir. Ancak önemli olan yüksek büyüme hızlarını uzun vadedeki gerçekleştirebilmektir. Biz ise 20 yıllık bir büyüme döngüsü yaşıyoruz. 2001 sonrasında bir süre hızlı büyüdük, ancak sonra miyopik popülist politikalara geri dönüş gerçekleşti. Bugün geldiğimiz noktada büyüme performansımızda ciddi bir düşüş oldu. 2021'de düşük baz etkisi ve salgından çıkışla birlikte biraz yüksek büyüme oranına ulaşmış olsak da oynak büyüme oranları artık bir gerçek.

Hükümetin miyopik politikaları artık ekonomiyi büyütüyor. 90'lı yıllarda, 80 darbesi sonrası yine hızlı büyüdük ama yine tökezledik. 60'tan sonra keza aynı şekilde. Neden? Bahsettiğim nedenlerden dolayı. Bizim kurumlarımız, siyasi kurumlarımız tamamen miyopik, kısa vadeli politikalar üretiyor. Biz siyasi elitlerimizi, bizi yönetenleri denetlemiyoruz. Bizi yönetenleri, bize hesap vermeye zorlamıyoruz. Parlamenter rejimde de böyleydi. Son 4-5 yılda ne oldu? Daha da kötüsü oldu. Artık tek bir kişi var. Kendisinin aldığı kararları denetleyecek bağımsız bir kurum yok. O bütün kararları bizim adımıza veriyor. Kimin istifa edeceğine, kimin sorumlu olacağına da o karar veriyor. Bunun değişmesi lazım. Anayasa, Siyasi Partiler Yasası, Seçim Yasası, Sivil Toplum Örgütleri Yasası; bütün bunların değiştirilip, toplumun siyasi elitler üzerinde parti içi ve parti dışı mekanizmalarla denetim sahibi olabilmesi lazım, seçmenine, milletine hesap vermeyi reddeden politikacıların siyasetten silinmesi gerekir.

Bunu değiştirmedığımız için biz yüksek enflasyon belasını 1978-2004 arasında 25 yıldan fazla yaşadık. 2001 sonrasında aslında enflasyonu biz düşürmedik. 2001 krizi Türkiye'yi uçurumun eşiğine getirdi. Uçurumun eşiğindeyken IMF, Dünya Bankası, diğerleri bize dayattı: "Ya bu enflasyonu düşürürsünüz ya da size kaynak sağlamayız". Ülke olarak iflasın eşiğindedik. Derviş reformlarından sonra iktidara gelip, enflasyonu düşürmekle övünen AK Parti, bugün gördüğümüz enflasyonu tekrar yarattı. Aslında enflasyon daha da yüksek ama ne yazık ki TÜİK verileri bunu söylüyor.

Ve benim bitireceğim nokta burası, bu mesajı her ortamda veriyorum. Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri; 2001 krizi sonrası bizim de büyüme patikasında tırmandığımız dönemde, 2004'te AB üyesi oldular. Küresel kriz döneminde biraz durdular, şimdi ortalama 18 bin dolara, 20 bin dolara doğru gidiyorlar. Ülkelerin kalkınması açısından en önemli konulardan birisi orta gelir tuzağı. Ülkeler kişi başına düşen gelirlerini 10 bin dolara çıkarmakta çok zorlanmıyorlar. Ancak 10 bin dolardan 20 bin dolar civarına çıkarmayı kendi başına başaran çok az sayıda ülke var. Buna da orta gelir tuzağı deniyor. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri AB üyeliği sayesinde orta gelir tuzağını aşmaya yaklaşmış durumdadır. Biz ise ne yapıyoruz? Kişi başına düşen gelirimiz 12 bin doların üzerine çıkardıktan sonra tekrar geldiğimiz yere 10 bin dolara geri dönüyoruz.

Türkiye'nin dış politikasında mutlaka AB üyeliğini bir numaralı öncelik haline getirmesi lazım. Çünkü bu siyasetçi, iktisatçı ve toplum için uzun vadede bir teşvik mekanizması olarak çalışıyor. Temel Avrupa Birliği anlaşmalarında yer alan kural ve kurumlar bütününden oluşan Avrupa Birliği Müktesebatının her bir bölümünün Türkiye'nin olası bir üyelik sürecinde uygulanması aslında başlı başına yapısal reformların uygulanması anlamına geliyor.

Türkiye yapısal reformları kendisi tek başına yapabileceğine sahip değil. Nedeni de çok basit. Çünkü yapısal reformların getirisi yani kazanımları uzun vadede, maliyeti ise kısa vadede gerçekleşiyor. Kısa vadede kimse o maliyete katlanmak istemiyor. Uzun vadede getirisi olacağı zaman "Gerek yok, biz kısa vadede çözüm üretiriz kendimize" diye bakılıyor. AB üyeliğini tekrar canlandırmamız gerekiyor. Hele ki Rusya'nın son yaratmış olduğu savaş sonrasında Türkiye'nin önemi bölgede artmışken.

Depremden başladım ama depremin bize tekrardan hatırlattığı iktisadi reformlarla bitirmek istiyorum: Deprem konusunda mutlaka çalışmamız gerekiyor çünkü deprem bütün sorunlarımızın arasında en üstte olduğunu bize tekrar hatırlattı. Ama bizim ayakta duran kentler kadar, sağlam, uzun vadede ayakta duran kentleri, ekonomik kalkınmayı ve refahı bu ülkeye getirmekte büyük rol oynayacak siyasi müdahalelere dayanabilecek sağlam kurumlara da ihtiyacımız var.

Prof. Dr. Naci Görür

Jeolog - İstanbul Teknik
Üniversitesi

Akademisyen, sedimantoloji ve deniz jeolojisi uzmanıdır. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir. Bilim Akademisi Asli Uyesidir.

DEPREM GERÇEKLIĞİ

Sayın Başkanım, değerli misafirler; ben görüntüyü açmayacağım. Çünkü dikkatlerinizin o görüntüye takılmasını istemiyorum.

Şimdi bir karar aldım ben bir yer bilimci olarak artık gerek duymadıkça, özel sorular sorulmadıkça “deprem, fay, deprem nerede olacak, nasıl olacak, hangi fay kırıldı, hangi fay kırılacak” konusunda konuşmuyorum. Bunlar elbette ki önemli, kimi arkadaşlarımda benimle aynı görüşte: Onlar akademik dünyanın işi, bırakın akademisyenler onu tartışsın.

Bugüne kadar onları tartıştık, geldiğimiz nokta şu: İşte bu son deprem... Görünürde 50 bin, muhtemelen çok daha fazla insanımızı bir gecede, bir dakikada toprağa gömdük. İşte depremin sonucu bu ve bu deprem -Okan Hocam da söz etti- biliniyordu. Yani bize Marmara Depremi sorulduktan sonra basın mensupları, klasiktir sorarlar “Hocam bundan sonra Türkiye’de nerede deprem bekliyorsunuz?” diye. Parmağımızı şöyle yumardık, Maraş derdik. İkincisi Yedisu derdik, neyse üçüncüyü sayardık. Şimdi bu parmak artık bitti, Maraş bitti ve oldu. 99’dan sonra “Maraş depremi

geliyor!” diye ben de dahil olmak üzere çok yer bilimci bunları söyledi. Hatta ben 3 Şubat’a kadar söyledim, 6 Şubat’ta da deprem oldu. Çok yazdık, çok çizdik ama sonuçta bu sahneyi görünce anladık ki, biz hiçbir yerden duyulmuyoruz, sesimizi duyan yok. Yani göçük altında bağıyoruz ya “Sesimizi duyan var mı?” diye, bizlerin sesini maalesef duyan yok. Eğer olsaydı, bugünkü sahne yaşanmazdı. Bugünkü sahne aklı başında bir ülkede olsaydı -ciddi bir demokratik ülkede, aydın bir ülkede olsaydı- bugün çok şey değişirdi, hiçbir şey eskisi gibi olmazdı. Ama bakın hiç de değişen bir şey yok. Yavaş yavaş bunları da unuttuğumuz. Hele birkaç ay daha geçsin.

Şimdi ben burada özellikle İzmir’i nasıl depreme dirençli yaparız, onu anlatacağım. Çok genel altıbaşlık oluşturdum. Bu bütün kentler için geçerli. Tabii o başlıkların içerisine ayrıntılı konuları yerleştirebilirsiniz ama o başlıklara geçmeden önce şunu söylemek istiyorum: Türk milleti olarak, İzmirli olarak deprem nerede, ne zaman, nasıl olacak diye sormayın. Çünkü bize yakışmıyor. Yani deprem “filan yerde olacak” dediğimiz zaman rahat mı edeceğiz veya “40 sene sonra

Türkiye Cumhuriyeti eğer ilelebet varlığını sürdüreceyse yapması gereken şey benim görüşüme göre bir Afet Bakanlığı oluşturmaktır. Türkiye Cumhuriyeti birçok bakanlıktan daha fazla bütçeyi bu bakanlığa verecek ve bu bakanlık gerçek beka sorunu olan bu afet işiyle bize yakışır mücadele edecek.

olacak” dediğimiz zaman “oh be bu işi yırttık” mı diyeceğiz? O zaman ölecek insanlar bizim çocuklarımız, torunlarımız, bizden sonra gelen nesillerimiz olmayacak mı? O halde neyin peşindeyiz? “O fay kırıldı mı? Bu fay kırıldı mı hocam? Mersin’de de deprem oldu, buraya da deprem mi geliyor? Yok Van’da böyle oldu”. Ben korkuyorum, ben de korkuyorum. İnsani bir duygudur ama ülke olarak, millet olarak, bizi yönetecek insanlar olarak gerçekten yakışmıyor.

Deprem bir gerçektir, bu ülkenin en önemli sorunudur. Bu siyasiler tartışıyor ya hani; hukuk diyor, adalet diyor, işsizlik diyor, yolsuzluk diyor. Bu ülkenin sorunlarını sıralıyorsanız, en başa depremi koymak zorundasınız ve bu öyle bir gerçek ki yok edemezsiniz. 13 milyon seneden beri bu bölgede depremler olageliyor ve daha milyonlarca sene daha depremler devam edecek. İşte bu, yani millet olarak bizim duyacağımız bu. Türkiye’nin herhangi bir yerinde, herhangi bir zamanda büyük bir deprem olabilir. Binlerce insanı toprağa verebiliriz. Gerçek bu. Bunu da duyuyorsunuz, artık başka sorulara gerek yok. Bırakın onu yer bilimciler, bilim dünyası kendi

aralarında tartışsın. O farklı söylesin, bu farklı söylesin; o kırıldı bu kırılmadı desin.Bizi ilgilen-dirmiyor.

Şimdi bu gerçeği kabul ediyorsak bana göre işin en önemli noktasına geliyorum. Madem ki bu ülkede depremler olagelecektir, madem ki depremleri engelleyemiyoruz o halde depremlerde yıkılmamak için millet olarak deprem dirençli kentler oluşturmak zorundayız. Deprem dirençli yerleşim alanları oluşturduğumuz zaman, deprem korkusunu da atarız; herhangi bir deprem olduğu zaman bir gecede 50-60 bin kişiyi de çoluk çocuk, kadın, yaşlı genç toprağa vermeyiz.

O halde deprem dirençli yerleşim alanları mümkün mü? Evet mümkün, dünyada örnekleri çok var. Kaliforniya, Japonya, Meksika, hatta Şili, İtalya daha da sayabilirsiniz. Bu kadar büyüklükte depremlerin olduğu bu ülkelerde -bazen daha fazlası oluyor- tesadüfen 5-10 kişi ya ölüyor ya ölmüyor. Bizde yaşandığı gibi 5'lik, 6'lık depremde yüzlerce insan hayatını kaybetmiyor. Onlar nasıl başarmışlar, aynı şeyi biz de yapabiliriz. Onlar nasıl başarmış biliyor musunuz? Çünkü o ülkeler genellikle bilime inanan, bilimin ışığı altında yol alan, bilgi toplumuna dönüşmüş çağdaş ülkeler . O zaman biz millet olarak bu izde, bu doğrultuda yürümek mecburiyetindeyiz. Bunu yapabiliriz, yapmak için de her şeyimiz var.

Şimdi deprem dirençli kentleri nasıl yapabileceğimizi anlatmak istiyorum. Sayın Başkanım da burada dolayısıyla öyle kafa karışıklığı da yok. Çok basit, bunu anlamayan hiç kimsenin olacağını sanmıyorum. Ayrıntıları bırakın, ayrıntılar o kefelerin içine, anlatacağım altı başlığın içerisine girer, yerleşir. Onu o işin sahipleri yaparlar ama yönetici olarak bizim deprem dirençli bir İzmir yaratmak için bakacağımız altı önemli bileşen var. Bu bileşen de İzmir'i oluşturuyor. Bunlardan biri olmazsa, İzmir de olmaz, bir kent de olmaz.

Şimdi birincisi; yönetim sistemi,yönetici karakteristiği veya özelliği. Şimdi İzmir'in yönetim sistemi belli. Yani belediye başkanı var, vali var. Vali atanıyor, belediye başkanı seçiliyor. Burası da bir deprem kenti. O halde bir deprem kentine herhangi bir yönetici geldiği zaman, normal bir kentin yönetimi gibi, yöneticisi gibi olamaz, olmamalıdır.Bir yönetici deprem nedir bilmeli.

Deprem nedir bilmenin yanısıra yönettiği kentin tehlikesi ne, hangi faylarla veya sistemle tehdit ediliyor bunları da bilmelidir. Yani tehlike analizi nedir, onu bilmelidir. Deprem olduğu zaman veya olmadan önce zarar nasıl azaltılır, onu bilmelidir .Bu doğrultuda kentin çeşitli dairelerinde depremle ilgili kuruluşları harekete geçirebilecek bilgisi, yeteneği olmalı, onları koordine ve organize edebilmelidir. İzmir'i depreme hazırlama noktasında kime ne görev vereceklerini bilmelidir. O görevi yapıp yapamadıklarını takip edebilmeli ve sonuç olarak da kenti deprem konusunda, afet konusunda orkestra yönetir gibi yönetebilecek bilgi, beceri ve birikime sahip olmalıdır.

Peki, o nasıl olacak? Gayet basit. Türkiye Cumhuriyeti “*bugün sistemimizde yok*” deyince beni hiç ilgilendirmiyor. Meclis orada. Yani bir sürü gerekli gereksiz işlerle uğraşacaklarına yönetim sistemini bir kanunla değiştirsinler. Yöneticiler belirli bir kursa, belirli bir eğitime tabi tutulsunlar, ondan sonra yönetim oluşsun. Yani bu herhalde zor bir şey değil. Şimdi yönetim sistemi ve yönetim. kentin birinci parametresiydi. Demek ki İzmir'i deprem dirençli yapmak istiyorsak, önce yönetimin bu nitelikte, bu tür ellerde olması lazım. Bunu niye diyorum biliyor musunuz? Kimi yöneticiler -mesela bu bölgede gördük, şu anda deprem bölgesinde belediye başkanı- hayatında hiç deprem duymamış gibi konuştu. Tüylerim diken diken oldu. Hiç bunlar üzerine kafa yormamış, depremi hiç düşünmemiş.

İkinci bileşen, yönetimden sonra halk. Şimdi burada sizlere de serzenişte bulunacağım. O sizlerin içine, aynı sırada oturmuş biri olarak kendimi de koyuyorum. Bir kentin halkı eğer deprem konusunda bilinçli, bilgili, birikimli ve kültürlü değilse, siz o kenti asla depreme hazırlayamazsınız. Çünkü deprem kültürü olmayan halk, depremde yara olabilecek her işi gizli gizli yeraltından yapar. Sağından solundan, yasaların arkasından dolaşır, yine yapar. Ev yaptığı zaman kaçak yapar, göçek yapar; 4 kata ruhsat alır, 5'inci katı da kaçak atar. Hiçbir zaman da söylenilene ciddiye almaz; ne deprem öncesinde, ne deprem sırasında ne de deprem sonrasında eğitime kulak asmaz. Ailesine herhangi bir deprem planlaması yapmaz. Yani dilim varmıyor söylemeye ama bazen de yani yasalara ve etiğe uygun olmayan işleri de rant uğruna yapar ve o kenti siz istediğiniz

kadar yönetip deprem dirençli yapmaya çalışsın, o deprem direncinin gerektiği kurallara uymayan halkla o kenti bir yere götüremezsiniz.

Şimdi biz böyle miyiz? Üzülerek söylüyorum, evet. İzmirililer farklı mı? Hayır. Bunu buradan söylüyorum. O zaman lütfen gelin kendimizi de değişelim, bu işe son verelim. Bunun için neden mi arıyorsunuz? Neden çok basit, 60 bin insanımızın bir gecede hayatını kaybetmiş olması. Kendimizi değiştirmek için bu yetmiyor mu? Daha kaç binlerin ölmesi gerekiyor? Yani halktan yana da dertliyim. Halkın insanıyız ama bizim halkımız bu olamaz. Bu halkla biz depremle baş edemeyiz.

Üçüncü bileşene geldik, altyapı. Altyapı deyince yol, köprü, viyadük, tünel, baraj, kanalizasyon şebekesi, içme suyu şebekesi, doğal gaz şebekesi vesaire aklımıza geliyor. Şimdi siz bir kenti deprem dirençli yapacaksanız, bu altyapıyı deprem dirençli yapmak mecburiyetindedesiniz. Bakın işte bugünkü deprem bölgesine altyapı diye bir şey yok, bütün altyapı tahrip oldu. Kanalizasyon sistemi su şebekesine karıştı, bugün deprem bölgesindeki vatandaşlarımız su içemiyorlar. Hastalık da kasıp kavuracak, bu kehanet değil. O bölgede de salgın hastalıklar ya başlamıştır ya da başlayacaktır. O zaman yapılacak iş, deprem gelmeden önce bu depremde hasar alacak altyapıyı yenilemek, eksikliği gediği varsa tamamlamak, bozuk bir tarafı, çürük bir tarafı varsa değiştirmektir. Biz mesela İstanbul'da bunu yapıyoruz. Tüm altyapı için analizleri yaptık. Şimdi, -bütçe meselesi; tabii belli bir bütçe de var ama yeterli değil- onları değiştirmeye çalışıyoruz. İş i uzatmamak için fazla örnek vermiyorum. Üçüncü bileşen de bu; yani yönetim, halk, altyapı.

Altyapıda şunu da unutmadan söyleyeyim: Havaalanı nereye yapılacak, yol nereye yapılacak veya işte birtakım diğer altyapılar nerede olacak dediğinizde, bizim deprem bölgesi olmaması gerekeni en iyi gösteren yer. Bakın havaalanı yapılmış, havaalanı oraya yapılmamalı. Yol yapılmış, yol kalmamış, hiçbir şey... Ha diyeceksiniz ki, ya büyük bir depremde o kadar da olur. Olur ama bu kadar da olmaz. Bizim deprem bölgesindeki hasar dünyaya örnek olarak gösterilmelidir. Bir ülkede deprem dirençli kentleşmede olmaması gerekenin en güzel örneğini veriyoruz. Bunu ben de söylemiyorum bakın 99'dan beri “*Maraş'a*

deprem gelecek!” diye elimizle gösterdiğimiz, bilim adamlarının bas bas bağırdığı bir yerde, yerel yönetimler ve merkezi yönetim hiçbir şeyi yapmamış. Hiçbir şeyi yapmadıklarını, meseleyi anlamadıklarını bugünkü tablo bize çok açık bir şekilde gösteriyor.

Evet, şimdi gelelim diğer bir bileşene, yani o da dördüncü bileşen oluyor; yapı stoku. Şimdi biz bu yapı stokunu çok iyi biliyoruz. Yani zannediyoruz ki, bir kenti deprem dirençli yapmak sadece yapı stokunu güçlendirmek veya yenilemek ile olur. Neden öyle iyi düşünüyoruz biliyor musunuz? Çünkü rant onun içerisinde. Onu biz müteahhitlik projesi gibi görüyoruz. Kentsel dönüşümü de bir müteahhitlik projesi gibi algıladık. Kentsel dönüşümün motor gücü olarak da müteahhitleri ortaya koyduk. Doğal olarak nasıl oldu? Ben de müteahhit olsam aynı şeyi yaparım; nerede fazla para varsa, neresi daha fazla kâr getiriyorsa kentsel dönüşümü oradan başlattık. İstanbul'da örneğin Bağdat Caddesi; her taraf heyula binalar oldu. Muhtemelen depremde Zeytinburnu en büyük darbeyi yiyecek ama orada kentsel dönüşümü göremiyoruz. Şimdi bu bileşen önemli çünkü insanların en fazla ölümüne neden olan bileşen, kent bileşeni yapı stokudur. O zaman yapı stokunu güçlendirmek, yenilemek ve hatta gerekirse de tahliye etmek gerekir. Bunu uzun uzun anlatmayacağım ama şunu yapmayacaksınız. Bu depremlerden önceydi, benim bas bas bağırdığıma herkes şahittir. Şimdi de hatırlayacaksınız; hükümet çıktı dedi ki: *Biz 600 bin konut yapacağız ve ucuz krediyle halka satacağız*. Halkımız da kuyruğa girdi. Tabii başını sokacak evi olmasın diye kim söyler? Hepimiz seviniriz yani o işe, o doğru. Ama ben dedim ki: *Bu yapılan şey yanlış. İstanbul'da 90 bin bina çökme noktasında zayıflığı varken, İstanbul'da yüzbinlerce insanın can güvenliği yokken, hükümetin yeni konut yapıp satması doğru değildir. Önce İstanbul'da ölümü bekleyen insanların binalarını halledin de ondan sonra yapıp satın*. Ama dediğim gibi yani kim duydu ki? Belki üç kişi, beş kişi duydu, duymadı. Duysa ne olur, duymasa ne olur zaten?

Sonuç olarak bakın, yani insanlarımızın can güvenliği yokken bile biz ne yönetim ne halk olarak bu duruma aldırış etmiyoruz. Millet “Biz konut istemiyoruz, önce İstanbul'da ölümü bekleyen binaların deprem güvenliğini halledin.” diyebilirdi.

Ben halkın biraz uzak durmasının sebebini, insani nedenleri kabul ediyorum ama birçok seçim geçti, yerel ve merkezi seçimler, meydanlar tıklım tıklım doldu, ateşli ateşli nutuklar verildi, inanılmaz alkışlar oldu. Her şey istenildi, hiçbir kimse Allah rızası için bir tek pankart bile kaldırmadı; “Depremde ölmek istemiyoruz, deprem bizim kaderimiz değildir.” demedi. Nasıl oluyor? Deprem ülkesinde yaşayan, bir gecede 60-70 bin insanımızı toprağa veren bir millet olarak bu konuya bu kadar nasıl uzak durabiliyoruz/ Sahiden nasıl yapabiliyoruz biz bunu? Bundan daha önemli ne var? Devletin en önemli konusu bu değil mi Allah aşkına? İnsanlarının can güvenliğini sağlamayan bir devlet, devlet olur mu? Böyle bir devlete de gerek var mı?

Öbür bileşene de geçmeden önce yine bir şey anlaşılıyor: Bu devletin de, bu toprakların da sahibi biziz, millet. Güç de bizim elimizde. Çünkü biz parmak kaldırdığımız zaman, yani oy verdiğimiz zaman biri iktidara geliyor, gücü eline geçiriyor, indirdiğimiz zaman sandığa gömülüyor. Şimdi deprem partiler üstü bir konudur. Siz herhangi bir partiye gönül verebilirsiniz. Saygı duyarım, başımızın üzerinde yeri var ama bir bilim adamı olarak söylüyorum ve asla da siyasi bir tarafım olmadı. Ve size diyorum ki: Lütfen, Allah aşkına bu seçimden başlamak kaydıyla bundan sonra hangi partiye oy verirseniz, hangi inanca mensup olursanız veya hangi düşünceye sahip olursanız olun herhangi bir partinin deprem konusunda, insanlarımızın can güvenliği konusunda ciddi planı, programı, iradesi yoksa sakın ona oy vermeyin. Ancak bunu yapabiliriz.

Şimdi bu yapı stokunu da geçtikten sonra bir başka konu, kentin önemli bir bileşeni de çevre ve ekosistem. Şimdi arkadaşlar, deprem en büyük çevre felaketi. Bunun örneğini yine bu deprem bölgesinden vereceğim. Şimdi biliyorsunuz deprem bölgesinde şu anda 100 milyon tonun üzerinde enkaz ve moloz var. 100 milyon tonun üzerinde enkaz ne demek biliyor musunuz? Düşünün; 30 tonluk kamyonlarla siz senelerce taşısanız onları yine de bitiremezsiniz. Şimdi bunlar geliyor acele acele onları bir kaldırmak lazım; hem psikolojik olarak hem de inşaat yapacaksınız. Halkın da böyle molozun içinde yaşayacak hali yok. Dolayısıyla enkaz ve molozlar bir an önce kaldırılıyor. Halbuki deprem molozu aydın ülkelerde, çağdaş

ülkelerde böyle rastgele, alelacele kaldırılmaz. Ulusal ve uluslararası yönetmeliklere göre bu molozu bertaraf etmek zorundasınız. Çünkü moloz dediğimiz zaman bunun içerisinde inşaat malzemesi kimyasal maddeler, organik maddeler, evsel atıklar var. Yani bir sürü çok değişik şeyler var. Demir, kağıt, plastik, asbest, cam; aklınıza ne gelirse var. Şimdi siz bunları götürüp bir yere gömersiniz, bugün yapıldığı gibi -tekrar dünyaya örnek oluyoruz yapılmaması gerekenler konusunda- bir yere koyup, üzerinden de her döküldüğünde bir silindirle geçer, onları güzel sıkıştırırsınız. İşte kaldırıyorsunuz!

Bu ne oluyor biliyor musunuz? Bu böyle bir yere geldiği zaman eğer bir önlem de almamışsanız önce molozların içerisinde biyokimyasal reaksiyonlar başlıyor. Ondan sonra fizikokimyasal reaksiyonlar başlıyor. O molozların içerisinde ne kadar ağır metal, zehirli, parlayıcı, patlayıcı, toksik madde varsa konsantrasyonu artıyor. Üstten de yağmur yağınca bunlar aşağılara doğru taşınıyor. Toprakta dağılıyor, toprağı kirletiyor. Toprakta yeraltı suyuna giriyor ve yeraltı suyunu kirletiyor. Yeraltı suyu göle, denize, akarsuya gidiyor, oralara taşınıyor. Dolayısıyla balıkçı balık tutuyor, sizin sofranızda mis gibi balıkta o toksik madde, zehirli madde geliyor. Siz de afiyetle yiyorsunuz. Köylü domates ekliyor, domatesten aynı atıktan zehirli maddeleri alıp yiyorsunuz. Bakın bu şaka değil. Dünyanın bütün deprem bölgelerinde, depremin vurup öldürdüğü kadar insan uzun dönemde hastalıktan ölüyor. Yani bu Birleşmiş Milletler’in deprem konusundaki raporlarında var, dünyayı tekrar keşfetmemize gerek yok. Onun için bertaraf etmeden önce çağdaş ülkelerde önce bir geri kazanım yapılır. Bu molozlardan milyonlarca dolar geri kazanıyorlar. Yani her şeyi mamul madde haline getiriyor veya çeşitli malzemelere dönüştürülüyor. Bunları bertaraf ederken de özellikle hava ve su geçirimsiz membranlarla bunları önce bohçalayıp öyle gömüyorlar. Üzerlerini örtüp yeşillendiriyorlar ve buraları deprem parkı haline getiriyorlar. Depremin unutmaması için de özellikle çocuklar için geziler düzenliyorlar. “Bakın bu gördüğünüz tepede binlerce insan öldü, şu moloz, şu şudur” diye. Ama orası son derece sağlıklı, gösterişli bir park haline getiriliyor. Bunun örnekleri dünyada var ama biz bunu böyle yapmıyoruz. Demek ki bir parametremiz de çevreydi, onu da söyledik.

Ve son parametre bir kenti kent yapan, o da ekonomi. Hocam da burada anlattı, ben onun için bunu uzatmayacağım, sadece vurgulayacağım. Bakın ben TÜSİAD İstişare Kuruluna da davet edildim, orada da bir konuşma yaptım ve oradan edindiğim intiba da benzer. Mesela İstanbul’da -aynı şeyi ben İzmir için de söyleyebilirim çünkü İzmir’deki iş adamları da davet ettiler, onlarla da konuştum iş dünyası depreme hazır değil. İş dünyası hazır olmadığı için de ciddi bir şekilde bir afetle sarsıldığı zaman dizüstü çökecektir, ondan hiç kuşum yok. Bugün de örneği yine deprem bölgesinden verelim. Maraş ve Gaziantep biliyorsunuz o bölgenin ekonomik açıdan, üretim bakımından en gelişmiş kentleriydi. Bugün oralarda ekonominin çarkları durdu. Ekip önemli ölçüde orada öldü, telef oldu veya bazıları da başka yerlere göç etti. Şu anda ekipman kalmadı. Ekipmanın çoğu çalışmıyor, devre dışı kaldı. Aynı zamanda üretimleri durdu, bir şey üretmiyorlar, stokları telef oldu. Pazarı kaybettiler çünkü dünya mal ister, dünya seni fazla beklemez, veremedin mi sen devre dışı kalırsın. Tahmin ediyorum ki Maraş, Gaziantep 10 seneden önce eski durumuna gelemez. “10 sene de gelebilir, oh be” dersiniz. O 10 senede dünyayı kaybedersiniz. Maraş’ı ve Gaziantep’i dünya hafızasından siler, rekabet edemezsiniz. O bölge çökerse halk mutsuz olur, o bölgede ekonomi çökerse orayı bir daha diriltmek için bilmiyorum ne yaparsınız? Bak Maraş için söyledim ve bu da doğrudur. Maraş’taki işadamlarınıza telefon ederseniz benim söylediğime çok benzer şeyleri size söylerler.

Şimdi İstanbul’dan örnek verip bitirmek istiyorum.. İstanbul’da eğer Marmara depremi olur ve sürece bu halimizle girsek ekonomi çöker, Marmara Bölgesi’nin ekonomisi diz üstü çöker. Marmara Bölgesinde ekonominin çökmesi, ne demektir? Marmara Bölgesi Türkiye ekonomik üretiminin yüzde 60’ını oluşturan bir bölgedir. Eğer O bölgede ekonominin çarkları durur ve Marmara Bölgesi dizüstü çökerse Türkiye genelinde ekonomi çöker. Ben iddia ediyorum ve isterseniz yani sizlerle iddiaya da girebilirim; Türkiye ekonomik olarak bağımsızlığını kaybettiği gibi siyasi bağımsızlığını da kaybeder. Nasıl diyeceksiniz, değil mi? Bunun cevabını Sayın Cumhurbaşkanımızın şu cümlesiyle vereyim. O cümle, yani benim her zaman kullandığım bir

cümle oldu. Çünkü söylediğimi, anlatmak istediğimi en iyi ifade eden devletin en ulu ağzından söylenmiş bir cümledir. Aynen şunu dedi: *Bana söylediler, IMF bizden 5 milyar dolar ödünç istiyor, borç istiyor. Ben de dedim ki verin. Bugün borç alan yarın talimat alır.*

O zaman bu cümle her şeyi ifade ediyor değil mi Evet, şimdi o halde İzmir’in deprem dirençli hale gelmesi için öyle çok komplike bir şeye gerek yok. Bunun için doldurmak için kanun lazım, yasa lazım, komisyon lazım. Yapın, işiniz gücünüz ne; yani yapın bunları. Ama basit, bakın şu bileşenleri deprem dirençli yapacaksınız. Bu işin püf noktası da deprem gelmeden önce o bileşenlerin ne tür zarar alacaklarını bilimsel yollarla tespit edeceksiniz ve zarar azaltıcı çalışmalarını yapacaksınız. Bugün Başkan talimat versin, İzmir’deki bilim adamları veya Türkiye’nin herhangi yerinden bilim adamları bu altı başlıkta deprem geldiği zaman İzmir’de nasıl, ne kadar zarar görürü size raporlar halinde belli bir süre içerisinde verirler. Sizin yapacağınız da yöneticiler olarak, o verilen rapora göre Bismillah deyip başlamak.

Şimdi burada İzmir doğru yolda, onu da söylemek zorundayım. İzmir şu anda mikro bölgeleme çalışması yaptırıyor. Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin koordinatörlüğü altında birçok üniversite bu işte görev alıyor. Bu saydığım deprem dirençli kentler oluşturmanın alfabesi. Bu mikro bölgeleme çalışmaları sonucunda İzmir yöneticileri, Belediye Başkanı veya Valilik kenti nasıl yöneteceğini, mekan kullanımını nasıl yapacağını, kentin neye göre evrileceğini, hangi konularda biraz belirgin durgunluk yapması gerektiğini, planlamanın nasıl olacağını öğrenecektir. Söz gelimi filan yerde ruhsat için müracaat mı oldu? Belediye başkanı o mikro bölgelemeye göre bakıp, diyebilecektir ki; “Burada asla bina yapamazsınız, olsa olsa burası yeşil alan olur. Çünkü burada sivilaşma tehlikesi var. Onun için burada herhangi bir şekilde imar, iskân hiç bir şey olamaz.” Halk da buna uyacak. Yani başka türlü yok. Halkı iknaya, eğitimle uyuracağız ama eğer bu da olmuyorsa, ağır cezalar vermek suretiyle yasalarla olacak. Bu işin şakası yok.

Şimdi keza yine bu mikro bölgeleme çalışması, kentin neresinin deprem dirençli olduğunu, nerenin zafiyeti olduğunu, deprem dalgalarının nerede depremin etkisini büyüteceğini, nerede azaltacağını yine yöneticilere gösterecek. O zaman yönetici, nerede ne kadar bir bina yapacağını, kaç katlı bina yapacağını, hangi yerde yoğunluğu azaltacağını, kentin gelişimini hangi yöne doğru sağlayacağını bu çalışmalar sonucunda bilecek.

Yani aslında bilmiyorum bu iş öyle o kadar zor, komplike bir iş değil. Biz deprem dirençli kentler oluşturmaktan niye korkuyoruz biliyor musunuz? Kentlerimizde o kadar çok hata yapmışız ki, kendi hatamızı o kadar büyütmüş ki, kendi hatalarımızdan korkuyoruz. Ama bu korkunun ölüme çaresi yok. Bakın bir an önce nereden dönersek kârdır. Onun için bu işe başlamalıyız. Türkiye Cumhuriyeti eğer ilelebet varlığını sürdüreceyse yapması gereken şey benim görüşüme göre bir Afet Bakanlığı oluşturmaktır. Afet diyorum, sadece deprem değil; bakın iklim de bizi vurmaya başladı, iklim değişimi daha

ileriki senelerde, 100 sene sonra belki deniz seviyesi de yükselecek, kıyılarımızı da kaybedeceğiz. Devlet günlük yaşayamaz, günlük planlama yapamaz, yüzlerce sene sonrasının planlarını yapmalıdır. Onun için Afet Bakanlığı -işte bak yağmur yağıyor, görüyorsunuz seller, ne kadar afetler oluyor, su taşkınları, heyelanlar- liyakatli kadrolarla donatılacak; çağdaş, akıllı idare sistemiyle veya daire sistemiyle donatılacak ve Türkiye Cumhuriyeti birçok bakanlıktan daha fazla bütçeyi bu bakanlığa verecek ve bu bakanlık gerçek beka sorunu olan afet işiyle bize yakışır mücadele etmek için deprem kuşaklarımızdan başlayacak; 5 yıllık planlarla, yıllık planlarla, elindeki bütçeyle, yerel yönetimlerle kol kola, el ele, halka şefkat göstererek, uluslararası veya ulusal finans kaynaklarını milletin emrine verilmek suretiyle bu işe başlayacak. Size samimi söylüyorum, 20 sene içerisinde biz bütün Türkiye'yi deprem dirençli hale getiririz. Biz 23 sene içerisinde daha İstanbul'u yapamadık.

Teşekkür ederim.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Övgün Ahmet Ercan

Jeofizik Mühendisi - İstanbul Teknik Üniversitesi

Akademisyen, Yüksek Jeofizik Mühendisi. Kentsel dönüşüm, yapılaşma ile yapı jeofiziği, deprem kestirimleri, yer altı kaynakları aramaları ve arkeojeofizik alanlarında çalışmaktadır.

ONBİRİL DEPREMİ, 2023 İLE İZMİR İÇİN ÇIKARIMLAR

ESENLEME

Hepinize esenlikler diliyorum. Ben deprem bölgesinden dün gece 01.30 gibi döndüm. On bir ilde gördüklerim bir savaşı aratır nitelikteydi. Savaş olsa bu kadar yıkım, ölüm, çaresizlik, yılgınlık, acı olmazdı sanıyorum. Onbiril Depremi 400 bin km²'lik bir alanda yaygın olarak oluştu ki, toplumun bütün kesimleri ile Türkiye'yi etkileyen bir kırana(felakete) dönüştü. Türkiye bunun üstesinden kesinkes gelecektir ancak yıllarını alacaktır.

Türkiye bir deprem ülkesidir. Ancak, M8.0'den büyük depremler olmadığından 1'inci derece değil, 2'inci derece bir deprem kuşağı üzerinde yer alır. Ne var ki, deprem yıkım etkileri bakımından, depremden en çok dokunca(zarar) gören ilk beş ülke arasına girer. Bunun nedenleri; kötü ülke yönetimi, yoksulluk ile inançta yazgıcılık, yazgıya boyun eğme, eğitimsizlik, çaresizlik, gelişmemiş demokrasi ile olumsuzluklara tepkisiz kalmış olmasıdır.

Ben bir jeofizik mühendisiyim. Jeofizik mühendisliği, yerin davranışın ile diriliğini inceleyen bilim dalıdır. Deprem ise yerin diriliğinin bir göstergesidir.

Eğer günün birinde depremler olmuyorsa, yer diriliğini yitirmiş, yaşam da son bulmuş demektir.

Biz, depremin hep korku boyutuyla ilgilendik. Oysa, depremlerden çıkan gürenin(enerjisinin) üç tane bileşeni vardır; bunlardan bir tanesi sarsıntı, bir tanesi ısı, bir tanesi de ışık. Ben 60 yıldır bilimle uğraşıyorum, yaratılıştaki toplu iğnenin başı kadar bir yanlış görmedim, her oluşum çok eşsiz, ayrıca görkemli, başarılı. Deprem tanrının bir öcü, kini değil bir armağandır, nimettir. Ne olacağı, bakış açınıza, eğitiminize göre değişir. Bakın! deprem olmasa İzmir-Meles Ovası olamazdı, orada İzmir'in güzel tombul, kırmızı bamyaları yetişmezdi; Gediz Irmağı olmazdı, orada sulama yapamazdınız; Manisa'daki, Aydın'daki jeotermal alanlar, sağlık bulduğumuz kaplıcalar, ılıcalar, içtiğiniz kaynak, maden suları olmazdı. Yeraltı kaynakları, maden yatakları petrol yatakları olmazdı; dağlar, ormanlar, ırmaklar, çaylar, dereler olmazdı. Türkiye'nin en verimli, sulak toprakları olan, en güzel incirin, üzümün, zeytinin, kestanenin, şeftalilerin, turuncgillerin, her türlü sebze ile meyvenin yetiştiği Ege olmazdı. Anadolu'da, Luwi, Hitit, Frigya, Karya, Lidya, Likya, Misya, Makedon, Roma gibi yerleşimler ile birçok uygarlık

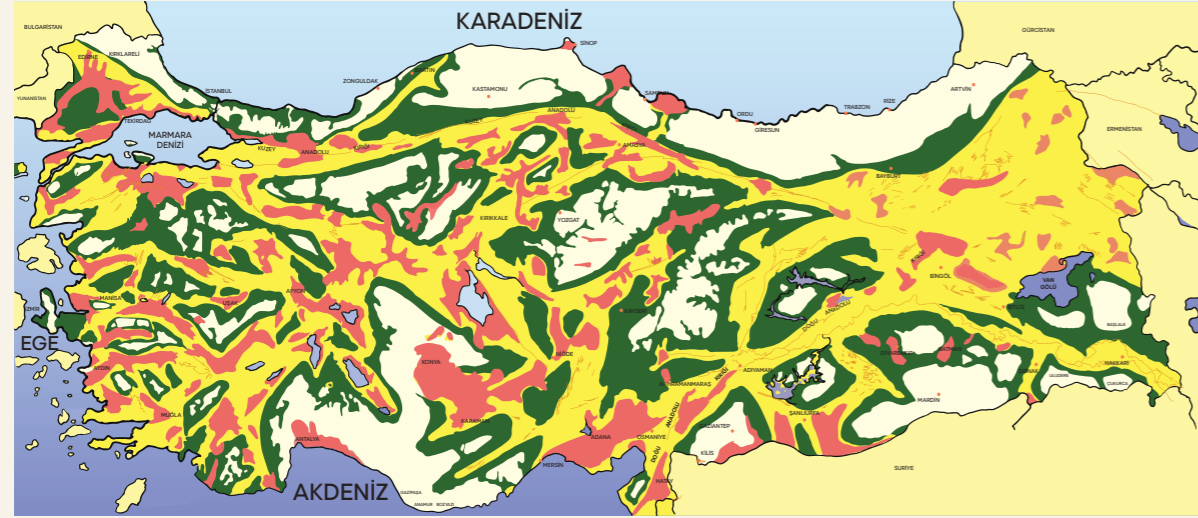
Arkadaşlar doğada öyle bir denge var ki, siz imar barışından kendinizi affettirebilirsiniz kaçak yapı yaparsanız yerel yetkililer sizi görmezlikten gelebilirler, evinizin içinde bir dikmeyi keserseniz kimse farkında olmayabilir ancak doğa asla yapılan kaçağı ya da yanlışlığı bağışlamaz.

gelişmezdi. Bunları hep depremler yapıyor, Deprem yer, doğa ile yaşamı biçimlendiriyor. Deprem de yeri biçimlerken bir gürültü çıkartıyor, ortalığı sarsıyor. Çünkü, yeri biçimlerken o denli büyük bir güç çıkarıyor ki, bunu sarsarak oluşturuyor. İşte biz yalnızca bu sarsıntı boyutunu görüyoruz, depremleri bir öcü gibi görüyoruz. Yanlış depremde değil bizde, çünkü daha kişioğlu olmadan depremler vardı. Depremler biz yeryüzünde dirilene dek bizim yaşamamız için gereksindiğimiz bu ortamı oluşturdu, günümüzde de oluşturmayı sürdürüyor. Ancak kişioğlu, evrimin sonucu olarak doğup yaşama geldiğinde depremlerin sarsıntılarında korktu. Biz güneşten korkuyor muyuz? Kışın gelmesinden korkuyor muyuz? Onun önlemlerini alıyoruz, niçin bir olağan doğa olayı olan depremden korkuyoruz?

Türkiye için 2005 yılında Türkiye'nin Deprem ile Etkileme Bölgeleri haritasını yapmıştım, (Görüntü 1).

Ben eğitim yaşamım boyunca, parasal destek için hiçbir proje önerisinde bulunmamış bir kimseyim. Bütün projelerimi kendi kaynaklarımla gerçekleştirdim. Türkiye'nin gerçeklerine yönelik olarak aşağı yukarı 860 tane proje bitirdim. Bunlardan bir küçük

TÜRKİYE'NİN DEPREM İLE ETKİLENME BÖLGELERİ

Görüntü 1. Türkiye'nin Deprem ile Etkileme Bölgeleri, (2005).

Kırmızı; yerin sorunlu olduğu yapılaşmaya uygun olmayan yerler. Sarı; diri kırıkların deprem ürettikleri yerler. Yeşil; depremlerden etkilenen kuşak; beyaz: güvenli bölgeler.

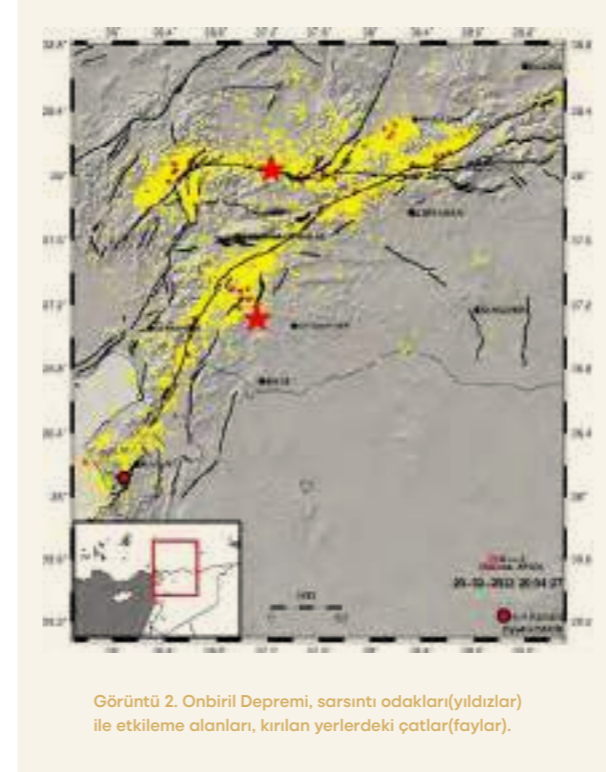
çalışmam da bu. Haritada sarı rengi baskın görüyorsunuz. Sarı, Türkiye'de diri kırıkların olduğu deprem üretebilecek alanlardır. Doğu Anadolu'ya baktığınızda sapsarı görüyorsunuz, Kuzey Anadolu kırığının olduğu yeri sapsarı görüyorsunuz, ayrıca Ege Bölgesinde de bir sürü sarılık var. Bunların içindeki yeşil alanlar da depremden etkilenen alanlar. Deprem odağı olmayan ancak gelecekte sarsıntılardan etkilenen alanlar. Bir de sarının içinde kırmızılarını görüyorsunuz, bunlar da tarım alanları ya da Konya ovasındaki gibi obruk bölgeleri. Bu kırmızı alanlar, depremden en çok etkilenen, "sakın yapılaşma yapmayın" dediğimiz alanlar.

Görüntü 1'de gördüğünüz gibi Kahramanmaraş'ın bulunduğu yer şöyle kollarını ayaklarını açmış, bir ahtapot gibi beş tane süreksizliğin birleştiği bir yer. Kuzeydeki Malatya, Doğanşehir kırığı, Doğu Anadolu kırığı, bir yanda Sürgü kırığı, bir yanda Diyarbakır, Hakkari, Adıyaman kuzeyinden gelen Arap Kalkanı, bir yanda Ölüdeniz kırığı olmak üzere bütün bunların hepsinin kavşak yaptığı yer tam da içinde üç deprem odağını barındıran Kahramanmaraş.

Kahramanmaraş doğal olarak bütün yerbilimiyle ilgilenen jeofizikçi ile jeologların deprem beklediği bir yerdi. Kahramanmaraş depremini, üç yıl önceden M7.6 olarak kestirip, uyardığım için "ben bunu söylemişim" demem yakışıksız olur. Depremi bilmek demek;

1. Deprem yerini,
2. Büyüklüğünü,
3. Zamanını söylemek demektir.

Eğer bunlardan bir tanesini söylemiyorsanız, o depremi bilmek anlamına gelmiyor. Dolayısıyla bizler depremlerin nerelerde olacağını, ayrıca hangi büyüklükte olacağını biliriz ancak zamanını henüz bilemiyoruz. Demek ki, Kahramanmaraş depreminin nerelerde yıkım yapacağı 2005'te gösterilmiş; beklendiği gibi sarı içindeki kırmızı alanlar depremden en çok yıkıma uğrayan alanlar olmuştur. Peki! Nereleydi buraları? Tarım alanlarıydı.

Görüntü 2. Onbiril Depremi, sarsıntı odakları(yıldızlar) ile etkileme alanları, kırılan yerlerdeki çatılar(faylar).

Arkadaşlar doğada öyle bir denge var ki, siz imar barışından kendinizi affettirebilirsiniz, kaçak yapı yaparsanız yerel yetkililer görmezlikten gelebilirler, evinizin içinde bir dikmeyi keserseniz, kimse farkında olmayabilir ancak doğa asla yapılan kaçağı ya da yanlışlığı bağışlamaz. Tarım alanlarına yapılan yapıları doğa günün birinde keskin yıkar. Bakın İzmir, Bayraklı'daki Meles Ovası'ndan bir kırık geçti de evleri o mu yıktı? Hayır. Peki! Deprem nerede oldu? 100 kilometre ötede, güney batıda Sisam'da oldu. Kırılan kırık da Kuşadası-Seferihisar körfezi içindeydi. Seferihisar ile Sisam arasında deprem üreten kırık da doğudaki Menderes Göçüntüsü'nün Ege Denizi içindeki baş kısmındaki düşümlü bir kırıktı. 100 km ötedeki Sisam'dan üreyen sarsım dalgaları; dağları, tepeleri, denizi geçerek Bayraklı'ya geldi, kırdı geçirdi. 100 km'lik yolu üzerinde hiçbir yeri kırıp geçirmedi, yerle bir etmedi.

Sarsım dalgaları nereye buldu? İzmir'in olağanüstü dönemlerde saklı(reserv) tarım alanı olarak kullanılabilir Meles Ovası'ndaki yapıları buldu. O yapılar da en çok hangileri yanlış, ayrıca hatalıysa, geldi onları yıktı. Gelecekte de aynı böyle olacak.

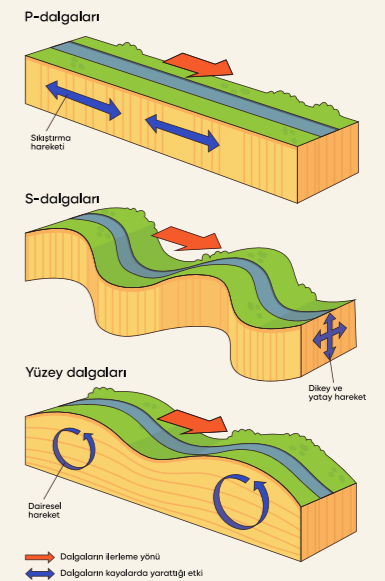
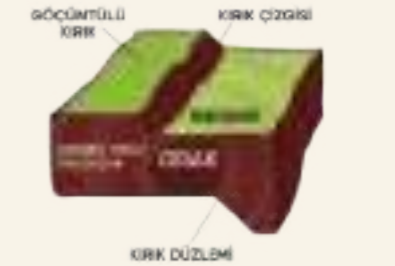
"Ya hocam İzmir kırığı nereden geçiyor? Oradan mı geçiyor buradan mı geçiyor?" demeyin.

Nereden geçtiği çok önemli değil ki, kaldı ki kırık yıkıyor, depremin odağından çıkan, sonra yaklaşık saniyede 2.500 m ile 4.500 m hızla salınarak size doğru gelen sarsıntı dalgaları yıkıyor.

"Hocam bizim evin önünden, evin altından kırık geçiyor" diye MTA göstermiş.

Hiçbir kaygınız olmasın. Diyeceğim, kırıktan kaçabilirsiniz, ancak deprem dalgalarından kaçacak bir yeriniz ancak sağlam dayanımlı, kayalık yerler olabilir.

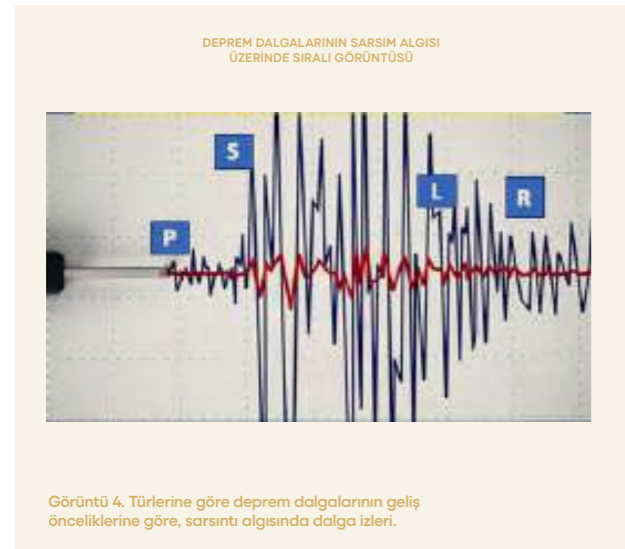
Kırık değil, deprem dalgaları yıkar.

Görüntü 3. Deprem gerginliğinin bir kırıkta boşalması ile işleyişi: kırık çizgisi, kırık düzlemi, deprem odağı(hypocenter), deprem dış odağı(epicenter), odaktan üreyen sarsım dalgaları,(solda). Sarsıntı dalgalarının ardı ardına üç türlü, ilerleyerek size doğru geliş: derinden gelen P-sıkıştırma-açma-kalgitma dalgası, S-sağa sola burkma dalgası, yüzey dalgaları, L-palkalama(love), R-ters çevirme, itip-çekme, döndürme dalgası(Raileigh).

Eviniz sağlam ise, kırık gelir evinizi ikiye böler geçer, ancak göçertmez. Sarsıntı dalgası evinizin altından geçerken evinizi yıkarcasına sarsar. Önemli olan da yapınızın dokunca (zarar) görmesi değil, göçmemesidir. Yerle bir olan Antakya'da kırık mı yaptı o kadar ölümü? Hayır, Maraş'ta olan M7,9 büyüklüğündeki depremden boşalan sarsıntı dalgaları geldi orayı sarsarak yıktı. Ötesi o sarsıntı dalgalarının ivmesi Osmaniye'ye doğru düşmesi gerekirken, birden Antakya Ovası'na girdi, Hatay Ovası'na. Orada yaklaşık 300 metre kalınlığında çökelleri gördü jöle gibi. Onları görünce dalgaların genliği birden 3-4 kat büyüdü, ivmesini de artırdı. Güçlü bir biçimde kırıldı geçirdi.

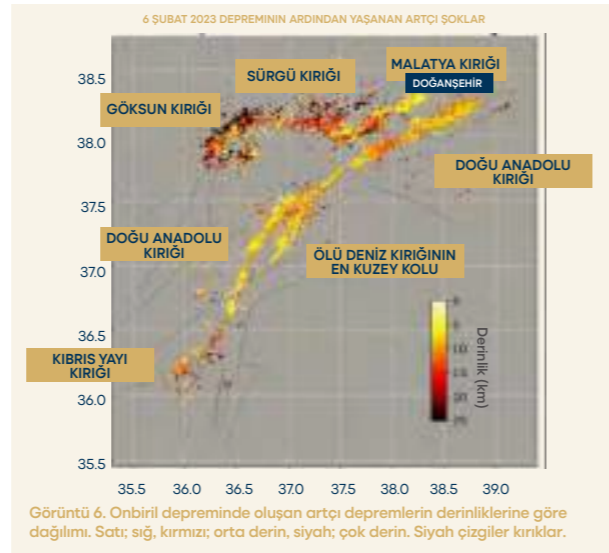
Arabada frene basacağınız yere gaza basarsanız ya bazen işte öyle oldu. Hatay gevşek alanları, gelen sarsıntı dalgasının ivmesini (hızın süre içinde değişimini) artırdı, Antakya'yı yerle bir etti.

Deprem bilimsel bir konudur. Bu din ile kader ile, yazgı ile açıklanamaz.

Değerli arkadaşlar, burada sarı ile gözükken yerler, Doğu Anadolu kırığı ile Ölüdeniz kırığının gerginlik boşalttığı yerleri gösteriyor. Burada iki tane deprem odağı verilmesine karşın, deprem odakları üç tanedir.

İlk deprem Pazarcık'ta M7.7 olmuştur, ikinci deprem ondan 20 kilometre ötede, 20 saniye sonra M7.5 olarak gerçekleşmiştir. Bunların ikisinden çıkan toplam gerginlik güresi, M7,9'luk bir depreme eşittir. ABD bu depremi

M8,0 olarak vermektedir. İlk sarsıntıdan 9 saat sonra, üçüncü deprem odağı Sürgü Kırığı üzerinde Elbistan'da M7,6 büyüklüğünde oluştu, (Görüntü 2). Bu pek alışık olduğumuz bir durum değildir. Yani depremler savaş alanına dönüştü, Üç kırık birden kırıldı.

İlk deprem saniyede 5,6 kilometre hızla ilerleyerek Malatya'yı ve Elazığ'ı yıktı, diğer yerleri sarstı. Yönseme yönü Malatya'ydı. İkinci deprem ise bu kez Kahramanmaraş'ı, Elbistan'ı, Adıyaman'ı, ondan sonra da Diyarbakır'ı yıktı. Sonra üçüncü deprem geldi, ancak bu arada o bölgedeki bütün yapıları yıprattı.

Üçüncü deprem geldiğinde baş aşağı Hatay'a doğru gitti, Kıbrıs Yayı kırığı ile birleşirken Hatay'ı yerle bir etti. Hatay'ı yerle bir etti diyorum. Bilmem içinizde görenleriniz oldu mu? Ayakta olan yapılar yok mu? Var ancak Hatay'ın, özellikle eski (tarihi) Antakya'nın yeniden yapılması gerekiyor. Ne var ki, Antakya'nın yerleşim alanları ile yapı niteliklerinde yanlışlarımız çok...

Yıkıntı alanında incelemelerde bulunduğumda üç türlü yıkım gördüm. Kaldı ki, her depremde, bu üç türlü yıkım gevşek alanlarda yaşanır. Bunlardan bir tanesi şurada gördüğümüz gibi yapısal sorunlu yıkımlar. Yapılar bulunduğu yerde güm diye göçer. Buradaki olay, yapının içindeki gereçlerin kötülüğü, yapım yanlışları ya da yapı denge tasarımında (statik) eksikler nedeniyle yapının bulunduğu yerde göçmesi. Bunlardan bir tanesinde baklava türlü bir göçme görüyorsunuz. Ancak, böyle baklava türlü göçmeleri öp, başına koy... Çünkü birçoğunda beton niteliği o kadar düşüktü ki, böyle bir göçme olacağına sanki toprak yığınına tümsek yapmış gibi bir göçük ile karşı karşıyayız. Bunun içinden bir kişi nasıl kurtarılır diye bir mucize beklersiniz.

İkinci, yer sorunlu yıkımlar. Bunda yan yatma ya dönme ya da yerin içine batma biçiminde görülür. Ortadaki yapıda, başlangıçtaki yapı katı 5, ancak depremde 2,5 kat yerin altına batmış, batan kesimde olanlar ölü olarak çıkmışlar. Bu örnek 1999 Gölcük'ün (M7.5) Yalova'da bir evdeki etkisinden alındı. Bu batma örneğini gelecek bir depremlerde İzmir'de nerede görebiliriz? Meles Ovası'nda, Bayraklı'da, Bornova'da, Özkanlar'da görebiliriz. Nerede görebiliriz? Alaybey'de, Karşıyaka'da, Bostanlı'da, Mavişehir'de, Çiğli'de, Menemen'de, Sasalı'da, Seyrek'te, İnciraltı'nda bu tür toprak altına yapının belli bir katının battığını görebiliriz. Ancak, görmemek elimizde. Çünkü gevşek sulak, oturmamış, sıkışmamış, toprak yerlerde sıvılaşmayla, toprağın taşıma gücü 2 ile 3 kat bile düşebilir. Yapı ağırlığını taşıyamadığından toprağın altına gömülebilir.

Üçüncü, deprem işleyişli, dalganın yönsemesiyle ilgili bir yıkımdır. Eğer en büyük ivmenin geldiği kırık doğrultusu yönüne yapınız dik olarak duruyorsa, deprem dalgası, yönseme etkisiyle gelir, yapıyı uzun eksenli boyunca vurup arkaya, iterek, yere kapaklar. İşte Antakya'daki Rönesans yapısı bunlardan bir tanesiydi. Demek ki kırılmanın, yıkılmasının üç tane bileşeni varmış; yapısal sorunu, yer sorunu ile deprem işleyişi. Sarsıntı geldiğinde, yapının esnek davranmasını isteriz. Böyle yapıdan herkes canlı çıkar. Yapı yığılma yapıdan çok da olmasa ölü çıkar.

Dünya ölçeğinde baktığınızda yapılarının yerden gelen sorunlarla yıkılma oranı yüzde 20'dir. Ancak son Kahramanmaraş depreminde yer sorunlu yıkılmaların oranı yüzde 60'a çıktı. Neden? Biraz önce göstermiş olduğum kırmızı tarım alanlarına yapılaşma geliştiği için yerden gelen sorunlar nedeniyle yıkıldı.

Adana'ya da gittim, Adana'da 15 ile 25 katlı yeni deprem yönetmeliğine göre dikilmiş yapıların bulunduğu yerde göçtüğünü gördüm, bulunduğu yerde. Çünkü kent verimli, sulak, gevşek, Çukurova Tarım alanlarına doğru gelişmişti. Çukurova bilirsiniz birinci sınıf tarım alanıdır. Çukurova'dan kırık mı geçti? Hayır geçmedi. Peki! Ne yıktı orayı? Gelen sarsıntı dalgaları

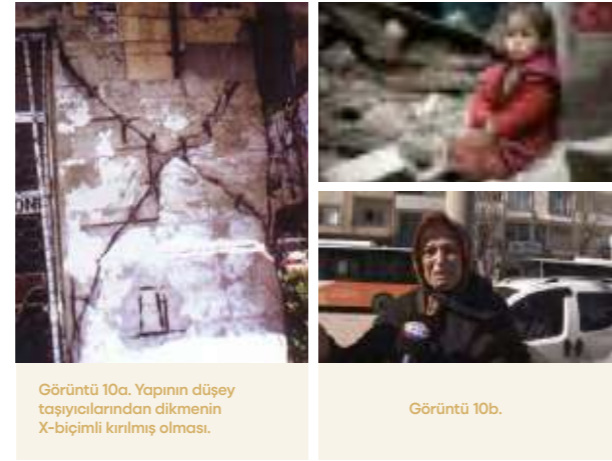
yıktı. Dolayısıyla şu fay geldi, bu fay gitti dütdürüsünü, onun yarattığı yersiz korkuyu bir yana bırakın. Önemli olan ne? Sarsım, sarsıntı, sarma... Size gelen sarsıntı evinizin altında sönümleniyor mu, yoksa büyüyor mu? Gelen sarsıntı ile yapının salınımı uyumlu mu, uyumsuz mu? O uyumlu durumuna İngilizce'de rezonans deniyor, biz uyumluluk ya da aşırı çalkalanma diyoruz Türkçede. Bu ölçülebilir bir değer mi? Evet jeofizik mühendislerince kolayca ölçülebiliyor. Dolayısıyla, daha deprem olmadan, yapınız ayaktaiken, depremde yıkılıp yıkılmayacağını yüzde 80 doğruluk oranıyla belirletebilirsiniz.

Depremi üç tane davranışı vardır. Bir tanesi göçük yapı, hemen önde gördüğünüz gibi. Deprem geldiği zaman olduğu yerde göçer. İkincisi yoğruk yapı Yoğruk yapıda ise bir yana doğru yapı kaykılır, çok ağır bir yaranmaya uğrar ancak ya göçmez ya da bazı katları göçmez. Şimdi göçük yapıdan sağ çıkma oranı yüzde 17'dir. Yoğruk yapıdan sağ çıkma oranı daha yüksektir. Diyesim ağır yaralı yapıdan sağ çıkma olasılığı daha yüksektir. Esnek yapı vardır bir de. Esnek yapıda yapı hiç bozulmaz, bir yana doğru ağabilir Bu da genellikle sivilaşma diye adlandırılır, bir yana doğru az çok eğilebilir.

Esnek yapıda herkes kurtulur, kimse ölmez. Şimdi inşaat mühendisliğinde önemli olan göçmeyecek yapıyı yapmaktır. Yapının duvarlarının çatlaması, o yapının kötü olduğunu göstermez, ancak dikme, kiriş gibi taşıyıcıların kırılması ya da çatlaması o yapının kötü olduğunu gösterir.

Ne yazık ki her büyük depremin bıraktığı izler, kimsesiz kadınlar, çocuklar ile anasız babasız kalan genç kızlardır... Şu kadının yüzüne bakarak ben bir kitap yazabilirim. İstiraba bak yüzdeki, ayrıca şu çocuğun yüzüne bak... Daha küçücük, yaşama yeni gelmişken bizim bunu yaşatmaya ne hakkımız var değil mi? Çocuğun hiç suçu yok, oradaki çürük evi, kötü yerde yapan biziz, Depremlerde en büyük sorunlardan biri: kimsesiz, korumasız kalan kadınlarımız, genç kızlarımız ile çocuklarımız olur. 60 saniye önce var olan düzeniniz, varlığımız, 60 saniye sonra darmadağın olur.

ONBİRİL DEPREMİNİN ÇIKIŞI

Onbiril(Kahramanmaraş) depreminde yapı yaranmaları oranı şöyle: Konutların yüzde 11'i ağır yaralı ya da göçük biçiminde depremi gördüler. Yüzde 18'i orta yaralı, yüzde 30'u az yaralı, yüzde 41'i yarasız olarak atlattı. Ancak Kahramanmaraş'ta, Kahramanmaraş depreminin etkilediği o 11 ilde bana göre yapıları yarasız anlatanlar bile çekinceli yapılardır. Çünkü, sarsıntılar yer ile yapı yorulmaları oluşturdu. Artık onlar sanki 6 ve 7'nci raundu bitirmiş bir boksör yorgunluğunda. Yeni, dinç bir deprem geldiğinde artık yer ile yapıların direncini sıfırdan başlanmayacak, 6'ncı, 7'nci raunttaki yorgunlukla başlayacaktır. Biliyorsunuz boks maçı 12'de biter.

Özellikle deprem dalgaları yeri hallaç pamuğu gibi attığından, toprak sürülmüş gibi havalanmıştır. Bu nedenle 2023'te deprem bölgesinden kaldırılan tarımsal ürünlerde artış beklenir.

İZMİR YAKIŞTIRMASI

Peki! İzmir'deki durum nasıl? İzmir'deki İzmir depremi değil, bu İzmir sarsıntısı. 2020 Sisam Depreminin İzmir'de etkisini yazdığım kitabın adını *İzmir Sarsıntısı-Bayraklar Asılı Kaldı* koymuştum.

Neden *İzmir Depremi* diye bir ad koymadım. Sisam'da üreyen dalgalar önce Karşıyaka'ya, Mavişehir'e geldi. Eğer depremin süresi 5 saniye daha uzasaydı, şu anda Karşıyaka, Bostanlı, Alaybey, Mavişehir'de hemen hemen Bayraklı ve Manavkuyu'da görmüş olduğumuz yıkıntıların benzerini yaşayacaktık. Meles düzlüğünde yalnızca 14 ev değil, çok daha fazla ev yıkılacaktı. Şimdi peki, ne oldu o yapılara? O yapılar şu anda çok yorgun. Deprem gördüler artık eski konumlarında değil. Yalnızca yapılar deprem görmedi, yer de gördü, yer de çok yorgun. Gelen dalgalar sanki bir belleme makinesi gibi yeri belleyerek yerin taşıma gücünü, depreme karşı direncini düşürdü. Artık İzmir'de gelecek bir depremde, o deprem görmüş konutlar ayakta kalsa bile aynı dirençle karşılık veremeyecekler.

DEPREM ÖYKÜNDÜRME, KARŞILAŞTIRMA, YAPILAN YANLIŞLIKLAR, DEPREMİN YAZGIYA, İLAHİ ADALETE BAĞLANMASI

Eğer benzetme yapacak olursak, Kahramanmaraş depreminde yüzde 11 ağır yaralı göçük var. Şimdi benim saydığım bu semtlerde yaklaşık bağımsız konut sayısı 75 bin. 75 bin konutun yüzde 10'u yıkılsa diye kendi kendime düşündüm, 7.500 yapıyor. Her konutta 4 kişinin oturduğunu düşünürseniz, depremde -bunu sizi korkutayım diye söylemiyorum, yalnızca bir benzeşim yapıyorum- büyük bir depremde 300 bin kişinin İzmir'de göçük altında kalması şaşırtıcı olmaz. Neden? Sabahki oturumda Kamil Bey belirtti; Onbiril deprem bölgesinde kişi yoğunluğu kilometrekare başına 140, İzmir'de 370, İstanbul'da 3050. Dolayısıyla daha küçük boyuttaki bir deprem hem İzmir'de hem de İstanbul'da daha yıkımcı, daha ölümcül olabilir.

Onbiril (Kahramanmaraş) depreminin özetine bakacak olursak, 11 ilde 13,5 milyon kişi yaşıyordu, 4 milyon da konut vardı. 48 ila 75 bin ölü. Tahminiye göre göçük altında kalan kişi sayısı yaklaşık 250 bin kişi, 110 bin kişi de yaralı. Buna baktığımızda 90 bin kişi nerede diye düşünüyorsunuz. Antakya'ya 15 gün sonra gittiğimde, halen göçük altından ölümlerin çıkarılmadığını gördüm, birçok göçüğeyle ulaşamamıştı bile. Şimdi İzmir'in, yollarını düşünecek olursanız, İzmir'in yollarına araç bırakmanız ya da gitmeniz bile zorlaşıyor. Gün geçtikçe, yaşayan kişiler için değil de araçlar için bir kent kurduğumuz ortaya çıktı. Deprem olacak, eviniz göçecek, sonra siz o yüzde 17'lik kişi arasına gireceksiniz, bir yaşam

üçgeni içinde diri kalacaksınız, “*gelsin beni kurtarsın*” diye bekleyeceksiniz. Şansınız çok az... Çünkü, inanın Hatay-Antakya-Defne'nin Armutlu Mahallesi'nde yapılar öyle yıkılmıştı ki, sağdan soldan yolların tamamen hepsi yığıntıyla doluydu. Bırakın aracı, yayan bile giremiyordunuz, yol görünmüyordu ki yıkıntı yığınlarından. Hiçbir kurtarma takımı gelmedi, gelemedi, kimseyi kurtaramadılar.

Buradaki yaşanan üzüntüler, kurtuluşlar üzerine yeni bir kitap yazdım, sanırım ben de kitap yazma tutkunu bir kişiyim, *Göçük Altında* diye. Yazılmamış, anlatılmamış çok acılar var ancak gerçekler...

DEPREM DOĞA, AFET İSE; SİYASİ, EKONOMİK, EĞİTİM BAĞIMLIDİR.

Bizim bu gerçeklerle yüzleşmemiz gerekiyor. Depremi kırana dönüştüren nedir? (Kıran, afetin Türkçesidir). Benim anneannem Selanik doğumluydu, onun hiç afet dediğini duymadım, hep kıran derdi, kıran girdi diye söylerdi.

Bir doğa olayı olan deprem nasıl kırana dönüşür?

1. Yeteneksiz yönetimler.
2. Ekonominin bozukluğu; yoksulluk.
3. Eğitim düzeyinin düşüklüğü varsa, depremin adı afet olur.

Arkadaşlar, eğer bunlardan bir tanesi ülkede gerçekleşmişse depremin adı afettir. Türkiye'de, 6 Şubat 2023'de bunun bir tanesi değil, üçü birden gerçekleşti. Dolayısıyla 1947 yılından beri İsmet İnönü'nün söylediği bir söz var:

Benim en büyük başarıım çok partili rejime Türkiye'yi geçirmemdir.

Ben asla katılmıyorum buna. Çünkü devrim henüz sürecini tamamlamamıştı, Köy Enstitüleri daha yeni meyvelerini vermekteydi. Köy Enstitüleri'nin Amerika etkisiyle kapatılmasına göz yumarak, imam-hatip okullarının açılmasını sağlayarak bugünkü yaşadığımız olaylar başlamıştır, eğitim düzeyi düşmüş, yönetime dinsel yorum girmiş, laiklik büyük darbe almıştır. Bugün başımıza gelenler son 1947'den beri yapılmış yanlışlardı. Adnan Menderes

yönetime geldiğinde, “ Ülkeye hürriyet geldi, herkes istediğini yapabilir!” diyordu.

Adnan Menderes'in sloganı buydu. Ben o yıllarda daha çocuktum. Herkes istediğini yapabilir... O dönemde yurttaşların yüzde 70'i köylerde tarımla uğraşıyordu, yüzde 30'u kentte yaşıyordu. Bu slogan, sonrasında gelen sağcı yönetimlerce süreklilik kazandı. Buna da “*Milliyetçilik*” dediler. Her gelen yeni yönetim, “*Biz Demokrat Parti'nin devamıyız.*” diye övündü.

Oysa onları uyarmak gerekiyordu. Çünkü Demokrat Parti ile benzer yönetimler, Atatürk'ün ilkeleri ile Türk devrimlerine karşı olan yönetimlerdi.

Sonuçta böyle, baskıcı, tek erkli, özgürlükleri kısıtlanmış, dinsel anlayışlı güncel bir duruma geldik. 1970'de, ki ben o yıl üniversitede deprem bölümü (sismoloji) asistanydım, ilk deprem gördüğüm yer Kütahya-Gediz'dir. Gediz'e hepimizin çok iyi bildiği siyasetçi, başbakan Sayın Süleyman Demirel geldi. Deprem Gediz köylerini yerle bir etmişti. Aslanapa yerle birdi; benim ilk deprem gördüğüm yer orasıydı...

Dedi ki:

Deprem takdiri ilahidir, devletimiz büyüktür. Ne yapalım, bu da sizin kaderinizmiş. Kimse, kadere karşı çıkmaz. Bir fani ne bir dakika kısa, yaşar ne bir dakika da uzun yaşar...

Depremden perişan olmuş, evlerini, yakınlarını yitirmiş köylüler o siyasinin elini öpmeye, şapkasını da kapmaya çalışıyorlardı.

1999 oldu, Gölcük depremi, o siyasi yine bu kez Cumhurbaşkanı olarak baştaydı. Bakın, 70'ten 99'a, 29 yıl Abdülhamit'ten daha uzun iktidarda kalmışlar nerdeyse... 99 Gölcük depremi (M7,5) oldu, yine aynı siyasi, aynı sözü söyledi. Ben de oradaydım tesadüf... O sırada bir köylü kadın çıktı geldi, o dönemde eskiden devleti yönetenlerin çok korumaları yoktu. Yönetenlerin suç oranı arttıkça koruma sayısı da artar. Demirel'i tuttu yakasından köylü kadın, böyle sarmaya başladı.

“Bunlar hep sizden oluyor, bunlar hep sizden oluyor.” dedi.

Ben bunu görünce dedim: Türkiye kurtuluyor.

Yıl 1999'du... Düşünün; bir köylü kadın bilinçlenmiş, ülkenin cumhurbaşkanının yakasını sallıyor. O yıllarda bayağı demokratikmişiz, değil mi?

Deprem ölümlerini arttıran kişilerin doyumsuz çıkarları, doyumsuz para kazanma güdüleridir.

Değerli arkadaşlar;

“Kıranı, afeti, Tanrı değil siyasiler ile toplum yaratır.”

O nedenle,

“Deprem taktiri ilahi değil, taktiri siyasidir”

Toplum davranışına gelince,

1. Neden deprem bölgelerinde yerleşiyorsun?
2. Deprem için güvenli dağlık-kırsal alanda yapılaşmıyorsun da neden düzlük sulak tarım alanlarında yapılaşıyorsun?
3. Neden yer davranışına uygun, sağlam yerde, sağlam yapı dikmiyorsun?

YAPILAŞMADA YER SEÇİMİ

Ben açıklayayım, neden? Annem, kardeşlerim Bostanlı'da bir derenin kenarında oturuyorlardı. Annemi 2013'te yitirdik... Anneme diyordum ki; “*Ya Anne şu Bostanlı'daki evden çıkın, Yamanlar dağına taşının, orası deprem bakımından*” çok güvenli.

Terzi söküğünü dikemez derler ya; annem o zaman 81 yaşında mı neydi.

“Oğlum sen her televizyona çıktığında bizim evin değeri yüzde 50 düşüyor.” diyordu.

Şimdi demek ki toplum için mal önemli. can değil, mal önemli. Ondan sonra anneme ısrar ediyordum,

“Ya anne Yamanlar'da bir ev alın, oraya göçün, bakın ileride deprem olacak. Bostanlı'nun yeri kötü.”

Diyordu ki, haklı olarak:

Ben buradan Bostanlı çarşısına iniyorum, parkta oturuyorum, orada arkadaşlar buluyorum, onlarla konuşuyorum. Dağın başında öyle bir şey yok ki. Kimle konuşayım?

Demek ki sağlam yerde, sağlam konut yapmak yetmiyor, sosyal donatı yapmak gerekiyor değil mi? Parklar yapacaksınız, sinemalar, eğlence, dinlence ile spor alanları yapacaksınız. Karşıyaka stadyumunu yıktın, yine aynı yere yaptın? Olabilir mi böyle bir aymazlık?

Hiç siz belediye yöneticileri, bakanlar, Efes'i görmediniz mi? Efes'in tiyatrosu nerede? Selçuk Ovasının ortasına mı yapmış? Dağın başına yaslamış değil mi? Yahu sen, Anadolu uygarlıklarından hiç esinlenmedin mi? Git Karşıyaka Stadyumunu Doğançay'a yap, bir dağın vadisine daya; aynı eskiden nasıl yapılmışsa öyle. Hem de daha ekonomik bir biçimde yapabilirsin. Diyesim o ki, kenti yönetenler ovaya, deniz kenarına doğru, tehlikeli yere doğru kişileri yönlendiriyor. Mavişehir'in önüne nasıl sen koskoca 15-20 katlı yapıları izin verirsin? Denizin önüne, çamurun, bataklıkların içine böyle yüksek yapılar yapılabilir mi? Şu anda orada hep paslanma sorunları var.

“E biz oraya kazık çaktık.” diyorlar.

Dünyaya kazık çakamadın ancak yere çaktığını sanıyorsun. O kazıkların çoğu kayboldu. Orada çamurun derinliği kabaca 300 metre; çökel kuru toprak değil, bildiğiniz cıvık çamur. Gediz çukurunun, Çatalağzı Deltası'nın çamurları, yaklaşık 300 metre kalınlığında! Üstündeki kazıklar sanki jöleye batırılmış iğne gibi duruyor, o kadar duruyor. Niye oraya çok katlı gökdenler yaparsın? Mavişehir'i nasıl yapılaşmaya açarsın? Emlak Bankası konutları bile orada. Bunu yıllardır söylüyoruz. Bu ülke yönetimi, partisi kim olursa olsun çıkar üzerine kurulmuş. Düzen 1938'den beri bozuldu.

Peki! Kentin ne yana doğru gelişeceğini kim veriyor? Eskiden Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, şu anda Çevre ve İklim Değişikliği Bakanlığı karar veriyor. Açıkçası, tarım alanlarını yapılaşmaya açanlar, yurttaşların ölümüne yol açanlardır. Peki, o tarım alanlarına açılan yerlerde yapı tasarımını yapan kimler? Belediyeler. Peki, tarlayı arsaya dönüştürdükten sonra orada yapıları kimler yapıyor? Üstleniciler, diyesim Farsçasıyla müteahhitler... Ee bu durumda, sen ey yönetici Kahramanmaraş deprem oluyor, suçlu bulmak için müteahhit arıyorsun.

Suçlu, suçluyu arıyor...

Bunların iznini veren sizsiniz, ayrıca her kentte bu böyle. Aydın'ı Zeybek, Kuyulu, Efeler yerleşimleri için eleştirdim geçenlerde, hemen Topuklu Efe Özlem Hanım beni aradı:

Ya hocam doğru söylüyorsun ancak biz de ovaya inmek istemiyorduk. Oraları gitmeye üstten bakanlık karar veriyor, dolayısıyla kent o yana, ovaya doğru geliyor.

Aynı sıkıntı, her yerde aynı sıkıntı. Bilinç diyeceğim Türkiye'yi yetenekli kişilerin yönetmesi gerekiyor, yetenekli kişiler, yetenekli, doğrudan, ilimden yana olan kişiler.

Deprem bir yasası vardır.

"Bir yerde belli büyükte bir deprem olmuşsa, gelecekte o yerde en az o büyüklükte deprem olur."

Buna depremin yasası denir. Özellikle, jeotermal ısıyı yüksek olan kıvrık alanlar geçmişte çok büyük deprem görmüş demektir. Su ne ölçüde sıcaksa, gelecekte beklenen deprem o ölçüde büyüktür.

İZMİR'İN DEPREM DURUMU

Milattan sonra 17'de Yunt Dağı-Aigai depremi oluyor, M7,0 büyüklüğünde; Alaşehir, Philadelphia, Turgutlu, Manisa, İzmir, Aliağa'ya kadar 250 kilometre boyunca yapıları yıkıyor. Bu depremin etkileme boyu ne kadar? 400 kilometre. MS17 yılında, 250 kilometre boyunca yıkıyor her yanı. Bakın hepsini saymayayım; daha son MS170, 680, 1039, 1300, 1608, 1688... MS1688 depremi, İzmir'in küçük kıyameti. M7,2 büyüklüğünde bir deprem, bu deprem belgelere göre İzmir'in içinde.

Olasılıkla nerede? Kemeraltı'nda oluyor depremde, Alsancak, Konak'ın bulunduğu kesim 30 metre denize doğru kayıyor. Ayrıca süpürtü(tsunami) dalgaları oluşuyor. İzmir'in bulunduğu yer, 60 metre göçüyor (bu biraz abartılı. 60 santim olmasın?). 60 metre göçemez. Belki 60 santim göçüyor. Çünkü İzmir Körfezi, milyonlarca yılda göçmeyle oluşmuştur.

Demek ki İzmir'de depremler çok sık oluşmuyor, yaklaşık 200 ile 350 yılda bir oluşuyor. Şu da bir gerçek ki, her an İzmir'de M7.2'lik bir deprem olacakmış gibi İzmir'i hazırlamamız gerekir. Ancak, *"İzmir'de her an deprem olabilir."* sözü doğru değildir. Diyesim o dur ki, nereden biliyorsun, 200 ile 350 yıllık dönemin dolduğunu da bunu söylüyorsun?

İzmir'de depremin yıkıcılık eşik değeri M6.5'tur. M6.5'a kadar depremler İzmir'de yıkıcı olmaz, M6.5'tan sonra yıkıcı olmaya başlar. Gelecek deprem, öncelikle, kötü yerdeki kötü yapıları, daha sonra da biraz daha iyileri, daha sonra biraz daha iyileri yıkmaya başlar. Hiçbir zaman İzmir'de Kahramanmaraş'taki gibi M7,5, M7,6, M7,9'luk depremler olmaz.

Ne var ki, İzmir'in en deli kırığı İzmir kırığıdır. Nereden geçiyor bu çat(fay)? Yaklaşık Tepecik'in altından, Kemeraltı, oradan Konak; eski Varyant dediğimiz yerin altından. Orada delersen sıcak su bulursun. Onu ısıtan da orada önceden olmuş büyük İzmir depremidir. Kırık, oradan Güzelyalı, Göztepe, oradan Güzelbahçe'ye doğru Urla, uzanıp gidiyor... Demek ki kırığın nereden geçtiği çok önemli değil, o depremden çıkan, sizin yapınıza doğru gelen sarsım dalgalarının gücü ile ivmesi önemli.

Odağı nerede olursa olsun, bir deprem olduğunda, İzmir'de en çok sarsılacak yerler: Karşıyaka, Alaybey, Bostanlı, Çiğli, Bayraklı, Mersinli, Özkanlar, Bornova, Kahramanlar, Basmane, Alsancak, Konak, Menemen, Sasalı, Seyrek... Ben İzmir'de oturuyor olsam, buralarda oturmam. Şimdi depremden korkanlar, Sasalı ile Seyrek'e gidiyor. Orası bir bataklık alanı. Urla, İnciraltı, Karataş, Güzelyalı, Göztepe, Güzelbahçe... Buraları da depremden etkilenir, ancak oralarda yer sağlam, İzmir'in güneyinde yer sağlam. Yerin sağlam olması deprem etkilerini büyük bir oranda düşürüyor. Onun için kuzeydekiler Yamanlar dağına doğru, Bornova sırtlarına doğru; güneydekiler ise Fahrettin Altay, Hatay'a, ötesi Eşrefpaşa'ya doğru, Karataş'ın sırtlarına doğru yerleşmeliler. Oraları, bir depremi geçirmek için daha güvenli bölgeler olarak görüyorum.

İzmir'in jeofizik davranışına baktığımızda, kırmızıyla gördüğümüz yer biliyorsunuz İzmir Körfezi'nin hemen kuzeyi. Bir yanda Menemen'den başlıyor, Çiğli, Mavişehir, Bornova'nın tamamı, üniversiteye kadar olan alan ile İnciraltı kesimleri; buraları depremde en duyarlı yerler. Depremde İzmir'de yıkımın en büyük nedeni rezonans olacaktır. Diyesim, yerle yapının sarsım sıklığı uyuyor mu, uymuyor mu? Kırmızı ile gösterilen yerler sıvılaştırmanın da çok olduğu yerler. Diyesim o ki, buralarda biraz önce söylediğim gibi kuzeydekiler Yamanlar Dağı, Doğançay, Bayraklı, Bornova sırtları, EVKA'ların olduğu dağlık yerler iyi.

Bu sunumda, çok ayrıntısına giremem. O nedenle, "Hocam bizimki nasıl? diye sormayın.". İleride İzmir'e bir daha gelir anlatırım. Güneyde Fahrettin Kerim, Gökay, Limon Tepe, Balçova, Uzun Dere sırtları, TOKİ yapıların olduğu yerler oldukça iyi. Ben neredeyse TOKİ'nin reklam ajansı gibi çalışıyor olacağım, ancak TOKİ iyi yapı yapıyor, diyesim sağlam yapıyor. Tepecik, Eşrefpaşa, Karataş; buraları kötü değil, iyi. Ancak depremde Eşrefpaşa, Karataş etkilenir mi? Etkilenebilir. Özellikle Eşrefpaşa yapıları çok kötü,

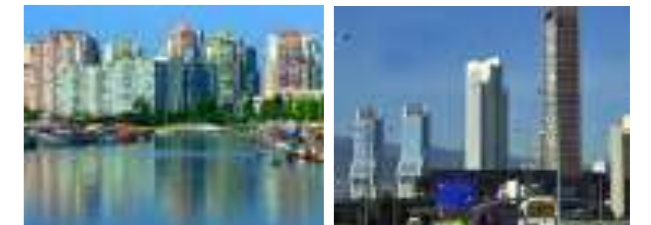
Şimdi bazı teknik konuları geçeyim. Bu kırmızıyla görmüş olduğunuz yerler iyi değil. Oynak Gediz Catalağzı'nda gökdelenler... Bunlar bilime aykırı

arkadaşlar! İzmir'in ayıbı bu, İzmir'e yakışmıyor. Burada bir konut almanız para kazanan kişileri desteklemeniz, kötü iş yapmalarına onay verdiğiniz anlamına geliyor. Almayacaksınız, elinde kalacak. Bataklıkta gökdelenler.

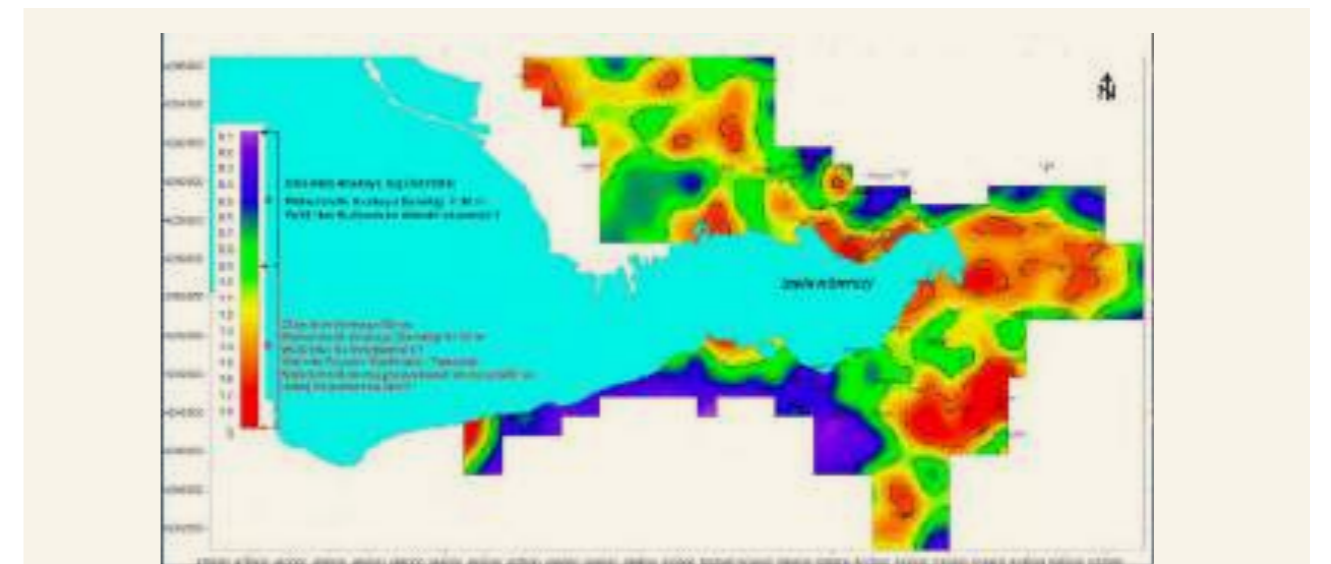
Buradaki kimi gökdelenleri yapanlar benimle dalaştlar; *"Bizim yapılarımızı kötülüyorsunuz, satışlarımızı engelliyorsunuz!"* diye.

Yahu, "senin canın" diyorum, o *"benim malum, ticari kaygım"* diyor.

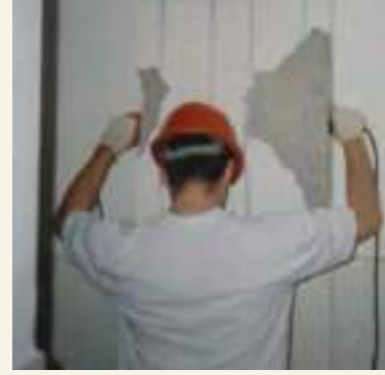
İşte sıkıntı burada. Buralardan konut almayacaksınız, elinde patlayacak, başka çıkış yolu yok.

Görüntü 13b. Mavişehir çamurları ile Meles sulu gevşek çökeltileri üzerine umursamazca kondurulan gökdelenler.

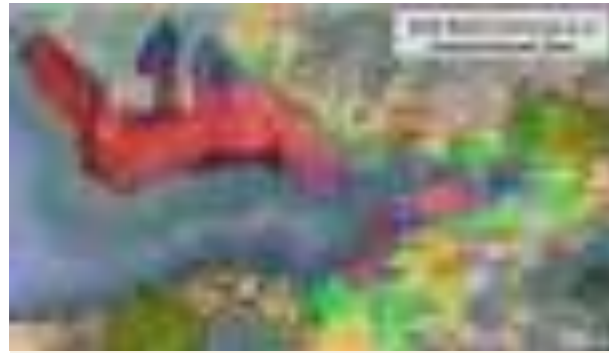
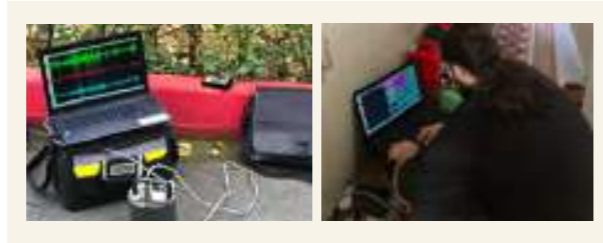
Görüntü 13. İzmir'in Jeofizik haritası. Vs30. Kırmızı yerler depremde en çok yıkım beklenen en gevşek, sulak yerler. Maviler sağlam, yeşiller orta.(DEÜ, Deprem Araştırma Merkezi)

Görüntü 14. Yer ile yapının deprem öncesinde davranışını belirlemek için yapılan yer-yapı jeofiziği çalışmalarından birkaç örnek. Yukarıda çalkalanma(rezonans) ölçümü, ortada yer ıslaklığı için elektro çekimi, aşağıda beton niteliği için ultrason.

YER-YAPI JEOFİZİĞİ ÇALIŞMALARI

Yer-yapı Rezonansı(uyuşumu, aşırı çalkalanmayı) bulmak için bir jeofizik mühendisi titreşimci(micrometremor) ölçüsünü bir saatte alabilir. Böylece, deprem sırasında uyuşumla aşırı çalkalanma olacak mı, olmayacak mı, belirlenebilir.

Görüntü. 15. İzmir'den en çok göçük beklenen yerler (kırmızı alanlar). İzmir Büyükşehir Belediyesi

SONUÇLAR, ÖNERİLER

Gediz Çatalağzı üzerinde Karşıyaka, Bostanlı, Ma- vişehir, Çiğli, Sasalı, Seyrek, Menemen için ne yap- malı? Yamanlar Dağı'na doğru toplumsal donatı alanları önceden oluşturmalı. Açıkçası, Yaman- lar'da eğlence, spor, kültür, stadyum, yeşil parklar

yapılmalı. Ondan sonra toplu konutlar bu alandaki yapılara bir tasarı uyarınca, süre içinde Yamanlar'a taşınmalı. Taşınan yapıların yeri ormanlaştırılmalı. İzmir'de deniz kıyıları, Karşıyaka, Bayraklı orman- laştırılmalı, başka çaresi yok. Bunun ayrıntılarına bu kadar kısa zamanda inmem olası değil, ileride sunu- lar verirsem çok daha ayrıntısına inerim.

Kırmızı alanlardaki ağır yaralı, ayrıca sarsma duy- arlı yapılar yıkılmalı. (Görüntü 15). Bu yapılar dağa taşınmalı, orta-az yaralı, sığ temelli ya da güçsüz yapılara güçlendirme yapılmalı. Sarsım temeline yalıtıcılar takılmalı. Giriş ile birinci kata çapraz çelik çatıklar takılmalı. Çevrelerinde suyu sever ağaçlar dikilmelidir.

Genellikle İzmir'de gördüğümü yer seçimi ile yapılaşma yanlışlarını, tüm Ege'de görüyorum. Deprem en güçlü olarak giriş katına vurur. O ned- enle bodrum ile giriş katının çok sağlam olması gerekir. Ancak görüyorum ki giriş katları, dik- meler üzerinde duruyor, ara duvarları boş bırak- mışlar. Oysa, duvarların taşıma oranı yüzde 15'dir.

Deprem vurduğunda önce orası yıkılır, yapı da üstüne olduğu gibi geçer.

İstanbul'da da benim oturduğum ev, deprem güvensiz bir ev. Komşularım, diyorlar ki; "Ya ho- cam bunu dillendirme lütfen; kiracı bulamayız, evi de satamayız, elimizde kalır."

İşte anlayış böyle arkadaşlar. İnsan kıyafetiyle, kravatıyla papyonuyla aydın olmuyor; kafasıyla, düşüncesiyle, davranışıyla aydın oluyor.

Son olarak şunu söyleyeceğim arkadaşlar; biz de töre çöktü. Törenin Farsçası ahlak demek. Etik Türkçe bir kelime değil, İngilizce bir kelime. Töre çöktü töre, ahlak yok. Şimdi bu çöküşün en hızlı olduğu dönemlerin içindeyiz. Değerimiz yalnız- ca telefonumuz, yeni aldığımız arabamız, evimiz, televizyonumuz oldu. Değerler artık kendi üret- tiklerimiz değil, bilgimiz, görgümüz, eğitimiz, toplumsal ilişkilerimiz, değil, mallarımız, mülkleri- miz, bankadaki dövizimiz oldu. Şimdi madem ki biz bu kadar töreden uzaklaşmışız, bu durumda şunu yapmamız gerekiyor:

1. Yapı denetimlerin, yer yapı denetim kuruluşları- na dönüştürülmesi gerekiyor. Diyesim o ki, de- neticiler hem yapıyı, hem de yeri denetlemeli.
2. Ayrıca denetlediği yapının sürgit sigortası olması gerekiyor; sizden para alarak değil, sigortayı par- asız yapması gerekiyor. Eğer ileride o yapı yıkılırsa, bir kişi ölürse de katlı olarak ödemesi gerekiyor.
3. Her yapı için yer yapı güvenlik belgesi verilmeli, ayrıca bu güvenli/güvensiz belge tapuya işlen- meli. Siz bir ev kiralayacaksınız, tapuya gide- cektir, "Fılanca sokaktaki filanca evi kiralamak istiyorum." Tapu müdürü çıkaracak, diyecek ki; "Yapı güvenli değil." Kiralamayacaksınız ya da satın almak istiyorsunuz, gidiyorsunuz tapu dairesine sokak numarası söylüyorsunuz. Eğer uygun değilse satın almayacaksınız. Böylelikle biz artık kötü yapı üretemeyeceğiz arkadaşlar.

Cumhuriyet kimsesizlerin kimsesidir, eğer Cum- huriyet varsa.

Sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

- KAYNAKLAR
- Ercan, Övgün A. 2020. İzmir Sarsıntısı: Bayraklar Asılı Kaldı. Sisam Depremi. 275 s, Doğu Kitapevi, İstanbul.
- Ercan, Övgün A. 2023. Korkma: Depremden Korunma Kılavuzu. 150 s, Halk Kitapevi, İstanbul. 17. Baskı

- Ercan, Övgün A. 2023. Göçük Altında: Yaşanmış Gerçek Deprem Öyküleri. 296 s, Halk Kitapevi, İstanbul. 2. Baskı.
- Ercan, Övgün A. 2023. Deprem Olmasın: Ne Olur İstanbul ile Marmara'da. (Beklenen İstanbul Depreminin gerçek ile bilim kurgu romanı). 150 s, Halk Kitapevi, İstanbul. 2. Baskı. Halk Kitapevi.

Hiroyuki Unemori

Mimar

Mimar, Unemori Architects'in kurucusu. 2011 Tōhoku Depremi'nin ardından afetlere tümüyle dayanıklı bir şekilde tasarlanan ve afet yönetimi için de kullanılabilen Sukagawa Toplum Merkezi'nin mimarı.

DİĞER İNSANLARLA BİRLİKTE OLMAK İÇİN BİR YER: JAPONYA'DAKİ DEPREM ÜZERİNE DÜŞÜNMEK

Merhaba, tanıştığımıza memnun oldum. Ben Japon mimar Hiroyuki Unemori. Beni bu etkinliğe davet ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Türkiye'de gerçekleşen deprem için başsağlığı dileklerimi iletmek isterim. En kısa sürede toparlanmanızı umuyorum.

Japonya da depremlerin sık yaşandığı bir ülke. Bu yüzden bugün size, depremden sonra yeniden inşa ile ilgili projemden bahsedeceğim. Yeniden inşa, şehrin uzun vadeli geleceği hakkında düşünme fırsatıdır. Bu hikâyenin Türkiye'nin geleceği için faydalı olmasını umuyorum.

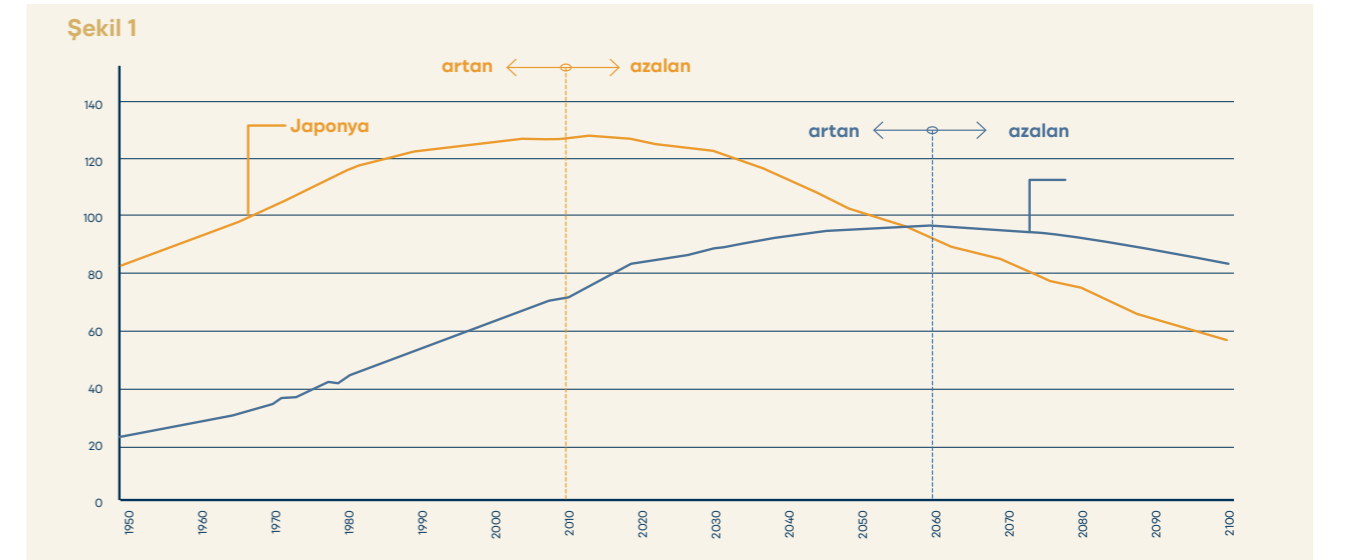
Bu Türkiye'ye ilk gelişim. İstanbul ve İzmir'i ziyaret ettim. Batı ve doğunun karıştığı kültürünüzün harika olduğunu düşünüyorum. Batı rasyonalitesi, doğu eylemselliği ve uzun bir tarih karışımının buranın karakteri olduğunu düşünüyorum.

Bir ada ulusu olduğumuz için Japonya'da bizim böyle bir kültürümüz yok. Örneğin, İstanbul'daki Kapalıçarşı'ya bunu görebiliyoruz. Aynı şekilde, yerleşim bölgelerindeki bazı küçük pazarlarda da öyle. Şehri ve insanların faaliyetlerini entegre eden kültür ve tarih gibi değerlerin korunmasının önemli olduğunu düşünüyorum.

Japonya'da yılda yaklaşık 20'den fazla 6.0'dan büyük deprem meydana geliyor. Bu nedenle, her deprem sonrasında, şehir planlaması ve yeniden yapılandırmanın bir sonraki aşaması için uygulamalar yapılır. Bina dayanıklılığı standartlarının güncellenmesi ve gelecekteki felaketler için şehir planlamasının yapılması gibi önlemler alınır.

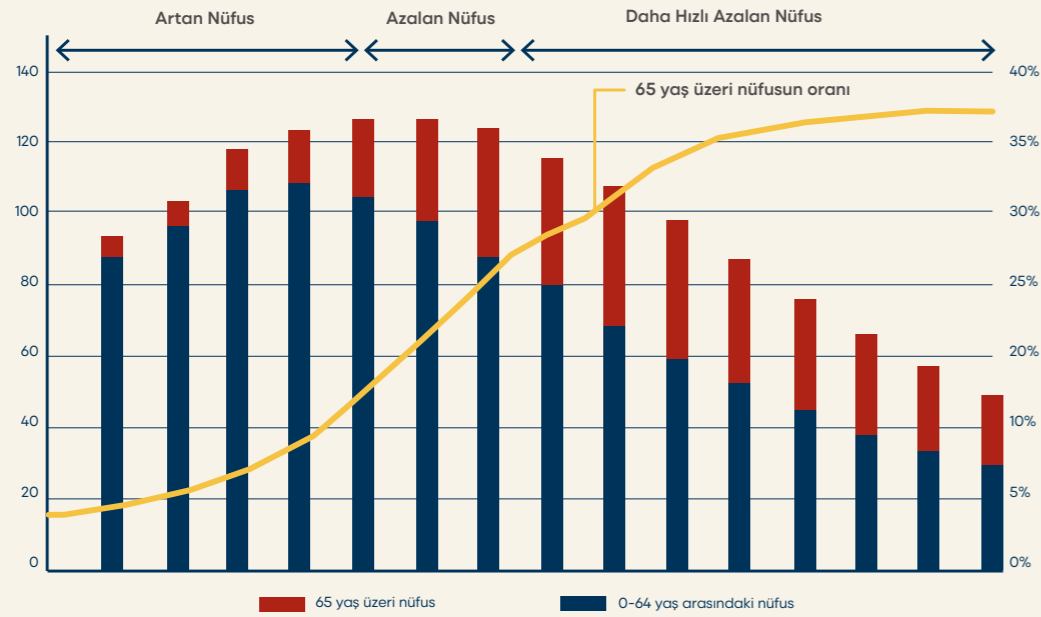
Öte yandan, şehrin önümüzdeki yüz yılını düşünürken, gelecekte hangi sosyal sorunların ortaya çıkacağını anlamamızın da önemli olduğunu düşünüyorum. Bunlardan biri nüfus azalması. Bu grafik (Şekil 1), Türkiye'nin nüfus değişimini gösteriyor. Bildiğiniz gibi, Türkiye'nin nüfusu hala yükselmekte, ancak 2060 yılında zirveye ulaştıktan sonra azalmaya başlayacak.

Japonya için ise, nüfus büyümesi 2010 yılında zaten durmuştu. Son zamanlarda ise azalmaya başladı. Bu nedenle birçok sosyal sorunla karşı karşıya kalmış durumdayız. Bunu daha sonra açıklayacağım. Bu grafik, Türkiye ve Japonya grafiklerinin bir karşılaştırması. Görüldüğü gibi 2060 yılında Türkiye'nin nüfus değişimi ile 2010 Japonya'sının birbiri oldukça benzer.

Şekil 2

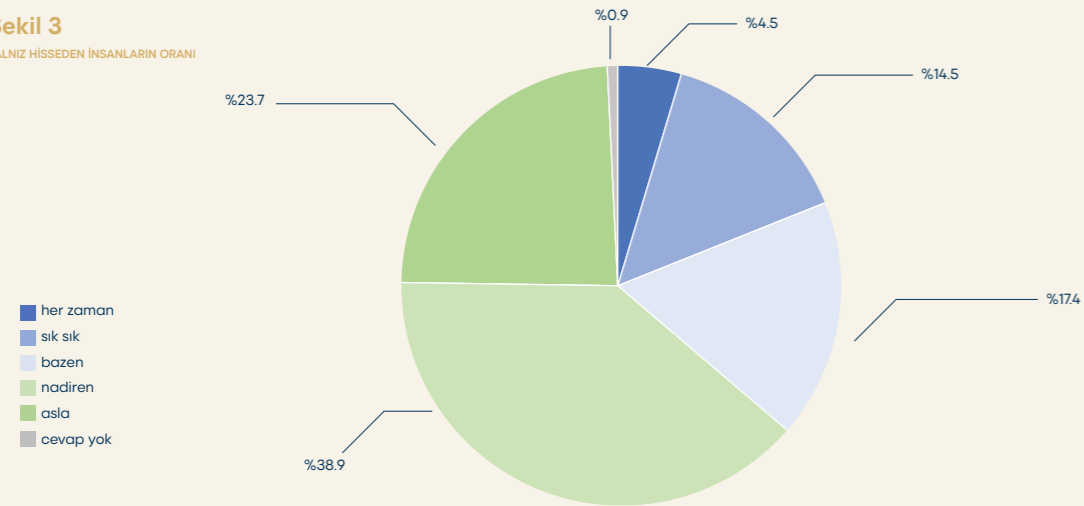
Sorunu daha ayrıntılı açıklayacağım (Şekil 2).

Geçmişte, Japonya'nın nüfusu savaş sonrası dönemden 2000'li yılların sonuna kadar artmaktaydı. Bu dönemde, birçok ev inşa edildi. Birçok sosyal konut da banliyölerde inşa edildi. Ne var ki, 2000 yılından itibaren nüfus azalmaya başladı ve bu azalma düzenli bir şekilde devam ediyor. Sonuç olarak, boş ev sayısı artıyor. Şu anda Japonya'daki evlerin yaklaşık yüzde 13'ü boş durumda. Özellikle banliyö şehirlerinde

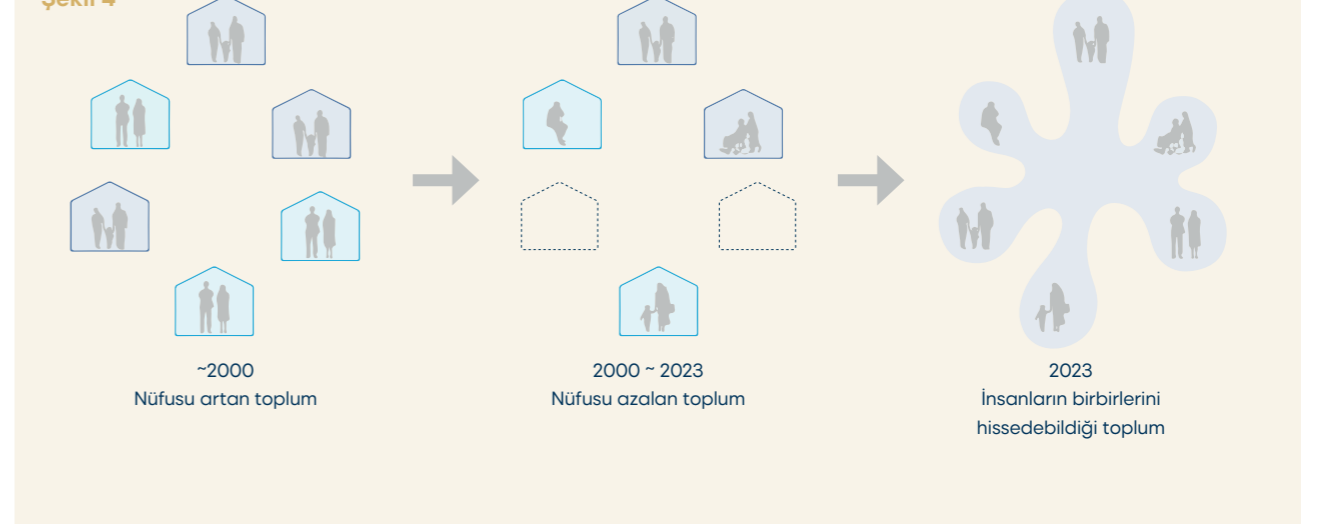
birçok alışveriş caddesi kapanmış durumda ve atmosfer gerçekten iç karartıcı ve insanı yalnız hissettiriyor. Günümüzden 2060 yılına gelinceye kadar, nüfusun bugünkünün yaklaşık üçte biri olması bekleniyor. Bu grafik, yaşlı nüfusun oranını gösteriyor. Turuncu renk 65 yaş üstü nüfusa, mavi renk ise 0-64 yaş arasındaki nüfusa işaret ediyor. Şuradaki kahverengi çizgi ise 65 yaş üstü nüfusun yüzdesini göstermektedir. Gördüğümüz gibi, bu oran sürekli artıyor. Bu artış, her 2.5 kişiden birinin yaşlı olacağı anlamına

Şekil 3

YALNIZ HİSSEDEN İNSANLARIN ORANI

Şekil 4

geliyor.

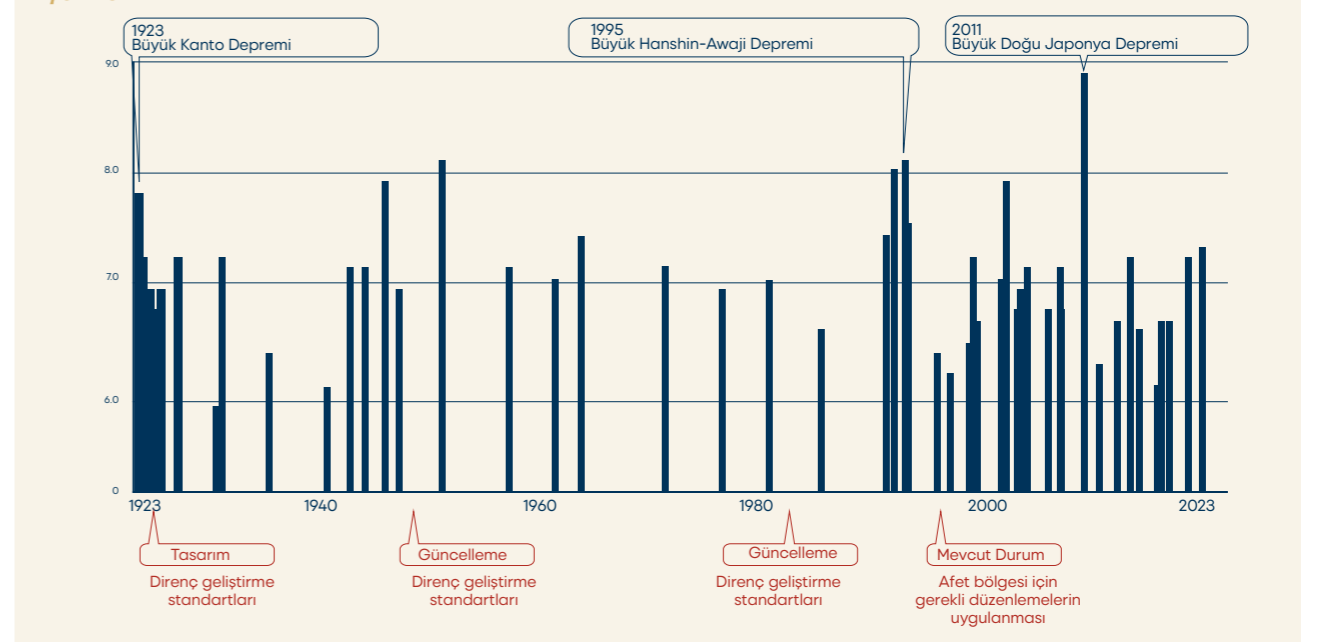
Yalnızlık hisseden insanların yüzdesini gösteren bir grafiğe bakalım (Şekil 3). Covid-19'dan bu yana, yalnızlık hisseden insanların sayısı artıyor. İstatistiklere göre, insanların üçte biri yalnızlık hissi yaşamakta. Dolayısıyla Japonya, nüfusun azalması, yaşlanma ve yalnızlık çağıyla karşı karşıya kalacak. Bu dönemde, insanların birbirleriyle ilişki kurabilecekleri bir

toplum yaratmanın önemli olduğunu düşünüyorum (Şekil 4).

Şimdiye kadar Japonya'da birçok deprem meydana geldi. Bu grafik, Japonya'da gerçekleşen 6.0'dan daha büyük depremleri gösteriyor (Şekil 5). Örneğin, yılda yaklaşık 20'den fazla 6.0'dan büyük

Şekil 5

Japonya'da 6 şiddetinin üzerinde gerçekleşen depremler

deprem meydana geliyor. Bu nedenle, her deprem sonrasında, şehir planlaması ve yeniden yapılandırmanın bir sonraki aşaması için uygulamalar yapılır. Bina dayanıklılığı standartlarının güncellenmesi ve gelecekteki felaketler için şehir planlamasının yapılması gibi önlemler alınır.

2011'deki Büyük Doğu Japonya Depremi hakkında konuşmak isterim. Deprem birçok can kaybına yol açtı. Bunun yanı sıra, tsunami ve nükleer santral de ciddi hasara neden oldu.

Felaketin ardından on iki yıl geçti ve birçok şehirde yeniden yapılandırma çalışmaları yaptık. Hükümet, üç aşamalı bir yeniden yapılandırma tanımı yapıyor (Şekil 6). Özellikle, yeniden inşa edilenler

aşamalara göre farklılık gösteriyor. İlk olarak, geçici konut ve altyapıları inşa ettik. İkinci olarak, şehir planlamasını göz önünde bulundurarak konut ve endüstriyel alanları yeniden oluşturduk. Ancak, bu planlar homojen ve basitti, resimdeki gibi. Çünkü planlayıcılar ve hükümet vatandaşları dinlemedi. Ancak insanlar bir araya gelmek ve iletişim kurmak istiyordu. Bu yüzden mimarlar 'Herkesin Evi' denilen toplanma yerleri tasarladı. Birçoğu bağışlarla inşa edildi. Konutlardan sonra, kütüphane gibi kültürel binalar ve toplum merkezi gibi kamuya açık binalar inşa ettik.

Bu şekilde, insanların doğal olarak bir araya gelebileceği alanlar yaratmanın önemli olduğunu düşünüyorum (Şekil 7).

Günlük hayatta, insanları ve çevremizi tanıyabileceğimiz yerler. Felaket durumunda ise, birbirimize yardım edebileceğimiz tampon alanlar.

Bir örnek olarak, Fukuşima Prefektörlüğü'ndeki Sukagawa şehrinde gerçekleştirdiğimiz bir yeniden yapılandırma projesini tanıtmak istiyorum:

Bu şehir de depremden ciddi şekilde etkilenmişti. Bu süreçte, bir toplum merkezinin yeniden inşasında yer aldım. Hedef yaratıcı bir yeniden yapılanmaydı. Bu hedef, öncekinden daha iyi ve daha yaratıcı bir binanın yapılması anlamına geliyordu.

Şekil 7

Şekil 8

Şekil 9

Şekil 10

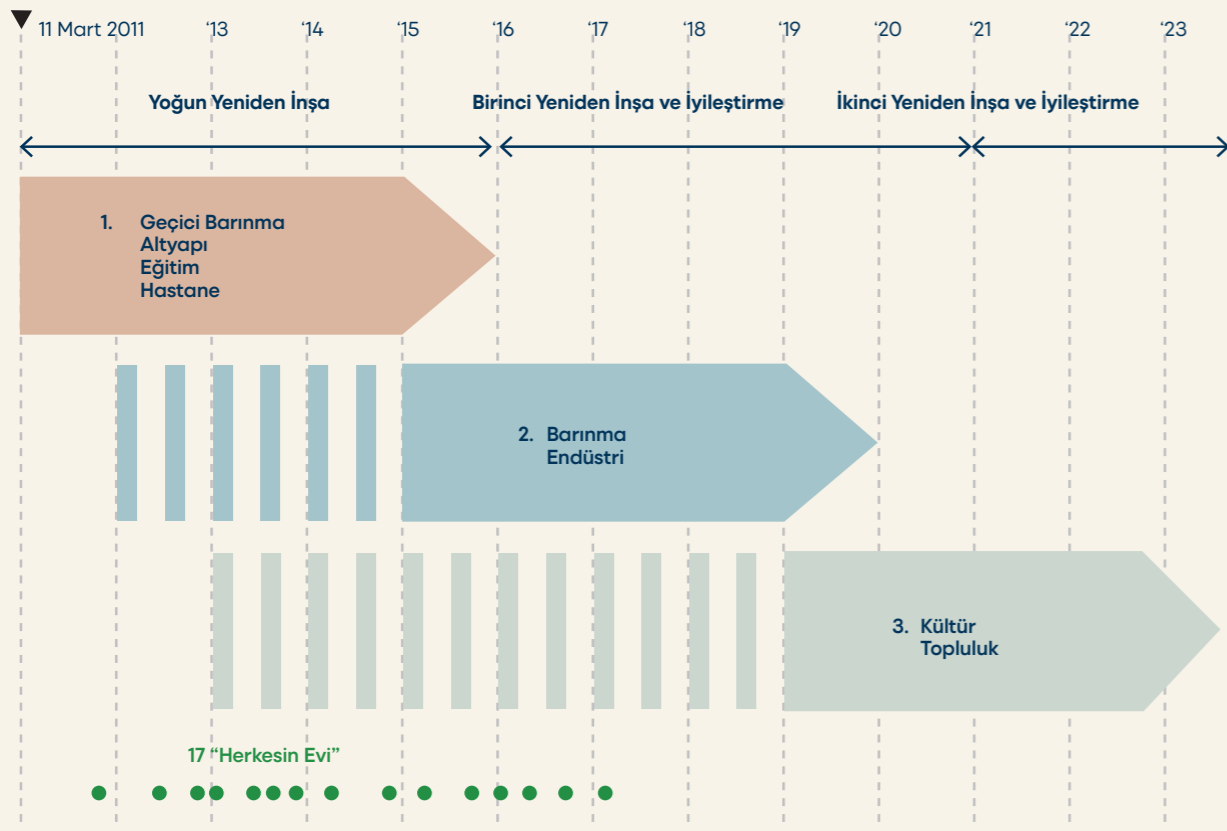
Binayı burada görebilirsiniz (Şekil 8). Kütüphane, toplum merkezi, çocuk bakımı desteği ve diğer tesislerin bulunduğu bir site.

Katları yığarak ve kaydırarak birçok teras tasarladım (Şekil 9). Bu terasların üzerinde ise çeşitli alanlar tasarladım.

Örneğin, çocuklar için bir oyun alanı, yürüyüş parkurları ve iç teraslar tasarladım. Burada ışık, rüzgâr ve şehir manzarası sayesinde doğayla ilişki kurulabiliyor. Bu şekilde, insanların etkinliklerini göstererek şehri canlandırmayı amaçladım. Burada zemin katındaki giriş alanı görünüyor (Şekil 10). Boşluktan, üst katlardaki insanların aktivitelerini görebiliyorsunuz. Ayrıca, şehirde birçok eğimli alan bulunuyor ve bu alan da yaklaşık 2.5m seviye farkına sahip.

Şekil 6

Büyük Doğu Japonya Depreminin Ardından Yeniden İnşa Süreci

Şekil 11

Eğimi içeri çekip girişi şehir ile birleştirdik. Bu, giriş alanı. Bu alan, kafelerin, tezgâh şeklindeki dükkanların ve insanların öğle yemeği yiyebileceği bankların bulunduğu bir şehir sokağı gibi planlandı.

Bence bu alan, köşe işlevi gören bir mekân. Bu şekilde insanlar günlük hayatta burada doğal bir şekilde buluşabiliyorlar. Felaket durumunda ise bu alanı barınak ve bilgi merkezi olarak kullanılabilir.

Şekil 12

Ayrıca vatandaşların seslerini dinlemenin önemli olduğunu düşündük. Vatandaşların sürece katılım sağlamasıyla, 30'dan fazla atölye düzenledik (Şekil 11).

Birçok görüşü dinledik. Anladığım kadarıyla insanlar birleriyle tanışmak veya bir şeyler öğrenmek, sınırlarını aşmak istiyorlar. Felaketlerden etkilenen insanlar birbirleriyle etkileşimde bulunmayı umuyor.

Bu grafik, programları nasıl tasarladığımı gösteriyor (Şekil 12). Etkileşim sağlamak için geleneksel işlevleri parçalara ayırdık.

Sonrasında onları entegre etmeyi hedefledik. Bir diğer deyişle, bu bilgi ve etkinlikleri birbirine yakın yerleştirmek anlamına geliyor. Sonrasında bu birimlerin ilişkileri oluşuyor. Örneğin, sağ üst resimde, el işi alanının yanında üretim hakkında kitaplar bulunuyor (Şekil 13).

Şekil 13

Şekil 14

Sol alt köşede görüldüğü üzere, yemek hakkında kitaplar mutfağa yakın yerleştirildi. Bu şekilde insanlar kitaplara tesadüfen rastlayabilir. Tam tersi şekilde, kitapları arayan insanlar da etkinlikleri tesadüfen bulabilir. Bu yolla, insanların amaçlarının ötesine geçerek keşfetmelerini ve tanışmalarını amaçladık.

Bu entegre yapı için, ses ortamına dikkat ettim (Şekil 14). Bu kesit çizimi sesin yoğunluğunu gösteriyor. Kademe kademe bir ses ortamıyla sürekliliği olan bir alan tasarladım. İnsanlar durumlarına bağlı olarak kendi alanlarını seçebilsinler istedim. Bu, üst kütüphane katı (Şekil 15). Boşluktan diğer katları görebiliyorsunuz.

Şekil 15

Depreme karşı önlem almak amacıyla, yapısal olarak bu binayı yasal gerekliliklerdekilerden daha dayanıklı planladım. Ana yapısal çerçeveyi göstererek insanların yapısal sistemi anlamasını sağladım (Şekil 16). İnsanlar kendilerini daha rahat hissedebilsinler istedim.

Bu binada çıkmaz sokaklar yok (Şekil 17). Binaların etrafında dolaşabiliyorsunuz. Bu, bir tepeye tırmanmak gibi bir şey. Bu bina açıldıktan sonra etrafta spor kıyafetler giymiş yaşlı insanlar vardı. Kitaplarla birlikte alanları dolaşıyorlardı. Bu, işlevinin ötesinde bir kullanım örneğiydi. Ayrıca, dış teraslar merdivenlerle birbirine bağlı (Şekil 18). Bir felaket durumunda, hızla terasa çıkabilir ve aşağıya inebilirsiniz.

Şekil 16

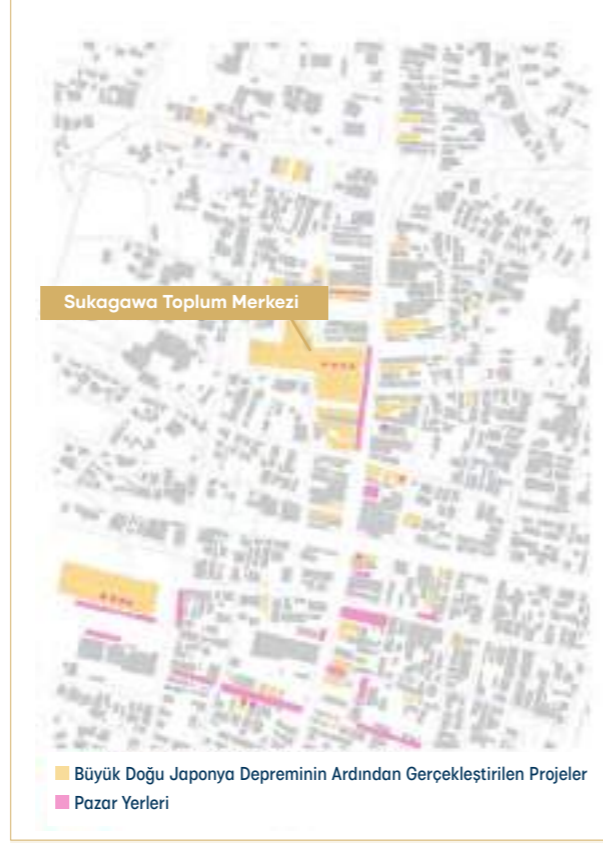
Bu mekân, bu şehirdeki yeniden yapılanmanın bir sembolü haline gelmiştir (Şekil 19). Bu gibi halka açık alanlar, bir felaket durumunda yaşamımızı destekler. Bu çeşitlilik içinde, başkalarını ve kendimizi anlayabileceğimiz yerlerin önemli olduğuna inanıyorum.

Yeniden yapılanmanın yanı sıra, vatandaşlar küçük ölçekli özel değişiklikler de yaptılar (Şekil 20). Örneğin, küçük kafeler ve atölyeler. Bu harita, küçük ölçekli yeniden yapılanmanın nasıl ilerlediğini gösteriyor. Uzun vadede bunu adım adım yaptıklarını görebiliyoruz. Yeni binalar yapmanın yanı sıra, aylık olarak sokak pazarları düzenliyorlar. Bu pazarlar boş alanlarda ve meydanlarda düzenleniyor, bu harita nerede düzenlediklerini gösteriyor. Hem içeride hem de dışarda birçok yerde düzenlendiğini görebiliyoruz. Başlangıçta sadece 20 dükkân vardı, ancak şimdi 100'den fazla dükkân bulunuyor.

Bu şekilde, farklı ölçekler, konumlar ve zamanlarda bu şehri yeniden yapılandırıyorlar (Şekil 21). Bu yeniden yapılanma aracılığıyla, toplumsal sorunların nasıl çözüleceğini ve nasıl bir şehir inşa edileceğini farklı bir perspektiften düşünmenin önemli olduğuna inanıyorum.

Bugünlük anlatacaklarım bu kadar.

Çok teşekkür ederim.

Şekil 17

Şekil 18

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Dr. Güven Eken

İzmir Büyükşehir Belediyesi
Başkan Danışmanı

Tıp doktoru ve ekolojist Güven Eken 2019 yılından bu yana İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkan Danışmanlığı görevini yürütmektedir.

DÖNGÜSEL KÜLTÜR ŞEHİRLERİ

Sayın Başkanım, çok değerli konuklar; bugün sizlere dilim döndüğünce biraz Anadolu'nun bilgeliğinden biraz da ekoloji biliminden faydalanarak geleceğin dünyasında insanların yuvaları; şehirler, köyler, mahalleler neye benzeyebilir ve ne yaparsak depremlerde yıkılmayan veya iklim krizine neden olmayan veya diğer canlıların yaşamına mal olmayan yaşam alanları kurabilmenin yöntemleri üzerine konuşmak istiyorum. Bu konuda hem sizlere bir şeyler anlatmak ve aslında biraz da birlikte düşünmek istiyorum.

Geleneksel anlamda ben kelimesi, hele ki yaşadığımız çağda en temel kutsalımız haline geldi. Bu aslında parçası olduğumuz gezegenin içinde çok olan bir durum değil. Yani bizim dışımızdaki canlılar için "ben" kelimesi, bugünün insanlığının tamamı için değil belki ama kahir ekseriyeti açısından çok önemli bir konu ama diğer canlılar için böyle bir durum söz konusu değil. Dolayısıyla anlatacaklarıma bu "ben" meselesi üzerinden başlamak istiyorum.

"Ben" merkeze yerleşince, onun etrafında da bir biz oluşuyor. Yani ben, benim yakın çevrem, benim tanıdıklarım veya benim benzer bir ideolojiyi, fikri paylaştığım insanlar bir biz kümesi oluyorlar ve ben de

onların merkezinde yer alıyorum. Hal böyle olunca bizim dışımızdaki, ben ve bizim dışındaki her şey de; diğer insanlar, atmosfer, doğa, yaşamın döngüsü, biyolojik çeşitlilik, iklim; bunların hepsine kısaca çevre diyebiliriz. Hepimizin cebinde gezen Iphone, bunu çok iyi kavramış bir ürün ve bizim zaten yüzlerce yıldır beslenen bu duygumuzu bambaşka bir cihaza dönüştürmüş durumda. Biz onun cihazı mıyız, o mu bizim cihazımız? Artık bunun tartışmasını yaptığımız bir zamanın içinden geçiyoruz.

Paylaştığım ve ben dâhil bir çoğumuza normal gelen bu resim, diğer canlıların gözünden dünyaya baktığımızda böyle değil, farklı. Bizim dışımızdaki birçok canlı yaşamı böyle algılamıyor. Evet bir ben var, bir birey olma hali var ve onun dışında, benim dışında birçok başka canlı var. Fakat ben onların merkezinde değilim, onlar da benim etrafımda sıralanmamış durumdadır.

*Sevmeyen ve hakikaten bir şeyleri
değiştireceğimize inanmadan
ne şehirleri ne hayatı ne de
dünyamızın içinde olduğu bu
durumu değiştiremeyiz.*

Çevre denen şey de aslında hepimizin arasında gezen, hepimizin bir parçası olduğumuz doğa, evren ve yerkürenin bütünü. Bu iki farklı algı, yaşamda aldığımız tüm kararları, sevinç kaynaklarımızı ve korkularımızı, her şeyi belirleyen bir zemin aslında. Eğer kendinize, çevrenize ve dünyaya birinci slayttaki gibi bakıyorsanız aldığımız kararlar, tercihlerimiz, eylemlerimiz, yaklaşımlarımız, sorunlar karşısında verdiğimiz tepkiler ve çözüm önerilerimiz farklı oluyor. Yaşamı böyle algıyorsanız farklı oluyor. Biri diğerinden daha iyi diyemem ama ilk slaytın gezegenimizi ve biz insanlığı getirdiği durum ortada. Dolayısıyla bu resimde ve bu sunumda biraz taraflı olarak ikinci slayttaki yaşamın ne olduğunu ve gündelik hayatımızda nasıl kullanabileceğimizi paylaşacağım.

Kızılgerdan... Onun için yaşam ikinci slayttaki gibi. Bir birey olarak var, üzerinde bulunduğu bir ağaç var, kış geldiğinde ısınmak için kendince geliştirdiği yöntemler var ve o doğayla bir bütün. Bütün gezegenin bir parçası olarak var oluyor, doğuyor, büyüyor, çoğalıyor, ötüyor, yaşıyor ve ölüyor. O benim sizlere göstermeye çalıştığım ikinci resmi çok iyi biliyor ve onun içinde yaşıyor. Bir kar leoparı... Daha yavruyken, bebekken bu bilgilere sahip. Aslında insan bebeği de bu bilgilere sahip. İnsan büyüdükçe bazı şeyleri unutuyor, onun da sebeplerine birazdan geleceğim. Kar leoparı da bütün bu bilgilere sahip. Yaşıyor, biliyor, doğayla bir bütün olarak var oluyor ve bütün üretimi bu çerçevede gerçekleştiriyor.

Anadolu kadınları ve sadece Anadolu değil, dünyanın her yerinde doğanın içinde yaşamını sürdüren, doğayla iletişim kurarak ekmeğini kazanan insanlar. Onlar da çok iyi biliyor. Gidersiniz bir köye, hiç ummadığınız bir köy insanından inanılmaz bilgece cümleler işitirsiniz. Bunun bir sebebi var, bu bir tesadüf değil. O insanlar tıpkı kızılgerdan gibi, kar leoparı gibi yaşamdaki diğer varlıklarla ilişki kurmayı ve onlardan bilgi edinmeyi biliyorlar, bunu öğrenmişler ve bunu hayatları boyunca yaşıyorlar. Anadolu kadınları özellikle bizim için en büyük rehber. Çünkü onlar bizim ana dilimizi, Türkçe'yi, konuşuyorlar ve biz onlardan birçok şeyi öğrenebiliyoruz. Onlarla tanıştığımızda, bulduğumuzda doğanın dilini öğrenebiliyoruz.

Bir sığırcık kuşu... Tek bir birey halinde görüyorsunuz. Yazın bahar aylarında bir tehlike yokken bir sığırcık bireyi gördüğünüz fotoğraftaki gibidir. İkinci fotoğrafta da, genellikle bir tehlike, bir soğuk varsa, bir yırtıcı kuş sığırcıklardan bir tanesini yakalamaya çalışıyorsa, sığırcık kuşlarının davranışını görüyorsunuz. Bu dansın bir koreografı yok, bir yöneticisi yok, bir şefi yok ama hepimizi büyüleyecek bu dans aslında onların bir şeyleri okumadan, bir şeyleri ezberlemeden nasıl uyum içinde birbirleriyle ve gezegenle yaşadıklarını gösteriyor. Ya da bir orman... Ormanın bütünü de bu bilgiye sahip. Bu örnekleri uzatabiliriz.

Peki, biz neden sahip değiliz ya da neden bir yaştan sonra unutuyoruz? Asıl üzerine düşünmemiz gereken meselemiz de bu. Aslında biz bunları bilerek doğuyoruz. İnsan olarak iyi doğuyor ama sonradan bozulmaya, kirlenmeye başlıyoruz. Bunun çok somut bir sebebi var: Beynimiz ve öğrendiklerimiz. Diğer canlılar eğer doğayla ilişki içindelerse ve bizi, beni, doğayı ikinci slayttaki gibi algılıyorlarsa zihinleri açık oluyor. Her yerden, herkesten, her ilişkiden bir şey öğreniyorlar. Fakat yerkürenin tamamındaki eğitim biçimi zihni açan değil, zihni daraltan bir ufuk oluşturmak üzerine kurulu. Bencilliğin ve bizciliğin -bizcilik bencilikten daha da tehlikeli- kıskırtıldığı bir çağda yaşıyoruz. Bu sadece yaşadığımız çağa özgü değil, yüzlerce yıldır insanlık, bizciliğin ve bencilliğin kıskırttığı bir eğitim sisteminin mamulü. Bu mamül, yaşama artık sığırcığın, kızılgerdanın, kar leoparının ve bir ormanın baktığı gibi bakmıyor. Bu yaşama sadece kendi çevresinden bakıyor, kendini ve yakın çevresini koruma reflekslerini taşıyor. Böyle olunca da kendi dışındaki her şeyi çevre olarak tanımlayıp, onların başına neler gelebileceğiyle ilgilenmiyor.

Öğrendiklerimiz aslında bir yanımızı güçlendirirken, analiz gücümüzü, detaylara hakimiyetimizi artırırken, dünyanın her yerinde olup biteni anlamamızı sağlarken, bir yanımızı da törpülüyor. İlişki kurma kabiliyetimizi törpülüyor. İlişki kurmayınca da yaşamın temeli olan alışveriş gidiyor, onun yerine tek yönlü bir ilişki başlıyor: Sadece almak, almak, almak

ve biriktirmek. Ama bunun karşılığında hayata ne vereceğim sorusunu asla düşünmemek. Bizim beyinlerimiz işte böyle yetiştiriliyor. Onca öğrendiğimiz güzellik içerisinde yaşama dair, hayata dair, sanata dair, felsefeye dair, tarihe dair kavradığımız onca güzellik içerisinde, aslında beynimizin asıl kabiliyetlerinden de arınarak yetişiyoruz. Günün sonunda da kendi mekanlarımızı yaratıyoruz. Bu mekanlar tıpkı beynimiz gibi, beynimizdeki düşünceler gibi kapalı mekanlar oluyor. Yani İzmir, New York, Londra, Şangay gibi şehirler etrafında yaşayan ağaçlarla, kuşlarla, suyla, atmosferle, yeraltı sularıyla ve derelerle ilişki kurmuyor. Metropol hayatı dediğimiz bu hayatta bunlara yer yok. Halbuki bunlar olmasa bu salonda nefes almamız bile mümkün değil, su içmemiz, karnımızı doyurmamız mümkün değil. Aslında az önce gösterdiğim beyin resmi müthiş bir hafıza kaybının resmi. Bir yandan yaşamımızın her saniyesinde ama her saniyesinde, aldığımız her solukta, yediğimiz her lokmada, doğanın bir parçasıyken, o olmadan yaşayamıyorken, bütün gücümüzü ekosistem içerisindeki döngülerden alırken, bu yokmuşçasına bütün yaşama sevincimizi, kişisel ihtiraslarımızdan, kariyer planlarımızdan aldığımız bir 24 saate kendimizi mahkûm bırakıyoruz. Dolayısıyla da yarattığımız mekanlar da bir ormana değil, başka şeylere benziyor. Birazdan göstereceğim...

Bunun althğını ise temel bilimler olarak adlandırdığımız tarif oluşturuyor. Tek mesele bu değil ama meseleyi ne kadar ileriye götürdüğümüzün, insanlık olarak yaşamdan ve birbirimizden kendimizi ne kadar kopardığımızın bir somut bir örneği temel bilimlere dair yaptığımız sınıflandırma. Matematik, kimya, fizik, biyoloji ve astronomi. Sadece bunları temel bilim olarak aldığımız; ekolojiyi, sosyolojiyi, geçmişi, tarihi temel bilimlerin dışında bıraktığımız için kullandığımız elementler, yaşamın içerisinde sağlıklı bir ömür sürebilmemizi sağlayacak, dirençli, görkemli, güzel ve doğayla uyumlu şehirler yaratmamız için yeterli olmuyor. Bilgilerimiz eksik. Yaşamı tasarlamak, bir hayat oluşturmak için kullandığımız veriler, elementler yetersiz. Ekmek yapmak için una, suya ve ateşe ihtiyacınız var. Biri olmazsa ekmek olmuyor.

Yarattığımız gezegende insan uygarlığı dediğimiz şeyin sıkıntısı da bu. Bir uygarlık yaratmak istiyoruz ama o uygarlığın asıl kaynağı olan ekolojiyi, doğayı bu yarattığımız uygarlığın içine dahil etmiyoruz. Dolayısıyla o undan, o ateşten, o sudan lezzetli bir ekmek çıkmıyor. Onun yerine milyarlarca insanın altında kaldığı, yok olduğu, insanların psikolojik olarak duygusal dünyalarında, biyolojik olarak bedenlerinde birçok hastalığı, derdi taşımak zorunda kaldığı; birbirlerini ötekileştirdiği, birbirlerine konuşmaya dahi vakit ayıramadığı ve bütün ömrün sadece başka gruptaki olarak tanımladığımız, doğanın diğer parçalarıyla, başka insanlarla mücadeleyle geçtiği, doğada başka hiçbir canlının kendine reva görmediği bir hayatı yaşamak zorunda kalıyoruz. Halbuki Anadolu'nun bilgeliği ve ekoloji bilimi bize gösteriyor ki, böyle yaşamak zorunda değiliz. İnsan türü bundan çok daha farklı bir hayatı sürebilecek teknolojiye, duyguya, vicdana, kültüre sahip. Bundan çok daha iyisini yapabilecek kadar zekiyiz.

Bunu neden yapamıyoruz? Çünkü beynimiz bunu yapabilecek bütün işlevlerini yitirerek geliyor. Dolayısıyla geleceğin şehirlerini inşa etmek için öncelikle beynimizin içerisine doğadan daha fazla bilginin, daha fazla ilham ve sevinç kaynağının girmesine izin vermemiz lazım. Temel bilimlerin tam ortasına ekolojiyi koymamız lazım. Çünkü hepimiz o eko, yaşam denen şeyin bizatihi kendisiyiz. Yaşamı tanımayan, kendini tanıyamaz. Kendini tanımayan, ortaya hiçbir üretim koyamaz. Çünkü biz sadece buradaki fiziksel varlıklarımızdan oluşmuyoruz. Sadece biz değil ailelerimiz, iş yerlerimiz, evlerimiz, şehirlerimiz de oluşmuyor. Kapladığımız alandan

çok daha geniş bir alanı kullanıyoruz yaşarken ama bu ilişkileri kuramazsak kendimizi sadece aynada ya da iPhone ekranında bir selfie olarak görüp mutlu olabilir veya acı çekebiliriz. Ama yaşam bundan çok daha karmaşık duygulara, daha büyük heyecanlara gebe. Tüm bunları içinde barındıran çok daha coşkulu bir olgu.

Dolayısıyla ilk önermem öncelikle temel bilimlerin tanımını değiştirmeye ve bu tanıma muhakkak ekolojiyi, geçmişi, tarihi, toplum bilimi ve sosyal bilimlere dahil etmeliyiz. Hangi tasarımı yaparsak yapalım. İster şehir, ister araba, ister kitap yazımı, ister bir sanat eseri... Bunu temel bilimlerin tanımını ve kapsamını genişleterek yapmamız gerekiyor. Yoksa ürettiklerimiz, yarattığımız ve yaşadığımız şehirler gibi doğanın bütününden ve evrenden kopuk oluyor. Doğanın bir tasarım bilgisi, bir anlayışı var. Bu anlayışı bir nöron hücresinde de görebilirsiniz, bir ağaçta da, menderesler çizen bir nehirde de, bir dağda da. Öte yandan kendi kalbinizde, parmak uçlarınızda, bedeninizde de görebilirsiniz. Doğanın bir tasarım anlayışı var. Bu öyle bir tasarım ki, bir yandan sonsuz bir çeşitlilik yaratabiliyor, bir yandan da bütün bu sonsuz çeşitlilik içerisinde inanılmaz müthiş bir benzerlik, yakınlık, neredeyse aynalık barındırıyor. Eskilerin çokluk içinde birlik, birlik içinde çokluk dedikleri şey tam da bu olsa gerek. Bunu çözdüğümüzde, aslında bir yandan düşüncelerimiz, duygularımız, fikirlerimiz özgürleşiyor, bir yandan da birbirimizle tam uyum içerisinde yaşayabiliyoruz. Yani birbirimize benzemiyor olmamız, birbirimizle anlaşmamamız için bir neden değil. Aksine zıt kutupların birbirini çekmesi gibi birbirimizle uyum içinde yaşam için bir çözüm haline geliyor. Doğadaki bütün varlıklar bunu yapıyor, zıtlıklardan uyum üretiyor. Bizim beynimizde zıtlıkları ayırıyor. Çünkü bizim beynimize bunu reva gören düşünme biçimi, Kartezyen düşünce olarak da somutlandırabilirim, insanları bölüp parçalamaktan besleniyor ve bundan beslenen belirli güç odakları yaratıyor. Ama o belirli güç odakları dışında yaşayan bizler, bundan sadece olumsuz etkilenmekle kalmıyoruz. Ömrümüzü doğanın bütün bu sevinç ve coşku kaynaklarından ari bir şekilde geçirerek aslında kendimizi cezalandırıyoruz.

Şehir... Bütün bu uzun girişten sonra sunumun asıl konusuna gelirsek, şehir doğadan kopuk bir yaşam anlamına gelmiyor. Şehir demek çirkin, kalabalık, sıkıcı, muhakkak kaçınılması gereken, ilk tatilde

uzaklaşılması gereken bir beton yığını yer anlamına gelmiyor. Hasankeyf, bu da bir şehir, bir Ortaçağ şehri. Ne yazık ki az önce tarif ettiğim düşünme biçimimiz burayı su altında bıraktı. Yani dünyanın en büyük sanat eserlerinden birini hep birlikte, ülke su altında bıraktık. Bu da bir şehir, kendi dönemine göre binlerce insanın yaşadığı müthiş bir şehir ve burada doğayla tam bir uyum var. Binlerce insan burada yaşıyor ve yaşarken Dicle nehrinin doğal güzelliğine insanın yaratıcılığının güzelliğini de katıyor.

Saraylar, hanlar, hamamlar, camiler, kiliseler, mağaralar, evler... Bütün bunları incecik işlemişler. Bugünün şehirlerinde de bu mümkün. Fakat bunu

yapabilmenin yolu doğayı okuyup yazabilmek. Bu tasarımın hepsi, Hasankeyf'in tasarımının tümü sadece zemin etüdü yaparak veya o noktanın metrekaresini hesap ederek yapılmamış. Uzaktan bir gözle bakmışlar ve "Burada bu durursa, burada bu durursa bizler için daha güvenli ve doğa için daha güzel, daha iyi olur" diye düşünmüşler ve bu eserleri böyle bir mantık içerisinde yaratmışlar. İnsan uygarlığı bunu başarmış. Bugün de dünyada bunu başarmış olan birçok şehrin olduğunu biliyoruz.

Gündüz vakti dünyamıza uzaktan baktığımızda nefes alıp veren mavi, yeşil, bazı yerleri de beyaz veya kahverengi olan bir gezegen görürüz. Uzaktan bakıldığında

sürekli bir döngüsellik görüyoruz. Bu gezegende, az önce anlattığım gibi varlıklar birbirlerini besliyorlar. Gece olduğunda uygarlığımızın yarattığı bir başka resmi, şehirlerimizi görüyoruz. Kabaca dünya şehirlerinin nasıl yayıldığını görüyoruz. Bu haritaya bakınca sanmayalım ki insan türünün dünyada kapladığı yerler bunlar ve biz bunun dışında bir alan kullanmıyoruz. Öyleyse her şey yolunda.

Ne yazık ki değil... Çünkü insanlığın şehirde, köyde veya burada, nerede yaşarsa yaşasın oluşturduğu bir ayak izi var. İşte geleceğin şehirlerinin, bıraktığı ayak izini de planlayarak oluşması gerekiyor. Sadece kendi idari sınırları, imar alanları içerisinde bir şehir tasarlandığında, bu şehrin doğayla uyumlu olması imkânsız. Çünkü bir şehir kendi yarattığı alandan çok daha fazlasını kullanıyor. Kabaca -şu an böyle şehirler yok dünyada- ama kabaca kullandığımız alan işte böyle bir şeye tekabül ediyor. Grönland dahil, hiç gitmesek de buzulları erittiğimiz için İzmir'de yaktığımız kömür veya karbondioksit nedeniyle, Grönland'ı da kullanıyoruz. Afrika'ya hiç gitmesek bile, burada yarattığımız iklim değişikliği Afrika'daki iklimi ve oradaki canlıların yaşamını da değiştiriyor. İnsanlığın eriştiği bu durum inanılmaz bir güç ve bu güç eğer doğru kullanılmazsa kendisini de yok edebilecek kadar büyük. Bu güç kendini adeta içten patlatacak bir noktaya gelmiş durumda. Dolayısıyla artık şehirlerden vazgeçemeyeceğimize, hepimiz tekrardan kırsal alanda bir yaşam kuramayacağımıza göre -çünkü öyle bir metrekare yok, dünyanın öyle bir yüzölçümü yok- yine önümüzdeki en önemli, en tarihi soru bu nüfusumuzla ve dünyanın mevcut kaynaklarıyla nasıl döngüsel şehirler kurabiliriz?

Şöyle bir hayal kuralım: Geleceğin şehirlerinin ormanlar, nehirler, çöller, uçsuz bucaksız dağlar ve bашımızı kaldırdığımızda üzerimizde uçan bulutlar gibi olduğunu düşünün. Bütün bu anlattıklarım çok farklı şeyler ama hepsinin ortak bir özelliği var, hepsi alışveriş yapıyor. Bulut var, ağı yok... Yani Türkçe çok enteresan bir dil. Ağmak diye bir kelime var, ağlamak da oradan türetilmiş. Sadece buluttan yağmur parçalarının düşmesini anlatan bir fiil var: Ağmak. Ağıyor ve neticede toprağa karışıyor, nehir oluyor, sebze oluyor, soframıza geliyor, şu şişeye doluyor... Ormanlar aynı şekilde ölüyorlar ve öldükleri yerden yeni bir hayat başlatıyorlar.

Şehirlerse bunu yapmıyor, şehirler tek yönlü işliyor; alıyor, biriktiriyor ve dışarıya sadece zehir veriyor. Karbondioksit ve plastik veriyor, GDO'lu tarımın yapıldığı silaj tarlaları yaratıyor. Süt içeceğim diye toprak altındaki suları yok ediyor. Altını üstüne getiriyoruz dünyanın ve bunu yaptığımızın hiç farkında değiliz. Bunun sebebi de en başta gösterdiğim o mavi resim. O mavi resmin sonucunu görüyoruz. Onu değiştirmeden bu sonucu değiştirme şansımız yok.

Peki nasıl değiştireceğiz? Biz yaralar açıyoruz dünyada. Büyük, küçük, orta büyüklükte yaralar açıyoruz. Bir yaranın nasıl iyileştiğini düşünelim. Bir yerimiz kesildiğinde, dizimiz parçalandığında yaramızın nasıl iyileştiğini hepimiz biliriz. Dışarıdan içeri iyileşir. Yavaş yavaş dışarıdaki sağlıklı doku yaranın üstünü kapatır, ondan sonra onun üstüne bir kabuk örter. Neticede hiç farkında olmadan bir gün bir bakarız yara tamamen ortadan kalkmış ve sağlıklı bir deri oluşmuş. İşte gezegeni iyileştirmenin

yolu da şehirleri yeniden dışındaki mekanlarla konuşturmadan, yani dışarıdan içeriye doğru kan taşımaktan başlıyor. Çok basit şeylerden bahsediyorum. Örneğin yeşil koridorlar demek istiyorum. İzmir'in farklı dere yataklarını kullanarak, şehrin içerisine yeniden yeşil koridorlar taşıdığımızda, dereleri beton kanallar yerine şu ya da bu sebeple yeniden toprakla birlikte nüfuz eder hale getirdiğimizde, yeryüzü üzerinde açtığımız bu yaralar dışarıdan içeriye doğru iyileşmeye başlayacak.

Dolayısıyla metropol tasarımlarının doğa ile ilişki kurabilecek şekilde yapılması gerekiyor. Bunun yöntemleri çok basit. Bu beynimizden başlıyor, sonra o beynin tercih ettiği malzemeyi etkiliyor, sonra mimari yapıyı etkiliyor, sonra mahalleleri, sonra sokakları, en nihayetinde şehrin suyla kurduğu ilişkileri belirliyor. Bu yara pekâlâ kendisini kapatarak, yaşamla yeniden bütünleşebilir. Bu bizim mekânsal olarak atabileceğimiz çok somut adımlara bağlı. Dünyanın her yerinde, şu anda bu anlattığım fikri savunan somut, birbirinden güzel projeler gerçekleştiriliyor. İzmir de bunlardan bir tanesi.

Neticede 2001 yılında İzmir'de gerçekleşen Kültür Zirvesi'nde şöyle bir kavram benimsendi: Döngüsel Kültür. Eğer bir şehri bu dört farklı ayağı esas alarak planlarsak, o zaman doğadaki diğer ekosistemler gibi varlığını sürdüren şehirleri imar edebiliriz. Ben buna inanıyorum. Yani gözümü kapattığımda bir orman gibi, bir göl gibi, bir nehir gibi var olan şehirler olabileceğine inanıyorum ve insanların bu şehirlerde bugüne göre üstelik çok daha sağlıklı ve güvenli yaşayabileceğini düşünüyorum. Çünkü başka canlıların veya başka insanların hayatına mal olarak mutlu olamayız. Başkaları mutsuzsa bir mutluluk inşa edemeyiz. Bir süre için olabilir ama nihai olarak bu mümkün değil. Dolayısıyla attığımız her adımın, söylediğimiz her cümlemin, aldığımız her evin, kullandığımız her eşyanın yerkürede bıraktığı izi hesap etmemiz lazım. Bunun matematiği bence bu naif resimde gizli. Eğer ben burada aldığımız kararlar esnasında birinizi incitirsem o cümleyi belki de söylememem daha iyi veya burada buluşurken doğadaki bir canlıya zarar veriyorsam belki buluşmasak daha iyi.

Ya da geçmişte olan bitenleri düşünmeden geleceği tarif etmeye çalışıyorsam -İktisat Kongresi'ndeyiz, daima 100 yıl öncesine atıfta bulunuyoruz, çünkü bu amaçla buradayız hata yapabiliriz. Değişimi hayatımızdan çıkarırsak, inandıklarımızı bizim için artık bir kalıp, asla vazgeçilmeyecek bir ideal haline getirerek yaşamın değişimiyle olan ilişki kurmayı unutursak, o zaman da şehirlerimiz bugünkü gibi bir beton yığınına dönüşebilir. Bütün bunlar aslında doğanın döngüleriyle aynı.

Dolayısıyla geleceğin şehirleri pekâlâ böyle bir ana fikir üzerinden inşa edilebilir. Aslında Hasankeyf ve Anadolu'daki birçok yerleşim böyleydi. Yeni bir şey yapılmasından bahsetmiyorum, unuttuklarımızı hatırlamak ve hatırladıklarımızı yeniden hayata geçirmekten bahsediyorum.

Bütün bunların gerçek olabilmesi için çok temel bir insani duyguya ihtiyacımız var. Biraz ekolojiden, biraz bilimden, biraz vicdandan ve biraz Anadolu bilgeliğinden bahsettim ama bunların harekete geçebilmesi için çok daha temel bir şeye ihtiyacımız var. Duygularımız tabii ki çok karmaşık ama neticede iki temel duygu var. Tıpkı ana renkleri gibi. Örneğin maviyle sarıyı karıştırır, yeşil elde edersiniz.

Duygular da böyle. İki temel duygu var: Sevgi ve korku. Bunları değişik oranlarda karıştırıp diğer bütün duyguları elde edebiliyoruz. Sevgi ve korkuyu değişik oranlarda birbirine karıştırarak; yaşamımızı ve şehirleri, hayatı belirliyoruz. Mümkün olduğunca daha fazla sevgiyi hayatın içine katmak zorundayız. Mecburuz çünkü yaşamdaki tüm varlıkların böyle yaptığını bir kuş gözlemcisi olarak, bir doğa gözlemcisi olarak biliyorum, görüyorum. Korku devreye girdiği anda kapanma başlıyor, yaşamın bütün kanalları tıkanıyor. Nefes alıp verme, yaranın iyileşmesi, bütün o süreçleri durduruyorsunuz. Hareket, ilişki, bağlantı çok önemli ve

bunların hepsi sevginin ürünü. Dolayısıyla belki de bu yüzden yeryüzünde binlerce dil konuşuluyor, milyonlarca kelime var ama asla korku için geliştirilmiş tek bir simge bulamazsınız. Ama sevgi için dünyanın neresine giderseniz gidin, WhatsApp'tan da her gün paylaştığımız, içimizde de taşıdığımız; hangi dili konuşursa, hangi millettense olsun hepimizin anlayacağı bir tane simge var. Bu aslında çözümün nerede olduğunu bize gösteriyor. Sevmeyen ve hakikaten bir şeyleri değiştireceğimize inanmadan ne şehirleri ne hayatı ne de dünyamızın içinde olduğu bu durumu değiştiremeyiz.

Benim söyleyeceklerim bu kadar ama şunu da vurgulamak istiyorum. Biz İzmirli -büyük çoğumuz herhalde İzmirli burada- çok şanslıyız ki şehrimizi "Bu şehri aşkla yöneteceğim" iddiasına sahip ve elli yılda bir gelecek bir siyasetçi yönetiyor. Asıl değişimin kaynağı bu olacak diye düşünüyorum. Sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Dr. M. Murat Kubilay

İktisatçı - Genç İşsizler Platformu
Kurucusu

İktisatçı ve uluslararası finans uzmanı. Bir sosyal sorumluluk projesi olan Genç İşsizler Platformu'nun kurucusudur.

NEDEN 2001 KRİZİ REÇETESİYLE 2023 BUHRANINA ÇARE BULUNAMAZ?

Herkese merhabalar. İzmir gibi Türkiye'nin ilerici bir şehrinde, 100 yıl sonra yine aynı heyecanla, iktisadi buhrandan kurtuluş için tartışmaya ihtiyacımızın yüksek olduğu bir dönemde, böyle bir etkinlik yapıldığı için teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda nezaket gösterildi, ben de davet edildim; bundan ötürü de memnuniyetimi belirtmek isterim.

100 yılda bir yapılmış gibi düşünüyoruz ama esasında başka dönemlerde de benzer kongreler oldu ama hiçbiri bu kadar önem arzetmedi. İster istemez, Mustafa Kemal Paşa'nın katılımdan ötürü, o dönemle kıyaslama yapma ihtiyacımız oluyor. Bunu yaptığımızda moralimizi bozacak bulgular ortaya çıkacak. Çünkü Türkiye belirli alanlarda ilerlemeyi başarsa da birçok alanda parlak bir tablo çizemedi. İyi dönemlerimiz, iyi alanlarımız oldu ama toplamda arzu ettiğimiz kadar mesafe kat edilemedi. Bize benzer ülkeler vardı ve onlardan ciddi bir ölçüde iktisadi olarak ayrışamadık; bunun sonuçlarını sosyal ve siyasi alanlarda yaşadık.

İyi haberi vereyim: Bir kalkınma, aydınlanma hamlesini başarmak için bizden daha zor durumda başlamış ülkeler olan; örneğin Nijerya, Pakistan, Bangladeş ve

Endonezya gibi sınıfta kalmadık. Bize yakın olan İran ve Mısır gibi Ortadoğu'nun kadim ülkeleri maalesef yakın zamanda elendiler. Hiçbir zaman gelişmiş ülke olamayacaklar ve şu andaki gidişat bozulmaz ise eğer, bu öngörü maalesef Türkiye için de geçerli olacak. Tarihte böyle kadim milletler olmuştur. Bir dönem büyük medeniyetler kurmuşlar ama bugünlere kalamamışlardır. İşte bunun olmaması için ben önümüzdeki 10 yılın çok kritik olduğunu düşünüyorum.

Gelişmekte olan ülke demek, hakikaten bir ülkeye müthiş bir konfor yaratan bir alan. İşte bir ara gelişiriz! Ama öyle olmuyor. Özellikle bu çağda; dijital dönüşüm, yeşil dönüşüm ve eğitilmiş insana sahip olma, bir de erozyon ve küresel ısınma gibi riskleri eklersek, gelişen ve gelişemeyenler arasında kalıcı bir ayrışmaya doğru gidiyoruz. Bunun sonucunda ya muasır medeniyetlere doğru bir adım atacağız ya da şu anda içinde bulunduğumuz durumun rehabetine kapılıp yiten milletlerden biri olacağız.

Konuşmamın ana metnini birazdan göreceksiniz ama öncesinde birkaç notum var. 100 yıl önce Cumhuriyet kolay kurulmadı; Osmanlı'dan aldığı belli kurumlar vardı, örneğin Harbiye ve Tıbbiye. Mustafa Kemal

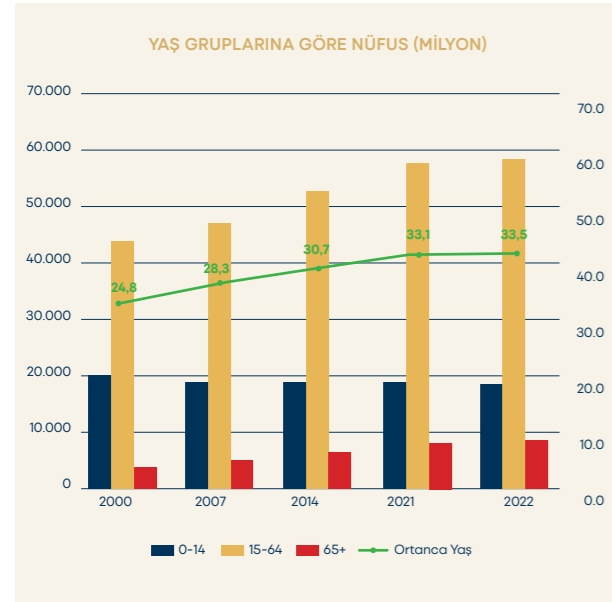
Gerçekçi ve hayalperest olmayan politik vizyonları olan siyasetçiler, devrimci bir kadro ve kendisini eleştirmiş, kendi hatalarıyla yüzleşmiş, bu kalkınma ve aydınlanma hamlesine iştirak etmeye hazır inancılı bir toplum. İşte bunlar olduğu zaman Türkiye bir kez daha dünyayı şaşırtabiliriz ve son anda muasır medeniyetlere giden trene atlamayı başarabilir.

gibi bir kişi yetiştirdi. Cumhuriyet bunlar üzerine inşa edildi. Bugün için de aynı şey geçerli. Yani geçmişe kızmak kolay, geçmişin yarattığı bir sürü hatalar var ama bize bugün sağladığı imkanlar da var. Onları da kullanarak bir adım daha atabiliriz diye düşünüyorum.

Yine de bir noktada gerçekçi olmak gerekiyor. İnsanlar; tıpkı hayvanlarda olduğu gibi, kendi deneyimlerinden faydalanarak bir sonraki adımda ne yapacağını düşünürler. Bizim de son büyük krizimiz 1994'te başlayan, 2001'de zirveye vuran, 2002'de biraz nefesin alındığı ve 2004'te geride bırakılmış olan iktisadi buhrandı. Ona bakıyoruz ve acaba şu anda nasıl kurtulabiliriz diyoruz. Çünkü yaklaşık 5 yıldır bir iktisadi buhran içerisindeyiz. İktisadi buhran kriz gibi olmaz. Yani yüksek tansiyon gibidir, kalp krizi yerine sürekli o rahatsızlığı çekersiniz.

Şimdi buradan yola çıkarsak, ne yapacağız? Geçmişe bakacağız, oradaki bazı riskleri, dersleri alacağız, bir de bazı şeylerin aynı olmadığını göreceğiz. Ben de bugün burada bunu vazife olarak gördüm, anlatmak istiyorum. Çünkü toplum genelinde eskiye dönlürse bunun yeniden düzeltilebileceğine dair bir

kolaycılık var. Bu anlaşılabilir bir şey. Atatürkçü bir insan 1930'lara dönüp, bunları yapsak doğru olur diyebilir. Sol görüşlü bir insan benzerini 1960'lar için diyebilir. Bugünden çok rahatsız olanlar, 1990'ları talep edebilir. Ama hem zaman akıyor hem de geçmişin çareleri bugüne tam olarak uymuyor.

Şimdi isterseniz beş ana faktörle başlayayım. Çok sık kullandığımız bir deyim var: Türkiye, Avrupa'nın kıyısında genç ve dinamik bir ülke. Evet, 20 yıl önce öyleydik, Avrupa'nın kıyısında iddik, biraz Avrupa'dan uzaklaştık. Sığınmacı krizlerinden ötürü daha sert sınırlar geçildi, Avrupa Birliği üyeliği hayal oldu, daha kapsamlı Gümrük Birliği geliştirilemedi. Fakat artık o kadar genç değiliz ve haliyle dinamik de.

Şimdi bu görselde 7 yıllık aralıklarla 2000, 2007, 2014 ve 2022 Türkiye demografisindeki değişimi gösteriyoruz. 2022'yi de son güncel veri olsun diye buraya ekledim. Yeşille belirtilmiş yerler ortanca yaş. Örneğin 2000 yılında Türkiye'nin yarısı 24,8 yaşın altında, yarısı üstündeymiş, ortanca yaş 24,8'miş. Bugün 33,5; yani 22 yılda Türkiye 9 yıl yaşlanmış.

Şimdi bunu biraz ekonomiye bağlayalım, gençlere bakalım. Mesela çocuklar, daha doğrusu 0-14 yaş. 2000 yılında, Türkiye o zaman daha az nüfusa sahip bir ülke olmasına rağmen 20 milyon genç çocuğumuz varmış 15 yaşına kadar. Bugün 18,7 milyon.

Yaşlılara bakalım, 65 yaş üstüne. Çok ciddi bir artış var. Hatta şöyle söyleyeyim: Her yıl ortalama 300 bin kişi 65 yaş üstüne geçiyor, sonra bu hemen birkaç yıl sonra 400 bine, ardından 500 bine çıkacak. Çok hızlı yaşlanacağız. Sarı kısımda gördüğümüz kısım çalışabilir nüfus ve bu çalışıyor anlamına gelmiyor, çalışabilecek yaşta olanlar. O grup da gördüğümüz gibi yükseliş immesini kaybetmiş. Çünkü havuza bir taraftan gençleri dolduruyoruz ama diğer taraftan da yaşlananları çıkarıyoruz. Çalışabilir nüfus da birkaç yıl sonra zirve yapıp düşecek.

Bunu neden anlattım? Bizim gibi ülkeler kalkınmayı bir kuşağın sırtına yükleyerek başarılar. Çin'de böyle oldu, çok örnek aldığımız Güney Kore'de de. Bir kuşak biraz emek sömürsünden hasar alıp aynı zamanda ranttan faydalanarak sermaye elde eder ve ucuz işgücüyle küresel rekabette avantaj yaratırlar. Ardından ülkeyi sosyal değerlere hâkim olanlar yönetiyorsa, ilerleme kalıcı hale gelir. Bu bölgeler arası eşitlik ve kadın hakları gibi daha farklı başarılarla da yol açar. Fakat, gördüğümüz üzere, biz bu son 20 yıllık dönemi iyi kullanamadık.

Peki, son 20 yılda başka ne yaptık mesela? Yaşlandı tamam, genç sayısı azalıyor tamam, çalışan nüfus ivme kaybetti... Peki, gençler ne oldu? Mezun işsiz ve borçlu! Herkes üniversite mezunu olmaya başladı ama yetkinlik sahibi olamadılar. Sonra sadece gençler mi? Mesela kadınları düşünelim. Türkiye'de 29 milyon çalışma yaşında ancak iş gücüne dahil olmayan kadın var. Özetle demografik avantajımızı kullanamadık. Hatta bu konuda öyle bir yanılıya sahibiz ki, şimdi size birkaç tane şaşırtıcı veri söyleyeyim:

Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimdeki toplam öğrenci sayısı Millî Eğitim Bakanlığı'na göre 19,2 milyon, yükseköğretimdeyse 8,3 milyon... Hatta Cumhurbaşkanı Erdoğan, Almanya'nın eski Başbakanı Merkel'e bunu söylediği zaman Merkel'in gözleri büyümüştü. 8,3 milyon üniversite öğrencisi var, yarısı açıköğretim.

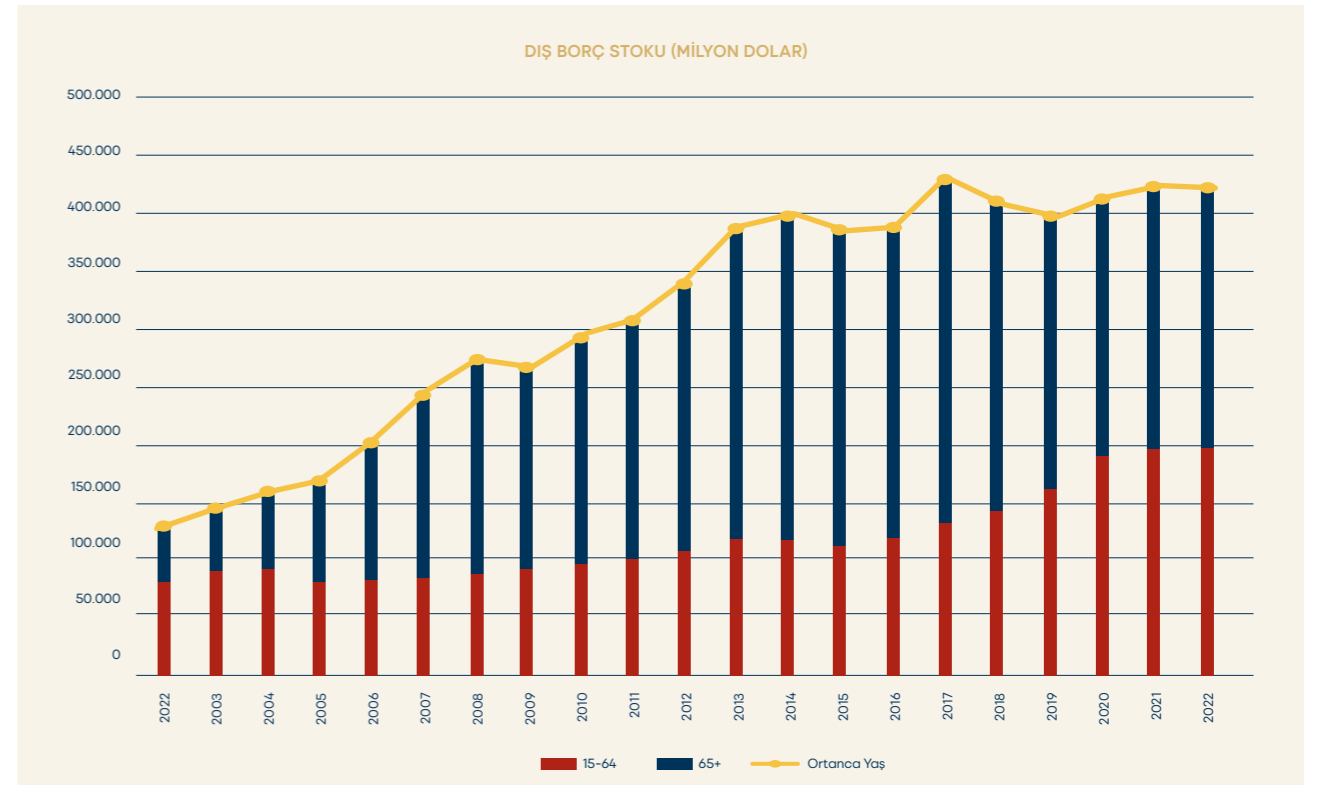
Bir de bunun dışında yaygın öğretim var; meslek edinilen kurslar, halk eğitim merkezleri. Buna ehliyet, sürücü kursları dahil değil. Burada da 6,8 milyon insan var. Yani bakarsak biraz kesişim kümesi vardır ama 34,3 milyon kişi Türkiye'de eğitim alıyor, müthiş bir eğitim seferberliğindeyiz. 5-55 yaş arasında, yani kabaca eğitim almaya yaşı yeten ve hevesli olabilecek yaş grubundaki Türkiye nüfusu 62,7 milyon. Türkiye'nin yarısı eğitimde. Peki, biz böyle müthiş bir aydınlanma yaşıyor muyuz?

Özetlersem eğer; eskisi kadar genç değiliz, eğitimliyiz ama yetkin değiliz, kadınları eve hapsedmiş durumdayız, gençler var ama umutsuzlar, yurt dışına göç ediyorlar. Yurt dışına göç etmek ve döviz kazanmak; eğer varlıklı bir aileden gelinmiyor veya çok üst nitelik yoksa, gençlerin bir gün ev sahibi olabilmesi için tek imkân. Anlayışla karşılamak durumundayız.

İkincisine geçelim. 2001 kriziyle aramızdaki en büyük farklardan biri, Türkiye eskisi kadar kendi içine kapalı, az borçlu, küçük ama bizim Türkiye'miz değil. Türkiye'nin ortakları var ve o ortaklar bugünün Türkiye'sinde Türk insanından daha fazla paya sahip. Şimdi biz Cumhuriyetin ilk 80 yılında verdiğimiz cari açığın 10 katını son 20 yılda verdik. Yani ürettiğimizden fazla tükettik, aradaki farkı da yurtdışından borç aldık. E kimse bunu bize bedava vermiyor. Dış borç aldık. Bakın 2002'de dış borcumuz 132 milyar dolarmış. Zaten bu borç da ancak bankacılık kriziyle artmış bir borç, o kadar bile yoktu. Çünkü dış açık çok fazla vermeyen bir ülkedik. Esasında dışarıdan alacak çok şeyimiz, çok ihtiyacımız vardı ama almıyorduk, sorun yaratabileceğini düşünüyorduk, sürdürülebilir olmaz diyorduk.

Sonra ne oldu? Türkiye'yi bir anda onu henüz hazırlamadan dışarıya açtık. Çin'in ucuz ithalat ülkesi olduk, Rusya'dan enerji ithal etmeye başladık. Neticesinde geldiğimiz yer 443 milyar dolarlık dış borç oldu. Yani artık Türkiye bizim küçük, beğenelim beğenmeyelim sadece bize ait bir ülke değil. Dışarıdakilerin burada çok payı var. Bunu kapatmak için tek yol borçlanma değildi. İlk aklımıza gelen şeylerden biri nedir? Elimizdeki varlıkları satmak. Ne yaptık? Özelleştirme yaptık, 62 milyar dolarlık varlığı az veya yukarı fiyattan -oraya hiç girmiyorum bile, çünkü Türk Telekom gibi büyük rezaletler var- sattık. Ne oldu peki şu noktada? Satılabilir şey oldukça azaldı. İşte birkaç tane büyük banka, birkaç tane enerji şirketi ve telekomünikasyon sektöründeki şirketler... Dolayısıyla burayı da kullandık. Hatta yetmedi, özel sektör de sattı. Mesela bankalarımızın yarısı yabancılara ait, enerji sektöründe çok ciddi payları var. Yetmedi; arsa sattık, konut satıyoruz, vatandaşlık satıyoruz... O hallere düştük.

Türkiye'de son 20 yılda en fazla konut alan millet hangisidir desem, aklınıza herhalde Almanya ve Rusya gibi ülkeler gelir. Milletler arasında bir tercihte

bulunmak istemiyorum; biri diğerinden üstündür diye bir yorum yapmayacağım ama az çok sizin de bildiğiniz haklı yargılar var. Son 20 yılda bizden açık ara en çok konut alanlar İran ve Irak'tan. Suriye değil. Yani onları da Türkiye'ye ortak ettik. Biz sadece burada çalışan ve herkesin asgari ücretli hale düştüğü bir ülke haline geldik. İşte bunun nedeni cari açık ve dış borç oldu.

Esasında bu borçları çözmek her zaman bu kadar zor olmaz. Mesela dünyanın en borçlu ülkesi Japonya, 10 trilyon dolarlık borcu var. Dünyanın en borçlu ülkesi ama borçların hepsi ulusal parası olan yen cinsi. Borçların yüzde 46'sını Japonya Merkez Bankası almış. Yani bir ceptekiyle diğer cepteki birbirini neredeyse dengeliyor. Bu ülkede enflasyon son 40 yılın en yüksekinde ama sadece yüzde 4. Bir nevi halk tabiriyle para basıp bu sorunu çözmüşler. Ama biz öyle değiliz, bizim Hazine'nin bile borçlanmasının yüzde 65'i dolar, altın veya avro cinsi. Yani para bassak, zaten enflasyon ne kadar yüksekte, bunu kapatamayız, çünkü döviz basamıyoruz.

Hatta sadece bu da değil, başka birkaç gösterge daha var. Geleceğimizi satmaya başladık. Miktarı tam olarak bilinmeyen, çünkü ne kadar kullanacağımızı ve ABD ve AB enflasyonuna bağlı zamlandığı için taahhüdünü tam öngöremediğimiz ama 160 milyar dolarlık vaat içeren Hazine döviz garantili projeler var. Yani geçmişi sattık, bugünkü vergi gelirlerini kaybettik, bir de gelecek sorunu var. Dolayısıyla bu yeni dönemde Türkiye ekonomisine yeni bir çıkış ararken ciddi bir mali yıkım içerisinde olduğumuzun unutulmaması gerekiyor.

Özetle; kaynaklar sarf edildi, geleceğe ilişkin olumsuz taahhütler verildi, monetizasyonla, bir nevi para basımı ile borçları ödeyemiyoruz, varlıksızlık had safhada. Yani beğenelim beğenmeyelim, bir IMF anlaşmasıyla “şunları özelleştirin, sizi kurtaracağız” gibi durum da pek kolay değil. Merkez Bankası finansal istikrarı riske atacak kadar döviz rezervlerini yitirmiş durumda; brüt rezervler 121 milyar dolar, net rezervler 18 milyar dolar. Swap dediklerimiz ve kamunun diğer mevduatlarını çıkardığımızdaysa geriye kalan eksi 56 milyar dolar. Yani 56 milyar dolar koyuyorsunuz, suyun üzerine ancak çıkabiliyorsunuz. İşte bu durumda küresel kriz ve olası bir depreme karşı da tabii ki kalkansız kalıyoruz.

Üçüncü kısma geçmek istiyorum, kurumsal bozulma. Bunu nasıl anlatacağımı bilemedim açıkçası. Çünkü doğrudan veriyle ifade edilebilecek bir durum değil. Bu yüzden de vakalar koymak istedim. Mesela eski Türkiye'den başlayalım. Erke Dönergeci; tahmin ediyorum ki herkes az çok hatırlıyor. Doğru mu? Erke Dönergeci, 2006 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üst komutasında da yer alan birçok paşa -ki kendi alanlarında çok başarılılar ve vatanseverliklerine hiç sözüm yok- hiçbir şey harcamadan enerji üretebileceklerini iddia ettiler. Koca koca paşalar geldiler. O esnada medyadan da hiç kimse çıkıp da “Kral çıplak, fiziğe göre bu imkansızdır!” demedi, dalga geçmedi, sustuk. Halbuki anlamsız bir şeydi ve sonra da bu gazete küpüründe de gördüğünüz gibi artık dalga geçilen bir şey oldu. Ekşisözlük'e girerseniz -tabii o da açık değil ama bulursunuz- görebilirsiniz. Yani geçmişten bugüne bakiyenin, kurumsal bakımdan iyi olmadığını iyi bir göstergesi.

Bugüne odaklanalım. İçinde kendimin olduğu bir olayı anlatayım. Birkaç yıl önce gece saatlerinde, televizyonda Atlanta Olimpiyatları'na denk geldim. 1996 yılı, Hamza Yerlikaya altın madalya kazanıyor. Bununla ilgili gururla güzel bir tweet attım ve dedim ki, “Keşke spor anındaki bu başarılarını olmadık alanlara kullanmasaydı!” dedim. Çünkü kendisi o esnada Vakıfbank Yönetim Kurulu üyesiydi. Bunun arkasından benim bu eleştirimden sonra kendisi benim tweetime bir karşılık verdi ve “Hayat düzeninizi çıkar ve cehalet üzerine kurduğunuz için herkesi kendiniz gibi sanıyorsunuz.” dedi. Bu arada doktoram bankacılık üzerine ve Hamza Yerlikaya bunu gerçekten yazdı. Hamza Yerlikaya'nın hesabı mavi tikli bir hesap. Bu da esasında Türkiye'deki dört dörtlük olmayan kurumsallığın ne kadar feci bir hale geldiğini, az önce eleştirdiğim paşaların alanları dışında hatalı olsalar da kendi alanlarında iyi olduklarını, bu yenilerinse devlet yönetiminde büyük bilgisizlikle konuştuklarını görüyoruz.

Peki, kurumsallık derken sadece kamu mu devlet mi? Bir de bunun özeli var. Şimdi hatırlayalım: Berat Albayrak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın damadı; herhangi bir deneyimin sahibi olmadan Cumhuriyet tarihinin açık ara en yetkili Hazine ve Maliye Bakanı oldu. Kendi bünyesinde olmayan kurumları bile atayabilecek güçteydi, aynı zamanda piyasayı kontrol edebiliyordu. Peki, onun yapmış olduğu yeni ekonomik programına gidip de övgüler düzen bir iş insanı vardı hatırlıyor musunuz? Burada ben rencide olmasın için onun videosunu koymadım. Çünkü kendisi de olsa, burada izlese herhalde yüzü epey kızardı. Şunu diyoruz: Dünyanın birçok yerinde burjuva deniği zaman; sanat seven, hayırsever olan ve gerektiği zaman devletlerde hükümetler otoriter bir eğilim gösterirse onu dengelemesi gerektiğine inanılan iş dünyası bekleniyor. Peki, ya bu olayda?

Suçtu sadece devlette aramayalım, özel sektör de öyle -ki yer yer kullandığım, isim vermeyeceğim ama kolaylıkla tahmin edebileceğiniz kişiler- devlet kötü yönetiliyorsa özel sektörde de ciddi sorun olduğunu gösteren iki tane örnek vereceğim. Biri, İzmir'e de yakın bir yerde Türkiye'nin en büyük elektrik-elektronik üretimlerini yapan firmalardan biri. Bununla devasa gurur duyuyorlar. Gittiler, kendi memleketlerinde çip fabrikası yapmak yerine İstanbul'da boğaz gören bir araziye devasa bir inşaat yaptılar, 1 milyar doları oraya gömdüler. Halbuki Güney Kore'de bunun tam tersi yapan bir firma var; onun ismi Samsung, bugün bir imparatorluk oldu. Türkiye'nin en büyük bankalarından birini satan,

aileden de zengin ve eğitimli bir iş insanımız var. Milyarlarca dolara devasa bir bankayı sattı, ki Osmanlı döneminin mirasını alan banka da bunun içindeydi. Sonra gitti et dükkânı açtı. Yani bizim özel sektörün de iş dünyasının da vizyonunu tartışmamız gerekiyor.

Bir de üçüncüsü; bu işte devlet kötü, siyasetçiler kötü, peki. Özel sektör de kötü, hele müteahhitler en kötü, eyvallah. Halk nasıl, toplum nerede; bir de ona bakalım. Murat Kurum, Şehircilik ve Çevre Bakanı, ifade diyor ki: İmar barışına 10 milyon 250 bin vatandaşımız başvurmuş. Yoksul ülkelerde gerekli planlama olmazsa gecekondular olur; hazine arazisi işgal edilir. Doğru değildir ama anlayışla karşılanabilir. Ki aslında bu çok ciddi bir servet oluşturma metodudur ama hadi onu bir kenara bırakalım, bunun sadece barınma amaçlı olduğunu düşünelim. Peki, bu kadar büyük bir imar barışı hâlâ 2017 yılında yapılabiliyorsa ve 10 milyon 250 bin kişi katılıyor ise ve bir ay önce biz deprem yaşayıp da bunları ne kadar kötü olduğunu bir kere daha görmüşsek 1999'u zaten yaşamışsak, işneyi de çuvaldızı da kendimize batırmamız gerekiyor. Yani kurumsallık sadece devlet, özel sektör veya noter onaylı işlemlerde olan bir şey değil. Toplumsal sözleşmenin her yerinde önemli işte o yüzden anayasayı anlayamıyoruz. Anayasa bir kere delinse ne olur? Çünkü anayasanın ne olduğunu bilmiyoruz; toplumla devlet arasındaki bir uzlaşma olduğunu, kimi yerde çalışanı sermayeden koruduğunu, kimi yerde devleti sermayeden koruduğunu, kimi zaman da sermayeyi koruduğunu bilmiyoruz. Bilmediğimiz zaman, o vatandaşlık bilinci oluşmadığı zaman da böyle sonuçlarla karşılaşılıyor.

Özetle kamuda kuralsızlık hâkim, liyakatsizlik var. Özel sektörde vizyonsuzluk ciddi bir problem. Toplumda lümpenlik, kısa vadecilik var. Bunlar ulusal itibarımızı çok zedeliyor ve yurt dışında maalesef küçümşenen bir ülke haline gelmemize neden oluyor.

Verilere geri dönelim. 2001'le kıyaslıyoruz ya, 2001'de dünya acaba neredeydi? 1997'de Asya krizi olmuştu, 1998'de Rusya krizi olmuştu, 2001'de Türkiye krizi yaşandı. 2001'de aynı zamanda dot-com yani bu teknoloji şirketlerine dair ilk balon patladı ve 11 Eylül saldırısı oldu. ABD kısa süreli bir durgunluğa girdi ve 2002'de de Arjantin krizi yaşandı. Arkasından 2006'da konut piyasasındaki ilk şoklar yaşanana kadarki 4 yıl dünyada bir Lale Devri idi. Bu, 2001 sonrasındaki hükümet için müthiş bir avantajdı. Çünkü dışarıda harp yokken, dışarıda iktisadi zorluklar yokken yaraları sarmak kolaydır.

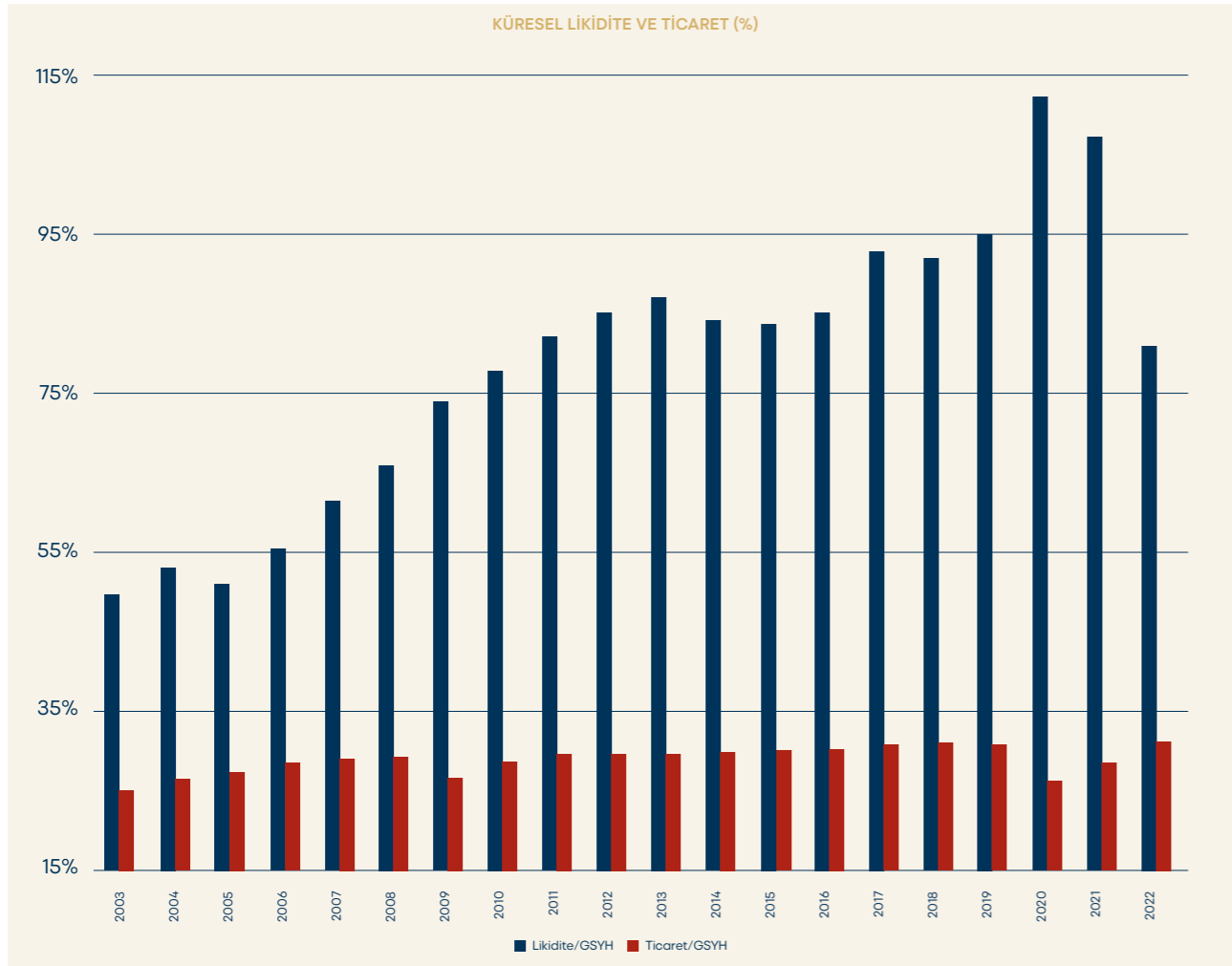

Ama şimdi öyle miyiz? Bu görselde kırmızıyla olan yerde dünya ticaretinin gayrisafi yurt içi hasılaya olan oranını görüyoruz. 2003'te yaklaşık yüzde 25 civarında iken yükselmiş. Yani hem dünya büyüyor hem de ticaretin oranı artıyor. Çünkü küreselleşme var ve 2022'ye kadar da yaklaşık yüzde 30'a çıkmış. 2020 yılında pandemiden ötürü doğal olarak düştü, sonraki bir iki yıl toparladı ve bundan sonra da önceki yıllarda olduğu gibi yükseliş trendini sürdürmeyecek. Çünkü ticaret savaşları başladı, küreselleşmeden kendi kendine yeterlilik çağına geçmeye başladık. Tabii ki bu bir anda her ülkenin tamamıyla içine kapanacağı bir model anlamına gelmiyor. Ama ticarete rekabete sahip olduğunuz zaman bir anda dünyayı tıpkı Güney Kore gibi iktisadi olarak etki edebileceğiniz ve Almanya gibi bir nevi savaşsız Avrupa'yı

fethedebileceğiniz koşullar bitti. Artık böyle bir eğilim olmayacak. Bu eğilim içerisinde büyümede sadece nitelikle var olabilirsiniz.

Bunun için dijital dönüşüm ve yeşil dönüşüm lazım. Bunlar da bir gecede olmuyor, çok ciddi sermaye yükü ve insan kaynağını geliştirmeniz gerekiyor.

Şimdi bu şekilde olağan durumlarda gelişemiyorsak, belki başka şeylerden faydalanabiliriz. Yani dünya ekonomileri kötüyken de önümüze fırsatlar çıkıyor. Ne oluyor? Küresel para bolluğu. Çünkü gelişmiş ülkeler ve küresel merkez bankaları, ekonomilerinin 1929 Buhranı gibi dağılmasını istemiyorlar. Ne yapıyorlardı? Dünyaya sürekli para veriyorlardı. Gördüğünüz üzere burada da lacivert rengini kullandım.

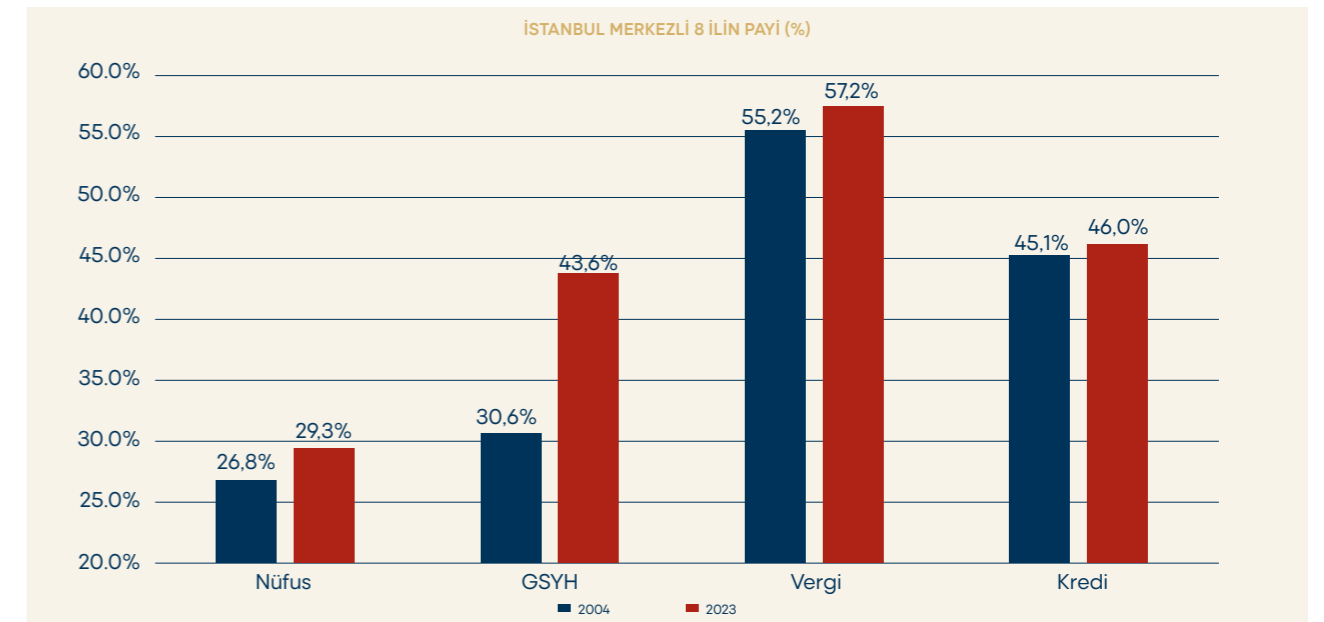

Bu, likiditenin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı. Yani dünyadaki likidite dediğimiz sadece Merkez Bankası parası olmuyor ama bir nevi krediler, mevduatlar belli ölçülerde bunlar içerisinde yer alıyor. Görüldüğü üzere dünyada 2008'den sonra müthiş bir para bolluğu ve bundan faydalanmamış bir Türkiye var. 2020'de bu para bolluğu yüzde 100-112'ye çıkarak zirveyi gördü ve artık yüzde 82'ye inmiş durumda. Dünyada enflasyon var. Bu tekrar kolay kolay artırılamaz. Yani artık Türkiye gibi borçlu bir ülke, borçlarını kolay bir ortamda döndüremeyecek. Bunun ne kadar etkili olduğunu şöyle söyleyeyim: Türkiye'nin en yüksek borçlanmaları 2001 krizinden sonra oldu. Bunun nedeni Türkiye'nin çok riskli olmasından değil, o dönemde dünyadaki faizlerin çok yüksek olmasıydı. Biz 2016-2017'de -düşünün bir darbe teşebbüsü de yaşadık- bu kadar yüksek faizle borçlanmadık. Niye? Dünyada para çoktu. Yani demek ki, bizim ne kadar iyi olduğumuzdan öte, dünyanın koşullarının ne kadar uygun olduğuna dikkat etmemiz gerekiyor ve maalesef o koşullar artık çok iyi değil. Hatta şunu da belirteyim; Dünyadaki toplam borç öyle bir orana gelmiş ki, gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 342'si. Belki de bir küresel finansal krizin arifesindeyiz ve hepimiz şunu biliyoruz ki, bu kadar dış ticarete açılmış ve aynı zamanda ağır dış borç yükü altında olan bir ülke olarak Türkiye; ABD, Avrupa ve Britanya gibi yerlerde bir hapşırma olursa, çok fena bir şekilde hasta oluyor.

Özetle dünya çok değişti, eskisi kadar olumlu değil; ticaret ve finansman daha sorunlu. Önümüzdeki süreç, avantajlı bir dönem değil. Daha çok cumhuriyetin kurulduktan sonraki ilk 4-5 yılının ardından gelen zorlu, buhranlı dönemleri anımsatıyor.

Beşinci faktöre geçelim. Ben bir jeofizikçi veya jeolog değilim. Konunun uzmanları bunu daha uygun bir şekilde değerlendireceklerdir. Bir depremin şiddetini, yüzeye yakınlığını, süresine onlar bakıyorlar, zamanlamasını da olabildiğince öngörmeye çalışıyorlar. Kendim de aynı zamanda ekonometri alanından geldiğim için bu tahminlerin hepsinin bir rassallık içerdiğini iyi biliyorum. Yani tutabilir veya yanılabilir. Ama tutarsa, masada kaybedeceğimiz şeyler çoksa, işte bu kötü bir oyuncu olduğunuzu gösterir. Eğer çok şiddetli bir İstanbul depremi olursa, Türkiye'nin canı çok fazla yanacak. Bunu birkaç veriyle burada göstermek istiyorum.

Acaba Türkiye 1999 depreminden sonra, bu riski görüp de buna göre -sadece inşaat odaklı düşünmeyelim-bir planlama yapmış mı? 2004'ten başlattım, maalesef Türkiye'de veri bulmak bazı alanlarda çok sıkıntılı. Kredi verisi de 2007'den başlıyor bu arada, burada da Türkiye'nin kurumsallığına bir iğneleme de bulunmuş olayım. Bir kıyaslama yaptım; bakalım deprem riskini yaşayan bir ülke buna nasıl bir reaksiyon vermiş? İstanbul merkezli 8 ili aldım. Depremin

bu sefer Gölçük Depremi'ne göre batıda olacağı söylendiği için, bu 8 ilin içerisine Düzce ve Bolu'yu katmadım. Tekirdağ, İstanbul, Yalova, Kocaeli, Sakarya, Bursa ve Balıkesir'i aldım. Şunu da söyleyeyim, ekonomik büyüklüğün neredeyse tamamı İstanbul'dan geliyor, nüfusun da. Biraz da Tekirdağ'la Kocaeli ve Bursa var, diğer illerin etkisi çok küçük. Yani esasında 8 il değil 4 il de desem buna çok yakın sonuçlar olacaktı.

Bakalım 18 yılda ne yapmışız? Nüfus; Türkiye'nin yüzde 26,8'i bu bölgede yaşarken, şimdi 29,3'ü yaşıyor. Türkiye'nin nüfusu arttı, bundan bahsetmiyorum zaten. Oranın da nüfusu arttı, her yerin de. Ama buranın nüfusu bir de göç olarak arttı. Türkiye'nin kabaca üçte biri bu deprem bölgesinde.

İkincisi; biz burada ekonomi kongresi için toplandık, oradan örnek vereyim: Gayrisafi yurtiçi hasıla, yani bir yıl içerisinde ekonomide ürettiklerimiz. Yüzde 30,6'sını o bölgede üretiyoruz, şimdi deprem riskini görmüşüz ve 43,6'ya arttırmışız. Yani diyoruz ki, olacaksa her şeyi kaybedelim. Peki, ne kazanıyoruz bunun karşılığında? Hiçbir şey, kumar oynamak gibi.

Deprem oldu, Allah korusun -bu şekilde korumuyor, biliyoruz ama adettir, söylüyoruz- neyle kurtaracağız kendimizi? Vergiyle. Ama ekonomi yavaşlayacak. Vergi gelirini nereden topluyoruz? Yine bu illerden. 2004'te yüzde 55'ini alıyormuşuz, yıl oldu 2022, bu bölgeden yüzde 57'sini topluyoruz. Yani o bölgedeki yarayı sarmak için deprem bölgesinden vergi almamız gerekecek. Gözlerimizde şöyle canlandırılalım: Şu anda Hatay'a, Kahramanmaraş'a, Adıyaman'a gidiyoruz ve herkesten, her firmadan vergi almaya çalışıyoruz "size hizmet götürüreceğiz" diye. Çok feci durur değil mi?

Ve krediler... Finansal sistem kırılığandır, kırılma-ğın da temelinde krediler vardır. E krediler nerede? Tahmin edeceğimiz gibi yine bu bölgede; yüzde 45,1'i bu bölgedeymiş, şimdi olmuş yüzde 46. Demek ki bu anlamda da bankalarda, ticari işletmelerde hiçbir coğrafi çeşitlilik taraftarı olmamışlar, bunu etrafa dağıtmamışlar. Haliyle burada bir deprem olduğu zaman onlarca milyar dolarlık batık kredi, haliyle iflas edebilecek bankalar olacak.

Şimdi deprem deyince aklımıza binalar geliyor. Doğal tabii ki onun enkazının altında kalıyoruz. Ama işte o zamanında acil müdahalenin olması veya

müdahaleden sonra insanlara huzurlu, şerefine uygun bir hayat vermek parayla oluyor. Türkiye'nin en büyük bankaları İstanbul'da ve eminim depreme dayanıklı da binalar yapmışlardır. Sonra bunların bu tip olağanüstü haller için Konya'da, Erzurum'da operasyon merkezleri de var. Lakin bir deprem oldu diyelim; bankaların çalışanları nasıl gidecekler oraya? Bir kısmı maalesef hayatını kaybedecek. Hadi kaybetmediler, yakınlarını kaybedecekler. Nasıl çalışacaklar? Hadi o da olmadı diyelim, zaten gelirleri de iyiydi, iyi yerlerdelerdi veya devlet biraz kentsel dönüşümü yapmış olsun. Bu insanlar işe o sabah nasıl ulaşacaklar? O hafta trafiği düşünün mesela. Borsa'ya açmanıza gerek yok ama ödemeler sistemini açmak zorundasınız. Açmazsanız, ihtiyaç olacak yardımları alacak parayı tahsil edemezsiniz veya zorunlu mal tedariki için para gönderemezsiniz. Tüm sitem durur. Sanayinizin önemli bir kısmı İstanbul ve ona eklenmiş Tekirdağ, Kocaeli ve Bursa'da. Tedarik zinciri nasıl çalışacak? Hangi ulaşım yolları kullanılacak? Bir pandemiye hatırlayalım o tedarik zinciri tıkanıp zaman neler olabileceğini; dünyada da Türkiye'de de gördük. İnsanlar yalnızca enkazın altında kurtarılmayı beklemeyecekler. Çıkarılacaklar, şanslı olacaklar ama aç kalacaklar... Bunları da dikkate almamız gerekiyor. Türkiye depremde sadece binaları düşünmemeli. İstanbul depremi olursa -bunun uzmanı ben değilim, zamanlaması, şiddetini bilemem ama birçok uzman bunu dile getirdi için söylüyorum- Türkiye çok fazla şey kaybeder; öyle ki hayatını kaybeden insanları gömebilecek devleti bile.

Konuşmamın artık sonlarına geliyorum. 2001 krizine kıyasla çok daha farklı bir yerde olduğumuzu anlatmaya çalıştım ve beş önemli noktayı ifade ettim. Karamsar olmamak gerekiyor. Bir klişe olsa dahi buna katılıyorum. Türkiye potansiyeli olan bir ülke. Şu saatten sonra bir Britanya veya Almanya olur muyuz bilmiyorum, olmamıza gerek var mı onu da bilmiyorum. Ama Çekya, Hırvatistan, Portekiz, Güney Kore gibi mutlu insanların, huzurlu insanın ülkesi de olsak ki ben çok iyi olur diye düşünüyorum, çok memnun oluruz. Bunun için illa mucizeye gerek yok. Kendimizi çok şanssız sanmayalım. Mesela bugün Çanakkale Deniz zaferinin 108. Yıldönümü. Dünyanın en kuvvetli iki donanmasına sahip İngiltere ve Fransa'yı mağlup ettik. Böyle sürprizler yapılabiliyoruz. 1922'de Çılgın Türkler Kurtuluş Savaşı'nı kazandılar. Daha enteresan önek vereyim, 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nı hatırlayalım. Son dakikalarda gol atıp üst üste turları geçebilmiştik. Veya 2011

yılında Japonya'da deprem olduğu zaman, Fukuşima Nükleer Santrali'nde çok büyük bir felaket yaşanırken, 1999 depreminde ne şans ki İzmit Rafinerisi endişe edildiği gibi patlamadı. Yani dünya tamamıyla bize karşı değil, biz tamamıyla şanssız değiliz ve hiç potansiyelimiz yok, insan kaynağımız tamamen kurudu ve tümüyle bataktayız gibi bir durum yok. Türkiye'nin şansı var ama önümüzdeki 10 yılı çok iyi değerlendirmesi kaydıyla. Bir karar almamız gerekiyor. Hatalardan ders alacağız, tamam. Yeşil dönüşüm, dijital dönüşüm, sığınmacı sorunu, beyin göçü... Evet, hepsi tamam ama daha makro anlamda birkaç karar almamız gerekiyor.

Bunlardan biri şu: politik vizyon. Artık siyasetçilerin çok uzun ama gerçekçi ve hayalperest olmayan vizyonları olmalı. İkincisi, devrimci bir kadro gerek. Çok başarılı bir belediye başkanı veya bir başbakan,

rüşvetçi bir belediye meclis üyesi veya milletvekiliyle bu yolu alamaz. Devlet kademelerinin üstünde nitelikli insanlar olmazsa başarı kazanılamaz. Böyle kendisini feda edecek, çalışmaya hazır bir kadroya ihtiyaç var. Son olarak kendisini eleştirmiş, kendi hatalarıyla yüzleşmiş, bu kalkınma ve aydınlanma hamlesine iştirak etmeye hazır inançlı bir toplum gerekiyor. Bir halka rağmen, halkı kalıcı bir şekilde geliştiremezsiniz. İşte bunlar olduğu zaman -isterseniz genç Türkler deyin isterseniz çılgın Türkler- bir kez daha dünyayı şaşırtabiliriz ve son anda muasır medeniyetlere giden trene atlamayı başarabiliriz.

Konuşmamı da şu sözle kapatmak istiyorum.

"Milletin istiklalini, yine milletin azmi ve kararı kurtaracaktır."

Prof. Dr. Vandana Shiva
Araştırmacı Yazar - Ekoloji Aktivisti

Hintli akademisyen yazar, ekoloji aktivisti, gıda egemenliği savunucusu, ekofeminist ve küreselleşme karşıtı bir yazardır. GDO karşıtı hareketle ilişkili aktivizmi nedeniyle sık sık "Tahılın Gandhi'si" olarak anılır.

DOĞA ANA VE İNSANLIĞIN GELECEĞİ

Sayın Tunç Soyer'e, tüm çalışma arkadaşlarınıza hem İzmir hem de Türkiye vatandaşlarına selamlarımı sunuyorum. Öncelikle depremde hayatını kaybedenleri anmak isterim. Cumhuriyetinizin 100. yılını ve büyük liderinizi de kutlamak isterim. Biz küçük çocuklarken, ebeveynlerimizin hakkında konuştuğu sayılı liderler arasında Kemal Atatürk de vardı. Özgürlüğünüzün mimarı olması ve Cumhuriyeti kurmasının yanında aynı zamanda o bir doğa aşığıydı; ağaçların ve ormanların. Onunda dediği gibi ağaçsız, ormansız toprak vatan olamaz. Vatan, bize su veren, nefes veren, sistemlerimizi dengeleyen ve yenileyen ormanlar ve ağaçlar demektir. Atatürk, çevreyi korumanın bir zihin işi olduğunu söyleyerek devam ediyordu. Dünya ile bu şekilde ilişki kuruyoruz. Doğa ile kurduğumuz ilişki, dünya'yı ne kadar düşündüğümüz, dünya görüşümüz ve sahip olduğumuz paradigmlar demek. Bir çevre aktivisti olarak kendi yolculuğum ormanla başladı. Himalayalar'ın eteklerindeki ormanlarda büyüdüm. Oradaki bazı ağaçlar da sizinki gibi kozalaklıdır. Eminim Türkiye'nin yüksek dağlarında da meşe vardır ve meşe ormanları suyu tutmak için hayati bir önem taşır.

Biz Hindistan'da Muson mevsimini haziran'dan eylül'e dört ay boyunca yaşıyoruz. Ağaçlar yoksa, şiddetli yağışlarla beraber sel baskınları yaşıyoruz. Ardından su kayboluyor ve bir sonraki mevsimde kuraklık başlıyor. Kanada'ya, kuantum teorisinin temelleri üzerine doktora yapmak için gitmek üzereydim. Çok karmaşık bir konuda doktora yaptım: Kuantum teorisinde gizli değişkenler ve mekansızlık. Çalışmam her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu ve kesinlik gibi bir şeyin olmadığı fikri üzerine kuruluydu. Belirsizlik, dünya'nın doğasında var olan bir şeydir ve nasıl geliştiğinin potansiyelidir. Ancak bu potansiyel birbiriyle bağlantılıdır. Elbette kuantum teorisinde bunu 100 yıl önce görebiliyorduk, sizin cumhuriyetinizin kurulduğu dönemde. Zihin, her şeyin sabit, cansız ve öngörülebilir olduğu mekanik fizikten özgürleştiriliyordu. İnsanlar yeni bir dünyaya adım atıyorlardı. Bu yüzden Kanada'ya gitmeden önce, ormanımızdan ve toprağımızdan birazını yanımda götürmek istedim, çocukken birçok kez yürüdüğüm meşe ormanında bir yürüyüşe çıktım ve oradaki dereye girdim. Orman yok olmuş, dere sadece bir damla kalmıştı. Su yalnızca bileklerime kadar ulaşıyordu, bu olay canımı acıttı. Derinden kişisel bir kayıp hissettim. Gerçekten de içimden bir parça kopmuştu.

Oluşturduğunuz ölçümler, yarattığınız metrikler, Dünya'yı nasıl gördüğünüzün bir sonucudur. Eğer Dünya'yı metaların yer değiştirdiği bir pazar olarak görüyorsanız, mal akışının verimini ölçersiniz. İşimizin bizim de parçası olduğumuz Dünya üzerindeki tüm canlıların refahını korumak olduğunu düşünürseniz, o zaman refaha bakarsınız.

ruhumuzun, suyumuzun ve nefesimizin kaynağıdır. Aldığımız her nefes, doğanın bize hediyesidir. Bu yüzden insanlar doğa hakkında dışarıdaki bir şeymiş gibi konuştuklarında daima onlara hatırlatırım, içinde doğa olmasaydı çoktan ölmüştünüz. Hayatta olduğumuz sürece, doğa canlılığımızı sürdürmemizi sağlar. Her susadığımız anda, şu anda bir şişede olsa da -cam şişeler var neyse ki- su aslında bir kaynaktan veya kuyudan gelir. Her yemek yediğimde, güneşin, toprağın, tohumun ve çiftçilerin sevgiyle verdiği emeğin bütünü bize yiyecekleri getirir. Yani, doğa varolduğu için biz de yaşıyoruz. Yeryüzü hayatta olduğu için hayattayız.

Farklı toplumlar ona farklı isimlerle, Toprak Ana ve Doğa Ana diye seslenmişler. And Dağları civarında, hayatı düzenleyen anlamına gelen *“pachamama”* olarak adlandırmışlar. Yunanistan’da ise *“Gaia”* olarak adlandırılmış. Bilirsiniz biz Hintliler hiçbir zaman tek kültüre hapsolmadık. Her şey için binlerce isim yaratık çünkü her şey çoklu, her şeyin pek çok yönü var. Ganj Nehri bir yerde kar buzulu olabilir. Bazı yerlerde naziktir, bazı yerlerde kudretlidir. Binlerce ismi vardır. Yeryüzünün de binlerce ismi vardır, *“Vasundhara”* bunlardan biridir. *“Bhumi”*, *“Dharti”*. Sizin topraklarımızda ona ne dediğinizi de biliyorum, yanlışsa lütfen düzeltin: *“Doğa Ana”*, *“Tabiat Ana”*. Yani, tüm kültürler doğayı ve yeryüzünü yaşayan varlıklar olarak, bir anne olarak görmüş.

Ekonomi dahil, bizim insan ürünü sandığımız her şeyin kökenleri her zaman doğanın armağanlarına dayanır. Ormanlarla ilgili bunu gördüm. Elektrikle ilgiliyse, hidroelektrik enerji söz konusuysa, bir yerde nehirler size o gücü veriyor. Hatta nükleer enerji bile bir yerde bir madendeki uranyumla başlıyor. Günümüzde herkes elektrikli arabaları düşünüyor, ama elektrikli arabanın çalışması için bir yerde lityum ve kobalt çıkarılması gerekiyor. Demek oluyor ki, tüm hayat ve tüm ekonomi doğada ve yeryüzünde başlar. Ama yolumuzu kaybettik çünkü *“Oikos”*’u unuttuk, ki bu ev anlamına gelir. Bu hem İzmir gibi harika şehirleri de içerir, hem de evimiz, gezegenimiz, *“Gaia”* olarak tümüyle ortak evimiz anlamındadır. Ev olan *Oikos*, ekolojinin köküdür, yani evimizin bilimi. Dünya nasıl işler, nehirler nasıl akar, biyosfer ve atmosfer nasıl birbirine bağlıdır, bir yaşam ağı olarak biyoçeşitlilik ağı nasıl örülür... *“Oikonomia”* da aynı kelime kökeninden türetilmiştir, evimizin yönetimi olması gereken şey. Ekonominin ekolojik yasalara karşı çalışmaya başladığında, ekonomi olmaktan çıkar, başka bir şey olur.

Yeryüzü sistemlerini sürdüren para birimleri, para birimi (currency) kelimesiyse 18. yüzyıla kadar akışı ifade ediyordu ve bu suyun akışı demektir. Yani, su bir para birimidir. Besinlerin ve beslenmenin ekosistemler aracılığıyla akışı, yiyecek bir para birimidir. Ağacın soluk vermesi benim için soluk almak demektir. İşte bu yüzden derin nefes aldığımızda, *“Pranayama”* yaptığımızda, *“ohm”* deriz. Teşekkür ederim, sen varsın, bu sayede ben varım. Birbirine bağlılık içinde yaşanan ve birlikte var olunan bir Dünya’da yaşıyorum.

Aristoteles ekonomiyi yaşam sanatı olarak tanımladı ve onu sömürgecilik tarafından tanımlanmış şekli olan para kazanma sanatından ayırdı. Çünkü Locke temel birimi para olarak, yatırımı ise paradan para kazanma olarak tanımlamıştı. Ancak daha önce sinde yatırım, bir şeyleri daha güzel hale getirmek anlamına gelirdi; Toprağa yatırım yapmak, çiftliğe yatırım yapmak, gelecek nesillere yatırım yapmak, onları daha güzel hale getirmektir. Bu yaratıcı bir çalışmadır ve güzellik uyumunun olduğu her yerdedir. Güzellik, desenlerin ve dengeyin olduğu her yerdedir. Güzellik, canlılık ve yaşamın olduğu her yerdedir. Güzelliğin olmaması, şeylerin dengelerini kaybettiğinin açık bir göstergedir. Ben çirkin olan tek bir tane bile çiftlik bilmiyorum. Güzel bir şekilde konumlanmış çiftlik, ağaçları olan, güneşe, toprağa, topraktaki nem oranına göre ürün çeşitliliği olan bir çiftlik. Bu en üst düzey ilişkilenme şeklidir.

Bir zamanlar boksit madenine karşı direnen bir kabile grubuna yardım ediyordum ve dağlarına *“Niyamgiri”* deniliyordu. *“Niyam”* yasa demektir, *“Giri”* ise dağ demektir. Yasayı idame ettiren dağ. Eğer bu dağ giderse, medeniyetimiz gider diyorlardı. Onlarla bir toplantıda yerde oturuyordum ve ormanı şirketten nasıl koruyabileceğimizi konuşuyorduk. O dağda 32 nehir vardı. Oturmuş bir sonraki adımı nasıl atabileceğimizi konuşuyorduk ve bu kabile köylülerinden biri birden ayağa kalktı, bir şeyler mırıldandı ve gitti. Bu yüzden toplantıda bir şeylerin yanlış gittiğini düşündüm ve diğerlerine sordum. Ne dedi? Neden gidiyor? Ne demiş biliyor musunuz; *“Benim için gidip Dünya’yı güzelleştirme zamanı.”* Onun için çiftçilik, dünya’yı güzelleştirmekti. Dünyadan ürün çıkarmak, dar anlamıyla bir malın üretimi değildi, bir sanatçının yaratıcı bir dünyadaki en üst düzey ilişkisiydi.

Dünyanın yaşayan bir varlık olduğunu görebildiğimiz, onun bir parçası olduğumuz ve onu koruma görevimiz olduğu gerçeğiyle birlikte düşündüğümüzde, gelecek nedir? Gerçek ekonomi budur. Bakım gerçek ekonomidir, dünyaya bakmak gerçek ekoloji ve ekonomidir. Diğer seçenek ise son zamanlarda şekillendirilmiş bir yolda körü körüne ilerlemektir. Fizik okuduğum için, sömürgecilerin yazdığı saçmalıkları okumadım. Bacon’i, Locke’u, Hobbes’u ve Adam Smith’i ancak yeterince büyüdüğüm ve her şeyi uydurduklarını anladığım yaşlarda okudum. Bay Bacon, erkeksi zamanın doğuşundan bahsederken, dünyanın yaşayan bir varlık olduğunu düşündüğümüzde dişil olacağımızı söylüyor. Ona göre, doğaya boyun eğdirmeli, onu kölemiz yapmalı ve bir imparatorluk kurmalıyız. Mekanistik felsefe ve mekanistik bilim, imparatorluk inşasının bir parçasıydı. Çünkü dünyanın ölü olduğunu ilan ettiğinizde, elbette ondan maden çıkarılabilir, onu kapatıp sınırlayabilir, onun biyolojik çeşitliliğini yok edebilirsiniz.

Benim görüşüme göre, iklim değişikliği, bu ekolojik tahribatla başladı. Çünkü atmosferi Dünya kendisi yönetir, o yaşayan bir varlıktır. Yaşayan sistemler otopoitiktir. Otopoitizm, bilim insanları tarafından kullanılan güzel bir kelimedir ve kendi kendini düzenleyen anlamına gelir. Kendi şiirlerini yazarlar, başkası dışarıdan onlara mühendislik etmez. İçeriden düzenlenirler ve dünya, Gaia, bir bütün olarak kendi kendini düzenler. James Lovelock, bir NASA bilim insanı, yaptığı bazı çalışmalarda oldukça şaşırıldı. Çünkü yerkürenin sürekli olarak klimasını ve sıcaklığını koruduğunu fark etmişti. Sonra bir model geliştirdi. *“Eğer yaşamı ortadan kaldırsaydık, karbon dioksit ve sıcaklık nasıl olurdu?”* diye sordu. Peki hayatı hesaba katarsak, neye benzerdi? 4 milyar yıl önce Dünya’da yaşam yoktu. Fotosentez yapabilen az sayıda organizma ortaya çıktı. Daha sonra fotosentez yapabilen bitkiler. Fotosentezin gücü, güneşin bedava bir hediyesi olarak düşünülebilir. Yeşil yaprağın üzerindeki güneş ışığı, fotosentez yoluyla atmosferik karbondioksiti sabitleyebilir. Bize nefesi, oksijeni-mizi ve yaşam molekülü olan karbonhidratları verir. Bu bizim yiyeceğimiz, yapı taşımız, Dünya’yı ayakta tutan şey. Yaşamın olmadığı sıcaklıklar 290 C derecedeydi. 290 C derece, hayal edin. Bu sıcaklık ortalama 13 dereceye indi. Karbondioksit konsantrasyonu atmosferin yüzde 98’i kadardı. Canlı bitkiler, biyosfer ve biyoçeşitlilik sayesinde dünya, karbondioksiti yüzde 0,03’e düşürdü ve bize oksijen açısından zengin bir gezegen oluşturdu. Oksijen soluyabildiğimiz

için biz insanlar var olabildik. Karbon bakımından zengin bir sistemde yaşayamazdık, ama bir bütün olarak dünya için geçerli olan, dünya’nın her canlı organizması için de geçerlidir. En küçük, minicik parçasına kadar. Molekülden hücreye, en küçük organizmalardan bir bütün olarak Gaia’ya. Ve hepsinin arasında çok güzel bir uyum var.

Bir kuantum fizikçisi olan Schrödinger’i hatırlayın, Schrödinger denklemlerini biliyorsunuz. Schrödinger’in kedisini hatırlayın, kutuyu açtığınızda, açılışın kendisi size kedinin ölü mü yoksa canlı mı olduğunu söyler, çünkü gözlemci gözlenenin bir parçasıdır. Oluşturduğumuz gerçeğin bir parçasıyız. Schrödinger, adlı bir kitap yazdı ve atık üreten, dışarıdan enerji tüketen ve pozitif entropi, kullanılmayan enerji denilen bir şeye sahip olan makinelerin aksine, canlı sistemlerde, bitkilerde, mikroplarda negatif enerji olduğunu söyledi. Onlar enerjiyi alır ve size daha yüksek bir şekli verir. Küçük bir tohum toprağa ekilir ve size yüzlerce ve binlerce tohum verir, sonsuza kadar yenilenir ve yediğimiz şeyi bize verir. Sadece düşünün, bitkide kendisinin geleceği için potansiyel olduğu gibi, ihtiyaçlarımızı sürdürme potansiyeli de vardır: Yiyecek, elyaf, barınak. Tohum bu özelliği nedeniyle, Yeni Sömürgeciliğin de bir parçasıdır. 1987’de, yeni biyoteknolojilerin tartışıldığı bir toplantıya davet edildim. Toplantıya *“Yaşam Kanunları”* adı vermişlerdi ve kimya endüstrisi de oradaydı. Seçtiğim bir alan olarak değil, ülkem 1984 yılında iki korkunç trajediyle yüzleştiği için tarım okumuştum. İlginç bir şekilde 1984, Orwell’in de yılıdır. Ve o yıl, Parçacık Fiziğinde yüksek lisans onur derecem aldığım konuyu çalıştığım yer olan Punjabi Beş Nehirler diyarında, çiftçilerin toprağında çiftçiler sokaklardaydı, çiftçiler silahlara sarılıyordu. 4 Haziran’da, tüm tahıl tedarikini engellemek için bir abluka planlamışlardı. *“Kölelik altında yaşıyoruz!”* diyorlardı. Kendi tarlalarınızda ne ekim yapacağınızı seçemiyor, nasıl yetiştireceğinizi belirleyemiyor, sattığınız yerleri, sattığınız fiyatı seçemiyor, kendi nehirlerinizin suyunun tarlanıza ne zaman geleceğine karar veremiyorsanız, kölelik altında yaşıyorsunuz demektir. Çiftçilerin endüstriyel kimya sistemine köle sistemi adını verdiklerine ilk kez orada şahit oldum. Aynı yıl Bhopal şehrindeki bir pestisit fabrikasında sızıntı yaşandı. Yaşı yetenler hatırlayabilir. 2 Aralık gece yarısında, bu gaz sızıntısı en yoksul bölgelerden başlayarak şehrin her tarafına yayıldı ve binlerce kişiyi öldürdü. İçinde küçük çocukların da olduğu ölü yığınları vardı. Yığınlar diyorum, çünkü

o kadar ölüyü teker teker yakamazdınız. Hâlâ, hatırlamak için bu şehre giderim. O çocuklar, o 1984'te doğdular ve şimdi 2023'teyiz, önümüzdeki yıl neredeyse 30 yıl olacak. O yıl çeşitli sakatlıklarla doğan çocuklar şimdi yetişkinler. Sakatlıklarına rağmen denemeye devam edecekler. Kurbanlar, yürüyemeyen, göremeyen çocuklar için tedavi merkezlerini kendileri kurdular. İşte o zaman anlamaya çalıştım, niçin tarımda bu kimyasalları kullanıyoruz diye ve Rachel Carson'ın *Sessiz Bahar* adlı kitabını buldum.

Albert Howard ise 1905'te Hindistan'a tarımı geliştirmek için gönderildiğinde Hindistan köylüsünün daha iyi tarım yaptığını fark etti ve *Tarımsal Vasiyetnamesi* adlı kitabı yazdı. Gerçek tarımın temelinde olan iki ekolojik kuralı tanımladı. İlk olarak, çeşitlilik kuralı. Doğa asla tek bir çeşitle çalışmaz; iyi tarım asla tek türle yapılamaz. Sadece endüstriyel tarım, kimyasalları pompalamak için tek tür tarıma ihtiyaç duyar. İkincisini "*Geri Dönüş Yasası*" olarak adlandırdı; Geri Dönüşüm Yasası, Geri Verme Yasası. Tıpkı dairesel ekonomi gibi. Sadece bir şeyleri tüketmekle hayat sürdürülemez. Tüketmek, mahvolmuş su sistemleri yaratacaktır, ormanların tüketilmesi ölü ormanlara yol açacaktır, toprağın doğurganlığının tüketilmesi çölleşmeye neden olacaktır. Geri vermek zorundayız. Çiftçiler büyüttükleri ürünlere karşılık adil bir şekilde ödüllendirilmiyorlar. Ben tarımı bir mal üretme alanı olarak görmemiz gerektiğini düşünmüyorum. Çiftçiliğe sağlık üreten bir yer olarak bakılmalıdır. Sağlığımız için yaptıkları açısından kaliteli gıda ile onu onurlandırmamız gerektiğini düşünüyorum ve şahsen bizi zehirli yiyeceklerle hasta edenlere de ceza vermemiz gerektiğini düşünüyorum. Düşünürseniz sağlık sorunlarının yüzde 75'ine neden olan şey, işlenmiş gıdalar. Bütün ülkeleri istila eden endüstriyel küreselleşmiş sistem. Buraya gelmeden önce bir röportaj yaptım; Gazeteciler gıda açısından kendi kendimize yettiğimizi söylüyorlardı. Fakat artık bağımlı hale geliyoruz. Cargill'in yazdığı ticaret kuralları nedeniyle bağımlı hale geliyoruz. Çünkü yeşil ticaret, piyasaların yüzde yüz genişlemesine dayanıyor ve sübvansiyonlarla, yerel ekonomileri yok etmek için hükümetlerinden yardım alıyorlar. İşte bu nedenle, DTÖ'nün görevi, çarpıtıcı sübvansiyonları kaldırmaktır, böylece bütün ülkelerdeki topluluklar, gezegenimiz ve sağlığımız için gıda egemenliğine sahip olabilir.

Kopenhag öncesinde bir kitap yazdım ve o zaman ki değerlendirmem, sera gazlarının yaklaşık yüzde

45'inin endüstriyel gıda sisteminin farklı unsurlarından geldiği yönündeydi. Fakat şimdi bu rakam yüzde 50 civarında. Yüzde 11-15 emisyon, fosil yakıtlar ve fosil yakıt bazlı kimyasallar ile gıda üretme şeklimizden kaynaklanıyor. Tarımdaki her kimyasal bir fosil yakıtın ürünüdür. Sentetik gübreler, patlayıcıların yanı sıra gübre yapmak için fosil yakıtları kullanır. Beyrut patlamasını hatırlıyor musunuz? Afganistan'da her gün bombalar patlıyor, çünkü Amerikalılar gübrelere o kadar çok fosil yakıt koyuyor ki, bundan bomba yapabiliyorlar. Oklahoma patlamasında gübre bombası kullanılmıştı, Oslo'dakinde de öyle. Patlayıcı yapılan ürünlerden gübre de yapılıyor. 1 kg sentetik gübre için 2 litre mazot kullanılıyor ama daha da önemlisi toprak yok ediliyor. 40 yıl önce, Punjabi ve Bhopal'daki yıkımı gördüğüm için çiftçileri ekolojik tarım konusunda eğitmeye başladım. Çiftçiler toprağın içinde neler olduğunu göremedikleri için, bir solucan alır ve üzerine biraz üre serperdim. Ölmeye başladılar tabii. Tuz, toprak mantarlarını ve faydalı bakterileri öldürdüğü için geriye ölü bir Dünya bırakır. Kimyasal topraklara karşı organik topraklar üzerine araştırmalar yaptık. Organik topraklarda azot artışı üre uygulandığında yüzde 100 iken toprağın azotu yüzde 22 oranında azaldı. Organik karbon, yalnızca karbonu toprağa geri verdiğinizde artar. Organik madde içermeyen topraklardaki karbon tamamen tükenmiştir. Toprakta bulunan toprak organizmaları bir toprak besin ağı oluşturuyorlar ve bu sayede mikro besinler üzerinde her türlü iz elementi yaratıyorlar, ancak biz onları toprağa geri vermiyoruz.

Kimyasal kullanılan topraklar yüzde 14 azalmıştır. Bu yüzden her yerde çinko eksikliği var ve halk sağlığı uzmanları bana çinko eksikliğinin depresyonu artırmada rolü olduğunu söyledi. Çocuklar bugün odaklanamıyorlar. Magnezyum eksikliği dikkat eksikliğine yol açıyor. Çocukları psikiyatrik ilaçlarla pompalamanıza gerek yok, onlara sağlıklı gıdalar versek yeter. Sağlıklı gıda elde etmek için bunu topraktan almamız gerek. Endüstriyel gıda şu anda besin değerinin yüzde 70-80'ini kaybetmiş durumda. Hindistan'daki bazı topraklardaki çalışmalarımız, besin değerinin yüzde 15-20 daha yüksek olduğunu gösteriyor, bunlar 'verimsiz' denilen yerli tohumlar. Bunun nedeni besin değerlerinin değil ağırlıklarının ölçülmüş olması. Bu, nihai bir Descartes zaferidir. Çünkü Descartes, her şeyin ölçümle ilgili olduğunu söyledi; önemli olan bir şeyin ağırlığı, uzunluğu ve

genişliği idi. Hakiki ölçü hayattır. Bu yüzden, dönüm başına verim dendi. Çiftçilerin itildiği "*Hibrit ya da kimyasal kullanmak size daha yüksek verim verir.*" söyleminin nedeni bu. Punjabi'deki çalışmamı yaptığımda çok düşündüm. Dedim ki, sadece verim hesabı, çiftlikten ayrılan bir emtianın ağırlığını ölçmeye yarar. Çiftliğin ne yetiştirdiğini ölçmez, bu yüzden gerçek bir çıktı ölçümü değildir. Toprağın durumunu ölçmez, bu yüzden aslında çiftçilikle ilgili değildir. Çiftçinin ekonomisini ölçmez, borçları var mı? Kayıpları mı oldu yoksa daha iyi bir gelirleri mi? Toprak daha iyi hale geldi mi? Aile daha sağlıklı mı, aile daha besleyici gıdalar tüketebildi mi? Bunları ölçmez. Bu yüzden biyoçeşitlilik temelli üretimi ölçmeye karar verdim ve her şeyi ölçeceğim dedim. Yiyecek beslenmeyle, sağlıkla ilgilidir. Dönüm başına besin değerini ve dönüm başına sağlığı ölçmeliyiz. Bu her şeyi değiştirir.

Atatürk'ün dediği gibi, çevrenin korunması bir zihin meselesidir. Oluşturduğunuz ölçümler, yarattığınız metrikler, dünyayı nasıl gördüğünüzün bir sonucudur. Eğer Dünya'yı metallerin yer değiştirdiği bir pazar olarak görüyorsanız, mal akışının verimini ölçersiniz. İşimizin bizim de parçası olduğumuz dünya üzerindeki tüm canlıların refahını korumak olduğunu düşünürseniz, o zaman refaha bakarsınız. Sadece mallara bakmıyoruz. İşin ironik tarafı, Hindistan'da 2 milyon çiftçi yetiştirdik; tohum biriktirmeleri, kendi tohumlarına sahip olup, ekolojik tarım yapmaları ve ekonomik egemenliklerini yeniden kazanmaları için. Piyasaları adalet ve çeşitlilik açısından yeniden şekillendirmek için. Dönüm başına sağlığa geçtiğimizde, elbette, basit bir şey ortaya çıkıyor, ne kadar çok çeşitlilik geliştirirseniz, o kadar çok besin elde edersiniz. Endüstriyel tarımda ise, çeşitlilik ne kadar artarsa, kimyasalların yayılımı da o kadar artar. Kimyasalların monokültüre ihtiyacı vardır. Doğanın ise monokültüre ihtiyacı yoktur; toplumun monokültüre ihtiyacı yoktur. Kimya endüstrisinin monokültürlere ihtiyacı var çünkü bunun harici bir girdi olduğunu biliyorsunuz. Kimyasal üre koyduğunuzda, farklı bitkiler birbirleriyle rekabet etmeye başlarken, ekolojik bir sistemde birbirleriyle iş birliği yaparlar. Nohutla buğday yetiştirebilirim, hardalla buğday yetiştirebilirim. Organik oldukları sürece bir sorun olmaz ama tarım sisteminde, kimyasal birinde diğerine üstün geldiği anda yoldan çıkarlar. Yani sadece dönüm başına düşen besin miktarı artmakla kalmadı, aynı zamanda biyoçeşitliliği artırdıkça daha fazla gıda ve sağlığa sahip olduk. Bir şekilde

bulabileceğiniz dönüm başına sağlık adlı bir raporumuz var; dönüm başına sağlık raporumuz, kimyasal monokültürler yerine biyoçeşitliliği geliştirirsek, Hindistan'ın iki katını tüm bu besinlerle besleyebileceğimizi gösteriyor. Demir, magnezyum, çinko, kalsiyum ve dünyanın geri kalanı için fazlalığımız da oluyor. Bu nedenle ölçülerimizi değiştirmeli ve doğa kanunlarını yansıtma yoluna sağlamalıyız. Ekolojinin yasalarına göre çalışmamız ve ekonomiyi yeniden ekolojinin bir yan kuruluşu haline getirmemiz gerekiyor.

Şu anda, her şeyi her an ölçebilen garip bir hesaplama çılgınlığı, ekolojinin celladı hâline geldi. Bu çılgınlık, bir tür sözde zenginliği yaratıyor. Bu zenginliğe 1980'lere kadar sermaye deniyordu. Sonrasında sermaye yerine finans kullanılmaya başlandı. Beraberinde finans üzerindeki neredeyse bütün düzenlemeler kalktı ve finans kendini mucizevi bir şekilde çoğaltmaya başladı. Böylece finansal ekonominin dünyayı ve insanları ayakta tutan reel ekonomiden yüzde 70 daha büyük hale geldiğini hatırlıyorum. Ve bu bir süre önceydi. Daha 2008'de paradan para kazanmaya, vadeli işlemlere ve ayrımcılığa dayalı bir sistemin kâğıttan bir ev gibi nasıl çökebileceğini gördük. Şu anda, sadece birkaç gün önce Silikon Vadisi Bankası çöktü. Silikon Vadisi Bankası aslında benim sahte gıda ekonomisi dediğim şeyin çoğunu finanse ediyordu.

Belediye başkanınıza teşekkür etmek istiyorum, çocuklarımızın sağlığı adına, otu sağlıklı proteine dönüştüren çobanlara destek olduğu için. Bir de biyo-süt var ki, anne sütünün bile iklim değişikliği nedeniyle laboratuvarı ikame edilmesi gerekiyor. Ben buna gülüyorum. Bebeğimi beslersem yemek transferi için yol yapılmış olmaz, ama ta Amerika'da birçok patenti olan bir firmadan gönderiliyorsa bunların hepsinin patenti var. Ben vejetaryenim ama imkânsız hamburgere, GDO'lu soyadan yapılan sahte etin kanlı görünmesi için üzerine yapay laboratuvar kanı dökülmesine şaşırıyorum. Her zaman derim ki, vejetaryen olmak istiyorsan vejetaryen ol, neden yemeğinde kan olsun istiyorsun? Et yiyen biri olmak istiyorsunuz, et yiyin ama insanca davranılan yerlerden yiyin, fabrika çiftliklerinden değil. Fabrika çiftliklerine ihtiyacımız yok. Silikon Vadisi, tüm bu yeni girişimler, imkânsız burgerin 14 patenti... Ancak fark ettiğimiz şey, endüstriyel sistemin yalnızca sera gazlarının yüzde 50'sinden değil, aynı zamanda su krizinin yüzde 75'inden sorumlu olduğu. Çünkü o kimyasallar çok su istiyor. Organik maddeler

ise bunun tersini yapar, suyu tutar. Kimya endüstrisi suyu çıkarır. Yani topraktaki organik maddenin yüzde 1'i bir hektarda 160 bin litre su tutabilirken, kimyasal tarım aynı miktarda gıdayı yetiştirmek için su kullanımını 10 kat artırıyor. Bu, Hindistan'da Yeşil Devrimi zorlayan Norman Borlaug tarafından kabul edildi. Aynı zamanda endüstriyel tarım ve toprağın nem tutma kapasitesini tükettiğimiz için ortaya çıkan yoğun sulama ihtiyacı nedeniyle de suyumuz tükeniyor. Geçen yıl Hindistan'da çok yoğun bir sıcak hava dalgası yaşadık ve meslektaşlarıma hadi ekipmanları çıkaralım ve çiftliğimizdeki ve komşu kimyasal çiftliklerdeki toprak sıcaklığını ve toprak nemini ölçelim dedim. Atmosferde aynı sıcaklık. Toprak sıcaklığımız 25 derece daha düşüktü. Bu, mahsulün olup olmamasını belirleyen bir fark. Toprak nemimiz yüzde 15 daha yüksekti.

Bir diğer deyişle, iklim değişikliğiyle mücadele etmek istiyorsanız, topraktaki biyolojik çeşitlilik, çiftliklerinizdeki biyolojik çeşitlilik, en iyi sigortadır. Bir şekilde iklim, biyoçeşitlilik ve biyosfer tarafından değiştirildi ve gezegeni nasıl soğutacağımızı doğadan mı öğrenmemiz gerekiyor? Gezegendeki su mevcudiyetini nasıl artırırız? Bitkiler bizim öğretmenlerimiz olmalı. Çiftçiler bizim öğretmenlerimiz olmalı. Kadınlar bizim öğretmenimiz olmalı. Yerli kültürler bizim öğretmenlerimiz olmalı.

Güzel serginizi ve koyduğunuz fotoğrafları gördüm. Biliyorsunuz ki dünyayı hepimiz için gözetenler dünyanın insanları. Ancak gezegenin sağlığı ve bizim sağlığımız aynı şeydir. 50 yılı aşkın araştırma ve eylemin sonunda, biyolojik ve kültürel çeşitlilik yoluyla bir gezegende birleşmiş tek bir insanlık olduğumuzu anladım. Diğer türlerin ve ekosistemlerin bizi selamladığı bütünlüğe ve sınırlara saygı duyduğumuz zaman, sağlıklılık yoluyla birbirimize bağlıyız. Canlıların bütünlüğünü ve yaşayan dünyanın ekolojik sınırlarını ihlal ettiğimizde ise, hastalık yoluyla birbirimize bağlıyız. Henüz iki yıllık bir COVID'den geçtik, ancak daha önce bile son 30 yıllık kurumsal küreselleşme, kuralsızlaştırma; gıda sistemi Amazon'u işgal etti, zengin yağmur ormanları yerine palmye yağı yetiştirmek için Endonezya ve Malezya'nın yağmur ormanlarını işgal etti. Birleşmiş Milletler Çevre Programı'na göre 300 yeni bulaşıcı hastalığımız oldu. Dengesizleştirilmiş ekosistemler nedeniyle ortaya çıkan 300 yeni bulaşıcı hastalık. Ebola, HIV, Zika, Hindistan'da yeni bir hastalık, bir maymun hastalığı ve bilim insanlarının öğrendiğine

göre, ormansızlaşma arttıkça hastalıklar yayılıyor ve toplulukları etkilemeye başlıyor. Son 30 yılda ekosistemler, yerli halkların evleri ve insan olmayan hayvanların evleri yok edildi. Ormanlardaki biyoçeşitliliği yok ettiğimizde, bulaşıcı hastalıklar yaratıyoruz. İçimizdeki biyolojik çeşitliliği yok ettiğimizde kronik hastalıklar yaratıyoruz. Çünkü yürüyen çeşitlilikleriz. Atomize görüşü biliyorsunuz, birbirinden ayrı izole hücreler olduğunuzu söyleyen mekanik görüşü, topluluğun parçası olmadığınızı söyleyen. 90'ların başındaki Biyolojik Çeşitlilik Toplantısındaki ve İklim Kongresindeki müzakereleri hatırlıyorum. Topluluk kelimesini her kullandığımızda, ABD müzakeresi kıpkırmızı olur, öfkelenir, *“Topluluk diye bir şey yoktur.”* diye ayağa kalkardı. Ben de diyorum ki, birey yok. Topluluğun bir parçasıyız, dünya topluluğunun bir parçasıyız, birey diye bir şey yoktur. Bizler ilişkisel varlıklarız, başkalarından yapıldık, başkalarına bağımlıyız ve dünyayı atom sistemleri olarak ele alan aynı mekanik fikir, bizi de parçalanmış atomlar olarak ele alıyor. Ama biz varlıkların içindeyiz. 100 trilyon canlıdan oluşan bağırsak mikro biyomumuzun biyolojik çeşitliliğini yok ettiğimizde, geriye yalnızca yüzde 10 insan kalıyor. Diğerleri içimizde, öbürleri bizi ayakta tutuyor.

Kırk yıl boyunca iklim ve biyoçeşitlilik üzerine araştırmalar yaptım ve endüstriyel tarımın tek başına en büyük sorun olduğunun farkına vardım. Ekolojik olarak gezegen açısından, ama aynı zamanda toplulukları yok etmek, nihai çiftçilik becerisi ve sağlığımızı yok etmek açısından da en büyük sorun. Ekosistemleri istila ediyoruz çünkü tarım paradigması ve ekonomik paradigma, benim ham madde çıkarmamı maksimize etmeye ve çıkarma kârlarını ölçmeye dayanıyor. Yerli kültürlerin milenyum boyunca yaptığı gibi tüm varlıkların sağlığı, biyoçeşitliliğin nasıl korunduğuna bağlıdır. Bugün biyoçeşitliliğin yüzde 80'i, yerli halkın yaşadığı toprakların yüzde 20'sinde bulunuyor. Türler, sınırsız açgözlülük tarafından yok olmaya sürüklendi. Günde 200 canlının nesli tükeniyor, bir milyonu tehdit altında. Biz insanlar da yaşamımızın temellerini yok ettiğimiz için tehdit altındayız. Suyu, toprağı, biyolojik çeşitliliği, çiftçileri, kültürlerimizi, özgürlüklerimizi, demokrasimizi yok ettiğimizde, biz de tehdit altında olan bir türüz. Topraklar, bitkiler, bağırsaklarımız ve beynimiz arasında samimi bir bağlantı vardır. 30 yıldan fazla süredir, daha fazla biyolojik çeşitliliğe sahip olduğumuzda daha fazla sağlığa sahip olduğumuz gösterilmiştir. Yiyecek besin sağlar,

iyi yiyecek sağlıktır. Yiyecek, dünyayla maddi, biyolojik, besinsel, ekolojik ve kültürel olarak kurduğumuz ilişkiyi somutlaştıran bir akıştır. Gerçek besin, daha önce değindiğim gibi, yaşamın para birimidir. Biz ile, dünyanın ve diğer türlerin arasındaki bağıdır. Biz, yaşamın ağının, gıda ağının bir parçasıyız. Gıda ağı, iş birliği ve karşılıklılık içinde yaşamın ağını örür. Yiyecek, insanları dünya ile, ülke ve şehir ile, biyolojik çeşitlilikle ve kültürel çeşitlilikle bağlayan metabolizmadır. Dışarıdaki biyolojik çeşitlilik ve bizimle olan biyolojik çeşitlilik birbirine bağlıdır. Topraklarımızın biyolojik çeşitliliği, çiftliklerimizin ve sofralarımızın biyolojik çeşitliliği de öyle. Umarım onu gerçek servetiniz olarak korursunuz, çünkü gerçek refahınızın temeli biyolojik çeşitlilik. Servet kelimesi, eskiden refah anlamına gelirdi, refah kelimesinden türetilmişti. Servet, refah halidir. Locke, Bacons ve Adam Smith'ler ile para haline geldi. Refahımız tek bir refahtır. Toprağın refahı, kelebeklerin ve arıların refahı, solucanın refahı, mantarların refahı, çocuklarımızın ve gelecek nesillerin refahı. Bu gerçek ölçüdür ve toprağın sağlığını ölçemiyor değiliz. Biyolojik çeşitliliği ölçemiyor değiliz, ancak ölçmek, gerçek değerini unutmak anlamına gelmemeli. Bu özellikle önemlidir çünkü dünyayı yok eden kirleticiler bu günlerde doğanın geriye kalanını alıp kendi metalleri haline getirmek amacıyla son derece etkin hale gelmişlerdir.

Bu nedenle, yaklaşık bir buçuk yıl önce, Rockefeller ve New York Borsası, yeni doğa varlık şirketleri hakkında konuşular ve dediler ki, para kendini çoğaltabilir. Öyleyse, nehirleri, ormanları, toprakları ve okyanusları borsaya koyalım. Böylece 4 trilyon dolar yaratılmasını hayal ettiler. Ancak bu, çiftçinin arazisini kaybedeceği anlamına gelecektir. Ülke, su üzerindeki yönetimini kaybedecek, ki zaten karbon ve karbon dengelemeleri konusunda bunlar hali

hazırda yaşamıyor. Milyarderler, kirliletmeyi durduramayacağız, özel jetlerimizi kullanmaya devam edeceğiz, ancak başkalarının arazisini karbon deposu olarak kullanacağız diyorlar ve ben onlarla tartıştım. Dedim ki, *“Biz sizin karbon deponuz değiliz, siz kendi yarattığınız pisliği temizleyin. Toprağımızı çalamazsınız; daha önce bir kez çaldınız ve biz ancak toparlanıyoruz.”* Bu nedenle, her ülke, Hindistan, Türkiye gibi özgürlüğe özlem duyan ülkeler, bugün tarihten gelen mirasın tümünü kullanmak zorundadır. Kutladığınız bu gün, yeni kolonyalizmin doğanın ardına saklanmasına izin vermemek içindir, çünkü şu anda gerçekleşen tam olarak bu. Şimdi doğanın gerçek anlamını yaşamın temeli olarak yeniden canlandırma zamanı. Dünya, doğa, hayat aynı şeydir. Doğa bir nesne bir mal değildir. Doğa bir mülk değildir, doğa yaşamdır. Bu yüzden Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'nü durdurduğumuzda bana *“Dünya Ticaret Örgütü'nden hoşlanmıyorsunuz, ne istiyorsunuz?”* diye sorulduğunda, *“Bizim istediğimiz şey Dünya Demokrasisi”* demiştim. Bu, içinde bulunduğumuz tüm varlıklar için bir demokrasi. Biz bir Dünya ailesiyiz, bu yıl çok sık duyacağınız Hint deyim budur, çünkü bu yıl Hindistan, G20'nin başkanlığını yapıyor ve ben her zaman *“Vasudhara”* fikrini kullanmışımdır. Aileye *“Vasudhaiva Kutumbkam”* denir, Dünya ailesi. Biz bir dünya ailesiyiz ve aile olarak ormanlarımızı korumak özgürlüğümüzün bir parçasıdır. Özgürlük sorumlulukla gelir. Özgürlük görevlerle gelir. Dünyanın durumu bizim sağlığımızdır. Dünya demokrasisi, bitkinin özgürlüğü, tozlaşma yapanın özgürlüğü ve soyunun tükenmeye sürüklenmemesi anlamına gelir. Gelecek nesillerin özgürlüğü, büyüklerimizin ve atalarımızın bize getirdiği özgürlük bölünmez bir bütündür. Ve bu bölünmez özgürlük, özgürlük dolu bir yaşamın parçasıdır. Şu anda bunun için çalışıyoruz. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Andrew McAfee

Massachusetts Institute of
Technology Dijital Ekonomi
Girişimi Kurucusu

Massachusetts Institute of Technology Dijital
Ekonomi Girişimi Kurucusu

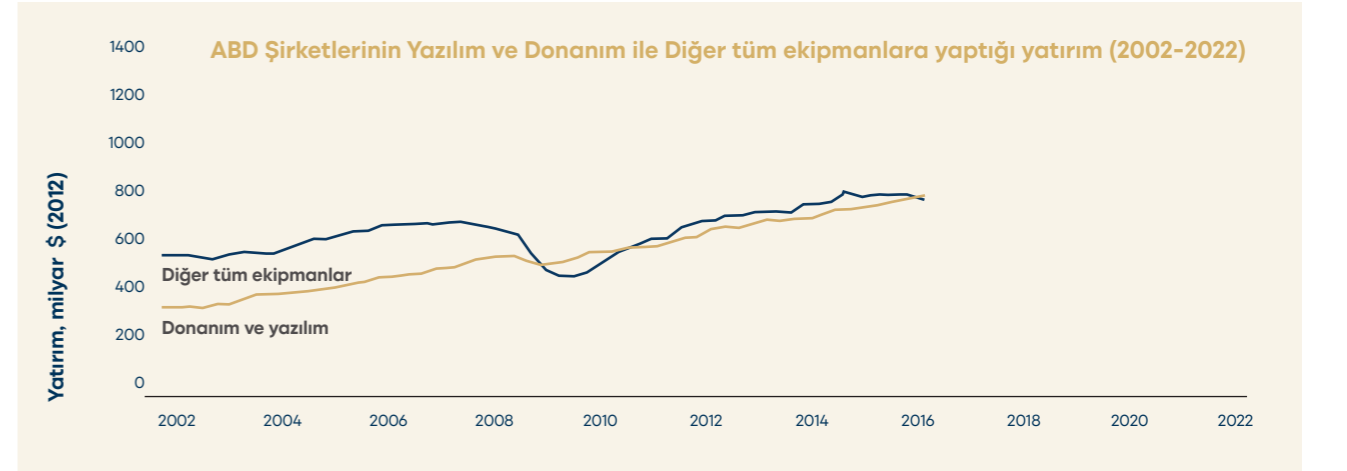
Bir şirketi yönetmenin daha iyi bir yolunu bulmuş olan bir grup 'geek' var. Birine 'geek' dediğinde bu birkaç şey ifade eder. Açık olan anlamı, bu kişilerin teknolojiyi sevmesidir. İkinci olarak da bu kişilerin geleneksel olmayı uygulamaya istekli oldukları anlamına geliyor

DEMATERİYALİZASYONUN GÜCÜ DAHA AZ DOĞAL KAYNAK TÜKETİRKEN EKONOMİYİ NASIL BÜYÜTEBİLİRİZ (VE DİJİTALLEŞMEYİ KULLANABİLİR MİYİZ?)

Herkese iyi günler,

Geçen ay meydana gelen depremde hayatını kaybedenleri düşündüğümde, hepimiz gibi benim de kalbim sızlıyor. Ama yine de burada olduğum için inanılmaz derecede mutluyum; çünkü bu konferans bize zekâmızı, irademizi ve sahip olduğumuz diğer güçlü araçları bir araya getirdiğimizde, daha iyi bir ekonomi ve daha iyi bir gelecek yaratmak için neler başarabileceğimizi ve başarmamız gerektiğini konuşma fırsatı veriyor.

Bu nedenle buradaki herkese oldukça basit bir soru sorarak başlamak istiyorum. Amerika'da ilginç bir şey fark ettim ve aynı şeyin Türkiye'de de geçerli olup olmadığını görmek istiyorum. Bana yardım eder misiniz? Yakın zamanda bir şirketin CEO'su ya da üst düzey yöneticisinin, "Biz artık bir teknoloji şirketiyiz" benzeri bir şey söylediğini işittiyerseniz lütfen elinizi kaldırır mısınız? Görebileceğim şekilde havaya kaldırın lütfen. Pekâlâ güzel, yani bunu ben hayal etmiyorum. Bu, evde duymaya başladığım bir şey ve CEO'larının bir teknoloji şirketi olduklarını söylediği tüm farklı sektörleri takip etmeye başladım. Bu durum finansta çok yaygın. Sigorta şirketlerinin,

bankaların ve yatırım bankalarının CEO'larının artık bir teknoloji şirketi yönettiğini söylediğini sıkça duyuyorsunuz. Bunu otomotivde görüyorsunuz, bunun hakkında daha sonra konuşacağız. Çoğu araba şirketinin CEO ve yöneticileri, artık teknoloji şirketi olduklarını söylüyor, bunu büyük ve küçük perakendecilerde görüyoruz. Yani, bunu tekrar tekrar duymaya başladım ve bu durumu anladığımı, olan herhangi bir şeyin beni

artık şaşırtmayacağını düşünüyordum. Yine de sonrasında yine şaşırdım, çünkü görünüşe göre CEO'lar şimdi de bir teknoloji şirketi yönettiklerini söylüyor. Dominos Pizza'nın CEO'su bir teknoloji şirketi yönettiğini söylüyor ve ben bunu gerçekten ilginç buluyorum. Neler oluyor? Neden herkes birdenbire teknoloji şirketi yönetmeye başladı?

Olan birkaç şey var. Birincisi çok basit. Her yıl daha fazla şirket bilgi teknolojisine diğer alanlara kıyasla daha fazla yatırım yapıyor ve dünya dijital varlıklara doğru kayıyor. Size ne demek istediğimi göstereceğim. Bu ABD şirketlerinin harcaması. Yıllara göre tüm şirketlerin yatırımlarının birleşimi ve ben bunları iki kategoriye ayırdım: Yazılım/donanım, yani dijital ekipmanlar ve geriye kalan her şey. Yüzyılın ilk yıllarına baktığımız zaman görüyoruz ki, her yıl dijital ürünlere diğer şeye harcadığımızın yarısı kadar para harcıyorduk. Günümüzde ise artık bu iki çizgi kesişmiş durumda ve birkaç yıl boyunca dijital ekipmana diğerlerinin toplamıyla neredeyse aynı oranda para harcadık. Son yıllarda ise bu durum tamamen tersine döndü ve şirketler artık dijital ekipmana, ekonomideki diğer her şeye harcadıklarından iki kat daha fazla harcama yapıyor. Bu, kısa sürede şirketlerin paralarını nasıl harcadıklarıyla ilgili oldukça büyük bir değişim ve bu değişimin bazı büyük sonuçları var. Her şeyden önce, teknolojinin çok ama çok hızlı geliştiği gerçeğiyle birlikte artık herkes Moore Yasası'nı ciddiye almak zorunda. Dört ya da beş yıldan eski olmayan yeni üretken yapay zekâ kategorileri pek çok tartışmaya neden oluyor ve değişimler eskisinden çok daha hızlı gerçekleşiyor. Ürünlerimizin yaşam süreleri kısalıyor. Aynı anda ve aklımıza gelebilecek her sektörde uygulamalar ve yenilikler yapmalı, çevik olmalıyız. Oldukça iyi mali destek alan yeni oyuncular var. Tüm bunları bir araya getirdiğinizde, ekonominin her yerindeki CEO'ların neden artık bir teknoloji şirketi yönettiğini söylediklerini anlamaya başlıyorum. Bence bu doğru bir ifade. Bence işler bu noktada ilginçleşmeye başlıyor. Bir teknoloji şirketi yönetmek ne demektir? Farklı olarak ne yapmanız gerekir? Çoğumuz bir teknoloji şirketini farklı şekilde yönetmemiz gerektiği konusunda hemfikirizdir sanıyorum.

Gerçekten ilginç bulduğum, zaman harcadığım ve hakkında son kitabımı yazdığım olgu şu: Teknoloji çağında bir şirketi farklı yönetmenin anlamı nedir? Bunun cevabı için bana güvenmek zorunda olmadığınızı ortaya çıktı çünkü zaten bize bir teknoloji şirketini başarılı bir şekilde yönetmenin yolunu gösteren bir grup şirket var. Bu yüzden argümanımı elimden geldiğince hızlı bir şekilde anlatmama izin verin. Bir şirketi yönetmenin daha iyi bir yolunu bulmuş olan bir grup 'geek' var. 'Geek' kelimesini kullandığımda, bir övgü, bir iltifat olarak kullanıyorum. Birine 'geek' dendiğinde bu birkaç şey ifade eder. Açık olan anlamı, bu kişilerin teknolojiyi sevmesi. Ancak bence bunun

birkaç başka anlamı daha var. Her şeyden önce, zor sorunları çözmeyi sevdikleri anlamı çıkıyor ki bir şirketi yönetmek çok zor bir sorun.

İkinci olarak, geleneksel olmayı uygulamaya istekli oldukları anlamına geliyor. Ana akımdan uzaklaşmaya ve çok farklı bir şey denemeye istekli olduklarını anlayabiliyoruz. Ve inanıyorum ki, 'geek'lerin yaptığını yapan bir kitleye sahibiz; teknolojiyi kullanan, zor sorunları çözen bir kitle. Alışılmadık şekillerde hareket ediyorlar ve bir şirketi yönetmenin daha iyi bir yolunu bulmuş durumdalar. Elektrikli araba üreten bir otomobil üreticisine bakarak bahsettiğim şeye bir örnek vermek istiyorum. Ama muhtemelen düşündüğünüz şirket hakkında konuşmayacağım. Farklı bir firmadan bahsetmek istiyorum. Volkswagen ilk elektrikli otomobilini yapmaya çalıştığından neler olduğundan bahsetmek istiyorum ve bununla ilgili bir zaman çizelgesi yapacağım. Volkswagen ilk elektrikli otomobili yapacağını dünyaya duyurdu, 2020'nin ortasında satışa çıkacağını ve bu yeni arabaları 2020'nin ortasında müşterilerine göndermeye başlayacaklarını söylediler. Tahmin edebileceğiniz gibi, sonra işe koyuldular. Tamamen yeni bir araç platformu tasarlamaları gerekiyordu. Tüm donanımları yeniden tasarlamak ve birçok yeni yazılım geliştirmek zorunda kaldılar. İşler bir süre iyi gidiyor gibi görünüyordu ve teslim tarihi oldukça yaklaşıyordu. 2019 sonbaharında arabayı tanıttılar ve büyük bir başarı elde ettiler. Araba için 30.000'den fazla ön sipariş aldılar. Her şey yolunda gidiyor gibiydi fakat 2019'un sonlarına doğru bazı sorunlar duyulmaya başlandı. Arabanın yazılımı iyi gitmiyor gibi görünüyordu ve bu hikâyeleri, özellikle Alman basınında duymaya başladık. Pazartesi sabahı binlerce mühendisin yazılım sorunları üzerinde çalışmak üzere bir araya getirilip cuma gecesi eve döndüklerine ve VW'de arabanın yazılımını bitirmek için çılgınca bir çaba olduğuna dair hikâyeler duyuyorduk. Ve bu noktada sadece altı ayları olduğunu aklımızda tutalım. Bir sonraki haber aslında oldukça iyiydi. Bu arabaları 2020 Haziran'ında değil, sonbaharda, 2020 Eylül'ünde göndermeye başladılar. Sizce kriz çözüldü mü? Biraz geç oldu ama ne olmuş yani? Bu oldukça başarılı bir çaba. Fakat sonra arabalarda yazılım sorunlarının devam ettiğini duymaya başladık ve asıl sorun, VW'nin söz vermesine rağmen, bu arabaların yazılım güncellemelerini kabul edememesiydi. Biliyorsunuz telefonlarımız güncellemeler üzerinden geliyor. Tüm dijital donanımlarımız bu şekilde güncellemeler alıyor. Bu arabalarda da vaat edilen buydu ancak bunu başaramadılar.

2021 yılının Şubat ayında, Volkswagen için gerçekten kötü bir haber gibi görünen birkaç fotoğraf arka arkaya geldi. Öyleyse devam ediyoruz, Eylül başında teslim ediyorlar, bu harika. Ama 2021'in başlarında ortaya çıkan ilk fotoğraf bu. Bu, çok sayıda VW'nin bulunduğu bir yapının fotoğrafı ve her birinin dizüstü bilgisayara giden bir kablosu olduğunu fark ediyorsunuz. Yani bu arabalar hâlâ kablosuz güncellemeye hazır değil. Yazılım güncellemelerini eski yöntemlerle yapıyorlar; bir kabloyu prize takıyorlar, yeni yazılımı bir dizüstü bilgisayardan indiriyorlar ve bunu arabalarla dolu devasa garajlardaki arabaların hepsi için yapıyorlar. Bu, Volkswagen için pek de iyi bir görünüm değil ve özellikle burada zamanlama oldukça kötü, çünkü 2021'in aynı ayında başka bir otomobil üreticisinin de fotoğrafı çıktı. Arabalara büyük ölçekli güncellemeler yapmayı düşündüğünüz araç bu. Görünüşe göre birisi kamerayla donatılmış bir insansız hava aracını, kablosuz güncelleme yapan bir sürü Tesla üzerinden uçurmuş ve videoyu yayınladılar. İnternette bulabilirsiniz. İzlemesi biraz zor, bu yüzden hızlıca göstereceğim ama 21 Şubat'ta olanlar böyle görünüyordu. Bu görüntüye bakıp uzaylılar iniş yapıyor gibi görünüyor diyen bir gazeteci vardı. Gerçekten garip bir fenomen ama böyle görünüyor. Havadan büyük ölçekli güncellemeler yapıyorlar gibi görünüyor, bu yüzden VW'nin buna yetişmek için biraz çalışması gerekiyordu. Hikâyemizin en yeni bölümü geçen yılın ortasında geldi ve buradaki başlık güzel görünüyor. "Volkswagen'in ID arabaları nihayet yeni yazılıma kavuşuyor" denmiş. Kötü haber şu ki, Avrupa'daki 100.000 VW sahibinin yazılım güncellemesini almak için arabalarına bir kablo taktırması gerekiyor ve bunun için bayiye gitmek zorundalar. Başka bir deyişle, arabanın orijinal teslim tarihinden iki yıl sonra, hâlâ araca kablosuz güncellemeleri güvenilir bir şekilde sağlayamıyorlardı. Bu yeni hikâyenin ortaya çıktığı gün, VW, VW'nin CEO'su olan Herbert Dees'in artık CEO olmayacağını duyurdu. Yayımlanan yeni hikâyelerden biri, bunun otomobil endüstrisi tarihinde bir yazılım sorunu nedeniyle kovulan ilk CEO olabileceğini söylüyordu. Sonra, VW'nin yalnız olmadığı ortaya çıktı. Büyük projelerde çalışmış olanlar, işlerin iyi gitmediği ve çok çabuk düzelmeyeceği hissini bilir. Görünüşe göre bu sorunun aslında bir adı var. VW'nin karşılaştığı bu özel sorunun adı Yüzde 90 Sendromu.

Bu, ortada büyük bir proje var demek; büyük karmaşık proje yazılımları, altyapı, donanım, araba geliştirme, entegre devreler. Uzun bir zaman çizelgesine sahip büyük, karmaşık bir proje söz konusu ve zaman

çizelgesinin ilk yüzde 90'ında her şey yolunda gidiyor gibi görünüyor. İşlerin ne kadar kötü olduğu, onu düzeltmenin ne kadar zahmetli olacağı ve ne kadar gecikeceğini ancak proje zaman çizelgesinin o son yüzde 10'unda anlıyoruz. Bu her yerde olan bir durum ve MIT'deki birkaç meslektaşım bu fenomenle gerçekten ilgilenmeye başladılar. Bu sendrom çok ilgilerini çekti. Neden bu kadar sık rastlanan bir şey ve neden gittikçe yayılıyor? Araştırdılar ve bu konuda oldukça iyi bir makale yazdılar, işte yazdıkları makale. Bu makalenin en sevdiğim kısmı başlığı: *Yalancılar Kulübü*. Meslektaşlarım, dışarı çıkıp birçok projeye baktıklarını ve bu projelerde yer alan birçok insanla konuştuklarını anlatıyor. Bir araba şirketini araştırmak için gidiyorlar, her pazartesi büyük bir haftalık proje toplantısı oluyor ve projenin çeşitli bölümlerinden sorumlu tüm kişiler bir araya gelip durum güncellemeleri yapıyorlar.

Pazartesi sabahı toplantıya katılacak olan biriyle konuşuyorduk ve "Bize toplantıdan bahset" dedik. Yönetici, "Yalancılar Kulübü'nü mü kastediyorsun?" dedi. Neden bahsediyorsun? Toplantının nasıl ilerlediğini anlattı. Herkes geç kalır. Herkes, herkesin geç kalacağını bilir. Pazartesi sabahı hepimiz o toplantıya gider ve yalan söyleriz. Sıra bize geldiğinde zama da geldik deriz ve işlerin iyi olduğunu söyleriz. Bu kötü bir fikir veya ahlaksızmış gibi veya iyi bir yönetim tarzı değilmiş gibi görünebilir. Sorun şu ki, bu doğru bir strateji çünkü yöneticinin de açıkladığı gibi, eninde sonunda birileri yakalanacaktır.

Birileri o kadar geç kalacak ki artık saklayamaz hâle gelecek. Bu olduğunda artık görmezden gelemeyiz. O yöneticinin başı büyük belada demektir ve proje uzar. Bu, geri kalanımızın da fazladan zaman alacağı anlamına gelir. Yani buradaki oyun teorisinin çok çok basit olduğunu biliyorsunuz. Diyelim ki 20 yönetici var. 20'si de o tek kişi ben olmamalıyım diye düşünüyor. Yakalanmayan 20 kişiden 19'u olmalıyım. Ortaya çıkan o tek kişi olmaktan kaçınmalıyım ve bu yüzden her yerde yalan söyleyenler var ve sonuç olarak da Yüzde 90 Sendromumuz var. Her seferinde, bir projenin bitmesine yakın, "Aman tanrım, aman tanrım, her şey için çok geç, ne yapacağız, yaklaşık iki kat daha uzayacak" diye bir sürpriz yaşıyoruz.

Bu durum çok yaygın. Bunların kötü insanlar olduğunu söylemiyorum. Aslına bakarsanız başkalarına yalan söylediklerini bile söylemiyorum çünkü yakından baktığımızda en çok kendilerine yalan söylüyorlar.

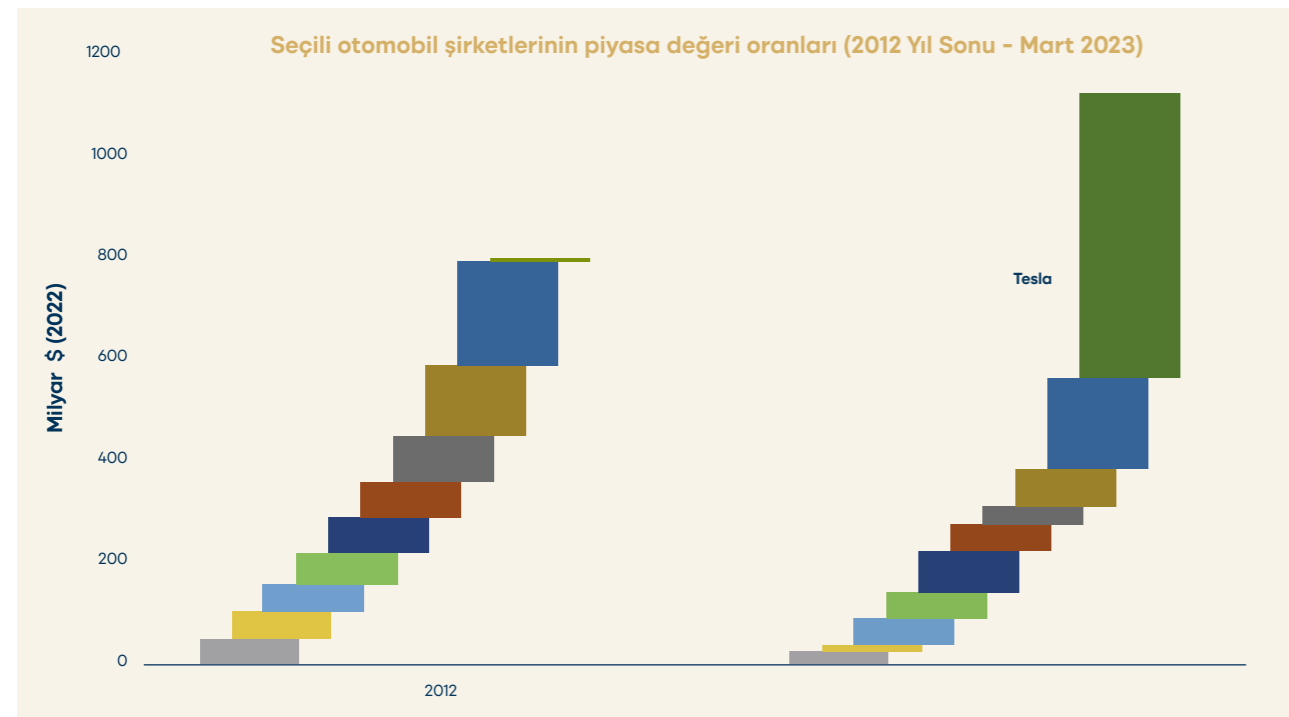
Kendimize işlerin nasıl iyi olacağına dair türlü türlü hikâye anlatırız, biraz geride kalmış olsak da yetişeceğimize dair hikâyeler. Yani Yalancılar Kulübünün ana muhatabı aslında kişinin kendisidir ve ardından diğer insanlara kendinden emin bir şekilde bir hikâye anlatır. Bu düzeltmesi zor bir sorun gibi görünüyor çünkü diğer insanlara olumlu hikâyeler anlatabilmek için kendimize olumlu hikâyeler anlatmamız doğamızın bir parçası. Ve dünyanın her yerinde bu tür Yalancılar Kulüplerinden var. Ve her zaman geciken projeler var. Bu çözmesi gerçekten zor bir problem mi? Ancak 'geek' tanımımızda zor sorunları çözmeyi sevmenin de olduğunu unutmayın. Böylece 'geek'ler bu konuya daldılar ve Yalancılar Kulübünün iki şeye bağlı olduğunu anladılar. Yalancılar Kulübünün oluşması ve projenin bu korkunç Yüzde 90 Sendromunun bir parçası olması için iki koşula ihtiyacınız var. Birincisi, düşük gözlemlenebilirliğe sahip olmanız gerekliliği. Diğer bir deyişle, diğer 19 kişinin zamanında gelip gelmediğini söylemek zor olmalı. Bunu anlamının kolay bir yolu olmamalı ve geç kaldığınızı inkâr etmek sizin için görece kolay olmalı. Bu nedenle, ne zaman bu iki koşul varsa, yani ne zaman düşük gözlemlenebilirlik ve yüksek inkâr edilebilirlik kombinasyonuna sahip olsak, Yalancılar Kulübünün oluşmasını bekleyebiliriz. 'Geek'ler bu duruma baktılar ve "Tamam, sorunu anladığımıza göre bir dakika bekleyin" dediler. "Sanırım

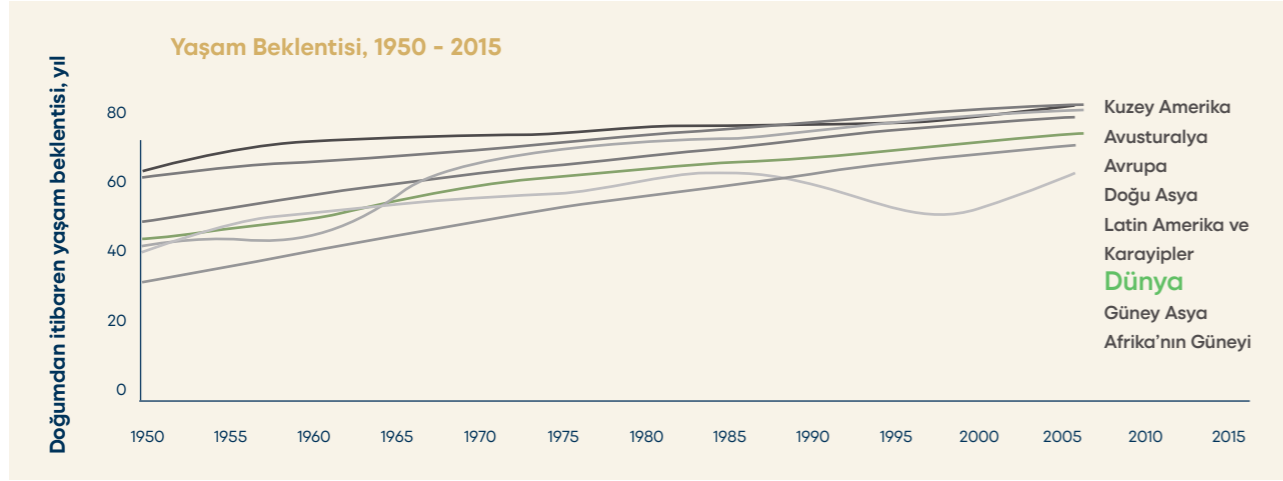
bunları düzeltebilirim. Yapmam gereken bu iki durumu çözmek ve sonra farklı bir işin içinde olacağım." 20 yıldan biraz daha önce, yazılım geliştirilme şeklinden dolayı hayal kırıklığına uğramış yazılımcılar arasında ünlü bir toplantı oldu. Her yerde Yalancılar Kulübü vardı, yazılımlar hep gecikiyordu. Her zaman bir hayal kırıklığı yaşıyordu ve yazılım alanı korkunç bir üne sahipti. Bu yüzden 17 'geek' bir araya geldi ve Utah'ta bir tatil beldesine, bir kayak merkezine gittiler. Ama kayak yapmadılar. Bütün hafta sonunu bu sorunu çözüp çözemeyeceklerini düşünerek geçirdiler ve çözdüler. Bu, Agile yazılımın doğuşudur. Agile yazılımını kaç kişi duydu? Büyüleyici. Bu, Yüzde 90 Sendromunu çözmeye ve Yalancılar Kulübünü dağıtmaya başladığımız andır çünkü bu 'geek'ler bir araya geldiler ve tamam dediler, herkesin sadece zamanında geldiğini ve her şeyin iyi gittiğini söylediği büyük uzun bir zaman çizelgesi yerine başka bir şey yapacağız. Agile yazılım şöyle çalışacak; bu büyük yazılım projesini alacağız ve onu iki haftalık parçalara böleceğiz. Ve her iki haftada bir ilgili herkesin çalışan bir yazılımı dahili veya harici bir müşteriye teslim etmesi gerekecek. Başka bir deyişle, haftalık toplantıya gidip, "Evet, her şey yetiştirilecek" demeyeceksiniz. Çalışan bir yazılımı birine teslim ederek yetişip yetişmediğini göstermelisiniz. Bu hareket 2001'de doğdu ve teknoloji endüstrilerini ele geçiriyor çünkü çok iyi çalışıyor ve her iki sorunu

da çözüyor. İki haftada bir yazılım teslimi ve yüksek şeffaflık.

Artık insanlar birbirinin sözüne inanarak iş yapmıyor. "Bu işe yarar" ya da "Bu işe yaramaz" diyen bir müşteriniz var. Bunların ikisini de yaparsanız, iki büyük sorunu da çözmüş olursunuz ve gözlemlenebilirlik artar. Birinin "İnan bana, zamanında geldik" deme yeteneğini elinden almış oldunuz. Yapılan tüm araştırmalar, insanların öncekinden daha iyi çalıştıklarını kabul ediyor. Başarı ve kalite oranları yükseldi, memnuniyet arttı ve hayal edebileceğiniz gibi bu, bir yazılım geliştirmek için daha iyi bir yol. Tesla, Agile'in büyük bir hayranı, sadece yazılım için değil, aynı zamanda donanım için de Agile yöntemlerini tamamen benimsediler ve size zaman çizelgesiyle bunda ne kadar başarılı olduklarını göstermek istiyorum. Görünüşe göre yazılım mühendisi olan bir Tesla sahibi vardı, arabasını seviyordu ve güncellemeleri kablosuz alırken kendi kendine şöyle sordu, "Tamam, kaç tane güncelleme aldım ve bunlar ne kadar önemli?" Bu sorunun cevabını indirebileceği ortaya çıktı. Böylece dedi ki, 2019'dan 2022'ye kadar olan bu üç yıllık süreye bakıldığında, kablosuz olarak şu kadar yazılım güncellemesi geldi, zaman çizelgeleri ise böyle görünüyor. Şimdi, bu güncellemelerin bazıları küçük, bunlar kısa çizgiler. Ancak bazıları önemli, bunlar büyük çizgiler. Bunlar, Tesla'nızın daha iyi pil yönetimi yapması, daha iyi hızlanması, daha iyi fren yapması gibi şeyler. Tüm bu farklı şeyler, iki haftada bir arabanın yazılımına güncelleme gönderebiliyor. Şimdi, bu yeteneği daha önce gördüklerimizle karşılaştırdığınızda, artık ortada adil bir dövüş bile olmadığı açık. Otomobil endüstrisinde neler oluyor? İşte bana çok şey ifade eden bir resim. Zamanın iki farklı noktasında dünyanın önde gelen otomobil şirketlerinin piyasa değerlerine bakmak istiyorum. Önce, 2012'nin sonuna, 10 yıldan biraz daha geçmişe bakacağız. Sonra bugüne bakacağız. İşte 2012'nin sonunda bulunduğumuz yer burası ve borsa değerini topluyorum. Dünyanın en büyük otomobil şirketlerinden yaklaşık 10'unun piyasa değeri bu. Toplamda bir trilyon dolardan biraz daha az değerleri olduklarını görebilirsiniz. En büyüğü Toyota'ydı ve Tesla'yı da buraya koydum. 2012'de zaten halka açıldı ama küçücük bir şirketti. Şimdiki gibi çok değerli değildi. Bu ise bugünün resmi. Bugünün gerçek değerine bakacağız. Tutarlı bir ölçüm yöntemimiz var ve 2023'te otomobil endüstrisi böyle görünüyor. Bu, küresel otomobil endüstrisi için pek iyi bir haber değil. Piyasanın tüm bu şirketlere söylediği şey, bugün 10 yıl öncesine göre daha az değerli oldukları.

Umarım buradaki herkes henüz eklediğim bir şirket olduğunu fark etmiştir, değil mi? Tesla'nın o yeşil sütununu henüz burada görmüyoruz. Tesla için o yeşil sütunu ekleyeceğim, ama onu eklemek için başka bir şey bulmam gerekiyor. Tesla 2022'de gerçekten çok ama çok kötü bir durumdaydı. O zamandan beri toparlandılar. Tüm zamanların en yüksek seviyelerine geri dönmediler belki, ancak bugün itibarıyla buldukları yer burası. Tesla'nın değeri, küresel otomobil endüstrisinin geri kalanının toplam değeri kadar. Bunun geleceğe dair doğru bir görüş olduğunu söylemiyorum. Tesla için doğru fiyatın ne olduğunu bilmiyorum ama bunun bize gerçekten açık, çok, çok ilginç bir hikâye anlattığını biliyorum. Benim tanımlamama göre, yatırımcıların araba endüstrisinin genel durumuna dair görüşleri bu şekilde ilerlerken Tesla hakkındaki görüşleri böyle ilerledi. Tesla olağanüstü bir şirket. Zor sorunları, alışılmadık bir şekilde çözmeyi seviyorlar ve sonucun bir kısmını burada kitabımda görüyoruz. Geek şirketler dediğim şirketler ile birlikte büyüdüğümüz eski moda şirketler arasındaki büyük farkları vurgulamaya çalışmak için birçok başka örnek veriyorum. Geek Way adlı kitabımın Tesla ve VW örneklerinde gördüğümüz türden birçok sorunu ele aldığını düşünüyorum. Geek tarzı iş yapmak bazı önemli ve derin sorunları çözdü ve sonuç olarak bunu takip eden şirketler sektörde tekrar tekrar büyük başarılar imza atıyorlar. Size daha fazla bilgi vermek ve borsada ne kadar büyük bir değişimin meydana geldiğini gösteren birkaç yeni veri göstermek istiyorum. Size Amerika'daki 100 şirketin neye benzediğini göstermek istiyorum. En değerli 100 şirket. 20 yıl önce en yüksek borsa değerine sahip şirketler ve bugünküler. Şimdi en değerli 100 şirkete bakalım, merkezlerinin nerede olduğuna göre onları iki gruba ayıracağız. Önce 2002'nin sonuna bakacağız, yani 20 yıl öncesine gideceğiz ve iki gruba bakacağız. Bir grup Batı Yakası, Silikon Vadisi, Kuzey Kaliforniya, Seattle olacak ve diğer grup da ülkenin geri kalanının tamamı. Anladınız mı? Yani 100 şirketimiz olacak, her şirket bir daire ile temsil edilecek ve her dairenin alanı, şirketin 2002 sonundaki değerine karşılık gelecek. İşte burada ne bekleyeceğimiz aslında belli, değil mi? ABD'deki büyük şirketlerin çoğu, ülkenin geri kalanındaydı. Ne de olsa, Batı Yakası'nda sadece üç eyalet var. Diğer yanda 47 başka eyalet ve bir grup şirket var. Batı Yakası'nda ise bir kümelenme var, oldukça küçük bir kümelenme ancak orada başka bir şey fark edeceksiniz. Bu şirketlerden bazıları diğerlerinden daha yeşil, bu renk yaşlanmayı belirtiyor. Yani ne kadar yeşilse o kadar genç bir şirket. Son olarak, eğer etrafında kalın bir sınır varsa, bu bir teknoloji

şirketi demektir. Tamam, işte buradayız. 2002'nin sonundaki ekonomiye bakın. Batı Yakası'nda bir grup genç teknoloji şirketi görüyoruz - geri kalan ekonomi ise New York, Chicago, Florida, Boston bölgesinde. Ekonominin geri kalanında her şey var. Yapmak istediğim, aynı resmin 20 yıl sonraki hâlini göstermek. Burada da aynı iki kategori var. 2002'de bulunduğumuz yer burası, 2022'de bulunduğumuz yer ise işte burası. Bu büyük bir değişiklik, Amerika gibi büyük bir ekonominin geri kalanında normalde bu kadar büyük değişiklikleri bu kadar hızlı görmüyoruz. Çok net görebildiğiniz şey, tüm hareketin Batı'ya kaymış olması. En büyük şirketler Batı Yakası'ndaki iki çok küçük gayrimenkul parçasında; Kuzey Kaliforniya'da ve ardından Seattle bölgesinde. Ve aslında bu iki grup neredeyse aynı boyutta. 2022'de bu iki grup neredeyse aynı değere sahip ve ABD'nin geri kalanını temsil eden buradaki grup, 20 yılda, yıllık yaklaşık yüzde ikilik bir oranla büyümüş. Yılda yaklaşık yüzde 10 büyüyen Batı Yakası'ndaki grup, beş kat daha hızlı. Burada benim gerçekten ilgilendiğim olgu, orada, Batı Yakası'nda olup bitenler. O büyük yeşil baloncuklar bu kadar hızlı büyümelerini ve bu kadar değerli olmalarını sağlayan bir şekilde performans gösterecek ne yapıyor? Müşterilerini memnun ediyor. Yatırımcıları memnun ediyor. Bir şirketin yapması gereken her şeyi yapıyor. Yani, bize bunu nasıl yapacağımızı gösteren bir grup şirketimiz var. Yapmamız gereken onların stratejilerini anlamak. Bu şirketleri sevmesek bile, onları çok dikkatli bir şekilde inceliyor olmalıyız ki yaptıklarını alıp kendi organizasyonlarımıza uygulayabilelim ve geek yolunu takip edip Yüzde 90 Sendromu gibi şeyleri durdurabilelim. *Yalancılar Kulübü* gibi

şeyleri durdurun, tüm bu aptalca ve verimsiz faaliyetlerden kurtulun ve bir şirketi daha iyi yönetmeye başlayın. Size anlatmak istediğim, buradan çıkan sonuç, geeklerin yaptığının gizemli bir şey olmadığı. Bunun için bilgisayar bilimlerinde doktora yapmanıza gerek yok. Kitapta bahsettiğim şeyleri yapmak için sizin için çalışan bir grup dâhiye sahip olmanıza da gerek yok. Sadece şirketinizin işleyişinde oldukça büyük değişiklikler yapmayı istemeniz gerekiyor, geeklerin size öğrettiklerini görmezden gelmeyin. Bence bu noktada başınız biraz belada olabilir. Bu konuda son sözü Herbert'e, kovulan Volkswagen CEO'suna vermek istiyorum. Kovulduktan sonra, işteki son gününde bir grup meslektaşıyla bir araya gelip bir tür veda partisi verdikleri bir video ortaya çıktı. Herbert bir noktada gerçekten çok ilginç ve doğru olduğunu düşündüğüm bir şey söylüyor. *"Bizim başımıza gelen herkesin başına gelecek"* diyor. Başka bir deyişle, geekler bazı önemli sorunları çözdükleri için, endüstriden endüstriye geçen büyük bir değişim ve bozulma dalgası var. Bitirmeden önce bir şeyden daha bahsetmek istiyorum ve bence bitirmek için uygun bir nokta. Bahsettiğim şey sadece iş modelleri ve bir şirketin nasıl yönetileceğiyle ilgili değil. Şu anda yaşadığımız hayatı ve özellikle geleceğimizi düşündüğümüzde, iyimser mi yoksa kötümser mi olmalıyız? Şu anda etrafta pek çok kötümser ses var ve dürüst olmak gerekirse, etrafımıza baktığımızda kötümser olmak için oldukça fazla neden bulunuyor. Dürüst olalım, değil mi? Küresel ısınma gerçek, kötü ve bizden kaynaklanıyor ve bu konuda yeterince çabalamıyoruz. Evet, birçok insan habitat ve tür kaybı konusunda da endişeleniyor; fakat hâlâ gezegenimiz ve okyanuslarda çok fazla kirliliğe neden oluyoruz.

Bunların hepsi kötü şeyler ve tekrar söyleyeceğim. Buradaki sorun biziz. Biz insanlar, gezegenimizin koruyucuları değiliz. Düşmanla karşılaştık ve o düşman biziz.

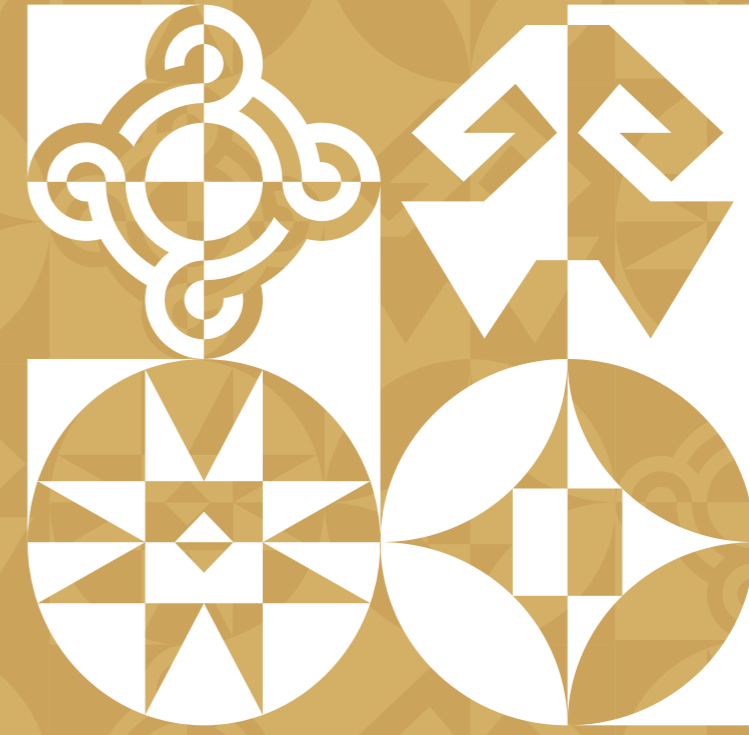
Birkaç yıl önce, bu anlattıklarımın benzer bir versiyonunu anlatmaya gidiyordum ve duvarda biraz sonra size göstereceğim grafitileri gördüm. Sorun bizsek, çözüm çok açık. Yaptığımız şeyi yapmayı bırakmalı ve özellikle çocuklar için, büyüme arzumuzdan uzaklaşmalıyız. Bu büyüme etiketinin altına giren her şeyi bırakmamız gerekiyor. Gezegenimiz artık buna tahammül edemiyor. Bu yüzden, büyüme arzusundan uzaklaşmamız gerek. Buradaki verilere bakarsanız, karamsar olmak için pek çok sebep görebilirsiniz. Buradaki yeşil çizgi ekonomideki büyüme. Kırmızı çizgi ise hava kirliliğindeki artış. Harika. Büyüyen bir ekonomiyi, kendimizi öldürmeyi çok seviyoruz. Ölene kadar kirlitmeye devam. Bu, Dünya'da şimdiye kadar yaşamış en büyük hayvan. Bu bir mavi balina. Size mavi balınaya neredeyse ne yapıyorduk göstermek istiyorum ve bunun için küçük bir grafik kullanacağım. Güney Okyanusu'nda 1900'lerde bu kadar mavi balina vardı. 1973'e geldiğimizde ise bu kadar mavi balina kalmıştı. Bazı tahminlere göre mavi balina popülasyonunu o kadar azalttık ki, yaklaşık 500 tekil hayvan kalmıştı. Gezegenimize iyi bakmıyorduk. Karamsarlık için pek çok neden vardı ve çözüm herkesteydi. Tek sürdürülebilir büyüme, büyümemektir. Ya da bir süre önce bir duvarda gördüğüm gibi, gezegeni kurtarmak için kapitalizmi parçalayın. Bunu 1970'ten beri yapmadığımızı söylememe gerek var mı? Kapitalizmi parçalamadık. Büyümeye sırtımızı dönmedik. Küresel ekonomiyi 1970'tekinin üç buçuk katı olana kadar büyötmeye devam ettik. Büyümeyi benimsemiş değiliz, biz insanların istediği bu değil. Tüm bu sorunlara bakıyorsunuz ve şu anda 1970'de olduklarından çok daha kötü durumda olmalılar diye düşünüyorsunuz. Size vermek istediğim son mesaj bir iyimserlik mesajı, bunu bir önceki kitabımda da yazdım. Gerçekten öğrendiklerime, başarabildiklerimize ve 70'ten beri yapmayı öğrendiklerimize hayran kalmıştım. İşte paylaşmak istediğim iyimserlik durumu. Yine aynı grafik var, dünya var, kirlilik var ve hava kirliliği ekonomik büyümeye karşı. 1970'e kadar olan durum buydu. 1970'den beri ise durum bu. Hemen hemen bütün büyük şehirlerde, New York'ta, İstanbul'da, Boston'da, İzmir'de ya da seçtiğiniz herhangi bir şehirde hava 50 yıl öncesine göre çok daha temiz. Bir savaşın içindeyiz. Hava kirliliği ile zorlu bir mücadeleimiz var. Bu

savaşı dünyanın birçok yerinde kazanıyoruz. Bunlar ise balinalar. Kaç tane olduğunu hatırlıyor musunuz? Buradaki de şimdi ne kadar oldukları var. Bu sorunu çözemedik ama eğilim doğru yönde. Bu hayvanları koruma altına aldık ve *"Onları avlayamazsın"* dedik. Balina ürünleri istemekten vazgeçtik. Böyle yaparsak doğa kendini toparlar ve geri dönüş yapabilir. Size derinden önem verdiğimiz şeylerde ne kadar iyi olduğumuza dair son bir dizi kanıt göstermek istiyorum. Buna her baktığımda çok mutlu oluyorum, bana çok daha iyimser hissettiriyor. Önümüzde daha güzel günlerin olduğunu düşündürüyor. Bunlar küresel yoksulluk verileri. Fakat tüm insanların yüzdesi şeklinde değil. Bu, geriye doğru 200 yıldan uzun bir periyotta yaşamış tüm insanları kapsıyor. Bu insanlardan kaç kaç korkunç bir yoksulluk içinde yaşadığı? Buna inanması çok güç ama doğru. Bugün gezegende 200 yıl öncesine göre korkunç bir yoksulluk içinde yaşayan daha az insan var. Yoksulluğun en kötü biçimlerini neredeyse ortadan kaldırdık. Nüfusumuz o gri çizgiye göre büyürken, korkunç yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı yeşil çizgiyi takip etti. Bu harika bir haber. Dünyanın dört bir yanına ve önemsemediğimiz şeylere baktığımızda, hiçbir yerde yoksullukta bir artış görmüyoruz. Dünya genelinde her bölgede eğitim alan çocuk sayısı artıyor. Dünya genelinde yaşam süresi artıyor ve zamanla daha fazla ve daha iyi besinlere erişim de artıyor. Bu kesinlikle doğru. Sanırım bu benim favori grafiğim. Bu grafik, hangi gelir grubundan olursa olsun, doğum sırasında ölen anne ve çocukları gösteriyor. Düşük gelirli ülkelerdekileri bile. Eşitsizliğin hâlâ büyük olsa da azalmaya başladığını görüyoruz. Hâlâ çok sayıda çocuk ve anne ölümü var, ancak eğilim tam olarak doğru yönde ilerliyor. Eşitsizlik konusunu çok fazla konuşuyoruz ve konuşmakta da haklıyız, dünyada çok fazla adaletsizlik var. Ancak, bazı konularda, çok önem verdiğimiz alanlarda, eşitsizliğin aslında azaldığını söylemek istiyorum. Zamanla bunu nasıl yapacağımızı öğrendik ve bu mutlu seyri sürdürebiliriz. Bu yüzden sizinle paylaşmak istediğim son düşünce bu şekilde. Başlangıçta söylediğim gibi, çok çok büyük sorunlarımız var. Ama büyük sorunlarımızı çözebilir miyiz? Büyük sorunlarımızı çözme yeteneğimizi gösterdik mi? Kesinlikle evet. Gitmeden önce size göstermek istediğim son bir fotoğraf daha var. Size, dünyanın en büyük hayvanının bir grup insan tarafından parçalandığı bir fotoğraf göstermiştim. Şu anda başka bir hayvanı göstermek istiyorum. Bu, manipüle edilmemiş, yapay zekâ veya Photoshop tarafından oluşturulmamış bir fotoğraf. Bu gerçekten yaşandı. Bu, New York şehri yakınlarında denizde sıçrayan bir kambur balinanın fotoğrafı. Bitirmek için iyi bir fotoğraf olduğunu düşünüyorum. Çok teşekkür ederim.

**Millet İttifakı
Ortak Politikalar
Metni Paneli**

18 MART 2023

Faik Öztrak

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Yardımcısı

23. 24. 25 ve 26. dönemlerde CHP Tekirdağ Milletvekili seçilen Öztrak, 23. dönem TBMM'de Plan ve Bütçe Komisyonu üyeliğinde ve Avrupa-Akdeniz Parlamenter Asamblesi Türk Grubu'nda bulunmuş, Asamble'ye bağlı Ekonomik ve Mali İşler, Sosyal İşler ve Eğitim Komisyonu Başkanlığı yapmıştır. Hâlen NATO-PA Transatlantik Ekonomik İlişkiler Alt Komitesi Başkanlığı görevini yürütmektedir. 2008-2016 yılları arasında CHP'de Parti Meclisi üyeliği, Ekonomi Politikaları ve Genel Başkan Yardımcılığı görevlerini üstlenmiştir.

Değerli konuklar; ülkemiz 200 yıllık modernleşme, 150 yıllık anayasa, 100 yıllık Cumhuriyet, 77 yıllık çok partili demokrasi tarihimizin en buhranlı günlerinden geçiyor. Hem devlet yönetiminde hem de ekonomide derin ve iç içe geçmiş krizler yaşıyoruz. Yaşadığımız deprem felaketi, devlet yönetimindeki krizi daha da görünür kıldı. İnsanlarımız, 48 saat boyunca enkazın altında bir başına kaldı. Afet dendiğinde ilk akla gelen kurumlarımız seferber edilmedi. Askerlerimiz enkazın başına ilk anda gidemedi. Kızılay, depremde çadır kurmak yerine çadır satmakla meşgul oldu. 50 bin yurttaşımızı kaybettik; ruhlarımızda, yüreklerimizde derin yaralar açıldı. Kaybettiğimiz tüm canlara bir kez daha Allah'tan rahmet, milletimize sabır ve başsağlığı diliyoruz.

Deprem sadece beşeri değil, çok ciddi maddi kayıplara da neden oldu. Bizim hesaplarımıza göre depremin ülkemize faturası, beşeri sermaye kaybı dâhil 126 milyar dolar. Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na göre ise 104 milyar dolarlık bir maddi kaybımız var. 20 yıllık yönetimin devlette yaptığı tahribat, doymak bilmeyen rant iştahı, milletimizin can güvenliğini bitirdi. Çok ama çok yorulduk. Ülke olarak nefeslenmeye,

rahatlamaya çok ihtiyacımız var. Büyük Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün 100 yıl önce İzmir İktisat Kongresi'nde söylediği gibi: *Milletin uğradığı bu üzücü durumun, bu düşkünlüğün sebeplerini arayacak olursak, bunu doğrudan doğruya devlet kavramında buluyoruz.*

Evet, bugün içinde bulunduğumuz durumun en önemli nedenlerinden biri de adına Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi denen ucube bir sistemin devlet yönetiminde neden olduğu ağır krizdir. Bundan ülkemizi çekip çıkaracak Millet İttifakı'nı meydana getiren 6 siyasi partinin hazırladığı, somut hedefleri, reformları, politikaları ve projeleri içeren Ortak Politikalar Mutabakat Metnini, 30 Ocak 2023 tarihinde kamuoyuna açıkladık. Bugün de burada sizlerin huzurunda bu politikaları ana hatlarıyla ele alacağız.

Değerli konuklar; kontrolsüz güç güç değil, felakettir. Milletimiz bunu keyfi, kural tanımaz bir yönetim altında yaşayarak gördü. Onun için Millet İttifakı olarak kural tanımaz bu ucube sistem yerine, kuvvetler ayrılığını tesis eden, özgürlükçü, demokratik, adil, güçlendirilmiş parlamenter sisteme hızla geçmeyi amaçlıyoruz. Onun için biz, *"Etkin ve katılımcı*

yasama; istikrarlı, şeffaf, hesap verir yürütme; bağımsız ve tarafsız yargı" diyoruz. Yapacağımız yasama reformuyla Meclis'in faaliyetlerinde çoğulculuğu sağlayacak, yeni bir Meclis İç Tüzüğü hazırlayacağız. Kanun yapım süreçlerini demokratikleştireceğiz, torba kanun uygulamalarına son vereceğiz. Tarafı olduğumuz milletlerarası sözleşmelerden çekilme yetkisinin sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde olmasını anayasal güvence altına alacağız. Meclis'in, yürütme organını millet adına denetleme yetkisini güçlendireceğiz. Bütçe hakkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin devredilemez bir yetkisi ve denetim aracı olacak. Meclis'te Kesin Hesap Komisyonu kuracağız; Komisyon başkanı ana muhalefet milletvekilleri arasından seçilecek. Bir yasama yılında en az 20 gün Meclis'te gündemi muhalefet tarafından belirlenen genel görüşme yapılması imkanını getireceğiz.

Yürütme reformuyla, cumhurbaşkanının 7 yıl için sadece bir dönem seçilmesi kuralını getirerek, tarafsızlığını güvence altına alacağız. Cumhurbaşkanı bir siyasi partinin değil, 85 milyonun cumhurbaşkanı olacak. Başbakanı, bakanları yönetimde etkili hale getireceğiz. Yönetimde istikrarı sağlayacak önlemleri alacağız.

Yargı reformuyla bağımsız ve tarafsız bir yargı için Hakimler ve Savcılar Kurulu'nu kaldıracağız; yerine *"Hakimler Kurulu"* ve *"Savcılar Kurulu"* şeklinde iki kurul getireceğiz. Adalet Bakanı ve müsteşarı Hakimler Kurulu'nda yer almayacak. Hakimler, idari görevleri bakımından Adalet Bakanlığı'na bağlı olmayacak. Özel yargılama usullerine, özel yetkili mahkemelere son vereceğiz. Görevini kötüye kullanarak Anayasa Mahkemesi veya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin hak ihlali kararına yol açan hakimlere ve savcılara, sebep oldukları tazminat ve zararın rücu edilmesini sağlayacağız. Tutuklamanın istisna olması ilkesinin titizlikle uygulanması için gerekli tedbirleri alacağız. OHAL yasasından kaynaklanan tüm işlem ve eylemlerin yargı denetimine tabi olmasını sağlayacağız. Savunma mesleğini anayasal güvenceye kavuşturacağız. Ceza yargılamalarında, duruşma salonlarında silahların eşitliği ilkesine uygun olarak iddia ve savunmanın fiziki olarak eşit konumda olmasını sağlayacağız. Kadınlar için adli yardımın ve zorunlu müdafiliğin

kapsamını genişleteceğiz. Anayasa Mahkemesi üyeliklerine hülle ile atama yapılmasını önleyeceğiz.

Seçim ve siyasi partiler mevzuatında millet iradesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne en geniş ve en demokratik biçimde yansımaları sağlayacak düzenlemeleri yapacağız. Seçim barajını yüzde 3'e düşüreceğiz. Yurt dışında mukim yurttaşlarımızın Meclis'te doğrudan temsilini sağlayacak düzenlemeleri yapacağız. Siyasi partilere kapatma davası açılması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iznini zorunlu hale getireceğiz. Hürriyetin esas, sınırlamanın ise istisna olduğunu anayasayla açıkça düzenleyeceğiz.

Basın özgürlüğünü sağlayacağız, internet mevzuatını ifade özgürlüğünü kısıtlamayacak ve kişilik haklarını ihlal etmeyecek şekilde uluslararası standartlara uygun olarak yeniden düzenleyeceğiz. Kamu yönetimini eşitlik, tarafsızlık, liyakat, hukuka uygunluk, etkililik, şeffaflık ilkelerine göre yeniden düzenleyeceğiz. Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki kurulları, ofisleri lağvedeceğiz, bunların görev ve yetkilerini ilgili bakanlıklara devredeceğiz.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nı, *"Kadın, Aile ve Çocuk Bakanlığı"* olarak; Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığını, *"İklim, Çevre ve Orman Bakanlığı"* olarak; Ticaret Bakanlığını, *"Esnaf ve Ticaret Bakanlığı"* olarak yapılandıracaktır. Hazine'yi, Maliye Bakanlığından ayıracağız, ayrı bir bakanlık şeklinde yeniden yapılandıracaktır. *"Şehircilik ve Afet Yönetimi"*, *"Bilişim ve Yenilikçilik"* bakanlıklarını kuracağız. Siyasi hüviyetteki bakan yardımcılıklarını kaldırıp, liyakate dayalı müsteşarlık sistemini getireceğiz.

Artık tüm Türkiye *"pılav yapabilmek için plan gerektiğini"* anladı. Bunun için Strateji ve Planlama Teşkilatı'nı kuracağız.

Yerel yönetimler reformunu hayata geçireceğiz, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki vesayetini son vereceğiz. Seçimle gelenin seçimle gitmesini güvence altına alacağız. Belediyelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları payları arttıracaktır. Muhtarlık Temel Kanunu'nu çıkaracağız.

Kamuya personel alımında mülakat uygulamasına son vereceğiz, liyakat ve eşitlik ilkelerini hâkim kıla-
cağız, şeffaflığı sağlayacağız. Üst düzey görevlerdeki
kadın yöneticilerin sayısını arttıracacağız. Kamu çalı-
şanları arasında ücret ve maaş adaletini sağlayacağız.

Bir diğer reform alanımız yolsuzlukla mücadele...
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yolsuzlukları Araş-
tırma Komisyonu kuracağız. Rüşvet ve yolsuzluk
suçlarında yargılama süreçlerini hızlandıracağız,
zaman aşımını kaldıracacağız, bu suçlar af kapsamına
alınmayacak. Yolsuzluktan elde edilen ve yurt dışı-
na kaçırılan varlıkları ülkemize geri getirmek için
Mal Varlıklarının Geri Alınması Ofisi'ni kuracağız.
Bu millettен gasp edilen milyarlarca doları, 418 mil-
yar doları, 128 milyar doları mutlaka ama mutlaka
milletimize geri vereceğiz. Ekşi yiyenlerden hesabı
sorulacak, yaptıkları yapanın yanına asla kâr kalma-
yacak.

Pazarlık usulüyle yapılmış tüm ihaleleri geriye doğ-
ru inceleyeceğiz. Vatandaşlarımızın bilgi edinme
hakkını ihlal eden kamu görevlilerinin disiplin, ceza
ve tazminat sorumluluğunu arttıracacağız. Terörizmin
finansmanı, rüşvet, yolsuzluk, insan kaçakçılığı,
uyuşturucu ticareti ve diğer kara para faaliyetleriyle
etkin şekilde mücadele edeceğiz. Ülkemizi gri liste
ayıbından kurtaracağız. Vergi affı ve varlık barışla-
rının kara para aklama aracı olarak kullanılmasını
engelleneceğiz.

Kamu İhale Kanunu'nu, Avrupa Birliği normlarına
getireceğiz. Siyasi Etik Yasası'nı çıkaracağız; millet-
vekillerinin, bakanların, siyasi parti genel merkez
yöneticilerinin, il başkanlarının, belediye başkan-
larının ve belediye meclis üyelerinin görev, unvan
ve yetkilerini kullanarak kendileri, yakınları veya
üçüncü kişiler lehine etik dışı aracılıkta bulunma-
larını engelleyeceğiz. Akraba, eş, dost veya tanı-
dıklarını kayırmalarına, ayrımcılığa son vereceğiz.
Siyasetin finansmanının şeffaf ve denetlenebilir ol-
masını sağlayacağız.

Ülkemizi önce feraha çıkaracak, sonra refaha erdi-
recek politikaların yer aldığı Ortak Politikalar Muta-
bakat Metninin özgürlük, demokrasi, hukuk, adalet,

iyi yönetim, liyakat ve yolsuzlukla mücadele bölümleri
özetle bu şekildedir.

Değerli konuklar; hak, hukuk ve adalet mücade-
lemizi hep birlikte iktidarla taçlandıracağız. Önü-
müzdeki seçimde kaybeden, keyfi yönetim anlayışı
olacak. Kaybeden, tek adam, şahsım rejimi olacak.
Kaybeden, milletin aşına, işine göz diken kan emici-
ler ve beşli çeteler olacak. Bizim yönetimimizde "*kral
değil kural*" olacak. Herkes önünü görecektir, yarınını
planlayabilecek, geleceğinden emin olacak, aşını,
işini büyütebilecek. Ve hiçbir çocuğumuz yatağa aç
girmeyecek. Üreteceğiz, kazanacağız, kazancımızı
da hakça paylaşacağız. Neyi yapacağımızı, nasıl ya-
pacağımızı, kimlerle yapacağımızı biz iyi biliyoruz.
Ama işimiz elbette kolay değil...

Tıpkı 100 yıl önce olduğu gibi katı olanın bile buhar-
laştığı, küresel düzenin altüst olduğu zamanlarda-
yız. 2008'de küresel finans krizi, dünyaya hâkim olan
ekonomik modeli temellerinden sarstı. 2020'de küre-
sel Covid-19 salgını, küresel arz zincirlerinin dağıl-
masına yol açtı. 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali,
uluslararası güç ve güvenlik dengelerini çatırdattı.
Gramsci'nin deyişiyle, dünyada eskinin öldüğü ama
yeninin henüz doğmadığı, bu arada çok farklı hasta-
lık belirtilerinin ortaya çıktığı bir ara dönemdeyiz.
Aynı bundan 100 yıl önce olduğu gibi hem ülkemiz-
de hem dünyada derin bir altüst oluş sürecindeyiz.

Bu süreçte karşımıza çıkan sorunlara hep birlikte,
yerli ve milli çözümler arıyoruz. Bu çözüm arayışla-
rımız da katkıda bulunacak bu tarihi kongrede eko-
nomiyi meydana getiren paydaşların temsilcileriyle,
sivil toplum kuruluşlarıyla, bilim insanlarıyla bir
aradayız. Bu birlik bize güç veriyor, önümüzde yeni
ufuklar açıyor.

Sözlerimi bitirirken, İkinci Yüzyılın İktisat Kongre-
si'ni düzenleyen İzmir Büyükşehir Belediye Başka-
nımız Sayın Tunç Soyer'e, sonuç bildireleriyle bize
yol gösterecek çiftçi, işçi, sanayici, tüccar ve esnaf
temsilcilerine, akademisyenlere, diğer paydaşlara
ve tüm katılımcılara ve tabii beni sabırla dinlediğiniz
için sizlere çok teşekkür ediyorum.

Bu konuşmanın videosunu
izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

İbrahim Çanakçı

Deva Partisi Ekonomi ve Finans Politikaları Başkanı

DEVA Partisi Ekonomi ve Finans Politikaları Başkanı. Çanakçı, Dünya Bankası ve diğer çok taraflı kalkınma bankalarında Türkiye'yi guvernör olarak temsil etmiştir. İslam Kalkınma Bankası ve yan kuruluşlarının yönetim kurullarında icra direktörü görevinde bulunmuştur. 2014-2016 Yıllarında Washington'da Türkiye ve yedi Doğu ve Orta Avrupa ülkesini temsilen Uluslararası Para Fonu (IMF) İcra Direktörleri Kurulu'nda görev yapmıştır.

Çok kıymetli konuklar, hepinizi saygıyla selamlıyorum. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'ni düzenleyen, görüş ve düşünceleriyle katkı veren, emeği geçen herkesi tebrik ediyor, bu panel vesilesiyle bugünkü buluşmamıza sağlayan çok değerli Büyükşehir Belediye Başkanımıza ve İzmir Planlama Ajansı'na şükranlarımı sunuyorum.

Ben de Millet İttifakı olarak tam bir mutabakatla hazırladığımız Ortak Politikalar Mutabakat Metnimizin ekonomi, finans ve istihdam bölümünün temel unsurlarını sizlerle paylaşmak istiyorum. Ortak Politikalar Mutabakat Metnimizde, Türkiye için yeni nesil bir kalkınma stratejisi ortaya koyuyoruz. Bu strateji dört ana sütun üzerine kurulmuştur.

Bu sütunlardan birincisi, tutarlı ve akılcı politikaları güçlü bir program çerçevesinde uygulayarak makro-ekonomik ve finansal istikrarı sağlamak, ekonomik dengeleri tahkim etmek ve öngörülebilir, güven veren bir yatırım ortamı oluşturmaktır.

Sütunların ikincisi, 150 yıl önce Sanayi Devrimi'ni ıskalayarak ağır bedeller ödemiş bir ülke olarak, bilgi çağını ve dijital dönüşümü kaçırmadan, vatandaşlarımızı

dijital devrimin imkanlarıyla buluşturmak ve dünyayla yarışan özgür ve zengin Türkiye'nin yolunu açmaktır.

Üçüncüsü, yeşil dönüşümü ve yeşil ekonomiye geçişi, üretim süreçlerinin, teşvik politikalarının, bütçe ve kaynak tahsisindeki önceliklerin merkezine yerleştirmektir.

Dördüncüsü, aşırı yoksulluğun sıfırlandığı, tek bir vatandaşımızın dahi yatağa aç girmediği, geride bırakılmadığı kapsayıcı bir ekonomi inşa etmektir. Bu dört sütun, biraz önce Sayın Öztrak'ın altını çizdiği gibi, güçlendirilmiş parlamenter sistem altında özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcı demokrasinin hakim olduğu, ehliyet ve liyakate dayalı, yolsuzluklardan tümüyle arındırılmış, şeffaf ve hesap verebilir bir kamu yönetiminin tesis edildiği bir zemin üzerinde yükselecektir. Mutabakat Metnimizin ekonomi, finans ve istihdam bölümünde 238 hedef ve politika yer almaktadır. Bu politika ve hedefler biraz önce bahsetmiş olduğum yeni nesil kalkınma stratejisi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Temel ekonomik hedeflerimiz kapsamında enflasyonu iki yıl içinde kalıcı olarak düşük tek haneye indireceğiz.

Enflasyonla mücadeleyi tavizsiz bir biçimde sürdürürken, ortalama büyüme hızını yüzde 5'in üzerine çıkaracak, dolar cinsinden kişi başına milli gelirimizi 5 yılın sonunda en az 2 katına yükselteceğiz. 5 yılda en az 5 milyon yeni iş yaratacağız. 2018 sonrasında yeniden gündeme gelen aşırı yoksulluğu sıfırlayacağız. 5 yılın sonunda yıllık ihracatı 600 milyar dolara, yüksek teknoloji ihracatın payını ise iki katına çıkaracağız.

Çok değerli konuklar, son 40 günde çok ağır deprem ve sel felaketleriyle karşı karşıya kaldık, 50 bine yakın vatandaşımız hayatını yitirdi, yüzbinlerce konut ve iş yeri yıkıldı; altyapıda, üretim araç ve gereçlerinde kayıplar yaşadık. Depremde hayatını yitirenlere Allah'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı, yaralılara acil şifa diliyorum. Milletimizin başı sağ olsun, Allah ülkemize ve insanlığa bir daha böyle bir acı yaşatmasın.

Millet İttifakı olarak Genel Başkanlarımız bir Deprem Komisyonu oluşturdu. Depremin yaralarını sarmak, deprem bölgesini hızla ayağa kaldırmak, deprem riski yüksek ve yakın olan illerimizi depreme dirençli hale getirmek ve afet yönetimini güçlendirmek için Millet İttifakı olarak atacağımız adımları kısa bir süre içerisinde kamuoyuyla paylaşacağız. Hazırlayacağımız raporun Ortak Politikalar Mutabakat Metnimize yansımalarını da dikkate alarak mutabakat metnimizi güncelleyeceğiz. Biraz önce Sayın Öztrak'ın da dediği gibi, yaşadığımız depremlerin ekonomik maliyetinin 100 ilâ 150 milyar dolar aralığında oldukça yüksek bir tutara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Deprem riski yüksek olan illerimizi depreme dirençli hale getirmenin ekonomik boyutu da dikkate alındığında, önümüzdeki dönemde önemli bir finansman ihtiyacı ile karşı karşıya kalacağımız açıktır. Millet İttifakı olarak bu gerçeğin farkındayız. Biz, biraz önce ifade ettiğim temel ekonomik hedeflerimizden taviz vermeden, kaynak tahsisinde ve harcamalarda öncelikleri değiştirerek, israf ve yolsuzluğa son vererek, imar rantlarının vergilendirilmesi başta olmak üzere yeni gelir imkanları yaratarak, uygun koşullu ve uzun vadeli dış ve iç kaynakların mobilize ederek bu zorluğun üstesinden geleceğiz. Açıklayacağımız Deprem Raporunda bu adımları somut ve ayrıntılı bir biçimde ortaya koyacağız.

Çok kıymetli konuklar; Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle beraber birçok kurumda ciddi çöküş yaşanmış, kurumlar şeffaflık ve hesap verebilirlikten uzaklaşmış, bağımsız kurumlar ağır baskı altına alınmış, kendi görev ve yetkilerini kullanamaz hale gelmiştir. Bu süreçte çok ağır bir tahribat yaşayan ekonomi kurumlarını ayağa kaldırmak önemli bir önceliğimizdir. Bu çerçevede Merkez Bankası'nın bağımsızlığını ilgilendiren maddelerin Meclis'te nitelikli çoğunlukla değiştirilmesine ilişkin düzenleme yapacağız. Banka üst yönetiminin kendi kanunu dışında görevden alınmasının önüne geçeceğiz. Merkez Bankası'na fiyat ve finansal istikrarı sağlama dışında sorumluluklar yüklemeyeceğiz. Bankanın İstanbul'daki birimlerini en kısa sürede başkentimiz Ankara'ya taşıyacağız. Kamuoyunda 128 milyar dolar olarak bilinen arka kapı döviz satışlarındaki hukuksuzlukların takipçisi olacak, yeni dönemde rezerv yönetimini şeffaf bir şekilde yürüteceğiz. Kur korumalı mevduatta yeni hesap açmayacak mevcutları, vadeleri sonunda kapatacağız.

Kıymetli konuklar; harcama politikalarımızın temel önceliği, kamu vicdanında büyük yaralar açan kamuda lüks, gösteriş, israf ve savurganlığına son vermek ve şeffaf bir mali yönetim sistemi tesis etmektir. Bu çerçevede, iktidara gelir gelmez halının altına süpüren, gizlenen ve ötelenen kamu açıklarını tespit etmek üzere Cumhurbaşkanına bağlı bir durum ve hasar tespit komisyonu oluşturacağız. Bu komisyonu kurumlardan bilgi ve veri alma noktasında tam yetkili kılacağız. İtibar gerekçesine sığınarak yapılan tüm gereksiz harcamalara son vereceğiz. Cumhurbaşkanlığı'nı Çankaya Köşkü'ne taşıyacak, Cumhurbaşkanlığı'na tahsisli saray, köşk ve yalıları halkın kullanımına açacağız. Cumhurbaşkanlığı envanterindeki gereksiz uçakları satıp, yerine orman yangını söndürme uçakları alacağız. Bu adımlar sadece mali boyutu itibarıyla değil, bir zihniyet değişikliğini yansıtması açısından da çok önemlidir.

Kamu görevlilerinin birden fazla yerden maaş, ücret almasına son vereceğiz. Ülkemizin kaynaklarını Kanal İstanbul gibi rant projeleri yerine tarımsal sulama projeleri için kullanacağız. Kamu-özel işbirliği projelerindeki usulsüzlük ve yolsuzlukları tüm hukuki yolları kullanarak takip edeceğiz ve oluşan

zararları geri tahsil edeceğiz. Bütçe uygulamalarında keyfiliğe son verecek ve mali kural uygulamasını hayata geçireceğiz.

Kıymetli konuklar, vergi alanındaki önceliğimiz dar ve sabit gelirliler üzerindeki vergi yükünü azaltmak ve vergi kayıp kaçakları ile etkili mücadele etmektir. Bu kapsamda çalışanlar üzerindeki vergi ve sigorta prim yükünü indireceğiz. Her türlü eğitim ve öğretim hizmetindeki KDV'yi düşüreceğiz. Yolsuzluğun ve haksız servet transferinin kaynağı olan imar rantlarını kapsamlı ve etkili bir biçimde vergilendireceğiz. Vergi cennetleri üzerinden vergi kayıp ve kaçaklarına son vereceğiz. Kayıt dışılığı OECD ortalamasının altına indirecek, sağlanacak kaynakları yoksullukla mücadelede kullanacağız.

Kıymetli konuklar; finans politikalarımızın temel hedefi, sermayeyi tabana yaymak ve dijital ekonomi ile yeşil dönüşümü güçlü bir biçimde desteklemektir. Bu anlayışla hem şirketlerin halka açılmasını hem de çalışanların halka açık şirketlere ortak olmasını teşvik edeceğiz. Özkaynak kullanımına ve sermaye piyasalarından kaynak teminine vergi avantajı sağlayacağız. Sermaye piyasasına güveni sarsan manipülasyon ve piyasa suçlarıyla etkili mücadele edecek, tespit edilen usulsüzlük ve yolsuzlukların sonuna kadar takipçisi olacağız. Kitlesel fonlama, melek yatırımcı ağları, sosyal girişimcilik, etki yatırımcılığı, girişim sermayeciliği, fonların fonu gibi yenilikçi finansman modellerini güçlü bir biçimde destekleyeceğiz. Sermayesini ve kaynaklarını artırarak Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası'nın yüksek teknoloji yatırımlarına, yenilikçi ve yeşil girişimlere daha fazla destek olmasını sağlayacağız. Dijital tabanlı uluslararası bir yeşil finansman kalkınma bankasının kuruluşuna öncülük edeceğiz. Finansal teknoloji şirketlerini destekleyecek, dijital para, çek ve senet uygulamalarını yaygınlaştıracacağız. İnşaat merkezli bakış açısına son vererek, İstanbul'umuzu gerçek anlamda bir uluslararası finans merkezi yapacağız.

Kıymetli konuklar; istihdam imkanlarını artırmak amacıyla aktif işgücü politikalarını etkili bir biçimde kullanacak, mesleki eğitime yeni bir bakış açısı kazandıracacağız. Bu çerçevede, çok sayıda ve karmaşık olan istihdam teşviklerini sadeleştirerek uygulanmasını kolaylaştıracacağız. Turizm, ulaştırma, dağıtım, haberleşme ve medya sektörlerinde yeni nesil iş modellerine özel destekler sağlayacağız. Girişimcilerin ihtiyaç duydukları ortak kullanım tesislerinin sayısını ve niteliklerini artıracacağız. Gençlerin istihdamına yönelik sertifika ve özel eğitim programları geliştirecek, garantili yetenek programları başlatacağız. Kadınların iş gücüne katılımını yükseltmek için okul sonrası eğitimli aktivite merkezlerinin ve kreşlerin sayısını artıracacağız. Kadın ev işçilerinin İş Kanununa tabi olmasını sağlayacağız. Dezavantajlı grupları dijital dönüşümün paydaşı yapacak yazılım, kodlama, e-ticaret uzmanlığı gibi kalifiye eleman olarak istihdamını destekleyeceğiz. Mesleki eğitim müfredatını geleceğin meslekleri doğrultusunda güncelleyeceğiz. İş dünyasının etkili olduğu bir yönetim sistemi kuracak, mesleki ve teknik okulları sanayi, ticaret, turizm ve tarımsal işletmelerin bulunduğu yerlerde açacağız. İşsizlik sigortası fonundan ödenen işveren katkısının yarısını kuracağımız Yarına Hazırlık Fonu üzerinden beceri kazandırma projelerine destek için kullanacağız. İşsizlik fonunun amacı dışında kullanılmasını önleyeceğiz.

Özetle, Mutabakat Metnimizde yer alan, ancak benim bu kısa süre içinde sadece beşte birine değinebildiğim politika ve projelerimizle ülkemizi orta gelir tuzağından kurtarıp, yüksek gelirli ülkeler arasında sağlam ve kalıcı bir konuma yükselteceğiz.

Bu kongrede ortaya konulan düşünce ve öneriler, geleceğin Türkiye'sini inşa çalışmalarımızda bizlere ışık tutacak, yol gösterecektir. Ben tekrar emeği geçen herkese teşekkür ediyor, sizleri saygıyla selamlıyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Bülent Şahinalp

Demokrat Parti Genel Başkan
Yardımcısı

Ankara'da doğan Bülent Şahinalp Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, meslek hayatında Maliye Bakanlığı Hazine Genel Sekreterliği, Ticaret Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda muhtelif görevlerde bulundu. Yurt dışında Washington ve Moskova Büyükelçiliği'nde Ticaret Müşaviri, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda İhracat Genel Müdürü, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda Müsteşar Yardımcısı olarak görev yaptı. Yurda dönüşünden sonra 2002 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 2004-2018 yılları arasında enerji sektöründe yönetici olarak çalıştı. 2012 yılından bu yana Demokrat Parti üyesi olup, Genel Başkan Yardımcısı/Ekonomik İşler Başkanı ve Genel İdare Kurulu (GİK) üyesi olarak görev yapmaktadır.

Değerli konuklar, kıymetli basın mensupları; hepinizi saygı ile selamlıyorum. 30 Ocak 2023 tarihinde Millet İttifakı Genel Başkanlarının katılımıyla, Ankara Congressium'da gerçekleşen lansman toplantısında kamuoyuna sunduğumuz Ortak Politikalar Mutabakat Metninin “Bilim, ARGE, Yenilikçilik, Girişimcilik, Dijital Dönüşüm, Eğitim ve Öğretim” bölümlerini sizlere sunmak üzere huzurlarınızdayım.

Sözlerime başlarken, 6 Şubat 2023 tarihinde 11 ilimizde etkili olan depremlerde ve 15 Mart 2023 tarihinde 3 ilimizde gerçekleşen sel felaketlerin de hayatını kaybeden vatandaşlarımıza rahmet, sevenlerine başsağlığı, yaralı vatandaşlarımıza acil şifalar diliyorum. Şuna inanıyorum ki, hep birlikte yaralarımızı en süratli bir şekilde saracağız.

14 Mayıs 2023 seçimlerinden sonra uygulayacağımız bilim politikası ile, Türk bilim dünyasının kaybettiği ulusal yetkinliğini ve uluslararası saygınlığını, Cumhuriyetimizin kuruluşundaki bilimsel atılım felsefesine uygun bir şekilde yeniden tesis edecek, Türkiye'yi bilimsel ve teknolojik bir cazibe merkezi haline getireceğiz. “Benim manevi mirasım bilim

ve akıldır” sözüyle bu ülkenin geleceğinin bilime ve akla bağlı olduğunu söyleyen Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'nin de geleceğinin bilimden ve akıldan geçeceğini her zaman vurgulamıştır. Bilim politikamızı insan, özgürlük, demokratik eğitim, bilimsel düşünme, girişimcilik ve teknoloji üretimi odaklı bir anlayışla birlikte yürüteceğiz.

Son yıllarda giderek hızlanan ülkemizden yurt dışına beyin göçünü engellemek ve tersine beyin göçünü gerçekleştirmek için eğitim sistemimizi özgürlükçü ve yenilikçi bir müfredatla donatacak, gerekli özgür düşünce ve çalışma ortamını oluşturacağız. Yetmişmiş insan gücümüz için uygun, ekonomik ve sosyal koşulları yaratacak, akademisyenlerin özlük haklarında ve gelirlerinde iyileştirmeler yapacak, yetmişmiş insan gücümüzü şiddetin mağduru olmaktan mutlaka çıkartacağız. Üniversitelerin araştırma koşullarını ve imkanlarını iyileştirecek, üniversitelerimizi geleceğe hazırlayacağız. Yüksek lisans ve doktora programlarına devam eden öğrencilerin araştırma desteği ve burs imkanlarını arttırarak, istihdam problemi yaşamadan eğitim hayatlarına devam etmelerini gerçekleştireceğiz.

TÜBİTAK'ı sadece araştırma enstitüleri ile kritik alanlarda ileri araştırmalar yapan bir kurum haline getireceğiz. Araştırma, teknoloji ve yenilikçiliği üniversitelerde, özel sektörde ve kamuda destekleyeceğiz. Türkiye Endüstriyel Tasarım Enstitüsü'nü kuracak, Türk Tasarım Danışma Konseyi'ni etkin hale getireceğiz. Telif hakları, marka ve patent hukukunun işlemlerini sağlayacağız. Yüksek teknoloji, yazılım, siber güvenlik, yapay zekâ şirketlerinin kuracakları bölgesel merkezler ile ARGE ve ÜRGE ofislerini destekleyeceğiz. Teknokentleri ortak laboratuvar ve altyapılarıyla sinerji ve inovasyon ortamına dönüştürecek, teknopark teşviklerini fiziksel mekândan bağımsız hale getirerek tüm Türkiye'yi teknopark yapacağız.

Değerli konuklar; kalkınma ambleminin merkezine yenilikçi, yeşil ve dijital dönüşümü benimsemiş girişimcilerimizi yerleştireceğiz. Yeni girişim şirketleri, yani startup kanunu çıkararak girişimcilik için hukuki tanımları, statüleri, mali yükümlülükleri ve teşvikleri net bir çerçeveye kavuşturacağız. Startup'lar başta olmak üzere girişimcilik ve yenilikçilik faaliyetlerini destekleyecek finansal araçları çeşitlendirecek, girişimcilere yönelik hibe ve teşvik sürecini sadeleştirip, bu süreçleri kısaltacağız. Yenilikçi firmaların orta-uzun dönemli gelişimini desteklemek için Kredi Garanti Fonu'nu etkin bir biçimde kullanacağız. Firmaların e-ticaret, sanal mağaza, dijital tasarım, kişiselleştirilmiş ürünler, çevreci ürünler gibi alanlarda beceri ve imkanlarını destekleyeceğiz. Kadın ve genç girişimcilik için özel teşvik paketleri hazırlayacağız. Avrupa Komisyonu, Avrupa Yatırım Fonu ile uluslararası finansman kuruluşlarının katkısını artırarak, girişimci ve yenilikçi şirketlerin risk sermayesine erişimlerini kolaylaştıracaktır.

Değerli konuklar; yeni dönemde Bilişim ve Yenilikçilik Bakanlığı kuracağız. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu BTK'nın bağımsızlığını sağlayacağız. Yapay Zeka Etik Kurulu oluşturacağız. Yeni teknolojilerin en kısa şekilde yayılmasını sağlamak için operatörlere 5G lisanslarını en kısa sürede vereceğiz. Nüfusa göre sabit genişbant yaygınlık oranında OECD seviyesini yakalayacağız. Vatandaşlarımızın her yerde

güvenli, hızlı, ucuz ve sansürlü internete erişimini sağlayacak internet erişiminin üzerindeki vergileri indireceğiz. Dijital hizmet vergisini ve BTK kesintilerini indireceğiz. Bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi dijital cihazlar üzerindeki vergi yükünü azaltacağız. Dezavantajlı gruplar, öğrenciler ve öğretmenler için dijital hizmet ve donanım vergilerini yeniden düzenleyecek, bu gruplara gelir düzeylerine göre bedava ya da indirimli erişim hizmeti sağlayacağız. Okullarımızda her sınıfa en az bir tane internete bağlı cihaz temin edecek, her okula donanım, yazılım ve fiber internet bağlantıları sağlayacak; okullarda bilgisayar laboratuvarlarını iyileştirecek ve etkin biçimde kullanılmasını sağlayacağız. Meydanlar, kütüphaneler gibi ortak kullanım alanlarında kesintisiz ve ücretsiz internet hizmeti vereceğiz. Yasal mevzuatı, tüm kullanıcıların sosyal medya mecraları üzerinde ifade özgürlüğünü ve kişisel mahremiyetini koruyacak şekilde ve geniş bir istişare ile yeniden düzenleyeceğiz. Dijital varlıkların ödeme sistemleriyle entegrasyonunu sağlayacak teknolojilere ilişkin yasal düzenlemeleri hayata geçireceğiz.

Değerli konuklar; eğitim bölümünün başında Başöğretmen Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün şu ünlü sözünü tekrarlamak istiyorum: “Öğretmenler, yeni nesli, Cumhuriyetin fedakar öğretmen ve eğitimcilerini sizler yetiştireceksiniz ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır.” Bu çerçevede fikri, irfanı, vicdanı hür nesiller yetiştirecek, muasır medeniyet seviyesine çıkmak için eğitimi toplumsal ve ekonomik kalkınmanın temel unsuru olarak tüm paydaşların katılımıyla yapılan kıracağız. Milli Eğitim Bakanlığı'nda idari pozisyonlara eğitim kökenli ve liyakatli atamaların yapılması esas alınacak, görevlendirme ve ilerlemelerde kıdem, yönetim tecrübesi, yeterlilik, proje, ödül, yüksek lisans, doktora ve benzeri somut kriterleri esas alacağız. Talim ve Terbiye Kurulunu, liyakati esas alan yapıyla politika belirleyen, eğitime yön veren etkin bir konuma kavuşturacağız. Devlet okullarındaki öğrencilere ücretsiz süt, su ve öğlen yemeği vereceğiz. Okul Öncesi, ilköğretim ve orta-öğretimdeki tüm öğrencilere yardımcı kitaba ihtiyaç duymayacak şekilde, ders kitaplarını yerel esnafa ve ekonomiye katkıda bulunacak, ücretsiz temin edeceğiz. Anaokulundan üniversiteye kadar, devlet

okullarındaki ihtiyaç sahibi öğrencilerin kırtasiye, çanta, kıyafet ihtiyaçlarını ve internete erişimlerini ücretsiz karşılayacağız. Sınav güvenliğini kamu vicdanında hiçbir tereddüt oluşturmayacak şekilde gerçekleştireceğiz.

Ortaöğrenime geçişlerde sınav odaklı değil, süreç odaklı bir sistemi geliştireceğiz. Liselere geçiş sınavlarında yıldan yıla değişen uygulamalara son verecek, LGS sınavını süreç içinde kaldıracağız. Üniversiteye girişte yılda bir defa yapılan sınav yerine çoklu sınav imkânı sunacağız. Zorunlu eğitimi, 1 yıl okul öncesi eğitim, 5 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul, 3 yılı ise lise olmak üzere 1+5+4+3 şeklinde uygulayacağız. Çocuklarımıza 3 yaşından itibaren, zekâ ve beceri gelişimlerini, doğayı tanımalarını, değerler eğitimi, kişisel, fiziksel ve eğitsel gelişmelerini bütüncül bir yaklaşım ile sağlayacağız. İlkokulun beşinci sınıfını bir üst öğrenime akademik hazırlık programı şeklinde, ortaokulun son yılını ise yabancı dil ve kodlama hazırlık sınıfı şeklinde yeniden düzenleyeceğiz. Sınıfların çok kalabalık olduğu yerlerde yeni okul yapımına öncelik vereceğiz. Kız çocuklarının okullaşma ve okula devam oranını artıracak gerekli destek ve teşvikleri sağlayacağız. Hiçbir öğrencinin tercih etmediği bir lise türüne ya da programına gitmek zorunda kalmayacağı, öğrencinin ilgisi, tercihi, yeteneği ve akademik başarısını esas alacak bir rehberlik ve yönlendirme sistemi oluşturacağız. Öğrencilerin en az bir yabancı dil öğrenmesini ve yazılım ile kodlama becerisini kazanmasını sağlayacağız. Eğitime erişim imkânı olmayan bölgelerde merkezi yatılı bölge ortaokulları ve pansiyonlu liseleri yaygınlaştıracak, yatılı teknoloji liseleri açacağız.

YÖK'ü kaldırarak, yüksek öğrenim kurumlarının akademik, idari ve mali özerkliğine müdahale etmeksizin, yüksek öğrenim planlaması ve yüksek öğrenim kurumları arasında koordinasyonun sağlanması şeklinde sınırlı görevleri bulunan bir kurul kuracağız. Yüksek öğrenim kurumlarının bilimsel, idari ve mali özerkliğini güvence altına alacak, yönetim ve denetiminin kendi öğretim üyeleri arasından seçimle oluşturdukları organlar eliyle gerçekleştirmesini sağlayacağız. Her şehre, her ilçeye üniversite açma anlayışını değiştirecek, ülkemizin hedef ve ihtiyaçlarına göre üniversite, fakülte ve bölümlerin yeniden planlanmasını ve yapılandırılmasını sağlayacağız. Yüksek öğrenime bütçeden daha fazla kaynak tahsis edeceğiz. Üniversite arazilerini kesinlikle rantta kurban etmeyeceğiz. Yeni yurt binaları yaparak

ve üniversite kampusu etrafındaki binaları kiralama yöntemiyle genişletilmiş kampüs uygulamasını başlatacak, üniversitelerin yurt sorunlarını çözeceğiz. Kredi ve Yurtlar Kurumu kredi ve burslarını yeni bir anlayışla ele alacak, dağıtım süreçlerini şeffaf hale getireceğiz.

Değerli konuklar; öğretmenlerimizin kurumsal ve toplumsal niteliğiyle saygınlığını arttırmayı temel önceliğimiz yapacağız. Öğretmenlik meslek yasasını değiştirecek, öğretmenlerin özlük haklarını iyileştirecek, öğretmenleri “*öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen*” şeklinde gruplayan bu uygulamaya son vereceğiz. Üniversite seçme sınavlarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili tercihlerinde taban puanı sınırlaması getirecek, taban puanı arz ve talebe göre dinamik bir biçimde belirleyecek ve nitelik açısından kontrolünü sağlayacağız. Öğretmenlik alanlarına uygun fakültelerden mezun olanlara bitirdikleri bölümün giriş puanının ilgili eğitim fakültesinin giriş puanıyla denk olması ve eğitim fakültelerinde yüksek lisans yapmaları şartıyla öğretmen olma imkânını sağlayacağız. Öğretmen başına öğrenci sayısında OECD ortalamasına ulaşmayı hedefleyeceğiz. Ataması yapılmayan öğretmen havuzunu eritecek, öğretmen atamalarında mülakatı kaldıracağız. Öğretmen adaylarının yüksek lisans ile eğitim fakültelerinden mezun olmalarını sağlayacak, doktora yapmalarını teşvik edeceğiz.

Özel eğitime ihtiyacı olan dezavantajlı çocukların eğitime erişiminin önündeki tüm engelleri kaldıracak, durumlarına göre gerekli araç, gereç, doküman ve benzeri ihtiyaçlarını karşılayacağız. Üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerimizi objektif ölçütlerle tespit edecek, bu öğrencilerimiz için özel okullar açacak, özel destek programları hazırlayacak ve okul dışı eğitim olanakları ile burs sağlayacağız. Erken çocukluk eğitiminden liseye kadar olan tüm eğitim kademelerinde okulun öğrenci sayısına göre ihtiyacı karşılayacak nitelikte rehberlik ve psikolojik danışmanlığı kadrosu oluşturacağız.

Değerli konuklar; izin verirsiniz birkaç cümle de deprem bölgesindeki eğitim ve öğretim ile ilgili hazırlıklarımıza değinmek istiyorum. Sayın Çanakçı bahsetti, Deprem Komisyonu bir süredir çalışıyor. Afetten etkilenen bölgelerde eğitimi nasıl sürdüreceğimizi, buradaki öğrencilerimizin bu yaşadıkları afetten etkilenmemeleri için kapsamlı bir düzenlemeye gittik. Buradaki önceliğimiz, tahmin edeceğimiz

üzere bütün okulların süratli bir şekilde açılması, buralara ücretsiz kaynak ve kırtasiye desteği sağlanması; bu çocuklara spor, hobi, terapi imkanlarının ve çocuk parklarının tesis edilmesi... Dolayısıyla bu bölgeye öğretmenlerin de süratli bir şekilde takviye edilmesini gerçekleştirmeyi öngörüyoruz.

Başta İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Tunç Soyer olmak üzere, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin hazırlanmasında emeği geçen, katkıda bulunan, değerli fikirlerini paylaşan herkese şükranlarımı bir kez daha sunmak istiyorum. Beni dikkatle dinlediğiniz için teşekkürlerimi sunuyorum.

Feridun Bilgin

Gelecek Partisi Politika İzleme Kurulu Başkanı

Gelecek Partisi Politika İzleme Kurulu Başkanı. Kamu görevlerini yürüttüğü esnada değişik tarihlerde Hazine Müsteşarlığını temsilen Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Milli Reasürans A.Ş., Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Takasbank A.Ş., Türkiye Garanti Fonu, Türkiye Elektrik İletim A.Ş., Türk Telekomünikasyon A.Ş., Türksat A.Ş., Avea A.Ş.'de yönetim kurulu üyeliği, T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'de denetim kurulu üyeliği yapmıştır.

Sayın Başkan, değerli misafirler, kıymetli basın mensupları; Ortak Politikalar Mutabakat Metnimizin sektörel politikalara yönelik bazı eylemlerini sizlerle paylaşmak üzere huzurunuzdayım. Sözlerime başlar-ken hepimizi saygıyla selamlarım.

Kıymetli konuklar; Tarım ve Orman Bakanlığını Tarım ve Gıda Güvenliği Bakanlığı olarak yeniden yapılandı- racağız, Tarım Kanununda ön görülmesine rağmen bugüne kadar hiç uygulanmayan tarımsal teşvikleri gayrisafi milli hasılanın yüzde 1'inden az olmayacak şekilde uygulayacağız. Tarımsal destekleri, üretimi ve verimliliği esas alan, havza bazlı, bölgelerarası fark- lılıkları gözeten, sürdürülebilir ve etkin bir biçimde uygulayacağız. Tarımda indirimli elektrik tarifesi uygulayacak, sulama ve elektrik faturalarının hasat- tan sonra tahsil edilmesini sağlayacağız. Temel tarım ürünlerinde taban fiyatlarını maliyet, kur, enflasyon ve çiftçilerimize insan onuruna yaraşır bir gelir sağ- layacak şekilde belirleyeceğiz. Parite uygulaması ge- tirerek çiğ süt ve et üreticilerini yem fiyatlarındaki artışlara karşı koruyacağız. Tarımsal ürün alım fiyat- larını ekim öncesinden ilan edeceğiz. Mazot, gübre, yem ve tohum gibi girdi desteklerini çiftçi tarlasını

sürmeden, süt sağlamadan, besi hayvanı kesime git- meden önce verecek, diğer destek ödemelerini üretim sonrası 90 gün içinde ödeyeceğiz. Gübre ve tohum maliyetinin yüzde 50'sini destek olarak çiftçilerimize iade edeceğiz. Başta kuraklığa dayanaklı tohum geliştiri- lmesi olmak üzere, yenilikçi araştırmaları ve tohumda ithal ikamesi sağlayan projeleri destekleyeceğiz.

Ziraat Bankasını, tekrar çiftçinin bankası yapacağız. Ziraat kredilerinin geri ödeme takvimini hasat döne- mine göre belirleyeceğiz. Ziraat mühendisi, veteriner hekim, ziraat teknikeri gibi en az bir teknik personeli üretim desenine göre her bir köyden sorumlu tutaca- ğız. Devlet destekli tarım sigortaları kapsamına, ta- rımsal kaza ve risk sigortasını ilave edeceğiz. Lisanslı depoculuk ve ürün borsacılığı sistemini çiftçilerimizi koruyacak şekilde yakın coğrafyamızda Türkiye'nin öncülüğünde yaygınlaştıracak, uluslararası piyasa- larda tarım ürünleri ticaretimiz için üstünlük ve yeni fırsatlar oluşturacağız. Üreticiden tüketiciye kadar pazarlama zincirini kısaltacak, üretici örgütlerinin lojistik kapasitelerinin artırılmasına yönelik destek sağlayacağız.

Hasat dönemi öncesi ve hasat döneminde ithalata

izin vermeyeceğiz. Çiftçilerimizin analizleri ücretsiz yapabilmelerini sağlayarak, toprak analizini zorunlu hale getireceğiz. Başta sulama kanalları olmak üzere GAP, KOP ve DAP projeleri kapsamındaki altyapı ya- pımları yatırımlarının tamamlanmasına öncelik vere- ceğiz. Mevcut açık kanal sulama şebekelerinin kapalı borulu sisteme dönüştürülmesini faizsiz olarak des- tekleyecek, kapalı sistem ve damlama sulamayı yay- gınlaştıracacağız. Topraktan sofraya gıda güvenliğini ve gıda güvencesini sağlayacak doğru ve güncel bilgileri toplumla paylaşacağız. Zirai ilaç ve gübre kullanı- mının takibini kontrol altına alarak, kalıntı oranını uluslararası normların altına düşüreceğiz. Tarımda çalışan kadın ve 30 yaş altındaki gençlere sosyal gü- venlik prim desteği vereceğiz.

Kıymetli konuklar; sanayi üretimi ve ihracatını, ile- ri teknolojiye dayanan ve yüksek katma değerli bir yapıya dönüştürecek, ihracatta yüksek teknoloji ürünlerin payını yüzde 10'lara, orta-yüksek teknoloji yoğunluğunu yüzde 40'lara çıkartacağız. Ekonominin rekabet gücünü artıracak, dışa bağımlılığı azaltacak, yüksek sermaye gerektiren, bölgelerarası dengesiz- likleri giderecek yatırım projelerine yönelik kamu ile özel sektör arasında iş ve işbirliği modelleri geliştireceğiz. Teşvik ve destekleri üretim zincirinin bü- tünselliği, ölçek ekonomisi, verimlilik, dijital ve yeni dönüşüm, küresel rekabet ortamı, net katma değer, sıçrama ve büyüme potansiyeli, kayıt dışılığa özen gösterme, finansman, kurumsal kapasite, bölgelere- rası gelişmişlik farklarını azaltma ve sürdürülebilirlik unsurlarını dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla uy- gulayacağız.

KOBİ'lere eğitim, yönetim, finansman, teknoloji geliştirme veya teknoloji transferi, ürün ve pazar çeşitlen- dirme, ihracat potansiyelini artırma, yeni ortaklıklar kurabilme, sermaye piyasalarından daha çok pay ala- bilme konusunda özel destekler vereceğiz. Yeşil dö- nüşüm, dijitalleşme ve bölgesel kalkınma ekseninde KOBİ'lerin ARGE ve yenilikçilik, üretim, pazarlama ve ihracat yeteneklerinin geliştirilebilmesi, rekabet güçlerinin arttırılabilmesi ve finansmana erişimin kolaylaştırılabilmesi için üretim odaklı, güvenli, adil, hızlı işleyen bir destek sistemi geliştireceğiz. KOSGEB tarafından verilen faizsiz kredi desteğini objektif kri- terlere bağlayarak şeffaf bir biçimde uygulayacağız.

Savunma sanayimizi çok daha ileri bir noktaya ta- şıyarak, ülkemizin savunma sanayi alanındaki dışa bağımlılığını azaltacak, çift kullanımlı, ileri endüstri- yel teknolojilerin gelişmelerine öncülük yapacak bir ekosistem oluşturacak; Silahlı kuvvetlerimizin ope- rasyonel gücünü ve caydırıcılığını artıracak ve yük- sek katma değerli ihracatı geliştireceğiz. Hava, kara ve deniz platformlarında büyük ihtiyaç duyulan yer- li motor çalışmalarını başlatacak, yerli uçak ve tank çalışmalarını büyük bir seferberlikle sürdüreceğiz ve başarıya ulaştıracacağız. Yanlış politika ve uygulamalar nedeniyle ülkemiz savunma sanayisinde ayrılarak yurt dışındaki firmalarda çalışan mühendislerimizi ve tüm teknik ekiplerimizi savunma sanayimize yeniden kazandıracak, savunma sanayimizde beyin göçüyle mücadele eylem planı hazırlayacak ve uygulayacağız.

Kıymetli konuklar; elektrik piyasası, doğal gaz piya- sası, petrol piyasası gibi temel kanunlardaki rekabete aykırı imtiyazlı hususları yeniden değerlendirecek ve belirleyeceğiz. Elektrik dağıtım şirketleri tarafından kaynağı elektrik faturalarına yansıtılmak suretiyle sağlanan yatırımları inceleyecek, önceliği ve yerinde- liği sorunlu yatırım projeleri için verilen onayları ip- tal edecek, bu yolla elektrik faturalarının üzerindeki yükü hafifleteceğiz. Yenilenebilir enerjiye sağlanacak teşvikleri, yeşil enerji dönüşümüne dikkate alarak dü- zenleyeceğiz. Rüzgar enerjisinde yatay, dikey, kara ve deniz üssü olmak üzere tüm alternatifleri değerlendi- recek, ARGE ve yatırım faaliyetlerini destekleyeceğiz.

Otomotiv sektörümüzde elektrikli araç ekosistemini geliştirmek için elektrifikasyon stratejisi hazırlaya- cağız. Doğal gaz depolama tesislerinin kapasitesini yüzde 20'lere çıkartacağız. Petrol ürünleri depolama kapasitesini artıracak ve çeşitlendirecek adımları ata- cağız. Yüksek fiyatta mevcut doğalgaz anlaşmalarını yeniden müzakere edeceğiz. Akkuyu Nükleer Santral projesinin mevcut durumunu ve sözleşme detaylarını, anlaşma dışında verilmiş olan hakları veya üstlenilen yükümlülükleri gözden geçireceğiz. Doğu Akdeniz'de haklarımızı koruyarak, münhasır ekonomik bölgeler- le ilgili uluslararası anlaşmaları tamamlayacak ve ara- ma faaliyetlerini yoğunlaştıracacağız.

Kıymetli misafirler; Türkiye'nin sahip olduğu ma- den kaynaklarının aranmasına hız verecek, sektörün

milli gelirdeki payını artıracaktır. 3213 sayılı Maden Kanunu yerine yeni bir maden kanunu çıkaracağız. Özellikle madencilik sektöründe tıkanmaya yol açan kamu kurum ve kuruluşlarının taşınmazlara yönelik Cumhurbaşkanlığı genelgesini yürürlükten kaldıracaktır. Üretilen madenleri yarı mamul ve mamul ürün haline getirecek yatırımları ve sanayi tesislerini teşvik edecek, Türkiye'yi hammadde ihraç edip yarı mamul ve mamul ürün ithal eden ülke olmaktan kurtaracağız. Başta kömür üretimi olmak üzere, havza madenciliği uygulamasına geçeceğiz. Yeryüzünden ve üretim esnasında metan drenajı ile çalışma ortamının güvenliğini sağlayacağız. Yetkilendirilmiş tüzel kişilik temsilcisi, mühendis, daimi nezaretçi, iş sağlığı ve güvenliği uzmanlarının iş güvencesini ve bağımsızlığını sağlayacak, maliyetini ise işverence karşılanacak bir fondan aktaracağız.

Kıymetli misafirler; Kanal İstanbul projesini göreve başladığımız gün iptal edecek, bu güne kadar yapılan tüm iş ve işlemleri hukuki, ekonomik, ekolojik ve teknik olarak incelemeye alacağız. Ulaşım modları arasında bir diğerini bütünlemedeki eksik bağlantıları ve darboğaz oluşturan noktaları tespit edip, altyapılarıyla birlikte kuracağız. Şehir içi ve şehirler arası yolcu ve yük taşımacılığında başta modern raylı sistemler, metro, demir yolu, deniz yolu ve iç su yolları olmak üzere alternatif ulaşım türleri ve sistemlerini devreye sokacağız. Akıllı Yollar Projesini pilot olarak başlatacak, geleceğin otonom yollarına ilişkin bilgi ve tecrübe birikiminin oluşmasını sağlayacağız. Araç muayene istasyonu sayısını artıracak ve rekabete açacağız. Atatürk Havalimanı'nı yeniden uçuşa hazır hale getireceğiz. Özel sektörün hava taşımacılığında rolünü ve etkinliğini artıracaktır. Liman ve tüm kıyı tesislerini bütüncül bir yaklaşımla, kuruluş, işletme ve idamesindeki temel yaklaşım ve ilkeleri ortaya koyacak, kıyı politika bölgesi ve kıyı mastır planını hazırlayacağız. Türk sahipli gemi filosunun rekabet gücünü artıracak, kendi yüklerinizi kendimizin taşımalarını sağlayacak adımları atacağız. Liman, yat limanı, balıkçı balığa ve benzeri kıyı yapılarını nitelik ve işletme yönetimi bakımından geliştireceğiz.

Kara yolu, demir yolu, deniz ve hava taşımacılığını entegre olarak dikkate alan ve intermodal lojistik merkezlerinden en üst seviyede faydalanmayı öngören bir yaklaşımla Türkiye Lojistik Master Planını yeniden hazırlayacağız. Yeni hudut kapıları oluşturacak, atıl durumdakileri işler hale getirecek, hudut kapılarının fiziki ve teknolojik altyapılarını güçlendireceğiz.

Gümrük Mevzuatını gelişen şartlarla uyumlu hale getirecek, bürokrasiyi azaltacak, işlemleri ve gümrük kontrol aşamalarını hızlandıracak ve Lojistik-Performans Endeksindeki gerilemeyi tersine çevireceğiz.

İhracatçıların döviz gelirinin yüzde 40'ının Merkez Bankası'na satma zorunluluğunu kaldıracaktır. Eximbank'ın sermayesini güçlendirecek, uzun vadeli ve uygun koşullu fon imkanlarından daha fazla yararlanılmasını sağlayacağız. Türkiye İhracatçılar Meclisi ve ihracatçı birliklerinin yapısını revize edecek, siyasi baskı üzerinden rant dağıtım mekanizmaları olmalarını mutlak surette önleyecek; kaynakların siyasi bağlantılar yerine asıl ihtiyacı olan ihracatçı kurumlara yönelmesini sağlayacağız. DEİK'i yeniden bağımsız bir yapıya kavuşturacağız. Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşmasını güncelleme müzakerelerini hızlandıracaktır. İhracat desteklerini gözden geçirecek, etki analizlerini yapacak ve yeni nesil ihracat destekleri uygulayacağız.

Kıymetli konuklar; sektörel düzenlemeye tabi piyasalardaki rekabet sorunlarının Rekabet Kurumu ve ilgili sektörel düzenleyici otoriteler tarafından birlikte çözüme kavuşturulması için gerekli adımları atacağız. Tüketici uyuşmazlıklarında mahkeme öncesi çözüm mekanizması olarak görev yapan tüketici hakem heyetlerinin idari ve mali kapasitelerini artıracak, üyelerinin seçimi için eğitim, deneyim gibi kriterler belirleyecek, kararların şeffaflığı ve ulaşılabilirliğini artıracaktır. Hal Kanunu ve Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda gerekli değişiklikleri yaparak, gıda değer zinciri içerisindeki tekelleri ve oligopolistik yapılara son vereceğiz, üretici kooperatiflerine güçlendirecek ve destekleyeceğiz.

Kıymetli konuklar; Ticaret Bakanlığı'nı, Esnaf ve Ticaret Bakanlığı şeklinde yeniden yapılandıracağız. Halkbank'ı esnafın bankası yapacağız. Esnaf, sanatkar ve küçük sanayicileri geliştirme faaliyetleri kapsamında iş kollarını yeniden belirleyeceğiz. Esnafımızın salgın sürecinde kullandığı kredilerin faizleri ile BAĞ-KUR ve vergi borçlarının faizlerini silecek, kalan ana paranın uygun vadede ödenmesini sağlayacağız. Esnafımızın emekli olabilmesi için uygulanan geriye doğru borçlanma hakkını ticari sicil kayıtlarına ve esnaf odalarına bağlı kalınan süreleri göz önünde bulundurarak tanıyacağız. Esnaf Ahilik Sandığı'na dahil esnafımızın kısa çalışma ödeneği gibi gelir kaybını telafi edecek uygulamalardan faydalanmalarını sağlayacağız. Küçük esnafımızı zincir marketler, büyük

marketler, AVM'ler karşısında korumak ve haksız rekabeti önlemek amacıyla gerekli düzenlemeleri hızla hayata geçireceğiz. Özellikle zanaatkarlarımızın yaşadığı çırak yetiştirme sorununu ve çıraklık eğitimini genel eğitim sistemiyle uyumlu bir şekilde el ele alacağız.

Değerli misafirler; sektörle istişare halinde turizmin yatırım, işletmecilik, konaklama, çalışanlar, acente, rehberlik, yiyecek-içecek ve benzeri alanlarda etkili bir koordinasyonu için çerçeve bir Turizm Kanunu çıkaracağız. Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı'nı yeniden yapılandırarak, ajansın kaynak kullanımlarını şeffaf ve hesap bilir hale getirecek ve Sayıştay tarafından denetlenmesini sağlayacağız. Turizmde mevsimsel bağımlılığı azaltarak, 12 aya yayacak şekilde hizmet sunumunda çeşitlendirmeye gideceğiz.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Anıtlar Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarını gerçek anlamda özerk hale getireceğiz. Bağımsız çalışan sanatçıların sosyal güvenlik ve emeklilik haklarıyla ilgili yaşanan sorunlarını gidereceğiz. Sanatçıların bir araya geleceği, konaklama, sağlık ve bakım hizmetlerinin verileceği Sanatçı Dayanışma Merkezleri kuracağız. Kültür ve sanat alanında kamu tarafından sağlanan destekleri, fırsat eşitliğini gözetken, önceden ilan edilmiş, objektif kriterlere dayalı, tarafsız kurullarca değerlendirilen bir çerçevede ve şeffaf bir biçimde verecek, desteklerin yerinde kullanımını titizlikle takip edeceğiz.

Kıymetli misafirler; yeni bir İklim, Çevre ve Orman Bakanlığı kuracağız. İklim Kanunu çıkartacak, ilgili tüm düzenlemeleri bu kanunla uyumlu hale getireceğiz. Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum sağlamak için Yeşil Ekonomiye Geçiş Programını yürürlüğe koyacağız. Bir yandan Avrupa Topluluğu'nun sınırda karbon düzenleme mekanizması düzenlemeleri sonucu Türkiye'nin aleyhine oluşan durumu Gümrük Birliği çerçevesinde müzakere ederken, diğer yandan yurt içinde etkin işleyen karbon fiyatlandırma sistemlerini hayata geçirecek, ihracatçı firmalarımızın Türkiye dışında vergi ödemesini önleyeceğiz. Buradan elde edilecek gelirlerle sektörlerin dönüşümünü finanse edecek bir yeşil dönüşüm fonu kuracağız. Emisyon ticaret sistemi uygulamalarını dikkate alarak çifte vergilendirmeye yol açmadan ve firmalarımız üzerindeki vergi yükünü arttırmadan mevcut ilgili vergilerin dönüştürülmesi de dahil karbon vergisine yönelik çalışmalar yapacağız. 2050 yılında net sıfır emisyon

hedeflerini tutturmak için belli bir program dahilinde kömürden çıkacağız en kısa sürede. Yeni termik santral yapmayacak, rehabilite edilmeyen mevcut santraller için ilgili paydaşların da katılımıyla sosyal ve ekonomik analizler çerçevesinde, mağduriyetlere sebep vermeden kapatma planı hazırlayacağız. Çevre ihtisas mahkemeleri kuracak, Türk Ceza Kanunu'ndaki çevre suçlarının kapsamını genişletip, cezalarını artıracaktır. Tek kullanımlık plastikleri tüm paydaşları sürece dahil ederek kademeli olarak hayatımızdan çıkaracağız. Plastik atık ithalatını bir takvim doğrultusunda kaldıracaktır. Deniz çevresi ve ekosistemi korumak için belediyelerin ve işletmelerin arıtma tesisine sahip olmasını sağlayacak, mevcut olanların etkin işletimini denetleyeceğiz.

Değerli misafirler; Cumhurbaşkanına ormanlık alan vasfını değiştirme yetkisi veren Orman Kanunu'nun Ek 16'ncı maddesini yürürlükten kaldıracaktır. Orman köylülerinin gelirini artıracak, alternatif geçim kaynakları oluşturacak gerekli destek ve teşvikleri sağlayacağız. Ormanlarda, nitelikli doğa alanlarında, tarım alanlarında, korunan alanlarda ve sulak alanlarda çevreye zarar veren tesislere izin vermeyeceğiz. Yangınla mücadeleyi tüm yıla yayacağız. Orman köylülerini yeniden orman idaresinin bir parçası haline getirecek, ormanlarımızı orman köylülerimizle dayanışma içinde koruyacağız. Yanan orman alanlarında ve yeni orman alanlarında yangına hassas çam ağaçları yerine floraya uygun başka türden ağaçlandırma çalışmaları yapacak, buralarda kesinlikle başka faaliyetlere izin vermeyecek, yanan orman alanlarına verilen yasaya aykırı imar ve izinleri iptal edeceğiz.

Su havzalarını, sulak alanları ve su varlığımızı koruyacak, ayırım gözetmeksizin herkesin ücretsiz, güvenilir suya erişim hakkını yasal gibi güvenceye kavuşturacak bir Su Kanunu'nu derhal çıkaracağız. Havza bazında ekolojik ve sürdürülebilir su yönetimi anlayışı benimsenecek, buna uygun bir taşra teşkilatı kuracağız. Belediyelerin yağmur sularının kanalizasyon suyuyla karışmasını önleyecek projelerine genel bütçeden destek vereceğiz. Tüm yerleşim alanlarında atık su arıtma tesisleri yapılmasını sağlayacak, atık su kanal projelerine arıtma tesisi olmadan kredi ve onay verilmesine izin vermeyeceğiz. Tarımda sulama amacıyla kullanılan artezyen kuyularının bilinçsiz bir şekilde açılmasının önüne geçeceğiz. Sanayi, endüstri alanları başta olmak üzere her alanda su ayak izi hesaplamalarını dikkate alan projeleri destekleyeceğiz. Göl ve nehirlerimiz için risk haritaları oluşturacak,

çölleşmekte olan göl ve nehirlerimiz için acil eylem planlarını uygulamaya koyacağız.

Değerli misafirler; Şehircilik ve Afet Yönetimi Bakanlığı kuracağız. Bilgi İletişim Teknolojileri ve akıllı uygulamalarla hayatı kolaylaştıran, refah düzeyi yüksek, sürdürülebilirlik ilkelerine uygun, tarihsel zenginliğini koruyan; turizm, tarım, lojistik, teknoloji ve sanayi sektörlerinde uluslararası kentlerle rekabet edecek, afetlere dayanıklı, güvenli, katılımcı, doğaya saygılı, gelecek nesillere gönül rahatlığıyla bırakabileceğimiz marka şehirler inşa edeceğiz. Kentte karşı işlenen suçlar kavramını hukuk sistemimize yerleştirmek üzere çalışma başlatacağız. Tüm yapıların bilgilerini blokzincir mimarisindeki kentsel kayıt platformuna kaydedecek, platforma işlenmeyen değişiklikler için caydırıcı ve etkin cezalar uygulayacağız. Merkezi yönetim ve yerel yönetim işbirliğinin sağlanacağı, mülkiyet hakkının ihlal edilmeyeceği kentsel bir dönüşüm yasası çıkaracak, deprem ve sel açısından en riskli bölgelerden başlamak üzere bir kentsel dönüşüm programını derhal uygulamaya koyacağız. İmar planı yapma konusundaki yetki dağılımını, mahalli idarelerin imar planı yapma, merkezi yönetimin ise denetim yetkisine sahip olacağı bir anlayış çerçevesinde yürüteceğiz. Hem merkezi yönetimin hem de yerel yönetimlerin imar planı çalışmalarında ilgili tüm paydaşlara danışılmasını zorunlu hale getireceğiz. İmar planı değişikliklerini parsel bazlı olmaktan çıkararak, bölge bazlı hale getirecek, bölgede yaşayanların büyük kısmını etkileyecek projeleri halk oylamasına sunacağız. 15 dakikalık kendine yeten kent ve semt modelini özel desteklerle geliştirecek, şehirlerimizin sosyal kapsayıcılığını artıracğız.

Son olarak afetle ilgili çok kısaca bazı eylemlerden bahsedeceğim. Bu eylemlerimiz arkadaşlarımızın da belirttiği gibi yapılan deprem çalışmayı sonucunda gelecek önerilerle daha da geliştirilecektir. Ama tam depremden 6 gün öncesinde ilan ettiğimiz eylemlerimizle ilgili olarak ortak akılla ne kadar isabetli kararlar aldığımızı bir kere daha görmüş olduk. Afet Çerçeve Kanunu çıkartarak, afetlerle ilgili mevzuatı tüm yönleriyle yeniden düzenleyeceğiz. Afet yönetimini etkisizleştiren imar afları çıkartılmasına son vereceğiz. AFAD başta olmak üzere, afet yönetimi kurumlarını merkezi ve yerel düzeyde yereli güçlendirerek yeniden yapılandırarak, afet riski yüksek olan yerleşim yerlerinde afete karşı alınacak önlemleri ve afet sonrası müdahale planlamasına yönelik sakinin planlarını yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde

hazırlayacağız. Afet kriz yönetimine doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayacak kuruluşlar arasında koordinasyon sağlayacak il ve bölge müdürlükleri oluşturacağız. Afet yönetimini, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030 ve Sendai Afet Risk Zararlarını Azaltma Çerçevesine uygun bir şekilde yürüteceğiz. Afet Riskini azaltma politikası kapsamında mekânsal acil durum planları yapacağız. Afet bilgi ve veri merkezleri yoluyla, afetle mücadele ve afete müdahale süreçlerine dair bilgi kirliliğini önleyerek, afete dair tüm bilgileri yurttaşların erişimine açacağız. Afet bütçesine dair tüm bilgileri, afete dair kamusal yatırım ve çalışmaları, denetimleri izlenebilir ve hesap verebilir kılacağız. Toplanan afet vergilerinin, afet zararlarını azaltacak tedbirler ve afet sonrasında normale dönüş için rehabilitasyon çalışmaları için harcanmasını sağlayacağız. Fay hattı üzerindeki tüm yerleşim birimlerinde bulunan yapı stokunun risk analizlerini süratle tamamlayacağız. İstanbul depremine karşı risk azaltmayı hedefleyen “Hayat İstanbul Projesi”ni derhal başlatacağız.

Kritik altyapılardaki okul, hastane, sosyal hizmet binaları başta olmak üzere depreme karşı güçlendirme çalışmalarını süratle tamamlayacağız. Deprem bölgelerinde mikro planlamaları yapacak, zemin etüt sonuçlarına göre imar planlarını revize edeceğiz. Deprem tehdidi altındaki bölgelerde ivedilikle yeterli deprem toplanma alanları tesis edecek ve bu alanların imara açılmamasını güvence altına alacağız. Kamusal müşterek alanları afet durumlarında kullanılacak mekanlar haline getireceğiz. Yurttaşların kolayca erişebileceği konumlarda arama, kurtarma, ilkyardım ve diğer temel ihtiyaç malzemelerinin bulunduğu üniteleri barındıran afetzedelerin her türde ihtiyacını karşılayacak altyapı ve mekanlara sahip barınma alanları oluşturacağız. Erken uyarı ve etkin müdahale yöntemlerini, ulusal dijital afet yönetimi stratejimizin ve bilgi sistemi alt yapımızın merkezine yerleştireceğiz. Afete müdahale konusunda özel eğitim görmüş ve uzmanlaşmış personel sayısını arttırıp, özlük haklarını güçlendireceğiz. DASK'ı, tüm afet türlerini ve konut harici yapıları da kapsayacak şekilde geliştireceğiz. Afetlere sebebiyet veren suçlarda caydırıcı, etkin ceza ve infaz sistemi geliştireceğiz.

Sözlerime burada son verirken, 22 değişik ana başlık altındaki hususları umarım sizleri sıkmadan özetleyebilmişimdir. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Çok teşekkürler.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Ümit Özlale

İYİ Parti Kalkınma Politikaları Başkanı

İktisatçı, akademisyen ve siyasetçi. İYİ Parti'de Kalkınma Politikaları Başkanı olarak görev yapmaktadır. 2013 yılından itibaren Özyeğin Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmış ve Ekonomi Bölüm Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Hâlihazırda Harvard Summer School'da Kalkınma Ekonomisi dersleri vermektedir. 2015 yılında akademisyenler tarafından kurulan danışmanlık şirketi Sectoral and Economic Analysis Lab'ın (SEAL) kurucu ortağıdır.

Hoş geldiniz. Sizi İzmirli birisi olarak selamlamanın mutluluğunu yaşıyorum.

Konuşmaya başlarken daha önce yaptığım gibi Cem Karaca'nın o eşsiz şarkısının nakaratı ile başlayacağım: *Yoksulluk kader olamaz, kader değildir.*

Ben 1972'de doğdum. 1980'lerde gerçekten yoksulluk kader değildi. 1972'de Almanya'da işçi bir anne-babanın çocuğu olarak dünyaya geldim. Annem ilkokul mezunuydu. 1978 yılında annemle babam aralarında şöyle bir şey konuşmuşlar : Almanya'da eğitim sistemi kötü, çocuğumuzu Türk eğitim sistemine emanet edelim ve biz bu nedenle 1978 yılında kesin dönüş yaptık. Onun öncesinde de Halil Rifat çocuğu olarak zaten Türkiye'de yaşamaya başlamıştım.

Bu 1980'lerde, 90'larda fırsat eşitliği vardı, yoksulluk kader değildi; en iyi okul, en yakın okuldu ve siz bir işçi çocuğu olarak devlet okullarına gidip; benim gibi Murat Reis İlkokulu, Bornova Anadolu Lisesi, İzmir Fen Lisesi'ne gidip ondan sonra ODTÜ'yü kazanabiliyordunuz, 38 yaşında profesör olabiliyorsunuz. Buradaki tek örnek de ben değilim, karşımda

meslektaşım Hakan Kara var. Müthiş bir ekonomisttir, aynı geçmiştenden geliyor. İki gün önce Burak Dalgın Deva Partisi'nden benzer bir hikaye anlattı. Bizler, bu Cumhuriyetin çocuklarıyız, Cumhuriyetin kurucu değerlerinin çocuklarıyız. Bizim zamanımızda yoksulluk kader değildi, şimdi yoksulluk kader olmaya başladı. O yüzden biz bu Ortak Politikalar Mutabakat Metnini yazarken hep aklımızda bu vardı; fırsat eşitliğini nasıl sağlayacağız, yoksulluğu yönetmeyi nasıl bitireceğiz? Hep bu vardı...

Ben 38 yaşında profesör olmuş birisi olarak karşımda bulunuyorum. Benim çocuğum, bir profesör çocuğu benim 1980'lerde sahip olduğum şansa sahip değil. O yüzden de bizim bu Ortak Politikalar Mutabakat Metnini yazarken hep aklımızda şu vardı: Bugün, 2023 Türkiye'sinde biz başa geldiğimizde, -ki az kaldı, iki ay sonra başa geliyoruz- bu ülkede bir işsiz anne-babanın çocuğu, zengin bir anne-babanın çocuğuyla aynı eğitim şartlarına, sağlık şartlarına, aynı fırsat eşitliğine sahip olmalı. Bütün bu ruhla yazdık Ortak Politikalar Mutabakat Metnini ve gururla da size sosyal politikalar metnini sunuyoruz.

Şimdi baktığımız zaman ortalık hakikaten çok kötü durumda. Ülkemizde çocukların yarısı, gençlerin üçte biri, kadınları ise yüzde 30'u en yoksul yüzde 20'lik dilimde yaşıyor. Bu yoksulluk en fazla kadınları, çocukları, gençleri vuruyor. Bakın çocuklarımızın yarısı yoksul, Türkiye'de 10 milyon kişi açlık sınırının altında; Türkiye'deki yoksulların yarısı, Z kuşağı dediğimiz çocuklardan dolayı. Peki, biz bunun için ne yapacağız? İlk önce çocuk doğduğu zaman eğer annesinin babasının durumu yoksa, ona her türlü gıda desteğini, mama desteğini vereceğiz; beslenmesinden tutun sağlığına kadar, ondan sonra bez ihtiyacına kadar her şeyini biz sağlayacağız. Daha sonra ulusal ebeveynlik programını başlatacağız. Ulusal ebeveynlik programında bütün anne-babalara nasıl daha iyi ebeveyn olunacağını bir seferberlik programı çerçevesinde anlatacağız. Daha sonrasında çocuğumuz okul öncesi eğitime başladığı zaman ücretsiz başlayacak. Bütün çocuklarımız okul öncesi eğitime dahil olacaklar ve gelir grubundan, ailesinin gelirinden bağımsız olarak herkes o bilişsel kapasitesinin en fazla geliştiği 4 yaşında, 5 yaşında devletin sağladığı ücretsiz ve kaliteli eğitime sahip olacaklar.

Daha sonra çocuklarımız okula gittikleri zaman -biraz önce Faik Bey de söyledi- aç kalmayacaklar. Okulda ücretsiz ve okul sütü programıyla biz bütün çocuklarımıza bedava kahvaltı ve öğle yemeği vereceğiz. Bizim iktidarımızda, Millet İttifakı iktidarında hiçbir çocuk yatağa aç girmeyecek, hiçbir anne-baba da çocuğuna harçlık verme derdine düşmeyecek ve anneler babalar çocuklarını devlet okuluna göndermenin rahatlığını yaşayacaklar.

Şimdi baktığımız zaman sosyal transferlere, orada da bir felaket bir tablo karşımıza çıkıyor. Hem yoksulluk artıyor, aynı zamanda sosyal transferlere bağımlılık da artıyor. Ak Parti iktidarının ilk yaptığı şeylerden bir tanesi yoksulluğu düşürmek değil, yoksulluğu yönetmek oldu; insanların, yoksulların çaresizliğini kullanmak oldu. O yüzden bizim sosyal yardım politikamız çok basit. Hak temelli, ihtiyaç sahibinin talep etmeyeceği, devletin ihtiyaç sahibini bulacağı bir sosyal yardım politikası geliştireceğiz ve bu sosyal yardım politikasıyla beraber o yoksulluk tuzağını aşacağız. Bakın tekrardan söylüyorum; Türkiye'nin

bu yoksulluk tuzağını aşmasının tek yolu, hak temelli sosyal yardım politikasıdır. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ile daha sıkı çalışabilecekleri, yoksulun yoksul olduğunu ispat etmek zorunda kalmayacağı, insanların ihtiyaçlarını devletin tespit edeceği bir sosyal yardım politikasıdır.

Bakın şimdi yine Cem Karaca'nın bir şarkısı vardı, "işçisi sen, işçi kal" diye. Ne oluyor? Yoksulluk diğer nesillere geçiyor. Şimdi en yoksul yüzde 20'lik gruba bakın, en zengin yüzde 20'lik gruba bakın. En yoksul yüzde 20'lik grupta istihdam oranı 15 yaşta %5, sonra 26 yaş da %31, fazla artmıyor. Ondan sonra yıllık gelire baktığımız zaman, yoksulların çocukları 1.895 lira kazanırken, 26 yaşında 7.800 lira kazanıyorlar, zenginlerin çocukları daha fazla kazanıyor. İşte bizim bunu kırmamız lazım. Türkiye'de fırsat eşitliğini, AK Parti'nin yok ettiği fırsat eşitliğini yeniden tesis edersek, bu ülkeye hem toplumsal barış gelir hem de bu ülke çok daha zengin, çok daha müreffeh bir yer haline gelir.

Şimdi biraz da gençlerden bahsetmek istiyorum. Bakın Z ve Alfa kuşaklarına yoksul kuşak da denebilir. Çünkü şu an Türkiye'de yoksulların yarısı 21 yaş ve altında. Bugün Türkiye'de maalesef bi "göster telefonunu" terörü var. Nasıl bir Türkiye hayal ediyorum biliyor musunuz? Çok basit bir Türkiye: Bir yaşlı göster telefonunu dediği zaman, o gencin gururla, rahatlıkla en lüks telefonunu gösterebileceği bir Türkiye hayal ediyorum. Türkiye'deki kişi başı milli geliri o kadar arttıralım ki, uygulayacağımız ekonomi politikalarıyla Türk lirasını o kadar itibarlı hale getirelim ki, bu zenginliği o kadar güzel bölüşelim ki, birisi göster telefonunu dediği zaman o genç hiç çekinmeden utanmadan en lüks telefonunu göster sin. Zaten burada da bir politika vaatlerimizden bir tanesi de akıllı telefonlarda, tabletlerde vergi indirmisi yapmak ama daha öncesinde de kişi başı milli geliri arttırarak, bizim gençlerimizin de en son model akıllı telefonları, en son model bilgisayarları rahatlıkla kullanabilmesini sağlamak.

Buraya baktığımız zaman, biz gençler için de yapacağız?

İlk önce bizim istihdam sağlamamız lazım, gençlerimize mutlaka o yaşanabilir bir ücretle iyi işleri sağlamamız lazım. Çünkü çok basit bir şey, Türkiye yaşanıyor. Bağımlılık oranına baktığımız zaman, bu-oranda devamlı bir artış görüyorsunuz; yani hem genç hem yaşlı bağımlılığında. Bizim başta gençlerimiz olmak üzere, gençler ve kadınlara çok daha fazla istihdam sağlamamız gerekiyor ve bunu nasıl sağlayacağız biliyor musunuz? Gençlerimizi daha fazla teknolojiyle buluşturarak. Maalesef şu anda Türkiye’de teknoloji okuryazarlığı hem şirketler kesiminde hem de bireylerde oldukça kötü durumda. Bu da bizim verimliliğimizi etkiliyor. Türkiye’nin en temel problemlerinden bir tanesi verimlilik problemi ve Türkiye’de enflasyonu, cari açığı, işsizliği aynı anda düşürüp, gençlerimize ve bütün çalışanlarımızla daha iyi ücretleri nasıl sağlayabiliriz? Verimlilikle sağlayabiliriz. Peki, neden verimli değiliz? Çünkü teknolojiye adapte olamıyoruz. Türkiye’nin diğer gelişmiş ülkelerle arasındaki verimlilik farkının en temel sebebi, teknolojiye adapte olmamamız. O yüzden gençlerimizi teknolojiye adapte etmemiz lazım ve aynı zamanda mutlaka ama mutlaka üniversiteleri revize etmemiz lazım.

Bakınız bugün Türkiye’de ben 3 tane vakıf üniversitesinde öğretim üyeliği yaptım. Son iki tanesinde idari kadrom da vardı, yazları da Harvard Üniversitesi’nde Kalkınma Ekonomisi dersi anlatıyorum. Çok üzülerek söylüyorum, Türkiye’deki üniversitelerin yarısını kapatsanız Türkiye bir şey kaybetmez. Türkiye’deki üniversitelerin çok önemli bir bölümü işsizliği 4 seneliğine öteleyen kurumlar haline geldi. Türkiye’deki üniversiteler, özellikle Anadolu üniversiteleri kent ekonomisine talep yaratmaktan başka bir işe yaramaz hale geldi. Bunu ben üç tane çok iyi üniversitede öğretim üyeliği yapmış, 38 yaşında profesör olmuş birisi olarak üzülerek söylüyorum. O zaman ne yapmamız lazım? Bizim bu üniversiteleri revize etmemiz lazım, üniversitelere yeni bölümler açmamız lazım ama daha da önemlisi üniversitelerin bir kısmını teknoloji kampüslerinde çevirmemiz lazım.

Biraz önce İbrahim Bey bahsetti; ikinci şans okulları, garantili yetenek programları... Bunlar bizim iş bulamayan ya da üniversitede öğrendiği, geliştirdiği becerileri daha sonrasında unutan öğrencilerimiz için getirdiğimiz programlar. Ama Teknoloji Kampüsleri projemiz de var. Bu kampüsler çerçevesinde şunu yapmayı planlıyoruz: Mütevelli heyetinde iş dünyasının olduğu, o bölgenin beceri

ihtiyaçlarını iş dünyasının söylediği ve 16 ilâ 18 ayda bizim gençlerimize o en son, en ihtiyaç duyulan becerileri sağladığımız kampüslere ihtiyacımız var. Bizim bu kadar fazla üniversiteye ihtiyacımız yok, bizim bu kadar fazla üniversite mezununa da ihtiyacımız yok. İyi işler sağlayacak yükseköğrenim kurumlarına bu iyi becerileri aldıktan sonra iyi ücretler, insana yakışır bir hayat sağlayacak ücrete kavuşan gençlere ihtiyacımız var. O yüzden de yükseköğrenim kurumlarını mutlaka içine teknoloji kampüslerini de entegre ederek bizim geliştirmemiz gerekiyor.

Ve tabii ki kadınlar... Türkiye’de sadece kadın istihdamında problem yok, ücretlerde de bir cinsiyet ayrımcılığı var. Bakın bugün bir kadın, erkeklerle aynı yaşta, aynı tecrübeye sahip, aynı eğitime sahip olsun, hâlâ o erkekte yüzde 14 daha az maaş alıyor. Aslında çok fazla uzağa da gitmeye gerek yok bakın biz burada 6 orta yaşlı erkek oturuyoruz. Bunu kompliman yapıyorum, bazılarımız orta yaş geçti ama... Ve 6 tane siyasi parti başkanının sadece 1 tanesi kadın, iyi ki... Yani baktığımız zaman şunu görüyorsunuz: Bizim cam tavan sendromu var. İş dünyasında, siyasette decam tavan sendromu var, kadınlara her türlü cinsiyet ayrımcılığı var. İşte biz işe şunu yaparak başlamalıyız: Cam tavan sendromunu kırmamız gerekiyor. Eşit işe, eşit ücret ilkesini mutlaka benimseyecek politikaları hayata geçirmemiz gerekiyor. “Kadına şiddete hayır” demeyi sadece 8 Mart’ta öğrenmememiz, bunu bir anayasal güvence haline almamız gerekiyor.

Metnin dışına çıkmayacağım, hiç merak etme Faik Hocam. Ondan sonra aynı zamanda Türkiye’de kadın işgücüne katılımı artırmamız gerekiyor. Bakın çok yeni meslekler, çok yeni işkolları var. Bazılarınız, aranızda sendikalardan gelenler varsa biliyorum benden nefret edecekler ama inanın güvenceli, esnek istihdama ihtiyacımız var. Güvenceli diyorum, güvenceli istihdam olması gerekir diyorum. Özellikle yeni çocuğu olan kadınları işgücüne dahil edebilmek için güvenceli, esnek istihdam modellerine mutlaka ihtiyacımız var. Neden? Çünkü bakın kadın işsizlik oranında Türkiye dünyada yüz 48’inci, kadın işgücüne katılma oranında Türkiye dünyada 164’üncü. Bu bize hiçbir şekilde yakışmıyor. Belki bir AK Parti zihniyetine yakışıyor ama Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ne bu tablo yakışmıyor. Bizim kadınların işgücüne katılımını arttırmamıza, kadınların siyasetten tutun iş dünyasına kadar

en tepe yerde olmalarına ihtiyacımız var. Siyasete girmeden önce çalıştığım üniversitedeki rektör bir kadındı, çok iyi anlaşıyorduk. Şu anda bir kadın siyasi parti başkanının altında çalışıyorum, çok iyi anlaşıyoruz. Bundan korkmamak gerekiyor; ilk önce erkeklerin de kendi kafasında belli önyargılardan kurtulması gerekiyor. Cam tavan sendromunu kırarsak bunu hep beraber kıracağız.

Ve tabii ki bakım ekonomisi; mutlaka her mahalleye ücretsiz ve kaliteli kreş ve yaşlı bakım hizmetlerini açmamız gerekiyor. Bakım ekonomisi, önümüzdeki dönemin en önemli alanlarından bir tanesi. Neden? Bakın TÜİK istatistikleri şunu söylüyor: Bakıma muhtaçlarla -ister çocuk olabilir, ister yaşlı olabilir- ilgilendiği için işgücüne dahil olamayan ama dahil olursa da çalışmak isteyen kadın sayısını söylüyor. 1,5 milyondan fazla kadın var. Bakın biz bir çalışma yaptık ve gördük ki, eğer Türkiye’de biz bakım ekonomisini geliştirsek; her mahalleye ücretsiz kreş, ücretsiz ve kaliteli yaşlı bakım merkezleri açarsak, o zaman Türkiye’de 1,1 milyonluk bir kadın istihdamını sağlarız. Türkiye’de kadın işsizliği 1,5 milyon.

O yüzden bizim yapmamız gereken şeylerden bir tanesi de kadını eve hapseden bu zihniyeti defedip, kadını iş gücüne, topluma, mahalleye, her yere daha iyi nasıl dahil edebiliriz diye düşünen bir zihniyete kavuşmak.

Bunları yaparken bize neyin yol göstermesi gerekir? Mustafa Kemal Atatürk’ün çok sevdiğim bir lafı var. Bize bilimin, aklın, rasyonalitenin yol göstermesi gerekir. Millet İttifakı olarak bunun sözünü veriyoruz. Uygulayacağımız ekonomi politikaları, kalkınma politikaları, sosyal yardım politikaları akıl ve bilimle hareket edecek. Ne demiş Mustafa Kemal Atatürk? “Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her millet ferdinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.”

Beni dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ederim. Saygılar...

Sabri Tekir

Saadet Partisi Genel Başkanvekili

İktisatçı, akademisyen ve siyasetçi. Ege Üniversitesi İktisadi Ticari Bilimler Fakültesi Ekonomi Bölümü ile Londra Üniversitesi Ekonomi Politikası Bölümünü bitirdi. ABD George Mason Üniversitesi Kamu Tercihli Araştırma Enstitüsü ve İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'ne devam etti. Celal Bayar Üniversitesi Öğretim Üyesi. 20. dönemde İzmir Milletvekiliği ile Devlet Bakanlığı yaptı. Tekir, Saadet Partisi'nin genel başkanvekilliğini yürütmektedir.

Değerli konuklar; Millet İttifakı'nın Ortak Mutabakat Metninde düzenlenmiş dış politikaya ilişkin temel görüşleri sunmak üzere huzurunuzdayım. Hepinizi saygı ile selamlıyorum. Ayrıca, bir İzmirli olarak, güzel İzmir'imizde gerçekleştirdiği bu İkinci Yüzyıl'da İktisat Kongresi konulu organizasyon nedeniyle İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Tunç Soyer'e ve onun şahsında İzmir Büyükşehir Belediye çalışanlarına saygılarımı sunuyorum, teşekkürlerimi arz ediyorum. Bu arada bu organizasyonun gerçekleştirilmesinde emeği geçenlere de yine aynı şekilde teşekkürü bir borç biliyorum.

Dış politika, genelde büyük kitlelerin pek fazla ilgi göstermediği bir konudur. Günlük geçimin son derece önemli olduğu, ekonomik ve sosyal şartların ağırlaştığı bir ortamda dış politika konularına pek fazla ilgi göstermemeleri de normaldir, olabilir de. Fakat, genel olarak bakıldığında bir ülkenin yönetiminin temelde dış politikanın yönetimiyle eş anlamlı olduğu görülecektir. Neden diye sorulursa; dış ilişkilerde sağlıklı ve güvenli politikalar geliştirilmediğinde, içeride de sağlıklı bir ekonomi ve sosyal politikanın yürütülmesi ve buna bağlı olarak sağlıklı bir siyasal yapının kurulabilmesi ve muhafaza edilmesi

mümkün değildir. Dolayısıyla, dış politika bir ülke için hayati derecede önem taşımaktadır:

Devletlerin dış politika konularındaki tavırları genelde şudur: Toplumların hassasiyeti üzerine dış politika yürütüleceğine, dış politika istikametinde toplumsal hassasiyetler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu, önemli bir konudur. Bu esas, hemen tüm dış politika kitaplarında belirtildiği gibi, ülkelerin takip ettikleri politikalar da genelde bu anlayış üzerine bina edilmektedir. Çünkü, dış politikanın hassasiyeti, gelişmelerin incelikleri ve hangi istikamette nasıl bir seyir takip edebileceği esasen geniş toplumsal katmanlarca yeterince bilinmesi ve anlaşılması mümkün değildir. Dış politika konuları genelde dış politika uzmanları, görevlileri ve ülkenin entelijansiyanının bilebileceği ve değerlendirebileceği konulardır. Dış politikanın böylesine bir hassasiyeti, böylesine bir önemi vardır.

Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti'nin de dış politikaya ilişkin zaman içerisinde oluşmuş bir takım geleneksel temelleri ve ilkeleri vardır. Ülkemizin dış politikada geleneksel şiarı ve mihenk taşı başlangıçtan beri "Yurtta barış, dünyada barış" prensibi

olmuştur. Biz Millet İttifakı olarak bu prensibi dış politikamızın temel esası olarak kabul ediyoruz ve onun korunmasını da temel ilke olarak benimsiyoruz. Esasen her açıdan millî olması gereken dış politikada, iç siyasi hesaplara ve ideolojik yaklaşımlara dayalı dış politika uygulamalarını asla tasvip etmiyoruz. Çünkü, dış politika konuları 84 milyon insanı ilgilendiren konulardır, iç siyaset malzemesi yapılması esas itibarıyla hem insani, hem vicdani değildir, dolayısı ile ülkenin çıkarına da değildir.

Dışişleri Bakanlığına her halükarda dış politika yapım karar ve uygulamalarındaki rol ve görevini yeniden kazandırmak gerekmektedir. Sadece siyasi duygusallık veya zaman içerisinde bir partinin kendi siyasi çıkarları doğrultusunda dış politikaya farklı boyutlar kazandırma girişimleri, daima olumsuz sonuçlar vermiştir. O nedenle temel prensibimiz, bu tür yapım, karar ve uygulamalardaki rol ve görevin doğrudan doğruya Dışişleri Bakanlığına verilmesidir.

Dışişleri Bakanlığına eleman alımı da son derece önemlidir. Bu eleman alımının objektif, güvenilir, siyasi tercihlerden uzak, ehliyet ve liyakate dayalı kapsamlı bir sınav sistemiyle yapılması gerekmektedir. Biz de böyle bir sistem içerisinde dış politika elemanlarını almayı ve onları son derece iyi bir şekilde, kaliteli bir şekilde yetiştirmeyi hedefliyoruz. Bunu da Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kuracağımız *Diplomasi Akademisi'nde* üst düzey bir formasyon kazandırmak suretiyle gerçekleştirmeye çalışacağız.

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız ve onların oluşturdukları sivil toplum kuruluşları, Türkiye'nin esasen yumuşak gücüdür ve hatta yurt dışında bulunduğum sırada Londra'da ve de Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrencilerin bile o noktada son derece önemli görevler ifa ettiklerini müşahade etmişimdir. Dolayısıyla, yurt dışındaki öğrenci grupları ve sivil toplum kuruluşları bir yumuşak güç olarak Türkiye'nin en önemli temsilcileri ve uzantılarıdır. O halde onları kamu diplomasisinin en etkin bir aracı haline getirmek de bize düşen bir görev olmalıdır.

Dış politika dendiğinde, esas itibarıyla öncelikle küresel politikaların uygulanmasında rol üstlenen, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel yapılanmada ortaya çıkmış "uluslararası örgütler" akla gelir. Bu

uluslararası örgütleri, ilişkilerimiz açısından birkaç gruba ayırmak suretiyle değerlendirmek gerekmektedir. Birinci grup, Batı İttifakı grubuna dahil veya öyle kabul edilebilecek uluslararası örgütlerden oluşur. Avrupa Birliği ve NATO bunların başında gelir; Türk Devletleri Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve İslam İşbirliği Teşkilatı bunlar arasında sayılabilir. Bölgesel işbirliği esasına göre kurulmuş Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve D-8 diye bilinen organizasyon da yine bunlar arasında yer almaktadır.

Bu çerçevede, Batı İttifakı grubuna dahil bu organizasyonlara yönelik politikalarımızın temelini şu esaslar oluşturmaktadır: Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefimiz doğrultusunda bu alandaki sürecin diyalog, adalet ve eşitlik çerçevesinde tamamlanması için çalışacağız. Yani, ülkenin menfaatlerini koruyacak, adaleti ön planda tutacak şekilde bir ikili anlaşmanın Avrupa Birliği ile sağlanmasına çalışacağız.

Avrupa Birliği ile ilişkilerimizde olduğu gibi, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizi de eşitler arası bir anlayışla kurumsal temele oturtacağız. Türkiye'nin yeniden F-35 projesine dönmesi de dahil, müttefiklik ilişkilerini karşılıklı güvene dayalı şekilde ilerleteceğiz. F-35 projesine Türkiye Cumhuriyeti yine Türk vatandaşlarının ödemiş olduğu 1,5 milyar doları aşkın miktarda bir katkıda bulunmuştur. Bu katkının yabana gitmesine müsaade etmek yanlış bir politikadır ve dolayısıyla bu proje çerçevesinde bizim bu katkımızın, yine millete yarar sağlayacak şekilde dönmelerini sağlayacak bir gayretin içerisinde olacağız.

Batı ittifakı grubu ile ilişkilerimiz çerçevesinde önemli bir dış (ve iç) politika sorunu haline dönüşmüş olan "mülteci sorunu" üzerinde önemle duracağız. Özellikle 2014 Geri Kabul Anlaşması ile 18 Mart 2016 mutabakatını yeniden gözden geçirmek mecburiyetindeyiz. Türkiye ile Avrupa Birliği'nin sığınmacılar konusunda ortak sorumluluk ve külfet paylaşımını sağlamaya çalışacağız. Çünkü, bu mutabakat böyle bir sorumluluğu her iki tarafın da, yani Avrupa Birliği ile birlikte gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi olmamız ve Anayasamızın gereği olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ve Konseyin diğer hukuki belgelerine uyum sağlayacak ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarını uygulayacağız.

Zaten bu bizim hukuk sistemimize göre Anayasal bir yükümlülüktür.

NATO bünyesindeki katkılarımızı rasyonel bir zeminde ve ulusal çıkarlarımızı gözeterek sürdüreceğiz. Başta Türk Devletleri Teşkilatı olmak üzere, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, İslam İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, D-8 gibi örgütlerdeki konumumuzu güçlendireceğiz. Türkiye'nin zaten bu örgütlerde daha güçlü bir pozisyona sahip olması gerektiğini bütün kamu vicdanı kabul etmektedir. Bu örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü de geliştireceğiz. Bu şekilde Batı ittifakına dahil uluslararası örgütlerle ilgili temel politik yaklaşımlarımız, bu esaslar üzerine bina edilmiş olacaktır.

Orta Doğu'ya ilişkin problemler de, yakın periferide olması nedeniyle, dış politikamızın başlıca konuları arasında yer alır., problemler vardır. Bizim Orta Doğu'daki problemlere ilişkin bakış açımız şöyledir: Türkiye Cumhuriyeti olarak esasen hem bir Akdeniz ülkesi, hem bir Asya ülkesi, aynı zamanda bir Avrupa ülkesiyiz. Bir başka önemli problem de hemen dibimizdeki ve İzmir'in de kıyısında bulunduğu Ege Denizi meselesidir. Biz Ege Denizi'nin barış, işbirliği ve iyi komşuluk alanı olarak görülmesini arzu ediyoruz. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışacağız ve Ege Denizi'ndeki egemenlik alanlarımıza zarar verebilecek hiçbir gelişmeye müsaade etmeyeceğiz.

En önemli dış politika meselemiz Kıbrıs'tır. Kıbrıs bizim milli davamızdır ve Kıbrıs'ta yaşanan olayları bu millet unutmayacaktır, unutmamaktadır. Dolayısıyla Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulunması temel amacımızdır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ve Kıbrıslı Türklerin kazanılmış haklarını korumak ve iki toplumun egemen siyasi eşitliğini sağlamak temel hedeflerimizdendir.

Azerbaycan'la olan ilişkilerimiz de çok önemlidir. Azerbaycan ile kardeşlik bağlarımızı ve ilişkilerimizi karşılıklı güven esasına dayalı olarak daha da güçlendireceğiz. Halkımızın deyişiyle, devletimizin görüşüyle, 'bir millet, iki devlet'iz.

Türkiye için Doğu Akdeniz projesi de son derece önemli hale gelmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yalnızlaştırılmasının önüne geçilecektir. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının

sınırlandırılmasında, hidrokarbon kaynaklarının hakça paylaşımında çoklu müzakere süreçleriyle sonuç alınmasına öncelik verilecektir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de asla ve asla yalnız kalmamalıdır, yalnızlaşmamalıdır ve de oradaki haklarını mutlaka muhafaza etmelidir.

Orta Doğu, tarihin her döneminde kaynayan bir bölge olmuştur. Dolayısıyla Orta Doğu bölgesindeki ülkelere bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüklerine saygılı olacağız. Bu ülkelerin iç işlerine karışmayacak, aralarındaki sorunlarda taraf tutan değil, sorunları ve çözümleri kolaylaştıran bir ülke konumunda olmaya çalışacağız.

Bir başka önemli husus da İsrail-Filistin meselesidir. Bölgenin hatta dünyanın kronik hale gelmiş bir sorunudur. O noktadaki bakış açımız veya temel prensibimiz de şudur: Filistin sorunu bölgede önemli bir kanayan yaradır ve dolayısıyla sorunlar yumağı haline gelmiş olan bölgenin hemen hemen en önemli sorunudur. Bu soruna Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde ve iki devlet esasına göre kalıcı bir çözüm bulunması için bütün ilgili taraflarla görüşeceğiz. Filistin konusunda Türkiye'nin güvenilir bir kolaylaştırıcı ülke olarak masadaki yerini almasını sağlayacağız.

Bir başka ülke grubu da, özellikle birçok uluslararası organizasyonun bulunduğu, eski dünya diye nitelendirilen Asya ve Afrika bölgesidir. Asya ve Afrika bölgesinde dış ilişkilerimizde en duyarlı alan, Rusya Federasyonu ile olan ilişkilerimizdir. Rusya Federasyonu ile olan ilişkilerimizi, aynı şekilde eşitler arası bir anlayışla, kurumsal düzeyde, dengeli ve yapıcı diyalog ile güçlendirerek sürdüreceğiz. Çünkü, Rusya bütün ekonomik kaynaklarıyla, beşeri kaynaklarıyla büyük, geniş ve son derece zengin bir ülkedir.

Afrika ile ilişkilerimize gelince, kıtayı sadece temsilcilik açtığımız bir alan olarak görmenin ötesinde ele almaya çalışacağız. Afrika ülkeleriyle çok yönlü ve nitelikli ilişkiler geliştireceğiz. Türkiye-Afrika zirvelerini düzenli ve işlevsel bir sürece dönüştüreceğiz. Esasen, Batı'nın ekonomik ve teknolojik yünden kalkınmasının temelini oluşturan hammadde kaynaklarının temin edildiği yer doğrudan doğruya Afrika'dır. Afrika'nın bu zenginliğini bizim göz ardı etmemiz mümkün değildir.

Asya vizyonumuza gelince, bölgedeki ülkelerle ilişkilerimizi ikili düzeyde güçlendirmek, bu ikili ilişkileri çoklu işbirliği mekanizmalarıyla çeşitlendirerek zenginleştirmek üzerine kurgulayacağız. Asya'nın da böyle bir özelliği vardır ve dolayısıyla Asya'yla olan ilişkilerimizi asla ihmal etme gibi bir lüksümüz olamaz.

Son zamanlarda kurulan Şangay İşbirliği Örgütü de vardır. Şangay İşbirliği Örgütü ve hemen Asya'nın alt kıtasında yer alan ASEAN gibi örgütlerle ilişkilerimizi gerçekçi, karşılıklı çıkar ve sürdürülebilir bir zeminde değerlendireceğiz. Bu hususlar bizim Ortak Politikalar Mutabakat metninde dış politikamızın temel esasları olarak üzerinde uzlaşma sağladığımız hususlardır.

Bunlara ek olarak, yine benim konuşma alanıma dahil olan ve sizinle paylaşmak durumunda olduğum milli savunma, iç güvenlik, terörle mücadele ve siber güvenlik konularıyla ilgili de meselelere bakış tarzımız şunlardan oluşmaktadır. Ordumuzu, kendisine verilen görevleri yerine getirebilecek, ileri teknoloji ürünü sistemlerle donatacağız; Ordumuzun istihbarat, keşif, vuruş gücü ve diğer operasyonel yeteneklerini güçlendireceğiz. Milli Savunma Bakanlığı'nın teşkilat yapısı yeniden gözden geçirilecektir. Kuvvet komutanlıklarını tekrar Genelkurmay Başkanlığına bağlayacağız. Askeri liseler, Harp Akademileri, kurmay subay, subay ve astsubay yetiştiren tüm okullar ile ilga edilen etkin sistemleri tekrar açacağız. Çünkü bu kurumlar, geleneksel olarak tarihin akışı içerisinde son derece kaliteli eğitim veren okullardır. Her yıl güvenlik kurumlarının temsilcileri, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve ilgili tüm tarafların katılımıyla kapsamlı bir Güvenlik Şûrası düzenleyeceğiz. Terör örgütleri ve terörizmle mücadeleyi tüm güç unsurlarımızı kullanarak kesintisiz bir şekilde sürdüreceğiz. Yurt dışına kaçan teröristlerin iade edilmesi çalışmalarını etkinleştireceğiz. Organize suç örgütlerinin sınır aşan faaliyetleri konusunda bölgesel ve uluslararası işbirliğini güçlendireceğiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde -burası çok önemli- güvenlik teşkilatı üzerinde hem halk adına, hem de güvenlik personeli adına kamusal denetçilik yetkisiyle donatılmış siyasi partilerimizin, grubu bulunan siyasi partilerimizin eşit temsil edildiği Güvenlik Komisyonu kuracağız. Ulusal Siber Güvenlik Strateji Belgesini ilgili tüm kesimlerin katılımıyla yenileyecek ve kamu ile özel kesime yönelik eylem planları hazırlayacağız. Siber savunma gücümüzü kuvvetlendirmek amacıyla düzenli siber güvenlik

koalisyon tatbikatlarıyla siber güvenlik seviyemizi sürekli kontrol edeceğiz.

Son zamanlarda, özellikle son 10-15 yıllık dönem içerisinde ülkemizin karşılaştığı önemli ve dinamik bir problem de sığınmacı, göç meselesidir. Onunla ilgili yine Ortak Politikalar Mutabakat Metninde tespit edilmiş olan temel esaslar da şunlardır: Göç İdaresi Başkanlığı başta olmak üzere, sığınmacılarla ilgili kurumları yeniden yapılandırarak, yönetim ve personel altyapılarını güçlendireceğiz. Geri Kabul anlaşmalarıyla düzensiz göçü önleyecek, göç konusunda ülkemizin tampon ülke haline getirilmesine asla izin vermeyeceğiz. Daha önce ifade edildiği gibi 2014'te Geri Kabul Anlaşmasıyla, 18 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen mutabakatı yeniden gözden geçireceğiz; Türkiye ile Avrupa Birliği'nin sığınmacılar konusunda ortak sorumluluk ve külfet paylaşımını sağlamaya çalışacağız. Geri gönderme merkezlerinin sayısını ve kapasitelerini artıracacağız. Sığınmacıların mahalle, ilçe ve il bazında kontrolsüz yoğunlaşmalara erişmesine asla imkan vermeyeceğiz. Kentlerimizde gettolaşmalara da asla izin vermeyeceğiz. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin güvenli ve iç hukukumuz ile uluslararası hukuka uygun biçimde mümkün olan en kısa sürede ülkelerine dönmelerini sağlayacağız. Bunu bölgenin huzuru ve güvenliği için gerekli görüyoruz. Sınırlarımızı elektrooptik kuleler, aydınlatma sistemleri, gece görüşlü kameralar, insansız hava araçları, entegre güvenlik sistemleri ve gerekli hallerde duvarlarla tahkim edecek, kaçak geçişlere kesinlikle müsaade etmeyeceğiz.

Önemine binaen burada temas etmek istediğim bir başka husus şudur: Günümüzde kamu vicdanını rahatsız eden gayrimenkul, devlet borçlanma senedi, yatırım fonu satın alınması ya da döviz cinsi mevduat ya da bireysel emeklilik hesabı açılması karşılığında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmesi uygulamasına da son vereceğiz.

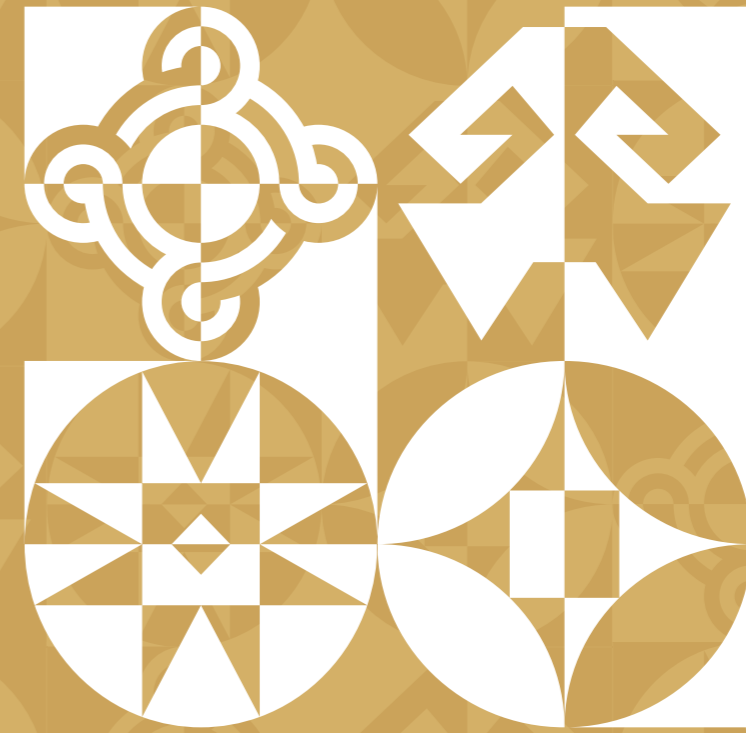
Dış politika da üç önemli idealimiz vardır: Bir kişilikli, şahsiyetli bir dış politika; iki, dengeli bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve üçüncüsü de bu ikisinin yansıması ve dış açılımların sonucunda Türkiye'nin, Türkiye'de yaşayan insanlarımızın refah seviyesinin yükseltilmesi ve müreffeh bir toplumun ortaya çıkarılmasıdır.

Kongremizin hayırlı olmasını diliyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

DEĞİŞİME DAVET

19 MART 2023

Tunç Soyer

İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı

MİLLET İTTİFAKI GENEL BAŞKANLAR BULUŞMASI

Evet, bu güzelim salonu dolduran çok değerli konuklarımız, çok değerli genel başkanlarımız, çok değerli müstakbel cumhurbaşkanımız; hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

100 yıl ülkelerin tarihinde çok önemli bir kilometre taşıdır. Onun için önce 100 yıl öncesinden birkaç hatırlatma yapmak istiyorum. 100 yıl önce yine İzmir'de yangının üzerinden 5,5 ay geçmiş, barış görüşmeleri Lozan'da kesilmiş, heyetler geri dönmüş, akıbetinin ne olacağı belli değil; bütün ülke yanmış yıkılmış, on binlerce insanımız savaşta canını kaybetmiş...

100 yıl sonra yine çok katmanlı krizler ülkesi haline gelmiş bir ülke, ekonomik bir enkazla baş başa. Üretimin dibe vurması, verimliliğin sona ermesi, gençlerin umutsuzluğu... Yüzde 86'sına sorulduğunda "geleceğe dair hayalin ne" diye, "bir fikrim yok" cevabı verilen bir ülke. Kadınların unutulmuşluğu... Bu da yetmezmiş gibi 11 ilde büyük bir yıkım...

100 yıl önce neden İzmir seçilmiş? Yüzlerce yıl boyunca bir liman kenti olarak birlikte yaşam kültürü konusunda büyük bir birikime sahip olması, Anadolu'daki birçok ilke imza atması, farklılıkların refah yaratan bir zenginlik unsuru olarak kullanılması... 8500 yıllık geçmişe sahip İzmir, tarih boyunca farklı uygarlıklar doğurmuş, İzmirli birliktedir yaşamın sihrini bulmuş, şifrelerini keşfetmiş, çok sesli ve çok renkli bir yaşam biçimini refaha dönüştürmüştür. Bu yüzden Mustafa Kemal Atatürk İzmir'i seçmiş.

Peki, neden yeni bir devlet kurulurken o devletin cumhuriyetin iktisat politikalarını belirleme görevini Meclis'e vermemiş ya da bir uzmanlar heyeti oluşturmamış da Türkiye'nin her yerinden, Anadolu'nun her köşesinden 3.000 delegeyi o karlı kış koşullarında İzmir'e davet etmiş, İzmir'e 1.135 tanesi varabilmiş ve 16 gün boyunca iktisat politikalarını belirleme kongresine katılmışlar.

Biz de tam buradan yola çıktık; toplumun kılcallarından beslenerek bir gelecek inşa etmeye karar verdik. 180 kurumdan oluşan çiftçi, işçi, sanayici, tüccar, esnaf kuruluşları; bunların temsilcileri 500'ün üzerinde delegeyle uzun saatler süren 21 ayrı toplantı gerçekleştirdik. Bunların sonucunda 54 ilke ve 192 karar, 200'ün üzerinde akademisyenle oluşturduğumuz 4 ayrı masanın önüne getirdik.

Bu ilke ve kararlar doğa, demokrasi, tarih ve inovasyon başlıkları altında buluşan çok farklı disiplinlerden akademisyenlerin bilimsel filtresine tabi tutuldu. 200'ün üzerindeki akademisyen, alınan ilke ve kararları kendi bilimsel disiplinleri çerçevesinde kavramsallaştırmaya çalıştı ve nihayet 50 uzmanın yer aldığı Yüksek İstişare Kurulu'nda tüm bu çalışmalar son haline kavuşturuldu. Son iki gün paydaşlarımızın yaptıkları çalışmalar birbirlerinin değerlendirmesine sunuldu ve uzman masalarından gelen değerlendirmeler müzakereye açıldı. 100 yıl öncesinden farklı olarak doğa da bir paydaş olarak, ekonominin önemli dinamiklerinden biri olarak değerlendirildi ve masaya dahil edildi.

Tüm bu çalışmalarını yaparken bize ilham veren Atatürk'ün bu kongre için izlediği yol ve yaptığı kurgu model oldu. Yola çıkarken sadece ortak akılla inşa etmekle ilgili bir kararımız vardı ama bunun sonucunda oluşacak içerikle ilgili bir fikrimiz yoktu. Gördük ki ortak akılla inşa edilen bu süreç, ortaya çok güçlü bir içerik de çıkardı. Hiçbir sorunun tek başına çözülemeyeceğini ve ancak uzlaşmayla topyekün ve sürdürülebilir çözümler üretilebileceğini gördük. İki gün sonra yapacağımız oylamayla tüm paydaşlarımızın katılacağı kapanış oturumunda ortaya çıkacak kararlar ve ilkeler, Geleceğin Türkiye'si'nin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynayacak. Biz yola çıkarken, bugünün siyasal ikliminde, bugünün sorunlarına çözüm aramak için değil, bugünün siyasal ikliminde Geleceğin Türkiye'si'nin inşasına katkı vermek için yola çıktık. Biz sadece köprüleri, yolları ve binaları değil, iyi tasarlanmış bir geleceği de miras bırakmak istedik.

Bugün Millet İttifakı'nın değerli liderleri olarak siz değerli genel başkanlarımızın izlediği yol da bundan farklı değil aslında. Toplumun kılcallarından beslenen ve farklılıkların zenginlik olarak kabul edildiği toplumsal mutabakatla ortaya konulan bir gelecek inşa ediyorsunuz. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, Türkiye'nin içinden geçtiği bu kritik anlarda Millet İttifakı'nın attığı tarihi adımlara İzmir'den yaptığımız gönülden bir katkıdır. Katkımızın içine binlerce işçinin, çiftçinin, iş insanının alın terini ve ruhunu, yüzlerce uzmanın birikimini koyduk; umarım kabul buyurursunuz.

Artık çok iyi biliyoruz: Bir şey değişecek, her şey değişecek!

Kemal Kılıçdaroğlu

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve
Millet İttifakı Cumhurbaşkanı Adayı

MİLLET İTTİFAKI GENEL BAŞKANLAR BULUŞMASI

Teşekkür ederim. Efendim böylesine anlamlı bir toplantıyı gerçekleştiren Büyükşehir Belediye Başkanımıza hepinizin huzurunda yüreğime teşekkür ederim.

İkinci yüzyılı birlikte inşa edeceğiz. İşimizin çok kolay olduğunu kimse düşünmesin ama birinci yüzyılın kongresinde de o dönemin liderlerinin işinin çok kolay olmadığını onlar da biliyorlardı. Güzel bir Türkiye, yaşanabilir bir Türkiye, barış içinde bir Türkiye; kalkınan ve büyüyen, bölgesinde ve dünyada saygınlığı olan bir Türkiye... Hepimizin idealinde olan bir Türkiye. Dolayısıyla zor zamanlardan geçtiğimiz farkındayım.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ben hep iki temel ilkeyle anarım. Çok farklı şekillerde anlatılır. Benim gönlümdeki ve yüreğimdeki Gazi Mustafa Kemal'in iki temel ilkesi vardır. Birincisi, siyasi bağımsızlık; kendi sözleriyle "özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir." der. Bayrağımın altında özgürce yaşamak isterim. İkinci ilkesiyse, ekonomik bağımsızlıktır. İzmir'de, 100 yıl önce yapılan kongrede Gazi Mustafa Kemal şöyle söyler: Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisat zaferleri ile taçlandırılmazlarsa elde edilen zaferler sürüp gidemez, az zamanda söner.

Yani siyasi bağımsızlığın kalıcılığını sağlayan temel unsur, ekonomik bağımsızlıktır.

Bugüne kadar büyük sıkıntılar çektiğimizi biliyoruz. 100 yıl içinde dönem dönem büyük krizlerin çıktığını biliyoruz. Ama öyle bir sistem, öyle bir düzen kuralım ki, kim iktidara gelirse gelsin en azından bir daha bu tür krizlerle Türkiye karşı karşıya kalmasın. Dört ayaklı bir stratejiden söz edeceğim. Dört ayaklı bir strateji...

Birinci ayak; güçlü bir demokrasi, güçlü bir parlamenter sistem. Altı lideri bir araya getiren temel felsefenin özünde demokrasi yatıyor. Demokrasinin gelişmediği hiç bir ülke gelişmemiştir. Dolayısıyla dünyaya baktığımızda, kişi başına gelirin en yüksek olduğu ülkelerin tümünde güzel bir demokrasi anlayışı ve geleneği vardır. Biz de demokrasimizi geliştirmek zorundayız. Kuvvetler ayrılığını getirmek zorundayız. Yasama, yargı ve yürütmeyi sağlıklı işleyen, birbirini denetleyen güçler haline getirmek zorundayız. Sağlıklı işleyen hiçbir demokraside denetimsiz alan yoktur, her alan mutlaka denetlenir. Türkiye Büyük Millet Meclisi mi? O da denetlenir. Kim?.. Anayasa Mahkemesi denetler. Yanlış bir yasa yaptıysanız, Anayasa Mahkemesine gidilir ve mahkemesi parlamentoya "Yanlış yaptın; seni denetledim, lütfen hatanı düzelt." der ve o hata düzelir. Özgür medya. Özgürlüğün olmadığı bir yerde zaten demokrasi olmaz. Medyanın da özgür olması lazım, bunun alt yapısının koşulsuz sağlanması gerekir. İşin özünde demokrasi dediğimiz her gücün mutlaka denetlenebilir olmasıdır. Denetimsiz bir güç demokrasilerde yoktur. Bunun ayırıcısına varmak ve bunu mutlaka ve mutlaka hayata geçirmek gerekiyor.

Başka bir şey daha; siyaset kurumunun halkına hesap vermesi gerekir. İktidar sahipleri eğer halka hesap vermiyorlarsa, orada demokrasi yoktur. Demokrasinin varlığı, halktan toplanan vergilerin hesabının halka verilmesidir ve devlette saydamlığın sağlanmasıdır. Güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçerken, bunu vaat ederken Millet İttifakı olarak dedik ki, Ulusal Vergi Konseyi kuracağız. Bir daha ifade edeyim, Ulusal Vergi Konseyi kuracağız. 85 milyondan toplanan vergilerin nerelere harcandığını Ulusal Vergi Konseyi her yıl toplanacak, bir rapora

bağlayacak, Resmî Gazete'de yayınlanacak ve bütün Türkiye'de işçisinden emeklisine kadar, sanayicisinden esnafına kadar herkes bilecek, "Benim ödediğim vergiler nerelere harcandı?" Bunun taahhüdünü yaptık, altı lider altına imza attık.

Başka bir şey daha; sağlıklı işleyen demokrasilerde siyaset kurumunun lekelenmemesi lazım, temiz kalması lazım. Bu konuda da bir irade ortaya koyduk. *Siyasi Etik Kanunu* çıkaracağız diye altı lider altına imzayı attık. Eğer siyaset ahlak zemininde yürürse, pek çok sorun kendiliğinden çözülmüş olur. Siyasette siyasetçi ile halk arasındaki güvenin büyük ölçüde sarsılması, *Siyasi Etik Yasası'nın* olmamasındandır. Böyle bir yasa olduğu zaman çok farklı bir Türkiye'yi inşa etmiş olacağız.

Ve elbette siyaset kurumu, yani iktidar sahipleri parlamentoya bütçe getirirler. Yani halktan topladıkları vergilerin, yaptıkları borçlanmaların, yaptıkları özelleştirmelerle elde ettikleri gelirlerin nerelere harcandığını belirlerler. Dolayısıyla harcanan paraların sağlıklı bir şekilde harcanıp harcanmadığının hesabının verilmesi lazım. Nereye? Aynı zamanda parlamentoya da verilmesi lazım. Bunun için yine 6 lider oturduk, tartıştık ve bir önemli karar daha aldık. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Plan ve Bütçe Komisyonu dışında bir de Kesin Hesap Komisyonu kuracağız. Yani 1 yıl önceki bütçenin kaynaklarının nerelere harcandığının hesabını verelim diye. Ve bir şey daha yaptık, bizim tarihimizde bir ilk. Dedik ki: Kesin Hesap Komisyonunun başkanı ana muhalefet partisinden olacak. Yani iktidar sahipleri Türkiye Büyük Millet Meclisinde hesabını verecek.

Hayal ettiğimiz Türkiye; ayakları yere basan, ahlaklı bir siyasetin egemen olduğu, harcanan her kuruşun hesabının verildiği, medyanın özgür olduğu güzel bir Türkiye. Daha benzer başka kurumlar da var ama süre 15 dakika ile sınırlı olduğu için, burada izin verirsiniz birinci ayağı burada keseyim. Sayıştay var, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetim yapan Sayıştay'ın raporları; Allah nasip ederse göreceksiniz, bizim iktidarımızda asla makaslanmayacak, o raporların tamamı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelecek.

İkinci hedefimiz, ikinci ayak “Üreten Türkiye”. Türkiye’nin üretmesi lazım. Her alanda üreten bir Türkiye... Sanayiden tarıma kadar, kültürden başlayarak hayatın her alanına kadar üreten bir Türkiye. Üreten Türkiye, güçlü Türkiye’dir. Kaynaklarımız, yeriniz, yurdunuz, tarlalarınız, ovalarınız, dağlarınız, güzel, çalışkan insanların var ama üretimden koparılıyorlar. Herkes üretecek, herkes üretim zincirinin önemli bir halkası olacak. Herkesin ürettiği bir Türkiye, güçlü bir Türkiye’dir. Herkesin ürettiği bir Türkiye, dışarıya el avuç açmayan bir Türkiye’dir. Herkesin ürettiği ve kazandığı bir Türkiye, komşularına, dünyaya yeri geldiğinde her türlü yardımı yapabilecek güce ve kapasiteye sahip bir Türkiye demektir. Ama 21’inci yüzyılda, neyi nasıl üreteceğimizi çok iyi bilmek zorundayız. İnsanoğlu tekerleği 1 milyon yılda keşfetti, şimdi her saniyede birden fazla buluş var. 21’inci yüzyılın ekonomisi artık bir tarım, bir sanayi ekonomisi değil, 21’inci yüzyılın ekonomisi artık bilgi ekonomisidir. Hangi ülke bilgi üretirse, o ülke hızla büyür ve kalkınır.

Bilgiyi nerede üreteceğiz? Üniversitelerde. O nedenle bizim iktidarımızda, Millet İttifakı’nın iktidarında üniversitelerde her türlü düşünce özgürce tartışılacak, hiç kimse farklı düşündü diye üniversiteden atılmayacak. Üniversiteler birer bilgi yuvası olacak ve üniversiteler bilgi üretecek. Üniversitelerin ürettiği bilgiler, sanayici tarafından metaya dönüştürülecek. Bilgi üreten, teknoloji üreten, teknolojiye yabancılaşmayan bir Türkiye. Hedefimiz gayet güzel ve bu hedefi gerçekleştireceğiz.

Benim dünyanın teknoloji yaratan 1 numaralı üniversitesi MIT’ye gidişim pek çok kesim tarafından eleştirildi. Biz, Amerika’nın ve dünyanın en önemli teknoloji üreten ülkelerinden ve üniversitelerinden birisi olan MIT’de, Türkiye üniversitelerinden mezun olmuş ve orada çalışan hocaları kendi ülkemize getirmek durumundayız. Burada çalışmalılar, burada üretmeliler, burada bütün yaratıcı güçlerini ortaya koymalılar. Bunları yapacağız... Yani biz katma değeri yüksek ürün üretmek zorundayız. Katma değeri yüksek ürün üretemeyen bir Türkiye gelişemez, büyüyemez, kalkınamaz, söz sahibi olamaz. Katma değeri yüksek ürün üreten bir Türkiye’yi inşa etmek zorundayız. Katma değeri yüksek ürün üretmenin yolu, üniversitenin bilgi üretmesi, sanayicinin üretilen bilgiyi metaya dönüştürmesidir. Bugün hepimiz cep telefonu kullanıyoruz ve hiçbirisi bize ait değil.

Bilgi ekonomisine sahip olan ülkeler ürettiyor, biz onların pazarıyız. Açık ve net söylüyorum, Millet İttifakı iktidarlarında göreceksiniz; biz başkalarının pazarı değil, üreten ve dünyaya mal ihraç eden bir ülke olacağız. İddiamız güçlü ve kuvvetli.

20’nci yüzyıl petrol yüzyılıydı ve petrol savaşları vardı. 21’inci yüzyıl çip savaşlarıdır. Çipi kim üretecek? Petrolün nerede olduğunu biliyoruz, nasıl çıkarılacağını da biliyoruz. Ama çipin nerede üretileceğine biz karar veririz, yani insan karar verir, yani bilgi üretenler karar verir. 21’inci yüzyılın Türkiye’sinin temel hedefi bilimde, sanayide, teknolojiye çip üreten bir ülke olmaktır. Hedefi yüksek koyacağız ve o hedefi mutlaka yakalayacağız. Bilgi üreten hocalarımız var, dünyanın her tarafından bu insanlar alınıyor, büyük bedeller ödeniyor. Ama biz bu insanları kendi ülkemizde tutamıyoruz.

Ankara Akademi’de öğrenciyken Hamza Eroğlu’nun Devrim Tarihi Kitabı vardı. Oradaki bir anekdotu hiç unutmam: İkinci Dünya Harbinden sonra Amerikalı general, Alman generale; Almanya yerle bir oldu ve siz asla sırtınızı bir daha doğrultamazsınız. Alman generalin verdiği cevap tarihi bir cevap. Evet diyor Amerikalı generale, evet Almanya yerle bir oldu. Ama bir şeyi sakın unutmayın, Almanya’nın üniversiteleri ayakta. Evet, yerle bir olan Almanya bugün Avrupa Birliği’nin en güçlü ülkesi olarak kendisini ortaya koydu. Bilginin ve bilgi üretmenin ne kadar değerli olduğunu artık hepimiz bilmek zorundayız.

Değerli arkadaşlarım; üçüncü ayağımız, güçlü bir sosyal devlet inşa edeceğiz. Güçlü bir sosyal devleti inşa edemezseniz, istediğiniz kadar üretin ama hakça bölüşmezseniz, toplumun bir kesimi yoksul, bir kesimi varıl olursa orada huzur olmaz, orada bereket de olmaz. Huzurun olması, yaratılan kaynağın hakça bölüşülmesine bağlıdır. Yani hiçbir çocuğun yatağa aç girmediği güzel bir Türkiye’yi demokrasiyle, sosyal devletle yeniden inşa edebiliriz. Hiç kimsenin kendisini devletin gölgesi altında güvence altında hissetmediği değil, herkesin kendini güvende hissettiği bir devleti inşa etmek zorundayız.

Anayasa Mahkemesi bir kararında sosyal devleti şöyle tanımlar: *Sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği, yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir.*

Bugün Anayasa Mahkemesinin bu kararına rağmen, Türkiye’de sosyal devlet büyük yara almış durumdadır. Özellikle son 5-6 yılda Türkiye’de alt gelir gruplarından bir avuç üst gelir grubuna milyarlarca dolarlık kaynak aktarılıyor ve bir yoksullaşma süreci başladı. Bunu düzeltmek bize nasip olacak, Millet İttifakı’na nasip olacak. Bunu da yapacağız.

102 sayılı sözleşme Uluslararası Çalışma Örgütü’nün kabul ettiği, yani Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi. Sekiz sigorta dalı hayata geçti, Meclis’te 29 Temmuz 1971’te kabul edilmiştir. Dokuzuncu sigorta dalı uygulanmıyor, hayata geçirilmiyor, yasası çıkmıyor: Aile Destekleri Sigortası. Onu da inşallah yapacağız. Her ailenin, her bir bireyin kesinlikle güvencesi olacak ve sosyal devlet yardım yaparken, kişinin yoksulluğunu asla ve asla afişe etmeyecek. Sosyal devleti inşa ederken insan onuruna yakışır bir düzeni de inşa edeceğiz.

Dördüncü ayağımız, sürdürülebilirlik. Gayet güzel, demokrasiyi getirdiniz, ürettiniz, Türkiye’de sosyal devleti inşa ettiniz. Ama durduğunuz andan itibaren geriye giderseniz. Dünya hızla değişiyor, bilimde, teknolojiye büyük değişimler oluyor. Siz bu değişime ayak uydurmak zorundasınız. Sürdürülebilirliğin kilit anahtarları devlette liyakattir. Yani birikimli insanların devlet yönetiminde olmasıdır. Yani birikimli, üreten insanların üniversitelerde olmasıdır. Yani burada değişime ayak mı uyduracağız, değişime öncülük mü yapacağız? Bunun kararını vermek zorundayız.

Biz değişime ayak uydurmak istemiyoruz. Onlar yaptı, biz de yapalım demek istemiyoruz. Hayır biz

yapalım, onlar bizi izlesinler diyoruz. Dolayısıyla değişime, dönüşüme, atılıma öncülük yapan bir Türkiye’yi; sadece kendi bölgesinde değil, gerektiğinde dünyada öncülük yapan bir Türkiye’yi inşa etmek istiyoruz.

Bir şey daha. Burada önemli olan; devletin kurumları vardır ve her kurumun kendi kültürü vardır. Tarihsel süreç içinde o kültürler sıcak siyasetin müdahale edemeyeceği kadar güçlü bir hal alırlar. Merkez bankaları böyledir, bakanlıklar böyledir; kendi kültürleri vardır ve bu kültürlerle sıcak siyaset müdahale etmez. Dolayısıyla o kültürler devlet dediğimiz kurumunu güçlü hale getirir ve daha önemlisi sürdürülebilirliğin temel anahtarlarından birisi de eğitimidir.

Eğitimin yeniliğe açık olması lazım. Eğitimin merak duygusunu büyütmesi gerekir. Eğer merak duygusunu büyütebiliyorsak, daha çocuk okula başladığı andan itibaren merak duygusunu büyütebiliyorsanız ve çocuk yaşamı sorgulama yeteneğine kavuşabiliyorsa o zaman Türkiye hızla büyümenin ve sürdürülebilirliğin önünü açmış olur. Biz eğitim sisteminde de köklü değişiklikler yapacağız. Çocuklarımız neyi merak ediyorlarsa araştırabilecekleri alanlar; onları suçlamadan, onları cezalandırmadan, “Neden soruyorsun?” demeden... Ne kadar çok nitelikli soru sorabilirlerse, eğitimin de o kadar değerli olduğunu göreceğiz. Bu, sürdürülebilirliğin liyakat ile beraber temel anahtarlarından birisidir.

Sözlerimi burada bitiriyorum. Hepinize yürekten teşekkür ediyorum. Sağ olun, var olun. Saygıdeğer Genel Başkanlarıma da içten selamlarımı, saygılarımı sunuyorum.

Ali Babacan
DEVA Partisi Genel Başkanı

MİLLET İTTİFAKI GENEL BAŞKANLAR BULUŞMASI

100 sene sonra ülkemiz yeniden bir demokrasi eşiğindeyken iktisat konuşuyoruz. 100 sene sonra bağımsızlığımızın bir asrı devirdiği günlerde yeniden iktisat konuşuyoruz.

Saygıdeğer Genel Başkanlar, siyasi partilerin değerli mensupları, sivil toplum kuruluşlarımızın ve meslek örgütlerimizin kıymetli temsilcileri, değerli basın mensupları, değerli konuklar; hepinizi saygıyla, sevgiyle, muhabbetle selamlıyor, İzmir Büyükşehir Belediyemizin düzenlemiş olduğu bu önemli kongreye tekrar hoş geldiniz diyorum.

Konu iktisat olunca bazen anlaşılması zor kelimeler havada uçuşuyor. Endojen-eksojen faktörler, ortodoks-heterodoks yaklaşımlar, epistemolojik kopuşlar... Kelimeler alıyor başını gidiyor. Ben mümkün olduğunca sade anlatmaya çalışacağım. Çok değil sadece birkaç grafikte başlamak istiyorum; son 20 yıldan ders almamız gereken birkaç grafikte başlamak istiyorum.

Enflasyon oranlarına bakalım. 34 yıllık bir iki hane, üç haneli enflasyon döneminden sonra, enflasyon tek haneye iniyor, 2012-2013 yılları en dip nokta

ve son yıllarda tekrar enflasyon alıyor başını gidiyor. Bunu şöyle hafızamızda tutalım ve milli gelire bakalım; 3.000 küsur dolarlardan başlıyor, yine 2012-2013 yıllarında zirveye ulaşıyor, arkasından tekrar bir düşüş trendine giriyor. Bunu da fotoğraf hafızamıza şöyle bir koyalım ve şeffaflık endeksine geçelim. Türkiye, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün şeffaflık endeksinde ya da tersten okuduğunuzda yolsuzluk algı endeksinde kötü bir noktadan başlıyor, 2012-2013'te yine zirveye ulaşıyor, sonra tekrar aşağıya doğru düşüyor.

Bu üç veri aslında bize neyi gösteriyor? Siz enflasyonu düşük ve öngörülebilir hale indirdiğinizde, ekonomik büyüme geliyor. Yine şeffaflık ne kadar yükselirse, yolsuzluk endeksinde ülke ne kadar aşağıya doğru inerse, ekonomi o kadar büyüyor. Şeffaflık azaldığında ülke fakirleşiyor, yolsuzluk çoğaldığında ülke fakirleşiyor; bu üç grafiğin özeti bu temel mesajlar.

Ekonomi için olmazsa olmaz en önemli iki kavramdan biraz bahsetmek istiyorum. Hukuk ve eğitim olmazsa olmaz. Türkiye'nin zirvede olduğu yıllarda bundan çok bahsediyorduk. Hatta 2013'te benim en son katıldığım İzmir İktisat Kongresi'nin 90'ıncı yılında -ki sanırım bu en son kongreydi, 10 yıldır yapılmadı- burada, bu kürsüde bir konuşma yaptım. Dedim ki: 2023 hedefi koyduk, 25 bin dolar milli gelir, 2 trilyon toplam milli gelir ve ihracatta da 500 milyar dolarlık bir hedef ... Bundan tam 10 sene önce 2013 İzmir İktisat Kongresi'nin 90'ıncı yıldönümünde eğer eğitimde ve hukukta gerekenleri yapmazsak bu ülke orta gelir tuzağına düşecek demiştim. Ve maalesef düştük. Şu anda ülke bir orta gelir tuzağında.

Fakat bu tuzaktan çıkış mümkün, endişeye mahal yok. Doğruları yaptığımız sürece Türkiye bu tuzağı kırıp atar, Türkiye yükselir ve yüksek gelirli ülkeler grubuna rahatlıkla girebilir. Bu tuzaktan nasıl çıkacağımızı da gayet iyi biliyoruz. Biliyoruz ki, ne kadar çok demokrasi, o kadar ekonomi. Ne kadar adalet, o kadar ekonomi. Ne kadar liyakat, o kadar ekonomi. Ne kadar eğitim, o kadar ekonomi. Ülkemizi bu çoklu kriz ortamından çıkartmak, hem bugünkü dünyanın gerçeklerini iyi görmemiz, anlamamız hem

de ülkemizin içinde bulunduğu durumu iyi analiz etmemizden geçiyor.

Dünya bugün çok net, çok keskin bir ayrıma gidiyor. Dünyanın pek çok köşesinde, şu anda otokratlarla demokrasi mücadelecileri karşı karşıya. Otokratlara karşı demokratların verdiği mücadeleyi pek çok coğrafyada görüyoruz. Bu mücadele Avrupa'da var, Asya'da var, Afrika da Amerika'da da var... Bugün ülkemizde de otokrat yönetime karşı bir haysiyet mücadelesi var. Kurumların yok edildiği, kuralların tanınmadığı, hukuk devletinin ayaklar altına alındığı bir yönetime karşı geniş mahallelerin ortak bir mücadelesi var ve bu mücadele şu anda bu salonda ve bu mücadele şu anda Millet İttifakı çatısı altında yürüten bir mücadele.

İşte bizler bu demokrasi feryadının sesiyiz. Bu ülkede uluslararası anlaşmalara, Anayasa'ya, yasalara bir kâğıt parçası muamelesi yapıldığında, o ülkenin ekonomik gelişmişlikten bahsetmesi mümkün olmaz, olamaz. AİHM kararlarına, Anayasa Mahkemesinin kendi kararlarına "saygı duymuyorum, uymuyorum" diyenlerin yönettiği bir ülkede refahtan bahsedilemez. Zaten basamak basamak refah düşüyor, gördük. Bu ülkenin sorunlarının çözümü hukuktan, adaletten geçiyor. Bu ülkenin sorunlarının çözümü eşitlikten, insan haklarından geçiyor, gerçek anlamda güçlü bir demokrasiden geçiyor. Siz "hukuk bir kâğıt parçasıdır" diye zihninizin gerisindekini eğer açığa çıkarırsanız, bu memleketi düşüğü çukurdan asla ama asla kurtaramazsınız. Ve en önemlisi "beka, beka" diye gınaşırı ülkeye korku pompalayan şu andaki yönetim, ülkemizi gerçek anlamda beka sorunlarının tam da ortasına düşürmüş durumda. Bugün eğer bir ülkenin devlet başkanı gidip de bir başka ülkenin devlet başkanından 3 milyar dolar, öbürüne gidip 5 milyar dolar, öbürüne gidip "doğal gaz ödemelerimizi ertele" demek zorunda kalıyorsa, bu ülkenin ekonomik bağımsızlığı artık risk altına girmiş demektir. Bunu iyi görmemiz gerekiyor.

Otokratik bir yönetimde toplumun topyekûn zenginleşmesinden söz edilemez. Tıpkı şu anda olduğu gibiotokrasi ile yönetilen ülkelerde ancak bir avuç zengin türer. Kurumların zayıfladığı, kural bazlı yönetimin terk edildiği bir ülkede fırsat eşitliğinden

söz edilemez. Çünkü adalet, sadece yargının hızlı ve düzgün çalışması değildir. Adalet aynı zamanda sosyal adalettir, adalet aynı zamanda fırsat eşitliğidir; işe girerken fırsat eşitliğidir, işte yükselirken fırsat eşitliğidir, ticarete-sanayide fırsat eşitliğidir. Adalet çok geniş bir kavramdır. Bir verimiz daha var ona da değinelim bu son, fazla rakamlarla grafiklerle yormayacağım. Ama bu veri bakın çarpıcıdır. Sadece son iki yılda milli gelirden alınan payı gösteriyor. Bakın bunlar TÜİK verileri ha, yani TÜİK'e de inanıyorsak tabii...

2020'de ücretlilerin milli gelirden aldığı pay yüzde 37'den, yüzde 25'e düşmüş. Peki sermayenin aldığı pay? Tam o kadar yükselmiş. Sermaye ne demek? Varlığı olan demek değil mi? Parası, pulu varlığı olan demektir. Demek ki elinde zaten varlığı olanın milli gelirden aldığı pay yükselmiş, aylık ücretle geçinmeye çalışan insanların milli gelirden aldığı pay düşmüş. Rahmetli Özal'ın da tam da dediği gibi Türkiye'de orta gelirli vatandaşlarımız, yani orta direk çökmüş. Bu veri bunu gösteriyor.

Peki, ne yapacağız? Nasıl çıkacağız buradan? Az sonra geleceğim ama şöyle dünyaya hızlıca bakmamız gerekiyor. Çünkü dünyayı anlamadan, dünyanın şu anda içinden geçmekte olduğu zor dönemi iyi anlamadan, Türkiye'nin sorunlarına çözüm bulmamız da kolay olmayacak. Bakın, şu anda Birleşmiş Milletler sisteminin kurulmasından bu yana jeopolitik dengelerin en çok bozulduğu dönemden geçiyoruz. Hemen kuzeyimizde iki komşumuz savaş halinde. Güneyimizde 10 yılı aşkın bir zamandır devam eden bir iç savaş tablosu var. Pandemi ile bozulmuş tedarik zincirleri henüz eski dengesine kavuşabilmiş değil. Lojistik tedarik zinciri tamamen değişti. Ülkeler alacakları ürünleri artık daha çok sistem olarak kendisine daha çok benzeyen ve uzun vadede güvenebildiği ülkelerden tedarik etmek istiyorlar. Bu da tabii Türkiye'ye çok önemli bir fırsat açıyor. Bölgesel ekonomik kümelenmeler ve bunları örgütleyecek yeni kurumlar şu anda ortaya çıkıyor ve Türkiye pek çoğunun dışında; Türkiye bütün bu küresel değişimin maalesef dışında.

İklim kriziyle mücadele, küresel ısınma, iklim değişikliği artık tam bir kriz tehdidi olarak kapımızda. İklim kriziyle mücadele, Avrupa Birliği'nin 2050 net sıfır hedefi ve Yeşil Mutabakat ülkemiz için de ekonomideki yeşil dönüşümün artık belirleyicisi haline gelen çok önemli bir konu.

Enerji... Özellikle Rusya-Ukrayna savaşından sonra dünyada bütün enerji denklemi değişmiş durumda. Bundan bir sene enerjiyle ilgili önce bildiğiniz her şey unutmalyız çünkü yepyeni bir enerji gerçeğiyle karşı karşıyayız. Şu anda Türkiye gibi büyüyen, çok yüksek miktarda enerji ihtiyacı olan ve olacak bir ülkenin dünyadaki bu enerji politikalarındaki yeni trendleri kaçırmaması gerekiyor.

Gıda... Gıda krizi ülkemizde yepyeni bir tarım politikasını artık mecbur kılıyor Küresel enflasyon ve merkez bankalarının aldığı tedbirler, olağanüstü hızlı parasal sıkılaştırma, bugün yepyeni finansal koşullar oluşturmuş durumda dünyada. Uluslararası pek çok önemli büyük finans kuruluşunun bugünlerde ciddi sıkıntılara girdiğini görüyoruz ve şu anda bizim de çok çok dikkat etmemiz gereken bir dönemdeyiz. Dünyada refah yeteri kadar artmıyor, dünyada da gelir dağılımı bozuluyor. Dünyada da maalesef özellikle 2008 2009 krizinden sonra zengin daha zengin, yoksul daha yoksul oldu. Popülist dalgaların yükseldiği bir dönemde, bir yandan otoriter rejimlere karşı liberal demokrasi mücadelesi devam ederken, diğer yandan da ekonomide piyasanın ve devletin rolünün ne olması gerektiği de şu anda çok önemli bir tartışma alanı.

Dönelim Türkiye'ye... Peki, biz dünyadaki bu büyük değişimi dikkate alarak, güzel ülkemiz ve ülkemizin güzel insanlar için ne yapmalıyız? İşte biz DEVA Partisi olarak bundan tam 3 yıl önce partimizi kurduğumuzda en önemli çalışma alanlarından bir tanesi, ülkemizin yarınları ile ilgili hazırlanan ve tam 22 alanda -bir hükümetin her alanda neler yapması gerektiğiyle ilgili- binlerce sayfalık bir çalışma yaptık. Hepsi gerçekçi, hepsi uygulanabilir; takvime bağladık, hepsinin bütçesini hazırladık. Hemen arkasından da altıparti olarak, bir araya gelerek yine Cumhuriyet tarihimizde yapılmamış bir işi başardık ve Ortak Politikalar Mutabakat Metnimizi çalıştık, hazırladık ve kamuoyuna açıkladık.

Tam 2.300 madde... Tarihimizde böyle bir şey yok. Altı tane birbirinden çok farklı parti, ilk önce Türkiye'nin yarınlarında demokrasi, parlamenter sistem için buluştu, bir araya geldi. Anayasa çalışmamızı bitirdik, 84 maddelik bir anayasa değişiklik paketimizi açıkladık, hükümetten hiçbir ses yok. “*Yeni anayasa, yeni anayasa*” deyip duruyorlar, ortada hiç bir şey yok. Biz bitirdik, açıkladık. Arkasından da tarihimizde gerçekleşmeyen bir başarıya imza attık;

altı imzayla 2.300 maddelik Eylem Planı'nın her bir kelimesinde mutabık kaldık. Bu tam bir Türkiye mutabakatı. Bu 2.300 maddenin inanın şöyle bir yüzde 60'ın 70'ini gerçekleştirelim 5 yılda, Türkiye kanatlanıp uçar. Tam bir hazine var burada her alanda hazine. Eğitimden hukuka, sağlıktan ekonomiye, dış politikaya, güvenliğe kadar her alanda hazırız ve bugüne kadar hiçbir siyasi partinin ya da parti grubunun olmadığı kadar biz bu ülkeyi yönetmeye hazırız.

Gerçekten çok önemli bir eşikteyiz. Biraz önce Sayın Kılıçdaroğlu dört ana sütundan bahsetti. Hepsi birbirinden önemli sütunlar ve bu sütunlar sapa-sağlam yeni ekonomik modelimizi ayakta tutacak sütunlar. Bu sütunlardan bir tanesi olmazsa, sistem topallar, olmaz! Bütün ayaklarını, bütün sütunları sağlam tutacağız ki ülkemizin hak ettiği o güçlü, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme modeline hep beraber geçeceğiz.

Değerli konuklar, değerli katılımcılar; gerçekten önemli bir eşikteyiz. Bütün bu çalışmalarda bana sorsanız; yani en önemlisi, bu işin püf noktası nedir diye? Nereden başlamak gerekiyor? Hani burada evet 2.300 madde yazmışız ama nereden başlamak gerekiyor diye sorsanız, benim cevabım ne olur biliyor musunuz? Özgürlükler...

İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve bunu yapmak inanın o kadar hızlı olacak ki. İlk 90 dakika... İnşallah Sayın Cumhurbaşkanımız yemin töreninden sonra herhalde bir konuşma olur diye tahmin ediyorum. Ben şöyle üç tane cümle önereceğim kendisine. Tabii takdir kendisinin olur o gün ama... “Ey basın mensupları, köşe yazarları, düşünürlerimiz, yazarlarımız, çizerlerimiz; şöyle derin bir nefes alın. Artık özgürsünüz ya!” Bu kadar...

Yargının bağımsızlığı mı? Dönüp hakimlerimize, savcılarımıza: Değerli hakimlerimiz, değerli savcılarımız; artık rahat olun. Anayasa'ya, yasalara bakın, vicdanınızın sesini dinleyin, kararlarınızı alın. Bu kadar... Yargının bağımsızlığı bu kadar basit inanın. Ama yargının bağımsızken, nasıl tarafsız çalışabileceği ayrı mesele. Burada yazıyor, yargı reformu var, onu yapmak zorundayız. Anayasa değişikliğiyle ve çok kapsamlı bir yargı reformuyla gerçekten bağımsız çalışan yargımızın aynı zamanda tarafsız ve uluslararası standartlarda Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği normlarında iş yapabilmesini sağlamak için çok adım atmamız gerekiyor. Yapılacak çok iş var.

Ben çok uzatmayayım, hemen sözlerimin sonuna geliyorum. Endişeye mahal yok... Biz millet olarak 1921'de Kurtuluş Savaşı'nı Meclis'le ve hukukun üstünlüğüyle taçlandırmış bir milletiz. Biz savaş devam ederken Meclis'i çalıştıran, Meclis'te her şeyin kayıt altına alındığı, cepheye “*Bizim askerlerimizi tutacak ve zafere ulaştıracak olan buradaki hukuktur.*” diyen bir gelenekten geliyoruz. Daha zor şartlarda, 1923'te Cumhuriyeti biz kurduk. 1950'de demokrasiye doğru çok önemli bir adımı hep beraber millet olarak biz attık. 27 Mayıs'la, 12 Eylül'de, 28 Şubat'ta, 27 Nisan'da, 15 Temmuz'da bu milletin iradesine kast edenleri de tarihin tozlu sayfalarına gömdük, bunu millet olarak biz yaptık. Yine yapacağız, yine başaracağız. Yaşadığımız bütün krizleri, ekonomik krizi, hukuk krizini, eğitim krizini, sağlık krizini -hiç fark etmez- hepsini en hızlı çözecek takım burada. Hazırız.

Gençlerimizin kaçmak istediği değil, yaşamak istediği bir Türkiye'yi hedefliyoruz ve inşallah bunu başaracağız, hep beraber başaracağız. Bu enkazı kaldıracacağız, hep beraber millet olarak kaldıracacağız. Nasıl depremde o ilk 1 gün, 2 gün milletin kendisi o enkazı kaldırırsa, yine bu ekonomik enkazı, bu eğitim enkazını, bu hukuk enkazını da milletin kendisi kaldıracak. Hiç endişeniz olmasın.

Grafikte gördüğünüz o iyi yıllar, o Türkiye'nin parlak yılları, o özellikle vurguladığım tarihler; yani gençlerin Interrail ile Avrupa'da gezdiği, o KHK burslarından artırdıkları parayla gidip Avrupa turu yaptığı yıllar, emeklilerin küçük küçük birikimleriyle yine Avrupa'da tatil yaptığı yıllar; son model telefon almanın lüksü olmadığı, yeni mezunların hemen işe girer girmez aldığı maaşla taksitini ödeyebileceği araba aldığı yıllar, kira öder gibi ev sahibi olunan yıllar... Onların çok daha iyisini inşallah yapacağız, hep beraber yapacağız, Millet İttifakı olarak yapacağız

14 Mayıs'ta kazanacağımız zafer, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da ve Amerika'da demokrasi mücadelesi verenler için umut olacak. “*Türkiye başardıysa biz de başarırız.*” diyecekler. Dünyanın bütün demokratları için umut kaynağı olacağız. İnanın yaptıklarımız ders kitabı olacak. Yok böyle bir şey yok, inanın Avrupa'da yok; Amerika'da, Asya'da yok böyle bir şey. Gerçekten bir demokrasi tarihi yazıyoruz şu anda hep beraber yazıyoruz ve kitaplarda okutulacak bir başarı şu anda tuğla tuğla inşa ediyoruz. Biraz abartıyor falan demeyin çünkü inşallah sonradan

kayıtlardan izlediğimizde “Demek ki oluyormuş, demek ki hedef koyup, iyi niyetle, dürüst bir şekilde çalışınca bu iş oluyormuş.” hepsini beraberce göreceğiz, gerçekleştireceğiz.

Türkiye'nin bugünkü demokrasi mücadelesi Orta Doğu'da, Balkanlar'da, Kafkaslar'da sönen demokrasi umutlarını yeniden yeşertecek; tüm Türkiye bu

coğrafyaya demokrasisiyle, hukukun üstünlüğüyle bir ilham kaynağı olacak. Bunu gerçekleştireceğiz ve Cumhuriyetimizin 100'üncü yılında demokrasinin kalbi İstanbul'da, Ankara'da, Antalya'da, Hakkari'de, Rize'de, Edirne'de ve evet İzmir'de atacak.

Hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Gültekin Uysal
Demokrat Parti Genel Başkanı

MİLLET İTTİFAKI GENEL BAŞKANLAR BULUŞMASI

Yarıncı Türkiye'nin Cumhurbaşkanı, çok değerli genel başkanlar, çok kıymetli katılımcılar; hiç bir şekilde değiştirip dönüştüremeyeceğimiz dünün üzerinden bir kavga yerine, her şekilde değiştirip dönüştürebileceğimiz bir ortak gelecek, ortak yarınlar inşa etmek için buluşmuş kıymetli katılımcılar, kıymetli İzmirli ve gönülleri, gözleri, yürekleri kendileri burada olmasa da bu salonlardan çıkacak iradeye bakan, bizleri izleyen çok değerli vatandaşlarım; hepimizi en derin saygılarımla selamlamak istiyorum.

Bir tarihi kongreyi gerçekleştiriyoruz. Aslında bu tür kongreleri bir muhasebe yapma, idraklerimizi tazeleme fırsatı açısından çok değerli buluyorum. 100 yıllık bir muhasebeyi yapmak mecburiyetindeyiz. Bir asır evvel inanç, hedef konusunda milletimizin refahını artırmak hususunda bu kongreyi gerçekleştiren katılımcıların ve bugün burada bulunanların selefleri önünde Büyük Atatürk aynen şöyle demişti: İstiklali tam için şu düstur var: Hakimiyet-i Milliye, Hakimiyet-i İktisadiye ile tersin edilmelidir? Bir asır evvel aynı kongrede İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt da şöyle eklemiştir: Ben Hakimiyet-i Milliye, Milli Hakimiyeti iktisadi olarak anlarım. Böyle olmazsa Hakimiyet-i Milliye bir serap olur.

Değerli katılımcılar; başta Aziz Atatürk ve sonrasında tüm delegasyonun ortak kanaati, bir tecrübenin sonucuydu. Henüz savaş meydanlarında Hakimiyet-i Milliye için mücadele eden o kutlu dava adamları, Devlet-i Aliyye'nin parçalanışına şahitlik etmiş, yok olması için cepheden cepheye kan dökmüştü. Bir asır evvel bugün olduğu gibi gayret egemenliğine hâkim olan milletimizin iktisadi hayatına da hakim olması, iktisadi hayatı kişisel tercih ve keyfiyetten kurtarmasıydı. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından organize edilen İktisat Kongresi'nin de 100 yıl önceki kongre gibi yeni bir atılım için başlangıç noktası olmasını ümit ediyorum.

Buhranımızda çare aramışız ve iki asırlık tecrübe içerisinde Cumhuriyet'le adımı koymuşuz. İki asırlık modernleşme çizgimiz içerisinde hangi tarihi eşikte yeni bir boyut ve derinlik katmak gerekiyorsa, devlet adamları, aydınları onun gereğini yapmıştır. İşte Büyük Atatürk ve onun mücadele arkadaşları da bir asır önce, 100 yıl nefes almamızı sağlayan şartları oluşturmuştur.

Değerli dostlar; bugün de kimi anların olduğu gibi bu anda da atacağımız adımlar, şekillendireceğimiz politikalarla beraber 10 yıllarını, 100 yıllarını değerlendireceğimiz çerçeveleri çizmenin eşiğindediz. Böyle bir dönemde, bir buhran dönemi içerisinde, adı konmamış bir buhran dönemi içerisinde Büyük Atatürk'ün ortaya koyduğu elden ele bir bırak yarışıyla bu ülkenin iki umdesinden biri olan Hakimiyet-i Milliye'yi gerçekleştirmek için, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşlarının birliğini, beraberliğini teminat altına almak için; karnı tok, sırtı pek insanları bu birlikteliğin arkasına koyabilmek adına "Üreten Türkiye" diyerek bunun gereğini yapmışız. Çok önemli mesafeler almışız. Elbette bununla kifayet edemeyiz. Ama yarınlarda imparatorluk tarihinde Fetret Dönemi olarak tarihe geçmiş bir dönem, yarınlarda Cumhuriyet tarihi yazılırken de Cumhuriyet'in Fetret Dönemi olarak tarihe geçecek bir dönem sonlandırmak için bu kürsüde ifade ediyoruz.

Tarihi geriye doğru akıtamazsınız, tarihi gerçekleri isterseniz de değiştiremezsiniz. Bu büyük ülkenin kıt kanaat imkanlarla, dışından tırnağından artırdığı ile ortaya çıkardığı, kademe kademe inşa ettiği Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığını, kurumsallığını bir

yıkım mühendisliği projesiyle yıkmaya çalışsanız da, kendi değerlerini üretmiş Cumhuriyet'in vatandaşları olarak milletimiz yemin olsun ki, yarınlara hep beraber taşıyacağız.

Geldiğimiz bu tarih eşikte Türkiye'yi yeniden dünya ile entegre edecek, kurumsal yapısını yeniden kuracak; maruz kaldığı riskleri, meydan okumaları ortadan kaldıracak bir siyasi akla ihtiyacımız vardır. Çok uzun süredir kaynaklarını kötü yöneten bir ülkeyiz. Daha da vahim biçimde öncelik sıralaması keyfi kararlarla belirlenen bir ülkeyiz. Öyle bir tarihi eşikteyiz ki, ekonomik olarak asimetrik bir mücadele örneği vermek zorunda olduğumuz, değişimin hızının her zamankinden yüksek olduğu bu çağda, bu rekabette var olabilmek için beşerî sermayemiz başta olmak üzere tüm milli güç unsurlarımızı azami kapasiteyle kullanmak, yeniden kodlamak mecburiyetindeyiz.

Ülkemizin kudret kapasitesine denk biçimde, tüm milli güç unsurlarını bir siyasi akıl, kadro ve programla buluşturduğumuz takdirde, bunları başarabileceğimizi biliyoruz. Büyük milletlerin tarihinde tarihi bir vesika vardır; bir kez başaranlar, bir kez daha başaracaktır. İşte bunun için varız!

Bugün bu büyük ülkenin maruz kaldığı meydan okumalar, maruz kaldığı riskler, bundan bir asır evvel karşı karşıya kaldığımız risklerden farklı değildir. 2008 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde İkinci Meşrutiyet'in 100'üncü Yılı dolayısıyla bir sempozyum düzenlenir ve o sempozyumun açılışını büyük tarihçimiz, rahmetle yad edeceğimiz Halil İnalçık yapar. Ve o gün söylediği bir söz, aslında bu günümüzü, içinde bulunduğumuz tarihi zamanı bir tarihçi gözüyle ifade etmiştir. Evet, Türkiye adı konmamış bir buhran dönemi içerisinde. İşte bu buhran içerisinde çıkarabilmemizin yolu, bulunduğumuz bu tarihi eşikte Türkiye'yi yeniden kendi güç membarlarıyla ve işleyen bir demokrasiyi işleyen bir hukuk rejimiyle buluşturabileceği ve yeni yeni güç merkezlerinin yükseldiği böyle bir çağda- bu büyük ülkeyi kendi kudret kapasitesine denk bir siyasi akılla buluşturduğunda, derinlik katıldığı takdirde- bugün konuştuğumuz problemlerin konuşulmaya- çağı bir Türkiye'ye çok süratle eriştirebileceğimizi biliyoruz.

Beceriksizliği, iş bilmezliği, öngörüsüzlüğü, verimsizliği ödüllendiren mevcut düzeni sürdürmek, buna rıza göstermek hiçbir şekilde kabul edilemez. Devlet-vatandaş, atanmış-seçilmiş, ekonomi-siyaset ilişkileri, yönetim ve siyaset anlayışı, siyasi partiler düzeni; her şey değiştirilmek, yenilenmek zorundadır. Ya Türkiye her büyük tarihi eşikte yaptığı gibi ekonomisinden demokrasisine, hukuk sisteminden ve elbette eğitim sistemine bu çağın icap ettirdiği derinliği katacak adımları atacaktır ya da bugün ve dün karşı karşıya kaldığımız meydan okumalardan daha fazlasına önümüzdeki süreçte dışarıdan maruz kalacaktır.

Kıymetli katılımcılar, kıymetli dostlar; bugün bu kongrenin yüzüncü yılı vesilesiyle 18'inci asırda kalmış bir iktisadi düzeni, 20'nci asıra entegre etmek zorunluluğu,-100 yıl önce hangi zorunlulukta isek, bugün de farklı bir zorunluluk- içerisindeyiz. Bugün ahab çavuş ekonomisi haline gelmiş, 19'uncu yüzyıl yaklaşımlarının esiri olmuş bir iktisadi düzeni, 21'inci yüzyılın ekonomik yaklaşımlarıyla entegre etmek mecburiyetindeyiz. İnşaattan ve ranttan ibaret kabul edilen ekonomik yaklaşımı üretken, rekabetçi, yenilikçi bir ekonomik yaklaşımla değiştirmek mecburiyetindeyiz. Potansiyeli yüksek, yaşlanan dünyada hâlâ genç kalan, jeopolitik konumu itibarıyla dünya ticaret yollarının kavşak noktasında olan, bütün pazarlara yakın bir Türkiye için umutsuzluk diye bir duygu asla kabul edilemez. Biz eksilerini çok çabuk artı yapabilecek bir ülkeyiz.

Ülkelerin iktisadi performanslarını belirleyen unsurlardan birisi, elbette sahip olduğu kurumsal altyapıdır. Bugün dünya literatürüne bir Türk akademisyenin ortaya koyduğu kapsayıcı kurumlar olarak literatüre geçmiş mukayeseli bir değerlendirmeye beraber, bu kurumlarımızın bilerek ve istenerek derinliğinin yok edilmiş olmasının bedelini işte Hatay ve Maraş'ta yaşadığımız depremler vesilesiyle ödüyoruz. Bir kişinin emriyle hareket eden bir devletin kendilerini kurtarmak için "asrın felaketi" diyerek propaganda yapılan bir depremi felaket haline getiren işte bu akılsızlıktır, işte kurumsal altyapıyı yok etmenin bedelidir.

Aslında bu asrın fiyaskosunun provasını 1,5 yıl önce Antalya'da, Muğla'da gerçekleşen yangınlar vesilesiyle zaten görmüştük. O nedenle İktisat Kongresi vesilesiyle ifade etmek isterim ki, Türkiye'nin yeniden bulunduğu coğrafya başta olmak üzere; ilgi ve etki

sahası dahilinde bulunan tüm coğrafyalarda yeniden bir büyük güç istikrara kavuşturucu bir aktör olarak yerini alabilme fırsatı her zamankinden daha fazla vardır.

Bugün mesuliyetimizin farkındayız. Mağdur olmamış hiçbir siyasal, toplumsal kesimin kalmadığı bu sürecin akabinde herkesin hukukundan emin olduğu bir Türkiye'yi inşa ettiğimizde; hür insanların fark yaratabildiğimizde, onları fırsat eşitliği ile buluşturabildiğimiz de kendi insanımızın beşerî sermayemizin enerjisini potansiyelle buluşturabildiğimiz takdirde Türkiye'yi yarınlara taşıyabileceğimizi biliyoruz. Fırsat eşitliğini sağlamadan ulusal rekabet gücünü yaratamayız. Zenginlik verimliliğin, verimlilik rekabetin, rekabet adaletin sonucudur. Bunu yaşadığımız tecrübeyle beraber olumsuz taraftan iliklerimize kadar yaşadık ve gördük.

Aslında tarihi bir vesikadır, Ömer Seyfettin "Balkan Harbi Hatıraları" adlı kısa kitabında ifade eder. Ankara ile Selanik'in bağlantısı kopmuş; Abdülhamid Han'ı bulunduğu Selahattin Köşkü'nden tahliye etmek için oraya gelindiğinde çeşitli sualler sormuştur ve gelinen noktayı bugün de, bugünkü iktidarı da tarif edecek şekilde veciz bir tarihi vesikaya dönüştürmüştür. Bu kadar kısa süreye, bu kadar büyük gafleti nasıl sığdırdılar.

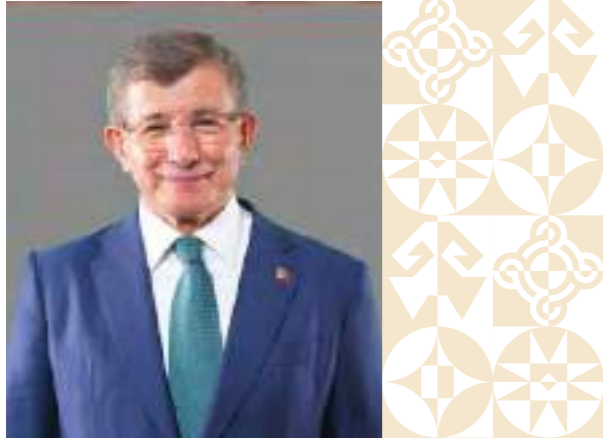
İşte değerli katılımcılar; 100 yıl Büyük Atatürk ve mücadele arkadaşlarının bize kazandırdığı zamanın sonuna geldik. İkinci yüzyılın başında yeniden bir büyük iradeyle beraber, farklı siyasi partiler olarak, yeniden milletimizin umudunu yeşertmek adına mücadele veriyoruz. Burada yükselen umudu daha da büyütmek mecburiyetindeyiz. Özellikle 14 Mayıs 1950'de Türk demokrasisinin belki de en büyük sermayesi haline gelmiş, kavgasız, dövüşsüz iktidarı değiştirebilme kabiliyetini, tecrübesini ortaya koymuş Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti birlikteliğini bugün yeniden anlamlandırmak için irade koyduk ve bu iradeyi yeniden 14 Mayıs 2023'te milletinin kendi kaderine hâkim olacağı gün olarak ifade etmek istiyoruz.

Demokrasimizin bu kabiliyetini ortaya koyduğumuzda, ekonomimizin de artık en temel girdisinin demokrasi ve hukuk olduğu bilinciyle, CDS primlerinden başlayarak bu büyük ülkenin insanların büyük bir kredibilitete uluslararası alanda da kavuşacağı inancındayız.

Ben sözlerimin sonunda bir tarihi muhasebeye imkân veren İktisat Kongresi'nin, 100 yıl sonra aynı ruhla toplanmış olmasından ve burada bulunmaktan da büyük bir onur duyduğumu ifade ediyorum, başarı dileklerimi sunuyorum. Bir büyük müktesebatı inşa ettiğimiz bu sürecin içerisinde kademe kademe güçlendirilmiş parlamenter demokrasi, Ortak Politikalar Metni ve diğer ortak paydada paylaşılan metinlerle, bu büyük kongrenin de ortaya çıkacağı fikirlerin buluşacağını biliyorum, buna inanıyorum.

Tekrar hayırlı olması dileğiyle, başta ifade ettiğim gibi yarınki Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Sayın Kılıçdaroğlu liderliğinde bu büyük ülkeyi tüm genel başkanlarla beraber yarınlara taşıyacağımızdan emin olduğumu ifade ediyor, hepinizi en derin saygılarımla selamlıyorum.

Ahmet Davutoğlu
Gelecek Partisi Genel Başkanı

MİLLET İTTİFAKI GENEL BAŞKANLAR BULUŞMASI

Saygıdeğer 13'üncü Cumhurbaşkanı adayımız, siyasi partilerimizin değerli başkanları, değerli temsilcileri, İzmir İktisat Kongremizin değerli katılımcıları; hepimizi saygıyla, muhabbetle selamlıyorum.

Her şeyden önce depremde kaybettiğimiz bütün vatandaşlarımıza ve dün 108'inci yıldönümünde Çanakkale Savaşı'nın, başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere bütün istiklal kahramanlarımıza ve şehitlerimize rahmet diliyorum.

Değerli Büyükşehir Belediye Başkanımızı tebrik ediyorum. Çok güzel bir ortamda çok güzel bir vesile ile bizleri bir araya getirdiler. Yüz yıllık bir muhasebe... Doğru bir muhasebe zaman itibarıyla yüzüncü yıl ve doğru bir mekân İzmir. Niye İzmir?.. Niye İktisat Kongresi?

İzmir'le ilgili çok farklı forumlarda konuştuğumu İzmirli bilirler. İzmir bizim milletimizin ufuk şehridir. İzmir doğudan batıya, Asya'dan Avrupa'ya doğru gerilmiş bir yayın Akdeniz'e bir kısırak başı gibi uzanmasıdır. Ve tarihimizin Akdeniz medeniyetiyle buluşmasının yanında, bütün iktisat tarihimizin en merkez şehirlerinden biridir. 1081'de Çaka Bey'in İzmir'e gelmesiyle başlayan o uzun tarihi serüvende,

İzmir'in tarihi ile milletimizin tarihi ayrıştırmayız, özellikle de iktisat tarihi...

Dünyada büyük dönüşümler yaşandı. Modern iktisat 4 büyük dönüşümü kendi içinde yaşarken, milletimiz de gerek Osmanlı Devleti'nde, gerek Cumhuriyetimizde bunlara intibak etmeye çalıştı. Osmanlı Devleti, Selçuklu birikimi üzerinde İpek Yolu'nun bütün koridorlarını kontrol ve denetimine almış, Akdeniz havzasına egemen olmuş, geleneksel ekonominin hemen hemen en muktedir gücüne sahipti. Kendi paradigması içinde İpek Yolu'nun merkez hattını güvenlik ortamı içinde pekiştirmiş, Halep'ten, Orta Asya içlerinden gelen kervanlar son durak olarak İzmir'i seçmişlerdi. Bu sebepledir ki, 1555 yılında nüfus tarihçilerinin çalışmalarına göre dünyanın en büyük şehri İstanbul, ikinci büyük şehri Pekin, üçüncü büyük şehri Kahireydi.

İktisadi hayatta 16'ncı yüzyıldan itibaren büyük bir değişim yaşandı. Önce birinci sömürge dalgasıyla Akdeniz'de sıkışmış Avrupa ülkeleri, yeni ufuklar aradılar ve altın stoklarından kaynaklanan büyük gelirlerle Amerikan kıtasından Avrupa iktisadiyatını değiştirdiler. Ve bunun Osmanlı ekonomisi üzerindeki etkileri oldu. Bu birinci büyük değişim merkantilizmi doğurdu; ulus devletlerin kendi cevherlerini, altınlarını, stoklarını artırarak ihracata dayalı bir gelişme yoluna girmeleri.

Osmanlı ekonomisi ise iâşe ekonomisiydi. Tarıma dayalı ve içerde üretimi, bolluğu barındırma ekonomisiydi. Büyük bir yüzleşmeydi ve çarpıcıdır; İzmir'de ilk konsolosluk Fransız Konsolosluğu 1619 yılında, İngiliz Konsolosluğu 1620 yılında açıldı. 17'nci yüzyılda Evliya Çelebi ve bütün seyyahlar 17 farklı ülkenin İzmir'de konsoloslugu olduğunu kaydettiler. Avrupa doğruya doğru açılırken, İzmir'i bir önemli nokta olarak, bir önemli giriş noktası olarak değerlendirmişlerdi. Osmanlı iktisadıyla batı iktisadı arasındaki bu çetin mücadele, Sanayi Devrimi'yle bir büyük açmazla girdi, ikinci büyük dönüşüm... Sanayi Devrimi'ne Osmanlı Devleti'nin modernleştirici eliti 1839 Tanzimat'ın ilanı ama onun hemen öncesinde 1838 Balta Limanı Anlaşması'yla cevap verdi. Ve İngiliz-Osmanlı ticaret anlaşmasıyla başlayacak şekilde, İngiliz sanayi ürünleri başta olmak üzere,

Osmanlı coğrafyası Avrupa mamullerine açıldı. 100 yıllık bir tarihte İzmir İktisat Kongresi'ne gelene kadar, Osmanlı'nın geleneksel Bursa'daki ipek sanayisi de başta olmak üzere dağılırken, İzmir ve arka hatlarına doğru gidecek şekilde bir yeni pazar oluştu. Onun için 1866'da ilk telgraf hattı İzmir-Menemen arasında döşendi, yine ilk tren yolları da İzmir'den içeri doğru Anadolu'ya doğru girdi. Modernleşmeyi ama aynı zamanda dış borcun arttığı, -bugüne benzer şekilde- dışarıdan alınan borçlarla mütevazı Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na taşındığı, şimdi de o tarihi mütevazı Çankaya Köşkü'nden Beştepe'ye taşındığı bir lüks ve israf dönemine girildi.

Bütün bunlar Düyun-u Umumiye'ye kadar uzanınca İkinci Meşrutiyet'te milli iktisat politikası geliştirilmeye çalışıldı. Ve işte tam İstiklal Savaşı bittiğinde, İzmir'in kurtuluşundan 5 ay sonra, Lozan Anlaşması'ndan 4 ay önce, Cumhuriyet'in ilanından 7 ay önce burada, İzmir'de Hakimiyet-i Milliye için, Hakimiyet-i İktisadiye'nin bayrağı açıldı, İzmir İktisat Kongresi toplandı. Çünkü Cumhuriyet'in kurucu liderliği biliyordu ki, iktisat özgürleşmeden, -İzmir İktisat Kongresi'ndeki tabiriyle söylüyorum- "*İhtiyacatı iktisadiye-yi çözmeden, milli istihsali artırmadan cumhuriyeti ilan etmenin ekonomik temeli olamazdı.*" İstiklal Savaşı'nı noktalamak da mümkün olamazdı. Ve bütün o serüvenin Sanayi Devrimi sonrasında İzmir İktisat Kongresi'ndeki bütün kararlara bakınız; Milli istihsal, milli üretim, sanayi ve sanayii teşvik etmek üzere devlet bankası kurulması...

Çünkü, 100 yıllık o tecrübeye Sanayi Devrimi'ni kaçırdığımızı fark etmişlerdi. Gerçekten de kaçırmıştık. 1929 Ekonomik Bunalımı ile dünya yeni bir krize girdi. Üçüncü büyük dönüşümü, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bretton Woods sistemi ve IMF'nin, Dünya Bankası'nın kurulmasıyla uluslararasılaşmasıyla yaşandı ve o zaman biz demokrasiye geçtik. Bizim milletimiz insanlık tarihi akışında bütün bunlara intibak etmeye çalıştı ve serbest piyasa ekonomisiyle birlikte demokrasiyi sentez eden 50'li yıllar, Demokrat Parti dönemi tecrübesi yaşandı. Yollar, barajlar, altyapı yatırımları... Rahmetli Menderes, arkasından rahmetli Demirel, ithal ikame politikaları ve Özal'ın dünyaya entegre olan politikalarıyla bunları karşılamaya çalıştık.

Ve şimdi yeni bir eşikteyiz, dördüncü büyük dönüşümün içindeyiz. İleride bu tarihi yazanlar bu kongreyi kaydettiklerinde, aynen bizim Birinci İktisat Kongresi gibi bir güzel hatıra olarak anmalılar. “*Evet bugün için, Türkiye'nin her kanadı, her görüşü, her siyasi akımı bir masa etrafında toplandı ve Hakimiyet-i Milliye için, Hakimiyet-i İktisadiye diye kararı aldılar*” demediler.

Çünkü değerli arkadaşlar; Sanayi Devrimi'nden çok daha büyük çapta, Sanayi Devrimi'nden çok daha derin izler bırakan ve bu devrimden çok daha hızlı bir şekilde hareket ederek bir nesli neredeyse 5 ilâ 10 yıla indiren büyük bir dönüşüm içindeyiz. İletişim teknolojisi, dijital ekonomi, robotik sanayi, sanayi 5.0'a geçişler. Ya biz?.. Bizim dedelerimizin Sanayi Devrimi'ni yanlış yorumlaması veya kaçırması gibi kaçıracağız bu büyük dönüşümü ve gelecek nesiller bizi muhasebeyle anarken “*Keşke bize dedelerimiz daha doğru bir yön çizseydi.*” diyecekler ya da “o gün bugün” deyip, o nesillerin önünü açacağız. Biz, o nesillerin önünü açmak için 6 siyasi lider bir araya geldik, bu nesillerin önünü kapatmak isteyenlere karşı bir araya geldik.

Geçtiğimiz ay Politik Yol Dergisinde yayınlanan bir makalede de vurguladığım gibi, 6'lı Masa, 200 yıllık modernleşme tarihimizin, 150 yıllık Meclis tarihimizin, 100 yıllık Cumhuriyet tarihimizin, 75 yıllık demokrasi tarihimizin en büyük toplumsal barış projesidir ve mutlaka başarıya ulaşacaktır. Biz toplumu kutuplaştıranlara karşı toplumun her kesimini buluşturan, toplumu tekleştirmeye çalışanlara karşı, toplumu birleştirmeye çalışan bir heyetiz; yetkileri değil, sorumlulukları paylaşmaya ve omuz almaya adadık.

Peki, önümüzdeki nedir? Eğer İkinci İktisat Kongresi'nin anlamını çizeceksek; nasıl bir iktisat model veya hangi iktisadi ilkelerle biz gelecek nesillerin önünü açabiliriz? Değerli Cumhurbaşkanı Adayımız ve inşallah Cumhurbaşkanımız Sayın Kılıçdaroğlu dört sütundan bahsetti. Ben iktisat anlayışımızı biraz açarak, 8 ilke diyeyim ya da 8 boyut.

Bir; iktisadın iklimi... Ekonomi demiyorum, kongre iktisat olunca iktisat demeye devam edeceğim. İktisadın iklimi. Arkadaşlar, çöl ikliminde gül ağacı yetişmez, otoriter yolsuzluk düzeninin olduğu yerde de iktisadi kalkınma olmaz. İktisadın iklimi hukuk ve ahlaklıdır. Hukukun ve ahlakın egemen olmadığı

bir ortamda teknik olarak en doğru zannettiğiniz iktisat politikalarını uygulasanız bile, işte heterodoks iktisat çıkar. “Gözümüze bakın, ışıltıyı görün.” diyenler çıkar. Peki, nedir hukukun esası? Özgürlükler ve güven. Uluslararası ya da ulusal ,sermaye güven duyacak! İşçi, köylü sisteme güven duyacak. Misal tohumunu ektikten sonra gübre alabileceğine dair güven duyacak çiftçimiz. İşçimiz maaşını aldığı anda bu maaşın erimeyeceğine dair güven duyacak. Dükkanı açtığı anda akşam helal bir rızıkla kapatacağını düşünecek esnafımız. Bugün düşünemiyor. Neden?

Çünkü bugün istediği kişiye banka kredilerini aktaran, istemediğini banka kredileri altında boğan, mülkiyet hakkına ve sözleşme hukukuna hiç riayet etmeyi düşünmeyen, her mala konabileceğini düşünen bir hukuksuzluk dönemi hâkim. Ve siyasi ahlak dediğimizde tüyleri diken diken olan, o günün ve bugünün yöneticileri; işte biz bugün karşı karşıya kalınan problemler olmasın diye Siyasi Ahlak Yasasını Meclis'e getirmiştik ve şunu söylemiştik, şimdi de söylüyoruz: Bu metnimizin ruhu, Ortak Politikalar Metni'nin ruhu siyasi ahlaklıdır. Çünkü eğer hesap vermeye hazır olmayan bir yönetim bir ülke yönetiyorsa, bilin ki dikta, bilin ki otoriterlik kaçınılmaz. Bugün karşı karşıya olduğumuz sorun salt ekonomik bir sorun değildir, bugün karşı karşıya olduğumuz sorun ekonomi-politik bir sorundur. Kötü bir yönetimin, yanlış bir iktisat anlayışıyla yol açtığı bir sorundur. bu krizi ekonomik kriz tek başına tanımlayamaz. Burada bir devlet krizi, burada bir ahlak krizi, burada bir toplumsal barış krizi var.

Evet, buradan bir kez daha yöneticilere çağrıda bulunuyorum, mutabakat metnimize ve beraber yola çıktığımız 6 siyasi lidere güvenerek bu çağrıda bulunuyorum: Ekonomiyi temizlemek istiyorsak, şu anda yaşayan bütün cumhurbaşkanları, başbakanlar -önce başta ben olmak üzere- ve ilgili bakanların tümü mal varlığı beyanında bulunmalıdırlar. Görev yaptıkları sürece kendi gelirleriyle, sahip oldukları mal arasında görevleri dışında oluşan eşitlikte herhangi izah edilmeyecek bir artış varsa, bu artış hazineye intikal ettirilmeli ve şehit yakınlarına, gazilere, fakirlere, engellilere özel bir fon olacak Sosyal Adalet Fonu kurulmalıdır. Yurt içinde ve yurt dışında kimin nerede malı mülkü varsa, kimin birinci, ikinci derece akrabalarının üzerinde ne mal varsa, herkes şeffaf bir şekilde bunu açıklamalıdır. Ben bu çağrıyı geçtiğimiz yıllarda da yaptım ve “önce benden başlayın” dedim. Evet, hesap vermeye hazırım ama

herkes hesap vermeye hazır olacak. Hiç merak etmeyiniz, Siyasi Ahlak Kanunu mutlaka çıkacak ve bir daha bu ülkede hiç kimse sahip olduğu siyasi pozisyon dolayısıyla mal ve mülkünü, servetini asla arttıramayacak. Yeni bir iktisadın ruhu, maneviyatı güvendir, hukuktur, adalettir.

İkinci ilke... Öyle diyor İktisat Kongresi'nde Mahmut Esat açış konuşmasında: “İktisadi amirlerimizi birbirleriyle tanıştırmak üzere bunu tertip ediyoruz” diyor, yani iktisadi faktörleri, iktisadi aktörleri, öznelere... Ne kadar büyük teknolojik değişim yaşanırsa yaşansın hepsi önemlidir ama insanlık tarihinden bugüne ve dünyanın sonuna kadar her şeyin öznesi insandır. Her şeyin, iyi ya da kötü öznesi insandır. İkinci şart nitelikli insan unsuru ve bunun da yolu eğitim, eğitim, eğitim... Eğitim, biraz önce yine Sayın Cumhurbaşkanı adayımızın vurguladığı gibi evet, Alman üniversiteleri savaş döneminde bile kapanmadığı için Almanya ayağa kalktı.

Bir çarpıcı bilgi de ben ona ekleyeyim; Heidelberg Üniversitesi, Almanya'nın en önemli üniversitelerinden biridir. Amerikalılar Almanya'yı bombalarken, Heidelberg Üniversitesi'nden gelmiş olan Alman profesörlerin Amerikan üniversitelerine yaptığı katkı dolayısıyla Heidelberg bombalanmışlardır. Savaş şartlarında bile eğitim kurumlarının bombalanmaması bir etik meselesidir. İşte geçtiğimiz dönemde deprem dolayısıyla üniversitelere ara verildiğinde çıktım, bir akademisyen olarak çağrıda bulundum. Yapmayın, etmeyin. Her şeye ara verilir, eğitime asla ara verilmez. İstiklal Savaşı şartlarında savaştan bir millet bile eğitime ara vermemiştir. Deprem bölgesini gezdiğimde deprem travması yaşayan; üniversite öğrencileri ile karşılaştım buldukları üniversitelere gitselerdi -Muğla'da olan var, Konya'da, değişik yerlerde- hem eğitimlerine devam edecek hem de o travmadan çıkacaklardı.

Üniversitelerde öğrencilerin bir araya gelmesinden korkanlar, stadyumda taraftarların bir araya gelmesinden korkanlar; onlara sesleniyorum: Korku artık sizin kaderinizdir. Bizim kaderimiz ise umuttur, umuttur, umuttur!

Üçüncü önemli boyut üretim araçları. Sanayi Devrimi, makine endüstrisi üzerine yeni bir üretim aracı geliştirdiği için dünyayı bütün unsurlarıyla etkiledi. Şimdi üretim araçları değişti arkadaşlar. Tarım da dahil, geleneksel olarak düşünülen bütün alanlarda

yeni bir üretim anlayışı var. dünyada dijital ekonomi var. Artık biz Sanayi Devrimi'ni bile tam tekemmül ettirememiş, kamilen yaşamamış bir millet olmakla birlikte, bekleyerek bu kademeleri aşamayız. Sü-ratle dijital ekonomi aşamasına geçmek ve Sanayi Devrimi'yle dijital ekonomi arasındaki bütün aşamalarda çok kısa bir sürede arayı kapatmak zorundayız. Artık lineer ekonomi yok, döngüsel ekonomi var. Üret, al, kullan, tüket, yok et lineer yaklaşımı yerine; üret, al, kullan, yeniden üret, paylaş, yeniden üret, yeni bir döngüsel ekonomi var. Şimdi dünyadaki bütün bu trendleri takip etmeden, kendi iç tartışmalarımıza kapanırsak, Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde söylenen hedeflerin gerçekleşmesine benzer bir başarıya imza atamayız. İç tartışmaları açacağız, kafalarımızdaki dogmaları, zihinlerimizdeki alışkanlıkları terk edeceğiz. Yeni bir ekonomi var dünyada. Sınır tanımayı bir kenara koyun, zaman aşan bir ekonomi var. Ona yeni nesillerin intibak etmesi lazım. Veri paylaşımı, veri analizi ve yazılım alanları... Şu anda bilinen mesleklerin yüzde 60'ı önümüzdeki 20 yıl içinde yok olacak. Her an yepyeni meslekler doğuyor.

Dördüncü boyut! Hukuk, bilgi üretim aracı, doğa ile ekoloji ile ekonomi arasındaki denge. Şu anda modernleşmenin, o sanayileşmenin ilk aşamalarında “*Toprak ancak kendisine işkençe edildiğinde sırlarını açıklar.*” diyen o tabiatı yok etmeye dayalı gelişme bir ekonomi anlayışı artık geçerli değil. İnsanoğlu zamanla şunu fark etti: O vahşi sanayileşmenin yerini, insanın varoluş alanı olan doğa ve ekolojiyi yok etmeyen yeni bir alanla doldurmamız lazım. Onun için yeni ekonomik paradigmamızın olmazsa olmaz şartı, yeşil mutabakat da dahil olmak üzere ekoloji ile ekonomi arasında doğrudan bir ilişki kurmaktır. Toprakla savaşanlar iflah olmaz. Bakın Sayın Genel Başkanlarla birlikte deprem bölgelerini gezdik. Buradaki temel problem, toprakla savaşarak hatta neredeyse toprağı yok sayarak rant elde etmeye çalışan bir inşaat anlayışından... Biz topraktan geldik, toprağa gideceğiz Aşık Veysel'in dediği gibi, tek dostumuz o. Ona saygı göstermezsek, kendi aslımıza saygı göstermeyiz. Ama ne oldu? İşte Şanlı-urfa'da dere yataklarına, Malatya'da Bostanbaşı'da kayısı bahçelerine, bostan diye anılan yere 15 katlı bina yaparsanız; Amik Gölü'nün çevresinde hesapsız yerler yapar hele hele İstanbul'da rant alanlarına dayandırırsanız, ekoloji ile ekonomi arasındaki dengeyi bozarsınız.

Başbakanlığım döneminde Siyasi Ahlak dışında ikinci bir yasayı teklif etmişim, İmar Yasası. Ulusal ve yerel imar baronlarının nelere mal olduğunu bildiğim için, yolsuzlukları imarda kesmek, sanayiden imara; inşaata giden kaynakları kontrol etmek ve deprem karşısında tedbir almak için bir fon oluşturmak üzere “İmar rantlarını tümüyle vergilendireceğiz.” dediğimiz için bu imar baronları beraber çalıştığı siyasi ekiple, çeteyle harekete geçtiler. İşte şimdi söylüyorum; yerel imar baronlarına, ulusal imar baronlarına karşı bu aziz vatanın her bir karışını aziz bilen, toprağını aziz bilen bir anlayışla yeniden imar etmek zorundayız deprem bölgelerini, alelacele bina yapıp değil. O tarihi Antakya’yı, tarihi Kahramanmaraş’ı, Malatya’yı yeniden ihya edeceğiz. İşte bu bir hedef olarak ortaya konduğunda pozitif siyasetin, yeni iktisadın esasları konur. İmar Yasası getireceğiz dediğimizde, o zaman Sayın Erdoğan “*Bir ilçe başkanı bile bulamazsınız Ahmet Bey*” demişti, hatırlarsınız. Buldular ilçe başkanını Nurdağ’ında ve şimdi buldukları ilçe başkanı belediye başkanıyla, İmar Dairesi Başkanı birlikte tutuklandılar.

Beşinci şart, rant ekonomisi yerine üretim ekonomisi. Türkiye’nin şu andaki en büyük problemi kur korumalı mevduat. Bakınız güya faiz yasağından bahseder Sayın Erdoğan ama son dönemin bütün bilançolarını çıkarın, en kârlı sektör bankacılık. Nasıl oluyor? Kur korumalı mevduat adı altında milletin hazinesinin kaynaklarını küçük bir gruba, azınlığa aktaranlar, asla üretim ekonomisinin önünü açmazlar. Bugün Türkiye’de bir rant ekonomisi var. Biraz önce bahsettiğim imar yasası için inşaat şirketlerini topladığım zaman şunu söylemişim: Ben sizin işinizi kolaylaştırmak istiyorum. Görüyorum ki bütün büyük sanayi devleri sanayiye bırakıp inşaata gidiyorlar. Çünkü sanayide 20 yılda kazandığını inşaatta 20 ayda kazanıyor. Türkiye -bunu iftiharla söylüyorum- bütün bu yanlışlıklara rağmen batıda bir çizgi çekin: Almanya, Fransa, İtalya; doğuda bir çizgi çekin: Japonya, Çin, Hindistan. Geride kalan bütün Afro-Avrasya’nın en büyük ekonomi, en büyük üretim üstüdür. Hâlâ öyledir ve bu üretim üssünü biz efektif olarak hayata geçirdiğimizde, pandemide bu kopmuş olan tedarik zincirlerini tekrar kurar, Türkiye’yi tedarik zincirinin merkezi yaparız. Yeter ki bu insanın ellerini tutup onlara engel olmayalım. Türk insanın elini tutmadığımız zaman, önünü açtığımız zaman neler yapabileceğini tarihte biliyoruz.

Altıncı önemli ilke, dünyaya açık ekonomi. Biz dünyanın merkezindeyiz. Bunu derken birçok ülke kendini merkez atfeder; Japonya, Çin... Çin’in ismi de dünyanın merkezi. Ama haritaları farklı şekillerde oynatırsanız o zaman merkez değişir de, hangi haritayı getirirseniz getirin Türkiye tam merkezdedir. Şimdi böyle bir merkez konumunda olan bir ülke eğer dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasına girecekse, şimdi bakalım: Dünyanın 10 ekonomisinin bir tanesi Amerika Birleşik Devletleri’yse, Amerika Birleşik Devletleri bir kıta devleti, 50 eyaletten oluşan bir kıta devleti. Çin dünya nüfusunun dörtte biri, Hindistan beşte biri, Rusya bunların başlı başına kıta devleti.. Kanada öyle, Avustralya bir kıta, Avrupa Birliği kendi başına bir ünite. O zaman bizim iktisat anlayışımızın şu olması gerekir: Sınırlarımıza saygı duymakla birlikte, müteşebbis kadrolarımızın dünyanın her yerine gitmesini sağlayacak, ekonomik sınırlarımızı en geniş alana yayacak bir iktisat, dış ticaret politikası. Ancak bu yolla kıta ekonomileri ile rekabet edebiliriz.

Bunun için geride yarım kaldığı için gerçekten büyük hüznü duyduğum ve inşallah bir gün bizim iktidarımızda tekrar müzakere açarak çözeceğimiz mesele, Avrupa’yla vize serbestliği meselesidir. Hiç merak etmeyin gençler ve şu anda Avrupa büyükelçilikleri önünde bekleyenler; 2016 Haziran’da taahhüdünü almış olduğumuz Avrupa Birliği’nin serbest vize uygulamasını mutlaka en kısa zamanda hayata geçireceğiz. Buna asla engel olamayacaklar.

Yine aynı şekilde Avrupa Birliği Gümrük Birliği Anlaşması’nın, çapını, evsafını genişleterek mutlaka bugünkü çağdaş ihtiyaçlara uygun hale getirmemiz lazım. Türkiye ekonomisini Afrika’dan Latin Amerika’ya, Doğu Asya’ya kadar bütün dünyada açık bir hat üzerinde yürütmemiz lazım. Şimdi 2 yerde kullanacağım Aziz cumhuriyetimizin banisi Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün sözünü: Artık hattı iktisat yoktur, sathı iktisat vardır, sathı ise bütün dünyadır.

Yedinci önemli ilke, kurumsallaşma. Yine Sayın Kılıçdaroğlu çok doğru vurguladı kurumsallaşma, yani sürdürülebilirlik... Bugün hepimiz devlet görevlerinde bulduk. Deprem bölgesinde beni en çok hüznü gark eden husus, acılarımız yanında, kayıplarımız yanında ilk defa devletimizin kurumlarını refleks gösterme konusunda bu kadar aciz ve organizasyonel kapasitesi konusunda bu kadar daralmış görmek oldu. Aynı devlet kurumlarıyla bakın Türk Silahlı

Kuvvetleri ve Ulaştırma Bakanlığıyla 2011 yılında 25 bin vatandaşımızı Libya’dan bir hafta içinde tahliye etmiştik. Şimdi AFAD’ı bir çiftlik, Kızılay’ı bir şirket haline getirenler. En çok ihtiyaç hissedilen bir dönemde; 48 saat bu vatanın sokaklarında güvenliği temin etmek üzere gönderemeyenler bu kurumsal çöküşün sorumlularıdır. Kurumları; ekonomik, siyasi, hukuki bütün kurumları hayata geçirmeden devletin atardamarlarını çalışır hale getiremeyiz. İşte buradan aziz milletimize söz veriyoruz: İnşallah 15 Mayıs’tan itibaren yepyeni bir kurumsal seferberlik, bütün Türkiye sathında kurumlarımızın en etkin kapasiteye getirilmesi konusunda sağlanacaktır. Ehliyet ve liyakat esası etrafında kurumlarımız yenilenecek. İktisadın temel amacı insan onurudur, insan onuru da ancak gelir adaleti ile sağlanır. Bugün Türkiye’de vahşi bir servet transferi yapılıyor. Fakir kesimlerden geniş toplum kesimlerinden küçük bir zümreye servet transferi, hem de en vahşi şekliyle... 2016 yılında işgücünün gayrisafi milli hasıladan aldığı pay yüzde 41’di, şu anda yüzde 26,5; sermayenin aldığı pay yüzde 40,5’tu, şu anda yüzde 54-55 bandında. Eğer bir yerde işgücünün gayrisafi milli hasıladan aldığı pay düşüyorsa, biliniz ki yoksullaşma var demektir. Yoksulluğa karşı savaş açacağız ve bütün milletimize, Türkiye’nin neresinde yaşıyor olursa olsun herkese insan onuruna yakışır bir hayat standardını getireceğiz inşallah.

Değerli katılımcılar, sözlerimin sonunda şunu ifade etmek isterim. Yeni bir dünya kuruluyor, yepyeni bir dünya... Eski alışkanlıklarla yeni dünyaya uyum sağlayamayız. Sadece uyum sağlamakla değil, yine Sayın Kılıçdaroğlu’nun güzel bir sözüne atıfta bulunayım: Tarihin önüne geçmek, bu değişimin, öznesi olmak durumundayız. Tarihin akışına kapılıp gitmek değil, tarihin öznesi olmak için ekonomimizi yeni bir zihniyetle kurmak durumundayız. Bu zihniyetin iki ayağı vardır: Millet vicdanı ve devlet aklı. Millet vicdanı, 6’lı Masa’da, Millet İttifakı’nda tecelli etmiştir. Çünkü milletimizin her bir kesimi o masada vardır, kimse dışarıda bırakılmamıştır. Devlet aklı ise inşallah 15 Mayıs’tan itibaren millet vicdanıyla buluşacak bu milleti devlet aklıyla birlikte harekete geçireceğiz.

Hiç merak etmeyiniz, hiç kimse tereddüt etmesin; 15 Mayıs sabahı yeni bir Cumhurbaşkanı, yeni bir Cumhurbaşkanlığı kadrosu Cumhurbaşkanı yardımcılılarıyla birlikte ve yepyeni bir dönem başlayacak.

Burada da sözümü Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün ilkesiyle bitireyim. Artık 14 Mayıs’a kadar hattı siyaset yoktur, sathı siyaset vardır, sathı ise bütün vatandır.

Teşekkür ederim.

Ümit Özlale

İYİ Parti Kalkınma Politikaları Başkanı

MİLLET İTTİFAKI GENEL BAŞKANLAR BULUŞMASI

Hoş geldiniz. İlk önce size Genel Başkanımız Sayın Meral Akşener Hanımefendinin sevgilerini ve selamlarını getirdim.

Dün konuşmama kişisel bir hikaye ile başlamıştım, bugün de izninizle öyle başlamak istiyorum. Zira benim ve bu salonda oturan sizlerin hayat hikayeleri yaşadığımız dünya tarafından şekilleniyor ve sonra dönüp biz de o dünyayı şekillendirmeye çalışıyoruz. Ben İzmir’i ilk kez gördüğümde üç yaşındaymışım. Annem ve babam Almanya’ya işçi olarak gitmişler, bir noktada artık bana bakmaları mümkün değilmiş ve beni bir uçağa bindirip İzmir’e dedemlerin yanına göndermişler. Orada beni akrabalarım karşılamış. O gün bugündür bu şehir, bu güzel şehir benim yuvam, benim evim; dolayısıyla yuvama, evime hoş geldiniz.

Annem ve babamın da dahil olduğu Türk işçi göçü, 20’nci yüzyılda Avrupa’daki en büyük göç hareketlerinden biriydi. 1970’lerin sonunda Almanya’da yaklaşık 2 milyon Türk vardı ve ülkedeki en büyük etnik azınlığı oluşturuyordu. 1970’li yıllarda Almanya, yüksek verimlilik, düşük işsizlik oranları ve güçlü ihracatı ile çok müthiş bir ekonomik performans gösterdi ve 90’lı yıllara geldiğimizde dünyanın en güçlü ekonomilerinden biriydi.

Türkiye’den Almanya’ya giden milyonlarca vatandaşımız, hepimizin annesi, babası, oğlu Alman ekonomik mucizesinin, Almanların deyişiyle wirtschaftswunder fitilini ateşledi. Ama mucizenin gururunu onlar yaşayamadıkları gibi, meyvelerini de onlar yemedi.

Bugün maalesef benzer bir süreci çok başka bir biçimde tekrar yaşıyoruz. Geçtiğimiz 10 yılda Türkiye Cumhuriyeti’nin bin bir emekle yetiştirdiği on binlerce eğitilmiş insan, siyasi istikrarsızlık, hukuksuzluk, adaletsizlik, ekonomik belirsizlik gibi nedenlerle ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. On binlerce eğitilmiş insanımız daha iyi ekonomik fırsatlar, nefes alabilme, çalışma koşulları veya yaşam kalitesi arayışıyla batı ülkelerine göç ettiler. Arkalarından da “Varsın gidiyorlarsa gitsinler!” diyen iktidar, bu ülkenin kaynaklarıyla yetişen ve belki de yetişmesi en zor olan gelişmiş insan kaynağını bir kez daha başka ülkelerin yaratacakları ekonomik mucizeye hediye etti. Bir kez daha bu topraklarda büyüyenler, ne katkıda buldukları mucizenin gururunu yaşayabilecekler, ne de o mucizenin meyvelerini yiyebileceklerdi. Oysa benim de çok sevdiğim Lübnan asıllı Fransız yazar Amin Maalouf, “Doğu’dan Uzakta” romanında şöyle der: Her insanın gitmeye hakkı vardır. Onu kalmak için ikna etmesi gereken ise ülkesidir.

İşte Batı’ya kafa tutarmış gibi yapan bu iktidarın, bilerek ya da bilmeyerek -çünkü maalesef pek çok şeyi daha iyisini bilmedikleri için de yapıyorlar- çanak tuttuğu şey, küresel bir güç dengesizliğini katkıda bulunmaktı. Kendi ülkesini yetenek ve donanım açısından kurak bir toprak haline dönüştürmekti. Batı’ya kafa tutarmış gibi yapan bu iktidar, bu büyük nitelikli emek göçünü durduracak, donduracak hiçbir şey yapmadığı için bu ülkeyi doktorlar, mühendisler, öğretmenler için yaşanılır bir yer olmaktan çıkardığı için, bu yüzyılda da Batı’nın ekonomik ve teknolojik hakimiyetini mümkün kıldı. Batı’ya kafa tutarmış gibi yapan bu iktidar, bağımsız düşünceye, yaratıcılığa, liyakate karşıydı. Çünkü bu iktidarın tüm amacı ülkeyi vasatta eşitlemek, çaresizliği ve yoksulluğu yönetmekti.

İşte 20’nci yüzyılın başında, bundan yüz yıl önce burada İktisat Kongresi’ni düzenleyen bağımsızlıkçı ruh, Türkiye’yi geriye götürecek bu zihniyetin tam

100 yıl önce farkına varmış. Bakın o yüzden o ilk oturumun 7’nci maddesine de aynen şöyle yazılmış. Size İzmir İktisat Kongresi’nin 7’nci maddesini okuyorum: Her Türk, her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir. Fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır.

Bu, yüzyıl önce bu zamanları gören o aydınların 7’nci maddesi. İşte cumhuriyetin bize en büyük kazançlarından biri, dünyanın her yerinde çalışabilecek, mesleğini dünya kalitesinde yapan insanlar yetiştirmek oldu. Ama maalesef onları memleketimizde tutamadık, tutamamaya devam ediyoruz. Bugün hem bir birey olarak hem de bir ulus olarak sahip olduğumuz en değerli becerinin bilgi olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Bugün iş için İzmir’deki bir öğrenci sadece Ankara’daki bir öğrenciyle rekabet etmiyor. İzmir’deki bir iş insanı sadece Ankara’daki iş insanıyla rekabet etmiyor. Aynı zamanda Barselona, Boston, Hong Kong, Şangay, Moskova, Tokyo’daki milyonlarca öğrenci ve şirketle aynı iş için rekabet ediyor. Bambaşka bir dünyadayız. Kontrol edemediğimiz ama etkilerini derinden hissettiğimiz büyük değişimler, bizi dünyaya çok hızlı bir biçimde ayak uydurmak zorunda bırakıyor. Artık içimize kapana, dünyayı kendimizden ibaret sanarak, sahip olduğumuz bütün avantajları büyük bir öngörüsüzlük ve cahillikle tek tek yok ederek bu dünya ile rekabet edemeyiz. Dünyadaki değişimi öngörmek ve bu değişime sadece uyum sağlamak değil, onu yönetmek zorundayız. Dünyadaki değişimi seyretmek değil, bu değişimi yönetmek zorundayız. Bu değişimi yönetmek sadece büyük bir devlet olmanın gereği değil, aynı zamanda bu ülkenin insanlarına hak ettikleri yaşama standardını verebilen bir devlet olmanın da gerekliliğidir.

İşte biz de Cumhuriyetimizin 100’üncü yılında 21’inci yüzyıla mesleğini, hayatını, ülkesini üzerinde gururla taşıyan, tökezlediğinde yanında bu devletin olduğunu bilen yeni bir toplumsal sözleşme yazmalıyız. İzninizle size bu toplumsal sözleşmenin birkaç ilkesinden bahsetmek istiyorum: Bu toplumsal sözleşmenin ilk ve en temel unsuru yaşatmaktır. Devlet yaşatmak için vardır. Daha kırkını yeni çıkardığımız büyük deprem felaketi, devletin yaşatma vaadini yerine getiremediğini maalesef ve güçlü bir şekilde gösterdi. Depremde milyonlarca insanın evleri yıkıldı, geçim kaynakları yok oldu; birçoğu doğup

büyüdükleri şehri ve tüm hatıralarını terk etmek zorunda kaldı. Bir zamanlar ses, renk, ışık, hayat olan köyler, kasabalar ve kentler bir anda kocaman bir enkazın altında kaldı. İşte bu yüzden temel sorumluluğu vatandaşlarına değil piyasaya duyan bu zihniyet, yaşatmaz, yaşatamaz, yaşatmayacak da. İşte o yüzden bir yandan yasımızı tutarken, diğer yandan da bu kaybı, bu yası, bu acıyı, ana sorumluluğu yaşatmak olan vatandaşın acısını, öfkesini hissedecek bir devlet modelini yeniden inşa etmek için kullanmalıyız. Yıkılan şehirleri, eşitsizlik ve rantın hayatı belirlediği bir eskiye dönüş için değil, 21'inci yüzyılın temel sorunu olan salgınlara, afetlere hazırlıklı, yaşanabilir kentleri inşa etmek için kullanmalıyız.

21'inci yüzyılda yeni toplumsal sözleşmemizin ikinci unsuruysa, daha önce saygıdeğer genel başkanlarımızın bahsettiği fırsat eşitliğidir. Bakın bugün cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Rizeli bir kaptanın çocuğu ile Dersimli 7 çocuklu bir ailenin çocuğu arasında seçim yapacaksak, bu Cumhuriyetin bize sunduğu fırsat eşitliği sayesinde. Eğer ben bugün İzmit'in bir köyünde doğup üniversitede öğretim görevlisi olan, İçişleri Bakanlığı yapan bir kadının yardımcı olarak çalışıyorsam, bu cumhuriyetin bize sunduğu fırsat eşitliği sayesinde.

Fırsat eşitliğini, sosyal hareketliliği teşvik etmek için elimizdeki en temel kamusal araç ise eğitimidir. Tüm çocukların içine doğdukları ailenin ekonomik durumuna bakılmaksızın kaliteli bir eğitime erişiminin sağlanması, yoksullukla mücadelede ve kalkınmada en temel kuralımız olmalıdır. 20'nci yüzyılda devletin ana görevi nitelikli bir nüfus yetiştirmektir, artık görevimiz daha zor. Bugün ise hem tamamen çökmüş eğitim kurumlarını yeniden revize etmek ve de ayağı üzerinde durabilecek bireyler yetiştirmek zorundayız, hem de bu nitelikli işgücünü dışarı kaçırmamak durumundayız. 21'inci yüzyılın devleti, sadece sınırlarının içerisindeki nüfusu koruyan bir devlet olamaz. Malların, fikirlerin ve insanların akışının da olağanüstü hız kazandığı bir dönemde, 21'inci yüzyıl devletinin ana görevi, toprakları üzerinden akan göçü, sermayeyi, yatırımları ve sıcak parayı bu ülkenin insanının yararına kullanan bir devlet olmalıdır. Çünkü artık 100 yıl öncesine göre bambaşka ve ülkelerin birbirine olan bağlılık ve bağımlılıklarının çok daha karmaşık olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Tam da bu sebepten dolayı 21'inci yüzyılda devletin küresel eğilimleri okuyan, kapsayıcı bir devlet olması gerekmektedir. Unutmayalım,

dünyada küresel gelişmeleri okuyamayan ve ona göre politikalar üretemeyen hiçbir ülke zenginleşemez. Bugün yirmi sene önceye göre -daha önceki konuşmacıların da bahsettiği gibi- çok farklı bir dünyada yaşıyoruz. Dört tane temel değişiklik var. Peki nedir bu değişiklikler?

Bir; bildiğimiz anlamda küreselleşmenin sonuna geldik. Karşımızda bölgeselleşen bir dünya var. Türkiye için bu dünya çok büyük fırsatlar sunuyor ve bizim hem fırsatları değerlendirmemiz hem de ortaya çıkacak olan riskleri yönetmemiz gerekir. Bakan dünyanın kişi başı milli gelir açısından en zengin coğrafyasının kıyısında. Bize iki saatlik uçuş mesafesinde bu dünyadaki ithalatın neredeyse üçte biri yapılıyor. Bize iki saatlik uçuş mesafesinde, bu dünyadaki üretimin dörtte birinden fazlası gerçekleşiyor.

O yüzden bir; Türkiye'nin etrafındaki zenginlikleri kullanabileceği küresel bir devlet anlayışına, Türkiye'nin vizyoner bir devlet olmasına ihtiyacımız var.

İki; yeni ve yıkıcı bir sanayi devriminin ilk fazını yaşıyoruz, vasata tahammülün olmadığı çok yıkıcı bir süreçten geçiyoruz. Bu dünyada ucuz ve kalifiye olmayan bir işgücü üzerinden rekabet gücü geliştirmek hem imkânsız hem de Türkiye'ye yakışmaz. İnsanımızın ve şirketlerimizin bu döneme ayak sağlaması için gerekli olan politikaları oluşturacak çevik bir devlet anlayışına ihtiyacımız var. İlki, vizyoner bir devlet anlayışındı, ikincisi de çevik bir devlet anlayışı.

Üç, yaşılanıyoruz... Hem Türkiye olarak yaşılanıyoruz hem dünya olarak yaşılanıyoruz ve nüfus bağımlılık oranımız giderek artıyor. Eşi benzeri görülmemiş ve yönetilemeyen bir göç dalgasının yarattığı demografik riskler her geçen gün artıyor. Bir yandan her geçen gün büyüyen sosyal güvenlik problemlerini çözüp insanımıza 21'inci yüzyılda insanın onuruna yakışır bir geliri garanti etmemiz gerekirken, diğer yandan da bunun bütçe üzerinde bir yük oluşturmasından başlamalıyız. Bu ikisini de başarmanın yolu çok net: İşgücü verimliliği ve istihdam. Bakınız bugün ülkemizde her üç kişiden sadece birisi çalışıyor. Bu çalışanların dörtte biri devlet için çalışıyor, çalışanların yarısı asgari ücret alıyor, bu asgari ücret de açlık sınırının altında. Biz bu döngüyü değiştirmediğimiz bir sonraki dönemde kalkınan, büyüyen bir ekonomi gerçekleştiremeyiz. O yüzden istihdam, istihdam, istihdam diyoruz ve bu işleri, iyi işleri, verimli işleri, iyi para kazandıracak işleri başta

kadınlarımız ve gençlerimiz için sağlamamız gerektiğini söylüyoruz. Kadınları eve, gençleri de kafelere hapseden, sosyal yardıma bağımlı ve uysal bireyler olmaktan çıkarmamız gerekiyor ve daha da önemlisi bu işleri, sağlayacağımız işleri artık kamunun değil, özel sektörün sağlaması gerekiyor. Özel sektörün marifetiyle büyümemiz gerekiyor. Üretimi, büyümeyi, yatırımı özel sektör marifetiyle başarırız, o zaman o büyüme sürdürülebilir bir büyüme olur. Bunun için de iş dünyasıyla uyumlu ve girişimci bir devlet anlayışına ihtiyacımız var.

Dördüncü eğilim iklim krizi. Derinden hissettiğimiz bir iklim krizinin tam ortasındayız. Bakın, Dünya Ekonomik Forumu'nda önümüzdeki yüzyılın en büyük riski olarak iklim değişikliği ve bu iklim değişikliğiyle mücadele için politikaların geliştirilemeyecek olması var. Ülkemizde mevcut iktidar sadece bakanlık ismini değiştirdiği ve başka hiçbir şey yapmadığı için, bu iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden fazlasıyla nasibimizi alıyor. Eğer Uzak Asya'dan dörtünela geldiğimiz, Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan bu memlekette çocuklarımızın da en azından bizim çocukluğumuzda olduğu gibi yaşamasın istiyorsak, yeşil ve çevreci bir devlet anlayışına ihtiyacımız var. Dolayısıyla vizyoner, küresel gelişmeleri takip eden, çevik, girişimci, yeşil ve çevreci bir devlet anlayışına ihtiyacımız var, devletin vatandaşıyla böyle bir toplumsal sözleşme imzalamasına ihtiyacımız var.

Özetle biz bu yeni yüzyılda sadece enflasyonu düşüreceğiz demiyoruz; onu hemen düşürürüz, onda problem yok. Ama aynı zamanda ve çok daha önemlisi sizlere yeni bir devlet anlayışının sözünü veriyoruz. Devlet ile vatandaş arasındaki sözleşmeyi yeniden yazacağımızın sözünü veriyoruz. Hangi inanca sahip olurlarsa olsunlar, hangi partiye oy vermiş olurlarsa olsunlar, hangi aileye doğmuş olurlarsa olsunlar, herkesin kazanma şansına sahip olduğu bir ülke inşa edeceğimizin sözünü veriyoruz.

Konuşmamın ortasında İzmir İktisat Kongresi'nin 7'nci maddesinden alıntı yapmıştım, kapanışı da 3'üncü maddeyle yapayım. Şöyle diyor İzmir İktisat Kongresi'nin 3'üncü maddesi: *Türkiye halkı tahribat yapmaz, imar eder. Bütün mesaimiz iktisadi olarak memleketi yükseltmek gayesi taşınalıdır.*

Biz de Millet İttifakı olarak iktisadi olarak memleketimizi yükseltmek gayesiyle yola çıktık. Yeniden ve daha iyisini, deprem bölgesinden başlayarak inşa edeceğiz.

Kadınlarımız, çocuklarımız, doğmamış bebeklerimiz, yaşlılarımız, engellilerimiz, hayvan dostlarımız için yeniden ve daha iyisini inşa edeceğiz. Bunu hep birlikte beraber başaracağız.

Temel Karamollaoğlu
Saadet Partisi Genel Başkanı

MİLLET İTTİFAKI GENEL BAŞKANLAR BULUŞMASI

Hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Ama biliyorum ki herkes yoruldu. Bundan dolayı aslında sözü çok da uzatmak istemiyorum. Elbette kürsüye gelmişken Sayın Cumhurbaşkanı adayımızı, inşallah 15 Mayıs'tan itibaren de gelecek Cumhurbaşkanımızı, mesai arkadaşlarını ve bütün genel başkanları saygıyla selamlıyorum. Hepinize de başta ev sahibimiz Sayın Tunç Soyer olmak üzere teşekkürlerimi, sevgilerimi iletiyorum.

Tam 100 yıl olmuş, İstiklal Harbi'ni tamamlamışız. Yani benim biraz garibime de gitti. Çünkü bu farklı bir mantık... Savaş bitmiş, savaşın yaralarını sarmak vesaire gibi işlerle uğraşırken birdenbire iktisat öne çıkmış. Ben bu kadar uzun olduğunu da bilmiyordum. İzmir'de bayağı uzun bir kongre yapılmış. Ülkemizin bütün bölgelerinden buraya davet edilen uzmanlar, görüş sahibi olan insanlar gelmişler. Odukça da büyük bir sayı, herkes gelememiş ama İzmir Birinci İktisat Kongresi icra edilmiş. Ben elbette bu kongreyi tertip eden başta Mustafa Kemal ve arkadaşları, olmak üzere hepsini şükranla anmayı bir görev biliyorum.

Sözlerime başlarken çok acı bir dönem geçirdik, bir ayı geçti. Adeta 100 yılın felaketi olarak adlandırılan depremde hayatını kaybedenlere Cenabı Hak'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı, hastalarımıza ve yaralılarımıza da şifalar niyaz ediyorum. Cenabı Hak böyle bir acıyı bir daha ülkemize, insanımıza yaşatmasın diye dua ediyorum.

Muhterem kardeşlerim; aslında burada konuşulanları neredeyse ben de bir tekrar etme havasına girebilirim ama dediğim gibi dinleyerek sizler de yorulunuz. Fakat bir özet yapmakta, bazı noktalara dikkatinizi çekmekte de fayda görüyorum. Öncelikle şunu hemen ifade edeyim: Birinci İktisat Kongresi'nin maddelerini mutlaka bulun ve okuyun. Öyle uzun değil, 9 madde öne çıkmış, 12 başlık var ve bunları okumakta fayda var. Biraz sonra bazı konuları, bazı başlıkları sizlere arz edeceğim. O kongreden sonra Türkiye'de aslında ciddi bir hamle başlamış. Şunu unutmayalım: Maalesef Osmanlı'nın son dönemlerinde birtakım iktisadi faaliyetler başladı ama bunlar ülkemizi ayağa kaldıracak seviyeye gelmedi. Maalesef gıdamız, giyim kuşamımızla ilgili neyimiz varsa dışarıdan geliyordu. Bundan dolayı İzmir İktisat Kongresi'nden sonra o zaman bunları yayacak televizyonlar, radyolar da yok. Fakat oluşturulan hava neticesinde bir hamle başladı. İkinci İktisat Kongresi'nden sonra ise bunlar biraz daha şekillenme yoluna girdi. Hangi fabrikalar kurulacak? O fabrikaları kurabilecek için hangi finans müesseseleri hayata geçirilecek? Sümerbank, Etibank gibi, bilmem Malatya'da kurulan Mensucat Fabrikası gibi; bir müteşebbisin, köylünün başlattığı Uşak'taki şeker fabrikası gibi... Benim şahsi kanaatime göre bugün Türkiye de yapılması icap eden en önemli işlerden bir tanesi uçak sanayiinin tesisidir. İşin garibi o dönemde bu, en önemli mesele olarak gündeme getirilmiş, uçak fabrikasının temeli hemen atılmış, uçak imalatına hemen başlanmış. Ne zaman? 1920'ler. Peki, biz neredeyiz şimdi? Havanda su dövüyoruz. Maalesef üzümlük ifade ediyorum... "O kadar uçmayı" deniyor bazı konular gündeme getirildiğinde; ne uçuşması ya, millet Ay'a gidiyor, Mars'a gidiyor. Biz kendi ülkemizde bir yerden bir yere giderken başka ülkelerin imal ettiği uçakları alarak ancak seyahat edebiliyoruz. Ne uçuşması?

Ama maalesef çok kısa bir zaman içinde bu teşebbüslerin hepsi akim kalmış. Ben Vecihi Hürkuş'u unutamam. Böyle bir meseleyi kendine dert etmiş, uçak imalatına hemen başlamış, birkaç yüz tane uçak imal etmiş ve bunları ihraç etmiş. Ben ister istemez böyle bir konu gündeme geldiği zaman Nuri Demirağ'ı unutamam. 1930'larda Silahlı Kuvvetlere uçak alabilmek için yardım talebinde bulunanlara demiş ki: "Ben bir kuruluş vermem ama eğer siz bana bu uçağı sen yapar mısın dersin, bak ben onu yaparım." demiş. Yaklaşımındaki fark, düşünce...

Nuri Demirağ, Demirağ soyadını nereden almış? Fransızlar, İngilizler Türkiye de demiryolu döşüyorlar. Senede 100 kilometre, bilemedin 150 kilometre. Nuri Demirağ diyor ki: "Sizin o bütün projelerinizi ben 1,5-2 sene içinde tamamlarım." İşi kendisine vermişler. O da işi tamamlayınca Mustafa Kemal Atatürk Nuri Bey'e Demirağ soyadını vermiş. Demirağ, durduk yere verilmemiş bir soy ismi..

Neden bahsediyorum? O dönemdeki hayal, ufuk bizde bugün maalesef yok. Evet, kardeşlerimiz, genel başkanlarımız, arkadaşlarımız güzel ufuklar çizdiler ama bu noktada bugüne kadar biz bir şey yapamamışız. Kendi içimize kapanmış çekişmelerle uğraşmışız ama maalesef bizim problemlerimizi çözecek adımları atamamışız. Belki tekrar olacak ama o tekrarda fayda görüyorum. Aslında ülkemizin ayağa kalkması, yaşanabilir bir ülke haline gelmesi için iktisaden kalkınması şarttır. Ama nereden başlayacağız denildiği zaman, herkes ittifak etti dikkat eder seniz: Adalet... Bir ülkede adalet olmadan siz hiçbir şey yapamazsınız. Neden? Adalet olmazsa güven olmaz, adalet olmazsa huzur olmaz. Biz bundan dolayı bunu biraz daha kapsamlı olarak "ahlaki ve manevi değerler ihya edilmeden bir ülkede huzur olmaz" diyoruz. Ahlaki ve manevi değerleri bazıları sadece bir utangaçlık gibi tarif etmeye kalkıyor. Hayır, bunun başında adaletin tesisi gelir. Adalet olmadan hiçbir şey olmaz. Devlet, adalet üzerine inşa edilir. Adalet mülkün temelidir, devletin temeli adaletle dayanır.

Yeter mi? Hayır, kapsam genişler: Güven duygusu, onun arkasından dürüstlük, işin ehline verilmesi... Arkadaşlarımız tek tek sıraladılar bunları. Siz işi

ehline vermezseniz, o iş hiçbir zaman istenildiği gibi imar veya inşa edilemez ki... Dürüstlük mutlaka olacak. Siz işleri yandaşınıza paslarsanız burada adalet yoktur, dürüstlük de yoktur. Şu anda ülkemizin sıkıştığı en büyük problem, kısa kaç işte bu noktada düğümleniyor. Maalesef ne adalete güven kaldı ne dürüstlük var, ne liyakate önem veriliyor; bu nedenle hiçbir problem çözülemiyor. Allah nasip eder de işte ittifak ettiğimizi görüyorsunuz; 15 Mayıs'ta yeni bir dönem başladığında ilk ele alacağımız hususlar bunlar: Adaletin tesisi, güven ortamının oluşturulması, liyakate önem verilmesi, yandaşlara hiçbir şeyin peşkeş çekilmemesi... Bundan dolayı ben aramızda samimiyetle herhangi bir ihtilafın vuku bulmayacağına inanıyorum.

Geçmişten de ders almamız icap eder. Benim hâlâ havsalam almıyor: Türkiye'de 1920'lerde başlamış olan, sadece bir kişi değil birkaç teşebbüsle ele alınan uçak sanayi hedefine ulaşamadı. Bu bir gerçek, biz bunu anlamak mecburiyetindeyiz. Kimse kusura bakmasın, eğer bir yerlerde yanlış yapılmışsa kendi kendimizi de tenkit etmek mecburiyetindeyiz. Evet, elbette İkinci Dünya Harbi'nin devreye girmesi, bizim birçok teşebbüsümüzü engelledi. Şimdi aramızda bakıyorum benim yaşımda bulunan insanlar pek yok. Ben de o dönemi pek hatırlıyorum diyemem ama 1940'ların başında, hatta daha sonraları ekmeğin karneyle alındığını biliyorum. O dönem de birtakım adımları atmak kolay değildi. Ancak onun hemen arkasından dünyaya açılırken birtakım ciddi hatalar da yaptık. Ekonomimizi bütünüyle dışa bağladık. Allah rahmet eylesin Erbakan Hoca, Almanya'da doktorasını aldı, sonradan üç tane doktora çıkaracak kadar da araştırma yaptı. Almanya'da kalmasını istediler, "Yok ben kendi memleketime gideceğim." dedi. Geldi. "Ne yapıyım ben? Ben motor profesörüyüm. O halde motor imalatını gerçekleştireceğim." dedi. Kendisine gerekli imkanlar sağlandı. O zaman döviz devlet tarafından, hükümet tarafından veriliyor, öyle kolay değil. 3 senede motor fabrikasını kurdu, 1960 ihtilalinden 2 ay önce de açtı. 9.000 liraya satılan aynı cinsten motor birdenbire 6.000'e indi. Hoca bunu 5.500'e indirince, 4.000'e indirdiler. 3.000'e inince 2.000 ve artık o fabrikanın çalışması olası değil ama kimse de tedbir almadı. Ordu mensuplarına "Ya yapmayın etmeyin, eğer siz bu teşebbüse biraz destek verirseniz; destek dediğimiz de bunların alımını gerçekleştirin, ihtiyacınızı yerli olarak karşılayın." denildiğinde maalesef bu tedariki karşılayan kurumun, askeriyenin içinde başında bulunan kişi "Biz Amerikalıları küstüremeyiz,

senin parayla verdiğini onlar bize bedava veriyorlar." dedi. Ne oldu? O motor fabrikası çalıştı bilahare kör topal ama biz bir türlü bunu inşa edemedik.

Devrim otomobili... O zamanki ihtilali yapanlar birtakım ideallere sahipti. "Biz niye yapmıyoruz" dediler. Eskişehir Devlet Demiryolları Fabrikasına giderse-niz, girişte hemen Devrim otomobillerinden birini görürsünüz. 4 tanesi imal edildi. İçine benzini biraz az koydular, Gürsel Anıtkabir'e giderken araba yolda kaldı. Neden? Kendisinde bir bozukluk değil, birisi -çok ağır bir ifade kullanacağım da bu topluluğa yakışmaz- onun benzinini yolda tükenecek tarzda koymuş da ondan. "İşte bizim yaptığımız araba bu kadar bile yolda Anıtkabir'e gidecek kadar gücü yok, mecali yok!" dediler. Biz bu gerçeği göreceğiz muhterem arkadaşlarımız; bunu görmeden birileri bizim ayağımıza çelme takmaktan vazgeçmez.

Türkiye dünyanın en stratejik bölgesidir. Yani neresi dünyanın merkezi deseniz, alın haritayı önünüze, Türkiye çıkar karşınıza. Bu bölgede bizim hâkim olmamızı istemiyorlar. Onun için biz çok farklı bir politika izlemekle mükellefiz. Elbette biz dünya ile bütünleşelim. Kavga edelim demiyoruz ama onların oynayacakları oyunlar karşısında da uyanık olmak mecburiyetindeyiz, dik durmak mecburiyetindeyiz, kendimizi güçlendirecek adımları atmak mecburiyetindeyiz. Sayın Kılıçdaroğlu söyledi, sanayileşmek bizim en önemli adımımız, bütün arkadaşlar da ittifak halinde. En önemli yapacağımız işlerden bir tanesi. Nasıl? Ben size bunu çok kısaca özetleyeceğim, sonra da izninizi isteyeceğim.

Bakın muhterem arkadaşlar, benim kanaatim şu: Ben Batıda yetiştim, onları da gördüm, okulu orada okudum. Onların her şeyini çok iyi biliyorum diye bir iddiam da yok ama biz dışarıya bağlı kaldığımız müddetçe, bizim hiçbir zaman ayakta kalmamıza imkan vermezler. Bunu bilmek mecburiyetindeyiz. Eğer biz bir hamle yapacaksak, ekonomist olarak hesabı yapanlar, "Biz her şeyi yapamayız; mutlaka kârlı olanları yapalım, diğerlerini biraz daha sonraya bırakalım." diye bir kanaate gelebilirler. Ben aynı kanaatte değilim. Nasıl ki 1920'lerde, 1930'larda, o gün için zor olan, en ileri teknolojiyi gerektiren uçak imalatı hiç tereddütsüz başlatılmışsa, biz bugün onu başlatmak mecburiyetindeyiz. 1974 koalisyonunda, Ecevit-Erbakan koalisyonunda uçak fabrikasının kurulması bir numaralı mesele olarak gündeme alındı. Protokole girdi, kaynak tahsis edildi ama biz onu

gerçekleştiremedik. Neden? Biz bu hamleleri yaparken -tekrar ediyorum- hiçbir konuda dışarıya muhtaç olmama ihtimalini gündemimize alarak, kendimize yeterli olacak adımları atmakla mükellefiz. Başta en basitinden söyleyeyim; gıda ve ilaç gelir. Kendi gıdasını üretemeyen hiç bir ülke bağımsız olamaz, kendi ilacını üretemeyen de bağımsız olamaz. Bugün karşılaştığımız en büyük problemlerden bir tanesi ne? Cumhuriyetin başlangıcında biz kendi aşımızı kendimiz ürettik, dünyada önde gösterilen ülkelerden biriydik. Tifo vardı, verem vardı, su çiçeği vardı... Benim çocukluğum hep aşıyla geçti. Ama o günkü dönemin iktidarları bu yolda başarılı oldu. Biz şimdi kendi aşımızı üretmiyoruz. Niye? Neden dışarıdan gelecek aşya muhtacı? Müesseseyi kapatmışız, bunun bir gerekçesi olması icap eder. "Efendim, dışarıdaki dostlarımız bize her zaman aşyayı verirler, bizi aşsız bırakmazlar..." Hayır, hikaye bu. "Eğer öleceksek ölüne ama biz size aşyayı vermeyiz." derler ama sadece bunu böyle ifade etmezler. "Vereceğiz, hazırlıyoruz, yakında gelecek..." Onun için biz her yönüyle başta ilaç ve gıda olmak üzere kendimize yeterli bir politika oluşturmak mecburiyetindeyiz.

Hemen arkasından da sanayinin bütünü, ağır sanayi, yüksek teknoloji gerektiren sanayi başta olmak üzere inşaatlara, yatırımlara başlamak mecburiyetindeyiz. Nereden? Edirne'den Kars'a kadar Diyarbakır'dan, Antalya'ya, İzmir'e kadar. Türkiye bütün olarak her yerde bir şantiye havasına bürünecek. Bugün İstanbul'da 1.000 kişiye iş sağlayacak yeni bir tesis kurmak, bu vatana yapılacak en büyük kötülük-tür. Ben biraz sivri laflar ediyorum, bazıları gıcık kapıyor benim söylediğim laftan. Ben ne yapayım ya? Sen eğer Kızılay'da muhtaca ulaştırarak çadır varken, onu vermeyip kâr edebilmek için başka yardım müessesesine bunu satmaya kalkarsan, ben sana nasıl güveneyim Allah aşkına ya? Böyle bir mantık olur mu?

Onun için biz. Ülkemizin bütününde her konuda kalkınmayı hedef olarak seçmeliyiz. Her ilde mutlaka temel atılacak, bir tesis kurulacak, bir değil birkaç tesis kurulacak. Türkiye bir şantiye havasına bürünecek. Devlet de gücü yettiği kadar her yere elini uzatacak. Ben dövizin dışında ülkemizin başka bir şeye ihtiyacı olduğu kanaatinde değilim. Teknolojiler bugün artık kolayca temin edilebiliyor; Amerika'dan olmazsa, İngiltere'den, Almanya'dan, daha da zor olursa Çin'den, Rusya'dan bunu getirmek mümkün. Bir yerden bunu bulup tamir edersiniz ama döviz

konusunda başlangıçta birtakım sıkıntılar olabilir. Ama siz de yatırımları, döviz ihtiyacını azaltacak yatırımları öne alırsanız bu problemi de kısa zamanda çözebilirsiniz. Bizim önümüzde büyük bir pazar var. Bundan dolayı ülkemizi bir bütün olarak ayağa kaldırmayı hedef olarak benimsemeli, her noktada yapılacak yatırımlara devlet olarak destek vermeliyiz. Almayı değil, başlangıçta vermeyi tercih etmeliyiz.

Bu olduğu zaman ortaya ne çıkar? Böyle bir durum gerçekleştiğinde, ortaya çıkacak manzara da bir defa Türkiye işsizlik problemini çözer. Bu yatırımlar tamamladıkça güçlenir, zenginleşir. Peki, bu zenginleştiğimiz getireceğiz yeni imkanları biz nasıl kullanacağız? Gelir dağılımında adaleti sağlayarak. Bunun başka bir yolu yok. Bu ne manaya geliyor? Bakın yıllardır Türkiye'de toplu sözleşmeler -hikmeti ilahi, adamlar çok merhametli- hep açlık sınırında yapılıyor. "Aman insanımız aç kalmasın..." Peki de o insanın çocuğunun ayakkabısını, kendi giyimini, okul ihtiyacını, elektrikliğini, doğal gazını, varsa arabasının benzinini varsa nasıl karşılayacak? "Ona ben karışmam." diyor. Karnını doyurdu muydu bu yeter... Bundan daha büyük insafsızlık olur mu Allah aşkına?

Onun için bizim hedefimiz ne? Ben hedefi de söyleyeyim, çok basit, sade... Olmaz böyle şey diyenler olabilir ama açlık sınırı değil, yoksulluk sınırı olmalı. Bugünkü şartlarda yoksulluk sınırı, açlık sınırının yaklaşık 2,5 katı... Dalgalanıyor bazen. Bu birdenbire olur mu? Elbette hemen bir senede, iki senede olmaz ama hedef olarak seçerseniz 3-5 senede, bilemediniz 6-7 senede bunu gerçekleştirmek mümkün. O gerçekleştiği zaman ne olur? Türkiye'de muazzam bir talep açığı doğar. Çünkü cebine bu sınırdan maaş koyan insan, ihtiyacını karşılamak için pazara çıkar; pazardaki talep, ister istemez o talebi karşılayacak yeni yatırımlara vesile olur. Birdenbire bakarız ki, ya biz bayağı zenginleşmişiz, bayağı varlık sahibi olmuşuz.

Efendim bu mümkün mü? Yani Avrupalıların bizden daha zengin, daha zeki olduklarına dair bir emare var mı? Öyle bir şey yok. Peki, onlar bunu ödüyor, onlar bunu gerçekleştiriyor da biz neden yapmayalım? Biz neden yapamayalım? Elbette bu bizim başat hedeflerimizin arasında olacak. Biz gelir dağılımını adil bir şekilde sağlayacağız, bu bizim hedefimiz. Sanayileşeceğiz... Tarımda, madencilikte -biraz önce yine Sayın Kılıçdaroğlu belirtti- çip imalatı sanki şu anda teknolojinin ucu gibi gözüküyor.

Sadece o değil, başka sahalarda da biz en iyi noktaya geleceğiz. Niye bir o imalata başlayalım? Türkiye’de bazı adımlar atılıyor yavaş yavaş. Biz onu Amerika’da olmazsa Japonya’dan, orda olmazsak Çin’den, orda olmazsak Kore’den.... Çünkü bu ülkelerin çoğunda bu imalatlar zaten var, oradan temin etmek mecburiyetindeyiz. Yeter ki biz dışarıya muhtaç olmayalım.

Ben bu söylediğim hususların çok büyük ehemmiyet taşıdığına inanıyorum. Bakın şurada bir maddeyi de hemen okuyayım, bilahare diğer bir iki konuyu daha temas edip geçeceğim. İzmir İktisat Kongresi’nin 6’ncı maddesi, çok açık söylemişler: “*Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımızdır, taassuptan uzak bir dindarlık her şeyde esasımızdır.*” O kadar net, o kadar güzel bir ifade ki... “*Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımızdır, taassuptan uzak bir dindarlık her şeyde esasımızdır*” demişler. Ne zaman? Birinci İktisat Kongresi’nde. Daha sonra maalesef şartlar değişmiş, bütün imkanlarımızı betona, asfalta hasletmişiz. Yani bunun Türkiye’yi kalkındıran değil evet, rahatlatan bir yatırım modeli olduğunu söyledik, kabullendik de. Ama rahatlamak, zenginleşmek manasına gelmiyor. Rahatlamak, güçlenmek manasına hiç gelmiyor. Rahatlamak, etkili bir ülke olma noktasında ise hiç bir zaman dikkate alınmayan bir husus. Biz sadece kendimizin değil, dünyanın düzenini de değiştirmekle mükellef görüyoruz kendimizi.

Elbette bu konuda ilk atılacak adımlardan bir tanesi eğitimde olacaktır. Bu işleri yapacak olan insanlar, gençlerimiz... Bugün 200’den fazla üniversite var. Biz mutlaka üniversiteleri gruplar haline getirip, kendilerine de birer bazı sahalarda imkan sağlayıp, araştırma yapmalarını desteklemeli ve teknik okullarla birlikte mutlaka bunları güçlendirmeliyiz. Sivas’a demiryolları fabrikası 1938-1939 gibi kuruldu ama kurulur kurulmaz arkasından hemen çırak okulu ihdas edildi. Neden? Teknik eleman yok ki... Mecbursunuz siz okulunuzu da kendiniz kurmaya. Ama Sivas Demiryolları Fabrikası Türkiye’ye uzun zaman hizmet etti. Şimdi ne noktaya geldik? Sadece dinleniyoruz. Birçok konuyu terk ettiler, dışarıdan almaya başladılar bu da bizim problemlerimizi çözmeye yetmiyor.

Bu dönem kardeşlerim biz İktisat Kongresinde özellikle bazı noktalara vurgu yapmakla mükellefiz. Bu konular, Birinci İktisat Kongresi’nde de ele alınmış konular, dile getirilmiş konular. Biz tahribat yapmaz, imar ederiz; bunu bir defa içselleştirmeliyiz.

Tükettiğimiz malı mümkün olduğunca kendimiz üretiriz. Çok çalışır ama israftan kaçınırız. Ormanlarını çocukları gibi sever, madenleri kendi ulusal üretimimiz için isteriz, kullanırız, işletiriz. İrfan ve marifet aşığıdır bizim insanımız. Bunu bilelim, bunun sadece karşılık görmesini sağlayacak adımları atalım yeter.

Teferruata girmeyeceğim ama şu hatırlatmayı yaparak sözlerimi tamamlamak istiyorum. Milli Selamet Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi arasında 1974 yılında kurduğumuz koalisyon, hakikaten destan yazan bir koalisyon oldu. O koalisyonun bozulmasında bizim kabahatimiz var, ben onu kabul ediyorum. Af kanunu sebebiyle bazı arkadaşlarımız Meclis’te farklı bir havaya girdiler. Kıbrıs hadisesi olmasaydı, belki de, o koalisyon daha erken dağılacaktı. Ama arkasından o koalisyon döneminde Kıbrıs Zaferi kazanıldı. Bunu da hiçbir zaman unutmamamız icap eder.

Ondan sonra farklı görüşmeler oldu, farklı çalışmalar oldu. Aradan 50 sene geçti... Biz şimdi yeniden bu meseleleri ele almanın ve farklı görüşlere, farklı kanaatlere sahip olan partilerin bir araya gelerek Türkiye’nin problemlerini çözmek üzere yola koyulması gerektiğini kabullendik. Millet İttifakı’nın temel gayesi bu... Evet, diktatörlük olmasın diye cumhurbaşkanlığı sisteminin değişmesini önemsiyoruz ama Cumhuriyet tarihinde hiç yapılmamış bir adımı attık biz, bir merhaleyi gerçekleştirdik. Neydi o? Daha koalisyon oluşmadan koalisyon protokolünü imzaladık, hayata geçirdik. Demin arkadaşlarımızın gösterdikleri o Mutabakat Metni bundan ibaret. Neden? Çünkü bugünkü şartlar bunu gerektiriyor, seçimden sonra bunu yapmak mümkün değil. Biz önce cumhurbaşkanını ve meclisi seçeceğiz, onun arkasından birlikte bu ülkeyi nasıl yöneteceğiz, sistemi nasıl geniş değiştireceğiz; onun çalışmalarını yapacağız. Bu millet Mecliste bize lütfeder, 400’ün üzerinde bir çoğunluk verirse bu değişiklik bir kaç ay içinde gerçekleşir. Ama biraz sürüncemede kalırsa -360 ilâ 400 arasında- o zamanda biraz zaman almasına rağmen yine biz bunu gerçekleştiririz. 300’ün üzerinde oy alır, cumhurbaşkanı kazanırsak o zaman muhalefete düşecek iktidarın insafına kalmış sistemin değişmesidir. Belli bir süre bu ülkeyi şimdiden mutabakat sağladığımız prensipler dahilinde yönetiriz. Ben bunun gerçekleşeceğini ümit ediyorum. Bazıları soruyorlar, biraz böyle abartılı gibi gözükse bile hakikaten ben çok büyük bir farkla bu seçimin alınacağına inanıyorum.

Birçok insan şu anda kamuoyu yoklamalarında kendi düşüncesini rahatça söyleme cesaretini gösteremiyor. Bizim arkadaşlarımız son zamanlarda çok çeşitli bölgelerde ilçelere kadar genel başkan yardımcılarımız, genel idare kurulu üyelerimiz, haptiplerimiz çalışma yapıyorlar. Bir ile gidip 3-4 gün kalıyorlar. Karadeniz’de bir yerde öyle bir infial ile karşılaşıyorlar ki, onlar da. şaşırıyorlar Ama o infiali gösterenler şöyle bir etrafa bakıyor; üç tane kamera görünce, seslerini kesiyorlar, “*Bundan sonra bizi bir daha konuşmayız.*” diyorlar ve rica ediyorlar: Lütfen bizim bu ifadelerimizin televizyonlarda yayınlanmasına müsaade etmeyin, fırsat vermeyin. Yoksa biz zarar görürüz... Kendi sıkıntılarını dile getiren bir grup insanın kameraları görünce susması, şu anda Türkiye’de ne kadar zor bir dönemden geçtiğimizizin en açık işareti ama aynı zamanda da seçime yönelik bir müjde gibi gözüküyor.

Bundan dolayı ben inanıyorum ki en kısa zamanda biz inşallah hem tabiri caiz ise 1923’teki o ruhu,-ki topluma yansması aslında 1929-1930’dan sonra oldu, müesseseler o zaman kuruldu, ciddi adımlar o dönemde atıldı- yaklayacağız. 1974’te rahmetli Ecevit’le yaptığımız ilk koalisyonda onun bir ifadesi

bizim için çok büyük önem taşıyordu. Rahmetli şöyle demişti: *Biz bu arkadaşlarla hiçbir zaman yol yürünmez zannediyorduk, tarihi bir yanlışta içindeymişiz.* O da Türkiye’nin adeta önünü açtı. Çünkü farklı görüşe, kanaate sahip olan insanlar birbirleriyle kucaklaştılar.

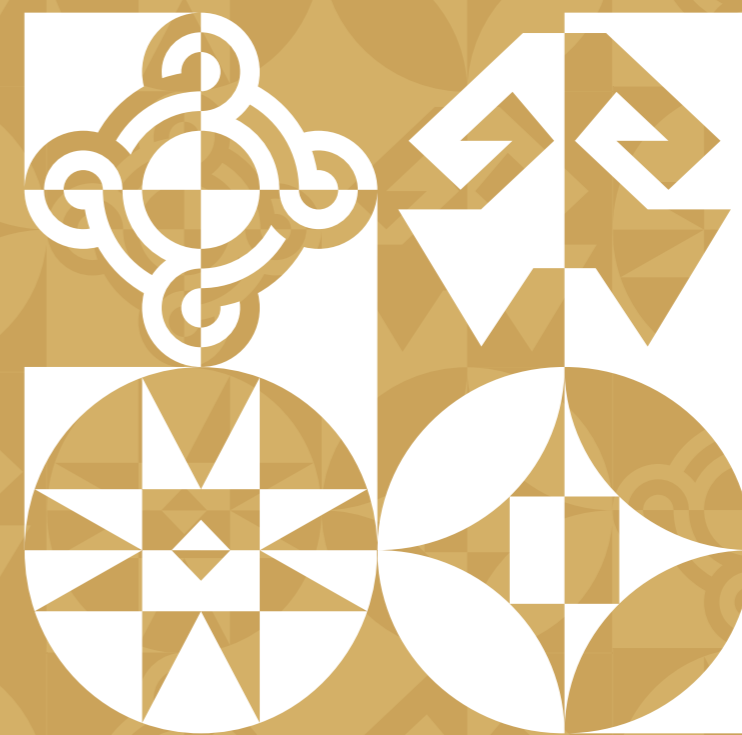
Şimdi biz aynı havanın yeniden oluşmasını sağladık. Hamdolsun bundan dolayı da Cenabı Hakk’ın lütfuna da mazhar olacağımızı ümit ediyorum. Çok farklı kanaatlere, çok farklı görüşlere, çok farklı düşüncelere sahip olan 6 siyasi parti genel başkanları bir araya geldi ve ortak metinlerde mutabakat sağladık. Bunun önümüzdeki yıllarda ne kadar önemli olduğunu her birimiz yaşayarak göreceğiz diye ümit ediyorum. Bu çalışmaların hayra vesile olmasını Cenabı Hak’tan niyaz ediyorum.

Sayın İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız Soyer’e böyle bir imkânı bizlere bahsettiği için kutluyorum, kendisine teşekkür ediyorum. Diğer bütün genel başkan arkadaşlarımıza da burada bizlerle buldukları için teşekkürlerimi arz ediyorum, sizlere de teşekkürlerimi sunuyor, hayırlı günler diliyorum efendim. Allah’a emanet olun.

SADAKATE DAVET

20 MART 2023

Joschka Fischer

Almanya Eski Dışişleri Bakanı ve
Başbakan Yardımcısı

*Siyasetçi. 1998-2005 yılları arasında Almanya
Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak
görev yapmıştır.*

AVRUPA BİRLİĞİ, DEMOKRATİKLEŞME VE TÜRKİYE

Bu konferansa davet edildiğim için onur duydum. Öncelikle yaşanan korkunç depremle ilgili başsağlığı dileklerimi Türkiye ve Suriye halklarına iletmek istiyorum. Bu felaket hepimizde bir şok etkisi yarattı ve sonuçlarının üstesinden gelmek için birlikte çalışmamız gerekiyor.

Bayanlar ve baylar, etrafımıza baktığımızda, değişen bir dünya görüyoruz. Sadece doğayla ilgili değil, siyasetle ilgili de dramatik olaylar yaşanıyor. Türkiye ve Avrupa birbirlerine yakın komşular. Bu konuşmamda, ilişkilerimizin nasıl gelişeceği üzerinde durmak istiyorum.

Avrupa'nın değişmekte olduğunu görüyoruz: Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısının neredeyse her şeyi değiştirdiğinin farkında olmalısınız. Dışişleri Bakanı olduğum dönemde Türkiye ve Avrupa arasındaki ilişkileri geliştirmek için çok yoğun çalışmaları oldu ve sanıyorum artık bu ilişkinin yapısının da değişmekte olduğunu anlamamız gerekiyor. Neler olup bittiğini fark etmemek korkunç bir hata olur. Avrupa ideası geleneksel bir sonuçtu. Avrupa Birliği (AB), Soğuk Savaş ve İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucuydu; ancak bu dönem sona erdi. AB; ekonomik

çıkarlar, güvenlik çıkarları ve aynı zamanda güçlü demokratik prensipler üzerine kuruldu. Bu ilkelerin gelecekte de önemli unsurlar olacağını düşünüyorum. Diğer yandan ekonomik entegrasyon, AB için anahtar noktaydı. Fakat, ortak güvenlik teması, günümüzün yeni temel faktörü olacak.

Ukrayna'daki savaş nasıl ve ne zaman bitecek bilmiyorum. Ne yazık ki buna dair bir çıkarımda bulunamıyorum. Bildiğim tek şey, Rusya ile ilişkimizde zorluklar yaşamaya devam edeceğimizdir. Rusya, bu savaş nasıl sonlanırsa sonlansın, doğrudan bir tehdit olarak görülmeyle devam edecek. Ben burada, Türkiye'de onur konuşuyum. Bu nedenle belirtmek isterim ki, NATO üyelerinin neredeyse tamamı Avrupa Birliği'ne de üye. Ancak Finlandiya ve İsveç'in, NATO'nun kapısını çalacağını kimse hayal edemezdi. Bu inanılacak bir şey değildi. Bana bir yıl önce bunu sorsanız; size yanıtım bunun imkansız ve hayal bile edilemez olduğu yönünde olurdu. Ne var ki gerçekleşti ve bu durum bize yaşanan sert değişimi gösteriyor. Ülkenizdeki bir misafir olarak şunu söylememe izin veriniz: Finlandiya ve İsveç'in katılımını engellemek akıllıca değil, çünkü bu olacak. Neden mi? Çünkü bunun olması bir gereklilik.

*Avrupa'da yeni bir gerçekliğin
getirdiği zorluklarla karşı
karşıyayız. Savaş geri döndü ve
bu sadece Avrupa'da değil, aynı
zamanda küresel sahnede de büyük
bir dönüşüme işaret ediyor.*

Aslında konu bu kadar basit ve ülkenizin çıkarları açısından, Vladimir Putin'e tepki olarak gerçekleşen NATO genişlemesini teşvik etmeniz daha iyi olurdu. NATO'nun genişlemesi Kremlin politikalarının bir sonucuydu ve aslında yeni dönemin, daha çok ortak güvenlik odaklı karakterini kanıtladığını düşünüyorum. Türkiye'nin sadece NATO üyesi olarak değil, aynı zamanda coğrafi konumu nedeniyle bir ulus olarak da sunabileceği çok şey olduğuna inanıyorum. Ukrayna'daki olaylara baktığımızda; Ukrayna'yı, Gürcistan ve Moldova'yı AB üyesi olmaya teşvik etmek gerekli; bunun sonucunda AB'nin gelecekte, geçmişe kıyasla daha büyük bir jeopolitik güç faktörü haline geleceğine inanıyorum. Bu durum, Avrupa Birliği'nin jeopolitik çıkarlarının, tam üyelik temelindeki geleneksel çıkarlardan çok daha geniş ve kapsamlı olacağı anlamına gelir. Öte yandan, Ukrayna'nın adaylığı ciddi bir şekilde ele alınırsa, AB'nin bu taahhüdü yerine getirmesi son derece karmaşık olacaktır.

Bu sadece Ukrayna, Gürcistan ve Moldova için değil, aynı zamanda Batı Balkanlar da dâhil olmak üzere, AB için devam eden bir imtihan ve bu aynı zamanda Türkiye'nin de imtihanı. İlişkimizin önemli

olduğunu ve yeni dönemde de devam edeceğini düşünüyorum. Ne var ki ilişkiler hiç olmadığı kadar karmaşık olacak. Tüm bu devletleri ortak Avrupa evine entegre etmek için gerçekçi olmalıyız. Bunu yapmak, özellikle tüm bu yeni güvenlik koşullarıyla birlikte son derece zor olacak. Sıkı çalışmak zorunda kalacağız. Her zaman Avrupalı meslektaşlarıma Türkiye ile ilgili elimizde büyük bir fırsatın olduğunu söylüyorum. İlerlemeliyiz, her iki taraf da vazgeçmemeli. Bu iki taraflı bir ilişki. Bir tarafta Avrupa ve diğer tarafta Türkiye var. Bunların yanı sıra, ülkenizin Avrupa ile yakın bir ilişkiden büyük ölçüde faydalanabileceğini düşünüyorum. Bunu sizi memnun etmek için söylemiyorum, gerçekçiyim. Bu, son derece karmaşık olacak ve soyut hedeflere odaklanmamalıyız. Yakın ilişkiler kurduğumuzda yapabileceğimiz şeylere odaklanmalıyız. Asıl soru da bu şekilde cevap bulacaktır; ancak süreçten vazgeçmemeliyiz. İzmir’de, Türkiye’nin batıya yüzünü dönmüş şehrinde bulunmak, bana bunun her iki taraf için de doğru yol olduğunu açıkça gösteriyor. Avrupa için de Türkiye için de. Bu nedenle, en büyük dileğim, bu yolun terk edilmemesi. Bu bir yol ve yollar yürüyerek katedilir. Karamsar olmamalıyız. Ancak diğer yandan, Avrupa’nın, Avrupa Birliği’nin ilkelere dayalı olduğunu görüyoruz. Demokrasi; güzel bir konferans için var olan bir şey değildir. Demokratik kurumlarla, hukukun üstünlüğüyle, bağımsız yargıyla ilgilidir. Demokrasi karmaşık bir sistemdir. Sonuçta toplumlarımızın yararı için var ve bu nedenle bu ilkeleri ciddiye almak zorundayız.

AB, sadece dışarıdan değil, aynı zamanda içeriden de tehdit edilen bir demokrasi topluluğu. Macaristan’da Viktor Orban’ı görüyoruz. Polonya hükümetini görüyoruz. Bu prensipleri tehdit ediyorlar; fakat AB’nin bunlara boyun eğeceğini sanmayın. Hayır, boyun eğmeyeceğiz; çünkü bunlar bizim inandığımız prensipler ve bu prensiplerin hüküm sürdüğü bir ortamda yaşamak istiyoruz. Ortak çıkarlarımız ve prensiplerimiz bizi aynı yöne götürüyor.

Bahsettiğim gibi, Avrupa’da yeni bir gerçekliğin getirdiği zorluklarla karşı karşıyayız. Savaş geri döndü ve bu sadece Avrupa’da değil, aynı zamanda küresel sahnede de büyük bir dönüşüme işaret ediyor.

Temel bir endişe haline gelen, Çin ve ABD’nin karşı karşıya gelmesi hadisesini ele almama izin verin. Küresel sahnede bir numara kim olacak? Bu bir pres-tij sorunu mu? Bize ne gibi fayda sağlayabilir? 21.

yüzyıldaki bir cepheleşmeden her iki süper güç de fayda sağlayabilir mi? Bu çatışma yalnızca olumsuz sonuçlar doğurabilir. Cepheleşme zamanı değil, bizi küresel bir imtihan bekliyor.

İklim değişikliğini ele alalım. İklim değişikliği Amerika mı, Çin mi diye bakar mı? Hayır, bu, hepimizi etkileyen küresel bir imtihan ve bu nedenle ortaklarımızla konuşmalıyız. Karşı kıyıdağı dostlarımızla konuşmalıyız, 21. yüzyılda ihtiyacımız olan şey iş birliğidir, karşıtlık değil. Karşıtlık bizi geriye götürecektir, parlak bir geleceğe değil. Bu nedenle; Avrupa’nın dostlarıyla birlikte önemli bir rol oynaması gerektiğini düşünüyorum. Avrupa, dostlarıyla konuşmalı, Avrupa ve Türkiye için önemli bir faktör olan Amerikalı dostlarımız da buna dâhildir.

Çinli ortaklarımızla da neyin hoşumuza gidip gitmediği hakkında konuşmalıyız. Dürüst olmalıyız, açık olmalıyız. Geçmişin hatalarını tekrar yapamayız. Büyük bir küresel sorundan kaçınmak için her şeyi yapmamız gerekiyor. Başka bir Soğuk Savaş ne getirir? Sadece olumsuz sonuçlar. Olumlu sonuçlar yalnızca iş birliği temelli bir yaklaşıma dayanabilir, karşıtlığa değil. Bu yüzden benim için hepimizin yüzyüze olduğu en büyük sorun Doğu Avrupa’daki savaş, Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik saldırganlığı, ardından Çin ve Amerika Birleşik Devletleri arasında olası küresel karşıtlık. Unutmamalıyız ki küresel dünya düzeni de ayrıca değişiyor.

Küresel Güney, gelecekte geçmişten çok daha önemli bir rol oynayacak ve bunun doğru yolda bir gelişme olduğunu düşünüyorum. Dünya sadece süper güçler ve Batı’dan oluşmuyor. Afrika var, Güney Asya var. Çıkarları ve meşru soruları olan birçok başka ulus var.

Bu sorunları ele almalıyız ve bunların en önemlilerinden biri de teknolojik değişim.

Bayanlar ve baylar, karşı karşıya olduğumuz teknolojik değişim, dijitalleşme yolunda büyük bir devrim ve bu değişimin hepimizin üzerinde etkisi olacak. Bu değişim gelecek için kilit bir rol oynayacak ve doğru yönetilmeli. Bunlar, Doğu Avrupa’daki savaşla ateşlenen 21. yüzyılın iki süper gücü arasındaki yeni küresel meydan okuma ile, Çin, Küresel Güney ve teknolojik değişimle başa çıkmak için ele almamız gereken değişimler. Ama karşı karşıya olduğumuz en büyük değişim, sanayileşmenin olumsuz sonuçlarının neden olduğu değişim.

İklim değişikliği uzun yıllar boyunca alay edilen bir kelime oldu. Dalga geçildi, ama şimdi nerede olduğumuza bir bakalım. Türkiye’de, Avrupa’da, Fransa’da, Batı Avrupa’da, İspanya’da, Portekiz’de kuraklık sorunu yaşandığını duyuyoruz. Bizde de kuraklık sorunu var. İklim değişikliği, küresel sanayileşmenin istenmeyen etkilerinin bir sonucu olarak bir gerçeklik halini aldı. Eğer buna engel olmazsak, değiştirmesek, felakete doğru gidiyoruz demektir. Gereken imkânlarla sahibiz. Bilimsel bilgiye sahibiz, bunu yapabiliriz ve Türkiye gibi küresel bir ekonomi, büyük ekonomik bir zorlukla karşı karşıya olduğu gibi, bu zorlukları aşarak büyük bir ekonomik başarı hikâyesi yazabilir de. Bu bağlamda, ben bu durumu, Avrupa ile Türkiye arasındaki ilişkiye dair yeni bir fırsat olarak görüyorum. Gelecek, parlak veya kolay görünmeyebilir, ancak bunu başarabiliriz. Birlikte bunu başarabiliriz.

Bu nedenle, öncelikle hatalı düşünme biçimlerinden kurtulmamız gerekiyor. Birikmiş krizlerimiz olduğunu görmeliyiz. Bu krizler birlikte ele alınmalıdır. Birinci kriz, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci diye sıralayamayız; işe yaramaz. Birikmiş tüm krizleri ele almalı ve bu krizlere yanıtlar bulmalıyız. Bunu yapabiliriz, ancak bunun için dünyayı karşıtlıklar biçiminde gördüğümüz düşünme şeklini aşmamız gerekiyor. İş birliğine dayanan bir yol bulmalıyız. İnsanlar, insan toplulukları iş birliği yapmalı, karşı karşıya gelmemeli. Tarihsel çatışmaları aşarak ve insanlığın yararına uygun çözümler bulmalıyız. Bu gerçekten mümkün. Bu sadece yeşillerin hayali değil, 21. yüzyılın gerçeğidir. Yeni teknolojiler ve iş birliği bilgisine dayalı bir ekonomi inşa edebileceğimizi unutmamalıyız. Tek bir dünya var, birlikte yaşıyoruz, ya birlikte başarısız olacağız ya da birlikte başarılı olacağız.

Ele alınması gereken yeni gerçeklik bu ve iş birliği yaptığı takdirde Türkiye ve Avrupa birlikte pek çok şey başarabilir. Birlikte çalışırsak, üyelik tarihi ikincil bir soru halini alacaktır, çünkü gerçek ilişkisel yapılar gelişecektir. Gerçek bir işbirliğinin, ortak geleceğimize giden yolu açacağını düşünüyorum.

Bayanlar ve baylar, Türkiye muhteşem bir ülke, kültürüyle ve tarihiyle gurur duymalısınız ve onlardan yararlanarak ilerlemelisiniz. İlerlemeli ve vazgeçmemelisiniz. Bu, ulusunuzun kurucusu tarafından başlangıçtan itibaren bilindiği gibi sizin geleceğinizdir. Türkiye’nin bir dostu olarak, batıdan uzaklaşarak

gittikçe Orta Doğu’ya yaklaşmanın sizin için büyük bir hata olacağını düşünüyorum. Bu bilgece bir karar olmaz. Ortak çıkarlarımız var, aynı zamanda ortak değerleri paylaşıyoruz. Bu unutulmamalı. Bu nedenle ilişkimizin geleceğinin geçmişten daha da önemli olacağını düşünüyorum.

Yapılması gereken çok iş var. Pek çok fırsat kaçırıldı. Ayrıntılara girmek istemiyorum, ama her iki tarafın da kaçırdığı fırsatlar hakkında üzücü hikâyeler anlatabilirim. Bu deneyimlerden ders çıkarmalıyız. Bu kaçırılan fırsatlar, gelecekteki fırsatlar açısından belirleyici olmamalı. Geleceğimiz, fırsatlar üzerine inşa edilmeli ve yeni fırsatlar Türkiye için büyük olanaklar sunuyor. Daha önce de söylediğim gibi, güvenlik unsuru, yeni AB için merkezi öneme sahip olacak ve Türkiye bir NATO üyesi. Tüm AB üyeleri, er ya da geç NATO üyesi olacak. Bu oldukça açık. Bu nedenle, ortak güvenlik konusu AB ile daha yakın bir ilişki için olanak sunuyor. Bu durum, gelecekte Türk yetkililer tarafından kullanılmalı. Sonuç olarak, geleceğimiz konusunda oldukça iyimserim. Belki de bu mavi gökyüzüne sahip güzel şehirden hep etkilendiğimdir.

Ancak gelecekle ilgili iyimser olabileceğimize inanıyorum ve bu, yeni Avrupa tasarısının temel faktörlerinden biri olacak. Türkiye ile olan ilişkimizde de öyle. Bu nedenle söyleyebileceğim tek şey, bayanlar ve baylar, işe başlayalım. Ben bunun için çok yaşlıyım. Beni tanıtırırken 74 yaşında olduğumu söylediler, bu doğru değil. Gelecek ay 75 yaşına gireceğim, yaşlı bir adam olarak, harekete geçme ve ortak bir gelecek için çalışmaya başlama çağrısında bulunmak benim işim değil. Ancak gerçekten elimizde barış ve ilerleme için birlikte çalışma fırsatı var. Bu ortak bir imtihan ve diğer milletler tarafından da bunun kabul edileceğini düşünüyorum. Bayanlar ve baylar, büyük bir fırsatımız var ve bu fırsatı kaçırmamalı, zorluğunun boyutu hakkında ise çok karamsar olmamalıyız. Dediğim gibi gelecek ay 75 yaşında olacağım ama 1966 yılında ilk kez Türkiye’ye, İstanbul’a otostopla geldiğim zamanları çok iyi hatırlıyorum. Cebimde para yoktu, ama meraklıydım. İlğim vardı. O zamanlar Türkiye farklı bir ülkeydi. Türkiye sınırlarının dışındaki en büyük Türk şehri kabul edilen Berlin’de yaşayan bir Alman olarak diyebilirim ki, muazzam bir ilerleme kaydedildi. Memleketimde de ilişkimizdeki ilerlemeyi görüyoruz. Günümüzde, Türk bölgesinden bir kabine üyesi bile var. Kendisi iyi bir arkadaşım ve gelecek kim bilir ona neler getirecek.

Türk ailelerinin soyundan gelen, iş dünyasında çok sayıda insanımız var ve Alman ekonomik gelişiminin en büyük başarısı Biontech oldu. Peki Biontech kimin başarısı? İki Türk göçmen çocuğu, büyük bir başarıya imza attılar ve bundan birlikte gurur duyabiliriz. Biontech'in, ikili ilişkiler düzeyinde de ortak geleceğe dair iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum. Bu, eğer istenirse neler başarılabilirliğini gösteriyor. Bu nedenle bayanlar ve baylar, başarı hikâyelerinden gurur duyuyorum ve gelecek burada. Ortak gelecek için çalışmaya başlamalıyız ve bu noktada Türkiye'nin ve Avrupa'nın 21. yüzyılın geleceğinde önemli bir rol oynayacağını düşünüyorum. Çok teşekkür ederim.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Sırrı Süreyya Önder

Yönetmen Senarist

Yönetmen, senarist, yapımcı, oyuncu, gazeteci ve siyasetçi. 24. 25 ve 26. Dönem HDP milletvekili olarak görev yapmıştır.

SADAKAT BEKLENTİSİ VE GERÇEKLİK

Merhaba değerli misafirler. Tek tek saymayayım Meclis İdare Amirliği yaptığım için Protokolle çok uğraştım ama halen hangisi önce söylenir, hangisi sonra söylenir karıştırıyorum. Bunun büyük küskünlükler yarattığını da biliyorum. En iyisi bütün misafirler diyelim, hepimiz birbirimize omuz hizasından bakalım. Hepiniz hoş geldiniz.

Şikayetçi olduğum bir husus var. Sunucu arkadaşımız “hangi yönümlle tanıtacağı” bahsinde zorlandığundan bahsetti. Bu tanımlanamamak aslında bir meziyet falan değil. Daha cömert davrandığını düşünenler de pigment muamelesi yapıyorlar, Meclis’in renkli kişiliği falan diyorlar. Ama savcılar ve mahkemeler cezaevine atarken hiçbir renge, menge bakmıyorlar. Belki biraz gardiyanlarda işe yarıyor. Ben son cezaevine girdiğimde, yani yasama görevi bitip, cezaevi görevi başladığında gardiyanlar sadece güldükleri konuşmaları hatırlattılar bana. Oysa ben çok yakıcı konuşmalar diye değerlendiriyordum onları. Aklıma Brecht’in, Bertolt Brecht’in bir sözü geldi, tiyatro eserleri için söylemiş.

Mealın şöyle bir şey: “Beni güldürmeyen şeye güler geçerim.”

Salondaki konuklar arasında Her Joschka Fischer’de var. Bu sözü Almanca söyleyebilmek isterdim ama Almancayı 80’li yıllarda cezaevine girdiğimde, Dativ-Genitiv kısmına kadar öğrenebilmişim. Çünkü Almanca bilen yoktu koğuştta. “Für Ausländer Deutsch Lernen” gibi bir ismi olan bir kitap geçmişti elimize. Göçmenler için hazırlanmış bir kitaptı. Dativ genitiv kısmında bir insan evladının bu dili öğrenebileceğine olan bütün inancım yerle bir oldu.”

Nazım Hikmet de çok çekmiş bundan, artikel bahsinden çok çekmiş. Şöyle bir mısrası var, Rusça öğrenmeye çalışırken yapmış bunu: *Dilde devrim yaptım, bütün artikelleri attım.*

Her Fischer “Sadakat” bahsinde AB hedeflerine dönük ısrarımızı korumamız gerektiğinden bahsetti. Biraz benim Almanca serüvenim gibi görünüyor mesele. Onlar almak istemiyorlar, artikeller olmadan bizim dilimizi konuşamazsınız diyorlar. Eh biz de girmek istemiyoruz ama bu memlekette koca bir bakanlığı var ve yüzlerce bürokrat çalışıyor orada. Böyle bir garip ülkeyiz.

Böyle bir girizgahla başlayalım:

Sadakat kendi başına çok bir şey ifade etmiyor, başka kavramlarla anılmaya ihtiyacı var. Bunların en başta geleni, otoriterlik ve otorite.

Bana bu program geldiğinde, sadakat bahsinde konuşacağımı görünce bunun bir şaka olabileceğini düşündüm. Hayatta gerçeklik hariç hiçbir şeye sadakat duymuş bir insan değilim, hiç bir şeye. Onun için biraz konuşmayı buradan alayım ve bakalım hele nelere gelecek. Faşistler tarafından 70’li yılların sonunda katledilen Bedrettin Cömert, Gombrich’e ait için sanırım Sanatın Öyküsü kitabının çevirisini yapmıştı. Hafızam bana oyun oynuyor olabilir, beni bağışlayın. Ona yazdığı önsözde “*Bir kunduracı bile sanat hakkında konuşurken mutlaka kunduracıca bir şeyler söylemeli.*” diyordu. Ben de bu bağlamda “sadakat”ı biraz edebiyat, sanat ve siyaset ile anlatmaya çalışacağım.

Sadakat kendi başına çok bir şey ifade etmiyor, başka kavramlarla anılmaya ihtiyacı var ya da başka kavramların kendilerini tarif ederken vazgeçemedikleri üç beş demirbaş kavramdan birisi. Ve bunların en başta geleni, otoriterlik ve otorite. Otoritenin, en muhtaç olduğu olgu sadakattir dersek yanlış yapmış olmayız. Tüm enerjisini bizleri sadakat içerisinde tutmaya harcar. Resmi ideolojiye, kutsallara, tabulara, babaya, devlete, krala, sınırlara, geleneklere, örf adetlere... Böyle uzar gider bu liste. Tarihin başlangıcından beri de böyledir.

Şimdi burada Türk Ceza Kanunu'nun 301. Maddesi devreye giriyor. Bir kutsala laf etmeden bakalım bir cümle kurmayı becerecek miyim? Tarihin en eski zamanına gidiyoruz: Tanrı'yla şeytan bir olmuşlar, Eyüp Peygamberi sadakatle sınamışlar. Bu ülkede buradan bir çok kovuşturma, ceza, hapis, kutsala hakaret falan; hepsi bak sadık davranmamayla ilgili şeyler. Böyle başlamış; yani Tanrı'yla şeytan bir oluyor, Peygamberi sadakatle sınyorlar, dünyanın çilesini çektiriyorlar. Buna karşılık tarihte iyi anılmaktan başka bir kazancı yok Hz. Eyüb'ün. Yaraları iyileşiyor!!! İyi ama bununla sınanmadan önce Eyüp peygamberin bedeninde yaraları yoktu zaten.

Biraz daha yakın tarihe gelelim. Bu toprakların yaşadığı en büyük acılardan birine değineceğim. Bu acıya karşı Ermeni halkından bahsedeceğim. Bu acıya karşı resmi tarihin savunması çok ilginçtir sadakatle başlıyor. Kelimeyi söylediğimde -iki kelime- hepimiz hatırlayacaksınız: “*Millet-i Sadıka*”, sadık millet... Ermeniler o tarihe kadar kıyım, yıkım, büyük acılara, tehcire, uğradıkları tarihe kadar sadık millet olarak anılıyor. Bu bizi nereye götürüyor? Onlar sıdk-u sadakat ile hizmet ettikleri zaman iyiydi. Onlar sadakati bıraktılar, dolayısıyla başlarına geleni hak ettiler. Bakın otorite sadakate ne kadar muhtaç. Dolayısıyla hemen ardından bu iki kelimeyle, biz onların efendileri olmuş oluyoruz, -bunu söylemeden- onlar da bizim sadık hizmetkarlarımız ya da bendelerimiz. Hemen bir görev tarifi yapılıyor. Eh, böyle sadakatsizlikler yapınca başlarına gelenleri hak etmişlerdir söylemeseniz de olur, ki genellikle söylenmez. Bu kadarını sen endokrine edince, kafaların bir çoğu böyle düşünmeye başlar. Dolayısıyla şunu da kayda geçirebiliriz: Başta ne dedik? Otoritenin en muhtaç olduğu olgu sadakattir dedik. Hiyerarşinin de en muhtaç olduğu şey sadakattir. Eğer sadakat ilişkisini tesis edemezse ,hiyerarşi olamaz.

Vaktim 25 dakikayla sınırlı olduğu için sanattaki temsil biçimlerine değinmek istiyorum. Tiyatro, film, dizi, sinema, edebiyat... Buralarda çok görmüşsünüzdür; krala, yurduna, ailesine, atına, böyle sadakat çok anlatılır. Ama genellikle edebiyatta ve sanatta işlenen biçimi, aşk ve ilişkiler üzerindedir sadakatin. Orada da sadece kadına giydirmeye çalışılan bir deli gömleğidir. Erkek bundan münezzehdir, varestedir, hiçbir şekilde sorumlu tutulmaz. Her hangi bir Kara Murat serisi Kara Oğlan serisi düşünün, Türkiye'nin bu tarihi filmlerini, halen dönmekte olan filmlerini, adına komedi denilen filmlerini, komedi zannedilen, komik zannedilen filmlerini izleyin. Erkek gider Bizans, Rum bilcümle

gayrimüslimin kadınlarıyla tecavüze varan her türlü şeyi yapar. Bırak kınanmayı, hor görülmeyi, bu onun erkekliğinin bir nişanesine dönüşür. Bir de köy filmleri... Hiç yabana atmayın hani sinemamızda köy filmleri diye anılan filmleri. Kadın zorba ağanın ya da -turnak içinde- kahpe Bizans'ın tecavüzüne uğrar. O şartlarda bile -herkes beni bağışlasın başka türlü ifade etmek mümkün değil, özür dileyerek söylüyorum- ilk yediği damga “*orospu*” damgasıdır ve hiçbir “*orospu*” da filmin sonunu göremez. O yeryüzünden kalkmadan erkeklik rahata ermez. Filmin sonunda onlar yaşamazlar. Öyle bir film Türkiye'de final yapabilemez. O bir an önce kurtulunması gereken bir şeydir, tıpkı gerçek hayattaki kadın cinayetleri gibi.

Şimdi. Üstelik bu erkek egemen bakış yeniden, yeneden her gün üretilerek dolaşıma sokulmaktadır. Masum zannedilen, cahillikle açıklanmaya çalışılan ya da yönetenin ya da yazanın ne kadar da iyi niyetli olduğuyla geçiştirmeye çalışılan şeyler aslında bu stereotipi her gün hayatımıza sokuyor. O zaman sadakat için bir şey daha söylememiz lazım: Erkeklik ideolojisinin de en çok muhtaç olduğu şeydir ve arsızca her gün üzerinde, tepinir. Dolayısıyla sadakat çok matah bir şeye benzemiyor buraya kadar.

Şimdi filmimize geçebiliriz....

Hepinizin iyi bildiği -Herr Fischer ve diğer Alman misafirlerimiz bizi bağışlasınlar, onun dışında kalan yerli ve milli misafirlerimizin çok iyi bildiği bir film söyleyeceğim. Filmin adını söylediğimde hepimizin yüzüne bir gülümseme yayılacak: Züğürt Ağa. Hep iyi hatırlarız. Yazan Yavuz Turgul'dur, senaryosu ona aittir, selamlayalım buradan. Nesli Çölgeçen rejisini üstlenmiştir, yetkin bir ustadır. Şener Şen, Fusun Demirel, Erdal Özyağcılar gibi çok usta oyuncularından bir kadrosu vardır ve Türkiye sinemasında yapıtaşları filmlerden birisidir. Ama konumuzla alakalı bir yerde bir garabet içermektedir.

Şöyle bir -şimdilerde moda ya- bir sosyal deney yapsak. Mesela bu filmi serinkanlı bir dille Herr Fischer'e anlatıp, duygularını almak isterdim. Ondan sonra onun anladığıyla bizim çağrışım hafızamızda ki şeyin ne kadar farklı olduğunu üç beş gün düşünmemizi isterdim. Kabaca şöyle bir şey: Bir feodal üretim değerler sisteminin çözülmeye ve aşınmaya başladığı bir Anadolu parçasında, toprak sahibi, bir derebeyi diyelim biz. Çünkü oradaki insanların da, -serf diyelim- sahibidir. Bulunduğu köyün tavuğuna, ineğine,

insanına, toprağına, evine, vesaire komple sahip bir adam vardır. Bir takım zaafı vardır. Çiğ köfte yoğurmak, yani eti pişirmeden bulgurla karıştırmak. Almanlar çok yabancı değil; döneri öğrendiler, bunu da öğrenecekler inşallah. Normalde güçsüz bir insan olmasına rağmen güreşte başkalarını yenmesi karşılığında aç ve yoksul insanlara yemek dağıtmaktadır. Sonrasında işler karışıyor. Tamam, Şener Şen çok usta bir oyuncu ve görünce gülüyoruz. Yavuz Turgul gerçekten talebeliğini de yaptım; çok önemli bir yazar. Ama bakın serinkanlı çevirince tahrif ediyorsam söyleyin, hikaye böyle bir hikaye...

Sonra Kekeç Selman diye birisi gelir. Film zaten o derebeyliğin göstergesi olan adamın çizmeleri, gösterişli çizmesiyle başlar. Kekeç Selman'ın köye girişi de yalınayak girmesiyle tarif edilir. Ondan sonra bir gün Kekeç Selman ve köylüler bu ağanın buğdaylarını çalmaya karar verirler. Çünkü açtırlar. Kısmetleri ağanın keyfine bağlıdır. Üstelik bu ağanın babası para karşılığı ikinci, üçüncü evlilik yapmanın yollarını zorlamaktadır. Evlendiği gece ölür falan. Hepiniz filmi hatırladınız, neyi murad ettiğimi de anladınız. Film böyle bir film. Bizim kalbimiz flm boyunca hep ağanın yanına yerleşir. Biz normalde Şener Şen'i tutmamalıyız. Şener Şen o kadar usta bir oyuncu ki, o karakteri bize o kadar sevdireyor ki, birden bire kendimizi Şener Şen'in canlandırdığı karakteri tutarken görüyoruz. Biz normalde o köylülerin yanında olmayız ama bize Şener Şen'i tuturan onun performansı kadar, köylünün ona sadakatle davranmaması. Bakın filmin bütün kırılma noktalarında o sadakat sözleşmesinin ihlal edilmesi yer almaktadır. Genetik bir miras olarak “*sadakat ihlali*”ne dayanamıyoruz.

Hayatımıza bizim böyle sirayet etmiş. Bundan sonrasını biraz hızlandırarak gideyim. Bugüne kadar izlediğiniz filmleri ve bundan sonra izleyeceğiniz şeyleri biraz bu süzgeç ile de filtre etmenizi önermek için böyle küçük şeyler söyledim. Ben dün bu kente geldim. Gündoğdu Meydanı'nda bir başka etkinlikteydim. Nevruz kutlandı, orada konuşmacı olarak yer aldım. Şimdi sadakat bahsinden oraya gitmezsek ayıp olur.

İzmir İktisat Kongresi'ne önce bir değinmek lazım. İzmir İktisat Kongresi, bu “*Yurtta sulh, cihanda sulh sözüünün*” ilk ya da ikinci sarf edildiği yer. Tarihci değilim, farklı yorumlar var. Misak-ı Milliden daha azına razı olunmuş ve bütün batıya “*biz sizin Orta Doğu'daki hesaplarınız ile ilgili değiliz.*” denmiş ve bunun karşılığında; yani o karbon kaynakları bugün bize yeşil politikalar,

sol politikalar, çevre politikaları olarak Avrupa'nın ambalajlamaya çalıştığı ama kendisinin tepine tepine kullanmakta hiçbir beis görmediği, uğruna nice savaşların, orada çıkan petrol kadar akan kanların olduğu bir coğrafyaya Atatürk “*yurtta sulh cihanda sulh*” diyerek bir barış mesajı vermemiş aslında. Bu benim fikrim. Yani sizin oradaki hesabınızla biz ilgili değiliz, Osmanlı'dan elimizde kalan bu bakiyeye kendi yağımızda kavrulacağız demiş ve bunun karşılığında 100 yıllık bir avans almıştır. Biz de ülkeyi yüz yılda o lafla buraya getirmişiz.

Sonra bu başlangıçta “*biz*” kavramı giderek “*tek*”e indirgenmiş, “*tek*”e indirgenmek için de mutlaka o “*biz*”in içindekilerin bir ya da bir kısmının düşmanlaştırılması gerekir. Hayatın doğası bu. Bu da yapılmış. Ben işte ötekileştirilen bir kesimin çok değer verdiği, Orta Doğu'daki bütün halkların kutsal saydığı bir bayramda, Newroz'da konuşmacıydım. Ama Türkiye'de kısa bir resmi tarihi var, onu söylemek istiyorum. Önce zinhar yasaktı. Önce Kürt yasaktı, Kürt yoktu. Dağda yürürken kart kurt... Sonra Newroz diye bir bayramları yoktu, Kral Dahhak yoktu Asurlu kral, Demirci Kawa yoktu.. Sonra “*Nevruz olabilir*” dediler. Çünkü 91 ve 92 yılında 31 ve 92 kişi yanılmıyorsa Nevruz kutlamaları sırasında hedef gözetmeksizin açılan ateş sonucu katledildiler.S onra Nevruz'u kutlayabilirsiniz ama Newroz'u ‘w’ ile yazamazsınız dediler, İzmir'de bundan dolayı 7-8 kişi ceza aldı. Herhalde absürtlük tarihine geçecek bir şeydir; Nevruz'u v ile yazmakla w ile yazmak arasındaki farktan hapis cezası almak. Bu da bize nasip oldu çok şükür. Sonra bugün geldik, İzmir'e özgü bir durum değil. İzmir kozmopolit yapısından ve kültürel dokusundan dolayı tarihsel olarak bu çoğulculuğun en geç terkedileceği, en çabuk kazanılacağı bir bölge Avrupa'da da böyle. Almanya demeyeyim, misafirimize saygısızlık etmeyeyim; Fransa'da 90 yaş üstü nüfus 100 bini geçti epeydir. E bunlara bakmak için o kara çocukları sigortasız çalıştırmak lazım. Onları sigortasız çalıştırıyor ama mahallesinde de görmek istemiyor. E burada da uzunca bir dönem Kürt'e reva görülen midye işçiliğiydi, midye çıkarmaktı ve yüzme bilmeyen Mardinli çocuklar midye çıkarıyorlardı. Fakat zamanla kendileri olarak yaşama talepleri baskın geldi. Ötekileştirmeye karşı, yok saymaya karşı sevimli, sevimsiz birçok şey yaşanarak bugüne geldik. Dün Gündoğdu Meydanı'nda on binlerce insan ile beraber barışa olan özlemimizi, birlikteliğe, kardeşliğe, demokrasiye, özgürlüğe, eşitliğe olan özlemimizi dile getirdik.

Son söz olarak sadakat, sınırlara ihtiyaç duyar, sınırlar çizer. Madem ki çizilebilen bir şey, o halde silinebilen bir şey olarak da görebiliriz sınırları. Ben İzmir Belediyesi'nin bu gerçekten çok nitelikli adımını, bir kendi vadisini oluşturma ve o vadiden akma ve bunun yönlendiriciliğinin bütün ülkeye yayılması, giderek bölgesel bir hüviyet kazanması... Çünkü biz düşman ihtiyacı içeride bitti mi hemen en yakın

komşularımıza sarmakla biliniz. Burada İzmir halkına ve onun Belediye Başkanına, yöneticilerine gerçekten çok iş düşüyor. Sayın Tunç Soyer'in, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ve bütün katkı sağlayan arkadaşların etkisi ve gücü görünenin çok ötesinde bir başlangıç yaptığını düşünüyorum. 1,5 dakikalık zaman aşımıyla hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Sağ olun, var olun.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Fuat Keyman

Siyaset Bilimci - Sabancı Üniversitesi

Akademisyen. Sabancı Üniversitesi'nde rektör yardımcısı ve öğretim üyesidir. İstanbul Politika Merkezi'nin (İPM) direktörüdür. Demokratikleşme, küreselleşme, uluslararası ilişkiler, sivil toplum, kentleşme, Türkiye dış politikası ve Türkiye-AB-Amerika ilişkileri üzerine çalışmaktadır.

KENTLERİN TÜRKİYE'SİNİN İKTİSAT KONGRESİ

Hepinize merhaba. Konuşmama İzmir Büyük Şehir Belediye Başkanı Sayın Tunç Soyer Başkana üç teşekkürle başlayacağım.

Bu teşekkürlerimin ilki, uzun zamandır çalıştığım İzmir için düşündüğüm, bir bakıma yapılsa ne iyi olur dediğim bir fikrimi-hayalimi çok başarılı olarak gerçekleştirmiş olmasıyla ilgili. Cumhuriyetin 100'üncü yılında İzmir İktisat Kongresi'ne benzer bir kongre acaba İzmir'de olabilir mi diye düşünüyordum. Cumhuriyetin, cumhuriyet modernleşmesinin kuruluşunun temel taşlarından biri olan ve 1923'te yapılan İzmir İktisat Kongresi'nin yüz yıl sonra yeniden yapılması, hem yüzüncü yıl kutlamalarını taçlandırır, hem de ikinci yüzyıl için önemli bir altyapı ve çerçeve oluşturabilir düşüncesindeydim.

Sayın Tunç Soyer, sadece düşünmüyormuş, uygulamaya da geçiyormuş. İzmir İktisat Kongresi çalışmaları geçen Ağustos ayında İzmir'de başladı. Ondan davet aldığım zaman hem çok sevindim, hem de böyle bir çalışanın içinde olmaktan gurur duydum. Demokrasi alanında “Birbirimizden Razıyız” toplantısında ve “Yüksek İstişare Kurulu”nda yer aldım,

çalıştım, şimdi de karşınızda sunumumu yapacağım. Gerçekten çok önemli ve değerli bir çalışma oldu. Bu nedenle, Tunç Başkana, hem bu girişim için, hem de beni davet ettiği için çok teşekkür ederim. İzmir'in ayrıcalıklığı, güzelliği, önemi ve özgünlüğü, böyle bir konferansı yapmasıyla bir kere daha tescil edilmiş oldu. İzmir'e de teşekkürler.

GÖZYAŞININ DA GÖREVİ VARDIR

Tunç Başkana ikinci teşekkürüm, İzmir Belediyesi'nin 6 Şubat depremlerinden sonra deprem bölgesinde yaptığı çok değerli çalışmalarla ilgili. Depremden on gün önce eşimle birlikte Antakya'ya gitmiştik, 3 gün dolu dolu çok güzel bir zaman geçirmiştik. Antakya'nın güzelliği, tarihi, müzesi, insanları, restoranları, ipekçiliği, Musa Dağı, Defne, Samandağı, her yeriyle çok kıymetli, gidilmesi gereken bir yer. On gün sonra deprem oldu. Depremden iki hafta sonra tekrardan Antakya'ya gittim. Ziyaretim de, İskenderun'a, Samandağ'a, Defne'ye ve Gaziantep'in dışında Nurdağı, İslahiye'ye gittim. Çok çok zordu.

Bir ülkenin nasıl yönetilmesi gerektiği sorusuna yanıt ararken, demokrasi-iklim-ekonomi-güvenlik dörtgeni içinde hareket etmeliyiz.

Kıyametin yaşandığı bir yere dönüşmüştü canım Antakya'm ve diğer yerler. Yıkılmış binalar, kaybettiğimiz canlar, yok olan mekanlar, canlılar, yaşam yok olmuştu.

Deprem öldürmez, binalar, yani imar afları, izinler, kâr hırsıyla binalaşma, müteahitler, şirketler, en genelinde yıkıcı neoliberalizm ve onun destekçisi hükümetler ve yönetim anlayışları yok eder.

Son dört beş yılda Türkiye'yi yıkıcı neoliberalizm kısıncasına sokan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, bu sistemin yürütme ve gücün tek yerde yoğunlaşması temelli, denge denetleme tanımayan, kurumları yok eden hükmetme anlayışı; liyakat değil sadakate dayalı yönetim tarzının sonucunu görüyorduk enkaza dönüşmüş bölgede. Enkaza dönüşmüş Antakya'ya bakarken çok ney gördüm ki, Liyakat ve liyakata dayalı kurumlar yaşatır, buna karşın, Sadakat, mutlak sadakat yaşamı riske atmak, ölümü çağırmasıdır. Liyakata dayalı kurum ve yönetim olmadığı için insan kaybımız ve yok olan binalarımızı kabul edilemez derecede yüksek oldu. Liyakat yaşatıyor, mutlak sadakat yaşamı riske sokuyor.

Ben Antakya'da ve Gaziantep'de çalışırken, çalıştığım İstanbul Politikalar Merkezi'nden, Sabancı Üniversitesi'nden arkadaşlar Maraş'a, Adıyaman'a gitmişlerdi. Tüm bu yerlerde, sivil toplum örgütleri ve belediyeler, gönüllüler, canla başla çok zor bir ortamda çalışıyorlardı. ihtiyaç Haritası, Ahbap, Türk Psikologlar Derneği, Türk Tabipler Birliği, ve çok sayıda sivil toplum kuruluşu ve gönüllüleri çok iyi işler yapıyorlardı. İzmir, İstanbul, Ankara, Eskişehir, Tepebaşı, Konya vb. belediyeler orada, gece gündüz demeden çalışıyorlardı. İlk 48 saat, ilk hafta, devletin yavaş, Kızılay gibi kurumların çalışanları hariç, çok kötü performans gösterdiği bir görüntüyle karşılaştık.

Akademik kariyerimin sonlara gelmiş ve uzun zamandır sivil toplum, insani yardım vb. konularda çalışan birisi olarak, çok önemli ve tarihsel değer taşıyan Kızılay'ın, bir şirkete dönüşmesini, çadır satmasını, çok kötü bir lider ve yönetim anlayışına sahip olmasını izlemekten çok üzgünüm. Türkiye'de, çadır satan, kan satan, Türkiye'de Eczacılar Birliği'nin depreme tırlarla getirmiş olduğu ilk yardım ilaçları için para isteyen bir Kızılay'ı izliyoruz. Holdingleşmiş, depremde bile ilk önce holding olarak para kazanmayı düşünen bir Kızılay. Ne kadar acı ve üzücü.

Bundan iki ay evvel Urfa'da Harran Üniversitesi'nin davetiyle bir konuşmaya gitmiştim. Bilmiyorum gittiniz mi son zamanlarda Urfa'ya. Herkesin şikayetçi olduğu bir belediye başkanı var. Tunç Başkan'ın tam zıttı. Trafiki tıkayan yollar, en ufak bir yağmurdaki zemin çamurlaşır alt geçitler yapan. Yaptığı geçitler trafik kazalarına neden oluyor. Trafiki rahatlatacağım diye trafiği mahveden bir sistem. Ve o gün bazı arkadaşlar şu korkutucu soruyu soruyorlardı: *“Burada şiddetli yağmur yağarsa ne yapacağız?”*. Ve şiddetli yağmur yağdı. Bu yönetim anlayışı nedeniyle, 20'ye yakın insanımızı kaybettik. Niye kaybedelim. Canlarımız, insanlarımız niye ölsün? Bu belediye başkanı bir de ödül almış. Yıkıcı neoliberalizm, liyakatsiz yönetim anlayışı ve sadakata dayalı kurumların yarattığı riskler bu tür sonuçlar doğuruyor.

İzmir Belediyesi, çalışanları, gönüllüleri, oradaydı, deprem bölgesinde gece gündüz demeden çalışıyorlardı. Tunç Başkan oradaydı. Çok teşekkürler Tunç Bey. Bir teşekkür de, İhtiyaç Haritası kurucularından, İzmir'de yaşayan Ali Ercan dostuma.

Belediyeler, sivil toplum, gönüllüler orada müthiş işler yapıyorlar. Biraz evvel içeri girerken bir arkadaşla tanıştım; bölgeden yeni gelmiş. Gerçekten, müthiş insanlarımız, müthiş gençlerimiz, çalışıyorlar, fark yaratıyorlar, geleceğe umutla bakmamızı sağlıyorlar. Tunç Başkan ve İzmir Belediyesi; iyi ki varsınız, iyi ki oradaydınız. O insanların size ihtiyacı vardı. O insanların çağrılarına belediyelerimiz, sivil toplum örgütlerimiz yanıt verdiler. Çok teşekkürler.

Deprem bölgesindeyken ve oradan ayrılırken hakikaten duygusal oluyorsunuz, üzüntü çaresizlikle, kızgınlık kötümserlikle birleşiyor. Çünkü hep diyorlar ya, televizyonda görüldüğü gibi değil; hakikaten arkadaşlar, televizyonda görüldüğü gibi değil, kıyamet gibi bir yerden bahsediyoruz. Antakya, Maraş, Adıyaman. İlahiye ve diğer yerler enkazın ötesinde kıyamet yaşanmış bir görüntüde. Ne yapmam lazım, bu duygulardan kurtulup düşünmeye nasıl geçebilirim? Bu soruları kendinize soruyorsunuz. Uçakta okuduğum Mevlana Celalettin Rumi'nin sözleri aklıma geliyor. Size o sözleri aktaracağım ve konuşmama başlayacağım; bu, Tunç Bey'e üçüncü teşekkürüme geçmemi de sağlayacak.

Mevlana şöyle söylüyor: *Gözyaşının bile görevi varmış, ardından gelecek gülümseme için temizlik yaparmış.*

Gerçekten, deprem bölgesindeki sivil toplum örgütleri, belediyeler, gönüllüler ağlarken, çalışırken döktükleri gözyaşlarıyla yeni bir dönemi başlatmak istediler. Yeni bir dönemin önünü temizlediler. Peki, yeni bir dönemi nasıl başlatacağız, hangi yönetim anlayışı, vizyonu ile başlatacağız? Bu yeni dönemi hangi parametreler ve normlar üzerine kuracağız? Hangi temel ilkelerle ile ülke/şehir yönetimi için talepte bulunacağız ki, tekrardan Antakyalar, Maraşlar yaşanmasın, Urfa örneğinde olduğu gibi selleri yaşamayalım, insanlarımızı, mekanlarımızı, yaşamlarımızı, canlarımızı kaybetmeyelim. Bu bağlamda da Tunç Bey'e üçüncü teşekkürüm bu konferans için. İzmir'de ikinci yüzyıla girerken İktisat Kongresi yapmak, ülkenin farklı yerlerinden farklı aktörleri biraraya getirmek, geçen yüzyılın muhasebesini yapmak, gerekli dersleri almak, bu derslerle geleceğe bakarak, o geleceğe bakış için de temel parametreleri, normları, alanları birlikte çalışmak, birlikte konuşarak vizyon ve ortak akıl üretmek. Bence yaptığınız bu girişim, bu uzun ve çok boyutlu çalışma, çok değerli Tunç Başkan; İzmir'de olmasının çok da önemi var, ve İzmir bu çalışmanın burada olmasını

tümüyle hak ediyor.

Yüzyıl önce yapılan İzmir İktisat Kongresi, bir ulus devlet kurma projesinin bir boyutuuydu. Cumhuriyet modernleşmesiyle ulusal kalkınmacılığın kesişim noktasında yapılan bir kongreydi. Yüzyıl sonra artık kentli bir Türkiye'de yaşıyoruz, kentli bir küresel dünyada yaşıyoruz. Bundan sonraki yüzyılın en önemli boyutlarından biri kentler olacak. *“Kentlerin Türkiye'si”*nde yaşayacağız. Bugün, Türkiye'nin kentleri olgusundan Kentlerin Türkiye'si'ne geçme sürecini yaşıyoruz. Kentlerin Türkiye'si içinde de, her kent önemli ancak ekonomileri, sosyolojileri, demografileri, katkıları ve etkileriyle farklılaşan kentler de var; sadece kendileri için değil, etrafı, bölgesi ve Türkiye için de kritik önem taşıyan kentler. Bu tür kentlere, *“kent bölge”* diyoruz.

Kentler üzerine yazdığım kitaplarda hep vurguladığım üzere, ülkemizde kent bölge olma özelliğini barındıran ve geleceği için büyük potansiyel taşıyan kentlerin başında İzmir geliyor. Nasıl İstanbul küresel kent, Ankara siyasi başkent ise, İzmir'de Türkiye'nin en potansiyelli kent bölgesidir. Türkiye'nin geleceğinin İstanbul gibi İzmir'in geleceğinde de yatıyor olması bir abartı değildir. Şüphesiz ki, bu bağlamda en önemli soru, İzmir'in kendisini nasıl yöneteceği, bir kent bölge olarak nasıl yönetilmesi gerektiğidir.

İzmir, bir kent bölge; çünkü İzmir'den konuşmak, Manisa'dan, Bergama'dan, Aydın'dan, Denizli'den, Balıkesir'den konuşmak anlamına geliyor. Bu anlamda, İzmir'den konuşmak, bir bölgeden ve bölge içi ilişkilerden, ağlardan, bağlantısallıktan ve döngüsellikten konuşmak anlamına geliyor. Bir kent bölgenin iyi yönetilmesi, bir bölgenin iyi yönetilmesi, o bölgede birlikte yaşamın, ekonomik dinamizmin olması, ama en önemlisi insanların, canlıların, doğanın yaşamın yok olmaması, enkaza dönüşmeden yönetilmesi anlamına geliyor. İzmir'in iyi yönetimi Türkiye ve geleceği için çok önemli. Bu nedenle, bu konferansın İzmir'de yapılması çok önemliydi ve siz bunu gerçekleştirdiniz Tunç Bey. Çok teşekkürler.

CUMHURİYET MODERNLEŞMESİ

Yüzyıl evvel İzmir İktisat Kongresi bir tarafta milleti hareketlendirmek, birlikte yaşamayı, ekonomiyi

güçlendirmek, öbür tarafta da devleti korunaklı hale getirmek için, yani bir ulus devlet kurmak için yapılan bir kongreydi. Cumhuriyet döneminin ilk adımlarından biriydi. Çünkü biliniyordu ki, ekonomi olarak bağımsızsanız ve güçlüyseniz, siyasi olarak da, uluslararası ilişkilerde de, güçlü olabilirsiniz. Atatürk bu vizyon ve stratejiyi uygulamaya sokarken bize çok önemli üç yolu açtı.

Cumhuriyet, ulus devlet, kurumsal yönetim ve kuyönetim reformu temelli bir modernleşme projesiydi. Belki demokrasi referansı yoktu ama modernleşme projesi olarak bugün hem vizyon hem kurumsal reform temelinde ne kadar değerli olduğunu görüyoruz. Modernleşmenin demokrasi ile eklenmesi ve iç içe geçmesi gerekir. Fakat, son 10 yıldır sadece Türkiye'de değil, Avrupa'da, dünyada demokrasiden sapmaya, *rekabetçi otoriterlik* dediğimiz akımın güçlenmesine, güçlü liderler döneminin başlamasına, denge denetiminin olmamasına, neoliberal ekonomik politikaların hegemonyasına ve kurumların zayıflatılmasına şahit oluyoruz. Bu sadece Türkiye değil, Trump Amerika'sından, İtalya'ya, Macaristan'dan Brezilya'ya kadar dünyanın bir çok ülkesinde iklim krizi ve sıcak savaşın belirlediği bir çerçevede yıkıcı kutuplaşma yaşandığını görüyoruz. İklim krizi ve savaş, kıyamet senaryolarının geçerlilik kazanmasına yol açtı. Bugün, hem dünya da hem ülkemizde iklim-ekonomi-demokrasi-güven alanlarında birlikte hareket eden *“dörtlü kriz”* ortamındayız. Demokrasiden vazgeçildiği zaman, daha doğrusu demokrasinin içi oyulduğu zaman gördüğümüz gelişme, kurumların ve liyakatin yok olması ve liyakat yerine sadakati ön plana çıkarması oluyor. Kurumların ne kadar önemli olduğunu bugün ülkemiz de, sadece depremlerin yarattığı kıyamet manzaralarında değil, aynı zamanda, ekonomik ve siyasi krizde, devlet ve demokrasi krizinde gördük. Yüzyıl önceye gidersek, Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi temelinde ve diğer alanlarda yaptığı ve bugün hala geçerliliği olan vizyonu görürüz: Kurumsallaşma ve kurumsal reform.

Belki o günkü kurumsallaşma atılımı toplumla birleşmedi, belki kurumsallaşma birlikte yaşama kültürünü tam anlamda yaratamadı. Ama ulus devlet kurma projesi içinde; devlet, ekonomi ve toplum yönetimi alanlarında liyakata ve eğitime dayalı çok önemli kurumsal reform süreci ve uygulaması başlatıldı, bunda başarılı da olundu. Örneğin, o gün sağlık alanında yapılan kurumsal reformun, son dönemde

yaşadığımız Covid, salgın ve sağlık krizinde ne kadar önemli olduğunu gördük.

İkincisi, İzmir İktisat Kongresi yapılırken, çok önemli ve bugün hala geçerliliği olan reform ve atılım da eğitim alanında yapıldı. 10 Kasım’larda yaptığım Atatürk konuşmalarında da vurguladığım gibi, Atatürk’ün vizyoner liderliğinin en çarpıcı ve önemli boyutlarından biri, -ki çok bilinmez- yapmak istediği eğitim reformu için hemen savaş sonrası Amerika’nın pragmatik felsefesinin kurucularından, Amerika’daki devlet okulları ve eğitimi üzerine çalışan John Dewey’i Türkiye’ye davet etmesidir. John Dewey gençtir. Akıl hocası William Jameson’a -ki Amerika’nın en önemli felsefecilerindendir- sorar: “*Mustafa Kemal Paşa’dan böyle bir davet aldım. Eğitim reformu yapıyor mus, beni çağırıyor, gideyim mi?*” “*Mustafa Kemal Paşa çağırıyorsa git.*” der Jameson, ve Dewey Türkiye’ye gelir. İstanbul, Bursa, Ankara’da çalışmalarda bulunur ve ilk maarif raporu yazılır. O maarif raporu hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Eğitim ülke boyutunda yaygınlaştırılır. Köy Enstitüleri kurulur. Dewey’nin “*Kaynaklarınız az ise öğretmenlere odaklanın.*” önerisi temelinde öğretmen yetiştirmeye odaklanılır.

10 Kasım 1938’de Atatürk’ü kaybederiz. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Dewey ülkemize geri gelir ve bir Köy Enstitüsü’nü ziyaret eder. Dönüşünde Londra’da yaptığı konuşma da Atatürk’ün değerini ve kendi için önemini vurgulayarak, “*Biz Amerika’da devlet okullarını iyileştirmeye çalışıyoruz, başarılı olamıyoruz, ama Atatürk döneminde Türkiye Köy Enstitüleriyle bunu başarmış, Türkiye’den öğrenebiliriz.*” der. O dönemki eğitim reformunun ne kadar önemli olduğunu, bugün yurt dışına verdiğimiz beyin göçü sorununda bir kez daha anlıyoruz. O reformun önemini eğitimin kalitesini azaldıkça bir kez daha anlıyoruz. Yüzyıl sonra, ikinci İktisat Kongresi, eğitim alanının önemini devam ettirecek önemli öneriler getiriyor. Bundan da çok mutluyum.

Üçüncüsü, yüzyıl önce, Atatürk ve cumhuriyet modernleşmesi sadece dış politika değil, dünyadaki Türkiye algısı ve Türkiye’nin itibarını yükseltmişti. İtibar Atatürk için önemli bir kavramdı. Adaletli ve özgür olmak ile itibarlı olmak bağlantılı ve ilişkisels kavramlardı. Anti-empyralist Kurtuluş savaşını yaparken, aklında dünyanın itibarlı bir ülke olarak yaklaşacağı Türkiye ütopyası vardı. Mustafa Kemal sadece sömürgecilğe karşı savaşan ve kazanan ilk

lider değil, aynı zamanda ondan sonra yapmış olduğu reformlarla Türkiye’nin itibarını yükselten vizyoner bir liderdi. O yüzden de o günden bugüne küresel liderlik sıralamalarında hep ilk üçtedir Mustafa Kemal. Ziyaret ettiğiniz, Asya, Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu ülkelerinde ismi Mustafa ya da Kemal, Mustafa Kemal, hatta Mustafa Kemal Paşa olan insanlarla karşılaşacaksınız. Çok sevdiğim romancıardan Amin Maalouf’un son romanı ile ilgili bir mülakatını okumuştum. Amin Maalouf’un teyzesinin ismi Kemal. Kemal Teyzesinin ismine şaşırdığını, ama teyzesinin şaşıracağı bir şey yok, Mustafa Kemal’den geliyor dediğini anlatır.

Bu nedenle yüzyıl önce Türkiye, İzmir İktisat Kongresi ile, ulus devlet kurmayı, eğitim reformunu gerçekleştirmeyi ve itibar kazanmayı başardıysa, bugün de başarabilir. Fakat bugün de başarırken, geçmişten ders almamız, geçmişe eleştirel olarak da bakmamız, geçmişteki eksikliklere ve artılara bakarak Türkiye’yi gelecek yüzyıla hazırlamamız gerekiyor. Bu bağlamda son olarak, Cumhuriyeti ve cumhuriyet modernleşmesini ikinci yüzyıla taşıyacak vizyonun ana boyutlarını, geçmişten ders alarak ve aynı zamanda geçmişi eleştirel bir gözle okuyarak, dünyayı iyi analiz ederek, bilim ve vicdanı birlikte düşünerek ortaya koyabiliriz. Sözlerimi, İzmir’in performansının ikinci yüzyılda Türkiye için, bölgesi için, ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak bitireceğim.

BAŞARAMADIKLARIMIZ

Öncelikle, ilk yüzyılda yapılan önemli hamlelerin yanında bugüne kadar ne tür eksiklerimiz oldu sorusuna maddeler halinde yanıt vermek istiyorum. Bu, aynı zamanda, ikinci yüzyıl için önemli ve kurucu boyutlar ya da parametreler için bize önemli ipuçlarını verecektir.

Üç tane temel eksiklerimiz ya da başarısızlığımız oldu: Birincisi, 1950’lerde demokratikleşmeye geçtik, 1980’lerde küreselleşmeye geçip önemli küresel ülke örneklerden biri olduk. 2000’li yıllarda bugün durgunluk olsa da Türkiye-AB ilişkilerinde tam üyelik müzakere ve Avrupalılaştırma süreci başladı. Gümrük Birliği modernizasyonu, ekonomide, eğitimde, Erasmus’larıyla Avrupalılaştırma dediğimiz süreç hâlâ devam ediyor. 2014’ten bugüne de demokrasi-den sapma, rekabetçi otoriterleşme ya da popülist

otoriterleşme dönemini yaşıyoruz. 1923’den bugüne yaşadığımız modernleşme, demokratikleşme, küreselleşme, Avrupalılaştırma ve otoriterleşme süreçleri içindeki ortak nokta şu; demokrasiyle ilgili büyük eksiklerimiz var. Demokrasiye geçtik 1945’te ama demokrasiyi pekiştiremedik, içselleştiremedik. Kasabadaki tek oyun konumuna getiremedik. Ülkemizin karnesi hiçbir zaman iyi olmadı. Demokrasi darbelerle kesintiye uğradı ve 2014’den başlayarak demokrasiden rekabetçi otoriterliğe ve popülist otoriterliğe geçiş dönemini yaşıyoruz. Dünyada da yaşanan otoriterleşme dalgasına paralel, bu dönemi ülkemizde de yaşamaya devam edeceğiz gibi görünüyor.

İlk yüzyılda başaramadığımız ikinci şey, farklılıklarımız içinde birlikte yaşamak. Farklılıklar, çeşitlilik, çokluk içinde birlikte yaşamayı tam olarak başaramadık. Farklılıklarımız içinde eşit vatandaşlık anlayışını güçlendiremedik. Güvenlik korkuları ve güvenlikçi siyaset tercihleri, birlikte yaşamının önündeki en önemli engellerden bir oldu. Buna karşın, demokrasiyi geliştirdiğimiz, demokratik reform yaptığımız ve demokrasiyle birlikte yaşamla birleştirdiğimiz zamanlar -kısa aralıklar olsa da- Türkiye’nin daha istikrarlı, daha güvenli daha yaşanabilir olduğu zamanlar oldu. Bu nedenle, birlikte yaşamayı, farklılıklarımız içinde eşit yurttaşlar olarak, eşit vatandaşlar olarak birlikte yaşamayı muhakkak gerçekleştirmemiz gerekiyor.

Üçüncüsü; Tunç Başkan’ın vurguladığı gibi: ekoloji-demokrasi-ekonomi dengesi. Artık yeni bir dostumuz ama aynı zamanda bize meydan okuyan, sürekli ikazlar da bulunan, bazen ikazları afetlere dönüşen yeni bir hatırlatıcımız var: doğa. Bu alanda yaşadığımız riskler, iklim krizi ve küresel ısınma. Antroposen çağında yaşıyoruz ve iklim krizi bu çağın en önemli riski. İklim krizine odaklanmadan, iklim krizini çalışmadan, geleceğe güvenle bakamayız. Artık iklimi düşünmeden, demokrasiyi, ekonomiyi ve güvenliği düşünemeyiz. Bu nedenle de, bir ülkenin nasıl yönetilmesi gerektiği sorusuna yanıt ararken, demokrasi-iklim-ekonomi-güvenlik dörtgeni içinde hareket etmeliyiz. Birlikte yaşamayı düşünürken, muhakkak iklimle birlikte, muhakkak ekolojiyle, doğayla birlikte düşünmemiz gerekiyor. Devlet-toplum-birey ilişkilerine ve ilişkilerin yönetimi sorununu ekoloji-demokrasi-ekonomi dengesi üzerinde çerçevesinde ele almalıyız. Bu bağlamda, Birinci İktisat Kongresinden bugünkü çalışmamızın farklılaştığı noktalar; demokrasi, kentler ve iklim oluyor.

KENTLERİN İKTİSAT KONGRESİ

Peki, bunu nasıl yapacağız? Doğa ile birlikte düşünmeyi nasıl yapabiliriz? Antroposen kavramını kullanmanın faydalı olduğunu düşünüyorum. Antroposen, 17’nci yüzyıldan başlayarak, 18-19 ve 20. yüzyıllarda devam eden ve son 50-60 yıldır giderek hızlanan, belirginleşen bir biçimde, küresel ısınmadan iklim değişikliğine, biyoçeşitliliğin yok olmasından gıda, su gibi temel ihtiyaç kaynaklarında yaşadığımız krizlere uzanan bir alanda, “*insan hatası*” döneminde yaşadığımız anlamına geliyor. Şüphesiz ki, doğanın ve çevrenin değişimi de bu sorunlara etki ediyor, ama insan hatalarının ve tercihlerinin bu sorunlara etkisi çok çok daha yüksek bir oranda. Depremlerin, yangınların, sellerin afetlere dönüşmesinde gördüğümüz gibi, sorunları ve riskleri yaratan ana aktör insan. Şüphesiz ki, insan hataalrı dediğimiz zaman. tüm insanlar ama egemen sınıflar, şirketler, yıkıcı neoliberalizmi taşıyan aktörlerden bahsediyoruz,

İnsan odaklı olmak ve insan odaklı olarak sorunlara, süreçler ve gelişmelere yaklaşmak, tercihlerde bulunmak, antroposen kavramını ciddiye almamızı gerektiriyor. Sadece insan temelli ve odaklı olarak artık, ne demokrasi, ne ekonomi, ne güvenlik, ne toplum ya da dünya yönetimi düşünülebilir. Demokrasi, ekonomi, iklim, güvenlik, birlikte yaşam, ekolojiyi öcelemeyi ve insan odaklı yaklaşımın gerisine gitmeyi gerekli kılıyor.

İkinci önemli kavram, kent ve kentleşme. Kentleşen bir dünyada ve Türkiye de yaşıyoruz. Küreselleşen dünya, 2030’larda büyük ölçüde kentli bir dünya olacak. Türkiye’de, şu an kentlerde yaşayanların oranı yüzde 70. 2030 itibarıyla dünyadaki gelişmelere paralel olarak, tümüyle kentli olacak. Kent ve kentleşmenin hem potansiyelleri hem de riskleri var. Bununla birlikte yapmak istediğim öneri, hem Türkiye, hem küreselleşen dünyayı anlamak ve yönetmek soruları ve çözümlenmeleri için, ülke ve hükümet-devlet kadar, kent ve kent yönetimini analiz birimi olarak almamız gerekli ve faydalı olacaktır. Demokrasi-iklim-ekonomi-güvenlik dörtgenini hem ülke hem kent, hem hükümet-devlet hem de kent yönetimi içinde düşünmeliyiz. Bu iki alan ve analiz birimi, birbirlerini dışlamıyorlar, bağlantılı ve ilişkiseller.

Antoposen ve kent: Bir ülkenin ve kentin yönetiminde, doğaya, ekolojiye, iklime önem vereceksek, insan odaklı olmaktan çıkmamız gerekiyor. Canlılara, doğaya ve gezegene aynı değeri vermemiz gerekiyor. Eşit vatandaşlık kavramını, sadece farklı kimlikler arasında değil, insan, canlılar, doğa, gezegen ilişkilerinde de düşünmeliyiz.

Bu tür düşünce ve yönetim tarzının beş tane önemli ilkesi var. Kısaca sıralayalım:

Birincisi, “yaşamsallık” ve “yaşamdaşlık”. İnsanı odaklı değil, insan, canlı, doğa ve gezegeni içinde alan “yaşam” odaklı çözümlenme yöntemine ve yönetim anlayışına sahip olmak. Haklar ve özgürlükler temelinde eşit vatandaşlığı, sadece insan odaklı değil, yaşam odaklı yaşamdaşlık olarak tanımlamak.

İkincisi, “hak-temelli kapsayıcılık”. Yönetim ve karar alma süreçlerini aşağıdan yukarıya hareketle konuyla ilgili tüm aktörlere açmak ve ortak aklı müzakere ve birbirinden öğrenme ilkeleri aracılığıyla yaratmak.

Üçüncüsü, “bağlantısallık-döngüsellik”. Aktörler, süreçler, gelişmeler, bugün, dün, yarın, yaşam alanları, üretim-tüketim, haklar, özgürlükler, sorumlular arasında belirleyicilikten ziyade, bağlantısallık ve döngüsellik olduğunu kabul etmek.

Dördüncüsü, demokrasiyi, sadece yönetim anlayışı olarak değil, aynı zamanda, yaşam tarzı olarak uygulamaya sokmak ve içselleştirmek.

Beşincisi, Türkiye ve küreselleşen dünyayı anlarken kent ve kentleşmeyi önemsemek ve ciddiye almak. Türkiye'nin kentlerinden “Kentlerin Türkiye” anlayışına geçmek.

Antroposen, kentleşme; yaşamsallık; yaşamdaşlık; hak-temelli kapsayıcılık; bağlantısallık ve döngüsellik; bir yönetim anlayışı ve yaşam tarzı olarak demokrasi; ve “Kentlerin Türkiye”. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi bu ilkelerin tamamını içeren temalara sahip. İzmir, kent bölge olarak, “Kentlerin Türkiye'ne” geçiş için gerekli ilkelerin yaşama geçirilmesi açısından önemli bir potansiyele sahip.. Tunç Soyer liderliğinde, bu kavramları ve ilkeleri uygulamaya sokma ve içselleştirme şansı da yüksek. İzmir'in geleceğinin nasıl şekilleneceği, “Kentlerin Türkiye” hususunda için beni iyimserliğe ve umutlu olmaya itiyor.

Türkiye, iyi ki varsın; İzmir, iyi ki varsın; Tunç Soyer Başkanım, iyi ki varsınız. Tekrardan, beni davet ettiği için ama en önemlisi, 6 Şubat depremlerinin ilk saatlerinden bugüne oradaki insanlara el verdiğiniz için, gönüllülerinizle canla başla çalıştığınız için, aklaki olmanın ne demek olduğunu sergilediğiniz için, size ve İzmir'e teşekkür ederim. Sağ olun, Var olun.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Prof. Dr. Güven Sak

TEPAV Kurucu Direktörü

İktisatçı, akademisyen. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi eski rektörüdür. Kuruluşuna katkıda bulunduğu Türkiye Ekonomi Araştırma Vakfı (TEPAV) Başkanlığı görevine devam etmektedir.

DÜNYA YENİDEN YAPILANIRKEN TÜRKİYE’NİN ORTAK AKILLA İNŞASI

İkinci Yüzyıl İktisat Kongresi çalışmalarına katılmaktan çok memnun oldum. Çünkü geleceğe yönelik geçen Ağustos’tan beri neler yapılabileceğiyle ilgili bir şeyler konuşmaya başladık. Uzun bir süreden beri biz Türkiye’de genellikle anı yaşıyoruz, o gün olanlara sinirleniyoruz, buradan nasıl çıkacağımızı çok fazla düşünmüyoruz. Ama geçen Ağustos’tan beri İzmir Belediyesi’nin de katkısıyla “Peki bundan sonra ne olabilir, nasıl bir ortamın içerisindeyiz?” diye farklı alanlardan kişiler bir araya gelerek düşünme fırsatı bulduk. Bence güzel oldu.

Ben yabancılara Türkiye’yi anlatırken onlar da genellikle yalnızca anın problemleriyle ilgileniyorlar. Bu dönemin kerameti kendinden menkul, birtakım ham fikirlerin hızlı, doğrudan doğruya uygulama imkânının bulunduğu bir dönem olmasına bakıp Türkiye’de neler oluyor diye merak ediyorlar. Ama aslında Türkiye’de olup bitenleri anlamak için ana bakmamak gerekiyor. Türkiye’ye orta vadeli bakmak gerekiyor. Hani şimdi şikâyet ediyoruz ya, gençler yurt dışına gidiyor, Hollanda, Almanya bizim mühendislerimizle doldu diye, demek ki ülkenin üniversiteleri

oralarda rahatlıkla iş bulabilecek, evrensel nitelikte becerilere sahip insanları yetiştirebilmiş, hâlâ da yetiştirebiliyor. Onlar da gidip oralarda iş bulabiliyorlar. Eğer biz burayı düzeltebilirsek, toparlayabilirsek geri gelirler. Dolayısıyla ben biraz ikinci yüzyıldan bahsedeceğim. Çünkü ilk yüz yılın İktisat Kongresi’ni tartıştık.

İlk yüz yılın İktisat Kongresi’ni herhalde şöyle düşünmek lazım: Benim dedemle anneannem 1922 yılında evlenmişler. Dedem yaklaşık on yıllık savaştan sonra, Balkan Harbi’nden Çanakkale’ye geçmiş, sonra Doğu Cephesi’ne gidip, ondan da sonra Filistin Cephesi’nde esir düşüp Bursa’ya ancak 1922’de geri gelebilmiş. O zaman evlenmişler. 1922’de evlendiklerinde 40’a yakın bir yaştaymış. Çocuklarını nasıl bir ülkede yetiştireceklerini, nasıl bir ülkede yaşayacaklarını bilmiyorlardı. Çünkü alıştıkları dünya ortadan kalkmıştı. Büyük imparatorluk hızlı bir şekilde küçülmüş, ekonomik işleyişi sağlayan o hayat damarlarının hepsi kopmuştu. 1923’te, ilk İzmir İktisat Kongresi ile yenisinin nasıl tasarlanacağıyla ilgili düşünmeye imkân veren bir başlangıç yapılmış aslında.

Artık küresel değer zincirlerinin yeniden yapılanacağı bir sürecin içerisindeyiz. Karbon ayak izi ile atık yönetimine dayalı yeni parametrelere nasıl intibak edeceğimize hazırlanmamız lazım.

Şimdi de benzer bir sürecin içerisindeyiz. Keynes’in 1919 yılında yayınlanan *Barışın Ekonomik Sonuçları* kitabının girişindeki iki paragraf diyor ki: İşte çok azımız son yarım asırdır içinde yaşadığımız ekonomik organizasyonun güvenilmez ve geçici olduğunun farkındaydık.

Deprem de son 20 yıl açısından bakınca Türkiye’de böyle bir etki yarattı. O da bu toplantıları, ileriye düşünmeyi aslında daha da manalı hale getiriyor.

TÜRKİYE İLK YÜZ YILDA GÜÇLÜ BİR KAPASİTE BİRİKTİRDİ

Genellikle Türkiye’den bahsederken çok bir şey yapmamış gibi konuşuyoruz ama ilk yüz yılda güçlü bir kapasite biriktirdik. Dolayısıyla önemli bir ülke oldu Türkiye. Bugün Türkiye’yle ilgili dışarıda görünen algının nedeni, bu yüz yılda biriktirdiğimiz birikimden kaynaklanıyor, bunu unutmamak lazım. Anlatırken “1980’de dışa açıldık, 1999’da Gümrük Birliği düzenlemesi yaptık.” diyoruz ama o araya ben birkaç şey daha ekledim.

1937'de Karabük Demir-Çelik kuruldu, ilk demir-çelik fabrikamız. Japonya'nın ilk demir-çelik fabrikası 1887'de, Almanların 1883'te kuruldu. 1960'ta Ereğli Demir-Çelik, 1970'te İskenderun Demir-Çelik kuruldu. İskenderun Demir-Çelik ile ilgili 1969'da Amerika'da New York Times'ta şöyle bir başlık var: "600 tane Sovyet teknisyeni Türkiye'de demir-çelik fabrikası kuruyorlar".

1969'un nasıl bir yıl olduğunu unutmamak lazım. 1968'de Çekoslovakya işgal edilmişti, Soğuk Savaş'ın en civcivli günleriydi, Türkiye'de on binlerce Amerikan askeri vardı. Türkiye bir taraftan da Sovyet krediyle aslında demir-çelik fabrikası yapıyordu. Kore'de ilk demir-çelik fabrikasının kuruluşu 1968 yılında. Böyle bir dünyanın içindeydik. Zorluklara rağmen bir kapasite biriktirdik ama şimdi aynı 1923'te karşı karşıya kaldığımız gibi dünya değişiyor.

BUNDAN SONRA YAPACAĞIMIZ HER İŞTE PARTNERİMİZ DÜNYA

Artık küresel değer zincirlerinin yeniden yapılacağı bir sürecin içerisindeyiz. Çünkü bundan sonra muhasebe sistemi, hesap yapma sistemi değişecek. Hesap yapma sistemindeki değişiklikten kasıt şu: Eskiden birtakım mali parametrelere bakarak "Bu projeyi yapalım mı, yapmayalım mı?" derdik, bundan sonra bu kongre çalışmalarında da ortaya çıktığı gibi yeni bir partnerimiz daha var dikkate almamız gereken. O da doğa, dünya. Dolayısıyla atacağımız adımın, yapacağımız yatırımın fizibilitesini hesaplarken bundan sonra, bunun yalnızca refaha katkısı değil, dünyaya olan maliyetini, dünyaya vereceği hasarı da dikkate alacağız. Tabii bunun, implikasyonlarını düşünebilirsiniz. Şimdi giderek güç kazanmakta olan yeşil anayasacılık diye bir eğilim var. Onunla birlikte aslında devletin ekonominin içerisindeki rolünün giderek arttığını göreceğiz. Çünkü bu partnerin sesini gündeme getirecek olan, tartışma masasına getirecek olan faktör devlet olacak önümüzdeki dönemde. Dolayısıyla kamunun bu nedenle ağırlığının artacağı bir dönemde olacağız.

YENİ BİR DÖNEMİN İÇERİSİNDEYİZ

Bu yeni dönemin bir başka özelliği daha var. Eskiden bir kriz olduğunda eski dengeye geri sıçradık. Bu kez dünyanın her tarafında, hep birlikte oluşum

halinde bir sistemin içindeyiz. Hep birlikte ileriye doğru sıçrayacağız. İleriye doğru sıçrarken hepimiz kendi intibak kabiliyetimizi arttırmak, dikkat etmek zorundayız. Eğer yanlış yere doğru sıçrarsak, yanlış hesaplar yaparsak, oyunun dışında kalabilme ihtimalimiz var. Dolayısıyla dünden daha farklı yeni bir dönemin içerisindeyiz. Kimseyi de bu sürecin içerisinde geride bırakmamamız gerekiyor. Bir halden diğerine sıçrayacağız ama herkesin sıçrama kabiliyeti, intibak kabiliyeti farklı. Dolayısıyla bazıları diğerleri kadar iyi sıçramayabilir, doğru yere doğru gidemeyebilir. O zaman o başlangıç koşullarını herkes için eşitlemek, bu sıçramayı, bu geçiş süreci yönetimini örgütlemek de yine kamunun ödevlerinden bir tanesi olacak. Bugünkü hazırlıkların önemi de bence oradan kaynaklanıyor. Ona iyi çalışmamız lazım.

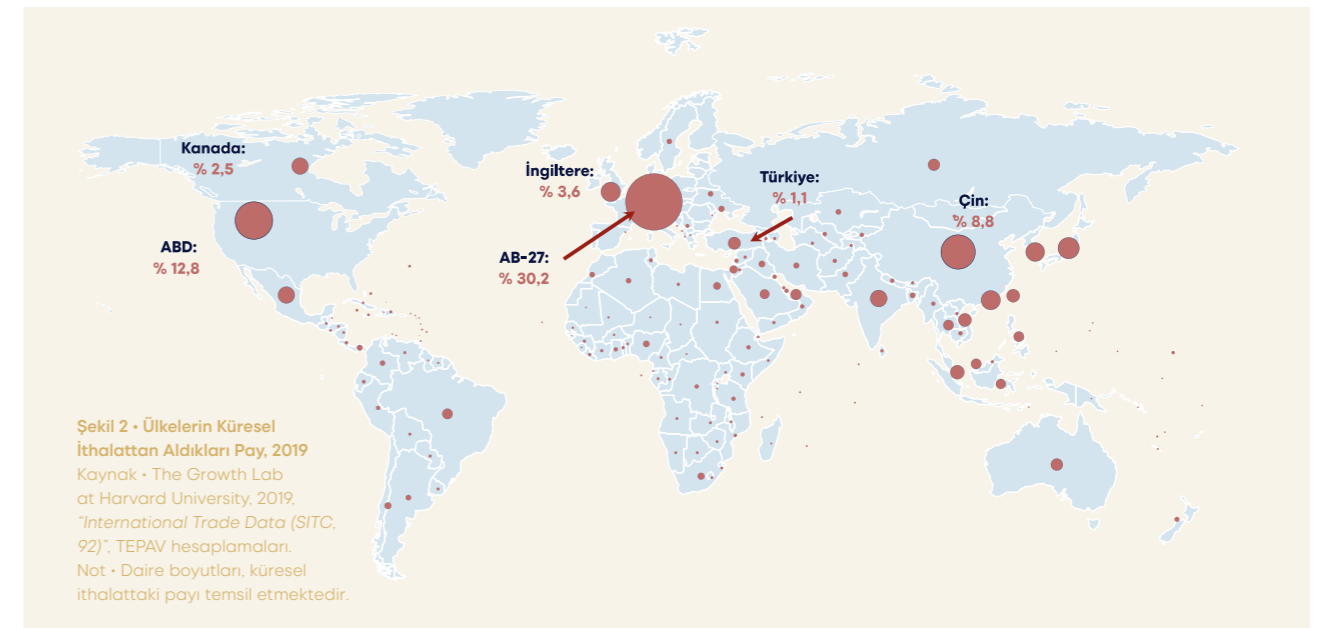
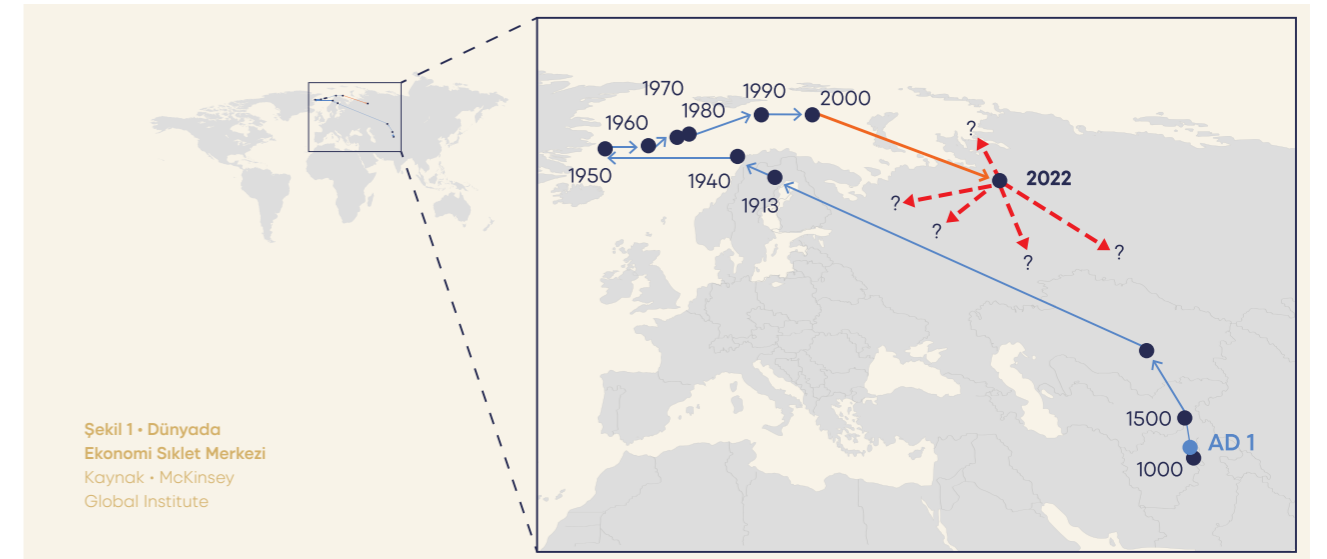
Dolayısıyla önümüzdeki süreçte bu ilk yüz yıldaki birikim bizim sıçrama kabiliyetimizi arttırabilir. Deprem ve arkasından gelen doğal afetler maliyetlerimizi arttırdı. Ama bunlar anın meseleleri ve hepsi yönetilebilir sorunlar. Türkiye'nin meselesi aslında son beş yıldaki gibi özellikle enerjimizi boşa israf etmeden konuya odaklanmak, doğru küresel, bölgesel, yerel önceliklerin farkına varmak, kaybettiğimiz politika tasarım kabiliyetini geri kazanabilmek ve idareyi tekrar ayağa kaldırabilmek. Bu sıçrama kabiliyeti açısından kamunun önemli olacağı bir yeni döneme geçiyoruz. Dolayısıyla kamunun tekrar toparlanması birinci öncelik. Sonra da bu kapsayıcılığı sağlamak için ortaklaşmayı öne çıkartacak, meşverete dayalı karar mekanizmaları geliştirmemiz gerek. Son dönemde unuttuğumuz gibi. Şimdi bir kişi bir masada farklı bir laf söylediğinde diğerleri niye böyle oluyor, bu yürümecek diye düşünüyor. Bu bence yalnızca son 5 yılın, 10 yılın alışkanlığı. Biz geçmişte böyle değildik. Her konunun tartışılacağı yerler vardır. Dolayısıyla ortaklaşmaya dayalı karar mekanizmaları geliştirirsek eğer; fırsat ortada. Ben bu çerçevede de seçimin bir imkân yarattığını düşünüyorum.

HEP BİRLİKTE ALIŞKANLIKLARIMIZI DEĞİŞTİRMEK GEREKİYOR

Dünyanın sıklet merkezleri Çin'den başlamış, İsa'dan sonra 1000'inci yüzyılda, yapılan hesaplar böyle. 1913'te Finlandiya civarında ağırlık kazanıp Avrupa'ya doğru geliyor. Sonra Atlantik'in ortasına doğru gidiyor. Ondan sonra özellikle 1980 ve 1990'dan sonra

tekrar Asya'ya doğru geri dönüyor. Bu işte küreselleşme, dünyanın düz hale geldiği dönem, geriye doğru döndüğü dönem. Ama aynı zamanda şu dönemdi o: 1800'den, 1750'den itibaren alırsanız karbon emisyonlarını, bir stok olarak biriktirirseniz, aslında yüzde 50'si salımların 1990'dan sonra son 30 yılın eseri. Dolayısıyla hadiseye şöyle bakmak gerekiyor: Batılılar, gelişmiş ülkeler zamanında dünyayı çok kirlettikleri için değil, şimdi çok daha fazla insan batılılar gibi yaşamaya başladıkları için bu dünyanın artık bize bakabilme şansı yok. Hepimizin refahı artmaya başladığı için dünyanın bize bakabilme imkânı

yok. Dolayısıyla hep birlikte değişmemiz gerekiyor, hep birlikte alışkanlıklarımızı değiştirmemiz gerekiyor. Orada da eskiden bundan sonra da batıya doğru gidecek, Çin'e doğru devam edecek diye düşündük ama bundan sonra nereye doğru gideceğini bilmiyoruz. Nereye doğru geleceği, Türkiye'ye doğru gelip gelmeyeceği de -ki Türkiye'ye doğru da gelebilir- önümüzdeki dönemde Türkiye'nin ne yaptığına bağlı. İçeride aldığımız tedbirlere, bu süreçten nasıl yararlanacağımızla ilgili neler düşündüğümüze bağlı. Ben daha pek bir şey düşündüğümü zannetmiyorum.

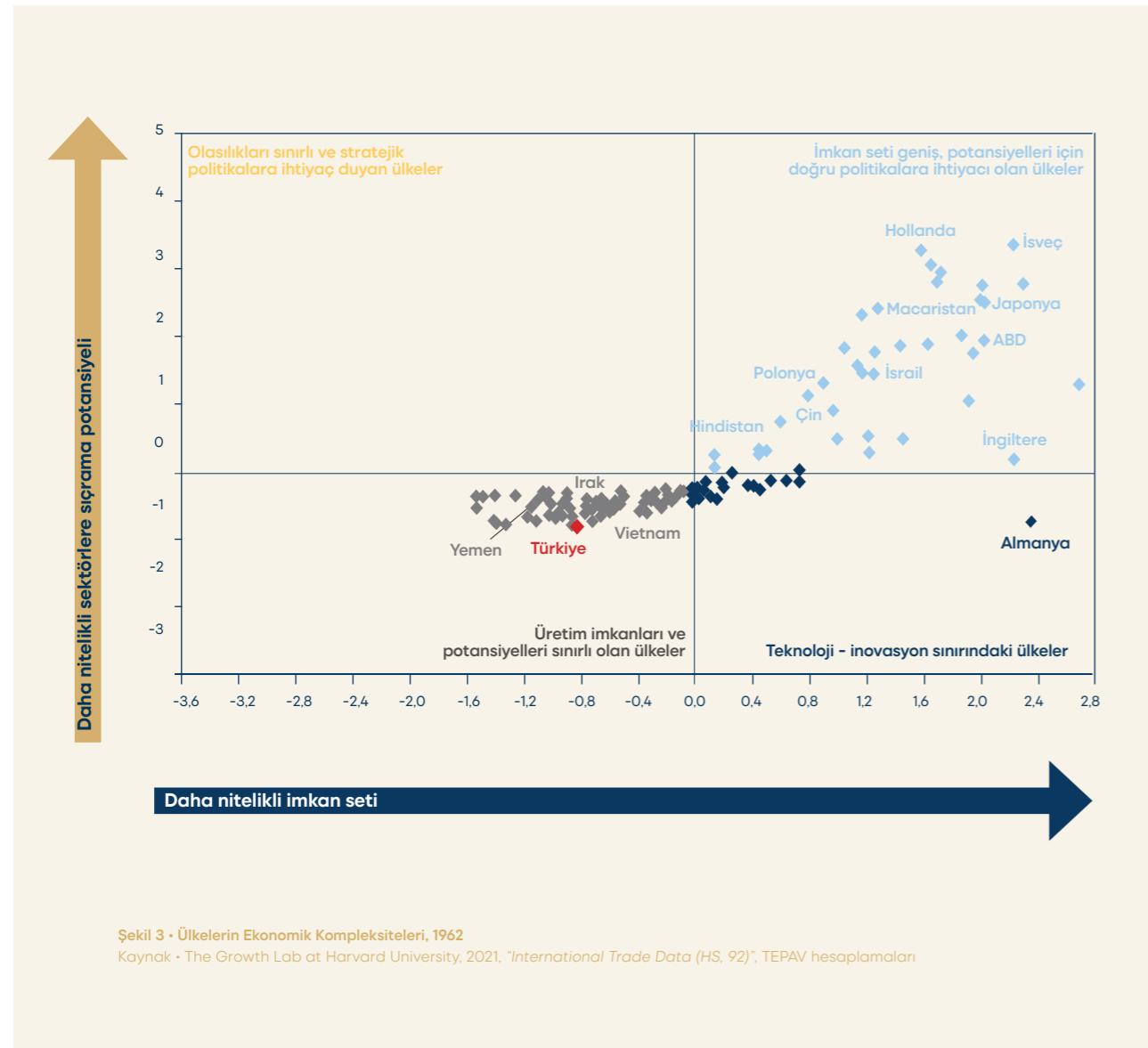

Ülkelerin toplam ithalattan, küresel ithalattan aldıkları paya baktığımızda Türkiye'nin şimdiye kadar hata yapmadığını görebilirsiniz. En büyük pay Avrupa'nın, Avrupa Birliği ülkelerinin. Onun yanına G7, ABD, İngiltere, Japonya'yı eklerseniz yüzde 50'yi geçiyor. Asıl pazarın nerede olduğu belli sonuçta önümüzdeki süreçte. Dolayısıyla Türkiye'nin de doğru tarafta konuşlandığını söylemek mümkün.

Aşağıdaki şekillerde yatay eksen, ülkelerin sağa doğru gittikçe daha nitelikli imkân ve nitelikli beceri setine sahip olduklarını gösteriyor. Noktaların her biri

ülkeler. Dikey eksen deyse o kabiliyetlere dayalı olarak ülkenin hangi sektörlere sıçrama gücü olduğu görüyor. Ne kadar aşağıdaysa kötü, ne kadar yukarıdaysa iyi, sıçrama kabiliyeti daha fazla. Almanya mesela artık teknoloji inovasyon sınırında. Bu beceri setiyle dünyadaki her şeyi üretebiliyorlar. Bundan sonra bir şey üretebilmeleri için, daha zenginleşmeleri için yeni bir şeyler yapmaları lazım.

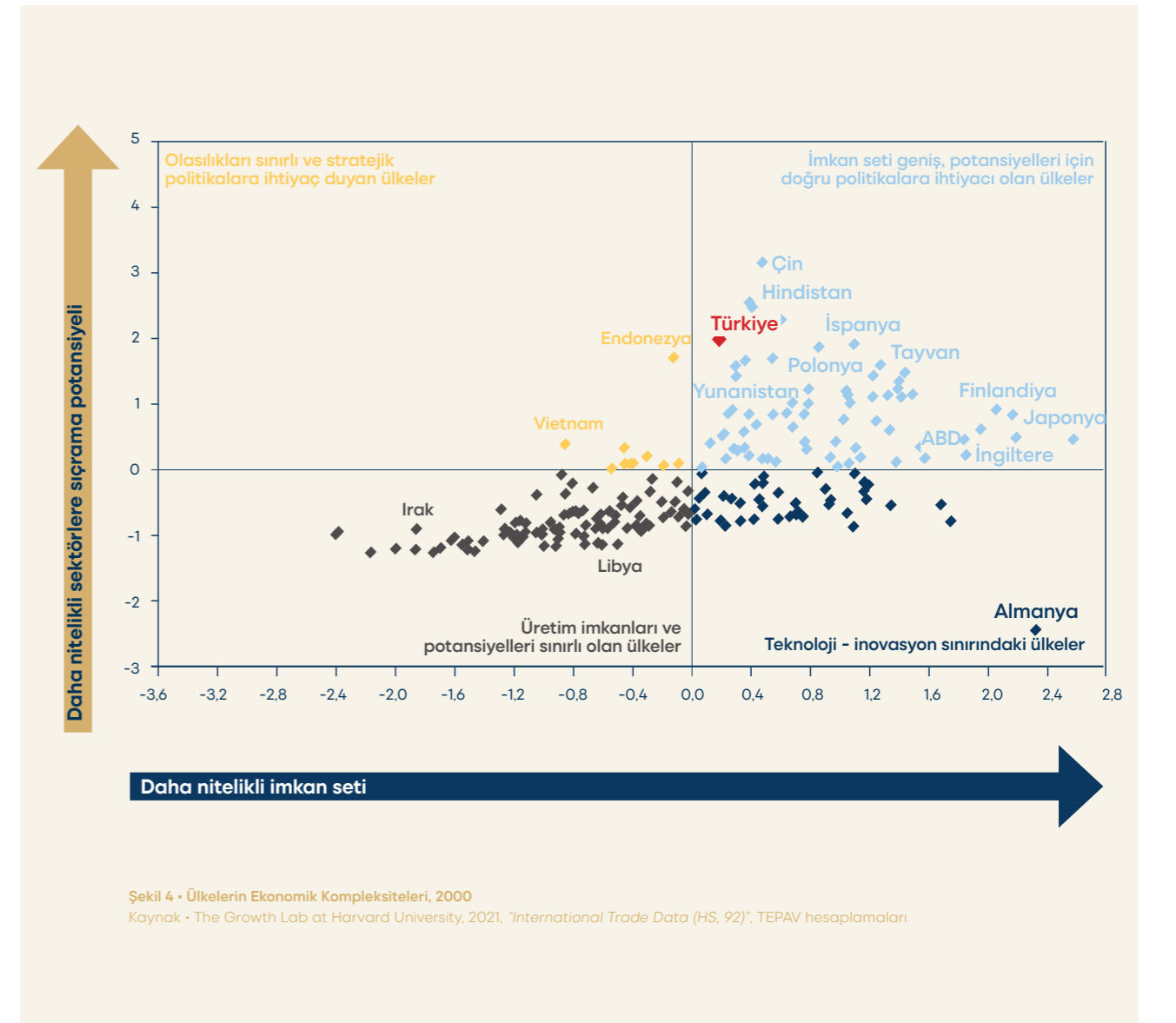
Türkiye'yi o dönemde soldaki alt kadranda görebiliriz. Yani üretim imkânları ve potansiyeli sınırlı olan ülke konumundayız.

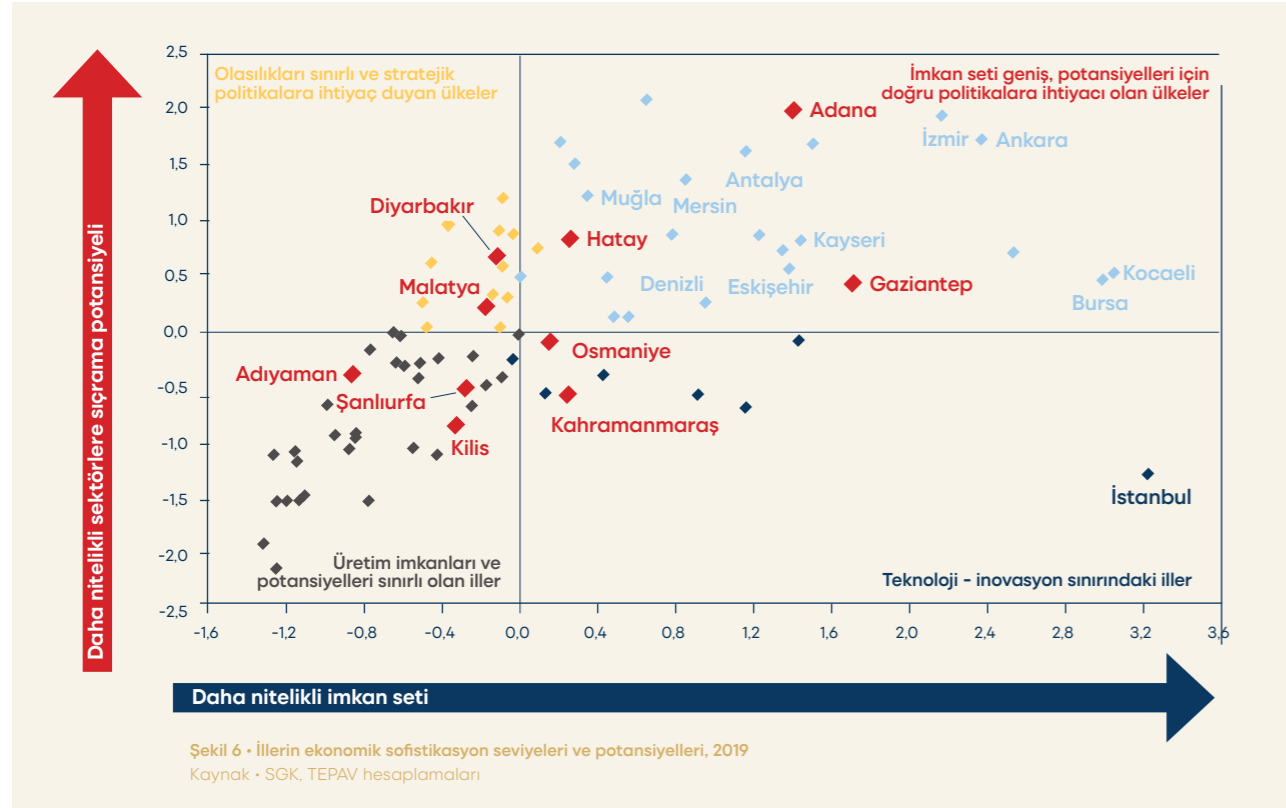
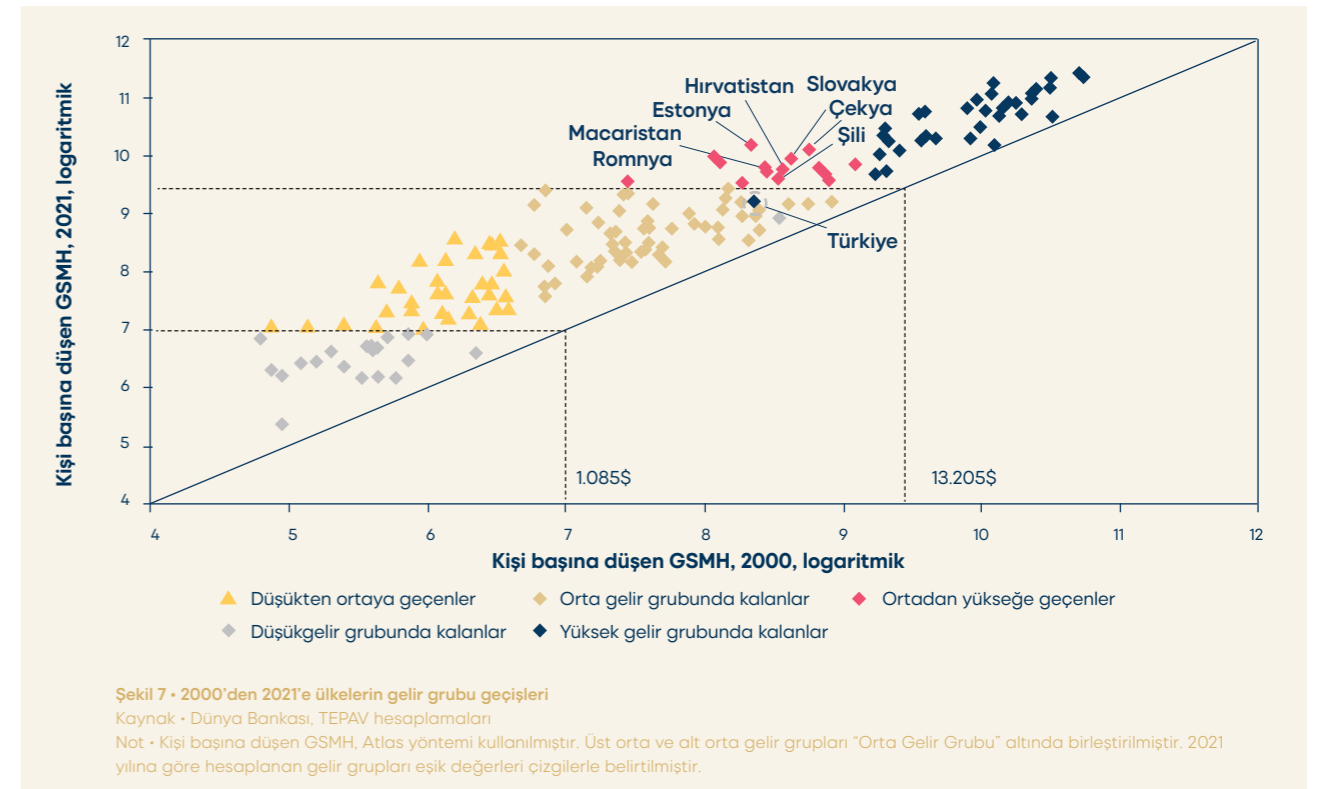
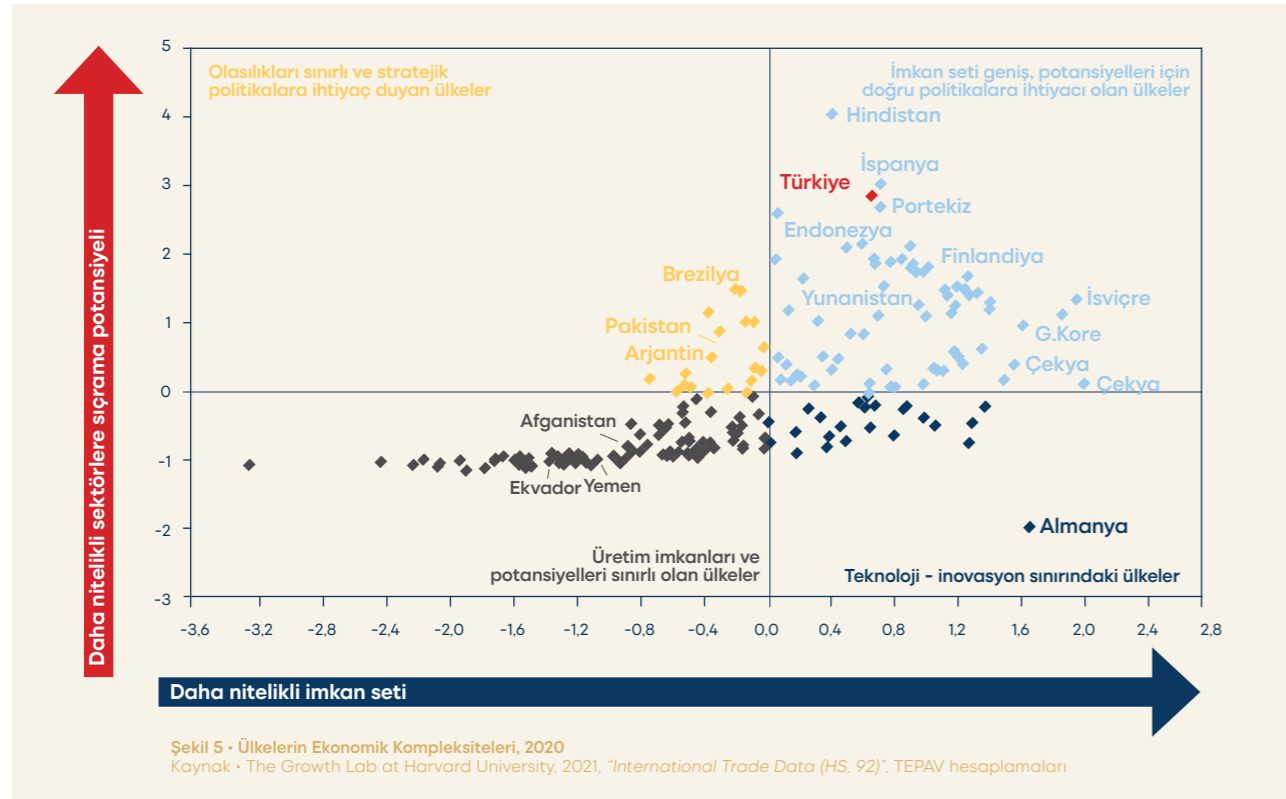

Bu 2000 yılındaki yerimiz. O zaman sağda üst kadrana çıkmışız. Yani imkân seti geniş, potansiyelini gerçekleştirilebilmek için doğru politikalara ihtiyaç duyan ülkeler arasına geçmişiz. Buradan bir ön tarafla birlikte kıyaslayarak bakarsanız eskiden yanımızda Irak, Yemen vardı; şimdi Çin, Hindistan, İspanya'nın olduğu bir yere gelmişiz.

2020'de biraz daha sağa doğru ilerlemişiz. Ama ne yapmamışız? Sıçrayamamışız, hâlâ İspanya'nın, Hindistan'ın altında bir yerlerdeyiz. Çin bizden daha iyi bir performans sergilemiş baktığımızda.

Bunu illere de uyarlayabilmek mümkün, bu da illerin beceri setleri Türkiye için baktığımızda. Bazı illerimiz diğerlerine göre daha iyi. Deprem illerini de kırmızıyla işaretledim. Şimdi daha iyi beceri seti olan illerden daha da iyi beceri seti olanlara -ortada o illerin nasıl hayata döndürüleceğine ilişkin bir plan program olmadığı için- otobüsler kaldırılıyor işçileri aktarmak için. Bunun da kendiliğinden oluşmasına izin vermemek, müdahale etmek lazım elbette.

Bu da 2000'den 2021'e ülkelerin gelir grubu geçişleri. Aşağıdaki eksen 2000 yılında, dikey eksen 2021 yılında kişi başına milli gelirler. Kahverengi noktalar, onlar orta gelir grubundaki ülkeler. Ortadan yükseğe geçenerler ise kırmızıyla işaretledim. 2000'den 2021'e gördüğünüz gibi pek çok ülke aslında orta gelir grubundan, üst orta gelir grubundan, bizim dâhil olduğumuz gruptan yüksek gelir grubuna doğru geçti. Biz o dönemde de geçemedik, aşağıda kaldık.

YENİ YÜZ YIL BİR HAZIRLIKLILIK GEREKTİRİYOR

Şimdi hiç uzatmadan ortaklaşma ile ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Öncelikle şunu unutmamak lazım: Sanayiye dayalı bir beceri kapasitesini bu ülkede oluşturduk. Ben bunu önemsiyorum. Türkiye'nin yeşil üretim potansiyeli de son derece yüksek. 195 ülke arasında 6'ncı sıradayız. Yani yeşil dönüşümde aslında Türkiye'nin geride kalmama imkânı var. Dünya artık bundan sonra bütün projelerde, bütün attığımız adımlarda bizim partnerimiz olucaksa Türkiye sanayi açısından kötü bir noktada değil. Bu dönemde makine sanayini de ülkenin her tarafına yaydık. Bu da aslında mesela Marmara'daki sanayinin özellikle Orta Anadolu'ya doğru kayabilmesi için bir potansiyel yaratıyor.

Türkiye'de özellikle Konya, Kayseri ve Adana'da makine sanayi güçlü. Yani eğer doğru bir planlama yapabilirsek o aktarımı da rahatlıkla yapabiliriz. Müsilaj zamanını hatırlayın; Türkiye'nin ihracatının yüzde 61'i Marmara Denizi'nin etrafındaki illerden yapılıyor. Onun için çevreyi o kadar hızlı kirletiyoruz sonuçta. Dolayısıyla şimdi onu yaymamız ve kirletmeyi daha iyi kontrol altına almamız lazım.

Ama şu açık; bu yeni yüzyıl bir hazırlıklılık gerektiriyor. Yalnızca bizim değil, her ülkenin bir hazırlıklılık gerektiriyor. Çünkü yeni muhasebe parametreleri ortaya çıkacak. Dolayısıyla yeni değer zincirlerine eklenme, aynı zamanda yeni yatırım öncelikleri ortaya çıkartacak. Bu son dönemde şöyle israf ediyoruz enerjimizi: Tasarrufları yatıracak bir yer olmadığı için şirketler durmadan eski teknolojilere, yani dünün teknolojilerine yatırım yapıyorlar. Sanki bu hayat böyle devam edecekmiş, bu ortam hiç değişmeyecekmiş gibi. Ben arada termik santral işletenlerle konuşuyorum. 2035'ten sonra hala işe devam edebileceklerini düşünüyorlar. Öyle bir dünya olmayacak sonuçta. Dolayısıyla bu değişene hazırlıklı olmamız lazım. Bu yeni muhasebe parametrelerine, karbon ayak iziyle, atık yönetimine dayalı yeni parametrelere nasıl itibak edeceğimize hazırlanmamız lazım.

KAMU İLE TOPLUM ARASINDAKİ İLETİŞİMİ GÜÇLENDİRMEK GEREK

Hazırlanmamız gereken ikinci nokta; bu intibak her yerde, her kesiminde farklı ve eşitsiz olacak. Bazıları kaybedecek, bazıları kazanacak. Kazananların kaybedenleri nasıl tazmin edeceğine dair, geçişin nasıl adil olacağına dair bir sistemi tasarlamamız lazım. Bunu da karşılıklı konuşarak tasarlayacağız. Sivil toplum kanallarını, kamu ile toplum arasındaki iletişimi güçlendirerek çözmemiz gereken bir mesele bu. Eğer bunu yapmazsak o zaman önümüzdeki dönemde daha bölünmüş bir toplum olmaya hazırlıklı olmamız lazım. Ben İzmir İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi çalışmalarında bütün bunları tartışma fırsatının çıktığını düşünüyorum.

Şimdi benim gördüğüm, öncelikle bizim katılımcı bir geçiş süreci yönetimine ve akıllı politikalara ihtiyacımız var. Dolayısıyla ne yapmamız gerektiği açık; şimdiye kadar, özellikle son beş yıldır yaptıklarımızı yapmayacağız. Bu işlemeyen sistemleri, karar alma mekanizmalarını süratle değiştireceğiz. Çünkü önümüzdeki dönemde mutasavver geleceğe doğru sıçrayacağımıza göre, doğru adımları atabilmek için bir karar alacağız, sonra bir ölçüm yapacağız; doğru yapıp yapmadığımızı, diğer ülkelerle konumumuzu hızlı bir şekilde tekrar ölçeceğiz. Yanlış yaptıysak, yanlışımız hemen düzeltmemiz gerekecek. Akıllı dediğim o, yani ne yaptığımızı bilerek karar vermemiz gerekiyor. Yanlış yapabileceğimizi bilerek de o yanlıştan süratle dönecek bir altyapı, bir mekanizmaya ihtiyacımız var.

Ben önümüzdeki süreçte Türkiye’de hiç kullanmadığımız Ekonomik ve Sosyal Konsey’in son derece önemli bir “*Meşveret Meclisi*” olabileceğini düşünüyorum. Daha güçlendirerek, daha çok sivil toplum katılımını içine ekleyerek.

ORTAKLAŞMA KÜLTÜRÜNÜ GENİŞLETMELİYİZ

Deprem Türkiye’de bir şeyin işlemediğini gösterirken bir şeyin de hâlâ canlı olduğunu gösterdi. Sivil toplumun aslında güçlü bir damarı olduğunu, hâlâ reaksiyon verebildiğini, reflekslerinin güçlü olduğunu bence bu süreç içerisinde gördük. Biz şimdi Ankara’da, TEPAV’da Hollanda’nın Ekonomik Sosyal Konseyi’nin nasıl örgütlendiğine, nasıl çalıştığına, Fransa’nınkinin özellikle bu yeşil dönüşümde nasıl bir önemli rol üstlendiğine odaklanıyoruz. Dolayısıyla yalnızca iktidarın değişmesi değil söz konusu olan; aslında ortaklaşma kültürünü genişletmemiz ve bir meşveret alanını herkes için açmamız gereken yeni bir dönemin başındayız. Aynı 1923 yılındaki gibi. Şu anda, o gün nasıl herkes bir araya geldiyse, o gün nasıl herkes gelecekle ilgili bir an önce konuşup adım atmak gerektiğinin önemli olduğunu düşünüyorduydu; şimdi de bu dönüşüm döneminin tam başında bence hepimizin, farklı görüşlerden herkesin bir araya gelip, önümüzdeki süreçte ne yapacağımızı ayrıntılı olarak konuşup bir sistemden diğerine, yeni iktisat politikalarına geçişi nasıl adil yapabileceğimizi, kimseyi geride bırakmadan bunu nasıl gerçekleştireceğimizi hep birlikte tasarlamamız gerekiyor.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Murat Karayalçın

İktisatçı, planlama uzmanı ve siyasetçi - Eski Devlet Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

Eski Devlet Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. 1989-1993 yılları arasında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapmıştır. Halen Cumhuriyet Halk Partisi Dış Siyaset Danışma Kurulu üyeliğini sürdürmektedir.

PROJE SAHİPLİĞİ

Sayın Genel Başkan Yardımcımız,

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Sayın Başkanı,

Sayın konuklar,

Sevgili dostlarım;

Günaydın diyerek sizleri selamlıyorum. Önce Sayın Güven Sak'ın tırnak içindeki sıkıcı konuşmasını çok büyük bir memnuniyetle, zevkle dinlediğimi ifade etmek istiyorum, çok yararlandım.

Sizlere devletin ve kamu tüzel kişiliklerinin, öncelikle de bir kamu tüzel kişiliği olan belediyelerimizin, sabit toplumsal tabanlı projeleri için yeni bir proje yönetim modeli önerisini sunmak istiyorum. Aslında ister devlet ister belediye olsun, kamunun her projesi topluma hizmet amacını taşımaktadır doğal olarak. Ancak kimi kamu projelerinin toplumsal hedef kitlesini saptamak çok kolay değildir, hatta olanaksızdır. Örneğin enerji projelerinde, köprü, tünel, metro gibi projelerde, havalimanlarında, boru hatlarında, bunun gibi bayındırlık projelerinde o projelerin hedef kitlesi tanımlanamaz; daha doğrusu, belirgin bir biçimde tanımlanamaz.

Tüm yurttaşlarımız, o arada Türkiye'de yaşamakta olan yabancılar da o projelerden doğal olarak yararlanırlar. Ama bölge planlarına dayalı projeler, büyük-küçük sulama projeleri, organize sanayi bölgeleri projeleri, yeni kent projeleri, kentsel dönüşüm projeleri için çok belirgin bir toplumsal hedef kitlesinin tanımlanması olanaklıdır. Eğer bir projenin toplumsal hedef kitlesi, belirgin bir biçimde tanımlanıyor ise, ben bu tür projelere sabit, toplumsal tabanlı projeler diyorum.

Örneğin 55 bin konutun yapıldığı, 300 bin insanın yaşadığı 1 milyar dolarlık Batıkent projesi, sabit toplumsal tabanlı bir projedir ama Batıkent'i Kızılay'a bağlayan 300 milyon dolarlık, saatte 55 bin kişiyi taşıyan metro projesi sabit toplumsal tabanlı bir proje değildir. Aynı şekilde biraz sonra değineceğim ulusal projemiz olan, itibar projemiz olan 32 milyar dolarlık Güneydoğu Anadolu Projesi, daha doğrusu GAP'ın sulama ayağı, sabit toplumsal tabanlı bir proje olarak değerlendirilebilir. GAP'ın iki ayağı var. Bir elektrifikasyon ayağı, yani elektrik üreten ayak; ikincisi de sulama ayağı. Elektrifikasyonu dikkate aldığımızda bir hedef kitle belli değildir ama sulama ayağını dikkate aldığımızda hedef kitle bellidir. O, sabit toplumsal tabanlı bir proje olarak değerlendirilmelidir.

Proje muhafızları, o projenin bir an önce gerçekleşmesini isteyen halktır. Halkın proje muhafızı haline getirilmesi gerekmektedir.

Yine biraz sonra karşılaştırmasını yapacağım İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul'un Kadıköy ilçesinde uygulamakta olduğu Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi sabit toplumsal tabanlı bir projedir. Ankara'da 1990'ların başında, dönemin Ankara Büyükşehir Belediyesi yönetiminin uygulamış olduğu Türkiye'nin ilk kentsel dönüşüm projeleri olan Dikmen Vadisi Projesi de, Portakal Çiçeği Vadisi Projesi de sabit toplumsal tabanlı projelerdir.

Sizlere sunmak istediğim öneri şudur: Devlet ve belediye -ikisine birden kamu diyorum, ikisini birlikte kamu diye adlandırıyorum- sabit toplumsal tabanlı projelerini, o projelerin hedef kitlesiyle, yani proje halkı ile ortaklaşa tasarlamalı, ortaklaşa uygulamalıdır. Bunun için hedef kitle olan proje halkı örgütlenmeli, nasıl olursa olsun örgütlenmeli, tercihan kooperatifler biçiminde örgütlenmeli ve kamu ile -ister merkezi yönetim olsun, yani ister devlet tüzel kişiliği olsun, isterse kamu tüzel kişiliği olan belediye olsun örgütlü diyaloga girmelidir. Diyalog, kamunun ve proje halkının, örgüt temsilcilerinin, eşit sayıda yer alacağı Proje Karar Kurulları'nda yapılmalıdır. Örgütlü diyalog, müzakere ve karar alma şeklinde olacaktır. Müzakere olacak, müzakere

yapılacak, sonra da ona dayalı olarak ortak karar alınacak. Eşit düzeyde -kamu daha fazla değil, kamunun hakkı daha fazla değil- kamunun ve halkın temsilcileri mutabakat içinde eşit güce sahip olarak karar alacaklardır.

Bu sayın konuklar, bir kamu-halk iş birliği modelidir. Hep kamu-özel iş birliği modelini duyuyoruz değil mi? Şimdi bir başka model olarak bunu değerlendirmemiz gerekiyor; kamu-halk işbirliği modeli. Kamunun ve halkın işbirliği o projenin süresi ile sınırlı olabilir. Yalnızca o projenin tasarımı sırasında ve uygulanmasında kamu ile halk işbirliği yapabilirler. Proje tamamlandıktan sonra iş birliği sona erebilir ya da o projenin senaryosuna göre, kamunun ve halkın iş birliği işletmecilik aşamasında da devam edebilir.

Bu model, her projenin sahip olması gereken teknik, iktisadi yapılabirliğin yanı sıra, bir de projeye toplumsal yapılabirlik, toplumsal meşruiyet kazandıracaktır. Projelerin toplumsal meşruiyetini en az o projenin teknik, mali, iktisadi meşruiyeti kadar önemsemek durumundayız. Toplumsal meşruiyeti sağlanan projeler hızlı bir biçimde bitirilebilecektir.

Sayın konuklar; sabit toplumsal tabanlı kamu projelerinin hızla tamamlanamaması, yalnızca o projelere tahsis edilen ödeneklerin yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır. Arkada panoda ‘*sadakat*’ sözcüğü yazılmış, ben de ona uyarlı bir şekilde ‘sahabet’ sözcüğünü kullanayım; sahiplenme. Eğer bir proje sahiplenilirse, proje sahiplenebiliyorsa o proje hızla tamamlanabilecektir. Projenin kazanımlarını; yani GAP’ta sulamayı, kentsel dönüşüm projelerinde nitelikli, depreme dayanıklı konutların elde edilmesini, bir an önce sağlamak amacıyla proje halkı projeyi sahiplenecek, o projenin muhafızı olacak, proje muhafızları şekline dönüşecek, bu büyük bir proje enerjisi yaratacak ve o proje enerjisi de, projenin hızlı bir biçimde uygulanmasını sağlayacaktır. Proje muhafızlarına ihtiyacımız var. Proje muhafızları, belediyelerin ya da bakanlıkların teknisyenleri değildir. Proje muhafızları, o projenin bir an önce gerçekleşmesini isteyen halktır. Halkın proje muhafızı haline getirilmesi gerekmektedir.

Sayın konuklar; bu modelin bir başka kazanımı da yaratacağı demokrasi birikimi olacaktır. Kamunun ve halkın, bir proje uygulaması alanıyla sınırlı olsa bile, birlikte düşünmeleri, birlikte tasarımları, müzakere etmeleri, birlikte uygulamaya geçmeleri

yeni bir demokrasi anlayışını da beraberinde getirecektir. Aslında bu yalnızca yeni bir demokrasi anlayışı değildir, aynı zamanda yeni bir kamu yönetimi anlayışındır. Ben buna proje demokrasisi diyorum. Demokrasi yalnızca Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde olmamalı, demokrasi yalnızca siyasi partilerde de olmamalı, demokrasi her yerde olmalı, her yerde yapılmalı.

Sayın konuklar; bir konuya dikkatinizi çekmek istiyorum. Belki bu anlattığımı muhtemelen katılımcı bir model diye düşündünüz içinizden, ama bu katılımcılık değil. Bu katılımcılığı da içeren, ama katılımcılığın çok ilerisinde olan bir model. Katılımcılıkta bakan, belediye başkanı, ya da merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin yöneticileri halkı dinlerler, ama o dediklerini yapmak durumunda değildirler; yapabilirler, yapmayabilirler. Katılımda halk görüşlerini açıklama, sunma olanağı sağlanmaktadır. Bu görüşler geçerli görülebilir, geçerli görülmemeyebilir. Ama bu model öyle değil. Ben bu modeli katılım değil, “*ortaklaşım*” diye adlandırıyorum, bir ortaklaşma var burada; ortak olarak kamu ve halk bir projeyi uygulamaktadır. Bu anlattıklarım kuramsal bir şey değil. Ben size sunduğlarımı; bir sivil toplum örgütünün genel başkanı olarak, Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin başkanlığını yapmış bir yerel yönetici olarak, bakanlık yapmış birisi olarak gözlemlerimden ve edindiğim deneyimlerden hareketle ifade ettim. Bu model iş yapıyor. Bu anlattığım model uygulanırsa kamu yatırım projelerinin hızla tamamlanması sağlanabiliyor.

Şimdi buna ilişkin bir karşılaştırma yapmak istiyorum, tekrar GAP’a döneyim. GAP adını her duyduğumda, adını her dile getirdiğimde bana çok coşku veren bir proje. Eminim çoğunuz için de böyledir. GAP -yaşı uygun olanlar anımsayacaktır- yaklaşık yarım yüzyıldır Türkiye’nin gündeminde. Türkiye’nin başbakanları bu projenin itibarını kaptırmamak için ya da şiveye göre “*gaptırmamak için*” birbirleriyle çok yarışmışlardı anımsayacaksınız. O kadar önemli bir proje... Rahmetli Süleyman Demirel, “*GAP yalnızca bir mühendislik projesi değil, Türkiye’nin beka projesidir.*” derdi. Projecilik yönü de ünlü olan Süleyman Demirel GAP’ı o çerçevede, Türkiye’nin beka projesi olarak görüyor. Ben de bu değerlendirmeye katılıyorum.

GAP’ın topraklarına, başta Harran Ovası olmak üzere Adıyaman’daki Atatürk Barajı’ndan su taşıyan tünel, benim de hükümette olduğum dönemde, 1994 yazında bitti. Tünelin açılışı yapıldı. GAP’ta çok

sayıda tarımsal ürün, yaş meyve, sebze üretilecek. Türkiye, GAP bölgesindeki yaş meyve ve sebzelerin Avrupa pazarlarına, dünyanın önemli pazarlarına gündelik olarak taşınabilmesi için Urfa Havalimanı’nda kargo yatırımı yaptı, o da o yıllarda açıldı. Ancak sayın konuklar, 2 milyon 100 bin hektarlık alanın sulanması öngören GAP projesinde şimdiye kadar Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sulayabildiği alan maalesef yalnızca 600 bin hektar... Bu projeye gereksinmemiz var. Ziraat mühendisleri, eğer 2 milyon 100 bin hektarlık alan sulanabilirse, Türkiye’nin 4,5 milyon kişiye istihdam yaratacağını iddia etmekte. 4,5 milyon kişi, bizim açık işsiz sayımız. Tasavvur edin; açık işsiz sayısını tümüyle istihdama alacak bir kapasite. Ama maalesef sulama yüzde 27. GAP’ta çok ürün yetiştirilecek. Örneğin buğday, 20 milyon tonluk buğday üretimimiz bilmem kaç katlanacak. Onlara girmiyorum...

Buna karşılık, Birleşmiş Milletlerin Dünya Konut Yılı ödülünü kazanan, bana göre bir başka itibar projesimiz olan Batıkent Projesi 11-12 yılda tamamlanmış; bin hektarda 55 bin konutluk, 300 bin nüfusluk bir kent 11-12 yılda kurulmuştur. Konuşmamın bu aşamasında şu soruyu sormak ihtiyacını duyuyorum: Acaba bu kadar önemli olan, hâlâ da çok ciddi olarak gereksinme duyduğumuz, uyguladığımızda şu anda içinde bulunduğumuz gıda enflasyonunu da tümüyle neredeyse sıfıra indirebileceğimiz bu Güneydoğu Anadolu Projesi’ni neden 50 yıldır tamamlayamıyoruz? Sulama ayağını kastediyorum. Neden GAP’ı o kadar uzun bir dönemde tamamlayamadık, tamamlayamıyoruz, hâlâ yüzde 27’deyiz de, neden Batıkent projesi 11-12 yılda bitti. Bu karşılaştırma, konuşmanın başında dile getirdiğim öneriyle bağlantılı olarak son derecede büyük bir önem taşımaktadır.

Bir karşılaştırma daha yapmak istiyorum. Kentsel dönüşüm projeleri her ne kadar depremlerden sonra aklımıza gelse bile Türkiye’nin gündeminde on yıllarca yer alacak. O nedenle bir karşılaştırmayı da kentsel dönüşüm projelerinde yapmayı gerekli gördüm sayın konuklar. İki karşılaştırma yapacağım. 2009’da, belki 2008’de o dönemdeki İstanbul belediye yönetiminin, “*Burayı izleyin. Bu proje örnek olacak. Bir pilot proje yapıyoruz. Burada yaptıklarımız daha sonra*

İstanbul’un başka yerlerinde, ilçelerinde uygulanacaktır.” diye özel olarak takdim ettiği bu proje 15’inci yılını doldurmuştur. Öyle gözüküyor ki, maalesef, kolay kolay da bitmeyecektir. Kentsel dönüşüm projesi için çok uzun bir dönem. Ama buna karşılık -biraz önce de başka bir nedenle değindim- Türkiye’nin ilk kentsel dönüşüm projeleri olan Portakal Çiçeği Vadisi’nin tümü, Dikmen Vadisi Projesinin de birinci ve ikinci ayağı iki yılda tamamlanmıştır. Şimdi buradan hareketle de yeni bir soru sormak istiyorum: Neden Fikirtepe 15 yıldır bitmiyor da Dikmen Vadisi Projesi iki yılda tamamlandı?

Başka örnekler de var, sürem kısıtlı olduğu için o örneklerle girmeyeceğim. Sorduğum soruların yanıtı şudur: Halkın sahiplendiği projeler, yani halkın karar ve uygulamasında yer aldığı projeler, biraz önce ifade ettiğim gerekçelerle, hızla biter. Eğer GAP’ta toprağına su bekleyen çiftçiler, tıpkı Batıkent’te, Dikmen Vadisi’nde olduğu gibi örgütlenmiş olsalardı; Devlet Su İşleri ile ya da GAP bölge yönetimiyle bir müzakere sürecinin içine girselardı, tartışılardı, birlikte karar alsalardı, eğer Fikirtepe’de nitelikli ve depreme dayanıklı konut bekleyen insanlar aynı şekilde o dönemin yerel yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’yla tıpkı Dikmen Vadisi’nde olduğu gibi örgütlü bir diyalog içine girmiş olsalardı, birlikte karar almış olsalardı, birlikte tasarlamış, uygulama yapmış olsalardı, o projeler de bitecekti.

Yani sayın konuklar, ne yaparsak halkımızla yapacağız, ne yaparsak halkımızla yapmalıyız. Çünkü umudumuz halkımızdır. Ben bunu ideolojik görüşlerim nedeniyle söylemiyorum. Evet, benim siyasi görüşlerim, ideolojik görüşlerim de böyledir ama ben bunu kamu projelerinin hızla tamamlanması için de söylüyorum. Türkiye’nin ünlü iş insanlarından Sayın Rahmi Koç 2010 yılında yaptığı bir konuşmada, hepimizin çok sık kullandığımız bir örneği dile getirerek demiş ki:

“*Helva yapmak için her şey masada, ama bir türlü yapamıyoruz.*” Bana göre helva yapamamamızın nedeni, helvayı yiyecek olanların da masada olmamasıdır. Eğer helva yiyecekler de masada olursa, emin olun o helvayı hızla yapar ve afiyetle yeriz.”

Saygılarımı sunuyorum, iyi günler diliyorum.

Dr. Emin Çapa

Ekonomist, Gazeteci, Tv Programcısı

Doktora eğitimini ekonomi üzerine yapmıştır. Yirmi yıldan fazla bir süre CNN Türk Ekonomi Müdürlüğü görevini yürütmüştür.

YENİ BİR DÜNYA, YENİ BİR TÜRKİYE

Hoş geldiniz. Burada olmak heyecan verici benim için.

Bu kongrenin İzmir'de olmasının özel bir önemi var. Tam 1. İktisat Kongresi'nin bulunduğu noktadayız. Tam o noktada yeniden "Ülkemizin ikinci yüzyılını nasıl inşa edeceğiz?" diye konuşmak için buradayız. Fakat benden önce Güven Beyin konuşacağını duyunca, "Güven Bey konuştuğundan sonra ben niye konuşuyorum ki" dedim. Ülkeyi yönetenler bana dese ki: "Biz ülkeyi yeniden inşa edeceğiz, ne yapalım?" Ben derim ki, "Güven Beyi Kalkınma Bakanı yapın, diğer bütün bakanlıklara da onun Kalkınma Bakanlığı'na uyumlu program yapma zorunluluğu getirin." Güven Sak Konuşmasının bir yerinde, "Sadakatle ne ilgisi var, ben bilmiyorum ama..." dedi. Ben söyleyeyim Güven Bey, sadakatle ilgisi var. Ben sunumumu sizi asla pişman olmayacağınız bir sadakate davet etmek için hazırladım. Akla, bilime ve vicdana sadakat... Akla, bilime, vicdana sadakat yoksa hiçbir söylediğimiz ve yaptığımızın değeri olmadığını anlatmak için bu sunumu hazırladım.

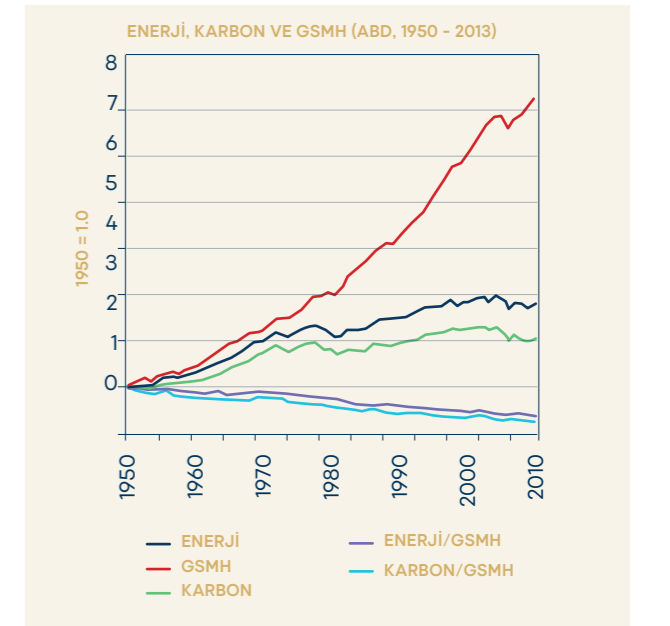
Dostlarım; dünya aslında her zaman değişir. Ama yıkıcı değişimler her zaman olmaz. Bazen dünya tarihi yavaş, sakin sakin gider, bazen de dünya tarihi

sarsılır, olduğu gibi yıkılır ve yeni baştan inşa edilir. Dünya sakin giderken insanlar iki şekilde karar verirler. Bir; aldığınız eğitim size yardım eder. İki; eski deneyimleriniz size yardım eder. Ama bu dünya aynıyken geçerli. Benim dedemle babam aynı dünyanın insanlarıydı. Bense, babamın çağı yıkılırken doğmamış torunumun dünyasını inşa etmekle mükellef bir kuşağın parçasıyım. Şu anda eski dünyanın yıkılıp yenisinin inşa edildiği bir dönemdeyiz. Bu yüzden aldığımız eğitim ve tecrübelerimiz bize ayak bağı oluyor, geleceği okumamızı engelliyor. Hep geleceğin de geçmişteki gibi olacağı varsayımıyla hareket ediyoruz. Göstereceğim... Güven Beyin değişimiyle hâlâ termik santral ile kalkınacağımızı zannediyoruz. Bitti! Onu anlamıyoruz. O yüzden yeni bir dünyanın inşa edildiği ön kabulünü zihnimize yerleştirmeden, yeni bir dünyayı inşa edemeyiz.

Diyebilirsiniz ki "Emin Çapa, böyle lafları biz çok duyduk. Dedem de duymuştu eminim, babam da duymuştu. Ne belli şu anki dünyanın yıkıldığı?" Elimde çok önemli bir grafik var. Görelilik Teorisi bize diyor ki: Evrende her şey enerjidir. Madde, enerjinin sadece öbür biçimidir." Dolayısıyla insanlık tarihi boyunca da aslında her şey enerjidir. Sizin ne kadar gelişmiş

İnsanlık tarihi boyunca da aslında her şey enerjidir. Sizin ne kadar gelişmiş olduğunuzu ya da bir savaşı kazanıp kazanamayacağınızı belirleyen şey de enerjidir.

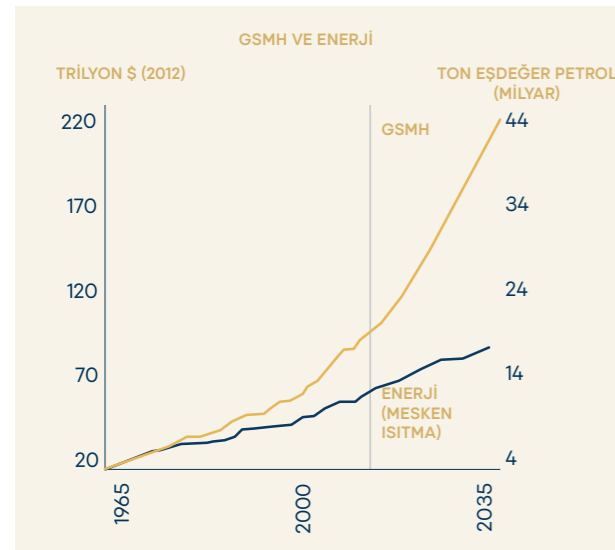
olduğunuzu ya da bir savaşı kazanıp kazanamayacağınızı belirleyen şey enerjidir. Ekonomide de ana göstergelerden biri enerji tüketiminizdi, bir noktaya kadar...

Burada dünyanın en büyük ekonomisi Amerika Birleşik Devletleri'nin milli geliriyle enerji tüketimi arasındaki bağı görüyorsunuz. Aşağıdakilere bakmayın. Çok önemli bir konu ama, buradaki ana konumuz olmasa da, iklim değişimi açısından önem taşıdığı için varlar. Üstteki milli gelir, altta önemli olan ve size asıl göstermek istediğim mavi. Mavi, enerji tüketimi. Eğer 1950'de 1 birim milli geliriniz, 1 birim enerji tüketiminiz varsa, -dikkat edin- 70'lerin ortasına kadar bunlar ne kadar enerji, o kadar milli gelirdi. 70'lerin ortasında enerji tüketimi yavaşlıyor, milli gelir yükseliyor. 80'lerin ortasına gelince milli gelir patlıyor, enerji tüketimindeki artış neredeyse durma noktasına geliyor. 2000'lerde yatay, 2000'den itibaren artık enerji tüketimi düşerken milli gelir artışı hâlâ devam ediyor. Bu bize bir şey gösteriyor: Artık enerji artışıyla milli gelir arasındaki bağ koptu. Neden? Çünkü artık içine akıl ve bilim sokmadığınız hiçbir şeyin değeri yok. Bu tarım olabilir, sanayi olabilir, hizmet olabilir; hiçbir önemi yok. İçine akıl ve bilim sokmadığınız şeyi çöpe atınız.

Dostlarım, bu da dünyası... Dünyada enerji tüketimi artmaya devam çünkü çok az enerji tüketen ülkeler var. Belli bir düzeyde enerji tüketmeniz lazım. Güneydoğu Asya, Afrika, Güney Amerika, Türkiye de dahil hâlâ bir miktar enerji tüketimi artacak. Ama dikkat edin, orada bile milli gelirle enerji arasındaki bağ koptu. Yani termik santral kurmayı unuttun. Çok başarılı damat enerji bakanını alkışlıyordunuz “*termik santral kuruldu*” diye. Yarın sınırda karbon vergisi yüzünden dizlerinizi döveceksiniz. Dizinizi döveceksiniz ama geç değil. Biz daha adapte olamadan eski dünya yıkılıyor. Nasıl?

Bu, Kore ile Türkiye'nin yüksek teknoloji ihracatı. 1990'da Kore ile aramızda 11 milyar dolar fark varmış, bugün 156 milyar dolar fark var.

	1990	2000	2010	2022
Kore	11.0	54.3	93.0	164.0
Türkiye	0.1	1.1	1.7	7.4

Büyük bir kırılma yaşıyoruz. Eskiyle yeni arasında sizin bildiğiniz gibi bir şey yok. Bu salondakiler, benim yaşıma yakın olanlar muhtemelen insan olarak ölen son kuşak olacak. Daha genç olanlar, insan olarak ölmeyecek; insan olarak doğdular ama insan olarak ölmeyecekler. Bu kuşakların torunları da büyük olasılıkla bildiğimiz anlamda insan olarak da doğmayacak. Dünyada şu anda insan olarak doğmayan ikizler Çin'de 5 yaşına geldi. DNA'larıyla oynandı; sıfırdan, dünyada olmayan ve bilim dünyasında XNA denen yani, xeno nükleik asit, yani yabancı, daha önce dünyada mevcut olmayan bir nükleik asit zinciri. İkizler, CRISPR/cas-9 teknolojisiyle doğdular ve şu anda 5 yaşındalar. Asla AIDS olmayacaklar biliyor musunuz? Anne babaları AIDS, çocukları kesin AIDS olacaktı. Ama artık çocuklara şırınga etseniz bile çocuklar AIDS olmayacak. Dünya yeni bir çağa giriyor. *Yaşamın Kodu* kitabını lütfen okuyun. İnsan evrimine müdahale noktasında nerede olduğumuzu, olayın nereye geldiğini ve nereye gittiğini anlatıyor.

Fotoğrafını gördüğümüz bu beyefendi, dünya üzerindeki en parlak 10 beyinden biri. Elinde gördüğümüz hamam böcekleri üzerinde çalışıyordu, şimdi köpekler üzerinde çalışıyor. Biobot üretmeye çalışıyor, yani canlı robotlar. Dünyanın en parlak 10 beyninden biri seçildikten sonra şunu söyledi: “Elektronik ara birimle donatılabilen her şeyin etkileşime girdiği yeni bir çağa adım atıyoruz. Benim hayalim biyolojik organizmaları elektronik sistemlerle kaynaştırmak.” Yani canlıları bilgisayarlara bağlayacak.

Bu adam kim biliyor musunuz? Bu adamın adı Alper Bozkurt. Alper Bozkurt, Boğaziçi Üniversitesi mezunu. Özellikle onu seçtim. Neden herkes biz yapamamız fikrine kapılıyor anlamıyorum. Bizim DNA'mızda bir sorun olduğu için yapamıyor değiliz. Alper Bozkurt'a beyin nakli mi yapıldı? Yoo, Boğaziçi Üniversitesi'ni bitirdi, Amerika'ya gitti. Ama Türkiye'de olsaydı Alper Bozkurt dünyanın en parlak 10 beyninden biri seçilebilir miydi? Neden seçilemezdi? Türkiye'de geri zekalı da dışarı gidince mi dahi oluyor? Hayır, bizim inşa ettiğimiz sistem vasatlığı destekliyor. Vasat olmayanları kenara itiyor, “*yurt dışına git sen*” diyor. Vasatlığın egemenliğine mutlaka son vermeliyiz.

Bu ülke dünya üzerinde iki ayrıcalığı olan bir ülke. Bunlardan biri biz eşeysiz üretilir, bizde cinsiyet çok ayıp bir şey. Kadın yok, bayan var; mesela bay futbol takımımız, bay voleybol takımımız yok ama bayan voleybol takımımız var. Niye? Kadın deyince cinsellik geliyor akıllara o da çok ayıp? Eşeysiz üretiliyor bu ülkenin halkı. Kadınla erkek iki ayrı yatakta yatıyorlar, öyle doğuyoruz. İkincisi de dünya üzerinde evrim olmayan tek ülke burası. Dünyanın geri kalan her yerinde evrim var. Biz bunu tartışırken insanlar deli gibi Sentetik Biyoloji çalışıyor... Sentetik biyoloji yukarıdan aşağı veya aşağıdan yukarı olarak ikiye ayrılıyor. Dünyanın 20'nci yüzyıldaki en büyük beyinlerinden biri Feynman'dır. Feynman diyor ki: “Yapamıyorsam, anlamamışımıdır,” Yani anlarsam yaparım. O zaman şu anda yaşam yaratamadığımızı göre yaşamı anlamadık. Sentetik biyoloji işte bu sorunla uğraşiyor.

Yukarıdan aşağı sentetik biyoloji, CRISPR gibi yöntemlerle var olan DNA'yı alıp, var olan yaşam formlarını alıp, onunla oynayıp Çinli ikizler gibi XNA yaratıyor. Yani mevcut bir şeyi değiştirip, doğada var olmayan yeni bir şey yaratıyor. Aşağıdan yukarı sentetik biyoloji ise “*Hiçten yaşam yaratabilir miyiz?*” sorusuna yanıt arıyor. “Hiç yoktan yaşam yaratabilir

miyiz?” ile uğraşılıyor. Bu gördüğümüz adam dünya üzerinde bu konudaki bir numara. Bu adam hiç yoktan protöhücre, yani ön hücre yarattı. Hiç yoktan, hiç yoktan... Bakın bir daha söylüyorum, var olan bir DNA'yı değiştirmiyor, yukarıdan aşağı sentetik biyoloji değil; aşağıdan yukarı sentetik biyoloji. İngilizcesine dikkat edin, şirketinin adı bu: Toolkit, yani alet çantası. “*Sizin vücudunuz, organlarınız için bir alet çantası yaratacağım.*” iddiasında.

Jim Al-Khalili çok önemli bir kuantum fizikçisi. Yazarlarından biri olduğu Kuantum Sınırında Yaşam hayatımda okuduğum en zor iki kitaptan biridir. Kuantum zaten zor, biyoloji de öyle ve ikisi aynı kitapta, bir arada... O diyor ki: “Kanser hücrelerini bulup ortadan kaldırmak için insan vücuduna enjekte edilebilir yapay yaşam formları üretebiliriz.”

Şu anda bu konuya milyar dolarlar akıyor. Bakın geleceğin en önemli konusu yaşam bilimleri olacak, her tarafından para fıskırarak. Olayı sadece farmakolojiye indirmek aptallık, başka bir şeyden bahsediyoruz. İnsan olarak ölmeyeceksiniz diyorum size. Daha önce böyle bir şeyi yaşamadınız. Tarım devrimi değil bu, yazı değil bu; başka ve çok büyük bir şey. İnsanı yeni baştan yaratma noktasındayız.

Biliyorum, bazılarınız, “*Emin Çapa, buyi bir şey mi yani?*” diyorsunuz içinizden. İşte o çok önemli bir soru. Valla çok korkuyorum, ödüm patlıyor. Çünkü bu olayın etik tarafı eksik. Akıl ve bilim tarafı tamam ama etik tarafı, yani akıl ve bilimin yanına etiği, (ki ben vicdan diyorum) koymazsak, o tarafı beni çok korkutuyor. Ama korkunun ecele faydası yok.

Şimdi beni en şaşırtan şey; bizim gelecekle ilgimiz. Türk halkı geleceğe doğru nasıl koşar, ben size göstereyim. Şöyle koşar bakın. (kafasını geriye çevirip, geri geri gider) geriye bakarak. Arkadaş geriye bakarak geleceğe gidilir mi ya? Delirdiniz mi siz? Yiyin birbirinizi... Şimdi, ilginç bir video oynayacak. Sürücüsüz araçlar deyince herkes aynı şeyi düşünüyor. “*Ne güzel arabaya bineceğiz, hop bizi işe götürecek, kullanmayacağız. İstanbul'dan İzmir'e, Çeşme'ye geleceğiz, hiç kullanmayacağız arabayı.*” Ne kadar güzel, ne şanslısınız. Delirmeyin, kafayı mı yediniz? Lojistik baştan inşa edilecek; sürücüsüz turlar, sürücüsüz kamyonlar ve gemiler vızır vızır dolanacak ortalıkta. Dünyada 4 konsorsiyum, hiçbir kaptanı ve tayfası olmayan gemiler inşa ediyor şu anda. Dünyanın en büyük sanayi ihracatçılarından biri olan Japonya biliyorsunuz ki

bir ada ülkesi. Ya havayoluyla ya deniz yoluyla ihracat yapacak, başka yolu yok. 2050'ye gelindiğinde Japonya ihracatının yüzde 40'ını hiçbir tayfası ve hiçbir kaptanı olmayan gemilerle yapmayı planlıyor.

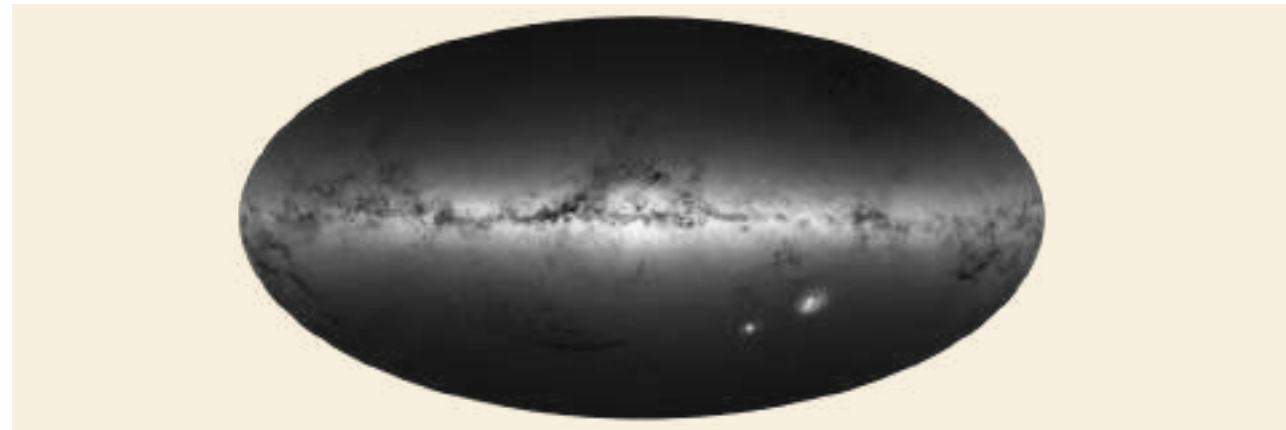
İskandinavya'da bir gemi, hiçbir kaptanı ve tayfası olmayan 9 metrelik bir gemi, koylarda, deniz trafiğinin içinde dolanıp duruyor. Türkiye lojistiği kontrol edemezse -bu yüzden ben CHP'nin lojistik projesini çok önemsedim- büyük kaybeder. Bu gemi uydularla konumunu görecektir, kızılötesi ışınlarla etrafını. Ama bu tek proje değil. Böyle başka konsorsiyumlar var, çünkü gelecek bu.

Şimdi bunu neden gösterdim? Arkadaşlar, olayın sadece görünen tarafına baktığınızda altıda biri görüyorsunuz, buzdağının altıda biri suyun üstünde. Aşağısı?.. Asıl mesele aşağısı; aşağıyı görmemiz ve ülkemizi hazırlamamız lazım. Bunun bir parçasını, tek bir parçasını,

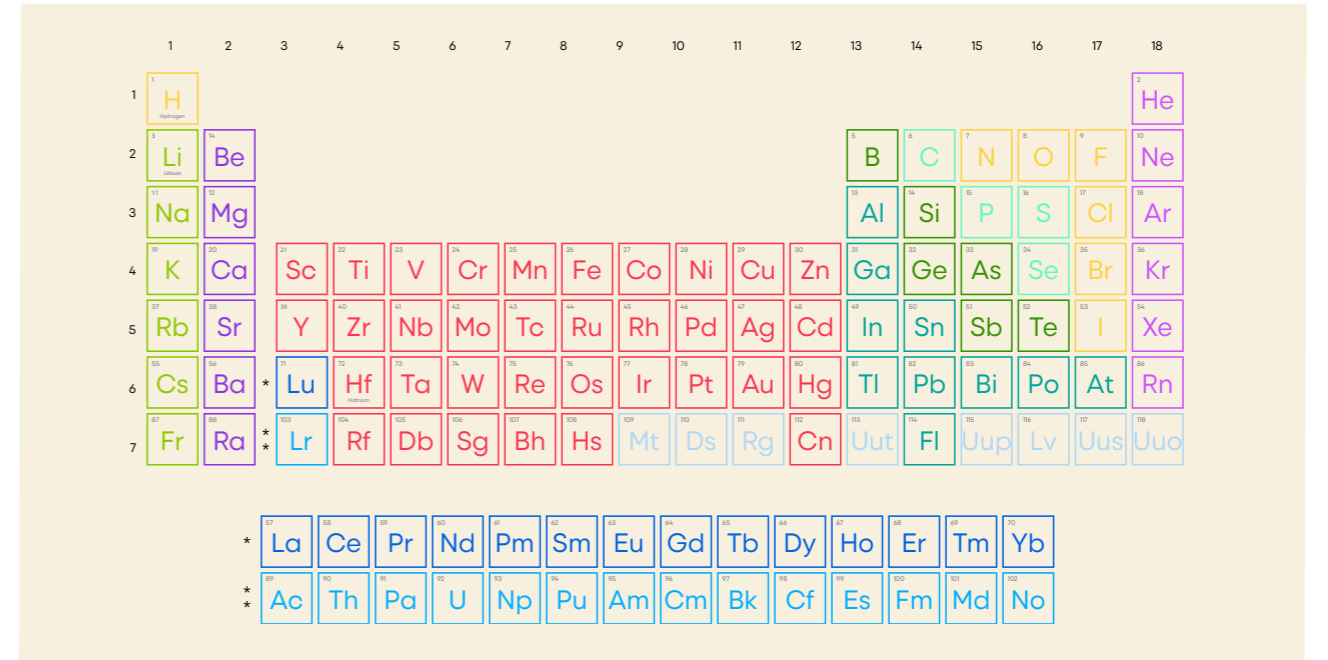
tek bir parçasını, tek bir parçasını görerek hiçbir şey yapamayız. Şimdi çok büyük bir sır var. Herkesin bildiği bir şeyi, ama Türkiye'nin sırtını döndüğü bir şeyi izninizle size göstermek istiyorum.

Bütün bunları mümkün kılan nedir? DNA'yla oynanması, insanların kendini yeni baştan yaratması... Yok efendim hayvanların beynine gireceksiniz, yok efendim Mars'a yörüngeye uydular yolluyorsunuz, yok efendim Mars'ta yaşam kuracaksınız, yok efendim sürücüsüz araç... Bütün bunları mümkün kılan nedir? Nasıl mümkün oluyor bunlar?

Bu gördüğümüz Samanyolu Galaksisi'nin Gaia uzay teleskobuyla hazırlanmış en ayrıntılı haritasıdır. Samanyolu'nun parmak izini görüyorsunuz şu anda. Aşağıda uydular galaksiyi görüyorsunuz Büyük ve küçük Macellan Galaksileri. Bundan daha ayrıntılı bir Samanyolu haritamız yok, Samanyolu Galaksisinin parmak izi bu...

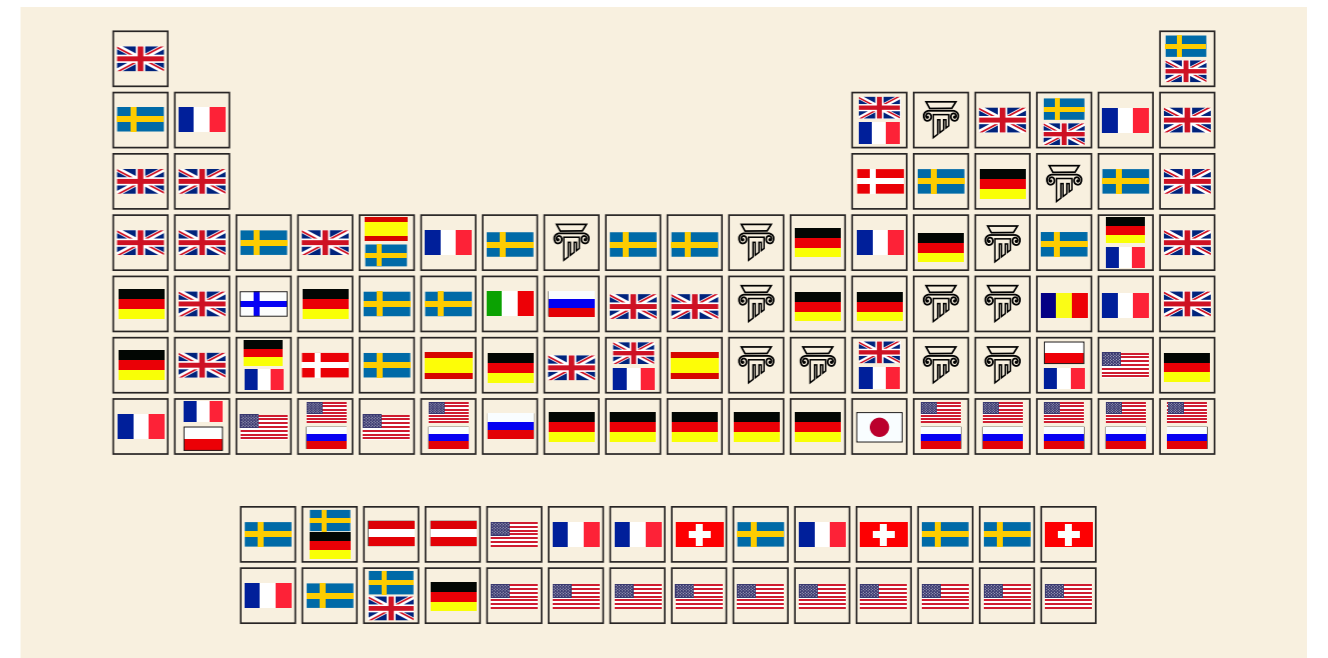

Bu gördüğümüz de Hubble uzay teleskobunun evrenin bir noktasına bakarak 10 küsur yıl boyunca çektiği fotoğraflardan oluşturulmuş. Evrenin en ayrıntılı haritası. Bundan daha ayrıntılı bir evren haritası da elimizde yok. Burada gördüğümüz her bir ışık kaynağı bir galaksi, yıldız değil. İçinde minimum 10 milyar yıldız var, 400 milyar yıldız kadar gider büyük galaksilerde. Bakın 10 milyar, 400 milyar... Ama bu evrenle kıyaslandığında hiçbir şey. Evren ay kadar olsaydı, o demin gördüğümüz evrenin en ayrıntılı karesi şurada olacaktı o kırmızı nokta kadar: ayın 120'de 1'i kadar. Bu birleştirilmiş bir fotoğraftır, on yılın fotoğrafıdır. Bu fotoğrafta kaç galaksi var, o galaksilerde kaç yıldız var, bu yıldızlarda kaç gezegen var, kaç karadelik var, kaç gezegende yaşam var bilmiyoruz?.. Bilmiyoruz, hiç bilmiyoruz.

Ama bir şeyi biliyoruz. Salondaki bu beyefendi, şuradaki hanımefendi, orada benim sevgilim var o, üstünde durduğum bu zemin, bu bina, bu yıldızlar, bu galaksiler neden yapılmış onu biliyoruz. İnsanlığın en büyük keşiflerinden birine bakıyorsunuz. Eğer o demin gördüğünüz fotoğraftaki evrende bir element varsa ve o burada yoksa, burada bir yere girecek.

Zaten bir tanesi girdi. Şurada gördüğünüz. Şimdi bunu kim keşfetti? Siz mi keşfettiniz? Bizim atalarımız mı keşfetti? İşte onun da yanıtı bu. İyon Sütunu olarak gördükleriniz, kimin keşfettiğini bilmediğimiz, insanlığın Karanlık Çağı'ndan bu yana bildiğimiz elementler; altın, gümüş, demir gibi. Diğerlerini keşfedenlerin bayraklarına bakar mısınız? Bir tane fakir ülke gören

var mı? Yoksul, ezik, halkı olan ülke gören var mı? Bizim coğrafyamızdan bir tane bayrak görüyor musunuz orada? Japonya oraya bayrağını diken, turnak içinde batılı olmayan tek ülkedir. “Dünyayı neden Batı yönetiyor” diye dizlerinizi döverken bunu lütfen unutmayın, unutmayın.

E, o zaman zenginliğin, refahın, uygarlığın, gücün, teknolojinin sırrı nedir? Bilimdir arkadaşlar. Bilim yoksa refah yok, uygarlık yok, zenginlik yok, teknoloji yok. Öyle teknolojinin yarattığı cep telefonunuzla bilim düşmanlığı tweet’leri atmakla olmuyor. Size o imkânı sağlayan o bilim adamları, o bilim kadınları; sizin aşağıladığınız, ötekilediğiniz bilim insanları sayesinde ultrasona giriyorsunuz, sonra onları taşıyorsunuz; MR’a giriyorsunuz, sonra onları taşıyorsunuz; ilaçlarını yutuyorsunuz onları aşağılıyorsunuz; televizyon seyrediyor sonra yine taşıyorsunuz; uçağa biniyor sonra hakaret ediyorsunuz; elektrik olmasa hayatınız durur ama onu vadeden büyük bilim insanlarından haberiniz yok... Böyle bir şey yok, bilim yoksa bunların hiçbirisi yok.

Peki, o zaman çok önemli bir soruya geliyoruz. O zaman soralım: Bilim nedir? Hakikaten Bilim nedir? Bu konuda çok çalışma yapıldı. Bilimin ne olduğuna dair Karl Popper dahil çok önemli tartışmalar var, bilim felsefecileri çok yazıp çizdiler. İzninizle ben şimdi size bilimin ne olduğunu göstermek istiyorum. Rica edebilir miyim reji, alır mısınız lütfen? (salondaki ışıklar söner) Evet, şu anda evrenin karanlığı gibi bir karanlıktasınız. Ben de size bu karanlıkta bilimin ne olduğunu göstereceğim. Çünkü bilim maceramız aslında modern bilim macerası, Keplerler, Galileler, Newtonlarla başlayalı çok olmadı. Modern bilim daha çok yeni, çok yeni... Bilim macerasında daha o kadar küçük bir yerdeyiz, o kadar yeni bir yerdeyiz ki, ancak bizim yolumuzu bu kadar aydınlatıyor. (karanlık salonda bir mum yakar) Ama siz buna sahip çıkmazsanız, o zaman ne olur? Ben size söyleyeyim o zaman boğulur karanlıkta kalırsınız, rotanızı kaybederseniz, yolunuzu kaybedersiniz. (mumu söndürür) Karanlık, hurafe, batıl sizi yer ve yutar. Kendi hayatınızı, çocuklarınızın hayatını, ülkenizin geleceğini yok edersiniz. Karanlığın içinde yolunuzu ülkenizi aklınızı kaybedersiniz ve daha önemlisi kendinizin, çocuklarınızın, torunlarınızın, ülkenizin ve halkınızın geleceğini kaybedersiniz. Tekrar alabilir miyim ışıkları?..

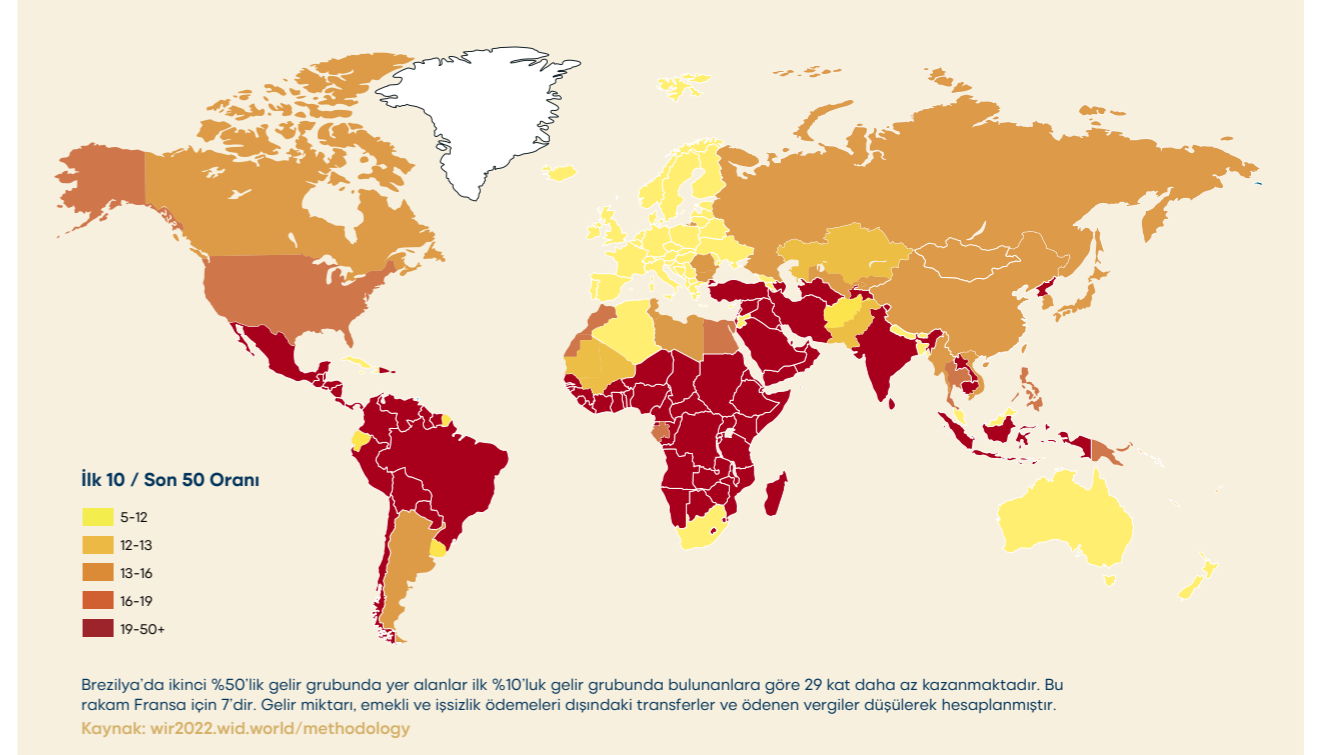
O zaman tekrar aynı yerden devam edelim. Einstein diyor ki: “Gerçeklikle karşılaştırıldığında, (yani evren ile

karşılaştırıldığında, evrende bilmemiz, keşfetmemiz gereken şeylerle karşılaştırıldığında) bilimde vardığımız düzey ilkelidir. Ama sahip olduğumuz en değerli şey bilimdir...” Ve o zaman tekrar soruyorum; bilim nedir? Ben en çok Isaac Asimov’un bilim tanımını seviyorum. “Tam anlamıyla söylemek gerekirse Bilim, bir isim değil, fiildir; bir şey değil, yöntemdir. Varılan sonuçlar dizisi değil, evrene bakış biçimidir”. Bizim en büyük hatamız, bilimi var olan sonuçlar zannediyoruz. Bilim, var olan sonuçlar değildir. Siz bilimin bir şeye yanıt vermesini, bir soruya yanıt bulmasını, bir soruna çare bulmasını istersiniz ama bilim o değildir. Bilim, evrene bir bakış biçimidir. Biz olaylara nasıl bakacağız? Battıla, hurafeyle, inançla mı? Sorgulayarak, deneyler yaparak, matematiği kullanarak mı? Bilim, evrene bir bakış biçimidir. Bilim evrenin sınırlamaları ile ilerler. Bilimde kesin yanıtlar çoğunlukla yoktur. Yanıtlar koşullara bağlı olarak değişir. Bunu da nerede görürüz? Su kaç derecede kaynar? 100 ama ben suyu 1000 derecede kaynatmam. 2 derecede kaynatırım, eksi derecede bile kaynatırım. Ne yaparım? Basınçla oynarım. Su sabit atmosfer basıncında, yani bizim deniz seviyesi dediğimiz seviyede... Bilimde –bir tek şey hariç- her şey bir koşula bağlıdır. Yani su “sabit atmosfer basıncında” veya halk arasındaki deyişle, deniz seviyesinde 100 derecede kaynar. Yani suyun yüz derecede kaynaması bir koşula bağlıdır. Termodinamiğin İkinci Yasası hariç, o her koşulda geçerlidir.

Ve ben kendime hep şunu sorarım: “Emin Çapa, senin elinde olsaydı Türkiye’de neyi değiştirmek isterdin, neyi değiştirdin?”

Bu gördüğünüz dünya teknoloji yaratma veya inovasyon haritası. Yeşil ülkeler kök bilimi üreten ülkeler, temel bilimi üreten ülkeler. Sarı onu üretmiyor ama o bilimi alıyor, bir teknoloji yaratıyor, o bilimi alıp bir ürün yaratıyor. Kırmızının Türkçesini söylemeye dilim varmıyor. Çünkü o sözcük İngilizce’de çok nüanslı bir sözcük; reddedilen anlamına da geliyor aynı zamanda. Türkiye şu an da sararmadan yeşil olmayı hedefleyenler tarafından yönetiliyor.

Ben size bir örnek vereceğim. Arkadaşlar, Elon Musk diye bir adam var. Dese ki: “Ya Emin Çapa, sen ne tatlı bir adamsın. Al sana Space X roketinin bütün sırlarını veriyorum, al hadi yap roketi”. Sizce yapabilir miyim? Yapamam, yapamam... Çünkü benim önce sararmam lazım, sonra yeşereceğim. Öyle olmuyor o iş... Üniversitelerinde, akademilerinde başarılı olman için liselerde; liselerde başarılı olmak için ortaokulda,

onda olmak için ilkokulda, daha önemlisi hepsi çok geç; anaokulunda başlamam lazım, hepsine anaokulunda başlamam lazım. Hayatımızın her evresini, işlerimizin her evresini, ülkemizin her evresini akıl, bilim ve vicdanla buluşturmamız lazım. Ben bunu değiştirmek isterim, bunu değiştirmek isterim. İkincisi bu: Türkiye’deki sanayi şirketlerinin teknoloji seviyesine bakar mısınız? Bunu değiştirmek istemez misiniz? Bu şekilde Türkiye bir yere gidebilir mi? Gidemez.

SANAYİ ŞİRKETLERİ	
Teknoloji Seviyesi	%
Düşük	59,6
Orta - Düşük	30,9
Orta - Yüksek	9,1
Yüksek	0,3

Peki, ana noktaya gelelim... Şimdi benim anneciğim derdi ki rahmetli -yaşlanınca insan anne babasına daha çok atıf yapıyor, yaşlandığım oradan belli- canımız cennet istiyor ama günahlar koyuvermiyor-. Günahları başkası yapıyor çünkü bize engel oluyorlar. Biz yapmıyoruz. Şunu biz yaratmıyoruz, o yatırımları biz yapmadık... Tamam, oldu. Peki, değiştirebilir miyiz? Yapabilme kudretimiz var mı? Elimdeki imkan seti nedir? Türkiye PISA testlerinde çok kötü sonuçlar alıyor. Ben bu yüzden bir Milli Eğitim Bakanı tarafından patrona şikayet edildim. Bayağı patron beni odasına çağırıp “sen bakana cüce demişsin” diye. Halbuki ben öyle demedim. Bakan PISA testi sonuçları için “OECD içinde yıldız gibi parlıyoruz.” demişti. Ben de dedim ki, “Herhalde sönmekte olan cüce yıldızları kastediyor.” Bakana cüce demekten patrona şikayet ettiler beni. Ben ne dedim? Çocuklar okuduklarını anlamıyorlar önemli değil, bakan bile duyduğunu anlamıyor.

Şimdi bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı 130 bin çocukla 4’üncü ve 8’inci sınıflardan oluşan bir test yaptı. Testi bulamazsınız. Neden? 2 kere yaptı, ikisinin de sonucunu bulamıyorsunuz. Çünkü bizde bir şeyin sonucu kötü çıkınca ne oluyor? Hop, uçuruveriyorlar. İsteyene mail atarım. Çünkü tecrübeli bir Türkiye

Cumhuriyeti gazetecisiyim; veriyi bulunca bilgisayara indir arkadaş, hemen arşivle! Ben herkese yoluyorum şimdi onu. Biraz eskidi, yenilemiyorlar. Sonuç gene vahim, gene vahim...

İşte onun sonuçlarından biri, yalnız adı ABİDE. Biz böyle isimler koymayı çok iyi biliriz, imparatorluk torunuyuz. Aslında ne biliyor musunuz? Akademik Başarıyı Ölçme ve Değerlendirme Testi... ABİDE... Ama ABİDE deyince güzel oluyor. Şimdi 8'inci sınıf öğrencilerinin yüzde 66'sı Türkçe deyim, atasözü, hiciv, nükteleri anlamıyor, neden ve sonuç arasında bağ kuramıyor. Milli Eğitim Bakanlığının araştırmasıdır, internette bulamazsınız. Peki, Türkçe bir metin... Dört çocuktan biri metindeki ana fikri bulamıyor; metni okuyorlar, ana fikrini bulamıyorlar. Bunlar en kötü çocuklarımız, durumları o kadar vahim. E hiç mi iyi çocuk yok? Var... Metinde bir bilgi var metnin içine gömülü, 1000 çocuktan 2'si -bakın yüzde 2 değil- metnin içindeki bilgiyi bulabiliyor. Böyle bir şey olabilir mi ya? Türkçe, bakın Türkçe, eğitim verdiğimiz dil. 8'inci sınıf çocuğu, 8'inci sınıfa kadar okutmuşsunuz; Bir metnin içinde gömülü bilgiyi 1000 çocuktan 2'si buluyor.

Size bir takım bilimsel şeyler anlatıyoruz. Sonra bilmediğiniz bir olay geliyor. Bilimsel bilginizin üzerinden ona ilişkin bir tahmin yürütüp, karar vermeniz lazım; belediye yönetirken de, şirketi yönetirken de, üniversite yönetirken de böyle yapacaksınız, aldığınız bilginin üzerine bir değerlendirme yapacaksınız. 1000 çocuktan 1'i, -yüzde 1 değil- bakın 1000 çocuktan 1'i aldığı bilim bilgisini kullanıp açıklamaya çalışıyor karşılaştığı olayları. O zaman da ne oluyor? Gökten çubuk atıyorlar yere, deprem oluyor. Ha ha, öyle oluyor... Çubuklarla... Geçmişte hiç deprem olmadı bu ülkede, bu ülkenin tarihinde deprem yok. Bizans'ta falan hiç olmamış, Osmanlı'da hiç olmamış. Ayasofya'nın kubbesi yıkılmamış mesela, hiç. Çubuk attılar deprem oldu. Bu sefer hurafe sizi rehin alıyor işte, demin size gösterdiğim karanlıkta kalıyorsunuz. Bu bize, ABİDE bize onu gösteriyor.

Şimdi geldik Güven Hocamın size gösterdiği şeyi göstermeye. Ama öbür taraftan ben Türkiye'ye çok inanıyorum. Çünkü Alper Bozkurt'u çıkartmayı başardığınıza göre, Nobeller alanları, dünya çapında futbolcuları Almanya'daki Türkler çıkartabildiğine göre niye Türkiye'dekiler çıkartmıyor onu bilemiyoruz. Biliyoruz tabii ki, biliyoruz tabii ki... Almanya

1,5 milyon Türk'ten dünya çapında futbolcu çıkarıyor, Amerika'da bir avuç Türk, sizin gönderdiğiniz bir avuç Türk Nobel alıyor, siz de 84 milyon... Yok... Ama yine de o insanları "ben çıkardım ya!" İşte Güven Hocamın gösterdiği grafik.

Dört parçaya bölünmüş bu ülkelerden sol alttakilerin hiçbir umudu yok. Sol üsttekiler bir şeyler yapabilir. Sağ alttakiler ise şöyle: İnovasyonun sınırına gelmişler, sen onları yakalayamazsın öyle kolay kolay. Türkiye, hızla ivmelenmeyi aynı zannediyor. Bakın arabanız 500 kilometre hızla gidiyor değil mi? İvmeniz 0, sabit 500 kilometre. Arabayı 500'den 550'ye çıkardığınızda ivmelenmiş oluyorsunuz, 50 kilometre arttırıyorsunuz. Bu ülkelerin arabaları uçuyor, zangırıyor bunların arabaları zangır zangır; daha ivmelenemezler öyle kolay kolay. Yeni bir aşamaya gelmek için bir şeyi değiştirmeleri lazım. Şunlarsa doğru politika uygularsa zıplayacak. İşte Türkiye o ülkeler içinde en iyi durumdaki üç ülkeden biri.

Ben mesleğe başladım, Türkiye'ye gelen bütün uzmanlar şöyle derlerdi: "Türkiye'nin potansiyeli çok büyük". Ben emekli oldum, Türkiye'nin potansiyeli çok büyük... Arkadaşlar potansiyel enerji iş yapmaz, kinetik enerji iş yapar. Potansiyel var yerin altında, aman ne kadar güzel, çok iyi...

Peki, o zaman sonuna geldim. Dostlarım; yeni dünya, yeni biz talep ediyor. Bakın herkes benden ekonomi anlatmamı bekliyor, CNN'de de böyleydi. Fakat ben giderek artan oranda bilim anlattım, giderek azalan oranda ekonomi anlattım. Halbuki yönetim benden ekonomi anlatmamı istiyordu. Çünkü bir şey kıtsa, onun değeri yüksektir. Ekonomi anlatınca bankalar, aracı kurumlar, şirketler reklam veriyor ama Türkiye'de bilim çok bol olduğu için, bilim anlatınca kimse reklam vermiyor, bir kişi sponsor olmuyor, sıfır... Çünkü bilim bol, gani gani, taşıyor... Ama kendi kendime ben hep şunu sordum: Emin Çapa, sen olmak için 5 yıl sonra, 10 yıl sonra hangi yeni yetkinlikler lazım sana?

Bu soruyu kişiler, şirketler, ülkeler herkes sormalı. Türkiye'nin şu anda bunu sorması lazım. Dünya yeniden inşa edilirken, Türkiye'nin dünya içinde iyi bir yeri olması için bunu sormalıyız. Sanayi Devrimi'ni kaçırdık, bu yüzden bir imparatorluk yitirdik. Aydınlanma Çağı'nı kaçırdınız, Bir cihan imparatorluğu yitirdiniz.

Şimdi dünya yeniden inşa ediliyor. Yeniden inşa edilirken, yeni yetkinliklere, yeni kaslara ihtiyacımız var. Onu bulmamız lazım. Şunu söylüyor musunuz? Dünya, Türkiye, benim hayatım değişmelidir. Dünya daha güzel, daha mutlu, Türkiye daha adil, daha iyi, daha güçlü, benim hayatım daha mutlu olmalıdır diyor musunuz? Diyorsunuz. Peki, o zaman soru bu? Bu dönüşüme kim liderlik edecek? Ben sizi söyleyeyim: Ailenizde babanız, belediyede belediye başkanını, üniversitede rektör, şirketimizde patron ve CEO, ülkede cumhurbaşkanı... Sen ne iş yapıyorsun arkadaş? Sen ne iş yapıyorsun? Senin görevin ne? Sen kimsin? Soru bu! Soru bu! Hiç kimse üstüne hiçbir şey almıyor, kimse taşın altına elini koymuyor. Siz hiçbir şey yapmayın, Türkiye'de yok-sulluk bitsin. Siz hiçbir şey yapmayın, Türkiye'de eğitim sorunu çözülsün. Siz hiçbir şey yapmayın, iklim krizi bitsin. Siz hiçbir şey yapmayın, Türkiye demokratik bir ülke olsun... Mümkün mü ya? Böyle bir şey mümkün değil. Dünya değişmelidir diyenler, ben değiştirebilirim; Türkiye değişmelidir diyenler, ben değiştirebilirim demek zorundadır. Eğer dünya değişmelidir diyorsanız, ben değiştirebilirim demiyorsanız yalancısınız, yalancısınız. Dünya değişmelidir, Türkiye değişmelidir ve ben bu değişime liderlik ederim. Ben bu kadar ederim, Güven Bey bu kadar eder, Tunç Bey bu kadar eder... Benimki de bu kadar kalır ama bu kadar da yani sıfırdan, yani boş kümeden büyüktür. Dolayısıyla Türkiye değişmelidir diyenler -İzmir'de olduğumuz için özellikle söylemek istiyorum aynı demin ilk başta söylediğimi- İzmir'i değiştirebilir. Değiştirebileceğini bize gösterdi.

Son olarak... Değişmezsek ne olur? Tarih bize bunu gösteriyor. Değişmezsek, dönüşmezsek bir imparatorluğu kaybettik. Son sorum şu: Osmanlı İmparatorluğu Fatih ve Kanuni döneminde çok imanlıydı, o yüzden dünya çapında bir ülkeydi, lider ülkeydi. Sonra imanını kaybetti, imansız oldu da o yüzden mi yenildi? Yoksa Fatih ve Kanunî döneminde -yönetişim önemli bir bilim dalıdır bugün- yönetimde, akılda, bilimde, teknolojiye dünya lideriydi. Onun için, o zaman için dünya lideriydi, o yüzden başarılıydı, sonra dünya değişirken değişmeyi reddettiği için mi yenildi. Hangisi? İmansız olduğu için mi, aklı ve bilimi reddettiği için mi? Bugün aynı ikileme karşı karşıyasınız, aynı ikileme geldik, dayandık. Ya kendimizi, ailemizi, şirketimizi, ülkemizi değiştireceğiz. "Ben değiştirebilirim" diyeceksiniz ve kendinizin, ailenizin, torununuzun, çocuğunuzun, ülkenizin geleceğine sahip çıkacaksınız ya da aynı şekilde kaybedenlerin safına gideceğiz.

Ama sadece akıl ve bilim bizi robot yapar. Bunun yanına vicdan koymamız lazım. Ben burada hiç değinmedim ama dünyada kapitalizm yepyeni ağır bir krizle karşı karşıya. Bu konuda bence yazılmış en önemli kitaplardan birini bu ülkeden çıkmış biri yazdı, Dani Rodrik'in "Daha Adil, Daha Makul" kitabını okuyun, bir iki itirazım var ama bir okuyun. Arkadaşlar, vicdan yoksa akıl ve bilim bizi robot yapar. O yüzden aklın ve bilimin yanına vicdanı koyarak bu işi götürmemiz lazım. Ülkemize sahip çıkacaksınız, kendi geleceğinize, torununuzun geleceğine sahip çıkacaksınız. Yoksa bir ülkeniz, sahip çıkacağınız bir halkınız olmayacak.

Çok teşekkür ederim beni dinlediğiniz için, sağ olun.

Yıldırım Koç

Sendikacı - Akademisyen

Sendika uzmanı, akademisyen. 1998 yılından beri kesintisiz olarak ODTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden İktisat Bölümü'nde kısmi zamanlı öğretim görevlisi olarak işçi-işveren ilişkileri tarihi ve günümüzde işçi-işveren ilişkileri konularında dersler vermektedir. Koç, Tek Gıda İş Sendikası'nda Eğitim Danışmanı olarak görevini sürdürmektedir.

TÜRKİYE'DE GÜNÜMÜZDE SENDİKACILIĞIN DURUMU VE SORUNLARI

Teşekkür ederim. Öncelikli olarak Sayın Belediye Başkanımıza ve ekibine çok teşekkür ediyorum. Çok başarılı bir toplantı düzenlenmiş.

Ben daha önceki konuşmacılardan farklı bir boyutu ele alacağım; Türkiye'nin; işçi sınıfını, sınıf mücadelesini ve sendikaları anlatacağım. Ben 1973 ODTÜ mezunuyum, yani 50 yıl oldu mezun olalı ama öğrenci yıllarımdan itibaren işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin kıyasında ve genellikle de doğrudan içinde oldum. O nedenle bu alanın yeterince bilinmediği kanısıyla bazı genel değerlendirmelerle başlayacağım. Çünkü genellikle her işin inceliği vardır; işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi de bu incelikte ele alınmayı hak eden alanlardan biri.

1923 yılında Türkiye İktisat Kongresi toplandığında, Türkiye işçi sınıfı çok zayıftı, nicel olarak da nitel olarak da. İşçi sınıfının büyük bölümü İstanbul'daydı. Azınlıklar işçi sınıfının büyük çoğunluğunu oluşturuyordu. Ayrıca o yıllarda Müslüman işçiler diyeceğimiz kesim de Anadolu'daki mücadeleye destek vermedi. O dönemde İstanbul'daki sendikalar ve benzeri işçi örgütleri Anadolu'ya geçip, kurtuluş mücadelesine destek vermek yerine ya bu konuda

tamamıyla duyarsız kaldı, ya da İngiliz işgal kuvvetleriyle iş birliği yaptılar. Bu nedenle işçi sınıfı ve sendikacılık tarihinde 1919-1922 dönemi İstanbul'u kara bir lekedir. Bu nedenle de 1923 Şubat'ında Türkiye İktisat Kongresi düzenlendiğinde, İstanbul işçilerinin temsilcileri ciddiye alınmadı haklı olarak ve işçi grubunu Aka Gündüz yönetmişti. Ancak kongrede alınan kararlar önemlidir.

Bugün çok farklı koşullardayız. Bugün Türkiye işçi sınıfı tarihinde ilk kez Türkiye'nin toplumsal ve siyasal geleceğine damgasını vuracak kadar nicel ve nitel olarak güçlüdür. Dıştan bakıldığında, hayatın içinde onlarla birlikte olmadıysanız belki bu tespit size abartılı gelebilir. Dediğim gibi 50 yılım bu insanlarla birlikte geçti, çeşitli sendikalarda çeşitli düzeylerde ilişkilerim oldu. O nedenle bir kere bu konunun vurgulanması ile başlamak istiyorum. Türkiye'nin siyasal ve toplumsal geleceğinde damgasını vuracak güç, Türkiye işçi sınıfıdır.

Ben iktisatçıyım, Türkiye bir iktisadi depreme doğru hızla gidiyor. Orta sınıf dediğimiz kesimin hızla tasfiye olduğu ve nüfusumuzun giderek artan bölümünün -birazdan bazı rakamlar da vereceğim- hayatını

Türkiye'nin siyasal ve toplumsal geleceğinde damgasını vuracak güç, Türkiye işçi sınıfıdır.

işgücü satarak kazanan insanlardan oluştuğu bir noktadayız. Sendikacılığı anlamak için de öncelikli olarak genellikle sanılanın dışında bazı noktalara dikkat çekeceğim. Çünkü sendikalar konusunda kullaktan dolma bilgi, genellikle bazı gözlemlerle sınırlı bilgiler, yaygındır. Bu sürecin içinde olan biri olarak bu konulardaki belki önyargıların değişmesine de katkıda bulunmak istiyorum.

Birincisi, sendikacılık hareketini ve işçi sınıfını anlayacaksanız, işçilerin bugünkü ve geçmişteki durumunu bilmek gerekiyor. Bazı çok önemli özelliklere sahip olduklarını düşünüyorum. Buna biraz daha ayrıntılı olarak değineceğim.

İkincisi; sendikalar ve sendikacılar genellikle dışarıdan bakıldığında zannedildiğinden tümüyle farklı bir yapıdır. Dıştan baktığımızda gördüğümüz insanlarla bu sürecin içinde yer aldığımızda tanıdığımız insanlar çok farklıdır. Onların bazı özelliklerine dikkat edeceğim. Sendikaları tanımak istiyorsanız, devletin bu süreçteki rolünü ihmal edemezsiniz. Türkiye'de özellikle 1946'dan itibaren sendikalarda daima devlet görevlileri olmuştur. Devlet görevlilerinin dışında devletle işbirliği yapan kesimler olmuştur, bunları

bir miktar anlatacağım. Hükûmetler müdahale etmiştir, siyasi partiler müdahale etmiştir. Son Fethullahçı ajan ve terör örgütünün bile sendikaları vardı, bunlara değineceğim. Yabancı devletler önemlidir. Yani Avrupa Birliği emperyalizmi de sendikaları etkilemeye çalışır, biraz ayrıntılı anlatacağım. Amerika Birleşik Devletleri de; onlar etkileme çabasında bir dönem çok yoğunlardı. Bunların dışında da işverenlerin bu tür girişimleri vardır.

Yani Türkiye’de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketini anlayacaksınız, işçiyi, sendikacıyı, devletin, hükûmetin, siyasi partilerin Amerika-Avrupa’nın ve işverenlerin müdahalelerini bir bütün olarak değerlendirdiğinizde ortaya çok karmaşık bir tablo çıkar. Türkiye’de sendikacılık dediğimiz olguyu, ancak bu tablonun bütününe görürseniz anlayabilirsiniz; yoksa kulaktan dolma bilgiyle değerlendirmeler yaparsınız.

Önce işçi sınıfının durumuna bakalım. Benim, dediğim gibi, 50 yılım bu insanlarla geçti. Öyle dıştan baktığı gibi kesinlikle cahil ya da aptal filan değilim. Osmanlı Döneminde de böyleydi, bugün de değilim ama bugün çok daha başka bazı özellikler de kazandılar. Bir kere olağanüstü akıllı insanlardır, sıradan işçilerden söz ediyorum. Son derece ihtiyatlıydılar, çünkü Türkiye’de bir sürü insanın başının nasıl belaya girdiğini bilirler. Sırtlarında yumurta küfesi taşıdıkları için çok gerçekçidirler, olağanüstü gerçekçi değerlendirmeler yaparlar, kesinlikle olmayacak duaya âmin demezler, hayal dünyasında yaşamazlar. Saf ayaklara yatma konusunda olağanüstü becerilidirler. Onun ötesinde adam kullanma konusunda son derece yeteneklidirler. Bütün bu özelliklerini alt alta sıraladığımızda, hani şeytana pabucunu ters giydiren ya da çarıklı erkanı harp dediğimiz bir kitle çıkar karşınıza. Yani bu alanda çalışmaya başladığınızda ilk yıllarda bu insanlara çok şey öğreteceğinizi zannedersiniz, halbuki onlardan öğrenecek çok şeyiniz vardır. Ben son 15-20 yılda bilinçlendim, bu meseleleri kavramaya başladım. Sıradan bir işçinin kafasında -hani rahmetli İsmet Paşa için söylenirdi- kırk tilki döner, kırkının da kuyruğu birbirine değmez. Sıradan işçi bu kadar pratik zekalı, kafası tık tık tık tık işleyen, kısa vadeli çıkarlarını çok iyi bilen, yani bizim iktisatta kullandığımız ifadeyle bir Homo ekonomikus’tur, tam bir örnektir Homo ekonomikus’lara.

Belli eksiklikleri vardır; okuyarak öğrenmeyi sevmezler, kulaktan dolma bilgiyle bu işi bildiklerini zannederler. Olağanüstü bir özgüvenleri vardır. Her konuda kendilerini uzman zannederler. Kendilerini hekim zannedip birbirine ilaç önerirler. Putin’e akıl öğretmeye kalkan da olur televizyonda dış politika haberlerini izlediğinde. Deprem dinlediğinde rahatlıkla bir jeolog ve inşaat mühendisi olarak önerilerde bulunabilirler. Bu uyanıklıklarının yanı sıra Çiftlik Bank’a para kaptırabilirler, kripto parayla oynayabilirler. Ben 50 yıllık iktisatçı olarak elimi sürmedim kripto paraya; ama onlar bu alanda oynayabilirler. Bu tür olağanüstü ilginç özellikleri vardır. İşçi sınıfı dediğimiz insanlar böyle olağanüstü bir kitledir.

Sendikacılara gelince ikinci grup olarak, bu özellikleri ikiyle üçle çarpım. Bir kere bir işçi toplantısında, bir fabrikada yaptığımız toplantıda bir işçi böyle saf ayaklara yattı -o işi çok iyi bilirler. Ben de 72 yaşındayım; yaşımın ileri olmasına ve beni genelde ağabey veya amca kabul etmelerine güvendim. Ona dayanarak, kırmayacağımı da bilerek dedim ki: Bak saf ayaklara yatma, ben hepimizin nasıl cin olduğunu biliyorum. Ben bunu deyince bu arkadaş gevşedi, güldü, “*Tamam hocam, biz ciniz de bu sendikacılar cinin cinisi.*” dedi. Ben de dedim ki, gerçekten de öyle. Sendikacı dediğiniz kitle cinin cinidir. Yani öyle dıştan baktığımızda çok sakın gözükken, kafası çalışıyor mu bu adamın diye düşündüğünüz sendikacılar olabilir. Bu sendikacı nitelemesini yaparken siyasi görüşüne, kökenine, bölgesine göre ayırım yapmıyorum. Öylesine kaygan bir zemindir ki sendikacılık, o kaygan zeminde ayakta kalabilecek derecede zeki, kıvrak zekalı, sorunlara çözüm üretebilen bir kitle vardır karşınızda. Temsil ettikleri kitlenin gelişmelerini yakından izlerler. Yaptıkları bir toplantıda, o kitlenin mimiklerinden hareketle bile sonuçlar çıkarabilen çok yetenekli insanlardır. Bunu söylerken 1975-1977 döneminde DİSK’e bağlı Maden-İş’te, daha sonra 20 küsur yıl Türk-İş’e bağlı Yol-İş Sendikası’nda, genel başkan danışmanlığını yaptığım Türk-İş’te bütün yüzlerce belki binlerce sendikacı ile çalışmış biri olarak bu gözlemleri yapıyorum. Bir kere kimle dans ettiğinizi bileceksiniz. Akademiden gidip anket yaparlar. O uyanık işçi, o anketi yapan kişi hangi bilgileri, daha doğrusu hangi yanıtları istiyorsa ona göre yanıt verir. Onlardan biriyseniz, sizle açık ve dürüst konuşur, ama dışarıdan gelen biri anket uyguluyorsa, o anketlerden sonuç çıkarabilmek filan mümkün değildir. Olağanüstü canlı bir kitledir.

Sendikaları anlamak istiyorsanız, devletin bu işlere müdahalesine bakacaksınız. Türkiye’de 1946’da sendikal yaşam yeniden başladığında Sabahattin Selek isimli bir kişinin 1947’den 50’ye kadar olağanüstü büyük bir rolü var. Sabahattin Selek *Anadolu İhtilali* kitabının yazarıdır. O yıllarda süvari üsteğmeniyken ordudan çıkarılır. O tarihte Cumhuriyet Halk Partisi İşçi Bürosunun başkanı Doktor Rebi Barkın’dır. Onun yardımcısı olarak üç yıl Türkiye’de sendikaların gelişmesinde belirleyici kişidir. Sendikalar kurmuş, tüzüklerini sağlamış, ceza paralarından para getirmiştir. Ben eski sendikacılarla sözlü tarih çalışması yapmaya pek meraklıydım, çok işçiden dinledim. “*Müdürün odasına çağırdılar, orada biri vardı. Sabahattin Bey’miş, bize para getirdi. Halk Eviden gidip masa sandalye aldık, sendikayı kurduk, ilk genel kurulumuzda da divan başkanlığını Sabahattin Bey yaptı.*” diye. Sabahattin Bey daha sonra Milli İstihbarat Teşkilatı Marmara Bölge Başkanı olmuş.

Şevket Yılmaz’ın adını duymuşsunuzdur; 1950’li yıllarda Bursa Merinos’ta sendikacılığı başlamış. 1995’e kadar Teksif’in Genel Başkanı, 1982-1992 arasında Türk-İş’in Genel Başkanı. 1988 yılında MİT’çi Mehmet Eymür MİT raporunu yayınladı; onun bir yerinde Şevket Yılmaz için teşkilatın en iyi ajanlarından yazıyordu. Bunu üç yazar köşesinde gündeme getirdi ve Şevket Bey bunları tekzip edemedi. Onun dışında bu şekilde devletle bağlantısı olduğunu bildiğimiz insanlar var. Bunlardan biri de Türkiye İşçi Partisi’nin kurucularından olan bir kişi. Bu kişi Çikolata İşçileri Sendikası Genel Başkanı’ydı ama daha sonra bu görevinden ayrıldı ve gitti; Ahmet Muşlu diye biri. Bir dönem Türk Metal’in kuruluşunda yer alan, hatta Türk Metal’in amblemindeki kurdu öneren, daha sonra Çağdaş Metal’i kuran, oradan Maden İş’e geçen, DİSK’in genel sekreterliğini yapan Fehmi Işıklar hakkında da bazı ciddi iddialar vardır. Bunlar devletin adamı olarak bildiğimiz kişiler. Eğer bu camianın içindeyseniz sizin kulağınıza gelir. Yani “*şu, şu, şu şöyle şöyle bir adam, aman ha*” filan derler.

Bir de devletin önüne dosya atıp kullandığı adamlar vardır. Yani sendikacıdır, açıkları zaafı vardır. Bunlar istihbarat örgütlerince tespit edilir ve bu biraz sınır dışına çıkmaya kalktığında biri ziyaretine gelir, önüne bir dosya atar ve o kişi ondan sonra sesini çıkarmaz. Devletin müdahalesi bu.

Onun ötesinde hükûmetlerin bu alanda müdahaleleri var. Hükûmetler bu alanı boş bırakmamışlardır

ve bu müdahaleler sırasında da oldukça etkili olurlar. Örneğin Orman-İş Sendikası 2004 Haziran’ında hükûmetin kontrolüne girmeyi reddettiği için böyle bir operasyona maruz bırakıldı ve üye sayısı sıfırlandı. Hava-İş’te benzer bir olay yaşadık, Tek-Gıda’ya başarısız kalan bir müdahale oldu. Siyasal iktidarın elinde çeşitli araçlar var ; bunları dikkate alarak hareket ederler ve denetlerler. Onun için hükûmete yakın olan sendikaları da sendika içinde sayarız, ama biliriz ki bunlar hükûmetin kontrolünde sendikalardır. Bu, devletin kontrolünden farklı bir sendikal yapıdır.

Siyasi partilerin kontrolü altında sendikalar var. Mesela 1980 öncesinde DİSK’in 1975 Mayıs genel kurulunda ben yabancı konuklardan sorumluydum. Türkiye Komünist Partisi, İbrahim Güzelce aracılığıyla 1977 Aralık’ına kadar DİSK’e hakimdi. DİSK’e bağlı Maden-İş, Bank-Sen, Baysen gibi sendikalarda doğrudan doğruya Türkiye Komünist Partisi etkiliydi. Ondan sonra 1977 Aralık ayında 6’ncı Genel Kuruldan sonra yönetim değişti. Bu kez farklı gruplar oluştu. 1980 darbesi öncesinde Türkiye’de her sosyalist/komünist grup kendine bağlı sendikalar oluşturdu. Siyasi partilerin de vardı, bugün de belli siyasi partilerle yakın ilişki içinde olan sendikalar var. Birazdan ele alacağım Memur-Sen dediniz mi, doğrudan doğruya iktidardaki partiyle bağlantılı; Türkiye Kamu-Sen ve Hak-İş de aynı şekilde. O zaman sendikacılık hareketini değerlendirirken doğrudan doğruya siyasi partilerle bire bir bağlantı içinde olan sendikaları da dikkate almanız gerekiyor

Bu konuda en çarpıcı örnek bu Fethullahçı casusluk ve terör örgütünün yapılanmasıdır. Bunların işverenler içinde TUSKON diye bir örgütü vardı TUSİAD, MÜSİAD ve TÜRKONFED’den filan farklı olarak. Onun dışında da iki tane konfederasyon kurdular. Biri Aksiyon-İş; Türkiye’de kendi kontrollerindeki işçi sendikalarının üst örgütü bir konfederasyondur Aksiyon-İş. Bir de kamu çalışanları sendikalarının üst örgütü olarak Cihan-Sen’i kurdular. Bunun ötesinde genellikle kamuoyunun dikkatinden kaçmış olan bir konfederasyon kurdular, İşçi ve Memur Dernekleri Konfederasyonu. Adı Mülâyemet Çalışanlar Konfederasyonu, MÜLKON. Buna bağlı 5 federasyon vardı: TÜÇAF, MİHVER, TÜMÇADEF, GÜÇAF ve DOÇAF diye. Yüzden fazla da dernek bunlara bağlıydı ve eğer Fethullahçılar’ın darbe girişimi başarılı olsaydı, bu dernekler aracılığıyla da altyapılarını oluşturmaya çalışacaklardı. O nedenle çeşitli dernekleri de dikkate almak gerekiyor.

Diğer grup, yabancı devletlerin müdahaleleri. Emperyalist güçlerin Türkiye işçi hareketini yönlendirme çabaları var. Bu ilişki 1951'de Amerikalı Irving Brown'un Türkiye'ye gelmesiyle başladı. Agency for International Development (USAID) ile İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun ortak eğitim seminerleri yapıldı. 1972'de, CIA'nın kontrolündeki AAFLI dediğimiz Asya-Amerika Hür Çalışma Enstitüsü'nün Türkiye'de faaliyetleri gündeme geldi, Türk-İş ile işbirliği içinde. Amerikalılar sendikaları etkilemek ve istihbarat toplamak için çok çaba gösterdiler. Soros'un Açık Toplum Vakfı ya da Enstitüsü Türkiye'de hâlâ bu alanlarda kısmen çalışmalarını sürdürüyor; çeşitli sendikalara para yardımında bulundu. Onun ötesinde, yine CIA'nın kontrolündeki Dayanışma Merkezi, Solidarity Center adını verdikleri yapı Türkiye'de faaliyete geçmeye çalıştı. Başarılı olamadılar.

Onun dışında Almanlar var. Alman sendikaları ve Alman devleti bizim işçi hareketini hiç rahat bırakmadı. Mesela Rosa Luxemburg Vakfı var, bizim sol eğilimli sendikalarla işbirliği yapan Rosa Luxemburg Vakfı. Rosa Luxemburg, biliyorsunuz, Polonya kökenli bir komünisttir, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nde yüz yıl kadar önce çok etkiliydi. 1919 Ocak ayında Spartakist Ayaklanmasında yer aldı ve o dönemki sivil milisler tarafından kafası dipçik ile ezilerek nehre atıldı, öldürüldü. Dünyanın ünlü komünistlerinden biridir. Rosa Luxemburg Vakfı diye bir vakıf var. Almanca biliyorsanız bu vakfın internet sitesindeki çalışma raporlarına bakıyorsunuz, harcamalarının tümünün finansmanı Alman devleti tarafından yapılıyor ve burası Alman istihbaratçılarının cirit attığı bir yerdir. Friedrich Ebert Vakfı var, bizim Sosyal Demokrat Parti, sendika ve derneklerle işbirliği yapan. Friedrich Ebert, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1918'e kadar başkanı. Yani August Bebel ve Wilhelm Liebknecht'lerden sonraki başkanı. 1919'da yeniden kurulan Almanya'da devlet başkanlığına geliyor. Onun adına kurulan bir vakıf. İnternet sitesine giriyorsunuz, bakıyorsunuz Friedrich Ebert Vakfı'nın tüm gelirlerinin kaynağı Alman devleti ve bu örgüt de Alman istihbaratının cirit attığı bir yapıdır. Bununla sınırlı mı? Hayır. Avrupa Birliği projeler veriyor. Benim kanıma göre Avrupa Birliği de bir emperyalist güç odağıdır. Bu toplantı bu yapının Türkiye açısından değerlendirmesinin yapılabacağı yer değil; ama Avrupa Birliği de verdiği projeler aracılığıyla sendikalarımızı kontrol etmeye çalıştı. Pek de başarılı olamadılar ama epey istihbarat topladılar ve toplamaya devam ediyorlar. İsveçliler var

mesela LO ve TCO isimli işçi ve memur sendikaları aracılığıyla, Sida dedikleri devlet tarafından finanse edilen bir örgütlenme aracılığıyla Türkiye'de faaliyet gösteriyorlar. Bunların ne kadar etkili olduğu tartışılır ama küçümsenmeyecek bir yabancı etkileme veya en azından istihbarat toplama çabasıyla karşı karşıyayız.

Onun ötesinde işverenlerin müdahaleleri var. Benim ilk sendikalarla doğrudan deneyimim 1972'de olmuştu. ODTÜ'de üçüncü sınıfı bitirdiğim yaz aylarında bir süre bir arkadaşıyla birlikte bir sendikada çalıştım. Türkiye tarihinde çanta sendikacısı dediğimiz bir kesim vardır. Bunun artık idealleşmiş örneği, Süleyman Akkaya diye biri. Lakabı Peygamber Süleyman'dır. İlk 1972'de onunla tanıştım. Daha sonra inşaat işkolunda Bayram Sökmen diye biri vardı. Bu tür sendikacılar da vardır, işverenlerin kontrolü altında. İşverenler bazen, işyerimde işte şu konfederasyona bağlı şu sendika örgütleneceğine, bu konfederasyona bağlı ya da bağımsız şu sendika gelsin diye tercih yaparlar ve bu tercih aracılığıyla da etkili olabilirler.

Şimdi ancak bu genel çerçevede baktığımızda sendikacılığı kavrayabiliriz. Yani dıştan baktığımızda sendikalar gözükür. Bunların içinde ne işler, neler olur genellikle bilinmediğinden genel değerlendirmeler yapılabilir.

Şu andaki sendikal yapı nedir dediğinizde bazı istatistiklere ulaşabilirsiniz. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı her yıl ocak ve temmuz aylarında istatistikler yayınlıyor işçi sendikalarına ilişkin. Kamu çalışanlarına ilişkin istatistikler de her yıl temmuz ayında yayınlanır.

İşçi sendikalarının üye sayısı toplam 2 milyon 330 bin gözüküyor. Bu doğru bir rakam mı? Değil, bunun aşağı yukarı yüzde 40'ını sileceksiniz. Mevzuatımıza ilişkin bazı özellikler nedeniyle bu gerçekte yüzde 60'ı kadar filandır. Bunun büyük bölümü, 1 milyon 213 bini Türk-İş'e bağlı sendikalardadır. 2018 Nisan'ında taşeron işçilerinin kadroya geçirilmesi sonrasında bunların önemli bir bölümünü bünyesinde toplayan Hak-İş'te de 727 bin kişi var. DİSK'e bağlı sendikalarda da 212 bin kişi gözüküyor. Bunların dışında -büyük olasılıkla adlarını bile duymamışsınızdır- Tüm-İş Konfederasyonu, Ülkem-İş Konfederasyonu, Anadolu-İş Konfederasyonu ve Yeniden-Misk Konfederasyonu gibi işçi sendikalarının

üst örgütü olan konfederasyonlar da var. Bu verilere göre işçiler arasında sendikalaşma oranı yüzde 14,42 gözüküyor; ama demek ki gerçekte bu oran yüzde 8 civarında.

Kamu çalışanları sendikalarında ise tam bir siyasal bölünme vardır. Memur-sen Konfederasyonu, siyasal iktidara bire bir yakın olarak faaliyet gösteriyor. AKP iktidara gelmeden önce toplam üye sayısı 41 bin sekiz 871'di, şimdi 1 milyon 54 bin. Türkiye Kamu-Sen, Milliyetçi Hareket Partisi ile bağlantılıdır ve üye sayısı 526 bin. KESK'e bağlı sendikaların toplam üye sayısı 150 bin, Birleşik Kamu-İş'in toplam üye sayısı da 102 bin. Ama bunun dışında, adını bile duymadığımızdan emin olduğum konfederasyonlar olarak Bask, Hak-Sen, Çalışan-Sen, Tüm Memur-Sen, Anadolu-Sen, Şehit Gazi-Sen, Mil-Sen, Yurt-Sen gibi kamu çalışanları sendikaları konfederasyonları da var.

Şimdi bu yapı içinde kim kimi kullanıyor? Yani böyle bir işçi yapısı dikkate alındığında, sendikalar işçileri aldatıyor mu? Yoksa işçiler mi sendikaları aldatıyor? Bu ilişkide kimin kimi kullandığını sorguladığımızda vardığınız sonuç ne dersiniz, iki taraf birbirini kullanıyor derim. Siz dıştan baktığımızda işçinin bu sendikadan niye ayrılmadığını kavrayabilirsiniz ama bir bakarsınız o işçinin kızının başka bir ilde üniversite kazanması durumunda yurt ayarlamasını o sendikacı yapıyordur. O sendikacı o işçinin sunnet düğününe gidip altın takıyordur, hastalandığında doktor buluyordur, kan verilmesini organize ediyordur. Karakola düştüğünde gece üçte gidip onu karakoldan çıkarıyordur. Yani açıkçası Türkiye'de ne işçiler dıştan gözüktüğü gibidir. Her biri gerçekten kısa vadeli çıkarlarını mükemmel şekilde bilen ve buna göre davranan insanlardır. Ne de sendikacılar sizin zannettiğiniz gibi -çoğunuzun diyeyim en azından- işçileri aldatarak iş başında duran insanlardır.

Şimdi çok farklı bir sürece giriyoruz. Öyle dönemler olmuştur ki, işçiler sendikacıları aşar ve kendi başına eylemler düzenler. 1989 Baharında bunu yaşadık. İşçinin bu şekilde harekete geçmesinde iki önkoşul vardır. Birincisi, bir ciddi mutlak yoksullaşma varsa işçi tepki duymaya başlar. Yani satın alma gücünde ciddi bir düşme varsa, ciddi bir yoksullaşma varsa, nispi yoksullaşmadan ayrı olarak bir mutlak yoksullaşma varsa... Ama böyle durumda, iktidarda bulunan partinin ya da hükümetin çok güçlü olduğu gibi bir izlenim varsa, işçi küfreder ve beddua eder, ama

kitlese düzeyde eyleme geçmez. Ne zaman eyleme geçer? Siyasal iktidarın zayıfladığı algısı ön plana çıkarsa. Bu konuda son derece gerçekçidirler ve doğru tespitler de yaparlar. Ancak bu iki koşulun birlikte oluşması durumunda kitle eylemleri kendiliğinden gerçekleşir. Siz ağzınızla kuş tutsanız, hayatından memnun olan işçiyi harekete geçiremezsiniz. Türkiye'nin bütün güvenlik güçlerini toplayın -Gezi olayında da bunu yaşadık, Bahar Eylemlerinde de yaşadık- ciddi bir mutlak yoksullaşma yaşayan ve arkasından zayıf iktidar algısının hâkim olduğu bir işçi kitlesinin eylemini önleyemezsiniz.

1980'den 1988'e kadar ücretler çok düşmüştü. Yani satın alma gücünü 1980'de 100 kabul ederseniz, 1988'de 36'ya kadar düşmüştü; ama kitle eylemleri 1989 yerel yönetim seçimlerinden sonra gelişti. Niye? Ciddi bir mutlak yoksullaşma vardı ama Anavatan Partisi 1987 seçimlerinde yüzde 37 oy almıştı. Ama 1989 Mart seçimlerinde oyu yüzde 21'e indi, İstanbul, Ankara, İzmir belediyelerini kaybetti; o zaman bir anda kitle eylemleri başladı. Kimse bu şekilde oluşan koşullarda kitle eylemlerini engelleyemez.

Şimdi yepyeni bir ekonomik depreme doğru gidiyoruz. Hani orta sınıf yok oldu filan diyorlar; çok hızlı bir mutlak yoksullaşma ve küçük burjuvazinin mülksüzleşmesi var. Bugün resmi verilere göre Türkiye'de gelir getirici bir işte çalışanlar içinde yüzde 70'inden fazlası işçi ve memur. Diğer kesimleri, emeklileri ve işsizleri de dahil ederseniz, işçi sınıfı toplumun yüzde 80'inden fazlasını oluşturuyor. Bu koşullarda Türkiye tarihinde ilk defa çok kısa bir süre içinde çok ciddi bir mutlak yoksullaşma yaşanıyor olacak. Önümüzdeki günlerde bu ekonomik depremin etkisinin iyice hissedildiği koşullarda çok ciddi kitle eylemlerinin kendiliğinden gelişeceğini; etnik kökeni, siyasi görüşü ve diğer farklılıkları ne olursa olsun insanların ekmek kavgasında birleşeceğini göreceksiniz.

Benim maden işçisi bir arkadaşım var Zonguldak'ta, onunla bir kez konuşuyorduk, bizim işçi ne zaman ayağa kalkar, diye. Onun söylediği bir lafı ben çok severim. Dedi ki, bizim işçi oturduğu minder tutuşmadan ayağa kalkmaz. Minderin tutuşacağı bir süreç giriyoruz.

Teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Hanri Benazus

Araştırmacı Yazar

Atatürkçülük felsefesinin tutkunudur, Atatürk'le beraber olup da hayatta kalan son kişidir.

1923 TÜRKİYESİ VE MUSTAFA KEMAL

Efendim, nereden başlayayım bilmiyorum. Ancak eksik olmasınlar Tunç Bey ve Güven Bey İzmir'de konuşmacı olarak en genç beni buldular. Ben de karşınıza çıkıyorum.

Yanılmıyorsam Ertuğrul Beyi gördüm biraz evvel.

Ne bileyim hepiniz hoş geldiniz diyelim.

Efendim, bugünkü konuşmamızın başlığını biliyorsunuz. Burada evvela küçük bir saplantı yapayım. Çünkü konuşmamın konusu "1923 Türkiye'si ve Mustafa Kemal" diye geçti.

Neden Atatürk kelimesini kullanmadan diye soranlar mutlaka çıkacaktır. Ama şunu unutmasınlar:

Ben 1923'ten bahsediyorum, Atatürk soyadını 1934 yılının Kasım ayında aldı. Tabii konuşmamın ileriki bölümünde de mutlaka Atatürk olarak geçecektir.

Zaten herkes az çok beni bilir, Atatürk dediniz mi bende akan sular durur.

Efendim... Ben ufak tefek bazı şeyler konuşurken

bazı bölümlerini biliyor olabilirsiniz, tekrarını da hoş görün.

Hani; "Benim oğlum bina okur, döner döner aynı şeyi okur." derler, ben ondan kaçınmaya çalışacağım...

Daha genç bir subay olan Mustafa Kemal durduk yerde bir macera peşinde koşan sıradan birisi değil, tam aksine hayalini kurduğu, yüreğinde şekillendirdiği bir "Yeniden Doğuşu" hayata geçirmeyi düşünen bir idealisti.

Ne bir ihtilalci görüntü vermek isteyen ve ne de yönetime isyan eden sıradan bir maceraperest olmadığı da aşikardır.

Mustafa Kemal'i bir 29 Ekim 1923 sürecine zorlayan ve hatta başka bir yol kalmadığı inancına sürükleyen nedenleri anlamadan bizim ne gerçek Mustafa Kemal'i ne de tarihimizin ve talihimizin bir dönüm noktası olan Cumhuriyet gerçeğini anlamamız mümkün olamaz.

Doğaldır ki, *Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin*, tarihte iz bırakacak, en büyük başarısızlıklarından biriydi.

Ancak mütarekeyi izleyen o günlerde, memleketin

Mustafa Kemal'in ne ihtilalci bir görüntü vermek isteyen ne de yönetime isyan eden sıradan bir maceraperest olmadığı aşikardır.

hiçbir yöresinde, bir direniş fikri, daha oluşmaya başlamamıştır.

Herkes, soğuk bir ölüm nefesinin duyulabileceği; "Bir bitişin, bir sona erişin, bir hiç oluşun." ezikliği altında idi.

Hepimiz 19 Mayıs'ı "Sonun Başlangıcı" olarak görsek de Cumhuriyet'i o günlere dek süre gelen yok oluş ortamını "Başlangıcın Sonu" olarak kabul etmek durumundayız.

O'nun kurduğu Cumhuriyetin ne kadar büyük bir nimet olduğunu anlamak için *Afganistan'ı, İran'ı, Irak'ı, Emirlikler'i, Suudi Arabistan'ı, Suriye'yi, Mısır'ı, Libya'ya'yi, Cezayir'i, Fas'ı Müslüman Afrika ve Asya'yı* şöyle bir düşünün.

O'nun ve Cumhuriyetin önünde hazır bir model de yoktu.

Yolunu düşünerek, arayarak, deneyerek açtı.

Şartlardan, gereksinimlerden, imkanlardan, tarihten yararlandı.

Ama;

Para yok...

Kredi yok...

Yetişmiş yeterli sayıda eleman, uzman, araç, gereç yok...

Üstüne üstlük Osmanlı'dan borca batık bir miras kalmış...

Ama o günlerin altın kuşağında sadece iki şey vardı:

Akıl ve yurtseverlik...

Bu iki güçle yola çıktılar...

Mucizeler yarattılar...

Peki, her şeyi başarabildiler mi?

Bana kalırsa onbeş yıla sağabilecek her şeyi fazlasıyla başardılar.

Eksik kalanlarını tamamlamak sonraki bizim kuşaklara düşerdi...

Peki... Biz sonraki kuşaklar görevlerimizi yapabildik mi?

Bunu her türlü duygusallığa, partizanlığa kapılmadan dürüstçe sorgulamamız gerekmez mi?...

Cumhuriyet kurulurken ülke gerçekten de harap ve virane, halk sefil ve perişan değil miydi?

Tek suçlu savaşlar mıydı?

Yüzyıllardır akıl ve bilim ihmal edilmemiş miydi?

Bağnazlık büyüyüp cehalet yaygınlaşmamış mıydı?

Saltanat baskıcılığı, Türk halkını ve özellikle Anadolu'yu savsaklayıp boşlamamış mıydı?

Gerçek şu ki:

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet kurulurken bu topraklar hala işgal altındaydı;

“Yokluğun, yoksulluğun ve cehaletin işgaliydi bu...”

Evet 1923 yılının Devlet arşivlerine girip şöyle bir göz attığımızda şunları gözlemlemekteyiz:

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında düşman, 830 köyü tümüyle, 930 köyü kısmen yakmıştı.

Yanan bina sayısı 114.408, hasar gören bina sayısı 11.404'tü.

Yunanistan'dan gelen göçmen sayısı 400 bini geçmişti, göçmenlere ordunun yiyecek stoklarından yardım ediliyordu.

Nüfusun yüzde 80'den fazlası kırsalda yaşıyordu.

40 bin köyün 37 bininde ne okul ne yol ne de dükkan vardı.

Yeterli düzeyde karayolu ve doğru dürüst bir demiryolumuz da yoktu.

Tüm ülkede 2.500 km patika düzeyinde karayolu ile neredeyse bir metresi bile bize ait olmayan 4.112 km. demiryolu vardı.

Ankara'nın doğusunda hiçbir şey olmadığı gibi demiryolu da yoktu.

Limanlar yabancıların elindeydi.

Donanma ise II. Abdülhamit döneminde Haliç'te çürütülmüştü.

Bitmeyen savaşlar da zaten yetersiz olan tarımsal üretimi vurmuştu.

Ülkede ziraat mühendisi yok gibiydi.

Doğu'da ağalık düzeni hüküm sürüyordu.

Köylü topraksızdı; sabanı ve öküzü bile yoktu.

Sığır vebasası yaygındı.

Tüm Türkiye'de sadece 244 doktor vardı.

Doktor başına on binlerce hasta düşüyordu.

40 bin köye karşılık sağlık memuru sayısı 334, ebe sayısı ise 116'ydı.

Çok az şehirde eczane vardı. Toplam eczacı sayısı, çoğu yabancı, 60 kadardı.

13 milyon insandan 3 milyonu trahomluydu.

Nüfusun yüzde 14'ü sıtmal, yüzde 9'u frengiliydi.

Bebek ölüm oranı yüzde 65'ten fazlaydı.

Telefon, motor, makine, otomobil yok denecek kadar azdı.

Elektrik sadece İstanbul ve İzmir gibi bazı büyük kentlerde vardı. O da yabancıların elindeydi.

Kapitülasyonlar ve Duyunu Umumiye ile iliklerimize kadar sömürülüydük.

Şeker, un ve hatta kiremit bile ithal ediliyordu.

Ülkede toplam 281 sanayi kuruluşu vardı. Bunların sadece yüzde 9'u devletindi.

Bu kuruluşlardaki sermaye ve emeğin sadece yüzde 10'u Türklerin, yüzde 90'ı da yabancıların ve azınlıklarındı.

Madenler ise yabancıların elindeydi.

40 bin köye sahip Türkiye'de toplam 3.894 ilkokul vardı.

Tüm ülkede sadece 52 ortaokul ve sadece 18 lise vardı.

Öğretmenlerin üçte ikisi öğretmenlik eğitimi görmemişti.

Medreseler askerden kaçma yeri ve bağnazlık yuvası durumdaydı.

1923 itibarıyla ülkede 479 medrese vardı.

Türkiye'de yüksek lise görünümünde bir Üniversite (Darülfünun) vardı.

Hem de fotoğraf çekirtmeyi, dans etmeyi suç ve güناه olarak gören bir üniversite.

Harf Devrimi olduğunda bazı hocalarının “*Latin harfleriyle yazacağıma kalemimi kırarım!*” dediği bir üniversite!

Halk kitap okumuyordu. 15. yüzyılda Avrupa'da 1.700 matbaada 15-20 milyon kitap basılmıştı.

Osmanlı'da ise 15. yüzyılda bir matbaa bile yoktu.

Osmanlı'da ancak 18. yüzyılda 1755-1769 arasında toplamı 23 cilt tutan sadece 17 kitap basılmıştı.

Son dönemlerdeki savaşlar zaten az olan okur-yazar oranını iyice azaltmıştı.

Erkeklerin yüzde 7'si, kadınların binde 3'ü; toplam nüfusun ancak yüzde 3'ü, 4'ü okuma-yazma biliyordu.

Kısacası Atatürk, Harf Devrimi'ni yapmadan önce de toplumun yüzde 90'ından fazlası anasının, babasının. dedesinin mezar taşını okuyamıyordu!

Tarikatlar ve cemaatler hayata yön veriyordu.

Hukuk, yargı, anayasa, takvim, saat, ölçüler, hatta kılık kıyafet çağa uymuyordu.

Kadının adı hiç yoktu. Kadın her bakımdan üçüncü sınıftı. Okuyan ve çalışan kadın sayısı iki elin on parmağını geçmezdi.

Osmanlı'nın toplam 288 sadrazamınının 220'den fazlası yabancı kökenliydi.

Yerli halk köylü, çiftçi, asker olmaya zorlanmıştı.

Barış zamanlarında vergi yükü altında ezilen halk, savaş zamanlarında cepheden cepheye sürülmüştü.

Bu arada merak sardım.

Mustafa Kemal Atatürk'ün bir de ekonomi ile de ilgili ne görüşleri vardı acaba?

Bunun üzerine ilk iş olarak Maliye arşivine girdiğimizde hayretler içinde kaldım.

Maliye arşivini incelendiğinde Mustafa Kemal Atatürk'ün ekonomide en önem verdiği şeyin ne olduğunu biliyor musunuz?

Türk parasının değerini korumak...

1919 yılına baktığımızda Türk parası Sterlin karşısında, (o zamanlar dolar yok) 605 kuruş.

Ardından bir savaş yapıldı, ülke bir baştan bir başa yıkıldı, yakıldı ve tekrar inşa edildi.

Peki 1938 yılında kaç kuruş oldu biliyor musunuz?

19 sene sonra inanılmaz bir şey, 616 kuruş.

Buna gerçekten inanmaya imkan yok.

Herhalde yanlış değerlendirdi diye düşünürken banknot artış hacmine baktığımızda, banknot artış hacmi 1919 yılından 1938 son dört ayına kadar, (son dört ay sağlığından dolayı ilgilenemediği düşünülürse), 19 sene sadece %8!

Bu ne kadar büyük bir başarı...

Bu arada bir arşiv belgesi daha aktarmak istiyorum.

Tarih 5 Aralık 1927...

5 Aralık 1927 tarihinde bir Türk lirası verdiğimiz zaman karşılığında 2 dolar alabiliyormuşuz.

1929 yılında dünyada çok büyük ama çok çok büyük bir kriz var.

Tüm dünyayı sarsan bir ekonomik kriz...

Peki soruyorum size, bana bundan etkilenmeyen bir ülke söyleyin.

Doğaldır ki yalnız ve yalnız Türkiye.

Peki 1929'da bütün dünya buhran yaşıyor, en gelişmiş ülkeler bile.

Hadi etkilenmedin de, rakamlara bakın kişi başına düşen milli gelir %51,2 artıyor.

Eksilmeye alışmışız da artma kelimesi garip geliyor bize.

Bir de Bütçe dengelerine bir göz attığımızda bakın neler görüyoruz:

1927 yılında bütçe 5 milyon fazla,

1928 yılında bütçe 21 milyon fazla,

1929 yılında bütçe 11 milyon fazla,

1930 yılında bütçe 7 milyon fazla,

1931 yılında bütçe 6 milyon açık,

1932 yılında bütçe 2 milyon fazla,

1933 yılında bütçe 5 milyon açık,

1934 yılında bütçe 12 milyon fazla,

1935 yılında bütçe 7 milyon fazla,

1936 yılında bütçe 5 milyon fazla,

1937 yılında bütçe 6 milyon fazla,

1938 yılında ise bütçe 17 milyon fazla vermiş.

Kısacası bütçe 1931 ve 1933 yılları hariç hep fazla vermiş.

Peki enflasyon? 15 yılın enflasyon tutarı ne kadar?

-% 1.2

Bunlar arşivlerden çıkan resmi rakamlar.

Artık bu konuda başka bir şey söylemek istemiyorum.

Çünkü;

Oynatmama az kaldı...

Peki, Atatürk Cumhuriyeti ne yaptı?

Daha Ulusal Kurtuluş Savaşı devam ederken “Egemenlik *kayıtsız şartsız milletindir*” diyerek “*saltanat* putu”nu yıktı.

Tekkeler, zaviyeler, medreseler, eski saat, ölçü, tartı, takvim, hukuk gibi çağa ve hayata uymayan kurumları kaldırdı.

Akla ve bilime önem verdi.

Din ve dünya işlerini ayırdı.

Yeni harfleri kabul ederek okuma yazmayı kolaylaştırdı.

Millet Mektepleri, Halkevleri, Halkodaları, Köy Eğitim Okulları, daha sonra Köy Enstitüleri ile eğitim-çğretim seferberliği başlattı.

Üniversite reformu yaptı.

Okuyan öğrenci sayısını yüzde 600'den fazla arttırdı.

Ekonomiyi millileştirdi.

Osmanlı borçlarını ödedi.

Ülkenin dört bir yanında 50'ye yakın fabrika kurdu.

Madenleri çıkarıp işledi.

Bankalar kurdu.

Ülkeyi demir ağlarla ördü:

15 yılda -büyük bir bölümü Ankara'nın doğusuna olmak üzere- 4.000 kilometre'ye yakın demiryolu yaptı.

Köylüye toprak, tohum ve tarım araç gereçleri dağıttı. Köylüyü ezen vergileri kaldırdı.

Doktor sayısını 10 yılda 244'ten 1.925'e çıkardı. Anadolu'da numune hastaneleri, dispanserler, doğum evleri, süt damlaları, ana kucakları kurarak hastalıkların kökünü kazıdı.

Kadınlara sosyal ve siyasal haklar tanıdı.

Cumhuriyet; emperyalizm, saray-sultan, geri kalmışlık, bağınazlık, cehalet prangalarını kırıp halkı özgürleştirdi. Yüzyıllardır merkezden çevreye itilen, dışlanan bu toprağın insanını devletin asıl sahibi yaptı.

Demem o ki;

Cumhuriyet ile aslında yüzlerce yıllık prangaları kırıp, yoktan bir ülke kurmuştu.

Bir Kemal Paşa'dan bir Cumhuriyet gerçeğine ulaşma yolunda o günlere bir göz attığımızda şunları rahatlıkla gözlemlemekteyiz:

Yanmış, yıkılmış, kanlara bulanmış savaş meydanları...

Ateşler içinde bir ülke...

Toprakları işgal edilmiş, parçalanmış, kendisini emperyalist güçlere adeta teslim eden bir devlet...

Yokluk, sefalet ve açlıktan çaresiz kalmış öbek öbek insanlar...

Genci, yaşlısı, kadını, erkeğiyle cepheden cepheye koşan bağımsızlık tutkunu bir toplum...

İşgalcilerle işbirliği yapan yeteneksiz yöneticiler ve kimi vatan hainleri...

Yüzyıllardır üç kıtaya hükmeden bir imparatorluğun adeta çöküş çığılıkları...

Manzara bu!

Kolay değildi böyle yoksul ve bitkin bir milletin yaralarını sarmak.

Devrimleriyle hızla kalkınmaya başladı ulusumuz.

Siz yine de bir sorun kendinize;

Nasıl kuruldu bu memleket?

Nasıl oluştu bu millet?

Unutmayalım ki, şimdi biz dünyaya O'nun mavi gözleriyle bakıyoruz.

Şöyle tarihin tozlu sayfalarına bir göz atın, hangi lider kaldı, halkının bu kadar sevgisini taşıyan?

Yalnız O'nun adı kaldı bu günlerde sadece.

Atatürk'ü anlamak göz boyamak değil, her birimizin Mustafa Kemal olabilmesidir.

O'nun gösterdiği yöne hep birlikte bakabilmektir.

Çağdaşlık, uygarlık yolunda ilerlemektir.

Barış ve refah içinde yaşamaktır.

Atatürk'ü anlamak bir varoluş kavgasının adıdır.

Bu kavga yoksulluğa, gericiliğe, cehalete, tutsaklığa, dönekliğe karşı yapılan kavgadır.

Atatürk'ü anlamak dünü bilmek, bu günü

yaşayabilmek, yarımı görebilmektir.

Bana göre, Cumhuriyet; bağımsızlık ve özgürlük bayrağını elimizde sağlam ve yüksek tutmak ve onu her zaman, her şeye karşı korumaktır.

Bir de Ulusal Kurtuluş Savaşı günlerine bir defa daha şöyle bir göz atıyoruz.

Tablo şu;

Arap İngiliz'le birleşmiş Türk'ü arkadan vurmuş.

Ermeni Rus'la birleşmiş, Doğu Anadolu'yu kana bulamış.

Rum Yunan'la, Yunan İngiliz'le birleşmiş, Batı Anadolu'yu ele geçirmiş.

Ülkenin mahvolmadık, yıkılmadık, yanmadık, kan dökülmedik, kül olmadık hiçbir yeri kalmamış.

Elde avuçta İstanbul ile İzmir bile yok!..

Anadolu'nun altı yedi milyon nüfuslu en yoksul bölümüyle yüzde 95'i okuma yazma bilmez, yorgun, yoksul, bitkin, ezik bir halk...

Nasıl kurtulmuşuz?

Şaşıp kalıyorum.

Yunan'ı nasıl denize döküp hizaya getirmişiz?

İngiliz'i İstanbul'dan nasıl çıkarmışız?

Dünyanın süper güçleriyle masaya nasıl eşit oturmuşuz?

Evet, Anadolu'da 6/7 milyon savaş artığı yaşıyor...

Aç, biilaç, parasız!

Yüzde 95'i elifi görse mertek sanacak kadar alfabesiz...

Ne yapacaksınız?

Demokrasi yapsaydı diyorlar!

Nasıl yapacaksınız?

Evet 1923'ün yanmış yıkılmış Anadolu'sunda nasıl demokrasi yapacaksınız?

Komşunun komşuyu boğazladığı iç savaşlardan, Anadolu'yu mezbahaya döndüren dış savaşlardan yeni çıkmışsın...

Fabrikan yok!

İşçin yok!

İş adamın yok!

Mühendisin yok!

Doktorun yok!

Uzmanın yok!

Tüccarın yok!

Suyun yok!

Barajın yok!

Elektriğin yok!

Kadınlar çarşıfta çuvala giriyor...

Erkekler dört kadın alıyor...

Yurttaşlık yasası yok!

Üniversiten yok!

Banka yok!

Burjuva yok!

Proletarya yok!

İhracatçı yok!

İthalatçı yok!

Sermaye yok!

Hadi kalkının bakalım!

Nasıl kalkınacaksınız? Nasıl demokrasi kuracaksınız?

Mustafa Kemal kuşağı ne yapmış?

Yöneticiler devletçiliğe neden ve nasıl sarılmış?

Türkler bankacılığı nasıl öğrenmiş?

Merkez Bankası 1930'a değin neden açılmamış?

Özel sektör nasıl oluşturulmuş?

Yeni devlet nasıl kurulmuş?

Çağdaş öğretime nasıl geçilmiş?

1923'te 7-8 milyon nüfusun yüzde 95'i alfabesizken, savaş artığı bir toplumda okuma yazma seferberliği nasıl açılmış?

Kitaplıklarda kitap yokken, ulusal kütüphaneler nasıl kurulmuş?

Okullarda tarih kitabı bile yokken tarih yeni baştan nasıl yazılmış?

Yok olmanın kuyusundan çıkıp var olmanın doruğuna nasıl tırmanılmış?

Yunan ile dostluk nasıl kurulmuş?

Tüm dünyada saygınlık nasıl kazanılmış?...

Şaşıp kalıyorum!

Evet;

Hiçbir şeyimiz yokken meğer neler neler yapmış?

Peki... Şimdi her şeyimiz varken neleri yapamıyoruz?

Bilmemizi İstemeyenlere İnat Diyorum ki...BBabası öldü.

Yetim büyüdü.

Üvey evlat oldu.

Karga Bekçiliği yaptı.

Tutuklandı.

Hapse atıldı.

Sürüldü.

İşsiz kaldı.

Hastalandı, böbreklerinden.

Vuruldu, göğsünden.

Mesleğinden atıldı.

İdama çarptırıldı.

Kardeşleri öldü.

Çocuğu olmadı.

Boşandı.

Karaciğeri iflas etti.

Evet...

Mustafa Kemal Atatürk bu...

Ne olur evladı olmayan bu yetimin, duygularını herkese anlatın.

Anlatın ki, o yetimin, evlatlarımıza bıraktığı hediye-nin kıymetini anlasın evlatlarımız.

Cumhuriyet, çocuklara anlatıldığı gibi, folklorik bir müsamere coşkusundan ibaret değil çünkü...

Anlatın ki, kökeninde barınan derin hüznü herkes kavrasın.

İşte liste yukarıda.

Kısacık ömründe bir insanın başına ne felaket gelebilirse hepsi gelmiş.

Bunu anlatın...

Direnen, teslim olmayan ruhu anlatın...

Korkmayalım engellerden.

Korkmayalım yalnız kalmaktan.

Korkmayalım işimizi kaybetmekten.

Korkmayalım parasız kalmaktan.

Korkmayın onu hazmedemeyenlerden.

Korkmayın doğrulardan.

Yürek dediğimiz,

Sadece organ değil...

Artık bunu iyice anlayın ve anlatın!!!

Unutmayalım ki;

“Atatürk gibi insanlar bir nesil için doğmadıkları gibi belli bir devre için de doğmazlar.”

Onlar önderlikleriyle yüzyıllarca milletlerin tarihinde hüküm sürecek insanlardır.”

Efendim, aslında benim konuşmam burada bitti ama bir cümle ekleyeceğim. Ben 50 senedir bu cümleyi her konuşmamın ardından mutlaka okurum.

Bu cümle bana ait değil, bir Belçikalıya ait; adı da Daniel Dumoulin.

Bu adam bizim Belçika’da, Brüksel’de Türk Kültürünü Geliştirme Derneği diye bir derneğimiz var, zaman zaman onun başkanlığını da yapmış.

Bir kitap yazmış: *Atatürk’ten Değişler*. Kitabın bir özelliği yok, Atatürk’ün sözlerini alfabetik sıraya koymuş ve yayınlamış.

Ancak önsözünde bir cümleye rastladım. Bu cümleyi okuduktan sonra ben adamı kışkırdım resmen, hâlâ da kışkıyorum.

Çünkü ben bugüne kadar 114 kitap yazdım, bu kitapların en az 50-60’ı Atatürk ve Atatürk dönemine aittir.

Bu sözü, bu cümleyi ben niye akıl edemedim diye hâlâ kışkıyorum ve böyle devam edecek galiba.

Cümle şu:

“Unutma Türkiye, Atatürk’ü Allah’a borçlusun ama geriye kalan her şeyi de Atatürk’e.”

Teşekkür ederim efendim.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Nur Batur

Gazeteci Yazar

Hürriyet gazetesinin ilk kadın Ankara ve Atina temsilcisi oldu. Uzun yıllar Tercüman, Milliyet, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde dış ve iç politika yazıları yazdı. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından 3 kez yılın gazetecisi seçilmiştir.

ATATÜRK'ÜN AÇTIĞI YOLDA ÇAĞDAŞ DÜNYAYLA BULUŞMAK

Değerli dostlar,

Öncelikle İzmir Belediye Başkanı Tunç Soyer'i ve güçlü ekibini İkinci Yüzyıl İktisat Kongresi dolayısıyla yürekten kutluyorum.

Kongre boyunca, Türkiye'nin 100 yıllık birikimi ortaya çıktı.

Kongre çalışması bize zorlukları aşabilecek, Türkiye'yi karanlıktan çıkaracak birikimin ve gücün olduğunu gösterdi..

Ortaya çıkan görüşler, her alanda, Türkiye'nin ikinci yüzyılına bir yol haritası niteliği taşıyor.

Tabi ki bu yol haritasını ortaya çıkartmak kadar uygulamak da önemlidir.

Değerli dostlar,

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü yılında tarihi bir yol kavşağına geldik

Hepimiz aynı soruları soruyoruz

Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden doğan Türkiye Cumhuriyeti önümüzdeki 100 yılda nerede olacak?

Atatürk'ün hedeflediği gibi barış içinde yaşayan mutlu insanların ülkesi mi olacak? Yoksa bölgedeki ülkeler gibi kargaşaya mı sürüklenecek ?

Unutmayalım ki her karış toprağı işgal edilmiş Anadolu'yu kurtarıp Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden, çağdaş bir devlet yaratıldı..Bu bir mucizeydi..

Cumhuriyetin 100. yılında zorluklarımızın olduğuna hiç kuşku yok.

Ancak ben Mustafa Kemal'in izindeki milyonlar gibi hiçbir zaman karamsarlığa kapılmadım.

“Dünya bilmelidir ki, Türk halkı egemenliğini hiçbir şahıs ve makama veremez. Egemenlik demek, şeref demek, namus demek, onur ve saygınlık demektir. Bağımsızlık, ekonomik bağımsızlıkla olabilir. Bağımsızlığı kuvvetlendirmek için mutlaka ekonomik bağımsızlık da kuvvetlendirilmelidir. Artık milletimiz insanca yaşamalıdır. Evet, artık milletimiz insanca yaşamalıdır. Türkiye bir kez

Türkiye halkı oy vererek kendisini yönetenleri de- ğıştirebileceğine, kaderiyle ilgili karar verebileceğine inanıyor. İkinci yüzyılda Türkiye'yi demokrasi ve kalkınma sınavı bekliyor.

daha tarih yazacaktır.”

Bu sözler bana ait değil..

Mustafa Kemal Atatürk'e aittir..

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 100 yıl önce İzmir'den dünyaya böyle sesleniyordu.

17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı muhteşem konuşmadaki çağrısına bugün ben de yürekten katılıyorum

Değerli dostlar,

Ben Cumhuriyetin ilk kuşağı idealist bir ailenin kızıyım

Eğer bir cumhuriyet kadını olarak dünyanın her yerine gidebiliyor, özgürce görüşlerimi ifade edebiliyorsam, bunu Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarına, devrimlere ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ne borçluyum.

100 yıl önce, bir Avrupa devleti olarak kurulan laik

Türkiye Cumhuriyeti dünyada model oldu.

Meslek hayatımın 40 yılı hem Türkiye’de hem de Doğu’dan Batı’ya Avrupa’dan Arap ve İslam dünyasına kadar siyaseti izleyip yazarak geçti.

Emperyalizme karşı zafer kazanan Mustafa Kemal’i ve Türkiye modelini, birçok İslam ve Arap ülkesinin, örnek aldığını ve hayran olduğunu gördüm.

Tunus’tan Mısır’a, İran’dan Suriye’ye Pakistan’a, Latin Amerika’ya, Rusya’ya Mustafa Kemal’in milyonlarca hayranı var.

Meslek hayatımın 10 yılını Hürriyet gazetesinin temsilcisi olarak geçirdim.

Düşünebiliyor musunuz?

Yunan ordusu İzmir’den denize dökülmüş, mübadele yapılmış ve Venizelos Ankara’ya geliyor, Atatürk’ün elini sıkıyor; yenilmiş bir ülkenin Başbakanı ve Atatürk’ü Nobel Barış ödülüne aday gösteriyor. Bu kadar saygınlığı olan bir liderden söz ediyoruz.

Değerli dostlar,

100 yıl önce laik Cumhuriyet bir Avrupa devleti olarak kuruldu.

İlk 100 yıl hiç de kolay geçmedi.

Yunan ordusu İzmir’den dökülmüştü, dökülmüştü ama dünyanın yeni Türkiye’yi tanıması gerekiyordu. Ankara hükümeti Yunanlarla değil, Osmanlı’yı mağlup eden İngiltere ve Fransa’yla barış masasına oturdu. Lozan Müzakerelerini bu vesileyle bir kez daha okuma imkanını buldum.

Bugün kimileri “Lozan’da büyük tavizler verildi” diye eleştiriyor.

Atatürk’ü ve Lozan Barış Müzakereleri’ni yürüten İsmet İnönü’yü suçluyorlar.

İsmet Paşa Lozan’da masaya oturduğu zaman milli gelirimiz 700 dolardı. İngiltere ve Fransa’nın kişi başına düşen geliri 6.000 dolar.

Lozan Müzakerelerini tekrar okuyunca nasıl sert tartışmalara sahne olduğunu görüyorsunuz.

Tartışmaların odak noktası kapitülasyonlardı. İngiltere ve Fransa, Osmanlı zamanında elde ettikleri ekonomik ve hukuki imtiyazlardan vazgeçmek istemediler. Hatta Türkiye’ye savaş tazminatı ödetmeye bile kalktılar. İnanılacak gibi değildi. Osmanlı topraklarını işgal etmişler, binlerce insan ölmüş; Anadolu kan gölüne dönmüş ve savaşı kazanan Mustafa Kemal’e savaş tazminatı ödetmeye kalkıyorlar.

Tabii müzakereler iki ay içerisinde kilitlenmeye başlıyor..

Mustafa Kemal 15-16 Ocak’ta orduları teftiş etmeye karar veriyor.

Eskişehir ve Arifiye’de halka hitap ediyor.

Amacı İngiltere ve Fransa’ya güçlü mesajlar vermek!!

O gün şöyle diyor:

“Düşmanlarımız memleketimizi bir sömürge haline getirmeye uğraşıyorlar. Hayatımıza kast etmekte inat edecek olurlarsa, ordularımız hukukumuzu korumaya daima hazırdır.” Düşünün, yani savaştan yeni çıkmış, perişan, ayağında çarıkla savaşmış bir ülkeden, ulustan bahsediyoruz, daha dünyada tanınmamış bir ulustan bahsediyoruz. İzmir’den Yunan ordusu dökülmüş ama çok zor koşullar var. Böylece barış müzakereleri kesildi, İsmet Paşa masadan kalktı. Müzakerelerin yapıldığı otelden ayrılırken etrafını saran gazeteciler, “Ne oldu Paşam?” diye soruyorlar. İsmet Paşa: “Ne olacak? Hiç esir olmayı kabul etmedik.”

Türk heyeti 4 Şubat 1923’te Ankara’ya dönüyor..

Barış müzakerelerinin yeniden başlayacağı 23 Nisan’a kadar geçen süre son derece önemlidir.

Mustafa Kemal önce 17 Şubat’ta İzmir’de İktisat Kongresi’ni topluyor.

Zaferi kazanmış ama o zafer sarhoşluğu içinde değil.

Ekonomik kalkınmayı nasıl gerçekleştirebileceğini düşünüyor.

Mustafa Kemal İzmir’den dünyaya ve Türk halkına iki önemli mesaj veriyor.

Birincisi, “Barış istiyoruz ancak. savaşarak çizdiğimiz

Misak-ı Milli sınırlarımızdan vazgeçmeyiz, korumaya kararlıyız. Gerekirse yine savaşırız, yine savaşırız.”

İkincisi de “Zafer kazandık,.Ancak ekonomik kalkınma olmadan zafer olmaz.”

İktisat Kongresinden sonra Türkiye’nin temel direklerini oluşturacak kararlar alındığını görüyoruz.

Onların ayrıntısına girmek istemiyorum ama şunu söyleyebilirim;

Türkiye’nin temelleri ve Mustafa Kemal’in vizyonu, o 2 ay içerisinde yavaş yavaş uygulanmaya başladı.

İsmet Paşa, 23 Nisan’da Lozan’a döndüğü zaman masaya çok daha güçlü oturdu ve 24 Temmuz 1923’te barış anlaşmasını imzaladı.

Hâlâ “Lozan’da 12 adayı da alabilirdik” diye eleştirenler var

Ancak Mustafa Kemal Atatürk maceraperest değildi.

Doğduğu Selanik’i bile bırakacak kadar gerçekçiydi..

Nasıl müzakere edebileceğini, nerede ağırlık koyabileceğini, nerede duracağını son derece iyi biliyordu.

Hayatının büyük bölümünü cephelerde okuyarak geçirmiş. Ankara’da Çankaya Köşkü’ndeki Atatürk’ün kütüphanesini görmeni tavsiye ederim.

Gerçek olan şu ki, Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşları Lozan’da sadece emperyalizme karşı zafer kazanmadılar.

24 Temmuz 1923’te imzalanan anlaşmayla Türkiye’nin tapusunu aldılar.

Türkiye Cumhuriyeti yeni bir Avrupa devleti olarak kuruldu. Şeriat yerine İsviçre’den Medeni Kanun. İtalya’dan Ceza Kanunu ve Fransa’nın laik Anayasası örnek alındı.

Avrupa’nın yüzyıllarca yaşadığı kanlı din kavgalarından, monarşiden cumhuriyete geçişini, daha sonraki dönemi çok iyi anlamış bir Mustafa Kemal’den söz ediyoruz

Mustafa Kemal Atatürk askeri ve siyasi bir dehaydı.

Atatürk ve arkadaşları yüz yıl önce tarih yazdılar.

Aslında 1923’te yanmış yıkılmış fakir bir ülkede her şey yeni başlıyordu.

Gazeteci Falih Rıfki Atay’ın “Çankaya” kitabından o yılları size aktarmak istiyorum.

Şöyle diyor Falih Rıfki Atay:

“Demiryolları, tramvaylar, şehir ışıkları, suları, gaz, rih-tımlar, fenerler; hepsi imtiyazlı yabancı şirketler elindeydi. Bunları satın alarak millileştirecektik. Osmanlı’nın borçlarından kurtulamamıştık. Mekteplerde okudukları ve okuttukları onca kitap, iktisat teorisi, 19’uncu yüzyıldan kalmıştı. Yeni devleti bu şekilde kurmaya kalksaydık, bunların nasihatlarını dinleseydik, kollarımızı kavuşturup bir asır beklememiz gerekiyordu. Memlekette sermaye yoktu. Yeni Türkiye’de devletçilik, bir ekonomik model olarak doğmamıştır.” Bugün devletçilik de yıllardır tartışılan konulardan bir tanesi. Ama Falih Rıfki Atay diyor ki: Yani Türkiye’de devletçilik bir ekonomik model olarak doğmamıştır, bir tarihi zorunluluk olarak doğmuştur. Yapılacak şeyleri devletten başka yapacak yoktu. Mesele bundan ibaretti.

Atay’ın kitabından bir bölümü daha paylaşmak istiyorum.

Şöyle diyor Atay:

“CHP’nin 1.200 lirasını bir yabancı bankaya yatırarak hissedar olmayı teklif ettiğimiz zaman, “Türkler bankacılık yapamazlar, paranızı bize bırakırsanız faizini veririz” diyorlardı. Bir vatani kurtarmak fakat bir banka kuramamak, bir fabrika işletmemek... Zaferin verdiği üstünlük duygusuyla aşağılık duygusu çarpışıyordu. 1923 kafası ve iradesi imkansızlığa meydan okumuştur. Doğru-eğri, eksik-tamam, fakat Türk’ün yapamayacağı sabit fikrini yenmiştir. Türk tarihi 1923 iradesinin ve kafasının mucizesini unutamaz.”

Sevgil Dostlar,

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 iradesi ve ruhuyla ayağa kalktı.

Emperyalizme karşı savaşı kazanıp bir devlet kuran Gazi Mustafa Kemal Paşa, hayata veda ettiği zaman sadece 57 yaşındaydı.

Hayatı savaş meydanlarında ve Cumhuriyeti kurmak için mücadele ederek geçen bir büyük bir lider.

Ben Cumhuriyet'in ilk kuşağındaki idealizmini ailemde gördüm.

İkinci Dünya Savaşı'nda annemin ailesi İzmir'de yaşıyor ve dedem hâkim. Savaş koşullarında 6 çocuğunu da İstanbul'da üniversitede okutuyor.

Annem dış doktoruydu, teyzem hakim, bir başka teyzem eczacı, dayım doktor, iki tane de Türkiye rekortmeni milli atlet ve öğretmen teyzem ve dayım vardı.

Annem ve teyzem mezun oluyorlar. Hâkim olan teyzemin tayini Siirt'e çıkıyor. Dedem *"Yalnız gitme..Kız kardeşinle birlikte gidin."* diyor.

1945'ten bahsediyoruz. Nasıl bir idealizm?

Annem gencecik 23 yaşında dış doktoru. Teyzemle Siirt'e gidiyor. Annem çarşıda bir dükkan tutuyor, ilk dış kliniğini açıyor. Teyzem de pantolonunu giyiyor, köy köy dolaşıp teftiş yapıyor, hakimlik yapıyor. İşte böyle bir idealizm...

Değerli dostlar,

Atatürk hayata veda ettiği zaman,İkinci Dünya Savaşı patlak vermek üzereydi

Türkiye, 50 milyon insanın öldüğü savaşın dışında kaldı.

İsmet Paşa'yı *"Savaşa neden girmede? Girseydik, İngilizlerin yanında olsaydık ya da Almanlar..."* filan diye eleştirenler var.

Eğer Avrupa'nın yakılıp yıkıldığı savaşa girmiş olsaydık, belki bugün Türkiye olmazdı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa yeniden kuruldu. Faşizm tarihe gömüldü, demokrasiyle kalkınma modeli uygulanmaya başladı.

Türkiye de Avrupa'da yaşanan büyük değişimin dışında kalmadı; demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti hedefiyle yeni dünya düzeninde yerini aldı.

Yeni Avrupa'nın tüm kurum ve kurumlarında ya kurucu üye oldu ya da ilk katılanlar arasında yer aldı.

Birleşmiş Milletlere ilk katılan ülkelerinden biridir. Demokrasi hukuk devleti ve insan haklarının güçlendirilmesi için kurulan Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesidir.

Türkiye'nin 1946'da çok partili hayata geçme kararı da tarihi bir yol kavşağıdır.

Gerçi hâlâ demokrasiye erken geçildiğini düşünenler var. Ancak Türkiye'de demokrasiye geçilmek zorundaydı. Yeni bir dünya ve yeni bir Avrupa kuruluyordu. Türkiye içinde yer almalıydı. Demokrasi ve hukuk devleti iradesi, 1923 Cumhuriyet ve çağdaş Türkiye kurma iradesinin ve ruhunun devamıydı.

Ne yazık ki demokrasiye geçtikten sonraki 70 yıl çok sancılı geçti. Bunun temel nedeni, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra patlayan Soğuk Savaş'ta iki süper güç arasında sıkışıp kalmasıdır.

Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki sistem ve güç mücadelesinde ağır bedeller ödedi.

Aslında bedel ödeyen sadece Türkiye de değildir.Yunanistan, Portekiz ve İspanya da ağır bedeller ödedi.

Hem Yunanistan'da gazetecilik yaptığım yıllarda hem de Avrupa siyasetini izlerken gördüm.

Yunanistan, İspanya ve Portekiz hem diktatörlükleri hem de iç savaşı yaşamış çok acılar çekmiş ülkelerdir.

2000'li yıllara kadar Yunanlar acısını yaşamaya devam etti.

Yunanistan'da, "İşkence Adası" denilen bir ada vardır.

Atina'ya yaklaşık 1 saat mesafede olan Makronisos adası komünistlerin işkenceye götürüldüğü ve bir kısmının da orada işkenceden öldüğü bir adadır.

1981'de Yunanistan Avrupa Birliği'ne girmiş olsa da 2000'li yılların başında hâlâ iç savaşın ve Soğuk Savaş'ın bedellerini ödüyordu.

Ancak Avrupa Birliği değerleriyle demokrasi, hukuk devleti, insan haklarını güçlendirmesi gerekiyor.

Ekonomik kalkınma ancak demokrasiyle oluyor. Onun için Avrupa Birliği modelini uygulamaya devam etmesi gerektiği kanısındayım.

Türkiye'nin dış ticaretinin yüzde 60'lara yakını Avrupa Birliği ülkeleriyle olduğu için kalkınmasında AB ve Avrupa hâlâ kilit rol oynuyor .

Değerli dostlar,

Gazetecilik hayatım boyunca Orta Doğu'dan Avrupa'ya, Rusya'dan Amerika'ya birçok ülkeyi dolaştım. Hem tarihi yazdım hem de yaşadım diyebilirim.

Irak, Suriye, Libya bütün bu ülkeleri gördüm; diktatörlüklüğün neye mal olduğunu, petrol zengini ülkelerin diktatörlükler ile nasıl yıkıldığına şahit oldum.

Gerçek olan şu ki, diktatörlükle ne barış oluyor ne de kalkınma!

Tarih demokrasiyle yönetilen ülkelerin refaha kavuştuklarını ve halkların mutlu olduklarını gösteriyor.

Hiç kuşku yok ki Avrupa Birliği, tarihin en başarılı demokrasiyle ekonomik kalkınma projesidir.

Türkiye'nin kalkınması için de öncelikle içte ve dışta barışı sağlaması gerekiyor.

Son 20 yıldır ağır bedeller ödüyoruz.

Türk Silahlı Kuvvetleri Irak'ta, Suriye'de ve Libya'da çarpışıyor.

Somali, Sudan ve Katar'da da birliklerimiz var. Neler olduğunu bilmiyoruz.. Kalkınmak için mutlaka barışa ihtiyacımız var.

Demokrasiyi güçlendirmek için de laiklikten vazgeçmemeliyiz.

Mustafa Kemal'in *"laiklik"* kararı Türkiye için tarihi bir dönüm noktasıdır.

Laikliğin korunmasının demokrasinin vazgeçilmez temeli olduğu kanısındayım. Dine dayanan hiçbir ülkede demokrasi işlemiyor.

Arap baharından sonra Tunus'a ve Mısır'a gittim. Tüm siyasi gelişmeleri izledim ve yazdım. *Demokrasi*

vaadiyle iktidara gelen Müslüman Kardeşler şeriatı getirmeye çalışınca iki ülkede de huzur sağlanamadı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında da demokrasisini güçlendirmesi için laikliğin hayati olduğuna inanıyorum

Çağımızın özü laik, demokratik, sosyal hukuk devletidir.

Özgürlükçü demokrasi, bu ülke insanlarının da hakkıdır.

Değerli dostlar,

Orta Doğu'da da yeni bir düzen kuruluyor.

Yeni düzen 1990'da kurulmaya başladı. 1990'da Irak'ta Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgaliyle birlikte, aslında bütün Orta Doğu'da yeniden şekillenmeye başladı. Bedeli de çok ağır oldu Milyonlarca insan öldü. Değişimden Türkiye'nin etkilenmemesi, bunun Türkiye'ye yansımaması imkansızdı.

Evet Türkiye demokrasi sancısı yaşıyor ancak bu kez sorun daha da ciddidir.

Daha önce de demokrasiye birkaç kez ara verilse de cumhuriyetin temellerine saldırı olmadı.

Son 30 yıldır Orta Doğu'da bitmeyen savaşlarla değişmeye başladı

Irak ve Suriye'deki savaşla birlikte,Mustafa Kemal'in liderliğinde Kurtuluş Savaşıyla çizilen sınırlara yönelik de tehdit oluşmaya başladı.

Siyasi İslamcılar da karşı devrim yaptıklarını savundular.

Tarikatlar devleti ele geçirmeye başladı.

Son 30 yıldır Laik Türkiye Cumhuriyeti giderek hedefe oturdu.

2017'de geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'yle birlikte de parlamenter sistemdeki yargı, yasa ve yürütme arasındaki denge altüst oldu.

Böylece Türkiye 100 yıl sonra yeniden tarihi bir yol

kavşağına geldi.

Demokrasiler sadece sandık zaferi değildir.

Türkiye'nin geleceği açısından yürütme, yargı ve yasama arasındaki dengenin çağdaş dünyadaki demokrasilerde olduğu gibi yeniden kurulması ve geliştirilmesi gerektiğine inanıyorum.

Hiç kuşku yok ki Türkiye'nin önünde çok zor günler var.

Gerçekçi olmak gerekiyor. Hayale kapılıp bir mucize beklememeliyiz.

Türkiye'yi zor günler bekliyor. Ancak Türkiye yüz yılda büyük zorlukları aştı ve yoluna devam etti. Yine zorlukları aşacağına inanıyorum.

İzmir İktisat Kongresi'nde düşünen, çalışan vatansever insanlar gördüm. Onun iç in Türkiye'nin çok büyük bir potansiyeli ve yetişmiş insan gücü olduğu kanaatindeyim. Yaşanan sorunlara rağmen Türkiye'de halkın demokrasiye inancının güçlendiğini de düşünüyorum. Halk demokrasiye sahip çıkmaya başladı.

Düşünün bu kadar kutuplaşmaya rağmen, bu kadar sorunlara rağmen yine de sandığı bekledi insanlar.

Sandığa gidip, oyunu kullanıp, kararını vermek istedi. Bu da demokrasiye inancın olağanüstü güçlendiğini ve bir başarı elde edildiğini gösteriyor. Bütün Türkiye halkı oy vererek kendisini yönetenleri değiştirebileceğine, kaderiyle ilgili karar verebileceğine inanıyor. İkinci yüzyılda Türkiye'yi demokrasi ve kalkınma sınavı bekliyor.

Bütün sorunlarına rağmen 100 yıllık Türkiye bir başarı öyküsüdür.

Önümüzdeki dönem zor da olsa, Türkiye'nin ikinci yüzyılda yeniden tarih yazacağına inanıyorum. Eğer Türkiye bu sınavı atlattırsa, 100 yıllık Cumhuriyet gerçek demokrasiyle taçlanacaktır. Böylece Türkiye'nin yeniden dünyaya model olacağını düşünüyorum.

Bence her şeye rağmen son 20 yılda Türkiye'de yaşananlar, Atatürk devrimlerinin değerini çok daha iyi anlamamızı sağladı. Geniş toplum kesimleri, laik Türkiye Cumhuriyeti ve demokrasiyi koruma

gücünü kazandı, sokağa indi. Türkiye yüz yıllık birikimiyle zorluklarını aşacaktır.

Konuşmamı Nazım Hikmet'in muhteşem çağrısıyla bitirmek istiyorum:

“Dört nala gelip Uzak Asya'dan

Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan

bu memleket bizim

Bilekler kan içinde, dişler kenetli ayaklar çıplak

ve ipek bir halıya benzeyen toprak,

bu cehennem, bu cennet bizim

Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın,

yok edin insanın insana kulluğunu,

bu davet bizim

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür

ve bir orman gibi kardeşçesine

bu hasret bizim”

100 yıl önce Türkiye'yi kuranlar tarih yazdılar.

Paramparça bir imparatorluktan bağımsız bir devlet yaratmak bir mucizeydi.

Türkiye'nin ikinci yüzyılda da tarih yazacağına inanıyorum.

Aydınlık Türkiye umuduyla...

Çok teşekkür ediyorum.

Hoşça kalın.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

M. Salim Kadıbeşegil

Stratejik İletişim ve İtibar Yönetimi

Danışman, RepMan İtibar Araştırmaları Merkezi
Kuruca Başkanı ve İzmir Ekonomi Üniversitesi
öğretim görevlisi.

KAZAN - KAZAN - KAZAN

Hepinize merhaba.

Şimdi aslında kafam karıştı benim. Yani sadakate davet diyor, tamam. Fakat Fuat Keyman kalktı, “Sadakat ölüm” dedi. Bakıyorum şimdi ölüme davet gibi bir şey oldu bu. Bunun içinden nasıl çıkacağımı şimdi ben de bilmiyorum ama. Bugün Fuat Hoca -iyi de dostumdur- Mevlana’dan bir açılış yaptı, ben de onun bıraktığı yerden devam edeyim. “Dünle beraber gitti cancağzım ne kadar söz varsa düne ait, şimdi yeni şeyler söylemek lazım.” Dolayısıyla ben biraz ileriye bakacağım. Yani 1923’ten geldik buraya, bir yüzyıllık yürüyüş yaptık. Buradan bir yüzyıllık yürüyüşü nereye yapacağız? Oralara bakmakla ilgili bir içerik var bende. Ve söz, zamanımı verdikleri kadar kullanacağım.

Şimdi bu vizyon meselesi önemli. Herkesin dilinde bir vizyon var, bu önemli. Mesela 2009 yılı falandı, İstanbul’da “Sosyal Medyada Etik” diye bir seminer veriyorum. Ara verdik, dışarı çıktık kapının önüne. Seminer katılımcılarından bir tanesi geldi ve 19-20 yaşlarında bir çocuk: “Hocam, anlattıklarınızdan çok etkilendim.” dedi. Yapma, teşekkür ederim dedim. Cebinden çıkardı bir tane kart verdi, “Daha sık görüşelim hocam!” dedi. Senin kartın mı var dedim. Üstünde kocaman

Facebook yazıyor. Ya dedim sen bitirdin mi üniversiteyi? “Yok hocam, daha ikinci sınıftayım ben” dedi. E peki ne yapıyorsun Facebook’ta mı çalışıyorsun dedim. “Hayır, ben Facebook’ta sanal mağaza açıyorum.” dedi. Ya dedim nasıl yapıyorsun bu işi, ekip falan mı var dedim. “Tabii hocam, ben yanımda ODTÜ’lü, iki Boğaziçili mezun çalıştırıyorum.” dedi. O gün anladım ki hayatta bir şeyler çok hızlı bir şekilde değişiyor. Hayatta birileri bu değişimi bir yerinden yakalıyor ve yakaladıkları yerden itibaren başka bir yolculuk yapmaya başlıyorlar.

Mesela ben Hilton otellerinde böyle bir örnek görmüş-tüm. İlk Amerika’da 1941’de başlıyor resmi televizyon yayınları. 45’te savaş bitiyor. Hilton, 1947 yılında tüm otel odalarına televizyonları koyuyor. Yani çok entesan; bir yerden yakaladığınız zaman arkası başka türlü geliyor. O bir tılsımlı sözcük işte, vizyon.

Bir de tabii kültür var, bunu ıskalamamak lazım. Yine danışmanlık yaptığım dönemlerde Bursa’da önemli şirketlerden bir tanesinin yönetim kurulu toplantısına davet edildik. Karşıladılar bizi, gidiyoruz. Çok güzel genel müdürlük binası yapmışlar, oraya geldik. Önde yönetim kurulu üyelerinden bir tanesi, ben ve

**Üreten kazansın, tüketen kazansın
ama gezegen de kazansın. Artık
gezegenin kazananı olmayan
bir iş modelinin bu önümüzdeki
yüzyılda ayakta durma şansı yok**

arkadaşım çıkıyoruz. Kapiya geldik, adam ayakkabılarını çıkarttı, içeri girdi. Kaldık öyle... Biz de çıkarttık ayakkabılarımızı, çoraplarla girdik içeri. Baktık içeride herkes çoraplı zaten. Toplantı odasına girdim, Bill Gates’in odasında böyle ileri bir teknoloji yoktur yani. O kadar etkilendim ki teknolojiden, ben ayakkabıları dışarı çıkardığımızı falan unuttum ama bu da bir kültür meselesi. O kültürü, o vizyonla ilişkilendirmek noktasında bir şeyleri yakalamışlar, bir yerlerinden tutmuşlar, başka yerlere götürmüşler yani.

Şimdi benim konuşmam biraz -eğer dinlediyseniz ki mutlaka dinlemişsinizdir, dinlemediyseniz mutlaka kayıtlardan izlemenizi tavsiye ederim- Bekir Ağır-dır’ın bıraktığı yerden sanki devamı gibi bir şey oldu. Yani ne dedi o? “Yeni bir hikayeye ihtiyacımız var. Yani ben torunlarıma böyle bir miras bırakmak istemiyorum.” .Şimdi bu, bence önemli olduğu için ben de bu vizyon meselesinden konuya yaklaşayım dedim. Yani eğer biz 100 yıllık bir yolculuk yapacaksak, başka bir vizyonumuzun olması gerektiğini düşünüyorum. Nasıl bir vizyon?

Bu arada sunumda kullandığım karikatürler İzmirli sanatçı Aycan Gönenç'e aittir, ona da çok teşekkür ediyorum. İktisat Kongresi'nin çıktısı olarak bir vizyon ortaya konması gerektiğini düşünüyorum ve önerimi de bu çerçeve içinde yapıyorum. Diyorum ki, anahtar sözcükler şunlar: Bu kongrenin insan haklarıyla gezegen halklarının ortak bir yaşam kültüründe buluşturulduğu, ekonomik, sosyal ve çevresel projeler odağında bir vizyonda yer alması gerekir. Sayın Güven Sak'ın sabah yaptığı sunumdan da bu anlamda çok etkilendim. Yani özellikle yeşil meselelerle ilgili yaptığı tespitler, benim için son derece önemli ve anlamlı.

Peki, bunun altını nasıl dolduracağız? Gideceğimiz yerde ne var? Bir kere diyorum ki; bu kongre eğitim, sağlık, enerji, tohum ve kültür herkes için, dünya standartlarında, nitelikli ve bedava olabileceği bir Türkiye iddiasını taşımalı. Bugünden yarına olabilecek şey değil bu ama eğer 100 yıllık bir yolculuk yapacaksak, bu 100 yıllık yolculuğun içinde mutlaka o yüzyılın sonundaki refah toplumuna gitmenin, yaşam kalitesini artırmanın yolunun buralardan geçtiği iddiasını bu salonda bir yere oturtmamız lazım.

Hemen altına neyi koyuyorum? Etik ve adil ticareti benimsemeyen, bu alanda standartları oluşturan, uluslararası kurumlara destek veren bir oyun kurucu kimliğine ihtiyacımız var. Türkiye bunu başarabilir. İşte Güven Sak'ın sunumundan destek aldığım yer, esinlendiğim yer de birazcık burası. Yani etik ve adil ticaret ne demek, önce bunu öğreneceğiz. Ondan sonra bu işler nasıl oluyor, ona bakacağız. Oradan bir şekliyle o trenin vagonlarına atlayacağız. 10 yıl önce etik ve adil ticaretle ilgili toplam hacim birkaç milyon dolar iken, 10 milyon dolar, 15 milyon dolar iken, şu anda 10 milyar doları geçmiş olması bu konuda ne kadar ciddi bir devinimin dünyada olmakta olduğunu bize gösteriyor.

Şimdi bu vizyona giden yerde tabii ki birtakım engeller var, onlara da bakmamız lazım. Mesela ne var? İklim krizi meselesi var. Şakası yok, işte Şanlıurfa'da olan bitene tanık olduk. Daha öncesinde ormanlarımız yandı. Denizler yükselecek, o 1,5 santigrat hedefini hiçbir şekilde tutturamayacağız yani. Ben baktım simülasyon haritalarına -ben Alaçatı'da yaşadığım için- denizlerin yükselmesinde pek de hiç hoş bir tablo yok. Doğal afetlerle daha sık karşılaşacağımız bir ortama doğru gidiyoruz. Tarım alanları daralacak, gıda krizleri başlayacak. Yani iklim krizinin

kendi gündemi var. Burada dünyanın en mükemmel kararlarını alsak, en üst akli üretsek, iklim krizi biliyoruz ki *"Bu yüzyılda burada benim borum öter."* diyecek.

Buradan mülteciler konusuna girmemiz lazım. Orta-Doğu bir karıştı, 5 milyon kişi ülkemize geldi, arapsaçına döndük. Şimdi Birleşmiş Milletler *"Bu yüzyılda 3 milyar insan mülteci konumuna geçecek."* diyor, ait olduğu topraklardan ve kültürden başka yerlere gidecek. Kalan 5 milyar ne olacak? Bunları mecburen misafir edecek. 3 milyar çok ciddi bir rakam. Yani bugün toplam sayısı 150-200 milyonlarda olan mültecilerin 3 milyarlar seviyesine çıktığını varsayıyoruz. Daha kötüsü, -hadi içinizi karartayım- hangimiz bir diğerimizin bir mülteci kampında, yemek kuyruğunda, o kampın sakinlerinden biri olmayacağını garantisini verebilir? Böyle bir gerçekle de yüzleşmemiz lazım.

Yoksulluk meselesine bakalım. Yani Birinci İktisat Kongresi'nin olduğu yıllarda dünya nüfusu 1,2 milyardı, yani kaynaklar çok boldu. Şimdi olduk 8 milyar ve azalan doğal kaynaklarla gidiyoruz. Yani nüfus 10 milyara doğru gidiyor, bu yüzyılın sonunda 10 milyar olacağını tahmin ediyoruz. Şimdi bu fakir ülkeler, özellikle bu aşırı nüfusu barındırmak zorunda kalan ülkeler umutsuzluklarını ve çaresizliklerini, salgın hastalıklar ve diğer olumsuzluklarla birlikte gelişmiş ülkelere ihraç ediyorlar. Dolayısıyla orada da çok büyük bir sıkıntı var. Açlık var, yoksulluk var, her akşam 1 milyar kişi yatağa aç giriyor. Çocuklar ölüyor, her gün 20 bin çocuk ölüyor; yani daha 5 yaşına gelmemiş, tedavi edilebilir hastalıklara erişemedikleri için her gün 20 bin çocuk ölüyor bu ülkelerde. Benim konuşmam bitene kadar 350 çocuk daha yaşama veda etmiş olacak.

Bunlar dünyanın acı gerçekleri. Yani kongremizin sadece Türkiye'yle ilgili sorunlara çözüm getirmekle ilgili bir vizyonu ortaya koyması meselesinden değil, dünyada ne olup ne bitecek ve bunun içinde Türkiye nerede yer alacak ve karşılaşabileceği sorunların üstesinden nasıl gelecek çerçevesinde bakmamız gerektiğini düşünüyorum. Mesela gelir dağılımındaki adaletsizlik konusunda dünyada çok önemli şeyler var. Dünyada 34 insanın elde ettiği gelir veya serveti dünya nüfusunun yarısı, yani 3,5 milyarın gelirine eşit. Elon Musk, dünyanın en zengin adamı yüzde 3 vergi ödüyor adam. Uganda'da bir un satıcısı var Aber Cristin, ayda 80 dolar kazanıyor ve yüzde 40

vergi ödüyor. Yani bu adaletsizliklerin olduğu bir dünyada yaşanacak olan sorunların Türkiye'ye yansımaması veya Türkiye'nin ekonomisiyle ilişkilendirilmemesi pek de mümkün görünmüyor.

Sonuçta bizim bu sorunları görmezden gelme lüksümüz yok, onu biliyoruz. Çünkü küresel dünyanın adına yaşam kalitesi dediği her şey ama her şey tehdit altında, öyle bir dünyanın içine giriyoruz yani. Bütün bunları çözmesi gereken uluslararası kurumlar da çaptan düşmüş vaziyette. Ne Birleşmiş Milletler ne Dünya Sağlık Teşkilatı ne Dünya Ticaret Örgütü, bunların hiçbiri bu sorunların üstesinden gelebilecek yeteneklere ve performansa da sahip değiller. Bunların da raf ömrünün dolduğunu görüyoruz.

Demokrasinin oyun hamuruna döndüğünü görüyoruz, ona da bakalım. İklim krizi yetmezmiş gibi bir de arkamızdan kuşatıldık, yani demokratik değerler aşındırıldı hem de demokrasinin beşiği olduğu iddia edilen ülkelerde. Yani artık örnek alabileceğimiz, rol model olarak görebileceğimiz yerler de kalmıyor ve oradaki demokrasinin kurgusunu yapan kurumsal oyuncular tarafından bir oyun hamuru gibi oynanıp duruyor. *"Yok, o senin bildiğin demokrasi öyle değil, yok bu böyle değil"* gibi...

Şimdi, 6 Ocak 2021'e dönmek lazım. Hiçbirimizin unutmaması lazım; yani Amerikan Kongresi'nin işgal edildiği tarih, dünya demokrasi tarihinde bir milattır ve bunun arkasının nasıl geleceği konusunda çok farklı, pek de iç açıcı olmayan senaryolar var. Yani nasıl ki 2008'de küresel finansal krizde ak koyun, kara koyun belli oldu, dünyada parayı yönetenlerin niyetleri ortaya çıktı; buradaki temel sorun demek ki 6 Ocak 2021'den sonra yazılmakta olan yeni senaryolarda biz nerede olacağız, nasıl yaşayacağız gibi düşünülmeli.

Adalet meselesi bir diğer sorun, ben itibarsız adalet diyorum.Yani bakıyorum uluslararası araştırmalara, hakimlere olan güven doktorlar, hemşireler, öğretmenler, itfaiyeciler sıradan insanlardan sonra geliyor. Türkiye'ye bakıyorum, Ipsos'un araştırmasına göre her dört kişiden üçü *"Adalet ve adaleti temsil eden kurumlara güvenmiyorum."* diyor, *"Onlara itibar etmiyorum."* diyor. Böyle bir ortamda nasıl demokrasiyi yeşerteceksiniz, nasıl demokrasiyle ilgili beklentilerinizi karşılayacaksınız?

Bir de fosil kafalar meselesi var benim takık olduğum; ben buna aynı zamanda *fosil kültür* diyorum. Bu fosil yakıtları çıkaran, onları işleyen ve onları üreten şirketlerden bahsetmedim, onların zaten ipliği pazara çıktı. Ama onlar daha kötü bir şey yaptılar; alışkanlıklarını diğer sektörlere ihraç ettiler. Yani siyaseti nasıl satın alacaklar, bürokrasiyi nasıl ele geçirecekler, kanunları nasıl çıkaracaklar kendi lehlerine, nasıl rüşvet verecekler, nasıl yolsuzluk yapacaklar, nasıl arkadan dolanacaklar? Bu alışkanlıklarını başta ilaç ve gıda olmak üzere; tohum, tütün gibi her sektöre ihraç ettiler. İşte ne yapıp yapıp bu fosil kafalardan ve fosil kültürden kurtulmamız gerekiyor. Çünkü buradan kurtulamadığımız sürece burada dünyanın en mükemmel vizyonunu oluşturmak, o bizi pek fazla bir yere taşımaz.

Şimdi buradan nereye geliyoruz? Bu fosil kafaların icat ettiği şeylerden bir tanesi tüketim kültürü. 1920'lerle beraber öyle bir tüketim kültürü monte edildi ki, ihtiyaçlarımızın değil, hayallerimizin ve arzularımızın pazarlandığı bir dünyanın içine girdik, dahası oyuncusu olduk, dahası onunu üstüne bir de kariyer yaptık. Yani bu kültürle de çok fazla bir yere gidemeyeceğimiz gerçeğini işte iklim krizinin gerçekliğiyle buluşturduğumuz zaman realize etmiş oluyoruz.

Dijitalleşmeye baktığımız zaman bunun da kötü ellerin eline geçince neler olduğunu görüyoruz. Şu anda kripto piyasası ne alemde? Biri içeri giriyor, biri dışarı çıkıyor ama sonuçta kötü ellerin elinde. Bu dijitalleşmenin bizi çok da sağlıklı bir yere bizi getirmediğini görüyoruz. Yetmezmiş gibi bir de ne oldu? Uzayı kirlettik. Yani benim bildiğim kadarıyla yörüngede 4.900 tane uydu var. Ama işi bitmiş uydu sayısı 20 bin civarında. Bunlar bölük pörçük, parça pinçik bir şekilde yörüngede dolaşıp duruyorlar. Hindistan bir roket atıyor, -yeni geliştirdi bunu- bir çıkışta 100 tane birden uydu yaratıyor. Yani bunların sayısının bu şekilde yörüngede arttığını ve başıboş dolaşan bu uyduların işleri bittikten sonra dünyanın başına ne tarz çoraplar örebileceği konusunda açıklacası birtakım sıkıntılarımız olduğunu görüyoruz.

Şimdi, bu kongreden ben ne bekliyorum, ne öneriyorum? Yani bu kongrenin çıktısı olan kağıtta benim gönlümü hoş tutacak neler yazmalı? Öncelikle, bu yüzyılın uluslararası anlamda biraz önce tanımlamış olduğum sorunların üstesinden gelme iddiasında olan birtakım kurumlar ortaya çıkacak. Yani bu

Birleşmiş Milletler, şunlar, bunlar gidecek, yerlerine başka birtakım kurumlar gelecek. Şimdi Türkiye bunun, bu işin neresinde yer alacak? Yedek kulübesinde mi olacak, ana oyuncu mu olacak? Açıkçası olayın bu cephesine yoğunlaşmamız, bakmamız lazım.

İklim krizi meselesinde yapabilecek çok fazla bir şeyimiz yok ama en azından ne yapabiliriz kısmına baktığımda; yerel yönetimlerin, irili ufaklı yerel yönetimlerin hepsinin elini kuvvetlendirecek bir şeyleri onların kullanımına açabiliyor olmamız lazım. Her şey nitelikli eğitim ve belli standartların üstündeki kapasiteye sahip insan gücüne dayandığı için eğitim meselesini çözmemiz lazım. Çünkü eğitimin meselesini çözmeden bir yere varamıyoruz. Ben diyorum ki burada, okul öncesi eğitime bir kere daha cömert davranmamız lazım. Çünkü her şey orada başlıyor. Eğer orayı iyi yakalarsak, istediğimizi tutturabilirsek, onun arkasındaki, devamındaki insan gücünün kalitesini ve standartlarını en azından olması gereken alanlarda, kendi yetkinliklerini keşfedecekleri ve ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda katma değeri yüksek alanlarda bize fayda sağlayacak işler yapabilecek bir noktalara getirme şansımız var. Bunu üniversiteler ve üniversite sonrasındaki eğitim de dahil.

Şimdi öbür tarafta ilköğretimden başlayarak ekolojik okuryazarlık, insan hakları, yurttaşlık bilgisi gibi konuları mutlaka ama mutlaka hakkını vererek müfredata koymalıyız. Yani benim zamanımda yurttaşlık bilgisi vardı mesela ama ekolojik okuryazarlık ondan da önemli şu anda. Bu bizi öğretmenlik meselesine getiriyor; bunu en itibarlı meslek nasıl yaparsak yapmamız lazım. Yani itibarlı mesleklerin bir numaralı vazgeçilmez adayının, açık ara farkla öğretmenliğin olduğu bir dünyayı ne yapıp yapip bizim günümüze taşımamız lazım. Dünya çapında yaşayan, kendi yetkinlikleri kanıtlamış Türkler var. Bu Türklere teknolojinin imkanlarını vererek bu projeler etrafında buluşturabilecek ve Türkiye'nin bu anlamdaki kapasitesini artıracabilecek bir devinimi sağlayabileceğimizi düşünüyorum.

Köy Enstitüleri konusuna değindiler, ben de değiniyorum, çok da önemsiyorum. Köy enstitüleri mutlaka bugünün imkanları ile yeniden açılmalı ve o rüzgar yeniden esmelidir diyorum. Gençlerimizi birer küresel küresel vatandaş yapmak için, onların sosyal alandaki yetkinlikleri ve dünyadaki networklerini geliştirecek her şeyi kurgulamamız lazım, o imkanları

onlara vermemiz lazım. Her alanda kültür ve sanat üreten bir toplum olmamız zaten kaçınılmaz.

İş dünyası için söyleyeceklerim var. İş dünyasının performansını ödedikleri vergilerle ölçebiliriz. Yetmez! Bunun önüne başka bir şey gelmesi lazım. Mesela ne var? 10 maddelik Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi var. Yani biz iş dünyasına demeliyiz ki: Ya kardeşim vergi ödüyorsun, iyi güzel de bu 10 maddeyle ilgili performansın ne? Ve bunu resmi yoldan sorabilmeliyiz, bu gönüllük olayının dışına da çıkabilmeli. Dolayısıyla o 10 madde çerçevesindeki performansıyla özellikle dış dünyada faaliyet gösteren şirketlerin önünün de açılacağını düşünüyorum. Şu anda 10 binden fazla şirketin bu sözleşmeyi gönüllü olarak imzaladığını biliyoruz. Veya şirketlerin vizyonları ile ilgili alanda bu ve benzer konularda farklı bir bakış açısı kazanmalarını sağlayabiliriz. Mesela Patagonya -çoğunuz bilir- bir giyim markasıydı. Ne yaptı? Geçen Eylül ayında hisselerinin yüzde 99,5'ini iklim kriziyle mücadele eden sivil toplum kuruluşlarına bağışladılar. Bu bir mesajdır, bu bir meseledir, bu bir başka bakış açısidir.

Küçücük dondurma üreticisi Ben&Jerry ne yaptı? İsrail'in işgal altında tuttuğu Filistin topraklarındaki uygulamalarını protesto etmek için pazar lideri olduğu bir ülkeden çekildi. Neden? Değerlerimize aykırı dedi? Bakın bunlar tarihe geçen örnek uygulamalar. Bunlar bize hangi mesajı veriyor? Şirketler varlık nedenlerini ve kurumsal değerlerini bugünün koşullarında A'dan Z'ye yeniden tanımlamalılar, değiştirmediler.

Hemen yanı başına neyi koymamız lazım? Çalışan markası meselesini koymamız lazım. Ne yapıp yapip şirketler çalışan markasını teşvik etmeli ve çalışanların -yani yukarıdan aşağı değil, aşağıdan yukarı- insan yerine konulduğu, fikrinin önemsendiği ve ona geribildirim verildiği ortamların yaratıldığı bir modellemeyi bir an önce benimsemeliler.

Temel vatandaşlık gelirinin yine bir anayasal hak olduğunu düşünüyorum ve bunu bu kongrenin çıktıları içinde yer alması gerektiğini savunuyorum. Coğrafi işaretlemeler ve yerel markalara ayrıcalıklı destek verilmesinin de yine önemli gündem maddelerinden biri olduğunu ifade etmek istiyorum. Siyasetin demokratik katılımçılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik boyutunda olması gerektiğini hemen hemen bütün konuşmacılar söyledi. Buna

tekrar girmek istemiyorum ama burada şu var: Yani demokrasi kültürümüzün yeşermesini sağlayabilecek çok önemli bir faktör olduğu için söylemek istiyorum. Siyasetin finansmanı ile ilgili alanlardaki kuşku ortadan kaldırılmalı; orada şeffaflık sağlanmadan demokrasimiz yeşermez, bir yere gidemeyiz yani. Dolayısıyla siyasetin nasıl finanse edildiği, oradaki hesap verebilirlik sisteminin nasıl çalıştığı sadece Türkiye için değil, aslında bütün dünya için geçerli ama bizde bunun çok daha önemli olduğunu düşünüyorum.

Şimdi buradan hareketle ekonomik anlamda öneceğim bir, iki konu var. Kooperatifçilik... Eğer demokrasiye yeşertmek istiyorsak, oradaki kurumsallığı boyutlandırmak istiyorsak, kooperatifçilik kadar güzel bir ortam yok. Dolayısıyla buna sahip çıkmamız ve bu anlamdaki iyi kooperatifleri bizim mutlaka sistemin içine koymamız lazım.

Bir de üretim ekonomisinden de söz etmek istiyorum. Ne demek yani üretim ekonomisi? Üreticiyle tüketici etik ve adil ticaret ortamında buluşuyor ve bu bir rüya değil. Şu anda yüzlerce üretici, binlerce tüketiciyle Türkiye'de bu sistem çalışıyor, yürüyor. Siz de mesela bunlar da alabilirsiniz? Good for Trust Vakfı'ndan bu konuyla ilgili son derece detaylı bilgi alabilirsiniz. Vizyonda söylediğim etik ve adil ticarete oyuncu olmak, standartları geliştirmek, orada gelişmiş dünyanın parçası haline gelmekle ilgili bir ekonomik model bu; arayış içinde olduğum modellerden bir tanesi bu.

Bu kişi başına gelir meselesine de bakmamız lazım. Yani Amerikan doları cinsinden ölçüyoruz ya "kaç paralık adamsın" der gibi. Şimdi burada 20'nci yılın göstergesi idi, yapacak bir şey yok. Ama onlar her şeyi ölçüyor, neyi ölçmüyorlar? İnsan hakları ve gezegen haklarını bir kere o sistem ölçmüyor; ormanlarımızın niteliğini ölçmüyor,, içilebilir suyun kalitesini, bitki çeşitliliğini ölçmüyor; kadına şiddet meselesiyle ilgili konuları, çocuk haklarını ölçmüyor; adaletin doğru çalışıp çalışmadığını, hastalık durumlarında tedavi erişimin olup olmadığını, bunların hiçbir tanesini ölçmüyor.

Dünyada son 20 yıldır başka bir şeyler geliyor yeni değil. Mutluluk endeksleri geliyor. Bu mutluluk endeksleri kişi başına Amerikan doları cinsinden gelir değil, bu gelirin dışındaki alanları da ölçerek o ülkelerdeki mutluluk ve refah payının neler olabileceğini

burada gündeme getiriyorlar. İşin enteresan tarafı, son beş yıldır yatırımcılar ve finansal analistler değerlendirme raporları hazırlarken mutluluk endekslerinde o ülkelerin puanlarına bakar oldular.

Size birkaç tanesinden örnek vereceğim. Bir tanesinde Finlandiya, Danimarka, İsviçre, Hollanda gibi ülkelerin ilk 10'da çıktığı bir dünya mutluluk endeksi var. Bunlar ortalama 140-150 ülkeyi için bunu yapıyorlar. Neleri ölçüyorlar burada? İşte gayrisafi yurtiçi hasıla, yurttaşlarına sosyal destek, ortalama sağlıklı yaşam süresi, vatandaşların kendi hayatlarıyla ilgili karar alabilme özgürlüğü, cömertlik, ekolojik duyarlılık, ülkedeki yolsuzluk, rüşvet yaygınlığı, adalet sisteminin işleyişi, bunun düzey değerlendirilmesi... Bu gibi konuları ölçüyor ve o ülke buradan bir puan alıyor. O puana göre kaç senedir dünyanın en mutlu ülkesi Finlandiya.

Bir başka endeks, bu da Happy Planet Index. O da diyor ki: Ben elde ettiğim raporlara, araştırmalara bakarak insanların ne kadar mutlu olduklarını anlamaya çalışırım. Bir başkası bir başka boyutta çevresel endekse bakarım. Ne kadar karbon ayak izi bırakıyorum, su ayak izi, plastik ayak izi; bunları ölçüyorum diyor. Diğer taraftaki yaşam beklentisini, sağlıklı ortalama yaşam beklentisini ölçüyorum diyor ve burada da çıktılarını eşitsizliği diye bir madde var. Her ülkenin yaşam beklentisi ve iyi oluş verilerinin dağılımına dayalı olarak bir ülkedeki insanlar arasındaki eşitsizliklere bakarım diyor. Bu endekste de uzun yıllardır Kosta Rika hep birinci sırada çıkar. Biliyorsunuz Kosta Rika'nın ordusu yok. 1950'lerden bu yana öyle bir savunma ihtiyacı olmayan bir ülke. Kız çocuklarının okula gitmesiyle ilgili kanunlar 1882'de yapılmış ve başbakanları da genellikle nasıl oluyorsa hep öğretmen. Yani size burada böyle bir ülkeden söz ediyorum.

Şimdi burada, bu konuşmada nelere değindiğimle ilgili anahtar sözcükleri yazdım. Bu sözcükler, bugün konuşmamdan aklınızda kalmasını düşündüğüm hususlar... Hepsini tek tek okuyacağım ama konuşmamda bunlara değindim gibi değerlendirebilirsiniz bunu da.

Şimdi burada anahtar sözcük: Kazan, kazan, kazan. Bu da zaten benim konuşmamın başlığı. Neden? Yani üreten kazansın, tüketen kazansın ama gezegen de kazansın. Şimdi gezegenin kazananı olmayan bir iş modelinin bu önümüzdeki yüzyılda ayakta durma

şansı yok. Yüzyıllık bir yürüyüşte yolcu olma şansı var mı? O da yok. 20'nci yüzyıl zaten neydi? İlk yarısı "Hep ben kazanayım", ikinci yarısı "Ben kazanıyorum, biraz da sen kazan" meselesiydi. Ama geldiğimiz yer burası. Yani gezegenin kazananları arasında olmayan bir sistemin ayakta durma şansı yok.

Şimdi Jack Nicholson'ı sever misiniz, sevmez misiniz bilmiyorum ama ben çok severim. Jack Nicholson'un, *Schmitt Hakkında* diye bir film vardır. Seyretmeye doyamıyorum, belki 20 defa falan izlemişimdir. Bu filmin sonunda iki tane cümlesi vardır

Jack Nicholson'un ve bununla bitirmek istiyorum. Der ki: "*Benim sayemde dünyada ne daha iyiye gitti?*" Güzel, her gün kendinize bu soruyu sorun ama ben kongreyle ilgili soruyorum.

Diyorum ki: Bu kongre sayesinde dünyada ne daha iyiye gitti? İkinci cümle, o da şu ve bunu da her gün kendinize sorabilirsiniz: *Hayatım kimin için, nasıl bir fark yarattı?*

Kongreyle ilgili soruyorum: Bu kongrenin çıktıkları kimin için, Türkiye'de ve dünyada nasıl bir fark yarattı?

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Soli Özel
Uluslararası İlişkiler Uzmanı
Kadir Has Üniversitesi

Akademisyen, uluslararası ilişkiler uzmanı. Kadir Has Üniversitesi'nin Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim görevlisidir. Amerikan dış politikası, Orta Doğu politikası, Türk dış politikası ve uluslararası ilişkiler Teorisi alanlarında çalışmaktadır.

YENİ DEVLET İÇİN MİLLİ EKONOMİNİN HARCISI: İZMİR İKTİSAT KONGRESİ

Merhabalar. Bu kürsüde olmak insanı tabii çok heyecanlandırıyor, zaman mefhumunu kaybedebiliyorsunuz. Ben saatimi de kurdum, önümde de bir şey var. Sizi bayıltmadan bitirmeye çalışacağım.

Ben lisans tezimi Türkiye'de az gelişmişlik üzerine yazmıştım ve o vesileyle de İzmir İktisat Kongresi hakkında o zamanda yazılmış olan metinleri okumuştum, Rahmetli Gündüz Ökçün'ün kitabına elbette bakmıştım. O nedenle bu konuşmayı hazırlarken biraz kendi gençliğime de dönmüş gibi oldum.

Benim yapmak istediğim şu: Gelecekte iktisaden Türkiye'nin neler yapması gerektiği hakkında çok önemli ve değerli sunumlar yapıldı, en azından bugün izlenen politikaların devam etmemesi gerektiği hakkında. Benim de bütün bunlara bir şey ekleyecek durumum yok. Dolayısıyla ben kendimce bu kongrede ne yapılmak istendi? Mustafa Kemal'in bütün bunlardaki rolü neydi? Bu sorulara cevap arayacağım. Ardından da önümüzdeki yüzyıla baktığımızda yine Mustafa Kemal'in açış konuşmasında söylediği bir sözden ya da birkaç cümleden yola çıkarak, Türkiye'nin Covid ve Ukrayna savaşı sonrası ya da isterseniz 2008-2009 dünya ekonomik krizi sonrası dünya

sisteminde nasıl bir yer alabileceği ve iyi bir yer alabilmek için -biraz önce Salim Bey'in söylediği gibiler yapması gerektiğine değinerek de bitireceğim.

Bir de şu; İktisat Kongresi yapılırken bir dünya konjonktürü var. Tam bize anlatıldığı gibi bir konjonktür aslında değil o. Bugün de bir dünya konjonktürü var ve bunların arasında birebir benzerlik olmasa bile birbirlerini anımsatabilecek olan ortak noktalar olduğunu genel olarak düşünüyorum.

Şimdi İktisat Kongresi yapılırken 1923'ün Şubat ayında, Mustafa Kemal'in mesajını iletme istediği birden çok merci vardı. Çok ilginç, 29 Ocak'ta geliyor, evleniyor, balayına çıkıyor. Balayı sırasında Rauf Orbay'ın Meclis'teki konuşmaları nedeniyle gerginlik artıyor. Buraya, İzmir Limanına yeni İngiliz savaş gemileri geliyor. Döndüğünde bakması gereken pek çok şey var. Lozan görüşmeleri de kesiliyor. Bu Lozan görüşmelerinin kesildiği sırada Meclis'te çok sert şekilde dile getirilen itirazlara rağmen bu kongre toplanıyor. Herkes bu kongrenin toplanmasından yana değil. Fakat buradan önce müzakere masasındaki devletlere bir mesaj veriyor kanımca; Lozan'daki müzakere pozisyonunun altını bir kez daha çiziyor.

***Hayalperestlik ile vakit kaybetmemek,
emperyal düşler peşinde koşmamak,
tarihi de gönülden geçtiği gibi değil,
nesnel gözlerle okumak gerekiyor.***

Şimdi Cumhuriyet hiç yoktan var olmadı; doğru, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından kuruldu bu devlet. Fakat izlemiş olduğu iktisat politikalarına baktığınız zaman da önemli ölçüde Mustafa Kemal'in de kendisinin içinden gelmiş olduğu İttihat ve Terakki düşüncesinin özellikle 1913 sonrasındaki yaklaşımlarının benimsenmiş olduğu görülüyor. Bunun da en önemli kavramsal yansıması "milli iktisat" tanımı. Mustafa Kemal açılış konuşmasında milli iktisat anlayışından asla taviz verilmeyeceğini söylüyor Zaten kimsenin de öyle bir şey düşündüğü yok. Bu da ekonomi alanında imparatorluğun gayrimüslim unsurlarının uhdesindeki avantajların ve üstünlüklerin törpülenmesi, Müslüman Türk bir ticaret ve müteşebbis sınıfı yaratma hedefi.

Şimdi kongre ile ilgili yazarların pek çoğu, "Efendim burada liberal ekonomi politikası izleyeceğiz mesajı verildi." diyor. Son zamanlarda yazılan yazılarda bundan biraz vazgeçildiğini gördüm. Ben Mustafa Kemal ve arkadaşlarının "Biz komünist değiliz." mesajı vermek gibi bir dertlerinin olduğunu sanmıyorum. En basitinden Bolşevikler devrimi yaptılar, savaş komünizmi diye devletin her şeye el koyduğu bir ekonomi düzeni içinde iç savaşı kazandılar. Ondan sonra da

yıkılmış olan Rusya'yı toplayabilmek için de yeni ekonomi politikası diye bir siyaset benimsediler. Orada da en başta toprakta özel mülkiyete izin verdiler. Özel mülkiyet altındaki fabrikalar da açık kaldı. Yabancı sermayeye de açıldılar ama o işler çok iyi gitmedi. Yani Stalin'in 1928'deki programından önce Türkiye'de ya da Anadolu'da Türkiye İktisat Kongresi yapılırken Sovyetler Birliği'nde de öyle çok katı, devletçi, komünist diyebileceğiniz bir program da yoktu.

Kongrenin dünyaya verdiği mesaj bence *“Biz liberal ekonomi yanlıyız.”* değildi. Verilen mesaj daha çok şuydu: Biz, bizim kalkınmamıza katkıda bulunacağı takdirde yabancı sermayeye de sıcak bakıyoruz. Ama buna bizim sıcak bakmamızın bir tek şartı vardır. O da sizin, bizim iktisadi egemenliğimize zarar vermeyecek olmanızdır. Yani kapitülasyonların bila-kaydü şart kaldırılması gerekmektedir ve zaten Lozan'da da uzlaşma ancak bu koşul gerçekleşikten sonra mümkün olmuştur. Lozan'dakilere verilen temel mesaj dediğim gibi bence bir; kapitülasyonların kalkmasından asla vazgeçilemeyeceği, diğeri de bu milli iktisat politikasının izleneceğidir. Buna koşut olarak da o zaman burada bulunan yabancı sermayenin Türk kanunlarına göre hareket etmesi gerekeceği hatırlatılır.

İkinci adres İstanbul sermayesidir. Hiç aranızda bunu düşünen oldu mu bilmiyorum. Benim de kabul etmem gerekir, bunu ilk Yalçın Küçük'ün kitaplarında okuduğum zaman düşünmüştüm. Mustafa Kemal, 1927'ye kadar İstanbul'a gitmiyor. Çünkü iktidarı tam olarak eline geçirmiş olduğunu düşünüyor. Bir İzmir suikastının geçmesi lazım. Ancak kendisini hazır bulduğu zaman 1 Temmuz 1927'de gidiyor. gidiyor. Çünkü o zaman artık ülkenin siyasetine tek hâkim olmuş durumda. Ardından da tarihi kendi gördüğü gibi anlattığı *Nutuk'u* ekim ayında Meclis'te okuyor.

1923'te İstanbul'a şüpheyle yaklaşıyor. İstanbul'da kurulan Milli Türk Ticaret Birliği var, bu da Müslüman Türk unsurun kurmuş olduğu bir ekonomik kurum. Başında Ahmet Hamdi Başar var. Onlar da aslında uzun zamandır bir kongre düzenlemek isterlerken onların önü kesiliyor. Ahmet Hamdi Başar'ı İzmir'e getiriyorlar, sanayicilerin başı oluyor yanılmıyorsam. Ondan sonra da İstanbul'daki Milli Türk Ticaret Birliği'nin düzenlemek istediği konferans yapılamıyor. Çünkü her şeye rağmen halife hâlâ

İstanbul'da, ekonomik olarak bambaşka bağlantılar var. Kendi kafasındaki, kurmak istediği devletin izlemesi gerektiğini düşündüğü çizgiden farklı olacağını düşünüyor.

Üçüncü adres Ankara'daki hükümet; yani 30 Ağustos 1922, 9 Eylül; savaş bitti işte birlik beraberlik ruhu, genelde zaten savaş bitirildikten sonra öyle birlik beraberlik ruhu kalmaz. Mustafa Kemal ile yakın çalışma arkadaşları arasında uzlaşmaz değilse bile hayli sert birtakım görüş farklılıkları var. Ankara'daki hükümetle ve özellikle de Meclis'teki ikinci grupla. Lozan bitmeden Meclis'in iptal edilmesi ve yeni Meclis seçimlerinin yapılması boşuna değildir. İkinci grubun önde gelen şahsiyetlerinden -daha sonra Topal Osman tarafından öldürülecek- Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, İktisat Kongresi'nin toplanmasına karşı çıkmıştır, bunu bir israf olarak görmüştür. Bu koşullarda 3.000 diye tasarlanan, sonunda 1.300 kişinin buraya gelmesinin doğru olmadığını savunmuştur. Kongrenin ve Mustafa Kemal'in yaptığı konuşmanın birinci adresinin Lozan'da müzakereye oturan devletler ve özellikle Fransa ve İtalya'ya göre Meclis hükümetine daha yakın bir çizgi izleyen İngiltere olduğu düşünülürse, İzmir'den Ankara'ya, Rauf Orbay hükümetine ve bizzat başta Başbakan Orbay'a da bir mesaj gitmektedir. Rauf Orbay - ki kendince de herhalde haklıdır- müzakerelere kendisinin değil bir hayli küçümsediği İsmet Paşa'nın gitmesinin yarattığı kırgınlık ve kızgınlığın da etkisiyle, İngiltere'ye, Musul'un asla terk edilemeyeceğinden bahsetmiş. *“Musul meselesi daha sonra ikimizin arasında çözülebilir.”* denmişken Lozan'da radikal bir tutum almıştır. Yemen'in vatan toprağı olduğunu savunmuştur, hatta yeniden savaşa hazır olduğunu mesajını dahi vermiştir. Dediğim gibi Mustafa Kemal'inse birincil hedefi bir an önce barışın tesisi ve devlet kurma işinin başlamasıdır. Dolayısıyla burada iki gün kalıp ardından İsmet Paşa'yla Eskişehir'de buluşması, İzmir'e gidip oralarda konuşması, kendi çizgisine herkesi ikna etmek için büyük bir çaba göstermesinin bence bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir. Bu da aynı zamanda yapılan işin ne kadar güç olduğunu, farklı bakış açılarından yola çıkacak olursak bunların arasında bir mutabakat yaratmaya çalışmanın da ne kadar meşakkatli olduğunu bize gösteriyor.

O bakımdan da ben Mustafa Kemal'in askerliği konusunda zaten bir şey söyleyemem, çok iyi bir komutan olduğunu düşünüyorum. Fakat müthiş bir siyasetçi ve diplomat olduğunu da düşünüyorum.

Buna yönelik olarak, yani bu üç adrese mesajlarını verdikten sonra dış politikada da gerçekçi değerlendirmeler yapmayı sürdürür. Fransa ile İtalya'yı İngiltere'den koparmak, ardından İngiltere'yi Yunanistan'ın arkasından almak, Sovyetler Birliği ile bir şekilde İngiltere ile başka şekilde konuşarak burada bir bağımsız devletin kurulabilmesini başarabilmek gerçekten çok ciddi bir diplomatik -bana göre- deha gerektirecek şeylerdir. Onu başarmış olduğunu sanıyorum.

Lozan'da -ki kongrede Azerbaycan ve Sovyetler büyükelçilerinin bulunduğu bilinir- daha az bilinen belki Amerikan Konsolosluğunun yardımcısının da burada olduğudur. Amerikan kaynaklarına göre de konsolos buradayken çok itibar görmüş. Amerika'nın desteği özellikle kapitülasyonlar konusunda Lozan müzakereleri kırılmadan önce de alınmıştır. Konuşmasında dış politikada gerçekçiliğin vurgulandığı ve bence bugün ileriye bakarken *“dış politikamız ne olacaktır”* diye ikinci yüzyıla başlarken düşündüğümüzde, mutlaka dikkate almamız gereken şu sözleri söyler:

Arkadaşlar, bütün bu işler ve hareketler doğruluğu araştırılırsa görülür ki bu büyük, güçlü padişahlar takip ettikleri dış siyasette kendi emelleri, hırsları ve arzularına dayanmışlardır. Büyük ve şahane arzularına dayanmakla beraber iç kuruluşlarını, iç siyasetlerini bu tutkularından doğmuş olan dış siyasetlerine göre düzenlemek zorunda kalmışlardır. Halbuki dış siyaset, iç teşkilat ve iç siyasete dayandırılmak mecburiyetindedir. Yani iç teşkilatının dayanamayacağı genişlik derecesinde olmamalıdır. Yoksa hayali dış siyasetler peşinde dolaşanlar, dayanma noktalarını kendiliğinden kaybederler.

Türk dış politikasına biraz eleştirel bakan herhangi birisinin bugün, bu sözlerin müthiş tespit içerdiğini, görmemesi mümkün değildir. Sonuçta bu bir kapasite meselesidir. Kapasiteyi içerisi üretir, ona göre de dış politikada coğrafyamızın size verdiği ya da vermediği avantajları kullanarak diplomatik çabalarınızı sürdürür, kendinize dünya sistemi içinde güç üretirsiniz.

Kısaca özetleyecek olursak, Mustafa Kemal bir yandan iktisadi egemenlik arayışında milli iktisat politikalarına devam etmek istemekte, diğer yandan Avrupalı büyük güçlerle barışı imzalayıp içeride kendisinden daha az radikal olan siyasi güç odaklarını mümkünse devre dışı bırakarak yeni devletin refah ve güvenliğini sağlamaya odaklanmak istemektedir.

Kanımca yeni devletin içinde yer alacağı dünya düzenini de gayet iyi okumaktadır.

Neydi o dünya düzeni dersiniz, o günlerle, dediğim gibi bugünü karşılaştırıp dış politikada ve ekonomide neler yapılabileceğine dair birtakım yapısal benzerlikler olduğunu düşünüyorum.

Bir; 1920'lerin dünyası büyük savaş öncesi dengelerin yeniden kurulamadığı bir dönemdir. İngiltere savaştan çok zayıf çıkmıştır, Bağımsız İrlanda devleti 1922'de isyan sonucunda kurulmuştur, ABD Senatosu kendi başkanlarının kurguladığı uluslararası düzenin bir parçası olmayı reddetmiştir ve Amerika'nın siyaseten içine kapanması dolayısıyla dünya sisteminde bir güç boşluğu doğmuştur. Cemiyet-i Akvam, Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın kafasının ürünüdür. Fakat kendi ülkesine dönüp Amerikan Senatosundan bunu onaylamasını istediğinde, Amerikan Senatosu *“Bizim dünyayla ilişkimiz yok, biz bunu istemiyoruz, biz içimize kapanacağız.”* demiştir. Dolayısıyla da aslında 1919 ya da 1920'den, 1939'a geçen sürede dünya sisteminde etrafı derleyip toparlayabilecek bir güç yoktur. İngiltere'nin dermanı Almanya'yı engellemeye yetmeyecektir. Nitekim Almanya'da 1930'larda Nazilerin iktidara gelmesiyle 1919'daki ağır şartlarla imzalamak zorunda bırakıldığı anlaşmayı zaten yeterince ihlal etmiş, uygulamamıştır. Bununrövanşını almaya çalışacaktır. Bugünlerde bence Putin'in yapmakta olduğu da aslında böyle bir rövanşizm örneğidir. O bakımdan da Türkiye Cumhuriyeti kurucularının bir imparatorluk kaybetmelerine rağmen, bu tür bir rövanşist duygu içinde olmamaları da inanılması çok güç, müthiş gerçekçi bir duruşu bence yansıtır.

Sovyetler Birliği savaş ve iç savaş sonucu tükenmiştir. Dolayısıyla da az önce söylediğim İktisat Kongresi'nde kapitalist ya da sosyalist ekonomi izleme gibi bir tercih söz konusu da değildir. 1921'den sonra Bolşevikler yeni ekonomi politikası uygulamasıyla dediğim gibi tarımda ve özel mülkiyete alan açmış, sanayide de buna tahammül etmişlerdir. Bolşevik-Sovyet modeli diyeceğimiz, devletçiliğe dayanan ve özel mülkiyeti reddeden düzen Stalin'in işidir. Ama İktisat Kongresi'nde de devletin ekonomide düzenleyici bir rol oynayabileceği dile getirilmiştir. Zaten Mahmut Esat Bozkurt o kongrede korporatist yaklaşımı temsil eden kişidir. Orada da devletsiz bir şey zaten düşünülemez.

Mustafa Kemal, Batı ile ilişkileri düzeltmek isterken, tarihi düşman Rusya'nın bu kez Bolşevik yönetimindeyken dayanışmaya girilecek bir güç konumunda olmasını tercih etmiştir. 1925'te Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Aslında Sovyetler Birliği ile İngiltere arasında da bir denge politikası izlemiştir. Bugüne baktığımızda benzerliklerden bahsedeceksek, bugün ABD görece olarak güç kaybetmiştir. İki savaş arasındaki İngiltere kadar güçsüz değildir diğer güçler karşısında ama biliyorsunuz bugün Irak Savaşı'nın 20'nci yıl dönümü. Irak Savaşı bana göre Amerika Birleşik Devletleri'nin belki daha 20-25 yıl sürdürebileceği, dünya hegemonu olma konumunun bizzat Amerika tarafından bitirildiği savaştır. Yanlış bir savaştır, haklı olmayan bir savaştır, üstelik de Amerika burada müthiş bir başarısızlığa da uğramıştır. Ama buna rağmen Amerika, Amerika olduğundan hâlâ dünya ekonomisinin aşağı yukarı yüzde 22'sini temsil ediyor. En yakın güç Çin yüzde 19-20'lik bir büyüklükte.

Şu anda Amerika'nın gücü bundan 20 sene önceki kadar değil. ABD'nin varlığı olmadan Avrupa'nın kendi güvenliğini bile sağlayamayacağı Ukrayna savaşında ortaya çıktı. Çin ise giderek daha cüretkâr bir dış politika izleyerek dünya düzeninin köklü bir değişimin eşiğinde olduğunu aslında hepimize gösteriyor. Ukrayna Savaşı'nın ardından ortaya çıkan durum da budur. Ben size şu anda konuşurken, Çin Cumhurbaşkanı sanırım çok ender rastlanacak bir şekilde Rusya'ya üç günlük bir ziyaret yapıyor. Bunun her bakımdan, sembolik açıdan son derece önemli olduğuna şüphe yok. Dayanışma görüntüsü verirken Rusları *"bitir artık şu işi"* diye ikna etmeye çalışacak mıdır bilmiyorum. Fakat bu savaş bitecekse, kanımca Çinlilerin dahli olmadan bitirilebilmesi mümkün değildir. Onlar bu işe soyunmadıkları takdirde de daha çok uzun süre devam eder gibime geliyor.

Bu durumda, yani eğer gerçekten dünya sisteminde gücün yeniden dağılımı söz konusu ise, o zaman bu güç dağılımı -biraz önce Salim Bey dünya sistemindeki kurumların güç yitirdiklerini söyledi-yeni gelişmeleri ortaya çıkaracaktır. Gerçekten Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bugün işe yaramaz bir durumda. Her şeye rağmen Birleşmiş Milletler sistemi içindeki diğer örgütler çok işe yarıyorlar doğrusunu isterseniz. Ama yeni güç dağılımı son halini alana ve yeni düzenin kurallarıyla kurumlarının işleyişi belli olana kadar, Türkiye gibi bölgesel güçlerin manevra alanı da geniş olacaktır. Bugün Türkiye, Ukrayna ile

Rusya arasında bir denge politikası izleyebiliyorsa, -ki Ukraynalılar çok memnunlar bundan- bu ancak sistemde katı bir bölünmenin olmamasından, büyük aktörlerin zayıflıkları, kapasitelerinin düşmesi nedeniyle bir esneklik payının özellikle bölgesel güçler açısından var olmasından dolayı.

Manevra alanının geniş olması ise her istediğinizi yapabileceğiniz anlamına gelmez. Bugünkü koşullarda Türkiye, kendisine avantajlar sağlayan kurumsal aidiyetlerini muhafaza ederek de aslında özerk bir dış politikayı ait olduğu ittifakın -yani burada NATO oluyor bu- hayati meselelerinde ayrı otu gibi davranmadan da sürdürebilir.

Şimdi benzer şekilde stratejik tabloya değil, ekonomik tabloya baktığımızda 1920'ler savaş öncesi ekonomik düzenin yeniden kurulamadığı, onun işleyişinin tekrar yerine oturtulmadığı hayli kırılğan bir dönemdir. 1929'daki Büyük Buhran ile birlikte kapitalizm bünyesinde yepyeni bir iktisadi yapılanmaya giden yol açılmıştır. Bir ölçüde Sovyet deneyimi, bir ölçüde Nazi deneyimi; Amerika Birleşik Devletleri'nde *"New Deal"* adı verilen Başkan Roosevelt'in devleti ekonominin içine sokan iktisat politikaları, 1945'ten sonra dünyanın ya da gelişmiş ülkelerin izledikleri çerçeveyi tanımlamıştır.

Savaş sonrası dünyada gelişmiş ülkeler, dediğim gibi savaş öncesinden farklı bir anlayışla yönetildi. Şimdi 40 yıllık piyasacı küresel dönemde devlet tu kaka edildi, sanayi politikalarının düşünülmesi bile *"ay ne kadar zombisin yahut da dinozorsun"* diye karşılandı. 40 yıllık piyasa köktencisi anlayıştan sonra Covid ve Ukrayna savaşları ardından, teknolojinin de ışık hızıyla değişmesinin katkısıyla yeni bir küresel ekonomik iş bölümü çıkıyor aslında ortaya. Muhtemelen ekonomik öbekler arasındaki ilişkilerle belirlenecek bir dünya ekonomisi ortaya çıkacak, bu geçtiğimiz dönemdeki gibi bütün dünyayı bir arada kapsayacak şekilde bir küreselleşme anlayışı değil. Asya ekonomileri muhtemelen en dinamik öbeği oluşturacaklar. Ancak sermaye ve bilgi birikimi hâlâ Batı'da olduğu için de ilişkilerin tümünden kopması bence ihtimal dahilinde değil. Amerikalıların, Çin'i mümkün olduğu kadar kendi teknolojik evrenlerinden uzak tutma çabaları nedeniyle sanki iki teknolojik evrenin yaratılacağı bir dünyaya doğru gidiyoruz gibime de geliyor.

Bu durumda ne oluyor? Amerika'yı takip edenler varsa aranızda, Amerikalılar Biden döneminde ciddi bir korumacılık eğrisine girdiler ve gerçekten de bir sanayi politikası uygulamaya çalışıyorlar. Bu da dediğim gibi geçtiğimiz 40 yılla karşılaştırıldığında son derece farklı bir iktisadi ortamın dünya ölçeğinde şekillenmeye başladığını gösteriyor. Her ne kadar jeopolitik mantık, ekonomik mantığın önüne geçiyorsa da önümüzdeki dönemde işin ekonomik boyutunu da düşünmek lazım. Bu durumda *"Türkiye'ye düşen nedir?"* diye sorduğumda şu önermelere varıyorum.

Bence böyle bir ortamda, yani coğrafyası hem stratejik olarak hem de ekonomik olarak bu derece önemli bir yerde olan bir ülkenin, bu yeni yapılanmaya katkıda bulunabilmesi gerekir. Karadeniz, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz Indo-Pasifik alanı dışında yeni dönemin başat stratejik ya da ekonomik coğrafyaları arasında. Tedarik zincirlerinin kısaltılması zorunluğu kendisini tüm ekonomilere dayatıyor. Bu da en azından Avrupalı şirketlere Çin'e olan bağımlılığın azaltılması gerektiğini gösteriyor. Avrasya ekonomisinin de geçiş alanlarından birisi Türkiye. O zaman gerçekçi bir değerlendirme ve rasyonel politikalarla Türkiye'nin yeni yapılanmada öne çıkabilmesi gerekir. Günlerdir burada yapılan, iktisatla ilgili yapılan konuşmaların hemen hemen hepsinde de bunu başarabilmek için içeride ne tür düzenlemelerin

yapılması gerektiği etraflıca anlatıldı. Onun için hayalperestlik ile vakit kaybetmemek, emperyal düşler peşinde koşmamak, tarihi de gönülden geçtiği gibi değil, nesnel gözlerle okumak gerekir diye düşünüyorum.

Ya da Gazi'nin söylediği gibi az önce alıntılıdığım: *"Dış siyaset, iç teşkilat ve iç siyasete dayandırılmak mecburiyetindedir. Yani iç teşkilatının dayanamayacağı genişlik derecesinde olmamalıdır."* Bir başka deyişle; içeride güç üretemeyen bir ülke, dışarıda ağırlık sahibi olamaz ve etkili bir dış politika da izleyemez.

1923'ten 1938'e gelindiğinde genç Cumhuriyet'in Avrupa sisteminde ne ölçüde itibar kazandığı, gücünü gerçekçi şekilde kullanarak savaşa gerek kalmadan Lozan'dan kalma pürüzleri temizlediği, Montrö'yü imzalayıp Hatay'ı ilhak edebildiği, eski düşmanlıkları geride bırakarak 1930'ların tehditlerine odaklanmayı başardığı ve Balkanlar'da liderlik yapacak konuma geldiği, bunları yaparken de özerk dış politika ilkesinden taviz vermediği düşünülürse, önümüzdeki zaman diliminde de o dönemden çıkarılacak pek çok ders olduğunu söyleyebiliriz.

Sorun tecrübe ve beceri yoksulluğu değil stratejik düşüncede gerçekçilik eksikliği ve son dönemle kısıtlı kalmayan iç politikaya bağlı ideolojik takıntılardadır.

Doç. Dr. Serhan Ada

Kültür Politikaları Uzmanı
Bilgi Üniversitesi

Şair, kültür politikaları uzmanı, yazar. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sanat ve Kültür Yönetimi bölüm başkanıdır. Sanat kuramı, kültür politikası ve kültür tarihi üzerine dersler vermektedir.

YENİ KÜLTÜR POLİTİKALARININ EŞİĞİNDE

Herkese merhaba, tekrar hoş geldiniz.

Benim için İktisat Kongresi'nde kültür başlıklı konuşma şansına sahip olmak önemli ve heyecanlı. Neden? Çünkü konumuz, “Sadakate Davet”. Burası, bulunduğumuz yer, 1907 İzmir doğumlu Adnan Saygun'un adını taşıyor. Saygun, bu salonda evsahibimiz. Türk Beşleri'ne saygı sunarak başlıyoruz.

Kendi hikâyemden de çok kısa bir şeyle başlamak istiyorum. Kültür tanımını yapmayacağım, kültür politikalarından bahsedeceğim esas olarak. Ancak izninle şunu söylemek istiyorum: Benim dedem -soyadımdan anlarsınız, Ada- 1898'de Girit'teki Han-ya'ya 10 kilometre mesafedeki köyünden zorunlu olarak ayrılmak zorunda kalmış. 20 sene Selanik'te geçirdikleri süre boyunca – çünkü Girit'e en yakın yer orası- Balkanlar ve Yemen'de savaşmış İzmir'e, Bornova'ya gelmiş. Ben ağzından Girit'e dair kötü bir şey duymadım, bunu da doğrusu anlamadım. Girit'e gittiğim zaman “vatandaşımız geldi” diye karşılandığımda, kültürün ne işe yaradığını anladım. Kültür diyalog demek, kültür işbirliği demek, kültür birbirimizi anlamak demek.

Yüzyıllık kültür politikalarını yarım saatlik bir konuşmada, kuş uçuşu da olsa, değerlendirerek gelecek yüzyıla cılız da olsa, bir ışık tutabilmek zor iş. Ben, geçtiğimiz yüzyılın kültür -ve sanat- politikalarına dair olanları satırbaşları halinde özetledikten sonra, ülkemizdeki ve dünyadaki gelişmelerin kültür politikalarının önüne ne gibi aşılması gerekli zorluklar ve ulaşılması gerekli hedefler koyduğuna değineceğim.

Şimdi sırada çok hızlı bir kronolojik özet var.

1923'den çok partili döneme kadar yaklaşık çeyrek yüzyıl boyunca modernist batılı yaklaşımın etkisinde, kültür ile eğitimin aynı başlık altında ve birbiriyile sıkı bir ilişki içinde ele alındığına tanık oluyoruz.

Bir yandan yasama çalışmaları yapılıyor. Öte yandan büyük kurumlar (TTK-1931, TDK-1932) ortaya çıkıyor. 1932'de kurulan Halkevleri ile 1940'ta açılan Köy Enstitüleri daha farklı. Halkevleri bugün şekil değiştirerek varlığını devam ettiriyor. Köy Enstitüleri ise, sadece altı yıl süren ömürlerine rağmen, kültür dünyası üzerindeki hayaleti bugün de dolaşan ve kentle kır, geleneksel ifade biçimleriyle yeni ifadeler

“Döngüsel Kültür” kısaca, doğayla, geçmişle, birbirimizle ve değişimle uyum türünden kavramlaştırmaları somutlaştırmak ve geliştirmek, kültür stratejimizin öncelikleri arasında olması gerekiyor.

arasında kurduğu bağlar henüz yeterince irdelenmemiş durumda.

1960 ile 2000 yılları arasındaki dönemi, özelleşme ve “bakanlıklar” dönemi olarak nitelendirebiliriz. Kültür ve sanatın piyasa aktörlerine bırakılmaya başlaması ile Kültür Bakanlığı'nın 1971'de kurulması bu döneme rastlar. Öte yandan 1982 ve 1989'da Milli Kültür Şûralarının toplanmasına da tanık oluyoruz.

Şûralar, herhangi bir sonuç elde edilememiş de olsa, farklı kesimlerden aktörler arasında tartışmalara sahne oldu. 2000'lerden itibaren kültürün tümüyle deregülasyona tabi tutulduğunu görüyoruz. İzlenen ekonomi politikaları paralelinde, kültürde de devletin düzenleyici ve yönlendirici rolünden neredeyse vazgeçerek yazılı değil fiili kültür politikalarında sermaye odaklı bir yaklaşım içine girdiğini söylemek yanlış olmaz.

2004 yılında çıkan Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu ile büyük sermaye ve finans kuruluşlarının birbiri peşisıra ve kendi markalarıyla kültür ve sanat kurumlarını açmaya başlamaları aynı dönemde ulusal ve uluslararası piyasalardaki rekabet yarışı ve pozisyon edinme ile paralel olarak görülür.

2000'lerin ortalarından başlayarak adına “*kültürel canlanma*” diyebileceğimiz, Türkiye'nin AB ile bütünleşme yolunda aktif olarak çaba göstermesi ile de atbaşı giden bir “*uluslararasılaşma ve arayış*” dönemi dikkati çekiyor. Sivil toplum temsilcilerinin başı çektiği, İstanbul'u Avrupa Kültür Başkenti yapma çabaları ve özel kesim müzelerinin açılışı bu dönemde. İstanbul 2010'da Avrupa Kültür Başkenti oldu. Sivillerin öncülüğünü yaptığı proje, tüm fonlamayı Ankara'nın yapmasıyla, farklı kesimlerin katılımını öngören bir ajans kurulmuş olmasına rağmen, en büyük bütçelerin doğrudan kültüre ve sanata değil, restorasyona ve “*tanıtma*” ihale yoluyla aktarıldığı, Ankara'dan yönlendirilen bir uygulamaya dönüştü. Yine de, İstanbul 2010'un hakkıyla değerlendirildiğini söylemek zor. Arşivleri nerededir pek bilen yok.

Özel müzelere gelince, 2002'de açılan Sabancı Müzesi'nden sonra, İstanbul Modern 2004, Pera Müzesi 2005, santralistanbul 2007, daha önce Garanti Galerileri adıyla faaliyete başlamış olan SALT ile birlikte İzmir'deki Arkas Müzesi 2011, yine bu dönemin ürünleri olarak ortaya çıktı. Koç Grubu'na bağlı Arter'in de (ki bu örnekleri arttırmak mümkün) 2010'da kurulduğuna bakılırsa, uzun süre kapalı durumda kaldıktan sonra yakınlarda yeniden açılan Devlet Resim ve Heykel Müzesi hariç bu dönemi, “*özel müzeleşme*” dönemi olarak adlandırabiliriz.

2010'lar ise “*kültür politikalarının*” çokça konuşulduğu ve uzun yıllardır uygulamalardan ibaret olan bir alanın bir anlamda “*yazıya geçtiği*” bir dönem. 2009 gibi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Avrupa Konseyi'nin “*kültür politikası gözden geçirme*” sürecine dahil olma talebinde bulundu. Çalışmalar başladığında, politika yapma sürecinin dışında kalan bağımsız-akademik aktörler, kolektif bir üretim çabası içine girerek 180 kişi birlikte ve koordine bir çabayla “*Sivil Toplum Gözüyle Türkiye Kültür Politikası Raporu*”nu hazırladılar. Rapor 2011'de Anadolu Kültür, İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetimi Araştırma Merkezi ile Avrupa Kültür Vakfı'nın ortak çabalarıyla 2011'de Türkçe ve İngilizce yayımlandı.¹

Bakanlık tarafından hazırlanan “*Ulusal Rapor*”² ise 2013 yılında yayımlandı. Bu rapora dayanarak Avrupa Konseyi'nin Türkiye dışından bağımsız uzmanlarının kaleme aldığı “*Uzmanlar Gözden Geçirme Raporu*” da aynı yıl 2013'te tamamlandı.³ (Bugün Bakanlık resmî belgelerine baktığımızda her iki raporu da göremiyorsunuz. Avrupa Konseyi'nin belgeleri arasında ise her ikisi de duruyor.) Bu ilk kültür politikası belgesiyle Türkiye'nin diğer Konsey üyesi ülkelerden farklı olarak iki değil, üç kültür politikası belgesi oldu.

2016 yılında, Ahmet Davutoğlu Başbakan olduğu sırada, bir “*Kültürel Kalkınma Programı*”⁴ hazırlandı. Program “*İnsan, Şehir, Kültür, Medeniyet*” alt başlığını taşıyor ve sürdürülebilir kalkınmada şehirlerin oynayacağı belirleyici role atıfla, vali, merkezi yönetiminin yereldeki ilgili kuruluşları, belediye, kalkınma ajansı, üniversite, ticaret odası, kültür ve sanat alanındaki STK'ların temsilcilerinden oluşan kurullar tarafından kültür yönetimi planları hazırlanmasını öngörüyordu. Şimdi bu program da yürürlükte değil.

2017'de Nabi Avcı'nın bakanlığı sırasında toplanan 3.Millî Kültür Şurası'nın kültür politikaları ile ilgili komisyonunun raporunda, “*Yeni kültür politikalarında devletin rolü, kültür hayatını kapatan ve baskılayan değil, açan, yön veren ve destekleyici bir nitelikte olmalıdır. Demokrasi odaklı kültür politikasının öncelikli hedefi, kültürel ifadelerin çeşitliliğini desteklemek olmalıdır.*” türünden önceliklerin yer aldığı görülüyordu. Bugün bu belgenin de kültür politikasına yön verdiğini söylemek mümkün değildir.

2017 yılında Türkiye, imzalanmasından 12 yıl sonra, UNESCO'nun Kültürel Çeşitlilik Sözleşmesi'ne taraf oldu. Sözleşme doğrultusunda yine Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanarak UNESCO'ya sunulan dört yıllık (periyodik) rapor 2021 tarihini taşıyor ve Sözleşme'nin “*temas noktası*” durumundaki Telif Hakları Genel Müdürlüğü'nün öncelikleri doğrultusunda yaratıcı endüstriler ve ekonomiye vurgu yapıyor ve örneğin bir “*Kültür Endüstrileri Platformu*”nun kurulduğu belirtiliyor.⁶

Son 10-12 yıl içinde peşpeşe diyebileceğimiz biçimde ortaya çıkan bu yazılı belgelerin yanı sıra özellikle 10. ve 11. Kalkınma Planları'nda, kültürün kapsamlı biçimde tartışılıp kararlar alındığını not etmek gerekir.

Tüm bunlar olurken, Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin uygulamaya geçmesiyle, bizzat Cumhurbaşkanı'nın ağzından “*Kültürün muhafazakârlaştırılmasını sağlamak üzere yerli ve millî kültür.*” vurgusunun sıkça tekrarlandığına tanık olduk. Bu doğrultudaki kimi projeler ile etkinliklere de (Yeditepe Bienali örneğinde olduğu gibi) azımsanmayacak miktarlarda fon aktarıldığı görüldü.

Tarihçeyi tamamlamak üzere, iki belgeye daha kısaca değinmek istiyorum. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 2021'de toplanan Kültür Forumu ve bunun kitabı ile geçtiğimiz haftanın başında, muhalefetteki altı parti ittifakının yayımladığı mutabakat raporundaki kültür bölümü.

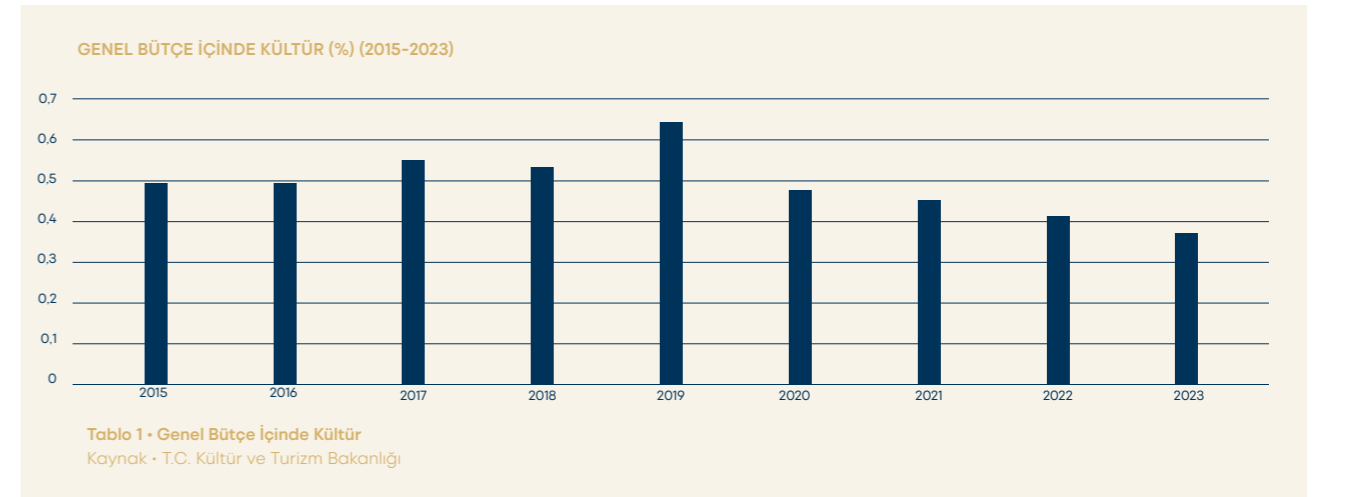
2021 yılında CHP Genel Merkezi'nin düzenlediği Türkiye Kültür Stratejisi Forumunda, “*CHP Ne Yapacak?*” başlığıyla, sanat ve sanatçının korunup desteklenmesine dair Anayasanın 64. maddesine atıfta bulunulduktan sonra, Kültür Bakanlığı bütçesinin özerkleştirileceği ve “*Kültür ve sanat alanını, siyasetin gölgesinden kurtaracağız ve özerkleştireceğiz.*” taahhüdü yer alıyordu.⁷ Altılı İttifak'ın ortak politikalar

metninde ise, kültüre ve sanata böyle bir belgede beklenebilecek olandan çok daha geniş ve ayrıntılı bir yer ayrıldığı görülüyor. Kültür politikalarını, tüm paydaşların katkı ve katılımlarıyla çözeceğiz denden sonra, kültür ve sanat alanında kamu tarafından sağlanan desteklerin fırsat eşitliğini gözeten, önceden ilan edilmiş kriterlere dayalı, tarafsız kurullarca değerlendirilen bir çerçevede ve şeffaf bir biçimde verileceği belirtiliyor.⁸ Bu son iki belge Cumhuriyet'in 100.yılında yapılacak seçimlerde, kültürün de gelecek programları arasında yer alacağını göstermesi bakımından dikkat çekici.

Ana hatlarıyla ve çok hızlı özetlemeye çalıştığım kültür politikaları tarihinin son 10 yılında ortaya konulan yazılı belgeler farklı yerlerde üretilmiş, farklı yaklaşımları yansıtan metinlerin oluşturduğu külliyyatın bir bakıma “*konsolide edilmesi*” ihtiyacını apaçık gösteriyor.

Bu noktada, Türkiye'de kültürün halihazır durumuna dair kimi verileri hızlıca paylaşmak istiyorum.

Görüldüğü gibi, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinde son dokuz yılda yüzde yarımdan binde kırka kadar giden bir düşüş söz konusu. Bakanlığın iki bileşeninden kültür ve turizmin bütçeden eşit pay aldığını varsaysak dahi- ki bu şüpheli bir varsayım- kültürün payı yüzde bir çeyreğin de altına düşmüş bulunuyor.

(*) 64. Hükümet Sürdürülebilir Kültürel Kalkınma Programı Tanıtım Toplantısı. (2016). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/davutoglu-kulturel-kalkinma-programi-tanitim-toplantısına-katildi-/0#>
(*) III. MİLLÎ KÜLTÜR ŞURASI, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017. <https://kultursurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/50571.raporsurasonuc.pdf>
(*) Quadrennial Periodic Report Türkiye 2021. (2021). UNESCO. <https://en.unesco.org/creativity/governance/periodic-reports/submission/7114>
(*) Serhan Ada (ed.), “CHP- Türkiye Kültür Stratejisi Forumu 21”. 2. Baskı, Ankara, Miki Matbaacılık, 2022.
(*) “Ortak Politikalar Mutabakat Metni”. Ankara, Ocak 2023.

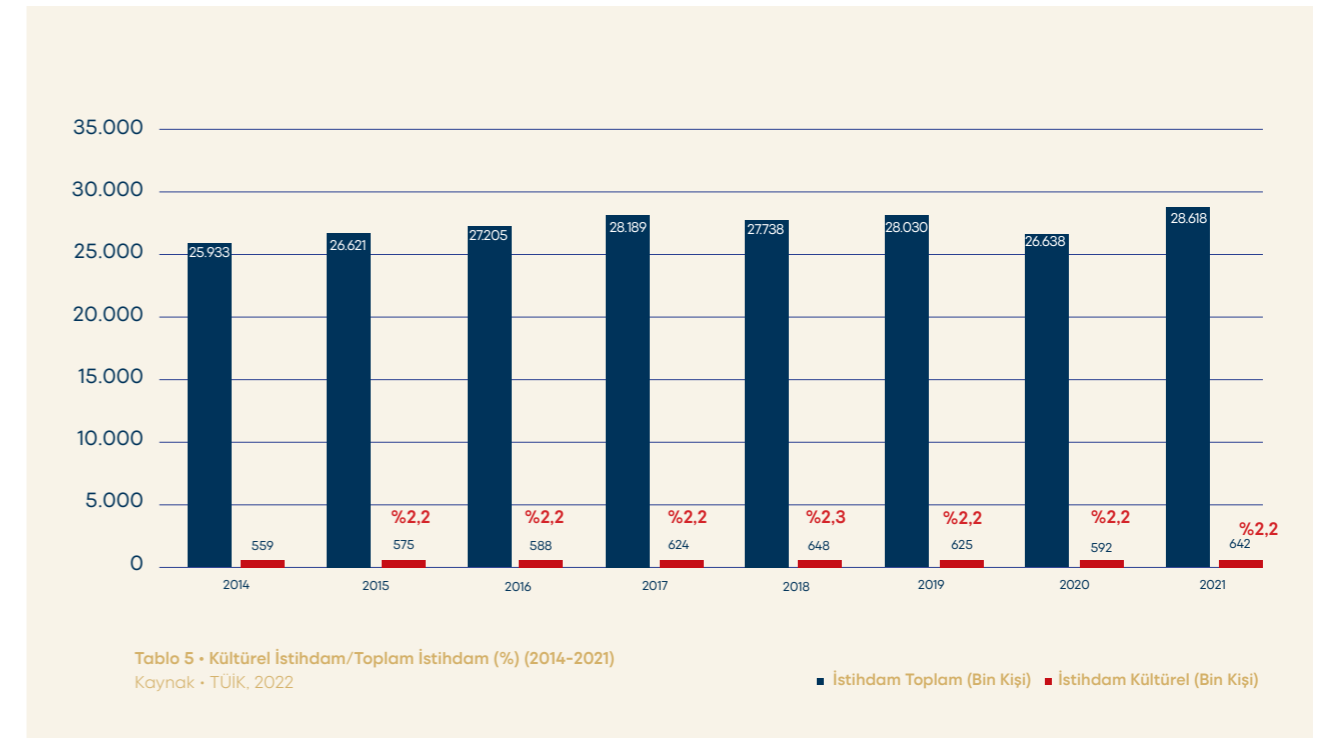
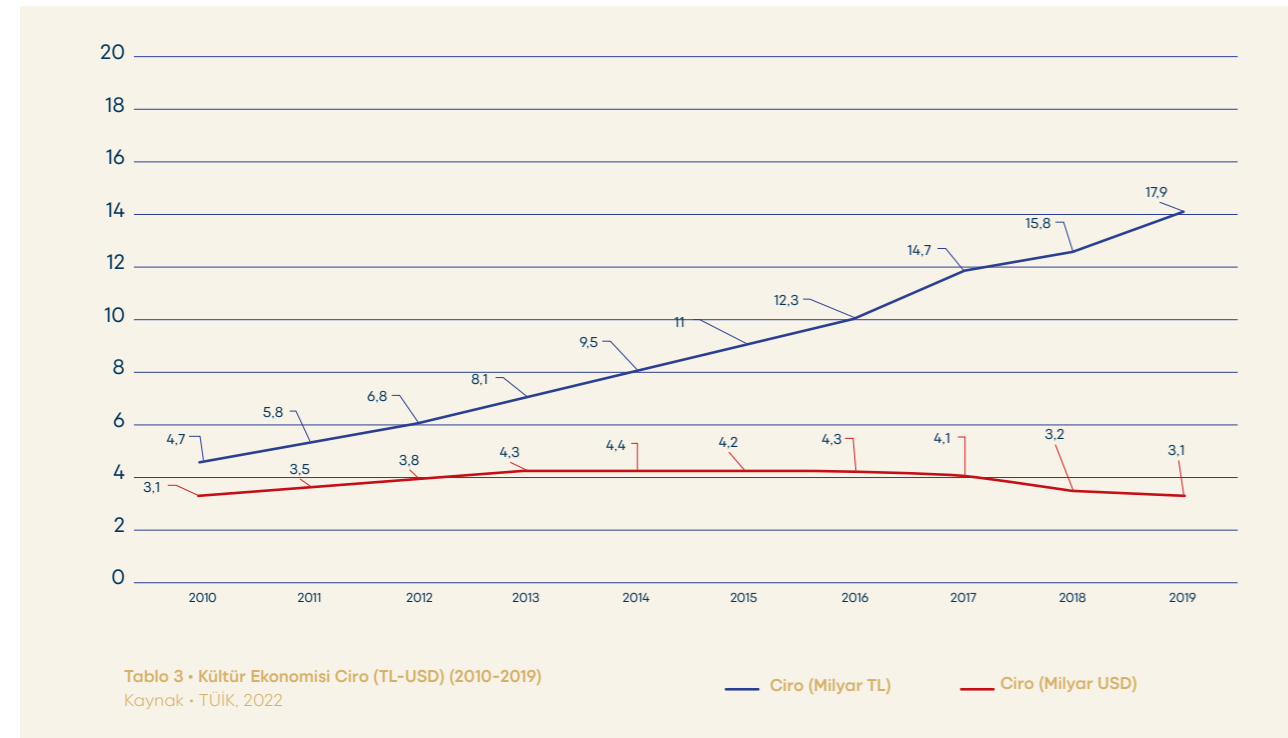
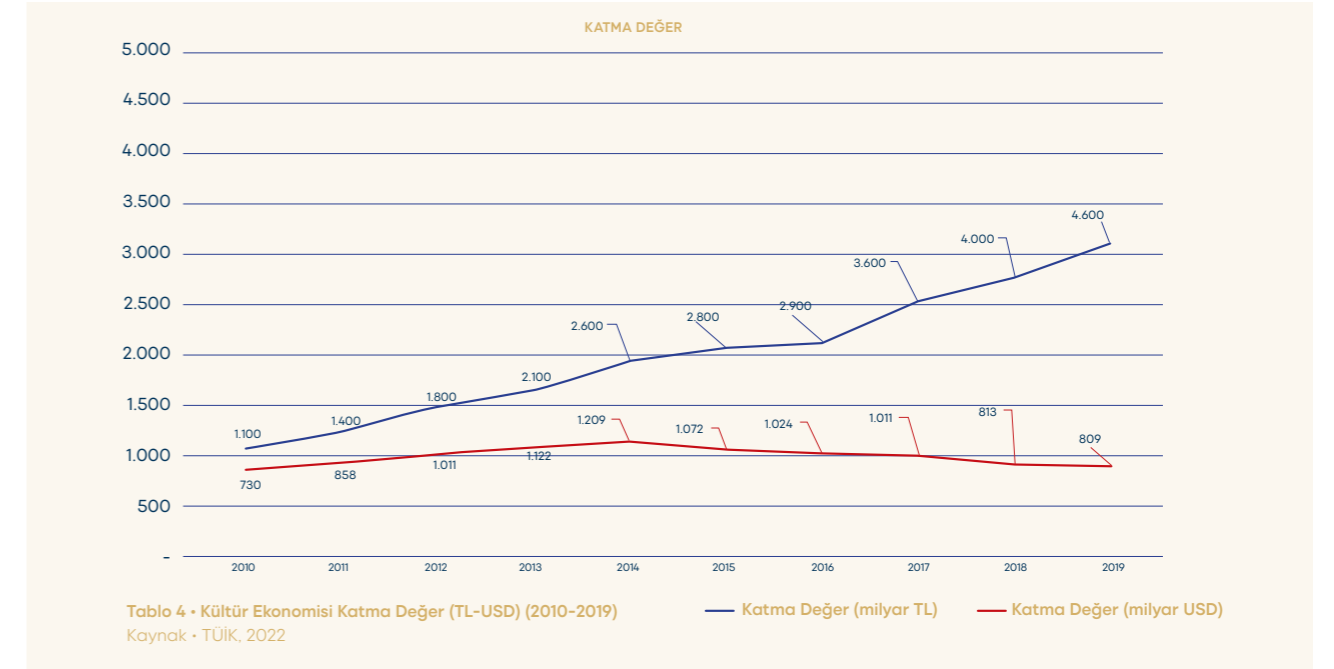
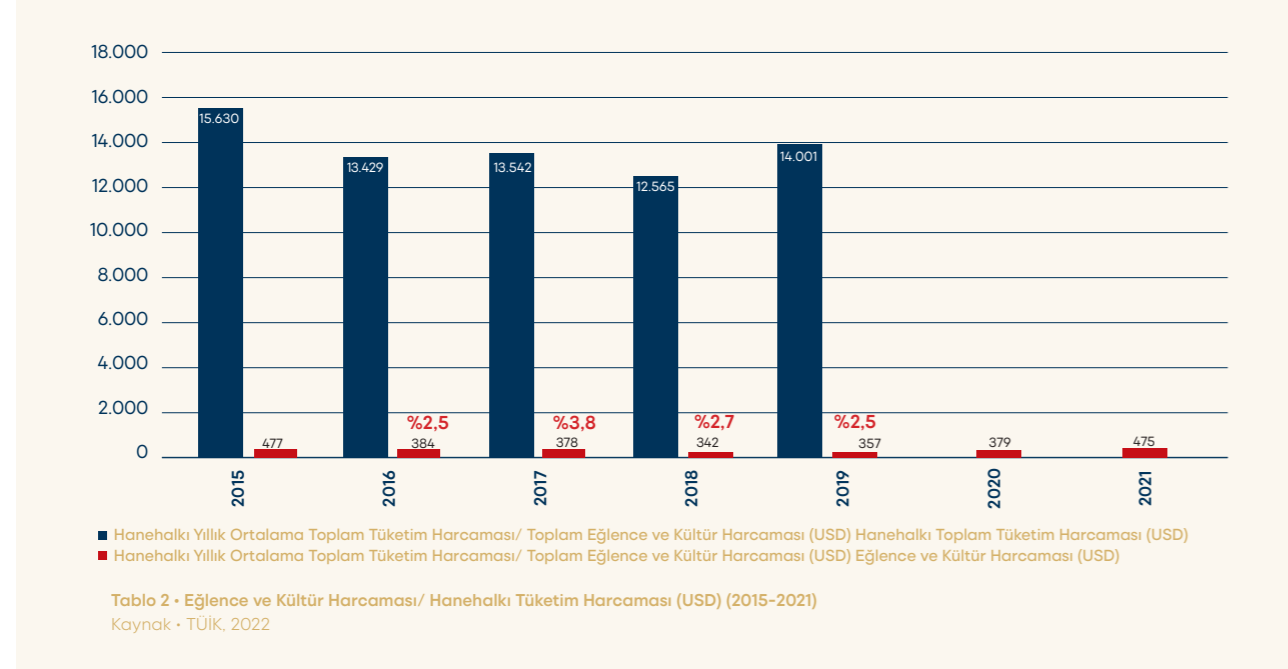
(*) Serhan Ada, Ayça Ince (ed.), Sivil Toplum Gözüyle Türkiye Kültür Politikası Raporu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
(*) Cultural Policy in Turkey – National Report. (2013). European Programme of National Cultural Policy Reviews. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806963fd>
(*) Experts Review Report. (2013). European Programme of National Cultural Policy Reviews. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000>

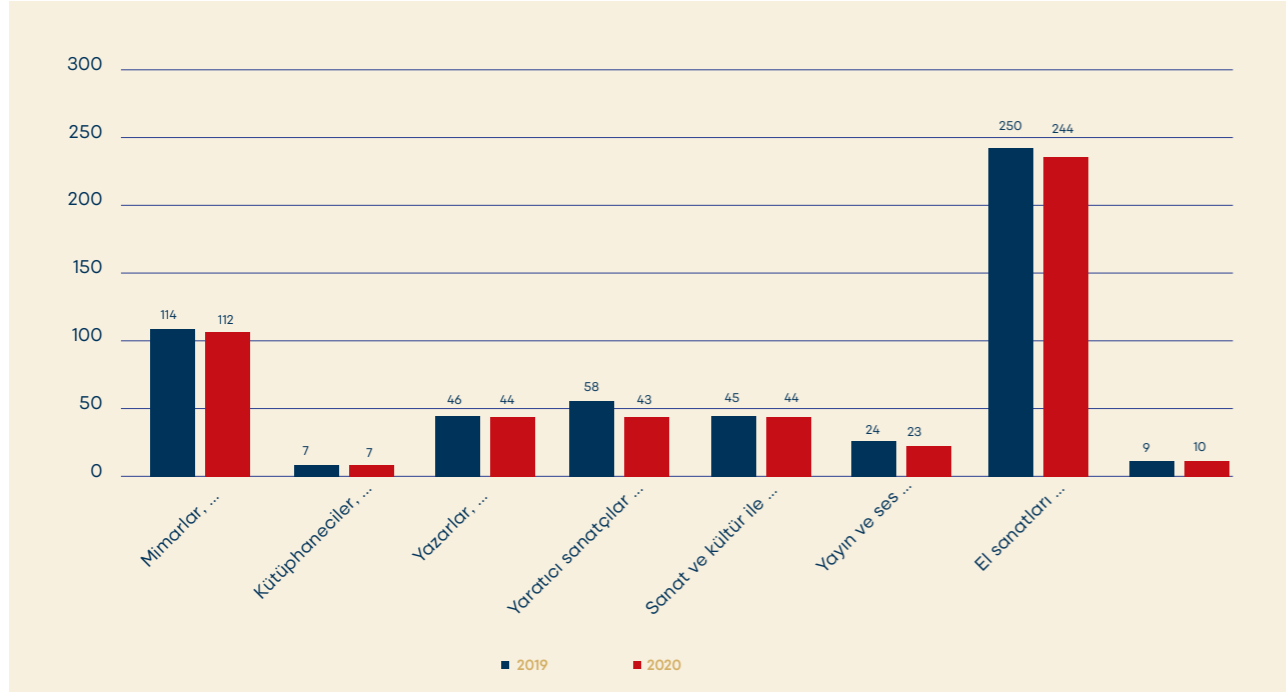
Bu tablonun da gösterdiği gibi, eğlence (ki buna donanım, TV seti, müzik seti gibi kalemler dahil) ile birlikte değerlendirildiğinde kültürün hanehalkı harcamaları içindeki payı yüzde 2,5 ile yüzde 3 arasında değişiklik göstermektedir.

Kültür ekonomisinde yaratılan ciroya ABD doları cinsinden bakarsak 2010 ile 2017 arasında yüzde 4'ler seviyesine çıkmış olan değer yeniden yüzde 3 civarına düştüğünü görürüz.

Aynı şekilde bu tabloda da kültür ekonomisinin yarattığı katma değer 2011-2017 arasındaki yükselişine rağmen yeniden düşüş trendine girdiği belli olmaktadır.

Kültürel sektörlerde çalışan sayısı yıllar içinde bir değişiklik göstermemektedir.

Sadece 2019-2020'ye bakıldığında, “el sanatları” (zanaat, geleneksel ifadeler) başlığındaki alt sektörlerin istihdam yükünün yarıya yakını taşıdığı açıkça belli olmaktadır. Bu sektörlerin ağırlığı kültürün katma değer içindeki payının neden yüzde 2’ler kadar düşük olduğunu da açıklamaktadır.

Şimdi kimi kültür politikası başlıklarına dair bazı görüş ve yorumlarımı izninizle paylaşmak istiyorum.

Ülkemizde kültür denince, hemen yanında ilk akla geliveren sözcük, miras. Genel olarak da somut ve somut olmayan sıfatları da hemen bu ikisinin yanına ekleniyor. Doğal miras ise henüz pek sık anılmayan bir kategori, oysa diğer ikisinin ayrılmaz bir parçası. Son 10- 15 yılda, kentlerimiz arasında, Kültür Bakanlığı’nın da desteğiyle kendi sınırları içindeki miras alanları, varlıkları ile ilgili bir unvan alma, listeye girme yarışı dikkati çekiyor. Bu kuşkusuz yerel dinamiklerin hareketliliği bakımından çok değerli. Ancak, mirasın bir “dünya mirası”, bir “insanlık mirası” olduğu unutulmamalı. İletişimin malzemesi olduğu kadar, yerel toplulukların sahiplenmesinin ve mirasın geliştirilerek korunmasının hayati önem taşıdığı vurgulanmalı. Restore ve renove edildikleri kadar doğru içerikler ve mirasın ruhuna uygun ve saygılı katılımcı programlarla,

bugünün hayatının bir parçası haline gelmesi, önümüzdeki yüz yılda özellikle alan yönetim planlarının önünde duran zorlu ve kaçınılmaz bir görev.

Yaratıcı sınıf, yaratıcı kent kavramlarını ortaya atarlar, aradan yirmi yıl kadar geçtikten sonra, kendi yaptıklarının üzerinden giderek kendilerini düzeltme ve eleştirme ihtiyacını hissettiler. İngiltere de Tony Blair’in simgesi olduğu “Yeni İşçi Partisi” hükümetleri, kültürel endüstriler ve yaratıcı ekonomiyi GSMH’ye katkı, istihdam sorunlarına çare olacak katma değeri yüksek sektörler olarak kültür politikalarının birinci önceliği yaptılar. Sonra Hollanda da İngiltere örneğini izledi. Hatta her iki ülkenin kültür enstitüleri, ülkemizdeki çalışmalarında, ağırlıklı olarak kültürün ekonomik yönünü öne çıkaran projelere ağırlıklı olarak destek vermeye başladılar. Ülkemizde de tek bir şeymiş gibi “yaratıcı kültür endüstrileri” ifadesi politika tercihlerinde ön sıraya çıktı. Kültür Bakanlığı, her yıl bu alanda verdiği teşviklerin bir kitabını yayımlıyor. Çok sayıda toplantı da düzenleniyor. Özetle, kültürün yarattığı ekonomik katkının son on yılda ülkemizde de popüler olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine de salt rakamların büyümesine kapılmadan kültürün -ve tabii sanatın- ve onun ürünlerinin insan hayatı bakımından vazgeçilmez bir değeri- içkin- değerinin akıldan çıkarılmaması gerekli.

Hazır ekonomi demişken, kültürle turizmin aynı bakanlığın çatısı altında bulunmasına alıştık. İkincisinin ilkinden daha fazla kayırılmasına da. Ne var ki, kültür turizmini geliştirmek üzere politikalar geliştirildiğine de pek tanık olamıyoruz. Kültür turizmi, ören yerlerine ziyareti teşvik etmek değil, müze dükkanlarının sayısını arttırmak da değil. Canlı bir kültürün, yaratanlarca, yaşayanlarla ve turistin dahil olacağı, parçası olacağı bir ortamda paylaşılması demek.

Ekonomi başlığı altında ikinci önemli alan, kimi resmi kültür politikaları belgelerinde “geleneksel sanatlar” olarak ifade edilen şey. Geçmişin ifade biçimlerinin bugünün bakış açısıyla -ve tasarımın, örneğin zanaatlara katacağı değerle- dönüştürülmedikçe yaşatılması imkânsız.

Kültürün finansmanında “tamamlayıcılık” ilkesi yetersiz kaynaklara çare olması bakımından büyük bir önem taşıyor. Kalkınma ajansları ve Kültür Turizm Bakanlığı’nın yanısıra, kısıtlı ölçekte de olsa, özel kesimin ayırdığı kaynakların da birbirini tamamlaması gerekli. Bunlara bir de kentleri eklemek zorundayız. Ancak, kültürün fonlanması başlığı altında, kültür politikalarını önemli bir görev bekliyor. Kriterleri önceden belirlenmiş, bağımsız kurulların şeffaf kararlarıyla fonlamanın yapılması. Bu bağlamda, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen ve pek yakında pilot uygulamaya geçmesi beklenen İzmir Kültür Fonu-İzKF bir ilk örnek.

Sanatçının statüsünün tanımlanarak geliştirilmesi, ifade ve yaratma özgürlüğünün güvence altına alınarak, haklarının tanınması önümüzdeki dönemin görevlerinden biri. İşsizlik tazminatı, sosyal güvenlik, emeklilik konuları sanatçının çalışmalarını sürdürebilmesini öncelleyen bütüncül bir ihtiyaç. Ayrıca fikri mülkiyet ve telif hakları mevzuatının da gözden geçirilerek yalın, uygulanabilir ve özellikle dijitalleşmenin dayattığı beklentileri karşılayan bir külliyat yaratılması zamanı geldi.

Özellikle müzik ve film endüstrilerinde uluslararası dijital platformların tüm dünyada oyunun kuralını da belirleyen tekel konumundaki baş aktör durumuna geldikleri bir ortamda kültürde dijitalleşmenin yarattığı fırsatların gözden uzak tutulması büyük kayıplara sebep olacaktır. Ancak, dijitalleşemeyenler bakımından büyük bir tehdit ve giderilmesi zor eşitsizliklerin kaynağı olacağı şimdiden belli. Dijitalleşme konusunun kültür politikası yapıcı ve uygulayıcıları

tarafından tüm sektörleri içine alan bir ortak başlık haline getirilmesi gerekiyor. Dünyada bu konuda yapılan çalışmaların izlenmesi de aynı ölçüde can alıcı.

Bu bakımdan Türkiye’nin, 2005’te imzalanmasından 12 yıl sonra taraf olduğu UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliği Sözleşmesi çerçevesinde belirleyici adımlar atılıyor. Yerküre ve buradaki hayatın devamlılığı bakımından kültürel çeşitlilik, biyoçeşitlilik kadar hayati. Türkiye kültürel çeşitlilik konusundaki çalışmalara dijitalleşme dahil tüm temalarda “Kültürel Güney” olarak adlandırılan ülkeler topluluğunun yanında yer alarak etkin biçimde katılmak durumunda.

Türkiye’nin uluslararası kültürel ilişkileri, Dışişleri Bakanlığı’ndaki küçük bir birim ile 15 yılda çeşitli ülkelerde kurulmuş çeşitli şehirlerdeki şube sayısı altmışı bulan Yunus Emre Enstitüsü tarafından yürütülüyor. Türkiye’deki kültürel ifadelerin yurtdışına taşınması ve daha ziyade çeşitli ülkelerdeki diasporanın ilgisini çeken etkinliklere ve dil eğitimine dayanan “tanıtım” yaklaşımı yerine, uluslararası işbirliği ve halklar arasında karşılıklı anlayış ve dayanışmayı öne çıkaran bir vizyonla, Türkiye’nin uluslararası kültürel ilişkilerinin sivil, özel ve akademik aktörlerin de katılımının somutlaşacağı bir “kültürel diplomasi ve işbirliği konseyi” çerçevesinde gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi, önümüzdeki dönemin görevleri arasında yer almalı.

Kültür politikasının halihazır ve gelecekteki olmazsa olmaz başlıklarından biri de kültür ve sanat eğitimi. Örgün ve yaygın, her düzeyde ve tüm kurumlar tarafından “büyük E” ile yazılan eğitimin kültür politikasında kendine bir yer bulması gerekiyor. Bu alanda iş yapan herkesin en yaygın anlamıyla eğitimi, plan, proje ve uygulamalarının ayrılmaz bir parçası olarak hesaba katması artık bir zorunluluk. Ayrıca merkezi ve yerel düzeyde her iki alanda, kültürde ve eğitimde faaliyet gösteren tüm kurumların ortaklaşa çalışma yapması ihtiyacı çok açık.

Konuşmamın sonunda dünyada ve Türkiye’de kültür politikalarında yaşanan değişimler ve süreklilik gösteren krizler ve giderek tüm coğrafyalara yayılan tartışmalar ve eşitsizliklerin dayattığı kimi kavramlara kısaca değinmek istiyorum.

KÜLTÜR VE DOĞA YERİNE, “DOĞAKÜLTÜR”

Adına ne dersek diyelim, Antropocene (insan çağı) ya da Capitalocene (sermaye çağı) döneminde, derin ve onarılması zor sorunlar içinde olduğumuzu biliyoruz ve Covid-19 pandemisi sırasında yaşananlar bunu daha açık gösterdi. Üzerinde yaşadığımız ve bize ait olduğunu varsayarak neredeyse tüm kaynaklarını tüketme çabası içinde olduğumuz yeryüzünün bu gidişle daha ne kadar dayanabileceği belirsiz. Kültür alanında yapılan her işte iklim önceliğinin, kamu sağlığının ve tüm insanların esenliğinin gözetilmesi artık bir zorunluluk. Bu nedenle, eskiden birbirinden ayrı hatta birbirine zıt doğa ve kültür ikilisinin yerine, tek bir deyimle “doğakültür”ü ve onun gereklerini koymak durumundayız.

HERKES İÇİN VE EN ÖNCE İHMAL EDİLMİŞ OLANLAR İÇİN “KÜLTÜR HAKKI”

Kültüre erişim ve kültür hayatına katılım tüm insanlar için tanınması ve uygulamada gözetilmesi gereken bir haktır. Dünyada 300 milyona yakın insanın asıl ait oldukları ülke dışında yaşadığı bir dönemde, kültürel hakların kullanılmamasının doğuracağı eşitsizlikleri gidermek mümkün olmayacaktır. Kültürden mahrum edilmiş topluluklar, çocuklar ve kadınlar başta olmak üzere, kültürel hakların fiilen kullanılabilmesi gelecek dönemin en çetin politika öncelikleri arasında olacak.

KÜLTÜR POLİTİKALARINDA “ŞEHİRLER ÇAĞI”

Kültür politikaları 50 yıl kadar önce ilk kez uluslararası platformlarda konuşulmaya ve araştırılmaya başlandığında, ulus-devletlerin münhasıran sorumlu olduğunu öne süren yaklaşım, tartışılmıyordu. Aradan geçen zamanda, özellikle İskandinav ülkelerinin başını çektiği girişimlerle, kültürle kalkınma arasındaki bağın görünür ve işler kılınması için önemli çabalar harcandı. “Yaratıcı Kent”, “Kültür Başkenti” türünden kavramlaştırma ve unvanlar, özellikle metropoller arasında süren baş döndürücü

rekabetin alanına dahil oldu. O metropoller ki, yakın zamanda yeryüzünün başına gelen ve henüz geçmeyen Covid-19 pandemisi sırasında o eski hızlarını ve cazibelerini -belki bir daha yakalayamayacak kadar kaybettiler. Buna karşılık orta ölçekli denebilecek, vatandaşlarıyla kolaylıkla etkileşimde bulunan, dört kıtadan kentlerde, kültür politikalarında bir hareketlilik göze çarpıyor. Bu bağlamda, 2020 yılında yayınlanan ve altında onlarca kentin imzası olan Roma Şartı, “Biz halklar kentiz” diye başlıyor.⁽⁹⁾ Bir yıl sonra 2021’de Kongremizin de evsahipliğini yapan İzmir’de toplanan UCLG Kültür Zirvesi’nde yayımlanan “İzmir Deklarasyonu”nda da “Kültür İnsanlığın Geleceğini Şekillendiriyor” başlığı altında “Tüm kentler ve yerel yönetimlerin, kültürü yerel kalkınmanın merkezine koymasının zamanı geldi.”⁽¹⁰⁾ ifadesi yer alıyor. Gelecek dönemde şehirlerde geliştirilecek kültür politikalarında, ilham verici örnekler göreceğiz.

BİR HAK EŞİTLİĞİ İLKESİ OLARAK “KEŞFEDİLEBİLİRLİK”

Kültürel çeşitliliğin uzantısı olarak “keşfedilebilirlik” ilkesi öne çıkıyor. Hem sanatçının hem de sanat eserinin keşfedilebilir olması beğenilerimizin algoritmalarla yönlendirilmesini engelleyebilecek tek çare. Dijitalin imkânlarının öncelikle ana akımın dışında kalan sanatçılar ve onların ürünlerine ulaşması gerekli. Bu da hakkaniyet ilkesinin gözetilmesine bağlı. Unutmayalım, sadece Covid-19 pandemisi sırasında Türkiye’de sayıları 100’ü aşan müzisyen, çaresizlik içinde hayatlarına son vermek durumunda kaldı. Dünya ölçeğinde sadece 2020 yılında kültür sektöründe 10 milyondan fazla istihdam kaybı yaşandı. Hakkaniyet olmadıkça kayıplar devam edecek. Hakkaniyetin sağlanabilmesi için şimdiye kadar değişmez olarak kabul ettiğimiz değerleri gözden geçirmek zorundayız. Çoğunluğun esenliği, ayakta kalması ve yaratıcı bir özerkliği elde etmek için hem tutumlu hem de alçak gönüllü olmamız gerekmektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADA BİR KÜLTÜR HEDEFİ

Sadece İzmir’de, Türkiye’de değil tüm dünyada çok önemli bir eksikliği gidermek üzere, şimdilik 2030 tarihiyle anılan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında kültürün dahil edilebilmesi için elbirliğiyle çalışmalı, onunla da yetinmeyip tüm kültür politikalarında kültürün sürdürülebilirlik bakımından sağlıklı gıda, temiz hava kadar birinci dereceden bir gereklilik olduğunu hayata geçirmeliyiz. Bu bağlamda 2021 İzmir UCLG Kültür Zirvesi’nde Başkan Soyer’in ağzından ilk kez dillendirilen “Döngüsel Kültür” kısaca, doğayla, tüm türlerle, geçmişle, birbirimizle, değişimle-gelecek kuşaklarla- uyum türünden kavramlaştırmaları somutlaştırmak ve geliştirmek, kültür stratejimizin öncelikleri arasında olmalı.

Teşekkür ederim.

(9) <https://www.2020romecharter.org/MC-API/Risorse/StreamRisorsa.ashx?guid=f964d407-cd35-47c4-9f43-10ab5c990be6#:text=UCLG%20taraf%C4%B1ndan%20k%C3%BCt%C3%BCr%20i%20n%20g%C3%BCn%20birbirini%20g%C3%BCn%20l%20diren%20be%C5%9F%20kabiliyet%20tan%C4%B1mlar>

(10) https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/File/Izmir2021_statement_tr.pdf

Yusuf Işık

İktisatçı - Devlet Planlama Teşkilatı
ve OECD Eski Uzmanı

*Devlet Planlama Teşkilatı Stratejik Araştırmalar
Dairesi Başkanlığı ve Ekonomik Kalkınma ve
İşbirliği Örgütü (OECD) İstihdam Komitesi Başkan
Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.*

İKİNCİ YÜZYIL PERSPEKTİFİ İÇİN BİR YAKLAŞIM: SOSYAL BİLGİ EKONOMİSİ

GİRİŞ

Bu sunuşta dünya ve Türkiye ekonomisinin bugünkü koşulları ve gelişme perspektifinde ihtiyaç duyulduğu, büyük çapta yararlı olacağı düşünülen ve Sosyal Bilgi Ekonomisi olarak tanımlanan bir yaklaşım ortaya konmaktadır. Bu yaklaşımın nitelikleri, dünya ekonomisinin en başta teknolojik ve sosyal gelişme alanında olmak üzere özellikleri ve Türkiye'nin teknolo-ekonomik ve sosyal parametre ve dinamikleri temelinde ele alınmaktadır.

Türkiye'de ve dünyada ekonominin durumu ve gelişme süreci kuşkusuz yurttaşlar olarak bizleri ve ülkemizi yakından ilgilendiriyor. Kendi ülkemiz ve dünyaya ilişkin olarak daha çok bilgi edinmek, daha çok soruya yanıt bulmak istiyoruz. Ve şu sırada ülkemiz ekonomisinde ciddi çalkantılar ve sorunlar var ama bu alandaki sorular ülkemizle sınırlı değil, dünya ekonomisine de yönelik. Bu çerçevede, özellikle şu sorular öne çıkmakta:

- I. Önümüzdeki dönemde koşullar neler olacak, gelişmeler nasıl nitelikler taşıyacak?

- II. Gelişmeleri en çok şekillendiren sürükleyici güçler nelerdir?
- III. Bu çerçevede, ülkemizde ve dünyada önümüzdeki tehlikeleri ve sorunları önemli ölçüde azaltmaya, refahı ve eşitliği artırmaya, sürdürülebilirliği sağlamaya çok büyük çapta katkıda bulunabilecek bir yaklaşım ortaya konabilir mi?

Bütün bunları ve belirli yanıtlarını İkinci Yüzyıl İktisat Kongresi'nde düne, bugüne ve önümüzdeki yüz yıllık döneme açılan ufka da bakarak daha iyi yakalamak istedik.

Sunuşun alt başlıkları şunlardır:

1. Bugünkü dünya ekonomisinin belirli kritik özellikleri ve önde gelen bir sürükleyici güç olarak teknolojik gelişme,
2. Sosyal Bilgi Ekonomisi,
3. Türkiye'nin gelişme perspektifinde sosyal bilgi ekonomisi.

Yeni teknoloji dalgasına hazırlanan ekonomilerle hazırlanmayanlar arasında büyük farklar ortaya çıkacağına kuşku yoktur.

1. BUGÜNKÜ DÜNYA EKONOMİSİNİN BELİRLİ KRİTİK ÖZELLİKLERİ VE ÖNDE GELEN BİR SÜRÜKLEYİCİ GÜÇ OLARAK TEKNOLOJİK GELİŞME

Dünya ekonomisi, genelde sanıldığından daha yüksek bir kapasiteye sahiptir. Her ne kadar dünya ekonomisinde zaman zaman krizler ortaya çıksa ve dönem dönem olumsuz gelişmeler olsa da, belirli ülkelerde yüksek enflasyon, bazılarında yüksek işsizlik yaşansa da, zaman zaman ciddi boyutta finansal krizler, en az gelişmiş ülkelerde gelişememe sorunu ve farklı bölgelerde çeşitli ciddi sorunlar bulunsa da gerçekte toplamına bakıldığında dünya ekonomisi belirli bir hızla büyüyor; sanayiden tarıma, hizmetlere, teknolojiye, insan gücüne, finansal faaliyetlere, ticarete, taşımacılığa, enerjiye vb. kadar tüm alanlarda kapasitesi giderek yükseliyor. Aynı zamanda 1990'dan bugüne bir milyar kişi mutlak yoksulluktan kurtuldu. Ama 648 milyon kişi de hala mutlak yoksulluk içinde yaşıyor. Bu görece gelişme ve kapasite artışında geçtiğimiz on yıllarda ayrı ayrı, birlikte ve karşılıklı bir etkileşim içinde; teknolojik gelişme ve uluslararasılaşma ve küreselleşme özellikle önemli bir yer tuttu. Küresel ısınma

ise zararları belirginleşirken geç ve eksik olarak de olsa önlem alınmaya çalışılan olağandışı ve yaşam-sal yönler taşıyan bir faktör ve tehlike haline geldi.

Uzun süreli makroekonomik güçlüklerle karşılaşılabilmesi, olumsuz politikalar yüzünden kapasitele-rin kullanılamaması, kötü haberlerin daha çok öne çıkması gibi çeşitli nedenlerle dünya ekonomisinin kapasitesi ve bu kapasitenin artışı iyi fark edileme-yebiliyor. Fakat, gerçekte dünya ekonomisinin kapa-sitesi yüksek, performansı ise görece olarak düşüktür ve bu istatistiklerden de görülebilmektedir.

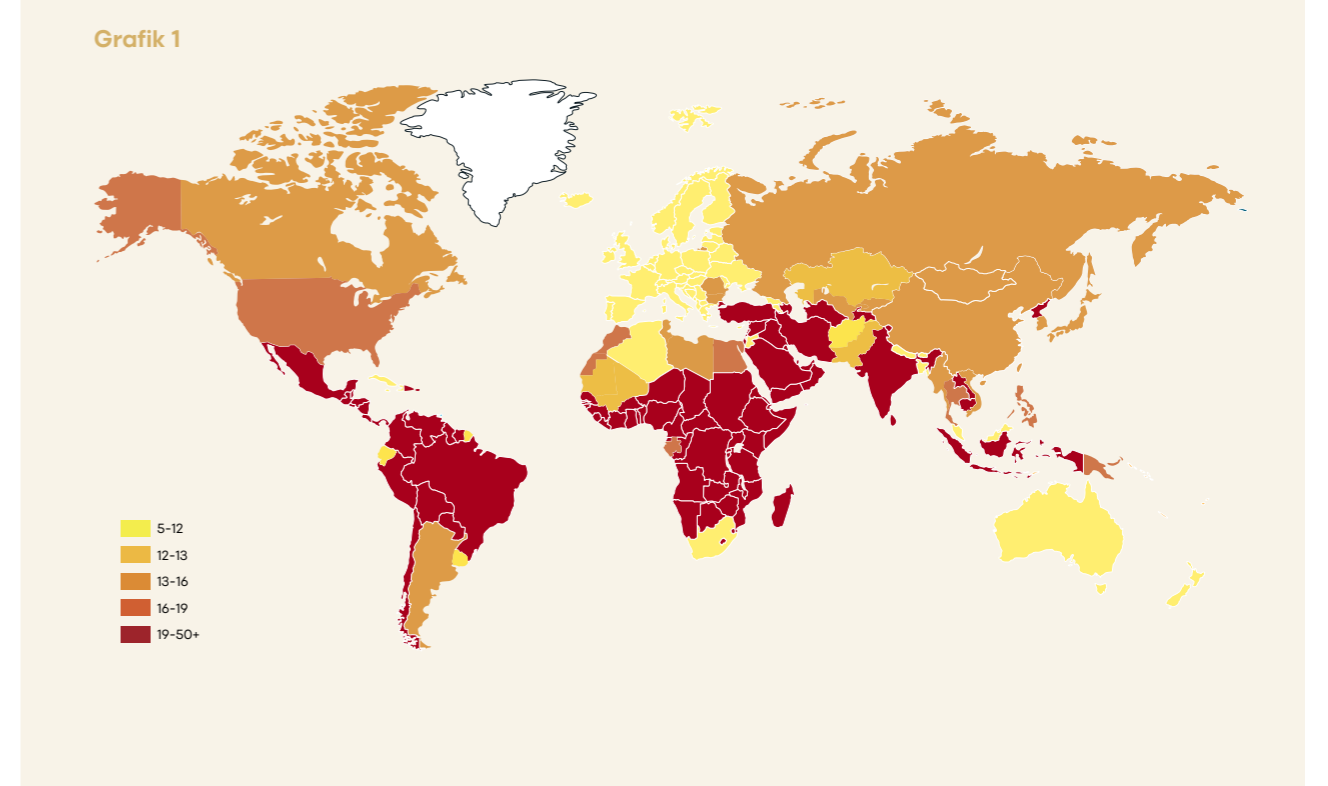
Dünya ekonomisi 2008 krizi ve Pandemi dönemi son-rasında belli bir hızla büyüdü. 2008 krizi sonrasında Dünya ticareti yeniden hızlandı ve özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımları arttı. Ülkelerin toplam yurt içi yatırımlarında da artışlar gözlemlendi ve bu değişkenler en önemli ekonomik göstergeler arasındadır. Bu göstergelerin bir süre yükselip, tek-rar düşüp, son yıllarda, 2018'den sonra 2020'ye ka-dar tekrar yükselmeye başladığını görüyoruz. Öte yandan IMF dünya ekonomisinin büyüme hızının 2023'te yüzde 3'e düşmesinin beklendiğini ve izleyen 5 yıl süresince de aynı düzeyde, dolayısıyla düşük kalacağını tahmin ettiğini açıkladı. Bu ciddi ve düşündürücü bir duruma işaret ediyor. Diğer taraftan bugünkü koşullar böyle bir sürece işaret edebilir; bununla birlikte aşağıda belirtileceği gibi özellikle teknolojik gelişmenin kazandığı yeni nitelikler ne-deniyse IMF tahmininin karamsar kalması olasılığı da bulunmaktadır, Kuşkusuz sonuç bir dizi başka faktöre de bağlı olacaktır.

Dünya ekonomisinin büyümesinin 2023'te yüzde 3'e düşmesinde etkili olan faktörler arasında şunlar bulun-maktadır: Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaş, bunun enerji ve gıda fiyatları üzerindeki etkileri, Pandemi dönemi sonrasında etkili olan enflasyonist faktörler, enflasyon artışlarını sınırlamak için yapılan faiz artışları, ABD-Çin arasındaki ekonomi alanını da kapsayan gerilim, genelde jeostratejik ve jeoekonomik alanda gerilim artışı ve küreselleşeme-nin düzensiz bir biçimde yavaşlayıp belirli alan ve ölçülerde gerilemesi, küresel ısınmanın etkilerinin ekonomilerde hissedilir olmaya başlaması ve finans alanında yönetim ve regülasyon açısından var olan yetersizlikler. Orta vadede enflasyonun etkisinin azalması ama demografik faktörlerin etkisinin ise artması da beklenmektedir.

Diğer taraftan dünya ekonomisinde daha yakından bakmamız gereken konular vardır: Bu gelişmeler sırasında toplum içindeki denge nereye gidiyor, eşitsizlik ne durumda ve hangi yönde seyrediyor? Aşağıdaki haritada (Grafik 1) koyu yerler eşitsizliğin çok yüksek olduğu yerleri göstermektedir. Bu hesaplama, Thomas Piketty'nin içinde olduğu bir ekip tarafından yapıldı ve genelde kullanılan istatistik-lerden çok daha yüksek bir eşitsizlik gösteriyor. Türkiye de ne yazık ki burada en koyu, yani en olumsuz kategoride. Örneğin burada Brezilya için bir örnek verilmiş. Brezilya'da en alt yüzde 50'lik gelir grubundaki insanlar, en üstteki yüzde 10'luk gruptan 29 kere daha az gelir elde ediyorlar. Bu istatistik serisinin bir farkı da insanların gerçekten kullanabildiği gelirleri hesaplaması. Ülkeler arasında ve içindeki gelir eşitsizlikleri gerçekte hem sosyal hem de ekonomik gelişmenin kritik unsurları, etik açıdan taşıdıkları anlamın yanı sıra. Teknolojik gelişmenin sürükleyici bir güç olarak öne çıktığı bir dönemde bu faktörler hem bu alanda belirecek yeni bozulma ve tehlikeler ve bunların yol açacağı kısıtlamalar hem de bu alanda iyileştirme yönünde ortaya çıkacak yeni olumlu yönde olanaklar ve bunların değerlendirilmesi bakımından daha da kritik bir nitelik kazanacak. (Grafik 1)

Teknolojik gelişmenin yeni boyutlar kazanarak artan önemini görüyor ve yaşıyoruz. Bu gelişmenin hızı ve nitelikleri bizi aynı zamanda şu sorularla da karşı karşıya getiriyor: Teknolojik gelişme bugün dünyada ve yaşamda tam olarak ne kadar önemli, hangi alanlarda, neleri nasıl değiştirecek, ekonomiyi, üretimi ve hayatlarımızı nasıl dönüştürecek, yeni teknoloji-leri hangi alanlarda nasıl kullanabileceğiz? Teknolojiyi ne kadar ve nasıl kontrol edebileceğiz; o mu bizi kontrol edecek, biz mi onu? Teknoloji yoluyla kim kimi ne kadar kontrol edebilecek? Bunlar kuşkusuz kritik konular.

Bilim ve teknoloji geçtiğimiz on yıllarda daha önceki dönemlere göre daha büyük bir hızla gelişerek ekonomiden sağlığa, uzaya kadar hemen her alanda olağanüstü yeni olanaklar ve aynı zamanda belirli tehlikeler getirdi. Yapay zekanın son birkaç yılda kaydettiği gelişme ile bu süreç yeni ve çok büyük bir ivme, yeni boyutlar ve farklı perspektifler kazanıyor. Yeni olağanüstü olanaklar ve yine ciddi tehlikeler ortaya çıkıyor.

Yapay zeka, var olan teknolojilerden biri olmanın ötesine geçmekte. Çok şeyi değiştirecek ama tek başına her şeye hakim olması ve her şeyi değiştirebilmesi beklenmemeli. Ekonominin de, yaşamın da sınırları daha geniş. Bu, genel anlamda teknolojinin kendisi için de geçerli. Diğer taraftan, bilim ve teknolojinin geneli gibi yapay zekanın da getirdiği değişikliklerin kapsamını yeterince öngörmek, doğru hesap etmemek, hazırlık yapmamak, önlem almamak ortaya çıkan muazzam yeni kapasiteyi gereğince kullanamamaya, geride kalmaya ve farklı tehlikelerden zarar görmeye yol açar.

Burada söz konusu olan ve olağanüstü gelişmeyi sağlayan ilerleme, yapay zeka çerçevesinde geliştirilen jeneratif yapay zeka'dır. Çok kısaca ve basite indirgenerek ifade edilecek olursa, jeneratif yapay zeka var olan metinlerin irdelemesini yapmanın ötesinde yeni bir metin üretilmesini sağlar; resim, müzik ve ses de üretir. Büyük Dil Modelleri (LLM), jeneratif resim modelleri gibi farklı modelleri vardır. Bunların tümü Makine Öğrenmesini, özellikle Derin Öğrenme yöntemlerini kullanır.

Makine Öğrenmesinde bilgisayarlar, programlanmış olmaksızın veriden öğrenir ve veriye dayalı, isabeti giderek artan kararlar alır. Bu süreçte algoritmalar, istatistiksel teknikler kullanarak verideki patternleri öğrenir.

Derin Öğrenme, makine Öğrenmesinin bir alt kümesidir, insan beyninin yapı ve işleyişinden, spesifik olarak nöron ağlarından esinlenerek geliştirilmiştir. Karar almaya yönelik olarak veri işler ve patternler çıkarır. Büyük ve kompleks veri kümelerinin analizine katkı konusunda özellikle etkilidir.

Büyük Dil Modelleri, Derin Öğrenme mimarilerinden Transformer Ağlar'ın dil metinlerine uygulanmasıyla oluşur. Sıralı veri dizilerindeki, örneğin bir cümledeki sözcükler gibi, ilişkileri izleyerek çerçeve ve anlamı öğrenen bir nöron ağıdır.

Rejeneratif yapay zeka terimi ise daha geniş bir yapay zeka sistemleri kategorisini simgeler. Bunlar metin anlamının ve üretmenin ötesinde farklı veri türlerini etkili bir biçimde işleyebilmekte ve resim, müzik, kod ya da metin türünde yeni içerik üretebilmekte.

Bu modellerden biri ve en önde geleni GPT-4'tür. GPT-4'nin kapasitesi olağanüstü boyutlarda ve bu kapasitenin büyüklüğü daha yeni yeni ortaya çıkmaya başlıyor. GPT-4 ile yapılabilenler içinde şunlar yer alıyor:

- Farklı dillerde ve belirtilen konularda anlamlı metinler yazmak, belirli bir çerçevede içerik yaratmak,
- Yine farklı dillerde verilen metinlerin özetini çıkarmak,
- Belirtilen konularda şiir yazmak,
- Bunları belirtilen yazarların, şairlerin vb üsluplarıyla yapmak,
- Uluslararası boyutta çalışmayı kolaylaştırmak,
- Bugün kullanılan yazılımların bir bölümünü üretmek,
- Çok büyük veri kümelerinin analizine önemli ölçüde katkıda bulunmak,
- Ekonomik, finansal, sosyal vb alanlarda tahminler yapmak,
- Dava dilekçesi yazmak, sözleşmeleri değerlendirmek,
- Sınavlarda yüksek başarı, (örneğin ABD'deki pek çok zorlu sınavda, baroya giriş, tıp vb. yüksek sonuçlar aldı),
- Eğitimde soru yanıtlama ve öğretme açısından etkili işlevleri,
- Bilimsel araştırmalarda yapılmış çalışmalardan patternler çıkararak yeni gelişmelere önayak olmak,
- Yeni ilaç moleküllerin keşfedilmesinde etkili bir işlev görmek,
- Uzay verilerini inceleyerek patternler ortaya koyup yeni keşifler yapılmasını sağlamak,
- Basit bir şemaya bakarak web sitesi tasarlamak,
- Kuruluşların, işletmelerin, bireylerin verimliliğini artırma kapasitesini öngörmek, yönlendirmek,
- Otomasyon ve dolaylı olarak robotlaşmayı hızlandırıcı etkiler yapmak.

Somut örnekler olarak, her kişinin GPT-4 kullanarak örneğin büyük bir ekonomik veri kümesi üzerinde kompleks analizlere büyük çapta katkı yapılmasını, sanayi politikası üzerinde örneğin Dani Rodrik'in düşüncelerinden esinlenen bir konuşma hazırlanmasını, geniş bir raporun özetlenmesini, bir iş sözleşmesinin hukuki boyutlarına ilişkin on binlerce TL değerinde bir görüş verilmesini sağlaması mümkün. Ve bunların çoğu, birkaç sanayide ya da en çok bir iki dakika içinde gerçekleşiyor.

GPT-4'ün matematik alanında kapasitesi var ama bu aşamada, henüz sınırlı.

Resim ve müzik üretmek için ise farklı sistemler var.

Diğer taraftan bu olağanüstü kapasitelerine rağmen GPT-4'ün zararlı olabilecek, yanıltıcı yönleri de var. Örneğin her sonucu doğru değil, hatta bazı sonuçları vahim biçimde yanlış, akla mantığa ters sonuçlar. Yani kullanımında çok dikkatli olmak, sonuçları kontrol etmek gerekiyor. Ancak bu eksiğin giderilmesi yönünde çalışmalar da var, GPT-4'ün kendi içindeki kontrol sistem ve mekanizmaları güçlendiriliyor. Gerçekte Yapay Zeka ürünlerinin doğruluğunu ve insan anlayışından kopuk ve dolayısıyla zararlı olmamasını sağlamaya yönelik "*hızalama*" sorunu bu alandaki en ciddi sorunlardan biri ve bu konuda sağlanacak gelişme büyük önem taşıyor. "Prompt " mühendisliği yoluyla bu yönde önemli mesafeler kat ediliyor ama bu konuda daha büyük ilerlemeler sağlamak kritik bir hedef olmaya devam ediyor

Bu gelişmelerin ardından yapay zeka alanında bir-bir buçuk yıl içinde "*otonom ajanlar*" olarak adlandırılan sistemlerin kullanıma girmesi bekleniyor. Bunlar kendilerine bir görev verildiğinde o görevi nasıl yerine getirecekleri konusunda otonom olarak karar alabilecek ve harekete geçebilecek. Örneğin bir konuda bir araştırma raporu istendiğinde hangi kaynaklar gerektiğini saptayacak, onları bulacak, okuyup değerlendirecek ve istenen raporu hazırlayacak. Görüldüğü gibi bu yeni, farklı ve çok ileri bir aşama. Çok modlu yani duyma ve görme kapasitesine de sahip olarak çevrelerini algılayabilecek olan otonom ajanların oyunlar dışında üç temel alanı olacak:

Yol göstericilik, öğreticilik. Bir konuda nasıl bir çözüm uygulanması gerektiğini göstermekten eğitim alanında büyük ve etkili katkılara, kişisel ders vermeye kadar

Belirli işlerin fiilen yapılmasını sağlamak, örneğin büro işlerinin

Robotları Yönetmek

Dolayısıyla kısa bir süre sonra yapay zeka yoluyla dünya ekonomisini ve bireyleri yakından etkileyecek sistemlerin devreye girmesi bekleniyor. Eğitim alanında bu etkinin özellikle derin olması beklenir. Beyaz yakalılar için ise işsizlik tehlikesi söz konusudur.

Burada yapay zeka ve onun içinde de GPT-4'e ve otonom ajanlar sistemlerine bu kadar vurgu yapılması bireysel ve toplumsal yaşam ve bunların gelişmesi üzerinde yapmaya başladıkları ve yapacakları değişikliklerin boyutlarından kaynaklanıyor. Bu olgulara yakından bakmak ekonomik, teknolojik, sosyal politika vb. ile ilgili alanlarda hangi politikalara ihtiyaç duyulduğu ve doğduğunu daha iyi görmek açısından da gerekli. Ve, bu süreci somutlaştırabilmek için belirli daha spesifik noktalara değinmek gerek. Örneğin GPT-4'ün yazılım yapabilmesi kapsamlı bir etkisi olabilecek nitelikte ve genel düzeyde kapasite artırıcı bir özellik. Araştırma ve veri analizine katkısı yeni keşiflerin kapısını aralıyor. Biyoteknolojide sağladığı olanaklar belirli önemli hastalıkların tedavi yollarının bulunmasını kolaylaştırmaya başlamakta. Eğitimde yeni ufuklar açmakta. Bunlar yalnızca birkaç örnek.

Yalnız olumlu etkiler söz konusu değil. Örneğin yapay zekanın bugünkü gelişmesinin, bu konuda henüz belirgin bir sonuca varılamamış olursa da, işsizlikte büyük bir artışa yol açması tehlikesini vurgulayanlar var. Siberaşlar ise şimdiden büyük bir tehlike oluşturuyor; yapay zeka kullanılarak gerçekleştirilen sahtecilik, siber alanda yalan ve yanıltıcı haber ve malzemelerin dağıtımı şimdiden oldukça yaygın.

Yapay zekanın silah yapımı ve savunma sanayileri ve alanında kullanımı da artıyor. Bu konudaki tehlikelerden biri bu silahların yanlışlıkla ateşlenmesi. Kısmen de olsa otonom sistemlere sahip yapay zeka donanımlı silahlar ve diğer savaş araçlarının gelişmesi bu tehlikenin önemsenmesini gerektiriyor.

Her durumda, yapay zekanın yüksek kapasitesi daha da artmakta. Yapay Zeka içinde GPT-4'ü ele alacak olursak, GPT-4'ün olağanüstü performansını insan beyninin simülasyonunu yapmadan yapay nöron ağlarından yararlanarak gerçekleştirdiğini dikkate almakta yarar var.

Çok özet olarak ve yine basite indirgeyerek belirtilecek olursa: GPT-4 ve benzeri modeller "eğitim" yoluyla öğreniyor. Eğitim malzemesinin büyük bir bölümü bugün İnternet üzerinde var olan veriler. Bu verilerin büyük bölümü var olan olgulara ait. GPT-4, "eğitime" tabi tutulduğu zaman, gördüğü verilerin üretildiği dünyada bu verilere ilişkin işleyişi, modeli de çıkarsayarak öğreniyor. Bu pek beklenmeyen ve bir sıçrama olarak nitelenebilecek gelişme ona çok yüksek bir kapasite sağlıyor. "*Yapay genel zeka*"nın hedefi ise insan zekası düzeyinde bir kapasiteye ulaşmak. Yapay Genel Zeka'ya ulaşmanın zor olduğu düşünülüyordu. Ama GPT-4 gibi jeneratif yapay zeka modellerinin sağladığı olağanüstü gelişmeler Yapay Genel Zeka'ya ulaşma yönünde ilerlemelere de olanak verdi. Yapay Genel Zeka'nın da devreye girmesi ile ortaya çıkacak bileşik kapasite giderek bugünkü algıları zorlayacak, süper zeka olarak nitelenebilecek boyutlara yönelecektir, sağlayacağı yeni olanaklar ve belirli tehlikeleriyle.

Bu kadar muazzam kapasitelerin var olduğu bir ortamda (bugünkü yapının geçerli alternatifi bunların devletin mülkiyet ve yönetimine verilmesi olmaksızın) bugünkü ekonomik modellerin, bu kapasitelere ilişkin mülkiyet ve yönetim yoğunlaşmalarının uygunluğu ve sürdürülebilirliğine ilişkin sorular belirmektedir. Daha incelikli, gelişen koşullara daha uygun, piyasa mekanizmasının tüm toplumun yararı uyarınca daha güncel, nüanslı ve sağlıklı bir biçimde regüle edildiği çok boyutlu ve çok daha eşitlikçi çözümlere ihtiyaç bulunmaktadır. Konu salt yapay zekanın ve GPT-4'ün çok ötesinde, dünyadaki toplumsal varlığın çoğu alanında ortaya çıkan, birbirleriyle bağlantılı gelişmeler dizisinin etkileri ve bunların nasıl yönetileceğine ilişkindir. Aynı zamanda, yapay zeka alanında bugün teknolojik gelişmenin genelinde olandan da daha etkili bir kontrol ve regülasyon ihtiyacı bulunmaktadır.

Bu gelişmelerde en çok öne çıkan ortak özellik, bilginin, bilgiye dayalı faaliyetlerin toplam ekonomik ve sosyal faaliyetlerdeki payının, yerinin yükselmesidir. Gelişmiş ülkelerde bu pay yüzde 50'ye ulaşmakta hatta yüzde 50'yi geçmeye yaklaşmaktadır. Bu ekonomiler birer bilgi ekonomisine dönüşmekte ve bu yönde hızla ilerlemeye devam etmeyi hedeflemektedirler. Bu olgu kaynak dağılımına da yansımaktadır. ABD'den bir örnek verilecek olunursa, 2022 yılında toplam Ar-ge yatırımı 680 Milyar dolar'dı. Bunun 115 milyar doları temel bilimlere ayrılmıştı. Bu durum

soyut düşüncenin ve soyut düşünmeden teknolojiye ve üretime uzanan sürecin yüksek bir ekonomik gelişme düzeyine ulaşmada ne kadar kilit bir rol oynadığını yansıttığı gibi, güçlü bir eğitim sisteminin varlığıyla da bağlantılıdır. Bu süreci ve bileşenlerini güçlü bir biçimde oluşturup hayata geçirmeyi başaran ülkeler -tek kıstas bu faktörlere ilişkin konumları olmamakla birlikte- bilgi ekonomisi ve genel gelişmede en başarılı ülkeler olmaktadır. Bu açıdan geride kalan ülkeler başarılı olmamaktadır. İstatistikler bir tür yatırım niteliğinde olan Ar-ge harcamalarının yüzde 75'inin ABD, Avrupa ve Çin tarafından yapıldığını göstermektedir (Grafik 2). Gelecekte hangi ülkenin ne kadar başarılı olacağı elbette birçok faktöre bağlıdır ancak bu alandaki konumun ülke ve bloklara gelecek açısından elverişli bir perspektif sağlaması beklenir. Aynı zamanda ve bu çerçevede yeşil dönüşüm gerek ülkeler gerekse dünyanın sağlıklı gelişmesi için en kritik, olmazsa olmaz bir faktör konumundadır

Bilgi ekonomisinin teknoloji unsuru, yapay zekanın yanı sıra ve giderek onunla daha çok bağlantılı olarak birçok alanda ve doğrultuda birden yeni ve hızlı gelişmeler kaydetmektedir. Bu çerçevede:

Günümüzde teknolojik gelişme kapasitesi rekabet gücünün en kritik birkaç süreleyici unsurundan, bileşeninden biri.

Sayıllaşma hemen her alanı kapsamakta ve üretimden yönetime yeni olanaklar sağlamakta.

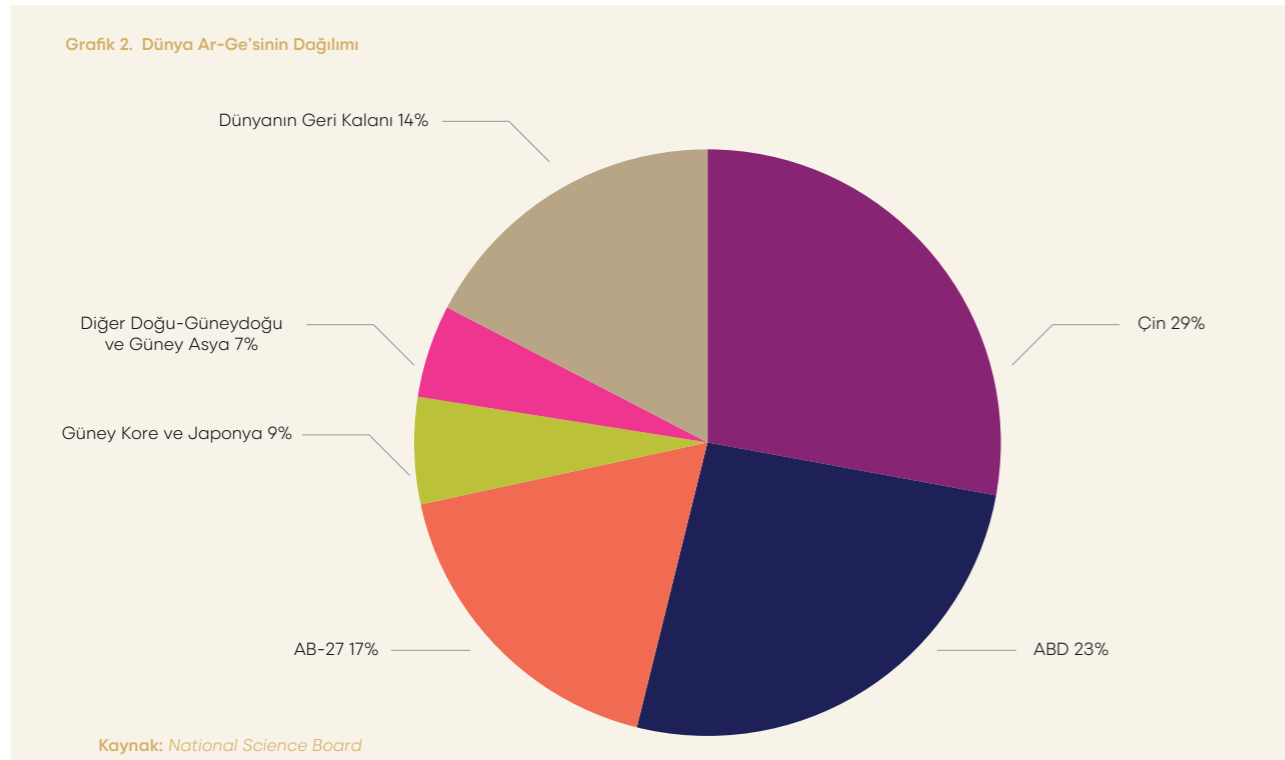
Bilişim ve İletişim Teknolojileri ve kapasiteleri hızla gelişmeye devam ediyor; Arttırılmış Gerçeklik ivme kazandı.

Biyoteknolojideki gelişme, Crispr teknolojisinin ve Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin de büyük katkısıyla, insan sağlığı ve yaşama yeni perspektifler getiriyor.

Hücrenin modellenmesindeki ilerlemelerle bu perspektifler daha da pekişecek.

Ve, işin ekonomik boyutu hakkında bir örnek verecek olursak: Ender bir kan hastalığını iyileştiren yeni bir biyoteknoloji ilacı 1,8 milyon dolar'a satışa çıktı.

Saniyede milyar kere milyar (1 kentilyon) işlemi aşan bilişim kapasitesi insanlığın problem çözme ve en küçük canlıdan uzaya kadar keşif kapasitesini belirgin şekilde genişletiyor.

Kuantum bilgisayarı, henüz kısa sürede gerçekleşme aşamasında değilse de, üzerinde yoğun bir biçimde çalışılıyor.

Malzeme biliminde maddenin giderek daha küçük ölçekte manipülasyonu ile olağanüstü niteliklerde yeni malzemeler hazırlanıyor.

İnsanın maddenin yapı, hareketi ve sayıların sağladığı olanaklara ilişkin bilgisi yeni boyutlara ulaşıyor

Bilişsel bilimler etkileyici bir alan oluşturuyor.

Uzaktan kolektif tasarım ve bunun prototip üretimi üzerinde anında denenmesi uygulaması yaygınlaşıyor.

Eklmeli üretim yol alıyor.

Bugün savunma kapasitesi teknoloji ağırlıklı, dolayısıyla ülkelerin güvenliği ile teknolojik gelişmeleri arasında çok yakın bir bağ bulunuyor..

Tabii bunların saldırgan amaçlarla kullanılması tehlikesi de var...

Beş yıldır belirli koşullarda insanın düşündüklerini yazıya döken bir uygulama kullanılabilir.

Ve, tüm bunlar bilim kurgu değil gerçek.

Diğer taraftan teknolojik gelişmenin bu ve diğer her alanında olağanüstü olanakların yanı sıra tehlikelerin ve etik kaygıların da özenle gözetilmesine ve bu çerçevede teknolojilerin güvenli olduklarını saptayacak mekanizmalara ihtiyaç var.

Dünyada yakın dönemde ortaya çıkan siyasal ve ekonomik koşullar teknolojik gelişmeyi de ilgilendiren ve içeren nitelikler içermekte. Covid-19 pandemisi, bunun ardından da Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaş dünya ekonomisinde ve küreselleşmede belirli bir yavaşlamaya yol açtı. Lojistik sorunlarının ötesinde, ülkeler belirli kritik ürünleri kendileri sağlama eğilimine yöneldiler. ABD-Çin ticaret gerilimi de bu yönde etki yaptı. ABD Hazine Bakanı dost ülkelere tedarik kavramını ortaya koydu. Karşılıklı bağımlılığın yüksek olduğu günümüz dünya ekonomisinde çok geniş çaplı kısıtlamaların, kopuşların etkili olması güç; çip örneği de bunun bir göstergesi. Bununla birlikte çip konusundaki ayrışma sürüyor. Ekonomide uluslararasılaşmayı,

küreselleşmeyi kısıtlayıcı yaklaşımlar gerçekte son birkaç yıldır daha etkili biçimde ortaya çıkıyor; burada jeostratejik faktörlerin ve küreselleşmenin belirli özelliklerinin eşitsizlikleri artırıcı biçimde kullanılmasının da etkisi var.

Ticaret savaşları olarak da adlandırılan ticaret anlaşmazlıkları dünya ekonomisinin işleyişi için genelde yavaşlatıcı bir etki kaynağı. Küresel değer zincirlerinin rolü ve dünya ticaretindeki gelişmenin özellikleri dikkate alındığında, örneğin makine ticaretinin yoğun ve fiyatının düşük kalmasının önemi konusunda, bu daha da belirgin..

Bunun da ötesinde teknolojik gelişmenin olağanüstü potansiyelinin ekonomik gelişmeye katkısının yeterince sağlanması bakımından günümüzün öne çıkan bu gerçeklerine yeterince uyum sağlanmış değil. Bu durum dünyadaki ekonomik gelişmeyi kısıtlayıcı yönde bir etki yapıyor. Bu kısıtların adil bir biçimde aşılması gelişmeyi güçlendirecektir.

Pandemi sonrasında ortaya çıkan önemli gelişmelerden biri, kamunun pandemi koşullarında daha da artmış olan ekonomideki ve gelirlerdeki dengesizlikleri azaltmak için kapsamlı müdahalesiydi. Sağlık teknolojisi, özellikle aşı alanında da kamu, özel sektöre yönelik olarak ve belirli ortak girişimleri de içeren daha proaktif bir tutum aldı. Bu dönemde neoliberal politikalar önemli ölçüde itibar kaybetti ve geri çekildi.

ABD'de 2021'den itibaren Biden yönetimi daha önceki dönemlerdekinden farklı niteliklerde de olsa teknolojiye önemli bir yer veren bir tür sanayi politikasına yöneldi. Bu amaçla bütçeden çok büyük kaynaklar ayırdı. Çin'le rekabet açısından da özel bir önem taşıyan Çip Yasası tek başına bu alanda 52,7 milyar dolar kaynak sağlıyor.

Ekonomisinde ortaya çıkan görece yavaşlamaya rağmen Çin yüksek olan teknolojik gelişme kapasitesini daha da artırmak için büyük çaba harcamaya devam ediyor. Elektrikli araçlarda bu çabaları özellikle etkili gözüküyor. Yapay zeka ve çip alanlarında daha büyük çabalara ihtiyaç duyulmakta. Yönetişimine ilişkin gelişmeler kısıtlayıcı bir etki yapabilir.

Jeostratejik ve jeoekonomik gerilimleriyle, ciddi iklim sorunuyla, bir bölümü birbirinden belirli bir ölçüde uzaklaşan ama karşılıklı bağımlılıkları büyük

ölçüde devam eden ekonomileriyle, büyük birikim ve potansiyelleriyle, gelişme süreç ve kapasiteleriyle, insanların eşitsizlikleri ve refah özelemleriyle ve olağanüstü olanaklar ve ciddi tehlikeler barındıran teknolojik gelişme perspektifleriyle dünyamız hem ciddi tehlikeleri aşabilmek hem de ortaya çıkan olağanüstü olanakları yeterince ve gereğince değerlendirebilmek için yönetim yapılarında ve politikalarında yeni bir boyuta ve buna tekabül eden bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır.

2. SOSYAL BİLGİ EKONOMİSİ

Baş döndürücü bir nitelik kazanan teknolojik gelişme, sosyal faktörleri ve insan unsurunu yeterince gözetmeyen, hesaba katan ve kapsayan bir çerçeve bulunmaksızın gerçekleşmektedir. Teknolojik gelişmenin Bilgi Ekonomisi üzerinde, önde gelen sürükleyici gücü olarak yaptığı etki de bu niteliktedir. Ekonomi politikaları bu durumu değiştirmemekte, düzeltmemektedir. Oysa sosyal faktörler ve insan unsuru bilimsel ve teknolojik gelişmenin kökeninde var olan kopmaz parçalardır ve teknolojik gelişmenin sürdürülmesi için onların da yeterince hesaba katılması ve gelişmesi zorunludur.

Teknolojik gelişmenin her kesimden birey ve gruplara da yaygın olarak sağladığı olanaklar vardır ama bunlar bugünkü koşullarda ana resmi değiştirecek nitelik ve nicelikte değildir. Ana mecrası, sosyal faktörleri ve insan unsurunu yeterince gözetmeden, hesaba katmadan ve kapsamadan şekillenmektedir.

Olağanüstü boyutlardaki teknolojik gelişme büyük ölçüde mevcut yapı ve yaklaşımlar ve karar alma süreçleri temelinde hayata geçmektedir. Bu nedenle de özellikle şu açılardan riskler taşımaktadır:

- i. Büyük bir işsizliğin kısa bir sürede ortaya çıkması,
- ii. Gelir eşitsizliklerinin yeni boyutlara tırmanması,
- iii. Eğitim, sağlık gibi alanlarda daha büyük eşitsizliklerin oluşması,
- iv. Büyük çapta yetkin işgücü eksikliği doğması
- v. Gelecek kuşakların bu gelişmeleri karşılamaya yeterince hazırlanamaması,

- vi. Yönetişim yapılarında sarsılma,
- vii. Teknolojik gelişmenin olanaklarından yeterince yararlanamama ve gelişmenin sınırlanması,
- viii. Aşırı tekelciliğin ortaya çıkması,
- ix. Regülasyon alanında büyük yetersizlikler ve bunların yol açacağı tehlikeler
- x. Katılımcılıktan daha da uzaklaşma,
- xi. Demokrasinin zayıflaması ve benzeri tehlikeler,
- xii. İnsani değerlerin yeterince dikkate alınmaması.

Bu olgular ışığında teknolojiye, teknolojik gelişmeye ilişkin kararların ve karar mekanizmalarının sosyal faktörler ve insan unsurunu yeterince gözetmesi, hesaba katması ve kapsamasına, ekonomik ve sosyal politikaların da bu doğrultuda dönüştürülüp şekillendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu riskler ancak bu şekilde ortadan kaldırılabılır ya da büyük ölçüde azaltılabilir. Teknolojik gelişmenin yeni evresinin olağanüstü olanakları ancak bu yoldan sağlıklı, dengeli, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilebilir. Bu sonuç ihtiyaç ve gerçeklere uygun, kendi içinde tutarlı bir yaklaşım, bir çerçeve gerektirdiğinden, birbirinden kopuk tek tek önlemlerle elde edilemez.

Bu amaçla burada çağımızda dünyada ve Türkiye’de ihtiyaç duyulan yeni çerçeve yaklaşım olarak “*Sosyal Bilgi Ekonomisi*” önerilmektedir.

Bu kavram Türkiye’de ilk kez CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun Nisan 2015’te Milliyet’te yayınlanan yazısında ortaya konmuştur. (1)

Sosyal Bilgi Ekonomisi, sosyal ve bilgi ekonomisi sözcüklerinin yan yana getirilmesine dayalı değildir. Geleneksel refah devletinin bilgi ekonomisinde önemli bir yer tutmasını sağlamak da değildir. Sosyal Bilgi Ekonomisi ile hedeflenen, tekno-ekonomik gelişmenin her kritik alan ve aşamasındaki karar sürecinde sosyal faktör ve insan unsurunun bu sürecin temel bir parçası olacağı bir ekonomidir. Bu hedef, doğum öncesinden başlayarak fırsat eşitliğini sağlamayı, bu eşitliği eğitimden çalışmaya, teknoloji alanında yetkinliğe, sağlığa, ekonomik kaynaklara ulaşmaya kadar her temel alan ve aşamada

sürdürmeyi güvence altına almayı ve yönetim, ekonomi ve teknoloji alanlarında sağlıklı ve demokratik, insan değerlerini gözetilen yönetim yapıları ve regülasyonları içeren geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu çerçevede özellikle gerekli olan unsurlar şunları içermektedir:

- Yönetim yapılarında güncellik, şeffaflık ve katılımcılık,
- Sermaye mülkiyetinin bugünkünden çok daha yaygın olması,
- Bugünkü ekonomik model çerçevesinde teknolojik gelişme, sağladığı büyük olumlu etkilerin yanı sıra dünyada artmakta olan ülke içi eşitsizlikleri daha da körükleyen bir etki yaptığı da dikkate alınarak, çok daha eşitlikçi bir gelir dağılımı, eğitim ve yetkinlik kazanma ve sağlık sistemi,
- Eşitliği ekonominin de bir bileşeni olarak ele almak,
- Kadınların yaşamın tüm alanlarında eşit olarak yer almalarına olanak verecek koşulların sağlanması,
- Teknolojik gelişme ile birlikte ortaya çıkan çalışma biçimlerinin emeğin haklarında kayıplara yol açmadan düzenlenmesi,
- Otomasyon kararlarında istihdam açısından var olan tüm seçeneklerin değerlendirilmesi; buna rağmen işsiz kalanların kısa sürede iş bulmalarını kolaylaştıracak kalifikasyonlar edinmelerinin sağlanması ve diğer süreçlerin işletilmesi,
- Emeğin temsil edilme olanaklarını güncelleştirme ve kurumsallaşmayı artıran adımlarla güçlendirmek,
- Kamunun teknoloji alanında, dinamik ve adil bir biçimde regüle edilmiş bir piyasa ekonomisinin genel çerçevesi içinde seçilmiş kritik konularda yönlendirici ve özel sektörle işbirliği içinde olması,
- Ekonomide çerçeve koşulların bu ilkelerle uyumlu olması ve bu niteliklerde bir gelişme ortamı oluşturması,

- Bu çerçevede teknolojik gelişme sürecinin temel bileşenleriyle yapılanma ve işleyişinde verimlilik artışı sağlama hedefinin gözetilmesi, kapasitelerinin bu yönde kullanılması,
- Yoksulluğa olanak bırakılmaması,
- İklim ve çevreyi korumanın, yeşil dönüşümün ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişme alanlarının öncelikli bir hedefi olması,
- Sosyal ve kültürel gelişmenin Sosyal Bilgi Ekonomisi çerçevesinde yeni boyutlar kazanması.

Bunlar aynı zamanda toplumun teknolojik gelişme ve ivmelenmenin öne çıktığı bir dönemde piyasa mekanizmasının dinamizminden büyük dengesizlik ve eşitsizliklerle, tıkanmalarla karşılaşmadan yararlanabilmesi için de gerekli olan faktörlerdir.

Yukarıda ortaya konan ilkeler ışığında Sosyal Bilgi Ekonomisi, özetle, çağımızın bilgisinin ve bilgiye dayalı dinamiklerinin topluma mal edilmesidir. İçerdiği sosyal politika boyutu ve anlayışı, aynı zamanda, Nobel ödüllü iktisatçı Amartya Sen’in “*insanların kapasitelerinin geliştirmelerine ve bu kapasitelerini özgürce kullanmalarına olanak sağlanması*” ilkesiyle de örtüşmektedir.

Pandemi sonrası dönem Sosyal Bilgi Ekonomisi’ne geçiş ve bu yöndeki dönüşümlerin ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi açısından elverişli koşullar taşımaktadır. Bu dönemde Neoliberalizmin yaklaşımlarının etkisi önemli ölçüde azalırken kamunun büyük toplumsal ihtiyaçlar karşısında etkin olması gereği daha iyi anlaşılmıştır.

Kamunun eşitsizliklere müdahalesi çerçevesinde ve teknolojik gelişmenin de işsizliği artıracığı varsayımıyla önceden de var olan evrensel temel gelir uygulanması önerisi daha da yaygınlaşmıştır. Bu öneri büyük çoğunlukla eşitlik isteğiyle yapılmaktadır. Gerçekte işsizlik sigortası ve yoksullara destek sağlayan düzenlemelerden ve yukarıda belirtilen önlemlerden farklı olarak evrensel temel gelir desteği eşitsizlik unsuru ve çalışmadan uzaklaştırıcı olabilen unsurlar içermektedir. En son olarak Finlandiya’da olmak üzere bu konuda uluslararası deneyler başarılı olmuştur. Bu uygulama önerisinin iyi niyetli olmayan ve ultra sağın da desteklediği bir versiyonu, yapay zeka

(1) <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusunoesi/sosyal-bilgi-ekonomisi-2051934>

ve otomasyonun yaygınlaşması sonucu çok büyük bir kitleye artık ihtiyaç olmayacağından, bunların evrensel temel gelirden yararlanarak işgücü piyasasında kalmalarını savunmaktadır.

Jeneratif yapay zeka'nın büyük bir işsizlik artışına yol açacağını savunanlar olduğu gibi, böyle bir etkinin olmayacağı, çünkü yeni gelişme sürecince ortadan kalan işler yerine yüksek oranda yeni istihdam alanları açılacağı görüşünde olanlar da vardır. Yukarıda önerilen çerçevede, sosyal ve tekno-ekonomik faktörleri erken aşamadan itibaren politika, uygulama türü belirlemek ve çözüm üretmek amacıyla birlikte ele alan bir yaklaşım yüksek işsizlik tehlikesine karşı da etkili olacaktır. Bu çerçevede, örneğin, Daron Acemoğlu'nun belirttiği gibi, otomasyonu durdurmak değil ama yapay zekanın işgücünü ikame edici otomasyon türünü gereksiz yere, daha verimli çözümler aleyhine öne çıkarmasını caydırmak yararlı olacaktır.

Jeneratif yapay zeka'nın, GPT-4 gibi modellerin gelişimi bir taraftan teknolojiye erişim olanaklarını geniş kitleler için arttırmakta, diğer taraftan yeni olanakların ve gelişmelerin kontrolü az sayıda şirketin elinde toplanmaktadır. İleri olanak ve uygulamalara erişimin hangi koşullarda sağlanacağı bu açıdan kritik olacaktır. Özellikle de yukarıda belirtilen ve eğitimden araştırmaya, robot kullanımına kadar birçok alanda yeni ve çok büyük kapasite artışları getirmesi beklenen otonom ajanlar sistemine ilişkin olarak

Sosyal Bilgi Ekonomisi'nin yukarıda belirtilen yaklaşımı ve politikaları bu tür bir ayrışmayı giderici, gelişmeyi daha geniş bir temelde ve daha ileri düzeylerde güçlendirici nitelikte olacaktır.

Daha geniş çerçevede, Sosyal Bilgi Ekonomisi yükselen yeni ve olağanüstü teknoloji dalgasını karşılamak ve yararlarını toplum açısından azami düzeye çıkarmak, zararlarını engellemek açısından uygun ve gerekli bir yaklaşım ve politikalar çerçevesi oluşturmaktadır.

TÜRKİYE'NİN SEÇİLMİŞ TEKNOEKONOMİK ÖZELLİKLERİ VE DİNAMİKLERİ

Türkiye ekonomisi bugün gerek nicel gerekse de nitel olarak yüksek bir gelişme kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda bu kapasitesini yüksek oranda kullanmasını engelleyen ve çoğunluğu kendisi tarafından

oluşturulmuş öncelikle de yönetim alanında yoğun olan kısıtları da vardır.

Birkaç özelliğini özet olarak belirtilecek olursak, Türkiye ekonomisi:

- Dünyada GSYH olarak 2021'de 19. sıradaydı.
- Dünya GSYH içindeki payı 2021'de yüzde 0.74'tü.
- Kişi başına gelir düzeyinde 50.sıranın altında, 54. sıradadır.
- Dış ticaretin GSYH'ya oranı bugün dünya ortalaması düzeyinde, yüzde 60'tır.
- İhracatı 2021'de dünya ihracatının yüzde 1'i oldu.
- Büyük çoğunluğu yüksek teknoloji alanları dışında olmak üzere, birçok sanayi sektöründe küresel katma değer zincirlerinin bir parçasıdır.

• AB sanayisi ile önemli bir ölçüde entegredir.

• Tarımsal gelişme potansiyeli yüksektir.

• Kalifikasyon alanında ciddi yetersizliklere rağmen, dinamik bir işgücü ve girişimcileri bulunmaktadır.

Yakın döneme ilişkin seçilmiş nicel ve nitel gelişme eğilimleri olarak bakıldığında, Türkiye ekonomisi:

• Oynaklığı yüksek olabile de büyüme potansiyeli görece olarak yüksektir.

• Cari açığı yüksek bir düzeyde seyretmektedir.

• Enflasyon oranı da yüksek bir düzeydedir ve artmaktadır.

• Doğrudan Yabancı Sermaye girişleri düşük miktarda, dünya toplamının binde biri düzeyinde yatay seyretmektedir.

• 2001'de 31,3 milyar dolar olan ihracat 2022'de 254,5 milyara ulaşmıştır; potansiyeli daha yüksektir.

• Varlıkları dünyaya göre değer kaybetmektedir.

• Nitel olarak Türkiye çok sayıda parametrede dünyadan uzaklaşmaktadır.

• Eşitsizlikler genelde artmaktadır.

• İşsizlik TÜİK verilerine göre yüksek bir düzeyde yatay seyretmektedir.

• Kadınların işgücüne katılma oranları çok düşüktür: 2018-2022 arasında yalnızca yüzde 34'ten yüzde 35'e yükselmiştir.

• Eğitimdeki belirgin yetersizlik ve gerileme kaygı vericidir.

• En zarar verici bozulma ve sorun, ekonomi yönetimi de dahil, kamu kesimi yönetiminde ortaya çıkmıştır. Bu bozulma yetişmiş insangücü, teknoloji boyutu vb. dahil Türkiye ekonomisinin rekabet gücünün bileşenlerinin bütününe ciddi ölçüde zarar vermektedir.

Teknoloji alanında Türkiye'nin dünyaya göre önemli gecikmeleri, eksiklikleri, yapısal uzaklıkları; diğer taraftan belirli alanlarda önemli kapasiteleri ve aynı zamanda kayda değer potansiyelleri vardır.

Pozitif faktörlerden başlayarak belirtecek olursak:

• Ana sektörel başlıkları itibarıyla yüksek teknoloji alanlar olmasalar ve bir bölümünün ithal girdi oranı yüksekçe olsa da otomotiv, hazır giyim ve tekstil, makine, kimya, elektrik ve elektronik eşyalar, özellikle tasarım da düşünülünce mobilya gibi alanlarda gerçekleşen ihracat belirli ölçülerde teknolojik kapasiteleri yansıtmaktadır (Grafik 3). Bunlar içinde örneğin beyaz eşya gibi alanlarda bu kapasite özellikle belirgindir.

• Savunma sanayisinde ise genel teknoloji düzeyi görece olarak düşük kalmakla birlikte diğer belirli sistemlerin yanı sıra öncelikle SİHA'lar önemli bir teknolojik kapasite ve ürün olarak yüksek bir performans yansıtmaktadır. Savunma ve havacılık sanayisi yurt dışı satış gelirleri 2022'de 4,5 milyar dolar olarak açıklanmıştır.

• Gemi yapımı, inşaat, bunlarla da bağlantılı olarak malzeme bilimi alanlarında ve belirli sağlık gereçlerinde dikkat çekici teknolojik gelişmeler sağlanmıştır.

• Fintech alanında Türkiye görece olarak ileri bir konumdadır.

• Karbon elyafı Türkiye'de üretilen sınırlı sayıdaki kritik yüksek teknoloji ürünlerinden biridir.

• Tarım alanında Türkiye'nin teknolojik ve ekonomik gelişme potansiyelleri yüksektir.

• En büyük bölümü oyun sektörüne olmak üzere Start up'lara 2022 yılında 1,8 milyar dolar yatırım yapılmıştır.

• Teknoparkların bir bölümü teknolojik gelişme kapasitesi bakımından dikkate değer niteliktedir.

• Yurt dışındaki Türkiye kökenli bilim insanları belirli ölçülerde Türkiye'nin bilimsel ve teknolojik gelişme kapasitesine katkı sağlayabilen bir topluluktur.

• Aziz Sançar'ın Nobel Ödülü Türkiye için değerli bir esin kaynağıdır.

Türkiye'nin zayıf olduğu ve geliştirilmesi gereken alanlar ve faktörler ve bunlara ilişkin olarak ya da genelde atılmasına özellikle ihtiyaç bulunan adımlar şöyle sıralanabilir:

• Genel bilim, teknoloji ve eğitimin kurumsal yapısı, önemli istisnalara rağmen, Türkiye'nin kapasitesinde ve iddiasında bir ülke için belirgin şekilde yetersiz kalmaktadır.

• İmalat sanayisi ihracatında ileri teknoloji ürün payının 2022 yılında yalnızca yüzde 2.4 olması (Tablo 1), bu çok düşük oran Türkiye'nin daha yüksek olan teknolojik gelişme potansiyelini olduğundan düşük gösterse de, kaygı vericidir.

• Türkiye'nin ihracatta kompleksite endeksindeki yerinin uzunca bir süre yükseldikten sonra 2027 sonrasında duraklamış olması dikkat çekicidir.

• 2020 yılı itibarıyla Fortune 500'de bir Türk holdingi olsa da, Türkiye'nin Fortune 500 ölçeğinde yer alan bir teknoloji şirketi bulunmamaktadır.

• Ayrıca üretimin genelinde ölçek sorunu bulunmaktadır.

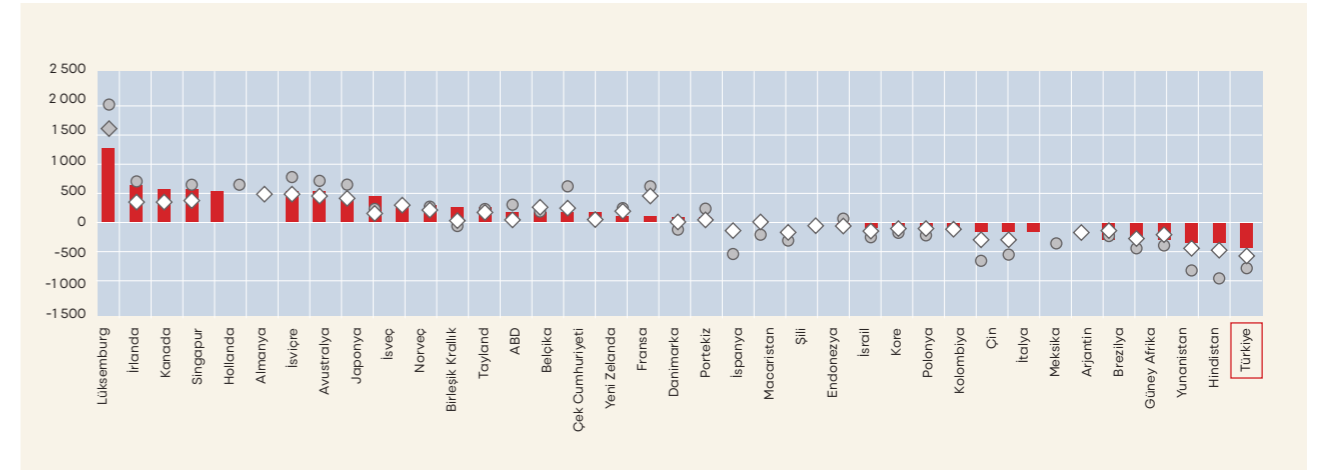
Teknoloji yoğunluğuna göre imalat sanayi ürünleri dış ticareti, Ocak 2023

Teknoloji yoğunluğu	(Milyon ABD \$)				
	2022		Ocak		
	Değer Pay (%)		2023	Değer Pay (%)	Değişim (%)
İhracat (FOB)					
Toplam imalat sanayi	16 389	100,0	18 129	100,0	10,6
Yüksek teknoloji ürünler	390	2,4	556	3,1	42,7
Orta yüksek teknoloji ürünler	5 482	33,5	6 687	36,9	22,0
Orta düşük teknoloji ürünler	5 001	30,5	4 927	27,2	-1,5
Düşük teknoloji ürünler	5 515	33,7	5 959	32,9	8,0
İthalat (CIF)					
Toplam imalat sanayi	17 589	100,0	24 731	100,0	40,6
Yüksek teknoloji ürünler	1 747	9,9	2 470	10,0	41,4
Orta yüksek teknoloji ürünler	8 110	46,1	8 864	35,8	9,3
Orta düşük teknoloji ürünler	5 592	31,8	10 762	43,5	92,4
Düşük teknoloji ürünler	2 140	12,2	2 635	10,7	23,1

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.
Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürün Grupları Sınıflaması Eurostat tarafından NACE Rev 2 sınıflaması baz alınarak hazırlanmış, ISIC Rev 4 sınıflamasına uyarlanmıştır.

- İleri teknoloji-üretim bağının zayıflığı ve gö-reli durağanlığı önemli istisnalar var olsa da belirgindir.
- Zaten çok sınırlı olan Doğrudan Yabancı Ser-maye Yatırımlarının, belirli istisnalar dışında, genelde ileri teknoloji olmaması ve bu alanda kapasite aktarmaması dikkat çekicidir,
- Biyoteknoloji ve Crispr, ileri yapay zeka, ileri malzeme bilimi, çip, artırılmış gerçeklik, eklen-miş imalat, MEMS (Mikroelektrik Mekanik Sis-temler) sektörlerini, teknolojileri içeren bir dizi kritik alanda ileri teknoloji faaliyetler ve geliş-me çok sınırlıdır, bu alanlarda kapsamlı adımlar atılması gerekmektedir.
- İleri makine, polimerler, gıda alanlarında ve tarımda teknolojik gelişmeyi yükseltmeye, yatırımları arttırmaya ihtiyaç vardır.
- Belirli mesafeler kaydetmiş olan güneş enerji-sinde de yeni gelişmelere gerek bulunmaktadır..
- Belirli bir kapasite yaratan ama ekonomik geliş-me perspektifi yeterince belirginleşmemiş gözük-en Togg'un varlığına rağmen elektrikli araçlar ve ayrıca otonom araçlar ve batarya alanında da kapsamlı gelişmelere ihtiyaç bulunmaktadır.
- 5G sisteminin oluşturulmasına ve bunun için ge-rekli elyaf kablo ve diğer bağlantıların sağlanma-sına da ihtiyaç vardır.
- Sibergüvenlik de güçlendirilmesi gereken kritik bir alan oluşturmaktadır.
- Türkiye ekonomisinde Toplam Faktör Verim-liliğinin düşük kalması bilimsel ve teknolojik gelişme ve bileşenlerinin yukarıda belirtilen ek-siklikleriyle bağlantılıdır.
- Yeşil dönüşüm için gerekli teknolojik, kurumsal ve diğer adımların öncelikli sayılarak atılmasına ve AB ile bu çerçevede olabildiğince ortak hare-ket etmeye ihtiyaç vardır.

- AB ile teknoloji alanında genelde de daha kap-samlı bir faaliyet perspektifi önemli yararlar sağlayacaktır. Üçüncü ülkelere yönelik olarak da, Horizon programına daha geniş kapsamlı ka-tılım da gereklidir.
- Yukarıda belirtildiği üzere teknoloji, ekonomi, sosyal gelişme dahil her alanda en büyük kısıt yönetimdeki ciddi bozulmadır.
- Bu çerçevede Türkiye'de AB üyeliğinin gerektirdiği dönüşümlerin şimdiden gerçekleştirilmeye baş-lanmasını savunmak özellikle doğru bir tutumdur.
- Kırılgan durumdaki Türkiye ekonomisinin jeneratif yapay zekanın hızlı gelişmesiyle yükselerek gelen yeni teknoloji dalgasından görebileceği zararı sınırlanmak, yararı azami düzeye çıkarmak.
- Rekabet gücünü artırmak.
- Eşitsizliklerin daha da büyümesinin durdurula-rak fırsat eşitliğini öne çıkarmak.
- Eğitimin düzelmesini sağlamak.

Durumun ciddiyetini ve bütün bunların ne kadar gerekli olduğunu aşağıdaki grafik (Grafik 5) en iyi şekilde özetmektedir. Bu OECD verisine göre Türkiye, yurt dışına giden yapay zeka uzmanı sayısında en üst sıralardadır.

4. TÜRKİYE'NİN GELİŞME PERSPEKTİFİNDE SOSYAL BİLGİ EKONOMİSİ

Sosyal Bilgi Ekonomisi'nin günümüz dünyasında ne kadar gerekli olduğu yukarıda nedenleri ile birlikte belirtilmiştir. Türkiye için Sosyal Bilgi Ekonomisi'ne dönüşüm, bu dönüşümün hazırlanmasına başlan-ması bir dizi nedenle özellikle büyük ve ivedi bir ih-tiyaçtır. Bu nedenler, özellikle orta vadeli perspektife yönelik olarak şunları kapsamaktadır:

- Türkiye'den beyin göçünü sınırlamak.
- Yeşil dönüşümü güçlendirmek ve AB ile ilişkilendirmek.
- Türkiye'nin dünya ekonomisi ve AB ile entegras-yonunu yakınsama ve üyelik hedefi doğrultusunda güçlendirmek.
- İleri teknolojik gelişme için gerekli çerçeve koşu-ları oluşturmak.
- Gelişmenin önünü tıkayan en etkili faktör olan yönetim bozulmasını durdurarak sağlıklı bir yö-netişime ulaşmak.
- Rasyonel yaklaşımı yönetimde egemen kılmak-ve yönetişimin bütünlüğünü sağlamak.

- Türkiye'nin en gelişmiş ülkelerin gelişmişlik düzeyine erişmek doğrultusundaki stratejisini güvence altına almak.
- En çok ihtiyaç duyduğu yapısal reformları hayata geçirmek.

Bu gereklilikler doğrultusunda Türkiye'nin Sosyal Bilgi Ekonomisi'ne dönüşümü başarmak için önüne koyması önerilen temel politika hedefleri şunları içermektedir:

- Bilimsel ve teknolojik gelişmeyi ülkenin gelişme sürecindeki en öncelikli birkaç hedeften biri olarak belirleyerek değişen ölçülerde her sektörde ve ilgili alanda ekonomik faaliyetin önde gelen bir sürükleyici gücü haline getirmek.
- Bu sürükleyici unsurun sürükleyici unsurunu ise kurallı, dinamik, yapıcı yönde kamu gözetiminde, regüle ve eşitlikçi dinamik bir piyasa mekanizması çerçevesinde öncelikle nitelikli insan unsurunun oluşturması.
- Bu çerçevede de yönetişimin, aynı zamanda desteklerin, kurallar ve regülasyonların uygun ve yeterli olmasını, gelişmeyi kısıtlamamasını sağlaması.
- Toplam Faktör Verimliliği ve genelde rekabet gücünün artırılmasının ve sürdürülebilir yüksek büyümenin öncelikle bu süreç yoluyla sağlanması.
- Bu sürecin gerek büyük ve orta ölçekli şirketleri gerekse olanaklar ölçüsünde ve gerektiğinde olanakları zorlayarak ve Kalkınma Bankacılığının bu süreçle buluşmasını sağlayarak KOBİ'leri ve OSB'leri kapsamaması.
- Kamunun teknolojik gelişme sürecinde piyasa ekonomisinin işleyiş çerçevesi içinde gerekli mali ve insangücü kaynaklarını da ayırarak gereğinde yönlendirici ve proaktif bir rol oynaması.
- Bu sürecin insanların kapasitelerini geliştirmelerine olanak sağlayan eşitlikçi bir ekonomik ve sosyal gelişme ve yeşil dönüşümle iç içe gerçekleşmesini sağlamak.

- Kadınların yaşamın her alanında eşit olarak var olması hedefini ekonomiden teknolojiye, eğitime, sanata, kamu yönetimine, siyasete kadar her alanda gerçek anlamıyla hayata geçirmek.
- Sanat ve kültür alanlarının Sosyal Bilgi Ekonomisi'ne dönüşümün kopmaz parçaları olmaları.
- Teknolojik gelişme ile eğitim ve sosyal politika hedeflerini karşılıklı etkileşim içinde belirlemek ve geliştirmek.
- Teknolojik gelişmeyi tabana yaymak.
- Bu süreçte her kademedede ulusal kapasiteyi harekete geçirmek ve dünya standartlarını da gözeterek yükseltmek.
- Eğitimi aynı zamanda temel bir ekonomik hedef olarak belirleyip öncelikli kılarak yaygın yüksek yetenek inşasına olanak veren bir eğitim sistemi ve ortamı oluşturmak.
- Bunu uluslararası kalifikasyon ve akreditasyona dayalı olarak gerçekleştirmek.
- Kamu yatırımları ve teşviklerdeki kaynak dağılımında ve kamusal bilgi kullanımı ile yönetim süreçlerinde bu öncelikleri gözetmek.
- Üniversite-kamu araştırma kuruluşu-özel sektör üçgeninde bilimsel ve teknolojik gelişmeyi ileri taşıyacak dinamikleri somutlaştırmak.
- Bunu AB ve dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişme ağ bağlantıları ve ekonomik değer zincirleri ile bunlar içinde erimeyecek şekilde entegre biçimde gerçekleştirmek.
- Standartlar ve regülasyonların belirlenmesinde yer alabilecek ve etkili olabilecek kapasiteleri geliştirmek, bunu baştan hedeflemek.
- Fikri mülkiyet hakları alanında uluslararası düzeyde üst konumlara yerleşmeyi sağlayacak ekosistemi geliştirmek.
- Kurallı rekabetin dinamizminin ekonomi çapında etkili olmasını sağlayarak teknoloji şirketleri dahil teknelci konumlara karşı uluslararası ve özellikle AB kurallar ve regülasyonlarını ülke çıkarlarıyla

bağdaşır biçimde gözetmek ve Türkiye'nin regülasyon kapasitesini yükseltmek.

- Önemli bir ölçüde teknolojik gelişme ile bağlantılı olan paylaşım ekonomisinde standart altı sosyal koşullara yol açılmadan gelişme olanağı sağlamak.
- AB'nin Horizon Europe teknolojik gelişme programında daha aktif olarak yer almak ve bunun verimli biçimde yapılabilmesi için etkili bir biçimde yol gösterici bir mekanizma kurmak.
- Yeşil dönüşümü teknolojik ve genel gelişmenin temel ve kopmaz bir gelişme alanı haline getirmek.
- AB üyesi olmadığı için formel olarak üye olmasa da, Türkiye'nin AB Yeşil Mutabakatı sürecine başlangıç aşamasından itibaren olabildiğince entegre olmasını sağlamak.
- Türkiye'nin ihracat ürünleri kompleksite endeksinde duraklamış olan gelişmesinin yeniden başlaması ve hızlanmasını sağlamak.
- Yatırımlarda gerekli ölçek hedefini tutturmayı sağlayacak kaynak ve pazar teminini gözetmek ve proje desteklerini sağlamak
- Dünyada hızlanan ve genişleyen sayısallaşmayı çok daha ileriye taşıyarak genel teknolojik gelişme ve Sosyal Bilgi Ekonomisine dönüşüm süreçlerine yakınsatmak.
- Birey haklarını da koruyarak kamu hizmetlerinin verimliliğinin sayısallaşma ve yapay zekadaki yeni gelişmelerden mümkün olan azami ölçüde yararlanmak
- Jeneratif yapay zeka alanında hızla yeni kapasiteler yaratmak.
- Bu çerçevede GTP-4 gibi ve diğer jeneratif yapay zeka modellerinin "eğitiminde" kullanılan veriler konusunda kritik konularda Türkiye'ye bu alanda ihtiyaçlarına tekabül eden kontrolü sağlayacak gelişmeyi de gerçekleştirmek.
- Bir-bir buçuk yıl içinde kullanıma girmeleri beklenen otonom ajan sistemlerinin sağlayacakları olağanüstü olanaklardan yararlanmaya hazırlanmak, özellikle eğitim alanında

- Tüm bu uygulamalarda eşitliğin sağlanmasını öncelik olarak gözetmek.
- Türkiye'nin dünyadaki düşünce ağ bağlantılarında da güçlü bir konum kazanması.
- Dünya ekonomisi değer zincirleri, ağ bağlantıları ve gelişme süreçlerinde kalıcı olarak daha ileri konumlar sağlamak.
- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında teknoloji ve Ar-ge bileşenlerinin ve bunların Türkiye'ye aktarılabilirliğinin olabildiğince yüksek olmasını sağlamak.
- Yurt içinde ve dışında bu nitelikte ortaklaşa girişimler oluşturmak.
- Bilgisayar oyunları alanı dahil, özellikle gençleri teknoloji ağırlıklı ekonomik ve sosyal faaliyetler geliştirmeleri için mobilize etmek.
- Tüm bunlarla karşılıklı etkileşim içinde de olacak şekilde ve yeşil sosyal bilgi ekonomisi sürecindeki en önemli ve kapsamlı hedeflerden biri olarak start up'lar için uygun ekosistemi kurmak.

Sonuçta:

Jeneratif yapay zeka ile gelen olağanüstü yeni olanaklar ve ciddi tehlikelerle yükselen yeni bir teknoloji dalgası bütün dünya ekonomisin ve yaşamın çoğu alanını derinden etkileyecektir. Bilgi ekonomisine dönüşüm süreci şaşırtıcı ve yeni boyutlar kazandı. Geniş çapta, işsizlik, gelir ve eğitimde büyük eşitsizlik, ekonomik karmaşa, farkında olmadan yol açılan fiziksel tahribat gibi tehlikeleri önlemek, iklim ekonomisi ve diğer kritik alanlarda sürdürülebilirliği sağlamak, bilim ve teknolojiye sağlığa, eğitime, ekonomiye kadar pek çok alanda ortaya çıkacak çok büyük çaptaki yeni olanaklardan ve kapasitelerden yeterince yararlanabilmek için karar alma süreçlerinde değişiklikler de içeren yeni bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Kararların sonuçlarının önceden bütün kritik yönleriyle hesaplanması ve sosyal faktörlerin de ilk aşamadan başlayarak temel alınması, sosyal gelişmenin ekonomik ve teknolojik gelişme ile bir bütün oluşturduğu bilinciyle hareket edilmesi, bunlara tekabül eden niteliklerde bir yönetim yapısına ihtiyaç bulunmaktadır.

Sosyal Bilgi Ekonomisi bu ihtiyaçlara yanıt veren özellikleri taşıyan, dünya ve ülkeler için geçerli bir yaklaşım ve karar çerçevesi oluşturmaktadır. Ve teknolojinin topluma mal edilmesini sağlamaktadır. Yeni teknoloji dalgasına hazırlanan ekonomilerle hazırlanmayanlar arasında büyük farklar ortaya çıkacağına kuşku yoktur.

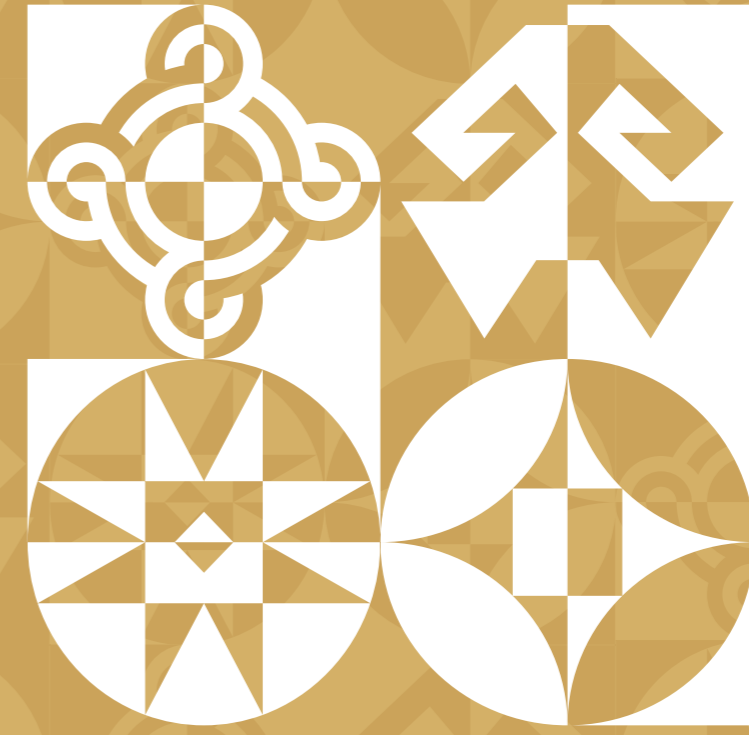
Türkiye'nin bu yaklaşımı benimseyerek Sosyal Bilgi Ekonomisi'ne dönüşümü güçlü bir biçimde gerçekleştirmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye bu dönüşümü başarıya kapasitesine sahiptir. Bu dönüşüm Türkiye'nin Cumhuriyetin 2. Yüzyılına kuruluşunun izdüşümünde güçlenerek girmesine olanak verecektir.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

ÇOKLUĞA VE BİRLİĞE DAVET

21 MART 2023

Mahmut Özgener

İzmir Ticaret Odası Başkanı TOBB
Yönetim Kurulu Üyesi

İş insanı, yönetici. İzmir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu Üyesi görevlerini sürdürmektedir. Türkiye Futbol Federasyonu eski başkanıdır.

Dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yer alma hedefinin yanına, dünyanın en inovatif 10 ekonomisi arasında Türkiye'yi görme vizyonunu da eklememiz gerektiğine inanıyorum.

İKTİSADİ İSTİKLAL

İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sayın Tunç Soyer,

Çok değerli katılımcıları,

Hepinizi İzmir Ticaret Odası adına sevgi ve saygıyla selamlıyor, kongrenin güzel ülkemizin gelecek on yıllarına ışık tutacak sonuçlara vesile olmasını diliyorum.

Ülkemizin yaşadığı büyük deprem felaketinin acılarının henüz çok taze olduğu günlerdeyiz. Bu acı uzun süre yüreklerimizi dağlayacak. Kaybettiğimiz canlara Allah'tan rahmet, yaralılarımıza acil şifalar, ailelerine ve milletimize bir kez daha başsağlığı diliyorum.

Saygıdeğer Konuklar,

Bazı tarihi olayları, dönüm noktalarını, üzerinden yüzlerce, binlerce yıl geçtikten sonra yeniden okuyoruz, öğreniyoruz ve irdeliyoruz. Gelecekte, geçmişe bakıyor, bugüne ve geleceğe dair yeni sonuçlar çıkarıyoruz.

Fütürist uzmanlar, sicim (parçacık fiziğinde kuantum mekaniği ile Einstein'ın genel görelilik kuramını birleştiren bir teori) veya oyun gibi farklı teorilere kafa yoran bilim insanları ve hatta bilim-kurgu yazarları; evreni,

dünyayı, olanla, yaşanmışla incelemekle yetinmez. Zamanın ve tarihin akışını düz bir çizgi üzerinden yorumlamaz.

Tarihteki her önemli olayı yarattığı etkilerle inceler ve sık sık "Ya yaşanmasaydı, ne değişirdi?" sorusunu sorarlar, senaryolar yazarlar. Bu sorgulamalar sonucunda bazı olayların "tarihin dönüm noktaları" olduğu çok daha net bir şekilde ortaya çıkar.

Peki İzmir İktisat Kongresi'ne de böyle bakabilir miyiz? Kongre, Türkiye Cumhuriyeti açısından tarihi bir dönüm noktası sayılabilir mi? Kongreyi etrafıca incelediğimizde bugüne ve geleceğe dair nasıl ipuçları yakalıyoruz?

Düz tarihi bir okuma değil, daha etraflı ve çok farklı etkenleri de işin içine katan bir bakış açısıyla incelediğimizde bize hangi verileri sağlıyor? Bundan 100 yıl önce bir araya gelmiş 1.135 kişi tam olarak neler hissetti, nasıl bir heyecan duydu, net olarak bilemiyoruz.

Bugün yaşadıklarımıza nasıl etki etmişler, Cumhuriyetimizin temellerini nasıl atmışlar, o gün aldıkları farklı kararlar gelecek 100 yılda genel çerçeveyi nasıl oluşturmuş?

Bu soruların tamamına kısıtlı bir zamanda yanıt vermek mümkün değil...

Ama 100 yıl sonra bu salonda bir araya geldiğimizde, İzmir İktisat Kongresi'nden bugüne kadar kısa bir inceleme yaptığımızda tarihimizin dönüm noktalarından biri olduğunu çok rahatlıkla söyleyebiliyoruz. Alınan kararların büyük bir bölümünün ne kadar olumlu etkiler yarattığını bugün daha iyi anlıyoruz.

Mustafa Kemal Atatürk, kongrenin olağanüstü güzel açılış konuşmasında ve daha sonra yaptığı değerlendirmelerde, İzmir İktisat Kongresi'nin en az Erzurum ve Sivas Kongreleri kadar önemli olduğunu dile getirmişti.

Temel olarak şu gerçeğin altını net bir şekilde çizmemiz gerekiyor: Kongrede alınan 291 karar daha sonra ülkemizin ekonomik ve sosyal yasaları olarak karşımıza çıkıyor.

Mustafa Kemal Atatürk'ün engin öngörülleri ve vizyonuyla konuşmasında aktardığı gibi: "Kongremiz; milletin ve memleketin hayat ve gerçek kurtuluşunu sağlamaya araç olacak kuralların temel taşlarını ve ilkelerini hazırlayıp ortaya koymak şekliyle, tarihte çok kıymetli bir hatırayı kazanacaktır.

Daha kurtuluş savaşının yorgunluğu ve acıları dinmeden, Mehmetçğin teri kurumadan Atatürk'ün müthiş bir uzak görüşlülükle ekonomik kurtuluş savaşına yönelmesi dikkat çekicidir. Büyük Önder, millet olarak kaybedecek bir dakikamızın olmadığını çok iyi bilmektedir.

O'nun savaşlar ve mücadelelerle geçmiş 57 yıllık kısacık ömrü boyunca askerlik kadar önem verdiği konulardan biri ekonomi, diğeri ise eğitim olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa Kongre'de adeta Türkiye'nin ekonomik rotasını çizmiş ve yabancı sermayeden, sanayiye, ticaretten, ihracata kadar çeşitli konularda çok net mesajlar vermiştir.

Konuşma baştan sona kurulacak Cumhuriyetin iktisadi politika tercihlerini ve kalkınmanın kodlarını içeren ve yeni Türkiye'nin vizyonunu ortaya koyan bir manifesto niteliğindedir.

Bağımsızlık benim karakterimdir diyen Atatürk'ün konuşmasında sık sık kullandığı İktisadi İstiklal sözü de bu duruşunu yansıtmaktadır.

Saygıdeğer Konuklar,

Atatürk delegelere seslenirken diyor ki: *EL KANA'ATU KENZÜN LA-YÜFNA*

Bugünün Türkçesi ile *“Kanaat, tükenmez bir hazinedir”* ya da bildiğimiz *“bir lokma, bir hurka”* felsefesi.

“Bu felsefeyi yanlış yorumlama yüzünden bu millete büyük kötülük edilmiştir. Allah yarattığı nimet ve güzellikleri insanların faydalanması için yaratmıştır. Allah zeka ve aklı bunun için verdi. Eğer vatan kúpuru dağ ve taşlardan, vıran köy, kasaba ve şehirlerden ibaret olsaydı onun zindandan farkı olamazdı. Bu vatan çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya layıktır. Bu ekonomi ile mümkündür. Öyle bir ekonomi devri ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin ve o nedenle bilerek ona göre lazım olan önlemleri alsın.”

Atatürk'ün konuşmasında ortaya koyduğu fikirler ve işaret ettiği hedefler öyle bir vizyonu yansıtmaktadır ki, üzerinden bir asır geçmiş olsa dahi geçerliliğini korumaktadır.

Bu nedenle ilk Kongre; bu gelişme perspektiflerinin ortaya konulması açısından uygun bir tartışma zemini oluşturmuştur. Kongreye ulusal ve uluslararası her kesimden katılımın yüksek düzeyde olması da

Türkiye'nin ekonomik vizyonunun geniş bir uzlaşma temelinde belirlenmesi açısından fayda sağlamıştır.

Bugün idrak ettiğimiz İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, dünyada büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemde yapılmaktadır. Birinci İktisat Kongresi'nde olduğu gibi bugün gerçekleştirdiğimiz kongrenin de tüm toplum kesimlerinin temsil edildiği katılımcı bir anlayışla düzenlenmesini çok önemli ve değerli buluyorum.

Değerli Katılımcılar,

Bugün sizlerle önümüzdeki yüzyılda daha iyi bir Türkiye için mevcut durum değerlendirmesiyle birlikte gelecek vizyonumuzu da paylaşmayı diliyorum.

Eğitimde çağdaş standartları yakalamış, vergi, adalet, sosyal güvenlik ve sağlık sistemi mükemmel çalışan, gelir dağılımı eşitsizliğini çözmüş, kadına yönelik şiddetin olmadığı, tarımda yapılanmayı tamamlamış ve sanayi üretiminde çarkların verimli ve çevreye saygılı yeni teknolojilerle döndüğü, genç işsizliğin ürkütücü boyutlarda olmadığı, iş sağlığı ve iş güvenliğinin dünya standartlarında uygulandığı, ticarete ve endüstride yenilikçilik ve rekabetçiliğin hakim olduğu güçlü bir ekonomiye sahip, insanımızın bu ülkede yaşamaktan gurur duyduğu, demokrasisi gün geçtikçe kökleşen, hukukun üstünlüğünü temel alan, dünyada imajı ve itibarı sürekli olarak yükselen, mutlu ve barış içinde bir Türkiye hayalimiz var.

Hepimizin özlemlerini de yansıttığına inandığım bu konularda hala ciddi sorunlarımız olduğu da ortada.

Hiç kuşkusuz ülkemiz tarım, ticaret, sanayi alanında Cumhuriyetimizin kuruluşu ile başlayan yıllardan bugüne yaşadığı ekonomik ve siyasi krizlere, teröre ve atlattığı sayısız badirelere rağmen ekonomik ve sosyal kalkınmada çok önemli gelişmeler kaydetti ve mucizelere imza attı ve atmaya devam ediyor.

Özellikle Atatürk'ün 10. Yıl Nutku'ndaki *“Az zamanda çok ve büyük işler yaptık”* sözlerinde anlamını bulan kalkınma hamleleri en az kurtuluş savaşımız kadar değerli ve bu toprakların insanların azmini ve kararlılığını yansıtan bir başarı öyküsüdür.

Ancak, objektif bir bakış açısı ile bakıldığında sonraki yıllar içinde bütün olumlu gelişmelere rağmen uzun süredir Türkiye ekonomisinin kronik bazı yapısal sorunlarının hala devam ettiği görülmektedir.

Bu kapsamda gelir dağılımındaki adaletsizlik, girdi maliyetlerinin artışı, ithal girdilere dayalı üretime yönelme, üretken yatırımların gerilemesi, yabancı sermaye girişlerinin göreceli olarak azalması, özellikle eğitilmiş genç kesimi etkileyen işsizlik ilk etapta sayılabileceğimiz olumsuz etkenlerdir.

Buna rağmen, geldiğimiz noktada Cumhuriyetimizin 100. gurur yılını kutlayacağımız bu yıl dünya'nın en büyük ekonomileri arasında üst sıralarda yer alan Türkiye'nin güçlü bir siyasi irade, doğru planlama ve iyi yönetim uygulamaları ile ikinci yüzyıla damgasını vuracağına yürekten inanıyorum.

Dünya her alanda belirsizlik ve buna bağlı risklerin arttığı, hatta *“yüksek risk”* altında çalışmanın *“Yeni Normal”* olarak kabul edildiği önemli bir dönemden geçiyor. Tüm ülkeler bu Yeni Normal denilen sürece uyum sağlamaya çalışıyorlar.

Bu süreçte iş yapmak, özellikle de sürdürülebilir büyüme ve karlılık hedeflerini yakalamak eskisine kıyasla oldukça zor.

Dünyada değişen koşullar ve yeni dönem, siyaset dünyasında ihtiyacımız olan liderlik anlayışını da küresel ölçekte etkiliyor. Ülkeler sisli ortamda uzakları görebilen, proaktif davranan, belirsizlikler karşısında yılmayan, kaos ortamında karar alma kabiliyetlerini mükemmel şekilde kullanabilen, çevresel faktörler ne kadar zorlu olursa olsun ülkesini güven ortamında yönetebilecek liderlere ihtiyaç duyuyor.

Bu dönemde çevik ve yalın organizasyon tipleri de daha önemli hale geliyor. Yenilikçilik, hız, suyun akış yönünün tersine yüzebilenler, oyun değiştiriciler, şirketlerdeki aktivistler başarıyı yakalamada oldukça önemli roller oynuyor.

Değerli Katılımcılar,

Küreselleşme süreci iletişim ve bilişim teknolojilerinin itilimiyle güçlenerek ve yayılarak tarım toplumunu sanayi toplumuna dönüştüren süreci noktalamış ve bilgi toplumu paradigmasını her yönüyle toplumsal ve ekonomik hayata yerleştirmiştir.

Özellikle yeni yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen değişimler, hem niteliksel hem de niceliksel olarak sürekli artarak dönüşümsel bir boyuta evrilmiştir. Bu nedenle, yeni yüzyılın iktisat politikaları belirlenirken sanayi

toplumundan bilgi toplumuna , yüksek teknolojiye, ağ ilişkilerine, katılımcı demokrasiye, doğa ve birey ilişkisine önem veren yaklaşımlar temelinde hareket edilmelidir.

Yeni yüzyılın ekonomik tercihleri içinde yükselen değerler: girişimcilik, geleneksel statik ekonomi yaklaşımları yerine dinamik tecrübe ekonomisine ve yenilikçi öğrenen ekonomiye geçiş, kamuda ve özel sektörde değer zinciri yönetimi, bilgi tabanlı ekonomi politikaları ile toplumsal değer yaratmak olmalıdır.

Rekabetçi üstünlüklerini sürdürebilen ülkelere bakıldığında ortaya çıkan tabloda, temel yeteneklerine odaklanan, sürekli yeniliklere açık, araştırma bütçelerine sahip, esnek politikalarla içsel ve dışsal koşullara en kısa sürede uyumlaşabilen ve yoğun bir kültürel dokuya sahip ekonomiler yer almaktadır.

Avrupa Birliği bugün 2030-2050 yılları için Yeşil Muhabakat'tan enerjiye, üretime, rekabete ve sosyal politikalara kadar uzanan bir perspektifte hedeflerini koymakta ve yeni bir küresel rekabet mimarisi geliştirmeye çalışmaktadır. Bu devrimin temel tartışma konuları yeşil ekonomi, enerji güvenliği ve iklim değişikliğidir.

Avrupa Birliği'nin 2030 için akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme olarak belirlediği üç boyut, Türkiye için de çok önemlidir. Akıllı büyümede bilgi, inovasyon, eğitim ve dijital toplum öne çıkan değişkenlerdir. Kapsayıcı büyümenin ana parametrelerini ise işgücü pazarına artan katılım, beceri kazandırma ve yoksullukla mücadele oluşturmaktadır.

Dijital devrimin, bilişim ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin tetiklediği halihazırdaki yeni dünya düzeni *“internet çağı”* veya *“dijital çağ”* olarak adlandırılmaktadır.

Pandemi gibi küresel düzeyde yıkıcı etkileri olan krizlerin tedarik zincirlerinde sebep olduğu kırılmalar girdi yönetimi, lojistik, üretim ve ticaret akışlarını yeni koridorlara yönlendirmektedir.

Türkiye; önümüzdeki on yıllarda ekonomik potansiyelini ve üretim gücünü akılcı kullanarak, çalışmalarını *“Güvenli Tedarik Zincirleri”* arasında yer alacak şekilde yürütmelidir.

Dijital çağda çok önemli sorunlardan biri ne yazık ki dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında her alanda var olan büyük farkların internet ve dijital

alanda da aynen devam etmesidir. Sıklıkla dile getirilen ve “dijital uçurum” olarak adlandırılan bu olgu, üzerinde önemle durmamız gereken bir sorundur.

Doğru ve geçerli bilgiye eşit olarak ulaşma, iletişim özgürlüğü ve dijital dünyanın getirdiği yeni risklerden korunma, veri kullanımı, veri güvenliği ve kişisel verilerin korunması gibi konular en doğal yeni insan haklarıdır.

Yeni yüzyılın ikinci çeyreğinde Türkiye’yi bekleyen en önemli meydan okumalardan biri bu alanda olacaktır. Bu nedenle, üniversitelerimizi nitelik ve nicelik olarak bilimsel araştırmalar, eğitim ve öğretim, topluma hizmet kriterleri çerçevesinde yeniden yapılandırmalıyız.

Global bir pandemiyi sona erdiren insanların ülkemizden doğduğu ve büyüdüğü gerçeğinden hareketle, bilim insanlarımızın başka ülkelere göç etmeden, Türkiye’deki gelişmiş laboratuvar imkanlarıyla insanlığın en yakıcı sorunlarına çözüm bulmasını sağlamalıyız.

Bio-teknolojiler konusunda atılımlar yapıp sağlık, ilaç, kimyasal teknolojiler, tarım, gıda üretimi konusunda öncü ülke haline gelmeliyiz. Birçok alanda dünyanın geleceğini değiştiren genetik mühendislerinin ülkemizden çıkması için gerekli koşulları oluşturmalıyız.

Değerli Konuklar,

Bugün e-ticaretin yüzde 90’dan fazlası Kuzey Amerika, Asya-Pasifik ve Batı Avrupa’da gerçekleşmektedir. Dijital alan istatistikleri üreten kuruluşların ve Dünya Ticaret Örgütü’nün verilerine göre küresel e-ticaret hacminin, 2022 yılında 5,5 Trilyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir.

E-ticaret hacmi her yıl neredeyse iki kat büyümektedir. Bu gerçeğin ışığında, yüzyılın ikinci çeyreğinde bu yarıştan kopmamak için güçlü stratejiler geliştirmeliyiz.

Sanayi 4.0 kavramını yeni gündemine alan bizim gibi ülkelerin yanısıra Avrupa’nın ve dünya’nın sanayi devleri üretim davranışlarını kökten değiştirecek adımları atmakta ve hızla uygulamaya geçmektedir.

Teknolojide, üretim modellerinde mevcut kavramlar

birer birer anlamını yitirmekte ve yeniliğin, inovasyonun, girişimciliğin yönlendirdiği yeni endüstri devrimi hayatımızda çok köklü değişimler yaratmaktadır.

On milyonlarca öğrenen makinenin olduğu, milyarlarca cihazın ve otomobillerin internet arayüzleri ile tüketicinin günlük hayatını kolaylaştıracak şekilde haberleştiği, insan-makine ilişkisinin yepyeni bir şekil aldığı bir dünyaya tanık oluyoruz.

Dünya Ekonomik Forumu’nun 2016 yılında yayınladığı *Beyaz Kitap’ta* da dijital çağa başarılı bir uyum için dört temel faktöre dikkat çekilmektedir: Dijital İş Modelleri, Operasyonel Modeller, Yetenekler ve Beceriler ile İzleme Metrikleri.

Türkiye açısından konuyu değerlendirdiğimizde önümüzde Endüstri 4.0 gibi bir fırsat ve aynı zamanda tehdit penceresinin aynı anda açıldığını görüyoruz. Hangi pencereden bakacağımızı hep birlikte göreceğiz. Üretim ekonomisinde rekabet gücü, sürdürülebilirlik, katma değeri yüksek ürün ve hizmet üretmek anlamına geliyor.

Endüstri 4.0 ile Türkiye’deki üretim sektörlerinde verimlilik artışının yüzde 4 ila 7 arasında olacağı tahmin edilirken, bu çerçevede oluşacak ekonomi yoluyla kazanılacak rekabet avantajının, sanayi üretiminde yıllık yaklaşık yüzde 3’e kadar ulaşabilecek bir artışı sağlaması bekleniyor.

Endüstri 4.0 ile sanayinin daha az maliyetle üretim, minimum enerji kullanımı, zaman kazanımı, daha az kaynak ve enerji kullanımı gibi ya da bunların yanında yüksek hızda ve güvenilirlikte çalışma, geleneksel işlere göre daha fazla verim ve daha kaliteli ürün üretimi bu dijital dönüşümün kazanımları arasında yer alacaktır. Bu durum değer zinciri yönetiminin tümüyle gözden geçirilmesi anlamına gelmektedir.

Değerli Katılımcılar,

Yine çok önemli olduğuna inandığım veri üretimi ve yönetimi boyutuna da değinmek istiyorum. Hepimizin tanık olduğu gibi bilgisayarların gücü 1970’lerden bu yana her yıl ikiye katlanırken maliyetleri aynı oranda düştü. Şu anda aklınıza gelebilecek her türlü insan aktiviteleri (uykudayken bile) dijital olarak kaydediliyor.

Son iki yılda üretilen veri tarihte kaydedilen tüm veriden daha fazla.

6 milyardan fazla akıllı telefon kullanımında ve her yıl bunlara milyonlarca akıllı telefon daha ekleniyor. Telefonlar, laptoplar, sensörler, tabletler, kameralar gibi aletlerin her yıl ürettikleri verinin büyüklüğü 3.5 hexabyte büyüklüğünde.

Big Data ya da başka bir deyişle Büyük Veri Analitiği ve dijital araçlar, iş yaşamı ve tüm sektörlerle birlikte yaşamın bütün alanlarında bir değişim ve dönüşüm fırtınası estiriyor. Büyük ölçekli firmalar kadar KOBİ’lerin de bu fırtınaya hazırlıklı olması gerekiyor. Artık her şirketin bir veri madencisine ve analistine ihtiyacı var.

Doğru verilerin üretimi, işlenmesi, bilgiye dönüştürülmesi ve akılcı kullanımı yoluyla ülkemizin, ekonomik ve sosyal gelişme eğilimleri yönetilmeli ve izlenmelidir.

Değerli Katılımcılar,

İkinci yüzyılda Avrupa Birliği’nin Türkiye’nin ihracatında hala ağırlıklı bir payının olması çeşitli sektörler açısından ciddi bir risk yaratabilecektir.

Tek ihracat pazarına yüksek orandaki bu aşırı bağımlılığın, Kongre hazırlık toplantılarında sıklıkla dile getirildiği gibi pazar çeşitlendirmesiyle giderilmesi hedeflenmelidir.

İhracatta en önemli sıkıntı, krizi yoğun ve uzun süreli yaşayan Avrupa ekonomilerine yönelik çalışan KOBİ’lerde olmaktadır. Çünkü bu ülkeler kriz koşullarında ilk olarak talebi kısma yönünde davranan ekonomilerdir.

Başta Afrika ekonomileri olmak üzere, küresel ekonomi ile henüz finans ve reel sektör boyutunda fazla bütünleşemeyen ülkeler küresel krizlerin etkilerini daha hafif hissettiklerinden bu pazarlara odaklanmak, akılcı bir strateji olacaktır.

Değerli Katılımcılar,

Türkiye iç ve dış faktörlerin etkisinde zorlu bir süreçten geçiyor. Bunun ötesinde de son yıllarda büyük bir dönüşüm yaşayan ülkemizde çok önemli konularda köklü değişiklikler gerekiyor. Eğitim, vergi, sağlık,

sosyal güvenlik ve adalet sistemindeki reform beklentileri bu gündemin en önemli maddeleri.

Toplum siyaset mekanizmasından bu reformların hızla gerçekleştirilmesini istiyor. Ancak, bunlar yapılırken demokratik ülkelerdeki danışma, vatandaşın görüşünün alınması ve katılımcılık anlayışıyla hareket edilmeli.

Aksi takdirde her yirmi yılda bir yaşadığımız anayasa tartışmalarını yine yaşayıp, sürekli değişen eğitim uygulamalarımız gibi beklentileri karşılamayan ve çağın gerçeklerinden uzak sistemlerle dünya ile rekabet etmeye çalışırız.

Hemen her alanda düşünce setlerimizi değiştirip yeni dünya düzeninin gereklerine uyum sağlamak zorundayız. Bazı doğru bildiğimiz yanlışları hızla düzeltmek gerekiyor.

Değerli Katılımcılar,

Medya ve sivil toplum örgütleri demokrasilerde denetim ve denge unsuru olan iki büyük güçtür. Bu iki gücün sinerjik iş birliğinin ortaya koyduğu şeffaflık, bilgilendirme ve hesap verebilirlik ortamı sağduyulu siyasetçiler ve diğer yöneticiler için bir şanstır.

Ülke yönetimine hâkim olmasını dilediğimiz açık iletişim, danışma ve bilgi paylaşımını demokratik süreçlerin işleyişine olumlu yönde katkı sağlayacak önemli bir kazanım olarak görüyoruz.

Siyaset ve bilim insanlarımızın, iş dünyası temsilcilerimizin ve vatandaşlarımızın hep birlikte en önemli gündem maddesi; gelecek yüzyılın Türkiye’si olmalı. Ancak, genellikle her konuya gündelik bakış açıları ve şablonlarla yaklaştığımız için sıra bir türlü ufuktaki Türkiye’ye gelmiyor.

Gündelik kararların arkasına sığınıp ülkemizin bugününü kurtarıırken, yarınlarının nasıl olması gerektiği göz ardı ediliyor. Bu anlayışı değiştirmenin sorumluluğu yine hep birlikte bize düşüyor. Çünkü, yarınları konusunda kocaman bir soru işareti olanlar bizim çocuklarımız ve onların geleceğinden de bizler mükellefiz.

Değerli Konuklar,

Herminio Blanco, bizim gibi gelişmekte olan ülkelere teknolojik gelişmelerin üstesinden gelebilmeleri için üç strateji öneriyor:

1. Teknolojik gelişmelerin üretkenlik yapılarına zarar vermemesi için savunma önlemleri almak.
2. Global endüstrilerde meydana gelen hızlı değişimlerin yarattığı fırsatlardan yararlanmada avantaj sağlayacak taktik hamlelerin yapılması.
3. Seçilmiş sektör ve pazar bölümlerine yatırım yapmak ve üretkenlik yeteneğini geliştirecek uzun vadeli politikalar oluşturmak.

Her ülke gibi Türkiye de global güç ve akımlardan kaynaklanan olumlu veya olumsuz etkileri hissediyor. Bu etkilerin yarattığı fırsatları ve tehditleri kendi kapasitemizi ve güçlü olduğumuz alanları çok iyi belirleyerek sözünü ettiğimiz stratejik hamleleri gerçekleştirmeliyiz.

İçinde bulunduğumuz zorlu konjonktürde Türkiye'nin, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa asla tahammülü yok. Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçiminden sonra hızla yeniden ekonomi gündemine dönülmesi gerektiğini de önemle vurgulamak isterim.

Uzun süredir uygulanan ekonomi politikalarında artık bir başka aşamaya geçmeye ihtiyacımız var. Türkiye ekonomisine bir kuantum sıçraması yaptıracak güçlü ve küresel ölçekte rekabetçi bir ekonomiye hızla geçiş yapmak, en önemli hedeflerimiz arasında yer almalıdır.

Bu ekonominin sürükleyici güçleri mutlaka ve mutlaka verimlilik, inovasyon ve girişimcilik olmak zorundadır. Türkiye, bir yandan yeni hedefler doğrultusunda ilerlerken diğer yandan da bilgi ekonomilerinden beslenen yeni bir üretim kültürü, verimliliği esas alan yenilik odaklı bir sanayi yapısı ve girişimcilik ekosistemini destekleyen entegre politikalar ile bir sonraki çeyrek yüzyıla hazırlanmalıdır.

1990'lardan sonra dünyadaki sanayileşme hızına yeterince uyum sağlayamayan Türkiye, süratle gelecek vizyonu doğrultusunda adımlar atmaya başlamalıdır. Son yıllarda öncelikli sektörlerin yeniden belirlenmesi ve

teşvik edilmesine yönelik yapılan çalışmaları önemsiyoruz. Ancak, tercihler çok sağlam projeksiyonlara ve ekonomik analizlere dayalı olarak yapılmalıdır.

İmalat sanayiinde Türkiye, 20-30 yıllık senaryolara dayalı ciddi bir stratejik planla hareket etmelidir. Bu stratejide, sektörel tercihler yapılırken olmazsa olmaz kriterler; sürdürülebilirlik, yüksek katma değer yaratma gücü, orta ve yüksek teknolojili ürünlere dayalı dış pazar potansiyelidir.

Bütün bu tespitlerin ışığında izninizle birkaç konuya daha değinmek istiyorum. Türkiye, petrol dışında sanıldığı gibi kaynakları göreceli olarak sınırlı bir ülke değildir. Bu kaynakların içinde en değerlisi de insandır. İnsan kaynağımızın en üst düzeyde eğitilmesi ve akılcı kullanımı ile birçok sorunun üstesinden gelebiliriz.

İkinci olarak ekonomide istikrarın korunması önemlidir. Ancak, istikrar içinde kalkınmanın temel yapı taşları demokrasi ve özgürlüklerin, adalet duygusunun, toplumsal barışın ve güvenin koşulsuz bir biçimde korunması ve gelişmesidir. Burada en büyük sorumluluk payı da siyaset insanlarımıza düşmektedir.

Yeni yüzyılın ikinci çeyreğinde bir diğer önemli konu; bir yandan akıllı sanayileşme adımları atılırken tarım ve hayvancılığın da ihmal edilmemesi ve yeni bir anlayışla ele alınarak geliştirilmesidir. Tarıma dayalı organize sanayi bölgelerinin sayısını artırarak çevre dostu, dijital tarım teknolojilerinin de kullanıldığı iyi tarım uygulamaları ile iç ve dış pazarlara yönelik üretim desenini geliştirmeliyiz.

Dördüncü husus; doğru politika tercihleriyle kredi risk priminin ve ülke riskinin kabul edilebilir seviyelere çekilmesi ve Türkiye'nin yeniden doğrudan yabancı sermaye ve portföy yatırımlarını çekebilecek şekilde uluslararası yatırımcıların, finans piyasalarının odağına girmesidir.

Değerli Katılımcılar,

Çevremizdeki ateş çemberini ibretle izliyoruz. Ayrışmanın bir kısmı komşumuz olan ülkeleri nerelere savurduğunun, insanlara hangi acıları yaşattığının örneklerini görüyoruz ve Atatürk'ün “*Yurtta Barış Dünya'da Barış*” düsturunun önemini bir kez daha anlıyoruz.

Türkiye, bu güzel topraklarda yaşayan insanların aynı ortak duygularda buluştukları, aynı ideali paylaştıkları

bir ortamda birlik, beraberlik ve kardeşlik içinde yoluna devam edecektir. Buna içtenlikle inanıyorum.

Sağlıklı işleyen bir demokrasi güçlü ve dinamik bir sivil topluma dayanır. Örgütlü toplum, ortak akılda buluşarak yönetim ve demokratik temsil süreçlerine katılım açısından kilit rol oynamaktadır.

Demokrasinin kök salması ve gelişmesi süreci sivil toplum sayesinde ivme kazanıyor. Bu nedenle, toplumun demokrasiye ve yönetime katılımı oy verme hakkı ile sınırlı kalmamalı ve bireyler sivil toplum örgütleri yoluyla karar ve politika oluşturma mekanizmalarına daha etkin katılım göstermelidir.

Sonuç olarak, fikir ve ifade özgürlüklerinin kullanılması açısından en uygun ortamlardan biri olan sivil toplum kuruluşları, bağımsız medya ve üniversiteler devletin ve demokrasinin sağlıklı işleyişinin en güçlü teminatı olacaktır.

Türkiye olarak özgür düşünen, tartışan, eleştiren, sorgulayan ve hakkını arayan bir toplumsal yapıyı kurmak zorundayız. Bu süreçte ayrıca hukukun üstünlüğünün; kalkınmanın, refahın ve toplumsal barışın ön koşulu olduğu anlayışını temel almalıyız.

Atatürk'ün tarif ettiği çağdaş uygarlık yolunda demokrasi, hukukun üstünlüğü, laiklik ve tam bağımsızlık gibi değerlerin üzerine inşa edilmiş olan Cumhuriyetimize, hep birlikte sahip çıkmaya devam edeceğiz.

Cumhuriyet'in temel değerlerine aklı ve yüreği ile sahip çıkmak aydın iş insanlarının ve özgürlüğün bağımsızlığın değerini bilen her yurttaşın vatandaşlık sorumluluğudur.

Değerli Delegeler,

Toplumsal gelişimin ve değişimin anahtarı kadındır. Kadınların iş hayatında düşük oranda istihdam olmağı bulması kadın emeğine bakış açısındaki olumsuzluklardan kaynaklanmaktadır. Oysaki kadınların iş dünyasında güçlenmesi ülke refahını artıran en önemli faktörlerden biridir.

Cinsiyet eşitliği, “*Bütün Erkek ve Kadınlar için İnsana Yakışır İş*” Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün temel ilkelerindedir. Örgüt, kadınlara istihdam yaratma, eğitim, girişimciliği geliştirme, işgücü

piyasasına daha iyi erişim sağlama ve fırsat eşitliği gibi yollarla daha fazla iş imkânı sağlamayı amaçlamaktadır.

Kadın-erkek arasında fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için çalışma yaşamı ile ilgili gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, yasaların uygulanmasında gerekli özenin gösterilerek uygulama sorunlarının acilen çözülmesi, toplumsal yaşamın her alanına, evde-okulda-işte eşitliğe aykırı süregelen kalıplaşmış geleneksel, toplumsal düşünce ve davranış biçimlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Saygıdeğer Katılımcılar,

Tüm dünyada “*Tarihin sıfır noktası*” olarak nitelenen merkezlerin ülkemiz toprakları içinde olduğunu görmek gurur verici ama bir yandan bize büyük sorumluluk yüklüyor. Her zaman ilk olmalıyız, yeniye hedeflemeliyiz, insanlığın dönüşümünün mimarları olmalıyız.

8.500 yıllık tarihiyle İzmir; ilklerin, yeniliklerin, uygarlıkların doğup geliştiği, kültürel varlıkları ve liman kenti özelliği ile dünyayla bütünleşmiş bir kenttir. İzmir, sahip olduğu bu birikimiyle, küreselleşme olgusunu en iyi şekilde anlayan ve gündelik yaşama yansıtan şehirlerin başında geliyor.

Ege'nin tüm illeri ile birlikte yerel dinamikleri küresel ekonominin kurallarına uygun bir şekilde planlayarak yaratacağımız sinerji ile bu potansiyeli, İktisat Kongresi'nin hedefleri doğrultusunda Türkiye ekonomisinin itici gücü haline getirebiliriz.

Bu noktada, dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yer alma hedefinin yanına, dünyanın en inovatif 10 ekonomisi arasında Türkiye'yi görme vizyonunu da eklememiz gerektiğine inanıyorum.

Bizlerin iş insanları olarak umutsuz ve karamsar olma lüksümüz yok. Çünkü tüccar ve sanayici olarak müteşebbis kimliğimizle omuzlarımızda çok büyük bir sorumluluk taşıyoruz.

Çalışanlarımıza, tedarikçilerimize, müşterilerimize, ailelerimize ve ülkemize karşı sorumluyuz. Çünkü biz rahatı değil, mücadele etmeyi ve risk üstlenerek ülkemize faydalı olmayı seçtik.

Değerli Katılımcılar,

Bugün de pes etmeden, Türkiye ekonomisinin gücüne ve Türkiye'nin parlak geleceğine olan inancımızı koruyarak, insanımızın zor günlerde mucizeler yaratarak hep bir çıkış yolu bulduğunu hatırlayarak ve özellikle de geleceğimizi inşa edecek çocuklarımıza, gençlerimize güvenerek yolumuza devam edeceğiz.

Yeni yüzyılın önümüzdeki yıllarında bu kongre bildirgelerinde ortaya koyduğumuz vizyon, ilkeler ve değerler ışığında daha çok çalışacak, daha çok üretecek, daha hakça paylaşacak ve hep birlikte düzlüğe çıkacağız.

Bu düşüncelerle sözlerime son verirken Kongre'yi düzenleyen İzmir Büyükşehir Belediyesinin değerli Başkanı Sayın Tunç Soyer'e, çalışma arkadaşlarına, kongre sürecinde büyük katkıları olan akademisyenlere, aydınlara, delegelere ve emeği geçen herkese teşekkür ediyor, Kongre'nin ülkemize çok yararlı sonuçları olacağına olan inancımınla tüm katılımcılara ve değerli konuşmacılara saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Bu vesileyle, başta Ulu Öderimiz Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK olmak üzere, ilk kongrenin karar vericisi olan 1.135 delegeyi saygı ve rahmetle anıyorum.

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Neptün Soyer

S.S. İzmir Köy Koop Birliği Yönetim Kurulu Başkanı

Cumhuriyet tarihinin en önemli tarımsal örgütlenme yapılarından biri olan İzmir Köy Kooperatifleri Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Neptün Soyer 2016 yılında İzmir Köy Koop Birliğine "ilk kadın" başkan olarak seçildikten sonra kırsalda 116 birim kooperatif ve binlerce çiftçi ortağı ile çiftçinin ve tarımın hak ettiği itibarı kazanması için çalışıyor.

KOOPERATİFLERDE BİRLEŞEREK ÇOĞALAN "KÖYLÜNÜN ÖRGÜTLÜ GÜCÜ"

Yüzyıl sonra tekrar burada bizim de çiftçiler olarak bir sözümüzün olması bizi çok gururlandırdı.

Kooperatif insan ihtiyaçlarının karşılıklı yardımlaşma yoluyla giderilmesini sağlamak ve ortakların çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulan ekonomik bir kuruluştur. Kooperatif, fertlerin tek tek altından kalkamayacağı işleri gerçekleştiren mükemmel bir dayanışma kuruluşudur. Amacı nedir? Mustafa Kemal Atatürk'ün 1920'de başlatmış olduğu kooperatifçilik hareketi ile sekteye uğrayan bir dönemden sonra, 1960'lı yıllarda müthiş bir atılım olmuş İzmir'de. Bu atılımın yaşayan başkanları da var, bize yol gösteren. Kooperatifçiliğin amacını, Bademli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin kurucu başkanı, Köy Koop'un kurucu başkanlarından ve Türkiye'ye o tohumları serpen Mustafa Başer'den dinlemenizi istiyorum.

"Kooperatifin amacı nedir? Üreticileri birleştirip, birleşen üreticilerin ürettikleri ürünleri kaliteli yetiştirelim, kaliteli ürünleri piyasaya sürelim, değerli fiyatlarla alın terimizin karşılığını alalım."

Evet, birleşelim. *"Kanaatim odur ki, muhakkak surette birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zayıfla bir kuvvet linin birleşmesinden bahsetmiyorum. Birleşmenin böylesi, zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir"* sözleriyle Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarında yine İzmir'de kooperatifçiliğin önemini anlatmıştır.

Kooperatifçiliğin kökleri Anadolu'nun imece geleceğine uzansa da ilk tohumlar genç Cumhuriyetin temelleriyle birlikte Mustafa Kemal Atatürk tarafından atılmıştır. 1920 yılında ülkenin birçok yeri işgal altındayken, Atatürk o tarihte ülkeyi savaşla kurtaracağından sonra da yeni bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti kuracağından o kadar emindir ki, yeni devleti kurmak için Kurtuluş Savaşı'na başlamadan önce ekonomi mücadelesine başlamayı gerekli görmüş ve bu ekonomi mücadelesinde en önemli unsurlardan biri olarak gördüğü kooperatifçiliği geliştirmek için gerekli olan Kooperatif Şirketler Yasa Tasarısını bizzat hazırlayarak Meclis'e sunmuştur.

1923 yılında İktisat Kongresi açılış konuşmasında söyleyeceği gibi Atatürk, ekonomik mücadeleye

Kesin olarak söylemeliyiz ki kooperatifleşmeden küçük üreticinin verimli, etkili tarım yapması, emeklerinin karşılığını alması mümkün değildir.

askeri mücadele kadar ve hatta ondan çok daha fazla önem vermiştir. İşte bu tasarı ile askeri mücadeleden önce ekonomik mücadeleye başlamanın önemli bir adımını atmak istemiştir. Gene yaşayan başkanlarımızdan Köy Koop'un bu sefer bilimsel olarak yol göstericisi olan ve Atatürk'ün, *Atatürk ve Kooperatifçilik* kitabıyla kooperatifçiliğe nasıl yaklaştığını, heyecanını nasıl anlattığını Profesör Doktor Ziya Gökalp Mülayim'den öğrendik biz. Kendisi hem bilimsel olarak kooperatifçiliğe müthiş bir katkı koymuştur, aynı zamanda da Ecevit hükümeti döneminde yaptığı senatörlük ile de bunun siyasette nasıl değer kazanabileceğini ortaya koymuştur. Ve çok heyecanla anlatır Atatürk'ün nasıl bir lider olduğunu. Profesör Doktor Ziya Gökalp Mülayim:

"Cumhuriyet kurulmadan önce Atatürk'ün kooperatifçilik hareketine başladığını görüyoruz. Daha Meclis açılır açılmaz 1920'de Atatürk, ilk meclise sevk edilen kanunlardan birisini hazırlıyor: Kooperatif Şirketleri Kanunu. Düşünün 1920'de, daha Kurtuluş Savaşı yapılmamış, Türkiye Cumhuriyeti kurulmamış, Atatürk yaptığı devrimleri bizzat uygulayan insandır. Kooperatifçiliği de hem düşünce anlamında ele alıyor hem de uyguluyor. Mersin'de çiftliği vardır, orada otuz tane köylü ile aynı

dilekçe altına imza atıyor 1 numaralı imzacı olarak. Atatürk aynı zamanda bir kooperatif kurucusudur. Atatürk zaten hem bir tüketim kooperatifi - Memurlar Tüketim Kooperatifi- hem de tarım kredi kooperatifi- Tarım Kredi kurucusudur. Dünyada eşi yoktur yani iki tane kooperatifin kurucusu ve ortağı olan bir devlet adamı yoktur.”

Evet, böyle bir dünya lideri yoktur. Atatürk'ün hazırladığı Kooperatif Şirketler Kanun Tasarısı tümüyle kanunlaşmamış ise de, tasarının 28 Aralık 1920'de Meclis Genel Kurulu'nda görüşülüp oylanarak kabul edilmiş olan 5 maddesi çok önemlidir. 5'inci maddesi köy, çiftçilik ve tabii ki tarımın geleceği açısından da ayrı bir önem arz etmektedir. Beşinci madde aynen şöyledir: *Ziraat müdür ve memurları ile ziraat, ticaret ve sanayi odaları yöneticileri ve tüm öğretmenler, kooperatiflerin kurulması hususunda köylüye yardım etmek ve bu konuda gerekli bilgilerle done almakla yükümlüdürler. Bunu yerine getirmeyen memurlar ve öğretmenler görevlerini yapmamış sayılırlar.*

İktisat Kongresi'nde çiftçilerin talepleri ve aldığı kararlarda köylerde eğitim çok önemlidir. Köylere okul ve yüksek öğrenim görmüş herkesin zorunlu bir yıl öğretmenlik yapmasını talep ederler. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1920'de başlayan köylerdeki kırsal dönüşümü, 1940'ta Köy Enstitülerinin kurulmasıyla taçlanmıştır ve kırsalda dönüşüm başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün mimarı olduğu Köy Enstitüleri sayesinde Anadolu'nun yoksul köylüsü kooperatif ile tanışır, ekonomik yoklukları kooperatifler sayesinde elbirliğiyle aşabileceğini görür.

1950'li yıllara geldiğimizdeyse genç Cumhuriyetle gelişen kooperatifçilik hareketi, geri plana itilir. Köy Enstitüleri kapatılır, tarımda yoksul köylüyü ağalara mahkum eden düzen muhafaza edilir. Ancak küçük üreticiye dayanan bir tarımsal üretime sahip olan Türkiye için kooperatifçilik gerçek bir ihtiyaçtı. Hem köylüler için hem de bağımsız bir ülke ekonomisi için vazgeçilmez olan kooperatifçilikte 1960'lı yıllarına geldiğimizde yeniden bir canlanma hareketi başlar. Atatürk'ün Anadolu topraklarına ektiği kooperatifçilik tohumları, bu harekete temel olmaktadır.

Her toplumsal hareketin o ilk tohumunu toprağa düşürecek bir lideri vardır. Kooperatifçiliğin tohumunu İzmir'in verimli topraklarıyla yeniden buluşturma vazifesi de Bademler köyünde Mahmut Türkmenoğlu'na düşer. Ben bir dönem Mahmut Türkmenoğlu'nun köyünde, Bademler'de öğretmenlik de yaptım.

Dolayısıyla kooperatifçiliğin o köyün ruhunda nasıl dolaştığını o kadar iyi biliyorum ki. Değerli eşleri Filiz Türkmenoğlu'yla ve ailesiyle tanıştım. Mahmut Türkmenoğlu'nun bu kararı nasıl aldığını, Köy Koop'un *“Birlik Belgesinde”* kendisi çok güzel anlatıyor.

“Bu dönemlerde bir gün tarlada otururken şöyle baktım arkamdan Filiz şu kararı aldım dedi. Bu köylü tütün yapıyor, tütün bittikten sonra aldığı parayla; bir şalvar, bir battaniye alamıyor. Eməğinin karşılığını alamıyor. Köylü çok fakir, herkes kapısının önündeki biraz bahçede ne yetiştiriyorsa üç beş tavuktan aldığı yumurta ile tek çatılı evlerde geçim dertleri vardı. Mahmut düşünmüş ve ben bu köyü gelecekte bu çevreye örnek, kalkınan bir köy haline getireceğim ve bu insanların onurlarını ellerine ve avuçlarına vermek için bir yol bulacağım.”

Evet, Türkmenoğlu'nun Bademler köyünde kurduğu kooperatif, çığ gibi büyüyecek bir dalganın ilk damlalarındandı. Yıl 1962... Bu arada İzmir'in başka köyleri de benzer gelişmelere sahne olur. Bademler Kooperatifi kurulup gelişirken, yarımada Kozak Yaylası'na, Menderes Ovası'na kadar yeni kooperatifler doğmaktadır. Kooperatif kurmakla iş bitmiyor. Kimi zaman su yok, kimi zaman makine yok, kimi zaman para da yok. Dağ gibi sorunlar ama elbirliğiyle, sabırla ve kooperatif hareketinin öncülerinin inançlı çabasıyla çözülecektir. Köylüler için hayal edilen şeyler, kendi emekleriyle. kooperatif sayesinde birer birer gerçeğe dönüşmeye başlayacaktır

İzmir'deki de benzer hareketler Türkiye'nin dört bir yanında yaşanmış, kooperatiflerin il düzeyindeki üst örgütleri de kurulmaya başlamıştır. Kooperatifler eşitlikçi, adil, demokratik yapılarıyla ortakları için güvenilirlerdir. Bu eşitlik elbette toplumsal cinsiyet eşitliği için de geçerlidir. 1970'li yıllarda hazırlanan İzmir Köy Koop Birliği logosunda tarımda emek yoğun çalışan kadın ve erkek el elidir. Kadınların kooperatiflerde yönetimde bulunmaları ve sözlerinin olması maalesef hâlâ konuşmamız gereken, ne kadar önemli olduğu yeteri kadar anlaşılmamış bir konudur. Ülkemiz öncü kenti İzmir burada da farkını ortaya koymaktadır. Sosyal, ekonomik, kültürel her alanda kadınlar diğer illerimize göre daha çok var olabilmektedirler. Bugün örneğin İzmir Köy Koop Ortakları Yönetim Kurulu Başkanı olarak logomuzda erkekle el ele olan kadını yönetime seçtiler. Ancak tarımsal üretimde karar mekanizmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için bu durumun tüm Türkiye'ye yayılması gerekmektedir.

İlginçtir, tarımda çalışan kişilerin yüzde 48'i kadın, yüzde 52'si erkektir. Bu orana en yakın sektör hizmet sektörüdür, ki hizmet sektöründe yer alan kadın çalışan oranı sadece yüzde 28'dir. Ancak tarımda sosyal haklar açısından bakılınca oran birden yüzde 20'lere düşüyor. Kadın toplumun beslenmesinde, gıda güvenencesinde, ailelere ekonomik katkı sağlamasında, ev içi ve ev dışı rolleri yerine getirerek sosyal kültürel koşulların iyileşmesinde fonksiyon sahibidir. Ama siyasette ve sanayide de olduğu gibi tarımda da kadının sosyal haklarının kazanılması için çok yol almamış olduğumuzu üzümlere hatırlatmak isterim:

İzmir'deki kooperatif hareketi toplumsal cinsiyet eşitliğini de temel alarak kadın ve erkek ortakları ile amacına ulaşmıştı, köyüne ulaşmıştı, Türkiye'nin ekonomisine ulaşmıştı; köylüsüne, vatandaşına ulaşmıştı. 1970'li yıllarda İzmir Köy Koop Birliği'nin faaliyetleri hızla gelişir. Birlikten kuvvet doğar, köylünün önünde yeni olanaklar belirir. Bir yandan üretici için yeni pazar imkanları yaratırken, diğer taraftan makineleşme konusunda da önemli adımlar atarlar. Yokluk içindeki köylü, kooperatif sayesinde artık kendi zeytinyağı fabrikasının, kendi mandıra-sının sahibi olmuştur.

1974 yılında o dönemin Ecevit hükümeti tarafından zeytin bölgelerindeki köy kooperatiflerine zeytinyağı fabrikası kurmak için projeler hazırlanır. Kendisi makine mühendisi olan Mahmut Türkmenoğlu, bu makinelerin bir kısmının İzmir'e aktarılmasını sağlar. Bu fabrikalar inşa edilirken betonu döken de, elektriğini, su tesisatını kuran da el birliği ile köylünün kendisi, kooperatiflerin ortak adıdır.

Kesin olarak bilmeliyiz ki kooperatifleşmeden küçük üreticinin verimli, etkili tarım yapması, emeklerinin karşılığını alması mümkün değildir. Dünyada süt sağımının yüzde 70'ini küçük örgütlü üretici sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerin tamamı tarımın ihracatı da dahil olmak üzere tarım kooperatiflerinin elindedir. Yatay örgütlenmede küçük üretici kooperatif çatısında, dikey örgütlenmede de kooperatifler birliklerle bir araya gelerek güçlenirler. İzmir Köy Koop Birliği bugün İzmir'in tüm havzalarında, köylerde köylülerin kendi inisiyatifleriyle bir araya gelerek ürünlerini daha iyi üretip pazarlamak için hala çalışıyor. 116 tane birim kooperatifimiz ve binlerce ortağımız ile İzmir tarımını, kadim bilgileri ekoloji ile harmanlayarak Köy-Koop çatısı altında sürdürüyoruz. Bizler

meraların vasfını koruması, üreticinin üretimden adil gelir elde edebilmesi için uğraşıyoruz. Endüstriyelmiş tarımsal üretim modeli yerine, küçük üreticinin üreterek, birleşerek çoğalacağı, güçleneceği bir sistemi destekliyoruz. Tarım politikalarındaki adalet, hepimizin yaşam hakkı, gıda hakkı, su hakkını, sağlıklı, temiz bir çevrede yaşama hakkını etkilemekte. Üreticinin hakkaniyetli çalışma koşulları olması, hepimizin derdi olmalı. Bu sebepledir ki kooperatifleşmeyi desteklemek kamusal bir öncelik olmalıdır.

İzmir, Türkiye'deki birçok ürünün üretiminde ilk sıralarda yer almakta. Kuru incir, kuru üzüm, zeytin, zeytinyağı, süt ürünleri ve narenciye gibi birçok yaş sebze-meyve İzmir'den tüm dünyaya ihraç edilmektedir. Aynı şekilde iç piyasada hepimizin gıda güvenencesi Köy-Koop gibi üreticinin gücüne güç katan kooperatifler sayesinde korunuyor. Çocuklar sağlıklı günlük sütle buluşuyor. Temelleri yüzyıl önce atılan köy kooperatifleri sayesinde İzmir'de köylümüz eməğinin karşılığını alarak üretiyor, bereketli topraklarımız atalık tohumlarla buluşuyor; sofralarımıza iyi, adil, temiz gıdayı sunmak için çalışıyoruz.

1923'te İzmir'de İktisat Kongresi'nde işaret edilen kooperatifçilik, 2000'li yıllarda hâlâ varlığını birlik, beraberlik ve dayanışma ruhuyla sürdürmekte. Bu kürsüde söz hakkı verildiğinde biz kooperatiflerde birbirimize ortak deriz; üye olmayız, katılımcı olmayız, biz ortağızdır. Bugünkü başlığımız, Çokluğa ve Birliğe Davet. Biz 1920'de Mustafa Kemal Atatürk'ün tohumlarını atmış olduğu o kooperatifçilik ruhuyla, 1960'lardaki atılımla ve 2000'li yıllarda ikinci ve üçüncü jenerasyon kooperatiflerde hem ortaklıklarımızı hem de başkanlıklarımızı sürdürüyoruz.

Ben buradaki konuşma dakikalarımın izininiz olursa birkaç dakika *“Çokluğa ve Birliğe Davet”* başlığında sahneye salondaki çiftçi ortaklarımızı, başkanlarımızı ve Türkiye'nin diğer yerinden gelmiş Diyarbakır'dan, Muş'tan, Aydın'dan, Van'dan delegeleri, çiftçileri davet etmek istiyorum.

Bayındır, Bergama, Foça, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Ödemiş, Seferihisar, Tire, Urla; İzmir'in bütün havzalarında ve Türkiye'de ortaklarımızla sizleri hep beraber selamlıyoruz.

Mehmet Bozgeyik

KESK Eş Genel Başkanı

Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) Eş Genel Başkanı. 2008-2014 yıllarında Eğitim-Sen Genel Sekreterliği ve sonrasında 2017 ve 2021 yılında KESK Yürütme Kuruluna seçilerek Eş Başkanlık görevini üstlendi.

EMEĞİN AÇIK YARALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Sayın Başkan, değerli katılımcılar, sevgili mücadele arkadaşlarım; Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Yürütme Kurulu adına sizleri saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Öncelikle, ağustos ayından bu yana İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi bağlamında yürütmüş olduğumuz tartışmalara konfederasyonumuzu davet eden Sayın İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer ve ekibine çok teşekkür ederim. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde çalışan emekçi arkadaşlarımıza ve ağustos ayından bu yana da birlikte tartışma yürüttüğümüz akademisyen arkadaşlarımıza, demokratik kitle örgütlerine, çiftçi, sanayici, üniversiteden yer alan ve bu tartışmaya dahil olan Yüksek İstişare Kuruluna ve birlikte tartıştığımız ve öğleden sonra da hep birlikte almış olduğumuz kararları değerlendirerek oylalayacağımız sonuç metnini açığa çıkartacak tüm arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum.

Aslında 15'inden bu yana çok yoğun tartışmalar var. Her ne kadar İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi İzmir'de yapılmış olsa da hem katılımcı boyutu hem tartışılan meseleler açısından değerlendirdiğimizde aslında dünyada yaşamış olduğumuz çoklu krize yönelik tartışmaları da içeren, bu nedenle aslında bir Uluslararası İktisat Kongresi olarak da

değerlendirebileceğimiz çok kapsamlı bir çalışmadır.

Biraz önce Sayın Neptün Soyer'in de sahneye çağırılmış olduğu üretici arkadaşlarımızın bugün hem dünyada hem Türkiye'de aşırı kâr hırsı ve doğayı talan eden politikalara çözüm olarak sunmuş oldukları kooperatif modeli, belki de önümüzdeki dönemde yaşamış olduğumuz hem ekolojik krizi hem aşırı üretim ve kâr hırsını ortadan kaldıracak politikalara da çok yönlü çözüm üreteceğine olan inancımızı burada tekrardan ifade etmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi kongre aslında 15 Şubat - 21 Şubat arasında tamamlanacaktı. O dönem açısından da kongre sekreteryası bize bugün burada ifade edebileceğimiz konu başlıkları ile ilgili bir başlık bildirmemizi istediğinde; kamu emekçisi arkadaşlarımızla bir tartışma yürüterek bugünkü başlığımızı "Emeğin Açık Yaraları ve Çözüm Önerileri" olarak onlara iletmiştik. Ne yazık ki resmi rakamlara göre bugüne kadar her ne kadar 50 bin de dense de aslında bunun çok üstünde bir insanımızın yaşamını yitirmesine neden olan 6 Şubat depremleri, hepimizi derinden sarsmıştır. Doğal olarak da burada bir kez daha 6 Şubat depreminde ve geçtiğimiz hafta yaşanan selde yaşamını yitirenleri

Demokrasinin olmadığı yerde, emeğin haklarının doğru, halktan yana yeni bir toplumsal yaşamın inşa edilmesi noktasında yeni ekonomik, demokratik bir ekonomik programın oluşturulması mümkün değildir.

saygıyla, minnetle, şükranla, rahmetle anıyorum. Yine yarahlara acil şifalar diliyorum.

İçinde bulunduğumuz, aslında çoklu kriz olarak ifade ettiğimiz ekonomik kriz; yönetememe krizi, siyasal krizin ülkemiz açısından bir kez daha ne kadar derinleştiğini açıkça ortaya çıkardı. Bu yönetememe krizi nedeniyle de, yaşamış olduğumuz ve üzerinden 45 gün geçmesine rağmen yine o bölgede bulunan depremedelerin hâlâ yoklukla, rüzgarla, yağmurla boğuşuyor olması; yine hâlâ sağlıklı bir ortamda barınma, temiz suya erişim sorunlarının giderilmemiş olmasının bu yaşamış olduğumuz yönetememe krizini daha fazla açığa çıkardığını gördük. Evler, işyerleri, mahalleler, kentler adeta yerle bir oldu. Deprem bölgesinde mutlak bir yoksullaşma ve mülksüzleşmenin hüküm sürdüğünü bizler de 45 gündür bölgede yapmış olduğumuz çalışmalarda gözlemledik. Bunu yazdığımız raporlarla sizlerle de paylaşıyoruz. Doğal olarak bu ihmaller sonucunda bugün milyonlar sevdiklerini, komşularını, toplumsal hafızalarını, benliklerini oluşturan büyümüş oldukları kentleri yine bu iktidarın yönetememe krizi nedeniyle maalesef terk etmek ve İzmir başta olmak üzere birçok büyük şehre göçmek zorunda kaldılar..

Tabii dünden bu yana depreme ilişkin birçok değerlendirmeye yapıldı. Biz de burada altını çizerek ifade edelim: Özellikle 20 yıldır bu iktidarın izlemiş olduğu akıl ve bilim dışı, ranta dayalı ekolojik yıkım politikaları ve imar barışı adı altında gerçekleştirdikleri yıkım ve talan politikalarıyla doğa felaketlerinin yarattığı can ve mal kaybının etkisini kat ve kat arttırmıştır. Bu tür felaketler yaşandığında ne kadar yetersiz kaldıklarına da bir kez daha şahit olduğumuzu ifade etmek istiyorum.

Bugün açısından özellikle iflas eden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin sorumluları hesap vermek yerine deprem bölgesindeki halkımızı 20 yıl borçlandırarak satacakları konutlar için halkımızdan 1 yıl süre istemeye devam ediyorlar. Oysa biz bugün, 45 gün geçmesine rağmen hala insanlarımızın başını sokacak bir çadıra erişemediğini ve temiz suya ulaşamadığını görüyoruz. Bu ülkede yıllardır halkın özellikle güven duygusuyla Kızılay'a bağışladığı paraların ve kanların satıldığına deprem nedeniyle bir kez daha şahit olduğumuzu ifade etmek istiyorum.

Tüm bu karamsar tabloya, her türlü baskı ve engellemelere rağmen de yine filizlenen, hepimizi sevindiren ve önümüzdeki döneme de ışık tutmamızı sağlayacak toplumsal dayanışmanın da bu süreçte yüreğimizi ısıttığını belirtmek isterim.. Hem biz konfederasyon olarak hem diğer emek örgütleri, meslek örgütleri; İzmir Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, Adana, Mersin başta olmak üzere birçok CHP'li ve HDP'li belediyenin de halkla yürütmüş oldukları dayanışma, lojistik sağlama ve bizlerin de özellikle bölgeye ulaşmasında çok önemli katkıları olan Adıyaman'da, Antakya'da özellikle İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin görevli, yetkili arkadaşlarıyla da yürütmüş olduğumuz koordinasyon nedeniyle de burada bir kez daha arkadaşlarımıza teşekkür etmek istediğimi ifade etmek istiyorum. Şu anda onlarca gönüllü arkadaşımız, özellikle sağlık emekçileri de bölgede hâlâ depremle birlikte çöken kamusal hizmetlerin yürütülmesi, sağlık hizmetlerinin yürütülmesi açısından o bölgede çalışmalarını devam ettirdiğini ifade etmek istiyorum.

Yıllardır bizzat iktidar eliyle sürdürülen kutuplaştırma, düşmanlaştırma politikalarına rağmen, bu depremde filizlenen toplumsal dayanışmanın önümüzdeki süreçte daha da artarak her alana yayılacağına yürekten inandığımızı burada ifade etmek istiyorum. Çünkü 6 Şubat depremlerinin de 20 yıldır

iktidar eliyle süslenen yalan perdesini bir kez daha yıktığımızı ve gerçek anlamda bu iktidarın yüzünü teşhir ettiğini burada açıklamak istiyoruz.

Değerli katılımcılar; sözlerime başlarken de ifade ettiğim üzere, konuşmamın başlığını Emegin Açık Yaraları ve Çözüm Önerileri olarak belirlediğimizi ifade etmiştim. Özellikle bu başlığı belirlerken Richard Sennett ve Jonathan Cobb'un *Sınıfın Gizli Yaraları* adlı eserinden esinlendiğimizi burada ifade etmek istiyorum. Bu önemli eserde, sınıf bilincinin şekillenmesinde işyeri dışında girilen toplumsal ilişkilerin, kültürler değerlerin, gündelik yaşamın rolünün altı çizilmektedir. Elbette ki tüm bunlar işçiler, emekçiler açısından çok önemlidir. Öte yandan ne yazık ki ülkemizde genelde emegin, özelde kamu emekçilerinin gizli olmayan, hepimizin bildiği yaşadığı açık yaralarının çok da önemli hale geldiği, emegin adeta 19'uncu yüzyıl kölelik koşullarına itildiği bir noktada bu İktisat Kongresi'ndeki tartışmalarımızı hep birlikte yürütüyoruz.

Bu noktaya nasıl gelindiği sorusuna verilecek cevabın temelinde de aslında 50 yılı aşkın bir süredir hem dünya genelinde hem ülkemizde hâkim olan genel iktisat politikasının ve emek karşıtı neoliberal politikaların yaratmış olduğu sonuçların bizdeki bu yaraları giderek daha fazla derinleştirdiği ifade etmek istiyorum.

Tabii bugün hem dünyada hem Türkiye'de yaşamış olduğumuz bu çoklu krizi aşma açısından, yine Sayın Tunç Soyer'in ifade ettiği yeni bir toplumsal sözleşmeye ihtiyaç duyduğumuz bir dönemde, biraz da bu krize neden olan sistemi tartışmamız gerekiyor. Biz bunları ifade ederken, kongre sonuç metinlerinde de göreceğiniz gibi tüm bu krizleri aşacak ve önümüzdeki dönemde toplumsal dayanışmayla yaşamış olduğumuz sorunları çözebileceğimiz birçok karar aldık. Ben daha çok kararlar kısmına değinmeden, özellikle yaşamış olduğumuz bu neoliberal dönemde, kapitalizm tarihindeki oransal olarak en büyük sermaye birikiminin sağlandığını belirtmek istiyorum. Yine çok büyük kârlar elde edilmiş ancak tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hem işçi sınıfının hem kamu emekçilerinin, yani bütün ücretlilerin, yine kadın emekçilerin, gençlerin halklarının önemli ölçüde gasp edildiğini ve daha önce de kazanılmış olan tüm sosyal hakların bu son 20-30 yıllık dönem içerisinde bire bir ortadan kaldırıldığını görüyoruz.

Tabii sadece bu hak gaspları ile özellikle kazanılmış haklarımızın ortadan kaldırılmasıyla yetinmediklerini de ifade edebiliriz. Özellikle bu dönem açısından devletin piyasa üzerindeki etkisi en aza indirilerek, küresel finansal hareketliliğin arttığı, özelleştirmeler ile kamu kaynakları ve doğal alanların sermayeye devredildiğinin, suyun ticarileştirilmesiyle başlayan süreçle su havzalarının bütünleşik olarak maden, enerji, su, inşaat şirketleri tarafından paylaşıldığının açık tanığı oluyoruz. Bu dönemde sermayenin küreselleşen niteliğine karşı sınıf mücadelesinin de küresel bir hüviyet kazanmakta olduğunu özellikle vurgulamamız gerekiyor.

Bugün sadece Türkiye'de ekonomik kriz yaşanmıyor. Fransa'da, İngiltere'de emekçiler sokakta grev yapıyorlar.Grevlerin temel gerekçeleri ise aşırı kâr hırsı ve kazanılmış hakların gasp edilmesi. Yine emeklilik yaşının yükseltilmesine karşı sosyal haklarının korunmasına ilişkin mücadeleler de enternasyonal dayanışmayla devam ediyor. Doğal olarak da bu son 20 yıldır hem sosyal devletin hem de işçilerin, emekçilerin çalışma haklarının direkt hedef alındığını görmüş oluyoruz.

İşçi-emekçi sınıfların örgütlülüğünün yüksek olduğu merkez kapitalist ülkelerde karşılaşılan engelleri aşmak için ise üretimin çeşitli aşamaları ya da bazı sektörlerin bütünü, emegin ucuz olduğu az gelişmiş çevre ülkelere kaydırıldı. Bu yolla sermaye var olan kârını ikiye, üçe katladı. Son 50 yılda özellikle emek sömürüsünü de derinleştirdiğini gördüğümüzü ifade etmek istiyorum.

Yarım yüzyıl önce kapitalizmi içine düştüğü krizden çıkarmak için uygulanan ekonomik model, sonuçta bugün açısından küresel işsizliği, ücretlerde erimeyi, kuralsız bir çalışma yaşamını, servet ve gelir dağılımında muazzam bir eşitsizliği de beraberinde getirdi. Gelir eşitsizliğinde giderek artan uçurumun özellikle altının çizilmesi gerektiğini ifade etmek istiyorum. Yine öte yandan neoliberal politikalar kısa bir süreliğine sermaye birikiminin önünü açsa da, kapitalizmi kriz kısılcından kurtarmaya yetmemiş ve telafisi son derece güç, insani, toplumsal ve ekolojik tahribatlara neden olan sonuçlara da yol açmıştır. Bunu konfederasyon olarak sadece biz ifade etmiyoruz, özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü yayınlamış olduğu raporlarında yine Dünya Bankası ve IMF gibi küresel ekonomik temel aktörler konumundaki uluslararası kurumların raporlarında da her yıl

daha fazla yer kaplar hale geldiğini de görüyoruz. Özellikle özelleştirmeler ve piyasalaştırma politikaları nedeniyle de bugün çok yoğun bir krizi hep birlikte yaşıyoruz.

Tabi ki Türkiye'de yaşananların dünyadaki gelişmelerden bağımsız olmadığını ifade etmemiz gerekiyor. Yapısal uyum programları aracılığıyla hayata geçirilen programların çevre ülkelerin ve bu ülkelerin işçileri ve emekçilerinin bu süreçte yaşadığı kayıpların daha fazla arttığını da görüyoruz. Özellikle Türkiye'de, 24 Ocak 1980 kararlarıyla bu sürece adım atan ve son 20 yıldır çok daha acımasız bir şekilde sürdürülen bu neoliberal yapısal uyum programlarının iki temel hedef üzerinden şekillendiğini de ifade etmemiz gerekiyor.

Bunlardan birincisi, kamu işletmelerinin ve kamu mallarının özelleştirilmesi, kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması ve ekonomik yönetimin sözde bağımsız kurullar aracılığı ile piyasaya, uluslararası tahkime devredilmesi olmuştur. İkinci temel hedef ise, bu yapısal uyum programlarında, Türkiye'yi sermaye için cazip bir ülke haline getirme hedefidir Ancak bu hedef için en başından beri ülkemizde hâkim olan emek yoğun üretim modelini değiştirmeye dönük bir adımın da atılmadığını görüyoruz. Dolayısıyla ülkeyi sermaye için cazip hale getirmenin yolu, emek maliyetinin alabildiğine düşürülmesinde aranmış, bunun için işçilerin, emekçilerin tüm kazanılmış haklarının ortadan kaldırılmasının hedeflendiği görülmüştür.

Örneğin 2012 yılında bu hükümet tarafından yayınlanan "*Türkiye'ye yatırım yapmak için 10 neden*" başlıklı yazıda çeşitli başlıklar sayılıyor ve burada Türkiye'yi cazip bir ülke halinde sunma anlayışı var. Bunlardan ilk ikisini sizlerle paylaşayım: "*Özellikle azalan reel birim ücretlerle birlikte artan çalışan verimliliği*" maddesi, bu 10 madde içerisine yerleştirilmiş. Çünkü sürekli işçi ücretlerinde reel anlamda düşüşler, sermaye açısından bir cazip üretim merkezi, yatırım merkezi haline gelmesini ifade ediyor. Yine bununla birlikte Türkiye'deki hem uzun çalışma süreleri hem de çalışanların özellikle 1 yıl içerisinde almış oldukları yıllık ortalama 4-6 günlük hastalık izin raporlarına da baktığımızda, bunun da emekçilerin daha fazla Türkiye'de çalışma verimliliği açısından değerlendirileceği, bunun da Türkiye'de yatırım yapmaya cazip bir neden olarak ölçütlendiğini görüyoruz.

Ne yazık ki aradan geçen bu 50 yıllık süreye ve 20 yıllık AKP dönemine baktığımızda, Türkiye'nin son dönemde uluslararası yatırımcılar, sermaye kuruluşları arasında cazip, yatırım yapabilecek, burada kendini güvende hissedebilecek ülke olmanın dışına çıkmıştır. Çünkü var olan antidemokratik uygulamalar, Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ve birçok demokrasi dışı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, uluslararası sözleşmeler dışındaki çeşitli uygulamalar bu güven endeksinde Türkiye'yi daha gerilere itti. Çünkü son 20 yıllık süreçte tüm kurumlar, ekonomik kaynaklar, para ve maliye politikaları, sosyal politikalar, hukuk sistemi ve üniversiteler sürekli sermaye ve iktidar lehine kullanıldı.. Özellikle ülkemizde son dönemde bilim üretmesi, özelliğini koruması gereken üniversitelerin, bu iktidarın yönetim anlayışından, baskı politikalarından kaynaklı adeta bu yeni sistemin, rejimin aparatı haline geldiklerini görüyoruz. Son 20 yılda doğanın bu amaçla dizginsiz bir şekilde sömürüldüğünü, bu son 20 yılda gördüğümüzü ifade etmemiz gerekiyor. Ülkede geniş bir rant ekonomisi oluşturulduğunu, rantiyeye devletin kurulduğunu ve ahabap-çavuş kapitalizmi olarak da ifade edebileceğimiz yeni iktisadi politikaların AKP hükümeti döneminde ve yeni rejimle birlikte de çok yoğun olarak hayata geçirildiğini görüyoruz.

Yine bugün devletin yapısına baktığımızda, gayrimeşru, mafya diye ifade edebileceğimiz çeşitli kesimlerle iç içe geçecek şekilde bir yapılanma görüyoruz. Şirketler giderek devlet yetkilileriyle donandığını, devlet de şirketleşerek özellikle var olan sistemle bütünleştiğini de bu süreçte gördüğümüzü ifade etmemiz gerekiyor. Özellikle ulus devletlerde açığa çıkan bu yeni sistem ve yönetim modeli olarak da adlandırılan bu yapı ile kapitalizmin yaşama ve yaşam alanlarına tahakkümün daha fazla kolaylaştığını ve müdahalenin daha hızlı bir şekilde ortaya konulduğunu ifade edebiliriz.

Gelinen noktada ise özellikle sistemin ekonomi, emek, barış, demokrasi ve doğadan yana hakiki çözümler üretmekten uzak olduğu çözüm olarak öne sürülenlerin de daha önce denenmiş politikalarından çok farklı olmadığını görüyoruz. Çözüm önerilerinin iktisadi, demokratik ve siyasal alanda yaşamış olduğumuz sorunlara çözüm üretmediğini de açıkça ifade etmemiz gerekiyor. Yine 15-20 yıl içerisinde neredeyse özelleştirilmeyen kamu kurumu, kamu iktisadi teşebbüsünün kalmadığını görüyoruz. Özellikle dar gelirli olmak üzere milyonlarca yurttaşın

ihtiyaç duyduğu eğitim, sağlık ve ulaştırmanın özelleştirildiğini ve bunlara kamusal anlamda erişimin zorlaştığını ve bu alanlarda da eşitsizliğin her geçen gün daha fazla derinleştiğini açıkça ifade etmemiz gerekiyor. Bu kriz sürecinde bizler açısından da reel ücretlerin, satın alma güçlerimizin eridiğini, ücretlerden kaynaklı kesilen gelir vergisi başta olmak üzere vergi yükünün de her geçen gün daha fazla emekçilerin üzerine yıkıldığını ve sermayenin de sürekli bir vergi muafiyeti ile karşı karşıya kaldığını ifade etmemiz gerekiyor.

Özellikle bu neoliberal politikalarla birlikte kamuda da güvencesiz istihdamın yaygınlaştığını görüyoruz. Parçalı istihdam, esnek performans dayalı taşeron çalışma gibi birçok çalışma biçimi de bu yaşamış olduğumuz hem gelir kaybı hem refah düzeyimizin azalması hem de iş güvencemizin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Karar kısmında da bunların önümüzdeki dönem açısından tümüyle ortadan kaldırılmasına ilişkin ilkesel bir tavrımız olduğunu burada ifade etmemiz gerekiyor. Çünkü bu dönem açısından kamu kurumları adeta bir ticarethane dönüşmüş durumda. Vatandaşlar müşteriye, kamu emekçileri ise iş güvencesi tamamen ortadan kaldırılan kapı kullarına dönüştürülmüş ve bu noktada da iktidarın çok ileri bir yol aldığını ve bunun bir an önce durdurulması gerektiğini ifade etmemiz gerekiyor.

Dün de tartışıldı, “*sadakat meselesi*”. Bu iktidar döneminde de yeni bir kavramla karşı karşıya kaldık. Özellikle iktidar tüm bu antidemokratik politikalarını, kendisine biat eden kamu emekçilerini kamuda istihdam ederek de sağlamaya çalıştı. Doğal olarak da kamuda bu biat eden kamu emekçilerinin istihdam edilmesinden kaynaklı da çok yoğun bir ayrımcılık, ötekileştirme politikaları ve çok yoğun bir kadrolaşmayla da karşı karşıya kaldığımızı ifade etmemiz gerekiyor. İşte daha dün Cumhurbaşkanı 45 bin öğretmen atanacağını söyledi, “*Deprem bölgelerinde çalışacaklar.*” dedi. Deprem bölgesinde bırakın eğitim faaliyetini yürütmeyi, insanların orada barınma ve benzeri sorunları bile çözülmemişken bölgeye öğretmenlerin, eğitim emekçilerinin, sağlıkçıların atanmasının şu anda çok gerçek bir karşılığı yok. Doğal olarak önce bunların iyileştirilmesi, daha sonra da bunların en az 3 katı kadar bir eğitim emekçisinin, sağlık emekçisinin bölgeye atanarak bu kamu hizmetlerinin çok hızlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğini burada ifade etmemiz gerekiyor. Bu depremde de özellikle bu kamu hizmetlerinin

özelleştirilmesi ve piyasaya açılmasının en büyük bedelini bölgede yaşayan 13 milyon vatandaşımız ödedi.. Doğal olarak da yeni dönemde kamu hizmetlerinin yeniden kamu eliyle yürütülmesi noktasında da almış olduğumuz kararların takipçisi olacağımızı ifade ediyorum. İşçi buluşması deklarasyonumuzda hemen hemen tüm başlıkları maddeler halinde de göreceksiniz. Orada bu temel sorunlarımıza ilişkin birçok kararı hayata geçirdiğimizi ve kararlaştırdığımızı; özellikle önümüzdeki dönem açısından da adil gelir güvencesi, sosyal güvenlik, kamusal emeklilik güvencesi, iş istihdam güvencesi, özellikle kadın emekçileri ve gençler açısından da istihdam politikalarının artırılması, istihdamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin esas alınmasına dönük yeni politikaların geliştirilmesi gerekiyor.

Yine kamu görevine girme ve görevde yükselme, adalet, örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakkı başta olmak üzere sendikal hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına ilişkin birçok kararımız var. Bunları hep birlikte takip edeceğiz ve bunların önümüzdeki dönem, 14 Mayıs seçimlerinden sonra yeni oluşacak parlamento ve yeni sisteme geçiş sürecinde hızlıca denetlenmesi ve uygulanması için de hep birlikte görev ve sorumluluk almamız gerektiğini ifade etmemiz gerekiyor. Çünkü sıralamış olduğumuz bu haklara baktığımızda, iş güvencesi açısından bunları bir zincir olarak düşündüğümüzde, zincirin bir halkası koptuğunda, zincirin baştan sona kadar dağılacak ve tüm haklarımızı, çalışma yaşamındaki taleplerimizi tehdit edeceğini buradan ifade etmek gerekiyor.

Ağustos başından beri iktisat, ekonomi, ekoloji tartışmaları da devam ediyor. Ancak hep şunu da vurguluyoruz: Özellikle demokrasinin olmadığı yerde emeğin haklarının doğru, halktan yana, gerçekten yeni bir toplumsal yaşamın inşa edilmesi noktasında yeni ekonomik, demokratik bir ekonomik programın oluşturulmasının mümkün olmadığını da gördük. Doğal olarak da önümüzdeki dönem daha fazla demokrasi, daha fazla hukuk, daha fazla adaletle ancak bu iktisat programında ortaya çıkan kararları uygulayabileceğimizi ifade etmek istiyorum. Çünkü

biliyorsunuz Türkiye uzun süreden beri bir fiili OHAL süreciyle de karşı karşıya kaldı. 15 Temmuz darbe girişimi ardından ilan edilen OHAL süreci, anayasasızlık ve Sayın İbrahim Kaboğlu Hocamızın da ifade ettiği gibi bir belirsizlik rejimi döneminde, özellikle bu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ve OHAL hukuk düzeninin de sonlandırılması noktasında hepimize önemli görev ve sorumluluk düşüyor. İşte çokluğa, çok kültürlülüğe, birliğe ve bir arada yaşama giden yolun temel yapıtaşları aslında bu başlıklardır. Demokrasi, eşitlik ve kardeşliğin emekçiler açısından da vazgeçilmez, temel başlıklar olduğunu ifade etmemiz gerekiyor. Emeğin haklarının tanınmadığı yerde ne demokrasiden ne hukuktan ne de eşitlikten söz etmenin mümkün olmadığını görüyoruz. Çünkü barış olmadığı zaman ekmeğimizin giderek küçüldüğünü, iş güvenliğimizin ortadan kaldırıldığını; yine barış olmadan çok kültürlülüğün, çokluğun, bir arada yaşamın, birlikteliğin zorlaştığını görüyoruz. O açıdan önümüzdeki dönem demokrasi, barış, eşitlik ve adalet mücadelesi, ekonomik mücadele ve bir iktisadi programı kadar yaşamsaldır.

Bu duygu ve düşüncelerle hem emeğin hem de halkın kanayan açık yaralarını kapatmak için hepimizin görev ve sorumluluğunun gereğini yerine getirmeye devam edeceğimizi burada konfederasyon olarak ifade etmemiz gerekiyor. Özellikle Ağustos ayından bu yana, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi bağlamında, Türkiye'nin ve dünyanın temel sorunlarına ilişkin de yürütmüş olduğumuz tartışmalarda bize olanak sağlayan Sayın Büyükşehir Belediye Başkanımız Tunç Soyer'e, yine İzmir Büyükşehir Belediyesi çalışanlarına, İktisat Kongresi Hazırlık Komisyonuna, Yüksek İstişare Kurulu üyelerine, birlikte tanıştığımız, birbirimizi tanıma olanağı bulduğumuz sanayici, esnaf arkadaşlarımıza yeniden konfederasyon adına çok teşekkür ediyorum. Önümüzdeki süreçte de bu programın takipçisi olmak açısından birlikte çalışmalarımızın devamına ihtiyaç olduğunu da burada belirterek hepimizi saygı, sevgiyle selamlıyorum.

Mehmet Balık

Birleşik Kamu İş Genel Başkanı

Öğretmen, Birleşik Kamu İş Konfederasyonu Genel Başkanı. 2016-2017 yıllarında Eğitim-İş Genel Başkanlığı yapmıştır.

İKİNCİ YÜZYILDA KAMUCU TAVIR

Öncelikle İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımıza, değerli eşine ve kongre hazırlıklarında bulunan tüm delegasyona çok teşekkür ediyorum. Çünkü bizim ulus devletimiz inşa edilirken yapılmış olan en önemli başlangıçlardan bir tanesi İzmir İktisat Kongresi'ydі. Dolayısıyla sayın milletvekillerimize, Sayın Genel Başkanımıza yine teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Değerli arkadaşlar, değerli dostlar; Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü önderliğinde devrimci mücadeleyle siyasal bağımsızlığını kazanmış ve devam etmesi gereken yenilikler, çalışmalar yine devrimci bir anlayışla yapılmıştır. Bilindiği gibi Osmanlı döneminde milli burjuvazimizi oluşturamamış, dolayısıyla kendi sanayicilerimizi yaratamamıştık. Milli burjuvaziye oluşturduktan sonra da kendi işçi sınıfımızı oluşturmamız gerekiyordu. Bunu yine Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı İzmir İktisat Kongresi ile devam etmiştik. İsmet İnönü Cumhurbaşkanımız da buna devam etti ama İsmet İnönü'nün ölümüyle tekrar burada bir sıkıntılı sürece girdiğimizi söyleyebilirim. Dolayısıyla İzmir İktisat Kongresi'nin yüzüncü yılında tekrardan buradan bir başlangıç yapılması bizler için son derece önemli.

Ben konuşmamı daha çok kamuculuk üzerine devam ettirmek istiyorum. Çünkü kamu artık yok oldu. Kamuculuk tartışılırken devletçilik mi, kamuculuk mu? Bu hep karıştırılır. Kamu bambaşka bir şey. Kamu halk demek, halk yararına yapılan demek. Dolayısıyla doğrudan, aslında belediyeleri de doğrudan kapsayan hizmetler bütünü demek. Kamusal eğitimi, kamusal sağlığı, kamusal güvenliği, kamusal turizmi, kamusal ekonomiyi halk için yapılan çalışmalar olarak özetleyebiliriz.

Şimdi eğitime bakacak olursak, bugün Cumhurbaşkanı çıktı, 45 bin öğretmenin atamasını yapacağını söyledi, bu çok güzel bir şey fakat ülkemizde 120 binin üzerinde eğitimci açığının olduğunu da sizlerle paylaşmak isterim. Depremden dolayı o bölgedeki öğretmenlerimizin içinde bulunduğu çöküntü, ruhsal yapı nedeniyle birçoğu tayin istiyorlar. Orada oluşacak boşluktan dolayı 45 bin öğretmenin ataması yapılacak. Ama burada şu var: KPSS sınavını geçmiş öğretmenlerimiz tekrar iktidar tarafından mülakata alınacak. İktidara bağlılığını belirtmeyen öğretmenler, yine bu bölgelere atanamayacak ve yüzlerce gencimiz yine intiharın eşiğine gelecek. Bunu özellikle belirtmek istiyorum. Ama Türkiye geneline

Eğer bir ülkede eğitim kamusal niteliğini kaybetmişse, sağlık hizmetleri kamu hizmeti olmaktan çıkmışsa ve güvenliğini özel güvenlik birimlerine teslim edilmişse, o ülkenin ayakta kalması zordur.

baktığımız zaman 120 bin öğretmenin hemen atamasının yapılması gerekiyor. Önümüzde 14 mart seçimleri var. Seçim sonrasında iktidara kim gelecek, belli olmaz ama seçim sonrası iktidarın yapması gereken birinci öncelik eğitim. Neden eğitim?

Eğitimde yeterli insan kalitesini yetiştirebilirsek, o zaman sağlığımız, sanayimiz, turizmimiz, belediyelerimiz kalkınacak ve gereken eleman gücüne ulaşacağız. Ama AK Parti'li yıllara bakmak istiyorum: Son 21 yıldır iktidarda olan AK Parti'nin iktidara gelir gelmez yaptığı ilk iş eğitim sisteminin ayarlarıyla oynamak oldu. M.Ö. 2000 yılına giderseniz Konfüçyüs şöyle diyor "Eğer bir ülkeyi değiştireceksiniz, önce eğitim sistemiyle oynayın" ve buna paralel biçimde gelir gelmez bizim eğitim sistemimizle oynanmış oldu. İlk dönemde kısa bir süreliğine Erkan Mumcu Milli Eğitim Bakanı olarak atandı ve 300 yöneticiyi, yani kurumun aklını hemen görevden aldı. Yerlerine gelenlerde kurumun hafızası olmadığı için herhangi bir şey yapmadılar. Yani yeni atanalar iktidarın dediğini yaptılar ve Erkan Mumcu dönemi yaklaşık 4 ay sürdü. 4 ay sonra yeniden Milli Eğitim Bakanı değişti. Erken Mumcu'nun yerine 2003 yılında Hüseyin Çelik atandı. Hüseyin Çelik'in ilk işi yine öğretmen programını ve

öğretim programlarını değiştirmek oldu.

Değerli arkadaşlar; Hüseyin Çelik tarafından gerçekleştirilen bu önemli hamle ders içeriklerini sadeleştirme bahanesiyle yapıldı. Yani derslerin çok yoğun olduğu, içeriklerin sadeleştirilmesi gerektiği söylenerek ders içerikleri değiştirilmiş oldu. Hüseyin Çelik'in yaptığı en önemli değişikliklerden biri de bitişik,eğik yazıya geçilmesiydi. Daha önceki yıllarda tümdengelim metodu uygulanıyordu ve dik el yazısı ile çocuklarımıza eğitim öğretimi öğretiyorduk. Hüseyin Çelik'le beraber tümevarım yöntemi ortaya atıldı ve eğik yazıyla devam edildi. Burada çocuklarımız çok ciddi bocaladı; anneler, babalar çocukların ne yazdığını anlayamadılar. Dolayısıyla eğitimimize çok önemli bir darbe vurulmuş oldu.

23 Mayıs 2017'de bu sefer Hüseyin Çelik görevini tamamlamıştı. Bakanlığa İsmet Yılmaz atandı.İktidar aynı yönetenler aynı ama sürekli Milli Eğitim Bakanları değişiyor. Yıpranan bakanın yerine yeni birileri atanarak milli eğitimi değiştirmek istiyorlardı çünkü kurumsal ve toplumsal hafızayı ortadan kaldırmak istiyorlardı. *“Gelecek eğitim-öğretim yılından itibaren ilk okuma yazma eğitiminde el yazısı yerine dik temel harflerle devam edeceğiz”* açıklamasını yapmıştı Hüseyin Çelik. Burada veliler arasında bir anket yaptıklarını ve anket sonunda yüzde 99'unun eğik yazıyla devam edilmemesi gerektiğini belirttiği anlatılmıştı. Bu yüzden de o dönemde hemen bir şirinlik oldu ve bakan kamuoyunun gözüne girmiş oldu. İsmet Yılmaz, ilmden gidilmeyen yolun sonu karanlık olduğunu, evlatlarımızı hayata hazırlamak için çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri vermeye gerektiğini, bunu yapabilmek için de çocuklarımıza okuma ve yazmayı sevdirmemiz gerektiğini” söylemiş ve tekrar eski yönteme dönmüştü. Artık olan olmuş ve 14 kez 1,2 milyon öğrencinin geleceği karartılmış oldu. Yılmaz'ın sözleri sanki boşlukta asılı kalmış, sonra liseler 4 yıla çıkarılmıştı. Liselerin 4 yıla çıkartılmasının tek nedeni çocuklarımızın işsizliğini biraz daha geciktirebilmekti.

Değerli arkadaşlar; bugün TÜİK verilerine bakıldığında zaman Türkiye'deki işsiz sayısı 3,9 milyon olarak görülmekte. Ama ben hep şunu söylüyorum. TÜİK'in önünde defalarca eylemler yaptık, açıkladıkları verilerin yanlış olduğunu söyledik. Halk için araştırmalar yaptık ve TÜİK'in verdiği rakamları hep 3'le çarpmak gerektiğini söyledim. Yani enflasyon %10 diyorsa, bilin ki yüzde 30; işsizlik 3,9 milyon

diyorlarsa, üçle çarpın, bilin işsizlik 12 milyondur. Dolayısıyla burada da akabinde 4 yıllık eğitime geçildi. Asıl vurucu durum oradaydı ve bu dönemde daha 5 yaşındaki çocuklarımızı ilkokula başlatma girişiminde bulundular. Ben öğretmen lisesi mezunuyum, köy okulunda okudum, öğretmen lisesini tamamladım ve çocukların gelişimiyle ilgili ciddi bilgi birikimine ulaştım. Dolayısıyla o 7 yaş sınırı çok önemlidir. Çocuğun 7 yaşında okula başlaması, onun gelişimi ve öğrenimi açısından çok önemlidir.

İsterseniz şöyle düşünün: 1950'li yıllara, 40'lı yıllara gidin; hiç okula gitmeyen insanlar bile 13-14 yaşına geldiği zaman kendiliğinden okuma yazmayı öğrenebilecek düzeye geliyorlar ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, işte belki askerlikte ya da köyde bir başkasından okuma-yazmayı öğrenen milyonlarca insanımız vardı. Dolayısıyla okuma-yazmayı çok aşakılara çekerek yine değişimi, dönüşümü başlattılar. 5 yaşında o dönemdeki 4+4+4'ten dolayı okula başlatılan çocuklarımız bugün lise birinci sınıftalar, yani 11'inci sınıftalar. Bu çocuklar bir; 5 yaşında okula gitmek zorunda kaldılar. İki; pandemi nedeniyle 2 yıl okula gidemediler. Bunlardan dolayı tamamen kayıp bir nesil ortaya çıktı ve bu çocuklarımız önümüzdeki yıl da üniversite sınavına girecekler. Dolayısıyla hükümet hayatlarını karartmış oldu.

Yine İsmet Yılmaz'ın ayrılmasından sonra, yerine Ömer Dinçer geldi, işte 4+4+4 sistemi Ömer Dinçer döneminde düzenlenmiş oldu. Ömer Dinçer ayrıldıktan sonra, yerine tonton bakanımız Nabi Avcı geldi. Sevimli, sempatik tavırlarıyla halkın gözüne gireceği söylenildi. Şurada şunu belirtmek istiyorum: 4+4+4 sisteminde dershanelerin kapatılması gündeme gelmişti. Memleketteki dershaneler, FETÖ'nün dershaneleri, 6528 sayılı yasayla kapatıldı. Ayrıca bu kanunla yaklaşık 40 bin MEB yöneticisi görevden alınmış oldu. Fakat dershaneler aslında kağıt üzerinde kapatıldı daha sonra aynı şekilde devam etti. Bugün de hiçbir dersane kapalı değil. O dönem dershaneciliğe devam edenler yine dershanecilik faaliyetlerine devam etmekte.

Tabii buradan milli eğitim sisteminde son 21 yılda şunu gördük: Yusuf Tekin müsteşardı, uzun yıllar da müsteşarlığa devam etti ve MEB'in harika çocuğu olarak kayıtlara geçti. Yusuf Tekin'in bir özelliği de kendisinin bir üniversiteye rektör olabilmesi için yönetmelik değişikliği yaptırmasıydı. MEB'in yaptığı

en önemli çalışmalardan biri de Öğrenci Andı'nın kaldırılması oldu.

Değerli arkadaşlar; ben o dönemde Eğitim-İş'in Genel Başkanıydım; Andımız kaldırıldığı zaman dava açmıştık ve dava sonucunda tekrar okutulması kararı çıkmıştı. Ama maalesef Milli Eğitim Bakanlığı ya da hükümet hiçbir zaman bunu uygulamadı ya da uygulamaya cesaret edemedi. Oysaki Andımız yine Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşturmuş ve çocuklara benlik ve kişiliğini kazandırmak için yazılmış bir metindi; ulus bilincini çocuklara aşılacak için verilmiş önemli bir metindi. Ama maalesef bunu *“ayrım-cılık yapıyor”* diyerek kaldırdılar. Şimdi burada millet ve ulus tanımını ortaya çıkıyor. Elbette bizim tam adımız Türk Milleti. Bu millet çeşitli alt milliyetlerden oluşur, onlar da bizim çok doğal zenginliğimizdir. Türk'üz, Kürt'üz, Laz'ız, Çerkez'iz, Ermeni'yiz hiç önemli değil ama millet olarak adımız tam olarak Türk milleti ve *“ben Türküm”* demekten hiç gocunmadım. Dolayısıyla bu konudaki mücadelemiz de hep sürecek ve sürmesi gerektiğini düşünüyorum.

Bir de bu alt dillerin öğrenimi ile ilgili ülkemizde hep baştan beri bir karmaşa vardır. Elbette herkes kendi anasından, babasından öğrendiği dili öğrenebilir ama okullarda ortak bir dilde eğitim almamız gerekir. Bizim Kürt kardeşimiz de Pomak kardeşimiz de Çerkez kardeşimiz de kendi dilini elbette öğrenmelidir. Ama pazarı teke düşürmek için resmi dili kullanmamız ve resmi dili öne çıkarmamız gerekir. Yoksa bu konuda çok ciddi sıkıntıyla karşı karşıya geleceğimizi söyleyebilirim. Şimdi yapılan diğer önemli çalışmaların bir tanesi proje okulu meselesi. Değerli arkadaşlar, o zaman Bakan Bey şöyle demişti: *“Türkiye'de bazı okullarımızı proje okuluna dönüştüreceğiz ve sayısı 10'u 15'i geçmeyecek”*. Ama bu okulların sayısı 2 binin üzerine çıktı. Proje okullarına iktidar şunu yaptı. Kendi istediği okul müdürlerini, kendi istediği öğretmenlerini ve kendi istediği yöneticileri oralara atayarak kendine seçkin bir grup oluşturmuş oldu. Bununla yetinilmedi imam-hatip liseleri proje okuluna dönüştürüldü. Bazı endüstri meslek liseleri proje okuluna dönüştürüldü, proje okulu adına kendilerine yakın, hakketmeyen atamalar yaptılar. Aslında değişen bir şey yoktu. Öğretmenler ve okullar aynı değişen tek şey tabelalardı. Devamında tüm okullara Anadolu lisesi tabelasını çakıverdiler. Lise desek ne olur, Anadolu lisesi, Fen lisesi, proje okulu desek ne olur, içeriği boş olduktan sonra orada verilen eğitimin kalitesi düştükten sonra bunun

adının değişmesi hiçbir anlam ifade etmeyecektir. FETÖ operasyonu nedeniyle dershanelerin kapatılmasıyla birdenbire özel okul furyası başladı. Devlet okullarında okullara sabun bulamazken, apartman daireleri özel okullara çevriliverdi. Yani kamu adına eğitim yapmaktan çıktık, birileri para kazansın diye eğitim yapmaya başladık.

Değerli arkadaşlar; bizim taviz vermeyeceğimiz üç konu var; eğitim, sağlık, güvenlik; milli güvenliğimiz. Eğer bir ülkede eğitim kamusal niteliğini kaybetmişse, sağlık hizmetleri kamu hizmeti olmaktan çıkmışsa ve güvenliğini özel güvenlik birimlerine teslim etmişseniz, o ülkenin ayakta kalması zordur.

Gelecek olan iktidara sesleniyorum: En önemli mesele, kamucu eğitimi inşa edebilmek. Elbette özel okul olacak, elbette özel okul ihtiyacı olacak. Şimdi birçok arkadaşımız çocuklarını özel okula gönderiyorlar. Neden? Çünkü iş yerinden çıkmaları saat 17.00. Özel okulda dersler 14.30'da bitiyor, sonra aktivitelerle saat 17:00-17:30'a kadar çocukların okulda kalması sağlanıyor.

Peki, biz bunu devlet okullarında yapamaz mıyız? Kimi kaynaklara göre 400 bin, kimi kaynaklara göre 700 bin ataması yapılmayan öğretmen var. Biz bu öğretmenlerimizi işe alıp bunu gerçekleştiremez miyiz? Özellikle son yıllarda hiç işe alımı yapılmayan beden eğitimi öğretmenlerimizi, resim öğretmenlerimizi, müzik öğretmenlerimizi işe alamaz mıyız? Bu çocuklarımızın ders saatleri bittikten sonra onlara spor, müzik, sanat eğitimi veremez miyiz? Yapabiliriz arkadaşlar. Eğer geleceğimizi kurtaracaksa, çocuklarımızı sanatla, müzikle, sporla iç içe yetiştirmeliyiz. Bugün sağ olsun belediye başkanlarımız birçok alanda Milli Eğitim'in yapması gerekenleri yapıyor. Yaz okulları, spor okulları, yüzme, sanat faaliyetlerini topluma sunuyor. Aslında bu belediyelerin görevi değil, bu normalde Milli Eğitim'in görevi. Milli Eğitim sistemini buna göre kurmalıdır. Elimizde çok sayıda öğretmenimiz var. Bakın bugün beden eğitimi, müzik, resim öğretmenlerinin birçoğu marketlerde işçi olarak ya da herhangi bir fabrikada çalışıyor. Oysaki onlar bir yetenektir ve biz yetenekli gençlerimizi yok ediyoruz.

Şimdi tüm bunları yaparken bakın Aladağ'ı unuttuk, Karaman'ı unuttuk. Çünkü buralarda özellikle hükümetin çıkardığı yasalarla ortaokuldan sonra öğrencilerin vakıf ve tarikat yurtlarına gitmesinin

önü açıldı ve Milli Eğitim'in teftiş sistemi ortadan kaldırıldı, müfettişler gidip okullardaki eğitim-öğretimi denetleyemez hale geldi. Gerekli görülürse gönderiyorlar, bir şikayet varsa gönderir hale geldiler. Dolayısıyla çok sayıda sıbyan mektebi dediğimiz 6 yaşın altında çocukların gittiği apartman altı anaokulları açıldı. Dolayısıyla bugün o Karaman'daki olay yaşanmışsa bugün Aladağ'daki yangın yaşanmışsa bunların nedeni hep sorumsuz ve denetimsiz okullardır. Siz hiç duydunuz mu bir öğretmen lisesinde yatılı bölge okullarında çocukların yangınla karşı karşıya kaldığını ya da tacize uğradığını? Duyamazsınız çünkü orada devlet vardır. Ya da Kredi Yurtlar Kurumunda yangın çıktığını ya da orada bir çocuğumuzun tecavüze uğradığını duyamazsınız. Orada devlet vardır, devlet kontrolü vardır. Dolayısıyla elbette zorunlu şartlarda özel okullar açılabilir ama sıkı şekilde denetiminin yapılması gerekir.

Rahmi Koç'un bir sözü vardı televizyonda röportajda duymuştum. *"Evet, ben Vehbi Koç'un oğluyum ama kapıcı Mehmet Efendi'nin oğluyla aynı sınıfa gidiyordum"* demişti. İşte özlenen Türkiye'de her okulda kaliteli eğitimin verilmesi ve eğitimin kamu eli ile herkese eşit olarak yapılması gerektiğini buradan belirtmek istiyorum.

Sonrasında yine İsmet Yılmaz döneminde TÜGVA, TÜRGEV gibi çok sayıda vakıf ortaya çıktı ve bu vakıfların okullarda faaliyet yapmasına izin verildi. Vakıflar okullarımıza gelerek, hiç de eğitimle alakalı olmayan yüzlerce eğitim ya da benzeri vaatlerle kandırdılar. Bugün üniversite öğrencilerinin yine bu adı geçen yurtlarda zihinleri yıkanılmakta. Dolayısıyla ben şunu hep söylerim; tarımda da böyledir bu, eğitimde de böyledir. Nüfus belli, doğacak çocuk o çocukların yedi yıl sonra okula gideceği, kaç yıl sonra üniversiteye gideceği, üniversiteye giden çocukların ihtiyacı olan yurt sayısı, gelecekte kaç öğrenciye kaç kapasiteli yurt lazım olduğu belli. Devlet bunların hepsini planlayabilir. Sayın Genel Başkanım Karayalçın bilir, bizim eğitimden tarıma kadar her şeyimizi planlayan Devlet Planlama Teşkilatımız vardı ama ne oldu da ortadan kaldırıldı. Yani devletin kamucu olması gereği ortadan kaldırıldı.

Yine sağlıkta da aynı şekilde karşı karşıyayız arkadaşlar. Şimdi şehirlerin girişlerine devasa hastaneler yaptık ama vatandaşın ulaşmakta sıkıntı çekiyor. Şehir hastaneleri yaptık ve vatandaşın oradan sağlık hizmetini alırken cebinden binlerce lira

ödemek zorunda kaldığını görebiliyoruz. Yüzlerce doktorumuz yurt dışına kaçıyor. Neden? Biz kamu çalışanlarımıza gereken ücreti veremedik. Yine konfederasyonumuzun yaptığı araştırmaya göre aylık sınırı bugün, şubat ayının sonu itibarıyla 10 bin 259 lira. Asgari ücret 8 bin 500 lira, yoksulluk sınırı 28 bin 560 3 lira. Dolayısıyla bugün normal bir öğretmenin aldığı maaş 13 bin lira; 3 bin lira ek ders koyun, 16 bin lira. Başöğretmenlik garabetini de yine bu iktidar getirdi. Başöğretmenin aldığı maaş 18 bin lira; 3 bin lira ek ders koyun, 22 bin lira. Ama 10 yıl öncekinin dolar, euro ya da yumurta fiyatları üzerinden öğretmenin maaşını karşılaştırın, en düşük maaş alan öğretmen maaşının 26 bin lira alması lazım. Buna göre profesörün 43 bin lira alması gerekir, doktorun yaklaşık 50 bin lira ücret alması gerekir ama bugün ne bizim öğretmenimiz ne doktorumuz ne de diğer kamu çalışanımız bu ücretleri almıyor. Değerli arkadaşlar, bunları da belirtmek isterim. Hemen kısaca şunlar da belirteyim:

Bizim birçok alanda kamu politikaları uygulamamız lazım, enerji alanında mesela. Barajı yapan devlet, dağıtan yandaş müteahhit. Altyapı yatırımını yapan devlet, işleten yandaş müteahhit. Neden bunu devlet kendi eliyle işletmiyor? Yine gelecek olan hükümetin birinci görevlerinden bir tanesi, öncelikle vatandaşın en zorunlu gereksinimi olan elektrik, su, yol gibi giderlerin tamamen kamulaştırılması. Acilen elektrik hizmetlerinin kamulaştırılması gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi kamucu turizm nasıl olacak? Turizm Bakanlığı şunu yapıyor; 5 yıldızlı otel sahipleriyle toplantılar yapıyor, onlarla ilgili tur firmalarıyla görüşmeler sağlıyor. Ama dışarıdaki lokantacının, dışarıdaki esnafın, tüccarın nereden gelir elde edeceği hiç düşünmüyor, oralara hiç inmiyor. Biz öyle bir turizm sistemi uygulayacağız ki, bu sistem sayesinde hem 5 yıldızlı otel sahipleri hem şehirdeki lokanta sahipleri; küçük esnafın da hizmetlerden faydalanmasını sağlayacağız.

Çevre olmazsa olmazımız. Değerli arkadaşlar, ben Tunç Başkanımıza teşekkür ediyorum. Ben İzmir'e ilk geldiğim zaman 11 yaşındaydım, İzmir Körfezi'nden acayip bir koku geliyordu ve babama demiştim ki: *"Baba bir daha buraya gelmeyelim"*. Yapılan çalışmalar sonrasında şimdi rahatlıkla oradan geçebiliyoruz ve Başkanım söylüyor, *"İzmir Körfezi denize girilir hale getireceğim"* diyor. Onu da yapabileceğinize eminim, kısa sürede yapmanızı bekliyorum. Dolayısıyla çevre

konularının sadece uluslararası anlaşmalarla yapılması mümkün değil. Her yörenin kendine göre çevre sorunu var, bu sorunların yerelden çözülmesi lazım. İzmir'in çevresel sorunu farklı, Isparta'nın çevresel sorunu farklı. Dolayısıyla yerel yönetimlerin çevre üzerine çok ciddi yatırımlar ve bilinçlendirmeler yapması gerekir.

Yine bugün halk otobüsüne binin, gençlerimizi hep otururken görürüz, ihtiyarlar ya da hamile kadınlarımıza ya da kadın arkadaşlarımıza yer vermesini bekleriz. Ama onlar da hep uyuyor gibi yaparlar. Bu da yine eğitimle, yani kamucu eğitimle olabiliyor. Davranış kurallarının çocuklarımıza verilmesi... Şimdi ben şunu anlayamıyorum: Benim öğretmen arkadaşım ya da belediyede çalışan bir arkadaşım konuşurken sigarasını içip, yere atabiliyor. Şimdi bu da eğitimle olacak bir mesele. Dolayısıyla eğitim sisteminin baştan aşağı ele alınması lazım ve öncelikle öğretmen yetiştirme programının mutlaka zorunlu hale gelmesi lazım. Çok önem vermemiz gereken bir tanesi, öğretmen yetiştirme programı.

Biliyorsunuz arkadaşlar 11 ilimizde çok büyük bir yıkım yaşadık. Deprem bölgesine ben üçüncü günde gittim, tüm şehirleri dolaştım, dolaşmaya çalıştım ama yollar her yer kapalıydı. Neden? Ulaşım yatırımlarının kamucu olmaması, birilerine göre yapılması, her şeyin lastikli araçlar üzerine planlanması. Tüm yollar tıkanmıştı. Oysa ki raylı sistemler döşenmiş olsa, hızlı trenler, ulaşım ağları yapılmış olsaydı, o yolların kapanmaması ya da kapandığı zaman kısa sürede açılması mümkün olacaktı. Dolayısıyla ulaşım da kamucu bir yatırıma geçmemiz gerekir.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim. Daha anlatacak konu var ama süre herhalde yetmedi. Saygılar sunuyorum. Sayın Belediye Başkanımıza bu İktisat Kongresi ilgili girişimlerinden dolayı tekrar tebrik ediyorum. 100 yıl sonra burada yine o zamanın İzmir Belediye Başkanının ve Cumhuriyetinin kamu örgütleri başkanlarının olması temennisiyle, saygılar.

Arzu Çerkezoğlu

DİSK Genel Başkanı

Hekim, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel Başkanı. 2013-2018 yılları arasında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunda Genel Sekreterlik görevini yürütmüştür. DİSK Yönetim Kurulunda yer alan ilk kadın olmuştur.

İKİNCİ YÜZYILDA EMEK EKSENLİ YENİDEN KURULUŞ

Kadim kentimiz İzmir'in çok değerli Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin değerli paydaşları, sendikalarımızın, siyasi partilerimizin, demokratik kitle örgütlerimizin değerli temsilcileri, sevgili hocalarımız, sevgili mücadele arkadaşlarımız... Öncelikle DİSK yönetim kurulu, sendika genel başkanlarımız, şube başkanlarımız, temsilci arkadaşlarımızla birlikte uyanışın, direnişin ve değişimin simgesi olan bu güzel günde hepimizi Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK adına sevgiyle, saygıyla, coşkuyla, umutla selamlıyoruz.

8 aylık çok uzun, meşakkatli ve titiz bir çalışmanın sonucunda bu kongre gerçekleşti. 8 aydır bizim de katkı sunmaya çalıştığımız bu süreci Tunç Başkan tüm ekibiyle, tüm toplantılara bizzat kendisi katılarak, büyük bir titizlikle yürüttü. Ve biz bu son derece önemli, değerli kongreyi çok özel bir tarihsel dönemde gerçekleştiriyoruz.

100 yıl önce Birinci İktisat Kongresi toplandığında hem dünyada hem de bu topraklarda yeni bir dönemin ilk adımları atılıyordu. İzmir İktisat Kongresi, öylesi bir dönemde farklı toplumsal kesimlerden

gelen temsilcilerle, günler süren tartışmalar sonucunda o tarihsel dönemin ve ülkemiz açısından da yeni kurulacak Cumhuriyetin iktisat politikalarını belirlemişti. Hani "zamanın ruhu" denir ya; 100 yıl sonra bugün de yine hem dünyamız hem ülkemiz açısından yeni bir çağ değişiminin eşliğinde bu kongreyi yapıyoruz.

Artık çok net bir biçimde söylemek gerekir ki adına ne dersek diyelim, -emperyalizm, kapitalizm, neoliberalizm- bu sistemin, bu düzenin tüm dünyada da ülkemizde de işçi sınıfına, emekçilere, kadınlara, gençlere, bütün dünya halklarına vaat edeceği hiçbir şey kalmadı. Bütün masallar bitti, bütün yaldızlar döküldü. Eşitsizliklerin alabildiğine arttığı; iklim değişikliğinden su krizi, enerji krizi, gıda krizine kadar krizlerin derinleştiği; sağlığın, eğitimin, sosyal güvenliğin özelleştirilmesinden işsizliğe, muazzam kadın eşitsizliğine, genç eşitsizliğine kadar bütün yıkıcı sonuçlarını yaşadığımız bu düzen artık iflas etti. Gezegeni, doğayı, çevreyi dikkate almayan, insanı değil piyasayı önceleyen üretim modeli tüm dünyada çöktü. Artık tüm dünya ve uluslararası sendikal hareket, yeni bir toplumsal sözleşmenin, yeni bir toplumsal düzenin şart olduğunu görüyor ve söylüyor.

**Nüfusun büyük bölümünü oluşturan,
ülkemin tüm değerlerini ve
güzelliklerini üreten işçi sınıfı
olmadan cumhuriyet olmaz,
demokratik bir cumhuriyet hiç olmaz.**

Ülkemiz açısından ise sevgili dostlar, çok ama çok acılı, kederli, hüznü, yaralı bir dönemde ama bir o kadarda kararlı, umutlu ve heyecanlı bir tarihsel çağdayız. Kararlılığımız, deprem felaketinin 85 milyon insanımızın yüreğinde açtığı yaraların derinliğinden geliyor. Umudumuz, hayatı her gün ama her gün yeniden üreten ellerimizden alıyor gücünü. Ve heyecanımız, bugün bu topraklarda tıpkı yüzyıl önce olduğu gibi yeni bir ülke kurmanın tarifsiz coşkusu ve gururuyla büyüyor. Sizleri DİSK olarak bir kez daha bu kararlılıkla, coşkuyla ve heyecanla selamlıyoruz.

Kongreye sunduğumuz konuşma başlığımız, "İkinci Yüzyılda Emek Eksenli Yeniden Kuruluş." Evet, Cumhuriyetin ikinci yüzyılına girerken ülkemiz için bir karar anındayız. İzninizle önemli bir metinden, küçük iki paragrafla devam etmek istiyorum.

Şöyle demiştik: *Bir yandan yaklaşık yarım yüzyıldır Cumhuriyet fikrinin tüm dayanaklarını ortadan kaldıran neoliberal yıkım stratejisi, diğer yandan bu stratejinin bir sonucu olarak ortaya çıkan otokratik tek adam zihniyeti ülkemizi bir enkaz altında bırakmış durumda. Bu enkazın altında kalmamak için tek yolumuz var: Cumhuriyeti kendi anlamına uygun biçimiyle, yani halk*

egemenliğiyle yeniden kurarak laik, sosyal ve demokratik bir hukuk devleti niteliğine gerçekten kavuşturarak, geleceğe taşımak.

Evet sevgili dostlar; bu ülkenin enkaz altında bırakıldığını anlatan bu satırlar, yaşadığımız deprem felaketinin ardından kaleme alınmadı. Bu satırlar yaklaşık 5 ay önce, 29 Ekim 2022’de DİSK olarak açıkladığımız “*İşçilerin Yüzüncü Yıl Bildirgesi*”nden. O tarihte bu ifadeleri belki de abartılı bulanlar olmuştur. Ancak maalesef arka arkaya yaşadığımız felaketlerin ve bizi sarsan acı hakikatlerle yüzleşmemizin ardından artık sanırım hiçbirimiz eskisi gibi olmayacağız; eskisi gibi düşünmeyeceğiz. Ve en önemlisi de bu ülkenin eskisi gibi yönetebileceğini hiç kimse savunamayacak. Doğal olarak iktisat da eski iktisat olmayacak, olamayacak. Yani neyin üretileceği, nasıl üretileceği, üretilenin nasıl paylaşılacağı eskisi gibi belirlenmeyecek.

Evet, bugün içinden geçtiğimiz bu felaket günlerinde asırlık dayanışma kurumlarımızın çadır sattığı zihniyetin arkasında, gölgesini satamadığı ağacı kesen düzenin kendisi var. Her şeyi ama her şeyi özelleştirince, serbest piyasanın vahşi kurallarını dokunulmaz kılınca, sosyal devletten uzaklaşınca, sosyal politika bir yardım faaliyetine indirgenince, her şeyi ama her şeyi sermayenin sınırsız ve sorumsuz kâr maksimizasyonu hedefine tabi kılınca; özetle memleket adeta bir şirket gibi yönetilince, karşı karşıya kalacağımız acı hakikatin bu olacağını yarım asırdır söylüyoruz, söylemeye devam ediyoruz. Bugünlerde altından çıkmaya çalıştığımız siyasi enkazın da ekonomik enkazın da, depremin yarattığı enkazın da sebebi bellidir: Çok net bir biçimde söylemek gerekir ki, bugün üzerimize çöken, sermayenin en vahşi egemenliği, yani neoliberal yıkım stratejisidir. Bugün İzmir İktisat Kongresi’ni işte bu 40 yıllık hikâyenin sonundan bakarak topluyoruz.

Önce şu 40 yıllık hikâyeye hep beraber bakalım, çok kısaca hatırlayalım. 40 yıldır bize aynı masal anlatılıyor. “*Piyasanın üstünlüğü*” masalıyla sermayenin tüm uzlaşma ve diyalog masalarını tek taraflı olarak dağıtılmasının bedelini ödüyoruz bugün. 40 yıldır tüm dünyada işçi sınıfı büyürken, ücretli emek yığılırken, ücretlilerin, yoksul halkların toplumsal zenginlikten aldığı pay giderek daha fazla azalıyor. Dünya servetinin küresel, toplumsal ve sınıfsal dağılımında olağanüstü bir adaletsizlik yaşanıyor. 40 yıllık kapitalist küreselleşme süreci, işçi sınıfının

200 yıl boyunca mücadele ederek kazandığı tüm kazanımlarını ortadan kaldırarak yürütülüyor. Emegın hakları, dünyanın neredeyse her yerinde saldırıya uğruyor. Kamu ekonomisinin, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve ticarileştirilmesi sonucunda emekçilerin sosyoekonomik kazanımlarında ciddi kayıplar yaşanırken, kamu kaynakları bir bir sermayeye aktarılıyor. Sosyal haklar budanıyor; çalışma hayatı güvencesiz, esnek ve eğreti bir hal alıyor. Sendikal haklar, sanayileşmiş Kuzey Avrupa ülkelerinde dahi büyük bir erozyona uğruyor.

Özetle bu politikaların sonuçları, dünya ve Türkiye işçi sınıfı ve emekçileri için bir yıkım yarattı. Üstelik bu yıkıma, insanlığı ve tüm canlıları tehdit eden ekolojik bir kriz de eşlik etti. O nedenle İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi’nde diyoruz ki; bu kongrede yeni bir paylaşımımız daha var. Doğa.Emperyalistlerin yürüttüğü savaşlar sonucu yerinden yurdundan edilen mültecilerle büyük bir insanlık krizi yaşandı, yaşanıyor. Aylan bebeğin sahile vuran küçük bedenini herhalde hiçbirimizin hafızalarından silinmeyecek.

İnsanlık bu ağır bedelleri öderken, vaat edilen ve iddia edilenlerin aksine gezegenimize demokrasi gelmedi; tersine bu politikaları sürdürebilmek için otoriter rejimlere yöneldiler.

Ülkemizde de bu sürecin hikayesini hep birlikte yaşadık ve yaşıyoruz. Yine ülkemizde de bu yıkım stratejisi sosyal devleti tümüyle yok etti, sosyal politika olabildiğince zayıfladı, kamusal olan ne varsa her şey yağmalandı ve en önemlisi de bugün ikinci yüzyılın eşliğinde Cumhuriyetimizin tüm dayanakları, deyim yerindeyse bütün taşıyıcı kolonları tek tek tahrip edildi.

Çalışma yaşamı sadece güvencesiz değil, aynı zamanda güvenliksiz bir hal aldı. Çalışırken ölümler, yani iş cinayetleri -muazzam bilimsel ve teknolojik ilerlemeye rağmen- azalmak bir yana hızla arttı. Sendikal haklar ağır baskılarla yüz yüze kaldı. Bugün Türkiye’de her şey ama her şey işçilerin sendikalaşmasının, örgütlenmesinin önünde engeldir; yasalar, mevzuat, mahkemeler, iktidarların tutumu, işverenlerin tutumu...

Artık bu zihniyeti değiştirmek zorundayız. Bugün işçiler sendikalaştığı zaman buna reaksiyon gösteren, işçilerin sendikalaşmasının önüne binbir türlü engeller çıkaran işverenler de şunu bilmelidir ki;

bugün belki kâr oranlarını korudukları için mutlu olabilirler ama yarın hepimizin çocuklarının ve torunlarının yaşayacağı bir ülkede nasıl tehlikeli bir gelecek tahayyülüne el verdiklerini görmeliler. Demokrasi hepimizin ortak paydası ve bilelim ki; bir ülkede demokrasi olup olmadığının, bir ülkedeki demokrasinin düzeyini belirleyecek olan en önemli göstergelerden bir tanesi işçi sınıfının, emekçilerin, çalışanların örgütlülük düzeyidir, sendikal haklarını ne kadar kullanabildikleridir.

İşte böylesi bir ortamda, en derin bölüşüm krizlerinden birini yaşadığımız bu süreçte gelir eşitsizliği alabildiğine arttı, asgari ücret bir ortalama ücret haline geldi. Ağır bir vergi yükü, çalışanların, emekçilerin alım gücünü giderek daha fazla aşındırdı ve bu sürecin doğal bir sonucu olarak da işçi sınıfı ve emekçiler finansal araçlar yoluyla giderek daha fazla borçlandırıldı.

Sonuç olarak aslında ülkemizde 24 Ocak ve 12 Eylül’le birlikte başlayan, iktisadi açıdan liberal, siyasal açıdan otoriter ve baskıcı rejim, geçmiş yarım asırda giderek daha fazla kurumsallaştı. Ve bugün kuvvetler ayrılığı tümüyle ortadan kalktı, tüm kuvvet tek bir kişide toplandı. Denge ve denetleme mekanizmaları tümüyle işlemez oldu. Yargı bağımsızlığını tümüyle yitirdi, uluslararası anlaşmalar bile bir kenara bıraktı ve başkanlık rejimi adım adım hayata geçirildi.

Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı altında hayata geçirilen başkanlık sisteminin 2018’den bu yana 4,5 yılda bizler açısından sonuçlarını ortaya koymak için bir iki küçük veriyle devam etmek istiyorum: 2018’den bugüne enflasyon yüzde 15’lerden resmi rakamlarla, baskılanmış rakamlarla bile yüzde 55’lere fırladı. 4,5 yılda enflasyondaki bu hızlı artış neticesinde alım gücümüz oldukça geriledi. Yüzde 70’lere fırlayan gıda enflasyonu ile ekmeğimiz küçüldü. 5 liradan 19 liraya yükselen dolar kuruyula hep beraber yoksullaştık. Türkiye küresel sermaye için ucuz işgücü cenneti haline getirildi. Başkanlık rejimi boyunca 5,5 milyon olan işsizimize 3 milyon yeni işsiz daha eklendi. Ücretlilerin sayısı hızla artarken, emegın milli gelirden aldığı pay, yani hepimizin çalışarak ürettiği değerden aldığı pay yüzde 38’den yüzde 25’lere düştü. Türk lirasının değersizleştirilmesi ve emegın ucuzlatılması üzerine kurulu olan bu temel ekonomik rotanın esastan değişmesini sağlayacak bir sürece ihtiyacımız olduğu bu verilerle de ortada.

İşçilerin grevlerini yasaklamakla övünen bir zihniyetle, her türlü hak arama mücadelesinin önüne baskılarla çıkan bir yönetim anlayışıyla bu düzenin bütün çarkları zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapmak üzere döndü. Yani bugün ülkemiz için kritik bir karar anındayken, bu veriler de göstermektedir ki, kurtulmak istediğimiz otoriter başkanlık rejimi, yalnızca bir kişinin kötü yönetimi ya da kötü emellerinin ürünü değil; tıpkı bütün dünyada ortaya çıkan baskıcı otoriter rejimlerin ve liderlerin aynı dönemde ortaya çıkmasının tesadüf olmaması gibi... Tüm bunlar yaşadığımız 40 yıllık hikâyenin sonuçlarıdır.

Bugün Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılının eşğinde geleceği inşa için bir aradayız ve biliyoruz ki geleceğin inşası Cumhuriyetin demokrasiyle taçlandırılmasıyla olacaktır. Ve yine biliyoruz ki demokrasi sadece 5 yılda bir sandığa gidip oy vermektten ibaret değildir. Demokrasi, başta işçi sınıfı, kadınlar, gençler olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin, hayatın her alanında ve her alanında söz ve karar sahibi olabildiği, karar mekanizmalarına katılabildiği ve bunun güvence altında olmasıdır. Nüfusun dörtte üçünün ücret gelirleriyle yaşamını sürdürdüğü bir ülkede, işçilerin, emeğiyle geçinenlerin yönetimde söz ve karar hakkının olması, demokratik bir cumhuriyet hedefine ulaşabilmek için zorunludur. İşçi sınıfının söz ve karar sahibi olmasının yolu da örgütlü olmasından, sendikalı olmasından geçer. Ama maalesef bugün benim ülkem, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu ITUC’un küresel işçi hakları endeksinde tüm dünyada, beş kıtada tüm ülkeler arasında işçi haklarının en kötü olduğu 10 ülkeden 1 tanesi.

Her zaman söylediğimiz gibi; nüfusun büyük bölümünü oluşturan, ülkemizin tüm değerlerini ve güzelliklerini üreten işçi sınıfı olmadan cumhuriyet olmaz, demokratik bir cumhuriyet hiç olmaz. Büyük oranda işçileşmiş bir toplumu, endüstri 4.0’ları, 5.0’ları konuştuğumuz, yapay zekaların, robotların mesai arkadaşımız olduğu; beyaz yakalı, mavi yakalıyla tüm işçileri, tüm çalışanları, dünyadaki en uzun çalışma saatlerine, en düşük ücretlere, en örgütsüz çalışmaya, en çok ölümlü iş cinayetine mahkûm eden bu distopyaya mahkûm değiliz. Biz DİSK olarak, bir avuç sermayedar ve zenginlerin yararına işleyen, toplumsal ve kamusal çıkarları, en nihayetinde de ekolojiyi tahrip eden, toplumsal kaynakları rant uğruna talan eden, tüm çarkları zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapmak için dönen bu

düzen yerine insanı, doğayı önceleyen; toplumcu, kamucu politikaların uygulanmasını savunuyoruz. İşçi grubunun buluşmalarında 8 ay boyunca bu politikalar üzerinde uzun ve detaylı çalışmalar yaptık. İşçi gurubunun bildirgesinde bu politikaları detaylı biçimde ifade ettik.

DİSK olarak her zaman söylediğimiz gibi “Demokrasi işçinin ekmeğidir”. Demokrasinin olmadığı yerde emeğin hakları olmaz, emeğin haklarının olmadığı yerde de demokrasi olmaz. Yani esas meselemiz Türkiye için demokrasi, toplum için ekonomidir; Demokratik bir cumhuriyeti inşa etmektir. En özet haliyle, neyin üretileceğine, nasıl üretileceğine ve nasıl bölüşüleceğine halkın karar verdiği bir düzen kurmaktır. Bunun yolu da örgütlü olmaktan, işçi sınıfı açısından da sendikalı olmaktan geçmektedir. Bu nedenle demokrasinin ve cumhuriyetin yeniden inşa edilmesinin başlangıç noktalarından birisi, sendikal hak ve özgürlüklerin Uluslararası Çalışma Örgütü ILO standartlarına uygun biçimde tanınması ve sendikal örgütlenme önündeki tüm engellerin kaldırılmasıdır. Başta Anayasa ve yasalar olmak üzere sendikalaşmanın, örgütlenmenin önündeki yasal mevzuat fiili her türlü engeli hep birlikte ortadan kaldıracaktır. Sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev hakkının demokratik bir biçimde kullanımını hep birlikte sağlayacağız.

Yarım asır önce tarihin sonu diye ilan edilen sermaye ütopyası, insanlık için, işçi sınıfı için, dünya için felaket getirmiştir: Katlanarak büyüyen gelir ve servet eşitsizliği; bitmeyen savaşlar; güvencesizleştirilen işçiler; geleceği çalınan gençler; bütün özgürlükleri ortadan kaldırılmaya çalışılan kadınlar; işsiz kaldığında, yaşlandığında kısacası iş gücünü satamayacağı duruma geldiğinde gözden çıkarılan büyük insanlık... İklim krizi başta olmak üzere, doğanın talanı ile yok oluşa sürüklenen bir gezegen ve bu cehennem zebanisi olarak boy gösteren diktatörler...

Tarihin bu döneminde, tarihin bu karar anında bir yol ayrımındayız. Ya yarım asırdır gidilen yolun devamındaki karanlık tablo ya da dünyanın her yerinde hakları için, adalet için, eşitlik için, demokrasi için, barış için, kardeşlik için direnen işçilerin, emekçilerin, gençlerin, kadınların dayanışması ve umuduyla büyüyecek yeni, yepyeni, aydınlık bir gelecek. İşte ülkemiz de tam böylesi bir karar anında. Ben de bugün sözlerime

Konfederasyonumuz DİSK'in geçtiğimiz hafta yaptığımız Başkanlar Kurulu'nun sonuç bildirgesinden bir bölümle son vermek istiyorum.

14 Mayıs seçimlerinde vereceğimiz karar, ülkemizi hangi cumhurbaşkanının yöneteceğinden, hangi parti veya partilerin iktidara geleceğinden ibaret değildir. Bu sandık bizim için esas olarak işçilere zararlı olan, adaleti ve demokrasiyi ağır bir biçimde tahrip eden, ülkeyi bir şirket gibi yöneterek milyonları enkaz altında bırakan otoriter başkanlık sistemini değiştirmek için bölünmeden, parçalanmadan birlik olacağımız bir sandıktır.

14 Mayıs'a kadar işyeri işyeri, meydan meydan, sokak sokak anlatacağımız hakikat ve yapacağımız çağrı nettir: Başkanlık düzeni işçiye zararlıdır, halka zararlıdır, memleketeye zararlıdır ve bu nedenle başta işçi sınıfı olmak üzere halkımızın iradesiyle değiştirilmek zorundadır ve değiştirilecektir.

14 Mayıs seçimleri geleceğimiz için bir ilk adımdır. Cumhuriyetin ikinci yüzyılında ülkemiz yeni bir kuruluşun eşliğindeyken, halkımızın özlemi bu sürecin demokratik bir yeniden kuruluş olarak tamamlanmasıdır. Cumhuriyetin demokrasi ile taçlandırılması olarak da ifade edilen bu süreç, halkın geniş kesimlerinin yönetime etkin katılımı ile mümkündür. DİSK Başkanlar Kurulu, Türkiye işçi sınıfını otoriter başkanlık düzenini değiştirmeye çağırmakta, öte yandan ülkemizin yeniden kuruluş sürecinde Türkiye işçi sınıfının ve DİSK'in etkin görevler üstlenmeye ve güçlü sorumluluklar almaya hazır olduğunu ilan etmektedir.

Bugün hep birlikte ayağa kalkıyoruz ve yaklaşan 1 Mayıs'ın coşkusuyla “Yurdumuzun mutlu günleri mutlak gelen gündedir.” diyoruz. Yurdumuzun mutlu günlerini hep birlikte getireceğiz; hep birlikte, omuz omuza, kendi ellerimizle kuracağız.

Gelecek güzel günlere olan inancımızla, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresini DİSK olarak tekrar sevgiyle, saygıyla, büyük bir umutla selamlıyoruz ve bu kongrenin yapılmasında emeği geçen başta Tunç Başkan olmak üzere herkese, tüm emekçi arkadaşlarımıza, katkı sunan tüm kurumlarımıza, tüm paydaşlara, bütün hocalarımıza, herkese ama herkese çok çok teşekkür ediyoruz. Evet, yurdumuzun mutlu günlerini hep birlikte kendi ellerimizle getireceğiz, dayanışmayla getireceğiz, birlikte kuracağız! Yolumuz açık olsun!

Bu konuşmanın videosunu izlemek için kare kodu okutabilirsiniz.

Süleyman Sönmez

TÜRKONFED Yönetim Kurulu Başkanı

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) Yönetim Kurulu Başkanı. Süleyman Sönmez 2015-2018 yılları arasında TÜRKONFED Yönetim Kurulu Başkan Yardımcılığı ve 2018-2021 yılları arasında da TÜRKONFED Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulunmuştur.

CUMHURİYETİMİZİN İKİNCİ YÜZYILINDA HAYALİMİZDEKİ TÜRKİYE

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin çok kıymetli katılımcıları, iş dünyasının değerli temsilcileri, değerli hocalarımız, sevgili dostlar;

Şahsım ve TÜRKONFED Yönetim Kurulu adına, hepimizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Cumhuriyet tarihimizin bir miladı olan İzmir İktisat Kongresi'ni sizlerle birlikte yad ederken, Türkiye'nin geleceğine şekil veren "ortak ruhu", bizlere miras bırakanların izinden yine sizlerle birlikte yürümenin mutluluğunu ve heyecanını yaşıyorum. İyi ki varsınız, iyi ki bugün, hep birlikte bir aradayız.

Tıpkı 100 yıl önce olduğu gibi acı ve umut hem kalplerimizde hem de sözlerimizde bir arada. Deprem felaketinde yitirdiğimiz canlarımızın yasını tutarken, ağır iklim koşulları ve ihmalkârlığın sonuçları ile mücadele eden binlerce vatandaşımızın yaralarını sarmaya çalışıyoruz. Öncelikle afetlerde yitirdiğimiz tüm vatandaşlarımızı, huzurlarınızda bir kez daha saygı ve rahmetle anıyorum.

Değerli Dostlar; aydınlık geleceği hep birlikte şekillendireceğimiz güzel ülkemizin, güzel insanları...

Yaşadığımız büyük travmada 45 günü geride bıraktık. Yaşanan ilk şok ve tükenmişliğin yerini terk edilmişlik hissine bırakmaması çok önemli. Bir yandan da tüm acılara rağmen, geleceğe gülümseyerek bakan çocuklarımızın umutlarını büyütmeye çalışıyoruz. Bu acıyı birbirimize sarılarak, dayanarak, kucaklaşarak ve yeniden biz olarak, büyük bir dayanışma ruhuyla aşacağız. 100 yıl önce atılan ilk adım ile başlayan, geleceğe umut dolu yolculukta da zaman normal değildi ve bugünlerde de bir normal yaşamıyoruz.

O nedenle bu mücadele, kalplerimize yalnızca ve yalnızca umut hâkim olana dek sürecek. Çocuklarımız için geleceğimiz için tüm paydaşlarımızla birlikte el ele vermeye devam edeceğiz.Çünkü yaşanan her bir acı, yalnızca bir duygudan ibaret değildir. Aynı zamanda bir sorumluluk çağrısıdır.

Bu ülkenin üretenleri, hizmet verenleri, değer yatanları olarak bizleri,bugünlere getirenlere karşı borçlu; bizi geleceğe taşıyanlara karşı sorumluyuz.

Temellerini ortak hayallerimizin, çatısını ortak refahımızın oluşturduğu bir ülkenin inşası için var gücümüzle çalışmaya devam edeceğiz.

Türkiye'yi baş döndürücü bir hızla değişen ve dönüşen dünyaya uyum sağlayacak hale getirmeliyiz. Başta gençler ve kadınlar olmak üzere, tüm bireylerin hayallerine erişme imkânına kavuştuğu bir ülke yaratmalıyız.

Cumhuriyetimizin 100 yıl önce başlayan yolculuğunda "Her Fabrika Bir Kaledir" sözüyle Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı büyük kalkınma seferberliğinden ilham alıyoruz.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin yaratacağı yeni iklimle; bugünün ve geleceğin hayalimizdeki Türkiye'sine büyük bir dayanışma örgütleyerek, birlikte üretip birlikte paylaşarak ve hayata dair yeni sözler söyleyerek, yeni yollar bularak ulaşacağız.

Bu önemli buluşmada kapanış konuşmasını yapmak TÜRKONFED Yönetim Kurulu adına bana nasip oldu. Ben ise önümüzdeki dakikalarda dinleyeceğimiz kongre sonuç bildirgesi ışığında bunu bir etkinliğin kapanış konuşması olarak değil, ülkemizde yeni bir yüzyıla ve ortak hayallerimize dayalı, bir geleceğe açılış konuşması olarak görüyorum.

Değerli Konuklar, Değerli Dostlarımız;

100 yıl önce İzmir İktisat Kongresi’ni düzenleyen Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ve Türkiye’nin ekonomik ufkunu genişletmek adına, bu önemli buluşmaya iştirak eden tüm delegeler için hayat, iki önemli temel üzerinde şekilleniyordu:

Kurtuluş ruhu ve kuruluş iradesi...

Dört yıl süren Kurtuluş Savaşımız sona ermiş, bir imparatorluğun yıkıntıları üzerinden, yepyeni bir ülkenin kuruluşu için kollar bir kez daha sıvanmıştı.

Kurtuluş mücadelemiz, yalnızca askeri bir mücadele değildi. Adeta bir kader gibi kabullenilmiş cehalete, yoksunluğa, yoksulluğa ve adaletsizliğe karşı bir mücadeleydi.

Ülkemizde 12 milyon yoksul ve çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen vatandaşımız vardı. Topraklarımızın verimli bölümü yakılıp yıkılmıştı.

İktisat Kongresi’nin toplandığı İzmir, henüz birkaç ay önce yaşanmış büyük yangının yaralarını sarmaya çalışıyordu. Fakat ülkenin en derin yaralarından biri; yetmiş, bilgili, bilinçli kuşakların neredeyse tamamının savaşlarda yitirilmesi idi. Tarımda çalışan insan nüfusu da buna dahildi. Tarım teknolojisi birkaç bin yıllık teknolojiden oluşmaktaydı ve yerli ziraat mühendisliği, çok kısıtlı çabalardan ibaretti. Traktör yerine kağı ve saban vardı. Nüfusun yüzde 90’ını, iptidai geleneksel tarım ile uğraşıyordu. Kurtuluş ruhu; işte bu geleneksel yapıyı, modernleştirme iradesiyle eğitimi, altyapıyı ve ekonomiyi kapsayan büyük bir silkinmeydi.

Kuruluş irademiz de yalnızca bir yönetim biçimi değişikliğinden ibaret değildi. Asırlar boyunca kitalara hükmetmiş imparatorlukların dağıldığı, yerlerini modern toplum ülküsüne dayalı ulus devletlerin aldığı yepyeni bir çağa entegre olma mücadelesiydi. 16. Yüzyıl ekonomik ve toplumsal standartlarına sıkışmış Anadolu’yu, 20. yüzyılın çağdaş manzarasına dahil etme seferberliği idi.

Şimdi, Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılına girerken, aynı ruha ve aynı iradeye ihtiyacımız var. Asırlık kilometre taşları, yalnızca birer takvim değişikliğinden ibaret değildir. Tarih akış hızı itibarıyla acımasızdır. Size mola verme fırsatını sunmaz. Siyasi ya da ideolojik mercaklerle bir başlangıç ve bitiş noktası tayin etmenize izin vermez. Bu yanılgıya düşenler, tarih kitabında tozlu bir sayfa olarak kalır.

Bugünden başlatacağımız *“İkinci Yüzyulumuz”*, bizim için hem bir pencere hem de bir basamak taşı olmalı. Pencereden baktığımızda, geçmişte başardıklarımızı görmeli, başaramadıklarımızı değerlendirmeyi bilmeliyiz.

Basamak taşına çıktığımızda önümüzde uzanan gelecek manzarasını seçebilmeli, kendimizi bu manzara içerisinde konumlandırabilmeliyiz.

11 ilimizi vuran, 81 ilimizin tamamını sarsan, felaketin getirdiği tüm sıkıntıları gidermek Cumhuriyetimizi muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkartacak dönüşümü başlatmaya; ülkemizi orta gelir, orta demokrasi ve orta eğitim tuzağından kurtarmaya ihtiyacımız var.

Türkiye’yi baş döndürücü bir hızla değişen ve dönüşen dünyaya uyum sağlayacak hale getirmeliyiz. Başta gençler ve kadınlar olmak üzere, tüm bireylerin hayallerine erişme imkânına kavuştuğu bir ülke yaratmalıyız. Bu hayali, yeni yüzyıla ulaştırma iradesini sergileme sorumluluğumuz var.

Yarın aynaya baktığımızda utanmak istemiyorsak; tereddüdü değil, umudu çoğaltarak, ortak hayaller inşa ederek, topluma büyük uzlaşmanın mümkün olacağını gösterelim.

Yeni bir hikâye yazalım ve işe, o yeni hikâyenin öznesini değiştirerek başlayalım. Ben değil, Yeniden Biz olalım. Olumsuzluklardan kurtulmak, ortak hayatimize dayalı bir geleceği kurmak... En önemli sorumluluğumuz budur.

Değerli Dostlar;

Bu sorumluluk bize doğru soruları sormamızı gerektiriyor. Bunlardan ilki: *“Ülkemizi krizlere, afetlere, sosyo-ekonomik eşitsizlik yaratan tüm koşullara karşı, nasıl daha dayanıklı hale getirebiliriz?”*

İkincisi: *“Dünyanın dönüşüm hızını nasıl yakalayabilir ve böylesine dinamik bir dünyaya, tüm alanlarda nasıl entegre olabiliriz?”*

Yüksek müsaadelerinizle iki soruya da değinmek istiyorum. Kurumsal ve ulusal dayanıklılık...

İçinde bulunduğumuz çoklu krizler dünyasında, en çok üzerinde durmamız gereken konulardan biridir

belki de... Yalnızca son iki yılda yaşanan konjonktürel gelişmelere bakmak dahi *“çoklu kriz”* olarak adlandırılan bu iklimin yıkıcı boyutlarını anlamak için yeterli olabilir.

Etkilerinden halen kurtulmaya çalıştığımız Covid-19 salgınını, Ukrayna’daki savaşın şiddetlendirdiği gıda ve enerji krizi takip etti. Savaşın neden olduğu bölgesel ve küresel şoklar, yüksek enflasyon ve yüksek hayat pahalılığını da beraberinde getirdi.

Gelişmekte olan ülkeler, artan ithalat yükü ve borç ödeme maliyetleri ile mücadele ederken; iklim krizi, en savunmasız ülkeler ve topluluklar üzerinde tahribat yaratıyor. Dünyanın her yerinden eşitlik ve adalet talepleri artıyor.

Tüm bu değişimlerin yarattığı öncü ve artçı şokların etkilerini anlamaya çalışırken; afetlere karşı hazırlıksızlığımız, ne yazık ki, bize çok acı ve acımasız bir ders verdi. O ders, ortak hayallerimiz için ortak aklı unutmanın bedelinin yaşamlara mal olduğuydu.

Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında doğal, ekonomik ya da jeopolitik risklere karşı dayanıklılığımızı, tek başına devletlerin imdada yetişeceği beklentisi yerine kapsayıcı-katılımcı işbirlikleri ile özel sektörün ve STK’ların ortak akılla hareket etmesi belirlemeli.

Elbette dayanıklı şehirler, dirençli işletmeler ve güçlü bir ekonomiyi inşa etmeliyiz. Ama her şeyden önce dayanıklı bir toplum inşa etmeliyiz. Dayanıklı bir toplumu inşa etmenin başlangıç ve bitiş noktası; bilgiden ve bilimden geçiyor.

Bilgi, bilim, akıl ve kurullarla inşa ettiğiniz sistemin yalıtımını; liyakat, şeffaflık ve hesap verilebilirlik malzemesiyle desteklerseniz işte bu sistem dayanıklı toplumun temelini kuvvetlendirir. Yaşayacağınız her afet ve krizde insan ayakta kalır, dolayısıyla da toplum ayakta kalır.

Her alanda, büyük bir beşeri ve entelektüel sermayemiz var. Potansiyelimizi harekete geçirecek gücün de ortak akıldan geldiğini görmemiz gerekiyor. Yerelin, kentlerimizin ve bölgelerimizin ortak aklını harekete geçirdiğimizde ülkemizin de kalkınma dinamikleri, kendi doğasında filizlenmeye ve büyümeye başlayacaktır.

Değerli Dostlar;

Sormamız gereken ikinci önemli soruyu anımsayalım: *“Dünyanın dönüşüm hızını nasıl yakalayabilir ve böylesine dinamik bir dünyaya, tüm kollarımızla nasıl entegre olabiliriz?”*

Yanıtımız, birbiriyle adeta yapışık ikiz gibi olan iki engelden orta gelir ve orta demokrasi tuzaklarından kurtulmaktır. Bir ekonominin, belirli bir kişi başına gelir düzeyine ulaştıktan sonra orada sıkışıp kalması hali orta gelir tuzağı olarak tanımlanıyor.

2001 yılı sonrası küresel bir entegrasyon projesi olan Avrupa Birliği üyeliği odağıyla gerçekleştirdiğimiz reformlar, ekonomiyi 10 yıl süre ile oldukça dikkat çekici, iyi bir noktaya taşımış; hatta bu yükseliş, orta gelir tuzağının neredeyse aşılacağı bir yolda olduğumuzu göstermişti. Aynı zamanda demokrasi endeksimiz de yükseliyordu.

Bu gidişat 2011 yılı sonrası ise birbiri ile ahenk içerisinde hareket eden iki unsurun da gerilemeye başlamasıyla devam etti. *“Orta gelir tuzağı”* ile birlikte, ne yazık ki *“orta demokrasi tuzağı”* da mücadele hedeflerimizden birisi haline geldi.

Türkiye, *“Demokrasi Endeksi”* değerlendirmesinde 5,70’ler seviyesine ulaşır Kopenhag Kriterleri’ne tam uyum seviyesi olarak kabul edilebilecekken, yani “6 puan üstü kategorisine” yükselme noktasındayken, 2021 yılında 4,35 puana kadar geriledi.

“Özgür ve adil seçimler, bireysel özgürlükler, işlevsel devlet, siyasi katılım ve syasi kültür” başlıklarıyla 5 alanı kapsayan endekste, tarih itibarıyla 103. sıradayız. *“Tam eksiksiz demokrasi”* olabilmemiz için Demokrasi Endeksi’nde 8 puan üstü kategorisine girmek gerekiyor.”

Ülkemizin refah seviyesini yükseltmek, gayri safi milli hasilamızı artırmak ve Türkiye’nin kalkınma hedeflerini tabana yaymak istiyorsak *“orta demokrasi”* ülkesi değil, hukukun üstünlüğünü ile yüksek demokrasi standartlarını benimseyen bir ülke olmalıyız.

Ekonomik göstergelerimiz ne kadar iyi olursa olsun, hukukun üstünlüğü yoksa kalkınma hedeflerimize ulaşmamız mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye’nin, orta gelir tuzağı gibi orta demokrasi tuzağından da çıkması şart diyoruz. Ve yanına, her iki tuzağı da derinleştiren, orta eğitim tuzağını da ekliyoruz.

Unutulmamalıdır ki demokrasi dört-beş yılda bir yapılan seçimlerde çoğunluğun oyunu alanın iktidara gelmesi değildir. Anayasal temel haklara daima riayet edilmelidir. Cumhuriyet değerlerini iyi kavramış özgürlükçü bir anayasa; ihtiyacı olanlar için bir güvenlik ağı sağlayarak, yoksulluğu- eşitsizliği azaltarak ve sosyal hareketliliği teşvik ederek, ekonomik büyümeyi desteklemeye yardımcı olacaktır.

Ayrıca güçlü kurumlar, ekonomik büyüme ve kalkınmaya elverişli, istikrarlı, öngörülebilir ve şeffaf bir ortam yaratmak için gereklidir.

Güçlü bir kurumsal çerçeve ekonomik ilerleme için kritik olan yatırım, yenilikçilik, girişimcilik ve iyi yönetişimi teşvik etmeye yardımcı olabilir.

Değerli Konuklar;

Bugün ben ve benden önceki tüm konuşmacılar, ülkemizi çokluğa ve dirliğe davet etti. Biz ülkemizin çokluğuna ve dirliğine en çok tanık olmuş, şanslı sivil toplum kuruluşlarından biriyiz.

Çatımız altında 26'sı bölgesel, 4'ü sektörel olmak üzere, 30 federasyonu, ulusal-uluslararası 300'ün üzerinde derneği ve 60 bini aşkın şirketi gönüllülük esasıyla bir araya getiriyoruz.

Ülkemizin her yanında, her köşesinde, her ölçekten şirket için seferber ettiğimiz entelektüel ve sosyal sermayeyi yurdumuzun dört bir tarafına taşıyoruz.

Demokrasiye, hukukun üstünlüğüne, fikir ve ifade hürriyetine bağlılığımız, bağımsız, kapsayıcı, şeffaf yapımız ve Cumhuriyet ilkelerinden aldığımız güçle ülkemizin sivil toplum okuluyuz.

İlk elden tanıklık ettiğimiz gerçek şudur ki ülkemiz beşeri ve kültürel açıdan, eşsiz zenginliklere sahiptir. Kültürel farklılıklar, düşünce çeşitliliği ve istişare geleneğiyle yeni bir yüzyılı inşa ederken sahip olmanız gereken yapı harcı, fazlasıyla mevcuttur.

Odaklanmamız gereken eylemse, bu harç etrafında tüm iş dünyamızı ve sivil toplumumuzu kenetleyebilmektir.

Bu uğurda, 20 Ocak'ta, 100. Yıl Buluşmaları adı altında Bandırma'dan yola çıktığımız bir seferberlik başlatmıştık. Cumhuriyetimizin 100 yılına girdiği budönemde, 81 kentimizde ortak aklı oluşturan kamu-yerel-ış

dünyası-STK-akademi dahil tüm yerel paydaşlar ile konuşma, anlama, anlaşma ve uzlaşma zemininde Hayalimizdeki Türkiye'yi paylaşıyoruz.

Çünkü yaşadığımız kronik sorunları, geçmişin alışkanlıkları ile çözemeyiz. Tüm farklılıklarımızla, ilişki ve diyalog platformlarını çoğaltmamız gerekiyor. Çünkü geleceğe yönelik fırsatlar da en az belirsizlikler kadar yoğun ve çeşitli.

Risklerin ve belirsizliklerin arttığı bu dönemde, ülke olarak iki önemli avantajımız öne çıkıyor:

Esnek, krizler karşısında bağımsızlık sistemi güçlü olan iş dünyamız ve bugün burada, İzmir'de de güzel örneklerini gördüğüm, Anadolu'daki üretim gücümüz...

Yerelden küresele uzanan kalkınma yolumuz Anadolu'dan, KOBİ'lerimizden geçiyor.

Biz de bu süreçte bir yandan deprem bölgesindeki işletmelerimizin, yeniden ayağa kalkması için çalışmalar yaparken; bir yandan da KOBİ'lerimizin, dijitalleşme ve yeşil dönüşüm çağına uyum yeteneklerini geliştirmeye aralıksız devam ediyoruz.

Değerli Dostlar; Değerli Misafirler;

Ülkemizin geleceğe açılan beş kapısı olduğuna inanıyor, bu beş kapıyı; Demokrasi, Çevre, Dijitalleşme, Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği olarak tanımlıyoruz.

Bugün ülkemizin gerek genç işsizlik, gerekse de beyin göçünde geldiği nokta gençliğin enerjisini dönüştürmesinin önündeki önemli engeller olarak karşımızda duruyor.

Üstelik hem istihdamda hem de eğitimde olmayan gençleri tarif eden NEET (Niit) oranında demografik ve sosyo-ekonomik tehlike çanları uzun süredir çalıyor.

OECD ve AB ülkeleri ile kıyaslandığında en yüksek orana sahibiz.

Gençlerin işgücüne ve eğitime katılması, eğitimden işe geçişin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesine ihtiyacımız var.

Analitik düşünebilen, dünyaya-bilime ve bilgiye açık nesiller yetiştirmek; çocuklar ve gençlerin önüne yeni hedefler, yeni fırsatlar, yeni ufuklar ve yeni

umutlar inşa etmeliyiz. Yaratıcı fikirlerin, girişimci ruh ve yenilikçiliğin ancak eleştirel düşüncenin hayata geçtiği toplumlarda ortaya çıkacağına inanıyoruz.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için zihinsel ve kültürel dönüşümü başlatan, hayatın yarısını oluşturan kadınları; yine hayatın her alanında, etkin ve aktif katılımını sağlayan bir Türkiye Hayal ediyoruz.

Kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere, şiddet ve ayrımcılığı ortadan kaldıracak İstanbul Sözleşmesi gibi teminatları daha güçlü bir şekilde savunmak ve uygulamak durumundayız.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun'un siyasetin bir pazarlık aracı olarak sunulmasından büyük bir endişe duyuyoruz. Bizim anayasamız da dahil olmak üzere evrensel düzeydeki tüm anayasalar, şiddeti en temel insan hakkı ihlali olarak kabul ediyor.

Kanunun etkili bir şekilde uygulanmasının yanı sıra, bugünden başlayarak gelecek yüzyılımızda da İstanbul Sözleşmesi'nin yeniden geçerlilik kazanması en büyük temennimiz. Güçlü kadının; güçlü ekonomi ve güçlü demokrasiye giden yolun teminatı olduğunu düşünüyor; *“İstanbul Sözleşmesi Yaşatır”* demeye devam ediyoruz.

Gelişmiş bir demokrasi ve hukuk sistemi; adil, şeffaf, hesap verebilir ve liyakat esaslı bir devlet yönetimi, Türkiye'yi bir refah toplumu haline getirecek reçetenin, olmazsa olmaz parçalarıdır.

Bu nedenle, Hayalimizdeki Türkiye'nin bir diğer temeli *“Adalet”*tir.

Adaletsizlik ve yoksullukla mücadele politikalarının, küresel öncülerinden olmuş bir Türkiye'yi hep birlikte inşa etmemiz gerekiyor.

Nasıl ki 100 yıl önce büyük bir bağımsızlık mücadelesini her ses, her renk, her düşüncenin ortak akılla hareket ettiği bir Kurtuluş Savaşı Ruhu'yla verdisek; bugün de bir daha aynı acıların yaşanmadığı bir gelecek hayalini bu *“büyük çoğulculuk ve kapsayıcılıkla”* yine hep birlikte kurabiliriz.

100 yıl önce bunu başaran Atalarımızın Torunları olarak umutluyuz.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 100 yıl önce açılış konuşmasını yaptığı İzmir İktisat Kongresi'ni, *“Aziz Türkiye'mizin, iktisadi yükselme gereklerini aramak ve bulmak gibi vatani, hayati ve milli bir kutsal amaç”* ile tanımlamıştı.

Bugün de çiftçisinden işçisine, esnafından sanayicisine, sivil toplum kuruluşundan uzman akademisyenlere ve fikir önderlerine her kesimden kapsayıcı bir bütünlük sergileyen İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'ni; bu özü ile Türkiye'nin İktisat Kongresi olarak değerlendiriyorum.

“Biz” duygusu ile bu ortak bir ruh etrafında kenetlenmemize vesile olan, başta İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız Tunç Soyer'in şahsında, tüm paydaşlara şükranlarımı sunuyorum.

Anadolu'nun her köşesinden kongreye katılan, TÜRKONFED üyesi federasyon ve derneklerimize, üye iş insanlarına huzurlarınızda teşekkür ediyorum. Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Prof. Dr. Ian Goldin
İktisatçı - Oxford Üniversitesi

Akademisyen. Oxford Üniversitesi'nde küreselleşme ve kalkınma profesörüdür. Teknolojik ve Ekonomik Değişim, İşin Geleceği ve Kalkınmanın Geleceği üzerine Oxford Martin Araştırma Programlarını yönetmektedir.

KURTULUŞ: KÜRESEL KRİZDEN DAHA İYİ BİR DÜNYAYA

Bugün hayatınızın geri kalanında yaşayacağınız en yaş gün. Burada olmak harika bir duygu. Burada olmak bana gelecekteki fırsatları düşünme ve dünyanın nasıl değişeceğine bakma şansı veriyor.

Değişimin hızı giderek artıyor. Farklı ülkelerden çok fazla sayıda insan birbirleriyle bağlantılar kurup ve fikirlerini ortaya koyuyor. Bu sayede insanlar inovasyonlar geliştirip ve ekonomik ürün üretebiliyor.

Küreselleşme artık tartışmalı bir konu haline geldi. Ama şunu mutlaka görmemiz gerekiyor. Artık birbirimize daha bağlıyız, birbirimizle daha bağlantılıyız. Bir yerde olan şey artık hepimizi etkiliyor. Türkiye'de yaşanan deprem ya da Ukrayna'daki savaş hepimizi etkiliyor.

Türkiye'nin geleceği, dünyanın geleceğinden ayrılmaz. Türkiye'de ne olduğunu anlamak için dünyanın ne yöne gittiğini anlamamız gerekiyor. Önümüzdeki iki ay içerisinde Türkiye'de hükümet değişimi olması mümkün, bu sayede yeni bir döneme geçilebilir. Aynı zamanda dünyada değişim zamanı, bir geçiş dönemindeyiz. Türkiye dünyanın geleceğinin şekillenmesinde bir rol oynayabilir.

Gelecek kendiliğinden gerçekleşmiyor aslında biz onu

gerçekleştiriyoruz. Dolayısıyla nasıl gelecek istediğimize karar vermek bizim ellerimizde. Nasıl bir gelecekteyiz? Demokratik, toplumsal cinsiyet normlarına duyarlı, insan haklarına saygı gösteren, küresel olarak kalkınmayı işaret eden bir gelecek.

Burada bana ayrılan zamanda değinmek istediğim dört konu var.

Birincisi, Küresel ekonomide neler oluyor?

İkincisi, güncel jeopolitikada neler oluyor?

Üçüncüsü, teknolojik gelişmeler

Dördüncüsü ise iklim değişikliği ile ilgili risklerin dünyaya etkisi.

Küreselleşme açısından bir geçiş noktasındayız. 1990'dan sonra dünyada eşi benzeri görülmemiş hızda bir küreselleşme dalgası yaşıyoruz. Küreselleşme derken aslında kastetmek istediğim; ulusal sınırlar ötesinde bazı hareketler. Küreselleşme derken, İhracat ürünleri, ithalat ürünleri, doğrudan yabancı yatırımlar, insanların hareketliliği, dijital olarak hareketlilikten ve

Yeni bir endüstriyel devrimden bahsediyoruz. Bu devrim sadece sanayi ile ilgili değil devrim yaşamın her alanını kapsıyor. Sıfır karbon dünyasına ve sadece temiz enerji kaynaklarının hakim olacağı olduğu bir dünyaya gidiyoruz.

fikirlerin ulusal sınırları geçerek başka yerlere hareket etmesinden bahsediyorum. Bunlar neden hızlandı? Çünkü 1990'ların başında dünyanın bütününü etkileyecek değişimler gerçekleşti. Soğuk Savaşın bitişi ve Berlin Duvarı'nın 1989 Kasım'da yıkılması bunların en önemlisiydi. Soğuk Savaş anti-küreselleşmeyi temsil ediyordu. Soğuk Savaş dünya sorunlarıyla karşısında kolektif olarak çözüm arayıp birlikte karar alamamamız anlamına geliyordu. Bugün aslında en büyük aslında tehdit, yeni bir soğuk savaşın ortaya çıkması.

Küreselleşmenin hızlanmasında Berlin Duvarı'nın çökmesi ve Soğuk Savaşın sona ermesi çok önemli bir itici güçtü. Bu gelişmeler, ekonominin hızlı bir şekilde dönüşmesini sağladı. 1992 yılında imzalanan Maastricht anlaşması Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında serbest dolaşımı sağladı. 1994 yılında imzalanan NAFTA Anlaşmasının Kuzey Amerika'da ticaretin artmasını sağladı. Bunların hepsinin merkezinde 1990'larda internetin dünya çapında bir yaygınlaşması vardı. Dünya çapında elektronik ağı geliştirilmesi sayesinde bugün bu değişimlerden bahsedebiliyoruz

Ben Güney Afrika'da doğdum, anti-apartheid mücadelesinin de bir parçasıydım. Berlin Duvarı yıkıldığında

Paris'te OECD'de çalışmaktaydım. Aslında Berlin Duvarı yıkıldığında bunun sadece Doğu Avrupa'yı etkileyecek bir konu olduğunu düşünüyordum. Ancak bu gelişmelerle birlikte sadece beş yıl içerisinde, Güney Afrika'nın da dahil olduğu 94 ülkede demokratik dönüşümler gerçekleşti. Bu durum, Afrika, Latin Amerika ve Asya'da her şeyi değiştirdi. 27 yıl hapiste kalan Nelson Mandela, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından iki ay sonra serbest bırakıldı. Serbest bırakılmasının ardından Paris'e geldi, ekonomik danışmanı olmamı istedi ve ben de Güney Afrika'ya geri gittim. Güney Amerika'nın ilk özgür hükümetinin bir üyesi olarak 1999'a kadar çalıştım.

Dünyanın bir bölgesinde yaşanan gelişimler o alanları aşta ve başka yerleri de etkiledi. Küreselleşme çok hızlı bir şekilde insanları fakirlikten kurtardı. Tarihte eşi benzeri görülmemiş hızda 1 milyar kişi aşırı yoksulluktan kurtuldu. Sadece Asya'da dünyanın farklı yerlerinde de bu gerçekleşti.

Sadece ekonomik olarak kalkınmadık. İnsan hakları idealleri, sosyal cinsiyet eşitliği gibi fikirlerin yayılması ve aynı zamanda inovasyon alanında meydana gelen gelişmelerle yaşandı. Aslında bu yaratıcılık çok hızlandı ve bu da yapay zekanın, genomik teknolojilerin ortaya çıkmasına yol açtı.

Küreselleşme sadece olumlu şeylerin yaygınlaşmasını sağlamadı aynı zamanda çok tehlikeli şeylerin yaygınlaşmasına sebep oldu.

İlk gördüğümüz risk; küreselleşme ile beraber finansal krizlerin etkilerini dünya geneline yayıldı.

İkinci büyük risk ;2020'de yaşanan Covid-19 pandemisinde yaşadığımız üzere salgın hastalıklar dünya çapında hızla yayılabilir.

Üçüncü ise; daha aslında etkilerini daha yavaş görüyorsunuz ama daha dramatik bir tehdit olan de iklim değişikliği.

Çin, Amerika Birleşik Devletleri'nden iki kat daha fazla karbon salımı yapıyor. Evet, bu aslında iyi, kötü, çirkin... Yani aşı karşıtı yalan haberlerin yayılması, hem iyi hem de kötü birçok şeyin internet üzerine hızlı bir şekilde yayılması, işte bunun da adı küreselleşme...

Yeni hükümetlerin kendilerine. *“Bu durumla nasıl başa çıkacağız?” Bunu nasıl kucaklayacağız?* Küreselleşmenin

iyi yönlerini korurken kötü yönlerinden nasıl kurtulacağız? Bu herkesin kendisine sorması gereken çok merkezi bir soru olmalı.

Küreselleşmenin işleyiş şekli de değişiyor.

Bir parçalanma söz konusu. Küreselleşme sürecinde Covid-19 çok büyük bir kırılmaya sebep oldu. Milliyetçilik akımı da yükseliyor. Bunun çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum. Bu durumun Türkiye için çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum. Çünkü dünya daha korumacı, daha milliyetçi bir yapıya dönüşürse o zaman bu ihracat ve yatırım imkanlarının önünü keser. Bu gelişmeler Türkiye'yi Doğu ve Batı arasında bir seçim yapma zorlar.

Bu yeni ortaya çıkan popülizm -özellikle ABD'de korumacı milliyetçi akımlar- nedeniyle 1 trilyon dolarlık yatırım yapılarak Amerikan mallarının alınması yönünde teşvikler verildi. Milliyetçi tepkiler aynı şekilde Avrupa'da dayışıyor. *“Avrupa mallarını alın”* diye telkinlerde bulunuyorlar. Bu aslında sınırlara dayalı çok tehlikeli bir ticari akım yaratıyor.

1950-1960'ları hatırlarsınız, devletin rolü yerli sanayileri korumaktı. Özellikle de gelişme aşamasında olan sanayilerin korunması. 1970-1980'lerde ne öğrendik? Gelişmekte olan sanayiler asla yetişkinliğe erişmiyor. bunu. Tarifelerle, ekonomik desteklerle, devlet alım garantileriyle geliştirilen süreci çok tehlikeli bir yaklaşım olarak görüyorum. Bu durum, Potansiyel rekabetin altının boşaltılması, yeniliklerin boşa çıkarılmasına neden olup yolsuzluklar için yeni fırsatlar ortaya çıkarabiliyor. Bu çok tehlikeli bir süreç olarak görüyorum. *“Rekabet her zaman iyidir”* demek istemiyorum.. Tabii ki tekelleşmeyi engellemek için *rekabet yasalarını* olması gerekiyor. Rekabet yasaları sayesinde yerli sanayilerinde küresel ekonomiler karşısında rekabet edebilmek için bir şansı olsun. Ama bu ekonomik desteklerle ya da yatırımcıya engeller konularak gerçekleştirilmemeli. Yerli yatırımcıların iyi bir iş gücüne ve altyapıya erişmeleri sağlanarak yapılmalı.

Bu kongre sürecinde üretilen belgeleri, dokümanları inceleme şansım oldu. Özellikle çiftçiler, işçiler, sanayiciler, tüccarlar ve esnaflar tarafından hazırlanan belgeyi inceledim Gerçekten çok beğendim. İçerikler çok derin, çok geniş bir toplumsal tabanı yansıtan belgeler Peki bunlar ekonomik politikaları nasıl dönüştürebiliriz? Bu oldukça kritik önemde bir soru. Türkiye yeterince zengin bir ülke değil. Amerika Birleşik Devletleri'

ve Çin gibi ülkelerle ya da bu büyüklükteki başka ekonomilerle başa çıkması oldukça zor. Özellikle de devlet destekleri açısından başa çıkması zor.

İngiltere bile rekabet edemez özellikle Brexit'ten sonra. Brexit gerçekten tarihi bir hataydı. Gerçekten çok kötü bir haber olduğunu söyleyebilir misiniz? İngiltere, Britanya G-7 ve G-20 üyeleri içerisinde en yavaş büyüyen ülke. Gerçekten İngiltere ekonomisine verdiği zarar verdi. Türkiye'nin önünde bir fırsat var. Dünyaya bakıp öğrenebilir dersler çıkarabilir. Türkiye'nin stratejik olarak nasıl hareket edebileceğini görebilir. Burada karşı karşıya olduğumuz en büyük tehlike, ABD'nin yerli tedarik konusunda ısrarcı olması, Amerikan ürünleri tercih etme konusunda ısrarcı olmasıdır. Çünkü Türkiye gibi küçük ekonomiler bütün dünya ile ticaret yapabilmeli, Türk Hava Yolları örneğinde olduğu gibi dünyanın her yerinde olabilmeli. Türkiye'nin coğrafi olarak stratejik bir konumu var. Gerçekten çok gelişmiş, yetenekli bir iş gücü var. Bunların hepsi bu amaca yönelik.

Türkiye'nin Doğu-Batı ve Kuzey- Güney arasında bir köprü, geçiş noktası ve ekonomik çekim merkezi olabilmesi çok mümkün. Ticaretin Atlantik'ten doğuya doğru kayması da Türkiye için gelecekte bir önemli bir fırsat.

Geleceğin ekonomik hikayesi Asya'da olacak. Asya giderek büyüyor. Atlantik bölgesinden 2-3 kat daha hızlı büyüyor. Asya bu süreç içerisinde en büyük pazar olması ile birlikte aynı zamanda satış ve yatırım kaynağı da oluyor. Fakat aynı zamanda ben Türkiye'nin geleceğinin Avrupa'da da olduğuna inanıyorum. Samimi bir şekilde Avrupa ve Türkiye'nin birçok açıdan doğal partner olduğunu düşünüyorum.

Türkiye'nin stratejik konumu küreselleşmenin nasıl evrimleşeceğine de bağlı. Eğer yeni bir soğuk savaşa doğru gidersek bu gerçekten Türkiye için çok kötü olur. Biz bu doğrultuda ilerlemek istemiyoruz. Yeni soğuk savaşın çıkma ihtimali ABD'nin ama aynı zamanda birçok ülkenin dünyada başarısızlığına işaret ediyor. Küreselleştirmeyi yönetemediler, küreselleşmenin beraberinde getirdiği riskleri ve eşitsizlikleri küreselleşmenin yönetemediler.

Finansal kriz olmasaydı Brexit'te olmazdı. Bu facia niteliğindeki başarısızlık özellikle küreselleşmiş finansal yapıda istihdam kaybına yol açtı. 14 yılda bu hasarı henüz telafi edemedik ve aynı zamanda bu durum güvenin ciddi bir şekilde yıkılmasına zedelenmesine yol

açtı. Ulusal ve uluslararası yapıların küreselleşmeyi yönetmesini zorlaştırdı.

Şunu söyleyebiliriz, küreselleşmenin erken dönemindeki kitaplardan bahsedebiliriz. Thomas Friedman gibi yazarlara baktığımız zamann fırsatların yayılmasından bahsediyoruz. Peki ne ortaya çıktı? Tabii ki bunun karşıtı ortaya çıktı

Burada internete baktığımız zaman ve dijital dünyaya baktığımızda zaman artık yerler daha önemli oldu. Doğru becerilerle doğru yerde, doğru zamanda olabilmek, işi alabilmek için bunu yapabilmek ve bundan faydalanabilmek giderek daha önemli hale geldi. Biz bunun etkisini her yerde görüyoruz. Bu nedenle ama ABD'nin San Francisco'da, Silikon Vadisi ya da New York'ta olursanız Orta Amerika'dan daha başarılı olabilirsiniz. İngiltere'de Londra'da olabilirsiniz sizin daha iyi olacaktır. Bu nedenle Paris'in Fransa'nın diğer yerlerinden, Berlin ve Frankfurt'un Almanya'nın diğer yerlerin daha farklı olduğunu görebiliriz.

Burada giderek metropollerde arasında giderek artan bir öfke var ve bu da tabii ki bütün hükümetlerin merkezine aldığı bir kaygı, endişe olması gerekiyor. Peki burada eşitsizliklerin önüne nasıl geçebiliriz? Özellikle mekanla ilgili eşitsizliğin önüne nasıl geçebiliriz? Yani burada çok burada dinamik şehirlerde işsizlik az olduğu zaman olduğunda bile insanlar bu şehirlere gidemiyorlar. Çünkü buralarda barınma, evler, okullar, bakım evleri çok pahalı. Yani başka yerlerde insanlar sıkışıp kalıyorlar ve buralarda giderek artan bir işsizlik var. Dinamik şehirlere baktığımız zaman artık becerinin bilgiye dönmesinden bahsediyoruz. Bilginin daha da önemli hale geldiğini görüyoruz. Yani sizde eğer bu bilgi yoksa buradaki geri dönüşleri alamıyorsunuz. Baktığımız zaman büyük şehirlerde yaşayan kişiler yüksek oranlarda durumdan rahatsız olmayan insanlar. Burada artık bir bölünmüş bir toplum karşımıza çıkıyor. ABD'de, Fransa'da, İngiltere'de gördüğümüz gibi. Başka ülkelerde de durum neredeyse gibi aynı.

Küreselleşmenin iki açısı son derece önemli. Eşitsizliklerin yönetilmesi ve risklerin yönetilmesi. Bunların her ikisinin yapılması gerekiyor Pandemi ve finansal krizlere baktığımız zaman bunlar tahmin edilebilir değildi. Burada ben finansal krizin gelişini tahmin edemedim. Pandemiye, öngöremedim ve konuştuğunuz sağlık uzmanları öngöremedi. Tabii ki bunu tahmin edebilirlerdi fakat bu durumlar Ne zaman? Ne şekilde gelecek? Önemli olan soru buydu.

Başka bir pandemi olacak mı? Çünkü burada hayvanlar var, insanlar var. Yoğun insan popülasyonunun olduğu ve temiz koşullarda yaşayamayan kişilerle ilgili olarak hükümetin hazırlıklı olması ve politika oluşturması gerekmektedir.

Bunu nasıl başarabiliriz? Bütün ülkelerin çıkarları için -sadece metropol elitleri için değil- riskleri nasıl yönetebiliriz? Çünkü bu küreselleşmenin ivme kazanması ve eşitsizliklerin artması ile birlikte burada geri dönüşleri görüyoruz.

Ulusalçılığın, milliyetçiliğin ve korumacılığın Amerika Birleşik Devletlerin dışına taşıdığı görüyoruz. Tabii ki Demokratların ve Cumhuriyetçilerin bu noktada söyledikleri şey Çin ile ilgili. Çin'i kötü olarak görüyorlar. Bunları siyasi açıdan bir araya getiren şey bu ve burada gerilimler artmakta ve gerilimin artması son derece tehlikeli. Yeni bir Soğuk Savaş sadece ekonomik büyümenin yavaşlaması anlamına gelmeyecektir. Yeni bir Soğuk Savaş daha az yatırım daha tehlikeli bir dünyanın olmasıdır.

Burada iklim değişikliğine baktığımız zaman bu olanlar tamamen farklı. Bunun nedenine baktığımız zaman pandemile, iklim değişiklikleri, anlaşmazlıklar Çin ve Amerika Birleşik Devletlerin birbiriyle dialog kurmalarını ve anlaşmalarını gerektirmektedir. Bir odada olmaları gerekiyor. hiçbir zaman böyle hissedeceğimi düşünmemiştim. Ancak burada baktığımız zaman Beyaz Saray'daki durumu düşünmemiz gerek. Tabii ki birbirinizden hoşlanmayabilirsiniz, ideolojilerinden farklı olabilir ama bunlarla birlikte çalışmak zorundasınız. Birlikte çalışılması gerekiyor ki ortak sorunların önüne geçilebilirsiniz.

Teknolojik değişiklikler hızla artıyor ve burada baktığımız zaman inovasyon ve yaratıcılıkla birlikte dünyadaki belli kişiler tarafından yönetiliyor. Artık burada yeni şekillerde hareket etmekteyiz. Oxford'daki grubuma baktığımızda zaman, yapay zeka ile çalışanlar var ve yapay zekanın iş hayatı üzerindeki etkileri üzerine çalışanlar var. Artık makineler artık makine derken robotlardan bahsediyorum. Otomasyon sistemlerden bahsediyorum. Buna baktığımız zaman tabii ki on yıllık süre içerisinde bunun etkileri olacaktır. Makineler artık pek çok şey bizim yerimize yapacaklar ve pek çok iş makineler tarafından yapılacak. Burada insanlar ne yapabilecekler? Pek çok iş olacak ki bu işlerin büyük bir kısmı ekonomistlerin artık ticaretleştirmediği alanlarda olacaktır. Orada olmanız gerekiyor. Artık

imalat işlerinden kitle işlerine doğru bir geçiş var. Burada kitleleri uzaktan yönetemezsiniz orada olmanız gerekiyor. Ya da yaşlı bir kişiye uzaktan bakım sağlayamazsınız. Bütün bunlar işgücünün yoğun olduğu işler ve bunların belli bir yerde yapılması gerekiyor. Hizmet alanındaki işler, restoranda mutfakt, hastanede çalışabilmek, bunlara örnek verilebilir. Bu işlerle ilgili sorun giderek daha da büyümektedir. Ekonomimizin büyük bir kısmına baktığımız zaman artık orada olmanız gerekiyor. Bunları uzun uzaktan yapamıyorsanız uzaktan bağlanarak gelir elde edemiyorsunuz. Göç konusu iç göçle ilgili meseleler. Bu noktada yapay zeka ve robot, otomasyon ve gelecekteki işlerle doğrudan ilgili. Tabii ki pek çok büyük bir kısmı Türk diasporası bunun farkında.

Sadece yapay zeka değil. Hepiniz Chat-Gbt'yi biliyorsunuz. Chat-Gbt sadece bu süreçlerin başlangıcını gösteriyor. Bu ne anlama geliyor? Bu işçiler için ne anlama geliyor? Türkiye'deki işçiler için ne anlama geliyor? Buna baktığımız zaman gelecekteki iş gücü paylaşımı hakkında ne anlama gelecek ve Türkiye buna nasıl cevap verecek?

Teknolojik değişiklikler dünyasına baktığımız zaman bunlar tabii ki işlerle doğrudan ilgili değil. Aynı zamanda işine genomik bilimiyle, gen bilimiyle ve diğer sistemlerle de bağlantılı Genomik bilimine baktığımız zaman zaten birim birim ilerlemektedir. Kanser nedeniyle kaybettiğimiz ailelerimizden insanlar, dostlarımız var. Şu konuda iyimserim ki böyle bir devrim, yeni tedavileri ortaya koyacaktır ve çok karşılaştığımız zorlu hastalıklarda yeni tedavileri ortaya çıkacaktır. Yani öyle bir dünya içine hareket ediyoruz ki artık bu noktada olduğumuz durumu değiştirmeyi anlayabilecek haldeyiz. Yani klonlamadan, iyileştirmekten, değiştirmekten bahsediyoruz. Bütün bunların hepsinde çok ciddi etik konular var. Bunların hepsinde ciddi ulusal tartışmaların yapılması gerekmektedir. Bunlar mevzuat ve düzenleme gerektirmektedir. Çünkü farklı toplumlar bu alanda çalışmaktadır. Ve benim toplumuma baktığımız zaman İngiltere'nin buna hazır olduğunu söyleyemeyiz. Yani bu teknolojik değişimler ve bununla bunun ortaya çıkan etik konulara karşı hazır değiliz.

Teknoloji tabii ki bu noktada pek çok zorluklarla, iklim değişikliğinin zorlukları ile karşılaşmamıza yol açıyor. Burada kimseyi ikna etmeme gerek yok. Özellikle de böyle bir zorluğun ivediliği konusunda. Ancak bunun ölçeğine baktığımız zaman bunların yapılmaması gereken hıza baktığımızda o kadar geniş ki .Yeni bir

endüstriyel devrimden bahsediyoruz. Bu sadece sanayi ile ilgili değil, her şeyle ilgili. Sıfır karbon dünyasına geçmek ve sadece temiz enerji kaynakları, yenilebilir enerji kaynakların olduğu bir dünyaya doğru gidiyoruz. Bununla ilgili var ama tabii ki işin içinde ticaret de var. Burada Avrupa Birliği'ne ihracı gerçekleştirilen her şey, önümüzdeki 10 yılda Amerika'ya da ihracatı gerçekleştiren her şey- ortak bir vergi gerçekleştirecek. İçinde örtük bir sistem olacak. Türkiye'deki üretim sisteminin karbon sıfır olması gerekmektedir. Bu ne anlama geliyor? Belki buna baktığımız zaman karbon sisteminin beşikten mezara kadar dönüşümünü gerçekleştirmemiz gerekiyor. "Net sıfır karbon" emisyonu önemli bir şey. Ancak bunun tabii ki kabul edilmesi de önemli bir şey..

Türkiye bu noktada daha çok aşırı hava olaylarını geçtiğimiz yıllarda yaşadı. Seller, çok sıcak havalar. Buna baktığımız zaman bu topluma baktığımızda bu önemli yüksek bir iklimin olması, sıcaklığın çok yüksek olması, sizin mahsulünüze zarar verecektir. Peki tarım sistemi buna nasıl adapte olacaktır? Buna nasıl yanıt verebilecektir ve burada yeni hükümet planlarının hepsinde ihracat önemli hale gelecektir.

Oxford'daki çalışma grubumuzda iklimin okyanus ve okyanus sistemleri üzerindeki etkilerine bakıyoruz. Okyanus seviyelerindeki artışı son derece önemli. Bu yüzyılda birkaç santimetre artış var. Bununla birlikte bu dönüşüm sadece okyanusun seviyesi ile ilgili değil. Aşırı olaylar, fırtınalar. Biz bir denizcilik ülkesinden bahsediyoruz. Burada İzmir'deyiz. Yani buradaki ülkeler buna önümüzdeki yüzyılda nasıl cevap verecek ve bu soru son derece merkezi bir öneme sahip olacak. Bunu söylemişken tabii ki iklim ve çevre, su merkezi bir öneme sahip olacak. İnsanlar temiz suya erişemiyor pek çok risk var.

Pandemi ile birlikte bulduğumuz şey şudur: Sosyal uyum gerekliliği var, güvene ihtiyaç var. Bilime güvene ihtiyaç var ve otoriteye güven gerekiyor. Bu nedenle demokratik hakların olduğu ülkelerde seçilmiş hükümetlere güvenilmesi son derece önemli. ABD' ine baktığımızda bu yeterli değil. Yani bilime inanan bir hükümete ihtiyacımız var. Her zaman bilime meydan okunur, bilimin doğası, inovasyonun doğası bu şekilde gelişir. Elimizdeki kanıt baktığımız zaman bunu dinlememiz, uzmanlara kulak vermemiz gerekmektedir. İngiltere'de Brexit tartışmalarında bir bakan şunu demişti: "İhracata güvenmeyin" demişti. Aynı ABD Başkanı tarafından Covid zamanında söylenmişti. Bilime

inanmayacaksınız neye inanacaksınız? Burada tabii ki en iyi bilgiye ihtiyacımız var. Ancak bu en iyi bilgiyi sorgulamamız gerekiyor. Uzmanları bir araya getirmemiz gerekiyor .Aynı şekilde burada ekonomik yönetime ihtiyacımız var.

Türkiye'de geçtiğimiz yıllarda enflasyon yönetimine birtakım tuhaf ekonomi politikaları yerine getirildi. Küresel olan tartışmalara, enflasyon tartışmalarına aşına olan bizler farkındayız. Zaten büyük bir zorluk olarak karşınıza çıkacak. Enflasyonu nasıl yönetebiliriz? Ekonomik büyümeyi nasıl yönetebilir ve nasıl sürdürebiliriz? Ekonomik büyümeyi ekolojik olarak nasıl yapabiliriz? Barınma ve diğer sektörler bundan nasıl faydalanabilecektir?

Burada geleneksel açıdan baktığımız zaman insanlar genellikle bu konuda çok kaygılılar Çünkü burada yavaş bir gelişim var. Şu an itibariyle baktığımız zaman hala önümüzdeki yıllarda çok yüksek faiz oranları döngüsü ABD ve Avrupa'da olacak. Tabii ki likiditenin eşitsizlikleri ve aynı şekilde likidite ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bununla ilgili olarak dünyada gerginlik hasıl olacak. Yani burada stabil, istikrarlı makroekonomik ortamı oluşturmak önemli. Buna baktığımız zaman tabii ki kredi kurumları ve diğerlerinin güvenebileceği bir sistemin olması son derece önemli. .

Önümüzdeki aylarda çok büyük bir görev bizi bekliyor. Fikirleri bir araya getirmek ve bunları yeniden düzenlemek. Türkiye ile ilgili gerçekten çok iyimserim. Burası şahane bir potansiyele sahip, bu çok kez görüldüğü gibi bu üle harika becerilere sahip. Geleceği nasıl kucaklayacağını bilen bir ülke.

Bunu yaparken size bol şans diliyorum.

Beni davet ettiğiniz için teşekkürler.

Tunç Soyer

İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ KAPANIŞ KONUŞMASI

Ekranları başından izleyen tüm yurttaşlarımıza İzmir'den burada bulunan hazirunun en içten sevgi ve selamlarını iletiyorum. 8 aydır uzun bir maraton koştuk. Defalarca, uzun saatler boyunca bir araya geldi işçiler, çiftçiler, sanayiciler, tüccarlar, esnaflar aynı yüz yıl öncesinde olduğu gibi. Yüz yıl öncesindeki büyük yıkım, Kurtuluş Savaşı'nda hayatını kaybeden on binlerce vatandaşımız, büyük bir yoksulluk, büyük bir yıkılmışlık, İstanbul işgal altında, Lozan Barış Müzakereleri kesilmiş, heyetimiz geri dönmüş... Her yerde büyük bir umutsuzluk varken, aynı Erzurum Kongresi'nde yapıldığı gibi ulusun sınırlarının belirlendiği ve Misak-ı Milliye'nin ortaya konduğu Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi, 100 yıl önce İzmir'de de 17 Şubat-3 Mart tarihleri arasında Misak-ı İktisadinin esasları konmuş. 100 yıl önce atalarımız o olağanüstü zor koşullarda geleceğin Türkiye'sini, kurulacak devletin iktisat politikalarını belirlemek üzere bir araya gelmişler. Anadolu'nun her yerinden 1135 delege o kar, kış koşullarında bir araya gelmiş ve büyük bir özgüvenle, büyük bir umutla iktisat politikalarını belirlemişler.

O dönemde çok önemli kararlar almışlar; aşar vergisinin kaldırılması, reji sisteminin terk edilmesi, bir sanayi bankasının kurulması, Köy Enstitüleri'nin temellerinin atılması gibi birçok önemli karar. Bugün de Türkiye'de çok katmanlı krizler yaşanırken; yoksulluk, işsizlik, hayat pahalılığı, yüksek enflasyon, vatandaşlarımıza çok ağır bedeller ödetilirken, üstelik 6 Şubat'ta yaşadığımız büyük felaketten sonra on binlerce insanımız canını kaybetmişken, bugün on binlercesi çadırlarda, konteynerlerde hayatlarını sürdürmeye devam ederken, Türkiye'nin bu bütün olumsuz koşullarında geleceğin Türkiye'sinin inşası için bir araya geldik.

8 aydır o umudu yeniden yeşertmek için çocuklarımıza, torunlarımıza huzurla, el ele, kardeşçe yaşayacakları bir Türkiye'yi yaratabilmek için neler yapılması gerektiğini, hangi kararların, hangi ilkelere alınması gerektiğini belirlemek üzere toplandık. Bugün bu çalışmaların sonuna gelmiş bulunuyoruz. Aynı yüzyıl öncesinde olduğu gibi yine Türkiye'nin her yerinden 180 sivil toplum kuruluşu, vakıf, dernek temsilcileri 500'ün üzerinde delege ile bir araya geldiler. 200'ün üzerinde akademisyen, Doğa Masası, Tarih Masası, İnovasyon Masası ve Demokrasi Masası olmak üzere 4 ayrı masada işçilerimizin, çiftçilerimizin, sanayicilerimizin, tüccarlarımızın, esnaflarımızın aldıkları kararları kendi bilimsel disiplinleri çerçevesinde kavramsallaştırmaya çalıştılar. Ve nihayet 50 uzman akademisyenden oluşan Yüksek İstişare Kurulu, tüm bu yapılan çalışmalarını tekrar tekrar revize etti.

Bugün bütün bu çalışmalardan sonra bu kararları tek tek tüm delegelerin huzurunda ve hepsinin hazır olduğu bu salonda oylarına sunduk. Bu hafta delegelerimizin başlattıkları çalışmalardaki amaç hem birbirlerinin çalışmalarını müzakere etmek hem de uzman masalarından, akademisyenlerden gelen çalışmalarını müzakere etmektir. O arada 80'in üzerinde ulusal ve uluslararası çok kıymetli akademisyenler, siyasetçiler, aktivistler, çok kıymetli konuklar sunumlar yaptılar; ilham veren, geleceğin Türkiye'si için hepimize yeni ufuklar açan, yeni vizyonlar

ortaya koyan çok kıymetli sunumlar yaptılar. Bütün bunların hülasası, bütün bunların toplanmasıyla da bugün bu uzun süren maratona sonlandırıyoruz. Bu çalışmalar bize hem umudu hem de bu memleketin geleceğine dair her birimizin özgüvenini yenilemeye imkan verdi. Biliyoruz ki, aynı atalarımızın yaptığı gibi gerçekten barış içinde, huzurla, sağlıklı bir arada yaşayacağımız kentler ve yepyeni bir Türkiye inşa etmek mümkün.

Çok önemli kararlar alındı bugün bu toplantılarda. Ama alınan kararların önemi kadar önemli, en az bunlar kadar önemli yöntemimizdi. Gerçek anlamda bir demokrasi inşa edildi ve bu demokrasi ile de herkesin farklı çıkar grupları olarak tarif ettiği işçiler, çiftçiler, sanayiciler, tüccarlar, esnaflar ortak bir gelecek tasavvuru kurdular. Belki de içerik kadar önemli olan bu biçimdi ve bu gelecek tasavvuru bir gelecek inşası anlamına geliyor. Biliyoruz ki, bu kararların takipçisi olacağız ve bu kararların hayata geçirilmesiyle de geleceğimiz çok daha aydınlık bir gelecek olacak.

O nedenle en başta bu delegasyonun tüm bireylerine, tüm fertlerine, bu büyük organizasyonun hayata geçmesi için emek veren çok kıymetli çalışma arkadaşlarıma, 8 ay boyunca vizyonlarıyla çizdikleri ufuk ile bize rehberlik eden, yol gösteren çok değerli akademisyenlere, bilim insanlarına, bizim yaptığımız çalışmalarını sürekli olarak kamuoyuyla paylaşan basın emekçilerine, herkese çok teşekkür ediyorum. En çok umudumuzu büyüttükleri için, geleceğin Türkiye'sine dair umutlarımızı yaşar ettikleri için.

Göreceksiniz bir şey değişecek, her şey değişecek ve bambaşka bir ülkede, çok daha güzel bir ülkede hep beraber huzurla yaşamayı başaracağız. Söyleyecek söz çok ama özetleyebildiğimi zannediyorum. Tekrar tekrar emek veren tüm paydaşlarımıza, Türkiye'nin her yerinden gelen tüm delegelerimize huzurlarınızda çok teşekkür ediyorum.

İyi ki varsınız!

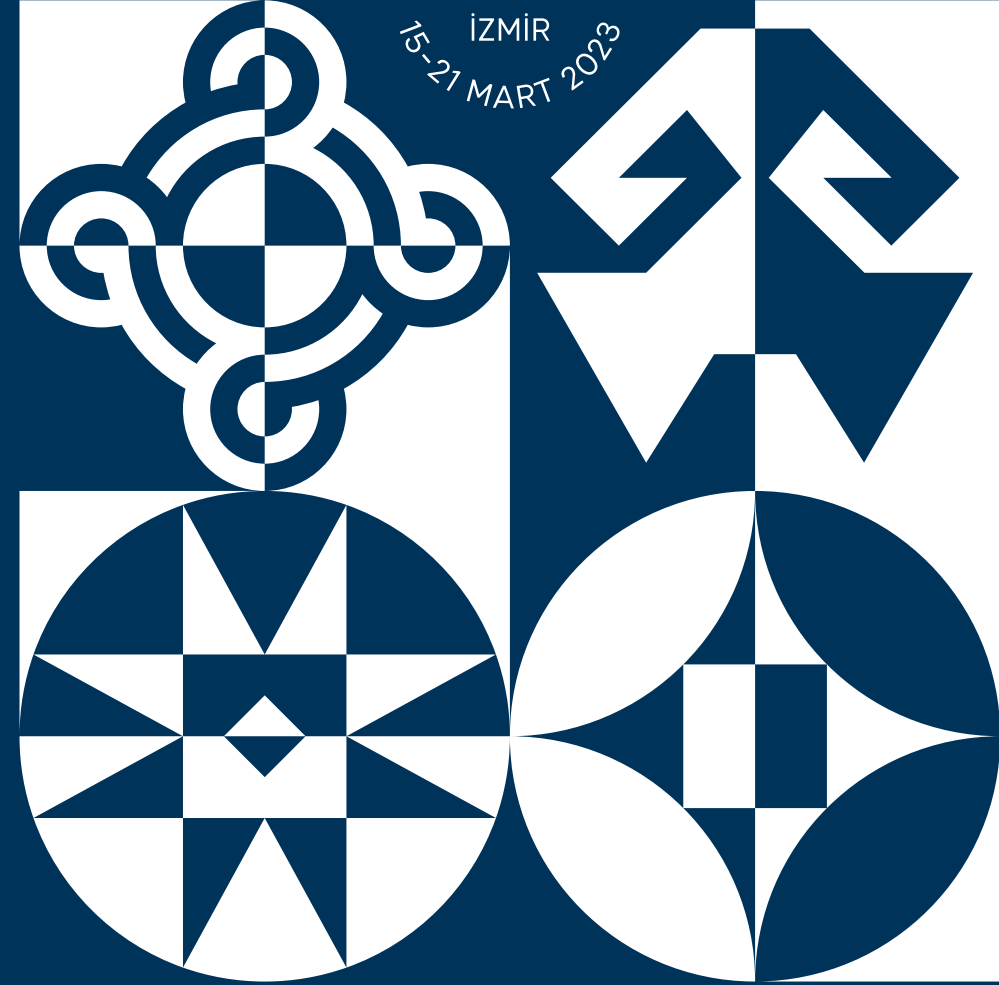
İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

15-21 MART 2023 İZMİR

GELECEĞİN İNŞASI

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi
SONUÇ BİLDİRGESİ

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi

15-21 MART 2023 İZMİR

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bizler, tüm Türkiye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve meslek örgütleri, ülkemizin işçi, çiftçi, sanayici, tüccar ve esnaflarını temsilen Cumhuriyetimizin İkinci Yüzyılının iktisat politikalarına yön vermek için İzmir’de bir araya geldik.

Tıpkı yüzyıl önce olduğu gibi, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi de Türkiye ve dünya için son derece kritik bir dönemde gerçekleşmektedir. Bu kongre, İzmir’den tüm insanlığa yapılan topyekün bir yenilenme çağrısıdır.

Kongremizin amacı, insan uygarlığının geleceğini sivil bir ruh, ortak akıl, vicdan ve doğayla uyum içinde inşa etmektir. Aldığımız her bir kararın özünde, Anadolu ve Akdeniz’in kadim tarihinden gelen birbirimizle, doğamızla, geçmişle ve değişimle uyum ilkeleri yer almaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı İzmir Planlama Ajansı’nın sekretaryasını yürüttüğü İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi’nde geleceği bugünden inşa etmek ve bizden sonraki nesillere miras bırakmak için buluştuk.

Biz, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi’nin paydaşları, sadece köprüleri, yolları ve binaları değil iyi tasarlanmış bir geleceği de miras bırakmak istiyoruz.

Refahın çoğaldığı ve adilce paylaşıldığı, ortak aklın, doğayla uyumun ve vicdanın gücüyle dönüşen bir Türkiye ve dünyanın özlemiyle, dayanışmanın ve değişimin kenti İzmir’den tüm insanlığa sesleniyoruz.

Birinci İktisat Kongresi büyük yangından sadece beş ay sonra 1923’te, bu şehirde, İzmir’de toplandı.

Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, yeni Cumhuriyet’in iktisat politikalarını işçi, çiftçi, sanayici ve tüccar temsilcilerinin rehberliğinde, sivil bir ruhla inşa etti. İzmir bu buluşmayla, Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atıldığı, yakın zamanda gerçekleşecek kuruluşun tarihe ve dünyaya müjdelendiği yer oldu.

15-21 Şubat 2023 tarihinde düzenlemeyi arzuladığımız, fakat 6 Şubat’ta yaşadığımız büyük deprem felaketi nedeniyle, 15-21 Mart 2023 tarihleri arasında gerçekleştirdiğimiz İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, Birinci İktisat Kongresi’nden tam yüz yıl sonra,

tarihten aldığı bu sorumluluk ve cesaretle toplanmıştır. Bu mirası İzmir’e, Türkiye’ye ve dünyaya armağan eden Atatürk ve onun kadın erkek tüm yol arkadaşlarının hatırası önünde saygı ve minnetle eğiliyoruz.

6 Şubat depreminde yaşamını yitiren her bir canımızın acısını taşıyoruz. Yaşam hakkının her şeyin üzerinde olduğu bir Türkiye özlemini, Cumhuriyetimizin 100. yılına yaklaştığımız bu son düzlükte bir kez daha seslendiriyoruz.

Benzer bir acının bu topraklarda bir kere daha yaşanmaması için irademiz ve gücümüz ölçüsünde elimizden gelen her şeyi yapacağımıza, biz hepimiz bir arada ve her birimiz ayrı ayrı, tarihin ve çocuklarımızın huzurunda söz veriyoruz.

Bizler, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi çalışmalarına çiftçi, işçi, sanayici, tüccar ve esnaf paydaşlarının ön buluşmalarıyla başladık. Sekiz ay süren hazırlık sürecinde geleceğin iktisat politikalarına yön verebilmek için **yirmi bir hazırlık toplantısı** gerçekleştirdik.

Paydaş toplantılarında onlarca ilke ve karara imza atıldı. Bu ilke ve kararları akademik bilgi ve tecrübeyle buluşturmak için birbirimizle, doğamızla, geçmişle ve değişimle uyumu esas alan dört uzman toplantısı düzenledik.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi hazırlık sürecine yüz seksen kurum, beş yüzden fazla delege ve iki yüzü aşkın uzman katıldı. Elli kişiden oluşan İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi Yüksek İstişare Kurulu'nun önerileriyle çalışmalarımız şekillendi. Bin sayfayı aşkın öneri metni, rapor ve tutanak bu çalışmalar kapsamında hazırlandı.

15 Mart 2023 tarihinde başlayan ana kongre sürecinde Türkiye ve dünyadan çok sayıda yazar, düşünür, akademisyen, bilim insanı, aktivist, siyasetçi, çiftçi, işçi ve iş insanı geleceğin inşası için fikirlerini paylaştı. Kongre öncesi ve sırasında kadın, eğitim, gençlik, sokak ekonomisi, sanat ekonomisi ve çocuk başlıklarını taşıyan özel forum ve çalıştaylar da gerçekleştirildi.

Her üç paydaş grubu kendileri dışındaki iki paydaş grubu tarafından hazırlanan ilke ve kararları inceledi ve gerekli gördükleri maddeler üzerinde çekinmelerini ortaya koydu.

İşçi, Çiftçi ve Sanayici, Tüccar, Esnaf paydaş grupları daha önce hazırladıkları ilke ve kararları, diğer paydaşların ve uzmanların görüşlerini dikkate alarak ana kongre sürecinde nihai hale getirdi.

Üç paydaş grubu, uzmanlar ve Yüksek İstişare Kurulu'nun önerileriyle bu bildirgenin giriş bölümü hazırlandı.

“Geleceğin İnşası”adlı bu bildirgemiz, 21 Mart 2023 günü İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin delegeleri tarafından oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Şerhler bu belgeye işlenmiştir.

BÖLÜM II

İZMİR VE İKTİSAT

Birinci İktisat Kongresi'nin, yüzyıllar boyunca ticaret yollarının bağlantı noktası olan liman kenti İzmir'de toplanması, bir tesadüf değildir. İzmir ve iktisat arasındaki köklü ilişki, şehrin tarihsel kimliği ve kültür tarihinde saklıdır.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin yüz yıl önceki İktisat Kongresi'nin köklerinden yine İzmir'de yeşermesi bunun en güzel örneklerinden biridir. Buluşmamız, geleceği çeşitlilik içinde birlik ilkesiyle inşa etme irademizin bir sonucudur.

8500 yıllık kadim kültürüyle İzmir, tarihi boyunca farklı uygarlıklar doğurmuştur.

İzmirliiler, tüm farklılıkları ile bir arada yaşayabilmeyin sihrini bulmuş, şifrelerini keşfetmiş, çok sesli ve çok renkli yaşam biçimlerini refaha dönüştürmüştür.

İzmir'in ticarettten akademiye, edebiyattan müziğe, şehircilikten mimariye uzanan sayısız yeniliğe ev sahipliği yapması, işte bu çok güçlü iktisadi ve kültürel koşulların bir sonucudur.

İzmir'in bereketli doğasıyla kurduğu güçlü bağlar, bu gelişimin seyrinde belirleyici olmuştur. Şehrin kimliğini, halkın arasında kök salan ve bugün de halen yaşamaya devam eden birlikte yaşam kültürü şekillendirmiştir.

Nihai olarak insan uygarlığına yön veren sayısız yenilik, İzmir ve diğer Akdeniz kentlerinde filizlenmiş ve buradan dünyaya yayılmıştır.

İzmir'in asırlar boyu ortaya koyduğu bu gelişim modeli, bir şehrin salt ekonomik ve fiziksel büyümesinin çok ötesindedir. Bu model, bugünün dünyasının sorunları ile Türkiye'nin iktisadi meselelerinin çözümünde birçok önemli ipucu ve deneyim içermektedir.

15-21 Mart 2023 tarihleri arasında İzmir'de ev sahipliği yaptığımız İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, İzmir şehrinde asırlarca yaşanmış bu güçlü kültürün izlerini, geleceğin inşası için bir çıpa kabul etmektedir. Bu çıpanın özü, uyum içinde yaşama kültürüdür.

BÖLÜM III

İKTİSADIN

YENİ FELSEFESİ

Kongremiz için hazırlıklara başladığımız Ağustos 2022 tarihinden itibaren geçen sekiz ayda, geleceğin iktisadının doğayla uyum, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, insan hakları ve demokrasi üzerinde yük-selmek zorunda olduğunu açıkça idrak ettik.

Eşitsizlik yerine kapsayıcılık, insan merkezli yaşam yerine ekoloji ve otokrasi yerine demokrasi geleceğin demokratik hukuk devletlerinin temel meselesidir. Bu değerler, Birleşmiş Milletler'in on yedi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde de yer almakta ve geleceğe yön vermektedir.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi boyunca gerçekleştirdiğimiz buluşmalarımızdan çıkan kararlar bize gösterdi ki ekoloji ve ekonomi arasında güçlü bağlar kurmak, insanlığın gezegenimizdeki geleceği açısından hayati öneme sahiptir.

Bunun için, yüz yıl önce birinci İktisat Kongresi'nde ekonominin can damarı olarak kongrede yer alan çiftçiler, işçiler, tüccar, sanayici ve esnafın arasında bugün bir paydaş daha yer alıyor: **Doğa**.

Yaşadığımız felaketler; deprem, sel, kuraklık ve iklim krizi, artık iktisat dâhil yaşamın her alanında doğayla uyumlu bir yaşam tesis etmemiz gerektiğini en yalın haliyle gözler önüne sermiştir. Bu yaklaşım, klasik anlamdaki çevrecilikle sınırlı olmamalıdır. İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi, sınırları Türkiye'yi de aşan ve iktisada dünya genelinde ilham verecek en temel özelliğini buradan almaktadır: Ekoloji ve ekonomi arasında bir uyum tarif etme çabası.

İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nin ortak akıl ve vicdan terazisi gösterdi ki çizgisel ve parçalı düşünen bir bilim kültüründe ısrar edersek içinde insanın da yer aldığı yeni bir uygarlığı bundan sonra inşa edemeyeceğiz.

İnsanı merkez, doğayı çevre olarak gören bakış; yani doğanın kaynaklarını sınırlı, insanın ihtiyaçlarını sınırsız olarak tanımlayan iktisadi yaklaşım ortadan kalkmaya mahkumdur. Bunun yerine, doğadaki kaynakların döngüsel, insan ihtiyaçlarının ise sınırlı olduğu kabul edilmelidir.

Doğadaki sonsuzluktan öğrenen bir başka iktisat felsefesi ve bilim kültürü geliştirmek insanlığın en temel önceliklerinden biridir.

Bu yeni iktisat felsefesi, insanlığın geçmişe dönmesi veya refahın azalması anlamına gelmemektedir. Tersine, eşitsizliğin azalması, verimlilik, insana yaraşır işler, inovasyon ve insan refahının artması için yepyeni bir ufuk açmaktadır.

Bencilik yerine dayanışmayı, bireysel zenginlik yerine bereketi ve ihtiyaç fazlası tüketim yerine yaşamın bizatihi kendisini koyan bu iktisat felsefesi, geleceğin iktisat tasarımının başlangıç noktası olmalıdır.

BÖLÜM IV

GELECEĞİN

TÜRKİYESİ'NİN

İKTİSAT STRATEJİLERİ

- ◆ Tüm kurum ve kurallarıyla işleyen bir demokrasi bu ülke insanlarının temel hakkıdır. Geleceğin Türkiye'sinde Cumhuriyetimiz halkın öznesi olduğu yeni bir demokrasi anlayışıyla taçlanacaktır. Bu, iktisadi kalkınmanın ön koşuludur.
- ◆ İktisadi gelişimin de temel dayanağı olan hukukun üstünlüğü ilkesi koşullar ne olursa olsun kati şekilde güvence altına alınacaktır. Demokrasinin evrensel ilkelerine, hukukun üstünlüğüne dayalı ve doğa haklarını kapsayan yeni bir sivil anayasa hazırlanacaktır.
- ◆ İnsan hakları ile doğa haklarının ortak bir yaşam kültüründe bulunduğu ekonomik ve sosyal koşullar desteklenecektir.
- ◆ İfade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri, kültürel ve manevi varlığın korunması, adalete erişim hakkı, bağımsız yargı, en temel sosyal ve siyasi haklar olarak sürdürülebilir bir iktisadi gelişme için zorunluluktur.
- ◆ Bu haklar geleceğin Türkiye'sinde her bir vatandaş için koşulsuz olarak güvence altına alınacaktır.
- ◆ Ülkenin beşeri ve fiziksel kaynaklarının makro yönetimi ve planlaması için Stratejik Planlama Teşkilatı kurulacaktır. Bakanlıklar arası iş birliği ve veri paylaşımının hukuki temeli oluşturulacak ve bunun önü açılacaktır.
- ◆ Türkiye'nin yerel yönetimleri geleceğin iktisadının ana aktörleridir. Türkiye ekonomisi yerelden kalkınmanın üzerinde yükselecektir.
- ◆ Veri yönetimi ve dijitalleşme ülkenin temel önceliklerinden biri kabul edilecektir. Ülkedeki değişim bu somut göstergelere dayalı olarak izlenecek, bunun için kalıcı bir veri toplama, analiz, sentez, işleme ve paylaşım altyapısı kurulacaktır. Bu altyapı yalnızca kamu kurumlarını değil, ülkenin tüm paydaşlarını kapsayacaktır.
- ◆ Her bir vatandaşın karar mekanizmalarına katılımı sağlanacak, bu mekanizmalar desteklenecek, kamunun makro planlamaları katılımcılık anlayışıyla hazırlanacaktır. Yaşamın her alanında kamu, sivil toplum ve özel sektör birlikteliğine dayalı politikalar oluşturulacaktır. Gençlerin ve çocukların da karar mekanizmalarına aktif katılımı teşvik edilecek, bunun için gerekli mekanizmalar kurulacaktır.
- ◆ Yerel yönetimlerin bütçe ve yetkileri artırılacak, merkezle ilişkileri yeniden tanımlanacak, salt temsili demokrasi yerine, hayatın her alanını kapsayan yerel yönetimler demokrasisi Belediyeler eliyle güçlendirilecektir. Halkın yerelde kendi yaşamıyla ilgili kararlar alması sağlanacaktır.
- ◆ Siyasal ve toplumsal yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir. Kadınların siyasete ve istihdama katılımı, yönetim kademelerinde görev almaları için önündeki tüm engeller kaldırılacaktır.
- ◆ İstanbul Sözleşmesi yürürlüğe konulacaktır.
- ◆ Temsilde adaleti esas alan bir seçim sistemi oluşturulacaktır. Siyasi Partiler Kanunu katılımcı bir anlayışla yeniden düzenlenecektir. Siyasi Etik Yasası çıkarılacaktır.
- ◆ Devletin ekonomideki düzenleyici ve denetleyici gücü etkinleştirilecektir. İktisadi gelişme hiçbir toplumsal kesimi dışarıda bırakmayacak, ekoloji ve ekonomi arasında ayrılığı ortadan kaldıracak şekilde yönetilecektir.
- ◆ Halkı önceleyen iktisat politikaları, ülkenin yetişmiş beşeri sermayesine söz ve katılım hakkı tanınarak hazırlanacaktır.
- ◆ Her konuda liyakate dayalı, şeffaf ve hesap verebilir kadrolar için en uygun koşullar oluşturulacaktır. Ekonomi, analize ve senteze dayalı bütüncül bir planlama yaklaşımıyla, tüm ihtimalleri ve riskleri en baştan öngören bir anlayışla yönetilecektir.

- ◆ Gelir ve servet eşitsizliğinin azaltılması için tedbirler alınacak ve hiçbir toplumsal kesimi geride bırakmayan bir iktisadi yaklaşım sağlanacaktır. Beşeri ve fiziki kaynakların daha etkin kullanılmasıyla küresel hasıladan alınan pay artırılacak ve bu suretle gelişen refahın toplumun tüm kesimleri arasında adil paylaşımı tesis edilecektir.
- ◆ Belirli bir dönemde bir gerçek kişinin servetindeki artış ve harcama tutarlarının beyan edilen gelirle mukayesesini esas alan vergi denetim mekanizmaları oluşturulacaktır. Vatandaşlık ve vergi ödeme bilincini zedeleyen geniş kapsamlı ve sürekli yinelenen vergi afları düzenlemelerine gidilmeyecektir.
- ◆ Toplam vergi gelirlerinin dağılımında; gelir üzerinden alınan vergilerin gider üzerinden alınan vergilere göre oransal olarak ağırlık taşınması sağlanacaktır.
- ◆ Etkin vergi denetimi sağlanarak, gelir ve tasarruf artışının vergi beyanları ile uyumunu esas alan bir vergi denetim düzeni oluşturulacak, rantların ve kayıt dışının vergi alanı kapsamında alınması temin edilecektir.
- ◆ Vergileme politikaları yeşil ekonomiyi teşvik etme esasıyla düzenlenecektir.
- ◆ Vergilemede emek ve sermaye kazançlarının vergilenmesinde “ayırma nazariyesine” itibar edilmesi bir sosyal politika olarak benimsenecektir.
- ◆ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası başta olmak üzere ekonomi ile ilgili düzenleyici ve

denetleyici kurumların araç bağımsızlığı sağlanacaktır. Para politikalarını yürüten kamu kurumları arasında mutlak eşgüdüm sağlanacaktır. (Bir işçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir)

- ◆ Enflasyonla mücadelede bilimsel yaklaşımlar esas alınacaktır. Enflasyonla mücadele gibi kısa vadeli öncelikler yerine getirilirken dar ve orta gelirli yurttaşlar korunacaktır.
- ◆ Kamu kurumlarında israf engellenecektir.
- ◆ Gelişme, insan ve doğa haklarını kapsamayan, yalnızca maddi kazançla endeksli göstergeler yerine “mutluluk endeksine” dayalı olarak değerlendirilecektir. Bu endeks, mutluluğu etkileyen, ancak maddi kazançla ölçülemeyen değerleri de içerecektir.
- ◆ Teşvikler iktisadi gelişmeyi sağlayan işlere yönlendirilecek, kaynakların verimli bir şekilde kullanımı sağlanacaktır. İhracat ve teknolojiye yönelik yatırımlar, katma değeri büyüten teşvikler yaygınlaştırılacaktır. Verilen teşviklerin sonuçları bütüncül olarak değerlendirilecektir. İstikrarı bozan teşviklere son verilecek, yeni öncelik ve stratejiler belirlenecektir. Teşvikleri doğru kullanmayan firmalar destekleme kapsamı dışına alınacaktır.
- ◆ Çalışmak isteyen tüm kesimler desteklenerek iş gücüne katılım artırılacaktır. İstihdama erişim, işe alım süreçleri, görevde yükselme ve atamalarda bilgi ve deneyimin esas alındığı şeffaf bir sistem uygulanacaktır.

- ◆ Sosyal güvenlik ve sağlık düzenlemeleri, aktüerya dengesi gözetilerek yurttaşların yaşam kalitesini geliştirecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Sosyal desteklere erişim hızlandırılacak, herkese kendi maddi ve manevi varlığına uygun işlere sahip olma imkanı tanınacaktır.
- ◆ Sosyal hareketliliği ve fırsat eşitliğini teşvik eden eğitim politikaları aracılığıyla 21. Yüzyıla uygun yetkinlikler ve beceriler kazanan gençlerin istihdama ve iyi işlere erişiminin önündeki tüm engeller kaldırılacaktır.
- ◆ Eğitim sistemi; laik, demokratik ve eleştirel düşünmeyi esas alan bireysel yetenek ve becerileri destekleyici, ülkenin beşerî sermayesini ve entelektüel kapasitesini geliştirici bir yaklaşımla ele alınacaktır.
- ◆ Mesleki eğitim, ülkenin ve çağın ihtiyaçlarına uygun bir içerik ve işleyişe kavuşacak biçimde planlanacaktır.
- ◆ Yüksek öğretim sistemi, akademik özerkliği ve bilimsel özgürlüğü temel alan bir yaklaşımla yenilenecektir.
- ◆ Bir uzmanlık alanı olan öğretmenlik mesleğinin saygınlığını artıracak ve ekonomik koşullarını geliştirecek yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- ◆ Eğitimde her türlü ayrımcılık ortadan kaldırılacak, toplumun her kesimi için eğitimde fırsat eşitliği sağlanacak ve ülkenin yeteneklerinin ortaya çıkarılmasını sağlayan mekanizmalar hayata geçirilecektir.

- ◆ Üniversiteler ile tüm sektörler ve sivil toplumun çalışmaları arasında iş birliği güçlendirilecektir.
- ◆ İnsanca yaşamaya imkan veren ve yeni işler üreten iktisadi büyüme desteklenecektir. Geleceğin Türkiye’sinin en önemli özelliği, rant değil, insan ve doğa merkezli kalkınma olacaktır. Ülke içinde ve dışında verimli iş birlikleri kurulacaktır. Katma değeri yüksek üretim ve ihracatı esas alan politikalar uygulanacaktır.
- ◆ Yurtta ve dünyada barış dış politikasının temel ilkesi kabul edilecektir. Dış politika, toprak bütünlüğüne saygı, iş birliğine dayalı ve evrensel ilkelerle uyumlu bir şekilde barışçıl bir eksene oturtulacaktır. Anlaşmazlıkların barışçıl yollara çözümü esas alınacaktır.
- ◆ Türkiye’nin güvenli bir üretim üssü ve uluslararası ticarete bir odak noktası olması için gerekli politika ve stratejiler uygulanacaktır.
- ◆ Pandemi sonrası dünyada gelişen ekonomik koşullar ucuz tedarik zincirleri yerine güvenli ve hatta yakın mesafeli tedarik zincirlerinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu sebeple dünyanın en büyük ithalatçıları arasında yer alan Avrupa üretim sektörleri Türkiye ekonomisini kısa sürede canlandırmak için önemli bir fırsat sunmaktadır. Türkiye, coğrafi yakınlığı nedeniyle bu ülkeler için güvenli ve yakın mesafedeki ürün tedarikçisi olarak kendini konumlandıracaktır. Öte yandan, Türkiye’nin kendi güvenli tedarik zincirlerini oluşturması için her türlü beşeri ve fiziki yatırımlar hızlandırılacaktır. (Bir grup işçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir)

- ◆ Etik ve adil ticaretin Türkiye ve dünya genelinde yaygınlaşması için etkin bir program uygulanacak, üreticinin ve tüketicinin birbirini şeffaf bir şekilde tanıyabildiği tedarik zincirleri desteklenecektir.
- ◆ Ülkenin gelişmiş olan sektörlerinde inovasyona dayalı gelişme, yeni gelişmekte olan sektörlerinde ise lisans anlaşmalarına dayalı büyüme programları uygulanacaktır.
- ◆ Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) sektörlerine dinamizm getirecek şekilde yeniden yapılandırılacak, özel sektör, sivil toplum ve KİT'lerin ortaklığına dayalı girişimler desteklenecektir.
- ◆ Ülkenin her karış toprağı için amacına uygun ve fiziki planlamaya dayalı kullanım stratejileri hazırlanacaktır. Bu çerçevede deniz alanları, ekosistemin korunduğı bölgeler, meralar, tarım alanları, tarihi alanlar, endüstriyel alanlar, ticaret bölgeleri ve yerleşim alanları arasındaki çatışmalar tümüyle ortadan kaldırılacaktır. Kritik alanlar korunacaktır.
- ◆ Mekânsal planlama ülkenin farklı ihtiyaçlarını gideren bu katmanlar arasında eşgüdüm üzerine kurulacaktır. Bu doğrultuda, havzalar ölçeğinde bölgesel gelişme planları hazırlanacak, bu bölgeler birbirlerini ve dünya tedarik zincirlerini verimli bir şekilde besleyebilecek şekilde tasarlanacaktır. Mavi büyüme stratejisi çerçevesinde deniz alanları diğer mekânsal planlarla uyumlu bir şekilde yönetilecektir.

- ◆ Mekânsal planlar ile diğer ulusal ve bölgesel planlar arasında tam uyum sağlanacaktır.
- ◆ Önemli tarih ve doğa alanları koruma altına alınarak etkin bir şekilde yönetilecektir. Geleneksel mimarinin, tarih ve doğa mirasının korunması ile kuşaklar arası kültür aktarımı iktisadi kalkınmanın ana kolonlarından biri kabul edilecektir.
- ◆ Sanat üretimi, tasarım ve diğer tüm yaratıcı endüstriler geleceğin Türkiye'sinin temel sektörlerinden biri olarak kabul edilecektir. Tüm bu çalışmalar için iade özgürlüğü mutlak güvence altına alınacaktır.
- ◆ Türkiye'de yatırımların mekânsal dağılımı yeniden ele alınacaktır. Geleceğin Türkiye'sinde bölgeler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılması için bütüncül bölge planları doğrultusunda önlemler alınacak, bu amaca yönelik teşvik mekanizmaları uygulamaya konarak teşviklerin etki analizi yapılacaktır.
- ◆ Geleceğin dünyası, kentlerin dünyasıdır. İnsan yaşamının yerküredeki devamlılığı için şehirlerde atılacak adımlar hayati önem taşımaktadır ve yeni bir iktisadî anlayışın hayata geçirileceği başlıca mekânlar kentlerdir. Afetlere dirençli, güvenli, döngüsel, doğayla uyumlu ve kriz yönetiminin başarıyla yürütüldüğü şehirler iktisadi gelişmenin temel yapı taşları olacaktır.
- ◆ Kentler, yaşayanlarının da görüşleri alınarak inşa edilecek, bu ilke kentsel yenileme ve yeni kent projelerinde de uygulanacaktır. Bu doğrultuda,

döngüsel kültür kentlerinin inşası için Türkiye içinde ve uluslararası ölçekte kararlı adımlar atılacaktır.

- ◆ Kapsayıcı bir konut politikası olmadan iktisadi kalkınma sağlanamaz. Türkiye'de yaşayan herkesin nitelikli, dirençli konutlarda barınma hakkı vardır. İkinci Yüzyılın Türkiye'sinde kentsel dönüşüm projelerinde soylulaştırma, mülksüzleştirme politikalarına son verilecek ve doğa ile uyumlu sosyal konut politikası geliştirilecektir.
- ◆ Türk Bankacılık Sistemindeki bankaların, plasman desenlerinde reel sektörün finansal ihtiyaçlarına dönük kararlar alması özendirilecektir. Planlamayla belirlenmiş alanlara kaynak sağlayacak güçlü ve kamu sermayeli bir kalkınma bankası kurulmalıdır.
- ◆ Başta İstanbul ve çevresi olmak üzere yoğun üretim bölgeleri doğal afet yaşama ihtimalleri çerçevesinde değerlendirmeye alınacak ve riski yüksek bölgelerdeki ekonomik aktivitelerin güvenli bölgelere kaydırılması için tedbirler alınacaktır.
- ◆ 6 Şubat 2023'te büyük hasar gören on bir ilin tarihi ve kültürel dokusunu da koruyarak bütüncül planlanması ve yeniden inşası ülkenin en stratejik bölgesel projelerinden biri kabul edilecektir.
- ◆ Avrupa Birliği tam üyeliği müzakere sürecine kararlılıkla devam edilecektir. (Bir işçi delegesinin serhiyle kabul edilmiştir)

- ◆ İklim krizi insanlığın geleceğı için çok büyük bir tehdittir. Karbondioksit salımını azaltmak ve Avrupa Yeşil Mutabakatı ile uyumlu bir biçimde karbon nötr kalkınmanın başarılması için gereken tüm yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- ◆ Tarım yeni yüzyılın stratejik sektörlerinden biridir. Tarımda kendine yeterlilik ve gıda güvenliği kamunun güvencesi altına alınacaktır. Küçük aile işletmeleri ve kooperatiflerin gelişmesi desteklenecek, tarıma dayalı sanayide etkin bir paydaş olmaları sağlanacaktır.
- ◆ Geleceğin Türkiye'sinin birinci önceliğı dünyanın değişen koşullarında iktisadi dayanıklılığı sağlamaktır. Bunun temel yolu demokrasinin evrensel kurallarına sahip çıkmaktır. Türkiye, tıpkı yüz yıl önce olduğu gibi bugün de bu büyük dönüşümü inşa etmeye muktedirdir.
- ◆ Yerküredeki yaşamın yenilenmesi için dünya insanlığının önünde sayısız fırsat vardır. Gelecek, kaçırılan değil, kullanılan fırsatlarla şekillenebilir. Yeniliğe hazır olmak ve dayanışma, bu yenilenme sürecinin iki ana taşıyıcısı olacaktır.
- ◆ Bizler, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi'nde buluşan delegeler, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmek için Türkiye'yi ve dünya insanlığını yeniliğe ve dayanışmaya davet ediyoruz.

İŞÇİ BULUŞMASI DEKLARASYONU

İŞÇİ BULUŞMASI DEKLARASYONU İLKELER

- ◆ Geleceğin Türkiye'si, yalnızca üretim değil, aynı zamanda paylaşım iktisadı ve refahın adil paylaşımı üzerinde yükselecektir. Türkiye ekonomisinin büyümesi ancak işçilerin ve tüm emekçilerin refahının büyümesine paralel olduğu sürece değerlidir.
- ◆ Her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, çalışma hakkına sahiptir. Yaşam standartlarının yükseltilmesi, istihdam gereklerinin karşılanması, işsizlik, gizli işsizlik ve eksik istihdamın ortadan kaldırılması kamunun temel görevidir. İstihdam olanaklarına eşit erişim sağlanması bir hak olarak tanımlanmalıdır. Farklı yasalarla çalışma hakkı elde ederek Türkiye'de yaşayan herkes bu olanaktan yararlanır.
- ◆ Tüm çalışanlar, maddi ve manevi varlığını geliştirme, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürme, yetenek ve tecrübelerine uygun bir görevde çalışma, çalışma saatleri içinde ve dışında kendi kabiliyetlerini geliştirme, kültürel, sportif ve bilimsel faaliyetlere katılma hak ve özgürlüğüne sahiptir. Bu haklar, hiçbir ekonomik gerekçe ile tartışmaya açılmaz.
- ◆ Demokratik, laik, sosyal hukuk devletine dayalı yeni bir anayasada emeğin hakları güvence altına alınacaktır.
- ◆ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, sözleşmenin ayrımcılığı genel olarak yasaklayan ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanan ve onaylanan Birleşmiş Milletler'in benzeri belgeleri ile insan haklarına ilişkin diğer sözleşmelerinde belirtilen haklar ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) temel sözleşmeleri ve yetkili organ kararları ile Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'nde yer alan temel haklardan vazgeçilemez. Çalışma yaşamı ile ilgili tüm düzenlemeler için bu haklar esas alınır.
- ◆ Ayrımsız tüm çalışanların ve bütün emeklilerin sendika kurma, kendi seçecekleri sendikalara özgürce katılma, ayrılma ve sendikal faaliyet haklarından vazgeçilemez. Bu haklar her koşulda koruma altındadır.
- ◆ Ayrımsız tüm ücretli çalışanlar, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkına sahiptir. Toplu iş sözleşmelerinde ve yaşamın diğer alanlarında kendi seçtikleri sendikalar tarafından temsil edilecektir. Toplu sözleşme yetkisinin belirlenmesinde referandum ilkesi benimsenecektir.
- ◆ Çalışanların haklarının savunulması Türkiye'de yaşayan tüm yurttaşların demokratik hak ve özgürlüklerinden ayrı tutulamaz.
- ◆ İş yaşamında ırk, etnik köken, dil, din, mezhep, siyasi görüş, yaş, engellilik, toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsiyet karakteristiği, cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelim temelli tüm ayrımcılıkları ortadan kaldıracak yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- ◆ Güvenceli çalışmak temel bir insan hakkıdır. Bu çerçevede her türlü güvencesiz çalışma biçimi bütünüyle ortadan kaldırılacak ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün "insana yaraşır iş" ilkesi çerçevesinde düzenlenecektir.
- ◆ 18 yaş altındaki hiçbir birey çalıştırılmaz. Çocuk işçiliğine kati biçimde son verilecektir. İstisnalar ILO standartları kapsamında değerlendirilecektir.
- ◆ Kapitalizmin yol açtığı ekolojik yıkımlar tüm canlıların yaşam koşullarını kötüleştirmektedir. Sağlıklı çevresel koşullarda yaşamak her canlının temel hakkıdır.
- ◆ Can güvenliği ve işçi sağlığı üretimden önce gelir. Hiçbir sektörde üretimi büyütme gayesiyle işçilerin iş güvenliği, sağlığı ve yaşamı tehlikeye atılmaz. İşçi sağlığı ve iş güvenliğini piyasaya açan düzenlemeler terk edilecek, bu süreç akademinin, sendikaların, meslek örgütlerinin ve işçilerin öz denetimine açık bir şekilde düzenlenecektir. Meslek hastalıkları uzmanı hekimlerle donatılmış meslek hastalıkları hastanelerinin sayıları artırılacaktır.
- ◆ İşçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadelesi insanlığın ortak değeri ve birikimidir. Geleceğin Türkiye'si, işçilerin uluslararası birlik ve dayanışma mücadelesinden güç alacaktır.
- ◆ İklim krizine karşı mücadelede karbon salınımına neden olan sektörlerde çalışanların yeşil işlere geçiş süreçlerini yönetebilecek yasal düzenleme ve kurullar oluşturulacaktır.
- ◆ Dijitalleşme süreci ile birlikte gelişen çevrimiçi çalışma nedeniyle ve yapay zekanın, iş gücü piyasasına entegre edilmesi sonucunda iş, işyeri ve sosyal güvenlik yeniden tanımlanacaktır. İş yaşamında dijitalleşmenin kayıt dışı istihdama yol açması engellenecektir.

İŞÇİ BULUŞMASI DEKLARASYONU KARARLAR

İŞ GÜVENCESİ VE SENDİKAL ÖRGÜTLENME

- ◆ İnsan haklarına yönelik uluslararası sözleşmelerin temelinde sendikal mevzuat demokratikleştirilecek, ILO standartlarına uygun sendikalaşmayı ve demokratik bir toplu pazarlık ve grev hakkını güvence altına alacak yasal düzenlemeler hayata geçirilecektir. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Yasası ile 4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu yerine demokratik haklara, sendikal hak ve özgürlüklere uygun yeni yasal düzenlemeler yapılacaktır. Demokratik bir toplu pazarlık ve grev hakkını güvence altına alacak her türlü yasal düzenleme yapılacaktır.
- ◆ Grev erteleme adı altında grev yasaklarına son verilecektir. Hak grevi, genel grev, dayanışma grevi, iş yavaşlatma dâhil olmak üzere barışçıl eylem biçimleri yasal statüye kavuşturulacaktır.
- ◆ Sendikalaşma ve toplu sözleşme süreçlerinde işçilerin hak kaybına yol açan tüm itirazlara yönelik engellemelere son verilecektir. Etkin ve demokratik bir yetki tespit süreci ile birlikte referandum ilkesi güvence altına alınacaktır.
- ◆ Yüksek Hakem Kurulu yapısı terk edilecektir. Bunun yerine, işçi ve işveren uyumsuzluğu halinde başvurulacak ve kararları yargıya taşınabilecek bağımsız ve demokratik bir kurul oluşturulacaktır.
- ◆ Etkin bir iş güvencesi sistemi kurulacak ve işe iade işçinin iradesine bırakılacaktır. İşçi haklarını pazarlığa açık hale getiren zorunlu arabuluculuk sistemi kaldırılacak, ihtiyari hale getirilecektir. (İki Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu temsilcisinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Türkiye'de işçilerin hak arama mücadelesinde en önemli engel, yargıya başvurmanın çok pahalı olması ve yargılamanın yasada öngörülen sürelerin çok üzerinde sürmesidir. İşçi alacaklarında açılmış olan davanın sona erdiği tarihteki emsal ücret üzerine en yüksek mevduat faizi ve ayrıca inkar tazminatı eklenerek işçinin alacağı belirlenecektir. Mahkeme harçları düşürülecek, adli yardım mekanizması tüm işçiler için koşulsuz işletilecek ve mahkemelerdeki yargı süreci hızlandırılacaktır.

- ◆ Sendikal örgütlenmeyi engellemeye dönük anti-demokratik, keyfi uygulamalara ve her türlü müdahalelere ilişkin hukuki yaptırımlar artırılacak ve gerekli yasal düzenlemeler hayata geçirilecektir.
- ◆ Kamu işletmelerinin özelleştirilmesi durdurulacak, sosyal devlet olmanın gereklilikleri yerine getirilecek, özelleştirilen kamu işletmelerinin yeniden kamulaştırılmasının koşulları yaratılacaktır. (İki Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu temsilcisinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Kamu, özel sektör ve iş kolu ayrımı olmaksızın taşeronluk sistemi kaldırılacaktır. Hizmet alımına dayalı personel çalıştırma kapsamında kamudaki tüm taşeron işçilik sona erdirilmelidir. Bu düzenleme 94 sayılı ILO sözleşmesinin gereklerinin yerine getirilmesini de kapsamaktadır. (İki Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu temsilcisinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Uluslararası Çalışma Örgütü normları ve ilkeleri doğrultusunda kayıt dışı istihdam ortadan kaldırılacaktır.
- ◆ İş Yasası'nın 25/II. maddesi gibi keyfi işten çıkarmalarla sonuçlanan düzenlemeler ve uygulamalara son verilecek, işten çıkarmaya ilişkin mevzuat hükümleri işçinin yaşam hakkı ve sosyal güvenceleri gözetilecek şekilde düzenlenecektir. (İki Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu temsilcisinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Kamu kurumlarında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) maddeleriyle işten atmalara son verilecek ve KHK gibi keyfi, adil yargı kararlarına dayanmayan ve Anayasa'ya aykırı yöntemlerle çalışma ilişkilerinin düzenlenmesinden vazgeçilecektir. Bu düzenlemeler nedeniyle mağduriyet yaşayanların kaybedilmiş tüm hakları iade edilecektir.
- ◆ Özellikle pandemi dönemlerinde yaygınlaşan yeni çalışma alanları ile evden ve uzaktan çalışma gibi çalışma biçimleri, iş güvencesini zedelemeyecek, ücretleri düşürmeyecek ve iş-yaşam dengesini koruyacak yasal düzenlemeler işçi lehine güçlendirilecektir. (Üç Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu temsilcisinin şerhiyle kabul edilmiştir.)

ÇALIŞMA YAŞAMI

- ◆ Eşit değerde işe eşit ücret ilkesini düzenleyen Anayasa'nın ilgili maddeleri (10. ve 55. madde) ve 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 5. maddesi etkin bir şekilde uygulanacak, özellikle kadınlar, LGBTİ+'lar ve gençler için eşit değerde işe eşit ücret güvencesi sağlanacaktır.
- ◆ Ücretler çalışanların emeklilik sürecini de kapsayacak şekilde en az yoksulluk sınırının üzerinde bir gelir düzeyinde yaşam sürdürmelerini sağlayacak seviyede olacaktır.
- ◆ Çalışanların ve emeklilerin üretilen toplumsal refaktan payını adil olarak alması sağlanacaktır.
- ◆ Asgari ücret en büyük toplu iş sözleşmesi olarak kabul edilecek, bu doğrultuda, tespit komisyonu demokratik bir yapıya kavuşturulacak ve asgari ücretin belirlenmesinde dört kişilik bir ailenin insanca yaşayabilmesi için gerekli tüketim kalıbı esas alınacaktır.
- ◆ Gelir vergisi mevzuatı düşük ücretli çalışanları koruyacak şekilde yeniden düzenlenecektir. Vergi istisnaları sonrası uygulanacak birinci vergi diliminin yüzde 10'a düşürülmesi, düşük ücretlerin birinci vergi diliminde sabitlenmesi ve sonraki vergi dilimlerinin yeniden değerlendirme oranları ile belirlenmesi sağlanacaktır. Az kazananlardan az, çok kazananlardan çok vergi alınmasını sağlayacak adil bir düzenlemenin yapılabilmesi için gereken kaynağın oluşturulmasında servetten alınacak vergi göz ardı edilmeyecektir.
- ◆ Genel olarak haftalık çalışma süresi ücret kaybı olmadan 35 saati aşmayacaktır. Ancak ağır ve tehlikeli iş ise bu süre, haftada 25 saat olarak sınırlandırılacaktır. Haftada en az 2 gün ücretli izin hakkı verilecektir. (İşçi ve Çiftçilerin oy birliği, Sanayi, Tüccar ve Esnaf grubunun şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Çalışanların iş yasasıyla güvence altına alınmış haklarının tam ve eksiksiz kullanımı sağlanacak, esnek çalışma biçimleri kaldırılacaktır.
- ◆ Yasal çalışma sürelerinin ihlal edilmemesi için gerekli denetimler eksiksiz bir şekilde hayata geçirilecek, çalışanların rızası olmaksızın genel tatillerde, hafta tatillerinde ve fazla çalışmaya mecbur bırakılmaları ve fazla çalışmanın ücretlendirilmemesi engellenecektir.
- ◆ İşçilerin kıdem ve ihbar tazminatlarını hak etmesi önündeki yasal engeller kaldırılacak, her iki uygulamanın kapsamı genişletilecektir. Çalışanların çalışma süreci boyunca kazandıkları haklar güvence altına alınacaktır. Çalışma süresine bakılmaksızın ve işçilerin istifası halinde de kıdem tazminatı ödenmesi sağlanacaktır. Kıdem tazminatı tavanı kaldırılacaktır. (İşçi ve Çiftçilerin oy birliği, Sanayi, Tüccar ve Esnaf grubunun şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Çalışma yaşamında şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve tacizle mücadeleyi esas alan ILO 190 sayılı sözleşmesi onaylanacaktır. Mobbing ile ilgili yeni ve kapsamlı bir yasal düzenleme getirilecektir.

- ◆ İşyerlerinde kadınlara ve LGBTİ+ bireylere yönelik şiddet ve ayrımcılığa karşı tavizsiz bir mücadele için gerekli yasal düzenlemeler hayata geçirilecektir.
- ◆ İdari ve mali yönden özerk "İşçi Sağlığı ve Güvenliği Kurulu" kurulacaktır. Kurul Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, ilgili Meslek Örgütleri, Barolar Birliği, Üniversiteler, İşçi/Kamu/İşveren Sendikaları ve ilgili demokratik kitle örgütleri temsilcilerinden oluşur. İşyeri hekimleri, iş güvenliği uzmanları, iş güvenliği teknik personel, bu kurumu bünyesinde istihdam edilecektir. İşverenlerin gerekli denetimleri kurum bünyesindeki uzman ve teknik personel tarafından yürütülecektir. İlgili denetimler iş teftiş müfettişlerince yapılacak şekilde yeterli personelin istihdamı sağlanacaktır. İşçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili belgelendirme, eğitim, araştırma, bilimsel faaliyet, iş kazası ve meslek hastalıklarına yönelik istatistikler

- ve raporların yayınlanması vb. faaliyetlerin yürütülmesi için bir enstitü kurulacaktır.
- ◆ İşçilerin hakları konusunda eğitilmesine yönelik programlar artırılacaktır. Bu programlar işçi ve işveren iş birliğiyle hayata geçirilecektir.
- ◆ Hem özel sektör hem de kamuda çalışanların, toplumsal cinsiyeti gözetecek şekilde eşit bir biçimde istihdamı sağlanmalıdır. Ceza ve teşvik mekanizmaları ile bu süreç kamunun takibinde olmalıdır.
- ◆ Ülkede yaşanan deprem, salgın hastalık, afet gibi bazı olağanüstü koşullar nedeniyle çalışmak zorunda bırakılan çalışanlara, işçi veya memur ayrımı yapılmaksızın, çalışma süreleri 5510 sayılı kanunun 40. maddesine eklenecek bir ek madde ile fiili hizmet süresi zammından yararlandırılır. Bu süre her yıl için 6 aydan az olamaz.

İSTİHDAM VE SOSYAL POLİTİKA

- ◆ Bakım emeği yükü nedeniyle iş gücü piyasasına dâhil olamayan kadınların ev içi emeğinin istihdam biçimi olarak kabulüyle, ev dışındaki istihdam olanaklarını da artıracak pozitif ayrımcılık uygulamaları hayata geçirilecektir.
- ◆ Başta engelliler olmak üzere dezavantajlı grupların istihdam olanaklarını artıracak pozitif ayrımcılık uygulamaları hayata geçirilecektir.
- ◆ İstihdam hakkına eşit erişimi destekleyici bir yaklaşım esas alınarak aile destekleri ve bakım sigortaları yaşama

- geçirilecektir. Bu sigorta kolları kapsamında gerekli finansmanın temininde devlet katkısı, sosyal sigorta sistemi içerisinde yapılandırılacaktır. Bakıma ve/veya özel bakıma gereksinim duyan çocuk sayısı baz alınarak, işverenlerin kreş ve çocuk bakım hizmetlerini tahsis etmesi, yasal bir sorumluluk olarak tanımlanacaktır.
- ◆ İşsizlik sigortası ödeneğine hak kazanmanın önündeki yasal engeller ve zorluklar kaldırılacaktır. İşsizlik ödeneği ödemeleri ve süresi, şartsız biçimde işçilerin lehine düzenlenecektir.

- ◆ İşsizlik sigortası fonunun sadece çalışanlar için kullanılması yasal güvence altına alınacaktır.
- ◆ Uzun süreli işsizler, iş gücü piyasasına geri dönmek isteyen kadınlar ve ilk işini arayan gençler için garantili iş programları hayata geçirilecektir.
- ◆ Uzun süreli işsizler ve dezavantajlı grupların mesleki yeterlilikleri artıracak eğitim programları aracılığıyla istihdama katılımı sağlanacaktır.
- ◆ Merkezi sosyal sigorta sistemi, aile sigortası veya asgari gelir desteği sigortası gibi uygulamalar aracılığıyla uzun süreli işsizler ve eksik istihdam edilenleri kapsayacak şekilde genişletilecektir. Belirli bir miktarın altında gelire sahip yurttaşlara ILO ilkeleri doğrultusunda asgari gelir desteği sağlanacaktır. SGK yönetimi ve sistemi demokratikleştirilerek yeniden düzenlenecektir.
- ◆ Türkiye'de geçici koruma altında olan göçmen işçilerin kayıt dışı çalışmalarının önüne geçilecek, çalışma ve yaşam haklarını güvence altına alacak yasal düzenlemeler hayata geçirilecektir.
- ◆ Staj ve çıraklık süreleri yaşlılık aylığı hesaplamalarına dâhil edilecektir. Staj ve çıraklık süreleri gençlerin yaygın biçimde sömürüldüğü ve ezildiği bir uygulama olmaktan çıkarılmalı, eğitim amaçlı olarak öncelikli olarak donanımlı okullarda sürdürülmelidir. Staj ve çıraklık, eğitimin tamamlayıcı bir parçasıdır. Lise ve üniversite staj uygulaması ilgili bakanlıklar, üniversiteler, sendikalar ve ilgili meslek odalarının oluşturacağı

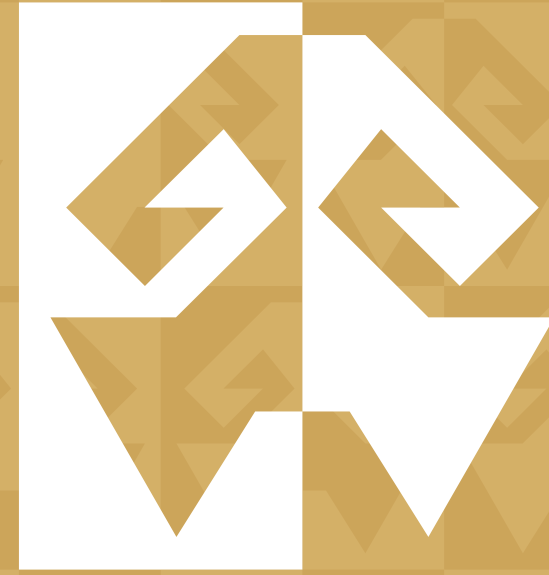
özerk yapıya sahip bir kurum tarafından düzenlenmeli ve etkin bir biçimde denetlenmelidir.

- ◆ Emekli aylık ve gelirleri iyileştirilecek, emeklilik hesabında çalışma süresindeki tüm gelirlerin hesaba katılması ve emeklilerin milli gelir artışından pay alması sağlanacaktır. Emeklilik sistemindeki çarpıklıkları gidermek için intibak düzenlemesi yapılacaktır.
- ◆ Çalışanların eğitim, sağlık, beslenme ve barınma gibi temel hakları korunacaktır.
- ◆ Gençlerin istihdam olanaklarına erişiminin önündeki tüm yapısal engeller kaldırılacaktır. Genç işsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik kamu ve özel sektör istihdamının önünü açacak yatırımlar yapılacaktır. Genç işsizliğini caydırıcı hale getirebilmenin amacıyla iş bulunana kadar kamu tarafından bir ödeneğin sağlanması gerekmektedir. Genç istihdamını artırmak amacıyla bu kesimlerden alınacak gelir vergisi ve sosyal güvenlik primleri düşürülecektir.
- ◆ Devlet, yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun barınma ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alacaktır. Barınma hakkının kullanılmasında, ayrımcılığın ortadan kaldırılması anayasal güvence altına alınacaktır.
- ◆ Büyükşehir ve il belediyelerinde şiddete ve istismara uğrayan kadın ve çocuklar için sığınma evleri açılacak, sığınma evlerinin uluslararası standartlara uygun hizmet verecek hale getirilmesi sağlanacaktır. Bu hizmetlerde cinsel kimlik ayrımcılığı yapılmayacaktır.

İŞ KOLLARINA İLİŞKİN ÖZEL DÜZENLEMELER

- ◆ Tarım ve turizm işçileri başta olmak üzere tüm mevsimlik çalışan işçiler için kapsamlı bir merkezi sosyal sigorta sistemi hayata geçirilecektir. Bu işçilerin okul yaşındaki çocuklarının eğitim ve sosyal haklarından mahrum kalmaması sağlanacaktır.
- ◆ Ev işçisi kadınların güvenceli, güvenli ve kayıtlı istihdamı için gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir.
- ◆ Başta madencilik olmak üzere tehlikeli iş kollarındaki çalışma koşulları ve ücretler iyileştirilecek, bu iş kollarına yönelik işçi sağlığı, iş güvenliği ve emekliliğe yönelik mevzuata, daha ayrıntılı ve emeği koruyacak biçimde düzenleme getirilecektir. İnşaat işkolunda tünel inşaatında çalışan işçilerin, yer altı kapsamında değerlendirilmesi ve bu statüde çalışan maden işçilerinin haklarından yararlanması sağlanacaktır. Gemi yapım ve gemi söküm sektöründe çalışan işçilerin ve denizcilerin, ağır ve tehlikeli işler kapsamına alınması sağlanacaktır.
- ◆ Kamuda ve özel sektörde, parçalı istihdam biçimlerine son verilecektir. Kamunun tüm sektörlerinde çalışan emekçiler için güvenceli istihdam sağlanacak ve sağlık, eğitim alanlarında tüm güvencesiz istihdam biçimleri kaldırılacaktır. Emekçilerin, sadece hizmet üretilmesinde değil; aynı zamanda yönetim, denetim ve icra süreçlerinde de yer almaları sağlanacak ve karar süreçlerine etkin katılımlar için mekanizmalar oluşturulacaktır.
- ◆ Tüm sektörlerde, kamu kuruluşlarının satılması, tasfiyesi ve ayrıca kamu mülkiyetinde olan kurumların ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi uygulamalarından tamamen vazgeçilecektir. (Çiftçilerden bir, Sanayi, Tüccar ve Esnaf grubundan 13 aleyhte oyla, oy çokluğuyla kabul edilmiştir.)
- ◆ Tarım İş Kanunu, Hava İş Kanunu ve Turizm İş Kanunu hazırlanarak yürürlüğe girecektir.
- ◆ Güzel sanatlar, onuncu iş kolundan ayrılıp müstakil bir iş kolu olarak düzenlenecektir. Bu iş koluyla iletişim ve medya alanında yaygın olarak görülen sendikasızlaşma ve güvencesiz çalışma koşullarına karşı önlem alınacaktır.
- ◆ İtfaiyecilik mesleği, yaptıkları işlerin niteliği gereği ağır ve tehlikeli işler arasında sayılarak ayrı bir meslek grubu olarak tanımlanacaktır. (Bir işçi delegesi zabta emekçilerinin de eklemesini isteyerek şerh koymuştur)
- ◆ Tüm kültür ve sanat emekçilerinin hukuki statüsü tanınacak; emekçilerin ifade ve yaratma özgürlüğü güvence altına alınacaktır. Dijitalleşme ile beraber fikrî mülkiyet ve telif hakları mevzuatı da, çalışanlar lehine gözden geçirilerek yalın, uygulanabilir ve beklentileri karşılayan yeni bir hale getirilecektir. Bu süreçte, ilgili telif ve emek örgütleri ile iş birliği yapılacaktır.

**ÇİFTÇİ
BULUŞMASI
DEKLARASYONU**

ÇİFTÇİ BULUŞMASI DEKLARASYONU İLKELER

- ◆ Geleceğin Türkiye'sinin tarım politikaları yerel özelliklere ve gıda güvenliğine dayalıdır. İthalata dayalı bir tarım politikası kabul edilemez. Özelleştirmeye dayalı, dışa bağımlı, destekleri azaltıcı neoliberal tarım politikaları terk edilerek yerli üretimi ve üreticiyi koruyan kamucu tarım politikalarına geçilecektir.
- ◆ Herkes doğduğu ve yaşadığı yerde beslenme hakkına sahiptir. Geleceğin Türkiye'sinin tarım politikası, kırsalda doğan her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşına onurlu, nitelikli ve evrensel değerlere erişebildiği bir yaşam hakkı tanır. (İki Çiftçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Gıdaya erişim hakkı ve sağlıklı beslenme her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının temel hakkıdır. Türkiye tarımının birincil gayesi, bu topraklarda yaşayan herkese yeterli, çeşitli, nitelikli, güvenilir, adil, yerel ve ekonomik gıda sunmaktır.
- ◆ Tarımın kilit taşı küçük üreticilerdir. Küçük üreticilerin kooperatif ve birlikleri, ekolojik tüketim kooperatifleri, topluluk destekli tarım grupları ve ekolojik köy pazarlarını desteklemek geleceğin tarım politikasının asli unsurlarından biridir.
- ◆ Tarımsal üretimde kamunun asli görevi üreticinin haklarını koruyacak düzenlemeler yapmaktır. Tarım ekonomisinde büyüme için desteklemelere ek olarak ürünün doğru fiyattan satış garantisini sağlayan mekanizmalar kurulacaktır. Üretici, üretim sürecine pazar garantisini olduğunu bilerek başlayacaktır. Bu mekanizmanın

başlangıç noktası, makro ve mikro havzalar ölçeğinde stratejik tarımsal üretim planlamasıdır.

- ◆ Yerel tohumlar ve hayvan ırkları gelecek kuşaklara taşınması gereken bir doğa ve kültür mirasıdır. Türkiye'deki tarımsal genetik çeşitliliğin tamamı devlet korumasına tabi olmalıdır.
- ◆ Suyun israfı ve kuraklık Türkiye'nin temel sorunlarından biridir. Suyun sınırsız bir kaynak olduğundan yola çıkılarak desteklenen, üreticinin yoksullaşmasını, dışa bağımlılığı ve kuraklığı daha da büyüten aşırı sulamaya endekli tarımsal kalkınma politikasına son verilecektir. (Ziraat Mühendisleri Odası - ZMO şerhiyle kabul edilmiştir)
- ◆ Ürüne göre sulama yapılmayacak, suya göre ürün belirlenecektir. Sulama yatırımları doğru yerde, doğru ürünü teşvik edecek, bölgesel özellikler gözönüne alınarak israfı neden olmayacak şekilde modern sulama sistemleri ile planlanacak ve bu sistem güçlü bir şekilde denetlenecektir.
- ◆ Tarımsal üretim açısından mera ve ormanlar, ekili ve dikili tarım alanlarıyla bir bütündür. Arazi kullanım planları bu alanların tümünü koruyacak şekilde hazırlanacaktır. Tarım, orman ve mera alanlarının doğal karakteri değiştirilemez ve amacı dışında kullanılamaz. Orman ve mera alanları olduğu gibi korunacak ve gıda üretiminin önemli bir mecrası kabul edilecektir.
- ◆ Türkiye tarımının özünde çeşitlilik vardır.

Anadolu ve Trakya birbirinden çok farklı iklim bölgelerine sahiptir. Akdeniz ve Ege'de buğdayın hasat edildiği günlerde, Kuzeydoğu Anadolu'da buğday yeni ekilmektedir. Bu çeşitliliği korumak, canlandırmak ve geliştirmek geleceğin Türkiye'sinin tarım politikasının temel ilkelerinden biridir.

- ◆ Tarımda sadece verim artışı yerine, üretici için gelir artışına endekli bir iktisadi model izlenecektir. Verimi kısa vadede artıran, ancak orta vadede girdi maliyetini büyütürken dışa bağımlılığı artıran ve üreticiyi yoksullaştıran ürünler desteklenemez.
- ◆ Katma değeri artırmak, tarımsal üretime yapılacak birincil iktisadi müdahaledir. Geleceğin Türkiye'sinin tarımsal ihracatı kaliteli, ülkeye özgü ve rekabet gücü yüksek ürünlere odaklanacaktır. Doğaya bağlı tarım sektöründe kamu yararına düzenlemeler artacak, stratejik ürünlerde tarımsal kamu iktisadi teşebbüsleri yeniden kurulacaktır.
- ◆ Türkiye kırsalında yaşayanların, özellikle de kadın üreticilerin kadim tarım kültürü, Türkiye tarımını geliştirmek için su gibi, toprak ve tohum gibi temel bir kaynaktır. Geleceğin Türkiye'sinde bu bilgiler koruma altına alınarak günümüz koşullarında kullanılmak üzere akademik zemine taşınacaktır.
- ◆ Hayvanların refahı, hayvan hakları ve sağlığına uygun şekilde yetiştirilmesi sağlanacaktır.

- ◆ Tarım ekonomisini geliştirmenin temel güvencesi tarımdaki değişim kabiliyetidir. İklim krizi başta olmak üzere dünyadaki ve ülkemizdeki büyük değişimler doğrultusunda, geleceğin Türkiye'sinin tarımı yeniliklere ve inovasyona açık bir ruha sahip olacaktır. (TMMOB adına ZMO şerhi: Maddenin bütününe değil, sadece iklim değişikliği yerine iklim krizi kavramı kullanılmış olmasına yöneliktir. ZMO belgede iklim krizi geçen tüm maddelerde bu terimin kullanımına şerh koymuştur.)
- ◆ Tarımda güvencesiz ve yasadışı çalışmaya dair sorunlar çözülecek, mevsimlik tarım işçileri insanca çalışma ve yaşama ortamına kavuşturulacaktır.
- ◆ Tahrip olmuş tarım, orman ve mera alanları ile deniz çayırlarının envanteri yapılarak bütüncül planlama çalışmaları yürütülerek restore edilmesi sağlanacaktır.
- ◆ Sucul ekosistem ürün ve hizmetlerinin izlenmesi veriye dayalı politikaların oluşturulması ve uygulanması sağlanacaktır. Sürdürülebilir su ürünleri politikaları, sucul koruma alanlarının ve sucul rezerv alanları ortak balıkçılık yönetimi çerçevesinde oluşturulacak ve uygulanacaktır.

ÇİFTÇİ BULUŞMASI DEKLARASYONU KARARLAR

TARIMSAL GEN KAYNAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

- ◆ 81 il ve tüm ilçelerinde yerel tohum ve hayvan ırkları tescil komisyonu kurulacaktır. Tespit edilen tür, çeşit ve ırklar (süs ve peyzaj bitkileri de dâhil olmak üzere) tespitlerinden itibaren bir yıl içinde yerinde koruma altına alınacaktır.
- ◆ Yerel tür, çeşit ve ırkların korunması için ülke düzeyi ve tüm farklı coğrafi bölgelerde "Tarımsal Gen Kaynaklarını Araştırma ve Geliştirme Merkezleri" kurulacaktır. Merkezler, her bir tür ve ırkın tescili, envanterinin hazırlanması, tanıtımı ve yaygınlaştırılması için çalışacaktır. Tanıtım çalışmaları ülke ve dünya ölçeğinde yapılacaktır.
- ◆ Tespit edilen tüm tür, çeşit ve ırkları yaşatmak üzere belgelendirme ve sertifikasyon çalışmaları yapılacak, tarımsal gen kaynaklarının korunması için kaynağın bulunduğu mahallelerden ve hedef kitlesi olarak çocuklardan başlamak üzere farkındalık ve eğitim programları yapılacaktır.
- ◆ Kuraklık ve susuzluğa dair kalıcı tedbirler alınarak, kuraklık ve susuzluğa dayalı tür, çeşit ve ırklar özel koruma altına alınarak her biri için koruma ve geliştirme stratejileri uygulanacaktır.
- ◆ Yerel gen kaynaklarının üretimini sürdüren üreticilere nakdi ve aynı destek programları bir yıl içinde sunulacaktır. Satış ve alım garantisi verilecektir. Havza ve üretim bazında destekleme planlaması yapılırken çoklu ve dengeli modeller tasarlanacak monokültür üretim yöntemlerinde doğan sorunlar engellenecektir. Etkin bir denetim gerçekleştirilecektir.
- ◆ Yerel gen kaynaklarına dayalı ürünlerin dünya ölçeğinde tanıtımı, pazarının büyütülmesi, agro-turizm yoluyla tanıtımı için yerel, ulusal ve uluslararası meslek kuruluşları ve sivil toplum ile ortaklıklar kurulacaktır.

ÜRÜN PLANLAMASI VE SULAMA

- ◆ Tarımsal ürün planlanmasını aşağıdan yukarıya katılımcı planlama süreçleriyle bütüncül olarak ele alan bir tarımsal planlama kuruluşu (Stratejik Planlama Teşkilatı'nın bir birimi olarak) kurulacaktır. Ürün planlaması kamu kurumları ve üretici örgütlerinin ortaklığıyla gerçekleştirilecektir. (ZMO ve Meyve Üreticileri Merkez Birliği şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Deniz, içsu ve karasal alanları kapsayan havza ve alt havza ölçekli ürün planları hazırlanarak, derhal başlayacak on yıllık geçiş döneminin ardından bu planlara uygun üretim yapılması sağlanacaktır.
- ◆ Ürün planlamasında suyun asgari kullanımına dayalı üretim esastır. Stratejik ürünlerin seçimi (i) üreticinin gelir artışı, (ii) tüketicinin sağlıklı gıdaya erişimi ve (iii) ekolojik maliyet olmak üzere üç bileşenli bir endeks kullanılarak yapılacaktır.
- ◆ Her havza için stratejik ürünler ve özel ürünler ayrı ayrı belirlenecektir. Temel gıda ihtiyacını karşılayan stratejik ürünler için alım garantisi, ihracat potansiyeli yüksek olan özel ürünler için en geç iki yıl içinde satış garantisi sistemi kurulacaktır.
- ◆ Türkiye hayvancılığının önündeki temel engellerden biri yüksek yem fiyatlarıdır. Yerel, yüksek kaliteli, ekolojik ve GDO'suz rasyonların üretimi için kapsamlı bir seferberlik başlatılacaktır. (İki Çiftçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Kamuya ait ve mera karakterindeki hazine arazileri önemli gıda üretim alanlarıdır. Bu bölgeler, doğal karakterleri olduğu gibi koruma şartıyla, bir yıl içinde havza ölçeğinde tarımsal üretim planlaması kapsamına alınacak ve bu planlar üretici örgütleri (kooperatifler ve birlikler) tarafından uygulanacaktır.
- ◆ Türkiye, çok sayıda peyzaj bitkisinin kaynak bölgesidir. Türkiye süs ve peyzaj bitkileri sektörünü büyütme ve dünyaya açmak için bir yıl içinde özel bir strateji uygulanmaya başlanacaktır.
- ◆ Birinci maddede yer alan planlama teşkilatının hazırladığı stratejik plana göre üretim yapan üreticiler üretim desteği, satış garantisi ve alım garantisi başlıklarından en az birine tabi olacaktır.
- ◆ Merkezi sulama sistemleri teşvik edilecek, kaçak kuyuların açılması engellenecek, sulama sistemlerinin ve göletlerin verimli yönetilmesi sağlanacaktır. Tarımsal sulama alt yapı hizmetlerinin rehabilitasyonunda ve pompaj sulamalarında, enerji giderlerini azaltmak için güneş enerjisi sistemleri kurmak üzere üreticiler desteklenecektir. (Bir Çiftçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Suyu özelleştirmeye ve kamusal kullanımın dışına çıkarılmasına karşı koruyan bir Su Kanunu'nun çıkarılması sağlanacaktır. (Bir Çiftçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Arıtma ve yağmur sularının geri kazanım projeleri yapılacaktır.
- ◆ Su ürünleri üretiminde faydalanılan ekosistemlerin stok durumunun belirlenip balıkçıların sosyo-ekonomik özellikleri de göz önünde bulundurularak, küçük ölçekli balıkçılığın sürdürülebilirliğine yönelik adımlar atılacaktır.

ÜRETİCİNİN ÖRGÜTLENMESİ

- ◆ Üretici kooperatifleri ve bunların birlikleri teknolojik ve maddi açıdan desteklenecektir.
- ◆ Kooperatifçiliğin özünü oluşturan Anadolu imece kültürünü korumak ve yaygınlaştırmak üzere Türkiye İmece Enstitüsü kurulacaktır. Tüm il ve ilçelerde yapılacak enstitü, kooperatiflere kuruluş, yapılanma, yönetim, üretim, satış, pazarlama, denetim gibi konularda rehberlik edecektir.
- ◆ Kooperatifçilik konusunda eğitim çalışmaları, kooperatiflerin birleşerek güçlenmeleri ve banka kurmaları teşvik edilecektir.
- ◆ Kamu kurumlarının kooperatiflerden alım yapmasını kolaylaştıran mekanizmalar korunacak ve güçlendirecektir.
- ◆ Kooperatiflerin üretici pazarları kurması teşvik edilecektir.
- ◆ Sigortasız tarım işçiliğine son verilecektir. Benzer amaçlı çalışan tüm örgütlerin birleşimi sağlanarak tarım işçiliğine güvence sağlanacaktır.
- ◆ Kadın üreticilere, kırsala dönmek isteyen gençlere ve çobanlık

GIDA ÜRETİM ALANLARININ KORUNMASI

- ◆ Tarım alanlarının, ekili dikili alanların ve meraların tespiti yapılarak tescil edilecektir. Bu alanlar kadastral koruma altına alınacaktır. Tahrip edilmiş tarımsal üretim alanlarının iyileştirilmesi ve restore edilmesi sağlanacaktır.
- ◆ Üzerinde gıda üretimi yapılan her alan eşit değere sahiptir. Tüm tarım alanları koruma altına alınacaktır. Bu kapsamda, tarım arazilerinin veya gıda üretimi yapılan tüm alanların etrafında HES vb. yapılara kati suretle izin

yapan aile işletmelerine bir yıl içinde özel destek mekanizmaları kurulacaktır.

- ◆ Türkiye’de gayri safi milli hasıladan tarımsal desteklere ayrılan pay en az %2’ye çıkarılarak üretim yılı içerisinde harcanmalıdır. Destekler, tarımsal yapıyı iyileştirecek şekilde gerçekleştirilecek ve denetlenecektir. Destekleme sistemi tarımsal ürünleri, kooperatifler veya üreticiler eliyle doğrudan tüketicilere, tüketim kooperatiflerine, topluluk destekli tarım gruplarına ulaştırmayı sağlayacak ve agroekoloji destekleyecek şekilde yapılandırılacaktır.
- ◆ Kooperatif ortağı olan üreticilere tarımsal girdiler için vergi muafiyetleri tanınacaktır.
- ◆ Kooperatif mevzuatında, kooperatifler birçok farklı bakanlıklara bağlı ve bölünmüş durumdadır. Bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için kooperatiflerle ilgili özerk bir kamu kuruluşu kurulacaktır. (Bir grup Çiftçi delegeesi bu yapının bir bakanlık olmasını talep etmiş, bu nedenle şerh koymuştur.)

verilmeyecektir. Tarım arazileri ve hayvancılık alanlarının civarında üretim döngüsüne zarar veren alternatif enerji üretimine (rüzgar, jeotermal vb.) izin verilemez.

- ◆ Orman arazileri içinde mera kullanımı ve yabani türlerin hasadı gibi yollarla gıda üretimi yapılan tüm alanlar tespit edilerek tescil edilecektir. Bu vasıftaki ormanların geliştirilmesi ve yüzölçümünün artırılması sağlanacaktır.

- ◆ Göller ve akarsu sistemleri önemli gıda üretim alanlarıdır. Her birinin korunması ve bozulanların yeniden ihya edilmesi için İçsu Havzaları Kadastro Kurumu kurulacaktır.
- ◆ Türkiye kıyı ve denizleri gıda üretiminin ana kaynaklarından biridir. Denizel canlı kaynakların ve denizel ekosistem servislerinin sürdürülebilirliği amacıyla Türkiye Deniz Alanları Su Ürünleri Envanteri hazırlanarak, bölge ve alt bölge ölçeğinde istihsal ve koruma planları uygulanacaktır.
- ◆ Tarım arazileri üzerindeki tarımsal üretim yapılarının bölgenin yerel mimari anlayışına uygun bir biçimde yapılması zorunludur.
- ◆ Metropollerin saçaklanma alanlarındaki yoğun ve hızlı yapılaşma tarım alanlarını tehdit etmektedir. Metropol alanların çevresinde gıda üretiminin devamını ve kontrollü yapılaşmayı sağlamak için bir yıl içinde “Kır Kent Gelişme Bölgeleri” belirlenecek ve özel hükümlerle yönetilecektir. (ZMO, metropolle sınırlandırılmasına şerh koymuştur.)

SATIŞ VE PAZARLAMA

- ◆ Türkiye tarımının odağı sağlıklı, güvenilir ve kaliteli ürün üretmektir. Tarladan sofraya kalite standartlarını denetleyen bütünleşik bir mevzuat hazırlanacak ve bir yıl içinde uygulanacaktır. Üreticilerin, tarımsal üretimin yapısına uygun şekilde, düşük maliyetli olarak yatırım ve işletme kredilerine erişim imkanları artırılacaktır.

- ◆ Üç tarafı dört farklı karakterdeki denizle çevrili ve bu denizleri birbirine bağlayan iki biyolojik koridor niteliğindeki boğaza sahip Türkiye denizleri, kıyıları ve iç suları gıda temininin ana kaynaklarından başlıcalarıdır. Bu alanlar bağlamında su ürünleri envanteri hazırlanarak ve ileriye dönük modellemelere esas teşkil edecek veri tabanları oluşturularak, bölge ve alt bölgeler ölçeğinde, her tür ve sezona özel, bilimsel modellemeye dayalı, avcılık, istihsal ve koruma planları uygulanacaktır. İstihsalın yapıldığı ortamlar kayıtsız şartsız korunuyor olacaktır. Denizler ve içsular atıklar için alıcı ortam olarak kullanılamaz.
- ◆ Sucul ekosistemlerde tahribata uğramış alanlarda restorasyon çalışmalarına başlanacaktır. Balıkçılığın sucul ekosistemlere zararını azaltıcı adımlar atılacaktır.
- ◆ Türkiye’de dökme ürün dönemi kapatılarak, katma değerli ürün dönemi başlatılacaktır. Tarım ürünlerinin katma değerini yükselten depolama, paketleme, pazarlama ve iletişim faaliyetleri için üretici ve örgütlerine her türlü teknik ve mali destek verilecektir. (Doğa Derneği ve Köy-Koop “dökme” ürünün tamamen kaldırılmasına şerh koymuştur.)

TARIMSAL LOJİSTİK VE DEPOLAMA

- ◆ Yerli tarım ürünlerini işleyen gıda sanayi yatırımlarına bir yıl içinde özel teşvik verilecektir.
- ◆ Belirlenen ürün planlarına geçiş yapan üreticiler satış garantisi veya alım garantisi destek mekanizmalarının en az birinden yararlanacaktır. Kimsenin ürettiği ürün elinde kalmayacaktır.
- ◆ Türkiye tarım ürünlerinin kalite sertifikasyonu için uluslararası sertifikalarla uyumlu ve akredite bir sertifikasyon sistemi kurulacaktır. Türkiye tarımı uluslararası markalaşma kampanyası yapılarak pazar payının büyütülmesi sağlanacaktır.
- ◆ Türkiye tarım ürünlerinin ihracatını ve uluslararası tanıtımını sağlamak için bir yıl içinde maddi teşvik mekanizmaları büyütülecektir. Uluslararası pazarlara erişimle ilgili tüm engeller kaldırılacaktır.
- ◆ Tarım ürünlerinin nitelikli bir şekilde işlenmesini teşvik etmek üzere bölgesel "Tarımsal Sanayi Bölgeleri" kurulacaktır.
- ◆ Gıda kaybı, israfını önlemek ve gıdanın ülke genelinde ekonomik transferi için belirlenen ürün planlamasını esas alan "Tarımsal Lojistik Planı" hazırlanacak ve uygulanacaktır.
- ◆ Tarım ürünlerinin taze ve kaliteli bir şekilde nakliyesini sağlamak üzere stratejik ulaşım noktalarında "Tarımsal Lojistik Merkezleri" kurulacaktır.
- ◆ Tarım ürünlerinin iç ve dış piyasaya ucuz transferi için tüm limanlarda "Tarım İhtisas Bölgeleri" kurulacaktır.

Bu bölgelerin konumları üretim ve ihracat noktalarına yakınlık ile destekleyici sanayilerin kümelenme alanlarına göre belirlenecektir. Kurulacak olan tarımsal sanayi bölgeleri tarım alanlarını tehdit etmeyecek şekilde planlanacaktır. (Köy-Koop ve Fethiye Tarımsal Kalkınma Kooperatifi şerh koymuştur.)

- ◆ Tarımsal ürünlerin katma değerini büyüten yatırımlar, gıda sanayi fabrika ve kuruluşları başta olmak üzere teşvik edilecektir.
- ◆ Gıda Piyasaları Denetleme ve Düzenleme Kurulu (GPDDK) kurulacaktır. Kurul, (i) gıdanın üretiminden tüketiciye ulaşana kadar geçen her evrenin takip edilmesi, (ii) gıda üretim izni, taşıma izni ve perakende satış izni olan tüm kurumların disiplin altına alınması, (iii) manipülasyon ve haksız rekabeti önlemek için çalışacaktır. Bu süreçte, küçük üreticilerin üretimini destekleyici mekanizmalar geliştirilecek ve uygulanacaktır.
- ◆ Gıda taşımacılığı yapan akredite kuruluşlardan alınan yakıt vergileri azaltılarak gıda fiyatlarının düşürülmesi sağlanacaktır.
- ◆ Tarımda yerel üret, yerel tüket ilkesine uygun olarak her ilin ve ilçenin kendisine yetmesi sağlanmalıdır. Bunun sağlanması için ekolojik ilkeleri esas alan tüketim kooperatifleri, topluluk destekli tarım grupları ve üretici pazarları desteklenecektir.

TARIMDA EĞİTİM VE İNOVASYON

- ◆ Tarımla ilgili fakülteleri içinde barındıran yüksek öğrenim kuruluşları arasında entegrasyon sağlanacak, uygulamalı tarım meslek lisesi kurulacaktır. Bu okullarda Anadolu tarımı ile dünyadaki yenilikleri buluşturan özgün bir müfredat uygulanacaktır.
- ◆ Anadolu ve Trakya'daki kadim tarım bilgisinin taşıyıcısı olan kişilere usta öğretici belgesi verilecek ve bu üreticilerin uygulamalı tarım bilgisi, tarım meslek lisesi ve ilgili fakültelerin müfredatında yer alacaktır.
- ◆ Şehir ve ilçe parklarında, okul bahçelerinde öğrenme amaçlı üretim alanları için yer ayrılması teşvik edilecektir. Kentsel yeşil alanlar, gıda üretimi bilgisini yaygınlaştırmak için yaşayarak öğrenme alanları olarak işlev görecektir. (Bir işçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)

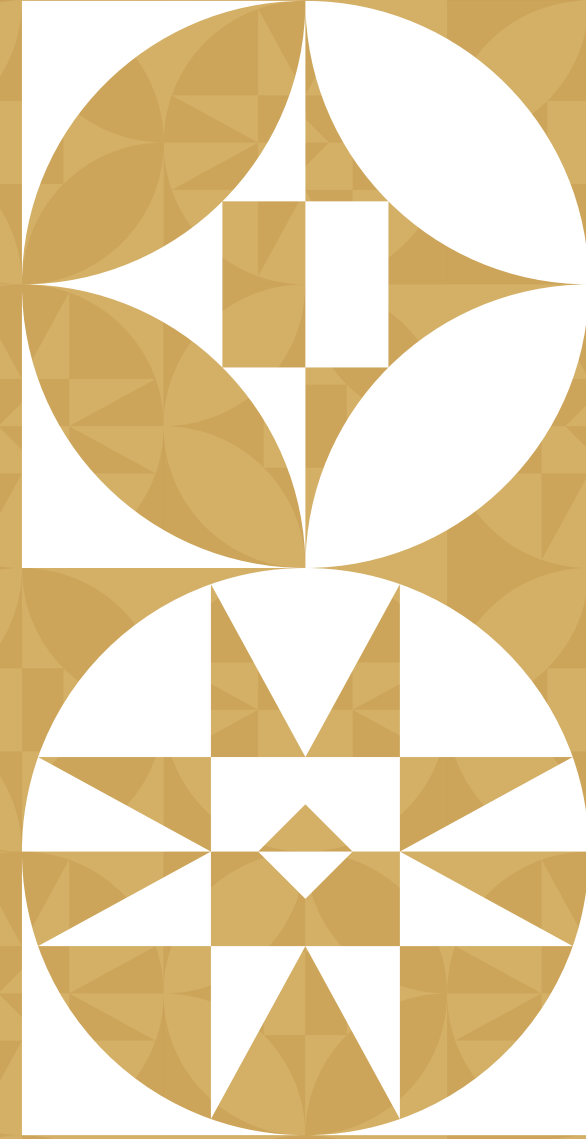
AGRO-TURİZM

- ◆ Agro-turizm, tarımsal üretimin yan sektörlerinden biri kabul edilecektir. Gastronomi ve agro-turizm Türkiye'nin ana turizm bileşenlerinden biri olarak geliştirilecektir.
- ◆ Kırsal alanlardaki turizm faaliyetlerinin insan altyapısını oluşturmak üzere Agro-Turizm Enstitüleri kurulacaktır. Agro-turizm sivil toplum örgütlerinin

- ◆ Bitkisel ve hayvansal gen kaynaklarını korumak ve geliştirmek için bir yıl içinde Türkiye Tarım Genetiği Laboratuvarı kurulacaktır.
- ◆ Meyve ve diğer dikili ağaç kültürünü korumak ve geliştirmek için bir yıl içinde Türkiye Fidan Laboratuvarı kurulacaktır.
- ◆ Bitkisel ve hayvansal gübre üretimi, nitelikli yem karışımları, kurakçıl tarım bitkileri ve karbon negatif tarım başta olmak üzere farklı konularda çalışan tarımsal inovasyon merkezleri ve agroekoloji enstitüleri kurulacaktır.
- ◆ Tarımsal bilginin derlenmesi, kuramsallaşması ve ihraç edilmesine yönelik projelere teknik ve maddi destek sağlanacaktır.
- ◆ Tarımda dijitalleşme sağlanacak ve dijital tarım teknolojileri korumacı tarım politikalarına entegre edilecektir. Üreticilerin yenilikçi ve doğayla uyumlu üretim tekniklerini takip edebildikleri dijital platformlar desteklenecektir.

- ◆ katılımıyla, kooperatif ve üretici örgütleri odağında örgütlenme çalışmaları teşvik edilecektir.
- ◆ Agro-turizmin tarım alanlarına ve doğal alanlara zarar vermeden gelişebilmesi için Kırsal Estetiğin Korunması ve Agro-Turizmin Geliştirilmesi Kanunu ile bir yıl içinde gerekli düzenlemeler sağlanacaktır.

**SANAYİCİ,
TÜCCAR VE ESNAF
BULUŞMASI
DEKLARASYONU**

SANAYİCİ, TÛCCAR VE ESNAF BULUŞMASI DEKLARASYONU İLKELER

- ◆ Demokrasi sadece ekonomik gelişmenin değil, aynı zamanda refahın adil bir şekilde bölüşümünü sağlayan temel unsurdur.
- ◆ İktisadın sağlıklı bir şekilde gelişimi için her türden ayrımcılığı reddeden toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesi esastır. Geleceğin Türkiye'sinin inşasında kadınların karar mekanizmalarından başlamak üzere eşit inisiyatif ve sorumluluk alabilmesinin önündeki tüm engeller kaldırılacaktır.
- ◆ Geleceğin Türkiye'sinin toplumsal ve ekonomik düzeni dünya genelindeki yapısal değişimin kavranması üzerinde inşa edilecektir. Bu kavrayış, tüm dünyayı etkileyen ekolojik, politik, sosyolojik, kültürel, teknolojik ve demografik gelişmelerin idrakiyle mümkündür.
- ◆ Sanayi, tarım ve ticarete yalnızca büyüme odaklı bir iktisadi model kabul edilemez. Sürdürülebilir bir ekonomik model inşa edilmelidir. Geleceğin Türkiye'sinin iktisat politikası toplumun tüm moral ve ekonomik değerlerini geliştiren bir kültürel yenilenme hamlesidir.
- ◆ Geleceğin iktisadının kendiliğinden, günlük ve popülist siyasi kararlarla gelişmesi beklenemez. Türkiye'nin İkinci Yüzyılı'nın sanayi ve ticaret koşullarının daha iyi olması için, sistematik ve uzun vadeli bir iktisat politikası inşa edilecektir. Güçlü bir kavrayış içinde uygulanan tüm eylemlerin sonuçları ölçülecek ve yarattığı etkiler düzenli olarak izlenecektir.
- ◆ İktisadi planlama kültürü, doğası gereği bütüncül, kapsayıcı ve stratejik olmalıdır. Geleceğin sanayi ve ticaret politikası sosyal, siyasal, ekonomik ve ekolojik olmak üzere birbiriyle ilişkili dört ana reform üzerinde yükselecektir.
- ◆ İnsan türünün yerküre ve atmosfer üzerinde bıraktığı ayak izi, parçası olduğumuz ekosistemin kendini yenileme eşiğini ileri derecede aşmıştır. İklim krizi de bunun sonuçlarından biridir. Doğanın ekolojik döngüleri ve insan türünün ekonomik düzeni arasındaki bu müteakabiliyet dışı koşullar, bizatihi insan da dâhil tüm canlıların geleceğini tehdit etmektedir. Geleceğin Türkiye'si, ekoloji ve ekonomi arasında ayrılmaz bir ilişki olduğunu kabul eden yeni bir iktisadi yaklaşım üzerinde inşa edilecek, ticaret ve sanayi politikalarının bu yönde gelişimi sağlanacaktır.
- ◆ Tüm dünyada, dengesiz büyümenin yerelde ve küresel ölçekte sürdürülemez olduğu anlaşılmış ve bu iktisat anlayışının sonuna gelinmiştir. Ticaret ve sanayi, kontrolsüz sermaye modeli yerine çalışanların, ekonomik aktörlerin, paydaşların, toplumun ve doğanın da mutluluğunu esas alan duyarlı bir anlayışa evrilmek zorundadır.
- ◆ Sanayi ve ticaretin istikrarlı gelişimi için yeni bir sosyal mutabakat kurulması esastır. Bu mutabakat, kültürel farklılıkların ve yenilikçiliğin iktisadın temel girdilerinden biri kabul edilmesiyle oluşacaktır.
- ◆ Geleceğin Türkiye'sinin iktisadı, teknolojiyi sadece tüketen değil, aynı zamanda üreten ve kullanan bir ruha sahip olacaktır.

- ◆ Kurumsal, bireysel ve iş birliklerine dayalı girişimciliğin gelişmesi için “ekonomik demokrasi-nin” gerektirdiği ortam sağlanacaktır.
- ◆ Türkiye’deki tüm sanayici, tüccar, esnaf ve girişimciler ülke ekonomisi için değerli aktörlerdir. Esnaf, sanatkar ve KOBİ’lerin korunmasına yönelik tedbirler güçlendirilecektir.
- ◆ Kamu, temel stratejiyi belirleyen, kuralları koyan, denetleyen, yatırım ortamını kolaylaştıran, geliştiren ve gerektiğinde paydaş olan bir rol oynayacak ve bu sayede sektörlere yapıcı yön verme işlevi kolaylaşacaktır. Kamu kuruluşları bu işlevleri tam şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık ilkeleriyle gerçekleştirecektir. (Bir işçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Teknolojinin kendi ahlakı ve normlarının insan yaratıcılığı üzerindeki dayatması kabul edilemez. Teknolojinin insan üzerindeki olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesi için Teknoloji Etiği Kurulu oluşturulacaktır.
- ◆ Teknolojik gelişme için düşünceye dayalı insan gücünün gelişmesi esastır. Kamuya açık bilgilere erişim temel insan hakkı kabul edilecektir. Düşünsel üretim ve birikime dayalı insan gücünün, temel bilimlerin ve araştırma çalışmalarının gelişmesine yönelik her türlü kaynak artırılacaktır.
- ◆ Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik olarak bölgelerin coğrafi karakterine

ve ekonomik potansiyeline uygun sektörel kümelenmeye imkân veren bütüncül bölgesel kalkınma politikaları yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte geliştirilecektir. Bölgeye özel kamu özel sektör ortak iş birliği yatırım modelleri geliştirilecek ve sonuçları denetlenecektir. Bölgesel eşitsizliğin giderilmesi ve gelişmenin ülke geneline yayılabilmesi için ekonomik aktörlerin bir bölgede toplanmasından çok, yerel dinamiklere uygun şekilde farklı yerlerde kümelenmesi planlanacaktır.

- ◆ Sektörlerin enerji ihtiyacının karbon salımına neden olmayan doğal ekosistemleri ve biyoçeşitliliği yok etmeyecek, doğayla uyumlu, yenilenebilir ve alternatif (hidrojen, fizyon vb.) kaynaklardan sağlanması esastır. Türkiye’nin sanayi ve ticaret dünyası karbon nötr dünya hedefine hizmet edecek şekilde çalışmayı hedeflemektedir. Enerji üretimi ve tüketimi ekolojik sınırlar içinde gerçekleştirilecektir.
- ◆ Ülkenin uluslararası teknolojik gelişime uygun, stratejik önemi haiz sektörlerinin mukayeseli üstünlük, evrensel rekabet gücü ve katma değeri yüksek üretimini sağlayan sektörel gelişme planları oluşturulacaktır.
- ◆ İktisadi gelişim için sektörler arası entegrasyon zorunludur. Yerel, ulusal ve küresel ekonomik dinamikler ile sektörler arasındaki sinerjinin çoğalması teşvik edilecek, sektörler arası uyum planları geliştirilecektir.

- ◆ Geleceğin Türkiye’sinde doğrusal ekonomi anlayışı terk edilerek döngüsel ekonomi hanelerden makro üretim alanlarına kadar geliştirilecek sektörel ve endüstriyel simbiyoz her ölçekte geliştirilecektir. Böylelikle hammadde tedarik zincirleri güçlendirilecek ve kısaltılacaktır.
- ◆ Geleceğin Türkiye’sinde ülkemizin yeni kalkınma anlayışını gerçekleştirebilmesi için 21. Yüzyıl’da uygun yetkinlikler ve becerileri önceliklendiren teknik bilginin yanı sıra insanın biyolojik yetkinliğini toplumsal değere dönüştüren, yaratıcılığı ve müteşebbis ruhu teşvik eden, problem çözme, dijital yetkinlikler, yabancı dil, sosyo-duygusal becerilerini kazandıran bir yaşayarak öğrenmeyi esas alan eğitim anlayışı benimsenecektir.
- ◆ Düşünce ve bilgi üretimi ekonomik bir değerdir. Geleceğin Türkiye’sinde fiziki sermayeye dayalı sektörler kadar beşerî sermayeye dayalı sektörler de desteklenecektir. Bunun için hayal gücü ve meslek arasındaki uyumu güçlendiren tedbirler alınacak, katma değerli ve inovatif üretim teşvik edilecek, girişimciliğin önü açılacak, yetenek yönetimi ve ustalaşma sistemine öncelik verilecektir.
- ◆ Değişim, iktisadın kaçınılmaz temel dinamiklerinden biridir. Geleceğin Türkiye’si, yeni meslek alanlarının gelişimi için sürekli öğrenen evrensel bir kuluçka merkezi olarak inşa edilecektir.

- ◆ Geleceğin ekonomisi ve iş dünyası eğitimde, istihdamda ve hayatın her alanında gençlere fırsat eşitliği sağlanmadan inşa edilemez. Gençlerin geleceğin en iyi temsilcileri oldukları bilinciyle, yenilikleri yakından izleyen, yaşam boyu öğrenen, eleştirel düşünebilen, teknolojiyi üreten ve geliştiren, vizyoner ve etki yaratabilen nesillerin oluşması desteklenecektir.
- ◆ Türkiye sanayisinde girdi temininde yerel ve bölgesel ara ürün üretimi sağlayan zincirler güçlendirilecektir. Bu doğrultuda ticaret ve sanayide yenilikçilik, yaratıcılık ve tasarım kabiliyeti geliştirilecektir.
- ◆ Enerji, ulaştırma ve sanayi sektörlerinden kaynaklanan sera gazı salımlarının net sıfır hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirecek olan politika araçları ve önlemler belirlenecektir. Karbon salımlarının azaltılması, talep yönetimi, enerji ve malzeme verimliliği, döngüsel malzeme akışlarının yanı sıra azaltma teknolojileri ve üretim süreçlerindeki dönüşümsel değişiklikler dâhil olmak üzere tüm azaltma seçeneklerini teşvik etmek için değer zincirleri boyunca eş güdümlü ve uzun soluklu, sağlam ve tutarlı bir eylem planı yapılacaktır.
- ◆ Tüm esnafları kapsayacak şekilde Esnaf Bakanlığı kurulmalıdır. Yerel yönetimlerde ve ticaret, esnaf ve sanatkârlar odaları düzeyinde çağın koşullarına uygun olarak denetim ve eğitim mekanizmaları geliştirilmelidir.

SANAYİCİ, TÜCCAR VE ESNAF BULUŞMASI DEKLARASYONU KARARLAR

DİJİTALLEŞME VE VERİ YÖNETİMİ

- ◆ Verilerin kaydedilmesi, saklanması, işlenmesi ve paylaşımına yönelik gerekli bilimsel standardizasyon ve mevzuat çalışmaları yapılarak dijital dönüşüm için gerekli koşullar sağlanacaktır.
- ◆ Veriye dayalı inovasyonu artırmak için kamuya açık veri-kaynak politikası uygulanacak, veri kümelerine erişim altyapısını sağlayan kamu yatırımları, inovatif uygulamalar ve katma değeri yüksek hizmetler desteklenecektir.
- ◆ Ülke ölçeğindeki verilerin yasalara uygun analiz ve sentezinden sorumlu kurumların özerkliği kamu güvencesi altına alınacaktır.
- ◆ Etkin veri yönetimi ve karar destek sistemleri yoluyla şirketlerin rekabet gücü artırılabilecek; idari, mali ve teknik destek mekanizmaları tasarlanacaktır.
- ◆ KOBİ'lerin inovasyon, adaptasyon, rekabet ve iş modeli dönüşüm gücünün artırılması amacıyla dijitalleşme süreçlerine yönelik politikalar geliştirilecek desteklenecektir.
- ◆ Yapay zeka, büyük veri analitiği, açık kaynak kodlu yazılımlar, otonom sistemler ve kuantum hesaplama gibi yenilikçi teknolojiler desteklenecektir.
- ◆ Dijital dönüşümü hızlandıracak, yüksek hızda veri iletimine imkân sağlayan şebeke altyapısı sağlanacaktır. Türkiye internet hızı artırılabilecektir, internet erişim birim maliyetleri düşürülecektir. Bir vatandaşlık hakkı olarak internet hizmeti standart bant genişliği dâhilinde ücretsiz bir şekilde sağlanacaktır.
- ◆ Geleceğin teknolojilerini yaratmaya çalışan şirketlerin, eğitim kurumlarının, kümelenme yapılarının, teknoparkların ve diğer tüm kurumların Ar-Ge çalışmaları ve bir arada hareket etme kabiliyetleri teşvik edilecektir.

PLANLAMA

- ◆ Türkiye'nin kısa, orta ve uzun vadeli iktisat politikasını, stratejisini ve eylem planını geliştiren bölge ölçeğinde iktisadi planlamanın yanında bir bütün olarak toplumsal ve ekolojik boyutları da alan bir Stratejik Planlama Teşkilatı kurulacaktır. Kamu; sektörel öncelikler, sektörler arası uyum ve stratejik öneme sahip sektörler konusunda yön verici konumda olacaktır.
- ◆ Ekonomik çeşitliliğin artırılması ve sektörler arası etkileşimin geliştirilmesi esastır. Yeni nesil sanayi ve ticaret bölgeleri sadece üretim işlevine odaklanmayan, lojistik, değer zinciri, ilişki ağları oluşturma, mesleki ve teknik eğitim, üniversite -üniversite- sanayi iş birliği, kümelenme, Ar- Ge, kültür sanat faaliyetleri ve sosyal hizmetler gibi işlevleri de bünyesinde barındıran, düşük maliyetli ve bütüncül alanlar olarak tasarlanacaktır.
- ◆ Planlama faaliyetleri, sektörel bağlantılara dayanan mekânsal ve iktisadi veriler doğrultusunda yapılacaktır. Türkiye girdi çıktı analizi yapılacak, optimum tedarik zincirinin oluşturulması ile, karbon salımını minimize edecek tedarik planlaması için veri altyapısı oluşturulacaktır.
- ◆ Sanayi ve ticaret bölgelerinde döngüsel ekonominin kuralları doğrultusunda endüstriyel simbiyoz uygulamaları gerçekleştirilecektir.
- ◆ Ticaret ve sanayi bölgelerinin yerel ve uluslararası bilgi ağları içinde yer alması sağlanarak daha fazla hizmet ve değer üretmesi sağlanacaktır.
- ◆ Üretim ve yatırım planlaması ileri ve geri bağlantıları dikkate alınarak yapılacaktır. Kamu (merkezi ve yerel) bu konuda planlayıcı ve denetleyici rol üstlenecektir. Ortak kullanım alanlarını ve araçlarını (kümelenmeyi) sağlayan paylaşım ekonomisi çalışmaları teşvik edilecektir.
- ◆ Ticaret ve üretim noktaları birbiriyle temas halinde olan bir ağa dönüştürülecek, aralarındaki fiziki ve sistemsel ilişkiler güçlendirilecektir.
- ◆ Ürünlerin taşınması ve satışını kolaylaştıran bir lojistik master planı hazırlanacak, iç ve dış ticaret hacmini geliştirmek üzere deniz, demir, kara ve hava yolları arasında tam bağlantı kurulacaktır.
- ◆ Türkiye'nin her bir istatistiki bölgesi (NUTS Düzey 2) için sektörel kümelenme planları hazırlanacak, bu planlar doğrultusundaki yatırımlara özel teşvikler verilecektir. Sektörel kümelenme planları tarım havzaları planlaması ve lojistik master planıyla bütüncül olarak ele alınacaktır.
- ◆ Türkiye'nin küresel deniz ticaretindeki payının geliştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Lojistik master planı doğrultusunda farklı bölgelerde lojistik merkezler, yeni limanlar ve demiryolları inşa edilecektir. Serbest bölgeler ve limanlardaki gümrüksüz sahalar yaygınlaştırılacaktır.

DOĞAYLA UYUM

- ◆ Öncelikli olarak tarımsal üretimin ve tarımsal alanların korunması esastır. Ekonomik üretim açısından kentsel ve kırsal alan ilişkisi yeniden tarif edilecek, kent kır geçiş alanları saçaklanma bölgeleri olmak yerine; kırsal ekosistemi koruyarak sanayi, ticaret ve tarımın uyum içinde büyüyebileceği gelişme bölgeleri olarak yapılandırılacaktır.
- ◆ Ülkemizin doğal afetler gerçeğinden hareketle sanayileşme, kentleşme ve sosyalleşme planlarının tümünde afetlere dair önlemlere yer verilmesi ve uygulamaların denetlenmesi sağlanacaktır.
- ◆ Sektörlerin ekolojik referanslı dönüşümü için enerji, su yönetimi, atıkların ve emisyonların azaltılması konularında yapılan tüm yatırımlar özel destek kapsamına alınacaktır. Doğayla uyumlu yatırımlara daimî vergi avantajları sağlanacaktır. (Bir İşçi delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Doğayla uyumlu döngüsel işleyişe sahip teknoloji ve yatırımların geliştirilmesi için her türlü Ar-Ge, Ür-Ge ve uygulama faaliyeti teşvik edilecek, net sıfır karbon emisyonu hedefine ulaşmak için gerekli düzenlemeler yapılacak, bu doğrultuda yeşil mutabakat kurallarına uyum desteklenecektir.
- ◆ Emisyonların ve atıkların azaltılması, ham madde ve atık bertaraf maliyetlerinin düşürülmesi ve atıklardan gelir elde edilmesi için simbiyotik tedarik zincirleri kurulacak, bu amaca hizmet eden ortak yatırımlar ve bu doğrultuda döngüsel ekonomi uygulamaları teşvik edilecektir.
- ◆ Stratejik çevresel etki değerlendirme usul ve esasları etkin bir şekilde kullanılacaktır. Bilgiye erişim, halkın katılımı ve adalete erişim çerçevesi sunan AARHUS sözleşmesine Türkiye taraf olacaktır.
- ◆ Lojistik ağlarının ekosistem bütünlüğünü parçalamayacak şekilde kurulması sağlanacak, lojistik master planı ve sektörel kümelenme planları ekosistem koridorlarıyla uyumlu bir şekilde hazırlanacaktır.
- ◆ Yatırımların biyolojik çeşitlilik ve iklim üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için makro ve mikro uyum faaliyetleri teşvik edilecektir.
- ◆ Yerüstü ve yeraltı su kaynaklarına karışan her türlü kirlilik kaynağı sıfırlanacak, gelişmiş arıtma sistemlerinin kurulması ve işletilmesi için verilen teşvikler artırılacaktır. Geri kazanım dâhil , su kaynaklarının kullanımı ve yönetimindeki verimlilik artırılacak, tasarruflu kullanım sağlanacaktır.
- ◆ Doğanın korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesiyle ilgili tüm yaptırımlar artırılacak,

İNSAN HAREKETLİLİĞİNİN YÖNETİMİ

- bu süreç anayasal güvence altına alınmış bağımsız bir kurul tarafından denetlenecektir.
- ◆ Eko-yenilikçi teknolojiler, ürünler, hizmetler, paylaşan ve üreten süreçler yaygınlaştırılacaktır.
- ◆ Aşırı iklim olayları (yangın, deprem, sel vb.) gibi insanlığı ve tüm ekosistemi tehdit etmeye başlayan afetlere karşı kamu ve sivil toplum ortaklığında ilgili afetler ölçeğinde "Eylem Planları" hazırlanacaktır.
- ◆ Beyin göçünün önlenmesi için üniversite eğitiminin düşen niteliği artırılması ve sosyal, kültürel, ekonomik yaşama ortamının iyileştirilmesi zorunludur. Bilgi sermayesinin kullanılabilmesi için araştırma ve geliştirme imkanları yaratılacak, araştırmaların fonlanması ve bu süreçte bürokratik işlemlerin azaltılması sağlanacak, çalışma koşulları iyileştirilecektir.
- ◆ Kırdan kente nüfus akışının azaltılması ve bu akışın tersine çevrilmesi için gerekli ekonomik, sosyal ve kültürel tedbirler alınacaktır.
- ◆ Yaratıcı düşünce gücüne öncelik veren, demokratik ve vicdani değerler üzerinde yükselen, doğayla, geçmişle ve değişimle uyumlu, denetimsiz sınavlar gibi uygulamaları içeren, laik, bilimsel ve demokratik eğitim sistemi kurulacaktır. Uluslararası bilgiye ve entelektüel sermayeye erişim kolaylaştırılacaktır.
- ◆ Eğitim ülkede yaşayan herkes için temel bir haktır. Herkesi kapsayacak şekilde eşit, nitelikli ve bu süreç anayasal güvence altına alınmış bağımsız bir kurul tarafından denetlenecektir.
- ◆ İklim değişikliği ile mücadele için, Türkiye'nin ölçme, izleme ve raporlama konusundaki kapasitesinin yanı sıra hem salımlar hem de ilgili politikalar konusundaki şeffaflığının ve hesap verilebilirliğinin güçlendirilmesi sağlanacaktır. Bu doğrultuda kapsamlı bir iklim yasası hazırlanacaktır.
- ◆ Geçici veya kalıcı dış göçle Türkiye'ye gelenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik entegrasyonunun sağlanması için gerekli tedbirler alınacaktır.
- ◆ Tersine beyin göçü ve yetmişmiş insan gücünün yeniden kazanılması sistemli bir şekilde teşvik edilecektir.
- ◆ Kırdan kente göçün engellenmesi için miras hukuku tarım arazileri düşünülerek yapılacaktır.
- ◆ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan kişilere tarımsal arazi satışı yasaklanmalıdır.
- kendi dilinde eğitim imkânı sunmak kamunun önceliği kabul edilecektir. (Bir Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Bütçeden eğitime ve yükseköğretime aktarılan kaynak oranı artırılacaktır. Ülkenin insan kaynağının artırılması hedefi doğrultusunda, yüksek öğretime aktarılan kaynağın üniversitelere dağılımında yüksek lisans ve doktora programlarında eğitim gören öğrenci miktarı dikkate

EĞİTİM

KAPASİTE GELİŞTİRME

- alınacaktır. Üniversitelere mali ve idari özerklik sağlanacaktır. (Bir Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)
- ◆ Eğitimcilerin eğitimi ve eğitimde çeşitlenme öncelikli hareket alanları kabul edilecektir.
- ◆ Eğitim yaşama yaklaştırılacak, pratik ve uygulamalı öğrenme iç içe geçirilecek, uyum becerileri geliştirilecektir. Eğitim ve iş dünyası arasında bağlar güçlendirilecektir.
- ◆ Üniversiteler ve diğer araştırma kuruluşları bünyesinde yer alan araştırma merkezi, laboratuvar vb. yapıların envanteri hazırlanacak, sektör eşleşmesi yapılmasını sağlayan bir dijital altyapı oluşturulacaktır.
- ◆ Ekolojik dönüşüm, dijital dönüşüm ve döngüsel düşünme yeni eğitimin temel dinamikleri olacaktır. İnovasyon, iletişim, işbirlikleri kurmak, kolektif düşünme, yaratıcılık, problem çözme teknikleri, doğa, kaynak ve teknoloji okuryazarlığı, öz yönlendirme, esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası yetkinliklerin kazandırılması, eleştirel düşünme, tasarım odaklı düşünme, analiz ve sentez yetenekleri müfredata dâhil edilecektir.
- ◆ İktisadi gelişmenin katma değerli ve inovatif bir üretimle gerçekleşmesi sağlanacaktır. Hammadde ticareti yerine katma değeri yüksek ürünlerin üretimi, satışı ve ihracatı teşvik edilecektir.
- ◆ Kurumsal kapasitenin gelişebilmesi için çalışanların mutluluğu, kurumsal bir amaca inanması ve ilgi alanları doğrultusunda yetkinleşebilmesi esastır. Şirketlerin çalışanlara ekonomik hakların yanı sıra, mesai saatleri içini ve dışını kapsayan bir güven ortamı ve kişisel gelişim imkanları sunması için her türlü tedbir alınacaktır. Çalışanların sendikal hak ve özgürlüklerine saygı duyulacaktır.
- ◆ Döngüsel ekonomi ve AB yeşil mutabakatı ile ilgili tedbir ve teşvikler arıtılacak, uyum sürecinde uygulama desteği verilecektir.
- ◆ Sektörler bazında dijital dönüşüm,

- ◆ Meslek eğitim ve mesleki teknik eğitim koşulları geliştirilecektir. Mesleki ve teknik eğitim yeşil ve dijital dönüşümü de kapsayacak şekilde çağımızın güncel gelişmelerine uygun şekilde düzenlenecektir. Sanayinin ihtiyacı olan "nitelikli teknik eleman" ihtiyacının karşılanması için eğitim kurumları sayısı, eğitim kurumlarının mekânsal dağılımı ve sistemi yeniden yapılandırılacaktır.
- ◆ Yoksulluk, cinsiyete dayalı şiddet, erken yaşta evlilik, ailelerin eğitime kaynak ayırırken erkek çocukları tercih etmesi gibi nedenlerden dolayı kız çocukların ilköğretim sonrasında eğitimlerine devam edememesine yol açan toplumsal faktörlerle mücadele edilecek, kız çocuklarının yoksulluk döngüsünü kırarak ülke refahını ve toplumsal yaşam kalitesini arttırmasının önündeki tüm engeller kaldırılacaktır.
- ◆ Eğitim alanında müfredat toplumsal cinsiyet eşitliği esas alınarak yeniden düzenlenecek, cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımcılığının ortadan kalkması için okul öncesinden itibaren tüm kademelerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği zorunlu ders olarak okutulacaktır.

DÜŞÜNCEYE DAYALI İNSAN GÜCÜ VE YENİ MESLEKLER

- dayanıklılık ve çeviklik sağlanacak, başta tarım olmak üzere kayıp ve israflar azaltılacaktır.
- ◆ Teknolojik gelişmelere paralel olarak çalışanların iş yerlerinde geçirdikleri süreler tedricen azaltılacaktır.
- ◆ Katma değeri yüksek ihracatımızı büyütme için yeterli donanım ve tecrübeye sahip firmaların sayısı artırılacak, uluslararası markaların yaratılması için özel teşvik sistemleri geliştirilecektir.
- ◆ Tüm şirketlerin kurumsallaşma, Ar-Ge, Ür-Ge, fikri değer yaratma, markalaşma ve pazarlama konularında yetkinleşmesi desteklenecektir.
- ◆ Üretimin kültür, bilgi, teknoloji, inovasyon ve ekoloji eksenlerinde dönüşümü sistemli bir şekilde desteklenecektir.
- ◆ Düşüncenin olgunlaşmasına dayalı bir ağ yapısı içinde çalışan Ar-Ge merkezleri kurulacaktır. Bu merkezler, kentsel dinamizmin yüksek olduğu kent kır geçiş bölgeleri ile ülke genelindeki kırsal bölgelerde kurulacak, dijital göçebelik teşvik edilecektir.
- ◆ Tasarıma ve sanatsal üretime dayalı sektörlerin tamamı desteklenecek, yeni tasarım akımlarının oluşması için gerekli
- ◆ Yapılan teşvikler aşırı kapasite artışına yol açmayacaktır. Teşvikler bölge, sektör, proje ve talebi eş zamanlı olarak dikkate alacaktır. Tüm teşvik sistemleri, bir etki analizi çerçevesinde uygulanacaktır. Yapılan teşvikler, beklenen sonuçları üretmemesi halinde gözden geçirilerek yeniden yapılandırılacaktır.
- ◆ Karar kalitesini, kararlarda istişareyi, kurumlarda çeşitliliği ve kararlarda tüm tarafların çıkarının gözetilmesini öğütleyen kurumsal yönetimin tüm kurumlarda uygulanması sağlanacaktır.
- mekânsal, akademik ve toplumsal koşullar inşa edilecektir.
- ◆ Üniversiteler başta olmak üzere tüm eğitim kurumlarının yeni mesleklere uyumu güçlendirilecektir. Yeni mesleki alanlarının kavramsallaşması için disiplinlerarası müfredat tasarımları desteklenecektir.
- ◆ Düşünce sermayesinin işlem yeri olan eğitim kuruluşlarının kendini yenileme kapasitesi artırılarak, Türkiye'nin yenilikçi eğitim, yöntem ve programlarının üretim ve tedarik noktalarından biri olması sağlanacaktır.

YENİ NESİL REKABET

- ◆ Sürdürülebilir ekonomi için yıkıcı ve yarışmacı bir anlayıştan dayanışmaya doğru adımlar atılması teşvik edilecektir. Örneğin, Anadolu'nun kadim ticaret kültürü ahilik geleneği de asırlardır bu değerler üzerinde yükselmektedir. Geleceğin Türkiye'sinde yıkıcı rekabet yerine müşterek değerlerin korunmasını esas alan rekabetlik teşvik edilecektir.

GİRİŞİMCİLİK

- ◆ Teknolojinin sadece kullanımını değil üretimini de sağlayan girişimlere öncelik verilecektir.
- ◆ Girişimciliğin önünü açan hibe, düşük faizli kredi ve benzeri imkanlar tesis edilecektir. Kamu kaynaklarının sivil inisiyatifleri daha etkin fonlayabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler artırılacaktır.
- ◆ Girişimciliği teşvik eden mekânsal dönüşüm sağlanacak, müşterek üretim ve çalışma alanları meydanları açılacaktır.
- ◆ Girişimci ve yatırımcının birbiriyle daha hızlı ve etkin buluşmasını sağlayan sistemler kurulacaktır.
- ◆ Ekolojik ve sosyal girişimcilik, ekonomik gelişmelerin asli bileşeni olarak kabul edilecektir. Kâr amacı gütmeyen sivil kuruluşların ekolojik ve sosyal girişimleri desteklenecektir.
- ◆ Kadın ve genç girişimciler için var olan teşvik sistemleri artırılarak geliştirilecektir.
- ◆ Türkiye'nin müteşebbis kalitesini artırmak üzere eğitim kurumlarının ve tüm şirketlerin insan kaynakları politikaları yeniden yapılandırılacaktır.
- ◆ Girişimciliği geliştirmek için kamu özel işbirliği etkileşimi ve ortak teşebbüsler teşvik edilecektir.
- ◆ Sektörlerin birbirleriyle iletişim ve işbirliğini artıracak tüm sivil yapılanmalar, e-işbirliği ve açık inovasyon platformları aktif olarak desteklenecektir.
- ◆ Melek yatırımcılık ve risk sermayesi konusunda farkındalık artırılacak, bu konudaki destek mekanizmaları geliştirilecektir.
- ◆ Eğitimin tüm evrelerinde girişimciliğin özendirilmesi sağlanacaktır.
- ◆ Kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal mesleklerin teşvik edilmesi sağlanacaktır.
- ◆ Teknopark, teknoloji transfer ofisleri, kuluçka merkezleri ve hızlandırma programlarının verimlilik ve etkinliklerinin artırılması, bu çerçevede ortak performans göstergelerinin (şirketleşen filiz girişim sayısı, belirli bir süre sonra halen faaliyette olan şirket sayısı, yarattığı istihdam, toplam ciro, aldıkları yatırımlar, değerlendirme rakamları gibi) oluşturulması sağlanacaktır.
- ◆ Önde gelen ekosistemler ile işbirliklerinin derinleşmesi sağlanarak Türkiye'nin dünyaya çözüm üreten yenilikçi girişimler barındıran, bulunduğu coğrafyadaki nitelikli iş gücünü ve girişim sermayesi fonlarını çeken bir cazibe merkezi olarak konumlandırılması sağlanacaktır.

ULUSLARARASI AĞLAR VE TURİZM

- ◆ Türkiye'nin küresel değer zincirlerindeki konumu sistematik olarak tanımlanacak, bu zincirlere entegrasyon için öncelikli sektörler yatırım ve teşvik kapsamına alınacaktır.
- ◆ Yerel, ulusal ve küresel üretim ve tedarik zincirleri arasında tam korelasyon sağlanarak Türkiye'nin ihracat hacmi büyütülecektir.
- ◆ Türkiye'nin Avrupa Birliği Gümrük Birliği, Bir Kuşak Bir Yol Projesi ve diğer uluslararası ağlar arasındaki konumu güçlendirilecektir. Bu doğrultuda, kapsayıcı bir eylem planı uygulanacaktır.
- ◆ Ülke diasporasının daha aktif ve etkin çalışması desteklenecektir.
- ◆ Başta sınır komşularımız olmak üzere tüm ülkelerle ihracat odaklı ticaret hacmi büyütülecektir. Alıcı ülkelerin ürün ve taşıyıcılarımıza uyguladıkları kota ve tarife dışı engellerin azaltılması ya da kaldırılması için diplomatik çalışmalar yürütülecektir.
- ◆ Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasında geçiş rolü üstlenen stratejik coğrafi konumu, ülkenin gelişen telekomünikasyon altyapısı; uluslararası veri trafiğinin taşınması ve bulut bilişim gibi bilgi teknolojiler açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin uluslararası veri trafiği taşımacılığında da stratejik konuma sahip olması sağlanacaktır.
- ◆ Türkiye turizminin yüksek katma değerli, ülke genelinde adil kalkınmayı mümkün kılacak, toplumun yalnızca bir zümresine değil toplum geneline fayda sağlayan, doğal ve kültürel değerleri tehdit etmeyecek bir şekilde geliştirilmesi için sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda yapısal değişikliklere gidilecektir.
- ◆ Türkiye'nin modern dünyanın turizm sektörü için gerektirdiği yenilikçi yaklaşımları benimseyip bu yolla rekabetçiliğini arttırması için sektörün yapısındaki gerekli değişimleri tetikleyecek yenilikçi programlar geliştirilecektir.
- ◆ Turizm yatırımları mukayeseli üstünlük ilkesi üzerinde inşa edilecek, rekabetin düşük ve aynı zamanda turizm çeşitliliğine katkı sunacak kültür, inanç, spor, tarih, sağlık, agro-turizm ve doğa turizmi gibi alternatif turizm yatırımlarına öncelik verilecektir.
- ◆ Dış turizmi büyütme için bölgesel önemi haiz uluslararası havalimanları belirlenecek ve bu limanlara doğrudan seferler teşvikli yatırım kapsamına alınacaktır.
- ◆ Türkiye turizm pazarlamasında bölgesel segmentasyona gidilecek, ülkenin farklı bölgeleri için alt iletişim stratejileri uygulanacaktır. Dış ve iç pazara yönelik yurt dışındaki paydaşlarla turizm sinerjisi oluşturulacaktır.
- ◆ Kamu ve özel sektör işbirliği ile tüm limanların birbiriyle entegrasyonu ile ticaret hacminin sağlıklı bir şekilde ivmelenmesi sağlanacaktır.
- ◆ Başta AB üyesi ülkeler olmak üzere yoğun ticaret yaptığımız ülke ve bölgelerle yeknesaklığın sağlanması amacıyla, bütünsel yaklaşım sergilenecek ve tek pencere sisteminin uygulanması tesis edilecektir.

ENERJİ

- ◆ Karbon emisyonuna neden olmayan doğayla uyumlu enerji üretimi desteklenecektir.
- ◆ Enerji yatırımları ekonomik ve ekolojik maliyetleri optimize edilecek şekilde, yerel üretim ve yerel tüketim ilkesi göz önüne alınarak planlanacaktır.
- ◆ Yenilenebilir enerji yatırımlarında verimliliği artıran desantralize üretim teşvik edilecek, üretim alanıyla iç içe kurulan doğa dostu enerji yatırımlarına hibe ve kredi desteği sağlanacaktır.
- ◆ Hane ve çatı ölçeğinde topluluk enerjisi üretimini destekleyen yasal düzenlemeler güçlendirilecektir.
- ◆ Enerji verimliliği ve tasarruf çalışmaları teşvik edilecek ve desteklenecektir.
- ◆ Elektrik ve doğalgaz dağıtım şirketleri stratejik önemleri nedeniyle kamulaştırılacaktır.
- ◆ Enerji verimliliğini artırmak ve doğa ile uyumlu enerji üretimi potansiyellerinin geliştirilmesi için enstitüler ve üniversitelerde araştırma ve geliştirme merkezleri kurulması sağlanacaktır.
- ◆ Maden ve mineral kaynaklarımızın en verimli şekilde kullanılması ve sanayiye sunulması için ulusal madencilik stratejisi hazırlanacaktır. (Bir Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu delegesinin şerhiyle kabul edilmiştir.)

ANA SPONSORLAR

FOLKART

TEMA SPONSORLARI

